KOSZORÚ.

DR. BÜK GÉZA
az összes gyógytudományok tudóra
ÉR-DIOSZEG.

SZÉPIRODALMI

S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ

HETILAP.

SZERKESZTI

ARANY JÁNOS.

ELSŐ ÉVFOLYAM.

ELSŐ FÉLÉV.

PEST,
NYOMATOTT EMICH GUSZTAV
M. AKAD. NYOMDÁSZNÁL

MDCCCLXIII.

304.490

TARTALOM.

(1863. első félév.)

I. ELŐCZIKKEK.

lap.

A koszorú. *Gróf Mikó Imre.* 1
Egy szó a föntebbire. *Arany János.* 3
Irodalmi hitvallásunk. 4, 29
Gróf Széchenyi emléke milyen legyen? *Ormós Zsigmond* 25, 50, 73, 97, 121
Materialismus. *B. Eötvös József.* 49
A szép nyilvánulása. *Lévay József.* . . 145, 169, 193
Kazinczy költészete. *Imre Sándor.* 217, 241
Mikes Kelemen. *Szilágyi Sándor.* 265, 289
Két angol regény. *W.* 313, 337, 361
Zrínyi a költő. *Salamon Ferencz.* . 385, 409, 433, 457
Székely népköltemények. *F. Szabó Sámuel.* . . 481
Festészet és fényképelés. *Székely Bertalan.* . . 505
Gyöngyösi István. *M. P.* 529, 553
Kohári István. *Greguss Ágost.* 577, 601

II. VERSKÖLTEMÉNYEK.

Ikarus. *Tompa Mihály.* 6
Meghiusult fénykép. *Fejes István.* 12
A lámpa. *Szász Károly.* 31
Betlen Anna. (Székely ballada.) *Kriza János.* . . 38
Gyöngysor kedvesem nyakára. *Dalmady Győző.* . . 53
Miltonból. *Szász Károly.* 61
Az idő patakja. *Lévay József.* 77
Faust. *Torkos László.* 84
Megnyugvás. *Lázár.* 101
Az árva. *Szász Béla.* 108
Téli reggelen. *Tompa Mihály.* 125
A hű feleség. (Ballada.) *Tolnai Lajos.* 131
Babérkoszorú. *Jámbor Pál.* 149
A királyi gyermekek. (Svéd ballada.) *Erdélyi János.* 155
Zrínyi a költő. *Szász Károly.* 173
Út az éjszakában. *Dalmady Győző.* 182
Elveink. *Madách Imre.* 197
Török népdalok. I—IV. *Szilády Áron.* 204
Anyai szeretet. *Nyilas Samu.* 221
Az estharang. *G. I.* 227
A halottas ágy. *Tóth Endre.* 245
Házas életem. *Vida József.* 268
Szomorú torna. (Uhlandból.) *Szász Béla.* 269
A szív hangja. *Lévay József.* 292
Bölcső-dal. *Wohl Janka.* 298
Mesterem. I. II. *Jámbor Pál.* 316
A köpeny. *Vecsey Sándor.* 323
Haldokló mellett. *Tompa Mihály.* 340
Kazinczy szülő lakához. *Losonczy László.* 349
Nem egyszerre hal meg az ember. *Medgyes Lajos.* . 364
Daliás idők. (III. Én.) *Arany János.* 373, 400, 423, 446
Az édes hangok. *Tóth Endre.* 390

lap.

Oh édes ifjuság. *Szász Károly.* 412
Egy kis leánynak. *Tolnai Lajos.* 437
Oh, csak gyötörj.... *Szász Béla.* 437
A Niebelung-énekből. *Szász Károly.* 460
Légy üdvöz szép emlékezet. *Komócsy József.* . . 466
Onéginből. *Bérczy Károly.* 486, 510
A németújvári romok közt. *Csermelyi Sándor.* . . 492
Egyik meghal, (Ballada.) *Cserényi Imre.* 519
A vándor világa. *Lévay József.* 534
Búcsú. *Wohl Janka.* 540
Úton. *Hiador.* 559
Salamon. (Legenda.) *Fejes István.* 564
Románcz. 587
Felhős az ég. *Csukássi József.* 587
Megbocsátás. *Dalmady Győző.* 605
Those evening bells. 2. *S.* 612
A lepke. *Pap Gyula.* 612

III. BESZÉLYNEMŰEK.

A nők a tükör előtt. *Gyulai Pál.* 7, 32, 55, 78, 102, 126, 149
A végzet. (Szerb népmese.) *r.* 13
A bő czipő. (Karr után.) *Sz. J.* 42
A találkozás. (Turgjénef után.) *K. B.* 61
Bretagnei virágbokréta (Murger után.) *Vadnai Károly.* 87
Az ő képe. (Angolból.) *Dallos Gyula.* 108
Stephanie regekönyvéből. 135
Az élet becse. (Scribe után.) *D. Farkas.* 156
A paplak. *Jósika Miklós.* 175
Váratlan találkozás. (Görögből.) *Télfy János.* . . 182
Szívharcz. *Degré Alajos.* 198, 222
A szegény úr. *Bolnai.* 228
A pénz. *Vértesi Árnold.* 247
A falu büszkesége. (W. Irvingtől.) *—sz—a.* . . . 256
A kis halom. *P. Szathmáry Károly.* 268, 293
A kis táncmester. (Kavanagh után.) *—r.* . . . 298
Csak játék volt. *Vadnai Károly.* 317, 342
Smallchange és családja. (Angolból.) *S. F.* . . . 324
A szinész neje. *Udvardy Vincze.* . . . 365, 391, 413
A thea. (Heinetől.) *—g.* 378
Verőfényes napok. *Zilahy Károly.* 438
Milyenek a nők? *Jókai Mór.* 464, 489
A fegyencz. *Jósika Julia.* 467, 493
Az egyenlőség. (Macé után.) *D. Farkas.* 471
A költőnő. *Tanács Márton.* . . 514, 535, 560, 581, 606
A rózsabokor és a csiga. (Andersen u.) *Sz. J.* . . 520
Gertrúd órája. (Deslys után.) *J. G.* 540
A kis Mari. (Angolból.) *—sz—a.* 567

MAGYAR

lap.

IV. ELEGYES TÁRCZACZIKKEK.

Gondolatok. *B. Eötvös József.* 16, 329
Nő-e vagy né? 20
Magyar Akadémia. 22. 46, 69, 93
Kisfaludy-társaság. 22, 162, 210
Töredék gróf *Forgách Károly* uti naplójából. *Nagy József.* 39
Sylvester. *Néhai.* 65
Bethlen Gábor udvara. 67
Rule Britannia. (Úti visszaemlékezések.) *Tóth Lőrincz.* 85, 132, 277
Uti emléklapok. *L. J.* 112, 449
A sárga csizma. 118
Lisznyai Kálmán. (Necrolog.) 190
Szentpétery Zsigmond. *Szigligeti.* 205
Dráma és népszinmű pályázati jelentés. . . . 214
Vénülés. *B. Horváth Miklós* 280
Megyeri Károly. *Szigligeti.* 350
Az illatszerek. *x.* 357
Hartleben. (Necrolog.) 358
A léghajózás 1862-ben Angliában. *Szabó József.* . 375
Kövér Lajos (Necrolog.) 382
Voltaire szive. *D—s.* 402
A csillagok világából. 403
Uj ásatások Pompejiban. 425
A halálos büntetés Francziaországban. *Bolnai.* . 475
Pesti unio. *V. V.* 498
Szemere Pál munkái ügyében. *Halász Dezső.* . . 502
Társalgási szabályok. (Dickens.) 521
A szép alvó. 546
Széphalom. 546
Nyiltlevél a szerkesztőhöz. *W.* 549
Nyilt levél Gyulai Pálhoz. *Tóth Kálmán.* . . . 549
A pesti csónakverseny. *Reviczky Szevér.* 571
Nyilt levél a szerkesztőhöz. *—XX—* 574
A visegrádi kéjkirándulás. *y. i.* 593

V. IRODALOM S MŰVÉSZET.

Nemzeti szinház. (Bevezető czikk.) 17
Egy pillantás zeneügyeinkre. *Bartalus István.* . . 18
Egy gomb története. 21
A pajtáskodás. 43
Giboyer fia. 45
Második philharmoniai hangverseny. *Bartalus István.* 69
Zellner históriai hangversenye. *Bartalus I.* . . . 90
Az angol szinpad és élet történntéből. 91
Az eladó leányok. Vigjáték. 114
Salammbo. Franczia regény. 116
Lapismertetés. (Budai lapok.) 117
Az oceán mélyéből. Goethe levelei. Roquette irodalomtörténete. No name. 139
Képző művészetek. 140
Ingyen tanitó franczia nyelvmester. 141
Egykét adat a hirlapok és kalendáriumok történetéből. 142
Emlékezzünk régiekről. *B. Kemény Gábor.* . . . 160
Lalla Rookh. Opera. *Bartalus István.* 164
Petőfi vegyes művei 187

lap.

Budai népszinház. 189
Még egyszer „Emlékezzünk régiekről.“ 207
Irodalmi ritkaság. (Gvadányi) 209
XI. Lajos. Dráma. 212
Mosonyi hat népdala. *Bartalus István.* 212
Csónakút Rotterdamtól Pestig. 233
Zene. (Vegyes tárgyak.) *Bartalus István.* 236
Hugo Károly automimikai előadása. 238
Műtárlat. (Febr—márcz.) *Berényi.* 259, 284
Satter hangversenye. *Bartalus István.* 260
Tartufe. Vigjáték. *Gy. P.* 261
Egy lengyel költő. 282
Villafranca. Roman. *T. S.* 283
Az egyetemi ifjuság dalegylete. *Bartalus I.* . . . 285
Kiadó szállás. Vigjáték. *Gy. P.* 285
A magyar nemzet classicusai. *—g.* 306
Észrevételek Ormós czikkeire. *Balogh Zoltán.* . . 307
Még egy szó a Széchenyi-szobor ügyében. *P. Szathmáry Károly.* 308
Negyedik phil. hangverseny, stb. *Bartalus István.* 308
A kártyavetőnő. Dráma. *Gy. P.* 310
Budapesti Szemle. *—g.* 330
Az orosz hirlapirodalom. 332
Souper és Satter hangversenyei. *Bartalus I.* . . . 333
Képző művészetek (Barbarossa képe.) *Berényi.* . 353
Jean Paul. 355
Asszonyélet. Költemények. *A. J.* 379
Feuillet Octáv beköszöntője. 379
Gritti. Szomorú játék. *Gy. P.* 380
Couqui vendégszereplése. *Gy. P.* 381
A Kunok. Dalmű. *S. N.* 405
Farsangi kalandok. Ballet. *Gy. P.* 406
Remete József Aeneise 426
Madách „Ember tragédiájáról.“ 427
A franczia irodalom története Nisardtól. . . . 428
Carina k. a. föllépte. *Bartalus István.* 429
A szinházi kihivásokról. *Gy. P.* 430
Magyar ember könyvtára. Dalok könyve. A magyar izraeliták évkönyve. Nemzeti szinház. . . . 451
A menekültek. Dráma. *Gy. P.* 453
Bálinth Megszabaditott Jeruzsáleme. 476
Daguerreotyp. Kalauz. 477
Féval Pál. A Foscariak. Miss Pardoe stb. . . . 478
A bubagyáros. Operette. *Bartalus István.* . . . 500
A drámabiráló választmányról. *Gyulai Pál.* . . 501
Budapesti Szemle. Gróf Széchenyi pol. iskolája. . 523
Társadalmi satira Francziaországban. 524
A család öröme. Vigj. *Gy. P.* 525
Karr Alfonz. 573, 594
Richelieu. Dráma. *Gy. P.* 574
Részvét könyve *—s.* 593
Gauthier Margit. *Gy. P.* 595
Festészet és fényképelés *Barabás Miklós.* . . . 612
Bolond Istók II. énekéből. *A. J.* 616
Lecouvreur Adrienne. *Gy. P.* 617

VI. VEGYES, minden számban.
VII. UJ KÖNYVEK, minden számban.

Megjelenik hetenkint, vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11-ik szám.

KOSZORÚ.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés: egész évre 12 frt, fél évre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7-ik szám.

Első Félév. Január 4. 1863. 1. Szám.

A KOSZORÚ.

Szép nyelvünknek egyik legszebb s tartalmasabb szava. Egy sincs abban, a mely a szépnek több képzetét költené fel bennünk, mint e szó. A mit a népek eleitől fogva kitünő jelesnek tartottak, a mi iránt lelkökben szeretet, tisztelet vagy kegyelet támadt, évezredeken át evvel tisztelték meg — *a szépet*, *szép lelkek*, *szép müvel.*

Az indus és héber, a görög és római megkoszoruzta vőlegényét és menyasszonyát, költőit és jósait, templomait és oltárait, nagy polgárait és félisteneit, az athletát és iparost, a mezőt és berkeket, a hamvvedreket és sírok ajtait. Ifju hölgyek és tisztes matronák, szülők és gyerekek, vőlegények és arák, egyének és testületek, városok és országok polgárai lelkesedve működtek közre, adtak zöldágat és virágot, ezüstöt és aranyat, hogy az érdem elismerést nyerjen, a ki méltó rá koszorút kapjon. Szép versenye az erénynek, az erény megtisztelésével! S ha büszke lehet a nemzet azokra, a kik koszorúra érdemesek, legalább is becsülését érdemlik azok, kik e koszorút nyujtják.

Kezdetben egyszerű szalag, majd fű, repkény és virág, később cser és pálma, myrtus és fenyő, borostyán és olajfa, utoljára gyöngy és ezüst, arany és drágakő voltak a koszorú anyagai — mindaz, a mit együvé fűzni vagy kapcsolni lehetett. S valóban ezek legszebb alkotásai is a földnek, a tengernek és a föld gyomrának: mindeniknek ezek legdrágább kincsei! Az egyik az örömet, másik a bánatot, egyik a reményt, másik a kétségbeesést, egyik a vidám enyelgést, másik a komoly ünnepélyességet, egyik a dicsőséget, másik a halhatatlanságot jelképezi. Mily magasztos tárgyai a képzeletnek!

A koszorút a legszebb s olykor értékesebb anyagból, erényért s nemes tettekért, hűségből vagy örömórák emlékére, kegyeletből vagy tiszteletjelül, hálaérzés vagy szeretet kifejezésére, műértő, olykor gyöngéd kezek szép érzések sugallatából készítik. Kerek alakját szöglet és kinövés nem disztelenîti: szeliden tapadnak egymás mellé levelek és virágok, dologkifejező azok színe, választékosság és izlés főjellege. Gyönyörű jelképe a szépség öszhangjának, a szellemi rokonság- és együvétartásnak.

Koszorút kapni s koszorút adni nemes gyönyöre a nemes léleknek!

A görög hazafinak polgártársai két szál olajágból készült koszorút adtak, s ezt *becsület koszorúnak* nevezték. Senkit nem bántott e kitüntetés s mindenkit lelkesitett. Dicső hajdankor romlatlan erkölcsei! Caesart már kétezernél több arany koszorúval tisztelték meg Róma fiai és hölgyei, s ezeknek *dicsőség-koszorú* volt neve. Még csak egy lépést kellett tenni az emberiségnek a polgárisodás lajtorjáján felfelé, s a *dicsőség-koszorúkból koronák* lettek, a hatalom és méltóság, az igazság és kegyelem ragyogó jelképe.

Gondoljuk ide a hegyek koszorúit — az erdőket, a völgyekét — a hímes virágu mezőt, az ég koszorúit — a szivárványt, a

felhőket és csillagcsoportokat . . . a minő kifejezésekkel az emberi *nyelv* is mintegy megkoszorúzza magát. . . . Mennyi szép, nagy és magasztos van mindezekben!

Kétségkivül e magasztos fogalmak és eszmék légkörében fogamzott, ezek vagy rokonképzetek befolyása alatt lőn alkotva e lap is, ez új és egyszerűen alkotott „*Koszorú*," melynek mindenek előtt *egy tekintélyes s rokonszellemü irói koszorúnak* kellene lenni. És egy ilyennek létrehozását parancsolólag sürgeti az időnek teljessége. Nemzetünk egy nagy szellemi harcz reggelén áll. Tudománynyal kell sulyt szerezni nevének, s minden téren, minden müvelődési ágban hozzá illő müvekkel kell ráirni hona földére: *ez az enyim!* De igazi eredményt csak erők egyesülése által lehet előállítni. Első tehát az erőegyesítés. Az irók nagy társaságának szakadozottsága az érdekek ziláltságára s az azokban való közösség fel nem ismerésére mutat. Pedig egy irodalomnak sincsenek drágább érdekei, mint a miénknek, melyeket közösen kell szolgálnunk és védnünk.

A mi irodalmunknak legközelebbről két nagy küldetése van; *egyik*: nemzetünket a társaival való szellemi versenyben pályakoszorúhoz juttatni; ez adandja meg nekünk azon rangfokot és helyet, melyre jogunk van s képességekkel birunk; *másik*: hogy a nyugoti müveltségnek keletre kiterjesztésében ugy munkáljunk közre, hogy a mi rajtunk átmegy, a nemzeti szellemtől önállóan feldolgozva, s mindenre saját nemes bélyege legyen nyomva; ez fogja biztosítni számunkra azon erkölcsi befolyást, melyben e hon összes érdekei, kiválóan pedig müveltségi ügye egyedül találja kezességét. Ha e lapban dal- és regényköltő a történetnyomozóval, müitész a bölcselővel, a kezdő tehetség a veterán iróval egyesülve lesz, egymást vezetik és oktatják, ha az ifju szellemtüzét s kedélyelevenségét kölcsönzi a lapnak, a veterán iró példában mutatja meg, milyen egy életerős gyümölcsfa termése, milyen egy mély lélek munkássága, s valamennyien, meggyőződvén arról, hogy vállalatukat az irodalom szüksége hozta elő, hogy fellépésök időszerű, egy szellemtől egy czélra lelkesülve dolgoznak: úgy *e Koszorú ez évnek becsület-, irodalmunknak dicsöség-koszorúja leend.*

Azt vélem továbbá, hogy *e lapnak eszmék, tisztult nézetek s szabad elvek koszorújának kell lenni.* Költészetünkben, müvészetünkben és irodalmunkban sok van, a mi készültségre, valódi tehetségre, olykor épen lángelmére mutat; de felette nagy a szükség oly lapra, mely közirodalmi és aesthetikai kérdésekben s átalában müizlés dolgában biztos tájékozási pontokat nyujtson. Irodalmunk mezeje zsong-bong a vidor munkások eleven életzajától. Eszmék és nézetek, elvek és rendszerek váltig forognak fenn; kell, a ki e munkás erőket rokonszenvező figyelemmel kisérje, kell, a ki ez elvek és rendszerek kikristályozódását előmozdítsa, s a szép ősök törvényeihez mérsékelje. E tekintetben e lap iróira mintegy irányadó szerep vár. Nem kell ezt mutatniok, sem követelniök. Ez nem illenék a tudomány mezejének szabad munkásihoz; mihelyt csöndesen, de biztosan haladnak s szilárdon tartják kezökben a valódi tudás fáklyáját, önként nyujtja nekik az elismerés koszorúját a közönség.

És lesz e lap *classicus ismeretek koszorúja.* A szellemnek egyedüli éltető légköre a gondolkodás és ismeretek. Ki mint gondolkodni képes, ugy ir, kinek mennyi ismerete, annyi tudományi értéke. Idő kell a léleknek az alkotásra, idő ismeretek gyüjtésére. Mint a nedv és napsugár a növényi életnek, oly szükséges létfeltétele e kettő a szellemi munkásságnak. A ki tudományos ismereteink tömegét saját productio utján növeli, nem csak a mienkre, de az emberiség hálájára is érdemes; olyan ő, mint azon gazda, a ki saját határán gonddal-bajjal ásott kútvizével termékenyíti meg földét. A ki az ó és új-kor classicus müveinek s lángelméinek ismereteit ülteti át irodalmunkba, olyan mint azon okos földmives, a ki távoli völgyek vizét csatornán vezeti földeire s igy azt kétszeres termékenységre képesíti. Legyenek e lapban az ép magyar szellem eredeti eszméi — hegyeink aranyterméséhez hasonlólag — párosulva az őskor classicus irói-

tól átvett ismeretekkel, tegyék bujává a nemzeti szellem termőföldét s képezzék e „*Koszorú*“ eszme virágaiban a keleti gyöngyöket, szellemi kincseiben a boglárokat.

Azt is remélem, hogy e lap a *nemzeti müveltség és irodalmi emelkedettségünk koszorúja lesz.* Tiszta nyelv és irály, alapos tárgyalási mód, higgadt és elvek körül járó vita, mindenek fölött pedig oly előadás, hogy a tudomány komolyságát ennek vonzatossága mérsékelje, az elméletek elvontságát az előadás természetes könnyüsége s némi költőiesség elevenítse. A természet és társadalom oly zord időszakában élünk, hogy a szellem egy kis költészete szinte lelki szükséggé vált! Honfiak és remények felváltva kisérik egymást a sírba! A nemzet kedélyvilágának komorsága ohajtatja velünk, hogy egy magasb czélu irodalmi munkásság, egy központosított szellemi tevékenység, rokonlelkü honfiak és irók testvéri egyesülete emelkedett szellemének erkölcsi virágaival takarja be a sok sírt, s a remény zöld színét borítsa a pusztulás feltünedező nyomaira, s a hitet és szeretetet irván zászlójára, tanítson minden magyart: egymást és a hazát, nemzeti alkotmányát és ősi erkölcseit mindenek fölött szeretni, s fenlobogtatva a szellem és tiszta tudás fáklyáját, lelkesítsen, elővilágoljon s laptársaival czélban egyesülve, nemzetünknek az irodalmi téren becsületet szerezzen.

Végre ohajtom és remélem, hogy *e lap olvasó köre: hölgyeink és ifjaink, tudósink és müvészink a lehető legnagyobb számu pártoló honfi sereg díszes koszorúja lesz.* Iró és közönség édes-egyek érdekben, kötelességben. Amaz a nemzet dicsőségét észszel, ez anyagi segélylyel tartozik munkálni. Nem szabad kétlenünk, hogy a magyar olvasó közönség e viszony kölcsönösségét, egymásra való erkölcsi hatását átlátja, és az egy részről tökéletes kezességgel biró készséget saját részéről nemes áldozatkészséggel fogja viszonozni, nem feledvén, hogy a nemzetnek „*Koszorúsa*“ nyujtja e „KOSZORÚT“ a nemzetnek.

GRÓF MIKÓ IMRE.

EGY SZÓ A FÖNTEBBIRE.

Ha valakit előkelő diszes társaságban érdemre gazdag férfiu bemutat, s ez alkalommal, akár udvari nyájasságból, akár mivel őszinte becsülését némi tulzás által szeretné egyszerre átönteni a jelenlevőkbe, oly tulajdonokat ruház rá, melyekben az illető érzi fogyatkozását: az ekképen bemutatott nem tudja sokszor, az által követ-é el nagyobb illetlenséget, ha magyarázatba ereszkedik s nagy bajjal izzad elhárítani magáról a mi fölösleges; vagy ha emelt fővel fogadja a nem egészen érdemlett magasztalást. Ily helyzetben volna e lapok szerkesztője, midőn a fönebbi sorokat *módosítás* nélkül kell kiadnia, ha nem érezné egyszersmind, hogy azokban nem csak dicséret, hanem annak kiérdemlésére való buzdítás, nem puszta remény, de *megváró* bizalom, nem annyira díj, mint kötelezés foglaltatik. Távol azért egyfelől minden ízetlen szabadkozástól, más részt ama hegyke elbizottságtól, mely homlok-felütve mutatja hogy elbirna még egyszer annyi dicséretet is: magába száll inkább, s pirulva mérlegeli, vajon megfelelhet-e a jó véleménynek, melyet felőle bemutatója gerjeszt a társaságban, s a kimondott szó vajon nem költe-é hallóiban oly nemű várakozást is, mely a lap mostani czéljait túlhaladja.

Ime a Koszorú egyszerű alakban jelent meg; egyszerűbben tán valamennyi társainál: erős ok, hogy minden figyelem s követelés fokozott mértékben a *bensőre* irányuljon. De van-e irodalmunk oly állapotban, hogy bármily kisded koszorút folyvást csupa remek művekből fűzhessen össze? s ha volna is: eltalálná-e mindig

és mindenki tetszését, az izlések s műveltségi fokok különbsége szerint? s hanyadik olvasónak jut eszébe, ha a lap első számait forgatja, a szerkesztői programm: hogy ez *nem igérte, mintha egész irodalmunkat egy varázs ütéssel átalakitná*, a mi lehetetlen, hanem csupán törekvését fejezte ki, mind szellemi, mind anyagi ezközeivel oda munkálnia, mikép a fejlődés folytonos de *lassú* utján jobb állapotot idézzen elő. Ugrás nincs a természetben, nincs a népek állami, históriai, társas fejlődésében, nincs az irodalomban se. De hát ha a közönség egy részének, mely Minervát készen, pánczélosan várja talán Jupiter homlokából, nem lesz türelme bevárni az organicus fejlődés hosszú folyamát és a csalatottság bosszankodó érzetével hagyja magára, ki, eleinte legalább, alig mutathat többet a jó törekvésnél. Ezek a szerkesztő aggodalmai.

Hanem bizzunk a czél tisztaságában, reméljünk honfi és iró társaink buzgalmában, s mindenek felett ne veszitsük el hitünket az irodalom jövője iránt, mely hogy minél fényesb legyen: *úgy adja Isten.*

Arany János.

IRODALMI HITVALLÁSUNK.

Programmok korát éljük. Minden hét meghozza jelentését valamely lapról, előrajzát ez vagy amaz irodalmi új vállalatnak. A szükség arányában kissé talán sokat is: hanem ez nem mi gondunk. Hát ha épen a *mienk* a fölösleges!

Egy különbséget venni észre politikai s szépirodalmi lapjaink bejelentés módja között. Amazok, jól roszul, kitűzik a zászlót, mely köré úgy iróikat mint a közönséget gyüjteni akarják; czélt és irányt jelölnek ki, mely felé duzzadt vitorlával hajózni igérkeznek. S habár e zászló szinei olykor nem vehetők is fel tisztán; habár e czél s irány sincs mindég pharosi fénynyel világítva be: azt, hogy *elveiről* némi vallomást adjon közre, egyik sem mulasztaná el.

Nem így mi, szépirodalmiak. Elv és irány kitűzése nálunk gyéren divatoz. Nincs közvélemény, mely erre sarkalna, mint a politikai szerkesztőt. A sokaság — ha szabad igy nevezni azt a keveset, mely szépirodalmi lapot olvas — nem követeli hogy „színt valljunk". Az irók is egyforma közönynyel csatlakoznak mindenhová. Igy alig tudjuk mibe burkolni előfizetési felhivásunkat, hogy tetszős legyen. Egypár diszmondat, néhány elmés bók kisegit. Ha ez sem használ, megkísérthetjük ellesni az élczlapok hirdetési bohóskodó modorát, s ugy törleszkedni az előfizetők kegyének puha bársonyához. De árlejtést is kell tartanunk, egymás rovására, irodalmon kivül eső dolgok igéretével. Szegény fejünk!

E kiáltó szükségén a programm-iró múzsának mi sem segítene annyira, mint ha erősen divatba hoznók, sőt megkövetelnők, hogy szépirodalmi lap szerkesztője is mindjárt a küszöbön vallomást tegyen le aesthetikai elveiről. Hadd látnók eleve: maradó-e vagy haladó, mérsékelt-e vagy gyökeresdi, a szellem-aristocratiának hódol-e vagy széles kaput tár a mindenfelől betóduló democratiának. Negyvenhét-e, ki mindabban, mi azóta irodalmilag történt, nem lát egyebet felforgató zavarnál, vagy negyvennyolcz, ki úgy van meggyőződve, hogy a látszó zavarban, melyet literaturai forradalom előidéz, mindég van oly elem is, mely az egésznek üdvére szolgál s a haladást előmozdítja, s daczára a tinta-özönnek, mely rémesen jelöli az elhullotak és sebesültek nyomait, nem fordult ki sarkából a világ. Emancipál-e minden emancipálandót — természetesen a nőt is, mihelyt tollat bir fogni kezébe; vagy azt tartja, hogy a *szellem* emancipálja maga magát, akár rövid akár hosszu a haj, s nincs szükség tágítani a fenálló törvényeken.

Mind erről, és még sok egyébről, alkalmasan szólhatna egy szépirodalmi lap. Megjelölhetné pártja állását a többiek közt, vagy ha „független“ akar lenni, körülírhatná miben áll e függetlenség. Oda mutatna a *hézagra* — ha ugyan ez egészen anyagi manipulátió nélkül történhetnék — melynek betöltését feladatúl tűzte; az irányra, melyen haladni hivatást érez, a czélra mely előtte lebeg. Mily szép volna aztán látnunk sorakozni más-más zászló alá a különböző pártárnyalatokat. E csatakész sorakozás azt a meggyőződést keltené a szemlélőben, hogy itt élet is van nem csak mozgalom, küzdelem is van nem csupán versengés, hogy e nyüzsgő csoport halad is nem csak tolong ide-oda. S egy-egy új szépirodalmi folyóirat megjelenése épen ugy igazolva lenne a „kiáltó szükség“ által, mint, örömmel tapasztaljuk, a politikai lapoké. Vagy, ha e szükség „kiáltó“ hangját a közvélemény nem hallaná oly erősen mint maga a szerkesztő: nyilt programm jó előre tisztába hozná őket egymással.

Nosza kezdjünk ily divatot, minek a divaton kivül egy kis komoly oldala is van. Kegyed, nyájas olvasó, ne fizesse oda irodalom-pártoló forintjait oly szerkesztőnek, ki nem mondja el széptani *credo*-ját. Ne higye, ha csak *általános* szép szavakba burkolva emlegetjük, hogy az irodalom szekere megsülyedt, mi vagyunk az egyetlen hévér, mely azt kiemelni képes. Ily esetben a léha bámuló nagyobb zajt üt, mint ki a szekeret tolja. Kivánjon őszinte, körülszabott vallomást a szerkesztőtől lapja elvei, iránya, végczélja felől. Minél határozattabban ki birja mutatni a nyavalyát, annál több bizalom lehet orvosló tehetségéhez.

Hanem ideje kijelölni a *magunk* álláspontját s előadni vallomásinkat, oly szabatosan, mikép a felvett formában lehetséges. Jobban is tudnók, de a jobb ellensége a jónak.

Mindenek előtt, hiszünk az irodalmi *jog-folytonosságban*. Nem tartunk azzal a néhánynyal, ki szeretné az utóbbi 10—12 év összes irodalmára minél vastagabb darócz-fátyolát borítni a feledségnek. Tavaly egy éles kiáltás jajdult vala föl — oly hangosan, hogy tisztelt olvasóim közől, fogadom, századik sem hallott felőle semmit — mely szózat arról nevezetes, hogy e tizenkét vagy hány esztendő szépirodalmát összevéve, egy lehellettel akarta elkoppantani. Ugyan e hang, a minap, örömujjongássá változék: mely isten tudja minő jelekből egy jobb irodalom hajnalát üdvözli, a mit mintha épen az ő felszólalása derített volna fényre. Megvalljuk, első ízben sem láttuk a vigasztalan homályt, most sem látjuk a derengő fényt. Akkor mint most, legalább egy nyájas szürkület vagy holdvilág csillámát nem tagadhatni, mely elegendő arra, hogy ép szemmel megkülönböztessük a tárgyakat.

E *jog-folytonosság* annak is, mi a hirhedett 12 év alatt történt, megköveteli érvényét irodalmi fejlődésünk folyamában. Tudjuk, érezzük hiányait; nem hunytunk szemet ferde kinövéseire: de másfelől vigasztaló jelenségeket is látunk. Ama *conventionell* eszményiség, mely iróinkat bizonyos szűk kör taposó-malmára kárhoztatja vala, nem bánjuk, hogy uralmát vesztette. Egy könyet sem sírunk utána. Maga Vörösmarty már tágítá korlátait; Petőfi halomra döntötte. Azóta nálunk is, már vagy öntudatosan a gondolkodó főknél, vagy öntudatlan a példák után induló többségnél, az a hiszem gyökeredzett meg, hogy az eszményiség nem áll bizonyos szűkkörű formákban, s hogy minden *igazi* költészet eszményít. S e nézet európa-szerte uralkodni látszik; a mire legtöbbet, úgy hiszszük, Shakespeare behatóbb tanulmánya, s a nép-költészeti „kincsek“ fáradhatlan kiaknázása tőn. Nem tagadhatták meg az eszményítést attól, kit Voltaire még „részeg vadnak“ nevezett, sem a népi költészet eme — művelt irónak utánozhatlan — szépségeitől.

Igy kitágulván europa-szerte az eszményítés fogalma, a famosus 12 esztendő kérdése oda megy ki: volt-e ez időszak folytán, s mily számmal, jóravaló tehetség, ki, bármely irány- és formában, költői lélekkel birta volna áthatni műveit. Ha nem volt: ugy ne az irányt vádoljuk, hanem a kor meddőségét igazi tehetségekben, a min

aztán csak a jó isten segíthet. Ha nem volt: ugy a legidealizálóbb divat sem teremtett volna. Az a sokaság, mely talán Petőfi tollaival czifrázta magát, ép ugy nem takarta volna el meztelenségét egy Bajza vagy, ha tetszik, Kunoss foszlányaival. A csőcselék „servum pecus“ volt és marad minden időben, Horáczéban ugy, mint a Vörösmartyéban vagy Petőfiében. Csak az a különbség, hogy egyszer czifra szappanbuborékot fú, másszor pusztai pöfeteggel kínálkozik.

De (bár nehéz itt bővebb fejtegetésbe ereszkednünk, mivel, bármi parányi részben, mi is érdeklett fél vagyunk) — azt talán még sem lehetne állítani, hogy e „bűvös“ korszak *csupán* afféle servum pecusokat termett volna. Sőt tán nem egy akad olyan, kitől legalább annyi tehetséget — annyi lelket a conceptióban s művészetet a kivitelben — bajos lenne eltagadni, menynyivel a 30—40-es időszak *középszerűi* jeleskedtek. S ez már elég volna oly átmeneti korban, mely természettől arra mondatik kárhoztatva lenni, hogy hídul szolgáljon két fényes aera között midőn nagy tehetségek születnek, s hogy fentartsa a hagyományt, éleszsze a reményt, születendő messiásokról.

Ennél azonban többecske is történt. A költő-művészet egyes ágaiban némi haladást vehetni észre. A hang egyszerűbbé, negélytelenebbé vált. Az előadás formája (legalább egy nemben: a lyraiban) közepes elmének is folyóbbá (geläufig) lőn. Az elbeszélő költészet apróbb (verses) fajai megkisérték — olykor nem minden süker nélkül — ellesni az alkotás ama titkát, mely a népek hagyományos költészetét — egy Goethe szemében is — műpéldányokká emeli. A prózai elbeszélés elhányta czafrangait. Hajborzasztó kalandok, csuda meglepetések, vagy theoriák személyesítései helyett, a legjobb uton látszik lenni a lelki állapotok, az élet, különösen a magyar élet cselekvény általi festéséhez. Nem tagadhatni, sok még itt a sekélyes, a félszeg, — felfogásban a kellő mélység, kivitelben a biztos kéz hiánya: de maga az irány épen az, melytől beszélyirodalmunk jóravaló kifejlését várjuk. — Legkevesebb a mit a drámai szakról mondhatunk. De itt meg a közönség izlésében történt gyarapodás. Mert noha még most is félrevezethető olykor, nem épen drámai ható eszközök által: a drámai iránt is helyesb érzéke látszik lenni. Bizonyára a 48 előtti közönség nem buktatott volna meg, oly könnyen, előre hiresztelt koszorús darabokat, épen mivel a drámaiság hiányzik vala bennök.

A helyett tehát, hogy széles átalánosságban vészt és jajt kiáltsunk e boldogtalan évtuczat fejére: sokkal hálásabb munka, mérlegbe vetni hibáit előnyeivel, szemügyre venni jó és rosz oldalát, kimutatni az ösvényt, melyen tovább haladni érdemes; óvó kereszttel jelölni meg azt a másikat, mely örvénybe és kárhozatba vinne.

A fogyatkozások immár részint *erkölcsiek*, részint a *művészet* rovására esők. Külön tárgyalom mindeniket.

(Folytatjuk.)

IKARUS.

Vergődöm a tenger dagályán,
Sirom nem lát remegni gyáván,
Bátran nézek bele ...
A mélységtől sem fél: ki mint én
Föl a napig repüle szintén,
És nem szédült feje.

Fent, fent valék ... alázuhantam!
Elmulhatok, megvan jutalmam:
Jelezve a siker!
Szép: a kinek jut a dicső vég,
De azzal is köz a dicsőség:
Ki gondol, kezd, — ki mer.

Ülénk a bus sziget homokján,
S a vizre bámultunk . . . . okolván
Sokért a végzetet ;
A tulpart . . . . . tenger-nyomta távol,
Mit nem repül át, meg se lábol
Ki földre született.

Repülni . . . ! hah . . . ! teremts magadnak :
Mit természet, sors megtagadtak !
S én — szárnyat alkoték ;
A föld szinét elhagyva lábam :
Győzelmi zaj hangzék utánam . . .
— Hódítva volt a lég.

A szárny emelt, — vágytam s repültem,
Lázas gyönyörtől részegülten . . .
Nem félve, látva bajt ;
Fent a magasban, mind magasbban . . .
A föld fiát hogy béavassam
A lég titkába majd.

De, — illetvén mi illethetlen :
A büszke nap boszús-ijedten
Kél, üldöz és nyilaz . . .
Szárnyam sivít, izekre tágul,
S leválik . . . a tüzes sugártúl
Megolvadt a viasz . . . !

. . . Vergődöm, — vívok szél- s dagálylyal,
De rajtam új kéj futkos által :
Mily fennség . . . ! mily esés . . . !
Hogy ezt felejtéssel takarja :
Tenger mélysége, ég haragja,
S vesztem : — mind, mind kevés !

A hullám a száraz felé tart,
S titkát, fü-fával közli a part,
Énekli a madár ;
Völgybe s oromra könnyen ér el,
S a szívbe szállván ingerével :
Tenyészt, mint napsugár.

Élet jön a meddő szünetre. —
A gondolat meg van születve,
Nagy, munkás és örök !
Leend sok : a ki fent se' szédül,
Nem retteg a menny fellegétűl,
Bár villámlik, dörög.

Betöltve éltem hivatása ! —
A viz sirom hadd ássa, ássa . . .
Kőszirt leszek neki ;
Habját, melyet szétzúza bennem
Ijedt, zajongó rendületben
A felhőkig veti.

S lész a hab is, mely rám özönlék
Hogy elrejtsen : — felőlem emlék !
Vész, víz ha szendereg,
Vagy foly köztük szilaj csatázás,
Örökre zeng itt e kiáltás :
Halandók, merjetek !

TOMPA MIHÁLY.

A NŐK A TŰKÖR ELŐTT.

Párisba jőni, hogy lássa, hallja, élvezze az ember e világváros bájait s egypár napi széttekintés után, betegen feküdni valamelyik hôtel rideg szobácskájában, ha nem több, legalább is gyöngédtelenség a sorstól. Ugy van, gyöngédtelenség — sohajtám lábbadozó állapottal, mint sohajtotta volt egyik pesti ismerősöm a dragonyosok után, kik majd letapodták a hatvani-utcza szögletén: „Ej, uraim, mily gyöngédtelenség.“ Mintha most is előttem állana e gyöngéd jó ismerős, mintha most is látnám, hogyan szedi föl magát az utcza sarából, mi szomoruan tekint széttört esernyőjére, mi kétkedőn vizsgálja sáros kalapját: vajon föltegye-e vagy ne, s a vargainasok kaczaja közt, hogyan sohajt föl még egyszer és utoljára: „Valóban gyöngédtelenség!“

Ismerősöm és a hatvani-utcza eszembe juttatá a kerepesi-utat, a kerepesi-ut a nemzeti szinházat, a szinház a régi füvészkertet, a füvészkert a muzeumot, a muzeum a szénatért, a szénatér a dunapartot, a dunapart Budát, Buda a Gellérthegyet. Mi nagyszerü panorama terült ki előttem. Ime a kettős kereszt, hármas hegy és négy folyam országa kikapcsolt részeivel egyetemben, egész szépségében, egész melancholiájával. A természet mennyi szépsége, a történelem mennyi gyásza, a büszkeség és nyomor, a remény és lemondás, a dia-

dal és kétségbeesés mennyi szent emléke a téreken, a romok és sirok közt, a szívben és az arczon. Hazám! hazám! Meglepett a honvágy és a hazafi fájdalom.

Oh ha csak egy óráig tapodhatnám e szent földet, ha szíhatnám üditő levegőjét, ha nyughatnám folyói partján! Mi jól esnék, ha a pásztor reggeli kürtje ébresztene álmomból s az esti furulyaszó mellett aludhatnám el. Egy hajnal a hegyek között, egy este a pusztán, egy vasárnap-délután falun! Epedek utánatok vizek zúgása, ki bölcsőmet ringatád, távol hegyek hótakarta csúcsai, te régi város egyik legrégibb háza, bolthajtásos szoba, ónozott üvegtáblák, s te óriás kályha, ki meleg kebleddel egész második anyám valál! Epedek utánatok omladozó kőfalak, hegyes kövezetü utczák, torony csillogó gombja, s te öreg mély hangu harang, ki annyi részvéttel kisérted sirba édes atyám és anyámat! Epedek utánatok ifjuságom szép emlékei, sáros utczáju és szép lyányos kis város, pletykáló nénék, horozó urambátyámok, kik eddig már rég a sirban nyugosztok, s ti jó kedvü víg pajtásaim, kiket rég elszórt és komorakká tehetett az élet. Epedek utánatok falusi rozzant lak, elhagyott vadon kert, vén körtefa, kik jól ismerétek, szántátok, szégyelétek ifju álmaim', szenvedésim' és ostobaságimat. Epedek utánad Pest, hazám szive, ki engem is befogadál kamráidba, hogy élénkebben érezzem lázunk és aléltságunk, örömünk és fájdalmunk minden dobbanását! Mi örömest nyelném porodat, innám rosz vizedet, mi szivesen nézném végig és dicsérném meg nemzeti szinházadban a legroszabb tragédiát, mi hazafias elszántságnak tartanám köpenyforgatóid Széchenyieskedését, mi lelkesülve éljeneznék akademiádban a magyar őskérdésről irt legfurcsább értekezésnek, mi gyönyörködve hallgatnám lóversenyre jövő mágnásaid lerchenfeldi dialectusát, hogy bámulnám az „Arany sas"-ban táblabiráid politikai combinatióit, mi mélyen meghatnának divatlapjaid bálkirálynéi- és honleányainak dagályos phrasisai, mi kéjjel színám be a fiatal irók kávéházi vitáit és török pipafüstjét! Mi örömest türnék ennél sokkal többet s lennék jámbor polgár, ki semmi ellen nem zúgolódik, hálát ad az istennek, hogy élhet, e szép országban élhet s ha egypár óra mulva válnom is kellene, hagyján, legalább tapodhatnám még egyszer azt a küszöböt, melyet mindig félve léptem át, örülhetnék az ő vidám arcza mosolyának, erőt meríthetnék mély tüzü szemei részvétéből s még egyszer megszoríthatnám bucsúra nyujtott kezét, e drága kezet, mely, érzem, sorsom jövőjét szövi.

Istenem milyen az emberi szív! Mi örömest hagytam oda hazámat, mi jól esett, hogy egypár évre lerázhatok magamról mindennemű lánczot s egész szabadon élhetek mindannak, mi külföldön csak szivünk- és lelkünkhöz szól. S ime hogyan vágyom haza s épen innen Párisból, melyet jól még meg sem tekinthettem. Valóban szivünk soha sem elégszik meg azzal, a mire vágyott, a mit bir, mindig azt ohajtja, a mit már elvesztett vagy még nem nyert meg, a multon csügg vagy a jövőbe remél, jelenjébe mindig vegyül valami keserü vagy nyomasztó. Mi sokszor elmondták már ezt szebbnél szebben a költők, egészen phrasissá vált, s csodálatos, mégis igaz. De eh! mit a szív, mit a lélek, az egész egy kis gyomorbaj, epekiömlés, láz, ideggyöngeség, s egyéb semmi, mondhatja némely modern természettudós, ki csak abban különbözik a homonculussal bajlódó középkoritól, hogy mig ez lelket akart teremteni, ő épen a lelket szeretné elvitatni az embertől. No tőlem nem vitatja el! Érzem lelkemet, érzem, hogy most is nem annyira testem beteg, mint lelkem, érzem, hogy ha a hotel fehér nyakkendős orvosa helyett jó lelkü háziasszonyom lépne be hozzám s megkinálna mindent meggyógyító theájával, jobban lennék, érzem, ha barátaim ülnék körül ágyamat, másnap helyre állanék, egy dunaparti séta egészségessé tenne!

Oh miért nem vagyok otthon?! Hiu vágy, gondatlan gondolat! Hiszen otthon nem örülhetnék egészségemnek. Tüstént levelet kapnék valamelyik szerkesztőtől, ki igéretem vagy kötelezettségemre emlé-

keztetne. Egypár nap mulva már kopogtatna ajtómon a nyomdainas, ez átkozott ördögfiu, kit sehogy se rázhat le az ember nyakáról, ki kopogtat, dörömböl, beront, kiabál, reggel, este, délben, délután, s vigyorgó arczczal, vihogó hangon kéziratot követel, habár nincs gondolatod, ha üres vagy, mint a tört fazék s buta, mint a fejsze foka. Oh én lassan, nehezen, kinnal irok. Aligha irónak születtem, nem vagyok lángelme, nagy tehetségü ember. Igaz, ezek sem irnak épen oly fáradság nélkül, mint a hogy az emberek hiszik vagy magok állitják. A munka mindig munka s csak az a különbség, hogy egyik könnyebben és jobban dolgozik, mint a másik, de bizonyára mindenik fáradsággal. A legerősb favágó is megizzad, a legjobb kőmives is elfárad, a legnemesb lóról is szakad a tajték. De én épen kinlódom, s mikor aztán kinaim között nehány jó gondolatom születik, s érzem, hogy ebből lehetne valami, ha még nehány napig dolgozhatnám rajta, már jókor reggel kopogtat ajtómon a nyomdainas, dörömböl, beront, kiabál, hijába kergetem, nem tágít; neki azt mondották, hogy kézirat nélkül ne jöjön vissza, mert megverik, várja meg, várjon egész estig, ha mindjárt csak egy lapot kap is. Oda kell adnom félig megirt dolgozatomat. Fele már a nyomdában, fele még a toll alatt, a fejben vagy még ott sem. S hijában szalad az ember délután a szedőhöz, hogy legalább csak egy lapot irjon ujra, már kiszedték, épen azt a részt, holnapután már megjelen nyomtatásban. Jaj! nem merem elolvasni, sőt borzadok reá pillantani is s ha egy mosolygó arczczal találkozom az utczán, azt hiszem rajtam nevet, az én sületlen munkámat neveti. Oh mégis jobb itt, mint otthon! Mi kín irni, mi kéj olvasni a más munkáját. A magunké mindig valami kellemetlen érzést ébreszt föl lelkünkben, legtöbbször azt a legkellemetlenebbet, hogy munkánk keveset ér. Mi valódi nyájas olvasó vagyok én, ha nem kell irnom. Beh kár, hogy orvosom eltiltotta az olvasást s legfeljebb csak egypár órára engedi meg. Ma már leolvastam a két órát. Unom magam, szörnyen unom, egyedül, Párisban és betegen. Ez a szoba is kihült, fázom, beteg lelkem és testem.

Ily gondolatok közt keltem föl székemről s vetettem egypár hasáb fát a kandalló tüzére, mert 1856. april elején még meglehetős hideg és nedves idő járt Párisban is. Néztem a kandalló tüzét, a kandalló fölötti tükröt, a jobbra elnyuló kárpitos ágyat, melyek a franczia vendéglők legroszabb szobáiban sem hiányzanak, néztem a pamlagot, az asztalt, a székeket, a festett fal s a padlat szőnyege czirádáit, melyeket már százszor megvizsgáltam. Oly bajos megszokni a vendéglői szobát, kivált a betegnek. Idegen a butor, a fal, az ablak, a kilátás. Unatkozó pillanatod nem akad meg a rokonszenv vagy emlék egyetlen jelén sem. Bár csak az asztalon azt a tört szobrocskát láthatnók, melyet valamelyik jó barátunk ejtett le a minap, vagy azt a tintafoltos kalamárist, melyet nagybátyánk vett karácsonyi ajándékul ezelőtt régen, vagy legalább hallhatnók falióránk ketyegését, melyet már annyira megszoktunk mint molnár a malomzugást. Mindebből semmi, minden oly barátságtalan, mogorva, legfeljebb kiváncsiságunkat ébreszti föl egy-egy eltépett levéldarab, árjegyzék, vagy a tükör rámáján feledett névjegy. Találgatjuk, vajon ki volt itt szállva előttünk, az övé volt-e a névjegy vagy látogató barátjáé s a többi. Nem elegyedtem ily találgatásba, jobb mulatságom akadt. Hallgattam a table d'hôte-ról feljövő vendégtársaim kopogását, mert már hat óra rég elmult és beesteledett. Tap-tub, tap-tub! Ez az öreg angol lépése, ki sokat eszik és iszik s mindig hallgat. Tipsis-top, tipsis-top! Ez a porosz junker, ki kényesen szokott lépdelni s az asztalnál senkivel se társalog, ha csak nem báró. Kipi-kapkap, kipi-kapkap! Ez a bécsi kereskedő nejével együtt, kik azt vitatják, hogy Bécs szebb Párisnál, csak valamivel kisebb. Tap-csirr, tap-csirr! Ez a franczia lovas kapitány sarkantyuja, ki valahányszor az étterembe lép, fölforditott pyramis-alaku vörös nadrágával mindig nagy sensatiót szokott ébreszteni bennünk, idegenekben. Szomszédaim szobájokba nyitnak, még egypár ko-

pogás, aztán minden elcsöndesedik. Már most mit csinálok? Nincs mivel foglalkoznom. De mi ez? Uj kopogás, ezt nem ismerem, épen szobám felé tart. Vajon ki lehet?

Az ajtó megnyilt s belépett egy emigrans ismerősöm, kit a minap meglátogattam volt s most jött visszaadni látogatásomat. Az emigrans szó ne ébreszsze föl se olvasóm, se a hatóság kiváncsiságát. Nem beszéltünk politikáról. Ő ugyan összehadart valamit a Jardin des Plantes egyik sasának tolláról, melylyel ma aláirták a keleti háboru békéjét, s azon szép arab lóról, melyen tegnap, a katonai szemlén, a franczia császár lovagolt, de ezek ugy hiszem eléggé ártatlan dolgok. Aztán ismerősöm tulajdonkép nem is volt politikus, hanem gavallér, vagy, ha ugy tetszik, gavaller politikus. Gavallérságból lett ellenzéki, sodródott be a forradalomba és bujdosott ki. Nem tett ugyan semmit, itthon senki sem bántotta volna, de kibujdosott s ezért sokan fontos politikai egyéniségnek tartották, sőt ezt végre még maga is elhitte. Igy rekedt künn, hol szintén gavallérkodott; pénz dolgában soh'se szorult meg, s mint számüzött sokkal érdekesb volt a nők előtt Párisban, mint lett volna Pesten.

Nagyon megörültem látogatásának, mert szeretetre méltó ember volt és kellemes társalgó. Megmentett a hosszu este unalmától. Sok mindenről beszélgettünk. Nagyon jól eltöltöttük az időt, csak szerelmi historiái és panaszai untattak egy kissé. Sok nőnek udvarolt már életében, több vagy kevesebb szerencsével. Könnyen feledte az egyiket s bolondult a másikba, de azért oly világfájdalmas hangulatban panaszolta a nők hűtlenségét, mint Heine, kinek szivét, egyik verscyclusa szerint, a sok Agatha, Beatrice, Czeczilia, egy szóval az a-b-cz valamennyi betüjének hűtlensége egészen megtörte, tönkre silányította. Azonban ugy látszott e viszonya komolyabb az eddigieknél. Egy ifju özvegy franczia nőt szeretett már egy egész hónap óta. Magasztalta szépségét, eszét s boszankodott, hogy e nő egész talány előtte, mert most sem ismeri jobban, mint ezelőtt egy hónappal. A kaczérság és szendeség, a hiuság és önmegtagadás, az áradó kedély és hideg értelem, az önzés és feláldozás a legkülönösb vegyületben olvadnak össze benne. Vonzódik hozzá és fél tőle, kerülni ohajtja és szenvedélyesen szereti. Oka van hinni, hogy viszonoztatni fog szerelme s mégis még remélni sem mer. Kétségek között hánykódik s boldogtalanabb, mintha kedvese már megvetette vagy megcsalta volna. Mindezt elég hosszasan és körülményesen beszélte el. Volt előadásában valami bensőség, hangjában valami rokonszenvet ébresztő, mi hatással volt reám. De, talán épen azért, nem tudtam se vigasztalni, se egypár olcsó tanácscsal szolgálni neki. Nem is volt reá szükség. Beszélt ő helyettem is. Vigasztalta magát s tanácsolt eszének szive és szivének esze ellen. Néha mintha szégyelte volna felindulását, tréfára fordította a beszédet, majd szenvedélyesen tört ki s egész tüzbe jött.

— Oh barátom! — kiáltott föl, mindinkább izgatva magát — ha ismerhetnék a nőket, ha ismerhetném e nőt. S nincs mód benne. Hijába nézem arczát, tekintek szemébe, figyelek minden szavára, lesem lépteit, kutatom multját, jelenét, vizsgálom hajlamait, izlését, barátnőit, udvarlóit. Csak ott vagyok, a hol azelőtt. Tükre előtt szeretném látni, midőn haját rendezi, ékszereit teszi föl s még egyszer szemlét tart kész öltözékén, midőn mélázva ül karszékén, meglátja magát az átellenben álló nagy tükörben és elmereng saját alakján, vagy midőn bálból, szinházból, estélyből jő haza, fáradtan ül tükre elébe letenni fejékét, kibontani haját s arcza az egész nap élményeinek őszinte, hű kinyomata. Csak tükre előtt lehet igazán megismernünk a nőt. Mennyi igaz, mély értelmű könyet és mosolyt csalt ki a nők szeméből a tükör, mennyi titkukat árulták el egy arczfintorral, egy sohajjal, egy felkiáltással e hideg üvegnek, melyeket gondosan rejtegettek még anyjok, férjök és kedvesök karjai közt is. Valóban, ha láthatnók a nőket a tükör előtt, midőn magokra vannak, bizonyára jobban vagy kevésbbé sze-

retnők, inkább szánnók vagy boszankodnánk reájok. Mosolyogsz állításomon. Tapasztalatból beszélek, nem könyvekből, épen azért igazam van. Oh ha kedvesem tükre varázstükör volna, s egy büvös szóra mind felmutatná nekem a reá rajzolt képeket. Fele, harmada, hatoda, százada is elég volna. Évi jövedelmem felét adnám egypár ily képért, pedig az egészszel is ritkán jövök ki. . . De, az ördögbe, egészen elfecsegem az időt. Mindjárt kilencz óra. Sietek az olasz operába; ma ugy is rosz kedvem volt; ott látni fogom őt és felvidulok. . . Isten veled! . . Jó éjszakát! . . A viszontlátásig! . Gyógyulást! . . .

Ismét magamra maradtam, ismét kezdék unatkozni. Teljességgel nem voltam álmos. Fölkeltem uj hasábot vetni a kandallóba. Ezek a kandallók nem melegítik be a szobát, csak magok előtt terjesztenek egy kis meleget, de egészen fölöslegessé teszik a gyertyát, ha az ember nem ir vagy nem olvas. Eloltottam a gyertyát, aztán leültem s öntudatlanul felsohajtottam: „Oh ha ismerhetnők a nőket, ha ismerhetném e nőt!“ Barátom félérzelmes, félbizarr eszméi mintegy örökségül maradtak reám, hogy foglalkozzam valamivel. Ismerni a nőket, férfiakat, magunkat, másokat nem könnyü dolog. Az emberismeret nehéz és szomoru tudomány s rendesen csak akkor jutunk birtokába, midőn kevés hasznát vehetjük, midőn illusióink már elpárologtak, szenvedélyeink kitombolták magokat s nincs erőnk lelkesülni, szeretni és küzdeni. Nem a tapasztalat, a valóság a drága, hanem az illusió, ha ugyan annak lehet nevezni lelkünk legféltőbb kincseit: a hitet, szeretetet és reményt. A mi a tükröt illeti, minden tükör; arczunk, beszédünk, iratunk, képmutatásunk, affectatiónk, mind lelkünk tükre, csak legyen jó szem, mely beléjök képes nézni. De abban lehet valami igaz, hogy a tükör sok igaz és mély értelmü könyet és mosolyt csalt ki a nők szeméből, s ha tükrök előtt láthatnók őket, midőn magokra vannak, jobban vagy kevésbbé szeretnők, inkább szánnók vagy boszankodnánk reájok.

Elgondolkoztam. Eszembe jutottak mind azon nők, kiket valaha közelebbről ismertem. Rég feledett vagy rég nem látott arczok tüntek fel előttem. Ismét otthon voltam. Jól esett a képzelődés e játéka s az elmélkedés és ábránd csöndes gyönyörét élveztem. Köszönöm neked szép franczia nő, hogy rejtély vagy udvarlóid előtt; köszönöm neked szegény barátom, hogy a nőkről beszéltél nekem. Ime megnépesült rideg magányom, emlékek újulnak meg szivemben, képek vonulnak el szemeim előtt, felindulva és enyhülve érzem magamat. Oh szép és nem szép leányok, boldog és boldogtalan nők, mindig figyelemmel, részvéttel kisértem én sorsotokat, ha nem voltam is udvarlótok, híven emlékezem reátok, ha ti elfeledtetek is. Látlak benneteket a tánczvigalom zajában, ti ritkán vettetek észre, sohasem voltam tánczostok; látlak díszszobátokban, vidám társaság beszélgetései közt, gyertyák fényénél, nem épen örömest szóltatok hozzám, mindig akadt érdekesb csevegőtök; látlak a sétányon, a kert gyeppadon, a berek fái közt, elég ügyetlen voltam sokszor, ha zsebkendőtöket kellett fölvennem, ha a tüskébe akadt ruhátokat bontottam ki vagy épen bokrétát kötöttem számotokra. Látlak benneteket menyasszonyi és özvegyi ruhában, férjetök karján gyermekeitek közt, a hiúság vásárán és udvarlóitok kíséretében, szépségtök egész virágában és hervadozva, hullatva a szerelem, öröm és büszkeség egy-egy levelét, mint a dérütötte lomb. Sokat tiszteltem, bámultam, féltem közületek, talán egypárt gyűlöltem is, de csak egyet szerettem, ki mást szeretett, hogy boldogtalan legyen, ki rég sírban nyugszik, s magával temette első ifjuságom örömét. Ifju álmok, régi idők és sebek enyhüljetek meg egy könyben, de nektek, ti többi szép és nem szép lyányok, boldog és boldogtalan nők, köszönöm jóságtokat, hálás vagyok részvettökért, megbocsájtom szeszélytöket, bosszútokat, felejtem gúny- és pletykáitokat s örömest merengek alakjaitokon. De miért jelentek meg előttem tükreitök előtt? Eléggé ismerlek; erénytök, jóságtok, hiuságtok, tévedéstök jobban bizonyít mellettetök és ellenetök,

mint a tükör. Miért bámuljalak, szeresselek, miért szánakozzam rajtatok vagy bosszankodjam reátok jobban? Nincs szükségem reá, hogy a szeretetre méltóság és önfeláldozás, a hiuság és nyomor egy-egy élénkebb pillanatában lássalak tükrötök előtt. Hagyjatok el!.. Csak te maradj mellettem vidám arczu szelid alak, kit tisztelve szeretek, szeretve bámulok, ki talán nem is sejted szerelmemet. Oh megvallom, szivemnek nem első gerjedelme ez, de érzem, hogy utolsó. Egy még meg-megfájduló emlékből és egy az öröm repesései közt felvillanó reménysugárból áll minden gazdagságom, szivem egész kincstára. Téged illet ez emlék szerencsétlen leány, ki sírba vitted tört szivedet, tőled jő e reménysugár, te vidám arczu szelid alak, ki oly részvéttel tekintettél reám mély tüzű szemeiddel, ki oly megindulva nyujtád jobbodat, midőn hazámból távozva bucsúzni mentem hozzád! Oh nézz reám folyvást, nyujtsd még egyszer jobbodat, őrködjél felettem, bátoríts, vigasztalj, áldj meg! De miért jelensz meg te is tükröd előtt. Ne pillants belé! Nem vagy előttem rejtély. Vidám arczod, mély tüzű szemed, mind jó lelked és ártatlan szived tükre. Én ismerlek, hiszek benned, szeretlek. Hát te fogsz-e valaha ismerni, hinni bennem és szeretni!....

E mélázás közben éreztem, hogy nehezülnek szemeim. Nem aludtam még, de nem is voltam egészen ébren. Az álom és ébrenlét, az ábránd és kimerültség állapotában lehettem. Láttam a kandalló kialvó tüzét, fölakartam kelni, hogy uj hasábot vessek reá, de nem volt erőm hozzá, szerettem volna ágyamba fekünni, de nem tudtam akarni. A valóság és álom képei, hangjai összefolytak, a butorok árnyaiból női arczok homályos körrajzai emelkedtek ki, a kandalló világa sugarán megelevenültek s ott lebegtek a tükör előtt, aztán ismét a homályba vesztek. Mintha hajok lebbenését, köntösök-suhogását, sohajukat hallanám. Aztán minden elcsöndesült, nem láttam, nem hallottam semmit — elaludtam.

Midőn reggel fölébredtem, bágyadtan éreztem magamat s gyönge láz borzongatott. Kár volt a karszéken elalunnom, le kellett volna fekünnöm, mit mond rá majd az orvos, bizonyosan roszabbul leszek. Föllállottam, hogy megpróbáljam erőm. De mi ez? Hiszen ez nem az én szobám. Hogy jöhettem ide? Lázálom játszik-e velem vagy álomjáró lettem, az éjjel fölkelve más szobájába tévedtem s ott aludtam el? Akár mi történt, ez nem az én szobám. Ez női szoba. Minő csin, választékosság, fényüzés. Mintha ismerném e szobát, mintha valaha láttam volna egy pillanatra. Nincs senki benne. Jó, legalább észrevétlen távozhatom.... Furcsa egy kaland! De a mint épen indulni akarok, lábaim a padllatba gyökereznek. Jobbra megnyilik egy ajtó s egy nő lép be. Ah! Hisz ez a főváros egyik hires szépsége. Ismerem. Mikor érkezett Párisba, hogy szállott a hôtelbe? Tudnom kellene, hisz a vendégek névsorát minden nap átfutom. Mit fogok szólni neki, mivel mentsem magam?... Mi ez? Nem vesz észre, öltöző asztala elébe ül és csenget. Köhögni akartam, hogy észrevétessem magam. Egyetlen hang sem jött torkomra. Az elfogultság és zavar tehetlenné tett; csak ott állottam, mint egy szobor, némán, mozdulatlan, s mintha bűvölet alatt állanék, nem tudtam levenni szememet e szép, de már hervadó arczról.

(Folytatjuk.)

Gyulai Pál.

MEGHIUSULT FÉNYKÉP.

Pénzünk ugyan kevés volt, de a szelid anya
Homlokomat simitá s forrón megcsókola.
Igy lőn, hogy elhatárzók a kedves kis Beli
Arczát a nagyszüléknek *képben* megküldeni.

Felöltöztettük szépen, hogy már mint ünnepen,
Piros ruha, fehér üng diszlett a gyermeken;
Nagy homlokárul, anyja selyem-hajszálait
Gyöngéden elsimitá s ott hagyta csókjait.

Fénylett az hát, de jobban a kis fiú szeme,
Arczán is e sugárból örömhajnal kele;
Miért örült, ő azt most szivében érezé,
De nem tudá, hogy ebben mi lenne a bibé.

A pesztonka csevegte: csi de csecsás, de szép!
Gyigyi tatá Bélácska, ott a sok csecse kép!
Ilonka is benézett még a tükörbe és
Aztán karomra füzte picziny fehér kezét.

Ott voltunk. Az anya ült, ölében a fiu.
A rózsa és a bimbó, ha ajkam nem hiu.
S én mint az ág feléjök hajoltam szívesen,
Megvédve és megáldva mindkét szerelmesem.

A nap sugára fénylett a kis család felett, —
S a kép eszméje üdvvel töltè meg lelkemet.
Müvészre szükség nem volt megeszményíteni,
Szerelmünk, a valóság, szent volt és isteni...

Nyilt a tükör. Kis Béla csüggött a jó anyán;
A képész munkált, intett, hogy nézzünk arra már;
A kis fiúnak tapsolt, hogy arra vonja őt,
A kis fiú is tapsolt, s a kép dugába dőlt.

Nyilt a tükör másodszor. A képész kis lovat
Emel föl balkezével s Bélára mutogat.
A kis fiú oda néz s nem nyugszik az ölön
Mig nincs a ló kezében, s hogy ott volt, lett öröm.

Nyilt a tükör harmadszor. Ebben minden remény,
De fénylett az aranyfüst *ott* a fakard rezén:
Lovacska a porondon, Bélácska talpra állt, —
S a képész restellette, hogy egyszer sem talált.

Mi volt mit tenni aztán? egy versben irni meg,
Hogy *lett volna* levéve a kedves kis gyerek;
Mert szivünk érzi azt csak, mely érte él, dobog,
Hogy őt *festhetni hiven* nehéz, bajos dolog.

Fejes István.

A VÉGZET.

(Szerb népmese.)

Van a szerb népmesék között a végzetről egy félig-meddig allegóriai beszély, melyhez hasonlót más népek hagyományaiban bajosan találnánk.

A beszély hőse egy szorgalmas ifju, a ki magáért s vele lakó bátyjáért oly erélyesen dolgozott, hogy vagyonuk lovakban, ökrökben, disznókban, juhakban s ilynemü más egyebekben csodával határos leve. A bátyja ellenben teljesen henye életet élt s a közös vagyonnak csak fogyasztásában segített, de gyarapítására kis ujját sem mozdította volna meg.

Ez igy folyt egy darabig, de egyszer a szorgalmas testvér gondolkozóba esett s úgy találta, hogy az az elrendezés, melynél fogva minden munka egyedül az ő nyakába háromlik, holott bátyja a szerzemény teljes felét élvezi, olyan messzi van az igazságtól, mint az ég a földtől; azt indítványozta hát — bátyjának nem kis bánatjára — hogy váljanak meg. A bátyja felhozta neki, hogy ha öcscse egyedül dolgozik érettök, egyedül is rendelkezik az egész vagyon felett, következőleg a megelégedésre teljes oka lehetne; de ez a hathatós erősség sem győzött és a munkás testvér odahagyta az eddig közös házat, magával vivén a közös vagyon felét.

Ámbár meg vala fosztva hasznos segédjétől, a henye még sem hagyott fel a semmittevéssel. Azt a munkát, a mit öcscse ezelőtt egyedül igazított, többek között osztotta fel: ökrei számára ökörpásztort, lovai mellé ménes pásztort, juhainak juhászt, méheihez méhészt fogadott, ő maga pedig reggeltől estig úriasan heverészett. A szorgalmas testvér ellenben még szorgalmasabb lőn, s ha a beszély czélja csak a közönséges morál lett volna, ő szörnyen meggazdagodott, bátyja pedig, különböző cselédjeitől kifosztva, koldus botra jutott volna.

Épen az ellenkező történt és daczára a szorgalmas Wittingtonnak s hasonló természetü más erkölcsi meséknek, a henye boldogult, a szorgalmas ellenben mezítláb maradt. Miután, a mije csak volt, mindenét elvesztette, a szorgalmas fiunak eszébe jutott, hogy ő bizony meglátogatja a bátyját s megnézi, hány hét a világ nála. Útja egy réten vitte keresztül, a réten szép juhnyáj legelt, a nyájat egy gyönyörü leány őrizte s aranyfonalat font. A fiu beszédbe eredt a leánynyal s megtudta tőle, hogy ő maga épen a szorgalmas fiu bátyja „szerencséje“ s a szép nyáj is a bátyjáé.

„Hát az én szerencsém hol lehet?“ kérdé a rongyos vándor.

„Jaj, biz a nagyon meszszi van,“ felelt a leány, s a fiunak legkisebb oka sem volt kétkedni szavában.

Utját tovább folytatva, megérkezett a bátyja házához; ez olyan jószivü levén, a milyen henye volt, testvérét tárt karokkal fogadta, napokig vendégelte, s útnak nem eresztette volna, míg lábára egy pár uj czipőt, zsebébe pedig pénzt nem adott.

Mikor a nem ok nélkül méltatlankodó szorgalmas fiu haza érkezett, elgondolta, hogy mégis csak tarkán folynak e világi dolgok; továbbá igy okoskodott: ha a „szerencse“ szomszédsága ilyen előnyös, az ő szerencséje is megérdemelné, hogy felkeresse. Bétarisznyált hát, kezébe vette vándorbotját s elhatározta magában, hogy addig nem nyugszik, mig távollevő s még eddig nem ismert

szerencséjét fel nem leli. Már az is nyeremény volt, hogy értesült arról, hogy neki is van szerencséje, ha szintén távol esett is tőle.

Elindult az orra után s nagy sokára egy rengeteg erdőbe érkezett, az erdő mélyében egy vén banyát talált aluva. Próbálta felkölteni szépszerivel, de mennél inkább rázogatta, a banya annál jobbízűen horkolt; mit volt tennie, fogta magát s a botjával jót húzott a hátára, ez a modor, többszöri ismétlés után, csakugyan sikeresnek mutatkozott. A banya nagy bajjal kinyitotta szemeit, s duzzogva tudatta a fiuval: a helyett, hogy felköltse, jobb lett volna a feje lágyjának, ha aludni hagyja, mert ha el nem talál vala gunynyasztani, soha míg a világ nem lesz új czipője.

„Kicsoda vagy hát te, a ki szemed behunyásától vagy kinyitásától akarod felfüggeszteni, hogy legyen-e új czipőm vagy se?“ meglepetve kérdé a vándor.

„Én — felelt a banya — a te szerencséd vagyok.“

„Te!“ kiáltott a fiu a fájdalom hangján, mert sejteni kezdé, hogy utja fáradalmainak sem lesz különb jutalma mint volt élete többi törekvéseinek; „ugyan kérlek, ki tett téged az én szerencsémmé?“

„A Végzet,“ felelt a banya.

„Jó, de hát a Végzet hol lakik?“

„Járj végire,“ volt az udvariatlan és ki nem elégitő felelet; ezzel a banya eltünt.

A fiunak — kit ezentul zarándoknak fogunk nevezni — czélja egészen megváltozott. Szerencséjét, s bizony balszerencse volt az, megtalálta, most már feltette magában, hogy a Végzetet keresi fel. Utját folytatva, egy faluba érkezett, a hol mindenek felett egy szép ház ötlött szemébe, mert olyan nagy tüz égett benne, hogy azt hivé, lakadalomra vagy valami más ünnepre készülődnek. Ide ment bé s a mint körültekintett, a házban jólétre s kényelemre mutatott minden. A tüz felett szörnyü nagy üstben készült a vacsora, a gazda ott ült egy szegeletben, az útast barátságosan fogadta, leültette s kérdezte tőle, mi járatban van. A zarándok elbeszélte történetét, azután azt kérdezte a gazdától: miféle nagy vendégségre készül az a roppant vacsora; erre a gazda nagyot sohajtott s igy válaszolt:

„Hej pajtás, mert ugy látom pajtások vagyunk a szerencsétlenségben, ez a nagy vendégség, a mit itt látsz, házam népe rendes vacsorája. Én jól birom magamat, gyermekem sem volna igen sok; de mindegyik annyit eszik, mintha egy-egy ehes sárkány volna a hasában, melyet jóltartani teljes lehetetlen. Maradj csak nálam ma éjszakára s majd meglátod, milyen sereg farkast tartok a házamban.“

A zarándok elfogadta a meghivást s mikor a háznép asztalhoz ült, elszörnyült bele, látván mily szörnyen habsolnak. Az üst pár percz alatt kiürült s az éhenholtak egymás szájából kapkodták a morzsákat is. Miután az utolsó falat hust is megették, az a leány, a melyik szeres volt a gazdasszonyságban, a csontokat összeszedte s a tüzhely megé dobta. Erre a sutból szurtos, nyomorult két vén teremtés mászott ki s a csontokon szintoly mohón kezdett rágódni, a milyen mohón falták volt fel a többek a hust.

„Ugyan kérlek, kik azok ott a tüzhely megett,“ kérdé a zarándok gazdájától, a ki megint nagyot sohajtott.

„Ezek — monda ő — az apám, meg az anyám, ugy látszik, nagy vénségük daczára sem tudnak már valahára meghalni. Oly erősen vannak a földhöz szegezve, hogy az idő minden hatalmával sem képes elsodorni róla.

Másnap reggel a zarándok elbucsúzott gazdájától, e pedig könynyüs szemekkel kérte: „Édes pajtás, látod mekkora nyomorban vagyok. Olyan háznépem van, a melyik soha sem tud jóllakni, és olyan apám s anyám, a melyik soha sem tud meghalni. Te a Végzetet keresed; ha olyan szerencsés lészsz, hogy megtalálod, légy kérlek olyan jó is, tudakold meg tőle, mi lehet az oka az én rosz sorsomnak.“

A zarándok megigérte s avval tovább indult, mind ment, mig egy más faluba érkezett, itt egy másik gazda hasonlag jó szivvel látta, szállásra befogadta, ő pedig ennek is elbeszélte, hogy miféle járatban van. Ez a másik gazda azt panaszolta, hogy marhái teljességgel nem gyarapodnak s kérte a zarándokot, tudja meg a Végzettől, mi lehet az oka ennek a csapásnak. A zarándok elindulásakor ezt is megigérte s tovább utazván, egy folyóhoz jutott; a folyó átvitte öt a tulsó partra s megértve tőle útja czélját, a mint a tulsó parton letette, kérte hogy járjon végire a Végzetnél, miért nincs az ő vizében egy hal is.

Hosszas vándorlás után a zarándok egy másik rengeteg erdőhöz érkezett, az erdő közepében egy tisztes remetét talált, kitől tudakozódott, hogy hol találhatná meg azt, a kit ő keres.

Ugy látszik, hogy a régi boldog időkben a remeték, ámbár elvonúlva éltek az ismeret rendes kútfejeitől, mégis mindent tudtak. Az erdőbeli remete sem volt alábbvaló a többinél, hanem minden habozás nélkül megmondta a zarándoknak, hogy a Végzet kastélya az átellenben levő hegység tulsó oldalán van; egyszersmind arra is figyelmeztette, hogy mig a Végzet hozzá nem szól, ő se merje száját feltátni, hanem mindent tegyen ugy, a mint a Végzet teszen.

A zarándok rövid időn megmászta a hegységet s a kastélyba épen akkor érkezett, mikor a Végzet asztalhoz akart ülni. Ugyancsak pompás látvány állott előtte; még a császár palotájában sem volt pompásabb ebédlő terem, mint az, a melybe a zarándok belépett; fényesebben öltözött udvaronczokat senki sem látott, mint azok valának, a kiknek egész serege szolgált a Végzet körül; ő maga egyedül ült a teritett asztal mellett;

a zarándok a remete tanácsát szórul szóra követte, helyet foglalt mellette s az előtte levő ételeknek ugyancsak neki esett. Vacsora után a Végzet lefeküdt, a zarándok is ugy tett, mindketten elaludtak, de éjféltájt iszonyu nyögés verte fel álmukból s egy szózat e szavakat hallatá: „Oh Végzet, Végzet, beh sokan születtek a mai napon; ajándékozd meg őket.“ A Végzet fölkelt, egész ünnepélyességgel felnyitott egy vert-aranynyal tele szekrényt, belőle egy marokkal a földre szórt s igy szólt: „A milyen volt az én állapotom ma, olyan legyen az övék is teljes világ-életökben.“

Más nap reggel hire pora sem volt a pompás palotának, helyén azonban egy ház állott, mely kényelemre és jólétre mutató minden kellékekkel felkészitve, tehetős nemesi laknak látszott. A Végzet és vendége együtt vacsoráltak, mint tegnap; éjféltájt viszont fölverte őket a nyögés, és a szózat ujból ismételte a mult napi szavakat. A Végzet megnyitotta szekrényit, kivett belőle egy marok ezüst pénzt s közötte vagy egy pár aranyot és ismételte mult éjjeli áldását.

Napokon át ismétlődött ugyanazon szertartás, a ház azonban napról napra kisebb leve, mignem utoljára a Végzet és vendége egy nyomoru kunyhóban lelték fel magokat. Most már a Végzet sem henyélt, mint azelőtt, hanem ásót fogott s reggeltől estig ugyancsak dolgozott, a zarándok hasonlóképpen. A vacsora egy darab száraz kenyérből állott, melynek felét a Végzet vendégének adta; mikor a szózat szokott módon fölhivta a Végzetet, hogy oszsza ki ajándokait, ő néhány fillért vetett a földre azon ohajtással, hogy mindazoknak, a kik e napon születtek, egész életökben ugy legyen dolguk, a mint volt neki is ezen a napon.

Más nap reggelre viszont a pompás palota termett elé; s végre a Végzet megszólitotta vendégét, kérdezvén, hogy mit keres nála. A zarándok elbeszélte történetét s azt mondta, szeretné tudni, hogy miért kell neki szerencsétlennek lennie; erre a Végzet nyájasan, de egész ünnepélyességgel igy felelt:

„Kétségkivül megjegyezted magadnak azokat az eseményeket, a melyek rövid látogatásod alatt történtek, észrevetted azt is, hogy életmódom minden reggel változik. A mint van nekem dolgom akármelyik napon, olyan az állapotjuk azoknak, a kik azon napon kezdették meg földi pályájukat. A bátyád olyan napon született, melyet én gazdagságban töltöttem, azért hát neki minden dolga jól foly; te ellenben olyan napon születtél, melyet én a nyomoru kunyhóban éltem le, azért hát szorgalmad és takarékosságod daczára neked minden a markodba szakad.“

„Igy hát az én ügyem teljességgel reménytelen?“ kérdi a zarándok rendkivül bánatos arczczal.

„Te némileg javithatsz sorsodon — válaszolt a Végzet — ha tanácsomat követed. Bátyádnak van egy hozzá hasonló szerencsés leánya; vedd nőül s mikor vagyonod gyarapodik, mondd azt, hogy minden az övé, nem a tied; igy szerencsétlen születésed daczára is bizonyosan boldogulni fogsz.“

A zarándok megköszönte a Végzetnek a jó tanácsot, azután meg egész alázatossággal eléadta mindazokat a kérdéseket, melyekkel útközben megbizták volt. A Végzet mindegyikre meg tudott felelni. Annak az embernek, a kinek gyermekei annyit ettek, szülői pedig olyan sokáig éltek, azért kellett bünhődnie, mivel szülőit nem tisztelte illendőképen; ha a helyett hogy őket a sutba tartja, asztala fejére ültetné s az első pohár bort meg az első pohár pálinkát nekik adná, mind az öregek élete megrövidülne, mind az ifjak módfeletti étvágya megapadna. A másik panaszkodó, a kinek marhái nem gyarapodnak, hasonlag bünhödik, és pedig azért, mivel védszentje irányában nagyon fösvény, mert ennek ünnepére mindig a legroszabb marháját vágatja le. A mi pedig azt a folyót illeti, a melyikben egy hal sem akar megélni, ennek csak az az oka, hogy még egy ember sem fuladt belé. A Végzet, nagy bölcsen, azt tanácsolta a zarándoknak, hogy tudománya ez utolsó részét mindaddig titokban tartsa, mig a folyó át nem szállitja a tulsó partra, különben könnyen megeshetnék, hogy ezt a fogyatkozást épen saját oktatója rovására pótolná ki.

A zarándok, megrakodva mind magára mind másokra nézt hasznos ismeretekkel, haza indult. Mikor a folyóhoz érkezett, a haltenyésztésre vonatkozó utasitással nagy okosan mindaddig hallgatott, mig a tulsó partra nem jutott, de még ez sem volt elég, megiramodott s olyan messzi futott, hogy csak amugy torkaszakadtába kiabálhatta meg neki. A következés bebizonyitotta, hogy helyesen cselekedett, mert a folyó, mihelyt meghallotta, hogy vizei termékenységére ember-halál kivántatik, rögtön kiáradt s zarándokunkat minden bizonynyal utóléri, ha ez meg nem futamodik.

A megbántott védszent ünnepe előtt három nappal megérkezett a tösvény házához, a ki értesülve a dolog állásáról, kérte, maradjon nála, hadd lássák meg az eredményt. Erre az alkalomra a legkövérebb marhát vágták le és a csorda állapotában legott nagyszerű javulás mutatkozott; a megtért fukar pedig öt ökröt ajándékozott tanitójának, a ki elbucsuzván tőle, csakhamar a rosz fiu házához érkezett. Ez a bünös, mihelyt megérté a Végzet tanácsát, apját, anyját tüstént kihivta a sutból, megmosdatta, megfésültette, az asztal főre ültette s a mint illik, az első pohár bort és az első pohár pálinkát nekik adta. Kegyeletessége nem is maradt jutalom nélkül. A háznép fiatal tagjai rögtön elvesztették étvágyuk felét, az öregek pedig más nap reggel meghaltak. A zarándok jutalma egy pár ökör lőn; mikor haza érkezett, a szép hét ökör nem kis csodálkozást költött. Kérdezték tőle:

„kié ez a hét szép ökör?“ ő meg nagy okosan felelt: „a hugomé.“

A bátyja minden habozás nélkül hozzáadta a leányát s ezentúl előmeneteles ember lett, mert mindenkinek azt mondta, hogy az őt környező gazdagság nem az övé, hanem a feleségié. Egyszer azonban szokottnál szebb volt a vetése, s a mint egész lelki gyönyörűséggel nézegette, egy ott járó ember azt találta kérdezni: „Ugyan kié lehet ez a gyönyörű vetés?“ Magáról megfeledkezve egész büszkeséggel válaszolt: „az enyém!“

A vetés tüstént meggyult s a tűz az egészet el akarta boritani, ekkor a Végzet meghittje is ugyancsak sietett, hogy kiigazitsa szavát; a kérdező után igy kiáltott:

„Megállj barátom, ez a vetés nem az enyém, hanem a bátyám leányáé.“

A tűz rögtön kialudt, de ő sem feledkezett meg többé magáról.

A figyelmes olvasó kétségkivül észrevette, hogy e sajátságos beszélyben egymással nem egyeztethető két elmélet van eléadva. Az egyik szerint az emberiség, az egyén érdemére minden tekintet nélkül, alája van vetve a személyválogatást nem ismerő Végzetnek, a mely, az egyéneket számba nem véve, csak a születésnapokra van tekintettel. Egyszersmind azt is észrevehették olvasóink, hogy ez a Végzet nem áll egyenlő magosban sem a calvinismus praedestináló istenségével, sem a görögök kérlelhetlen fatumával. A szerb végzet, ámbár sorsot osztogat, de önmaga nem kérlelhetlen, sőt viszontagságok alá van vetve s ezek felett semmi hatalma, minthogy másoknak azt a jót vagy roszat adja, a mit ön maga is élvez vagy szenved. Még arra sincs felszabadítva, hogy áldozatait vagy kegyenczeit tetszése szerint válogassa, s habár adományait születésök napjához köti, mindezek az ő engedelme nélkül jőnek a világra, belépésök idejét nem ő határozza meg. Szóval, ezen elmélet kiegészitésére föl kell tennünk, hogy ez a Végzet csak alárendelt személy s egy más Végzet befolyása alatt áll, melyet itt tán a szózat személyesit; e határozza meg aztán a születésnapoknak az ő másodrendü biztosa által töltött jó vagy rosz napokkali összeerését. A mi pedig azokat a viszontagságokat illeti, melyeknek maga a Végzet is alája van vetve, ezek, ugy látszik, a plánéták körforgásához hasonló szabatossággal következnek egymás után. A palota meghatározott számu napok alatt kunyhóvá apad, kereszttül menve a közöttük lehető fokozatok mindenikén, a kunyhóból ellenben minden fokozatos változás nélkül egyszerre palota lesz, hogy átalakulását lefelé ujra kezdje. Megjegyzendő még az is, hogy a szerb mese nemcsak a jó és rosz kiosztását, hanem még az egyének részébe jutott sorsot is személyesiti. A szerencsés és a szerencsétlen „szerencséje“ egy szép leány és egy undok banya személyében van felmutatva.

Mig azonban a beszély főbb eseményei azt tanitják, hogy az egyén érdemeit merőben számba nem vevő Végzet intéz mindeneket, két episode épen ellenkező moralt hirdet, t. i. hogy az emberek érdemük szerint büntetik vagy jutalmazzák. A zarándok balsorsán az ő fáradhatlan szorgalma semmit sem enyhithet, állapotján csak az által javithat, hogy szerencsés nőt vesz magának, de a szülőivel roszul bánó ember s meg az a másik, a ki védszentjét haragitja magára, mihelyt megjavul, tüstént szabadul nyomoraitól is. E következetlenségekben nem láthatjuk-e bizonyságait annak az iszonynak, melyet a ki nem facsart józan ész érez a fatalista tanai iránt, akár a bölcseség mélységeiben, akár a vallás szent palástja alatt találkozzék velök? —r.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

„Gondolatok“ czimü kézirati müvéből.

Irodalom. — Nagy gondolatok által a jövőkor tiszteletét, a forma tökéletessége által a müértök becsülését érjük el, de ki nagy népszerüség után vágyódik, arra csak ugy számolhat, ha hangzatos szótagokban közhelyeket (locus comunisokat) mond el kortársainak. A közönség azon iróit szereti leginkább, kiknek müveiben saját bölcseségét bámulhatja.

— Történetbuváraink egy része ugy jár el, mint az tenné, ki a Duna folyását akarván leirni, a Donau-Eschingeni kertben telepednék le, s egész életén át a forrás mellett ülve, azon törné fejét: a viz, mely a földből kibugyog, vajon honnan vehette magát.

— A híres római sibylla, miután könyveinek két harmadát elégette, a maradványért ugyanazon árt kapta, mely elébb az egészért soknak tartatott. Kevés iró van, ki e példát nem követhetné hasonló sikerrel. Sokkal többet irunk valamennyien mint dicsőségünk érdekében kellene.

— Ha a mü cselekvénye nem a jelen korban játszik, két szabályt nem kell szemünk elől nem téveszteni soha.

Az első: hogy az emberi természet nem változik, s hogy minden korban ugyanazon anyagi és erkölcsi szükségek léteztek.

A második: hogy valamint az emberek természete ugyanaz maradt, ugy ismereteik köre s vele nézeteik és fogalmaik szüntelen változnak, mi természetes hajlamaikra s tulajdonságaikra befolyást nem gyakorolt ugyan, de annál nagyobbat a módra, melyen ezeket kifejezik.

Gyülölet s barátság, önzés és áldozatkészség, fukarság s bőkezüség, ugy léteztek Rómában mint most, az emberek ugy éreztek mint mi, de

bizonyosan máskép gondolkoztak, s a nagy hasonlóság az érzésekben, a nagy különbség mellett, mely a különböző korszakok nézeteiben látszik, ez azon tökéletesen csaknem legyőzhetlen nehézség, melylyel történelmi tárgyak müvészi feldolgozásánál küzdenünk kell.

— Oly ritkán találkozunk az életben emberekkel, kik egy irányban haladva önmagokkal ellenkezésbe nem jönnek, hogy korunk olvasói, ha regényben ily jellemet találnak, azt eszményképvagy torzalaknak tartják. Ugy látszik, hogy azon tárgyak közzé, melyek mint nem természetesek a regény s dráma körén kivül fekszenek, számitják napjainkban nem csak az ördögöket s angyalokat, hanem a valóban következetes jellemeket is.

— Nincs fény világosság nélkül. Ez az első szabály, melyet minden irónak szeme előtt kellene tartani.

Hány iró panaszkodik, hogy gondolatait nem fejezheti ki? Nem bámulatos e, hogy azok, kik ezt teszik, e bajt gondolataik sokaságának s nagyszerüségének tulajdonitják, s nem inkább azok zavartságának. Teljes meggyőződésem, hogy a mire nézve gondolatban egészen tisztában vagyunk magunkkal, arra a helyes kifejezés soha sem hiányzik.

— Valamint a nagy festőnek ugy a nagy irónak legbiztosabb ismertető jele az, hogy soha oly tárgyat nem választ, mely müvészetének határain tul fekszik.

— A jól épitett sorhajó ép oly könnyüséggel uszik a viz felett mint a cserdugasz, s nem a sulynak hiánya, hanem az egyes részek kellő elhelyezése s egyensulya az, mitől könnyüsége függ. Ily könnyüség az, mely után irodalmi münél törekednünk kell.

— Igen jó, ha mielőtt valamely nézetet elfogadunk, mind azon okokat megvizsgáljuk, melyek mellette szólnak, de nagy hiba az iróban, ha mind azon okokat, melyeket nézete mellett felhozhatna, előadja annak támogatására. — Miután kétséges kérdéseknél csak igen kevés megczáfolhatatlan ok létezik, az okokkal mindig szaporodik az ellenvetések, s pedig a helyes ellenvetések száma is.

NEMZETI SZINHÁZ.

Drámai előadásokon közönség nagy számmal; semmi érdekes új eredeti mü; nagy divatja dráma gyanánt a mindennapi beszélgetésnek. Ez a decemberi játékszin 1862-ben — folytatása az előbbi hónapok divatjának.

Mi az elsőt, a sürü látogatást illeti, nagy magasztalásokat érdemlő fordulat, elannyira, hogy jobb tárgyat alig találhatnánk e helyen új évi köszöntőnek, lelkünkből óhajtván, éltesse a jó isten 1863-ban is e gyönyörü buzgalmat drámánk iránt: meg ne bőjtölje a farsangot, nyári hőség meg ne lankaszsza felettébb, s operák csábításai félre ne vezessék, sőt gyarapodjék, erősbödjék, minden ellenségei daczára! A dráma-irodalomnak és müvészetnek melegitő napfény a közönség részvétele, mi mag nélkül nem teremt ugyan, de az növeszt belőle virágzást, hogy a magyar dráma magyar dicsőség lehessen egykoron.

Jelenkorunk még nagyon messze van eme dicsőségtől, — a dráma nem áll költészetünk más ágainak szinvonalán, s talán közmüvelődésünkben is az utolsó sorokban járkál és maradoz, a mi nem csoda, mert későn érkezett, midőn már lyra és eposz sok küzdés után nagy diadalokat ünnepelt volt. — Ha az 1848 utáni korszak nem mutat fel a drámairodalomban az előbbinek megfelelő lendületet, ha szinészetünkben, mely 1837 ben, azt sem tudni miként és honnan, egész sereg jeles szinészt termett elő, az utóbbi tizenhárom év két-három tehetséget tud felmutatni, — annál mostohább volt az 1862-ik év. Szigligeti pályanyertes vigjátékát kivéve, egy, jogosan többször is adható müvel sem gyarapodott a répertoire, s jelesb szinészeink csak a régiek.

Szinházunk bizton várható jobb rendezése sokat segithet e bajokon. Ha kitünő eredeti drámákat, melyekhez több nem kell, de kevesebb sem elég, mint kitünő tehetségü drámairók, nem képes teremteni a szinház uj rendezése, legalább a középszerüeknek jobb irányt adhat, a szinházi éveket termékenyebbekké teheti, s talán lappangó vagy későbbi tehetségeknek adhat buzditást a jobb irány, — s szinészetünk, mely még ma is elég erős tehetségek dolgában, egészen uj életet nyer. A szinház megszünvén a közönség, irók, szinészek s mindazok szolgája lenni, kik vele érintkezésben vannak, talán elkezd ismét a jó izlés iskolája, a költészet irányadója és a valódi törekvések küzdhomoka lenni, s képes lesz nem csak a nézők mulattatását, hanem a nemzet megelégedését vivni ki.

Jó eredeti müvek hiányában szinházunk forditásokhoz kénytelen folyamodni, s ebben nincs gáncsolni vagy szégyelni való. Gyenge belföldinél többet ér a jó külföldi átültetése. Igy vélekednek az angolok, németek, olaszok, kik régibb szinpadjok, világnevezetességü drámairodalmuk mellett is, ma az oly szaporitó franczia drámairodalom termékeit honositgatják meg. S mégis vannak nálunk, bár kevesen, kik a forditásokat száműznék szinpadunkról — a hálátlanok! Ujkori irodalmunk nem Kazinczy forditásain kezdte e, hogy halhatatlan eredeti müveken végezze?

Gyakorlatban elméletben egyaránt áll azon elv, hogy ha nincs jó eredeti, jó idegenhez folyamodjunk: az alkalmazástól függ minden. Nem elég, hogy Páris valamelyik másod harmadrendü szinházában, ki tudja minő külső okból hatást tett vigjátékot hozzunk be, mint valami nagy kincset. Irodalmi becse legyen a műnek, melyet erre érdemesitünk, hogy egy vagy más tekintetben tanulni

való legyen benne. Ne mulattassuk a közönséget gyenge terményekkel, ne ültessünk át tévedést és rosz irányt, s ne tegyünk holmi *Sardou*-kat Magyarországon hiresebbekké, mint a minök hazájokban.

Nagyon hiressé iparkodik tenni ez urat szinházunk kivált „Jó barátok“ czimü vigjátékával, különben nem ismételtetné. Ő az életet a köznapiságokban utánozza: emberein, compositióján vastagon rajta van a köznapiság, s mégis a sok jó barát közt alig van, ki jelleme haszontalansága mellett annyira el ne lenne torzitva, hogy a legnagyobb bárgyuságot ne ábrázolná, s szavaiban, tetteiben valószintelenné ne tenné magát. Az élet van utánozva, minden belső valóság nélkül. A moralis érzet oly gyenge, hogy a végén sehogy sem tud igazságot szolgáltatni s valódi comicus alakja sincs. A párbeszédekben a mindennapi társalgás hangja és modora, melyet frivol czélzások fűszereznek, ez alant járó múzsa hozzáillő kaczérságai.

Hasonlíthatlanúl nemesebb müvek a Feuillet Octávéi: izlés, hang, jellemek és igazságszolgáltatás dolgában. De ha szellem dolgában magasan állanak is, ép oly kevés bennök a drámai. A hang nemesebb, de csak müveltebb élet szintén mindennapi hangja. Egyénei elmosódnak, egyik sem tesz szini hatást. Habár figyelmet, némi érdekeltséget von magára, a szenvedélyek festésével okozni szokott nagyobb illusiót és mély megindulást nem birja előidézni. Múzsája nagyon is szelid. Némi ihletettség kihallszik,de rajta van a bádgyadás; némi friseség csak gyenge pir az átalános halványságon — egyszóval e költészet mellbetegnek tünik fel a szinház lámpafényénél.

Csak háromszor kell egymásután Sardou- és Feuillet-féle drámát előadva látnunk, mint véletlenségből megtörtént mult hóban, hogy ráunjunk az ilyen társalgási vigjátékokra.

Annál feltünöbb, hogy egy-két jeles szinészünk mintha különös élvezetet találna e modern unalmasságban. Felöltözni a legújabb párisi divat szerint csaknem az utánozhatlanságig, embertől kitelhető fesztelenséggel dülni hol a jobb- hol a baloldali pamlagra, s onnan keresetlen elegantiával fütyülni, szivarozni, ásitni és beszélgetni, a kandalló előtti karszékben egy ülőhelyén elregélni sok évi házasélet hosszú történetét, melyben a hüség természet és divat szerint kisebb nagyobb kétségek tárgya mindkét részről, s e közben a jó társaságokban szükséges hidegvért soha el nem veszteni felvonásokon keresztül, szintén drámai müvészet lehet, melyben nem mindenki jeleskedhetik; de alkalmasint nem a legnehezebb s nem is a leghálásabb; mert kevés tapssal s még kevesebb valódi dicsőséggel jár.

Mindezen választékos elegantia se a közönségre nincs bűbájos hatással se a müizlést ki nem elégiti. E fesztelenség, látszó élethüség nem okoz illusiót. Igaz, hogy a forditást is okolhatjuk; mert a hallgatóságot nem kevéssé meglepi a bolond feleség, ki férjét per „barátom“ szólítja a leghidegebb vérü komolysággal, ez meg „ön“-t mond viszsza neki nem enyelgésből, hanem komolyan és változatlanúl; s az elegans szinpadi világban megtörténik, hogy nem mondják „kérem tessék leülni,“ hanem „üljön le, ha tetszik“ (s'il vous plait). Ehhez hasonló hibácskák nagyon rontják a párbeszédek természetességét. Igaz, továbbá, hogy szinészeink sem tudják a párisi szabásu öltönynyel együtt a külföldi alakokat is egész természetességgel magokra ölteni. De ha mindez másként volna is, közönségünk nem képes élvezni minden külföldi drámát. Oly specificus helyi viszonyok, szokások és alakok hozatnak be némely ujkori vigjátékba és drámába, melyeket nem értünk annyira, hogy teljesen élvezhessük.

Átalán szabálynak vehetjük, hogy minél több műbecse van valamely drámának, annál világosabban érti meg idegen közönség is. Egy „Othello,“ „Tartuffe“ élvezhető mindenütt. Még a regények közt is, melyek a közönséges élet több részleteit veszik fel, az a jó, melyben az emberi jellem és szenvedélyek vannak fődologgá emelve és hiven rajzolva. — Nekünk drámát s nem életképeket kellene leforditanunk.

Szinházunk, ha kibontakozhatik eddigi szorultságából, nagyobb gondot forditand kétségkivül a külföldi müvek megválogatására, s meg fog menteni azon pulya termékektől, melyek nagyobb mértékben törpitik a drámát, mint az ugynevezett operetták az operát.

ZENE.

Egy pillantás zeneügyeinkre. — „Három dolog alatt indul meg a föld, sőt négy alatt, melyeket el nem szenvedhet: a szolga alatt, mikor uralkodik; és a bolond alatt, mikor eleget eszik; a gonosz, mord kedvü asszonyi állat alatt, mikor férjhez megyen; és a szolgáló alatt, mikor örököse leszen az ő asszonyának.“*)

Lehet, hogy e Salamon észlelte négy dolog miatt szünetlen mozog a föld, mit benne élve, megszokva, nem érzünk; de a Zenészeti Lapok természet vizsgálója felfedezhetett volna egy ötödik dolgot is, t. i. a földnek azon mozgását, mikor a politikai és divatlapoknak zenére hivatlan zenereferensei tollat fognak, s a szellemi ország ideges lakói közzé szórják, hintik a széptani szabályokat; mikor, ezen öreg egész hangjegyet sem ismerő, zeneitészek pálczát törnek minden zeneműfelett, tekintet nélkül: ha a delinquens bizonyos bevert ablaku csárdás, vagy netalán öt felvonásos opera? a müvész mellé teszik a majmot, a majom mellé a müvészt, s mindkettőről igy nyilatkoznak: „*jeles*

*) Salamon Péld. XXX. 21—23.

zeneköltőnk" „*nagy hazánkfia, ki a magyar névnek külföldön becsületére válik*" stb. stb.

De miért vegyem sorra az irodalomnak zenénk és zenészeink körüli eljárását? A zene íly általános kiterjedése után (midőn még a különben tisztelt varga czéhek is művészeket választanak tiszteletbeli tagokul), minden lap kötelességének tartja: állandó zenerovatot nyitni, — mi ugyan is méltánylandó — de az a baj, hogy alapos zeneértők hiányában legjobb szándékukkal is ártanak s ezt látva, nem szünnek meg, hanem a külszin kedveért folytonosan zenészkednek, mely miatt — mint *ötödik dolog* miatt — a valódi zenész alatt megindul a föld, stb.

Ezen jelenség arra mutat, hogy — ámbár a zene a társadalom minden rétegében erősen meggyökerezett — a magyar mindeddig a zenészet gyermek korát éli, melyben a zenéről mindent össze-vissza lehet beszélni. — A zene szomjasak nem azon rendszeresen művelt zeneiskolához folyamodnak, mely kimutatja a legrövidebb egyenes utat, hanem lassan és tapogatózva akarnak áthaladni a setétség országán, s önerejükön jutni a világosság hazájába. Igy is jó! elébb a sok rosz által meg fogják ismerni a roszat s azután csalhatlanul eljutnak a jóhoz; de megjegyzem, hogy e tapasztalás a ma zeneileg művelt nemzeteknek néhány századba került.

Kezdetleges állapotunkat igazolja a Zenészeti Lapok anyagi helyzete is, mely most sem különbözik az eddigitől, holott a számra és zene iránti lelkesedésre oly nagy közönségtől meg lehetne várni saját érdekei előmozditását.

Népzene költőink egy része ma is azon csalódásban él, hogy népzene költésre szükségtelen a tudomány; más része azt hiszi, hogy a mit Jánoska meg nem tanult, János nem tudja megtanulni. Tehát költenek mint nem nép és nem művelt zenész, s nem birnak sem az egyik, sem a másik erényeivel. Ugyanis, a népnél műveltebbek; megizleltek sok olyant, mi által — alapos iskola hiányában — izlésüket elrontották, a tiszta népiest levetkőzték s a mit e helyett felöltöttek, hasonlit a czigány rokoko öltözetéhez. A fél-tudós, fél-költő, minden a mi fél, mindenütt és mindenben legtöbb bajt szokott okozni. — Az európai nagyobb szellemi közlekedés — mely szintén áll a zenére nézve is — legroszabb hatással van eme féltudósokra, kik félszeg ismeretükkel, a világ zene mámora miatt, rontják, külföldiesitik magát a népzenét. Ismétlem: nép nyelvén beszélni annak, a ki megszünt nép lenni, szintolyan művészet, mint magas műformában irni, s mig a népet a természet vezeti, amaz alapos ismeret nélkül egy lépést sem mehet. — Sőt művelt zenésztől, ha nép számára ir, sokkal többet várunk mint a néptől, a mennyiben a tiszta népiesen kivül minden tekintetben szabatosnak kell lennie. — Ezért a jó népzene-költő mindig elragadja és nemesiti a nép izlését; ellenben azokra, kik vagy csak ugy tesznek mint a nép, vagy — a mi valószinübb — a nép erényeivel sem birnak, semmi szükség.

Elhagyva a népzene költészetet, következik a müköltészet.

E téren legtöbbet mutathat fel a zongora-irodalom, miről azonban ezuttal csak azt jegyzem meg, hogy a legtöbb zongora-zenemű virtuoz-darab, több-kevesebb magyar elemmel vegyitve, s a mi — kivált épen napjainkban — felötlő, a művész urak csak a dudát és czimbalmat akarják eszmenyitni; összeirnak hatvan üteny fülcsikaró s tempo rubatokkal, fioriturákkal, koronákkal sat. spékelt pásztorsip futamot, (mit sem pásztor sem betyár nem ismerne magáénak,) továbbá e közzé kavarnak 120 üteny tremolót, s im! meg van az eszmenyitett magyar zene, mi mellett aztán búsulhatunk.

Az átdolgozott dal, ballada, mezeje ma is oly sivár homok-tenger, mint eddig volt, holott a tiszta magyar elemet, tiszta magyar kezeknek, e téren kellene elébb feldolgozni, hogy aztán magyar dalműről beszélhessünk. — Különös, hogy a népdalon tul mindjárt az operát kezdtük művelni. Mintha ezt mondaná valaki: „Sonatát, fantasiákat ugyan nem tudok irni, de fő studiumom a csárdás után a symphonia" — vagy érthetőbben: a betüket ugyan nem ismerem, de olvasni jól tudok.

A nemzeti szinháznak száz baja van, s jelenleg mellőzve kilenczvenkilenczet, a századik- s legkisebbel bajlódik: a világ minden zugában hőstenorokra tart vadászatot. — Már kettővel megjárta s most egy harmadik- épen Rio-Janeiróból jöttel tartott már két próbát, a nélkül, hogy a t. müvész hangjával tisztába jöhetett volna, kinek mentségére egy jó barátja igy nyilatkozott:

„Vajon kinek lenne kedve
Énekelni bérekedve?" *)

A nemzeti szinház kezdettől fogva elmulasztotta épen azt, mihez — kivált mint magyar zenemüvészet szentélyének — élete kötve van: egy dalnok képző iskola alapitását, melyben *magyar dalnokokat* képezzen. Ezt elmulasztván, legtöbbnyire a külföldi müvészekre támaszkodik, (a belföldi egy része szintén nem tud magyarul,) kik nyelvünket nem értik, s alig tanulnak többet e varázshatásu két szónál: *éljen a magyar*, (mire teljes szivünkből tapsolunk) s a mi vagy kielégitő, vagy elnémitja müélv utáni vágyunkat. Ezért a magyar dalmü nem felelhet meg feladatának; a közönség egyebet nem vár a szinésztől, mint ereje feletti orditást s az ének természetével ellenkező mesterséges futamokat: az operától tánczzenét s több efféle absolut zenét; a drámát magát nem ismeri, sőt a magyar dalnokok sem tartják szükségesnek

*) E sorok irása után Marchetti ur fellépett s a közönség eléggé méltányolta. Hangja elég kellemes, szintén modora is; de hős tenornak nem alkalmas, lyrai szerepekre pedig, miután a nemzeti szinház fedezve van, fölösleges. B. J.

a dráma megérthetésére szolgáló énekszó tiszta kiejtését. — Egyébiránt ilyen az opera mindenütt, hol a zeneszerzők vagy nem értik a nyelvet, vagy az operát félre ismerve, a zenét tartják fő dolognak; és hol az igazgatókban csak a puszta jóakarat.

Ily sok kellemetlenség összefüzése után örvendetes megemlitnem a több helyen alakult dalárdákat. Szükségtelen részletezni e testületek nagy befolyását a zene s különösen a magyar zene fejlesztésére. — Mindenben legnagyobb mester: a szükség. — A dalárdák főczélja: magyar négyeseket énekelni; irni fognak Pestre magyar négyesekért, s innen azt válaszolják, hogy több nem létezik, mint azon nehány, mit már untig ismernek, s a mi Till Ferdinand — pesti volt dalárda igazgatónak köszöni lételét. Erre a dalárdák versenyezni fognak egymással: *pályázatot nyitni* az égető szükséggé vált magyar négyesekre. Ekkor általános mozgás keletkezik az egész zenevilágban ..... a különben szép tehetségü, de képzetlen magyar ajku zenészek tollat ragadnak, az az: valljuk meg: fütyölnek, — de csak hamar meggyőződnek, hogy *négyest irni* nem olyan, mint csárdást és népdalt fütyölni s aztán mással zongorára kidolgoztatni, mely nem több, mintha valaki eljöne a Koszoru szerkeztőjéhez, s igy szólna: „Kedves barátom! én is tudok ugyan költeni, az az: vannak gondolatim! de rendbe szedni, hogy olyan szépen essenek egymásra a szavak, és leirni nem tudom, mert a betüket nem ismerem: kérem tehát önt, legyen szives verset csinálni egy pár nagyszerü eszméből, hogy minél előbb közre bocsáthassam, mert szavamat adtam a „Léczszeg" divatlap szerkesztőjének." Tehát tehetséges, de iskolázatlan ifjaink belátják: hogy négyest irni, az az: négyest fütyölni nem lehet, s égve a dicsőség vágytól, rohannak a pesti és debreczeni zenedébe: megtanulni a négyes-irás módját. — Adja az ég, hogy igy legyen; adja! hogy a dalárdák lelkesülését ne mondhassuk szalmatüznek.

A debreczeni zenedéhez sok szép reményt kötünk, s legyen szabad figyelmeztetni: hogy mindenek feletti dolog: magyar ajku zenetanitókat képezni; (nem kántorokat értek) mert a magyar zene jövőjét csakis a jó szándéku s értelmes magyar ajku tanitók készitik elő.

A pesti zenede körül Mátrai ur mult érdemeit fenn szóval el nem ismerni hálátlanság lenne, de az intézet jelen sáfárkodását szigoru birálat alá venni mindaddig nem lehet, mig biztos alapon nem áll s annyi alap tőkéje nincs, miből ugy rendelkezzék, a mint egy zenede szükségei kivánják. A nélkül azonban, hogy jelenleg e tárgy részleteibe bocsátkozzam, ismétlem azon közohajtást: *vajha a pesti zenede országos zenedévé alakulna, mely az egész országhoz méltó legyen.*

A zenede által kezelt philharmoniai hangversenyek decz. 21-kén kezdődtek. — E téren ismertetheti meg az absolut zene egész hatalmát; itt van a zenészek akademiája, hol — bevégezvén technikai tanulmányaikat — izlésüket, a lelket vég nélkül tökélyesithetik; itt találhatja a mükedvelő legfőbb gyönyörét; itt a leghétköznapibb hallgató előtt is egy uj világ vadregényes tájai terülnek szét, melyeket egészen belátni képtelen ugyan, de egyes pontjai közt eleget talál, melyek elragadják. — E hangversenyek már több mint egy évtizede keletkeztek, s a közönség mindég nagy részvétet tanusitott irántuk. Mindemellett utóbbi években enyésző félben állottak s Rosti ur fáradhatlan buzgalma nélkül alkalmasint elmaradnak. Köszönet a lelkes ügybarátnak e valóban nagy fáradságért. Köszönet mindazoknak, kik áldoztak a müvészetnek e főoltárán. — Vajon e hangversenyek lesznek-e valaha részvények által biztositva? Ki tehetne e tekintetben többet, mint a zenede, s oly buzgó mübarátok, mint Rosti ur? A feljebb emlitett előadásról ezuttal csak annyit mondok, hogy mind a zene, mind a közönség megfeleltek a várakozásnak: amazokat költői tüz lelkesitette; ez pedig szép számmal jelent meg.

Tovább folytassam még szemlémet?

Nem, mert előtérbe nyomul 30,000 sipládás és 149,000 zongoramester; 150,000 zeneitész s több effélék, kik azon kevés örömem is elrontják, mit a dalárdák és zenedék okoztak.

Bartalus István.

NŐ-E, VAGY NÉ?

Ritka szerkesztő van oly helyzetben, hogy néhány száz czímszalagnak valót másoljon a nyomda számára, sajátkezüleg. E sorok iróját a közönség pártolása amaz irigylendő de kissé terhes helyzetbe hozta. Igy természetesen a szerkesztői s kiadói kötelességek nem egyszer összekoczczannak. Közelebb is egy ily czivódásnak voltam tanuja, s jónak láttam leirni a párbeszédet.

Szerkesztői s kiadói hivatal együtt ül *egy* személyben.

Kiadó. (gyötrelmes arczveriték hullatás közt, sietve ir.)

Szerkesztő. (türelmetlenül s aggódva néz keresztül amannak vállán, mert mig a kiadó el nem végzi dolgát, addig ő semmire sem haladhat, s fél erősen, hogy épen első számait nem állithatja ki oly gondosan, mint szeretné.)

Szerkesztő. Az istenért! ön rontja a nyelvet, s compromittálja magát. Minek irja nekem az affélét: Jámbor Tamás*nő*, Tóth Péter*nő*, Szabó Pál*nő*?

Kiadó. Hát hogyan irjam, mikor mindenki úgy szereti; az a *divat.*

Szerkesztő Ej! divat, nem divat: ha más irja, önnek jó példával kellene járni elöl. Már az Athenaeum korában eldöntött dolog, hogy szinész-

nő az, ki maga *színész* is *nő* is (a férje lehet akar prokátor is) ellenben szinész*né*, annyi mint a színész *felesége*, ha soha nem esett is keresztül a lámpalázon. E szerint az ön Szabó Pál*nő*je, azt tenné, Szabó Pál is *nő* is egy személyben; a mi képtelen, ha csak az Irás szavait betü szerint nem magyarázzuk :„ férj és nő *egy test.*“ Irja, mondom, mint apáink és nagy apáink irták: Szabó Pál*né*. Ez a *né* abból van összerántva *neje*; tehát Nagy András*né*, anyi mint Nagy András *neje*.

Kiadó. Apáink s nagy apáink mit tudtak hozzá ! Tudja barátom, haladni kell a korral, s a jobb izlés követeli, hogy a XIX század dereka után ne irjon a magyar *né*-t mely parasztosan hangzik, hanem mindenkor *nő*-t, mely előkelő uri hangzású. Apáink és nagy apáink! Hisz azok ily circumspectus módon irtak:„Nagy János*né* Szabó Juli-Anna *asszony.*“ Menyivel szebb is, rövidebb is: „Nagy Julia, született Szabó“— vagy:„Nagy—, szül. Szabó Julia,“ vagy: „Nagy Szabó Julia,“ vagy épen csak „Nagy Julia.“ Ime egy helyett *öt* módja a női név leirásnak, lehet benne válogatni, mint a reggeli öltözetben. Nem haladás ez?

Szerkesztő. Mi az *asszony* szót illeti, nem tudom, az akademia szótár-írói fölvették-e még a magyar szavak közé. Mindenesetre meg kellett volna jegyezniök, hogy *elavult* szó. Senki sem akar többé *asszony* lenni. (Dehogy nem! dehogy nem! kiált közbe sok viselt párta.) Nem ugy értem: a ki egyszer asszony, az nem akar asszony lenni. *Nő* és *hölgy*, ez igaz, finomabb. Sajátkép ugyan a nő se több se kevesebb mint *feleség*, a *hölgy* sem annyira előkelő mint *ifju* nőt tesz. A görögök nimfájának látszik megfelelni. Ellenben az *asszony, asszonyság*, vagy mint Erdélyben még hallani: *urasszony*, oly tisztes nevezet, mely odaillik bár mely *matrona* nevéhez. Nincs hát benne semmi nevetséges, ha a régiek igy mondták: ez s ez *né*, ez s ez *asszony*. Hogy pedig a nő, férjhez menetele után *egész* családi nevét megtartotta, az épen a nő tiszteletből ered. A magyar nőnek, törvény szerint is, jogai voltak s vannak, melyekről nem mond le férjhez menetele által, s igy családi nevét sem olvasztja férje nevébe. Mi volna ebben szégyenitő, megalázó? Bizony ma sem tudnók annyi derék magyar asszony családi nevét, ha eleitől fogva divatban lett volna igy rejtegetni. „Szilágyi Erzsébet“ például, hogy esik, ha igy teszünk vele: Hunyadi Erzsébet, szül. Szilágyi. Hunyadi-Szilágyi Erzsébet. Hunyadi Erzsébet. Valóban se magát se dicső férjét nem kissebitette, ha igy irta: Szilágyi Erzsébet, Hunyadi Jánosné. Mivel szebb, ha mi, német és francia szabásu divatot kezdünk és folytatunk?

Kiadó. Menjen, maga csunya ember, s impracticus ember. Hát nem tudja, hogy azt kell tennem s úgy kell irnom, a mint a közönségnek *tetszik*? Mit bánom én: *nő* vagy *né*; hosszú vagy rövid név és czim: nekem ugy kell irnom a mint beküldik. Vagy azt akarja, hogy ujságának már a czimszalaga kellemetlen érzést okozzon? — Igy ön nem érdemli az előfizetőket. Látja ezt a sokczimet: Egyik *T. cz.*, másik csupán *T.* a harmadik *Tettes*, a negyedik *Tek.*. az ötödik *Tekintetes*, a hatodik semmi. Egyik czim *méltóságos* ur, másik *nagyságos* ur, azután lesz csak *ur*, azután meg *semmi ur*, hanem puszta *nak-nek*. Ezt igy kell másolnom, betü szerint. Értem én a magam dolgát.

Szerkesztő. Csak végezné is hamar, hogy én láthatnék az enyémhez. Nem is szólok többet a kiadó keze alá. De remélem, hogy közelebbi előfizetésig a *nő* és *né* iránt tisztába fogunk jöni s akkor nem lesz oka önnek a közönség izlését vetni ellenem. Csak siessen, áldja meg az ég, nem látja, hogy miatta semmire sem mehetek!

(Kiadóra még egy halom *uj munka* gyül; szerkesztő vakarja a fejét).

KÜLFÖLDI SZEMLE.

— Egy uj regény oly tetszést vivott ki Franczia-országban, minőt maga a szerző is sokalt talán, legalább soha sem várt volna. A kis kötet czime: „*Egy gomb története*“ (Histoire d'un bouton); irta Pierre Artamoy (tulajdonképi neve: De Lafitte gróf.) *) Az egész mü a bohózat egy durvább neme. Németország s a németek gunyoltatnak, mi a franczia-knál magában is kedvessé teszi. Azonban még népszerübbé lesz az által, hogy a bureaucratia sok irka-firkával, nevetséges formaságokkal járó igazságszolgáltatása és a tulságos centralisatio van festve bohózatos nagyitással.

Mannheimban egy lovas katona elveszit egy gombot 1857-ben január 16-ikán. A köz lovas följelenti a tizedesnek, a tizedes az őrmesternek s igy tovább az ezredesig, sőt végre a nagy herczeg elé kerül az ügy. Másfél év alatt fejlik ide a dolog, mi közben annyi érdekes eset adja elő magát, hogy egész Németország figyelmét magára vonja. Szerző, mint maga mondja, a németek azon maniáját akarja gunyolni, mely szerint egy szúnyogból elefántot szeretnek csinálni. A nagyitás tulzott e müben. Midőn a gomb pöre az ezredeshez jut, nem áll kevesebből, mint 1390 folio lapnyi jelentésből, véleményadásból, megjegyzésből, kivonatból stb. A személyek legalább is bárgyúk, s a bohózatosság kitünik csak ebből is: Tenfels-Furz Nepomuk, a gombja vesztett lovas, szerelmes az ezredesnébe; Bierfass Oszkár őrmester, a carlsruhei ipartanoda ez aszu gyümölcse, nagy étű és szerelmes az ezredesnébe; Pfifferling hadnagy, ki e hölgy rendes társalkodója, — a semmit sem látó férj, a mindentudást követelő rendőrbiztos — mind-ez magában is mily gyüjteménye a torzalakoknak.

Vannak benne azonban igen sikerült helyek

*) Megjelent Michel Lévy kiadónál.

is, habár mindig tulzással. Ilyen a „*conjectives*“ ember kivallatása, melyből a párbeszéd némi töredékeit közöljük.

„Ön Itzquepolt Ixia, nemde?“

— Az vagyok nagyságos ur.

„Önről sok roszat hallottam. Hová való?“

— Mannheimi.

„Hát az miféle kalap?“

— Olyan a milyenné a kalapos csinálta, tisztelt Kniphauser ur.

„Ön socialista, ugy-e?“

— Nem, oly tulzó nem vagyok.

„Jár ön a sörházba?“

— Nem szoktam sört inni nagyságos ur.

„Ugy hát ön francziáskodik vagy angloman?“

— Német volnék biz én, isten kegyelméből.

„Miért nem jár a sörházba? Ön ott emberekkel érintkeznék, kik sört isznak, mint minden becsületes német ember.“

De különösen feltettem magamban, hogy sert nem iszom. . . . .

. . . . . .

„S miből él ön, koldul talán?“

— Nem biz én, nagyságos ur. Van annyim isten jóvoltából, hogy éhen meg nem halok. S ha kifogynék is, tudom gondoskodik rólam a jó isten.

„No hiszen arról majd én gondoskodom. Az állam kosztjára fogom, naponkint 20 krajczárral.“

— Nagyságos ur, szabad-e valamire kérnem?

„Nos, hadd halljam.“

— Mentsen föl engem az állam alamizsnája alól.

„Azt meglátom, de előbb tudni akarom, mit gondol ön.“

— Mit? mit tetszett mondani? szólt Itzquepolt nagy szemeket meresztve.

„Azt akarom tudni, miért nem szól ön egy szót is nyilvánosan? Ez felette gyanus dolog. Beszélt ön valaha valakivel?“

— Igenis, beszéltem, nagyságos ur, csakhogy a mit hallok, nem szoktam másnak elmondani. Abban találom kedvemet, hogy semmibe se szóljak, a mi engem nem illet.

„Hah! Nincs benne kétség! Ön is közéjök tartozik. Mindjárt gondoltam. . . De mondja meg, mit gondol ön most?“

— Hát! én bizony az *objectivről* és *subjectivről* gondolkodom, s ki akarom belőle találni a *conjectivet*.

„Micsoda *conjectivet*? — ez már ismét uj dolog! Egy német beéri azzal, a mi megvan.“

— Hisz épen az a szerencsétlenség!

„Nem tudná ön megmagyarázni nekem, az ön *conjectivjét*?“

— Alig hiszem. Még magam sem vagyok egészen tisztában a tárgygyal.

„Csak szedje össze eszét. Én majd jegyzem.“

S a vallató ezt irta környvébe: „Itzquepolt (Ixia) gyanus, felettébb gyanus; veszélyes, felettébb veszélyes.“ stb.

Elég az, Itzquepolt a „conjectiv“ bünében elmaraszaltatik s börtönbe kerül. Ott három katonát talál, kik a gomb-keresetbe voltak bonyolodva. Végre a nagy herczeg vet véget a pernek, ki magához viteti az iratokat, melyeket egy nagy katonai társzekér és három hordár alig bir el. Kegyelmi szó szabadítja ki végre is a gomb ügyében elfogottakat.

„A gomb története“ csakhamar egymásután három kiadást ért, a nélkül, hogy valami kiváló irodalmi becse volna.

MAGYAR AKADÉMIA.

Decz. 22.

Utolsó ülés az évben. *Összes* ülés, mikor den osztály jelen van. *Rosti Pál* tartja székfo előadását, értekezvén az *amerikai indusokról*. ket gyakrabban olvassuk *indián* néven eml megkülönböztésül a keleti *hindu*-tól vagy in tól. Azonban felolvasónk, kinek hosszu és érd utaztában elég alkalma volt velök személye érintkezni, s őket, mint mai értekezése tanus népismeileg tanulmányozni is, jobban tudha mily nevezet illik rájok. — Elébb az ameri összes indus faj megegyező vonásait rajzolá. S rinte valamennyi indus törzs Amerikában egy zös eredet bélyegét viseli. De mégis vannak lönbségek: testalkat, jellem szokás, erkölcsök kintetében, melyek az éghajlati viszonyokból s fejthetők meg kivánt eredménynyel. Beszélt p jaikról, jósaikról, összehasonlitván ezeket Az *samán*jaival. De, a mi legmeglepőbb vala, az dusok átalános hitét az egy *nagy szellemben*, a berek szellemhitével (spiritualismus), a tiszta isten-tannal tevé párhuzamba. — Beszélt az ind bosszuálló hajlamairól, családi életéről, kedvte seiről. Szerelem, ugy mond, e szó nemesb ért mében, az indus fajnál nem létezik. Szellemi veltségök, vagy erre képességök, nyelv, temeth zési szokásaik rajza; végre az indust megro polgárisodás sötét képe és az egyre veszend pusztuló faj védelme (apologia) rekeszté be a f olvasást. — A többi tárgyak közül kiemelendőn tartjuk „Marosszék leirása“ czimü beküldött cses nagy munkát, *Benkő* Károlytól, melynek adására azonban az akadémia nem vállalkozhat

---

KISFALUDY-TÁRSASÁG.

Decz. 27.

E havi ülése nem volt igen élénk. Hallg közönség sem levén jelen, az előadás nem tar tott meg, hanem a társaság belügyeiről folyt l inkább a tanácskozás. Örvendes tudomásra tör

pénztárnok szóbeli jelentése, hogy a társaság alaptőkéje — mely különben elég szerény — ez év folytán majdnem felényivel gyarapult. A Shakespeare-bizottmány is, mely régebben csak egy esetre (ad hoc) vala kinevezve, utasitást nyert, hogy a forditások ügyében kezdje meg ujra müködését, miután *egy* darab elfogadva, *kettő* közel áll a végleges elfogadáshoz. Remélhetjük tehát, hogy Shakespeare magyar kiadása nem sokára megindúl s hogy ez ösztönül szolgál majd iróinknak, s ezentúl jobban felkarolják a forditás ügyét. A kiadó Tomori Anasztáz, nem vonta vissza lelkes ajánlatát, kész a költséget födözni s a forditókat előbbi igérete szerint honorálni. Ezenfelül, a költség levonása után fennmaradó tiszta jövedelem szintén a forditók osztályrésze leend. A társaság ez évi nyilvános közülése a szokott napon, február 6-án fog ünnepeltetni, mely alkalomra már foly az előkészület.

VEGYES.

— Mindenek előtt szives köszönetet mondunk tisztelt előfizetőinknek és buzgó gyüjtőinknek. A közönség *bizalma* a legbecsesb ujévi ajándék, melylyel a Koszorú dicsekhetik. A szám, melyhez a Koszorú fenállása reményét kötötte, már is megközelitve, s mire az előfizetések mind befolynak, talán meghaladva is lesz. De nem pusztán ez anyagi oldal — melyet mint csupa *eszközt*, túlbecsülni nem fogunk — iratja velünk ez örvendő sorokat. Más, nagyobb, *szellemi* nyereség az, a mit ezennel számba vehetünk, oly biztosan, mint a *soll* és *haben* mérlegbe tett lapjait. Ime, *van* közönség — és ez nem oly parányi — mely sovárgva sovárog valami jobb, nemesebb, tartalmasb irodalom után. És *van* a nemzet mindenik osztályából, a legfényesb történelmi nevektől kezdve, a munkatevő egyszerü iparosig; a papi rendben mint a világiak közt; férfiak és nők egyaránt. Ez vigasztaló, ez erkölcsi diadal. Még ha elbuknánk is, még ha a bennünk vetett bizalomnak gyönge volnánk is megfelelni: bukásunkban is vigasztalna a tény, mely bizvást feljegyezhető a magyar müveltség történetébe, hogy azok száma, kik irodalmunk *igazi* előmenetelét ohajtják, nem csekély; hogy nyommasztó anyagi viszonyok s kedélyi lehangoltság daczára is, ime egy szerkesztő őszinte szózata, minden sallangos igéretek nélkül, egyedül a szellemi gyarapodást helyezvén kilátásba, — elegendő volt, a honfiak és honleányok százait meg százait gyüjteni az irodalom zászlója köré.

Részünkről mivel és mikép hálájuk meg e bizalmat? Egyszerüen lépünk a közönség elé. „Koszorúnk“ *tartalma* csak részben ha elégiti ki a várakozást; külsejének puritán egyszerüsége pedig — bár e tekintetben semmi adott igéret nem kötelez — talán mégis némelyek visszatetszését vonhatja magára. Ez utóbbin mi is gondolkozóba estünk, s a mint a pártolás aránya növekedett, mindinkább elő-előfoga bennünket a kisértés, hogy a külső kiállitásra tetemesb áldozatot kellene forditnunk, mint a programmban s a nyomdával tett szerződésben előre meghatároztuk. De egy az, hogy a pártolás mértéke még sem oly nagy, miszerint az előleges számitást böven felül mulja, s megtörténhetnék, hogy a külsőre forditott költségnövekedést a szellemi rész sinlené utóbb; más az, hogy ha némi fölösleg maradna is, tán már a közelebbi félévvel hiányok pótlására kellend forditanunk, hogy a lap fenállhasson és meggyarapodjék. Mi a hozzánk befolyt előfizetés netaláni fölöslegét nem tekintjük *szerkesztői nyereség* gyanánt; mi ugy nézzük azt, mint a nemzet közvagyonát az irodalom emelésére, melyből tudva s készakarva, csak egy fillért is méltatlan czélokra fecsérleni bünnek tartanánk. — *Bizalomért hüség, őszinte igyekezet*: ez a mit igérhetünk. Boldog uj évet!

— B. *Eötvös* Józsefnek nem soká sajtó alá kerül egy ily czimü müve: *Gondolatok*, mely magába fogja foglalni husz évi politikai és irodalmi pályája alatt, különböző benyomások között, különböző tárgyakról följegyzett gondolatait. Mai számunk mutatványt közöl belőlök; a tisztelt szerző szivességéből még többször leszünk szerencsések ily mutatványnyal szolgálni olvasóinknak.

— A Pesti Napló és Hirnök közt *nyelvvita* foly. Igen helyes! A Napló nyomatékosan bebizonyitja, hogy a *biztonság* roszul képzett, rosz szó. Bár a többi lap is alkalmat venne hasonló megrovásokra néha. De nem csak egyes szókkal romlik a nyelv; mi jobban aggódunk a *mondat*, a szófüzés elkorcsulása miatt. Valami oly idegen szófüzés jött divatba — s e szennydivattól legderekabb és tekintélyesb lapjaink sem mentek — melytől borzad a magyar nyelvérzék. Példákkal, ha több helyünk lesz, nem maradunk adósok.

— *Szalay* László „Magyarország története“ VI. dik kötetének harmadik füzete is elhagyta a sajtót. Tartalma *két* év a Rákóczy-forradalom legnevezetesb korszakából. Szalay magokat beszélteti az eszményeket, előadása ez által vonzó, a tények és személyek alakja kidomborul, s úgy hiszszük, mivelt nő ép úgy nem riad vissza olvasásától, mint a komolyabb férfinem.

— A nemzeti muzeum parkja és környezete igen fog emelkedni, ha való a hir, hogy tavaszszal a rozzant deszka kerités helyett vasrács övezi körül. Talán főuraink áldozatkészsége munkál titkon, a mi által e csinositás létre jő. Más forrást legalább nem emlegetnek, minthogy az országos pénztárból igért segély a muzeum bensejében is talál javitani valót.

UJ KÖNYVÉK. *)

A VERS-SZAVALÁS elméleti és gyakorlati kézikönyve. Iskolai és magán használatra, növendékek és felnőtt ifjak használatára, s általában minden miveltek számára irta és összeszedte *Szász Károly*, a m. tud. akadémia tagja. Ára 1 ft. (Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv.)

Galantai gróf ESZTERHÁZY MIKLÓS Magyarország nádora. I. kötet 1582—1622. Ára 4 ft. (Pest Lauffer és Stolp.)

GOMBOSTŰ-NAPTÁR hölgyek számára 1863. évre. Szerkesztek *Bulyovszky* Gyula és *Rózsaági* Antal. Első évfolyam. Ára 1 ft. 40 kr. (Pest Lauffer és Stolp.)

NÉPSZINHÁZI ÉVKÖNYV naptárrészszel 1863-ra. A budai népszinház javára szerkesztik *Bolnai*, — *Kempelen* Győző. I. Évfolyam. (Budán Bagó Márton nyomdájában.)

VALÓ ÉS KÖLTÖTT. Novellák és vázlatok gyüjteménye. Irta Jósika Julia. 3 kötet. Ára 3 ft. (Pest Heckenast.)

IRODALMI KINCSTÁR. VIII. *Epigrammák*. Ára 70 kr. (Pest, Heckenast.)

POLITIKAI KÉRDÉSEK. Irta *Ormós* Zsigmond. IV—V. kötet. Ára 1 ft. 50 kr. (Pest, Pfeifer.)

FÓTH művészeti szempontból. Irta *Ormós* Zsigmond. Ára 50 kr. (Pest, Emich G.)

Az 1862-ki londoni VILÁGKIÁLLITÉS EMLÉKKÖNYVE stb Irta *Vahot* Imre. A szerző sajátja. (Poldini, Pest.)

Alkalmazott ÉSZJOGTAN, kérdések- és feleletekben. Dr. *Bauer* Antal jogrendszere alapján és több forrás után előadja dr. *Gerlóczy* Gyula köz és váltó ügyvéd s az államvizsgáló bizottmány tagja. Ára 70 kr. (Emich, Pest.)

HELLAS és RÓMA. Az ókori remekirók forditásai. II. füzet. Kalliopé. (Herodotos IX. könyve.) Magyarították *Bartl* Antal és *Veress* Ignácz tanárok a pesti kir. főgymnasiumnál. Ára 52 kr. (Kugler és Essmann, Pest.)

SZÓTÁR C. JULIUS CAESAR *De bello Gallico* és *De bello Civili* czimü Emlékirataihoz, gymnasiumok és reáltanodák számára. Készitette *Bartl* Antal, tanár a pesti kir. főgymnasiumnál. Ára 1 ft. 68 kr. (Kugler és Essmann, Pest.)

A STRATEGIA ELVEI, az 1796-diki németországi járat előadásával felvilágositva. *Károly, ausztriai herczeg* által. A m. tudom. Akadémia megbizásából forditotta *Kiss* Károly, akad. rendes tag. I. II. k. Kapható minden pesti könyvárusnál. (Emich Gusztáv kiadása, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

A t. egri casino-társulatnak. A Sz. Figyelő *kia* vatalához czimzett levélben *nem volt* semmi Pecsét sértetlen volt, magunk törtük fel. C latos tévedés. A Sz. Figyelő különben má létezik.

T. Bodnár Sándor urnak. A Figyelő tavalyi 25 s irul sem kapható.

T. Opitz Tivadar urnak. Pless. Becses soraiból értjük tisztán, *új* példányt küldjünk e azon s alatt, vagy a kegyedét? Meleg üdvözlettel!

Hanvai Zoltán urnak. Jól esett a szives megemlél Fogadja üdvözletünket, kedves családjával e

Rényi Rezső urnak. Szivesen. Méltóztassék bekül

Pápára. A Szép irod. Figyelő első évfolyama már sem volt kapható.

Nehányan t. előfizetőink közül a *Koszorú* félévi é tését 5 fttal küldötték be. Az *hat* forint, n tassanak a hiányzó 1 ftot kipótolni.

Tisztelt munkatársainkhoz. A kéziratok bek soha sincs *igen hamar*. — Az összes névbem sorjából már aligha ki nem estem: a pro lett volna legillőbb helye, de akkor még s lasz nem volt kezemnél. Azonban megragad alkalmat, mihelyt jó szerivel eshetik.

TARTALOM.

A Koszorú. *Gróf Mikó Imre.* — Egy szó a fön re. *Arany J.* — Irodalmi hitvallásunk. Ikarus. *Ton* — A nők a tükör előtt. *Gyulai P.* — Meghiusult fér *Fejes I.* — A végzet. —*r.* — B. Eötvös „Gondolata — Nemzeti szinház. — Zene. — Külföldi szemle. vagy *né?* — M. Akademia, — Kisfaludy-társaság. gyes. — Uj könyvek.

A Figyelő volt előfizetőihez.

A Figyelő azon tisztelt előfizetőit, kik e megszünt lapra novemberre és decemberre is beki ték előfizetési pénzöket, és azt felhivásom folytán a kitett határnapig (dec. 15.) sőt maig sem recl ták, — ugy kell tekintenem, mint a kik hallgatva beléegyeztek, hogy a Koszorú előfizetőivé válj Igy tehát a *Koszorút számokra meginditom.*

A Figyelő egy évi előfizetési dija 10 ft lévén, ebből a két hóra, szoros számitás szerint, es $66^2/_3$ kr. Azonban 1 ft 70 krjával is beszámithatom a Koszorú dijába, a rézpénz küldés elkerülése

Méltóztassanak tehát ily módon, az 1 ft 60 krt fél vagy egész évre kiegészitve beküldeni. szorú előfizetésc félévre 6, egy évre 12 ft.

Vannak, a kik a Figyelőre hosszabb időre is előfizettek: ezek szintén az előre fizetett mer arányában méltóztassanak előfizetésöket megtenni a Koszorúra.

Többen a Koszorú t. előfizetői közül nem vonták le a mi a Figyelő után még részökre járt hanem egész előfizetési összeget küldöttek be a Koszorúra. Ezek neveit nem sokára közölni fog mutatván a pénzmennyiséget, *mely részökre visszajár;* hogy vagy a további folyamra fordittassél iránta máskép rendelkezzenek.

Némely t. előfizetői a *Koszorúnak*, a nélkül hogy a Figyelő iránt követelésök volna, *5 frt dötték be* a félévi járandóságot. Kérjük a hiányzó 1 frtot hozzánk juttatni.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1363. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. JANUÁR 11. 1863. 2. SZÁM.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKE MILYEN LEGYEN?

I.

Ki képes a müvész tevékenységét a szélesség és magasság fokmérőjéhez alkalmazni? az alap szélességének s az eszmék magasságának határait kijelölni? Ki tudná a müvésznek kiszabni a körvonalokat, miknek körén tul eszméi világával terjeszkednie nem szabad?

Mindez csak ugy lehetlen, mint a költő gondolatainak szárnyát szegni, vagy mint a nyílt résen a világosság behatását megakadályozni. És mégis nem szenved kétséget: hogy az előállítás lehetőségének körében sok oly tárgy létezik, minek kiállítása a művészet czéljával nincs öszhangzásban.

Ebből kitünik: hogy a müvészetben szintugy vannak bizonyos irányelvek, mint az emberi elme egyéb foglalkozásaiban, melyeket meg kell tartani, ha legfőbb czélját, a *szépet*, szem elől téveszteni nem akarjuk.

Winckelmann a szépnek elibe teszi azt: hogy a müvész kigondolja s ne kölcsönözze müvét; de mivel az eredetiség nem czélja a müvészetnek, hanem annak elérésére a legfőbb eszközök egyikét képezi, a kigondoltnak nem lehet a szép felett elsőséget adni.

Itt mindenek előtt azt kérdezhetik olvasóim: mi tehát a müvészileg *szép?*

Ezen kérdésre felelni akarva, hijába mondanám Winckelmannal: hogy a vonal, mely a szépnek leirására szolgál, körkörös — elliptikus — és ebben van az egyszerüség és a szüntelen változatosság, mert körmérővel körül nem irható, s irányát minden ponton változtatja. A mint az emberen a köralak egészen hiányzik, ugy az ódon edények oldalképe sem alkot félkört. Ezen értelmezéssel az algebra körébe visszük a müvészi szépet. Ez igen tudományos. A szakavatott nehezen, s az avatlan épen nem érti.

A *szépnek* hatása átalános, azért értelmezésének könnyen érthetőnek kell lenni.

Érzékies fogalmát adni a *szépnek* szintén nehéz, és Winckelmann igen szük korlátok közé szoritotta azt, midőn az emberlest s arcz alkotásából akarta kimagyarázni; mert habár igaz: hogy az ember valamint az alkotásnak szintugy a müvészetnek is legnemesb tárgyát képezi, mégis a *szépnek* fogalma az emberalakon, mint a *szép* legfőbb tárgyán kivül, a természet több más alkotásaira is kiterjed,

Winckelmann kétségtelenül hibázott, midőn állitá: hogy a ki az ó-kor jobb müveit nem ismeri, ne gondolja, hogy tudja mi voltakép a *szép*; mert ezen állitás szerint Poussin, ki az antiket valamennyi festész közt legalaposabban, s annyi előszeretettel tanulmányozta, hogy alakjai festett antik szobroknak látszanak, a *szépnek* legtisztább fogalmával birt volna; ellenben Rafael előtt, kinek korában a Laokoon-féle csoportozaton kivül a többi antikek még nem ismertettek, a *szépnek* fogalma idegen lett volna, holott bátran lehet mondani,

hogy Rafaelt szépérzületben senki felül nem multa.

De ujra kérdezem: mi tehát a *szép?*

A *szépnek* végnélkül sok értelmezése van. Széptani visszaemlékezésekre a legrégibb görög bölcsészeknél is akadunk. Plato a *szépet* sokoldalu mélységgel magyarázta. Az ó-kor bölcsészeitől kezdve Hegel-ig s Erdélyi aesthetikai tanulmányáig sokfélekép látjuk azt körülirva.

Széptani és metaphysikai elemezésekbe bocsátkozni azonban egyátalában nem akarok, a *szépnek* értelmezését csak müvészeti szempontból kivánom megkisérteni, s ezt röviden megfejteni vélem, ha a széptant átalános nézpontra fölemelő Schellingre, s a modern müvészet tisztult irányát megalkotó Winckelmannra hivatkozom.

Schelling értelmezése szerint a *szép* az isteni eszméjének korlátolt alakban megjelenése.

A *szépnek* egyátalános fogalom által meghatározása, annak, ki a szép érzületével nem bir, Winckelmann szerint, mit sem használna. Ő a *szépnek* lényegét kimagyarázni nem tartja lehetőnek, mert az fogalmainkat túlhaladja, s mivel nálánál magasztosabbat és tökéletesbet nem tudunk képzelni, a *szépet* a *tökéletessel* azonosnak tartjuk.

Ily kiindulási pontok mellett majd azt mondja: hogy a *szép* változatosságból áll az egyszerüségben, majd pedig azt: hogy az egység s egyszerüség öszhangzólag egybekötve, s részben egyenlően egyesülve alkotja a *szépet*; mert az egyszerüség az egységből származik, s a kettőnek egyesülése a magasztost szüli.

Az utóbbi értelmezés szerint azonban a magasztos azonositva van a *széppel.*

Winckelmann a modern müvészetben meghaladt szempontot képvisel. Winckelmann az elméleti, Cornelius a gyakorlati téren, igen helyesen, a müvészet reformatorainak tartatnak. Kiindulása mind a kettőnek plasztikai. Winckelmann a képzőmüvészetet ha nem is azonosítja az antik szobrászattal, ez iránti előszeretetét mindig kitünteti, többnyire az antik szempontjából itél, s ezért gyakran lehet hallani: hogy Winckelmann a kőszobrok eleven leirásával halhatlanitá magát.

A fresko-festészet a látszatost nem tűri, a ferde gondolatot csak ugy mint a hibás alakot leplezetlenül láthatóvá teszi, következőleg a festészet-nemek közt a plasztikai idomhoz leginkább közeledik, és mivel szükségkép azt eredményezi, hogy a szerkezmény szigoru s az előállítás nemesen egyszerű legyen, ez által a fölösleges s a parókás kori kicsapongás ellen a leghatályosb gyógyszert képezi. Mint hajdan Michel Angelo, ugy napjainkban Cornelius, hivatott és kizárólagos mestere a freskonak.

Azért mondottam feljebb: hogy a modern művészet ujra alkotói, Winckelmann és Cornelius, egyenlően a plasztika szigorúságát vették irányadóul. És habár nem szenved kétséget, hogy törekvésükben ez által a leghálásb ösvényre léptek, Winckelmannt illetőleg mégis bátran lehet mondani, hogy az ideje óta tett előrehaladások által nézpontjai a festészetben le vannak győzve. Napjainkban Gran Dániel XVIII-dik századbeli bécsi festésznek, ki maga idejében munkái után hatodik Károlytól 100 arany napi díj mellett még szabad használatu kocsifogatot is nyert, a bécsi császári könyvtárban festett fölep-freskoit az értelmes műbiró nem fogja a festészet legmagasztosb műveinek tekinteni, s Mengs festészt sem fogja senki közvetlenül Rafael után sorozni, mint ezt Winckelmann a maga idejében tevé.

A *szépnek* Winckelmann által adott értelmezése ki nem elégitő, s azért Schelling magyarázatát fogadom el egy kis változással, e szerint a művészileg *szép* az istenies eszméjének látható kifejezése. Minél inkább közeledik ezen kifejezés a fogalomhoz, mit véges elménkkel az istenségről magunknak alkotni képesek vagyunk, a *szép* annál nagyobb mértékben leend megvalósulva. Erre azután Euripidessel mondható: hogy a *szépnek* fogalma átalános, és sehol sem lehet *szép* a mi nem az.

Ezen fogalma a szépnek a művészet eredetével öszhangzik. Az isten-imádás

ugyanis az első indok volt arra: hogy az emberek vallásos érzületeiket képletben magyarázzák ki, és a gyermekkort élő népeknél még ma is tapasztaljuk, hogy az isten jelképe gyanánt bizonyos tárgyakat állítanak elő. Ezen előállítások s az utánzások alakjai bármily tökéletlenek voltak kezdetben, és bármennyire kevéssé felelnek meg a művészeti szépről mai nap fenálló fogalmainknak, a vallásos érzületnek kielégítése mégis azon elemet szülte, mi az istenies eszméjének látható kifejezése, vagy is a *szép*.

A szép szülő-anyja a művészeteknek. A költészet és zene, valamint a képző-művészet különböző ágai: a festészet, szobrászat, és épitészet ugyanazon egy anya leányai.

II.

Azon közlemény után, mit a Pesti Naplóban a Széchenyi-szobor ügyében alakult vegyes bizottmánynak november 24-ki ülése felől olvastam, nincs kétség benne, hogy közel van az idő, melyben a dicsőült nagy hazafi nevéhez illő emlék fog állittatni, mely egyszersmind dísze leend nyilvános emlékekben olyannyira szegény fővárosunknak; és tanuja azon kegyeletnek, melylyel a nagy honfi kortársai s a hon összes lakosai, emléke iránt viseltetnek.

Kitűnő férfiak, notabilitások gyültek volt egybe az érintett gyülésen, s ezek sok avatottsággal, helyes iránynézetekből kiindulva tanácskoztak e tárgyban. Mind ez tán némelyek véleménye szerint fölöslegessé teszi, hogy hivatlanok is hozzá szóljanak a tárgyhoz; részemről azonban, habár szintén teljes bizalommal viseltetem a 11 tagu kisebb választmány iránt, mely, a honi müvészekre kellő tekintet mellett, a művészeti tehetségnek versenyre fölhivásával bizatott meg, még is azt hiszem, hogy a nyilvános vitatkozás tere mindenki előtt nyitva áll, és hogy ily vitatkozás, a jóakaratu föllépés mellőzése esetében is, nálunk csak hasznos lehet; mert oly téren igyekszik tisztázni a nézeteket és fejtegetni az elveket, mely eddig jóformán parlagon hevert.

Ezen parlag tér alatt a müvészet-irodalmi tért értem.

Gyakran merültek fel elmémben ezen kérdések:

Honnan van az, hogy mig a festészet terén a XVI-ik század remek művészei: Rafael, Michel Angelo, Leonardo da Vinci, Tizian és Correggio szolgálnak előpéldányul, s a magát kiképezni akaró ifju ezen nagy mesterek műveit tanulmányozza; addig a szobrászat terén, Nicolo Pisanotól vagy is a XIII. századtól kezdve, midőn a szobrászat ujra fölébredt, a modern szobrászat nagy mesteréig, Rauchig, minden művész a régi kor antik műveit kénytelen tanulmányozni?

Hogy mig a festészetet az olasz, német, német-alföldi, spanyol és franczia irányokra, s ezeket megint saját idomu külön iskolákra felosztva szemléljük, addig az antik szobrászat nemessége, dönthetlen axiomakint, mint örök igazság áll fenn?

Hogy a szobrászat terén, a barok-idom kivételével, melyet francziának is neveznek, de mely nem önálló, hanem az elsatnyult festész-idom utánzását képezi, nemzeti jellegü iskolákról s irányokról mit sem hallunk?

Hogy különböző eltérései végre is csak személyekre, mint Bernini, Canova, Thorwaldsen, Rauch és mások, vitetnek vissza?

Ezen kérdések kimeritő fejtegetése terjedelmes munkára nyujtana anyagot, mi ez ephemer becsü czikkeim természetével ellenkeznék, azért a festészet és szobrászat közti különbséget fogom csak röviden előadni, miből azután az értelmes olvasó a fentebbi kérdéseket megfejteni, nagyjából legalább, önmaga is képes leend.

A szobrászat régibb mint a festészet, és Winckelmann szerint ezt korosb testvérkint vezette. Phidias Jupiterje, s Polycletus Junoja, az ó-kor legtökéletesb szobrai, fenálltak, mielőtt a világosság s árny, mik Zeuxis mestere Apollodorus előtt nem voltak használva, a görög festményekben feltünt. Plinius szerint, a trojai harcz idejé-

ben a festészetet még nem gyakorolták, és Homer azt egyátalában nem is említi.

Habár ugyanazon egy vallásos érzület s ugyanazon költői gondolat szülte mind a kettőt, mégis, valamint a természetben ugyanazon törzs gyümölcsei s maguk az iker-testvérek egymástól eltérnek, szintugy a festészet is a szobrászattól különbözik.

Az avatlanok is eléggé kimagyarázzák ezen különbséget midőn ezt mondják: plasztikai kerekdedség és festői változatosság.

A szobrászat alapja érzéki; a festészet ellenben oly tárgyakra terjed, melyek nem érzékiek, s ezek előállítása teszi legfőbb czélját.

A szobrászat érzéki alapja leginkább abból tünik ki, mivel a test teljét és kerekségét egyedül képes csak föltétlenül s annyira hiven előállítani, hogy annak hatását, tapintat által, még a vak is élvezheti. A szobrászat feladata leginkább a test szépségének előállításában áll.

Minden anyagja a szobrászatnak, az agyag, viasz, kő s az ércz, egyaránt alkalmasak arra, hogy valóságos és teljes kerekségében előállítsák a testet; mig a festészet, csillogó eszközei daczára, a látszatnál s általtásnál nem mehet tovább. A mintázás kézzelfogható utánzása a természetnek; azért gyermekek természeti ösztönből és játék gyanánt fölismerhetőleg mintáznak embert vagy állatot sárból, mig ugyanazon alakokat papirra lerajzolni nem tudnák.

Szobrászoknál a rajz, az embertest s az anatomia ismerete szükséges csak, mig a képiró ezeken felül a távlat, a világosság s a szinezés segélyével közelítheti csak meg a természeti hűséget, s idézheti elő az ohajtott hatást.

Teichlein szerint a *föltétlen* plasztikai szépség a festészetben a világitástól és távlattól függővé tétetik és *föltételessé* válik.

A plasztikai alak kerekségéből következik: hogy a szépség az előállítás magvát képezi, melynek a testfelület minden pontján szemeinkbe kell tünni, mig a festészet a testet egy oldalról és szempontból és bizonyos világitásban fogván csak fel, figyelmét erre fordítja, s a látatlan részekkel mit sem törődik.

A képiró tetszése szerint választja a festendő tárgy szempontját, mig a szobrász azt teljes kerekségében minden oldalról láthatólag készíti, s midőn ezen szabálytól eltér, dombormüvet alkot, mely hátulsó részével a háttérhez tapadva, a felületről féldomboruan — basrelief — vagy magas domboruan — hautrelief — emelkedik; de mivel ily vésmű a felületbe távlatilag be nem mélyedhet, hanem annak hosszában terjed el, csak oldalképet nyujt.

Bernini, nem classicus de maga idejében a legnagyobb befolyásu müvész a XVII-ik században, ezt mondja: a dombormüvek müvészete abból áll, hogy domborúnak tüntetik ki azt, a mi nem az.

Ezen dombormüvek becse az alakok lapos átmérőjének minél nagyobb domborodásától s az oldalképek helyes távlatától függ leginkább; s a müvésznek tudnia kell azt is, hogy nem minden test-mozdulat, vagy állás alkalmas a dombormüre, s a teströviditések dombormüre egyátalában nem alkalmazhatók.

Schadow Gottfried szobrász a dombormüvet a szobrászat prózájának nevezi; de hogy sok költői előállítást lehet általa létesiteni, ezt Thorwaldsen, a dombormü legnagyobb mestere korunkban, eléggé kitüntette. Thorwaldsen egyébkint tán azért, hogy megmutassa, hogy a müvész inspiratiói szabályok alá nem nyügözhetők, a röviditést megkisértette a dombormüben. Dejanira elraboltatását képezi ezen mű, s rajta a Centaurus merészen meg van röviditve, mi azonban nem találkozik a szakértők dicséretével.

Véleményem szerint a dombormüre a szobrászat prózájának nevezete nem illetékesen használtatik; mert a festői fogalomhoz közelebb álló szerkezeténél fogva a teljesen kikerekitett müveknél alkalmasb arra, hogy szövevényes szerkezményeket állítson elő. Nézzük csak Ghiberti müveit a XIV-ik századból Firenzeben, melyek a battisterio-kapu szárnyait dombormüvekben ékesítik. A genezis története tárul fel

szemeink előtt. És mely szobrász lett volna képes ezen történetet, teljesen kikerekitett plasztikai műben, annyi hatással megalkotni? Michel Angelo ezen ajtószárnyakról elragadtatással mondotta: — méltók arra, hogy a paradicsom kapui legyenek! — Valóságos költői müvek.

A dombormű tehát nem a prózához, hanem inkább a rajzhoz hasonlit a festészetben, mig a teljesen kikerekitett, és minden oldalról látható szobormű a szinezés hatásával kivitt festményhez hasonlít.

Mind ezekből, miket a szobrászat és festészet közti különbség kideritésére fölhoztam, az kétségtelenül kitetszik: hogy a szobrászatilag szép, *egyben*, az ember s az állat utánképezésében öszpontosul leginkább.

Ezen alapegységből megint következik, hogy a szobrászat ott érte el szükségkép legszebb virágzását, hol az embertest nemesitésére, s ennek ily alakban utánképezésére, legtöbb gond fordittatott. Ez pedig a hajdani Görögországban történt, melyet Plato állitásakint Minerva, mérsékelt évszakai miatt jelölt ki a görögök lakhelyéül, hogy ott eszélyes fők szülessenek.

A görögök első képezésénél a szende s tiszta égöv már befolyással volt, — mondja Winckelmann — a kora testgyakorlatok pedig ezen képezésnek nemes alakot adtak. Vegyünk egy ifju spártait, kit hős nemzett egy hősnővel, ki gyermekkorban soha sem volt pólyába szorítva, ki hét éves korától kezdve a földön aludt, birkozásban és uszásban gyakorolta magát, zsenge korától kezdve. Allítsuk ezt korunknak egy szibaritája mellé, s azután itéljük meg, melyiket választaná a müvész egy ifju Theseus, Achilles vagy épen Bacchus előpéldányául. Ez után képezve rózsák közt, az után alakitva pedig huson növekedett Theseus volna, mint egy görög képiró ezen hősnek különböző két előállitásáról mondta.

A görög antik művekben nem csak a legszebb természet, hanem ennél még több: a természet szépségének eszményitése találtatik fel.

De a szobrászati alap egysége továbbá megfejti azt is, hogy miért nem oszlik a szobrászat, szintugy mint a festészet, nemzetek szerint különvált iskolákra? miért törekedtek a legrégibb időktől fogva a jelenkorig minden szobrászok arra, hogy az antik műnek nemes egyszerüségét és tökélyét elérjék, — némelyek, mint Thorwaldsen, nagyobb, mások pedig, mint Canova, kisebb szerencsével.

A festészet ugyanis az ég, a föld és tenger felett uralkodik. Az embernem, képzelgése erejével, cselekményei sokféleségével s indulatai hatalmával, körébe tartozik. A mult történetébe s a jelen életébe bevág. Előállításait az ég és természet jelenetei, a távlat, láttan, világítás és szinezés által a nemzetek eszményies, természetesdies, vagy realisticus jellege szerint idomítja, s igy megalkotja azután, különvált irányokra válva, a festészet különböző idomait.

(Folytatjuk.)

ORMÓS ZSIGMOND.

IRODALMI HITVALLÁSUNK.

(Folytatás.)

Bármily tiszteletre méltó egyéneket számlálunk is az irói karban: nem palástolhatni, hogy átalánvéve nehány év óta lazult az irodalmi *moral*. Nem értem ez alatt egyes iró magán életét, vallás-erkölcsi gyakorlatát; lelke rajta. Azt sem állítom, hogy irodalmunk erkölcs-rontó művekkel volna elárasztva, csak oly mértékben is, mint polgárosultságunk jelen fejlődési fokán ez átok már hozzá tapadhatott volna. E részben a nemzet geniusza talán még soká megóv bennünket. De úgy látszik, mintha nem minden iróban volna elég mély az *irodalmi méltóság s önhivatásának* érzete. Mintha némelyik könnyelmű játé-

kot űzne a legszentebbel, és *hit* és *meggyőződés* nélkül az iránt, a mivel foglalkozik, másodrendű érdekek szolgájává tenné. Mintha az *irói ambitio*, mely szárnyakat fűz a geniusznak, nem volna mindenütt élénk, s könnyen adna tért más *emberi* ambitió számára, melynek hiuság a neve, vagy épen *anyagi* jutalommal is beérné. Mennyi része van ebben századunk anyagelvies szellemének (*anyag* és *elv* és *szellem*!): nem akarom kutatni. A baj kezdete meg van, de ha tovább tart s elharapódzik: utját állja minden haladásnak.

E *moralis* érzetet iróinkban ébreszteni, az egyik fő feladat, melyet a *Koszorú* maga elé tűzött. Ebben vegyünk példát, először is, ama férfiaktól, kik a század első felében, úgy szólva minden szellemi és anyagi buzdítás nélkül, egyedül önlelkök erejére támaszkodva, ha nem is minden tekintetben aranykorát, de valóban nagy fényű időszakát teremték meg irodalmunknak. Nem óhajtom vissza a mártír-szenvedéseket, melyek között és daczára amazok oly hatalmasan lobogtatják vala irodalmunk zászlóját. Nem, azt az időt, mikor épen legjobbjaink, a nagy sokaság füttyei által üldözve, egy pár nyilt s nehány titkos hiveik rokonszenvében találnak vigasztalást. Isten mentsen, hogy mostani iróink lelki erejét oly körülmények által óhajtsam edzeni, midőn egy Fűskúti-Landerer, vagy más „könyvnyomtató“ sok parlamentirozás után felvállalja, hogy a nemzet *első rangú* irójának ez vagy amaz művét kinyomtattatja „a maga költségén, *ingyen*, sőt még a tekintetes author urnak is 50 v. 100 exemplárt ad honorarium fejébe.“ Vagy midőn egy Berzsenyi ódáira, kit egy Kazinczy „halhatatlan“ barátjának üdvözöl, kispapoktól kéregetik össze a pár száz váltó forint nyomtatási költségét. Bizony méltó a munkás a maga bérére: s úgy tartom, a szellemi munkás nem kevésbbé, mint a kinek csupán tenyere törik fel. Ez a bér, legyen *erkölcsi*, mely nagyobb s átalánosb elismerésben, legyen *anyagi*, mely egy kis hasznocskában nyilatkozik: bizonyára még nálunk nem oly roppant, hogy valaki meg-*igen*elhetné. De baj volna, ha iróink az elismerést szemfényvesztő eszközök által, a jó ízlés rovására, s mintegy fogadott tapsonczok segitségével magokat hirbe lármázva, keresnék; vagy ha szellemi alkotásaiknál nem annyira művök ideálját tartanák szem előtt, mint azon pár forintnyi díjat, melynek kiteremtése napi kötelessége a taligás lóvá aljasított pegazusnak. Már pedig e baj, kivált az utóbbi, egy idő óta nálunk is kezd mutatkozni. A mit rá mentségül szoktak felhozni: hiába! sok az iró, élnie kell, más életmódja nincs, becsületes kereset stb., *vád* és mentség egyaránt. Igaz, hajt a szükség. Az is való, hogy sok mesterműi nem lát világot, talán a *maeoni* koldus (Homér) sem énekelget, ha szüksége nincs a vagyonosok asztaláról lehulló morzsalékra. De van különbség a *remekjét* öt font sterlingért kinálgató Milton, s a fél-kész, elnagyolt, elhamarkodott művekkel vásárra kiülő sokaság közt. Ez utóbbinak mindig lehet azt a szemrehányást tenni: miért nem koplalt többet, mig teljesebb művel állhatott volna elő, vagy miért nem fordította idejéthasznosabbra.

Irodalmunk nagyobb-korúsága örvendetes jeléül hozzák fel, hogy ime nálunk is felhajnallott a boldog idő, az irói osztály *önállás*ának ideje, értvén alatta, hogy minden más hivatal, szellemnyűgző professio nélkül, csupán irói keresetéből, ha szükön, ha kisebb-nagyobb ügyességéhez képest nehezebben vagy könnyebben is: de lám, megél. Van benne valami. Iró, kivált eszméiben élő költő, nagyon megsinli, ha idegen nemü foglalkozással van elárasztva. Bizonyos mértékü *függetlenség* kell neki, s azt, mint egyesek életrajza sürűn tanusitja, sok még a nyomor árán is hajlandó megszerezni, hogy eszméinek élhessen. De mai napság kevés példát látunk az *ily módon* kiküzdött szellemi függetlenségre. Kényelem- és jóllétre az iró is csak úgy sóvárog, mint más emberfia, s épen nincs hajlama feláldozni azokat eszméiért. Csepp vágya sincs barlangban lakozni s megelégedni a próféták szőr csuhájával s erdei mézével. Tisztességes lakhely, bútor, ruházat kell, egy kis fényüzés sem árt

ha telik, vagy *teletik*. — Már pedig arra, hogy minden *adeptus*-át (és *ineptus*-át) kényelmesen tartsa, ruházza, vagy épen felszűlje, az irói *professio* nálunk csakugyan nem emberedett még meg. S minél többen támaszkodunk rá, *egyedül* rá, annál inkább veszendőbe megy a mit ez uton el akarunk érni: maga az irói függetlenség. Mi haszna nem függök én hivataltól, ha függenem kell a napi élet, a talán kissé magas lábra helyezett életmód ezer meg ezer parancsoló gondjaitól; ha irnom kell napról napra, perczről perczre, hajlam és kedv, a munkában ösztön-adó gyönyör s a *teljes* bevégzés élesztő reménye nélkül, csupán mert ez is kell, az is kell, sok minden kell, s nem érek rá, hogy a megérésig némán hordjam eszméimet, s hogy kivitelökre időt áldozzak. Bizonyára e függés nagyobb, jóra való elmének gyötrelmesebb, mint az a nehány óra, mit gépies foglalkozás közt egy irodában töltenénk, vagy oly professionak áldoznánk, melyhez értünk valamit. A helyett tehát, hogy pejhetlen állal már tóduljunk az irodalomhoz, mint *egyedüli* keresethez, nem ajánlhatom eléggé ifjainknak (mert a ki bele vénült, annak már késő): *Aestas dum fuerit, pueri componite nidos.* Mert semmi kétség benne, hogy ily módon sokkal inkább megőrizhető az irói függetlenség, s vele az *irói moral*, mint ha egyre többen-többen seregelve az irkáló életmódhoz, a szellem dicsőséges versenyét iparűzletté alacsonyitjuk, hol a tehetség, folytonos önfertőzés által elsatnyul, és hol a tehetség nélküli de ügyes nyegle jobb *gschäft*eket csinál s ez által olykor nagyobb hirre vergődik, mint a ki valóban érdemelné.

A *Koszorú* egyik fő czélja, mint fölebb mondám, versenytért nyitni az irói *nemes* ambitionak, s ezáltal is ébreszteni az irodalmi *morált*. Mennyi süker fogja koronázni törekvését, a jövő mutatja meg; de én még nem vesztettem el annyira az irodalomban való hitem naiv őszinteségét, hogy attól tartsak, hogy ilynemű felszólalás egyéb eredményt sem szül, mint komikai hatást a saját mesterségök unalmával eltelt (blasirt) kedélyekre.

És most következik a *müvészeti* oldal, de erről másszor.

A LÁMPA.

Bús lámpa viraszt, reszketve, az éjben,
Küszködve a kis szoba gőzén,
A kályha kihült, alszik tüze mélyen,
Hamvába omolva, a kőszén.
Lebbenve nagy árnyak kelnek ki a sutbol.
— Kis zsöllye-ülőkén egy vén anya guggol.

Nincs senki körűle; pedig de lehetne!
— Ah! ily maga nem vala mindig!
Öt gyermeke volt... most mind tova vetve,
A sors szele, vészi röpítik...
Merengve tekintget a pisla világba;
Kisérteti képeket tüntet a lámpa....

Öt gyermeke volt.... Büszkén az idősebb
Ment szörnyü csatákba, merészen.
Ló összetiporta, — folyt vére, — merő seb, —
Kolduljon! a dija e lészen...
Most baktat az éjben, — mért nem vala gyáva?
— Az anyjuk előtt meglobban a lámpa.

Öt gyermeke volt... A másik is elment.
Szép lány vala, — most sok aranyja...
Hogy szerzi? ne kérdd! — nem állhata ellent...
S hijába siratja az anyja.
Czafrangja selyem... de hervad a *lányka*.
— Az anyjuk előtt meglobban a lámpa.

Öt gyermeke volt.... A harmadik, oh az
Jó lány vala, hű szivü, szende;
Csillag szeme, — lágy szava sziveket olvaszt,
— „Apácza legyek, hadd" — esenge.
S ment sirva, kit nénje gyalázata bánta.
— Az anyjuk előtt meglobban a lámpa.

Öt gyermeke volt.... Ah! a negyedikbe
Még szive bizott vala.... Most hol?
Magasra csapongva a vágy tova vitte,
S szédülve bukott a magasbol;
Hasonlva bolyong, se szeretve, se szánva,
Az anyjuk előtt meglobban a lámpa.

Öt gyermeke volt.... Hol még az utolsó?
A bölcs fiu, anyja szerelme — ?
Papnak vala szánva ... de néma koporsó
Elfogta, ölébe benyelte.
Az Úrnak adá, — úgy is oda szánta!
— Az anyjuk előtt meglobban a lámpa.

Meglobban, az éjben, reszketve a lámpa
S kisérteti képeket tüntet.
Felhozza, idézi, lebegteti lángja:
— Bár mind az öten tova tüntek.
Csak nézi, merengve, remélve, mosolygva;
És nincs egyedül a jámbor anyóka.

Koldus-szoba mécse, — bál büszke csilláma, —
Kis zárdai lámpa, a czellán, —
Gőg csalfa lidércze, — bús kriptai lámpa, —
Mind egybe, lobog s jő közelebb, lám!
S öt gyermeke képe lebegve körüle:
Bámulja szegény anya, sirva, örülve...

Káprázat igy együtt ... ah szét, tova vetve,
Nem tudva, melyik hova lett el!
— Csak vissza, ti árnyak, a bús szögeletbe;
Mécs, halj meg, im itt van a reggel!
S vivódva sokáig, elalszik a lámpa.
— Ott guggol az anyjuk, — a szive megállva.

SZÁSZ KÁROLY.

A NŐK A TÜKÖR ELŐTT.

(Folytatás).

A becsengetett komorna szintén nem vőn észre, pedig tőlem csak egypár lépésnyire keresgélt valamit. Meghaltam-e, kóbor lélek vagyok-e, kit nappal senki se láthat, vagy e nő komornájával együtt gyönge szemű és gondokba merült? Azonban tünődéseim között is folyvást néztem a szép nőt, ki komoran nézett tükrébe, s intett komornájának, hogy siessen.

Hogy megváltozott e hires szépség, két év alatt, mióta nem láttam! A vénülés lassan, észrevétlenül, magát elburkolva, folyvást ifjúságnak hazudva, közeledik felénk, mint a szép őszi napok, melyek még másod-virágokat csalnak ki, azonban egy pár hét, egy pár nap, egyszerre csak dérütött mezőt, sárguló lombot, s hulló levelet látunk minden felé. Vajon tudja-e e nő, hogy vénül, vajon vannak-e még udvarlói? Jól emlékszem, ezelőtt tizenöt évvel elvált férjétől; fiát a férj vitte magával, lyányát a nénje vette magához Bécsbe. Keveset gondolt fiával, kiről azt hitte, hogy atyja gyülölségben növeli anyja iránt, lyányát szerette, de nem állhatott ellent boszus nénje unszolásainak; végre maga is átlátta, hogy igy lyánya gondosabban fog növeltetni s jövőjére nézve is kivánatosb, ha a mint ő mondotta, a világ előitéletei miatt, nem szenved anyja oldala mellett. Eleinte minden évben egypár hónapot töltött Bécsben, hogy lánya közelében lehessen. Később ritkultak látogatásai. Oka volt kerülni nénjét és lyányát. Nem sokat busult rajta. Legalább nem volt senkie, kiért korlátozza magát, legalább serdülő lyánya nem emlékeztette sem őt, sem udvarlóit, hogy már nem épen ifju. Nagy részt külföldön és falun élt s rendesen csak egy-egy pár hétre rándult be Pestre. Eszes és alapjában jó szivű nő volt. Szellemdussága, izlése némi varázszsal vette körül könyelműségét s tévedéseit; jótékonyságáért, adakozásaiért áldották a szegények és szerencsétlenek, a közintézetek és hazafias válalatok, mi népszerűvé tette még azok előtt is, kik különben nem igen becsülték. Udvarlói körében, a nagy világ, művészet és utazás szórakozásai közt szeszélye és szenvedélyei rohamainak élt, imádva és mellőzve, szeretve és gyülölve, rágalmazva és dicsőitve, rohanva az élet utján, feledve a multat, nem gondolva a jövőre. Ezelőtt egy évvel a fiatal, alig huszonnégy éves Arthur gróf szeretett belé, s talán nőül is veszi, ha az egyházi törvények megengedik. Vajon tart-e még e viszony? Azóta semmitsem hallottam felőlök.

A mig igy multjára gondoltam, azalatt a komorna bontogatni kezdé urnője haját, azonban alig tölt el nehány percz, már

félbe hagyta és ijedten sikoltott fel: „Jaj nagyságos asszonyom!“

— Mi bajod te ügyetlen teremtés — kiálta az urnő, egész idegesen fordulva hátra.

— Bizony isten tegnapelőtt csak egy pár őszhajszála volt még nagyságodnak, az is csak szerencse-hajszál, meg se látszott, most néhol tiz husz van nem messze egymástól. Egy éjszaka ennyi őszhajszál!

— Ügyetlen, ne rángasd a hajamat. Takarodjál, majd később öltözöm, most olvasni akarok. Mit bámulsz. Eredj!

A komorna távoztával mohón hajlott tükréhez, a bámulat és düh tekintetével vizsgálta őszhajszálait; keze rángott, öntudatlan próbálta kitépni, nem egyenként, hanem összesen, egyszerre, de az ez által okozott testi fájdalom öntudatra ébreszté, éles sikoltás tört ki ajakán, keze lehanyatlott és sirt.

— Oh Arthur te el fogod hagyni vénülő kedvesed!

Maga elé nézett, komor mélába merült. Arczszinén, mely finom barnás halvány volt mindig, nem igen látszhatott még az idő nyoma, szemei most is élénk tüzben égtek, de arcza elvesztette kerekdedségét, frisseségét, homlokán baljóslatu árny borongott s vonásaiban a démoni, mely eddig az angyalias bájaiba v. gyült, kezde mind határozottabban, ridegebben kiemelkedni. S mintha e pillanat felindulása még jobban vénitené. Haja, mely zilálva omlott vállaira, könnyes szemei, feldult arcza, melyek a sebzedt hiuság s az önmagában kétkedő szerelem erős fájdalmát fejezték ki, félelmes, megdöbbentő alakká változtatták. Minek illenék ez asszony? Anyának nem, ölelésre sietö gyermekeit kétségbe ejti; nőnek sem, a legkönnyelmübb férj is félt volna tőle; kedvesnek sem, csak gondokat szerzett volna udvarlójának, örömök nélkül; a salonok királynőjének sem, már többé nem lett volna képes magához bilincselni környezetét; a világtól visszavonult bűnbánónak sem, nem tudott volna lemondani és imádkozni. Csak a költőre és a képiróra nézve volt még érdekes, hogy multja és jövője hátterével egy halhatlan vagy kontár mű mintájául szolgáljon.

Az első roham eltünt s valamennyire enyhülni látszott; fölkelt székéről, kinyitotta szekrényét s egy kis csomagot vett ki.

— Soha se festettem magamat, mindig gunyoltam, utáltam az oly nőket, kik ezt teszik. E festőszert is, ezelőtt egy évvel párisi illatszerárusom dugta oda szappanaim és szagos vizü üvegeim közé, erővel, tudtomon kivül. Vajon tudta volna-e, hogy egy év mulva őszülni fogok? Már akkor észre vették volna vénülésemet? Csak én nem sejtettem semmit. Oh jaj! De mit is gondoltam volna reá? Hiszen Arthur szeretett... Csak szeretett?... Ő szeret, most is szeret, szeretni fog mindég... Nem, nem, nem, soha nem fogom magam festeni, nem alázom magam oda, bármi történjék, soha, soha, soha!...

Föl s alá járt a szobában, de a csomagot még mind kezében tartotta, bontogatta, játszott vele s midőn ismét tükre elébe ért, keze ösztönszerüleg belenyult s hirtelen, sebesen, mintha nem akarna magának időt adni a gondolkozásra, béfestette ősz hajszálait.

— Olyan fekete mint a többi — kiáltá diadallal — nincs semmi különbség köztök. Hiszen nem is vagyok én még vén; némely asszony hamarabb vénül, mint más. Az ősz hajszál még nem vénség. Arczom majd semmit se változott. Csak rosszul aludtam az éjjel, csak nem öltöztem föl. Ennyi az egész.

Könnyelmüen hajlott ujra tükréhez s öntetszőleg nézett belé. Félre simitá haját s mosolygott. Azonban egyszerre csak elkomorult, közelebb vonta magához a tükröt s hosszasan nézte magát. Arczát eltorzitá indulatjának rohama s a fájdalom esengő hangján kiáltá: „A redők, a redők!“

Egy darabig nem mert a tükörbe nézni, mozdulatlan ült, egészen megalázva, lesujtva, semmivé téve. De a mint fölpillantott, mintha vonzotta volna magához a tükör, megint bele nézett s valamennyire nyugodtabban kezdé vizsgálni arczát.

— Csak halvány, finom, alig látszó

redők. Mindegy. Ha én látom, más is látja s egy év mulva mi élesen fognak kiemelkedni. Egypár év alatt kész vén asszony vagyok. Oh Arthur, nincs a természetnek és mesterségnek oly szere, mely visszaadja ifjuságomat, szerelmedet.

Fölkelt, hogy ne láthassa magát a tükörben. A mint megindult, szemei fia arczképén akadtak meg, ki nagyon hasonlitott atyjához. Megállott. Mintha vádat érezne multjáért mintha egy eddig ismeretlen érzés szállaná meg, mintha férje gunyát, kárörömét olvasná fia arczképéről. Boszusan fordult el tőle, s lyánya arczképére nézett, mely szintén ott állott az asztalon.

— Szegény leányom, beh rég nem láttalak! De miért sajnáljalak, te nem vagy szegény, mert ifju, szép vagy. Te mondhatnád inkább: szegény anyám! Csak te tudnál megvigasztalni, talán ha mellettem volnál, ha benned élném vissza még ifjuságomat, feledném, hogy vénülök. Egy jó anyához, ki férjhez adó leányát vezeti a bálba, jól illik az ősz haj. Ah ennek örökre vége! Istenem, mi el vagyok hagyatva. Ma karácsony este, a családok ünnepe. Egyedül kell töltenem. Arthur tegnapelőttre igérte, hogy visszajő, s még ma sem érkezett meg. Oh máskor mindig előbb jött egy nappal, mint a hogy igérte. Vénülök, ő jól tudja, hogy vénülök.

E végszót többször ismételte, aztán egész szenvedélylyel tört ki:

— El akarják tőlem szakitani, testvére, rokonai, barátjai, az egész világ. Ő titkolja előttem és szeret. Jó Arthurom, te hű vagy hozzám. De hű maradsz-e akkor is, midőn azt fogják mondani: vén asszony kedvese vagy, ki anyád lehetne, egy elhagyott teremtésnek udvarolsz, ki már senkit sem érdekel. Ezt nem fogod elbirni szegény gyermek, te nem érzed, hogy érzésünk fest minden bájt szeretteink arczára; még nagyon ifju vagy, hogy mélyen szerethess. Pedig, Arthur, senki sem fog ugy szeretni ez életben, mint én. Senkit se szerettem kivüled igazán, most érzem, mi a szerelem; hiuság, vetélkedés, szeszély, ábránd, kaczérság, tévedés voltak eddigi hajlamaim, csak most szeretek először. Oh mint utálom a világot, mint óhajtanám veled magányba vonulni s boldog lenni, elfeledve fény és zaj nélkül.

Ujra leánya arczképére estek szemei, kezébe vette és nézte.

— Szép leány, hasonlit hozzám. Ilyen voltam én ifju korombam. Még sem ilyen, ez a vonás itt atyjáé, megrontja a többit. Ha férfi volnék, még most is érdekesebbnek találnám..... Eh, minő gondolat. Hála istennek! Édes leányom te nem ismered Arthurt, mi nem lehetünk vetély társak. Oh tőled nem féltem, másoktól féltem, kik oly sokan vannak. De miért féltsem és féljek? Hány korombeli nő uralkodott a férfiakon, vetett igája alá hősöket, királyokat! Esküszöm, tőlem senki el nem rabolja Arthurt. Ki tud közületek ugy öltözködni, mint én? Ki ismeri a férfiak gyöngeségét, s éveim daczára is, egyetlen tekintetemben, mosolyomban, szavamban több báj van, mint a ti bárgyu képetekben, mely csak ifjuságával dicsekhetik. Oh, nem félek tőletek ártatlan báránykáim, tőletek sem agyarkodó farkasok, Arthur rokonai, barátjai. Hát oly kevés eszem volna, hogy ne tudnám veletek összevesztetni Arthurt? Elsötétitem körüle a világot, hogy gyülöljön, megvessen mindenkit, csak engem szeressen s egyedül legyek menedéke, vigasza, öröme. Hah! egész ifju lettem . . . Érzem a diadal előérzetét. Ifju vagyok, még sem vénül oly hamar az ember.

Büszkén sietett tükréhez, mintha daczolni vágynék vele, mintha ki akarná csikarni tőle, mit az elébb megtagadott. Hijában! A mint oda ért és beletekintett, elvesztette bátorságát, székére hanyatlott és zokogva sirt.

Szegény asszony, szánjalak-e vagy boszankodjam reád? Oh most még te nem vagy szánalomra méltó! Holnapra felszáradnak könyeid, mosolyogni fogsz, még egypár fényes diadalt vivsz ki. Eltiprod ellenségeidet, magadhoz bilincseled Arthurt. Ki állhatna ellent egy vénülő asszony cselszövényes erélyének, rajongó erőszakának, ki utolsó udvarlójáért küzd életre halálra, kétségbeesve. E küzdelemhez semmit sem hasonlithatni, oly bátor,

szenvedélyes, elkeseredett. Lehetlen, hogy pillanatokra ne vivjon ki sikert. Még élvezni fogod pillanatokra a hiuság, gyülölet és szerelem diadalait, még boldog lészsz pillanatokra, bár folyvást aggódva, remegve, de annál rettentőbb lesz, midőn végkép hanyatlani kezdesz, midőn ellened fordul minden, Arthur meggyülöl, elhagy, egyedül maradsz a világ gunyai közt, egyetlen emléked sem lesz, melyen megnyughatnál, midőn ama szent érzések boszuját fogod érzeni, melyekkel eddig játszottál, midőn le kell mondanod mindenről és nem vagy képes, s még gyermekeid sem lesznek körüled, hogy vigasztaljanak. Vajha a szegények és szerencsétlenek imája, kikkel annyi jót tettél, megmentene az öngyilkosságtól s enyhíthetné halálra sebzett lelkedet! Szegény asszony, sajnállak, de megnyugszom sorsodon. Nem ohajtanék élni, ha az emberi dolgokban nem látnám mindenütt a gondviselés nyomait, ha mindjárt a nemesis alakjában, ellenünk fordulva is.

Ezzel lábujj-hegyen odahagytam a szobát s egy kisebben át a folyosóra jutottam. Ez a vendéglő folyosója, még pedig földszint. Tehát csakugyan Párisban vagyok, tehát csakugyan eltévesztettem szobámat! De hogy nem vették észre? Aztán az a szegény nő karácsonyestét emlegetett, pedig aprilisben vagyunk. Megfoghatlan! Im itt a vendéglős lakosztálya. Beszólok hozzá, talán az orvost is ott találom. Benyitottam, az előszobában nem volt senki. A másik szobába is benyitottam. Ez nem a vendéglős szobája, az a nő sem a vendéglős neje, ki ott ruhákat rakosgat. Hisz ez Katalin, az árva. Ő is Párisban? Hát minden ismerősöm Párisba jött-e már s e vendéglőbe száll.

Ujra tünődtem, de nem volt elég időm reá, mert Katalin, ki, mióta nem láttam, igen szép hajadonná fejlődött, egészen elfoglalt. Mindig rokonszenvvel viseltettem e szegény árva iránt. Szülői a forradalomban gyilkoltattak meg, egy kis város feldulásakor. Őt szerencsére egyik rokonuk vitte volt magával ünnepelni s igy életben maradt. Atyja elég hires és keresett ügyvéd levén, kényelemben éltek. Fekvő birtokuk nem volt, csak egy ház, egy kert, inkább pénzben és kötlevelekben állott minden vagyonok. Házukat lerombolták, pénzök elveszett, a kötlevelek odaégtek. Katalin árván és szegényen maradt, azonban a rokon, kinél ünnepelt s ki jó birtoku ember volt, magához vette. Neki is volt egypár lyánya, valamivel idősebbek, hadd növekedjenek együtt. A tiz tizenkét éves gyermek eleinte nem igen érezte sorsa változását, de lassan-lassan kezdé tapasztalni, hogy többé nem vendég, hanem a ház komornája, szakácsnője, mindenese. A jó néni őt nem járatta ugy, mint saját leányait, a jó néni megosztotta vele a ház egész gondját, a jó bácsi pedig felszámította, hogy valóságos nyereségök van az árvában. A jó néni váltig dicsekedett vele, hogy mily jól neveli a kis rokont. Hála istennek, elég módunk van benne — szokta mondani — hogy ugy növeltessük Katalint, mint egy kisasszonyt, de ugyan mire, szegénynek semmije sincs, legfeljebb annyija, a mivel kiházasitjuk, jobb, ha korán dologhoz szokik, nem lát nagyra s bele tanulja magát jövendőbeli állapotjába, mert bizony nem veszi el rangbeli ember. A vendégek nagyon dicsérték a jó néni növelési elveit, Katalin pedig tűrt mindent, hála istennek elég jó kedélye és sok ideje volt, hogy hozzászokjék. Csak unokanénjei szeszélyeit tűrte nehezebben, kik mind parancsolóbbak, gorombábbak kezdtek lenni irányában, kivált mióta megtudták, hogy a városban egypár fiatal ember azt beszélte volna, hogy Katalin sokkal szebb, mint ők. De ezt is eltűrte, még sem vált ruttá, sőt arczát a kora-érettség s a szomoruság némi gyöngéd árnya szebbé, vonzóbbá tették.

Mi csöndes a ház. A szomszédszobákból nem hallszanak sem a jó néni zsémbelései, sem a jó bácsi kopogása, sem a lyányok vihogása. Alkalmasint a bácsi falura rándult, a néni pedig lyányaival látogatóba ment. Senki sincs otthon a háznál, azért van csend és szegény Katalinnak ünnepe. Vajon miért rakosgat szekrényében? Ugy látszik uj ruhát varrt nénjeinek, legalább

azt mutatja az a két selyem ruha, melyek ott az ágyon vannak kiterítve. Ugy látszik most magának akar dolgozni, régi ruháiból valami otthonkát szándékszik összeütni, s rongyai közt keresgél egyet-mást.

Azt a szép rózsaszin ruhát, melyet épen összefog, még anyja vehette volt neki valamely gyermekbálra, az a pompás kis mantilla atyja ajándéka lehet, azt a kis karpereczet keresztszülői küldhették. Beh kár, hogy abból a szép rózsaszín ruhából rég kinőtt, a mantilla elrongyollott, a karperecz nem éri be már gömbölyü karját. Volt neki még akkor sok szép ruhája, de minden házuk romjai közé égett szép kis étagerjével együtt, melyen annyi tarkabarka dolog állott, bronz emberkék, porczellán állatkák, szines kagylók, egy svajczi cottage, viaszgyümölcsök, két ezüst kosárka, s annyi minden. Egy könyet törült ki szeméből. Megsiratta a mit elpusztitottak, megsiratta a mi megmaradt, s tovább nézegette későbbi ruháinak maradványait, melyek éles ellentétben voltak a gyermekkoriakkal. E rakosgatás sok elfojtott érzelmet, keserü emléket, behegedt sebet téphetett föl, mert arcza mind szomorubb lett s lassan mélázva folytatta rakosgatását.

Egyszer a mint felpillantott, önkénytelen a szekrénye fölötti tükörbe nézett. Elijedt magától, pongyolája mi izléstelen, haja mi roszul fésült, keze hogy elbarnult s arczán mennyire meglátszik a munka, fáradság és virasztás. Nézte magát a tükörben, igazitott valamit a ruháján, lesimitotta kibomlott haját s kaczérkodni akart alakjával. Ártatlan és szomoru kaczérkodás volt, könnyekbe került. Megkönnyezte rózsaszin ruháját, melyből rég kinőtt és sok más ruhát, melyekből nem nőtt ki, s melyeket még a szabó sem csinált meg. Megkönnyezte roszul fésült haját, eldurvult kezét, halvány arczát. Szeretett volna már egyszer szépen felöltözni, vigan szökelni a tükör előtt s örülni az életnek. Sanyaru, megalázott, hervadni készülő ifjuságának egész fájdalma fölébredt benne.

— Oh Kálmán — sohajtá — hogy szerethetnél te engemet, szegény, miveletlen elhagyott leányt. Te is szegény vagy ugyan, de nagy reményü ifju, ki sokra mehet ez életben. Én itt vénülök mint a ház komornája, gazdasszonya. Alig van időm, hogy valamit olvassak, a zongorát, a nyelveket, mindent elfeledtem, mire gyermekkoromban tanitottak. Te szives vagy hozzám, bizonyosan szánsz. Oh talán szeretni fognál, ha lenne egy szabad napom, ha felöltözhetném egyszer nem pompás, nem drága, de szép s egészen uj ruhába, s igy tölthetnék veled egy délutánt. Istenem, ha élnének szülőim!

Valóban e szép szőke fürtöket mint megilletné egy kitanult komornakéz, e karcsu termetet mint emelné egy legujabb divatu váll és selyemruha, e fehér telt karokat mi elegansokká tenné egy gyémántos karperecz, ez okos és érzelmes szemekre, ez élénk szelid arczra mi tündérfényt, mi érdekes sápadságot vetne a viaszgyertyák fénye. Mi szép alaknak illenék be, nem csak a megyei székhely, de az ország fővárosa salonaiban is. Hány kiégett szív hitetné el magával, hogy szerelmes belé, mig itt a szegény Kálmán is csak szives hozzá, legfeljebb szánja. Mi czifra bókok közt neveznék ki divatlapjaink bálkirálynőnek, mig itt csak a szomszédság pletykái emlegetik s a jó néni zsémbel reá. Szegény Katalin!

Ha nem is ily fenhéjázó, de velök valamennyire rokon gondolatok támadhattak Katalin lelkében. Soha nem volt boldogtalanabb életében, mint most. Mi boldoggá tette volna a gondviselés egy kalmár vagy szabó alakjában. Szegény, mennyire igyekezett elfeledni, hogy valaha kisasszony volt s most mi fájdalmasan jut eszébe. Menynyire ohajtott valakit, a kihez ragaszkodjék s most, midőn feltalálta, hogy fél tőle, mert az ifjuság első izgalmai ébredeznek s valami olyat érez iránta, a mit az egész világ szerelemre magyarázna. Pedig minő szégyen fiatal leánynak szeretni, midőn nincs udvarlója, viszonzás nélkül szeretni, általában istennek oly teremtését szeretni, kit férfinak neveznek. A jó néni kérlelhetlenül elítélné, unokatestvérei gunyolnák, a szomszédság rágalmazná. Ő meg-

halna szégyenében . . Titkos, önmagának is csak most bevallott szerelme majd nem együgyüvé tette; a mély kedélyü és ártatlan leányt a szerelem soha se is teszi eszessé, csak legfeljebb igen félénkké és bátorrá, csak legalább igen boldoggá vagy boldogtalanná.

Oda hagyta a tükröt, mintha félne tőle, varrni indult, de maga se tudta hogy unokatestvérei ruháit kezdé vizsgálgatni.

— Mi szép ruha! Ha nekem ilyen volna!... Csak egy... Ha talán nem volna is ily szép, csak uj lenne, egészen uj, divat szerint. Eszti épen oly magas, mint én. Az ő ruhája épen jó nekem. Felpróbálom. Miért ne? De ha az ember szépen felöltözik, ugy illik, hogy haját is hozzá alkalmazza. Persze!... Ugyan milyen lennék e szép ruhában?...

Máskép rendezte haját, felöltözött Eszti ruhájába, fejéket, csipkés ujjakat és gallért tett föl, melyek szinte az Esztiéi lehettek, mert csinosak és uriasak voltak. Mind ez nehány pillanat műve volt. Ugy látszott, hogy a házi körülmények miatt egész második természetévé vált a hirtelen öltözködés s e szokásáról most se mondott le, midőn szépen és kényelmesen akart felöltözni, mint egy kisasszony, a ki bálba készül.

Ugy örült, midőn az uj ruhában egy egészen más, egy csinos, vidám, valódi kisasszonyi alakot láthatott tükrében. Sokat igazitott ruháján, hogy jobban álljon, mihez jól értett, mert unokatestvéreit rendesen ő szokta felöltöztetni. Itt egy redőt simitott el, ott épen redőbe szedte az egy kissé engedni nem akaró kelmét, emitt egy megtüremlett részt hozott rendbe, amott karján szépen kihuzogatta és késztette hogy bugyokat vessen. Mi szép ruha volt, mi jól állott rajta. Az a szép fejék is egészen más alakot adott neki. Hogy mosolygott, örvendett, sokkal boldogabb volt, mintha az övé lett volna a ruha. Mi sok ily szép ruhája volt Esztinek, mégis mi haragosan szokott öltözködni. Ha neki csak egyetlen ily ruhája volna!

— Istenem! ha most látna Kálmán, tudom hogy szivesebb volna hozzám. Most igazán szép vagyok. Épen illik hozzám e kék szin. Ha igy bálba mehetnék, hogy tánczolnék! Rég nem tánczoltam. Utoljára a bácsi nevenapján tánczoltam. A vacsora után egy kis tánczot rendezett a fiatalság. De már csak a végére mehettem be. Nekem kellett ügyelni mindenre, mennyi bajom, mennyi dolgom volt. Istenem, mihelyt bementem, Kálmán mindjárt fölkért .... kétszer tánczolt velem. Ha ebben a szép ruhában lettem volna, bizonyosan harmadszor is fölkért volna, egész éjjel tánczolt volna velem. Igazán most oly szép vagyok.

Gyönyörködve nézegette magát, gyönyörrel néztem én is ott a szögletben egy székhez támaszkodva. De az ő gyönyöre nem tartott oly soká, mint az enyém. Mélázni kezdett és lassanként elkomorodott. Egyszerre mintha égetné testét a ruha, csipkés ujj és gallér, letépett magáról mindent.

— Oh mi irigy, hálátlan rosz teremtés vagyok én! — kiáltá zokogva. A más ruháját veszem magamra, irigykedem unokatestvéreimre, mert nekik szebb ruhájok van. Az igaz, roszak hozzám, az isten bocsássa meg nekik, a néni is zsémbes, a bácsi is egy kissé durva, sokat is kell dolgoznom, de mégis hálátlan vagyok. Mi lett volna belőlem nélkülök, a szegény árvából, kinek senkie se volt a világon. Oh Kálmán, ne szeress engem, irigy, hálátlan, nagyravágyó vagyok. Mindenedet elpazarlanám, ruhákra költeném, hijában szerezné, nem lenne látatja, mindig szebbeket kivánnék, mindig a másét irigyelném, kolkusbotra juttatnálak. Jaj istenem, ments meg a kisértettől.

Sirva ült le varróasztala mellé és varrni kezdett sebesen, szenvedélylyel, mintha erőszakos munkával igyekeznék elnyomni föllázadt érzelmeit. Majd félénken az uj ruha felé pillantott, melyet összegyürve lökött az ágyra, aztán oda ment és szépen összefogta, kiteritette. Ujra varrt, majd hirtelen fejéhez kapott, levette a fejéket, helyére tette s a tükör elől szekrényébe rakott mindent, mit öltözésekor előszedett. A szoba egészen olyan volt,

mint azelőtt, csak Katalin nem. Ujra varrt s egy-egy tiszta fényes csepp lopózott szemébe, hijában törülte le, megint egy uj csillámlot föl; ah istenem, mennyi könybe került egypár vidám mosoly a tükör előtt.

Jó Katalin ne búsulj! Csak igy tévedj mindig, csak ennyi bűnöd legyen az életben. Ha Kálmán látna, most szeretne igazán beléd. Ne hidd, hogy a férfiak mind oly hiuk és léhák. Kálmán becsül, szeret és nőül vesz. Szép és jó vagy, mi kell több egy valódi férfinak, oh még kevesebbel is megelégszik. Örvendj, hogy sokkal szebb arczod van, mint ruhád; hány nő cserélne veled, kinek szép ruhái vannak! Örvendj, hogy megtanultál türni, szenvedni, annál több örömöd lesz. Ne tartsd magad miveletlennek. Ne búsulj, hogy nem tudod kinozni a zongorát, elegen teszik, igen is sokan, legalább minden ember panaszol, a kinek egy kis hallása van. Ne bánd, hogy nem beszélsz annyiféle nyelven. Elég magyar nő van, ki sok nyelvet tanult, de tulajdonkép egyet sem tud s legkevésbbé a magyart. Aztán mi hasznát vennéd. Dicsérnéd, mint a többiek, Shakespearet és Miltont, Schillert és Goethét, kiket unnál, nem értenél, rontanád magad a Dumaskkal és Suekkel. Elragadna Sandnak nem annyira szép előadása, ezt talán nem méltánylanád, mint bohó philosophiája, megtanulnál belőle nehány haszontalan phrasist a férfiak, a házasság és társadalom ellen, irnál franczia leveleket tele hibával, fecsegnél németül bécsiesen s azt hinnéd, hogy mivelt hölgy vagy. Oh maradj annak, a mi vagy, és légy boldog, szivemből kivánom.

Szerettem volna mindezt fennhangon mondani, de nem tettem, megzavartam volna szegényt. De vajon tehettem volna? Hiszen ha nem látott, hallani se fogott volna. Nem lát, nem hall engem senki. Mi vagyok, élő lény, vagy kisértet? Midőn kiléptem a szobából, éreztem a kilincs vasának hidegét, a konyha küszöbén épen megbotlottam, tehát élek, de a kapu közt hiában kértem egy kis vizet a kutról jövő szolgálótól, hogy oltsam szomjamat, nem hogy felelt volna, még meg sem állott, pedig épen mellettem ment el. Párisban vagyok-e vagy egy magyar kis városban, hol Katalin lakik? Hiszen ez Pest! Valóban Pest egyik utczáján lépdeltem. Nem értem, nem segithetek rajta, nincs más mód, mint megnyugodnom benne, végre csak kifejlik belőle valami.

Az utczán emberek jöttek és mentek, de egy ismerős arczot sem találtam köztök. Csak a házak voltak a régiek. Ah ez épen egyik barátom lakása. Oda fordultam és siettem föl a lépcsőkön.

(Folytatjuk.)

GYULAI PÁL.

BETLEN ANNA.

Ó-székely ballada.

Sárosi Mihály, Betlen János,
Egy asztalnál ülnek vala,
Együtt ösznek isznak vala,
Együtt beszélgetnek vala.

Szóval mondja Sárosi Mihály:
Hallja-e kend kedves komám!
Fenyitse meg kend a hugát,
Éjszakának idejébe
Ne járjon az istálóba,
Kocsisomat szeretgeti,
Hű paripám ébresztgeti. —

Hallja-e kend kedves komám!
Az én hugom jámbor leány. —

Szóval mondja Sárosi Mihály:
Megmutatom jámborságát,
Két karomnak erejivel,
Fényös kardomnak élivel.

Hallja kapu csikorgását,
Magos patkó kopogását,
Selyöm szoknya suhogását.
Mingyár' ment az istálóba,

Az istáló ajtajába,
Szóval mondja kocsissának:
Nyisd ki kocsis az ajtódat! —

Nem nyithatom kedves gazdám!
Szabadon van hű paripám,
Ha kinyitom, elszalasztom,
Tudom soha meg sem fogom. —

Ugy megrugá az ajtaját,
Hogy kétfelé esék mingyát,
Hát ott vagyon Betlen Anna,
Kardját belé akasztotta,
Sejöm szoknya elhasada,
Piross vére kicsordúla.

Haza möne Betlen Anna,
Lefekvék a vetött ágyba,
Reggel odamönt az ángya;
Mi lölt, mi lölt Betlen Anna!

Aj mi nem lölt kedves ángyom!
Behágék a kökertömbe,
Rózsabokor megakaszta,
Sejöm szoknya elhasada,
A vér mingyárt kicsordúla;
Talpig vagyok alutt vérbe,
Magam pedig haló-félbe. —

Hallod-e te Betlen Anna!
Állj ki te az udvarodra,
Imádkozzál az istennek,
Bocsássa meg büneidet. —

Ángyom, ángyom, kedves ángyom,
Mossanak meg ürmös borba,
Takarjanak gyönge gyócsba.
Küldjenek ki Kolosvárra,
Vögyön minden példát róla,
Az árvának hogy van dolga. —

Közli
KRIZA JÁNOS.

TÖREDÉKEK,

Gróf FORGÁCH KÁROLY afrikai uti naplójából.

Afrikának északnyugoti szélét többnyire a tengerből mereven emelkedő sziklapárkányzat képezi, szük homokzátonyoktól környezve — az Atlasz hegység. Az Atlasz egy különbféle irányban rendetlenül vonuló és összeolvadó hegysorokból álló, Afrika északi részét nagy kiterjedésben elfoglaló hegység, mely egészben véve a *saharrai* — vagy mint az arabok nevezik, a *sachrai* sivatagig egy fönlapályt képez, melyből Algiriában a hegycsucsok látszólag csak középszerü magasságig emelkednek, bár ez, tekintetbe véve, hogy a fönlapály tengerszin feletti magassága némely ponton 2000 és több lábnyi, nevezetes lehet.

Az Atlasz, kivált őszszel, mely évszakban számtalan mindennemü kellemetlenségekkel és nélkülözésekkel keresztül hatolt rajta utazónk, szomoru látvány, hiányzik itt a honából messze eltávozott utazó lehangolt kedélyét felderitő változatosság, regényes báj és kellem. Az egykor virágzó Numidia, Mauritania Caesariensis, Mauritania Sistiensis, a nagy hősök: Massinissa, Jugurtha hona sivataggá lett, hajdani dicsőségének majdan semmi nyomait sem látja az ember többé; a dúsgazdag országon néma pusztulás terül el, kopár hegyein vonaglik már a növényzet, csak itt-ott látni a hegylejtőkön egy-két nyomorult cserjét, eltörpült cserfacsoportokat, a hegytetők közelében egyes szagos fenyőket és czedrusfákat, a hegyek lábánál ősztavasz kukojczából (arbutus unedo) és masticz pisztáczfából (pistacia lentiscus) álló ligeteket; de ezen növények is a nyáron át itt tartózkodó arab törzsosztályok teve- és juhnyájai által lekopasztvák voltak; a rideg hegységgel összehangzólag kellemetlen a szük kis völgyek és rónák tekintete is. Emberi lakok és a növényzet változatosságának hiánya, a nád-benőtte számtalan sós- és édes viztavak, a folyton ködös, esős, hideg őszi időjárat (deczember, január hónapokban a légmérséklet $+1$ — $+4^0$ R. volt, mely éjen át — 6^0 R. sülyedt), mind ez összevéve leverő benyomást tett utazónkra. A völgyek, rónák gyepét majd kizárólag csupán a puszta *hajka* (stypa tenacissima) teszi, száraz halvány füszál, a tevék kedves eledele.

Jobb lesz tehát e szomoru vidéket elhagynunk, és menjünk utazónkkal Bathna városból az Atlaszon át a végtelen, a meleg homokpusztába, a Saharrába és ennek kies *zibani* oazira.

Bathna város vidéke egész Algiriában legegészségesebb; növényzete buja, terjedelmesebb, sürü erdők fedik és több édes viz forrásokkal van ellátva, melyekből eredetét veszi az *Uadi el Kszuhr* nevü, e vidéken hires folyam. Ez az Atlaszból a Saharrába kivonulván, 5 nagy zibani oázt lát el vizével és rajtok egy milliónál több datolya pálmát táplál; mig végre a puszta homokjában nyom

nélkül elvész. Ezen folyam mentében utazott a gróf a pusztába, mely utját ő utazása egyik legérdekesebb szakaszának nevezi. A Kszuhr, eredetétől a pusztáig, tekervényes irányu, mereven, fekete bazalt sziklafalaktól befogott szük völgyben ömledez; a sziklafalak sok helyen annyira közelednek egymáshoz, hogy az utat elzárni látszatnak; a völgy lejtősége nagy, nyolcz óra hosszáig szünetlen lefelé vezet az ut vagy 3000 lábnyi magasságról, de ezen utnak még lóháton is nem kis veszélyességét kimondhatlan élvezet pótolja: A magasság fokozatos csökkentével egyaránt növekszik a légnek idegüditő, kéjárasztó heve, a növényzet növekedő fejlettsége, változatossága, szépsége, a dalos madarak gyakorisága, bájos éneke. Meglepő az élvezet még a feltünő ellentétben is. Mig fennt és oldalvást a kopár bazalt sziklákon az utas szeme még csak legkisebb füszálat sem lát; ime! a völgy talpán a Kszuhr folyam partjait és magát a folyam tükrét is virágzó oleanderek, babérok, pisztáczfák és más illatos növények fedik és karolják át, és ezen virághidak alatt sebesen siet változó hangu morajjal a folyam, ki, ki, a meleg a verőfényes pusztába. Nyolcz óráig tartó élvezetdús utazás után a völgy rögtön balra kanyarodik egy sötét hegyzug felé, lent a völgy sötét mélyében nagyobb morajjal igyekszik a Kszuhr kifelé, az utas egy, még a rómaiaktól épitett hidon megy át, és elérte a puszta kapuját *Bab el Sachrah*-t. Varázs látvány terül el szemei előtt rögtön, meglátja a végtelen vörössárga saharrát és rajta az első zibani oázt a smaragdszinü *El Gantrah*-t. Ez oly látvány — mond a gróf naplójában — melynek nagyszerüségét, eredetiségét, sajátosságát, szépségét szóval lefesteni teljes lehetetlen; az embert a szó legszorosabb értelmében azon érzet lepi meg, mintha egy soha nem gyanított uj világba lépett volna át rögtön, a legközelebbi mult vagy a jelen álommá válik előtte, habozni kezd öntudatában, és egy ideig elfeledni látszik hollétét; előtte a végtelen láthatárba terjed a tropusi világ minden bájalakzatival és sajátszerüségivel. Meleg, könnyü, zamatos, a *schettr el chazal* (gazellafü) illatival tölt lég lengedezett rögtön felénk, mely fáradt és az atlaszi nedves gőzzel átázott tüdőinkre jótékony inger gyanánt hatott, hosszu kortyokban szivtuk azt magunkba, mint legjobb, legkellemesebb gyógyszert, és legeltettük szemeinket a pusztának bibor szinén, milyenre azt a leáldozó nap festé, a felséges halványzöld pálmákon, melyek lehajtott koronával kiállottak a friss zöld oaz bársony gyepéből, mint egyedüli jóltévői egy szerencsétlen, tönkrejutott, üldözött népnek. Hátunk mögött az Atlasz kopár fekete sziklái és hófedte csúcsai — halál és hideg; előttünk a forró vörössárga puszta, a smaragdzöld oázok, az égbe nyuló büszke pálmák — élet és hő. De ki tudná mindezen felségesen csoportozott ellentéteket leirni! Egy angol tourista, ki a világot beutazta már keresztül kasul, bizonyitá előttünk, hogy meglepőbb látványt nem szemlélt még éltében, és két napig ott maradt a puszta kapujánál, hogy élvezhesse azt teljes jóllakásig. A látvány rendkivüli bájos szépsége elfelejtetett velem mindent egy ideig, végre érezni kezdtem, hogy fáradt és éhes vagyok, módfelett meg kelle tehát örülnöm, midőn az el gantrah-i karavanseraiba (vendéglőbe) megérkezvén, azon kellemes hangú kérdést hallottam: kivánok-e valamit enni?

Az el gantrah-i oáz a Kis-Atlasz tövénél terül el közvetlenül, lakosai a *beni mzab* nevü arabtörzshez tartoznak; mely a benső oazokben is szét van szórva, szigoru mohamedánok, szorgalmas kereskedők, földmivesek és állandó oázlakosok, nem beduinek, a mért is tevéken kivül más marhát nem tényésztenek, mert ez az oázokon a szükséges takarmány hiánya miatt nem is tenyészthető; szorgalmukat csak datolya, durrah, köles, árpa tenyésztésre fordiják; kéziparuk: szönyegek, *kaikh*-ek készitése, ezeket teveszőrből szövik és élénk szinekkel festik; és ezek korülbelül a czikkek, melyeket tevéikre felrakva a puszta bensejébe és a philippeville-i *Sgigedak*-kikötőbe hordanak, és velők kereskednek. A nők otthon maradnak, mezei és kerti munkával foglalatoskodván. A kertek $^1/_4$—$^1/_2$ holdnyi nagyságnak, agyagfalakkal keritvék; a kert közepén áll a lak, agyagból készitett fedetlen gunyhó, fedelét a lehajló pálmák koronái képezik és a bennlakókat csak a forró napsugarak ellen védik, mert az oázokon soha nem esik az eső; a gunyhónak ablakai nincsenek, csak egy szük ajtaja; jobb móduaknál a lakszoba padlazatán pálmalevelekből font gyékények vannak szétterítve. Egyébaránt az ezen gunyhókban tartózkodás nem a legkényelmesebb, élénk organikus élet hemzseg bennük, mely a nyugvót mélyebb álomba merülni nem hagyja, összel tavaszszal ezen csintalan állatgyarmatokhoz szegődik még a skorpió is.

A pálmák az oázokon igen sürüen vannak ültetve, árnyukban igen dusan tenyész a gabona. A termés átaljában véve 1 vetőmag után 50, ritkán kevesebb vagy több, mert ezen földrészben az időjárat állandó, biztosan kiszámitható és a termékenységre nézve rosz vagy jobb esztendőről szó nem lehet, feltéve hogy a föld egyenlően miveltetik és megázik. A viz tudniillik, vagy is inkább annak használati engedélye, vagyont és jövedelmet képez, mely a családok közt különböző arányban van felosztva. *A* nevü családnak joga van bizonyos határozott évenkint fizetendő árért a Kszuhr vizét naponkint egy óráig ereszteni földjére. *B.* családnak két óráig hetenkint stb. Az el gantrah-i oáz tulajdonosa nem a ben mzabi törzs, de a *beni bitam* és *harrachtak* nomad törzsök lévén, az mint a földet ugy a vizet is bérben tartja ezektől; a haszonbér nagy: az összes jövedelemnek harmada; az aratás és datolya szüret alkalmával eljönnek a nomad törzsek főnökei és beszedik illetékeiket. A haszonbéri viszonyok felett egy a nomád *kaid* (herczeg) által kinevezett *seik* vagy mint az arabok

nevezik *scheich* — biró örködik, a haszonbéri szerződéseket a *kadi* vagy *thaleb* — irástudó — szerkeszti.

A Saharrában tartózkodása első napját gazella vadászattal tölté a gróf, mért is utitársával gróf Brennerrel és a schech fiával kilovagolt. A vadászat nem lőn kivánt eredményü, láttak ugyan gazellákat, de nyaktörő sebes lovaglásuk daczára azokat puskalövésre sem sikerült megközeliteni, a szó valódi értelmében eltüntek mindannyiszor a pusztába. A Saharrában ugyanis valamint megpillantani ugy szemmel tartani a vadat, sólyomélénkségü szem kivántatik, minthogy a vad szine többnyire sárgavörös mint a pusztáé, és kisebb távolságban is eltünik a szem elől. Sárga vörös szinü: az *airiel* (antilope arabica), a *chazal* (A. dorcas,) a *chalai* sivatagon tartózkodó *bivalyzerge* (A. bubalis, arabul *barg el hoasch*=vad gyermek) az Atlasz lejtőjén barangoló afrikai muflon (ovis tragelaphus arabul: *tschlall*), a *jerboa futóegér* (dipus yerboa), a *nyakszalagos homoktyuk* (pterodus arenaria), a *pallaszi pusztatyuk* (pt. settaria), a *ganga-i tyuk* (pt. alchata). Ezen szinezet tán egyik legfőbb védtulajdona a pusztai állatoknak számtalan ellenеik irányában. A tulajdonképeni gazellának (chazal-nak arabul) nevezett állat, növésével és csinos alakjával, hasonlit az őzhez, nagysága mint fiatal őzé, tekintetének kimondhatlan szelidsége az arabok költészetének sok anyagot szolgáltat, a saharrában nagyobb, 150—200 darabból álló csoportokban tartózkodik, tápláléka a gazellafü, egy faja a démutkának, mely növény szaga átható és igen kellemes; ezen táplálékból magyarázható meg, hogy a gazella nemcsak testének, de még hulladékának szaga is igen kellemes, (a gróf ez utóbbit arabmódra porrá törni és dohánya közé keverni szokta és valódi illatszernek nevezi); kitünő kellemmel birnak a gazella mozdulati, futása, ez utóbbi egy kérődző állat futásához sem hasonlit; a gazella a futás alatt nem emeli hátsó részét mint az öz, de mellső és hátsó részével egyarányosan mozog, a mért is futása inkább lebegés, mint a ragadozó madáré, és szintoly sebes. A gazellát a legsebesebb arab ló sem képes elérni, azonkivül őt a legnyiltabb vidéken sem lehet 10 percznél tovább szemmel tartani, mintegy szellem eltünik a pusztába. Kiigazitásul szolgáljon azon természettanoknak, melyekben az *airiel* antilope dorcas, németül gazella, név alatt előfordul, hogy gazellának, *chazal*, az arab csak az antilope dorcas-t nevezi; és az airielnek (a. arabica) arab neve tulajdonképen *dmih*, ez nem is tartózkodik a pusztában, hanem az Atlaszban. El Gantrah körül a gróf nem juthatott a kalauzok ügyetlensége vagy álnoksága miatt eredménydus gazella vadászathoz, mért is részletesebben irja le azt naplójában a *beni bitam* nomád törzsnél való tartózkodás alatt. Két napi tartózkodás után, *El Utajah* oázon át a zibani oázok legnagyobbikát a *Biszkarah*-t látogatta meg.

Biszkarah nagy oaz, hasonló nevü helységgel, melyben már déleurópai módra épitett házak is találtatnak és egy franczia erősség s katonai hadosztály is van; arab lakosai az *Ouled el naihl* törzshöz tartoznak. A hőség február 9-kén kiállhatlan nagy volt, és utazónk még a viz hiánya miatt is sokat szenvedett Biszkárahig; itt azonban már kényelmesebb lakást és a Kszuhrból meritett jó friss vizet is kapott. Az estvét utitársa és egy franczia helyőrségi tiszt társaságában a számos kávéházak látogatásával és a tánczosnők előadásinak nézésével töltötte. A biszkarahi tánczosnők szegény de módfelett érdekes szép leánykák, testalkatuk remek, karcsu, bőrszinök sötét barna, czigányaink szinéhez hasonló, sasorruk igen finomul hajlitott, szemeik nagyok, feketék, ajkaik keskenyek, sötét pirosak, fogaik gyöngyszépségüek. Ruházatuk áll bokáig érő és a bokánál összehuzott bő fehér selyem nadrágból, egy a mellen egészen nyilt, aranynyal himezett vörös vagy zöld selyem ujjasból, rövid, csak a vállakat takaró, teveszőrből készült fehér *brnuss*-ból, maroquin bőrből készült piros, csucsos hegyü czipőből. Arczok nem épen a legizletesebb módra van festve; a homlokon fekete haránt vonalok, alsó szemhéjukon vékony fekete vonalkák, melyek a szemek tüzét sajátszerüleg fokozzák, mindkét pofán fekete keresztek. A tánczosnő melle fedetlen, csak az arczát takarja fátyollal; sok unszolásba és egy két frankba kerül az idegennek a tánczosnét rábirni, hogy a fátyolt emelje fel és arczképét látni engedje. A táncz sajátszerü, a keleti tüzes érzékiség kéjtöltésének egyik neme; legkitünőbb e tekintetben a *nachbau*-nak nevezett táncz, melynek előadásaért külön kell fizetni; a tánczhely a kávéház közepe, a néző közönség a fal mellett álló alacsony padokon foglal helyet, a zene egy magasabb padon; zenészek a tánczosnék, ezek felváltva müködnek, két tánczosnénál több ritkán müködik a küzdhelyen, a többi a nótát pöngeti hozzá; a hangszerek: *derbukkah* és *guzlah*; amaz egy kup alaku dob, mely ököllel vagy tenyérrel döngetve különböző hangokat ád; emez hegedü alaku, hosszú nyakú, bőrrel bevont és három húrral ellátott hangszer, mely gordonka módjára kezeltetik. A dij (bakschisch) mérsékelt, és a nézők nagylelküségére bizatik, 25 centimért még a kabát szárnyát is megcsókolják az arab Terpsichorék, az ouled el naihl törzs boldogtalan de szép gyermekei.

Közli

NAGY JÓZSEF.

A BŐ CZIPŐ.

KARR A—tól.

— Miért hagysz még el, édes Caroline?

— Nem akarok alkalmatlan lenni.

— Minő gondolat!

— Előbb csöngettek, és szobaleányod bejövén, valamit súgott. . . . No csak ne szólj semmit, ne tégy ugy, mintha marasztanál, különben kénytelen leszek azt mondani, hogy engem meg várnak.

— Ugy? . . . nemde ez csak ürügy? . . . . Jól van . . . . ha várnak, hát isten veled!

— Engem? világért sem!

— Ugy hát maradj . . . . megmondom, miről van szó . . . . egy czipészt rendeltem ide . . . . Marboisné czipészét.

— Miért Marboisné czipészét? Hát már nem dolgoztatsz a miénknél?

— Oh igen. . . . Hanem Trouvillebe egész halmaz czipőt szándékozom magammal vinni; ott a homokban minden sétámra számíthatni egy-egy párt. A mi czipészünk drága, s csak megrendelésre dolgozik, én pedig nem várhatom meg, mig a hat-hét párt elkésziti, melyet magammal akarok vinni.

— Kérlek, bocsásd be.

— Ha nem veszed rosz néven.

— Bocsásd be, különben elmegyek.

A czipész. — Nagysád czipőket parancsolt?

Agathe. — Igen, még pedig nagyon bő, felette bő czipőket; ki nem állhatom a szűk czipőt! Ha tehát vevőjének ohajt, csak szük lábbelit ne készitsen számomra soha. . . . Az én lábom szerfelett kényes. . . . Nem vagyok olyan, mint Marboisné, a ki képes kiállni, ha lábai oly kegyetlenül összeszorítvák is, a mennyire hajdanában még a hóhérszolga sem mert volna menni, midőn valamely bűnösre spanyol csizmát alkalmazott.

— Minthogy nem ismertem nagysád mértékét, attól tartok, hogy nem hoztam magammal elég kicsiny czipőt. De lakásom alig pár ugrás innen; ha nagysád megengedi, átfutok, s remélem, találok nagysád számára valót.

— Milyen bolond is némely nő, hogy szük czipői miatt olyan kínoknak teszi ki magát. Az a szegény Marboisné! egy ízben egészen elsáppadni láttam tánczközben, annyira be voltak sajtolva lábai. . . . Hát még dereka! . . . Azt mondják, szobaleánya nem képes őt elég szorosan befüzni, hanem kocsisának kell e kellemes műtétet végrehajtani.

Caroline nagyot lélekzik, s ruhadereka elején egyet ránt, hogy az jó bőnek lássék.

— Egyszer együtt mentünk a szinházba; én érte mentem, képzeld csak: a Grenelle-utczától egész az operaházig csak fél keztyüjét birta felhúzni, a másikat csak a páholyban húzta fel; annyival kisebb keztyükbe erölteti kezeit.

— Asszonyom, im itt vannak legkisebb czipőim; hanem attól tartok, hogy nagysádnak még ezek is nagyok lesznek. Készítenem kellene számára. Megrendelés nélkül nem tarthatunk készen ily kivételes mértéküeket; nyakunkon maradhatnának.

— De hiszen épen azt mondtam, hogy én nagy czipőket akarok.

— Jól megértettem nagysád kívánságát. Ha nagysád épen lábához való czipőket parancsolt volna, azonnal kijelentettem volna, hogy oly párányiakkal nem szolgálhatok.

— Huh, mily rémséges nagyok ezek!

— Nekem bő czipő kell, de nem ilyen valóságos csolnak. Húzza le csak hamar; hármat sem léphetnék benne, hogy el ne veszítsem.

— Talán ez itt, asszonyom?

— Ez?... Még ez is igen nagy. Én kényelmes czipőt akarok, de akkorát csak nem hordhatok, mely még Sirachnénak is nagy volna.

— Oh, Sirachné asszonynak még sarka sem férne akkora czipőbe, mely nagysádnak mégis igen nagy volna. . . . Hát ez? . . .

— Most meg ellenkező túlzásba esik. . . . Hisz ezek meg valóságos babaczipők, a melyeket itt mutat.

— Nem, asszonyom; ez Marboisné asszony tulajdon mértéke; nagyon csalódnám, ha e pár nem épen neki készült volna. . . . Az ám, csakugyan, im itt van az ő jegye.

— Ugy hát bizonyosan nem ment fel neki?

— Ellenkezőleg, asszonyom; nagyon is bő volt neki.

— Ez kissé merész állítás. . . . Nos, mit tesz ön?

— Félreteszem e czipőket, melyeket nagysád kicsinyeknek talált, s mást keresek.

— Várjon hát, mig felpróbálom.

— Agathe, lelkem, mintha nagyon is feszeseknek találnám e czipőt.

— Csalódol, kedvesem. (Kissé összehúzza lábujjait, s mutatja, hogy még hosszu is neki). Hogy csal a szem! . . . épen nekem való! . . .

— Kedvesem, hogy kivörösödtél! A szemed is könnybe lábbadt.

— Mivelhogy lehajoltam. . . . Soh'sem hittem volna, hogy Marboisnénak akkora lába van. Nézd csak, az én lábam csak ugy lötyög benne.

— Végy hát még kisebbet! . . . .

— Nem. Hogy az ember reggelenként a homokban futkározzon, ahhoz kényelmes czipő kell.

— De mi lelt, kedvesem? mintha valami bajod volna?

— Nekem? Eszem ágában sincs! . . . . . Kis-

sé nagyon is bő, hanem majd pamutharisnyát veszek hozzá. Ugy is nagyon ajánlják a tengerpart nedvessége miatt. Megtartom; keressen még két épen ekkora párt.

— Rögtön itt lesz asszonyom.

— De már édes Agathe, téged valami bánt, vagy valami bajod van?

— Hogy az igazat megvalljam, édes Caroline, az jutott eszembe, hogy egy levelet kellene irnom, miről beszélgetésünk közben egészen megfeledkeztem.

— Ugy hát megyek, hogy megirhasd leveledet.

— Isten veled hát, te rosz, ha már semmiképen sem akarsz maradni.

Alig ért Caroline az előszobába, Agathe már levetette czipőit és rá nagyot lélekzett, mint a ki valami nagy fájdalomtól szabadult. Aztán szobaleányának csönget.

— Arolise — igy szól hozzá — ha attól a czipésztől még két pár czipőt hoznak, el ne fogadja, s ezt is adja vissza; nagyon roszul van varrva.

— Csöngetnek. — A czipész jött; de egyszersmind Caroline is visszatér a szobába; legyezőjét felejté ott.

Agathe nyakra főre huzza fel ismét czipőit.

— Megengedj, kedvesem, épen pamutharisnyámat akartam a czipőhöz próbálni.

Arolise jön és keresgél.

— Mit keres, Arolise?

— Asszonyom, a czipész van itt s én a.....

— Nincs semmi keresni valója.

— Bocsánatot, asszonyom, azt a másik két párt hozta el, és nagysád azt parancsolta.....

— Hogy vegye át tőle, s fizesse ki mind a hármat. Ezért kár engem zavarni

A mint Caroline ismét ki akar menni, Agathe férjének egy barátja lép be a terembe, ki ma nálok ebédel.

Agathe alig várja, hogy Caroline, ki épen az ajtó felé indul, elhagyja a termet, hogy ő is távozhassék és szabadulhasson szük czipőitől, melyek irtózatos fájdalmat okoznak neki. De alig üdvözlé az ujonérkezett a hölgyeket, azonnal tudatja velök, hogy felesége egy történetet tud ez s ez asszonyságról. Caroline rögtön visszajön, s ujra leül; ekkor Agathe férje lép be hozzájok, s igy szól Carolinehoz:

— Mily kedves meglepetés! Kegyed is velünk tart?

— Hogy-hogy? tán valahova készülnek?

— Igen, igen! Hát nem mondta kegyednek Agathe, hogy ma estére korhelykedünk s a Palay-Royal szinházba megyünk? Azt hallom, az ember agyon neveti magát.

— Nem mertem Carolinenak emlegetni, ő kissé szigoru.....

— Oh, édesem, hát oly kevés figyelemre méltattad férjemet, Maraudière urat, hogy azt sem vetted észre hogy halálának körül-belül két éve, és én azóta semmi alkalmat sem mulasztottam el, mely vigasztalásomra lehetett. Ámde nem tarthatok önökkel, mert anyámnál ebédelek.

— Irjon kegyed pár sort, azonnal elküldöm.

— Pernin ur, ön ellenálhatlan! tüsténti irok.

Agathe épen távozni akar, midőn jelentik, hogy tálalva van.

Pernin ur karját nyujtja Maraudiére asszonynak, midőn Agathe igy szól:

— Kérem, maradjanak még pár perczig a teremben.....

— Majd felöltözködhetel ebéd után, vélekedik a férj.

— Nem, nem! Agathe alkalmasint nj czipőit akarja levetni, melyek aligha nem szoritják.

— Kit? engem? ezek a czipők? valóságos kis csolnakok, melyeket csak azért vettem, hogy bennök Trouvilleben reggelenként a tengerparton szaladgálhassak. Oh, bizonyára levetném, ha valami társaságba mennénk, mert az ember csak nem akar nevetséges lenni, de a szinházban, ott csak megjárja, ott nem szükséges épen olyan feszes czipő..... S aztán.... megvallom..... többi czipőim sokkal kisebbek; s minthogy ez olyan jó bő, olyan kényelmes.... nem akarom levetni.

Agathe nem veti le czipőit. Az ebéd utálatosnak tetszett neki, s fölteszi magában, hogy szakácsát elkergeti. A szinházban a darabokat épen nem találja mulatságosaknak, a legvigabb személyeket unalmas fajankóknak nevezi; s a nevető közönségre csípős megjegyzéseket tesz. Férje iránt mogorva. Férje barátjára megharagszik, s rá sem néz egész este. Más nap pedig azt beszéli Marboisnénak, hogy Caroline férje bujában halt meg.

Sz. J.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Jan. 2.)

A pajtáskodás. Vígjáték 5 felvonásban. Irta Scribe, fordította Feleki. — A politikai és divatlapok tárczairói meglehetős roszul fogadták e müvet, mely, ha jól emlékszünk, ezelőtt husz évvel a Nagy Ignácz Szinműtárában is megjelent Erdélyi Jánostól forditva, sőt elő is adatott nemzeti szinpadunkon, noha már kevesen emlékeznek reája. Őszintén megvalljuk, bogy mi a közönséggel együtt, ha nem is a legjobban, de meglehetősen mulattunk, s egy kissé komikai hatást tett reánk, midőn annyira megtámadva láttuk Scribet, mintha ő volna legroszabb vígjátékiró s e müve legkevésbbé sikerült. Azt értjük, ha egyik politikai nagy lapunk szigoru kritikusa, ki jól ízlésének annyi jelét adta, ki Molièrenek oly őszinte bámulója, nem sok örömet lel benne, söt azt is megbocsátjuk neki, ha politikai irányműnek nézi, miben épen nincs igaza, de ezek a többi tárczairók, kik dicsérik Sardout, bámulják Feuillet-t, nagyon

gyönge művekben gyönyörködnek, ez már mulatságos, vagy legalább is mulatsághoz hasonló.

Nem becsüljük túl Scribet, nem tartjuk első rangú költőnek, de a másodrangot bajosan lehet elvitatni tőle. Nem irjuk alá Willemainnek dicséreteit, melyeket reá halmozott amaz ünnepélyes és udvarias órában, midőn 1835-ben a franczia akademiába bevezette, de azt el kell ismernünk, hogy az ujabb kor legtehetségesb vígjáték-irója. Látjuk nagy hibáit, melyek rosz hatással voltak majd minden nemzet vígjátékára, a miénkre is, de elismerjük jó tulajdonságait is, melyekből nem árt tanulnunk, okosabban mint eddig. Több van benne, mint csak drámai technika, miben példány; van neki phantasiája is, s leleményessége nem pusztán mechanikai combinatio, ugy hogy bátran elfogadhatjuk egy nálunknál szigorubb kritikus e következő itéletét: „Scribetől még legnagyobb ellenségei sem vitathatnak el egy nagy előnyt: tisztán lát, czélzatait láthatólag és szabatosan kiemeli s helyesen itélő szeme van. Scribenek tökéletesen birtokában van e másodrangu leleményesség, mely hirtelen fölfedezi tárgyának minden segédforrását. A hosszas gyakorlatnak köszöni azt a titkot, hogy miként kell a várakozást a világos expositio által fölkelteni s azt a bonyodalom változatosságával folyvást ébren tartani. A nézőnek nem kell megerőltetni magát; Scribenél a cselekvény mindig oly jól van előkészitve, hogy még a lusta néző is követheti a fejlődést. Személyei, ha nem mindig igazak is, de folyvást érdekesek, nehány éles vonás kitünteti őket, legalább szemünket foglalkoztatják s tetszetős csoportozattá alakulnak. Az ember ritkán érez heves felindulást, azonban kiváncsisága folyvást igénybe van véve s mi több, bizonyos kellemes feszültség kiséri egész a mű végeig.“

Átalában a franczia drámairodalomnak a restauratió és a juliusi dynastia alatti lázas mozgalmát mi sokkal többre becsüljük a mostani nyugalmasb, de erőtlen korszaknál. Hugo Victor és Scribe végtelenül feljebb állanak, mint az ifju Dumas, Augier, Sardou stb. Hugo Victornak már nagy érdeme az is, hogy széttörte a classicismus békóit, s habár az ellentétre alapitott rendszere, a szenvedélyek materialisticus festése, a kivételes dolgok iránti előszeretete s erőszakos, korlátlan phantasiája sokat ártanak még jobb műveinek is, de legalább kiváló érzéke volt a drámaihoz s nagy összeütközéseket, erős szenvedélyeket igyekezett rajzolni. Az ujabb franczia drámairók épen a drámait akarják száműzni a szinpadról s kerülik a nagy felindulást. Scribeben a legjobb akarattal sem fedezhetjük föl a mélyebb komikumot, a jellemrajzban sem nagy, de tud alkotni drámai és egész cselekvényt, s ha nincs is eszményi magasb emelkedése, soha sem hiányzik belőle a józan ész moralja. A mostani franczia vigjátékirók nagy részt, cselekvény helyett, egyes jelenetet, genreképeket adnak és hideg moralizalással vagy épen cynismussal untatják az embert. Épen azért mi nem bánjuk, ha Scribe gyakrabban fordul meg szinpadunkon. Neki még sok oly műve van, melyek szinpadunkon nem adattak. — Csak azt nem ohajtjuk, ha Scribe vagy más régibb költő müvei közül olyakat forditnak le, melyek már jól le vannak forditva, s igy a mit ingyen kaphatna meg a szinház, azt pénzen veszi meg, minő a jelen eset is.

E vigjáték nem tartozik Scribe legjobb művei közé, de nem is a roszabbak közül való. Egy csoport embert rajzol a társadalom különböző köreiből, kik kölcsönösen emelik, pártolják egymást, hogy elhiresedhessenek, pénzre tegyenek szert, hivatalra juthassanak, rangot vagy jó parthiet nyerhessenek. Egy követválasztás körül forog ugyan a cselekvény, de azért nincs benne politikai irány. Scribe nem a parlamentaris rendszer visszaéléseit akarta kigunyolni, sem valamely politikai párt ellen lődözi nyilait. Ő általában csak azt az industrialismust, szédelgést ostorozza, mely a franczia irodalomban, köz- és magánéletben anynyira felütötte fejét. E rajz Párisra még jobban illik most, mint 1837-ben, midőn e mű először adatott, s oly általánosan van tartva, hogy kicsinyben más fővárosokra is illik, ezért tapsolt meg közönségünk nehány oly helyet, melyekben vonatkozást érzett a mi viszonyainkra is.

A pajtáskodók feje Césarine, egy pair neje, ki szerelem nélkül ment férjhez egy vén emberhez, s unalmában politikát üz, cselt sző, s uralkodik környezetén. Szeret egy fiatal ügyvédet, Edmundot, ki őt kerüli, de nagyon szerelmes mostoha leányába, Agathába, s ez viszont belé. Césarine minderről semmit sem tud. Agatha azt hiszi, hogy ha kedvese képviselővé választatnék, atyja nem tagadná meg tőle kezét, legalább egyszer igy nyilatkozott. Bátoritásul ezt el is mondja Edmundnak, ki most életre halálra képviselő akar lenni. Azonban a pajtáskodóknak más jelöltjük van, s befolyások nagy az illető választó kerületben. Edmund nem szövetkezik, sőt összevész velök. Minden reménye füstbe ment, kétségbe van esve: szerencsére akad neki is egy pártfogója, Zoe, Montlucar tudós neje, ki nagy rokonszenvvel viseltetik iránta. Ez nyomára jövén Césarine Edmund iránti hajlamának, elhiheti vele, hogy Edmund szereti őt, titkon, reménytelenül s épen azért kerüli, mert nem akarja fokozni szenvedélyét. Ekkor Césarine mindent elkövet Edmund képviselővé választatása ügyében. A mit eddig tett, meg kell semmisiteni. A pajtások uj parancsot vesznek, s mindenik hévvel dolgozik az uj irányban, mert mindenik vár valamit a miniszternél annyira befolyásos Césarinetől, kivált az orvos, ki általa már egyetemi tanár lett s most Agatha kezét reméli elnyerhetni. A szerelmes Césarine nagy erélyt fejt ki, Edmundot csakugyan megválasztják képviselőnek, megnyeri Agatha kezét, Césarine és társai pórul járnak s a függöny legördül.

A mű főszemélye tulajdonkép Césarine, e büszke, ravasz és számító nő, kit szerelmi szenvedélyénél fogva rászed egy általa lenézett egyszerűen csintalan nőcske. Az erkölcsi tartalom nélküli éles számitást és erélyes akaratot kijátszodja a sokkal gyöngébb erő, egy részvétteljes sziv, mely boldogítni kivánja az ifju párt; az önző pajtáskodók, kik mindig csak a magok érdekét tartják szem előtt, egész erővel dolgoznak magok ellen s épen ellenségök érdekében. Ez jó felfogás, valódi komikai alap. Egészen más kérdés, vajon a fejlesztés, a jellemek sikerültek-e? Césarine különben érdekes alakjára nagyon kevés gond van fordítva. Nagyon árt neki, hogy pajtásai s egész környezete csak bábok. Ily bábok mozgatása nem kiván sem nagy észt, sem erős akaratot. Aztán a tulzások sok helyt rontják a hatást s a valószinűtlenségek az illusiót. Oly hirlap, mely ma egyet, holnap mást beszél, keveset tehet akárki érdekében, mert lehetlen, hogy valami hatása legyen a közvéleményre; oly férjet, kin oly könnyen lehet uralkodni, mint Césarine férjén, még az utolsó perczben is rávehetni, hogy ne adja oda Edmundnak lyányát. A pajtások is igen durván vannak rajzolva, bár egypár jellemző vonással. Az egészben Rigaut Oszkár, a pajtáskodók követjelöltje s Zoe a szabatosbban kidolgozott jellemek. A párbeszéd élénk, a szerkezet kitünő, s a cselekvény folyvást fentartja az emberben azt a nem mély, de kellemes érdekeltséget, melynek Scribe valóságos mestere.

A mi az előadást illeti, bár nem épen udvariasság, de mégis kimondjuk, hogy a férfiak jobban játsztak, mint a nők. *Prielle* Kornélia kissé lágyan fogta fel Césarine büszke, cselszövő és szenvedélyes jellemét. Ha e vonásokat kitünteti, a mű komikuma is élesebben emelkedik ki. *Szigligeti* Anna Zoe szerepében épen azt a jószivü csintalanságot nem találta el, mely a jellem alapját képezi. A férfiak közt legjobb volt *Szerdahelyi*, mint Rigaut Oszkár. *Tóth*, ki a pair szerepét adta, igen ki akart emelni holmit és túlozott. Egyébiránt nem csodáljuk, hogy sokszor beleesik e hibába, ma is megtapsolták érte.

A forditásról nem mondhatunk még csak felületes itéletet sem. A jövő-menők sokszor felköltöttek helyünkről, s a szomszéd páholyban folytatott elég hangos párbeszéd mindegyre megzavarta figyelmünket. Csak annyit jegyeztünk meg, hogy *Prielle* K. többször emlegette a követté kinevezést, választás helyett. Nem tudjuk: vajon a fordító hibája-e vagy a játszóé?

KÜLFÖLDI SZEMLE.

— Páris első szinházában, a „Théatre Francais"ban mult hó elején egy nagy figyelmet ébresztett vígjátékot adtak elő *Augier* Emil jeles irótól, — czime „Giboyer fia." E mű valódi esemény volt. Nem annyira művészete mint politikai iránya keltett oly nagy figyelmet, s ez oldalról vita tárgyává tette a hirlapirodalom is. Politikai pártokat, kivált az ugynevezett clericalisokat, ügyekszik nevetségessé tenni, s igy érdekes kérdéseket foglal magában, melyek nálunk is vita tárgyai voltak nehány alkalommal. — Szemére vetik az irónak, hogy a mai korban aristophanesi szabadsággal hoz szinre élő személyeket is, holott merőben más volt a görög társadalom, melyben házi és magánélet alig létezett, hanem utczai és nyilvános élet uralkodott, s az athenéi nép szabadsága nagyobb volt, mint bármely ujkori nemzeté. Szerző azzal menti magát, hogy nem is volt szándéka személyt gúnyolni ki, s legkevésbbé egy ismert politikai egyént, kinek szinpadra állításával gúnyolják. — Az iró hibázhatott ugyan, ha oly világos egyéni vonatkozásokat vitt művébe, melyeknél fogva a közönség könnyen bizonyos egyénire ismert, mi már annál fogva sem helyeselhető, mivel a hatás eszközét a művészeten kivül eső elemekben keresi; de megtörténhetik az is, hogy az irónak van igaza. A közönség ugyanis egy-két jellemvonásból könnyen kiképzelte az élő személy többi jellemvonását is, mi az irónak czélja nem volt. —

Ellenben a szerző, s átalán minden szerző fel van jogositva társadalmi osztályokat, politikai pártokat gunyolni ki, habár e részben is van némi kikötése a művészetnek, mely egy képzeleti müben mindég az első és fő helyet követeli. A költészet mindenben a szívhez és lelkiismerethez közelebb álló lélektani rajzokat követel, mint a milyen a politikai meggyőződés. Politikában fő szempont az okosság vagy legalább is igen nevezetes kérdés, helyes-e vagy nem egy-egy politika. A moral nevezetes szempont, s leginkább ez oldalról lehet egy-egy politikai párt költészet tárgya; de a másik szempont, kapcsolatban az élet szenvedélyeivel, a hatás oly ezközeinek használatára vezethet, melyek kivül állanak a költészet és műtan szempontjain.

Augier műve különösen a clericalis pártot gunyolja, de alája foglalja a legitimistákat is, sőt kegyetlenül kigunyolja a polgári rendet, mely 48 előtt, mondhatni, az uralkodó osztály volt Franczia-országban. Szemére vetik tehát, hogy merészsége csak látszólag az; mert a *legyőzött* pártok ellen van intézve, melyek különben is sujtva vannak eléggé, s természetes, hogy a győztes pártokkal igy bánni meg nem engedtetnék. — Kissé igazságtalan vád; mert Augier műve a clericalis párt ellen van irányozva, melyet, kivált a mű előadásakor, inkább diadalmas, mint legyőzött pártnak lehetett nevezni.

Bár úgy látszik, a vígjáték is bele esik a mult évek folytán a franczia drámákban uralkodott azon hibába, mely szerint a társadalom tévedéseit nem egyénekben hanem egész csoport em-

berben hozta szinpadra s elmélkedéseivel túlságos komolylyá tette a vígjátékot: erkölcsi bátorságra mutat, közelebb jár a vígjáték azon föladatához, hogy a társadalmat ne magasztalja, hanem ferdeségeit nevetségessé tegye.

Dicsérik e művet egy-két sikerült alakjáért, számos érdeklő jelenetéért s a párbeszédben a határozott s erőteljes kifejezésért, de ugy látszik, e jellemek oly specialitások, melyek idegen szinpadokon nem tennék meg hatásukat, s az egész, kivált nálunk, nem tetszenék természetesnek. Hogy egyebet ne emlitsünk, a fő szereplők mindketteje természetes gyermek, mit Párisban is megróttak benne. A jellemek kisebb-nagyobb mértékben torzalakok, s a mű intrigansa oly rosz ember mint „Tartuffe," de ennek esze nélkül. Giboyer fia a „Szegény ifju története" hősét utánozza, de ennek erkölcsi érzete nélkül. Bár minő zajt ütött e mű Párisban, nem igen ajánlja magát szinpadunknak lefordítás végett.

MAGYAR AKADÉMIA.

Némelyek, talán e rovat *czimétől* megijedve, hibáztatják bennünk, miért szólunk mi oly *roppant komoly és tudományos* tárgyról, mint az akadémia ülései, *nő*-közönség előtt. Hallottunk legalább ily észrevételt is, a többi megrovás közt, lapunkra. Mondhatnók mentségül, hogy közönségünk nagy része nő ugyan, de mégsem mind az: iskolák, tanári vagy szerzetes testületek, kaszinók stb. bajosan számithatók az emberi-nem ama gyöngédebb feléhez. Egyes előfizetők névsorában is megannyi (ha nem több) az úr, mint az urhölgy. Azt is kérdhetnők; hogyan leszünk mi *literaturai* s *ismeretterjesztő* lap, ha semmit, a minek kissé komoly szine van, távolról se szabad érintenünk. De nem: mi nem hiszszük, hogy e haza leányait épen ne érdeklené az akadémia. Versent áldoztak épületére: ne lenne majd bennök, — egy kis kiváncsiság legalább — mi történik abban a szép házban? Én láttam, láttuk mindnyájan a diszes női karzatokat, akadémiai nyilvános ülések alkalmával. Hosszu értekezéseket meghallgattak; meg is tapsolták az előadás élénkebb helyeit. Legyen csak terme az akadémiának, hol a hallgatóság nem két négyszeg ölnyi térbe összezsufolva ül, hanem illő kényelemmel helyt foglalhat: én a hivő s mondó vagyok, nő-közönség is el-ellátogat oda. És ezt nyereségnek tartanám, mindkét részről. A közönség nem csupán annyit tudna az akadémia tagjairól, mennyit a divatlapokban olvas: hogy „bagolyszemüek" pápaszemesek, szundikálók stb. A tagok pedig, toillette-jökön kivül, arra is ügyelnének, hogy értekezésöket szépen, *formában* adják a nyilvánosság elé, simára fésüljék a nyelvhibáktól, pongyolaságát felövedezzék, itt-ott egy kicsi virágot tüzzenek hajába: szóval hogy az előadásban, épannyi tudomány mellett, egy kis művészet is legyen. Igy tesznek evvel, például a francziák, s nem mondhatni, hogy alaposságuk nagyon megsinlené.

Aztán mért ne lehetne tudományos ülésekről női közönségnek referálni? Az a bibe: hogyan. X. . . ur, akademikus, épen ülésből jön. „Ah, hozta isten! már féltem, elmarad a theáról.*)" ‚Az ülés tovább tartott, édes nagysám, mint rendesen, a miatt késtem.' „Érdekes volt ugy-e? Ki olvasott?" — X. . . ur udvarias ember, elmondja nő ismerősének, ki volt az előadó, miről tartott értekezést, egy pár észrevétele is van a felolvasásra, s hogy azt megértesse, nagyából a tárgyat is megmagyarázza, tizenöt percz eltelt a beszéddel, s ő nagysága nem mulatott roszul, tán okult is egy kicsit. Miért ne lehetne, a mi az életben annyiszor megtörténik, csinján, módjával megtenni az irodalomban is?

Igy például, a legközelebbi ülésben (jan. 5), mely a mathematikai és természettudományi osztályok ülése volt, *Kubinyi* Ferencz tiszteleti tag olvasta *Petkó* János levelező tag székfoglaló értekezését. Ha a czimet: *az őslénytani és földtani fő korszakok alapelveiről*, egyszerüen ideirom, ez sokakat elijeszt, még inkább, ha száraz kivonatot közlök, a tudomány műnyelvén. De ha azt mondom: az egész arra van alapitva, hogy a *csillagok szerelme* nemcsak poetai, hanem tudományos fictio: mindjárt érdekesebb. Az *őslénytan* (palaeontologia) és *földtan* (geologia) azt tanítja, vagy inkább mutatja, hogy a mi öreg földünknek — mely tán millió év óta „forog keserü levében" — voltak oly időszakai, a midőn állat és növényfajok kivesztek róla, s idővel mások álltak elé megint. Ezek az őslénytani s földtani fő korszakok. Mi okozta e nagy változást? Értekezőnk, nem ily *modorban*, de körülbelül ezt mondja. Régóta tapasztalják a csillagászok, hogy az ugy nevezett *álló* csillagok némelyike egyszerre különös nagy fényre gyúl, aztán lassankint ismét halványodik, csökken ragyogása, s utóljára jelentéktelen kis csillaggá válik. No már az ily álló csillag mind meg annyi *nap* — hasonló a mi napunkhoz. Mint a virág, mely bimbót hajt, e csillag-nap is egyszerre megtelik szerelemmel, fénye tüzes, átható lesz, s ilyenkor az izzó szerelem-tenger *bolygó csillagot* (planéta) bocsát el magától, olyat, mint ez a mi földünk, hogy évezredekig járja körtánczát édes anyja körül. A napcsillag aztán lassankint elveszti fényét és tüzét, mig az idők végtelenében ujra egy bolygó-szülésre teljesedik meg. A faj kiveszési időszakok most már igy állhattak elé földünkön. A nap, ez a mi napunk, miután a földet eldobta magától, idő multával fiatalabb bolygókat is hoza létre, azokat, melyek hozzá, mint ifjabb gyermekei, most is közelébb vannak: a Vénus kisasszonyt, és a fürge

*) Ebédről, amice. Nem tudja, hogy mikor az akademiának vége van, akkor kezdődik az *ebéd*. *Szerk.*

Mercurt, meg nehány apró csemetét, melyek *asteroid* név alatt keringenek. Valahányszor ily alkalommal egyszerre neki tüzesedett: a fény és hőség növekedése állatok s növények átalános pusztulását vonta maga után földünkön; s igy álltak elé később uj földtani korszakok, szám szerint is (kevés igazitással) annyian, a hány bolygó azóta támadt. — Ez az egész. — Mi volna ebben oly rendkivül *komoly*?

Január 2-án is volt egy összes ülés. A Teleki-pályadrámák adattak be, *nyolczad* magokkal, (kettőt szerzői már elébb visszavettek). Czimeik: 1. *A hölgyrabló.* 2. *Eskü és kötelesség.* 3. *Rosz eszközök.* 4. *Tarnóczi Sára.* 5. *Karaffa.* 6. *Laczkfi Imre.* 7. *II. Lajos.* 8. *II. Lajos király.* Czimből itélni s elitélni nem lehet, de feltünő, hogy tavaly is két *mohácsi-vészes, Lajos királyos* tragédia volt beadva. Mintha drámairóink *országos* csapásokban keresnék a tragicumot. Az *magában* épen ugy nem képezi a szomorujáték tragicumát, mint a pesti nagy *árviz.* Csuda, hogy még ezt meg nem tragédiáztuk. Elég szomoru eset volna pedig.

VEGYES.

— Lapunk első számának külső kiállitása nem egészen ugy ütött ki, mint magunk is vártuk. Egyszerüet akartunk, az igaz, de mégis valahogy diszesebbet. A Figyelő papirja, nyomása, betüje egyelőre — mig a t. közönség pártolása felöl biztositva nem valánk — elég tisztességesnek látszott nekünk, hogy zsenge vállalatunkat, mely nem a külső fényre irányul, azon mintára meginditsuk. Erre szerződtünk tehát; nem is igértünk e részben egyebet, mint hogy a Figyelő alakjában, más fél iven, fog a Koszorú megjelenni. De mivel egyik nyomda kiállitmánya többnyire más jellegü mint a másiké: ugy történt a Koszorúval is. A különbség szembetünő; előnyére-e vagy hátrányára? nem akarjuk itt feszegetni.

Most már nagyobb változtatásokat nem igen tehetni; apróbbakat megkisértünk. A mai szám papirja hosszabb alaku, felül alul nagyobb szél marad, mire annak idejében jó lesz figyelmeztetni a könyvkötőt. Egyszersmind *intézkedtünk, hogy ezentúl hasonló fehérségü de tömöttebb, sulyosabb és igy szebb papirra nyomassék.* Mihelyt a megrendelt papir megérkezik, azonnal arra fogjuk nyomatni.

A t. előfizetők száma lehetővé teszi, hogy beváltsuk az irói arczképek iránt adott igéretünket is. Rajta vagyunk, hogy mihelyt az előfizetések befolynak s igy a példányok száma meg lesz állapodva, a képek melléklését megkezdhessük.

Lapunk homlok-betüit is megváltoztatván, szükségesnek láttuk az 1-sö szám első lapját az egyformaság kedvéért ujranyomatni, — és t. előfizetőink számára, kik talán a Koszorút be akarják köttetni, e 2-dik számmal küldjük.

— Mai számunk kivonatot közöl gróf *Forgách Károly* afrikai utazásából. A nemes gróf megigérte, hogy naplója érdekesb részeit időnként a Koszorúban fogja közre bocsátani. Bármennyire terjedt külföldön az utazási irodalom: reánk nézve mégis érdekes, ha oly utazó följegyzéseit elolvassuk, ki azon messze idegen földeket magyar szemmel nézte, s igy benyomásai a mi érzületünkkel jobban összehangzanak.

— A pestbudai zeneegylet Czuczor „Szántólegény dalát" választotta idei pályatárgyul. Ennek legjobb zenei feldolgozása b. Prónay Gábor egyleti elnök ur ajánlatából 10, — a hozzá legközelebb álló pedig Weisz Bernát egyleti pénztárnok ur szivességéből 5 arany jutalmat fog nyerni.

— A P. N. értesülése szerint, Gvadányi Peleskei notáriusának második része, a „Peleskei notárius pokolba menetele" a hódmezővásárhelyi gymnasiumban megvolna. A Napló „eddig hiába keresett *kéziratról*" beszél: de nem *kézirat* az, mi eddig lappangott, (bárha kézirat még kevésbbé volt található) hanem az 1792-ben megjelent *nyomtatott kiadás*; azonban ha ennek valamely jóakaratú, de kevés pénzü diák vagy mester által eszközlött *kézirati* mását megkapnók is, az sem lenne megvetendő nyereség.

— Mit a multkori *zene*czikkünk jósolt, hogy ide s tova ki fog tünni zeneirodalmunk nagy hiánya *négyes* darabokban, már is valósodik. A *pécsi* dalárda pályázatot hirdet négyes férfi dalokra. Méltó, hogy zeneszerzőink e téren megkisértsék erejöket.

— Országh Antal, ki a tollrajzokban nagy mester, szintén fényirdát nyitott a kerepesi-uton. Mi nem örülünk, ha photograph helyiségek nyilnak meg és műtermek bezárulnak. De ha már photographia, inkább jó legyen, mint rosz. Országhtól jót várunk.

— Székely Józsefné Ungár Anna — egy időben hires szinésznő halála hirét közlik a lapok. Vajon nem lenne-e méltó, jelesb szinjátszóink élet- és pályatörténetét egy kis *pantheonban* átadni az emlékezetnek? Hogy nem vállalkozik erre senki e vállalkozó korban?

— *Schossberger* pesti izr. nagykereskedő 10,000 ftot ajánlott *irodalmi* czélokra. A szép tett magával hordja az elismerést.

— A Szent-István társulat által kiadott „Magyar Encyclopaediának" 4-ik kötete jelent meg, és még az *A* betüben jár.

— Xanthus János ismét több becses könyvet küldött az akadémiának, melyeket könyvárusi uton meg sem szerezhetni.

— A „Hon" felszámitása szerint, hazánkban 119 hirlap és folyóirat jelenik meg. A verseny tehát jó nagy, de hogy üdvös-e, az más kérdés.

UJ KÖNYVEK: *)

A STRATEGIA ELVEI, az 1796-diki németországi hadjárat előadásával felvilágositva. *Károly, ausztriai Főherczeg* által. A m. tudom. Akadémia megbizásából forditotta *Kiss* Károly, akad. rendes tag. I. II. kötet. Kapható minden pesti könyvárusnál. (Emich nyomdája, Pest.)

M. TUDOM. AKADÉMIAI ALMANACH, csillagászati és közönséges naptárral. MDCCCLXIII-ra. Pest, Eggenberger bizománya. N 8r. 328 l. Ára 1 ft.

BUDAPESTI SZEMLE. Szerkeszti és kiadja *Csengery* Antal. LI. és LII. füzet. Előfizetési ár egész évre 10 ft. Előfizethetni Sándor utcza 17 sz. (Emich nyomdája, Pest.)

A MAGYAR TUD. AKADEMIA SZÓTÁRA. A magyar tud. akadémia megbizásából készitették *Czuczor* Gergely és *Fogarasi* János. 1. kötet 5-dik füzet. (Pest, 1862. Emich G.). K4r. 1281—1326 hasáb és (előbeszéd) 164 l. Ára 1 ft.

MARCIUS GALEOT könyve MÁTYÁS KIRÁLY jeles, böles és elmés mondásai és tetteiről. Hozzájárul CARBO párbeszéde Mátyás dicső tetteiről, s egykorú emlékirat a király menyegzőjéről. Közli *Kazinczy* Gábor. Pest, 1863 (62). Ráth M. N8r. XIV és 203 l. Ára 2 ft.

AZ UJ FÖLDESÚR. Regény. Irta *Jókai* Mór. 3 kötet. Pest 1863 (62). Emich G. 8r. 154, — 178, — 161 l. Ára 3 ft.

VIRÁG BENEDEK MAGYAR SZÁZADAI. Harmadik kiadás, *Toldy* Ferencz által. I—III. kötet. A szerző (aczélmetszetű) arczképével. Pest, 1862. Heckenast G. 8r. 251, — 218, — 293 l. (Ezen czim alatt is: A MAGYAR NEMZET CLASSICUS IRÓI. III. folyam 1—3 kötet). Ára 5 ft.

KÜLFÖLDIEK.

Meissner, Alfred. DICHTUNGEN. 2 Theile. 8. Auflage. Leipzig 1862. F. W. Grunow. 8r. IX. és 277 l. Ára 2 tallér.

Gervinus, GG. SHAKESPEARE. 3 Auflage. 2 Bände. Leipzig 1862. W. Engelmann. N8r. 601 és XIII;— 586 l. Ára 3 tallér.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

WALTHER VON DER VOGELWEIDE. GEDICHTE. (Aus dem Mittelhochdeutschen) übersetzt von Karl *Simrock*. 3. vollständige Ausgabe. Leipzig 1862. S. Hirzel. 16r. XXVIII és 339 l. Ára 1 tall., 12 ez. gar.

Braddon, M. E. LADY ANDLEY'S SECRET. In two volumes. Leipzig 1862. B. Tauchnitz. N12r. 322; 314 l. Ára 1 tallér.

NYILT LEVELEZÉS.

Lehr A. urnak, Sopron. A pénz megérkezett s pontosan be van irva könyvünkben. A kiadó hivatalnál történt a késedelem, mi ilyenkor, az év elején, megbocsátható. Reméljük a 2-dik számmal rendbe jött.

Nagy Lajosné úrasszonynak. Szives üdvözletünket. A pótlékot megkaptuk.

Kazinczy Örs urnak. Intézkedtünk.

A vidéki lapok t. szerkesztőinek. Cserepéldányaik oly rendetlenül járnak, vagyis oly rendesen *nem* jutnak el hozzánk, hogy bármily örömest ohajtanók a vidéki mozgalmakat szemmel tartani: kénytelenek vagyunk lemondani a csereviszonyról. A posta hol ide, hol oda, hol schova se viszi, hozzánk nagynéha téved egy szám. Igy volt a Figyelő idejében is.

Tr. Ferencz tanulónak, Rozsnyó. A Szépirodalmi Figyelő nem létezik. Az 5 ft előfizetésre a Koszorút küldjük, de annak félévi ára 6 ft. Legyen szives az 1 ftot utólag hozzánk juttatni.

Mittermayer Alajos urnak. Intézkedtünk. Némi késedelem ilyenkor elkerülhetlen.

TARTALOM.

Gróf Széchenyi István emléke milyen legyen? *Ormós Zs.* — Irodalmi hitvallásunk. — A lámpa. *Szász K.* — A nők a tükör előtt. *Gyulai P.* — Betlen Anna. (Népballada.) *Kriza J.* — Gr. *Forgách* K. uti naplójából. *Nagy J.* — A bő czipő. *Sz. J.* — Nemzeti szinház. — Külföldi szemle. — Magyar akadémia. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

A Figyelő volt előfizetőihez.

A Figyelő azon tisztelt előfizetőit, kik e megszünt lapra novemberre és decemberre is beküldötték előfizetési pénzöket, és azt felhivásom folytán a kitett határnapig (dec. 15.) sőt maig sem reclamálták, — ugy kell tekintenem, mint a kik hallgatva beléegyeztek, hogy a Koszorú előfizetőivé váljanak. Igy tehát a *Koszorút számokra meginditám.*

A Figyelő egy évi előfizetési díja 10 ft lévén, ebből a két hóra, szoros számitás szerint, esik 1 ft $66^{2}/_{3}$ kr. Azonban 1 ft 70 krjával is beszámithatom a Koszorú díjába, a rézpénz küldés elkerülése végett.

Méltóztassanak tehát ily módon, az 1 ft 60 krt fél vagy egész évre kiegészitve beküldeni. A Koszorú előfizetése félévre 6, egy évre 12 ft.

Vannak, a kik a Figyelőre hosszabb időre is előfizettek: ezek szintén az előre fizetett mennyiség arányában méltóztassanak előfizetésöket megtenni a Koszorúra.

Többen a Koszorú t. előfizetői közül nem vonták le a mi a Figyelő után még részökre járt volna; hanem egész előfizetési összeget küldöttek be a Koszorúra. Ezek neveit nem sokára közölni fogom, kimutatván a pénzmennyiséget, *mely részökre visszajár*; hogy vagy a további folyamra fordittassék, vagy iránta máskép rendelkezzenek.

Némely t. előfizetői a *Koszorúnak*, a nélkül hogy a Figyelő iránt követelésök volna, *5 frttal küldötték be* a félévi járandóságot. Kérjük a hiányzó 1 frtot hozzánk juttatni.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könynyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. JANUÁR 18. 1863. 3. SZÁM.

MATERIALISMUS.

B. EÖTVÖS JÓZSEF „**Gondolatok**“ czimű kézirati munkájából.

A növény látszólag csak a földdel áll összeköttetésben. A mag, mely szikla vagy föveny alatt elrejtve nem ver gyökeret, ha gazdag televénybe esik, faóriássá fejlődik ki, s ezen kivül más kétségbevonhatlan tényeket hozhatunk fel annak bebizonyítására, hogy a növénynek kifejlődése a földtől függ. Ismerjük, s a microscop segélyével látjuk a szerveket, melyek által a növény a föld táprészeit felszíja, azokat testében körözteti s átváltoztatja, s érteni kezdjük a növés és szaporulat rejtélyes processusát — — és mégis, ki fogja tagadni, hogy a növény kifejlése a föld termékenységén kivül még mástól is függ, s hogy ahhoz meleg és világosság szintoly szükségesek, ámbár a módot, melyen e tényezők a növény kifejlésére hatnak, kimutatni képesek nem vagyunk.

Hasonló befolyást, minőt a meleg s világosság a növényre, gyakorolnak egyes eszmék az emberre, s ha bölcseink ezt, melyet vegytanilag felbontani, mathematicus formában kifejezni nem lehet, tagadják; ha büszkélkedve tudományukban, azért mert az idegrendszer egyes működését ismerik (s még itt is mennyi kell, mig az egyes rongyokból, melyek a titkait védő természettel küzdve a tudomány kezében maradtak, egész válik), azt hiszik, hogy az emberi természet rejtélyeit feltárták, hogy scalpellumaikkal ketté vágták a sürű fátyolt, mely a nagyanya képét eddig eltakarta, s hogy mind az, mit physiologiájoks chemiájokból megmagyarázni, mit tudományos rendszereikben elhelyezni, osztályozni és bebizonyítani nem lehet, — nem is létezik, — akkor e tudósok nem józanabbak oly embernél, ki, mert csak azon szerveket ismeri, melyek által a növény a földből táplálkozik, ebből azt következtetné, hogy a növényre a föld minőségén kivül, semmi egyéb befolyást nem gyakorol.

Mondani fogják erre, hogy a két tárgy között lényeges különbség létezik: miután, ha nem ismerjük is amódot, melyen a világosság és meleg a növényre hatnak, a tény maga világos tapasztalás által bebizonyítható. De vajon nem bizonyíthatjuk-e be szintoly kétségbevehetetlen tényekkel azon befolyást is, melyet bizonyos eszmék az emberek kifejlődésére gyakorolnak; nem mutatja-e a világtörténet s ethnographia, hogy az ember csak annyiban emelkedhetik a miveltség magasabb fokára, a mennyiben bizonyos eszmék ismeretéhez jutott, s hogy magasabb inspiratióit elvesztve, mindig s mindenütt nemcsak erkölcsi, de anyagi jóléte szempontjából is sülyedett.

Igaz, hogy a hatást, melyet szellemi tényezők a népek anyagi jólétére gyakorolnak, megmagyarázni sőt még megérteni sem lehet, de vajon azon hatást, melyet testi jólétünk szellemünkre, a befolyást, melyet egyes szerveink betegsége gondolatainkra gyakorol, ki tudja megmagyarázni, s tagadjuk-e ezen tényeket mert

összefüggésüket nem értjük? És ha azt, ki szük látkörén tul semmiről tudni nem akar, és a kevés ismereten kivül, melyet saját tapasztalásiból szerzett, minden egyebet agyrémnek és haszontalanságnak hisz, méltán korlátolt (bornirozott) embernek nevezzük, vajon annyi okunk van-e büszkélkedni korunk felvilágosodásával, ha azon elbizakodást tekintjük, melyet tudósaink egy részénél ujabb időben tapasztalunk?

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKE MILYEN LEGYEN?

III.

Olvasóm, a száraz elmélkedést megunva, türelmetlenül kérdezi tán már: tehát milyen legyen gróf Széchenyi emlék-szobra? — Habár azt tartom, hogy az érett gyümölcs önmagától, rázás nélkül is aláhull, nehogy mégis olvasóm türelmét további próbára tegyem, az elmélkedéssel fölhagyva, a dolog lényegéhez térek át.

Egyszerű, de nagyszerű legyen a szobor. Ez volt értelme azon nyilatkozatnak, mit a Széchenyi-emlék bizottmányi ülésében honunk legkitünőbb férfiainak egyike tőn.

Ezen ohajtást, mely a csendes nagysággal párosult egyszerüségben nyeri kifejezését, önmagam is osztom.

Némelyek előtt, felületes felfogás után, az egyszerű a nagyszerűvel ellenkezőnek fog látszani. Ezen felfogás azonban téves; mert az egyszerünek ellentéte a sokféle, valamint a nagyszerünek a kisszerü; s az egyszerü a nagyszerüvel csak ugy öszvefér, mint a szépség az ifjusággal.

A csendes nagysággal párosult nemes egyszerüség, állásban szintugy mint kifejezésben, az antik plasztikai művek legfeltünőbb sajátságai közé tartozik. Az egyszerüség a tárgy értelmének lehető kevés vonással kifejezéséből áll. Sokat kevéssel; ez jellege az egyszerünek. Laokoont, és Niobét kimagyarázhatlan szenvedés kinozza, de a kinok nagysága a lélek nagyságával s az alak nemes egyszerüségével párosul.

A nagyság az egyszerüséggel annyira egybe van kötve, hogy a feltarkázott mű valódi nagyság jellegével nem is birhat. Természetesen a benső vagy szellemi nagyságot értem, nem pedig a külsőt, mely a nagy darab kőben vagy a mű széles terjedelmében mutatkozik.

A számtudósoknak a nagyságról adott értelmezését, — mely szerint az az egynemü változatosnak egybefoglalásából, az egynemüeknek a változatosból egészszé egyesüléséből áll, vagy is a hasonnemü részletekből alakult egységet képezi, — minthogy a nagyságnak lélektani fogalma is van, az ember lelki tulajdonaira is ki lehet terjeszteni. És valamint az ember nagysága a külső vagy is anyagi, s a benső vagy is szellemi nagyságra oszlik, szintugy a szobor, mely az ember nagyságának megörökitésére alkottatik, a benső s külső nagyság jellegével birhat.

A benső csendes nagyság a jó plasztikai mű szükséges kellékei közé tartozik.

Phidias, Polycletus, Scopas, Myron, Alcamenes, a virágzó művészet nagy mesterei Göröghonban, mind a benső nagyszerüségre törekedtek műveikben, azért idomjuk nagynak neveztetik.

Nagy Fridrik ujabbkori emlékét Berlinben szintén a csendes nagyság jellemzi.

A külső nagyszerüség nem mindig szükséges kelléke a műnek. Gyakran a dicsőitett személy állásából és hatásköréből, mit élve elfoglalt, szükségkép következik. Például a nagy hatalmu porosz állam megalapitója, nagy Fridrik számára nagyszerü emlék szükséges volt; de oly emberek, kik élve jók, becsületesek voltak csak, kik a tudományt, embertársaik jólétét csak szükebb körben segitették elő, a nagyszerű emlékre számot nem tarthatnak, ezek-

hez a benső nagyság jellegével biró kisszerübb emlék illik. Ennek példáját Németországban a Lipcse, Hamburg és Regensburg sétányain felállitott emlékeken tapasztalni. Ezek mind kisszerüek.

A Széchenyi emléknél a nagyság a dicsőitendő férfiu lelkületéből, mely a nagyság jellegével birt, a térből, melyre az emlék állittatni fog, valamint ennek környezetéből szükségkép következik.

A modern szobrászat realistikus iránya, mely az embert legbensőbb valóságában, mint önálló egészet, és pedig magából az egyénből meritett müvészeti mozzanatban állitja szem elé, művészeink által el van fogadva. Az 1857-évi deczember 3-ikán élete 80-ik évében Berlinben elhunyt Rauch, ezen műirány legnagyobb mesterének tartatik. Nagy Fridrik, a nürnbergi festész Dürer, s a königsbergi bölcsész Kant, a hét éves háboru tábornokai, mind egyéni jellem-nagyságukhoz mért realistikus irányu emlékben lettek ezen művész által megörökitve.

Gróf Széchenyi, a kimerithetlenül sokoldalu tevékenység embere, kétségtelenül nagyszerű jelenet. A leáldozó nap által földidézett árnykint, nagysága mind inkább nőni fog, minél távolabb esünk alkotásai korszakától. Valamint hajdan Mátyás királyt az igazságosnak, ugy Széchenyit legnagyobb magyarnak czímével ruházta fel a közvélemény. S ezeket figyelembe véve, kérdezem: hogyan felelne meg egy kicsiny szobor a dicsőitendő jellem-nagyságának, azon öszhangzásnak, minek a szobormű anyagi külső kiállitása s a kitüntetendő egyén polgári állása s hatásköre közt létezni kell, és végre azon itéletnek, mi a nép ajkáról Széchényi halála után elhangzott?

Azonban a Széchényi-emlék nagyszerüségének erkölcsi indokain kivül, a külső s anyagi indokok szintén nagyszerü emléket követelnek.

Az emlék legillőbb helye Pesten a Dunapart leend, csak azon okból is: hogy az akadémia, lánczhid, alagut, és gőzhajózás, mint eszméi megtestesülésének szinhelyén álljon. Ezen helyet jelölte ki a bizottmányi gyülés, és sz. k. Pest városa tanácsa is az emlék számára. A tér Europa fővárosainak legnagyobb térei közé tartozik, minek nagyszerüsége világrészünk leghatalmasb folyójának, s a legnagyobb mérvü lánczhidnak közvetlen szomszédsága által növekedik. Már pedig az emléknek környezetével öszhangzásban kell lenni; kicsiny emlék tágas nagy térség közepére, magas épületek, és nagyszerü kézmü alkotások szomszédságába sehogy sem illik. Mind ezek elnyomják s elenyésztetik a körükben létező kisszerüt, mint hatalmas terebélyes fák a gyönge csemetét.

A fentebbiekből tehát azt a következtetést lehet kivonni: hogy a Széchenyi emléknek egyszerünek, de egyuttal nagyszerünek is kell lenni.

Ezen két sajátsággal azonban a jó müalkotás tulajdonságai még nincsenek kimeritve, s ezekről a következő fejezetben szólandok.

IV.

Michel Angelonak következő mondata: „a ki szüntelenül mások után indul, soha sem fog előre menni, s a ki önmagából nem tud valami jót tenni, az mások dolgait sem fogja jól felhasználni," — dönthetlen axiomakint áll.

Ebből világos: hogy az antiknak szolgai utánképezése szintugy kárhoztatandó mint a természeté, s Winckelmann eme szavait: „egyetlen utunk arra, hogy nagyok, és ha lehet utánozhatlanok legyünk, a régiek utánzásából áll" — nem ugy kell értelmezni, hogy lépésről lépésre nyomaikban járjunk, hanem ugy, hogy a nemes antik szellemébe behassunk, azon szabályokat vizsgáljuk, melyeknél fogva a régiek a szépnek annyira tökéletes példányait előállitani s a körrajzolást a tökély oly magas fokára juttatni képesek voltak, s igy azután az ő műveikhez hasonló tökéletességű, de az eredetiség zománczával biró müveket alkossunk.

Az antik tulbuzgó utánzása igen könnyen szárazzá teszi a műveket. Nem jobb ama feltünő előszeretetnél, mit némely

művész bizonyos kegyelt művész-elődiránt tanusit. Michel Angeloról mondják, hogy tán az egyetlen művész volt, ki az ó kort utolérte; azonban csak az erős izmos hőskori alakoknál. Gyöngéd ifjak, vagy nők Amazonokká lettek kezei alatt. Tintorettonak hibául rójják fel: hogy Michel Angelot elérni akarta. Napjainkban Corneliust Michel Angelohoz hasonlitják; ki azonban nem mint másoló, vagy vak követő utána, hanem, mint a festői nagyszerüség hasonpéldánya, mellette áll. Poussin a görög antiket annyira utánozta, hogy alakjai festett szobroknak látszanak. Guido Reni, Le Brun, és más művészek pedig, kik az antik tanulmányban kitüntek, egyenlő arczvonásokat gyakran ecseteltek, s a szépnek bizonyos eszméje annyira rögzötté vált náluk, hogy azt öntudatlanul is utánképezték. A Niobe-pillantás gyakori használása Guido jellemző sajátságaihoz tartozik, Rauch szobrásznak ellenben helyesen tulajdonitják érdemül: hogy a szobrászatot az antik-utánzás békói alól felszabaditotta.

Winckelmann a mű-alkotások azon tulajdonát, melyet előbbi fejezetemben a nemes egyszerüség és csendes nagyság nevezete alatt emlitettem, hirneves két iró után „a természet nyugalomban“ kifejezéssel jellemzi.

Az érintett két szép tulajdon kétségtelenül a görög művek fő jellegét képezi. Azonban nem csak Hagedorn, hanem más müirók sem fogadják el a nyugalmas természet tanát föltétlenül a müvészetben, s a nagy műalkotásokban inkább szellemet és mozdulatot keresnek. Nem szenved kétséget, hogy makacs ragaszkodás a természet nyugalmas állapotához, feszes mozdulatlanságra vezetheti a művészt, és mivel a természetes szintugy a jó műalkotások kellékeihez tartozik, mint a csendes nagysággal párosult nemes egyszerüség, a természetnek feszes mozdulatlanságig fokozott nyugalma mindenkép kerülendő.

A „nemes“ és „csendes“ melléknevek, melyek az egyszerüség és nagyság körülirására használtatnak, a feszes tétlenséget csak ugy kirekesztik, mint a szellem-és mozdulat-kicsapongást. A nemes egyszerüség, és csendes nagyság szabálya azonban nem is a festészetre hanem a szobrászatra alkalmazandó; mert azon szabály az antik jellegét foglalja magában, melyre a szobrászat, nem pedig a festészet épiti alkotásait. A képzőmüvészet testvérágainak egymástól különbözése a kiindulási pontok különbségét eredményezi, s az antik a festészetben a remekkori festmények által pótoltatik, melyekben a szellem és mozdulat, főkép Michel Angelo iskolájában, eléggé kifejtve találtatik.

Heves mozdulatok és vad indulatoskodás a görög müveken is feltüntek olykor; ezek azonban ritka kivételek voltak, s a szónoklat azon állapotához hasonlíthatók, melyet ál-pathosznak neveznek.

A szobrászat remek-kori izlése annyira ellenkezik azon állapottal, mit a régi görögök a pathosz és parenthyrsis nevekkel jelöltek, hogy az alak nyugottságát szintén a jó müvek kellékei közé sorolták, és pedig méltán; mert minél nyugottabb a test állása, annál alkalmasb arra, hogy a lélek jellemét kifejezze. A tenger felszinét csendes, nem pedig felháborodott állapotában lehet megismerni. Az ember heves indulatkitöréseiben, szintugy mint a tenger vészes hullámzásaiban, lehet megrenditő s félelmetes; de megragadó nagyszerüségét nyugott állapotában tünteti fel, benső vonzalmunkat csak ily helyzetében birja felkölteni; mert a tenger csak ugy, mint az ember lelke, minél inkább távozik nyugottságától, rendes, természetes állapotától annál távolabb esik.

Károly osztrák főherczeg emlékezetére, az asperni csata napján, 1860 évben Bécsben leleplezett emlék, az 1813 évben Erfurtban született genialis Fernkorn müve, diszes talapzaton egyetlen alakot képezve, nemesen egyszerü s nagyszerü. A természetes fesztelenség kellékeinek szintén megfelel; mert lovas nem ülhet ügyesebben és fesztelenebbül a lovon, mint a vitéz hadvezért ülni szemléljük. A nemes állat egy hires műlovarda tulajdonos lovának mozdulatai után, valamint az öltöny, a bokrétás kalap, fegyver, ló-felszerelés,

szóval a szobor minden részlete felülmulhatlan ügyességgel a természet után lőn mintázva, az arczhasonlatosság is megvan adva; s a lovat két első lábán ágaskodva, csak hátulsó lábain állva feltüntető szobor a plasztikai technika remek müvének nevezhető. A nehezékpont ügyes kivitele tekintetében ezen szobor Nagy Péter lovagszobrát is felülmulja; mert mig ezen szobron a ló hátulsó két lábaiban s a farkban is találja nehezékpontjait, addig a Károly főherczeg-szobor lova csupán a két hátulsó lábával áll az alapon. Mind ezen szempontokból tehát nem lehet ellene kifogást tenni.

Egyetlen hibája: hogy az alakon a plasztikai nyugottság hiányzik. Ferkorn megtartotta a főherczegnek nagy körben elterjedt azon ábrázolását, mely őt az asperni csatában tünteti fel, s mely történelmivé vált; ezen ábrázolás azonban a festői kellékeknek ugyan megfelel, de nem a plasztikaiaknak, melyek közé a nyugottság is tartozik. Az ágaskodó lovon, magasba tartott zászlóval, lovát sarkantyuval és kézzel nógató, harczosaira visszanéző, de azért előre is ügyelni kénytelen főherczeg annyira nyugtalan és felháborodott helyzetben mutatkozik, hogy az antik felfogás alapföltételével világos ellentétben van.

További kellékét a plasztikai műnek a megérthetés teszi. Hogy a művész a szemlélő előtt érthetővé tegye művét, ez szintugy érdekében van, mint szónoknál a hallgatók megnyerése. A művész, valamint a szónok, gyakorolhat ugyan hatást akkor is, midőn nem teheti magát érthetővé, mert a körvonalok nemessége, a szinezés élénksége, s hasonló eszközök, szintugy mint a szónoki mimelés és tagmozdulatok, hatásosak lehetnek; de a siker nagy részét a művész és szónok egyaránt feláldozta, ha érthetlenné lőn.

Nem lehet azonban szem elől téveszteni, hogy a művészet nem az értelemhez, hanem az érzülethez szól, hogy czélja a *szép*, mi érzékiségünkre nem pedig elménkre hat, és hogy szépet ott is láthatunk, hol érzelmünk zavarba jön; például, midőn a müvész Magdolnát nem mint bűnbánót, hanem könnyelmü életeszakából, mint kaczér hölgyet képezi, előállítását érthetlenné teszi ugyan, azonban a szép ellen nem vét, mert a kaczér Magdolna szintén lehet szép.

A könnyü megérthetés nem mulhatlanul szükséges, csak óhajtandó azért, mert a hatás sikerét inkább biztositja, s mert a müvész köteles mind azt eltávolitni, mi az előállitás értelmét megzavarja.

Itt az allegoriához értem, melynek vizsgálatát a jövő fejezetre hagyom.

(Folytatjuk.)

ORMÓS ZSIGMOND.

GYÖNGYSOR

KEDVESEM NYAKÁRA.

I.

Legyen bármi sötét
Éjszaka körülem,
Látok egy csillagot,
És az a szerelem.
Mig az éjben felém
E csillag integet,
Addig mindig tudom
Utam merre vezet.

Ragyogj rám, ragyogj rám
Tündöklő csillagom!
Elvesztett egembe
Hagyj bepillantanom.
Mig az örökfénybe
Beláthatnom szabad,
A világ körülem
Mindig fényes marad.

II.

Szerelmünknek éje van csak,
Életünk könyhullatás.
De az jól van. A virágot,
Mely harmatban sohsem ázott,
Hamar éri hervadás.

Tán nekünk is ártott volna
A nap forró sugara,
De az éjben, mert köny ója,
Szerelmünk, e drága rózsa,
Ragyogóbb, mint valaha.

III.

Vétkem soha meg nem bocsátom,
Hogy benne kételkedhetém;
Királynőm volt, jogában állott
Nem emelni arczát felém.

Ki tudja, hogy mért tette ő azt?
Talán hogy próbára tegyen.
Bár mért tette, meg kellett volna
Nyugodni a történteken.

A menykövek és a villámok,
Mikért kinyujtám kezemet,
Fölismerték az ő fenségét,
S minden erejök elveszett.

Övé legyen minden dicsőség,
És enyim minden hódolat,
Nekem elég hogy ha lábánál
Tetteit dicsérnem szabad.

IV.

Nemcsak én szeretlek,
Szerelmet érzenek
Virágok, madarak.
A virág meghajol,
És a madár dalol,
Ha vágyra gyúlanak.

Oh, csak tél lenne már,
Hogy a virág, madár
Hidegülnének el!
Érzésök átveszem,
Szeretni kedvesem
Mind valamennyivel.

V.

Valamig az uton
Porszemre akadok,
Mely az ő piczike
Lábnyomától ragyog:
Róla le nem mondok.

Valamig a kertben
Ifju virág fesel,
Mely a büvös mosolyt
Ő tőle leste el:
Róla le nem mondok.

Mig a madár az ő
Hangjait keresi,
Hogy szivet gyógyitón
Tudhasson zengeni:
Róla le nem mondok.

Mig a szellő bejár
Illatos réteket,
Hogy legyen édes, mint
Ajkán a lehelet:
Róla le nem mondok.

Mig csak egy csillagot
Mutat ott fenn az ég,
A mely a szerelem
Örökfényében ég:
Róla le nem mondok.

DALMADY GYŐZŐ.

A NŐK A TÜKÖR ELŐTT.

(Folytatás).

Az emeletre érve ugy tetszett, mintha nem jó helyen járnék. Sokkal csinosabb itt minden, mint azelőtt. Ez az előszoba legalább is nagyságos uri, pedig az én barátom csak tekintetes ur, sőt még neje se engedi magát nagysádoltatni, pedig irodalmunkban már rég eldöntött kérdés, hogy minden valamire való nő nagyságos, mint az erdélyi fejedelemasszonyok. Bolond egy divat biz ez, de bolondabb az, hogy én nem tudom, hol járok. A házat nem véthettem el, azonban a háznak két udvara van; lehet, hogy az alkony szürkületében a jobbfelőlibe léptem be, s nem a balba, hol barátom lakik, lehet, hogy barátom elköltözött már innen, lehet, hogy barátom azóta nagyságos ur lett s neje is eltűri a fejedelemasszonyi czimet. Lehet... hisz velem ma minden lehetséges, csak az lehetlen, hogy ébren legyek. Valóban nékem álmodnom kell. Már este felé jár az idő, ma még egy falatot sem ettem, még sem vagyok éhes. Mindig máshova nyitok be, mint a hova akarok, mintha láthatlan kéz vezetne s játszanék velem, mint valami bábbal. Egypár óra alatt megjárom Párist és Pestet, még a vidékre is jut időm kirándulni, pedig tengerlépő bocskorral nem ajándékozott meg a mesebeli tündér. Mindig nőkkel kell találkoznom, látnom, hallanom őket a tükör előtt, mintha botrányvadászó ember volnék, pedig isten látja lelkemet, annyi nyilvánost láttam akaratlanul is, hogy nincs kedvem vadászni a titkosakra. Ez nem lehet más mint álom játéka, ily képtelenség még a magyar beszélyekben sem fordul elő. Legalább én nem olvastam. Ugy van, álomnak kell lenni. De hiszen nyitva szemem, látok, hallok, érzek, minden arra mutat, hogy ébren kellene lennem. Mi lehet ez az én állapotom? Jaj csak erről ne! Ha gondolkozom felőle, ugy megfájul a fejem, oly zavarba vesz minden gondolatom, mint ha épen a szép fogalmát akarnám meghatározni.

A szobából a kissé nyitva hagyott ajtón élénk beszélgetés hangzott ki. Mind női hang, egyik vastagabb, a másik vékonyabb, de mindenik hadar. Jól esett, hogy valami elvonta figyelmemet. Az embernek máskor se jó sokat foglalkozni magával, hát még az én állapotomban. E közben mind előbbre léptem s egyszer csak a szobában találtam magamat. Minden gêne nélkül néztem körül, mert már megszoktam, hogy, isten vagy ördög kegyelméből, nem tudom, mindent láthatok s hallhatok s engem senki.

Egyik nő a komorna lehetett, abból ismertem reá, mert viseltes, de czifra és drága ruha pompázott rajta, melyet hihetően urnőjétől kapott ajándékba. Aztán érezte rangját, komolyabb és méltóságosb volt, mint a másik, kiben már szelességénél fogva is szobaleányt fedezett föl az én világismeretem.

— Mondom, hogy az a czipő bő, jó itthon, de estélyben! Menj siess, hozz egy mást — mondá a harmadik, az urnő.

— De nagyságos asszonyom, hiszen a mult hónapban ilyenben ment volt. . .

— Mit fecsegsz, az isten áldjon meg, csak azt hagynád el. Ti mindent jobban akartok tudni, mint én, persze én nem tudom, milyen lábam van, ti jobban tudjátok. Csak ne fecsegnétek, az embert egész beteggé teszi ez a sok beszéd, még elkésem miattatok az estélyből. Csak ne fecsegnétek. . .

— Jól mondja a nagyságos asszony — vágott közbe a szobalyány — nem is tudom, ez a Klári okosabb akar lenni az egész világnál.

A komorna egy megvető pillantást vetett a szobalyányra.

— Küldjön engem nagysád — folytatá a szobalyány, — hozok én épen olyan

piczit, mint a nagysád lába, eszem azokat a piczi lábakat.

— Te keztyűért mészsz — mondá az urnő, bókjáért egy jóakaró pillantást vetve a kis szobalyányra — hozz egy uj tuczettet, valamivel kisebb legyen, mint ez.

— Hiszen ez mind a nagysád száma, eddig mind ilyen keztyűket viselt. . .

— A nagysád száma, hogy is ne? Nem csak a szám, hanem finomabb kell, aztán valamivel kisebb is. Neked jól esik, ha az embert boszantod. Klári ne boszants, mert olyat teszek, hogy magam is megbánom. No hát mit álltok itt? Takarodjatok! De megállj Klári, megállj az istenért, mit sietsz. Hát a fejkötő? Már elfeledted? Ha az ember nem mond meg mindent, semmi sem jut eszetekbe. Hiszen megmondtam már. Bizony még kimaradok az estélyből. . . Nem, nem, nem . . . onnan nem lehet kimaradnom. Mond meg a divatárusnőnek, hogy nem ilyet rendeltem. Csak most az előbb vettem észre, hogy nem egészen olyan, a milyent Turkevyné hord. Hiszen megmondottam neked már az előbb is. Siess hát az istenért! Igérj kettős árt, hogy legszebb legyen az olyan formájuak közt. Ha nincs kész, csináljanak ujat, másfél óra alatt megcsinálhatják. Még nincs hét óra. Hogy is nem néztem meg jobban, midőn tegnap reggel elhozták. Hijában, annyi a dolgom, a fejem is fáj bele! Siessetek, siessetek lelkeim, kérlek szépen igazítsatok el mindent, nagy jót tesztek velem, megjutalmazlak benneteket. Siessetek. Megállj Julcsa! Mondd meg a legénynek, hogy tüstént jelentse, ha a nagyságos ur haza jő. Kilencz felé be legyen fogva. Mit álltok itt? Siessetek, hamar, hamar. . . .

A komorna és szobalyány kisiettek. A már nagyjában felöltözött urnő kimerülve ült le egy karszékre, mindamellett ügyelve arra, hogy pompás báli ruhája össze ne gyürődjék. Kezébe hajtotta fejét, pihent, gondolkozott, álmodozott és búsult. Arczán zavar, szemében tétovázó tekintet s ajkai körül az izgatottság reszketegsége. Egy báli öltözék adna-e neki ennyi gondot? Igaz, nem csak czipő, keztyű, de egy megtüremlett szalagocska is szerencsétlenné tehet némely nőt, de ez arczon több van a hiuság boszus felindulásánál. Ő szenved szegény, és szenvedése nem ma este kezdődik.

Már beléptemkor megismertem benne Matildot, a gazdag örököst, a nem szép, de kedves és ritka jó szivü, a nem nagyon eszes, de mivelt hölgyet. Ezelőtt egypár évvel ment férjhez, esküvőjén is ott voltam. Mi boldog volt az oltár előtt, talán kevély is lett volna, ha tudná, mi a kevélység. Bezzeg anyja szomorú volt. Bár gyöngélkedett, mégis eljött a templomba. Oly buzgón imádkozott szegény, sejtette, érezte, tudta, hogy e deli vőlegény, ki diszmagyar ruhájában a lovag eszményképének tünik föl, nem fogja boldogítani lyányát, de remélte, hinni akarta, hogy isten elfordítja e csapást, megakadályozza a dolgok természetes folyamát. Matild atyja előkelő nemes és gazdag földbirtokos volt, ki rég meghalt, midőn ő még alig volt hat éves. Özvegy anyja azóta mindig falun lakott; nagy gonddal növeltette egyetlen lyányát, egy gouvernante s három-négy mester foglalkozott a kis Matild kiképzésével s a magányba vonult anyának minden öröme abban telt, hogy egy perczre sem válik el lyányától s egészen neki él. Mikor lyánya betöltötte a tizenhetedik évét, Pestre költözött, vontatva, kénytelen, aggódva. Búsult, hogy meg kell válni magányától s nem sokára talán lyányától is. Oh ha egy derék jó ember venné el lyányát! Ő maga elbetegesedvén, egyik rokonára bizta Matild bevezetését a társaságba, ki igyekezett minél boldogabbá tenni a falun növekedett egyszerü leányt, s hurczolta bálról bálra, estélyről estélyre. Mi boldog és boldogtalan volt Matild. Mennyire élvezte a fővárosi élet örömeit, s menynyire fájlalta, hogy ő nem kitünő szép, s kissé ügyetlen is s talán inkább vagyonáért udvarolnak neki, mint szépségéért vagy eszéért. Azonban e szenvedéseknek még emléke is kitörlődött szivéből, midőn Ödön lépett föl udvarlójaként, egy deli ifju férfiu, kinek anyja grófi hölgy, ki jobban énekel, mint a szinház első tenora, táncol, vív, mint akármely tánc- vagy vívó-

mester, a lovaglásban felülmulja a circus angol lovarait, utazott Afrikában, Amerikában s még isten tudja hol, a férfitársaság lelke, a nők kedvencze, a főváros első rangu gavalléra s e mellett épen oly vagyonos, mint ő. Valóban, kivéve az utolsót, mindez igaz volt Ödönről. Jószágaiból ugyan még keveset adott el, de nagy adósságokkal voltak terhelve, kivált a legközelebbi években s épen ezért nézett egy jó parthie után. A tőkepénzeseken és uzsorásokon kivül, a világ ugyan minderről keveset tudott, de ha tudja vala sem tartja azért még szegénynek Ödönt, mert Ödönnek egy gazdag nagybátyja is volt, kiről szép örökség nézett rá. Csak Ödön tudta, hogy e vagyont nem fogja örökölni, mert nagybátyja engesztelhetlen haragszik reá s egy másik öcscsének hagyja mindenét. Azért, mielőtt csőd alá jutna, sietett megkérni Matild kezét. Az anya nem volt hajlandó beleegyezni, egyszerűbb férjet ohajtott volna lyányának, de Matild halálosan beleszeretett e deli férfiuba. Az anyának engedni kellett, végre belenyugodott. Szegény, azután, hogy lyánya férjhez ment, nem sokáig élt. Mig az ifju pár Olaszországban töltötte a telet, ő addig falun az ősi kastély egyik szegletszobájában, hol annyiszor virrasztott Matild mellett, szép csöndesen elszunyadt, a nélkül, hogy még utolszor megcsókolta, megáldhatta volna szeretett leányát. Ez nagyon fájt szivének; de mégis jobb, hogy nem láthatta őt, mintha igy elbúsulva látta volna, mint a hogy most ül karszékén.

Matild hirtelen fölkelt, s becsöngette a legényt s tudakolta, hogy férje haza jött-e már; megtudva hogy nem, ingerülten járt föl s alá a szobában.

— Ödön most nem tartja ugy meg szavát, mint vőlegény korában, mint Olaszországban, Párisban. Ott Olaszországban... Istenem, milyen szép élet volt az. Olyant még a regényirók sem tudnak képzelni. Oh! ha még egyszer menyasszony lehetnék! . . . Hát ha nem is jő haza ma este, hát ha egyedül kell mennem az estélybe? Ez csunyaság, hazugság, hűtelenség volna, az, az, az. . . .

Az óra hetet ütött.

— Hiszen csak hét óra! — folytatá megkönnyebbedve, — milyen gonosz, zsémbes, féltékeny asszony lettem. Szégyen! megérdemleném, hogy Ödön ne szeressen. Csak hét óra, bizony nem csoda, hogy még nem jött haza. Jobb is, ha később jő, mikor egészen föl leszek öltözve. De ha nem jőne is haza, ha egyedül mennék az estélybe, s ő majd később jőne oda, az sem lenne valami nagy dolog. Nem, nem, az még sem illik. A férj járjon együtt a nejével, mert különben megitélik, rágalmazzák. Egyébiránt én nem csodálkoznám, ha ő ma elkésnék. Szegénynek annyi dolga van. Más férfinak a világért sincs félannyi is. Mennyi ismerőse, barátja! Most a kaszinóba kell menni, hogy egy fontos politikai ügyet közöljön egyik barátjával, ki hajdan miniszter volt, majd a lóversenyre kell készülni, vadászni menni, gyülésekbe járni, mennyiféle gyülés van, isten tudja szerit számát. Neki sehonnan sem szabad kimaradni; azt mondanák, hogy a felesége nem engedi, otthon tartja. Isten mentsen. A peres ügyekkel, jószágainkkal is mennyi vesződsége, hol ide, hol oda utazik; csaknem azt kivánom, hogy bár szegényebbek volnánk. Szegény Ödönnek az atyja sok adósságot csinált, aztán Ödönt is megcsalta egypár barátja Párisban, helyettök váltókat irt alá nagy mennyiség pénzről. Most neki kell fizetni. El kellett adni jószágai nagy részét, hogy adósság nélkül lehessünk. Azt nagyon jól tette. Az egészen más, hogy az én jószágaimra sok pénzt vettünk fel, azt Ödön a gazdaság berendezésére fordítja. Azt mondja, kétannyi jövedelmünk lesz. Szegény anyám, mennyire örülne, ha látná, hogy Ödön mily jó gazda. Mégis mennyit rágalmazta előttem a minap az az Emma. Mind azt mondotta nekem, hogy ügyeljek Ödönre, mert vesztegető, könnyelmü. Csak a rosz szivü és csúf száju barátnőktől őrizkedjünk. Elhisz a szegény asszony nekik mindent, aztán búsul és sir, a mig jó és okos férje fel nem világosítja. Hányszor hoztak ezek már engem siróba. Róza is Párisban mindazt beszélte nekem, hogy Ödön azt a szép éne-

kesnőt szereti, pedig Ödön csak tisztelte müvészi enthusiasmusból. Természetes, mert Ödön szépen énekel, érti az operákat, nem ugy mint az ő férje, az a medve. Róza irigyli tőlem Ödönt, neje ohajtott volna lenni, szerette leánykorában, de Ödön engem szeretett, engem vett el. Ezért irigykedik reám, rágalmazza férjemet, ezért mondotta nékem a mult héten is, hogy Ödön Turkevynét szereti. Mindent roszra magyaráz az a rosz Róza. Gyülölöm, utálom. Hát hiszen tehet-e róla szegény Ödön, hogy olyan eszes, mulatságos ember s örömest beszél vele Turkevyné? Oh én akár senkivel se beszéljek kivüle! Lehet-e azért hibáztatni, hogy ha fölkérik énekelni, Turkevyné oly szivesen énekel vele? Oh, ha én tudnék énekelni, mennyit énekelnénk együtt. Oka-e Ödön annak, hogy ha a városligetbe lovagol s történetesen találkozik Turkevynével, udvariasságból haza kell kisérnie? Oh én is megtanulok lovagolni, Ödön megtanít, megigérte, a jövő tavaszszal együtt fogunk lovagolni. Akkor aztán még Róza sem rágalmazhatja Ödönt. Azt hiszem, tökéletesen hiszem, hogy Turkevyné szereti Ödönt s el akarja tőlem csábítani. Ki ne szeretné Ödönt, oly deli, jó, okos, gyöngéd. Oh én igazán csodálkozom, hogy ily férfiu engem szeret, engem, ki nem vagyok szép. . . .

Épen a tükörnél ment el, egy pillanatra megállott, bele nézett, mintha ohajtott volna szebbnek látszatni, azonban ugy tetszett neki, hogy életében talán most találja magát legkevesbbé szépnek. Elszomorodva fordult el tükrétől és sebesen sietett tovább.

— Jaj, Turkevyné szép asszony, sokkal szebb, mint én. Oh ha Rózának igaza volna, ha megcsalna Ödön. . . Jaj megölném magamat, megölném abban a perczben!

Oly erős, megrázó volt ez átvillanó gondolattól felköltött indulatroham, hogy tántorogva rogyott karszékébe s eszébe se jutott kimélni ruháját. Kétségbeesve kulcsolta össze kezét s nyomta fejéhez, mintegy elnyomni akarva gondolatjait. Majd keze aláhullott merevenen, mint egy darab fa, de arcza égett, keble hullámzott. Idő telt belé, mig kisírta magát, mig enyhült. Mátkagyürűjét forgatta ujján s oly jól esett, hogy a mult édes emlékeihez menekülhet.

— Nem, nem lehet! Ez arcz, e szem, ez ajak nem csalhatnak. Akkor semminek, senkinek nem lehetne hinni a világon. Oh, mikor Ödön megvallotta nekem szerelmét, e gyűrűt ujjamra húzta, örök hűséget esküdött az oltárnál — istenem! mennyi érzés rezgett hangjában, égett szemében! Most is, ha néha jobb kedvében reám tekint! . . Nem, nem lehet. Ő nem csalhat meg engemet. Igazán, vétettem ellene, hogy ilyesmit gondolok. Egész féltékeny lettem. Megbántottam Ödönt, nagyon megbántottam. Hogy örülne most Róza, ha látna! Elbeszélné az egész világnak. Csak azért sem hiszem, csak azért sem, pedig nem csodálnám, ha Ödön egy kissé reám unna. Hibás vagyok. Elhanyagolom a világot, magamat, mindig otthon ülök, mindig vele szeretnék lenni. Jól mondotta Ödön, hogy leljek több örömöt a világban, járjak szinházba, bálba, fogadjak vendégeket, költsek többet. Az ő jó szive nem akarja, hogy pénzbeli szerencsétlenségeiért én szenvedjek, pedig épen azért akartam takarékoskodni. Ő szeretné, hogy én legyek a világ legboldogabb asszonya. Oh kell-e annál nagyobb boldogság, hogy nőd vagyok! De igazad van kedvesem. Tudom mi a vágyad, bár nem mondod. Ohajtod, hogy én is ragyogjak a társaságokban, mint te, hogy ne csak szerethess, hanem büszke is lehess reám. Jól értelek, tudom mily öröm látni téged mindenkitől szeretve, bámulva. Ugy fogok tenni. Meglásd, feleséged nem lesz utolsó asszony, leánykorában sem volt az. Most már nem vagyok oly félénk is, mi régen kissé ügyetlenné tett. Még egypár udvarlóm is akad. Unni fogom őket, de érted szivesen eltűröm. Az lenne a furcsa, ha félteni kezdenél tőlök, mint én most téged Turkevynétől. Nem bánnám, de mihelyt észrevenném, többé soha se szólanék hozzájok. Oh a mai estélyen meg fogsz elégedni velem, szép, vidor, beszédes s még egy kissé kaczér is leszek, tánczolni, vigadni fogok...

A tükörhöz szökelt, vidáman, mosolyogva, mintha nem is ő volna, ki az elébb kétségbeesve rogyott össze. Most szebbnek találta magát, mint valaha. Illegette ruháját, hajlongott, nézte magát a mint előre és hátra megy, mint egy szinésznő, ki szerepét próbálja.

— Ez a ruha csakugyan illik nekem. Szegény anyám mindig azt mondotta, hogy kerüljem a kiáltóbb szineket s a nagy pompát, mert az nekem nem jól áll, hozzám csak az egyszerű illik, ez tesz kedvessé, széppé. Egészen az ő izlése szerint öltözködtem még asszonykoromban is. Ezután felhagyok vele. Oly férfiu nejének, mint az Ödöné, illő, hogy divatban és pompában versenyezzen legalább Turkevynével, kinek bizony félannyija sincs, mint nekem... Ez a ruha valóban jól áll. Egész méltóságosb, valódi asszony vagyok, hajdani ruháimban csak olyan leánynak nézhettek.

Azonban öröme nem tartott soká, valami megzavarta. Ugy látszott, hogy nem tartotta magát elég karcsunak; két kezét csipőjére téve szorította derekát a hogy csak tudta.

— Ah ez a Klári nem fűzött be elég szorosan. Majd ha visszajő segítünk rajta. De bizony arczom is halvány, nem illik ehez a ruhához. Miért ne lehetne azon is segíteni? miért ne pirosítanám ki magamat egy kissé? Épen itt van egy kis pirosító, ez a bolond Julcsa hozta a minap, azt gondolta, hogy olyan vagyok, mint az ő grófnéja, a hol tavaly szolgált. Én nem hiuságból, tetszelgésből akarom használni, csak férjem kedveért, csak ma. Mi van abban vétek? Hányszor vagyunk képmutatók szóban, arczban, hányszor mosolygunk a salonokban, midőn sirnunk kellene, hányszor rebegjük a szeretet szavait, midőn gyülölünk, hányszor tagadjuk el az igazat érdekből, udvariasságból, roszakaratból. Oh mindez nagyobb bün, mintha arczunknak visszakivánjuk adni azt a pirosságot, melyet lehervasztott róla a bánat.

Matild igy megnyugtatva lelkiismeretét, kipirositá arczát, sőt szemöldjét is megfeketitette egy kissé. Látszott, hogy nem tanulta be még e mesterséget, oly durván festette ki magát, hogy a gyakorlatlan szemet se lett volna képes megcsalni. Ugy örült arczának, ugy élvezte magát, mint babáját a gyermek. Épen azon perczben hitte magát legszebbnek, midőn kivetközött majd minden bájából. Anyjának igaza volt; nem illettek hozzá a kiáltó szinű és pompás ruhák. Kaczérrá tették a kaczérság bája nélkül s elrabolták tőle kedvességét. Igy felpiperézve, kifestve egészen elvesztette egyéniségét. Nem volt több, mint egy roszul kifestett viaszbáb s s ah! szép szeme, mely mosolyogni akarva is bánatos volt, oly visszataszitón hazudtolta meg arczának képmutatását.

Azalatt megérkezett a komorna, szobalyány; mindent hoztak a mi kellett s hozzá fogtak az öltöztetés befejezéséhez. Föltették fejkötőjét, fölrakták ékszereit s mindent elkövettek, hogy asszonyuk különös szeszélyének eleget tegyenek. Matild szép, legszebb akart lenni a mai estélyen s egész erővel dolgozott azon, hogy ne lehessen az. Aggodalma, féltékenysége, fájdalma megzavarták józan eszét, izlését. Másokat akart utánozni, mások szive, mestersége és szépsége nélkül.

A komorna mindent tűrt, nehogy a szobaleányt uj diadalra juttassa, de midőn asszonya felpróbálta az ujonnan hozott czipőt, nem tehette, hogy ismét ellene ne mondjon.

— Igen szűk ez, nagyságos asszonyom, szorítni fogja lábát, nem tánczolhat.

— Épen jó, épen ilyet kivántam — erősité Matild, próbakép egypár lépést téve hol előre hol hátra.

— Ez a Klári a maga lábáról itél meg minden lábat — jegyzé meg a szobalyány, kapva az alkalmon, hogy a büszke komornát ismét boszanthassa.

Klára most sem szólt többet, de midőn azt parancsolta asszonya, hogy jobban fűzze be, megint ellentmondott e kivánságnak.

— No jó, hát hadd el, jer Julcsa fűzz be te.

Julcsa egész diadallal fogott a fűzéshez s már azt hitte, hogy holnaptól fog-

va ő lesz a komorna. Nagy boszuságára nem kedvezett neki a sors; nem értette még eléggé ezt a különben nem bajos mesterséget, csak kínozta szegény asszonya derekát, mire aztán Klára meglehetős durván félre lökte s müvészi kezével nehány percz alatt végrehajtotta az egész műtétet.

— Hiszen nekem nagyságos asszonyom mindegy, de azt hiszem, nem fogja kiállani sokáig; ilyenkor könnyen el is ájulhat az ember, kivált ha táncz közben felhevül.

— Ej de hogy! . . . Ah most már jó minden — monda Matild, egész diadallal tekintve tükrébe, s még egyszer szemlét tartva öltözéke felett. Elégült volt; piczi lába és karcsu dereka nagyon hasonlitott a Turkevynééhez.

Semmi sem hiányzott már csak a férj, kilenczet is elütötte s még sem jött haza. Ez nagyon nyugtalanította Matildot. Keresésére küldötte a cselédeket: a legényt a kaszinóba, a komornát egyik, a szobalyányt másik barátjához.

— Oh ha nem jő el, ha nem tartja meg szavát! kiáltá az aggodalom és szük czipő, a féltékenység és a nagyon befűzött derék szorongatásai között. Egyedül kell mennem. Tudom mindjárt kérdeni fogja Róza, hol mulat Ödön. De ha az estélybe se fog eljőni, ha Turkevyné se lesz ott? Akkor tudni fogom, hogy megcsalt, hogy együtt vannak. Jaj!

Megeredtek könnyei, sirt, zokogott, majd egy negyedóráig. Végre léptek hallszottak.

— Ez ő, ismerem lépteit. Édes Ödönöm, — sikoltá kitörő örömmel és sietett tükréhez, hogy még egyszer megnézze magát, igazitson valamit öltözékén s egész diszben fogadhassa férjét. De ah! mit kelle látnia tükrében! Könnyei felolvasztották arczfestékét, szemöldje feketéjét csipkeujjával homlokára törülte. Alig ismert magára, rút volt, mint egy kisértet. A szégyen és félelem elnémitották, s a lelki és testi fájdalmak kimerültségében ájulva rogyott tükre elébe.

Miért kellett látnom még egyszer e nőt? Maradt volna meg lelkemben az a kép, midőn esküvőjén láttam. Vajon ha még egyszer látandom, bálban fogom-e látni pompás ruhában vagy a templomban szegényes öltözetben, megvénülve még ifjan, s imádkozva minden remény nélkül. Férje még sokáig fogja hitetni mézes-mázos beszédével, egész addig, mig vagyonát mind el nem pazarolja; barátnői még sokáig fogják ingerelni férje ellen, egész addig, mig férje el nem hagyta. Ő ma barátnőinek hiszen, holnap férjének, s örülve szenvedve, ámitni fogja magát minden nap uj reménynyel, uj tervvel mindaddig, mig férje el nem szökik valamelyik szeretőjével. Ő még sokáig fogja játszani a gazdag és divatos nő szerepét, hogy a szánalom és nevetség tárgya legyen, egész addig, a mig egy reggel arra ébred föl, hogy semmije sincs, még az a párna sem az övé, melyen gondterhes feje nyugszik. Jó Matild drágán fizetted meg, hogy a főváros legdelibb férfiának lehettél neje. Szegény anyádnak igaza volt. De ő is hibás, miért nem vitt magával a sirba.

Mindezt nem Matild szobájában gondoltam; midőn elájult, siettem ki a szobából s nem voltam kiváncsi: vajon férje le lesz-e sujtva vagy örvendeni fog, hogy megszabadult egypár napra nejétől. Mentem sebesen, gondolatimba mélyedve, nem tudva hová s egyszer csak egy sötét lépcsőzeten találtam magamat. Mintha a második vagy harmadik emeleten járnék valamely nem diszes utcza diszetlen házában. Miféle háziur lehet ez, a ki ily sötét este sem gyujtat mécset? Lemenjek-e vagy fel? Kevesebb veszélylyel jár, ha fölfelé megyek, lefelé könnyebben eleshetem. Tapogatózva kapaszkodtam mind feljebb-feljebb. Egy ajtóhoz érve benyitottam, konyha volt, az asztalon mécs égett, a szolgáló aludt. Benyitottam a másik szobába is; ott is gyertya égett az asztalon, de senki sem volt a szobában. Mindegy. Ott az a kényelmes karszék, bele ülök ugy is elfáradtam azon az átkozott lépcsőn. Leültem s unalmamban vizsgáltam a szobát.

(Folytatjuk.)

GYULAI PÁL.

MILTON

„Elveszett paradicsom"-a III. énekéből.

(1—55.)

Üdv, égi Fény! te ég elsőszülötte,
Te, Örökkévalónk örök sugára!
Oh, hogy nevezzelek? ... mert fény az isten
S öröktől óta közelíthetetlen
Fényben lakott: tehát *benned* lakott,
Fényes valója fénysugárzatában!
Vagy mondjalak szüz éther tengerének,
Melynek ki tudja forrását? — A nap,
Az ég nem voltak: Te valál! — s az Úrnak
Szavára mint palást vevéd körül
A mély setét vizek-, s formátlan ürnek
Végetlenéből fölbukó világot!
— Merészebb szárnynyal szállok most feléd,
Az alvilági sarktól menekülve, [1])
Habár sokáig tarta bús utam, mig
Merész röptömben, — a külső- s közép-
Setéten át [2]), — más dalt zengék a Zürről
S az örök Éjről, mint Orfevsz dalolt. [3])
Az égi múzsa biztatott: leszállnom
A mélybe, s újra vissza, a nehéz és
Szokatlan úton; — Hozzád szállok újra...
És érzem éltető lámpád' .... De hajh te
Nem sütsz e szembe többé [4]), mely hiába
Keresi fényed', nem hajnallik az rá,
Mert ah világát tiszta csöp kioltá, [5])
Vagy sürü fátyol elfödé ... De én még-
Sem szünök arra járni, hol a múzsa
Hüs árnyat, enyhe forrást, napsütötte
Halmot keres, szent dalja szeretőit;
S téged, Sion, a két patakkal együtt,
Mely lábad' mossa, s dallva lejt tovább — [6])
Éjente fölkereslek; — mig gyakorta
Eszembe jut két hasonsorsu társam:
— Ha társ lehetnék hirben is velök! —
A vak Tamyris [7]) s a vak Maeonida [8]), —
S Tirésiás s Phinéás ős próféták [9])...
— Eszmékben élek, mik zengő sorokba
Mozdúlnak önként; mint éber madár, mely
Éjente dall s setétes néma árnynyal
Borítja énekét.... Megy s visszatér a
Nap, tér az év, — szememre vissza nem tér
A fény, — se' hajnal s alkony félhomálya,
Tavaszmezők, nyár rózsavirulása,
Nyájak, gulyák, mosolygó emberarczok....
Felhő borong s örök setét helyettök
Körülem; emberek vidám utától
Elmetszve, — ismeret dús könyve helyt is
Üres lapot nyerék a szép természet
Előlem elrejtett bübájiról,
S a bölcseség *egy* útja zárva nékem.
— Annál dicsőbben sütsz te, égi Fény,
Belsőmben, — lelkem' át meg átsugárzod,
Ezer szemet nyitsz rajta, szerte üzöd
Foszló ködét, — hogy lássak és beszéljek
Halandó szemnek láthatatlanokról.

SZÁSZ KÁROLY.

[1]) Vonatkozás az előbbi énekekre, melyek szinhelye az alvilág.
[2]) T. i. az ég és pokol közti nagy mélység.
[3]) Apollonius szerint Orfeüsz költői tárgyul a Zür (Chaosz) — és Teremtés történeteit vevé.
[4]) Tudva van, hogy Milton ekkor már vak volt.
[5]) A belső (most úgynevezett fekete) hályogról oly vélemény volt, hogy egy láthatlan, de át nem látszó tiszta csöp foly szét a szemfény előtt s lehetlenné az teszi a látást.
[6]) Jerusalem alatt a Kedron és Siloah patakai.
[7]) Homer által említett régi vak dalnok.
[8]) Homer.
[9]) Tirésias thebei jós; Phineás arkádiai király.

A TALÁLKOZÁS.

Irta

TURGJÉNEF.

Oroszból fordította

K. B.

Vadász kalandozásaim közben történt, hogy egy változékony őszi napon, september közepe felé lehetett, nyirfa-ligetben telepedtem meg. Reggel óta folyvást finom eső váltakozott a meleg napos veröfénynyel. Majd laza fehér felhők borították az eget, majd egy-egy pillanatra helyenként egyszerre csak kitisztutt, s ekkor a szétvált felhők közül vidoran és kellemesen, mint valamely szép értelmes szem, előtűnt az égbolt azúrja. Ott ültem én hallgatagon, elmélázva. Fejem felett csak ritkán lebbent meg a lombozat, s a levelek e halk rezgése már nyiltan elárulá az évszakot. Nem volt ez a tavasz vidor életteljes zöreje, nem a nyárnak folytonos lágy moraja, nem is a késő ősz rideg, bús zörgése, hanem alig hallható bágyadt susogás. Olykor-olykor lenge szellő surrant át a

fák ormain. A liget belseje, megnedvesítve az eső által, szakadatlanul változó látványt nyujtott, a mint t. i. kisütött a nap, vagy felhők mögé rejtezett; majd egyszerre csak minden megvilágosodott és mosolygó színt ölte magára, a ritkás nyírfák vékony törzsei, miként ha fehér selyemmel lettek volna bevonva, úgy tündököltek, míg a földön heverő levelkék tarka színvegyületben csillámlottak, hasonlólag a zománczolt aranyhoz; a magas göndör harasztok szép sudarai pedig már őszi színeikben pompázva, akként szövődtek egybe, hogy mintegy végtelenül átmetsződni és összebonyolodni látszottak; majd ismét minden elhomályosult; az élénk színek eltüntek, a nyírfák mind fehéren állottak ott, fény nélkül fehéren, mint csak a frisen hullott hó, melyet még nem érintett a téli napnak hidegen játszi sugara, — s halkan, ravaszul finom eső cseppek kezdtek belopódzni a fák galyai közt. A lombozat, noha már észrevehetőleg meghalványodva, de mégis majdnem egészen zöld volt, csak itt-ott találkozott egy-egy tökéletesen színehagyott vagy megsárgult levelke, azonban látható volt, mily mohón elevenedett fel az is az éltető napra, midőn ennek tarkán csillogó sugárai keresztül sikamlottak a fénylő eső által csak az imént megnedvesített vékony ágak sürü szövedékén. Egyetlen egy madár sem volt hallható, mindnyájan rejtekeikbe vonultak s elhallgattak: csak nagy-ritkán szakítá félbe a csendet a czinege gúnyos ércz csengésü szava.

Mielőtt az említett nyírfa ligetben telepedtem volna meg, egy magas fenyő erdőcskén jöttem keresztül kutyámmal együtt. Őszintén megvallva, nem igen szeretem a fenyőfát, halvány lilaszin törzsével s szürkészöld érczfényü lombozatával, mely magasan felnyúlva rezgő legyező gyanánt terpeszkedik szét; nem szeretem hosszú kocsányaikhoz otrombán tapadó kerekded szennyes leveleinek örökös rezgését; csak ritkán szép e fa, némely nyári estéken, midőn magasan felnyúlva az őt környező bokrok között, mintegy a leáldozó nap vörhenyes sugarainak elébe látszik emelkedni, midőn fénylőn és rezegve, tövétől legmagasabb csúcsáig az egészet némi sárgás pír önti el; vagy mikor szeles derült napon az egész zajosan hullámzik és susog a tiszta légben, s minden egyes levele némi titkos vágy által megkapva szárától elválni, elszakadni s a távolba tova iramlani törekszik.*) Mindazáltal nem kedvelem e fát, azért nem is állapodtam meg a fenyőligetben, hanem folytattam utamat a nyírerdőcskékig, a hol aztán egy oly fa alatt telepedtem meg, melynek ágai igen alacsonyan kezdődvén, elegendő menedéket nyujtottak az eső ellen, s itt miután egy ideig gyönyörködtem volna a körültem levő tárgyak szemlélésében, ama nyugodt, csendes álomba merültem, mely egyedül a vadászok előtt ismeretes.

Nem tudom meddig aludtam igy, de midőn felnyitám szemeimet, az egész erdőcskét, minden irányban fény árasztá el, s az élénken susogó lombozat között mindenütt előtünt a világos kék ég; a fellegek elvonultak, szétüzve a játszi szellő által; az idő kitisztult, s a léget ama sajátságos száraz friseség tölté el, mely felvidítva az emberi kedélyt, csaknem mindig derült csendes est előpostája szokott lenni az esős nap után. Felkerekedtem, ujra megkisértendő a szerencsét, midőn egyszerre csak mozdulatlan emberi alak ötlött szemeimbe. Fiatal paraszt leányka volt. Ott ült ő mint egy húsz lépésnyire tőlem, gondolatokba merülten, lehajtott fővel, mindkét kezét térdein nyugtatva. Egyik kezének nyitva tartott ujjai közt mezei virágokból készült nagy bokréta függött, mely minden egyes lélekzetével lejebb-lejebb csúszott a tarka rokolyán. Tiszta fehér inge a nyak körül és a kéz tövénél szépen összefüzve, puha omló ránczokban folyta körül termetét; nyakáról két-sorosan nagy sárga üveggyöngyök függtek alá mellére. E lyánka igen csinos volt. Szép sötét szőke haja gondosan megfésült két félkörben vált szét a keskeny piros szalag alól, mely elefántcsont fehérségü homlokát övedzé; arczának többi részét azon gyöngéd barnás pir önté el, melyet egyedül a finom bőr képes felvenni. Szemeit nem láthattam, folyvást földre szegezve tartá őket, de láttam vékony, magasra emelkedő szemöldeit és hosszú szempilláit; e pillák nedvesek voltak, s orczái egyikén, megállapodva a kissé elhalványult ajkak felett, egy nagy könycsepp tündöklött. Az egész fő igen kedves benyomást gyakorolt, melyet a kissé vastag és pisze orr még inkább nevelni látszott. Nekem rendkivül tetszett arczának kifejezése, oly szelid és bánatos volt az, telve gyermekes kétkedéssel saját bánata felett. Várakozni látszott valakire; mert a mint egy izben halk zörej támadt az erdőcskében, azonnal felemelte fejét s körültekintett; a félhomályban élénken felvillanni láttam az özéhez hasonló, nagy, világos, félénk szemeit. Nehány perczig hallgatózott igy, nem fordítván el sovárgó tekintetét azon helyről, hol ama zörej hallatszott; — majd felsóhajtott s kissé félrefordítva fejét, még mélyebben lefügeszté, s elkezdte lassanként tépni virágait. Szemhéjai megvörösödtek, ajkai görcsösen megvonaglottak és sürü pillái alul ismét egy könycsepp gördült alá, megállva és fénylőn ragyogva arczán. Jó darab idő telt igy el; a szegény lyányka meg se' moczczant, alig hogy olykor-olykor tett egy aggodalmas mozdulatot kezeivel, hanem folyvást csak hallgatózott..... Ujra nesz támadt az erdőben, s ő visszarezzent. A zörej most nem szünt meg, sőt mind halhatóbbá lön, közelebb és közelebb jött s végre tisztán kivehető gyors erélyes léptekké változott. A lyánka felegyenesedett s mintegy tétovázni látszott; — figyelmes arcza remegni kezdett, égve a várakozástól. A sürüségen keresztül csak hamar előtünt egy férfi alakja. A lyánka megpillantá őt; arcza azonnal fellángolt s ajkai örőm

*) Ez nem fenyő leirása, valami más lesz. *Szerk.*

és boldogságteljes mosolyra vonultak, fel akart kelni, de rögtön ismét visszahanyatlott; majd elsápadt s tökéletesen elalélt, s csak akkor emelte fel remegő, majdnem esdő tekintetét a közelgő férfira, midőn az már közvetlenül mellette megállapodott.

Kíváncsian szemlélgettem rejtekemből az új jövevényt. Az igazat megvallva, épen nem tett kellemes benyomást reám. Külseje után ítélve, valamely fiatal gazdag úrnak elkényeztetett komornyikja lehetett. Öltözete nyilván a divatos ízlés és némi arszlános nonchalance negélyezését árulta el. Rövid, bronz szinü, végig begombolt kabátot viselt, mely egykor valószinüleg az úri vállakat fedte volt; továbbá rózsaszín nyakravalót lilaszín végekkel, aranypaszomántos fekete bársony sipkát, melyet mélyen szemeire vont. Kerek, füléig felnyúló inggallérja szorosan arczához tapadt, erősen kikeményített ingujja pedig, kezeit csaknem egészen befödte, ugy hogy csak görbe veres ujjai látszottak ki belőle, türkíz nefelejcseket magukban foglaló arany és ezüst gyürükkel pompázva. Arcza piros, friss, szemtelen, azon arczok sorába tartozott, melyek majdnem mindig kellemetlen hatást gyakorolnak a férfiakra, a nőknek ellenben, fájdalom, igen gyakran tetszenek. Minden igyekezetét arra látszott fordítani, hogy durva vonásainak megvető s unatkozó kifejezést kölcsönözzön; különben is kicsiny világos szürke szemeivel folyvást hunyorgatott, homlokát ránczba szedte, s lomhán, kényszerülten ásítozott, noha épen nem valami bájos könnyüdséggel; majd vörhenyes göndör hunczutkáit igazgatta kezével, majd ismét vastag felső ajakáról kimeredő világos szőke bajuszát pödrögette, — egyszóval kiállhatatlanul feszengett. E feszengést azonban csak akkor kezdte, midőn a reá várakozó parasztleánykát megpillantá; lassan, vontatott léptekkel közeledett hozzá s megállva mellette, vállvonitva, mind két kezét kabátja zsebébe dugta, s alig méltatván a szegény leányt egy futólagos egykedvü pillantására, kényelmesen leereszkedett a földre.

— No s, szólott végre, folyvást másfelé nézegetve, lábait hintálva és ásitva, — régóta itt vagy már?

A lyányka nem volt képes azonnal felelni.

— Már régen, Viktor Alexandrics, monda végre alig hallhatólag.

— A! (Ezzel levette sipkáját s kezével méltóságteljesen végig simitva gondosan fodrozott s csaknem egész homlokát ellepő hajzatát, önelégülten körültekintett, s ismét befödte féltett, drága fejét). — No lám, én meg majd egészen el is felejtkeztem. De hiszen esett is. (Itt ismét ásitott). — Aztán meg annyi dolga van az embernek s ha mindent el nem végez, csak szidás a jutalma. Mi holnap elutazunk.....

— Holnap? rebegte a lyánka, ijedten tekintve rá.

— Igen holnap..... No, no, no, vágott közbe ő hirtelen s boszusan, látván hogy a szegény leány remegni kezd s hogy fejét lecsüggeszti: — az istenért Akulína, ne sirj. Tudod hogy nem szenvedhetem a sirást, tevé hozzá, tompa orrát fintorgatva. Vagy különben azonnal itt hagylak. — Micsoda ostobaság — pityeregni!

— Nem sírok már, nem sirok, sietett válaszolni Akulína, csak nagy erőfeszitéssel tartva viszsza könyeit. — Hát már holnap elutaznak? folytatta rövid hallgatás után: — Mikor hozza az isten vissza Viktor Alexandrics? mikor látjuk meg egymást megint?

— Sohse búsulj, meglátjuk még. Ha nem a jövő évben, hát — később. Ugy látszik hogy az uram szolgálatba akar lépni Szentpétervárt, — mondotta hanyagul s mintegy orrán keresztül ejtve ki a szavakat: — meglehet különben, hogy külföldre is megyünk.

— Maga engem el fog felejteni, Viktor Alexandrics.

— Nem biz én, de hát miért is? Nem felejtlek el, csak eszeden járj, ne csinálj valami bolondságot, szépen fogadj szót atyádnak, — akkor aztán nem felejtlek el, — (Erre a legnagyobb nyugalommal nyujtozódni és ásítozni kezdett).

— Ne is telejtsen el Viktor Alexandrics, kérte őt a lyánka esdeklőleg. — Tudja isten Viktor Alexandrics, miért szerettem én magát, — csak úgy semmiért, maga pedig azt mondja, fogadjak szót atyámnak, de hát hogy tehetném én azt?

— Miért ne? kérdezte Viktor tompa hangon, hátán fekve s kezeit feje alá dugva.

— Nem lehet, az nem lehet, hisz' maga legjobban tudja.....

Ezzel elhallgatott, Viktor pedig aczél óraláncczával kezdett játszani.

— Hallod Akulína, te nem vagy épen ostoba, szakitá félbe végre a csendet: — azért hát ne beszélj bolondságokat. Én csak javadat kivánom, érted? hiszen te ügyes lyány vagy, nem is egészen paraszt, hogy úgy szóljak, anyád sem volt mindig paraszt asszony. De azért még sincs elég belátásod, ha hát valamit tanácsolnak neked, szót kell fogadni.

— De hisz' az rettenetes volna, Viktor Alexandrics.

— Ej, micsoda döreség. — Hát mi van abban olyan borzasztó? — Mi van nálad? kérdezte aztán feléje fordulva, — virágok?

— Igen, virágok, viszonzá búsan Akulína. Ezt itt a mezei berkenyéről szakitottam, tevé hozzá kissé felvidúlva, ez nagyon jó a borjúknak. Ez pedig a villamag — a görvély ellen. Nézze csak minő csudálatos kis virág, soha életembe' se láttam ilyen különös virágot. Itt van nefelejcs, meg viola. — Ezt pedig a maga számára szedtem, mondta félénken, elővonva a sárga berkenye virágok alól egy kicsiny, vékony füszálakkal összekötött kék szegfü bokrétát, — akarja?

Viktor lomhán kinyújtá kezét, elvette a bok-

rétát, kelletlenül megszagolta s elkezdte ujjai közt forgatni, gondolkodó fontossággal az égre függesztve szemeit. Akulina reá nézett. Bánatos tekintete anyuyi gyöngéd odaadást, annyi tiszteletet és szerelmet árult el. De egyszersmind félt is tőle s nem mert sirni, pedig most végbúcsut volt tőle veendő, most utoljára gyönyörködhetett benne; — ő pedig ott feküdt elterülve mint egy szultán, nagylelkü türelemmel s leereszkedéssel hagyva magát bálványoztatni. Megvallom, boszankodva szemléltem piros arczát, melyről a szinlelt megvető egykedvüségen át is könnyü volt a magával eltelt s megelégedett önszeretet kifejezését leovasni. Akulina oly szép volt e pillanatban, — egész lelkülete bizalomteljesen és szenvedélylyel tárult fel előtte, hizelkedve óhajtván hozzá simulni; ő azonban a füre ejtvén a szegfübokrétát, kabátjának oldalzsebéből egy bronczfoglalatu szemüveget vont elő, s igyekezett azt szemébe illeszteni, de bár mint iparkodott is azt megtartani összeránczolt szemöldökével, felhúzott arczbőrével, sőt még orrával is, — az üveg csak nem akart megállani s vissza esett kezébe.

— Mi az? kérdezte végre a csudálkozó Akulina.

— Szemüveg, válaszolta ő fontoskodva.

— Mire való?

— Hogy jobban lásson az ember.

— Mutassa meg nekem.

Viktor elkomorult, de odaadta az üveget.

— Vigyázz, el ne törd!

— Ne féljen, nem töröm el, s félve emelte szeméhez. Semmit sem látok, mondá ártatlanul.

— Hunyd be hát, hunyd be a szemedet, mordult rá Viktor, mint valami zsémbes tanító. (A lyányka azon szemét hunyta be, a mely előtt a szemüveget tartotta.) Ne azt, ne azt ügyetlen; a másikat! kiáltott fel Viktor s nem is hagyva időt, hogy tévedését helyre hozza, elvette tőle a szemüveget.

Akulina elpirult, kissé elmosolyodott s elforditá fejét.

— Látszik, hogy nem nekünk való az efféle, jegyezte meg halkan.

— Mért is ne?

A szegényke elhallgatott, — mélyen felsóhajtván.

— Ah! Viktor Alexandrics, milyen nehezemre fog esni, ha többé nem láthatom.

Viktor kabátja szélével megtörülte a szemüveget s ismét vissza tette zsebébe.

— Igen, igen, szólott végre, biz az nehezedre fog esni eleinte. (S kegyes leereszkedéssel megveregette vállát, a lyányka pedig lassan levette a vállán nyugvó kezet, s félénken megcsókolta azt.) — No hiszen te jó lyány vagy, folytatta Viktor önelégülten mosolyogva, — de hát mit tegyünk? Fontold meg magad; mi itt az urasággal tovább nem maradhatunk; már nem sokára a tél is beáll, falun pedig télnek idején lenni, — magad is tudhatod — csupa merő unalom. Más élet van ám Szent-Pétervárt! Olyan csudálatos dolgok vannak ott, a minőket te szegényke még álmodban sem tudnál képzelni. Minő házak, minő utczák, társaságok, minő finom életmód, — csak úgy bámul az ember. (Akulina mohó figyelemmel hallgatta őt, félig nyitott ajakkal, mint valami fiatal kutyácska.) De hát, tevé hozzá, egyet fordulva a füvön, mért is beszélem én mindezt neked. Hiszen te ebből egy szót sem értesz.

— Mért ne, Viktor Alexandrics? Értettem én, mindent értettem.

— Hogy is ne!

Akulina lecsüggeszté fejét. — Ezelőtt maga nem igy szólott hozzám Viktor Alexandrics, mondá végre, földre szegezve szemeit.

— Ezelőtt? — — — ezelőtt! Ej no hát... hát... ezelőtt! mormogta kedvetlenül.

Mindketten elhallgattak.

— No de most már ideje is hogy menjek, szakitá félbe a csendet Viktor, feltámaszkodva könyökére.

— Várjon még egy keveset, kérte őt esdeklőleg Akulina.

— Mit várjak?... Hiszen már elbúcsúztam tőled.

— Várjon még, ismételte Akulina.

Viktor ujból végig nyult a füvön s fütyörészni kezdett. Akulina egy perczre sem vette le róla szemeit. Láttam, hogy kissé fel van indulva: ajkai vonaglottak s halvány arczát gyenge pír futá el.

— Hej! Viktor Alexandrics, szólt végre töredező hangon, isten látja mennyit vétkezik maga ellenem. Bizony, bizony nagyot vétkezik.

— Ugyan már mit vétettem volna?

— Vétkezik Viktor Alexandries, vétkezik. Csak egyetlen egy szócskát sem mondott nekem bucsuzásra, egyetlen egy jó szót se, nekem szegény árvának....

— De hát mit mondjak neked?

— Nem tudom én, jobban tudja azt maga Viktor Alexandrics. Most elutazik s egy jó szót sem ád nekem.... Mivel érdemlettem én ezt?

— De furcsa vagy no! Hát mit tegyek?

— Csak egy szócskát...

— Na csak folytasd, folytasd, mormogta kedvetlenül, s felkelt.

— Ne haragudjék, — Viktor Alexandrics, mondta hirtelen Akulina, alig birván visszatartani könnyeit.

— En nem haragszom, csak te ne volnál ily ostoba... Hát mit akarsz? Hiszen tudod, hogy el nem vehetlek, az nem lehet. Hát aztán mi kell még? mi no? (S hozzá fordulva, mintha feleletre várakoznék, szétterpesztett otromba ujjait eleibe tartá.)

— Semmi, — semmi sem kell nekem, mondá ő zokogva s alig bátorkodva felé nyujtani reszkető kezét, — csak egy jó szót az elválásra....

S könnyei patakban omlottak alá.

— Itt van ni! Sirsz már megint? jegyzette meg szívtelenül Viktor, sipkáját szemeire vonva.

— Nem kell nekem semmi, folytatta a lyányka zokogva s mind két kezével elfödve arczát, — mit csináljak én most a faluban? mi lesz belőlem? Oda adnak ahhoz a kit nem szeretek .... oh én szegény árva!

— Kelepelj csak, kelepelj, mormogta félig hallhatólag Viktor, tészkelődni kezdvén állt-helyében.

— Még egyetlen egy jó szót sem ád . . . Jaj neked Akulina, hiszen már ....

Rögtöni, keblét elfojtó zokogása nem engedé befejezni szavait, — arczczal földre veté magát s keservesen sirni kezdett. Egész teste görcsösen vonaglott . . . Hosszasan elnyomott bánata most áradatként tört elő. Viktor megállott mellette, — majd vállvonitva elfordult s gyors léptekkel távozott.

Igy telt el nehány percz .... A lyányka végre kissé lecsendesült, felemelte fejét, felszökött s körültekintvén összecsapta kezeit; utána akart futni, de lábai megtagadták a szolgálatot s térdeire rogyott . . . Tovább nem tartóztathatám magamat, s elősiettem rejtekemből; de alig hogy megpillantott, isten tudja honnan véve erőt, gyönge sikoltással felugrott s eltünt a fák megett, ott hagyva a földön szétszórt virágait.

Megállottam s felvevém a szegfü bokrétát, aztán pedig elhagyva a ligetet a mezőre tértem. A nap már leáldozóban volt a derült, szintelen égbolton; sugárai, elhalaványulva s hidegen, nem ragyogtak többé, hanem egyenletes bágyadt fénynyel áradtak szét. Már csak félóra volt hátra az est beálltáig s még alig-alig alkonyodott. A magas sárga tarlón át heves szélfuvallat jött velem szembe, mely felkapva a fonnyadt levelkéket gyorsan űzte azokat maga előtt, keresztül az úton az erdő hosszában. A liget azon része, mely mint fal emelkedett a mező mentében, gyengén megvilágitva susogott, — s ellepve a megsárgult füvet, a szalmaszálakat s a gyér virágokat, mindenfelé számtalan fénylő pókháló lebegett. Megállottam . . . Bánatos érzés fogott el; a búcsúzó természet bús de még élteteljes mosolyán át már előtünt a közelgő télnek dermesztő ridegsége. Magasan felettem, nehézkesen szelve szárnyaival a léget, egy óvatos holló repült el, s visszafordítva fejét, oldalvást rám tekintett, — aztán éles károgással eltünt az erdő megett; odább a szérüről élénk galamb sereg repült fel, s oszlopként emelkedve fel, azonnal ismét szorgosan letelepedett a mezőre, — biztos előjele az ősznek! A pusztán álló halomról pedig egy üres teljéga hangos zörgése hallatszott át .....

Hazatértem; de a szegény Akulina bánatos képe soká megmaradt emlékemben, s rég elfonyadt szegfüit még most is gondosan őrzöm. . . .

SYLVESTER.*)

Pest 1862. dec. 31.

Bibor szinben ég nyugaton az égbolt. Kegyelettel, mint bucsuzó atya, — felségesen mint távozó fejedelem, még széttekint, mikéntha mondaná: „*Béke veletek, míg ismét eljövök*“ — s mármár eltünik a végtelenben — neve az éltető őserő, a fels éges nap! —

Halálszínben, miként az elitélt, nyomban követi egy sötét alak mint lánczra füzött rab hóditó urát; — kinos fájdalommal vissza-visszanéz — mintha mondaná: irgalmazz isten — *mindennek vége!* Neve az elhaló év — neve éj — neve Sylvester.

Utolsó nap az évben.

Szedd rendbe házadat, mert meghalsz.

Sylvester, a kérlelhetlen számvevő, e komor intését miként válaszolja meg az élet?

Száz közül kilenczvenkilencz esetben igy:

— A tanterem szük falai közül az élet nagy szinpadára kell hogy lépj gyermekem;

és kell, hogy ott dics, fény és boldogság, koszorúba fonva, ékesitsék homlokod. Kell hogy irigyelt — innepelt, kegyelmes úrnő légy;

megválasztani a tért — virágokkal behinteni utaid, szülőid szerelmének hivatása volt; —

letépni a rózsát, úgyhogy tövise meg ne sértse kezecskédet, — élvezni illatát — s kebledre tüzni: a te feladatod.

Te szép vagy, igen szép.

Családfád ágai a honalkotókéival ölelkeznek. Termeid Páris első termeivel állhatják ki a versenyt. Ékszereid, ruhatárad — bámulat és irigység tárgyai. Fogataid, hátaslovaid, elsők fővárosunkban. Szolgálva vagy miként egy urakodónő. Mindened megvan, — csak akarnod kell hogy uralkodjál — s uralkodván boldoggá tégy engem.

Előállott a fogat. Jer menjünk egy órára a szinházba — onnan hazajövén átöltözünk s estélyre megyünk.

Siess! égek a boldogságért, látni, miként rajzik körüled az imádók serege.

Francziául beszélj. — A zongorához nagyon kéresd magad — tekinteted, mosolyaid jól választva legyenek.

— Mehetünk anyám! Jól nézek ki?

— Juno vagy!

Jaj nekem, hát a gyöngyöd! — Úr-isten, azt a borsónagyságu gyöngyöt elfeledni föltenni! — ha észre nem veszem, szerencsétlen vagyok. stb.

Ez, a szellemi és anyagi gazdagság arányá-

*) Kissé megkésett. Azonban elmélkedni sohasem késő. *Szerk.*

ban, igy megyen fölülről lefelé — a legalsóbb rétegig.

Pedig a régi perzsák szentkönyveiben irva van: *ha szentekké akartok lenni*, gyermekeitek szivét ugy alkossátok, hogy az az erények oltára legyen, — mert minden jó tett, melyet gyermekeitek fognak elkövetni, tinektek tudatik be.

Pedig a gondviselés az emberiség sorsát az anyák ölébe tette le — szentélyül avatván azt, melyben a nemzetek életének forrása fakad, s minden reményeinek oltártüze ég.

Egy mondja a száz közül — szomoru arány, de való —: szedd rendbe házadat, mert meghalsz. Ez annyit tesz:

Ápold illően testedet, lelkednek házát. Szállj alá keblednek mélyére, — és számolj magaddal.

Nagyszerü látvány a végtelen tenger — de még nagyszerűbb a végtelen égbolt; — a végtelen tenger és végtelen égboltnál nagyszerübb és végtelenebb kebelünk.

Szivünk a hullámzó tenger, — delejtüje a szeretet.

Sziveket vessetek, hogy sziveket arathassatok.

Keblünknek ege lelkünk. — Napja a kegyelet.

Ki kegyeleteket ápol, ha csalódik is néha mellettük, jobb és boldogabb — mint ki szibaritai kényelemben, félisten nagysággal, óriási észszel kegyeleteket szaggat szét.

A legbecsesebb, legszebb fényü ékszer, a gyöngyök gyöngye: a hálaadó szemében ragyogó könycsöpp; — vizében dicsőül meg az isten, s dicsőségének fénysugaraiból fon képmásainak homlokára csillag-koszorút.

Az egyedüli valódi öröm, mely, miként az az ég harmata a virágot, lelkünket élteti, emeli, — illatát a boldogságot adja meg, az: midőn embertársunknak okozott örömen örülünk. —

Kinek a szellem fölött bálványa az anyag, arany mankón jár, s azt hiszi hogy ép; — festvényeit égeti el, — hogy hamvait birhassa. Az időt egy utána vánszorgó öregnek tartja — s nem veszi észre a balga, hogy ez öregnek szárnyai vannak.

Az önző ember olyan, mint Saturnus, mindent maga akar elnyelni — még saját magzatait is elnyeli.

A barátságra, a szerelemre, söt a szülői szeretetre is képtelen.

A testvériség üdvadó mennye előtte zárva van, mint elkárhozott, abból ő ki van lökve, miként kezdetben a bünös angyalok.

Szedd rendbe házadat mert meghalsz.

Lelkünknek napja a kegyelet. —

Megásva a sir. E sir egy világ. Milliók és milliók hullái benne már. Az emberiség öreg sirásója, Syilvester, áll fölötte, hideg-kérlehetlenül várva az utolsó koporsót, hogy belé temesse.

A sötét koporsó alászállott.

Tartalma: — minden — és semmi.—

A nyomor színével rajta irva áll:

1862.

Éjfél közelg.

Sylvester a sirt huzza be — s jéghideg közönynyel könnyükön tapod —

Mindennek vége.

Temetve az év. Vele milliók a sirban — s az élők mind egy évvel közelebb a sirhoz.

A halottak csöndes békében nyugosznak a a sötét hideg siri nyoszolyán. Bánat és öröm — remény és csalódás, s ezek szülötti a tenger indulat, velük nyugosznak. Rab és szabad, ur és szolga, gazdag és szegény, a bölcs és bolond, a gaz és a jó — öreg és ifju, a szép és a rút — ellen és barát, mind egyesültek — mikor már nem éreznek. — Egyesültek az egy nyoszolyán, neve sir — takarójuk egy, a mely annyiféle és oly tarka volt — neve örök éj.

Örök? —

S az élők, kik a sirt környezik?

Halál! Van-e a ki megásott sir fölött közönyös lehetne, s közönyösen mondaná ki e szót: halál? Nézzünk lelki szemeinkkel végig a testvérek millióin, kik ez órában remegő hálaimában istent áldanak hogy tart életük.

Arczukon a felelet.

S mégis meghalni sokszor igen könnyü. Élni, — *de élni* — mindig igen nehéz.

Hogyan élni?

Ugy élj — a *mint, midön majd haldoklandasz, kivánnád hogy éltél legyen* — mond a lánglelkü bölcs.

Mi az élet tudatával nem birt, az nem halt meg — letört mint a liliom. A fájdalom azé, a ki elvesztette.

A bünös örüljön, ha meghalhat.

A kit meggyilkolnak — az áldozat, minden fájdalom gyilkosára esik.

A ki tengődött, annak a sir nyugalmat ad.

A ki élt — e szónak valódi nemes értelmében, annak halála átment az örökéletbe.

Ki elveiért hal meg, az halálában üdvözül és megdicsőül.

A ki tudja, mi tesz élni, de nem élhetett önhibája, vagy balsors miatt, — annak meghalni kinos fájdalom.

Csak egyre nézve iszonyu a halál — ki megsiratatlan száll a sirba le — mert csak egy halál van: *a szeretetlen élet.* —

Az emberiség színész társaság. Szinpada a földgömb. A szindarab az élet. Sugó az önérdek. A rendező a Sylvester. Temetkezés a zárjelenet —

Hideg kötelesség — Sylveszter ott áll, az ős számvevő; az első kapa földet ő huzza a sirra. Szélyeltekint a gyász kiséreten s a vihar szavával zugja: szedd rendbe házadat, mert meghalsz.

Itt is a fenebbi szomoru arány áll.

Önző káröröm — szinlelt kegyelet, vétkes hiuskodás — hazug könnyük — öröklési szomj s osztozási szervek kígyó sziszegése vegyül a koporsóra hulló göröngy tompa morajába.

Egy, kettő? nem. Többség? nem: kilenczvenkilencz.

Mikre isten szemeit behunyja, mert szent lelke bennük megszenttelenül.

A zuzott sziv halk fohásza éles kinban ölelkezik a feledhetlen megholt kedves szellemével — s az égető könnyü a hideg gyöngyre csak egypár szemből hull (ez a századik) miszerint beteljék a mi irva van.:

A könynek vizében, mely szivből fakadt s sirhalomra hull — az ujjá teremtés nagy eszméje ragyog. —

E századik az, kinek a porhadó fejfára borult egész alakja hirdeti, hogy ő emlék — ő a kegyelet hidja a mult s jelen között, melyen lelkünk szebb érzelmei járnak el imádkozni hamvaihoz azoknak s beszélgetni velök, kik szivünk szerelmét magukkal vivék a túlvilágba.—

Sylvester a sirt behuzza.

Éjfélt ütött.

A felséges nap ismét előjövend — s lángtekintetén föléled a világ.

S a tegnap?

Soha.

S a halott? —

A történelmi hölgynek szelleme, ki éhhalálra kárhoztatott apját saját tejével táplálta a börtönben, a gyermeki hála és kegyelet angyalának alakjában él, és hódolatot hirdet a szövetségi tiz parancs egyikének.

És élnek a weinsbergi polgárok feleségei, kiknek harmadik Konrád császár legféltettebb kincseiket kivihetni megengedvén az ostromolt várból, férjeiket és magzataikat emelék ki onnan.

És élnek carthagói nők, kik odaadván előbb minden ékszerüket, hajokat vágták le s odaadák, hogy hadigálya kötelet ereszszenek belőle a hont védelmezők.

És él a *florenczi anya*, ki csecsemő ikreivel az elszabadult raboroszlán elől menekülvén, s futtában ikrei egyikét elejtvén, visszafordult érte szemben a dühöngő állatkirálylyal. — Az anya felragadta gyermekét — s az állatkirály dühe simult az anyai fönség hatalma előtt. —

És él *Cornelia*, a Gracchusok anyja, ki midőn ékszereiről kérdeznék — gyermekeit mutatá, alkotói dicsőséggel, a kérdezőknek. És az anyának dicsősége fényesen igazolva söt emelve lőn a két Gracchusban.

Marcus Curtius, a hazafiui feláldozás példányképe — dus fényben, szellemszárnyakon tére vissza az nap a dögletes gőzű üregből, melybe engesztelő áldozatul önként rohant belé — és él.

És él *Curius Dentatus*, a három diadalkoszorus római polgár, kit midőn a részükre megnyerendő szamnit követek, lakában cserép edényben répát főzni találván, pénzzel tele arany edényekkel kináltanak — felelé: többre becsülöm cserepeimet aranyatoknál — szegény akarok maradni s csak az által gazdag, hogy nektek parancsolhatok.

És él *Reed* tábornok, kit az uj világ harczában megakarván vesztegetni az angolok, ekképen felelt: nem akarom e vásárt — legyen értékem bármi csekély, de engemet megvenni egy angol király nem elég gazdag.

És él *Mevius* ki Julius Caesar alatt az ellenséges Antonius által elfogatván s Antonius elébe vitetvén, Antonius azon kérdésére — mit akarna hogy véle cselekedjék — római állhatatossággal és félelmet nem ismerő valódi nagysággal felelé: minden hallgatás nélkül öless meg Antonius — mert se az életvágy se a haláltóli félelem reá nem birandnak, akár Caesar iránti hűségemet megszegjem — akár a te hűségedre esküdjem. —

A felséges nap ismét eljövend hajnalszárnyakon, s lángtekintetén föléled a világ.

S a tegnap?

S a holnap?

Holnap uj év. —

Kikre világitand — és mit hozand első hajnala?

Szép a szivárvány — de el nem érthető tünékeny teremtménye a napsugár- és esőnek.

Vágyik és eped a sziv, beljében meleg szép érzelmek fejlődnek. A képzelet rózsa szinekkel áll lelkünkben s miként a hajnal első fénysugára halkal közeledik érzelmeinkhez, — egygyé olvadnak — s szülik a reményt.

A remény olyan, mint az éji szikra távolban: — ki tudja: mocsárba vezető bolygó tüz? — vagy csöndes távoli kunyhó ablakának világa?

A remény egy megsérült pillangó, mely szárnyait lebegteti még — mig a megszabaditás örve alatt jő a hidegvérü természetbuvár — lágy érintéssel ujjai közé veszi, hogy élve oda gombostüzze gyüjteménye lapjára — a valónak hideg érczlapjára.

S mégis a remény, neme a boldogságnak. —

De istenség alakját csak akkor ölti fel, midőn teljesitett kötelesség-érzetünk hit-bizalma szüli. —

NÉHAI.

BETHLEN GÁBOR UDVARA.

A nagy fejedelem különösen mint diplomata tartatik nevezetes embernek. Pedig szintoly jeles hadvezér, s a mi egy uralkodónak tán fő érdeme, képes volt anyagi, szellemi jóllétet szerezni közvetlen alattvalóinak ügyes belkormányzatával. E két utóbbi érdemében nem kis segitsége volt a bámulatos tevékenység és rendszeretet. Hogy a XVII. század magyarjait rendben tudta tartani, Zrínyi Miklós is nagy érdeméül számitja be.

Ugyanazon 1620-ik évben, midőn a folytonos békealkudozás mellett csaknem folytonos csatározásban van a morva és osztrák határokon, midőn a török egész diplomatiai ügyességét igénybe veszi, midőn a beszterczebányai országgyülés ráruházza a királyságot, s a török elfoglalta részeken kivül, ura egész Magyarországnak és Erdélynek, ráér udvara, konyhája, asztala rendezésére, miben a legaprólékosabb részletekig utasitásokat ád udvarmesterének. Szükséges, ugymond, behozni ismét *az előbbi jó szokásokat* az udvartartásban. Az udvari szolgálatot ekkép rendezi:

A legkülső teremben a *palotás hadnagy* alárendeltjeivel; a másodikban az *udvar népe, étekfogók, udvarlók*; harmadikba az udvari főfő embereknek, tisztviselőknek, az ország fő urainak szabad a bejárás; negyedik terem az előszoba (antecamera). Oda csak a *tanács-urak* és belső hites tisztviselők mehetnek. Másnak tilos; — legyen különbség az udvar és egy közönséges ház között. Két ajtónálló ügyel e rend megtartására. Ezen belül van az audientia-ház. Ennek oly tisztességben kell lennie, hogy oda senki be ne mehessen hivatlanul, csak a kinek a fejedelemmel dolga van s a cancellarius, fókomornyik, vagy az udvarmester jelenti be.

Mikor a fejedelem ott nincs, szabad oda a bejárás a *bejáró inasok*nak; „de a bársony székekbe senki se merjen leülni, a ki tisztességét szereti.“ Az audientia-házon belül vannak a fejedelem lakó- és háló szobái, hová senki be nem mehet hivatlanul. A gubernatornak minden ajtó nyitva áll bármikor.

Csúthi Gáspárra bizatik e rend fentartása, valamint az udvari személyzet, a konyhára és asztalra való fölvigyázat, ki „gyermeksége óta a fejedelem háta mögött forgott.“

Rá van bizva az idegen követek fogadása, ellátása, mire nézve minden esetben uj utasitásokat várjon.

Az asztalnokok, étekfogók, *udvarló ifjak* a palotában fenn háljanak. Ha valaki kilencz óra után nincs fenn a palotában, darabontok menjenek érte s gyalázattal vigyék fel. Mikor követség fogadtatik, minden rend a maga helyén legyen, ha tömlöczben ülni nem akar. Hir nélkül senki se távozzék; engedelem nélkül senki se házasodjék, kivált szolgálati idejének eltelte előtt. Uton az udvarmester is fennháljon s a főkapitány és alkapitány éjenként harmincz emberrel felváltva őrködjék. Mivel a pohárnokok, bortöltők és szakácsok otthon is, de kivált uton nagy tékozlást üznek a vendégszerető városok és főemberek rovására, vigyázzon az udvarmester, hogy a fejedelem gyalázatjára ilyesmi ne történjék.

A konyhára a szükségeseket a fejedelem praefectusa adja ki. A szakácsokra gondosan föl kell vigyázni. Semmi féle szolga hit nélkül egy napig sem fogadható. A konyhán az ételeket, a fejedelem *pohárszékén* a kenyeret, italt szüntelen meglátogassa. Szolga-renddel, darabonttal hámoztatni a fejedelem kenyerét, szorosan tiltatik. Föleskетett *étekfogókon* kivül a konyháról az ételt senki fel ne merje vinni, élete vesztése alatt. Az *asztalnokok* magok menjenek le a konyhára, s szemök előtt adassék fel az étel. Maga az udvarmester mindennap megtekintse a konyhát, tékozlást meg ne engedjen.

Hogy a *konyhamester* a rendet fenn birja tartani, tiz gyalog rendeltetik melléje; ezek által büntesse azonnal a hibázókat. — Az udvari nép ételének föladásakor rút szokás volt a tolongás, veszekedés, szitkozódás. Ennek eltávoztatására az asztalok számoztatnak, s e számok rende szerint kell fölhordani az étkeket. — Igen rút szokás volt az is, hogy „ifiaink közül sokan rendelt asztalukat elhagyván, másutt nyalakodnak;“ vigyázni kell, hogy mindenki a maga rendelt asztalánál egyék. A bejárók addig ne menjenek a magok ebédjére, mig a fejedelem s vendégei le nem ültek s az étkek fedőit fel nem szedték, aztán térdet hajtván, lemehetnek, — „egyenek együtt, meg nem részegedvén.“ Mihelyt a fejedelem asztalára a gyümölcsöt lerakják, menjenek fel ismét udvarlani. „Arra is vigyázás legyen, hogy csak annyi vendéget hijanak az asztalhoz, kik miatt a mi bejáróink asztalunktól ki ne rekedjenek és ne kényszerittessenek gyalázatosan imitt-amott egyebek háta megett kapdosni, a mint az igen gyakran megtörtént némely bejáróknak vendégségeket üző szokásából.

„Asztalunknál való magunk szolgálatjára két apró inas mindig fenmaradjon, kik tányérunkat tisztitsák.

„Asztalnokok, étekfogók együtt egyenek. Az udvarló ifjak a fejedelmi asztalra való étkekből legalább nyolcz tál ételt kapnak egy-egy öreg tálra valóval. A pohárnokok, bortöltők, borsolók, ebéden vacsorán 3 tál ételt kapnak. “

A fejedelem utasitása bővebben található a magy. akadémia Történelmi Tárának legközelebbi, 11-ik kötetében, hol az eredeti után *Horváth* Mihály közli. Érdekes adalék csak a fejedelem jellemzése szempontjából is, ki mindenre kiterjesztette figyelmét, s kinél a rendszeretet, ugy látszik, természeti ösztön volt, ugy a nagy valamint a kis dolgokban is. Némi érdeket ád e közleménynek az is, hogy a fejedelem, mint mondja, régi jó szokásokat elevenit fel.

A Történelmi Tár ugyanazon kötetében érdekes adalékokat találunk történetünk különböző koraira Horváth Mihálytól, kivált Mihály havasalföldi vajda erdélyi hadjáratára. Fontos közlemény *Wenczel* Gusztávé az 1381-diki turini békekötésről, mely Nagy Lajos egyik nagy dicsőségét örökiti meg. Van benne nehány ütközet-leirás török forrásokból, Vámbéry Ármintól — s végre Nagy Ivántól: Diós-Győr- és Magyarország pénzügyi történetéhez szolgáló adatok a XVI-ik századból. — Az akadémia történelmi kiadványira

főleg az iskolai és casino-könyvtárakat figyelmeztetjük.

A mi Bethlen Gábort illeti, jellemére és politikai müködésére nagy világosságot derit „gróf Eszterházy Miklós Magyarország nádora" czimü és hg. Eszterházy Pál kiadta munka, melynek első kötete csak mostanában jelent meg. A fejedelemnek számos levele jelenik meg ott, — s az egész könyv egy diplomatiai dráma, melyben egyik félen a főszereplő Eszterházy, a másikon Bethlen Gábor fejedelem.

ZENE.

Második philharmoniai hangverseny. — E hó negyedikén viszont szép szám u közönség látogatta meg a muzeum disz-teremét, s ujabb jelét adta, hogy a klasszikus zenét kedveli.

Antigone nyitánya volt az első szám. E művét Mendelsohn Berlinben irta, miután a porosz király 1841-ben udvari karnagysággal tisztelte meg. A szöveg Sophoklesé, s Tick rendezése szerint jött legelőször szinre a charlottenburgi udvari szinházban; később Berlinben, s más német szinpadokon.

A második szám Lohengrin nyitánya Wagnertől. E rövid nyitány minden eddig létező nyitányok közt a legeredetibb: akár formájára, akár tartalmára s kidolgozására nézve. — Tulajdonkép az egészet egy óriás cadentiának mondhatjuk, mely kezdettől végig folytonosan egy kétütenyes dallamból van fonva, melynek folyása ámbár a dallamra nézve mindig ugyanaz, de mindig fokozatos érdekü; a szólamok oly müvészettel, s a hangszereknek oly szinezetével váltják fel egymást, hogy a hallgató érzelmét minden pillanatban egy ujabb szólam-csoport növekedő árja ragadja el, mig eléri a netovábbat, s innen visszatér csendes medrébe, hol a felcsigázott érzelmek lecsendesülnek, s azon boldog tündérsziget partjaihoz érnek, honnan kiindultak volt. — E mü hatása — hogy még egy hasonlattal éljek — olyan mint az orkáné, mely ama tündérszigeten keletkezik, s kezdete és vége üditő lehellete a zephirnek. — Ezért — ámbár az egész előadás összevágó kerek volt, a hegedüsöknek nem lehet eléggé ajánlani a finomságot. A tulvilági flageolet-hangokon bizonyos rozsda volt, vagy olyan valami, mint a vékony hajszálra rakodott porszemek.

A harmadik számban a közönség egy régi ismerősével találkozott, s annyival nagyobb örömmel fogadta, mert egy ária helyett, váratlanul jött. Öreg Bach Sebestyén Toccátája volt e váratlan kedves vendég, s jó kedvével, tréfáival, élczeivel mindenkit felvillanyozott. Valahányszor e humordus antik müvet hallom, mindig egy nagyszerü német népünnep áll előttem, melyen a népnek apraja és nagyja szive szerint mulat. — A nyolcz nagybőgőre — mint öreg atyamesterekre, el-elragad a fiatalok jókedve, sőt néha ugy neki indulnak, hogy ezeket háttérbe szoritják, vagy elgázolják; a brácsák — mint még tegnapi inasok s mai felszabadult legények, kiknek a hangjok is alig férfias — sovárral, de szemérmesen morogják az öregek után a födallamot, félszemük a sörös kancsón, félszemük pedig a hegedük klánéták és oboákon, melyek mint mesterasszonyok és kisasszonyok mindenben szeretnének tonust adni, — de a melyekre a violoncellok férfi-kara az öregekkel együtt keveset hajt, sőt a szépelgő jutonczokra — a fagottokra — sem féltékeny. — Milyen mulatságos német élet! ... A zaj közül olykor kiemelkedik a vadászkürtök világfájdalmas szava, s a trombiták demagog kiabálásai; de senki sem figyel az ébredező honfiak szavára; nem érzik a bilincseket, melyeket az öreg zsarnok — Bach Sebestyén — tett kezökre és lábokra; mondom: oly kedélyesen mulatnak, hogy Hoffman fantasztikusszemüvegével láttuk, miként a kilenczedik nagybőgő is — mely titán nélkül levén, dologtalanul hevert a többi lábához fektetve — felágaskodott s nyájaskodásból a karnagy fejére akart állani. — Ilyen ama nagy világszabadság; mindenütt rendőrképü ellenpontok, melyek a legkisebb kihágást is éber figyelemmel kisérik s ellenpontozzák. E képet azonban nem azért mondám, hogy olvasóimra erőszakoljam, kik netalán élő füleikkel hallották, vagy ezután fogják hallani a hires Toccátát. Mert az absolut zenének tündérszépsége abban áll, hogy mindenkinek — egyéniségéhez mért — különböző alakokat mutat; hasonlit a tükörhöz, melyben magunkat látjuk legelől, s a többi alakok és tárgyak háttérbe vonulnak.

A 4-dik számot Schubert kemény C Symphoniája tette. Mind azok kisebb-nagyobb mértékben csalatkozhattak, kik a kedves dalköltőtől szintén symphoniai remeket vártak. E mü a legkisebb részletekig oly szélesen ki van dolgozva, hogy Schubert genialitása a fő és mellék dallamokban egyaránt félreismerhetlen. Különösen szép része a symphoniának a 2-ik szakasz, mely ránk magyarokra magyaros jellemével kettős érdekü. E magyar jellem nem a népies rhythmusban, nem a nagyobbitott negyedben s más külsőségekben észlelhető, — s épen azért tartom érdekesnek, mert — miként már más alkalommal többször mondtam — ama népies külformák nélkül is lehet s kell a magyar zenét fejleszteni. De pontot teszek e helyre, nehogy zenénk megpenditésével egy most ide nem tartozó értekezésbe merüljek.

BARTALUS ISTVÁN.

MAGYAR AKADÉMIA.

Hétfőn (jan. 12.) a *nagy-gyülés* kezdete. Kedden folytatás. Szerdán az igazgatóság gyülése. Szombaton ünnepélyes *köz-ülés* a muzeum teremében.

Első nap az osztályok jelentései olvastattak. A nyelvtudományi osztály az ugynevezett *Sámuel*-dijra (15 arany) ajánlotta *Fogarassi* Jánosnak egy nyelvészi értekezését. A *Marczibányi* jutalom (50 arany) kitüzése az idénre a nyelvtud. osztályt illetvén: feladott kérdése ilyen formán hangzott: adassék elő, minél számosb példával világositva, mily *rontó* befolyást gyakoroltak az idegen nyelvek nyelvünkre a nyelvujitás diadala óta. Az akademia a *rontó* melléknevet nem találta helyesnek; egy tisztelt tag azt jegyzé meg, hogy a *rontó* nem szabatos, miután nemcsak *idegenszerüség* által romlik a nyelv. Ajánlotta: „nyelvünk természete ellen való.“ Mások ugy vélték hangzani a kérdést, mintha általa az idegen nyelvek *minden* befolyása *rontó*-nak volna bélyegezve. Mintha a nyelvujitás s az ez óta történt minden törekvés volna kárhoztatva benne. A gyülés az osztályt bizta meg, hogy a kérdést ujonnan formulázza, a mi megtörténvén, másnap elfogadtatott. A kérdés bővebben indokolva és körülirva fog kihirdettetni, s a *rontó* melléknév *káros*-sal cserélve föl. A mi aztán egyre megy.

A bölcselmi és természettudományi osztályok „*a magyar hölgyek pályadíjára*“ érkezett népszerü munkák iránt tőnek jelentést. A hat vagy hét-rendü pályaművek közől csak *egy* nyerte meg a jutalmat, de az átalános dicsérettel. E munka „Természeti földleirás,“ koszoruzott szerzője: *Greguss Gyula.*

A történet-tudományi osztály (kedden) ajánlotta: *nagy jutalomra* (200 ar.) *Szalay* László „Magyarország történetének“ eddig megjelent utolsó kötetét s egy füzetét, a mi átalános éljenzéssel fogadtatott; a *Marczibányi*-dijra *Hornyik* János „Kecskemét története“ czimü jeles munkáját. Szintén helyesléssel találkozott.

Következett a titkos szavazás az osztályok által ajánlott uj tagokra.

A bölcselmi osztályban levelező tagból *rendessé* lőn; *Greguss Ágost.*

Salamon Ferencz lev. tag, saját kivánatára, a nyelvtani osztályból a történetibe tétetett át.

Ujonnan választott levelező tagok:

A nyelv- és széptudományi osztályban: *Madách* Imre, *Szemere* Miklós, *Lévay* József.

A törvénytudományiban: *Hoffmann* Pál, *Kallós* Lajos.

A történettudományiban: *Hornyik* János, a Marczibányi-jutalommal koszorúzott munka szerzője.

A mathematikaiban: *Asboth* Lajos, mint hadtani iró; *Csányi* Dániel.

A természettudományiban: dr. *Halász* Géza, *Hollósy* Jusztinián, *Hazslinszky* Frigyes, *Preisz* Mór, *Jendrassek* Jenő, *Markusovszky* Lajos, *Duka* Tivadar, Keletindiában lakó hazánkfia.

Külföldi levelező tagok lettek: *Benfey* Teodor; *Grote* Arthur, az Asiatic Society elnöke; b. *Prokesch-Osten* stambuli követ; *Süphi bej*, török tudós; *Spencer*; F. *Baird*, J. *Cassin*; L. *Agassis*; *Dana*; *Atkinson.*

Szombaton d. e. 10 órakor ünnepélyes *közülés* a muzeum disztermében. Elnök megnyitja az ülést. Titoknoki előadás az akadémia 1862-diki történetéről. Két értekezés *Ipolyi* Arnold és *Nendtwich* Károly rend. tagoktól. Két *emlékbeszéd* elhunyt tagok felett: *Lonovics* József és *Trefort* Ágoston által. Elnöki zárszó.

VEGYES.

— Ohajtva várjuk az időt, hogy lapunk belügyeiről ne kelljen többé szólnunk a közönséghez. Nagyon rontja az illusiót. Mintha a gazdaszszony, ki vendéget lát, minden konyhaeszközét asztalra hordaná, melyekkel az ebéd készült. De most egypár szót nem mellőzhetünk. A Koszorú első számainak expeditioját váratlan akadályok zsibbaszták, melyeken részünkről csak bosszankodni vala mód, hamarjában segiteni nem. Helybeli kihordó személyzete háromszor változott a két számnál. Vidékre a czimszalag kézzel irása vett időt igénybe, mert uj év körül nem győzték nyomni. Vidéki reclamatio ugyan, aránylag, kevés jött, de okunk van hinni, hogy sokan későre kapták az első számot. Reméljük, azóta birják. S ha egyszer, nyomtatott szalagokkal, rendbe jő: azután menni fog. A helybeliekre nézve odatörekszünk, hogy a lap még előző szombaton kihordassék. Talán már e szám is jobban viseli magát. Előfizetni még most sem késő, miután az első számokból pár száz fölösleges példányt nyomattunk. De sokáig nem folytathatjuk e fölösleges kiadást.

** Ha szükségesnek látjuk, hibáztatunk is, de nem szivesen teszszük; annyival inkább örülünk, mikor valódi érdemről és annak kitüntetéséről beszélhetünk. Mert ezen kellemes helyzetben vagyunk. Akár ha a megtisztelt érdemeit tekintem, akár a modort melyben történik, akár a gyöngéd kezekre gondolok melyek azt rendezik, nem kerülhetem ki, hogy eszembe ne jussanak a szavak, melyek oly könnyen állanak magyar ember ajkán, és kifut tollamból az „éljen,“ a „helyes.“ Országunk Deákja kapott erdélyi nőktől 1861-ki emlékül egy igen csinos szobormüvet, melyet, társaik nevében, ifj. báró Kemény Istvánné és b. Szentkereszti Karolina urnők e napokban az illető kezéhez juttattak. A mű az épen emelkedő félben levő Pannoniát ábrázolja, a mint egyik kezében hatalma jelképeire támaszkodván, másikat védőleg nyujtja mellette álló fia felé, ki a törvényre utal. Minő talpraesett gondolat és mennyi vonatkozással bir. A mü *Alexy* K. jeles szobrász hazánkfia müve. A bronzöntés bécsi. A kivitel technikája alig hagyhat kivánnivalót fenn. — De a kifejezés, ha nem csalódunk, a bécsi öntödében valamit vesztett. Különösen magának Pannoniának arczkifejezése

méltóságosabb volt az eredeti mintában. — Azt is igen találónak vélem, hogy a szobormüvet-hordó talpkő a szt. István bazilikájának egy márványdarabjából készült, melyet emez egyszerű, felvésett szavak jelölnek: „az alapkő Szent Istváné.“

Vajha mentől többször szólhatnánk valódi érdem méltó jutalmáról!

— *Kubinyi F., Ipolyi* és *Henszlmann* tudósaink keleti utazása képekkel diszített kiadásban fog megjelenni. Henszlmann Párisban készitteti hozzá a képeket.

— *Simonffy* Kálmán előfizetést hirdet „Dalvirágok“ czimü válogatott zeneműveire. Több dala él — ugy mond — a Duna, Tisza partjain, a Mátra vagy Hargita tövében, melyeket a nép, nemzeti zenénk legszigorubb itésze, elfogadott, magáévá tett; — s ennél nem kell nagyobb ajánlás. Előfizetési ára a 40 darab zenekölteménynek 2 forint, mely Pestre, Szalay Alajos ügyvéd urhoz (fejérhajó utcza 7. sz.) küldendő, márczius 15-éig.

— *Bunyitay* Vincze, nagyvárad-megyei áldozár „Ifjusági olvasmányok“ czimü folyóirat I. kötetére nyitja meg az előfizetést, 1 ftjával, melyet hozzá Nagyváradra kell küldeni. Irányát Danielik püspök ő mélt. idézett szavai jelölik: hogy a sajtóban észrevehetni „oly mozzanatokat, melyekből a jókedv és hajlam, az európai hitetlenséggel versenyezni, elég világosan kitünik . . . hogy a teljességgel nem keresztény gondolkozásmód, szokások és erkölcsök már-már nálunk is — tán akaratunkon kivül, tán észre sem véve — elég nagy foglalásokat tettek.“ E társadalmi baj enyhitésére keletkezik eme folyóirat, és szándéka „a t. közönségnek legnemesebb irányú s mindamellett mulattató olvasmányokat nyujtani.“ Előf. határidő február vége.

— Gr. Batthyányi Arthurné Appraxin Julia a budai magyar szinpadon jótékony czélra föllépni szándékozik.

— Az *Egri Posta* szerkesztését, hir szerint, Vida József tehetséges ifju költőnk venné át.

— A „Gombostü“ előfizetők hiányában megszünvén, olvasói a „Nefelejts“-et nyerik kárpótlásul.

— Az „Uj Nemzedék“ belmunkatársai tiltakoznak Wodianer szándéka ellen, mely szerint a megszünendő lap helyett a „Divatcsarnokot“ igéri kárpótlásul. — Mi sem vagyunk barátja e kárpótlásoknak. Mindenesetre illőbb megkérdezni az előfizetőt, visszakivánja-e pénzét, *pénzül*, vagy megnyugszik a kárpótlásban. (Azóta Wodianer is nyilatkozott, eléggé megnyugtatólag.)

— *Hugo* Károly, magyar és német költő, *automimicai* előadásokat készül rendezni Pesten. — Költeményeket costumeben és taglejtéssel adni elő.

— Kecskemét városa történetének 20 éve, 1683-tól 1703-ig jókora vastag kötetet, 32 nyomtatott ivet tesz ki. Alföldünk e nevezetes városa történetének előbbi, 3-ik kötete a „török világ“ot foglalta magában — a 4-ik kötetben foglalt 20 évi kor „német világ“nak neveztetik s nem ok nélkül. — A török világnak meglehetősen megfelel a német világ, ama város történetében. — Képzelni lehet, hogy e vastag kötet nem csupán Kecskemét városa történetére nézve érdekes. A helyi viszonyok benne sokképen tükrözik az ország átalános viszonyait, s a 250 okmány közt, mely a kötetben van, igen számos derit világosságot a fölszabaditási harczokra, melyek vége a török kiüzetése lőn, s a Tököli féle mozgalmakra, — és a birtokviszonyok uj alakulására. Hornyik János ur, a kecskeméti levéltár őre, becses adalékot nyujt hazai történetünkhez, s Szilády Károly kecskeméti nyomdász tett legalább is annyi hasznot, mint azon vidéki nyomdák, melyek lapjaink számát annyira szaporitják, hogy isten jóvoltából felül vannak a 100 számon.

— Az angol posta-kalendárium szerint London népessége az utóbbi tiz év alatt mintegy 440 ezerrel szaporodott, jelenleg két millió nyolczszáz ezer lakosa van e világvárosnak; házainak száma 362,890. Valaki kiszámitotta, hogy e házak egysorban képzelve, Londontól a a pyrenei hegyekig nyulnának, vagy pl. Pozsonytól a Feketetengerig.

— Francziaországban igen hasznos és jeles könyvnek tartják *Tastu* asszonyságnak az anyák számára irt könyvét. Czime „L'éducation maternelle“. Megjelent Didier kiadónál, Párisban.

— Franczia irók szokása szerint Hugo Viktor „Miserable“-jei mint dráma is meg fognak jelenni. Regényből drámát faragni nem szokott sikerülni, s legkevésbbé hiszszük, hogy a „Nyomorultak“ (nem „Boldogtalanok“ inkább?) egyéb legyen egy öt-hat felvonásos speculationál. Azonban ugy halljuk, lefordítják magyarra is, még pedig oly mohón, hogy egyszerre kerül szinre Párisban és Pesten. Mindenesetre érdekes lesz, s közönsége nagy, s magunk sem maradunk honn; de más kérdés, hogy a kiváncsiságon kivül egyebet ki fog-e elégiteni a nagy költő drámává törpített regénye.

— A mi szinházunknál is vendégkint szerepelt Charton-Demeure énekesnőt oly megtisztelteté érte, minőben soha sem részesült müvésznő. Egy havannai nábob tömérdek költséggel szinházat épittetett, különösen az énekesnő kedvéért, s roppant évi fizetéssel szerződteté e szinházhoz, melyet maga az alapitó igazgat.

UJ KÖNYVEK. *)

A MAGYAR TUD. AKADEMIA SZÓTÁRA. A magyar tud. akadémia megbizásából készitették *Czuczor* Gergely és *Fogarasi* János. 1. kötet 5-dik füzet. (Pest, 1862. Emich G.). K4r. 1281—1326 hasáb és (előbeszéd) 164 l. Ára 1 ft.

MARCIUS GALEOT könyve MÁTYÁS KIRÁLY jeles, bölcs és elmés mondásai és tetteiről. Hozzájárul CARBO párbeszéde Mátyás dicső tetteiről, s egykorú emlékirat a király menyegzőjéről. Közli *Kazinczy* Gábor. Pest, 1863 (62). Ráth M. N8r. XIV és 203 l. Ára 2 ft.

AZ UJ FÖLDESÚR. Regény. Irta *Jókai* Mór. 3 kötet. Pest 1863 (62). Emich G. 8r. 154, — 178, — 161 l. Ára 3 ft.

VIRÁG BENEDEK MAGYAR SZÁZADAI. Harmadik kiadás, *Toldy* Ferencz által. I—III. kötet. A szerző (aczélmetszetü) arczképével. Pest, 1862. Heckenast G. 8r. 251, — 218, — 293 l. (Ezen czim alatt is: A MAGYAR NEMZET CLASSICUS IRÓI. III. folyam 1—3 kötet). Ára 5 ft.

A MAGYAR ALKOTMÁNY TÖRTÉNETE. Iskolai kézikönyvül irta *Ladányi* Gedeon, debreczeni ref. tanár. 8-r. Ára 1 ft. (Telegdi, Debreczen).

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a Magyar tud. Akademia nyelvosztályának bizottsága. Szerkeszti *Hunfalvy* Pál. Első kötet. Harmadik füzet. Ára 3 füzetnek 3 ft, postán 3 ft. 30 kr. 8-r. 317—476 l. (Eggenberger, Pest).

A TALÁLT GYÖNGY. Énekes szinmű, három felvonásban: Irta *Csaby* Imre. 16-r. 76 l. (Érseki nyomda, Eger, 1861.)

Szabó Richard UJABB BESZÉLYEI. Két kötet. Pest, 1863 (62.) 8-r. 205,—187 l. Ára 2 ft. (Lauffer és Stolp tulajdona).

Sardou Victorien. A FEKETE GYÖNGY. Regény. Francziából: *Bodor* Károly. Pest, 1863 (62). N12-r. 118 lap. Ára 1 ft. (Lauffer és Stolp).

MAGYAR NÖK ÉVKÖNYVE. Harmadik évfolyam, 1863. Szerkeszti és kiadja *Emilia*. 4-r. 6 + 167 l. Három kőrajzú arczképpel. Aranyozott papir kötésben ára 2 ft. 50 kr. (Pest, Engel és Mandello nyomd.)

PERSA TANULMÁNYOK. Közli ifj. *Kán* Pál. Ára 20 kr. N8-r. 16 l. (Osterlamm, Pest.)

KÜLFÖLDIEK.

Gervinus, GG. SHAKESPEARE. 3 Auflage. 2 Bände. Leipzig 1862. W. Engelmann. N8r. 601 és XIII;— 586 l. Ára 3 tallér.

WALTHER VON DER VOGELWEIDE. GEDICHTE. (Aus dem Mittelhochdeutschen) übersetzt von Karl *Simrock*. 3. vollständige Ausgabe. Leipzig 1862. S. Hirzel. 16r. XXVIII és 339 l. Ára 1 tall., 12 ez. gar.

Braddon, M. E. LADY ANDLEY'S SECRET. In two volumes. Leipzig 1862. B. Tauchnitz. N12r. 322; 314 l. Ára 1 tallér.

DICHTERBUCH AUS OESTERREICH. Herausgegeben von Emil *Kuh*. Wien, 1863. 8-r. X, és 365 l. Ára 3 ft.

Roquette, Otto. NEUE ERZÄHLUNGEN. Stuttgart 1862. Cotta. 8-r. 362 l. Ára 3 tallér.

Herbert, Lucian. NAPOLEON III. Roman und Geschichte. 1—3 Bde. Leipzig, 1862. F. W. Grunow. 8-r. XIII. + 242; 233; 230 l. Ára 4 tallér.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

T. Urszinyi Andor urnak. B. Csaba. Az előfizetési iven (megmutathatjuk) csak *Urszinyi Andor* név áll. Azonban legyen a kivánság szerint.

R. R. urnak, Kaposvár. A pártolói dijakat vettük és köszönjük a buzgó részvétet. De *csupán* 1863-ra lépni be mind a társaságra, mind az egyes pártolókra nézve hátrányos volna. Az utóbbiak csak az 1863-ban kiadandó könyveket kapnák, és igy *csonka* folytatatását is valamely 1862-ben megkezdett munkának. Nincs más mód, mint vagy mind a három évre (1861—63) belépni, vagy újabb 3 év kezdetét várni el. Ezt mi a lapokban csak a minap is igy hirdettük.

P. I. urnak, B. Gyarmat. A nyelv- és szófüzési hibás példákat szivesen közlenők, ha az előadás nagyon is grammatikai modorban nem lesz tartva. Nem *szak*lapot szerkesztünk immár.

Önképző társulat, Kecskeméten. Köszönjük a megtiszteltetést, és ohajtjuk, hogy a társulat minél szebben virágozzék fel.

Brankovics Gy. urnak, Pozsony. Beirtuk féléves előfizetőnek, mielőtt sorait vettük volna. Reméljük, azóta vette a lapot.

M. F. urnak, M. Vásárhely. Viszont üdvözlet. Kaptunk mindent, s igyekszünk eljárni benne.

D. A. urnak, Meran. Már megrendeltük volt a t. példányt. Most, a számadásért, *azt* kell kitörölnünk, s a t. dijat levonás nélkül számitanunk. Ez utóbbira kérjük az alkalmat, minél előbb.

Dr. K. P. urnak, Győr. Ugyanazt.

Brüsszelbe. Minél előbb, annál jobb. Reméljük, oda talált a lap? — Szives üdvözletünket!

Sidó Ferencz, urnak K. Bresztován. Azt a nevet, mely t. uraságodéval egy iven jött be, nem valánk képes *elolvasni*, s igy a lapot meg sem indithattuk.

Szombathelyi posta-bélyeggel, dec 27-én téve föl, egy 6 ftos előfizetés érkezett hozzánk, *minden név nélkül*. Kivül a boritékon *Ernuszt*, vagy *Ernesst* forma név olvasható, mint feladóé. Igy nem expediálhatjuk.

TARTALOM.

Materialismus. *B. Eötvös J.* — Gr. Széchényi emléke. *Ormós Zs.* — Gyöngysor kedvesem nyakára. *Dalmady Gy.* — A nők a tükör előtt. *Gyulai P.* — Milton „elv. paradicsomából.“ *Szász K.* — A találkozás. Oroszból *K. B.* — Sylvester. *Néhai.* — Bethlen Gábor udvara. — Zene. *Bartalus J.* — Magyar akadémia. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés. —

Teljes számú példányokkal még szolgálhatunk.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. JANUÁR 25. 1863. 4. SZÁM.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKE MILYEN LEGYEN?

V.

Az allegoria — példázat-kép — a vallásban, a művészetben és költészetben egyaránt gyakran előfordul. A művészetben az allegoria bizonyos fogalom személyesitését jelenti.

A jelvénytől — symbolum — mely a művészetben hasonlólag gyakran előfordul, különbözik, mert ez az általános fogalmat inkább csak jelelő mint kivivő, s külön vonatkozás nélküli jel. Midőn pedig a jelvény más alakkal egyesülten viszonyos egésszé válik, a jelvényes példázat áll elő. Igy a könyv magában a tudomány jelvénye, s egy férfiu kezében a tudós jelvényes példázatává válik.

Némely oldalról azon ohajtás lőn fölemlítve a Széchenyi-emlék tárgyában tartott bizottmányi ülésben, hogy jelvények s allegoriák ékesitsék a felállítandó szobrot.

Részemről minden ilyetén ékesítéseknek ellene vagyok.

Az élettelen allegoriák és symbolumok ideje nagy férfiak emlékszobrain lejárt immár napjainkban, jobbadán csak a halottak országába s a sirkertekbe vonultak, mikben az élők kegyelete a jóság, könyörületesség, örökkévalóság és hasonló elvont fogalmak személyesítésében az elhunytak iránti vonatkozásait, s ezek erkölcsi érvét kifejezni ohajtja.

Rauchnak realisticus iránya erősb gyökeret vert és tanítványaiban jobban elterjedt, mint erről Lessing szobra Braunschweigban kezeskedik, semhogy az allegoriák és jelvények a műértők tetszésére számolhatnának.

Legbensőbb valóságában szintugy, mint külső alakjában fölismerhetőleg, és magából az egyénből merített művészi mozzanatban, önálló egészkint állítani elő a szobor által kitüntetett egyént: ez törekvése korunknak, mely a realisticus irányt a szobrászatban magáévá tette.

Ezen törekvés az allegoriát kirekeszti köréből.

Venius Otto, a nálánál nagyobb Rubens tanítója, nagy vétket követett el a művészetről mai nap fennálló fogalmaink ellen, midőn tanítványába az allegoria iránti előszeretetet beoltotta, midőn fennlevő bizonyságok szerint, az allegoriai rajzok egész gyüjteményét juttatá tanítványa kezeibe. E nélkül Rubens, allegoriai képeinek hosszu sorát Medicis Mária életéből, miken katholikus egyházi méltóságok pogány istenségek mellett szerepelnek, nehezen festette, s idejét, melyet munkátlanul lefolyni nem engede, más festményekre fordította volna. Winckelmann pedig, Rubens példaadása nélkül, az allegoria által tán el nem ragadtatott volna annyira, hogy hosszu értekezéseket irjon dicsőitésére, s a művészet legroszabb korszakában, a XVIII. században élő Gran bécsi festésznek a császári könyvtár kúpjába

festett nagy allegoriai képét a festészet legmagasztosb művei közé sorolja.

Érdemes kissé körülményesben leirni ezen ábrázolást, mely a művész reformator Winckelmann dicséretét annyira kiérdemelte.

Festői hős költeménynek nevezi Gran allegoriáját, mely nem Leda tojásaival kezdődik, hanem, mint Homer kiválóképAchilles haragját énekli, ugy a művész csak a császár gondoskodását a tudományok iránt ecseteli. A császári felség értékes fejékkel ellátott ülő nő alakjában jelenik meg, kinek mellén arany sziv csüng alá egy lánczról, mint jóttevő szivének jelvénye. Alatta szögmérővel, festéklappal és vassal egy nemtő ül, mig egy másik, az épitésnél mutatkozó jó izlésre vonatkozólag, a három Gráczia arczképével fölötte lebeg. Az átalános bőkezüség, töltött erszénynyel, a főalak mellett ül, s mig ez alatt egy nemtő a római congiariusok*) tábláját tartja, addig háta megett a külön osztrák bőkezüség látható, megfojtott pacsirtákkal**) a köpenyében. A bőségszaruból kihulló adományokat a nemtők felfogják, hogy azokban a tudomány, művészet s a könyvtár fölépitése körül érdememeseket részesitsék. De hagyjuk a többit; hisz a nővé átöltöztetett császár, értékes fejdiszével s a lánczról lecsüngő arany szivvel, a felette lebegő Gráczia képek, az *átalános* s a *különleges* osztrák bőkezüség, megfojtott pacsirtáival, már is eléggé ki magyarázza a compositio értékét.

Ezekhez hasonló allegoriai izetlenségeket a szobrászat terén bizonyos Permoser Boldizsártól láttam Bécsben. Ezen művész idősb kortársa volt Grannak. Olaszországban 14 évig tartózkodott, azután Berlinben és Drezdában működött sokat; alkotásai azonban mind a két helyen nagy részben elenyésztek. Bécsben neve két műalkotásában fenn van tartva. Az egyik a Szent István dom Tyrna-kápolnájában, Jenő (Eugen) savoyai herczeg siremléke. A márvány emlék 80 mázsát nyom, s a szobrász féreg alakjában képezte önmagát, ki a rajta álló herczeg lábai alatt tekergőzik, s arczát a herczeg felé fordítja. Másik műve Permosernek a belvederei palota földszinti csarnokában ugyancsak Jenő herczegnek ferde felfogásu s izléstelen apotheosis-csoportozata.

Az elősorolt művek figyelmes megszemlélése elég arra: hogy az allegoria iránti előszeretetből kiábránduljunk. Winckelmann azonban ezelőtt száz évvel irta értekezését, és természetes okokból kora izlésének befolyása alatt állott. Gran és Permoser alkotásai ugyanazon időben keletkeztek, azért az allegoria iránti előszeretet nála mentségre talál; értekezése pedig akkor már csak azért is szükséges volt, hogy a nagyon elterjedt allegoriák magyarázására a kulcs ne hiányozzék.

Maga Winckelmann megkivánja az allegoriától, hogy önmagából, mellék magyarázat nélkül, érthető legyen; de épen ezen szempont is az allegoriák mellőzését javasolja; mert ki képes például okát felhozni annak, hogy miért kellett a bécsi könyvtárt megalapító császárt nőnek képezni? miért volt szükséges a lánczról lecsüngő arany sziv arra, hogy jótettekre hajlandósága kifejeztessék? Ha a művész egy elefántot képezne, előállított csoportozatában ki fogná azt a félénkség és megrémülés jelvénye gyanánt venni? pedig a régiek azért, mivel az elefánt állitólag saját árnyától fél, azon fogalmak kifejezésére használták; de ha megértenők is, a nő helyettesítés, az arany szív s az elefánt, vagy a Permoser-féle tekergőző féreg jelentését, hol van mindezekben az élet, melyet a műalkotásokon látni ohajtunk?

Az erény s ennek ellentéte a gonoszság allegoriáit, se a régiek, se pedig Winckelmann kortársai nem birták feltalálni. Korunk művészei, ugy hiszem, hálásb foglalkozással töltik idejüket, semhogy azt

*) *Congiarium* az előkelők, és főkép a császárok által a népnek osztott jutalmat jelentette a rómaiaknál, s igy a *congiariusok* a jutalomban részesülők voltak.

**) Némely irók állitásakint a régi osztrák márkgrófok paizsán látható sasok idő folytán pacsirtákká lettek, miket a rómaiaknak egy költött pacsirta legiojától akartak leszármaztatni, mi azonban, vizsgálódások után, alaptalan mesének tünt ki.

Ezen magyarázatokat Winckelmann jegyzéseiben lehet olvasni.

ily fogalmak testesítésének megkisértésére pazarolnák.

Kaulbach Vilmos a monda, történelem, művészet és tudomány fogalmait, Veit Fülöp pedig Italia s Germania alakjait alkották meg allegoriában. Ezzel az allegoriának helye s köre a művészetben ki van mutatva; ez azonban távol esik attól, hogy történelmi eseményekre vonatkozó előállításoknál a megtörtént dolgok jelvények és példázatok által helyettesítessenek.

Az allegoriát nem a szépnek, hanem az érthetőségnek fogalmával állítom ellentétbe, és mivel mind az, mi a széppel nem ellenkezik, a művészet körében előállítható, természetes: hogy használata a szobrászat és festészet körében nincs kizárva, csak korlátozva. Az allegoria értelmezése: hogy bizonyos fogalmat személyesít, eléggé kifejti, hogy nem tett dolgok s élő személyek, hanem csak fogalmak ábrázolásául szolgál, azért Kaulbach, Veit és mások ujabb időben, a fentebbi példákban az allegoria körén túl nem terjeszkedtek. Maga Rauch a nagy Fridrik-szobor talapzatán az erő, igazság, bölcseség és mérséklet allegoriáit készitette; de mentségéül szolgál, hogy az emlék mintáját megalapító III. Fridrik Vilmos király az allegoriák iránt rendkivül nagy előszeretettel birt, hogy a talapzat történelmi alakcsoportozatai helyett szintén példázatokat kivánt, és Rauchnak a talapzat magas domborművü történelmi alakjainak megmentése is munkájába került a legfelsőbb akarattal szemben.

Daczára ennek, mivel az allegoriák Rauch irányával világos ellentétet képeznek, műitészei a nagy Fridrik szobrán feltünő ellenmondást nem könnyen feledik; mert végre is minden allegoria csak könnyebben vagy nehezebben érthető hieroglypha.

Azért a Széchenyi-emléken az allegoriákat mellőzzük.

VI.

Jelenkori szobrászatunk törekvését, mely legbensőbb valóságában szintugy, mint külső alakjában fölismerhetőleg és magából az egyénből meritett művészi mozzanatban, önálló egészkint állitja szem elé a szobor által kitüntetett egyént, bővebben megfejteni tartozom.

Emlékek által azon halandók örökittetnek meg, kik, a mindennapiság szinvonalán felül emelkedve, a nagy tömegnél magasabban állanak, vagyis oly egyének, kik a közre kiható hasznos szolgálatokat tettek, szóval történelmi egyének.

Ily halandók rendesen nyilván, a nagy közönség szemei előtt futják le életpályájukat. Ezen életpályák, magából az egyénből meritett mozzanatokban, mik művészi előállitásra képesek, annál gazdagabbak, minél nagyobb volt a munkatér, mit a dicsőitendő éltében elfoglalt, következésképen minél nagyszerübb emlék állitása forog kérdésben.

Ezen művészi mozzanatok feltalálása a művész feladatai közé tartozik. Münchenben első Miksa választófejedelemnek Thorwaldsen által mintázott szobrán a művészi hatás csak azért hiányzik, mivel a művész a történelmi mozzanatot, mely a fejedelmet önálló tevékenységében feltüntetné, föl nem használta. A jól mintázott szobron mi sem jelezi: hogy a katholikus Liga hatalmas fejével állunk szemben. Ellenkezőleg, ugyancsak Münchenben, a Rauch által mintázott első Miksa-féle szobron, a király azon történelmi cselekménye van megörökitve, midőn a népnek az alkotmányt adja. Fernkorn bécsi szobra pedig, mint olvasóim már tudják, Károly főherczeget az asperni csata vezérekint tünteti elő.

Ha Széchenyinek eredmény dús, tevékeny életfolyamát vizsgálat alá veszszük, benne több jellemző eseményt találunk, melyek művészi előállitásra alkalmasok volnának, és a miket egyenkint felsorolni fölösleges. Részemről azonban élete azon nagyhatásu jelenetét választanám, *midőn, nemzeti nyelvünkön tartott szónoklatával, egész évi jövedelmét a magyar tudományos akadémia megalapitására felajánlja.*

A honfi tettekben oly gazdag pályának csupán kezdetét jelöli ugyan e cselek-

mény, de antik-szerüleg nemes, és oly fényes, hogy a nagy honfi későbbi tettei által sem borittatik homályba, s mindezeken felül a szónoki helyzet miatt plasztikai.

Nemcsak a történeti mozzanat megválasztása, hanem az előállitandó egyén helyzetének helyes elrendezése is az emlékszobor kellékei közé tartozik.

Ezen szempontnál ügyelni kell: hogy a helyzet jellemző s illedelmes legyen.

Az antik szobrok mutatják, hogy a régiek mindakét szempontra ügyeltek.

Nem csak az élők cselekményeiben és maguktartásában, hanem azok művészi előállitásában is vannak bizonyos illemszabályok, miket az emberek minden időben megtartottak. Illedelmes magatartás s állás növeli az alak nemességét, s igen helyesnek találom azon hasonlatot, mely a külső illendőség elleni hibát a zene hamis fogásával és rosz hangjával azonositja, a mennyiben mindakettő kellemetlen érzést szül.

A régiek illetlennek tartották volna az istenek, hősök, vagy szónokok számára készült szobrokon az alakot egymásra vetett lábszárakkal képezni. A görögök a keresztbe vetett lábszárakat puhaság jelének vették, s azért Bacchus, Páris, s a Nereidek tánczaiban és dallamaiban gyönyörködő Nereus lőn csak ily helyzetben képezve. Apolló némely szobrain, mik a játszó ifjuságot jelképezik, hasonlólag ily állást találunk.

Demosthenes szemére hányta Niobulusnak sebes járását, mert ezt az arczátlanság egy nemének vette, s a szemtelen beszédet a sebes járással azonositotta. Ezen elvnél fogva a régiek a test lassu mozgását a nagylelküség jellegéül tekintették.

Marchesi szobrának Bécsben, mely első Ferencz császárt előrehaladó állásban tünteti fel, ez állást hibául rovják fel a műitészek.

A régi alakok nyugott helyzete továbbá nem engedte meg, hogy a hátulsó láb a nagy ujjon álljon, ezen állás tánczmesteres eröltetést mutatna. Az előlálló lábnak ujhegyre állitása pedig, Propertius szerint a büszkeség, Petronius szerint a szemtelenség jele, Euripides szerint pedig a Bacchansok állása volt.

Ha csak az antik izlés nemességének és szépségének annyi századon át fenálló szabályait felforgatni, s azok helyébe másokat és bizonyosan nem oly kifogástalanokat állitani nem akarunk, nincs okunk reá, hogy az illendőségnek fentebb kijelölt elveit mellőzzük ujabbkori alkotásainknál.

A Széchenyi-szobor történelmi mozzanatára nézve fentebb tett javaslatom elfogadása által azon kérdés: mily helyzetben képeztessék Széchenyi alakja? lényegileg már meg van fejtve; mivel azonban, javallatom félretétele esetében, az alak minősége kérdés alá jöhet, nem fog ártani az állás vagy helyzet különböző lehetőségeit kissé vizsgálat alá venni.

Emlékeken a lovagló, fekvő, ülő vagy álló helyzet lehető még, miután a járó, vagy is előrehaladó helyzet iránt észrevételemet már megtettem.

A lovag-szobor uralkodó fejedelemnek vagy hősök sajátja; s habár Széchenyiről életirói följegyezték, hogy hajdan vitéz katona volt, s a ló hátán nem csak helyesen ült, hanem a lovak nemesítésére irásban és tettleg hatott, mivel mégis ezen élet-mozzanatai csak másodrendüek, véleményem szerint a lovag-szobor gróf Széchenyihez nem illő.

A másik három helyzetre nézve, az életből vett következtetés után, azt tartom: hogy a fekvő helyzet a testi tehetlenséget vagy nőies tétlen puhaságot és gondolatba elmerülést jellemzi, s minthogy a tétlenség nyilvános plasztikai mű jellemét nem képezheti, az ormó-ékesitések kivételével, melyeken a fekvő helyzet az épitészeti alkotás szükséges következménye, nevezetes emberek élő alakjait fekvő helyzetben nem fogjuk találni.

Nem emlékszem reá, hogy erőteljes, tevékeny férfiut kinyujtott helyzetben mintázva szemléltem volna; ellenben a modern emlékek közt Rauch ravatalra kiteritve képezte a porosz és hannoverai elhunyt királyi házaspárakat. Igy véste

ki Gayrard gróf Zichy Manó hitvesének Strachan Saroltának pesti, Bartaloni pedig Czartoryska grófnőnek firenzei siremlékeit. Igy szemléltem végre kivésve a Drezdában és Firenzeben látott azon antik márvány-szobrokat, melyek Agrippinát, alkalmasint nem Nero anyját, hanem Germanicusnak Pandataria szigetre száműzött nejét, mutatják.

Az ülő helyzet a többieken felülemelkedő előkelőség, vagy szobai tudós jelét képezi a nyilvános szobrokon. Igy van képezve Fridrik Ágoston szász király Rietschel által Drezdában, — Miksa József bajor király Rauch által Münchenben, — Hahnemann a hasonszenvi gyógyászat megalapítója Lipcsében, — Goethe, az olasz Marchesitől márványba vésve, a majnamelletti Frankfurtban, — és Ferenczynek rosz mintázásu s primitiv kivitelü Kölcsey-szobra pesti muzeumunkban.

Gróf Széchenyi, a fényes és tevékeny pálya embere, ülő szoborban nem képezhető; mert habár mint iró s állam-férfiu ülve is sok jót alkotott; de valódi nagyságát a cselekmény s a közélet terén tett művei teszik.

Világos ezekből: hogy gr. Széchenyi, nevezetes cselekményében, mint a tett embere, csak állva képezhető, s itt azon pontra jutottam, hogy a nagy férfiunak fentebb már előadott szónoklati mozzanatában képeztetése iránt ohajtásomat ujra kifejezzem. Ezen állást gróf Széchenyi nevéhez legillőbbnek találom.

Demosthenes szerint a szónoki állásban mintázott alak az actio által szépnek látszhatik; de ha ebben hiányos, soha sem tartható szépnek. Erre szobrászainknak a mintázásnál ügyelni kell.

(Folytatjuk.)

ORMÓS ZSIGMOND.

AZ IDŐ PATAKJA.

Fut az idő gyors patakja,
Bánat űzi, bú ragadja...
Fussatok, tünő hullámok,
Hangosan beszélve,
S ím e könyet, ím e lombot,
Mely belétek titkon omlott,
Vigyétek kimélve!

Fürtöm volt e lomb lakása,
Szivem e köny hü forrása
S mit velök sötét enyészet,
Néma hullámsír vár,
Annyi szép nap, annyi emlék,
Most is úgy vonz, úgy emel még;
Bár nem boldogít már.

Mert utamban olykor itt-ott
Öröm nékem is virított!
Mézizü kelyhét kinálta
Szerelem, barátság,
Hogy a felhőt, melyet a gond,
Arczimon tán lopva felvont,
Víg mosolyra váltsák.

Ifju tüzzel, versenykörben,
Fentragyogó czélra törtem,
Szembeszálltam vész-viharral
Küzdelemre készen,
S mint hajós, kit sorsa üzött
Mindig azt az egy kitüzött
Szent lobogót néztem. —

Most magamban itt bolyongok,
Zord vidéken régi hangok,
Mint egy messze, messze függő
Hárfa zendülése...
Ismerős hang, idegen táj,
Lankad a sziv, a lélek fáj
Minden zendülésre!

Gyöngy madárka, fényes szárnynyal,
Mellettem nyilalva szárnyal;
De röptiben azt kiáltja:
„Csalfa szépség, csalfa!
Bájos ajka esküt is tesz;
Lepke volt ő, lepke is lesz
Éberen vagy alva!“

S melyet ábránddal beszőttem
A dicső czél már előttem!!
Szédítő zsibaj körülte, —
Tömjén füstje üli...
Ah! de a zsibongó serget,
Melyet önző vágya kerget,
Lelkem elkerüli.

Itt az öröm szirma elhullt,
Lombja hervadt, bokra feldult;
Csak tövise, csak fulánkja,
Az maradt meg híven;
A mélyen ütött sebet, bár
Bár innen-onnan béhegedt már,
Most is érzi szívem.

Mélán nézek a patakba!
Vissza nem foly rengő habja...
Nem sohajtva, nem remélve
Várom észrevétlen:
Vaj mikor tűnik le rajta
E gazdátlan, gyönge sajka,
Törött sajka — éltem!

LÉVAY JÓZSEF.

A NŐK A TÜKÖR ELŐTT.

(Folytatás).

Megvallva az igazat, nem igen volt mit vizsgálnom. Egyszerű, de tisztességes szoba volt, egy benyíló szobácskával s egyéb semmi. Azt hiszem, nincs szükség leirnom a butorokat, mindenki képzelheti, a ki látott oly pamlagot, széket, asztalt, ruhaszekrényt, melyeket olcsó áron vehetni a harmadrendü butorraktárakban. Az egész szobában leginkább magára vonta a figyelmet egy nagy, szép és tiszta tükör, mely a pamlag fölött trónolt, s az a tömérdek kép, melyekkel a fal sürűn be volt aggatva. Vajon kit, mit ábrázolnak e képek? tudakolta kiváncsiságom. Fölkeltem s rendre megnéztem. Mind Napoleonkép volt: a tüzér tiszt, a tábornok, a consul, a császár, a fogoly, a halott; a reichstadti herczeg gyermek és ifju korában; aztán az unokaöcs, mint elnök, mint dictator, mint császár, lóháton, gyalog, ülve, polgári és egyenruhában, régibb és ujabb kő-, réz- s aczélmetszetben.

Mindjárt tudtam, hol vagyok. Ez az öreg franczia nyelvmester szállása a Józsefvárosban, ki gyakorlatilag nagyon békes jámbor ember, de elméletben nagy forradalmár, katona s mindenkivel összevesz, ki nem tiszteli a Napoleonokat. Neje, egy alföldi magyar asszony, számba se veszi férje forradalmi és háborus szenvedélyét, hanem azért nagyon haragszik reá, hogy mindjárt-mindjárt egy-egy Napoleon- vagy csataképet vásárol, pedig már is olyan a szobájok, mint egy képárus bolt. Még más dolog miatt is összekoczczannak néha, kivált a hónapok elején. Az öreg ur szeret kávéházba járni, franczia hirlapot olvasni, shakkozni, költ is, veszt is, ha nem is épen sokat. E kiadások fedezése végett aztán a hónap elején, mikor óráinak díját átadja feleségének, mindig kénytelen lehúzni belőle nehány forintot, sőt, a mint egypárszor kisült, egy-két órát még el is tagad. Egyszer magam is tanuja voltam egy ily összekoczczanásnak. Heves egy összekoczczanás volt, de az eset is rendkivüli vala. Valóságos coup d'état-t követtek el az öreg uron, ő pedig ezt csak a Napoleonoknak engedi meg és senki másnak a világon. Tudniillik felesége arra a gondolatra vetemedett, hogy fortélyt fortélylyal kell visszatorolni, s egy este, a mig ő aludt, kimotozta zsebét s kivett belőle minden eltitkolt jövedelmet. Nagy veszekedés támadt

köztök franczia és magyar nyelven; mert az öreg ur, bár harmincz év óta lakik Pesten s oly nagy tisztelője a magyarnak, hogy keleti francziának nevezi, nagyon keveset beszél magyarul, neje pedig franczíául nem tud, noha ő is meg van győződve, hogy a magyar után mindjárt a franczia a legderekabb nemzet. Elég az hozzá, hogy dúltak-fúltak, egyik franczíául, a másik magyarul, minek aztán minden furcsasága mellett megvolt az a jó oldala, hogy nem érthetvén és nem ingerelhetvén eléggé egymást, hamar kibékültek s az öreg ur visszakapta pénzének felét. Különben jól éltek, szerették s becsülték egymást. Volt is miért. Az öreg franczia becsületes víg ficzkó volt teljes életében, az öreg francziáné pedig egy zsémbes áldott asszony. Igy nevezte és ismerte őket az egész Józsefváros, sőt azon túl is mindenki, ki órát vett az öreg urtól vagy shakkozni járt hozzá, kik közé tartoztam egykor magam is.

Csodálatos, senki sincs itthon. Azt értem, hogy az öreg még nem tudott megválni kávéházától s még javában shakkozik vagy magasztalja Napoleont, de a felesége, az öreg francziáné, hol van? Csak nem ment szinházba vagy bálba? Hiszen ő nem kap a világ bolondságain s meg vagyok győződve, hogy husz év óta mindig otthon találta a kilencz óra, csak hogy ne fizessen a kapusnak, mikor férje ugy is eleget fizet. Hátha meghalt? Lehet, sőt már bizonyos. Ha ő élne, az ablakközön nem pompáznának virágok, hanem befőttös üvegek, az eczetes üveg a kályháról nem vándorolt volna ki a konyhába, e tiszta, fényes tükör helyett, most is a homályos foltokkal tarkázott trónolna a pamlag fölött, a régiek helyét nem foglalták volna el ez ugyan olcsó, de mégis uj vagy legalább ujságot mutató butorok. Ugy van, ő meghalt. Most leánya uralkodik e szobában, ki nem csak a tisztaságot szereti, mint anyja, hanem a csint is, s talán egy kis pompára is vágyakozik. Charlotte tehát, a virgoncz kis állat, a mint anyja nevezte, korlátlan ur a háznál. Csodálhatni, hogy azt a sok Napoleon-képet egykissé meg nem dézmálta. Bizonyosan erélyesen megvédte őket az öreg ur. Vajon meg fogja-e őrizni, védeni Charlotteot is, e szebb képet minden Napoleonképnél? Bizony félek, hogy az öreg francziánét nem pótolja ki az öreg franczia, s hijában bámulja III. Napoleon mély belátását, ravasz politikáját, neki bajosan lesz annyi belátása és ravaszsága, hogy észrevegye a leányát környező veszélyeket.

Tovább nem elmélkedhettem, mert belépett Charlotte, maga előtt nógatva az álmos szolgálót. A mint szavaiból kivehettem, csak a velök egy emeleten lakó nőszabónál volt valami szabásmintáért. Pirongatta a szolgálót, hogy addig is elalszik, nem szégyenli, megvettette vele a másik szobában atyja ágyát, aztán fekünni küldte, maga pedig leült varrogatni.

Nézésébe merültem, de megérdemelte a bámulatot is. Charlotte szép leány volt, legszebb ismerőseim között. Kár, hogy egypár nyugodtabb pillantást sem vethettem reá, mert kopogtattak az ajtón s felköltötték. Ujra a Napoleonképeket kellett néznem. Azonban csak hamar visszatért, a házmestertől kisérve, ki egy levelet s egy csomagot hozott neki, engedelmet kérve, hogy csak most hozza föl, bizony sok dolga volt, nem ért rá.

Charlotte hirtelen átfutván a levelet, alig rejthető felindulással kérdezte, hogy ki hozta a levelet. A házmester egy olyan inasforma emberről beszélt, kiről nem tudott semmi egyéb jellemzőt megjegyezni, mint azt, hogy dadog. Ugy látszott, hogy ez Charlottenak elég volt. Köszönte a házmester szivességét, s megnyugtatta, hogy mindent át fog adni atyjának, mert e levél ugyan neki szól, de a csomag atyját illeti.

— Béla irta! — kiáltá kitörő örömmel a házmester távozása után, — az a dadogó legény az ő legénye, ismerem, sokszor izen tőle atyámnak, mikor akadályozva van megtartani vele a társalgó órát. Ő irta. Hogy elváltoztatta irását, bizony erről soha sem ismertem volna reá. De mit is irt csak? — s itt ujra el kezdé olvasni a levelet: Fogadja a kisasszony születésnapján emlékül ez ékszereket atyja egyik

régi barátjától, ki ismeretlen akar maradni. . . .

Hangja lassan-lassan suttogásba halt, mig egészen elnémult. A heves örömön némi lehangoltság vett erőt; zavarba jött, s csak kiváncsisága volt még élénk, s öntudatlan-hevesen bontotta föl a bepecsételt csomagot s nyitotta ki a jól bepakolt szekrénykét, melyből drága nyaklánez, fülbevaló, karperecz s melltű csillogtak ki. Mohón, de sápadozva s reszketve nézegetett meg mindent. Szemrehányás, lelki vád kinozhatták. Egymással küzdő érzések közt hánykódott. Mintha szeretné felpróbálni legalább a nyaklánczot, s nem volna hozzá ereje. Könyekre fakadt, durván lökte félre a szekrényt s durczásan vetette magát a karszékbe.

— Ez szemtelenség! Miért küld nekem ékszert. Küldött volna egy bokrétát, irt volna melléje egy kis levelet s irta volna alá nevét, a mint illik. Visszaküldöm neki, levelet irok, összeszidom, megmondom atyámnak, hogy ne adjon neki több társalgó órát, tiltsa ki házából. Hadd szenvedjen vakmerőségéért, hadd boruljon sirva lábaimhoz. Majd meglátom, megbocsáthatok-e neki.

Büszkén vetette hátra fejét, mintha Béla már lábaihoz omlott volna, s neki gondolkodni kellene, hogy mit válaszoljon. Ugy látszott, hogy valamennyire lágyul iránta. Arcza szelidebb kifejezést vett, mélább, álmadozóbb lőn.

— Az igaz, hogy szeretem, jó, szép, csinos fiu. Nem tudom, azokban az urfiakban van valami, a mi nincs meg más emberfiában. Azt meg kell adni, hogy még a csúf is csinos köztök. Szebben kötik nyakkendőjöket, jobban áll rajtok a ruha, jobban tudnak járni, ülni, beszélni, ha mindjárt ostobaságot beszélnek is. Béla kitünő köztök, különösen azt szeretem benne, hogy oly finom s oly nagy tisztelettel viseltetik irántam, mintha én is uri hölgy volnék. Oly szépen köszön, mikor belép a szobába, kalapját, mikor leül is, mindig kezében tartja, nem mint ezek a magunkfélék, kik mindjárt lecsapják oda az asztalra. S mennyi mindent s mily kedvesen tud összebeszélni, ezek a többi fiatal emberek, kik néha hozzám járnak, ha egykissé szemérmesek, csak az időről, a császárfürdőről s a városligetről tudnak beszélni, a kik pedig bátrabbak, még ingerkedni akarnak, sületlen vicczeket mondanak — a pimaszok! . . . Láttam egypárszor lovagolni is, itt ablakunk alatt, kinéztem, mi módosan köszönt, egészen levette kalapját, más csak alig billenti meg, pedig nem is báró, mint az én Bélám. S mi gyöngéd édes atyámhoz is; atyámnak kellene hozzá járni, hogy nála vagy az utczán sétálva egypár órát francziául társalogjanak, a helyett a legtöbbször ő maga jő el, sőt egy félórácskával előbb, talán, hogy el ne késhessék, talán hogy velem fecseghessen. Azt mondja, hogy tőlem többet tanul francziául, mint atyámtól. Bámulja mi szépen beszélek, könyveket hoz olvasni, pompás kötésü szép könyveket. Ő gazdag, fényes születésü s még sem büszke. Dicséri Franczia országot, hol egyenlőség uralkodik, magasztalja apámmal együtt Napoleont, ki tüzértisztből lett császár, elkergette a régi urakat, s érdemes polgárokat tett herczegekké, grófokká, bárókká. . . Bezzeg anyja nem olyan mint ő. Büszke, nagyon büszke. Nem is tudom, ezek az uri asszonyok azt hiszik, hogy nincs a világon más asszony csak ők, a többi mind komorna, szobalyány, szolgáló; pedig bizony rendesen rútak, csak a drága ruha és ékszer a mi rajtok szép. Nem állhatom ki őket! . . A minap is, mikor atyámmal a városligetben sétáltunk s találkoztunk a Béla anyjával, mily büszkén nyujtotta kezét nekem csókra. Csak atyámért csókoltam meg, oly nagy leánynak, mint én, már nem kellene kezet csókolnom; az lett volna az illendőség, hogy megöleljen, aztán nem bántam volna, ha meg kell is csókolnom ránczos arczát. Ilyen hideg, büszke nő hogy lehet a Béla anyja? Nem hiszem, hogy szeressék egymást. Fogadni mernék, hogy Béla engem százszor jobban szeret. De hát ha szeret, miért ostobáskodik, miért küld nekem ékszert? Hogy fogadjak el tőle ily drága ajándékot? Nem . . . nem . . . nem lehet! Visszaküldöm, még holnap, jó-

kor reggel, a házmestertől, levelet is irok, illemre tanítom. De hátha visszaküldi s azt mondja, hogy ő nem küldötte, hogy tévedek, atyámnak sok tanítványa van, valaki más küldhette, neki eszébe se jutott. Erre nem gondoltam.. . .

Elkedvetlenedve kelt föl helyéről. Nagyon roszul esett neki az a gondolat, hogy Béla nem fog lábaihoz borulva bocsánatért esedezni, sőt talán még megboszulja magát s kigunyolja az ő begyeskedését. Már most mit csináljon az ékszerrel. Igy is, ugy is baj. Méregbe jött s oly heves kézmozdulattal nyult az ékszerhez, mint ha ki akarná dobni az ablakon. De megsajnálta, s nem ok nélkül, mert valóban Béla nem rosz izlésü ember, oly ékszert választott, mely épen illik neki, finomat és egyszerüt, nem feltünőt, de olyat, mely emelni fogja bájait. Nézegette, vizsgálgatta egyenkint, nem tudott betelni a nézésével. Különösen tetszett neki az a szép zöld smaragd, mely hol kisebb hol nagyobb alakban oly kedvessé és drágává tett minden darabot. Soha se látott ily közelről smaragdot, soha se volt kezében ennyi kincs, soha életében nem volt módja igy fölékítni magát.

— Igazán keményen itéltem meg szegény Bélát — suttogta, játszva hol a karpereczczel, hol a nyaklánczczal. Neki nincs semmi rosz szándéka. Ő csak egy kis örömet akart okozni nekem. Tudja, hogy bálba készülök, a jogászbálba, hiszen ő küldette a meghivó jegyet, ő negyedéves jogász, elnöke a bálrendező bizottmánynak, ő mindenütt első. Szeretné, ha nem csak csinosan felöltözve, hanem valóságos diszben jelennék meg, hogy minél szebb legyek, hogy büszke lehessen reám, hogy bámuljanak az emberek, midőn tánczolni látnak vele. Tudja azt is, hogy szegények vagyunk. Ajándékot nyiltan nem adhatott, nem akart megsérteni, ő finom ember, gondolta, hogy, ha igy titkon küldi, mint atyámnak régi barátja, nem érezhetem magam sértve, senki sem tudja meg, valóban magam sem sejthettem volna, ha szolgája történetből nem dadog. De miért küldi szolgájától? Maga szegény csak nem hozhatta, idegenre pedig nem bizhatni ennyi kincset. . . . De mi ez — kiáltott hirtelen a gyertyához emelve a karpereczet — ide valami van irva, talán a nevem. Nem az... Aime celui qui t'aime, et sois heureuse en lui. . . . Szép, nagyon szép. Ezt abból a könyvből irta ki, melyből a minap egy verset olvasott föl nekem. Mily lelkesen olvasta, hogy kiemelte e sort! Mintha most is hallanám, látnám, s hajának rózsaillata lengene körül. Oh édes Bélám, te soha se czéloztál szerelmedre, csak most vallod be s mi gyöngéden. S én mégis vádollak. Bocsáss meg. Ime karomra huzom karpereczedet. Mi jól áll. . . Hát e fülbevalókat miért ne próbálnám föl. Ah beh fölséges, mi szép leszek a jogászbálban.

E végszavakat már tükre előtt mondta, a fényes, tiszta nagy tükör előtt, mely gyönge világítás mellett is teljes szépségében sugározta vissza alakját. Megkönnyebülve, szabadulva az önvádtól, egészen átadta magát a szerelem, hiuság és kivánesiság felindulásának. Nem gondolt semmi egyébre csak arra, hogy szép, hogy Béla szereti s csak azzal törődött: vajon nem volna-e jó báli ruhában próbálni fel az ékszereket. Legalább azt sejtettem minden mozdulatából. A fiókból fésűt és kefét vett elő. Ujon fésülte magát, egészen máskép rendezte fürteit, nem tudom hogy, de annyi szent igaz, hogy szebb, ünnepélyesb, uribb alakot váltott, inkább kiemelkedtek halantékának körvonalai s fehér kerek nyakának szépsége. A báli s otthoni ruha közt csakugyan nagy különbség van. Alig lehetett Charlottera ismerni ebben a szép virágkoszorus fehér ruhában, mely most van először rajta. Erre már illik az ékszer! Bátran letekinthet karjára, oly fehér, gömbölyü s oly szépen simul reá a smaragdos arany karperecz; bátran hajlonghat, a nyaklánez sárgazöldes fénye most élénkíti, majd enyhíti nyaka és válla szikrázó fehérségét s valami tündéri bájt kölcsönöz körvonalainak; azok a fülbevalók mi kedvesen rezgenek, mint harmatcsöppes zöld levélkék, mintha édes titkokat susognának neki, s a melltű alatt mi örömben dobog a

sziv, mintha az a melltű nem is volna egyéb, mint egy szivéből nőtt virág.

Bobó ábrándjából és örömeből a folyosón hallszó léptek verték föl. Azt hitte, atyja; hirtelen lecsatolta a karpereczet, a nyaklánczot is le akarta vetni. De abban hagyta, a léptek elhangzottak. Nem atyja volt, hanem valamelyik lakó.

— S ha atyám igy találna is? . . Azt mondanám, ruhámat próbálom, az ékszert cserébe kaptam az aranymüvestől anyám ékszereiért, persze pótolnom kellett sokkal, de gazdálkodtam, egy év alatt sokat meg lehet takarítani a konyhapénzből, meg sok másból. Atyám elhinné, de hazudnék. Ártatlan hazugság. Nem hazudtam-e még máskor is neki, mikor levertem egyik legkedvesebb képét s azt mondottam, hogy magától esett le; mikor a minap nagyon fájt a fejem, nem mondtam-e, hogy nincs semmi bajom, ne hívjon orvost; s nem hazudott neki édesanyám is halálos ágyán, azt mondotta, hogy jobban van, pedig szegény már haldoklott? Az ilyen hazugság szabad.

Igy megnyugtatva magát, ujra fölcsatolta a karpereczet, ujra a tükörbe nézett és mosolygott a tükörnek, arczának, mosolyának, boldogságának. Teljesen meg volt elégedve magával s kétszer-háromszor ismételte suttogva: „Aime celui qui t'aime, et sois heureuse en lui"

— Bizony senki sem lesz nálamnál szebb a jogászbálban. Hogy fogok illeni Bélához! Marit, azt a büszke leányt itt a szomszédban, enni fogja majd a méreg. Elbúhatik silány ékszereivel; mindég fitogtatja, magára rakja, még ha csak a városligetbe megy is, pedig az ékszer csak bálra, estélyre, nagy társaságba való. Mit tudja ő, csak fűszerárus leány, csak commis-k udvarolnak neki. Nem is tudom, vajon meghivják-e a jogászbálba. De ha nem jőne is el, lesz ott nekem elég ismerősöm, asszony, leány, férfi. Bámulni fogják, hogy a midőn belépek, Béla elémbe jő, üdvözöl, táczra kér. Nem is tudom, tánczolok-e mással! Bámulni, irigyelni fognak, szent igaz, de rágalmazni is. Nem illik, hogy oly szegény lánynak báró urfi udvaroljon, azt az ékszert is bizonyosan ő adta neki ajándékba, s igy tovább. Jaj a gonosz nyelvüek!... De van benne valami igaz, van.. van.... Oh ha szegény jogász lenne, mint más, de azért épen oly szép, csinos, uri, mint most. Oh ha jövendőben, mikor végez, ne jószágait venné át, hanem valami hivatalba lépne, oly hivatalba, melyből tisztességes uri módon meg lehet élni. Akkor nem rágalmaznának, tudnák, hogy nőül vesz. Nem a bárót szeretem benne, nem akarok báróné lenni. De vajon lehetnék-e?.....

Eltünt arczáról a mosoly, elfordult tükrétől, a karszékbe vetette magát. Boszankodva, szenvedve gondolt arra, mi Bélának alkalmasint nem jutott eszébe, pedig negyedéves jogász, hallgatott polgári és egyházi jogot, philosophiát, moralt. De kinek jut eszébe efféle mikor egy szép arczra tekint? Mi szükség az észre, midőn a sziv lángol? Melyik költő dicsőitette valaha az észt, mikor a sziv vágyairól énekelt, s egy huszonkét éves urfitól lehet-e rosz néven venni, hogy belé szeret mestere leányába s szerelmén kivül nem gondol egyébre? Jó izlését senki se tagadhatja, legkevésbbé az atya. Becsületében senki se kétkedhetik, az egyetemen legjobban viv és lő, már kétszer volt párbaja. Semmi rosz szándéka nincs, legalább ő ugy hiszi, s hanem állhat ellen szenvedélyének, melyet nem tanult korlátozni, az vessen követ reá, ki soha se tévedett. S ha baj történnék is, nincs-e ott okos és jó anyja, ki tanácsoljon neki, elforditsa fejéről a vészt, nincs-e nemes szive, sok pénze, melylyel még azt is kárpótolhatni, mi kárpótolhatlan. És Charlotte miért lenne okosabb nála. Ő soha sem hallgatott juris és philosophiae professorokat, ő csak szeretni tanult; mikor nem volt ez szabad, nincs törvénykönyv, mely eltiltaná.

E nyomoruságos gondolatok nekem jutottak eszembe és nem Charlottenak. Ő nem volt tréfás kedvében, sőt nagyon is komolyan gondolkozott, oly komolyan, hogy csak egy párszor pillantott föl a karszékével szembenlevő tükörbe. De mi haszna a gondolkozásnak, ha csak arra hasz-

náljuk, hogy tulajdonkép ne gondolkozzunk. Mi szükség az észre, ha mint egy béres journalista, csak a sziv tévedéseit igazolja. S miért az önvád szigora, ha oly könnyen megengesztelhetni, mint egy haragos gyermeket.

— Miért ne lehetnék báróné — mondá először halkan, aztán mind erősebben. Miért ne? Nem tudok e jobban francziául, mint akármelyik báróné? Nem szeret-e Béla, s mi lehetlen a szerelemnek? Csoda volna-e? Két három esetet tudok egy pár év alatt; miért ne lehetne az enyém a negyedik. Az igaz, itt Pesten nem kelhetünk össze. Béla anyja, az a dölyfös asszony, megakadályozná, atyámat felingerlenék, az egész világot fellármáznák. Mindennek titokban kell történni. Szó sincs róla, hogy Pesten tarthassuk esküvőnket, pedig kár. Mi szép volna együtt a sok kocsi a templom előtt, a sok nép a templomban. Hogy várnának, néznének bennünket, érkezünk-e már, diszmagyar ruhába öltözve. De mit tehet az ember róla. Majd külföldön fogunk összekelni. Az esti gyorsvonaton elutazunk, senki se fogja tudni az egész városban, még atyám sem; másnap Bécsben vagyunk, nem sokára Párisban. Bécsből irok atyámnak, megnyugtatom. Az a dölyfös báróné dulni-fúlni fog haragjában. Mit bánom. . . Nem hiszem, hogy Béla is szeresse, könnyen elbánik vele. . . Nem fogunk együtt lakni, a világért meg nem engedném. Jó hogy Bélának nincs atyja, attól, megvallom, félnék. . . Egy év vagy legfeljebb másfél év mulva! . . . Hosszú idő. . . Ej! a napok röpülnek, ha boldogok vagyunk.

Mintegy kifáradva hajtotta fejét a karszék oldalára. Álmodozott ébren, elmélkedett álmában. Folyvást a tükrön csüngött szeme, nem magában gyönyörködött többé, máshol jártak gondolatjai, de jól esett szemének a smaragd és arany fénye a gyertya és tükör fényébe olvadva. Menynyi fény ragyog körüle, de semmi sem oly fényes, mint lelkében a jövendő. Nem ügyelt semmire, csak gondolatjaival volt elfoglalva. Nem hallotta, hogy a fali óra már tizenegyet ütött, nem aggódott, hogy atyja oly hosszasan késik, még azt sem vette észre, hogy a gyertyából már alig ég egy darabocska. Be-behunyta szemét, elszunyadt, de folyvást álmodozott, ha felpillantott is. Mit érdekelje őt e két forintos órácska, e három krajczáros gyertya, sőt mindennél drágább öreg atyja is, mikor ő Párisban van, az oltár előtt örök hűséget esküszik Bélának: mikor az olasz operában szemcsövezi a császári udvart, a Champs d'Elisée-n kocsizik s a Trois Fréres Provençeauxnál ebédel; mikor az ostendei fürdőn van, Svajczban utazik, s mindenki igy szólítja meg: madame la baronesse.

Gonosz álom, miért csábítod te is. Hiszen eléggé csábítja tükre, ékszere s a csinos báró urfi, kinek oly kedvesen van kötve nyakkendője, ki leülve is kezében tartja kalapját s nem csapja mindjárt az asztalra. Inkább mutatnál neki iszonyu képeket a nyomor, gyalázat s kétségbeesés képeit, öreg atyját tépett hajával, könyeit törülve, őt magát halványon, elhagyatva s átkozva azt a fiatal piperkőczöt, ki egyszer azt képzelte volt, hogy beléje szerelmes. Sokért nem adnám, ha élne az öreg francziáné, ha most betoppanva letépné róla ez ékszereket, ha összeszidná, a hogy csak tudja, pedig jól értett hozzá, sőt még azt se bánnám — bocsássa meg az isten barbarságomat, ha felkapná ezt a lineát. . . . Tudom megtenné, — keze épen oly sebesen járt, mint nyelve — s talán elég se volna. Hadd sirnál most szégyenedben, s ne később, hadd haragunnál durva anyádra, ki szeret, s ne kellene megátkoznod finom kedvesedet, ki megcsal. Ne álmodozzál, ébredj Charlotte. Féltelek, nagyon féltelek! . . .

A gyertya véglobbot készült vetni, siettem ki a szobából. Az átkozott lépcsőzet természetesen most még sötétebb volt, mint mikor feljöttem. Két lépcsőn szerencsésen áthatottam. De jó lesz megkeresnem a karfát. Keresni kezdém, de félre lépve elestem, s csaknem eszméletlenül gurultam a felső lépcsőzet aljáig.

(Folytatjuk.)

GYULAI PÁL.

FAUST.

A lámpa lobog kis asztalomon,
Előttem a könyv, lapozgatom.
Mély, síri csend körös-körül
Mint temetőben éjfelen,
Négy érzék alszik csendesen,
Mind a *látásban* egyesül.
Látom az ember szellemét
Korlátait mint tépi szét,
Hogy száll merészen ég felé
Felhők és csillagok fölé,
Az angyalok közé vegyül,
Az istenség ölére dűl;
S szivem' egy szózat rezgi át:
Kövess, feledd a föld porát!

A lámpa lobog kis asztalomon,
Előttem a könyv, lapozgatom.
Eltünt a fény, — sötét az ég,
A vészterhes felhő kigyúl,
Szédül az ember, s földre hull, —
A czél, ah, messze, messze még!
Égő szomját nem olthatá,
Szeméből gyászköny hull alá,
Vágyó szivét bú tépi szét,
Átkozza kínos életét.
Kéjért eped a dúlt kebel,
Nyugtát tán ott találja fel,
Nyugtát, — sebzett szivének írt,
Vagy az örök nyugalmu sirt.

A lámpa lobog kis asztalomon,
Előttem a könyv, lapozgatom.
A sátán titkon megjelen,
Előtte láng és füstgomoly,
Arczán fagyasztó gúnymosoly.
Int, s halkan suttog: jöjj velem.
És mennek messze, messze — hol
A kéjek mézes árja foly,
Gyönyörgyümölcsöt nyujt az ág,
S mámort lehell minden virág.
Mosolygva, mint a szűz korány
Közelg feléjök a leány.
A férfi arcza ég, hevül,
S a lánynak keblén — üdvezül.

A lámpa lobog, kis asztalomon,
Előttem a könyv, lapozgatom.
A kéjfolyam — büzhödt mocsár,
Gyümölcstelen a száraz ág;
Elhervadt, meghalt a virág
S a tájék puszta és kopár.
Börtönben ül a szép leány,
Sötét redőkkel homlokán,
Őrült vonaglás arczain,
Keblében vétek — s szörnyű kín.
A férfi látja és zokog,
Szivét feldúlják a jajok,
Szeméből csorg a könyfolyam —
S vigyorg a sátán gúnyosan.

A lámpa lobog, kis asztalomon,
Előttem a könyv, lapozgatom.
A férfi fut gyötrelmivel,
Ismét kutat szépet s valót,
Enyészhetetlent és mulót —
S a sátán még sem hagyja el.
S már ősz a fej, — jön a halál,
A szív kihűl, a vér megáll,
A sátán ajtaján kopog; —
De ím leszállnak angyalok! —
Ölükben égbe felviszik,
— A sátán borzad — s eltünik. —
Ki küzdve tört a czél felé
S nem csüggedett,
Bár sülyedett,
Az ég kegyelmét elnyeré.

* *
*

Előttem a könyv az asztalon —
Lapozgatom, lapozgatom.

TORKOS LÁSZLÓ.

RULE BRITANNIA.

(1862-diki uti visszaemlékezések.)

I.

Üdvezellek még egyszer, boldog zöld Albion! hazája a renddel s conservativ szellemmel párosúlt szabadságnak s az érett politikának, a legdúsabb iparnak s kereskedésnek — a legszebb asszonyoknak, virágoknak s legviritóbb gyepszőnyegeknek, de egyszersmind a napsugarakkal hetekig daczoló ködnek, legbizarrabb szeszélyeknek, leggorombább oldaldöféseknek s legunalmasb vasárnapoknak! — Ott vannak már a fehérlő kréta partok, melyektől Albion nevét nyerte, ezen Albion, mely mint állam, önző és perfid, s melynek kebelén mégis az emberszeretet legszebb intézetei díszlenek; s utazó előtt, kit jó csillaga jó társaságba vezetett, ki nem a nép seprejét, hanem a gentlemaneket ismerte meg, kedély, vendégszeretet, becsület és nemes érzés, sőt vidámság és költőiség oly bő mértékben mutatkoznak, mint talán sehol sem a világon, vagy csak magyar hazánkban, feltéve, hogy ez visszanyerhetné jó kedvét, s „azt a régi rózsapiros örömét."

Ott ültünk, a calaisi tengerszoros hullámain ringatózva, mintegy tizenöt vándor magyar, egy kis csínos csolnakban, mely a Boulogneból induló gyors gőzhajóra volt elhelyezve, mint valamely mátkatálban; — magyar nemzeti ruhába öltözve, melyet valóban senki se bámult meg illetlenül és genirozó módon. Csak éretlen gyerkőcz vagy igen műveletlen kamasz lehet, ki nevetni valót talál azon, hogy egy önmagát becsülő és sajátságos életét idegenbe olvasztatni irtózó nemzet fiai s leányai nemzeti ruhájukat viselik, nemzeti nyelvüket beszélik; gondolkodó s viszonyainkkal megismerkedett ember az ellenkezőt tartaná megvetendőnek. Hogy pedig a kiváncsiság szemei itt-ott a közönséges nyugoti öltözettől elütő magyar ruha sinórjaira, annak a termetet kiemelő szabására, pengő sarkantyúinkra vannak ártatlan bámulással függesztve, ez senkit se bánthat komolyan. — A könnyű közlekedés s leszállított ár, mely lehetségessé tette Londont Pestről 60 óra alatt elérni, s nehány száz forintnyi költséggel megjárni, annyi magyart csalt ki mult évben az otthoni zugból a tapasztalás és élvezet nagy világába, hogy egyazon napon s órában, összebeszélés nélkül, 15-en találkoztunk a hajó fedelén. S mi jól esett e találkozás! ezen könnyű megértése egymásnak, mely csak egyazon haza gyermekei közt lehetséges, kik annyi hasonló vágyban, reményben s emlékezésben találkoznak, ezen egymásra hatni tudás egy intés, egy hang, egy mosoly, egy néma arczmozgás által, ezen együtt ujjongás, ha a magyar és hazája iránt nemes rokonszenveket találtunk, s együtt pirongás, ha méltó szemrehányást kelle elnyelnünk, olykor együtt könnyezés, ha — —; holott az utazó különben e nagy idegen tömkelegben London három millió lakosa közt is magánosan és elhagyatottnak érzi magát.

A tenger tükre sima volt; senkit sem rohant meg a kellemetlen tengeri kór. Kik még tengert nem láttak, s a keleti faj hallgatag melancholiájának nagyobb vegyitékét nyerék vérmérsékletükbe, szótlanúl merengtek a fénylő és szebbnél szebb szineket játszó vizabroszon, melyen nagy szárnyú fehér hattyúkként lebegtek a vitorlás hajók s csolnakok, tarka álmakat és sejtelmeket hozva s vive magokkal; hanyatt feküdtek a hajótetőn s mérték az ég óriási kristály öblét csodás alakzatú fellegtáboraival, s a ragyogó, hullámzó viztükröt, hallgatták a habok édes morajját, a vizi szárnyasok meséit, és — szerelmesek lettek a tengerbe. Azok pedig, kik a teremtő erőt inkább az emberekben, s különösen az emberiség szebb felében szokták imádni, a bájoló szép angolnőkön nyugtaták szemeiket, kik öszhangzatos karcsú termeteiket vastag plaidekba burkolva, csöndes méltóságban ültek az egyszerű fapadokon, melyek a szépség királynői alatt trónokká változtak, vagy az élénk franczia nőkkel folytattak szavak nélküli társalgást. A legszebb angol márványistennő lábainál egy gondos gentleman ült, a szép lábakat, hogy a tenger hűs szelében meg ne fázzanak, drága prémes szőnyeggel takargatva; a franczia nővérek pedig kimeríthetlen elmésségeket látszottak szikrázni Ó-Anglia és gyermekei fölött. Nekem úgy tetszett, hogy ezen kecses kis epigrammok, cachemirba és krinolin-abroncsokba burkolva, csak azért hagyák el imádott Párisokat, s indultak neki Anglia ködének, hogy ott a gentleman-medvetáncz s a két balkezű, rosz tánczos ladyk felett nagyokat kaczaghassanak, s a kannibáloknak való véres rostbeef- s faggyuval készült pudding-tömegekre csínos kis pisze orraikat fintorgathassák; míg ellenben az angolok s angolnők arczán a nyugodt megelégedés kifejezése ült, a miatt, hogy Ó-Anglia ködébe menekülhetnek a napsugaras continensről. Mert csak legjobban szeretnek ők, és méltán, bár ködös, de szabad és a polgárosodás minden áldásával ékes hazájukban, s ha egyet eveztek a Rajnapartok regényes várromai közt, vagy a gyönyörű schweiczi tavak bérczeket és zergéket visszatükröző s havasi kürtöktől zengő medenczéin, ha végig barangolták Olaszország classicus földét s egyet álmodtak a Colyseum, vagy Herculanum és Pompeji omladékain: sietnek vissza a mocskos londoni Themse mellé, bár ott a nap nem oly melegen s a hold korántsem oly regényesen süt, mint az Arno vagy a genfi tó partján.

Egy ilyen hajó egész kis világ: beretvált arczú nyugati, szakállas keleti, frakkos, attilás, kaftános, magas és pörge kalapos, prémsipkás és turbános lakosaival, kik közé néhány mulatt, creol, szerecsen, olykor chinai, japáni sőt albinosz is vegyül. Bábel tornyának nyelvzagyvaléka; modorok, szokások, viseletek, jellemek legérdekesb tarkasága. — Mennyi alkalom elmélkedésre, tanulmányozásra!

A nagy környezet, ég és tenger óriási összeölelkezése, rendesen igen törpévé s alázatossá teszi az embert, de egyszersmind emeli és felmagasztalja szellemét. És mégis láttam kupeczet, ki itt, a tengeren, igen öntetszőleg — dölyfösen fújta fel pofáját, azon boldogító tudatban, hogy pinczéjében néhány ezer akó bor fekszik, s itt, a kék ég végtelen sátra alatt, kevélyen gondolt arra, hogy raktárában nehány mázsa indigó van. — Egy hosszú, bozontos hajú énekes pedig nagy önelégedéssel gondolt, a tenger zúgásai közt, erős hangjára, mely a harmadik emeleti páholyokig felhallatszik.

A közös veszély —s ez mindig jelen van a tengeren, hol csak egy szál deszka választja el az életet a haláltól, rendesen közelebb hozza egymáshoz az embereket s testvéri érzelmeket fejt ki, — és mégis ime, a franczia gúnyt szór angol szomszédjára, a kevély angol megvetést érez a franczia kakas iránt, s volt köztünk is, ki az egész kis tengeri út alatt egy németet szidott cylinder-kalapjáért.

A hajón minden méreg drága; az angol parton köd- és eső fogadott bennünket; s az első táblára ez volt irva: „*beware of pick-pockets*“ (örizkedjetek a zsebtolvajoktól); a vasuti kocsik elég kényelmetlenek s túl tömöttek voltak; a rostbeef véres s a beefsteak kormos volt, a bérkocsis távol minden saloni finomságtól, — s ez már untig elég volna akárhány embert örökre rosz hangulatra birni e dicső Anglia ellen. Mily kisszerüség! — a nagyot nagy mértékkel mérjétek, kedveseim. Nem tudom, nevessek-é vagy boszankodjam, midőn Angliában utazott hazámfiai csak ily benyomásokkal tértek haza a szabadság és tanulság földéről. — Mintha kis gyermek panaszát hallanám, hogy rá szállott a szúnyog, s rá nézett a tyúk.

Oly országban, hol sok a pénz, nem csoda ha bőven költenek s minden élvezetért sokat követelnek; nagyobb baj, hogy nálunk oly nagy a drágaság, kiknek pénzünk minél kevesebb. London drágább, mint Páris, alig drágább mint Bécs és Pest, olcsóbb mint Debreczen, vagy Szolnok, ha az itteni piszkos hôtelekben az emberek olykor megszaporodnak, s a szennyes szobák- és ágyakra formaszerü árverés tartatik. — A polgárisodásnak mindig van sepreje is, s túlnépesedett országokban a mások erszénye utáni vágy nem valami meglepő, de mindig elismerést érdemel, hogy a közönség ideje-korán figyelmeztetve van. Az angol rendőrség, midőn ez intő táblákat felállítja, számit arra, hogy az Anglia partjára lépő idegen el fogja száját tátani a bámulás miatt, s ily állapotban könnyen áldozatává lesz a parti tolongást felhasználó ügyes zsebelőknek. A bérkocsisok vétenének általános hirnevük ellen, ha Londonban udvariasok lennének, de legalább nem huzavonók, s megelégesznek az árszabály szerinti fizetéssel. — A vasutakon több figyelem van a gyorsaságra mint az elegantiára, s ezt csak helyeselni lehet; sok magyar tekintetes úr bársonytámlákat követel magának a vasuton, kinek otthon, szakadt bőrpamlagából kidugja bozontjait a lószőrt helyettesitő kócz. — Az angol gyomor egészséges, szeret az ételekkel birkozni; de a kinek gyomrát elrontotta a sok leves és herbaté, feltalálhatja Londonban a legfinomabb franczia konyhának legkikeresettebb élvezeteit, s a legegyszerübb német asztalt is. — A vám szigorú, mert az angol, mint már emlitők, nemzetül önző (hogy' maradhatna különben szabad, nagy? nem nyomatnék-é el a szintén önző vetélytársak által?) — bár, mint egyes emberek társasága, nagyszivü és bőkezü, mely állitás bizonyitékai ott találhatók minden kis városban, minden faluban, a jótékony közintézetek márványtábláin; monumentum quaeris: circumspice! — Vagy talán a köd és eső is az angol nép hibája? Hej! be sokszor epednénk climája után száraz hevü, égető nyarainkon, midőn a gazda hónapokig imádkozik s káromkodik hiában egy kis esőért! — Tagadhatlan, hogy a tengerölelte szigetben sok és sürü köd s eső van, melyben csak Macbeth boszorkányai érzik jól magokat, de az okos angol, minthogy tőle nem szabadúlhat, talált fel ellene jobbnál jobb védszereket, tömött meleg plaideket, vizet át nem bocsátó kelméket s hatalmas esernyőket, és igy magát lehető legjobban megvédve, örül a dicső zöld gyepnek s fris virágszőnyegnek, melyet a köd s gyakori permeteg táplál s tart meg hasonlithatlan zománczdiszben s illatos elevenségben; örül az angol nép szebb fele s ennek ölén növekedő gyermeki angyalfők szép arczbőrének, hajnal szinének, mely csak az örökös harmat fürdőben lehet ily finom s gyengéd, mint a rózsalevél. Igy tehát mindennek van fényoldala is. Ha pedig mégis megunná az otthoni ködöt mylord és mylady: bérbe veszik egy időre Interlakent, Vevayt, Florenz palotáit, Nizza virányait, elmennek pisztrángot halászni felső Ausztriába; s ha otthon fázni kezdenek, elmennek melegedni a Vezúv és Aetna kemenczéjéhez, s Róma, Florenz és Nápoly melegitő pogány istenségeihez; lelógatják lábaikat a Cráterbe, a medici Venust megölelik; — s ha a Westminster teremei megnyílnak, ismét ott vannak teljesíteni a britt hazafi kötelességét.

A ki Angliáról akar beszélni, ne azt emlegesse: én félnyers marhahúst ettem, mert gyanút von magára, hogy fontosabbak előtte a kenyér s Aegyptus húsos fazekai mint Isten igéje, hanem beszéljen a parlamentházról s annak nagyszerű ivei alatt keletkezett eszméiről és a sydenhami kristályház csodáiról; — ne arra helyezzen súlyt, hogy

a tolongásban oldalba döfték, a mi a világon legtermészetesb dolog, hanem mondja el, hogy a Times így és amúgy ostorozta végig a ministereket, s ez és amaz élczlap minő torzképeiket adta a világ elé, s ezek mosolyogtak a sajtószabadság ostorának pattogásai alatt; hogy egy másik lap az utczai közvéleménynyel mert szembe menni s azért senki se gondolt rá, hogy „beszurkoltassék s bepelyheztessék," hogy ezerek tolongtak a parkokban, hallgatva izgató szónokok tüz és lángszavait, s ezerek a fehérpálczás törvényszolga egy intésére szétoszoltak; — ne abban botránkozzék, hogy a szolgáló, ki theáját hozta, veres hajú és szeplős volt, — miből már nem egy utazó azt következtette, hogy Anglia összes szépneme veres hajú és szeplős — hanem azt regélje el, mert valóban tündér rege tárgya, hogy felsütvén a nap, a Regens-streeten pár óra alatt annyi nagy szépséget látott, hogy Mohammed paradicsomát sátoros ünnepre lehetne velük fölékesíteni, s a parkokban annyi gyönyörü gyermeket víg anyja ölében nyugodva, vagy fehér kezén vezetve, hogy magát a szépség és házias női erények mennyországában képzelhette.

Bármint gúnyolják is tehát a britt oroszlányt más országok legyei, bármit fecsegjenek a párisi elménczek s bármint törjenek pálczát a „perfid Albion" felett (hol pedig a becsületszó a föld egész kerekségén legszentebb s a hitel legszilárdabb) más nemzetek vasgyúrói: én arra esküszöm, hogy a „Rule Brittannia" élni és harsogni fog, és hangján meg fognak hunnyászkodni a tengerek szörnyei s a szárazföld csarnokai akkor is, midőn a „Marseillaise" és „Ça ira" izgalmas hangjai rég elviharzottak már, s a sok duodécz német állam jól fegyelmezett udvari zenekarainak lélekzete rég kifogyott.

TÓTH LŐRINCZ.

A BRETAGNEI VIRÁGBOKRÉTA.

Henry Murger beszélye.

I.

Yvonette, s barátja Donatien, Bretagne partjain születtek, hol szülőik, mint a partlakók nagy része, a halászat gyümölcséből éltek. E két gyermek, bölcsőjüktől nehány lépésre, találkozott egymással, s kicserélték első mosolyukat. Tiz éves korukig együtt nőttek, szeretvén egymást, a mint csak e korban szeretni lehet. Nem akarjuk megkisérleni gyermekies szeretetük testését. Bizonyosan emlékezni fog az olvasó egy-egy szőke kis lányra, kit Rózának vagy Saroltának neveztek, s kivel mindig megosztá czukorsüteményeit; az olvasónőnek is eszébe fognak jutni a kedves játékok, melyeket egy-egy tanulóval üzött, kiket Henriknek vagy Viktornak hívnak, s kiket most egész tisztelettel megurazgatnak; és ha gyermekkoruk távolában nem lelnek ily nyájas emlékre, gondoljanak „Pál és Virginiá"-ra; az ő ártatlan szerelmük ép olyan volt, mint Yvonetteé és Donatiené.

Midőn tizedik évüket élték, boldogok valának.

Egy nap Donatien atyja, ki a part egyik legügyesb hajósa volt, fenyegető vésztől mentett meg egy kereskedő-hajót, melynek birtokosa a vidék egyik gazdag kalmára volt.

Ez másnap fölkereste a szegény halászt, s ajánlá, hogy Donatien jövőjéről gondoskodni fog.

„Bizza ön rám gyermekét, — mondá neki, — s én tulajdon fiammal egy nagy iskolába fogom küldeni, hol tanulmányait végezve, ugy térend önhöz vissza, mint a királyi tengerészet tisztje, aranyos vállrojtokkal.

Donatien atyja sokszor kecsegteté magát ez álommal, de semmi reménye sem volt, hogy az valaha teljesedjék; most e remény ajánlva lőn neki, s ő elfogadta. Két nap alatt el volt határozva, hogy Donatien Baradec Pállal, a gazdag kalmár fiával fog tanulni, s azt Páris egyik iskolájába követi.

Ez esemény villám gyanánt esett a két gyermek közé, megtanítva őket, hogy a fájdalomra már meg vannak érve. Donatien az egészben nem látott egyebet, mint hogy kis barátnőjétől el kell szakadnia; s az aranyos vállrojt kecsegtetését számba se véve, egész breton nyakassággal ellenkezett. Szivében már nem volt hely a dicsvágy számára.

Azonban engedelmeskednie kellett. Utolsó találkozása kis barátnőjével szomoru volt. Ez sirva borult keblére, s homloka szemérmes pirtól égett, mely a támadó szerelem hajnala. Megfogván egymás kezét, hallgatagon mentek át a vidéken, hol születtek, s hol eddig azt hivék, hogy mindig itt maradnak. Minden helyet fölkeresének, mely kedves játékaik tanuja volt. Yvonette arra gondolt, hogy ha barátja ujra visszatér, akkor már nem talál itt egyebet, mint az elköltözött társ emlékét. Donatien, ki még szomorúbb vala, emlékezetét legkisebb részleteivel is megtölté ama paradicsomnak, hol gyermekévei elfutottak. E gyermek már háta mögött látá a boldogságot, s lassan susogta: „Isten veled," nem mervén mondani: „a viszontlátásig."

Hosszas beszélgetés után, miközben könyeik folytak, fájdalommal gondoltak rá, hogy el kell válniok, mert az éj közeleg; de megfogadták, hogy még egyszer találkozni fognak Donatien elutazása előtt, mely másnap estére volt kitüzve. Donatien kebléből a szent szüz egy kis medaillejét huzá ki, s oda adta barátnőjének — emlékül.

— Fájdalom! én nem adhatok neked semmit, — mondá a kis lány mély sohajjal. De midőn egy helyhez értek, hol annyiszor megpihentek

játszi futkosásaik után, Yvonette bokrétát szedett azon aranygomb alakú sárga virágokból, melyek különösen Bretagne földjén teremnek. Oda adta barátjának cserébe a medailleért, melyet már szivéhez rejte. Donatien is ezt tevé a kis bokrétával, s miután megigérték, hogy még egyszer, utolszor látni fogják egymást, mindketten — egymás mellett — hazatértek.

S ez volt utolsó találkozásuk.

Donatien, belépve atyja házába, ott találta Baradec ur egyik szolgáját, ki rája várakozott, hogy őt a kalmárhoz vezesse, ott tölteni az éjszakát; mert az elutazást elébbre tevék, másnap reggelre. S három nap mulva Donatien, uj társával együtt, Páris egyik nagyiskolájába lépett.

II.

E történet első és második része közt tiz év folyt el, s az események, mik e közben történtek, még jobban elszakiták Donatient és Yvonettet. A halál kétszer látogatta a fiatal lányka családját, kinek egy nap két siron kelle térdelni, kettőn, melyek őt árvaságra juttaták. De jött egy gazdag és kegyes uri hölgy, ki részvétébe fogadta az árva gyermeket, s magával vivé. Ez idő óta a vidéken senki sem tudá, hogy hova lett; s midőn Donatien két év mulva, szünidejét családi körében töltendő, haza tért, nem hallhatott róla semmi hirt. — Később szomoru körülmények Baradec urat teljesen megbuktaták, s a gazdag kalmár kényszeritve lőn, hogy fiát kivegye a nagyiskolából, mielőtt az tanúlmányait bevégezhette volna. Donatiennek is hasonló sorsa lett, s le kellett mondania a reményről, melyet jövőjéhez kötött, azon jövőhöz, mely felé nem vonzalomból, hanem engedelmességből törekedett. Az iskolából kilépve, helyet csináltak neki egy nagyobb iparos házában. Csupán ily foglalkozás látszott nekivalónak, miután törékeny testalkattal birván, a kemény kézi munka alatt hamar megtört volna. Donatiennek, midőn Párisba került, elég erős külseje és friss orczái voltak ugyan amaz egészséges légtől, mely Bretagne fölött lebeg; de ez nem tartott soká, az iskolában elcsenevészedett. Fölserdülvén, a fiatal breton alig őrizhetett meg egyebet eredeti természetéből, mint lázadó szellemét minden kényszerüség ellen, e szellemet, mely mindig kész elhagyni a valóság földjét, hogy az álmok csinált utjain bolyongjon. Donatien rosz tanuló volt. A tudomány tudtán kivül, s a nélkül, hogy akaratával segitett volna rajta, szállt be és vert gyökeret agyában. Az iskolából kilépve azon falusi gazdához volt hasonló, ki földjén gazdag aratást lel, a nélkül, hogy azt munka által iparkodott volna megtermékenyiteni.

Midőn Donatien két hónapig foglalkozott a nagy kereskedelmi könyvekkel: elviselhetlen életuntság kezdett erőt venni rajta. Minden legkisebb gondolata megfagyott a számtan hideg érintéseire, és sokszor szemére hányták a nagy hibákat, melyeket egyremásra elkövet. Donatien nem várta be hogy megköszönjék szolgálatát; maga kérte pártfogóját, hogy mentse föl.

Midőn a hivatalszobát elhagyá, vaktában felült azon kocsik egyikére, melyek Páris környékén járnak. Két óra múlva a saint-germaini pompás magaslaton volt. Az első pillanatban majd elszédült, mint a fogoly, ki erőszak segélyével a börtönből kilép a napvilágra. A Szajna friss levegője megcsapkodá arczát, s kényszeríté, hogy szemeit bezárja, úgy tetszett neki, mintha egy bretagnei fokra lépett volna, az éggel és tengerrel szemközt. Gondolatai kiszabadultak fagyos merevségökből, s nagy izgalmat okoztak lelkében. Leült egy kőpadra, s kezébe hajtván fejét, Yvonette-re gondolt.

E pillanatban a nagy zajra, mely folyvást közelgett, Donatien fölemelé szemeit, s a regebeli vágtatás gyorsaságával látott föltünni egy lovas csapatot, mely nagy porfölleget vert maga után. Mintha villanyütés csapta volna meg. Donatien fölegyenesült, s a hirtelen elvillant tünemény után, kitárt karokkal kiáltá: „Yvonette! Yvonette!“

Azután eszméletlenül omlott össze, homlokát a kőpad sarkán bezúzva.

Két idegen, kik nehány lépésnyire mentek, hallá kiáltását, s látta, midőn lebukott. Oda siettek. Az egyik megnézvén a sebet, megcsóválta fejét.

Egy óranegyed múlva Donatient, ki nem nyeré vissza eszméletét, beszállították azon gyógyházba, melyet Morin orvos Saint-Germainben igazgatott.

III.

Egy hó múlva Donatien felgyógyult sebéből és csak — megtébolyodott. Morin orvos, ki különösen az elmezavarok gyógyitásához értett, visszsza akará adni józan eszét, s a szegény tébolyúltat, kit a véletlen vezetett hozzája, megtartá házában.

Különben is Donatien tébolya csöndes, szelid volt, s nem gerjeszthetett félelmet senkiben. Kisérő nélkül ereszthették mindenüvé. Napjait többnyire a kertben tölté, összeszedve mindazon sárga virágokat, melyeket ott talált. Egész szobája sárgállt azoktól; elhinté mindenüvé, még ágyába is. Mikor aztán színöket veszték, egy kis száradt bokrétát húzott ki kebléből, s összehasonlitván a hervadt virágokkal, susogá:

— Ezek is olyanok!

Volt a házban egy kedves kis lányka, Rosette nevü, kihez Donatien gyöngéden és meghatóan ragaszkodott. Mikor találkozott vele, megfogá kezét, magával vivé, vagy leülteté maga mellé, s oly különös módon beszélt, hogy az hangosan sirni kezdett. Donatien is vele sirt, vagy szeliden könyeztek mind a ketten. Egy nap, midőn a kertben valának, egyszerre menydörgés hömpölygött végig

a fekete égen. Donatien térdre esett s kényszerité kis barátnőjét, hogy ő is azt tegye. Aztán az égre mutatván mondá:

— Vedd elő medaille-odat! A kis lány elővette kebléből, s letérdelt Donatien mellé, ki egy breton imádságot kezdett.

— Lásd! — kiálta föl egyszerre, — mily jó a mi szent szüzünk! Ime, atyád jő az enyémmel; s rámutatott a vizen uszó két sajkára, mely a kertből látható volt.

— Különösen vigyázz rá, hogy el ne veszitsd medaille-odat, — folytatá komolyan.

Máskor a kis lány észrevette, mennyire szereti barátja a sárga virágokat, s egy nagy bokrétát szedett neki. Donatien majd tönkre tette csókjaival.

Eljött a tél, s nem volt többé virág, de ez nem gátolá Donatient, hogy a kertbe ne bolyongjon, mihelyt szerét tehette. Turkált a hóban, keresve az ő kedves virágait; de nem talált, és akkor száraz bokrétáját nézte, melyet mindig rejtve hordott kebelén.

Egy nap pohár vizbe tette, s hat óra hosszat mozdulatlan állt fölötte, remélve, hogy szépen ki fog zöldülni. Végre azt képzelé, hogy kisérlete sikerült. Ezóta minden reggel friss vizbe tette bokrétáját, s ez igy tartott egész tavaszig.

Ez időben Rosette megbetegült. Donatien észrevévén, hogy a lányka nem keresi föl, kérte: engednék meg, hogy ő látogathassa meg. Rosette ágyban feküdt, azon kis fehér ágyak egyikében, melyek függönyeit az anyák minden este gondosan huzzák össze, s lábujjhegyen járnak melletük, nehogy fölébreszszék gyermeköket, ki álmában mosolyog. A mint Donatien belépett, a kis lány fölemelkedett fekhelyéről, feléje nyujtá kezét, s nyájasan megszorítá barátjaét.

Azon reménynyel, mely közös mindazokkal, kik a sirhoz közelednek, a nélkül hogy arról tudnának valamit, beszélt Rosette az ő szép terveiről, akkorára midőn felgyógyúl.

— Ha jobban leszek, — mondá barátjának, — újra sétálni fogunk a kertben, majd az erdőben, a viz partján, mindenütt. Lenni kell még virágoknak; most nyárban vagyunk, én látom a napot. Aztán hozzá tevé: hozni kellene ám nekem virágokat.

Másnap Donatien vitt neki egy bokrétát. — De Rosette még betegebb lőn. Szemei láztól égtek. Fennhangon beszélt, s mindenről beszélt; szavait számtalan kézlejtéssel kisérve, az elköltözött lényekhez intézé. Agyláza volt. De mégis megösmeré Donatient, s intett neki, hogy közeledjék. Megnézte a neki hozott virágokat, s visszaadván, mondá:

— Van egy hely, hol még szebbeket lehet találni. Oda kellene menni.

— Hol van az? — kérdé Donatien.

— Hát már nem emlékezel rá?

S azután kezével mutatván, folytatá: „Oda lent.“ Oda lent! Emlékei távolában ez egy kis falu volt, a Yonne partján, Cézy nevü. Oda lent! ez a kedves szülőföld vala, melynek neve mézet hagy az ajkon, midőn kiejtjük.

Donatien intett fejével.

— Tudom, tudom, holnap oda fogok menni.

— Nem, — viszonzá a lányka, — várj meg engemet. Együtt fogunk menni. Egy folyón gázolunk át a nagybácsi taligáján. Óh az nagyon csinos. — S igy folytatá sokáig, nyájas zavarában befutkosva gyermekkora zöld ösvényeit.

Miután Rosette panaszkodott, ha Donatien nem volt mellette, megengedték neki, hogy napjait a beteg szobájában tölthesse, s ezóta nem távozott el a kór ágy mellől. A lányka, bár kóros lázban, a fiú, bár tébolyban szenvedett, mégis tökéletesen megérték egymást, noha egyik Burgundiáról, a másik Bretagne-ról beszélt. De mindketten azon földre gondoltak, a hol születtek. Összevegyíték emlékeiket. Megemlékeztek kis koruk apró nagy történeteiről. Néha Rosette a falusi nagy ünnepekről, s akkori fehér köntöséről beszélt. Majd a joignyi vásárokra emlékezett, hol az emberek kis késeket vettek, görbe pengéjüket, hogy a szőlőt is metszhessék velök. Donatien mindig azt felelte: „emlékezem.“ Hanem ő a nantesi vásárra emlékezett, hol sok szép apróságot árúltak, melyeket akkor annyira óhajtott volna megszerezni, nem feledve a szép kis késeket sem.

E közben a betegség mindennap jobban fejlődött. Egy reggel megtilták Donatiennek, a belépést. Rosette azelőtti éjen meghalt. Anyját is eltávoliták, csak két öreg asszony virasztott ágya mellett. A lánykát még nem öltözteték föl az örökkévalóság ruhájába; gyöngéden fekteték végig ágyán; fekete hajtól övedzett feje a vánkoson olyan volt, mint egy alabáster-kép ében keretben; nyitott szemeivel nézni látszott az angyalt, ki lelkét keresni jött, s ajkain még ott lebegett a mosoly, melylyel a szőke szeráfot üdvözlé, midőn ez — az égre mutatván — mondá: Jőjj! Egy liliomszálat tartott kezében, mely fehér volt, mint e virág: Donatien tegnapi ajándoka.

A fiu imádkozott, s addig esenge, mig bereszték. Az ágyhoz közeledett, s látván, hogy kis barátnője nem mozdul, megcsókolá homlokát. Nem értett ebből semmit.

— Mily hideg! — mondá, behúzva az ágy függönyét; — majd visszajövök ha fölébred.

Másnap Rosette-t temeték. Szép májusi reggel volt; nehány fiatal leány — fehérbe öltözve — képezte a gyászkiséretet kedves társuk után, ki oly hamar elköltözött. A józan elme egy hirtelen támadt sugara villant át Donatien lelkén. Megérté, hogy fiatal barátnője meghalt, s nem alszik; és kérte hogy ő is követhesse koporsóját. Morin orvos maga kisérte őt, remélve, hogy tán fájdalmas válsága világot vetend valami eszközre, melylyel meg fogná gyógyithatni. Költői gondolattal keresék ki Rosette siri nyughelyét; a teme-

tő mélyében volt az, egy kis völgyformában, melyet nem komoritanak cziprusok és tiszafák. A sirt élénk zöld ligetek födék, melyeken át nem hat a napsugár, s fehér rózsa bokrok nőnek ki összeviszsza a magas füből: nyájas pihenő hely, hol oly jól lehet kinyugodni az élet bajait.

Midőn a sirt kezdték behányni, Donatien odament széléhez, s kinyujtott kezével valamit vetett belé: ez a szent szüz medaille-je volt, melyet Rosette szobájában talált.

— Visszaadom medaille-ját, — mondá az orvosnak, — azért, hogy emlékezzék meg reám.

Midőn a sirra uj keresztet tettek, s Donatien meglátta e feketére festett föliratot — „*Rosette*“, igy szólt:

— Csalódnak, orvos ur, őt Yvonette-nek hivták.

Egynap Morin orvos egyik barátja jött, előre bejelenteni, hogy másnap az intézetet B. Aline kisasszony fogja meglátogatni, a boulevard-ok egyik nagyon ismert szinésznője.

— Hát beteg ez a kisasszony? — kérdé az orvos.

— Nem, — viszonzá barátja, — hanem oly szerepe van, melyben egy ifjut ábrázoland, ki szerelemből tébolyodott meg. Tanulmányozni akar egy ily szegény beteget.

S másnap Aline kisasszony csakugyan Saint-Germainbe ment. Szép, husz éves nő volt, kinek élénk és játszi természete nem a dráma szélsőségeire látszott alkalmasnak. A komoly szenvedélyek nagy hangja kirivó lett volna az ő kis pajzán ajkain, hol a soubrettek kecses mosolya lebegett. Aline kisasszony különben igen szeretetreméltó leány volt, ki könnyen játszott a nagy érzésekkel, és *szerelmét a szeszélyek szárnyaira dobá.*

Midőn az orvossal és barátjaival az intézetbe lépett, Donatien a kertben járt, s a sárga virágok összegyüjtött magvait száritá a napon. El akarta vetni a kis Rosette sirján. Az ő halála óta ez volt legfőbb szándoka.

— Egy uri hölgy jött, ki önt látni óhajtja, — mondá az orvos neki.

Donatien fölemelé szemeit, megnézte Aline kisasszonyt, s miután tiszteletteljesen köszönt, igy szólt:

— Asszonyom, ön Yvonettehez hasonlit!

E névre a szinésznő elhalaványodott.

— Különös! — susogá magában, — mit akar ezzel mondani. — Aztán az orvostól kérdé: hogy hivják e fiatal embert?

— Donatiennek, Bretagneból való.

Aztán Morin orvos, a mint tudta, elbeszélé Donatien történetét, s az esetet, mi által megtébolyult; Rosetteről sem feledkezve meg.

— Különben, — mondá Aline kisasszonynak, — önnek ismernie kellett e kis leányt; komornájának gyermeke volt, kit én a fehérnemük kezelőjévé tettem.

— Igen, emlékszem rá! — felelt a szinésznő, folyvást elgondolkozva. Aztán kérte, mutassák meg Donatien szobáját, mert kiváncsi látni egy szerelmi tébolyult lakhelyét. „Az nagyon különös lehet,“ — jegyzé meg nevetve, tán hogy zavarát palástolja.

Az első, mit e szobában látott, a száradt virágbokréta volt, egy pohár vizben.

— Fájdalom, — gondolá magában, — én nem tartám meg az ő medaille-ját. Valóban odadta komornája lányának — játékszerül.

Donatien nem törődött látogatóival. Az ablaknál állott, s egy bretagnei dalt énekelt, melyben minden versszak végén Yvonette neve fordult elő.

— Ön láthatja, mily szelid örült, — mondá az orvos a művésznőnek, ki Donatient hallgatá. Különben — tevé hozzá, — jobb szeretném, ha dühös volna, akkor hamarabb kigyógyitanám.

— Óh ne, orvos ur, — felelé Yvonette, — *ne gyógyitsa ki* —

Közli:

VADNAI KÁROLY.

ZENE.

Zellner L. A. historiai hangversenye. Jan. 18-kán az Europa szálloda termében. — Rendkivüli eszközök rendkivülit szoktak eredményezni, s igy a historiai hangverseny, melyet nálunk eddig a nevéről is alig ismertek; a nagyszerü müsor, s a különböző századok zeneköltőinek ide mellékelt rövid életirata annyira felvillanyozott minden rendü és rangu mübölcset, művészt, és mükedvelőt, hogy a fenn irt szállodai hangversenyek Kliója csak még egy ily nagyszámu gyülekezetre emlékezhetik: Schumanné és Garcia hangversenye alkalmával. —

Sokan tán azt várták e historiai hangversenytől, hogy a zene kifejlését fogja ábrázolni, mint a világegyetem s föld alakulását mutató ködfátyol képek, melyeket nehány év előtt a német szinpadon lehetett látni. — De olyan müsort, mely — hogy a még sokkal régibb sz. atyákat mellőzzem — Huebald óta mostanig a zene kifejlését hiven előadja, egy rövid hangversenytől nem várhatunk; s ha csakugyan, szorosan ragaszkodva a historia jelentéséhez, valamiben gáncsoskodni akarunk, nem lehet ez egyéb, mint hogy szivesebben vettük volna, ha Z. ur nem ugrál elő s hátra a századokon, hanem a felvett XIII-ikon kezdve sorban jő a XIX-ig. Itt azonban megint az előbbi nehézséget kell leküzdeni; sőt azt sem feledhetjük, hogy egy szoros értelemben vett historiai hangverseny a nagy közönségre inkább unalmas mint mulattató lenne, holott a hangverseny végre is csak hangverseny, hol mindenkinek élvezni, mulatni kell, s a melynek sine qua non-ja: a bevétel. — E szerint Z. urnak igaza van, hogy a különböző századokból inkább

csak egy-egy művet ismertetett, melynek hangversenyi műsorban is biztos hatását lehetett várni, csak azt jegyzem meg a tudományszomjasak érdekében, hogy ezen óriás ugrások helyett szintén érdekes, s a historia követeléseinek megfelelőbb lett volna: a zenének csak valamelyik ágát ölelni fel, például: a sonata kifejlődését. —

Mint már mondtam, a közönség oly nagy számban jelent meg, hogy egyik a másiknak terhére volt, s azon szerencséseken kivül, kik a történet helyére juthattak, meg kell emlitnem egy sereg szerencsétlent, kiknek a nagyterem végén felnyitott mellék szobából kellett végig hallgatni a historiai hangverseny lefolyását. — E szerencsétlenek egyike volt e sorok irója is, s elmondhatja, hogy a historiai hangversenytől historiai távolságban állott, s a nagyterem ünnepélyes csendéből e tarka képű, élénk mozgásával, alkalmatlan zajával napjainkat hiven jellemző szobába átszürődő hangok gyakran oly bágyadtan s aléltan érkeztek, mintha épen az illető századokból jöttek volna. Érdekes volt látni a socialismusnak és communismusnak e szobájában féllábra támaszkodók komoly foglalkozását Z. ur programmjával; hallani a jövőmenők kiméletlen kopogását hármonium kisérettel, vagy, miként a programm magyar fordítója mondja: „*hármoniumoni előadással kisérve*; érdekes volt hallani az e közé vegyült kutyaugatást, (hihetőleg valamely Hagestolz másfél óráig sem nélkülözhette a hü állatot, vagy részeltetni kivánta a kedves fülcsemegében); és mindenek felett érdekes volt látni azokat, kik e nagy zajban kétségbe esve, két tenyerüket fülök háta mögé illesztették, s a nagy terem felé előgörbültek, hogy igy megnagyobitott füllel legalább egy-egy árva hangot felfogjanak. Ezen modern sphinxek minden esetre emelték a historiai előadás komoly antik szinezetét.

A műsor következő darabokból állt. 1) *Harcz-ének*, Kemnát Másyástól a XV-ik századból, 12 bassus hangra, zongora kisérettel, mely utóbbi tán el is maradhatott volna. — 2.) *Choral trio*, Zachau F. W.-től a XVII-ik, és *Sarabande s Gavotte* Bach Sebestyéntől a XVIII-ik századból; harmoniumon játszta Zellner ur. Bach Sebestyénnel már a pesti közönség is bővebb ismeretségben van; de a ki valódi szép harmonium játszást akar hallani, hallgassa meg Z.-urat. — 3.) *Egy dal*, Thibauttól és *Minnelied* Wolkensteinertől, amaz a XIII-ik, ez a IV-ik századból. — E két dalt Braun ur, a német szinház tenoristája énekelte: elég hamisan. — 4.) *Sonata*, hegedü és zongorára, Tartini-től a XVIII-ik századból; játszta Huber Károly és Deutsch Wilmos ur. Mind ketten érdemlett tapsokat arattak, s különösen Huber ur hegedüje elragadó volt. — 5.) *Canzonetta*, Scarlatti Sándortól a XVII-ik századból és *Melodia* „Les fêtes de Polymnie" balletből, Romean-tól a XVIII-ik századból, énekelte Hofbauer k. a. — E két dal, s különösen az első, oly szép a maga egyszerüségében, hogy elavulnia nem lehet, s egy barátom észrevétele szerint: Wagner jövő zenéjében is otthon találhatja magát. — Mind azon dalköltők és operairók, kik isten legremekebb adományát, az emberi hangot, klarinettek, fuvolák s más mesterséges hangszerek sajátságaihoz aljasitották, tanulják meg e két dalból: miként kell énekszóra irni. — Hofbauer kisasszony soha sem volt ily elragadó, mint e két dalban. — 6.) *Allegro*, Scarlatti Domokostól a XVII-ik századból; *Polonaise* Bach Friedmanntól a XVIII-ik sz.-ból; és *Allegro, Kirnbergertől* a XVIII-ik századból; zongorán játszta Deutsch W. ur. — 7.) Die *Erwartung*, Weckmanntól. *An die Höhnende*, Schoop J.tól a XVII-ik századból, énekelte Simon ur a német szinház tagja. — 8.) *Dal, szó nélkül* (E dur), Mendelssohntól és *Adagio*, Onslow A. moll ötöséből, (XIX-ik század) harmoniumon játszta Zellner ur. Versenyző gyönyörü előadására nem akarok változatot irni; azért ismétlem a mit feljebb mondtam. — 9.) *Pásztordal*, Schubert F. Rosamunda dalművének karéneke. (XIX-ik sz.) Legyen szabad e műsor régi darabjaira vonatkozólag kérdeni: vajon a régiek előadási izlése, modora (a nyelvet nem is emlitem) hasonlitott-e a maihoz? — E kérdésre döntőleg felelni nem lehet, s szintugy örök homályban marad a troubadourok, minnesängerek ének és zeneszavalata, mint a görög költőké, — miből önként következik: hogy jelen historiai előadás is inkább a müalkotásra vonatkozik. —

Egyébiránt Z. ur — ki eddig csak a bécsieket részeltette ilynemü élvezetekben — a pesti zene közönségnek meleg részvétét viszi magával, s óhajtjuk, hogy máskor se feledkezzék meg szülőfölde fővárosáról. — Örömest ismertetném az olvasóval a zeneművészet e jeles és szorgalmas bajnokát közelebbről is; de a mit mondani felőle tudok, csak annyi: hogy hazánkfia, mit 48-ban tettel is bebizonyitott. Azóta pedig egy bécsi zenelap szerkesztője.

BARTALUS ISTVÁN.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

— **Az angol szinpad és élet történetéből** egy jeles franczia iró, Taine, nagyon érdekes epizodot rajzolt le a minap, melynek néhány fővonását mi is közöljük.

Shakespeare és kortársai, kik 1600 táján éltek, azon század végén merőben kimentek divatból az angol szinpadon. E tünemény oka azon nagyszerü politikai, társadalmi és vallásos forradalom, melyen az angol nemzet átment *Cromwell* idejében és utána közvetlenül. Shakespeare korában még Erzsébet Angliája állott, — Cromwell alatt a protestantismus a legtulságosabb végletben jutott uralomra, s II-ik Károly alatt a politikai, vallásos és társadalmi reactio szintolyan tulságban.

Shakespearet először Cromwell ideje szori-

totta le, midőn a puritánok felekezete lett mindenhatóvá, s a restauratio buktatta meg. Taine e rajzot adja a puritánok uralmáról:

„A fanatismus államintézménynyé emeltetett. A puritán mindent elkövetett az értelem kiüzésére, hogy a magasztos ihletettség foglalja el helyét. Maga a parlament szolgált e részben mintául. Minden szószék csak ezt dicsőité. Munkások, katonák, asszonyok nem beszéltek egyébről, elmélyedtek a lelkökben véghez menő változásokba. Uj élet volt, mely megsemmisité az előbbit. — Eltiltottak minden világi örömet, érzéki élveket. A sziv, elzáratván minden természetes nyilatkozástól, csak egyfelé, zordon és szigorú istenéhez pillanthatott és sohajthatott fel. A puritán lassú léptekkel haladt az utczán, égre emelve szemét, arcza merev, sápadt, beesett, haja körülnyirott; fekete vagy barna s minden diszitmény nélküli öltözetben járt, hogy csak épen teste legyen eltakarva. A testnek, az egész külsőnek s még a hangnak is bünbánatot kellett bizonyítnia. A puritán leppegő lassusággal, ünnepélyes hangnyomatékkal s orrból beszélt, hogy ezzel is mintegy elvegye a beszéd minden elevenségét s a természetes hang melódiáját. Bibliai helyekkel vegyített társalgása, a profetákét utánzó beszédmodora, a maga és gyermekei ótestamentomi neve is bizonyitá, hogy lelke a próféták és öldöklő angyalok rettentő világában él. A belsőből a külsőre, s az államintézményekre is átment ez uj irány. A személyes szigor politikai zsarnoksággá lett. A puritán ellenségeként elátkozá az örömeket, valamint magában ugy másokban is. *A parlament bezáratta a mulató helyeket és szinházakat*, s a szinészeket megseprüzéssel büntette; a szokott esküdözésekre, káromkodásokra büntetést mért; megölette a medvéket, melyek tánczában és birkozásában a nép gyönyörködött; a szobrok meztelenségét a puritán kőmives hozta helyre; a költői ünnepélyeket betiltották. Még a gyermekek játékára is vezeklés s testi büntetés volt mérve; a táncz, harangozás, mulatság, lakoma, vadászat oly kedvtelés volt, mely a vasárnapot megszentségtelenitheti. A templomok diszitményeit, szobrait, képeit összerombolták vagy megcsonkitották. Az egyetlen megtürt öröm: zsoltárok éneklése orrból, a hosszú predikácziókon való épülés, heves viták folytatása, a roszak feletti győzelem vad és komor öröme, s a felebarátokon gyakorolt zsarnokoskodás. . . . Mintha terhes felhő borította volna el az emberi létet, mely kioltott minden világosságot, letörült minden szépséget, elfojtott minden örömet, melyben mintha itt-ott kardvillongások, fáklyalángoknál zordon despoták, beteg felekezetesek és hallgatag szenvedők árnyai lebegnének.

A király visszahelyezésével mintha a megváltás ideje következett volna be. Mint fölgátolás miatt áradásnak indult folyam, rontott a közszellem egész teljével és sulyával az elzárt mederbe. A nyomás gátot szakított. Az érzékiség visszatérte elfulasztotta az erkölcsöt. Az erényt csak puritánnő alakjában képzelték. A kötelességérzet és fanatismus összetévesztetvén, közös megvetés tárgya lett. E nagy áradásból az áhitattal egyszerre elsöpört becsületesség siváron és bemocskolva maradt hátra. Az ember magasb tulajdonai elenyésztek; csak az állat maradt meg féktelenül és korlátlanul, hogy vágyai keresztülhajtsák minden igazságon és szemérmen.

Az iró ezután részletes rajzát adja azon restauratiónak (az angol forradalom után II. Károly uralkodásának 1660—1685), melyhez fogható kor alig van az ujkori történetekben vadság és aljasság tekintetében. A kegyetlenségek és orgiák e korszakának rajzát azonban mellőzzük. Elég az, hogy a legyőzött párton állott boszú vérengező és irgalmatlan; a nemesség szolgaisága és aljas élvezetvágya csaknem példátlan az ujabb időkben.

„Ezen korszak első irodalmi terméke „*Hudibras*“ volt, mely a király visszatérte után három évvel jelent meg. Leirhatatlan tetszéssel fogadta a közönség, s e tetszés megmaradt a legujabb időkig, habár egyátalában nem érdemli meg. Szellemtelen, esetlen gunyolása a puritanismusnak. Don Quixotte itt bárdolatlan, ostoba és viszszataszító puritán lovaggá van átalakitva. A rövid sorú versek folytonosan a sárban lépdelnek sántikáló lábaikkal — mint a travestált Aeneisben. Hudibras és lova leirása csaknem egész egy éneket foglal el; csak szakálát 40 versben irja le s ugyanannyiban nadrágát. A költeménynek felén pedans beszélgetések és viták kopárja és fenyére terjed el. Semmi cselekvény, semmi természetesség; mindenütt idétlen satyra és otromba torzképek; sehol a legkisebb müvészet, mérték vagy izlés; a puritán stil izetlen keverékké van átváltoztatva.“

A tetszés könnyen érthető. Ez volt a kor izlése. A puritánokat tipratni és gázolni annyi volt, mint vastag hizelgésekkel tömjénezni az udvarnak és hozzátartozóknak.

E kor erkölcsei megtestesülnek Rochester grófban, ki költő, udvari ember és kora hőse volt. Ennek öröme piszkos kocsmák látogatásában, piszkos dalok költésében, rágalmazó iratok készitésében telt. Galantsága bebizonyítására nejét megszöktette, mielőtt elvette volna. Közönye bebizonyítására elutasít egy párbajt, hogy gyávának kiáltsák ki. Öt évig soha sem volt józan, s aljas kalandokban tölté idejét. Egyszer a buckinghami herczeggel együtt a newmarketi országúton egy csárdát vett haszonbérbe s kocsmárossá lett stb.

Az iró rajzát nem folytatjuk tovább, mely még undoritóbban van részletezve, — csak azt jegyezzük meg, hogy ép ily szinekkel van festve II. Károly is. — Azon kor philosophja, Hobbes, jellemzésében kiemeli, hogy ez az anyagiság és testiség tanának a legfeltünőbb képviselője. A mi a szinházakat illeti, ezt irja rólok:

„Midőn a parlament-bezárta szinházakat ujra megnyiták, mindjárt meglátszott az izlés merő átváltozása. Shirley, a nagy drámai oskola utolsó embere, nem ir többé s meghal. Dryden, Buckingham, Waller kénytelenek átdolgozni Shakespeare müveit, hogy az újkor izléséhez módosítsák. Azon kor egyik tekintélyes embere Pepys, Shakespeare „Nyári álmá"t megnézvén a szinházban, azt mondá: nem látott életében ízetlenebb és nevetségesebb müvet, s soha sem megy többé szinházba, midőn előadják.

Mennyire más volt Shakespeare korának közönsége! Minő ifjui ép emberek! A gőzös teremben, hol füstölőre volt szükség, a szegényes, félig világított szinpad előtt, melyen a diszitmény korcsmai volt s férfiak játszák a női szerepeket, teljes illusióba merültek. Majd semmit sem törődtek a valószinüséggel; egyik pillanatban az erdőre, másikban messze tengerekre, egyik égaljból a másikba lehetett vezetni, tiz-husz évet átugrani, csatáról csatára vinni a kalandok végnélküli szövevénye között. Nem is akartak folytonosan nevetni; egy bohózati kaczagás után a vigjáték ujra felölté komolyabb, gyöngéd arczulatát. Nem annyira szórakozni, mint elábrándozni mentek szinházba. Ez el nem használt szivekben, ugy szólván, egészen fölhalmozva állott az ábránd és szenvedélyek tára, a meg-megszólaló álmoké és néma szenvedélyeké, melyek elzárt raja halkan dongott összevissza, a mint a költő a mennyek friseségét és ragyogását kitárta nekik. . . .

E közönség helyét világfiak foglalták el. Ők gazdagok s telhetőleg francziásra csiszolódtak; a szinpadnak mozogható szinfalakat, zenét, világosságot, kényelmet s mindennemü külső kellemet megadtak; de hiányzik belőle a szív és lélek. Képzeljük el e félig mámoros kéjelgőket, kik a szerelemben csak a gyönyört, az emberben csak az érzékeket ösmerik: Rochestert, Mercutio helyett! Lelkének minő részével foghatta volna föl a költészetet és phantasiát? A romantikus dráma kivül esik fölfogása körén; csak a valódi életet birja felfogni, s ez életben is csak kézzelfogható, goromba külső kérget. Adjatok neki képet a valódi életből, mindennapi, valószinü eseményeket, s szószerinti utánzását annak, a mit tesz és a mi; tegyétek cselekvényét Londonba s a folyó évbe — szóval, legyen a szinpad egyenlő az utczával s mindkettő lehető alacsony fokon. Ekkor a szinpad ugyanazon élvet nyujtja neki, a mit az élet, egyaránt édeleghet a mindennapiságban és aljasságban, itt is, ott is; a szinházban nem lesz szüksége, se szellemre, se képzelőtehetségre: elég, ha szeme és emlékező tehetsége van. E szoros utánzás tanulságos és élvezetes lesz rá nézve. A közönséges beszéden rokonszenvből nevet, s a tisztátlan czélzások emlékezetét gyönyörködtetik. Azonban a szerző nem feledi mulattató mesét készitени. Rendesen a megcsalt apa vagy megcsalt férj a tárgy. A néző urfiak rendesen a szerzővel együtt az első szerelmes pártján állanak, ohajtják boldogulását s vele együtt a vak szerencsére bizzák magokat. stb. II. Károly és Rochester azon meggyőződéssel távozhattak a szinházból, hogy az erény csak azon élelmes léhütők sallangja, kik drágán akarják eladni magokat."

Dryden, ki az ezen utra tértek elseji között áll, nem egész elszántsággal tért hozzájok át. Elejénte meglátszik még a korábbi idők szine müvein; de később csak a ruházat és aranyzás marad meg, a lélek eltávozott müveiből. Otromba és erkölcstelen, inasi izléssel az úri ruhák alatt, — mi annyival feltünőbb, mivel ez lelke valódi hajlamaival ellenkezik. Ő tulajdonkép komoly, költői kedélyü; csak a divatot s nem gondolatját követi, s számításból mutatja magát feslettnek, hogy a kor izlésének eleget tegyen. Bohóczkodása ügyetlen és okoskodó; erkölcstelenségében nincs meg a gondtalan lendület, — mondatai csinálva csinált periodusok.

Ezen idők iró-hőse azonban Wycherley Vilmos, ki több izben tagadta meg vallását. Müve, a „szerelem egy bokorban", megszerzé neki a király szeretője, Cleveland herczegnő pártfogását. Később azt elvesztvén, egy rosz hirben álló nőt vett el, tönkre jutott, nehány évet töltött az adósok börtönében, s utoljára testben lélekben kimerülve, világgyülöletbe esett s fogatlan világfi és őszhaju bohócz szerepét játszta. Erőteljes szellemét s valódi tehetségét mindvégig csak a maga romlására és mások rontására használta.

Mellőzzük e költő és iratai jellemének részleteit — csak azon átalános megjegyzést emeljük ki, hogy nála se a felfogásban, se a kifejezésben semmi emelkedett és eszményi, — müveiben semmi erkölcsi, sőt az ellenkezőben találja örömét.

Ugyanazon időben, midőn Anglia ily pokoli bacchanália szinhelye volt, egy agg, szegény vak férfiu élt magányba vonulva s éneklé meg az emberi-nem bukását. Mit érezhetett a komoly, szigorú puritán, *Milton*, midőn hallá, mily szint öltött a világ most, a „szentek" bukása után? Mily profétai elkeseredés és méltatlankodás támadhatott e nemes lélekben? Beliál elvetemültségének rajzára kétségkivül a II. Károly korabeli életből vette a szineket és inspiratiót.

MAGYAR AKADÉMIA.

A köz-ülés, jan. 17-én. Kezdete tiz órakor; tartott majd háromig délután. Egy kissé talán sok is. Legalább a közönség eleintén tömött de azután nagyon meggyérült padjai az ily ünnepélyek összébb vonását látszanak ajánlani.

Az elnök, gr. Dessewffy, gyöngélkedése miatt csak pár szóval nyitá meg az ülést. Erre a titoknok, Szalay, hivatalos előadása következett az akadémia mult évi működéséről s történetéről. De ez

nem volt a tények hivatalos, száraz elősorolása. Szalay, a történelmi *csoportfestő*, állt előttünk. Elébb rövid rajzát adta az akadémia összes történetének, attólfogva, hogy ily intézmény létrehozásának eszméje nálunk megfogamzott. Aztán egykét mestervonással emelé ki az akadémia fontosságát. „Az európai polgárisodásnak — folytatá — minél bensőbb tényezőjévé válnunk, sajátságaink, a bennünket magyarrá, magyar nemzetté idomító sajátságok, megőrzésével, — ebben rejlik fenmaradásunk legszilárdabb biztosítéka, ezen fáradozik, fenállása óta, hiven, ernyedetlenül az akadémia. *Kelet népe* vagyunk, tanusítja ezt mind benső mind külső életünk typusának egynél több vonása; tanusítja erőnknek lüktetése, lelkünknek annyi viszontagság után is ifjusága, nyelvünk, érzelmi világunk zománcza, melyet hogy felismerjünk, rátette ujját Széchenyi, midőn nyugotról jövő némi sodró áramlástól féltett bennünket. De *nyugot népe* is vagyunk, — azért fogadtattuk be magunkat kilenczedfél századdal ezelőtt a nyugoti egyházba; nyugot népe is vagyunk, azért hatott át hozzánk oly gyorsan, oly terjedelmesen, oly tartósan a reformatió; nyugot népe is vagyunk, azért birjuk már századok óta az államéletnek Nyugot-Európában kifejlődött szabad institutióit; nyugot népe is vagyunk, azért ismertük kalauzunkul hosszu éveken át intézetünk alkotóját, őt, a nyugoti polgárisodás egyik fényes példányát.“ E méltán megéljenzett szavak után az akadémia mult évi müködésére tért előadónk, melyen gyorsan áthaladván, beszédét az akadémia halottjainak szentelt sorokkal zárta be, s az ifjan elhunyt Tóth Sándorral végezvén, alkalmat vön a haza ifjuságához fordulni, ekképen: „Bizzunk, hogy az ifjabb nemzedék, átal és átalhatva mint ő (Tóth S.) a tudomány cultusától, versenyezni fog e veszteség pótlására s átalában tudományosságunk érzékenyebb hézagainak kitöltésére. Még sok szerezni való érdem van hátra — mondá a bardus az ifjak chorusának — fel! számotokra virit a borostyán: *érdemeljétek meg!*“

Ipolyi Arnold előadása szobrászati emlékeinkről szintén az ünnepély fénypontjai közé tartozott: de már nincs helyünk belőle csak nehány szó kivonatot is idézni. Különösen megragadta a hallgatók figyelmét egy a pécsi templomban létező történeti csoportozat élénk rajza, mely bibliai allegoriákban Péter királyunk történetét ábrázolja, és gyujtottak az értekezés zárszavai, melyekben a müemlékek gondosabb megőrzését s összegyüjtését köti a hazafiak szivére.

Lonovics József érsek emlékbeszéde Majláth György elhunyt igazgató-tag fölött, sürü idézeteivel a classicus irókból, oly elmésen szikrázott, hogy a meghatottság olykor vidámabb érzésnek is engede helyet hallgatóiban. Többszörös éljen kisérte a tisztelt főpap beszédét is.

Nendtwich r. tag, a Bánátról értekezvén természettani és ipari tekintetben, kimerítően tárgyalta először a tudomány közfontosságát. Hosszú értekezését e rövid helyen kivonatilag sem mutathatjuk be. Hallottunk észrevételt a nyelvre nézve, de azt mellőzzük.

Trefort Ágoston emlékbeszéde Fallmerayer német tudós, mint akademánk külföldi levelező tagja fölött már egész terjedelmében közölve van. Tetszésben itt sem volt fogyatkozás.

Végül *Csengery*, a jegyző olvasta fel hivatalos jelentését az idei jutalmazásokról, melyek eredménye mult számunkban közöltetett.

Osztályülés, jan. 19-én. A philosophiai, törvény- és történettudományi osztályok ez ülésében *Szalay* László olvasta *Dózsa Elek* székfoglaló értekezését „az erdélyi reform. egyház közjogának fejlődéséről,“ s *Horváth* Czirill rendes tag, folytatta előadását „Schelling philosophiájának“ ezuttal „3-ik része“ felől. Mindenik tárgy elvontabb, hogy sem e helyen ismertetésökbe bocsátkozhassunk. Egy pár titoknoki jelentés után Hunfalvy Pál indítványt tőn Apáczai Cserei János *Logikája* Szabó Károly által megtalált egyetlen példányának ujranyomása iránt, a mi el is fogadtatott.

VEGYES.

— A magyar irók segélyegyletének e hó 16-kán tartott választmányi ülésében b. Eötvös József, gr. Károlyi György, Lónyai Menyhért, Weisz Bernát urak és Szathmáry Lajos kezelő pénztárnok jelentést tettek az egylet javára rendezett sorsjáték eredményéről. A *tiszta* bevétel, mely sértetlenül megvan, 27,165 frt. és 38 kr. E szerint az egylet tőkéje közel fog járni a százezerhez.

— Épen most jelent meg *Stein*-nál, Kolozsvárt: *Vad rózsák*. Székely népköltészeti gyüjtemény. Szerkeszti *Kriza* János. Első kötet. (Ára 2 ft. 50 kr.) — 577 lap N8r. Örömmel értesítjük a közönséget e rég várt becses könyv megjelenéséről, mely népirati, nyelvészeti s aesthetikai szempontból egyaránt nagy nyereség irodalmunknak. Bővebben is fogjuk ismertetni.

— Nagytiszt. *Terhes* Sámuel, rimaszombati lelkész s gömöri nyugalmazott esperes, élete 80-dik, papsága 54-dik évében f. hó 7-én, Rimaszombatban jobblétre szenderült. E sok tekintetben kitünő férfiu emléke nem egyhamar fog elenyészni a felső magyarországiak tudalmából; mondjunk mi is áldást hamvaira.

— Lapunk közelebbi számába, *Hornyik* János történelmi munkáját illetőleg, némi hibás adatok csúsztak be, melyeket igy igazítunk helyre. A szerző, ki nem a levéltár őre most már, hanem a város főjegyzője, munkáját *öt* kötetben adja ki. I-ső kötete az ősidőktől a mohácsi vészig terjed. II. kötet tartalmazza a *török*, III-dik a *német*, IV-dik a *kurucz* világot, az V-dik Kecskemét városa *hely-* és *napiratát*, minden ujabb viszonyaival együtt.

— *Jósika* Miklóstól uj regény jelent meg: „A magyar kényurak.“ Regény az Anjou-királyok korából. Négy kötet. Legyen elég ez egyszerü jelentés, mig tüzetesebben hozzászólhatnánk.

— Thaly Kálmán szerkesztése alatt megjelent a „Nemzeti Képes ujság“ nagy másfél iven, változatos tartalommal. Első helyen Szalay László arczképével találkozunk, azután a sz. fehérvári ásatások, a pesti városház, a walesi herczeg és mátkája stb. Előfizetés egész évre 10 ft, félre 5 ft, negyedévre 3 ft. Kiadó hivatala Dorottya-utcza 14 sz. Ajánljuk a közönség pártfogásába.

— A hirlapokban már nemcsak *kacsák*, hanem *cserebogarak* is kezdenek teremni. Győr vidékén, most Pál nap előtt, cserebogarat láttak volna, mely (ha nem a bogarásztün volt szemlélhető) alkalmasint kacsa.

— Vida József szerkesztősége az „Egri Posta“-nál csak hirlapi *cserebogár* volt.

— *Niczky Filoméla* grófnő, a trencséni hévvizeken rendezett jótékony czélu előadással, 1100 ftot gyüjtött az irói segélyegylet részére.

— A pesti kir. egyetemen, minden facultást összevéve, 1694 tanuló van ez iskolai évre beirva.

— Az orvosi tanulókat segélyező egylet javára f. hó 13-án a budai népszinházban tartott szini előadás *tiszta* jövedelme csak 9 frt. 90 kr. Ez is jobb, mint semmi.

— A „Szépirodalmi Csarnok“ nevet, alakot és szállást készül változtatni. Budán, olcsóbb árért, új alakban és változtatott czimmel indítja meg, rövid szünet után a szerkesztő, Józsika Kálmán.

— *Aurora Romana* czimü szépirodalmi lap indult meg, oláh nyelven, itt Pesten, jan. 1-jén. Szerkesztője *Miculescu*. Az első számban költemény van kettő: Vulcanu-tól és Popfiu-tól; s egy eredeti és egy francziából fordított beszély megkezdve.

— Előfizetési felhivást vettünk „A könyvnyomdász-élet Magyarhonban“ czimü „hasznos és mulattató müre.“ A „hasznos és mulattató“ melléknév nem a mi tollunkból ered, a felhivásból veszszük át. Szerzője *Kis* Antal nyomdász, Egerben. Örvendenénk, ha e könyv hézagot pótolna a magyar könyvnyomdászat történetében. Előfizetési ára 1 frt. 20 kr.

— *Vernet* Horácz, a franczia hires festőművész, januar 17-ikén kimult, 74 éves korában. Született 1789-ben Párisban. Atyja Vernet Károly, híres csata és lófestő volt. Nagy apja és ennek apja is jeles festők voltak. Vernet Horácz-nak nem maradtak gyermekei. Egyetlen leánya, kit a nála hiresebb festő, Delaroche vett el, 1845-ben halt meg. Több nagy hires esataképein kivül megemlitendők müvei közt I. Napoleon, St. Cyr tábornagy, III. Napoleon és Vaillant tábornagy arczképei. Csaknem minden europai érdemrend birtokosa volt. Vernet Horácz a franczia császárság festője volt, mint Béranger a császárság dalnoka. 19-ikén volt temetése megtartandó. A franczia császár oly pompával akarta körülvenni temetését, mint Bérangerét, de ő végrendeletében azt kivánja, hogy egész csendben temessék el.

— (Az angol nép humora). Londonban közelebb nagyon lábra kaptak az utczai rablások. A békés polgárok, természetesen, stilétes botokkal, revolverekkel látják el magokat, s mig a közrémület fölött a hirlapok komolyan okoskodnak, egy szinház előre hirdeti, hogy karácsonyi némajátékul a szinpadon egy békés polgár lesz látható tüskés pánczélban tetőtől talpig s jobban felfegyverkezve, mint a legborzasztóbb hegyi tolvaj. Foga közt gyilok, kezén rettentő vas kesztyük, övében egy pár revolver, gallér gyanánt egy kutya nyakravaló-szerü vaspánt, s sarkán oly sarkantyúk, mint a viaskodó kakasoké. Ily ruházatban jelen meg a mostani családapák példánya. — Minden más országban, mond a „Daily News“, állapotunk közelégületlenséget szülne. Itt humorunknál s bizonyos tréfák iránti hajlamunknál fogva az utonállóság büne koránsem népszerütlen. Magok a a gyermekek rablósdit játszanak az utczán, s már a müárusok ablakaiban comicus dalokat árulgatnak e kevéssé érdekes tárgyról.

UJ KÖNYVEK. *)

A MAGYAR ALKOTMÁNY TÖRTÉNETE. Iskolai kézikönyvül irta *Ladányi* Gedeon, debreczeni ref. tanár. 8-r. Ára 1 ft. (Telegdi, Debreczen).

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a Magyar tud. Akademia nyelvosztályának bizottsága. Szerkeszti *Hunfalvy* Pál. Első kötet. Harmadik füzet. Ára 3 füzetnek 3 ft, postán 3 ft. 30 kr. 8-r. 317—476 l. (Eggenberger, Pest).

A TALÁLT GYÖNGY. Énekes szinmű három felvonásban: Irta *Csaby* Imre. 16-r. 76 l. (Érseki nyomda, Eger, 1861.)

Szabó Richard UJABB BESZÉLYEI. Két kötet. Pest, 1863 (62.) 8-r. 205,—187 l. Ára 2 ft. (Lauffer és Stolp tulajdona).

Sardou Victorien. A FEKETE GYÖNGY. Regény. Francziából: *Bodor* Károly. Pest, 1863 (62.). N12-r. 118 lap. Ára 1 ft. (Lauffer és Stolp).

MAGYAR NÖK ÉVKÖNYVE. Harmadik évfolyam, 1863. Szerkeszti és kiadja *Emilia*. 4-r. 6 + 167 l. Három kőrajzű arczképpel. Aranyozott papir kötésben ára 2 ft. 50 kr. (Pest, Engel és Mandello nyomd.)

PERSA TANULMÁNYOK. Közli ifj. *Kún* Pál. Ára 20 kr. N8-r. 16 l. (Osterlamm, Pest.)

VAD RÓZSÁK. Székely népköltési gyüjtemény. Szerkeszti *Kriza* János. Első kötet. VIII. és 577 lap. Ára 2 ft 50 kr. (Stein, Kolozsvár.)

A MAGYAR KÉNYURAK. Regény az Anjou-királyok korából. Irta Jósika Miklós. I—IV kötet. Ára 4 ft. (Hartleben, Pest.)

BÖLCSÉSZETTAN. Negyedik kötet. Az ETHICA ELEMEI. I. Szoros értelemben vett Erkölcstan. Irta Warga János n.-kőrösi tanár s magy. akad. tag. 8-r. 90 l. (Kilián, Pest.)

Hiba-igazitás. Lapunk első számának *uj könyvei* közt a *Politikai kérdések* czimü munkához sajtóhibából csúszott *Ormós* Zs. neve. *Utazás*-ainak IV. és V. kötetéről volna ott szó.

KÜLFÖLDIEK.

DICHTERBUCH AUS OESTERREICH. Herausgegeben von Emil *Kuh*. Wien, 1863. 8-r. X, és 365 l. Ára 3 ft.

Roquette, Otto. NEUE ERZÄHLUNGEN. Stuttgart 1862. Cotta. 8-r. 362 l. Ára 3 tallér.

Herbert, Lucian. NAPOLEON III. Roman und Geschichte. 1—3 Bde. Leipzig, 1862. F. W. Grunow. 8-r. XIII. + 242; 233; 230 l. Ára 4 tallér.

ROUNDABOUT PAPERS. Reprinted form the „Cornhill Magazine." By W. M. *Thackeray*. With illustrations. One Volume. (Smith, Elder et Co., London.) Ára 7½ shilling.

HISTORY OF THE MODERN STYLES OF ARCHITECTURE. By James *Fergusson*. With 300 illustrations. 8-vo (Murray, London.)

RUINED CITIES within NUMIDIAN et CARTHAGINIAN territories. By N. *Davis*. Illustrations. 8-vo. (Murray, London.)

RECOLLECTIONS of TARTAR STEPPES and their Inhabitants. By Mrs *Atkinson*. Illustrations. 8-vo. (Murray.)

THE FIVE GREAT MONARCHIES of the ancient World; or, the History, Geography and Antiquities of Assyria, Babylonia, Chaldaea, Media and Persia. By George *Rawlinson*, Vol. 1. Illustrations. (Murray, London.)

A HISTORY OF GREECE. From the earlist Period to the close of the Generation contemporary with Alexander the Great. By George *Grote*. New Edition. Complete in 8 vols. Portrait and Maps. 8-vo. (Murray, London.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Budára. A. J. A költeményeket formában gyöngéknek, de tartalomban sem találtuk oly erőseknek, hogy közölni lehetne.

Kohárics Ferencz urnak. A kétszeres befizetés egyike 1863-ra iratott, mielőtt levelét kaptuk volna, a „Koszorú" tehát marad, a mint van.

Davidek István urnak, Kétegyháza, A beküldött pénz csak fele a félévi előfizetésnek. Mindazáltal félévre irtuk be, s elvárjuk a hiány kipótlását.

Szent-György terén. Nyujt *reményeket*, de még nem mozog szabadon.

Goethe költeményeiből. Több fáradság kell abhoz. Olyan *fáradság*, a mi *játéknak* tetszik. Csak egyes helyek sikerültek, egyes darabok nem.

L. M. urnak. Peterd. Nem sokára ki fog jőni.

TARTALOM.

Gr. Széchenyi emléke. *Ormós Zs.* — Az idő patakja. *Lévay J.* — A nők a tükör előtt. *Gyulai P.* — Faust. *Torkos L.* — Rule Britannia. (1862-diki uti visszaemlékezések.) *Tóth L.* — A bretagnei virágbokréta. (Henry Murger beszélye.) *Vadnai K.* — Zene. *Bartalus I.* — Külföldi szemle. — Magyar akadémia. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés. —

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. FEBRUÁR 1. 1863. 5. SZÁM.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKE MILYEN LEGYEN?

VII.

További kérdésül a Széchenyi-szobornál e következő merülhet fel. Mily jelmezben, és fedett vagy fedetlen fővel mintáztassék-e az alak?

Az antik-korban természetesen az akkori jelmez volt szokásos, mely a plasztikai szépségnek egyébkint is annyira megfelelt. Ez a később korra, melyben az antik alak nemességének hiányát a külső által pótolni remélték, sőt az ujabb korra is, melyben az antik formák szépségének öntudata ismét fölébredt, szintén átszármazott, és mondhatni, hogy az antik jelmez kisebb vagy nagyobb eltérésekkel a legujabb korig szokásban maradt a plasztikai műveknél. Az antik iránti előszeretet némely művésznél annyira ment, hogy az utánzás utánképezéssé lőn. Igy II. József császárnak Bécsben a József-terén álló, s Zauner Ferencz által mintázott lovagszobra utánképezés. A császár, antik imperator jelmezben, még kezét is ugy tartja mint a római capitolnak Marcus Aurelius szobra. Drezdában bizonyos Wiedemann alezredestől Fridrik Ágoston választó-fejedelemnek 1736. évben felállított lovagszobrát szemléltem, melyen az alak római jelmezével ellentétes XVIII-ik századbeli allonge-paróka látható. Első Napoleon kegyeltje, Chaudet Antoine, a császárt karrarai márványból római imperator alakban mezitelen vállal képezte, s ezen szobor, valamint III. Fridrik Vilmos porosz király antikszerű alakja, Berlinben tartatik.

Nem titkolhatom el a vallomást: hogy reám mind ezen álczázatok: a Marcus Aureliusra idomított József császár, a parókás és hajfonatos görög Fridrik Ágoston, a mezitelen vállas Napoleon, s a római imperator-porosz király comicus hatást gyakoroltak.

Korunk izlése megkivánja, hogy az alak ugy állítassék szemünk elé, a mint az valóságában volt, s a mint élve köztünk megfordult. A modern kor az alak kerekdedségére a redőzetes bő köpenyt sem tartja szükségesnek, és a plasztikai hatást nem köti az öltöny szabásához. Paróka, három szögletes kalap és petasos, szandal, lovagcsizma, s harisnyás csatos czipő, — chiton, himation, tunika s frakk egyenlően jogositvák. A fő törekvés oda irányúl, hogy a lehető élethűséggel és jellemzetes felfogással álljon a szobor előttünk.

Ezen törekvést az egyén szokásos öltönyéhez ragaszkodás nagy mértékben elősegíti. Rauch s utódai Rietschl, Drake, Wolf, és mások, e részben a tökély magas polczára jutottak, és például Kant emléke Königsbergben és Lessingé Braunschweigban a megszólalásig hasonlóknak mondatnak. Sőt még azon sajátságokat is, miket az illető egyének külsőleg különczködésből gyakoroltak, megtartják az előállítás nagyobb hűségéért. Nagy Fridrikről tudjuk, hogy mankó-pálczája soha sem hiányzott kezében, és hogy a három szögletes kalap mindég, még halála perczében is, fején volt,

azért Rauch a berlini nagyszerű szobron a a királyt szokásos kalapjával, és lovagló helyzete daczára, az oldalán lecsüngő támaszbottal képezé.

Gróf Széchenyinek, azon esetre, ha alakja iránt tett javaslatom elfogadtatik, fedetlen fővel és nyilt szabad homlokkal képeztetése szónoki állásából, s azon helyből, melyen azon szónoklatát tartotta, önként következik.

De erre tekintet nélkül is, a szoboralakok fedett vagy fedetlen fejeire nézve Nagy Sándorral tartok, ki azt hitte, hogy a szabad fő s nyilt homlok által az ember leginkább kitünteti emelkedettségét, s azért harcz közepén is sisak nélkül képezteté magát. A hajdankornak emlékben dicsőitett emberei, a fejedelmek és hadvezérek, mind fedetlen fővel képezvék. Ezen szokást a barok korszak is meghagyta, s napjainkban is fedetlen főkre találunk a szobroknál, oly esetet kivéve, melyben a fedett fő az egyén jellemzetes szokásai közé tartozik, mint ezt nagy Fridriknél látták olvasóim. Gróf Széchenyi azonban nem tartozott azon emberek közé, kik fövegeiket mindig fejökön tartották, s ez által magukat feltünőkké tették.

A fedetlen fő, az által, hogy a homlokot és szemet szabadon hagyja, látni engedi a főnek legkifejezésteljesb részeit, s növeli az alak nemes magasztosságát.

Az arcz, a lélek tükre, természetesen legnemesb része az alaknak, melyre nem csak napjainkban, hanem a görögöknél is, habár kezdetben nem nagy eredménynyel, legtöbb gond volt. Az antik- s a modernkor jó arczképezői egyaránt azon elvből indulnak ki, hogy az arcz hasonló de eszményesitett legyen. A felfogás a fantazia szülöttje, s a mely arcznál ez hiányzik, az hideg s élettelen marad mint egy fénykép. Szép arczképhez nem szükséges szép eredeti, de ellenben csak nagy művész képes tökéletesen szép arczot előállítani. Példa erre a nem szép Vitellius, kit egy római szobrász remekül vésett márványba. És mi módon használhatja fel a jó művész a nem szép alakot arra, hogy a hasonlatosság megtartása mellett is széppé váljék, ezt nagy Sándor utánképezője, Lysippus, megmutatta. Nagy Sándor ugyanis mint tudjuk, alacsony testalkatásu s görbe nyaku volt. Ez utóbbi körülményt Lysippus eléggé szellemdúsan arra használta, hogy a hősnek oroszlán-szerű pillantását felfelé irányozza, s midőn az alak kész lőn, azt mondták róla: — „Zeushoz néz föl, mintha mondaná: uralkodjál te az Olympuszon, én a földet hódítom meg számomra.“

A fentebbiekből következik: hogy gróf Széchenyi szoboralakjának szokásos magyar nemzeti öltönyben, fedetlen fővel, és az arcz hasonlatosságát a felfogásban is eltaláló művész által kell képeztetnie.

VIII.

A talapzat, melyen a szobor áll, az emléknek nevezetes részét teszi. Rendeltetése nem az, hogy a szobor műbecsével versenyezzen, hanem az, hogy a szobrot helyes távolban állítsa a szemlélő elé; s mivel a műalkotásnak egy részét teszi, nem szabad műbecs nélkül maradnia, mint például ezt erős Fridrik Ágoston választó fejedelem drezdai lovagszobránál a legroszabb hatással tapasztalni.

Ezen értelmezésből kitetszik: hogy maga a talapzat is bizonyos szabályoknak van alá vetve. Szabad téren ugyanis a talapzatnak nehány lépcső emelkedésen kell állani. Magasságának a szoborral arányosnak, és rendesen annak $^2/_3$ vagy $^2/_5$ magasságával egyenlőnek kell lenni. Továbbá művészi ékesitése szokásos, oly módon, hogy a fő-alaktól a figyelmet el ne vonja.

A gróf Széchenyi-szobornál a dicsőitett egyén nevezetes életmozzanatainak sokasága s honfias érdemeinek sokoldalusága, mik az egyetlen fő-alakban kellően ki nem magyarázhatók, valamint az állitandó emléknek a dicsőitett egyéniségéből szükségkép következő nagyszerűsége, a talapzatnak művészi ékesítését elkerülhetlen szükségessé teszi.

Az ékesítések a talapzat négy oldalán a nagy hazafi életének nevezetesb négy szakát tüntethetik fel domborművekben. Hol annyi nagszerű honfitettet találunk az egyén életében, ott azokat latolgatni, s egyi-

ket a másik fölibe emelve, a domborművek számára kijelölni, egyes embernek felette nehéz, és Széchenyinek dombormű ábrázolásokra annyira alkalmas életével szemben legfeljebb sajnálatomat nyilvánithatom az iránt, hogy nevezetesb tetteinek, legalább főszöntetü (gyps) domborművekben, lemintázása mindeddig meg nem kisértetett.

Nem birunk egyetlen művet is felmutatni a festészet vagy a szobrászat terén, mely a halhatlan érdemeihez méltó kegyeletünket tanusitaná; mert az apotheozisok kőnyomatu példányait csak nem fogjuk Széchenyi nagy nevéhez illő műdaraboknak tartani? Vagy a tervben lévő emlékszobor számára tartjuk fel részvétünk és lelkesedésünk egész öszveségét, hogy azt a nemzet méltóságához illően kiállítsuk? — Jól van; de a szobor el nem mozdítható, s az egész nemzet kegyeletének jele leend, pedig mily szép s illő volna, ha magán-lakásainkat helyes szerkezményü aczél- vagy réz-metszésü képpel ékesithetnők Széchenyi életéből, minek eredetije muzeumunk képtárában letéve volna, s ha márványba vésett, bronzba öntött vagy gypsből készült domborművecskékben, nagy hazafi tetteinek emlékezetét házi körünkben is magunk előtt szemlélhetnők.

A Széchenyi név népszerüsége biztositaná ily művek kelendőségét.

Végre az anyagot akarom még pár szóval érinteni, melyből az ily emlék állítható. A görög szobrászat fénykorától kezdve ezen anyag: a márvány vagy ércz.

A márvány sokféle, de annál jobb, minél apróbb szemü parányokból áll, minél lágyabb, s az embertest színéhez minél inkább közeledik. Hajdan a márványnak különböző nemei használtattak Göröghonban, mint a parosz szigeti, a pentelei Athenae mellett, sőt fekete márvány is találtatott Leszbosz szigetén, melynek Paragone volt a neve. Egy másik még feketébb márvány nero anticonak neveztetik, ez valamennyi márvány fajok közt a leglágyabb, azonban szine miatt nem igen használták. A pentelei márványnál a lágyság kelléke hiányzik, tömege igen kemény, és szemecskéi egyenetlenek. A márvány irányában felállított műigényeknek a paroszi leginkább megfelelt. Ennek szine az embertest színéhez legközelebb áll, lágysága nagy, és szemecskéi finomak.

Korunkban szobrászati művekre a karrarai márvány használtatik rendesen, mely szinben, szemei parányiságában, s a kő lágyságában a paroszit megközelíti.

A karrarai márvány, mely a régiek által luni márványnak is neveztetett, az Augustusok korszaka előtt már használatban volt, és mióta a paroszi törések megszüntek, a szobrászat finom márvány-alkotásainál a Pianello s Polvazzo nevezetü főtörésekből nyert karrarai márvány nagyon el van terjedve. Olykor váratlanul szürkés erek tünnek elő a hófehér márvány tömegén, mik által a művészek munka közben igen kellemetlenül lepetnek meg. A hibátlan márvány köblábának értéke 30 — 40 frt.

Honunkban szintugy, mint Thorwaldsen idején Norvegiában, találtatott művészi czélokra használható fehér márvány. Nálunk Ferenczy szobrász Ruszka-hegy táján a Bánátban talált fehér márványt, mely szobrászi művekre igen használható volt. Eljövend kétségtelenül az idő, midőn a szobrászati műveknek nagyobb kelendősége a művészet és közönség figyelmét a ruszkahegyi márványra ujra reá fordítandja, a midőn azután annak hasznavehetősége s a kő minősége iránt a vizsgálódások az eddiginél nagyobb eredménynyel fognak folytattatni.

Az ércz, mely szobrászati művekre öntés utján használtatik, leginkább a bronz. Lehet állítani, hogy a bronz-érczvegyiték a szobrászat finomabb alkotásainál megosztja az uralmat a karrarai márványnyal. Az ujabb korban használt bronz érczkeverék, fő részeiben, sárga s veres-rézből — horgany, — kisebb mértékben pedig czin és ón hozzáadásokból áll.

Ezen érczet könnyen olvaszthatósága, kalapács alá alkalmas volta, sebes hűtés mellett nyújtósága s aztán keménysége, szép hangzása s fényessége, a lég hatása alatt lassu élenyedése, valamint képződő sajátos kérge, mely a réz rozsda tovább terjedését meg nem engedi, szobrászati min-

táknak öntés utjáni utánképezésére igen alkalmassá teszi Az élenyedés s a szénsav fölvétele által képződött rézrozsda azon zöldes szinü kérget alkotja, mely patinának neveztetik, és melyre a mükedvelők gyakran nagy nyomatékot helyeznek.

Burgschmiet, nem rég elhunyt nürnbergi érczöntő, saját találmánya szerint, öntés után savítás által azonnal előidézte a patinát, mire különben a természet működése alá helyzett szoborműnél évekig kell várakozni. Ezen találmánynak az óhajtott külszin rögtön beállásán kivül azon előnye is van, hogy a szobor vésőzése fölösleges, mi gyakor esetben tetemes kárt okoz a gyöngédebb részeken.

Az előadottakból a két anyag előnyös és hátrányos oldalai önként következnek. A márvány szebb, az ember testét inkább megközelíti, de töredékenyebb s az idő viszontagságai alatt sokat szenved. Ezen felül a márvány emlék nemcsak a mintázásnál, de a kivitelnél is mind végig igényli a szobormüvész munkáját. A márványmü szabad kézzel tett utánzása az eredeti mintának, az utolsó vésö-nyomásig egészen müvészi alkotás.

Az ércz-szobor ellenben az idővel annyira daczol, hogy befolyása alatt tetszősb lesz. Csak a tüz árthat az ércz-szobornak. Az ily szobroknál csak a mintázás dicsősége illeti a müvészt; mert az elkészült mintának érczben kiöntése az ércz-öntő dolga. Sok oldalu ismereteket és szakavatottságot igénylő, nagy veszélylyel járó foglalkozás, mely a müvésznek véres verejtékkel egész életen át tett alkotását képes megsemmisiteni. Hova lett volna Ghiberti dicsősége, mely napjainkra is oly fényesen átsugárzik, hova 42 évi fáradsága, mit a firenzei battisterio-egyház ajtó-szárnyai domborműveinek mintázására forditott, ha az ércz-öntő munkája nem sikerül? Hova Rauch 50 éves törekvése, mit a nagyFridrik emlék-rajzaira s mintáira áldozott, ha a müöntő, Friebel, nem önti szerencsésen érczbe az emléket? Az ércz-szobroknál a kivitel nagy részének dicsősége a müöntőnek jut.

Habár nem szenved kétséget, hogy honunknál hidegebb éjszak-vidéki helyeken is, melyek az ég s idő kedvezőtlen befolyásinak még inkább ki vannak téve, gyakran találunk márvány szobrokat, s Berlin és Sanssouci sok ily szoborral bir; ha még is a mü maradandóságát, és a nagyobb emlékeknél most már átaljában elterjedt szokást figyelembe veszszük, nem habozok kijelenteni: hogy halhatlan Széchenyink emlékén mind a főalak, mind a talapzat domborművei érczből alkottassanak.

Ezen kérdésre tehát: *Milyen legyen gróf Széchenyi István emléke?*

Válaszom röviden következő:

Legyen meg rajta a csendes nagysággal párosult nemes egyszerüség, nyugottság és természetes fesztelenség. Legyen az könnyen megérthető, s igy allegoria nélkül. Tüntesse a nagy férfiut, a magyar akadémia megalapitására tartott szónoklatában, éléthü s müvészi felfogásu arczczal, dombormü ékesitésü talapzaton, szokásos magyar öltönyben, fedetlen fövel, és érczöntetü szoborban szemeinkbe.

(Vége köv.)

ORMÓS ZSIGMOND.

MAGYAR

MEGNYUGVÁS.

Ha a kínok, aggodalmak, vad viharként, rám rohannak,
S közepette annyi bajnak csüggedezve kérdezem :
Nincs tehát, nincs-é segélyem sem a földön, sem az égben ;
S mig el nem jön kínos végem, könyben úszik-é szemem ?
— Hang felel e bús sohajra halk-suttogva, édesen :
Mennyben a díj nagy leszen !

Másnak rózsás a pályája, s rajt' veszélyre nem találva,
Vigan csattog fel a szárnya, s száll magasra sebesen !...
Tüskebokros éltem utja, bajbul ujabb bajba jutva,
Győzzek bár, csak kínom nyujtja a kivívott győzelem !....
— Hang felel e bús panaszra halk-suttogva, édesen :
Mennyben a díj nagy leszen !

Más ha elvért bátran lép fel, s győztesen küzd ellenével,
Nyert babérját ki venné el ? Fürtin leng az ékesen !...
Vívtam, s nyertem több csatában, mást emelt fel győztes szárnyam,
Még szerencse, hogy igy jártam s nem történt több rosz velem !...
— Hang felel e bús panaszra halk-suttogva, édesen :
Mennyben a díj nagy leszen !

Büneért ha mást ér bánat, kész számára a bocsánat,
Gyásza oszlik, napja támad, s várt vigasza megjelen !...
Engemet, ha ellenségem meglep, s nem lel csatakészen,
S földre sujt... hajh, ott áll résen a megtorló gyötrelem !...
— Örvendj, szól e hang suttogva, szól nyájason, édesen :
Mennyben a díj nagy leszen !

Lény, tudom ki vagy, mi neved ! úr, örök úr minden felett,
S hogy e vigasz tőled ered ! S im, imádlak térdemen ;
Ah te tudod, gyarlóságom nagy ! Jelt adj, hogy, mire vágyom,
Üdvem, győzve a halálon, fénylakodban föllelem !
— Hang csattan e merész szóra dörgő vészként, rémesen :
Mennyben a díj nagy leszen !

Éj van... mély bú száll szívemre ; róla e súlyt, hogy' vegyem le ?
Védünk tűnik föl eszembe', hangom hozzá emelem ;
Esdek nyögve, esdek sírva ; s ő, a megtört szívek irja,
Enyhet küld le fájdalmimra... s nyugton húnyom le szemem !...
Félálmomban is ezt hallom, már nyájason, édesen :
Mennyben a díj nagy leszen !

Hajnallik... a napsugára fényt áraszt a láthatárra...
Dallá olvad hálám árja... Istent áldja énekem,
Ki álmomban hozzám tért le, felvett atyai szivére...
S szólt : ím, ez a hívek bére ;.. légy erős hát gyermekem !
Angyalhangok ismételték szívhatóan, édesen :
A jók bére menny leszen !

Kétkedés nem bánt, nem kínoz, ha emésztő fájdalmimhoz
A sors kénye újabb kínt hoz, s felkaczag keservemen :
A jó isten nagy kegyére bizom éltem, bármi érne,
A mi itt lenn rám van mérve, megnyugvással viselem....
Küzdelmim közt e szót hallom biztatóan, édesen :
Mennyben a díj nagy leszen !

LÁZÁR.

A NŐK A TÜKÖR ELŐTT.

(Folytatás).

Nem tudtam fölkelni, mindössze is csak annyi erőm volt, hogy kezemmel a fejemen kapott ütést megtapogathattam. Valami nedvest éreztem arczomon. Vér-e vagy izzadság? Talán mind kettő. Pokoli sötét volt, de pillanatokra mégis ugy tetszett, mintha gyönge fény világitaná meg a falat, az utczai lámpa fénye, mintha szobámban fekünném s a kandalló fölötti tükör egy darabocska tört fényét látnám. Némi utczai zajt is hallék. Segitségért kiáltottam. Ujra pokoli sötét és mély csend lőn, csak koronként hangzott fel a távolból: Allons enfants de la patrie! Párisban vagyok-e ujra, az utczáról hangzik-e a dal valami későn haza térő franczia ifju ajkáról vagy az én öreg francziám jő felfelé a lépcsőzeten kedves dalát dúdolva? Nem tudtam elhatározni, éles fájdalom nyilalott át agyamon, fejem kábulva hanyatlott hátra s egészen elvesztém eszméletemet.

Midőn ájulásomból vagy kimerültségem szunnyadásából magamhoz tértem, fényes nappal volt, se szobámban nem voltam, se a lépcsőzet alján, hanem egy csinosan butorzott szobában, kényelmes pamlagon feküve. Tükröt is láttam, de nem az enyémet, nem is szemben, hanem oldalvást, egy nagy álló tükröt, az énektöredék helyett pedig toll perczegett, a könyvekkel elhalmozott iróasztalnál egy nő irt, hol az asztal fölötti kisded tükörbe tekintve, hol a félig beirt papirra; suttogott, mormolt, kiáltott, majd elnémult s amolyan átszellemült féle arczczal fordult ujra tükréhez, mintha ott keresné mit le akar irni.

Ez Árpádina, a hires irónő, az ujabb magyar lyra múzsája, a mint elnevezte őt egyik divatlapunk, mit annyival inkább elhihetni, mert e lap, saját szavai szerint, a legjobb iróktól közöl müveket s a közönség oszlatlan tetszésével dicsekszik. Tehát Árpádina itt lakik a József- s nem a Lipótvárosban? Tehát ő könyörült rajtam, ő hozatott fel a lépcsőzet aljáról, vett ápoló gondjai alá, szóval neki köszönhetem, hogy ujra élek s jól érzem magamat? Nem, ez lehetetlen! Az igaz, nagyon érzékeny szivü asszony, legalább verseiben annyi az érzés, a mennyi hatnak is elég volna, de engem mégis bajosan szán meg. Kiestem kegyéből; egyszer azt találtam volt mondani egyik barátnőjének róla, ugy titkon, egymás közt szólva, hogy bizony nem bánnám, ha Árpádina még kétszer roszabb verseket irna is, csak tartaná egy kissé jobb rendben házát. Persze a jó barátnő besúgta neki. Megsértettem benne az iró és nő hiuságát, e két hiuság pedig a legsebezhetőbb és legbosszuállóbb e földön. Épen azért nem hiszem, hogy Árpádina hozatott volna föl szobájába. Ha valaki csakugyan jót tett velem, ha nem látatlan kéznek köszönöm e kényelmes pamlagot, akkor bizonyosan a férje szánt meg. Egyébiránt kölcsönbe esett volna. Én is sokszor megszántam e derék becsületes embert, ki legjobb gazda volt megyéjében, mindent jól megfontolva cselekedett, és csak akkor volt életében meggondolatlan, midőn Árpádinát nőül vette.

Valóban nem illettek össze. Árpádina mihelyt férjhez ment azon kezdette a dolgot, hogy férjéből hires embert akart teremteni. Tüzelte hogy tartson megyegyülésen beszédeket, választassa meg magát követnek, irjon vezérczikkeket. A férjnek semmi kedve nem volt ilyesmire, azt mondotta: éljen minden ember a maga módja és tehetsége szerint; a nélkül is tudja ő teljesitni polgári kötelességét. Árpádina szererencsétlen volt. Panaszkodott, hogy férje nem érti, ő áldozat, s ily szellem nélküli emberrel bajos kihuzni az életet. Szeretett volna hires ember neje lenni, s minthogy ez sehogysem sikerült, ő maga lett hires nő. Először a társadalmi téren lépett fel, minden rosz könyvre előfizetőt gyüjtött a vidéken, miért a divatlapok nagy honleánynak kiáltották ki; a közel eső kis városban műkedvelői előadást rendezett, mindig maga játszta a főszerepet, s igen lelkes levél kiséretében küldötte fel a tiszta jövedelmet valamelyik

lap szerkesztőjéhez; jótékony czélu egyletet alakitott, mely ugyan kevés jót tett, de a felhivás reá nagyon szépen volt irva, még Pesten is oly hatást tett, hogy Árpádina elhatározta az irói pályára lépni. Először egy pár verset küldött föl, a szerkesztő megcsillagozta, megdicsérte, égig magasztalta. Nem soká három-négy felhivást kapott más szerkesztőktől is. Majd minden lapban lehetett olvasni nevét, épen azért minden lap dicsérte s igy hires költő lett. Ez oknál fogva nem maradhatott falun, a fővárosba kellett menni, hogy élvezze dicsőségét, megismerkedjék a szép szellemekkel s uj lelkesülést meritsen a nagyobbszerü élet mozgalmaiból. Férje százszor is ellenmondott, mind hijában. Legalább télire beköltöztek Pestre, meglátogatták először a nős irókat, a nőtlenek és fiatalabbak eljöttek maguk, a szerkesztők, tudniillik divatlapszerkesztők,egymásnak adták az ajtót, sőt egy öreg költő és kritikus is meglátogatta, ki egy félszázad óta mindig a fiatal irodalommal tart s nincs egyetlen ujabb tehetség, kit ne ő szentelt volna fel csókjával vagy ölelésével. Árpádinát is homlokán csókolta szép verseiért és tegezni kezdte. Ennyit nem remélt Árpádina, boldog volt, még az nap este egy szép verset irt az öreg urhoz, két hét mulva pedig Pesten a legszebb házi sipkát vette meg s vitte el neki, mint saját kezétől kötött emléket. Az öreg ur mosolygott, tudta, hogy az irónők nem igen szoktak kötni és himezni, de azért még egyszer megölelte és megcsókolta. Árpádina most már valóban fölkent lovagja volt a magyar költészetnek. Irt és olvasott, mintha robotból dolgoznék, sőt mulatságait is valami művészi vagy tudományos szinnel vonta be. Legtöbször színházba járt, mert maga is meg akarta kisérleni erejét e téren, a bálokat leginkább azért látogatta, hogy tanulja a nagy világot s leirhassa műveiben. Nem tánczolt, ott állott hidegen, büszkén Sandféle fekete ruhában s mintegy lenézte a férfiakat és nőket, kik elég szellemtelenek örülni az életnek. Egyébiránt ő maga is adott estélyt, két hétben egyszer. Hanem ez egészen más volt. Ide nem jöttek piperkőzök, kaczér nők, csak tudós iró és művész jelent meg, s egy pár irónő. Táncz és vigasság helyett volt szavalás, felolvasás, vita, melyek nagyon unalmassá tették az estét. Legalább a férj igy gondolkozott, ki jobb szeretett volna otthon vadászni, kevesebbet költeni s a szomszédokkal isten igazában mulatni. Az is roszul esett neki, hogy Zsuzsika, mióta Árpádina irói nevet vett fel, őt s gyermekeit egészen elhanyagolja s majd mindég oly tintás az ujja, mint valami diáknak. Azonban mindezt nagy nehezen csak eltűrte, hinni kezdte, hogy neje csakugyan nagy szellem, kit ő nem érthet; néha hizelgett neki az a nagy tisztelet, melyben nejét a divatlapok rézsesítik, félteni pedig épen nem féltette, hiszen az volt a baj, hogy Árpádina csupa szellem. Mindamellett négy dolgot sehogy sem tudott megemészteni: először azt, hogy Arpadina rövid hajat kezd hordani, mely egész férfivá teszi; másodszor, hogy rendetlen fölkelése és lefekvésével egészen megrontja a házi rendet; harmadszor, hogy sok a könyvárusi és nyomdai árjegyzék; s végre, hogy az ő szeretett felesége költeményeiben mindig szerencsétlennek és boldogtalannak mondja magát, mintha bizony ő rosz férj volna. Ezért sokszor összeszólalkoztak, kivált ez utóbbiért, mi leginkább zokon esett a szegény férjnek, és sehogy sem tudta megérteni neje magyarázatát, hogy tudniillik a költőnek mindig epedni kell, valami elérhetlenért, eszményképért, szenvednie akkor is, ha boldog, különben nem irhat. Nem értvén a költészet ez elméletét, azt hitte, hogy épen azért valami mély igazság, tűrt, nem panaszolt senkinek, de azt hiszem, hogy ugy titkon, mikor nem félt, hogy feleségének valamelyik tudós vendége kiolvashatja arczáról, mégis csak megvallotta magának, hogy egy irónő oly drága kincs, kire oly egyszerű falusi gazda, mint ő, teljesen méltatlan; kár is volt tőle megfosztani más méltóbb embert, de már meg van, nem lehet segítni a dolgon, mert több a becsület, mint a boldogság.

A szomszédszobából kihangzó gyermeksirás megzavarta mind az én elmélkedésemet, mind Árpádina irását.

— Miért sir az a gyermek? kiáltott

be bosszusan Árpádina a szomszédszobába, melynek ajtaját hirtelen felnyitotta.

— Talán egy kis baja van, a gyomra fáj, elmulik, tegnap is ugy volt, ne busuljon a nagyságos asszony, felelt a száraz dajka, ölébe kapva a gyermeket.

— Jó, jó, de ne háborgassátok az embert, vigyétek a harmadik szobába, a sok sirástól nem csinálhatok semmit — pirongatódzott Árpádina, aztán becsapta az ajtót, ismét iróasztalához települve, fölvette dolgozatát s nagy páthoszszal olvasni kezdte:

Nem tudjátok, mi az anyaérzés:
Örökös gond, aggodalom, féltés,
Mégis a legnagyobb gyönyör a világon,
Gyermekemben mennyországom látom.

— Valóban ez szép költemény, kivált ez a versszak igazi gyöngy, mondhatom ilyet még soha sem irtam, ez a legjobb munkám, felülmultam magamat; ezt nem adom sem a „Szivárványnak," sem a „Csillagnak," sem a „Hölgyek lapjának," az „Ibolyának" adom, szerkesztője leglelkesebben méltányol a szerkesztők közt. Neki adom, megérdemli. A rimek is jók, a caesura is megvan, pedig azt ritkán találom el, egyébiránt nem is olyan fontos. A vers lelke a sziv, az érzés, a melegség, a gyöngédség.... Ebben mind megvan. Az „Ibolya" szerkesztője tudom nem hagyja csillag nélkül, remek műnek fogja nevezni, vasárnapra adja ki, hogy két napig olvashassák.....

Kétszer-háromszor felolvasta még e versszakot, aztán tükörbe nézett s belé veszett tekintete. Talán gyönyörködött lelkesült arczán vagy pedig uj versszakon gondolkozott, nem tudtam elhatározni, de ugy látszott, hogy az iróasztal fölötti tükör fontos szerepet játszik Arpadina költői munkásságában. A költők igen különczök dolgozás közben. Az egyik csak sétálva tud irni, a másik szivar nélkül nem is gondolkozik, a harmadik a fekete kávétól veszi lelkesülését, a negyedik tollat rág, az ötödik botot fog kezében, a hatodik a karszékben hintázza magát, a hetedik kiabál mint egy őrült, s a többi; kiki ugy ir a hogy szoktatta magát. Arpadina a tükörhöz szokott. Lehet-e ezt rosz néven venni egy nőtől? Bizonyára nem; s abban, hogy az ember magát, lelkesülve elragadtatva, egészen átszellemülve látja, lehet valami, a mi fokozza a lelkesülést.

Elég az hozzája, Árpádina költött és nézte magát a tükörbe. Természetes, hogy folyvást nem törhette fejét a rimeken s egy-egy nyugperczben változatosság kedvéért megigazitotta nyakszalagját, kellemes balrendbe hozta fürteit, sőt futólag fogait is megvizsgálta: vajon nem romlanak-e. Mindezt nem gyanusitási szándékból mondom. Árpádina nem volt hiu, mint a többi nő, sőt épen abban állott büszkesége, hogy megvetette a czifra ruhát, a divat változandóságát, s a szellem örök szépségében keresett gyönyört, de mint költőnőnek természetesen öltözékén is föl kellett tüntetnie bizonyos aesthetikai irányt. Gondolatot kellett kifejeznie, mit nem találhatni meg a stereotyp divatképeken. A bánatot, a világ megvetését, a női emancipatiot, a fentköltséget, a szellemdússágot igyekezett megérzékiteni magán, és oly módon, hogy mindez emelje természetes bajait. Minthogy pedig reggelenként nem sok időt áldozhatott az öltözködésre, öltözékének legfeljebb csak alaprajzát vázolta le s a költői munkásság idejére hagyta az árnyalást és befejezést, mit szintén oly kevéssé lehet rosz néven venni tőle, mint Byrontól, hogy sötét kedélye mellett is nagy gondot fordított nyakkendője rendetlen megkötésére s igen őrizkedett a meghizástól.

— Nagyságos asszonyom — szólalt meg a belépő legény — a pictor ide izent, hogy várja nagyságodat 12 órától háromig.

— Jól van. Mond meg, hogy elmegyek. Ennye, — folytatá a legény távozta után — nem is gondoltam, hogy az „Ibolya" annyira siet arczképem kiadásával. A szerkesztőnek igaza van, a feledség örvényébe kell sülyesztenünk ezt a tavalyi rosz képet, mely a „Szivárvány" mellett jött ki. Oly rosz képet soha életemben nem láttam. Semmi, de semmi kifejezés rajta; olyan vagyok épen mint egy vénülő gouvernante. Természetes, photograph-képről rajzolták. Ez ujabbnak jól kell sikerülni... De még nem is gondolkoztam róla, hogy mily ruhában és állásban vétessem le magam.

Most már nem az iróasztal fölötti kisded tükör állott Árpádina szolgálatára, hanem a nagy álló.

Elébe állott, nézegette magát, némi szinpadi allást vett s késztette kezét, arczát, szemeit, hogy valami gondolatot fejezzenek ki.

— Nem, ebben a franczia ruhában nem fogom levétetni magam. A multkor is nagy hiba volt, hogy nem magyarban rajzoltak le. Jól jegyezte meg a „Csillag“ szerkesztője, hogy oly honleányt, ki szóval és tettel, dallal és könynyel oly szivéből áldozott nemzetének, nemzeti ruhában óhajtottuk volna látni. Ez nagyon szépen volt mondva..... De melyik magyar ruhámat válaszszam. Az egyszerűbbet természetesen, a muzsákhoz nem illik a csillogás s jól mondja egyik költőtársam, hogy a csalogány kopott fakó ruhát hord. Az a csinos kis dolmányka nyakig begombolva, vékony vörös zsinorra, apró ezüst gombokkal épen illeni fog nekem. Nem tudom kalpagocskát tegyek-e fejemre, az némi hősies, némi amazon szinezetet adna alakomnak, mi épen nem árt; fejkötőt semmi esetre nem teszek, az oly prózai, aztán nem is illik a rövid hajhoz. Karomra jó lesz a rablánczos karperecz. Arczom buskomoly, szemem fájdalmas mélába merül, mintha sirni akarna vagy már sirt volna, ajkam körül és homlokomon, büszkeség és dacz vonulnak el... Nagyon jó lesz! Hazafifájdalmat fogok kifejezni s a kezemben levő egyik könyv lapjára vagy az asztalon előttem fekvő papirra épen jól találnak egyik versemnek e sorai.

Oh istenem, oh istenem miért
Hogy a nősziv nem adhat drága vért,
Csak könnyeket, hazám, szerelmedért?!

Megörült a gondolatnak és sietett jobban kidolgozni. Egy kis asztalkát tett a tükörhöz, melléje állott, s reá támaszkodva próbálgatta az arcz buskomolyságát, a szemek fájdalmas mélyáját, az ajak és homlok büszkeségét. Nem volt megelégedve magával, széket hozott s ülő helyzetben törekedett nemzeti fájdalomra. Azonban nem hajthatta végre, mert a belépő szobalány figyelmeztetni merte, hogy a szakács kéri a nagyságos asszonyt méltóztassék kijőni s kiadni holmit az élés-kamrából a mai ebédre.

— Mindig háborgattok! kiálta Árpádina felugorva s mélyen érzett bosszusággal, minőt csak a jogtalanság szülhet, oda dobta az élés-kamara kulcsát, aztán föl s alá járt a szobában, mintegy várva, mig a nyomorult világi bajok miatti felindulása lecsendesül s eszméit rendbe szedheti.

— Még sem lesz jó — folytatá lehangoltságában némi birálati ösztön ébredvén fel benne. Igy a rendőrség lefoglalhatja arczképemet, senkit se üldöznek annyira, mint engemet. Verseim közül is a legjobbaknak kell fiókom börtönében szenvedni. S ezek a kritikusok még támogatják a hatóságot, beszélnek üres hazafi phrasisokról, szememre vetik, hogy nőietlen dolgokat irok, költészetemnek nincs földje, nagy szenvedélyekkel birkózom s dagályba fakadok ki. Épen ezen szavakkal. A rosz akaratu, irigy és goromba emberek. Csak az vigasztal, hogy mindezt csak egyetlen lap teszi, egy unalmas, pedans lap, melynek, hála istennek, nincsenek előfizetői. Ah, mily tövises az irói pálya, mennyi mindennek ki van téve egy szegény nő! De vajon Sandot nem támadtak-e meg? Bátorság Árpádina, talpad alá szeged e viperafajzatot.

Erős, szilárd léptekkel folytatta szobai sétáját, mintha mind kritikus fejeket tapodna. Épen iróasztala mellett ment el s rá estek szemei az imént bevégzett költeményére.

— Vajon ez a szép versszak nem jobban illenék-e arczképemhez? Persze, akkor egészen mást kellene kifejezni alakomnak: az anyai érzést. Kert lehetne a kép háttere, őszi lombok, hervadó virágok, melyek mintegy jelképeznék letarolt belvilágomat. Hiszen ki nem látja rajtam, hogy nem vagyok boldog. Becsülöm férjemet, hű vagyok hozzá, de szerethetek-e oly embert, ki engem nem képes felfogni. Ki tehet erőszakot a sziven? Ki oly elvetemedett, hogy a nőt szerelemre kényszerítse? S valóban nem szeretném, ha a világ azt hinné, hogy boldog vagyok, hogy magas röptü szellememet kielégítheti e prózai ember. Igen,

körülem sárguló lombok, hervadó virágok, arczomon bánatos resignatio, de a melyet valamennyire földerít az anyai érzés. Angyalias mosolylyal tekintenék le gyermekemre, ki lábaimnál játszik, kezemben könyv s benne e versszak: Nem tudjátok mi az anyaérzés! Ez ellen még a kritikusok sem szólhatnak, nem mondhatják, hogy nőietlen, a rendőrség sem foglalhatja le. Épen jó lesz.

Ment a nagy tükörhöz s elpróbálta az anyai érzést, de reám nézve kevés hatással, alkalmasint azért, mert a háttérben sem sárguló lombokat, sem hervadó virágokat nem láttam s a kis gyermek sem játszott a fűben.

Maga a költőnő is elégedetlen volt compositiójával s lehangolva fordult el tükrétől.

— Ez sem jó, — kiáltá ingerülten — sem kő-, sem aczélmetszeten nem fejezhetni ki jól a sárguló lombot, a hervadó virágokat, e mellett kis fiamnak is épen oly prózai arcza van, mint atyjának. Ez megrontaná a hatást. Aztán igen is családias, nem közönség elébe való. Csak a kritikusoknak tetszenék, azt hiszem egyik sem venné észre benne azt a hibát, a mely nekem mindjárt eszembe jutott. Mind igaz, de hát ugyan hogy rajzoltassam le magamat? Nem sokára mennem kell. Hogy nem gondolkoztam róla elébb? Ujra el fogják rontani képemet. Szörnyűség!

A nagy tükörtől iróasztalához sietett, vagy jobban mondva a kis tükörhöz, azonban most az egyszer csakugyan nem kis tükréből akart merítni lelkesülést. Nehány albumot hányt föl s egy záros kis könyvben tisztába irt verseit lapozgatta, szóval kereste az asztalon arczképe eszméjét.

— Megvan! Ez épen jó lesz. Fölséges vers, mély értelmű és magas szárnyalásu:

Oh nem ért meg ez a világ
Nem érthet meg engemet.
Megvetettem a mi földi
Szállok a felhők felett.
Az eszmények mennyországa
Szenvedő lelkem világa.

Ez a vers igazán kifejez mindent, költészetem, életem, arczom egész szellemét. Mily jól fog ehez illeni a bánatos arcz ég felé emelt szemekkel, a mint egy tört oszlophoz dűlök, kezemben könyv s a könyvben e vers. Ez még legjobb gondolat. Igy fogom lerajzoltatni magam.

S ezzel szaladt, mintha csakugyan felhők felett szállana, hogy a kis tükörnél született gondolatját a nagy tükörnél megtestesítse, de nem végezhette be, mert ujra belépett a szobalyány s jelentette, hogy itt a varrónő, haza hozta a gyermekek ruháját, itt van a mosónő is és ki kell fizetni.

— Mégis csak szemtelenség, nem hagytok az embernek egy percznyi nyugtot sem — csattant föl Árpádina épen nem eszményi arczczal és hangon — itt ez a tiz forintos, fizesd ki mindkettőt. Takarodjál! Ah! — folytatta a szobalyány távozta után, — csodálkozom, hogy a sok házi gond, törődés és háborgatás közt ki nem aludt bennem a költészet égi szikrája.

Ujra a nagy tükörhöz sietett és ismét hozzá fogott az eszmény után sovárgó szenvedő lélek megteremtéséhez, de megint nem végezhette be, mert a szobalyány ujra bejött és kérte tőle a mosóczédulát. Árpádina oly ideges lett, hogy ha a szobalyány mellette van, aligha meg nem legyinti eszményi kezecskéjével. De a szobalyány, ugy látszik eddigi tapasztalásán okulva, ily magasztos perczekben nem igen mert közeledni urnőjéhez s csak az ajtóban maradt. Azért Árpádinának nem volt egyebet mit tenni, mint dühvel rohanni a nagy tükörtől a kis tükörhöz, s az iróasztalon keresni és meg nem találni a mosóczédulát.

— Talán abban a záros könyvben lesz nagyságos asszonyom — jegyzé meg a mind beljebb lépő szobalyány.

— Ostoba! Mindjárt én ott afféle haszontalanságot tartok. Takarodjál, vegyétek számba a fehérneműt a hogy lehet. Nektek tudni kellene, mennyit vitt el a mosónő. Ez a ti dolgotok, mindennel csak engem akartok terhelni.

Végre eltávozott a szobalyány, végre megteremtette Árpádina az „Ibolya“ közönsége számára arczképét. Az asztalka tört szoborként szerepelt, a könyv ott volt kezében in natura, épen az idézett helyre

nyitva, s a kékre festett szoba boltozata elég illusióval helyettesitette az eget. Mindamellett Árpádina még sem volt megelégedve, nem annyira a gondolattal, mint a kidolgozással. Közelebb hajlott a tükörhöz s egész kritikusi szemmel vizsgálgatta hol arczát, hol termetét.

— Nem tudom hogy és mikor, de meghíztam, arczom sokkal teltebb, mintsem illjék e költeményhez; elég karcsu sem vagyok; mindez pedig nagyon megrontja az illusiót. Emlékszem, egy igen gyöngéd költő iránt kialudt minden rokonszenvem, midőn láttam arczképén, hogy oly vastag, mint egy mészáros. Ah igy teljességgel nem lehet lerajzoltatnom magam! Aztán ehez a gondolathoz egy egészen más ruhát kell kigondolnom, eszményi jelentőségűt, némi magyaros szinezettel. Azzal nem lehet oly hamar elkészülni. Szó sincs róla, hogy a jövő hónapban kijöhessen arczképem. De az „Ibolya“ uj évi első száma mellett akarja szétküldeni. Már életrajzom kész, a minap maga a szerkesztő olvasta föl nekem. Eh mit bánom! Csuffá csak nem tehetem magam másodszor is. Egy hónap nem sok, addig a ruhát is kigondolom, soványabb és karcsúbb is leszek. Hadd várjon az „Ibolya,“ úgy is az egész arczkép az én költségemen fog megjelenni. De a szerkesztő előfizetőket vár tőle; szegény ember, menynyit fut, fárad a nemzetiség, az irodalom, a művészet, a haza érdekében. Inkább előfizetek száz példányra, de magamat csuffá nem tehetem, hiu nem vagyok, megvetem a kaczér asszonyokat, de egy költőnő arczképe csak nem lehet költőietlen; költészete szellemét kell kifejeznie. Nem, ma a világért sem rajzoltatom le magam. . .

Becsengette a legényt, elküldötte a képiróhoz tudtára adni, hogy ma nem fog ülni neki, csak a jövő hónapban, majd megizeni mikor; aztán az iróasztala előtti karszékbe vetette magát hanyagon, elfáradva s elmélázott.

— Jaj, hogy elfáradtam, — sohajtá egypár pillantást vetve a kis tükörbe — a sok irás, házi gond s ez a sietős arczkép!.. Oh, ha ilyenkor egy enyhe kéz simitaná meg forró homlokom, s egy gyöngéd hang susogná: „Barátnőm, te szenvedsz!“ Hiu vágy. Elkapott levél vagyok, melyet szélvész hajt sivatagokon át, bujdosó csillag, mely társára nem talál, szerencsétlen asszony, kinek szenvedéseiről kell dalolnia, mig szive meg nem reped. Oh ha föltalálhatnám eszményképemet, egy férfiut, ki szellemi vágyakkal szeret, titkon, szenvedve, önfeláldozón, ki kisér látatlanul, mint védangyalom s egyetlen fájdalma könnyem, egyetlen boldogsága mosolyom: oh akkor mily örömest türném a sulyos házi gondokat, zsarnok férjemet, költői pályám keserűségeit, mily boldog volnék, tudnám, hogy dobog egy sziv, mely engem megért.

Ah nem ért meg ez a világ,
Nem érthet meg engemet!

Még sokáig beszélt boldogtalanságáról, melyhez nincs fogható, a társadalom zsarnokságáról, mely megigázta a nőt, a férfiak nyomorultságáról, kik nem tudnak szeretni, a tömegről, mely tapsaival üldözi, a dicsőség hideg fényéről, mely nem melegiti a szivet s több ezekhez hasonló költői themákról, melyeket, azt hiszem, rimbe ís fog szedni. De bizony szóról szóra bajos volna elmondanom, mert mint a vadász a mormoló patak mellett, lassan-lassan csöndes szunyadásba merültem.

(Folytatjuk.)

GYULAI PÁL.

AZ ÁRVA.

Ezt a kis süveget Sümegről hozta,
Az ingét valaki Fóton foldozta;
Mándon szakadott rá ez a kis mándli —
Három nagy vármegyét kellett bejárni:
Míg össze lőn a kis táska toldozva.

Még születéséről sem tudott apja —
Az anyja már akkor meg is tagadta;
Égő gyalázatát titokba rejté:
Kitette szegénykét a kereszt mellé...
— Csak nézte a szent kép, ki sir alatta?

Valami jó lélek ki oda térdelt,
Felfogta örökbe a szegény férget;
Aztán ott éldegélt isten-nevében —
És felnőtt könyektől sózott kenyéren...
— Sok oka örülni nem volt hogy élhet —

S egyszer bucsut vett a kapu-félfától:
Gondolta megélhet igy biz akárhol!
Nem is sokat készült, nem igen bánta
— De mégis volt egy, azt még is sajnálta:
Hogy meg kell válni a Bodri kutyától..

A kivel megosztá fele-falatját,
Minden bucsú nélkül egymást elhagyják?..
És vissza is fordult, — de hej a gazda..
Meg az ostor, falon szegre akasztva....
— Elment hát, szemére vágva kalapját.

És ment — és ment. A fűz árnynyal kinálta,
Hivta a kökényfa: ebédelt nála;
Mellette a fűben pacsirta dalla,
Néha ő is beleszóllott a dalba —
Viszhangzott a távol, vidor szavára...
— Van nála e földön még árvább árva!

SZÁSZ BÉLA.

AZ Ő KÉPE.

A képzelhető legkedvesebb női arczot láttam. Mint egy nyitott könyvben olvastam benne, vagy csak képzeltem olvasni; — mert bizonyos arczkifejezés, taglejtés, testtartás vagy öltözési modor és sok más külső jel által gyakran az egyén szellemi tulajdonait is megismerni véljük, és minél jobban érdekel azon bizonyos arcz, annál több szép tulajdont fedezünk fel benne, mikről más közönyös embernek fogalma sem volna, és tagadhatlan, hogy mi magunk is sokszor csalódunk.

Én részemről az előttem lebegő arczból azt olvastam ki, hogy az ment minden gonoszságtól, hogy tulajdonosa eszes és jószívű nő, és forrón vágytam ismerni őt.

Az említett tulajdonokon kivül: vonzó, vidor tekintete igézett le, bár azon perczben nem tudtam, vajon csak a kifejező szempár, vagy minden arczvonásának öszhangzása volt-e az, mi elbüvölt? Bármikép legyen is, annyit éreztem, hogy nagy hatást tett reám. Minden mélyebb lélektani ismeret nélkül azt is észrevehettem, hogy e nő nyugodt, megelégedett kedélyü, nem fásult, se nem daczos vagy zsémbes. Az egész arczon rendkivüli, leírhatlan báj ömlött el. Egyszerüen lesimított haja, kalapja izletes szalagcsokra, öltözete elrendezése kétségtelenül tanusiták e nő rendkivüli tisztaságát és jó izlését.

Bocsásd meg, tisztelt olvasó, hogy mindeddig elfelejtettem tudtodra adni, hogy én mind ezt egy *fényképről* mondtam, és pedig olcsó fényképről, mely egy közönséges utczai kirakatban lánczolta le figyelmemet. A kép feletti merengésemből a fényképész lesben álló segédje riasztott fel, ki, a mint észreszi, hogy képtárlatuk valaki figyelmét magára vonja, ezt a valakit tőrbe ejtett vadként ragadja meg, és váltig unszolja, hogy vétesse le magát, a midőn aztán a tőrbe ejtett valakinek csak az a választás marad, vagy belépni a műterembe, vagy odább állani.

Én ez utóbbira tökéltem el magamat. Odahagytam a büvölet helyét: de e percztől fogva a büvtárgy, azon kép, kisért minden lépten. Hazatértemben elmentem a hires czipővarga Peacock Tommy raktára mellett. Boldog ember! gondoltam, te húztad a czipőt piczi lábára. — Láttam arczát a burnótszelenczék festett tetején; a zeneszerzemények czimlapján, a divatárusnők fejkötőbábjain, a fodrászok mintaképein, szóval láttam mindenütt, még azon kis néplap hasábjain is, melynek munkatársa voltam.

Izgatottságom képtelenné tett a munkára, és egyetlen gyógyszert csak az eszményképem eredetijének felfedezésében hittem találni. Elhatároztam tehát, hogy a fényképész segitségével felfedezzem.

Azonnal visszamentem, és a nézők tömegén

át utat törvén, a lesben álló segéd szives segélyével beléptem a műterembe.

A művészt, tekintélyteljes arczkifejezése daczára, hajdani vándorszinésznek vagy bukott fűszerárusnak tartottam.

Midőn a műteremben körültekinték, bátorságom jóval csökkent, és nehogy végkép elhagyjon, egyenesen kérdeztem a mestertől, nem ismeri-e azt a nőt, kinek arczképe kirakatja közepén csügg, és, hogy megnyerjem őt, egyszersmind kinyilatkoztatám előtte, hogy hajlandó vagyok e képet megvenni.

E nagy férfiuval lett találkozásom koránsem teljesíté reményeimet.

Jó ideig szótlanul mereszté reám kifejezéstelen szemeit, és tetőtől talpig megmérve, végre ugy értesített, hogy e nő, mint sok más egészen ismeretlen, levétette magát, és megengedé, hogy egy példányt kitegyen gyüjteményébe, de ő (a művész) nem hajlandó, ezen egy kép csekély áráért, az egész gyüjteményét megzavarni — a kép nem eladó.

Kalandom kedvezőtlen kezdete nem fosztott meg minden reménytől. Azon emberek közé tartozom, kiknek erős hitök van ama csalhatlan, régi orvosban: az időben.

Ez vagy eltörli szép ábrándképem emlékét, vagy elvezet majd élő eredetijének felfedezésére. Én az utóbbit reméltem.

Foglalkozásom némelykor minden perczet igénybe vett, de néha elég időt szakithattam hosszu sétákra is.

Ily barangolás alkalmával történt, hogy a főváros egyik legnépesebb utczájában találkoztam vele.

Láttam őt! Majd összeütköztünk, mert épen másfelé néztem, midőn ő hirtelen felém jött. Kezében valami csomagot tartott, és egy kis leány kisérte, kit nővérének gondoltam.

Eszményképem e hirtelen megjelenésén mintegy megkövülve tapadtam a földhöz, a járó-kelők által ide-oda löketve, és midőn megdöbbenésemből feleszméltem, őrülten rohantam utána. Ügyes strategiai fordulat által sikerült is eléje kerülnöm, és láttam őt szinről-szinre! Nagy különbség van fénykép és festett arczkép közt. Ez utóbbira nézve sokszor csalódva érezzük magunkat, ha az eredetivel találkozunk, de a fénykép nem csal.

Midőn másodszor találkoztam vele, elhatároztam, hogy követem bárhová, ha mindjárt a világ végéig is. Nem tudom, ifju férfitársam, tapasztaltad-e, mily nehéz vállalat az ily felfedezési utazás egy nagy város népes utczáin.

Egyetlen hirtelen fordulat, másodpercznyi elkésés, egy kis néptódulás: és üldözött széped eltünt, talán örökre!

Én ezuttal szerencsésen küzdöttem meg minden akadályival, s szépemet szemmel kisértem, mig egy távol eső külváros zajtalan utczájában valamely kis ház előtt megállott.

A házban fűszeres bolt volt; egy másik zárt ajtó felett ez egyetlen szó állott: „Barker,“ minden epitheton nélkül.

Ez ajtót nyitotta ki a kis angyal kulcscsal, s mihelyt rajta belépett, belül ismét becsukta. Percz mulva egy duzzadt képű, kuszált hajú szolgáló jelent meg ugyanazon ajtóban, ki szemtelenül rám vigyorogva azt ismét bezárta.

Ezen felfedezés után nehány napig annyira el voltam foglalva, hogy nem lehetett folytatnom kalandomat. De az első szabad óráimat megint arra használtam, hogy a szó teljes értelmében *őrt álljak* a kis ház előtt.

Idővel szégyenleni kezdém ez őrállást, mely által nem csak az említett fűszerárus figyelmét vontam magamra, hanem a ház sarkán székelő kofáét is, végre a közel álló rendőrét is, ki vizsgálódó szemét folytonosan reám irányozta.

A tejárusnő is, ki nectárjával e kis utcza békés lakóit el szokta látni, kiváncsi lett, ugyan mi dolgom lehet nekem ott; de még az utczai gyerkőczök is kezdték velem hallatni éles megjegyzéseiket.

Átláttam, hogy ily körülmények közt jelen állásom tovább nem tartható, és hogy ezuttal az utánam leselkedőknek át kell a tért engednem.

Eltávoztam, oly szándékkal, hogy az esthomály védszárnya alatt ismét visszatérek és megkisértem, ha vajon nem nyerhetek-e a szolgálótól valami utba igazitást. — Ez ugyan keveset ért!

— Itt lakik Williams asszony? kérdém tőle nyájas hangon, midőn kopogásomra megjelent az ajtón. E frázist elég jónak találtam a párbeszéd megnyitására.

— Nem! felelt a szolgáló durczás hangon és nagy kedvet mutatván az ajtó rögtöni bezárására.

— Tudja ön egész bizonyossággal? kérdém sietve, nehogy elkéssem.

— Tudom, — viszonzá még durczásabban és még határozottabb hajlandósággal az ajtó becsapására.

— Nem lakik itt egy nő egy kis leánynyal? volt a harmadik kérdésem.

— Nem, itt nem lakik senki! — felelt s dühösen becsapta az ajtót az orrom előtt.

E keserű csalódásom nemcsak hogy végkép el nem csüggesztett, hanem azon hatást gyakorolta reám, milyet vesztett csaták nagy hadvezérre szoktak: *diadalra buzditják.*

Ismét egy lépéssel előbbre haladtam. Az utcza ellenkező végén volt egy kis korcsma és ennek vendégszobájában a Londonban szokásos czimkönyv, melyben az illető utcza lakóinak névsora és foglalkozásuk ház szerint föl van jegyezve.

Ráakadtam a fűszerárus házára, és a Barker névre is, melynek viselője kisasszony volt, állása pedig zongoraművésznő.

Betettem a vastag tudakozó könyvet, megfizettem a két pence-t egy pohár keserű sörért,

mint a legkisebb díjat a könyv használatáért, és haza tértem mély gondolatokba merülve és uj terveket koholva.

Hátha, (mondtam magamban) e rövid kötszócskára erös sulyt fektetve — a fertelmes, durczás szolgáló amaz állitásából, hogy „nem lakik ott senki," az következik, hogy az én bájos szépem a füszerárus tulajdon leánya, vagy ha nem az, akkor bizonyosan Miss Barker, a zongoraművésznő? Ha a házi ur leánya, akkor a nyitott bolton át ment volna be a házba. De minthogy ezt nem tette, okoskodtam tovább oly logicai tisztasággal, melyen magam elbámultam, csak egy következtetés marad: hogy imádott bálványom nem lehet más, mint Miss Barker, a zongoraművésznő.

Igen, bájos művésznő! Te bizonyosan jeles tehetséged és kitartó szorgalmad által annyira vitted, hogy a fővárosi ifjuságot bevezetvén a művészet szentélyébe, támogatod vidéken lakó szegény szülőidet; a kis leány — nővéred, hű kisérőd és gyámoltod!

El voltam ragadtatva a szép ábránd képtől, melyet haza tértem alatt róla képzetem alkotott. De hogy közelitsek hozzá? mikép mondjam el neki, mit érzek iránta? Tovább is üldözzem, vagy az útczán szólitsam meg? Ezt aljasságnak tartottam. Nem maradt tehát más mód mint levél által törni hozzá utat. Igen, megirtam a levelet, melyet akkor remekműnek tartottam, és egy légyott-at kértem tőle.

Talán korán is jöttem, gondolám, midőn a határozott helyen megjelenve őt nem láttam. Igen, nagyon korán!

Oh, mint vert szivem, mint zúgott fejem, ajkam mily forró, kezem mily hideg volt a mint ama perczet közeledni véltem, melyben legszebb reményem teljesülni fog, és mintegy enyhülve érzém magamat, midőn láttam, hogy a lámpa fénye előtt feltünő alak nem ő, hanem egy középkorú, idomtalan fejű, idomtalan arczú, idomtalan termetű, ízléstelen öltözetű nő jelent meg.

De ez idomtalan nő miért áll meg hirtelen, a mint mellettem elmegy? Miért mereszti rám villogó, apró szemét? Miért fordul ismét felém? És miért húz ki egy levelet zsebéből, ügyetlenül szenvelgett ártatlansággal kérdve tőlem:

— Nem de, ön e levél irója?

Ah! Mivel én az isten legszerencsétlenebb teremtménye vagyok, ki pénteken született és csak azért, hogy örökké csalódjék!

Oh, képzeld, részvevő olvasóm, e nő kinyilatkoztatta előttem, hogy tudja mily helytelenül cselekedett, midőn egy idegen férfiunak légyott-at adott, de levelem tiszta érzésü tartalma birta reá, mely reményt költött keblében, hogy annak nemes irójában végre ő is talál egy emberi lényt, kihez ragaszkodjék, ki szivében be fogja tölteni azon ürt, mely évek óta (mondhatta volna évtizedek óta) oly rideggé teszi az életét.

Megriasztott vadként futottam el e szerencsétlen találkozás helyéről. Ismét lerombolva szép légváram, elmosódva azon bájos ábrándkép, melyet képzeletem róla festett; és ujra csak azon egy vigaszhoz kelle folyamodnom, hogy fájdalmaink, csalódásaink egyetlen felejtetője — az idő!

Napjaim rendes foglalkozásom alatt peregtek le; feledni kezdém az egészet.

Hónapok mulva történt, hogy mintegy ötven lépésnyire a fényképész műcsarnokától ismét találkoztam vele.

Ezúttal nem kelle őt messze követnem. Egy közellévő tér egyik kisebb házkapuján kopogott, melyen rögtön bebocsátották, miből azt sejtém, hogy ott kell laknia.

— Vigyázz magadra Róbert, hogy ne csalódjál többé! mondám magamban.

Szemügyre vettem az egész házat, minden ablakát, és uj hadi tervem még körvonalozva sem volt agyamban, midőn a kapuból egy kedves, mosolygó arczú, kis szolgáló jött ki hófehér köténynyel, kék ruhája előtt üres kancsó, és nagy kapukulcs a kezében.

Én utána iramodtam, és midőn elértem, mindenek előtt egy uj shillinget csúsztattam be a kancsóba, mire a leány ijedten állott meg, én pedig szépen kértem, mondaná meg, ki az a kisasszony, a ki épen most ment be a házba.

A hamis kis teremtés egy ideig habozott a felelettel, és szep tüzes szemeit kérdőleg szegezé rám.

— Vajon megmondjam-e, vagy ne? a felett látszott gondolkozni; de végre rendkivüli naiv hangon megvallá, hogy bár a kisasszony apja megtiltotta, nekem még is megmondja, hogy a kisasszony neve: Miss Fenton, hogy az apja tánczmester, hogy nagyon szigoru ember, hogy férfiaknak nem szabad a házukba járni, és hogy őt mindjárt elküldené, mihelyt megtudná a mit nekem mondott.

Szerettem volna e kis lányt megcsókolni örömömben, talán meg is teszem, ha piczi kis orra kormos nem lett volna, s hogy igazságos legyek iránta, meg kell vallanom, hogy ez volt az egyetlen folt rajta.

— Hol van a tánczterme?

— Angel streetben; s evvel tovaszökdelt.

Én akkor oly hirben állottam, hogy jó tánczos vagyok. Ezt mondták nekem sokszor férfi barátaim, mondták mamák, kiknek eladó leányaik voltak, sőt még tánczosnőim is.

S hogy egészen biztos legyek benne: a mint haza értem — eljártam egy keringőt a szobámban, tükrömet úgy törekedvén helyezni, hogy lássam magamat benne, s jóllehet ez nem sikerült bárhová tettem is tükrömet, akár a falra, az asztalra, székre vagy padra: mégis azon rendithetlen hitben maradtam, hogy jó tánczos vagyok.

Tánczleczkéket nem vehetek tehát imádott bálványom apjától; de igen, eljárhatok, gondolám, azon nyilvános tánczestélyekre, miket minden

szerdán rendez „angyal-utczai termeiben.“ Ott lesz ő is! Látni fogom, tánczolni és beszélni vele!

Legnagyobb figyelemmel elolvastam Fenton tánczmester hirdetését, melyen módszere, föltételei részletesen le voltak irva, mely utóbbiak közt az a pont is állt, hogy külön kivánatra, úri embernek saját házánan is ad magánleczkét, hatot egy guinea-ért, és e pont szülte bennem azt a határozatot, hogy mivel úri létem minden kérdésen kivül van, ügyetlennek, tudatlannak teszem magam a nemes tánczművészetben, és magán leczkéket veszek az esetben, ha a „dancing-professor“ imádott leánya nem jelennék meg e nyilvános tánczestélyeken.

Az angyal-utczai tánczternek csak nagyságuk által árulták el fővárosi létöket. A festés, diszitmény, de főleg a világitás még a legszerényebb várakozásnak sem felelt meg. Néhány kisszerü csillár oly gyönge fényt árasztott a nagy teremre, hogy a legjobb szemü ember sem vehette ki biztosan a másik végében mozgó alakokat.

Beléptemkor végig jártattam szememet az összes egybegyült társaságon, és egyetlen-egy nőt pillanték meg, kit epedve várt szépemnek hittem. A terem másik oldalán egy éltes növel társalgott, de midőn szorongó szivvel közelebb vergődtem hozzá, láttam hogy nem ő.

Tehát ujra csalódtam!

Most az utolsó kisérletet kelle megtennem; felkerestem a tánczmestert és bemutattam magamat, mint leendő magán tanitványát, úri azaz hat leczkéért egy guinea-t fizető minőségben.

A tánczmester fényes sikerről biztositott, és szorgalom- s kitartásra intett.

„Most, vagy soha! Holnap egy fedél alatt leszek vele, talán csak egy vékony fal vagy üvegajtó választand el töle! Ez üdvözitő gondolattal s örömtől dagadó kebellel távoztam a tánczteremből, melyben bizonyos, a háziasszony szerepét vivő nőtől hallottam a biztató szavakat, hogy a különben szigorú „professor“ érdemes tanitványait azzal szokta megjutalmazni, hogy saját bájos leányával engedi tánczolni egy „angyal-utczai“ estélyen.

Az első leczkén pontosan megjelentem, és hogy haladásom annál feltünőbb legyen, érdemeim annál nagyobbak, szörnyü ügyetlennek tettem magamat.

Emlékszel-e még, szives olvasó, az első tánczleczkére?

Nekem érett koromban másodszor kellett azon átesnem. Oh, szemem előtt lebeg még most is a fürge vékony szárú Mr. Fenton, és még most is zúg fülemben a félszemü hegedüs hamis czinczogása és mesterem harsány vezényszava: egy-kettő! Egy — kettő — három!

Kemény megpróbáltatás az ily nehány tánczleczke, de a remélt jutalom majd dúsan kárpótol.

Buzgó mesterem határtalan boszusága fajankóságom felett nemsokára teljes megelégedéssé változott át, és a tizedik leczke után nagy pathoszszal hirdette ki a nagy, a legnagyobb jutalomdijat! „Látom, hogy ön valódi gentleman, a tánczmüvészetre pedig rendkivüli tehetsége van, ön a legkitünőbb tanitványaim egyike, tehát elismerésem jeléül megengedem, hogy a legközelebbi nyilvános estélyen leányommal tánczoljon!“

Végre mégis elérem a rég kitüzött czélt. Megnéztem az órámat, midőn a boldogitó igéret rám özönlött, és kiszámitottam, hogy a teljesedésre három napot és három órát kell várnom.

Oh, mily hosszú időköz volt az! Munkáról, álomról szó sem volt; remények, ábrándok és merengés közt töltöttem e lassan muló három napot s három órát.

Megjött az epedőn várt percz; gáncstalan öltözetben indultam el az „angyal-utczai“ termekbe.

Korán jöttem. Beléptemkor sem mesterem sem leánya még nem volt ott. Mintegy félóra mulva jött meg Fenton ur, s arról tudósitott, hogy leánya tiz percz mulva követni fogja.

Képzelheted, szives olvasó, akkori lelki állapotomat, melyet hónapok óta müködő s mindinkább fokozódó képzeletem idézett elő.

Képtelenség életünk ily perczeit leirni: azokat valóban csak érezni lehet!

Sohasem éreztem órámnak becsét annyira, mint ama *tiz* perczben.

Végre a terembe lépett *ő*.

Oh, mennyi báj ömlött el egész alakján; mily üdvöt igért igéző arcza! Mily dúsan meg volnék jutalmazva utána tett fáradalmaimért, keresésében töltött időmért, ha ez angyali tüneményt csak nehány perczig láthatnám is, gondoltam magamban, midőn az ajtóra szegzett szemem az övével találkozott.

Nehány perczig? Oh, még annyi ideig sem gyönyörködhettem benne! A mint reám szegzé igéző szemét, ingerülten megfordult és odahagyta a tánczternet.

Felismerte bennem azon utczai lovagot, ki őt hónapok óta üldözi, s szigoru elveinél fogva azt sértő tolakodásnak tartotta.

Egy gondolatnyi idő alatt a mennyországból a pokol leggyötrőbb fenekére pottyantam le.

Előbb utána akartam iramodni, térdre borúlni előtte, kegyelmet kérni, de aztán átláttam, hogy ezt a körülmények és a hely nem engedik.

Nem maradt tehát egyéb hátra, mint a megdöbbent atyához fordulni és előtte őszintén mindent megvallani.

Megmondtam neki, hogy bár gazdag nem vagyok, állásom képessé tesz egy szerény nő eltartására, és mig erőm és egészségem van, törekedni fogok pályámon előre haladni. Kértem, hogy fontolja meg kérésemet, tudakozódjék utánam, és ha méltónak talál, engedje házát látogatnom, és névjegyemet kézbesivén neki, odahagytam a reám nézve legkisebb érdekkel sem biró estélyt.

. . . . . .

Rövid az, mi még mondani valóm van. Mis-

ter Fenton, a hires táncztanár, nemcsak hogy nem ellenzé, de sőt büszke volt rá, hogy iró legyen a veje, föltéve, hogy ez különben tiszta jellemű ember. E felett pedig rólam a legmegnyugtatóbb tudósitást nyervén, semmi kifogása sem volt ellenem, és mondhatom — leányának sem.

Mindennapos levék a háznál; s miután látogatásim czélja senki előtt nem volt titok, ugy találtam, hogy. . . .

Az első hónapban azt vettem észre, hogy szépem aligha rendkivül — *elmés*. Azok a jelentős nagy szemek, mély, mély tüzökkel, ugy elméláztak, az a márványhomlok, apró bárányfelhő-szerű redőcskéivel ugy elgondolkozott: de ez elmélyedés eredménye ritkán volt több, mint köznapi észrevétel az *időjárásra*, vagy parancs a fürge kis szolgálónak: hozzon egy pohár vizet. Társalgásban ritkán emelkedett felyül az *igen* és *nem* szinvonalán.

A másik hónapban, mikor már beszélt is, ugy találtam, hogy szerfelett — *naiv*.

A harmadik hó elején meggyőződtem, hogy — ostoba!

Mit vala tennem? Angol törvényes szokás szerint hölgynek adott szó, sürű és bevallott czélú látogatás *kötelező*. Csak perrel és botránynyal menekülhettem volna. Erre nem volt bátorságom. Magam valék oka, bünhödnöm kellett. . . .

Házasodjatok fénykép után!

. . . . . .

E történetkét boldog elválásunk harmadik évfordulóján jegyeztem föl.

Angolból

DALLOS GYULA.

ÚTI EMLÉKLAPOK.

*** számára.

I.

Ismételve nyilvánítja kegyed, tisztelt hölgy, azt a reám nézve kitüntető ohajtását, hogy erdélyi utam képét, habár töredék-vonásokban is, állitanám össze számára. — Megvallom, nem minden aggály nélkül engedek ohajtásának. — Egy az, hogy utam nem is annyira utazás, mint inkább rövid időre szabott látogatás vala; más meg az, hogy az azóta lefolyt változatos idők sokat eltörültek azon benyomások frisseségéből, melyekkel a tapasztalás közvetlensége lelkemet akkor gazdagitá s élénkité.

Azonban igaza van kegyednek: sokszorozzuk a mult élményeit azok emlegetése által. — Apró emlékeinket feledékenységbe boritják az elsietö napok; ragadjuk és óvjuk meg tehát belölök a mit lehet, hasonlóan a virgoncz gyermekhez, ki a gyorsan iramló patak partjára dülve kapkodja a habokba hullt virágokat. — És ha e sorokban nem talál, a mint hogy nem is találhat, egyebet a legegyénibb felfogás és érzelem visszatükrözésénél: ne legyen irántam szigorubb biró, mint önmagam valék, midőn egy nemes hölgy parancsának hódolva, e vonások papirra vetését elhatárzám.

Mintegy fátyolozva vonulnak immár el szemeim előtt a tárgyak és események, miket kegyednek elbeszélendő vagyok; csak töredékes jegyzeteim utasítgatnak itt-amott: azonban oly jól emlékszem, mintha ma volna, hogy indulásunk idején olvasztó hévvel szórta, sőt lövelte sugárait a legforróbb juliusi nap. — Tikkadtan s mozdulatlanul függtek alá a fák csüggeteg lombjai. — Csokonaival szólván, hímetlen volt a rét, a mező kisült. Bokrok sürüjében keresett menedéket a madár, — hives redőnyök mögé vonultak a szépek, távol fürdők árnyas ligeteibe a boldogok s még a röpke fuvalmak sem merték elhagyni völgyi rejtekeiket. — Mi pedig valóban epedezve siettünk a vasuti indóház felé. — A déli vonattal kelle indulnunk, mivel a reggeli, magyaros késlekedésünk miatt, épen szemünk elől repült volt el. Beszálltunk a kényelmes coupékba s ismerős, szelid hegyeinktől egy hangos füttyentéssel búcsut vevénk.

S itt egy hosszu — hosszu gondolatjelt kellene vonnom, hogy kegyedet, kedves szép olvasóm, élénk képzelődése- és érzelmeinek szabad tetszés szerinti röpítésére figyelmeztessem. Mert mi ugyan, kiket az uj civilisatio csoda-müve egy szük zugolyba rekesztve szállitott czélunk felé, mit sem láthatánk, mit sem élvezheténk mindaddig, mig a következő hajnal *Nagyvárad* hegyei alatt bennünket a szabadba nem szólított.— Avagy tapasztalás-e, élvezet-e: utazni röpülő madárként s meg sem jelölhetni elménkkel a körültünk létező tárgyakat és eseményeket? Mértföldeken átvonulni, mint a villám, s mit sem láthatni egyebet az elsuhanó tájkép egymásba omló körrajzainál, — mit sem hallani egyebet a gőzkatlan örök zuhogásas a vágtató kocsi-vonat egyhangu döbörgésénél?! Ám zengjen dicsőitő éneket ez uj óriásnak a hatalom, mely megsemmisitni vágyik a tért, hogy, mint isten, egyszerre mindenütt jelen legyen, — a nyerészkedő kalmár, ki a *time is money* lobogója alatt rohan a fillérek csilláma után, — az epedő szerelmes, ki gondolatszárnyon ohajt repülni távol sohajtó kedvese keblére, — zengjenek hymnust ama könnyü lebbenésü touristák is a szomszédból, kik pár nap alatt egy nagy országot átszaladván, pontos részletességgel irják könyveiket annak népe, földje s külső és belső viszonyai ismertetése végett. De kik az utazás érdekét s értékét nem a befutott mértföldek száma után itélik, — a kik látni, érteni s érezni akarják az előttök feltünedező

jelenségeket, azok csak irják lobogóikra a régi jó közmondás szavait: lassan siess, tovább érsz!

Szerencsénk vala, hogy ugyanazon coupéba senki más nem jutott önön kis karavánunkon kivül, csak midőn az éj beállt, lépe hozzánk egyik állomáson egy ifju katonatiszt s egy tetőtől talpig farkasbunda, kinek arczáról a gyönge lámpafény mellett is leolvashatám, hogy nem a „szelid muzsák" oltára körül tömjénez. — Ez csakhamar engedett a gőzkocsi kellemes ringatásának s egész kényelemmel álomra bocsátkozott. — Az ifju tiszt társalgásunkba elegyedett s a napi események emlegetésénél egész nyiltsággal s természetes egyszerüséggel fedé föl nézeteit, melyek bár szerfölött csekély reményt biztosíthatának a tábornagyi pálczára, előttünk mégis csalhatlanul mutatták, a mit ama bús napok idejében kegyed is nem egyszer tapasztalt, hogy a légszivattyu harangja alatt, minden ovakodás daczára, marad egy-egy kis adag a szabad levegőből.

Nagyváradon alig juta időnk részletes ismergetésekre. — Csak futólagos pillantást vetheténk a város arczképére. — Kegyed ismeri Nagyváradot s annak eléggé derült és élénk vonásait, — négyszegü téres piaczát, nehány jól rendezett csinos utczáját, melyre itt-ott a kereskedelmi világpolgárság némi üzérkedő bélyeget nyomott. — Nehány órára terjedt e városban időzésünk: mégsem mulaszthatók el, hogy föl ne siessünk a pompás fő egyház megtekintésére, melyben hős királyunk Szent László ereklyéi nyugosznak. Nem érkezvén látogatásokra, utczai kérdezések után indulánk. Alig találhattunk valakit, a ki a szent ereklyékről valamit nagy homályosan mondani tudott. — Köznapivá, sőt elfeledtté válik a legfönségesb tárgy, a legszentebb emlék is, ha érdekét elmorzsolja a megszokás, és ha fönmaradása, érzelmeink élénkségében, uj meg uj tápot nem talál. — Megjárván a tágas szentegyház belsejét, törődéseink után sem juthattunk czélhoz; maga a templomszolga sem volt képes bennünket utasítani s nem igen látszott közelebbi tudomással birni arról, a mit mi keresénk. — — Betértünk, mintegy kárpótlásul, a szomszéd püspöki palotába. Megtekintők téres folyosóit s egykét nyitva levő szobáját: minden, a mit láttunk, mintha szomorun sohajtott volna előttünk a régi jobb idők után. — Sötét öltönyü férfiu haladt el mellettünk az előcsarnokban, oly barátságtalan képpel, mintha arczán e bus környezet szellemét akarta volna visszatükrözni. Elhagyatva s gazdátlan birtok gyanánt látszott heverni a különben jelentékeny épület. Az előtte s körötte elterülő kertben magasan burjánzott föl a gyom. Mintha valamely kósza tábori csapat vonult volna rajta keresztül kiméletlenül. Csak itt-ott láttatá egy-egy vadulásnak indult virágágyacska, hogy valamikor e helyet is gondosb kezek igyekvének ápolni és szépíteni. — Az udvar kövér dudvái között mintegy rabságban sinlett egy-egy odatévedett szelid virágszál. Az a rozzant vén kocsi, az a bedőlt keritès s egy omlani tért fal mellett emelkedő szemétdomb egészité ki a képet, melynek kerete alá oda illik a Toldi sohaja: a mi jó volt, elmult; más pennával irnak, sorsom balra fordult.

Nincs messze innen a dr. Grosz által, szegény vakok részére alapított ápolda. Sürü lombok árnya borítja udvarát. Az egész hely egy kellemes kertecske, melynek hives lugasai üditőleg integettek reánk: de az árnyak alól, a lugasok hüséből, mint márványszobor tekinte felénk egy-egy sápadt gyermekarcz, egy-egy függönyözött szemü halvány kép. Dúsan virított itt a természet azok számára, kiket arra kárhoztatott a végzet, hogy virulásának szinpompájában gyönyörködni képtelenek legyenek.

Estve felé már szekeren voltunk, megkezdett utunkat folytatandók, midőn egy hirtelen támadt felleg megdörrent fejünk felett. Nem akaránk nyilt kocsin, ismeretlen vidéken neki hajtani a fenyegető zivatarnak, s mire vendéglőnkbe visszatértünk, megeredt a sürü eső, s az éles csattanás, melynek villáma az ég egy darabját mélyen átszelé, hirdette a közelben lesujtott mennykövet. S mintha az ég minden csatornája megnyilt volna, rázúdult, szakadt, omlott a zápor s pár percz mulva már a vészharangok kongása hirdeté a lecsapott villám vészes hatását. . . . A zürzavar megszünt, a fenyegető fellegek a mily gyorsan összetorlódtak, mérgöket kifujván ép oly gyorsan szétterültek. Baljóslatu előjel volt ránk nézve e zivataros bucsu: de mi nyugodt kedélylyel s jó reményben folytatók utunkat a kies Erdély bérczei felé.

A sürü, esős levegő búskomolyságot hirdető fátyollal borítá a vidék arczát. A kövér esőcsepp néma köny gyanánt csillogott a falombokon és füveken; — mint az oltár hálaadó füstje siettek ég felé a távol halmokról felszálló párázatok s nyájas mosolykint villant meg olykor a gyönyörü táj könyben úszó arczain a le-letekintő napsugár. Némán merengénk az előttünk elterülő panoráma képein s annyira elfoglalt a távol szemlélete, hogy a bennünket legközelebbről illető tárgyakra való ügyelést is abban hagyók. — Ne mosolyogjon tehát kegyed, midőn bevallom, hogy szekerünkről uti podgyászunk egyik szükséges darabkáját csakhamar elveszítettük. Megállapodánk azért s kocsisunk — ha tán vigyázatlanságunkat jóvá tehetnők — pár száz lépésnyire, az elvesztett tárgy keresése végett visszafutott. — Oláh szekeresek jövének utánunk, s észrevevén, hogy kocsisunk vesztett portékát keres, megállapodtak utjokban s önkint ajánlák szekereiket a motozásra. — Feltünő volt előttem ezen akár alázatos, akár ravasz önmegadás. Mintha érezték, sőt mutatták volna, hogy őket méltó vád szokta terhelni ily esetekben. — Nem azért türik a motozást, mivel meggyőződésök szerint igazságban járnak, — hanem még önmagok ajánlják azt, mivel gyanusittatásukról ugy is bizonyosok!

Ránk estveledett. Csillagtalan sötétségben haladtunk át számos helységen. Egy helyt fáradt lovaink pihentetése végett néhány percznyi szünetet tartánk. Ugy valék meggyőződve, hogy e vidéken már, melyet előlünk a sötétség szárnyai fedezének, jobbrészt elfogyott a magyar szó. Valami nevezhetlen, de egyátalában nem jól eső érzelem súlyosult szivemre. — Gondolatokba mélyedve támaszkodtam a kútgémhez, mig lovaink a válun szörpölték a fris vizet. — S im a távol homály sürűjéből ismerős magyar dal hangjai csendültek fülembe, tisztán hallatva a vers-szövegnek magyaros szabással ejtett szavait is. — Nem képzeli kegyed, mily rokonitó villanyerőt éreztem én e dal csendesen ömlő hangjaiban, melyeket, mint kivehetém, valamely női hang zengedezett. Azonnal kegyeteknél, a kedves enyimek között gondolám magamat, s ismerősömnek, barátomnak, testvéremnek hivém a földet, melyen pedig az elérzékenyülés minden igénye nélkül vándoroltam. — Fölmelegült ábrándosságra hajló kedélyem, s bár utóbbi időkben ritkábbak lőnek nálam az ihletés perczei, igyekeztem megragadni e pillanat hatását, s az első nyugodt órában lehető szabályos alakba önteni érzelmim és gondolatimat. — Tartózkodás nélkül irom ide a gyönge kisérletet. Ismerem a kegyed nemes izlését, ismerem finom érzékét minden iránt, miben a szép eszméjének legkisebb szikrája nyilatkozik, s ha tetszést nem is, legalább — benne helyzett rokonszenves bizalmamnál fogva — mentséget fog emelkedett szive előtt találni:

Az ismerős dal.

Borong az éj, a csillagatlan,
A táj setét, rideg, lakatlan,
Bús némaság távol s közel. —
Kinek nyomán új élet árad,
Fölnyitni e rejtelmes zárat,
Derengő hajnal, oh jövel! —

Öltözve egy vékony sugárba,
Miként a gyönge fénybogárka,
Távol kis ablak mécse ég.
Küzd, haldokol, s aztán kilobban
S a sürü, nedves ködburokban
Nem látszik már se föld, se ég. —

Kétkedve bolyg a vándor utján
S e gyász éjfödte tájra jutván,
Reménye fogy, — megáll s haboz...
Körülte minden oly kietlen,
A lég is bántó, ismeretlen...
Felé vezérlámpát ki hoz!?

Im a sötétlő, méla csendbül
Egy *ismerős dal* hangja zendül
S a bolygó vándor felfigyel...
Körüllengik vig szellemárnyak,
Az elhagyott, agg ősi háznak
Vigasztaló emlékivel!

S melynek képét nehéz köd ülte,
Életre zsong a táj körülte
S derült nyer a rideg setét...
Zengj, oh zengj biztatón szelid dal!
S vezéreld ismert hangjaiddal
Az ének bolygó gyermekét.

Késő éjszaka lőn, mire *Élesdre* hajtattunk. Már a hold is kiküzdé magát a szétszakadozott felhők közül s lámpa helyett világita előttünk egy nem épen kényelmes vendéglő felé, melynek kapuja előtt akkor már igen élénk csatazaj harsogott egy erős nyelvezetű nőutazó személyében, kinek ügyes bajos dolgát eligazitani senkinek sem vala kedve az utcza népe között. — Többszörösen nyugtalanított rövid szender várt ott bennünket: azonban, hogy a szeszélyes álom, mely pilláinkat oly tréfásan kerülte, soraim birálatául kegyed szép szemeire ne szálljon: elmetszem ez alkalommal emlékezésim fonalát, mignem ujra felvenni parancsolja talán azt kegyed szivélyes barátsága s a következő hajnal!

L. J.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Jan. 16.)

Az eladó leányok. Eredeti vigjáték 3 felvonásban. Irta Szigligeti. — Nem nagy tetszésben részesült uj mü, hanem sok helyen mulattató, s az egészet elég érdekeltséggel nézte végig a közönség. A magasb szempontú kritika szigora előtt is gyengének találtatnék; de több jó inventiója, párbeszédeinek természetessége, gyakran találó kifejezései s az érdeklő fordulatok sok enyhítő körülményt mutatnak föl a műnek menthetőségére nézve. Ismertetésére elmondjuk meséjét:

Gondosi (Szigeti) gazdag földbirtokos. Özvegy ember, s gondjainak főtárgya Piroska férjhezadása, ki egyetlen gyermeke. Számos kérő jelent meg a háznál; de vagy a leánynak vagy az apának nem tetszett meg egyik is; már pedig, ugymond, csak oly kérő lenne elfogadható, ki mindkettejöknek tetszik; mert ha a lyány szereti s később rosz férjnek bizonyúl be, a leányt furdalná a lelkiismeret, hogy szót nem fogadott apjának, ha ellenben a leány nem szereti, az apa tehetne magának szemrehányásokat.

A vigjáték kezdetén egyszerre három uj kérő jelen meg a falusi háznál. Gondosi lelkiismeretes próbára akarja tenni mindeniket, s e próbák foglalják el a vigjáték nagy részét. Gondosi főképen kártyásnak vagy iszákosnak nem szeretné adni leányát. A három kérőt szép szerével próbára teszi hát e két fegyvernemben, t. i. a poharazásban és kártyajátékban. A pohárkedvelő oly kevéssé tagadhatja meg hajlamát bizalmas társaságban és jó bor mellett, mint a kártyás ha egyszer belehevül a játékba. Két kérő ily módon csakhamar el-

árulja magát, midőn Gondosi mindháromnak mintegy pályázatot nyit, igen kedvező alkalmakat adván nekik. Egyikre kétségtelenül bebizonyul, hogy kártyás, másik nagy hajlamat mutat a kedélyes iszogatásra — s mint Gondosi megjegyzi, ez könnyen vezet észrevétlenül az iszákosságra. A harmadik kérő se nem iszik, se nem kártyázik. Takarékos, sőt fösvény, — talán uzsorás? — Bebizonyul, hogy e gyanu alapos volt.

Mindezen furfangos tüzpróbák fölöslegesek; mert Gondosi Piroska (Szigligeti Jolán k. a.) különben sem volt legkisebb hajlammal a három kérő egyikéhez is, s mig atyja ama kisértésekben fáradozik, azalatt ő nagy lélektani tapintattal elidegeníti magától kérőit, s ugy szólván kikosarazza apja háta mögött.

Gondosi csak most kezdi gyanítani, hogy az ő furfangos lyánya alkalmasint a maga fejétől oszt kosarakat; de hogy mi okból, föl nem birja fogni.

Piroska pedig egészen tisztában van magával. Ő szereti Gondosi fogadott fiát, a háznál lakó Illeit (Szerdahelyi). A családapa annyival inkább észrevehette volna ezt, mivel a fiatalok magok sem levén meggyőződve egymás szerelméről, aggodalmak s kölcsönös gyötrődések közt élnek. De Gondosi az ily symptomákban oly avatatlan, hogy teljesen megvan győződve, mikép tanulmánya-végzett fogadott fia elégedett és boldog fogna lenni Piroska nevelőnőjével, Lenke kisasszonnyal (Prielle Cornélia), e minden tekintetben derék s még eléggé fiatal hölgygyel. Gondosi tökéletesen boldog, mig kedvencz terveit táplálhatja: Piroskának egy elfogadható kérőt előbb utóbb találni fog, s Lenkét Illeihez adja: — ők megérdemlik egymást.

De csakhamar egészen fölzavarodik e boldogság oly oldalról, a honnan legkevesebbé várta volna. Egy látogatóba hozzá ment özvegy szomszédnő bizalmasan elmondja neki, mit beszél a rosz világ, hogy t. i. ő, Gondosi, a magát korosnak hivő családapa, nőül akarja venni Lenkét, a társalkodónőt. Gondosi kineveti elejénte e képtelen rágalmat; de az eszme már meg van villantva lelkében. Hátha csakugyan maga venné el a társalkodónőt? S miért ne? Hiszen akár korát nézze, mi csak harmincznyolcz év, akár tükrét, mely idősbnek nem mutatja, akár végre saját szivébe tekintsen, melyben a Lenke iránti vonzalom több valamivel a tiszteletnél és hálánál, — ez eszme nem látszik se oly képtelennek, se oly nevetségesnek, mint első tekintetre hivé. Az özvegy ember ezen tünődésének köszönhetjük e mű legsikerültebb jeleneteit. Szigeti jól játszta, kivéve hogy, mint egyik bennünket megelőzött biráló megjegyzé, tán fiatalabbnak kell vala e személyt föltüntetnie. Nem osztjuk pedig egy másik biráló azon ellenvetését, mintha a lehetetlenséggel határos lenne, érdeklővé tenni e *vén*, e *bárgyú vén* szerelmest. Nagy szigor a „Független" tárczairójától ily lesujtó anathemát mondani a negyvenedik évöket be nem töltött férfiakra.

Gondosi viszonya és ennek kimenetele emlékeztet a „Lowoodi árva" Rochesterére és Eyre-Jane-ére. Eyre Jane-Lenke, e kényes becsületérzetü nő, azonnal oda akarja hagyni Gondosi házát, mihelyt ez szerelmet vall neki. Azonban, bár kevesebb bensőséggel, küzdelemmel és lélektani erejü motivummal, Lenke is eláll szándékától s Gondosinévá lesz.

Ezalatt Piroska viszonya is szerencsés kifejléshez jut. Illeit, kit különben is folyvást búsít Gondosi édesapai jósága, mit meg nem bir hálálni, most kétségbeejtő lelkiismereti furdalások bántják, hogy jóltevője egyetlen leányával ő, a szegény és magáról nem sokat tartó ifju, szerelmi viszonyba keveredni elég vakmerő, elég hálátlan volt. Hogy a reménytelen és hibáztatandó viszonynak véget vessen, elhatározza, hogy kibujdosik Amerikába. El is indul, csak a kapufélfától véve búcsút. De Piroska észreveszi távozását, s látja is, mint halad már messze kedvese a síkon. Szerencsére épen egy rablókat kutató lovas pandur megy el a palánkon kivül, midőn Piroska szemével kiséri Illeit. A szerelem találékony s Piroska elhiteti a pandurral, hogy a ki amott oly sietve halad, a keresett rablók közé tartozik. A pandur vissza hozza Illeit és kis podgyászát, épen mikor Gondosi és Lenke közt az egyesség létrejött. Az ifjak bevallják most szerelmöket, s Gondosi rendkivül örül neki. Megdorgálja őket, miért nem vallották be vonzalmukat; mert Illeinél szive szerint valóbb kérőt nem találhatott volna Piroskának.

Ez röviden a mese, ez a cselekvény kivonata, mi még nem igazolja, miért hivják e vigjátékot „eladó leányok"-nak. Van azonban egy epizód, melyben mind e czim jobban van igazolva, mind a mű tulajdonképi erkölcsi intentiója jobban kitünik, habár a mese átalános irányával nincs eléggé öszhangzásban. A fenemlitett szomszéd özvegyasszonynak (Szathmáriné) két eladó leánya van, kiknek számára minden áron vőlegényt szeretne találni, s maga e nő is ohajtaná elvétetni magát Gondosival. Az özvegyasszony özvegyen marad; de Piroska kérői közül kettő az ő két eladó lyányához pártol átal. Az özvegy asszony csak annyiban foly be a főszemélyre, Gondosira, hogy ő figyelmezteti a vigjáték elején a társalkodónőre. A kifejlésben semmi más része nincs se neki, se leányainak.

A müben kétféle comicum elemei vannak meg, kisebb nagyobb mértékben. Egyik a minden áron férjhez menni és férjhez adni akarók comicuma, mely azonban csak epizód marad. Másik a főszemély, Gondosi comicuma, kiben épen nem az nevetséges, mintha vén létére is szerelmesdit akarna játszani, hanem ellenkezőleg, hogy korosabbnak véli magát mint a minő, s ugy szólván méltósága alattinak véli szive hajlamát. A kétféle comicus irány rontja a mü egységét, s vagy egyiket vagy a másikat kell vala jobban kiemelni — igy mindkettő hiányosan van kivive.

A mi pedig a nevezett komikaibb epizódot illeti, abban a főszemély, t. i. az özvegy nő, bár sok jellemző és hatásos vonással van előállítva, megszünik komikai hatásuvá lenni tulságon kirivó magaviselete által. Ha e nőt több észszel áldotta volna meg a szerző, csak okosságból sem lenne oly kihivó. Egy másik alak hatásából is sokat von le, hogy igen együgyünek van előállítva. Ez a három kérő egyike, ki ivásra árul el hajlamot. A mi parlagi embereink járatlanok lehetnek a saloni társalgásban; de épen elfogulatlanságoknál fogva több józan észt mutatnak, mint Szolnoki, kit Feleki különben jól személyesített. Aztán széles jó kedvének tulcsapásai oly kifejezéseket adnak szájába, melyek a mai közönségre rosz hatást tesznek.

Mindezen fogyatkozás ellenére korántsem tartjuk némely laptársainkkal oly gyenge, oly érték nélküli műnek, melynek elfogadásáért a drámabiráló választmány megrovást érdemlene. Mindenesetre az előadható művek közé tartozott jelen viszonyaink között, s kerültek már szinpadunkra ennél gyengébb művek, a nélkül, hogy lapjaink oly szigorral léptek volna fel ellene, mint most e vígjáték ellen. „Az eladó leányok“ nem valami jeles mű; de annyi értéke van, hogy bátran kérjen szigorú igazságtételt, s követelje hogy iránta is legyenek annyi elnézéssel, a mennyivel még teljesen megbukott drámákat is itéltek, melyekben legalább a tehetség jeleit kétségtelenül fölfedezték.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Salammbo. Franczia uj regény, irta *Flaubert* Gusztáv.—Szemére vetik a franczióknak, hogy az irodalomban is, mint az életben, keresve keresik, a mi nagyot mutat, csillog és meglep. Egy angol azt jegyezte meg, hogy mindig van valami opera-féle mindenben, a mit a franczia tesz; meg vannak a decoratiók, szinfalak, az ünnepélyesség s a ledérkedés. Salammbóban feltalálni mindezt, még tulságosan is. Flaubert, hogy annál szabadabban használhassa a rikitó szineket, nem elégedett meg a jelen élettel, nem az ismert történettel, sőt még az ismert regék mythologiájával és babonáival sem. Egy egészen eltünt állam és elenyészett civilisatio festése szolgál neki szinhelyül, hogy féktelen képzeletének szabad játéka legyen.

Férfi olvasóink már az iskolában elsiratták Scipióval a lerombolt Carthagót, Róma e hatalmas vetélytársát. Soha sem feledhetik Aeneas Didóját, kiben Virgil a lángoló szerelmet oly szépen énekelte meg; nem feledik Hannibált, a hadvezérek e legmerészebbikét, — ez alakok mindketteje elevenen megmarad az emlékezetben; de férfi olvasóink is alkalmasint keveset tudnak Carthagó városa külső alakjáról, az ottani szokásokról és erkölcsökről. Ezt nem is szégyen bevallani; mert e tárgy homályban van a világ legnagyobb tudósai előtt, — nem sok évvel ezelőtt még azt sem tudta senki, hol feküdt e hatalmas kereskedő város, mely oly sokáig vitézkedett Rómával az elsőség felett. A mai Tunis szomszédjában azóta ásások történtek s romokra akadtak, melyek töredékei azonban mindez ideig nem sok fényt deritenek ez alámerült civilisatióra. Még az irodalma is elenyészett, egy szobor-föliratot kivéve, s még a nyelv is kihalt.

Flaubert, az uj regény irója, beutazta az egykori Carthago vidékeit, megszemlélte romjait — s a tájképeket, a tégla és edénycserepek darabjait, a környékbeli mohamedán nép szokásait elegendőknek találta, hogy fölépitsen egy egész országot minden lakosaival, vallásos, politikai és társadalmi intézményeivel; egy egész várost, bástyáival, kikötőjével, tornyaival, épületeivel, utczáival, embereivel, a legcsekélyebb öltözetbeli részletig, s a hajkenőcsig is.

Még mai korból vett tárgyu regénynél is túlságos volna azon részletesség, melylyel Flaubert leirja mindezt, — ugy hogy nem is leirások, hanem valódi inventariumok foglaltatnak könyvében. Egyik birálója megjegyzi, hogy nagyon megkönnyiti vala szerző e mü olvasását, ha Carthago térképét csatolja hozzá, s hátul egy szótárt, mely megmagyarázza azon csodálatos hangzásu neveket, melyektől számos lapja hemzseg. Mindenki megegyez pedig abban, hogy e mü unalmassá válik, oly nehéz olvasmány.

Flaubert azon regényirók közé tartozik, kiket realistáknak neveznek a miatt, hogy a realis élet külsőségeit szükségtelen aprólékossággal festik. De ezen aprólékosságot a tudomány által is csak sejtett ismeretlen világba vinni és valóban létezettként rajzolni, ismeret szempontjából nem egyéb óriási nyegleségnél, izlés szempontjából pedig tudomány fitogtató pedántságnál. Midőn a harczokat, ostromokat leirja, hosszasan rajzolja a fegyverzetet, az elhelyezést, mint valami hadtani iró, s egy helyen azt állitja, hogy a carthagói hadsereg „tizenegy ezer háromszáz kilenczvenhat emberből állott.“ Ily körülményességig nem szabad a költőnek menni történeti regényben; mindjárt azon kérdést támasztja az olvasóban: honnan tudja ezt az iró? Ily nemü részletesség szükségtelen is, sőt nevetséges lehet bármely regényben.

A tájleirások legtöbb helyen erőteljesek, ragyogók e müben, — hibájok csak a tulterheltség. Az iró mindent ki akar emelni, mindennel hatást akar tenni. Azonban ereje, ha sokszor vissza él is vele, épen a leirásban áll. A tájképeken kivül az iró jól tud emberi arczképeket is varázsolni az olvasó elé; de a jellem rajzolásban s a lelki állapotok festésében nem mester, — s úgy látszik nem is fordit rá figyelmet. Nem a szivre, hanem a szemre és érzékekre kiván hatni, s a külső az emberek leirásában is főbb gondja a belsőnél. A mi lelki küzdelem volna is, az érzékiség küzdelme — s a

legvadabb indulatok festetnek ijesztő kiszinezéssel, — ugy hogy annyi rémregény után is alig van könyv ujabb korban, mely több iszonyt keltene. A mészárlás, vérengezés, cannibali kegyetlenség, hogy az emberek egymást eszik meg a szó szoros értelmében, — s a lassu kinzások több neme, a legrészletesebben iratnak le. Alkalmasint nem is régiség buvári szenvedély vitte szerzőt a történet ismeretlen vidékeire, hanem a legvadabb emberi szenvedélyek iránti vonzalma, azon cynismus, mely a sentimentalismussal szemben vadállatnak tekinti az embert, még pedig tigrisnek és hiénának. Különben egyik birálója fölemliti, hogy az iró, kit személyesen ismer és becsül, az életben igen szelid és békés hajlamu ember — senki sem hinné róla, hogy ily kegyetlen rajzok iránt legyen kiváló vonzalommal. A vad realismus mellett van a regényben némi mysticismus is, — némi oly vallás, mely kevés szellemi tartalmánál fogva inkább babonának nevezhető, s mely nem szépiti, hanem rutitja az emberi indulatokról itt adott rajzot.

A kor, melybe a regény át van téve, a 241—238-ik év Krisztus születése előtt, — az első és második carthagói háboru közt. Tárgyát egy nagy katonai lázadás képezi, melyet Hamilcar, a hires Hannibal apja, ver le. A mindenféle, akkor ismert népből alkotott carthagói hadsereg, zsoldja ki nem fizetése miatt, a köztársaság ellen támad, s a lázadás, két vezetője Matho, egy afrikai vezér és Spendius, egy római volt rabszolga. E lázadás és elnyomása a legkegyetlenebb harczok közé tartozik. Ennyi körülbelül mindaz, a mit a történet nyujtott a regényirónak.

Az iró kirészletezé hosszu táj-, város-, csataleirásokkal és más rajzokkal; s egy szerelmi történet hihetetlen és mysticus kalandjait szövé bele. *Salammbo*, a hősnő, Hamilcar leánya s az akkor gyermek Hannibal mostoha nénje, zárdai elvonultságban szánja magát egy istenasszony szolgálatára. Matho, a lázadók feje, beleszeret, úgy hogy e félvad annyira nem leli nyugtát, mint valamely ujkori novella ifju szerelmi hőse. Maga Salammbo, mint az ujkori regény hősnők, az isteneknek tett fogadással ellenkezni látszó, merőben ismeretlen vágyakat érez támadni szivében; de korántsem az afrikai vad főnök iránt.

Messze vezetne e szerelmi történet részleteibe bocsátkozni, — csak annyit jegyzünk meg, hogy Salammbo végre Carthago megmentésére föláldozza magát a gyülölt Matho szerelmének, — s hogy e szerelemnek se rajza nem képes kellemes benyomást tenni, se szomorú vége által meghatni. Nemcsak Matho halála, kit szélyelszakgat a bőszült nép, hanem Salammboé sem szivreható.

E regényben minden csak az idegekre s nem a lélekre hat.—A lázadt katonaság örjöngő vigalma, kegyetlenségei, mely a mű elején áll, méltó bevezetés a mű végén levő, minden eddigit meghaladó leírásokhoz. Itt 40,000 lázadó van ostromzár alatt, s mindenfelől körülfogva. A táborban éhen kezdenek veszni az emberek. Először állataikat, öszvéreiket emésztik fel, kilencz napi szenvedés után saját halottaikat. Mindenik csak azt várja, hogy bajtársa meghaljon, s ő megehesse. Ha erősebb nála, maga öli meg. Szerző nem kiméli meg az olvasót az éhen haldoklók visióitól, éber álmaitól s egy orvosi symptomától sem, mely ily alkalommal tapasztaltatott. Az ostromló tábor pedig szomjuság miatt szenved, s ellentétül a szomj iszonyai is leiratnak. Következik a végső harcz leirása. A sebek száz féle neme van elénk állítva minden iszonyatosságával. Aztán következik a hullákra előjött sakálok, oroszlánok vendégeskedése, végre a hullák rothadása, szintén az orvosi tudomány részleteivel. Szerző szerint az éjszaki ember hullája másként megy át rohadásba, mint a délié stb.

Mindezekből csak ennyit közleni is azért nem tartottuk fölöslegesnek, mivel ez uj regény zajt ütött, még mielőtt megjelent volna, híre volt. A franczia irodalomban stiljánál fogva lehet érdeme e könyvnek, a mit az avatottak sok tekintetben figyelemre méltónak találnak. A franczia közönség tetszéséről nem szólhatunk, mert e regény még ujabb, semhogy a közönség nyilatkozhatott volna. Nem lehetetlen azonban, hogy épen mivel csak az érzékekre s nem a lélekre hat, tetszeni fog a közönség egy részének. A franczíák már csak annál fogva is rokonszenvet érezhetnek ily mű iránt, mivel nagyot, *lehetetlent* kisérlett meg: egy ismeretlen világ föltámasztását.

Lapismertetés. — Megjelent a „Budai Lapok“ (szépirodalmi heti lap) első száma. Szerkeszti *Józsika* Kálmán. Főmunkatárs, tulajdonos és kiadó *Batthyányi* Julia. A tulajdonos kiadó értesit fölhivásában, hogy sajátjává tevén a „Szépművészeti csarnokot,“ azt „Budai Lapok“ czim alatt adja ki Budán, uj erők megszerzésével. A tiszta jövedelem fele része a budai népszinháznak van szánva. Irányára nézve ezt olvassuk: „Ezen lap irányul tűzi ki Buda városának magyarositását előmozditni s *„ezzel kapcsolatban a népszinház érdekét képviselni.“* Megválik, mennyiben sikerül majd jobban e lapnak a feladat első része, Buda magyarositása, mint az eddigi összes budapesti magyar journalistának. Ily herculesi munkáról az első lépésnél nem mondhatuuk itéletet. A mi a feladat másik részét illeti, t. i. a budai népszinház érdeke képviselését, az első szám bőségesen kezeskedik a szótartásról. Az első szám teljes fele részét a *budai népszinházban* előadandó „Atilla“ tragédiából vett mutatvány képezi. (Irta Dobsa L.) „A művészet“ rovatban a pesti nemzeti szinházról nehány sor átalános programm van közzétéve, melyben igérik, hogy csak uj müvekről s csak egyszer fognak szólani. Nagy szavakat használni nem akar, hanem „hidegen és objectiv szempontból fog itélni élők és holtak felett!“ Szólani fog Shakespeare

müveinek előadásairól is. — Annál terjedelmesebb hely van adva ezután a nagyon *meleg* szavaknak a budai népszinház érdekében.

Szives részvét és jóakarat fogja sugallani biráló észrevételeit a budai népszinház előadásai tárgyában. Aztán következik egy operette birálata. „Dunanan apó"-ban Molnár (a budai népszinház igazgatója) oly látványosságot mutatott a közönségnek, minőt ama deszkákon csak „Sz. István" fényes kiállításában talál. Az előadás nem volt ugyan kifogástalan; de a siker nagy, meglepő — s az egész megdicsértetik. Ujdonságai e lapnak majd mind a budai népszinházat érdeklik. Az elsőben Dobsa „Attilá"-jának közelebbi adatása van jelentve. Dobsa elvitázhatlan érdemet szerzett magának már csak az által is, hogy remek müveinek előadását a népszinház fiatal erejire bizva, ezzel bátrabbakká teszi e fiatal erőket. A második ujdonságban Molnár a budai arenát akarja kibérleni. A harmadikban Molnár társasága egy új látványos mű előadására készül, czime „500 ördög." Molnár nem kiméli a költséget a diszitményekre. A negyedikben Molnár a népszinház személyzetének működését kiterjeszti Ó-Budára is. Húsvéton kezdve minden szombaton és vasárnap Ó-Budán játszatja, főleg a hajógyárbeli munkásokat tartván szem előtt. Ötödikben Sz. Fehérvárott „Szent Istvánt" adják elő. Felkérték Molnárt, játsza ő a főszerepet — ő nemcsak elvállalta, hanem a diszleteket és ruhatárt is magával viszi. Hatodikban junius 16-ikától aug. 16-ikáig a budai népszinházban egy franczia operette társaság fog működni. — Két ujdonság van még, melyek egyike a szerb fejedelemnő Budára érkeztéről szól, s végül jelenti a lap, hogy Dobsa „Vígjátéktárgy" czimü vigjátékát fogja közleni, mely 100 aranyot nyert az akademiai pályázásban.

A lapban, a pesti műtárlat ismertetését, és egy tárczaczikket leszámítva, — mint látjuk, a budai népszinház érdekei felette tulnyomólag vannak képviselve.

A lap ismertetéséhez tartozik, hogy nyomatik Bagó Mártonnál Budán (s csinosan). Ez megemlítendő azért, mivel a programm szerint ez „*az első lap, mely ős Budán lát magyar nyelven napvilágot.*"

Ez utóbbi pontra nézve zavarban vagyunk. Onnan valónak nevezzünk-e egy lapot, hol a szerkesztő lakik, vagy onnan, hol nyomják? — — Midőn Jókai a Svábhegyen szerkeszti lapját, mondhatjuk-e svábhegyi, vagy legalább budai lapnak, — vagy pestinek mondjuk-e, a hol nyomtatják? — Úgy de ha a nyomda dönt a születés helyének kérdésében, akkor nem lesz a „Budai lapok" első szülött a Budán megjelent lapok közt; mert úgy rémlik, hogy a boldog emlékezetü „Athenaeum"-ban az utolsó betüig mindent elolvasott régi közönség légvégül ezt olvasta: „Nyomatott *Budán*, a kir. magyar egyetem betüivel."

Jó társaságban azonban nem abból itélnek ki hová való („Budapest" különben is földinkké teszi a budai lapokat). Belértékéből mit sem von le, hogy a Duna jobb partján nyomtatják. Az sem szolgál kisebbségére, hogy oly előde van, minő az „Athenaeum."

A sárga csizma. Timár, csizmadia, posztógyártó, szabó és tánczos tanulni kezdi a magyar történelmi kútfőket, a maga szempontjából, mint mindenki. Vállat vetett fáradozásuknak sikerült oly fölfedezést tenni, mely egészen más szint adhat a közelebbről megnyitandó báloknak.*) Őseink sárga csizmában (is) jártak — ime a fontos tény, melyre nézve magam sem kételkedhetem. De valamint politikai historiánkban érdekesnek tartottam azon faggatódzó kérdést, vajon a nálunk tapasztalt tünemények előfordultak-e ugyanazon korban a külső nemzeteknél is, ugy a timár- és csizmadiamesterség történelmének mezején nem csekély fontosságot kell tulajdonítnom azon kérdésnek, tisztelt szerkesztő ur, vajon a szines bőr par-excellence magyar viselet volt-e, vagy pedig a fekete bőrnek és fénymáznak mind kevéssé általános volta mind drágasága miatt azon szines bőr más nemzeteknél is divatozott? s általán a szines ruházat vagy a fekete divatozott-e régen más nemzeteknél is? Izlés szempontjából az új viseletről: barna attila, égszin nadrág, égszin mellény, *sárga csizma* — szintén nem szólok tüzetesen; mert egy az, hogy lássa ön, a tárgy felette kényes, más az, hogy a soh'sem tévedő természet ilyenforma szinvegyülettel ruházta föl legékesebb madarait a stigliczeket. Csupán azt akartam kiemelni, a mit mind historia, mind öszhang megkivánna, t. i. a sárga csizmán az arany virágokat, ez az arany sujtást az egész öltözeten, az meg a drágaköveket és gyémántokat az övön és gombokon; s valamint egy regény hős tönkre jutott egy öröklött gyémánttü miatt, mivel kénytelen volt egész öltözetét e tü fényéhez méltóvá tenni, ugy minket is csak hasonló sikos lejtőre ne juttasson egy haszontalan sárga csizma! Azonban, t. szerkesztő ur, nem akarok én senkinek historiai s viseletbeli meggyőződéseibe avatkozni, s annál is kevesbbé tartozik rám a pénzügyi szempont, — csakhogy, engedelmével, legyen szabad kimondanom: én a sárga csizma kérdését nagyon fontosnak s igen bajosan megoldhatónak találom. Azt ajánlanám, ha már minden áron ujítni akarunk, inkább a nők huzzanak piros csizmát a szines ruhákhoz, csak a mi fekete hosszu szárú lábbelink és fekete öltözetünk maradjon meg! (Beküldetett.)

*) Már megnyiltak, s minél gyérebb *sárga* csizmával. *A szedő.*

VEGYES.

— A Kisfaludy-társaság *alapitói*nak száma, bár lassan, de folytonosan gyarapodik. Közelebb *Frankl-Varga Margit* asszonyság külde be alapítványlevelet, s mint a lapok irják, a *hontmegyei casinó* is az alapitók közé soroztatta magát.

— A P. Naplóban egy valaki azt ajánlja, hogy a Széchenyi emlék a lánczhid oszlopára állíttassék. Hidra Nep. Sz. János illik. A mi pedig a javallott *Janus*-arczot illeti, hogy előre és hátranézzen egyszersmind: e két arczú Széchenyinél izetlenebb dolgot képzelni sem lehetne. Bizzunk valamit a *művész* talentumára is, mert ha *szavazás* utján teremtjük meg a compositiót, oly fura szobrunk lesz, hogy csudájára járnak. Mint az emlék-bizottmány elnökének gr. Dessewffynek a pestvárosi tanácshoz intézett, s a lapokban olvasható kérvényéből megtetszik: ez az ügy jó úton indúl. Várjunk.

— Az akadémia hétfői ülésében (jan. 16.) Ballagi Mór olvasta *Kuliffay Zsigmond*nak a nagy szótárra való észrevételeit. Van ezekben talpra esett, kétségkivül, de értekező az idegen (s nem rokon) nyelvekből származtatást kissé túlviszi; s ellenkezőleg amaz iskolával, mely széles e világot magyarrá akarta volna tenni, ő a legkisebb szóhasonlat alapján idegen eredetűnek bizonyítja oly szavainkat, melyekről nem is álmodtunk volna. Ha *ár, áru,* = Waare, *apad, apadás* = Ebbe, s igy tovább, akkor méginkább oda kell adnunk a *nyak*unkat (Nacken), pedig azt talán mégis csak Ázsiából hoztuk. A nyelvek közös eredeti törzséből maradtak fenn szóhasonlatok, ezt a hasonlító nyelvészet jól tudja, s nem keresi, melyik kölcsönözte az ilyet a másiktól. — Különben ez ülésben nem igen fordultak elé érdekes tárgyak, ha olyannak nem veszszük egy *austráliai* polgár levelét, ki az akadémiát közbenjárónak hivja fel — jó magyar *borok* szállítása iránt. — Miért ne? Ha Mátyás korában volt tudóstársaság, mely poharak közt ülésezett, a mostani is felderülhet olykor, ha nem is a szőllő levétől — legalább a *nevétől.*

— A Magyar Sajtó három csillagos ujdonságirója, egyik köztiszteletben álló munkatársunkra czélozva, igy ir: „Tegnapelőtt, *Pál* napján, egy *nagy* kritikus következő őszinte névnapi kivánatot kapott: „Legyen e nap rá nézve Pál fordulása!“ Mi is kivánunk neki *jobb* erkölcsöket.“ — Nem tudjuk, mit ért a t. ujdonságiró „jobb erkölcsök“ alatt; de ha arra a felköszöntésre czéloz, mely az illetőnek legbizalmasb *házi és baráti* körében történt, s melynek épen nem volt oly értelme, minőt az elmés ujdondász tulajdonit neki: ugy meg kell jegyeznünk, hogy családi körben tett nyilatkozatok sajtó utján meghurczolása nem tartozik az irodalmi *jó erkölcsök* közé. — A gerendát, uraim, a gerendát! azután a szálkát.

— Balogh Zoltán előfizetést nyit költeményeire, s egyet a csinosabbakból közöl is a hirdetésen. A 24 ivnyi kötet előfizetési ára, mely *márczius 15 éig* hozzá (ujvilág-utcza 16 sz.) küldendő, — 2 frt. Balogh Zoltán költeményeiből mi is közlöttünk nehányat a Figyelő korában, több csinosat ismerünk azok közt, s ritkán hiányzik bennök a költői gondolat, habár a kivitel olykor lazább. Legyen ajánlva e sorokkal a közönségnek.

— Tobb itteni nagy lapban sajtóhibák feletti polemia foly. Nehogy a mi szegény kis „Koszorúnk“ is belévonassék: sietünk megigazitni egy toll- vagy sajtóhibát, mely közelebbi számunkba becsúszott, *madame la baronne* helyett *la baronesse* állván ott, melyet *nem* a franczia mond.

— A győri nagyobb papnövelde Sz. Imre-Egyletének tagjai előfizetést hirdetnek *Margotti* Jakab „Róma és London“ czimü művének magyar fordítására. Iránya kitetszik a felhivásból, melyet egész terjedelmében nem közölhetünk. Azon „gonosz lelkü és korlátolt ismeretkörü“ egyének nézetei ellen van intézve, kik „Albiont a szabadság classicus földje“ stb. „a boldogság Eldoradója“ stb. gyanánt égig magasztalják, ellenben „a pápai statusokat rémhelynek rajzolják“ stb. Ára 1 kötetnek 1 frt.

— A Kisfaludy-társaság ülésében (jan. 29.) Fábián Gábor ur tartotta székfoglalóját, melynek tárgya *Apulejus* római iró regénye: „Cupido és Psyche házassága“ volt. Fábián az érdekes művet leforditotta, s bevezetéssel, melyben a görög és római világban sem ismeretlen *regényes* műveket, az ugynevezett, *Milesiákat* ismerteti, a Kisfaludy-társaság Évlapjai számára ajánlotta fel. —

— A budai népszinház részére Pap Antal által kitüzött népszinműi 100 arany jutalomra öt pályamü érkezett, de mivel a jutalom kitüzője időközben meghalt, a nélkül, hogy a pályadij összeget letette volna, most az veszendőbe van, s az igazgató, Molnár, felhivja a pályázókat: előadatják-e vagy visszaveszik művöket, jutalom nélkül? — Tiszteljük az ily hazafiui áldozatkészséget egyes jutalom-kitüzőben. De a közintézetek által hirdetendő pályázatok hitelére nézve óhajtanunk kell, hogy jövőre semmi jutalom ki ne hirdettessék addig, mig az illető áldozatkész egyén kellő biztosságot nem nyujt, hogy a pályázók nem fognak cserben maradni.

— Gróf Keglevich István a nemzeti muzeumnak ajándékozta Rafael Bronzino *Venusát*, melyet a gróf 2000 fton vett vala.

NYILT LEVELEZÉS.

T. Priviczky Ede urnak. Selmecz. A felvilágositást elébb vártuk volna. Most már a Selmeczi Olvasó-egylet számára is megy a Koszorú a 8-ik számig. S azontúl nem fogadhatunk el követelést a két hó iránt.

O. T. urnak Pless. Mi is úgy érzünk, de a kis vers csak magán tudomásul marad.

H. Hadház. A Sz. Figyelő 17 és 18 számaival nem szolgálhat az illető kiadó-hivatal.

Meczenzéf, K. D. Üres az.

A boldogsághoz. Dugovics Titus. Reményt nyujtó kisérletek; de az elsőben megtörik a hangulat; a másikban a naiv forma nem illik a hősi tárgyhoz.

B. K. urnak Versetz. Az „Új nemzedék“ *kiadó* hivatala reclamálta tőlünk, el is vitette a 3 ftot. Mi még akkor átadtuk volt egy fiatal embernek, hogy kézbesitse, de az beteg lett, s igy hevert el a pénz, tudtunkon kivül, egy darab ideig. Hanem, ön reclamatioja folytán, a kiadó embere magához vette méltóztassék egyenest oda fordulni. A kiadó Wodianer. Mi az effélét csak akkor intézhetnők pontosan, ha *személyesen* járnánk mindenüvé, s arra valóban nincs időnk.

TARTALOM.

Gr. Széchenyi emléke. *Ormós Zs.* — Megnyugvás. *Lázár.* — A nők a tükör előtt. *Gyulai P.* — Az árva. *Szász B.* — Az ő képe. Angolból *Dallos Gy.* — Uti emléklapok. *** számára. *L. J.* — Nemzeti szinház .— Külföldi szemle. — Lapismertetés. — A sárga csizma. — Vegyes. — Nyilt levelezés.

Jegyzéke

A „Koszorú“ azon t. előfizetőinek, kik *levonás nélkül* küldötték be az illető járandóságot, noha a Figyelő iránt követelésük volna, melyet a legközelebbi előfizetésbe beszámítani vagy a szerkesztőségtől átvétetni méltóztassanak.

A Figyelő nov. és decemberi folyamáért **visszajár 1 ft. 66** $^2/_5$ kr a következőknek:

Aradi casino. — Brassai magyar társ. egylet. — Bajai casino. — Bräuer Luiza Lipcsében. — Bágya Ferencz, Küküllővárt. — B. Csabai casino. — Budai irgalmas zárda. — Bartal György, Pesten. — Csider Antal, Rimaszombatban. — Csongrádi casino. — Csornai prém. Convent. — Enyedi casino. — Egri casino-társulat. — Esztergomi casino. — Farkas László, N. Körösön. — Fiáth István, Kis-Hantoson. — Gábriel János, Gibárton. — Gyulai Kör. — Hertelendy Kálmán, Tomajon. — H. Böszörményi casino. — H. Szoboszlói olv. egylet. — Kállay Istvánné, Pesten. — Kállay Akos, Nagy-Kálló. — Kőszegi olv. egylet. — B. Kemény György, Vécsen. — B. Kemény Ödön, Járán. — Kolozsvári nemes casino. — Karika Zsigmond, Tatában. — Keszthelyi prém. tanárok. — Karczagi társaskör. — K. Nagy János, Bécsben. — Kalocsai casino. — Lévai casino. — Losonczi casino. — Maderspach Victor, Hátszeg. — Margittai olv. egylet. — Marosvásárhelyi casino. — Molnár Victor, Abafalán. — Miskolczi polgári casino. — Miskolczi casino. — Mauks István, Csengerben. — Orbán Pető, Debreczenben. — Orosházi casino. — Pécsi lyceumi irodalmi kör. — Pesti kegy. r. főgymnasium. — Pesten a Nemzeti kör. — Pécsi nemzeti casino. — Szombathelyi prém. társház. — Szinérváraljai kör. — Szatmári Pálné, Zsolczán. — Szepesy Imre Pesten. — Szolnoki polgári casino. — Szegedi casino. — Tisza László, M. Csányban. — Tordai casino. — Ifj. gróf Teleki Domokos, Kolozsvárt. — Ungvári casino. — Zilahi casino. — Váczi casino. — Vattay Miklós, B. Szent-Györgyön.

Csupán **66** $^2/_5$ kr jár vissza e következőknek:

Beregszászi casino. — Brankovics György, Pozsonyban. — Czékus Ilona, Giczén. — Hontmegyei casino, Ipolysághon.

Végre **16** $^2/_5$ kr előnye van:

A veszprémi polgári társas körnek.

Azon t. egyéneket vagy társulatokat, kik a Figyelői fölöslegekhez semmi pótlékot nem fizettek, fölkérem a hiányzó mennyiség beküldésére.

A kiknek pedig — novemb. és december két havi Figyelő helyett — a Koszorú megindult, bátor vagyok figyelmeztetni, hogy a 8-ik számmal megszünik, ha előfizetésöket a Koszorúra addig sem küldenék be.

Pest, jan. 23. 1863.

A SZERKESZTŐ.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

Mai lapunkhoz van csatolva: előfizetési felhivás Balog Zoltán költeményeire.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllöi-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. FEBRUÁR 8. 1863. 6. SZÁM.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKE MILYEN LEGYEN?

IX.

Ezen kérdésre: milyen legyen gróf Széchenyi István emléke? előbbi fejezetemben választ adva, értekezésem kitűzött czélját immár elértem, és tollamat nyugalomra bocsáthatnám, ha a szövegben gyakrabban előforduló *realismus* szónak bővebb magyarázatát, nagyobb világosság okáért, szükségesnek nem tartanám.

Mivel a művészetben szintugy, mint a tudományokban, hagyományos alapelvek léteznek, miknek csalhatlansága iránt némelyek erős hitet táplálnak, az ezek osztályába tartozó olvasóim mind azok után, miket az előzményekben a szobrászat elméletét illetőleg felhoztam, nagy zajjal fogják kiáltani:

Hisz ez világos és végelszakadás a plasztika művészetnek eddigi elveitől.

Alig nyilvánult a műértő közönség átalános öröme a felett, hogy a mesterkélt barok-korszak istenei halomra döntettek, s a valódi hellen jellegü művész Thorwaldsen a nemes antik teljes győzelmét kivívta; alig ismerkedtünk meg az antik művészet szellemével, s az idealismussal, mely ezen szellem éltető lelkét képezi: máris a kezdett ösvényről eltérésre ösztönöztetünk.

A művészet legfőbb feladata a szépnek megtestesítése. A szép fogalmát átalánosnak tartjuk, mely az avatott művészre s az avatatlan néptömegre egyiránt hat, és daczára ennek uj tanok állíttatnak fel.

Méltán kérdhetjük ezek után — igy vélekedik az ellenkezők egy másik osztálya — nincs hát biztos megállapodás, nincs csalhatlan axioma a művészetben? A műizlés tehát karöltve jár a változékony divattal, és majd a parókás túlcsapongást, majd a mesterkélt modorosságot, majd az antik remekséget, majd a romantikai érzelgést, majd a szellemisült eszményítést, és végre a legvastagabb realismust hozza javaslatba? Nincs tehát biztos megállapodás a művészetben? És az eddig követett ösvény elhagyása után, a valódi realismust elfogadva, ki nyujt biztosítást, hogy ez nem visszalépés előjele, mely a művészet hanyatlását okvetlenül maga után vonandja?

Elméleti tanulmányok és több század tapasztalásai bizonyítják: hogy az antikszerű görög formák legjobban használhatók a szobrászatban, hogy a jó szobrászati műveknek a nemes antik szabályai szerint kell készülniök, és mégis, daczára ennek, a legkiáltóbb realismus s oly korszak jelmeze hozatik javaslatba, mely igen szegényes plasztikai motivumokat nyujt.

Mind ez az eddig jóknak tartott elvek felforgatása, s a legvastagabb realismus.

Az ember fia ezek után a realismust a művészet rontó s romboló szellemének tarthatná. Vizsgáljuk meg azért mindenek előtt: mi tehát a realismus a művészetben?

A realismus a művészetben a valónak előállítása. A realismus az antik görög korban már létezett, és Quintilián szerint

realista művész inkább a hasonlatosságra, a valóban létezőnek előállítására, mint a szépségre ügyel.

Sokan a realismust azonosnak tartják a naturalismussal. A kettő közt azonban nagy különbség van; mert Overbeck szerint, mig a realismus a valónak előállítására, addig a naturalismus a természeti hűségre törekszik.

Phidias, a legnagyobb görög szobrász művészetében, az eszményiség képezé a főalapot, igy hát Phidias nem volt realista, de a Zeus- s az Athene-szobrok alkotója annyira túlnyomó nagy számmal képzett isteneket, hogy többi alkotásai elenyésznek istenszobrai mellett. Ezért őt isteni Phidiasnak méltán lehetett elnevezni; mert a görög istenek eszményképeit ő alkotta meg. Pausanias, a nagy szobrász művei közül csak azért dicsérte meg Pantarkes szobrát mivel az kivételesen emberalak volt.

Az istenség fogalmával minden népnél, és minden időben a méltóság, nagyság, magasztosság és komolyság fogalmai kötvék egybe, mely vonások azután Phidias művészetének jellegébe szükségkép átmentek. A nagyság és magasztosság pedig az eszményitéssel válhatlanul egybe van kötve. Mind ezeknél fogva nem lehet csodálni, ha a legnagyobb szobrász, kinek vésője isteneket alkotott, nem pedig embereket utánzott, a realismustól távol volt.

Jelenkorunk szobrászai azonban nem isten-, hanem ember-szobrokat készítenek többnyire. Overbeck ezen mondata: hogy az ember legmagasb gondolata maga az ember, a szobrászat terén teljes érvényre jutott.

A vallás, hitrege, vagy az antik köréből vett előállításoknál, melyek az alkotó művész fantaziájában élővé vált érzékfeletti, nem pedig érzékileg látott, vagy hagyomány szerint adott lényeket képeznek, a realismusnak alkalmazása napjainkban szintugy hibás volna, mint Phidias korában. Thorwaldsen és Danecker Krisztusnak nagy hirű szobrát Koppenhágában és Regensburgban, és maga Rietschel, a legrealistikusabb modern szobrász, a potsdami békétemplomban levő Pietá csoportozatát szükségkép eszményi alapon készítették.

Azért az eszményies irány örökre jogosult marad a szobrászat azon terén, mely a képzelődés körébe vágó, érzékfeletti alakok képezését tűzi feladatúl.

A dicséretes előszeretettel napjainkban annyira szokásba jött nyilvános emlékek nem ezen térhez tartoznak. Nagy Fridrik, Károly főherczeg, gróf Széchenyi nem a fantázia alakjai, hanem valóban élt, kitünő emberek voltak, következéskép ezeket nem a messze röpdeső képzelődés szabadságával, hanem a köztünk maradó valóság korlátai közt kell megalkotni.

Lysippus kortársa, Demetrios szobrász, Krisztus születése előtt négyszáz évvel, az első realistikus irányu művész volt, ki a görög művészet irányától eltérve, az apró részletig ható realismust követte. Quintilian hibául rovja fel Demetriosnak, hogy inkább a hasonlatosságra mint szépségre ügyelt műveinél. És ezen művész valóban szélsőségekre vetemedett. Demetrios az agg Pellichos szobrát készítette. Ezen szobron az agg férfiúnak nemcsak lecsüngő potrohos hasát, tar fejét, elfonnyadt bőre alatt elhúzódó vérereit, hanem bozontos szakálának mint egy széltől zilált s a többi hajazattól kiváló egyes szálait is természeti hűséggel utánozta. Demetrios, mint olvasóim látják, realismusának a szépérzületet egészen alárendelé, ezzel kétségtelenül hibázott, mert a szépérzelmüséget a realisticus művésznek sem szabad feledni, s Pellichos alakját nem volt szabad oly módon utánozni, hogy a szemlélő szépérzületét megsértse.

Azonban ezen példa is azok aggodalmainak alaptalanságát tünteti fel, kik a realisticus irányt az antik szobrászatban fel nem találják, és kik e miatt a realisticus irányú jelenkori szobrászat bekövetkező hanyatlását előre jósolják.

A képzőművészetek körében előállítható tárgyak a képzelhető, vagy látható tárgyak sorába tartoznak. Képzelgés által azt alkotja meg a művész, a mit nem látott. Annak az idealismus, ennek pedig a realismus képezi az alapját.

Kétségtelenül való az, hogy a szobrászat emlékfaja az életből van véve, miből önként következik, hogy annak elevennek kell lenni annyira, hogy az nemcsak a szakavatottnak tetszését kiérdemelje, hanem hogy azt a nagy tömeg is képes legyen felfogni s megérteni. Nagy embereinket azért dicsőítjük emlékekben, hogy követésre méltó előpéldányokat lássunk szemeink előtt, hogy ne csak képzelgésünkben és szellemileg, hanem szemeink előtt és anyagi körvonalakban is, az élőnek hasonmását lássuk magunk előtt. Mind ez pedig máskint el nem érhető, mint a valónak előállítása vagyis a realismus által.

Nem volt kárára soha a művészetnek, ha az életvalóság s az átalános megértés után törekedett.

Ha azok tana jutna érvényre, kik a természeti hűséget a fogalmazás szabályainak alárendelik, kik, az élők közt szokásos öltözet helyett, időhöz és divathoz nem kötött eszményies öltönyt kivánnak használni, ugy államférfiainkat, napjaink hőseit, gróf Széchenyit mez nélkül látandjuk; iparosaink a nebrissel, költőink szandállal és peplussal, az őskor imperatoraihoz hasonlók leendenek. Egyes részletei az ily alakoknak lehetnek mesterileg vésve, a szellemi kifejezés lehet remek; de a képzett alakok idegenszerüek leendenek, mi magára a szobrászatra hatást gyakorolva népszerüsítésének legnagyobb akadályát képezné. Helyesen mondja Springer: midőn ilyen öltözet vagy kölcsönzött kinézés által ismeretlenné teszszük a szobrok alakjait, ez esetben neveiket idegenszerü alakokra ruházzuk, alakjaikat eszmében tetszés szerint képezhetjük, képzelődésünk működésének tágas tér nyilik ugyan; de az emlék észszerü alapja elenyészik. Már pedig az idegen öltözet a stilizálással, s a kölcsönzött kinézés az eszményitéssel azonos.

Az öltönyről szólva, nem mellőzhetem fölemliteni azon előnyt, mely a magyar öltöny használatából a szobrászatban feltűnik. Nálunk a realisticus irány nemzeti öltönyünkből szükségkép következik. A magyar öltözet ugyanis kevésbbé türi az antik göröggel fölcserélést mint a többi czivilizált nemzetek öltözete. Lehető, hogy ez azért van, mivel antikszerű szobor művek hiányában, szemeink a görög jelmezbe öltözött magyar emberek látásához hozzá nem szoktak; vagy mivel határozottabban előre törő nemzeti jelleggel birunk. Mátyás királyunknak az ambrassi gyüjtemény dombor kőfaragványán látható tölgykoszorúzott mellképe, tunikában, kivételesen antik jelmezt tüntet fel; de a kor, melyben ezen dombormű készült, hihetőleg az 1477-ik év, tőlünk meglehetősen távol esik, aztán meg Mátyás király valódi antik jellegü imperator volt.

De mi a többi művelt nemzeteknél kevesb okot is találhatunk reá, hogy nemzeti öltönyünket antik jelmezzel cseréljük fel, mert öltözetünk állandóbb jelleggel bir, mint a többi nemzeteké, s ezek öltözeténél plasztikaiabb. Az alakhoz simuló szük nadrág és dolmány a test formáit egészen el nem takarja, azokat csak ugy szemeinkbe tünteti, vagy legalább sejteti, mint a derékről lelógó himation, vagy az átlátszó könnyü peplon testhez tapadó redőzete, mig a bugyogó bősége, a kabát lebernyegei, s az ünnepélyes frakk farkai a test alakzatát többé kevesbbé eltakarják. A plasztikai kerekdedség okáért használni szokott bő redőzetű tunikát végre, a hasonlóan bő szabásu panyóka eléggé pótolja.

És az antik mintáknak a modern emlék-szobrászatban mellőzése végre is csak az antik jelmezre terjed; mert hisz olvasóim eddigi elmélkedéseimből eléggé kivehették, hogy a Széchenyi-szobor részleteinél kiindulási pontomat, a jelmez kivételével, mindég a nemes antik képező. Világos ebből: hogy a modern realisticus irány nagy részben oly külsőségeken alapul, melyek a szobrászat lényegének annyi századon át szentesitett elveit nem érintik, s azért méltán lehet erősiteni: hogy az *ily* realismus nem visszalépés, és belőle a szobrászat hanyatlása nem fog bekövetkezni.

A realismus vizsgálatát tovább folytatva, végre is azon eredményhez jutunk: hogy a realismus az eszményi alapon kezdett kiképezésnek tovább fejlődését teszi, mert az eszményi nemes formák ismerete nélkül az is lehetlen.

A túl vitt naturalismustól vagy is vak és engedelmes utánzásától a természetnek csak az tartóztatja vissza a művészt, ha az eszményi alakképezést magának elsajátitotta.

A művészileg szép az eszményképben találja legfőbb kifejezését, minek látható előállitása annyira a művész hivatásához tartozik, hogy nélküle a kiképzett művész nevére napjainkban senki számot nem tarthat.

A jelenet lényegébe behatni, s az egyéniség lelki sajátságait visszatükrözni, az eszményi, s a realisticus irányu művésznek egyenlő s elengedhetlen kötelességei közé tartozik.

Ezen állitások igazságát a műtörténelem lapjai eléggé bizonyitják; a két irányt ugyanis valamennyi kor hires szobrászainál egyesitve találjuk. Az isten alkotó legeszményiesb Phidas csak ugy kivéste Pantarkes alakját, mint napjainkban a szobrászok királyának és királyok szobrászának nevezett Rauch, sok arczszobra mellett, az antik jellegű Danaét.

Németországban Berlin volt bölcsője a realisticus irányu szobrászatnak. Rauch és tanitványai, Rietschl, Drake, Kisz és mások, ezen irányt a tökélynek oly magas polczára juttatták, hogy ezt, a régihez daczos ragaszkodással, előkelően többé fitymálni nem lehet. A szobrászat Németországban sehol sem virágzik annyira, mint épen Berlinben, és lehető volna-e ez, ha a realismus a szobrászat hanyatlásával azonos volna, vagy legalább ha arra vezetne?

Rauch a Walhalla alakjait, Luiza királynőt, és Danaidáját eszményies alapon ugyanazon remekséggel készité, mint nagy Frigyes, Kant, Dürer vagy Blücher realisticus szobrait.

Még mindig elég tér marad hátra az eszményitésnek, ha az emlék-szobrászat számára a realisticus irányt elfogadjuk is. Az antik, a vallás és hitrege elég anyagot nyujtanak eszményi alkotásokra. A kőből vésett vagy érczből öntött szobor a festett arczképpel egyenlő, s azért az arczképeknél érvényes szabályok a szobroknál is nagy részben állanak.

Helyesen mondja Eitelberger: az arcz- és eszmény-kép a művészet két sarkpontját — polusát — képezi. Az egyik a tiszta képzemény terére utalja a művészetet, a másik az adottra s a jelenetre. Az egyik a családhoz, a másik az istenséghez és vallás-hoz köti a művészetet.

A szobornál szintugy mint az arczképnél két dolog mindenek felett szükséges: a felfogás, és a hasonlatosság. A felfogás alapja a fantázia s igy eszményi, s azon mű, melynél a művészet ezen isteni erejének sugallatával nem találkozunk, üres és szellemi tartalom nélküli leend, mint a hadriani korszak Venusai. A hasonlatosság, mely egy tárgynak, több tulajdonában, más tárgygyal egybehangzását jelenti, a művészet realisticus oldalának mondható; mert a hasonlatosság annál nagyobb, minél számosabbak az egymással egybehangzó tulajdonok, következéskép minél hivebben van utánozva az alak nemcsak arczvonásaiban, hanem szokásos magatartásában és öltözetében. A szoborról, valamint az arczképről is, ekkor szokás mondani: szólásig találva van.

Ujra az öltözetnél vagyunk, mely a realisticus irányu szobrászatnak egyik fő mozzanatát képezi.

Azon véleményben vagyok, hogy az eddig felhozottak által eléggé be van bizonyitva, hogy a realismus a szobrászat eddigi elveitől elpártolással nem azonos, és uj tanok felállitását nem czélozza; hogy a művészetben csakugyan dönthetlen axiomák léteznek, s az antik mellőzéséről nincs szó, s végre hogy mind ezek után visszalépéstől vagy a szobrászat hanyatlásának bekövetkezésétől nem kell tartani.

A realismus a szobrászat ama terén, mely az emberalak utánképezésével foglalkozik, rég óta honos, és Berlinben főkép azért vivott ki diadalmas állást, mert az emlékalkotás, mely a realismus éltető eleme napjainkban, oly nagy terjedelemben szokássá vált, minőben annakelőtte a periklesi vagy augustusi kor legvirágzóbb szakában sem volt.

Mind ezek után e kérdésre: milyen legyen gróf Széchenyi István emléke?

Ujra csak azt válaszolom: legyen meg rajta a csendes nagysággal párosult nemes egyszerüség, nyugodtság és természetes fesztelenség; legyen könnyen megérthető, s igy allegoria nélkül; tüntesse a nagy férfiut a magyar akadémia megalapitására tartott szónoklatában, élethü s művészi felfogásu arczczal, dombormü ékesitésü talapzaton, szokásos magyar öltönyben, fedetlen fővel, s érczöntetü szoborban szemeinkbe.

Legyen az emlék realisticus szellemben megalkotva.

ORMÓS ZSIGMOND.

TÉLI REGGELEN.

Elmult az éjszaka, — s nem mult el a setét;
A földre szegzi még zordon tekintetét
E lomha rém, a mint hátrálva távozik;
A nappal oly rövid! nincs ékes hajnala,
S elébb, mintsem szelid alkonyba hajlana:
Megint csillagtalan, vak éjjé változik.

A reggel s ébredés óráin nincs öröm!
Minden bizonytalan s torz, — által a ködön;
Téves, csalárd az út homályban, éjszakán;
Ki vándorol s a jó irányt nem véti el:
A széljárásra néz s mikor támad: figyel,
S megy ama jó vezér a sziv őrszózatán.

A föld békén pihen. — De arcza, keble hült...
Az élet főoka a meleg elrepült; —
Ah, síri álom az, nem *érzett* nyúgalom!
Nem az: melyben félig vigyáz az öntudat,
S a béhunyt szem: halott helyett alvót mutat,
A sziv dobog s foly a lélekzet szabadon.

Lelkünk ohajt fénylőt, mozgalmast, hangzatost,
De homály, dermedés, némultság bántja most;
Magába zárkozik, beteg s boldogtalan...
Fölkél a gondolat s gyorsan kerülve meg
— Mint a tért a galamb, — világot, életet:
Szomorún tér haza, mert a táj lombtalan.

Dicső mennyboltozat kéklő végetlene!
Hatalmas rengeteg, hullám, illat, zene!
Eltünt....! kopár a föld, borús az égi táj;
Pára s felleg között bujkál a sárga nap,
Siet, hogy a határt elérje hamarabb,
Mint egy koronáját vesztett futó király.

De, — nem járnak *fent* e setétlő fellegek. —
A sürü köd csak az ember körül lebeg,
Mig téged, menny Ura! *világosság* ölel...
A mindenségnek a létellel *ezt* adád...!
— Mért köti bé a föld homálylyal önmagát
Mint a bogár, a mely vesztéhez áll közel?!

Mily némaság s halál! Oh, alkotó Erő!
Ki, hogy *dicsőitsen*, hozál mindent elő:
Mikép mivelje *azt* a néma s a ki holt?
Bocsásd ki lelkedet s ég, föld ujjá leszen!
Melegség habzik át a dermedt sziveken,
S ezer nyelv áld, kiált, kiket szavad felold!

Tekints ránk s ójj: neh ogy télnek s éjnek frigye
Szivünk hideg, sötét levertségig vigye!
S legyünk kétség miatt: széltől hányott pehely;
Te másaid vagyunk, — de mégis földi por,
Sok álnok ellenség megejt, földhöz tipor...
Küzdj mellettünk tehát, s perlőinkkel perelj!

Te, a ki e roppant világot alkotád,
S könnyen a semmiség méhébe fúvja szád:
Erős vagy, hogy teremts új földet, új eget....
A melyen nem leend a kép ily változó,
Megszégyenül s romol az új előtt az ó;
— E nagy megújulás, melyért lelkünk eped!

Van is reményünk a boldog tavasz felől,
Midőn szebb lész a föld, más lombja, disze nől,
Ah, lelkünk sejti már távol s titkos neszét..!
Hadd légyen hát fagyos, setét a láthatár,
S orczánkat a metsző vihar csapkodja bár:
Mi, még erősebben fogjuk egymás kezét!

TOMPA MIHÁLY.

A NŐK A TÜKÖR ELŐTT.

(Folytatás).

Mintegy másfél óráig szunyadhattam s épen azért csodálatosnak tetszett előttem, hogy ébredtemkor is tükre előtt ül Árpádina. Mi ez? Talán csak nem ment el az esze, hogy menyasszonynak öltözve rajzoltassa le magát! Ki lehet az a ki öltözteti? Nem szobaleány, nagyon is uri asszony, mintha ismerném hangjáról. Mind kettő háttal levén felém fordulva, egyik arczát sem láthattam, azért fölkelve a pamlagról lábujjhegyen feléjök léptem.

Ah ez a tükör nem az iróasztal fölött van, hanem az öltöző asztalon, ez a szoba is egészen más! Többé nem Árpádinánál vagyok. A menyasszony Etelka, a ki pedig öltözteti, anyja, a hires orvosné, ki leányát, bárónak, grófoknak, herczegeknek szánta. Beh kár, hogy a derék orvos tudor még akkor meghalt, midőn Etelka alig volt tizenhárom éves, beh kár, hogy annyi vagyont hagyott hátra, a mennyiből Pesten öt-hat évig valóságos nagyuri életet lehet élni, beh kár, hogy mint hires orvosnak annyi uri ismeretsége volt, hogy az orvosné azt hitte, félig-meddig ő is az aristocratiához tartozik. Férje halála után mindent elkövetett, hogy egészen is oda tartozzék. Nagy házat tartott, bőven költött, utánozta az aristocratiát. Leányát ugy növeltette, hogy beilljék akár herczegnőnek is. S valóban Etelka, ha születésére nem is, de öltözékére, miveltségére, szokásaira, szépségére, modorára nézve egészen herczegi hölgy volt. Hogy többet ne emlitsek, oly szépen és jól lovagolt, a hogy polgári hölgy még soha Magyarországon. A fiatal urak bele bolondultak. Hogy is ne? Egy szép hölgy s egy szép ló, a fiatal urak e két eszménye, egészen egyesülve voltak Etelkában, midőn a városligetben tüzes paripája hátán tova lebegett a fasorok közt. Járt is a házhoz majd minden fiatal ur, ki a jó társaságban némi szerepet játszott. A bálokban, lóversenyen, szinházban mindenütt megkülönböztették Etelkát. A nők irigykedtek, a férfiak boszankodtak, az orvos régi barátjai pedig épen szemrehányásokat tettek az anyának. Szóval a város majd minden körében csak ez ujdon sült grófnőkről folyt a pletyka. Az orvosné keveset hajtott reá, boldog volt, s boldogsága teljességéből csak az hiányzott, hogy őket a nagy-úri estélyekbe és bálokba is meghivják. Fájdalom ez nem történt meg. Egész nagyszerű pályájok alatt nem vihették többre, minthogy egy öreg gróf, kinek az orvos megmentette volt életét, hálából mindig szivesen látta őket kisebb, ugy szólva, csak az atyafiság tagjaiból álló estélyeire s egy párszor jószágaira is meghítta látogatóba. De azért az orvosné nem hagyott föl a reménynyel idővel többre vihetni szerencséjét, azt pedig szentül hitte, hogy valamelyik ifju báró, gróf vagy főnemes, kik házukhoz járnak s már onnan kitoltak minden nemű canaille-t, el fogja venni leányát; épen azért nagyon kiváncsi voltam: betölt-e vágyok s Etelka bárónak, grófnak, vagy épen herczegnek menyasszonya-e? A gazdag ruházat arra mutatott, de a kedvetlen arcz mást sejtetett.

— Miért vagy oly kedvetlen édes lyányom, hiszen az előbb még elég jó kedved volt? — kérdé az anya, mintegy gondolatomat tolmácsolva, aztán föltette reá az utolsó darab ékszert is.

— Oh anyám, még talán visszaküldhetnők a gyürüt — sohajtá Etelka önkénytelenül, mintegy bánva, hogy szól, mintha maga sem hinné lehetőségét annak, a mit mondott.

— Ugyan édes lyányom mit gondolsz?

— Nem tudom, de minél inkább közeledik a percz, annál jobban gyülölöm Izidort s az a gondolat, hogy egy pár óra mulva neje leszek, beteggé tesz, megöl.

— Hiszen tudod, magam sem kedvelem — mondá az anya szintén elkedvetlenedve — nincs születése, csak kocsigyártó fia, az igaz hogy most igen gazdag bankár,

de még sem uri ember, nem is ifju, aztán nagyon unalmas, atyafisága pedig épen kiállhatlan. Senki sem sajnál ugy édes lyányom, mint én, jobban gyülölöm én náladnál. Istenem, ha meggondolom, hogy te, a ki olyan szép uri, királyi vagy egy bankár neje lészsz — jaj elfut a méreg és szeretném letörni Izidor karját, melylyel az oltárhoz vezet; de mit csináljak édes lyányom, ha lelkemet teszem is ki, ha megölöm is magamat, mit csináljak. Egy pár hét alatt csőd alá jutunk, nem lesz semmink. Isten látja lelkemet, magamra nem költöttem semmit, rád költöttem édes lyányom apád egész vagyonát, hogy szerencsés, boldog lehess. Tehetek-e róla, hogy azok a gyáva mágnások, kik halálosan szerelmesek beléd, apjok, anyjok, vagy nagybátyjok miatt, nem mernek szakitani a családi előitélettel. Aztán nem is foghatom meg, miért ne illenél te hozzájok születésre nézve is. Atyád régi nemes családból való, régibből, mint a minő az övék, hiszen szegény boldogult nagybátyám mondotta volt, hogy Albert báró őse csak ügyvéd volt, csak a Mária Terézia idejében kapott elébb nemességet, aztán báróságot, Jenő gróf őse pedig közkatonából lett tábornok és gróf a burkus háboru idejében. No bizony van miért büszkélkedni. De mit tehetek róla, édes lyányom, tönkre jutottunk, csak nem mehetünk koldulni. Tudod-e mit teszen: nem lesz mit ennünk.

Ezzel az anya sirni kezdett, s lyányára borult. Etelka nem tett ellenvetést, hallgatott, s megcsókolta anyját, mit ez csöndesülésnek, sőt belenyugvásnak vevén, félig felderülve, fölemelkedett és szörnyen sajnálkodott, hogy reá borulásával kissé rendetlenségbe hozta leánya öltözékét.

— Mindjárt helyre hozom, igy ni.... most már semmi sem hiányzik, csak a menyasszonyi koszorú, félóra mulva az is itt lesz. Jaj beh jól fog állni neked! Nem hiszem, hogy valaha szebb menyasszony lett volna Pesten. Igy ni, ne busulj édes lyányom, légy vidám. Ha jól meggondoljuk nem is oly nagy szerencsétlenség egész férjhez meneteled. A legjobb és legokosabb, a mit tehetünk. Izidor gazdag, bizony nem ifju már, talán nem is él sokáig; szép, fiatal és gazdag özvegy lehetsz, édes lyányom. Aztán, ha nem élhetnél vele, ha el kellene válnotok is, van annak okos módja, majd eligazitom én, csak bizd reám..... Enyje beh illik neked ez az ékszer!... Azt meg kell adni Izidornak, jó izlése van, magam sem válogathattam volna ki számodra szebb és drágább ékszert. Butorzata, kocsija mind drága, választékos. Csak magatartásán, beszédén, környezetén vehetni észre, hogy nem uri ember, nem jó társaságban növekedett. Azt is szeretem benne, hogy nem kimél semmi költséget, csak hogy kielégithesse igényeidet. Valóságos jó férj lesz belőle. Ha majd a mágnások látni fogják fényes háztartástokat, hogy fognak boszankodni; bizony némelyiknek felényi jövedelme sincs, mint Izidornak. Hanem, édes lyányom, most már mennem kell, nagyon sok dolgom van, soha sem volt annyi. Mindjárt jőnek a vendégek. Menyasszonyi koszorúdat tüstént behozom, mihelyt megérkezik. Én teszem föl fejedre, én akarom először látni, mily szép vagy menyasszonynak. Isten veled édes lyányom! Légy vidám.

Etelka most is hallgatott, csak egy pillantást vetett távozó anyja után, de ebben aztán eddig elnyomott felindulása egész erővel tört ki. Volt e pillantásban vád, megvetés és harag, de mindenik fájdalomba veszve. Mintha most érezné először igazán és mélyen, hogy anyja tette szerencsétlenné, mintha fájna, hogy anyját nem becsülheti, vádolnia kell azt az egyetlen lényt, ki egyedül szerette a világon, ha nem okosan is.

Oly kellemetlen hatott reám e jelenet. Gyermeket szülővel, szülőt gyermekkel, testvért testvérrel szembe látni, mint ellenfélt, a gyülölet, harag vagy megvetés felindulásai közt, már természetlenségénél fogva is föllázasztja érzelmeinket. S még is Etelka iránt, e kellemetlen benyomások között, ébredt szivemben valami olyan, mit részvétnek nevezhetek. Eddig csak a kiváncsiság részvétével viseltettem iránta, szemcsövéztem a szinházban hideg büszke arczát, bámultam öltözékét, szép termetét, lovaglását, s feleltem kérdéseire, ha néha valamelyik

társaságban hozzám leereszkedni méltóztatott, oly közönyösen, mintha nem is a főváros egyik leghiresebb szépségével beszélnék. Most szántam s azt hiszem, hogy velem együtt szánta volna az a sok nő, kik ugy irigyelték sorsát, melyben nem volt soha semmi irigylésre méltó, kik most is irigylik tőle a gazdag vőlegényt, ki annyira szerencsétlenné tette. A szerencsétlenségben mindig van valami, a mi engesztel, nem csak azért, mert a szenvedés mindég rokonszenvet kelt, még ha megérdemelt is, hanem mert a szenvedőben majd mindig fölkelt egy-egy szunyadó nemesb érzelmet. Etelka talán most volt legjobb egész életében. A csapások alatt meglágyult kemény szive mélyebben kezdett érezni. Nem tisztelte többé anyját, sőt megvetette s mégis volt benne iránta annyi kegyelet, hogy mindezt ki ne mutassa; mélyen sebezve volt hiusága, de e fájdalomnál egy sokkal élesebbet érzett, érezte azt, hogy alig van nyomorubb lény, mint egy nő, ki szerelem nélkül megy férjhez, legfeljebb csak az a férfi nyomorubb, ki ezt tudja vagy sejti s még is nőül veszi.

De nem csak én szántam Etelkát, hanem tükre is; ez pedig mindig hizelgett hiuságának, táplálta reményeit s most nevetnie kellene szerencsétlenségén, mint a hogy a hizelgők és csábitók szoktak. Azonban a jó tükör épen nem nevetett, sőt a mint urnője öltöző-asztalánál ülve maradt és elgondolkozott, igyekezett együtt érezni vele s minél fájdalmasabban adni vissza arczát, mint a jó képiró, ki nem csak másol, hanem eszményitve lelkéből is tesz hozzá valamit. Annyi sajnálattal rajzolta le szép szemeit, melyek sirni ohajtanának s ma mégis oly sokat kell mosolyogniok, finom és bájos arczát, mely akkor legkétségbeesettebb, midőn legderültebbnek kellene lennie, méltóságos termetét, karcsu derekát, melyet ma egy gyülölt férfi fog átölelni, gazdag, drága ruháját, mely fényes gyászpompaként övedzi halálra sebzett szivét, szóval mindazt, mi rajta bus és szép volt, hogy Etelka ijedten fordult el tőle, a karosszék hátára hajtotta fejét s a földre nézett. De a tükör ott is folyvást rajzolgatta. Most mélábban emelte ki vonásait, kevesebb fájdalommal, de több bánattal s némi alig észrevehető gunynyal ajkai körül. Tudta, hogy urnője a multakra emlékszik, s ki ismerte volna ezt jobban nálánál. Hány estélyre, bálra készült előtte, mennyit fecsegett anyjával, néha össze is zördült, hogy melyik ruhát válaszsza. Akár elő is számlálja legszebb ruháit, hiszen mindeniket ő tanácsolta, hagyta helyben, sőt arra a páratlan lovagló öltönyre is ő biztatta s vele együtt mosolygott, midőn ebben legbájosb volt minden ruhái közt. S nem csak öltözéke történelmét tudta ő, hanem szivének titkait is; jól emlékezett, hogy midőn Etelka egyszer haza jött a lovaglásból, mily kipirult arczczal állott meg előtte, mennyivel hoszabban nézte benne magát, mint máskor s mily boldogan sohajtotta: Jenő! E nevet most is elsohajtja, de minő különbség akkor és most, ő, a tükör azt legjobban tudja, érzi, épen azért mélyen elkomorult s egész melancholiáját elöntötte az ujonnan lerajzolt képen.

— Oh Jenő! kiáltá Etelka, mintha nem birhatná már némán gondolatjai sulyát — még csak egy órám van hátra, ha te meg nem mentesz, örökre elvesztem. Mindenből azt kelle hinnem, hogy szeretsz. Vártalak sokáig, te késtél, két hónapja már, hogy nem láttalak. Oh ne vess meg. Lehet, hogy először a grófot szerettem benned, hiu, léha nő voltam, de most szerencsétlen vagyok; lehet hogy nem voltam érdemes szerelmedre, de isten a bizonyságom, hogy szeretlek, jobban, mint a hogy te volnál képes. Dobd el czimedet, vagyonodat, jöjj magad, ragadj ki innen, ments meg. Mi örömest elfeledném érted és veled a nagy világ minden hiu örömét, mi boldog lennék karjaid között, elfeledve, a tömeg közé vegyülve, az élet ezer apró bajaival küzdve, mint akármelyik utolsó polgárnő. Oh Jenő, csak érted, másért senkiért!

Megenyhitette e kitörés s arcza szelidebb kifejezést vőn. A jó tükör örvendett rajta, hogy némi méla örömtől áthatottan sugarozhatja vissza arczát, mintha Etelka a sötét órában nehány perczre egy idylli jelenetet álmodnék át, távol a nagy világ zajától, lemondva mindenről, de boldogan Jenő karjai közt, ki többé nem gróf, hanem egy-

szerű polgár, ki egész nap családjáért dolgozik s egész lelkéből szereti nejét. S vajon ki tudja, nem vonult-e át lelkén e kép? A halálra itélt nem reméli-e egész végperczéig, hogy kegyelmet nyer? S ha egyszer már kétségbeestünk, semmibe se hiszünk, nem természetes-e, hogy pillanatokra jól esik hinnünk a lehetlenbe?

Azonban ez ábrándkép hamar szétfoszolhatott, s Jenő polgári alakját hamar háttérbe tolta a deli aristocrata, legalább Etelka, mintha előtte állana, egész szenvedélylyel szórta ellene vádjait.

— Szégyen gyalázat! Oh Jenő, mily lovagiatlan voltál, kitüntettél mindenütt, kisértél lovaglásomban, udvaroltál nekem s örömest türted, ha a világ azt beszélte, hogy szeretsz és szeretlek. Mindennapos voltál házunknál, nélkülem nem volt egy jó órád, bókkal, gyöngédséggel halmoztál el s jogos reményeket ébresztettél bennem. Igaz, nem omlottál lábaimhoz szerelmedet megvallani, nem igérted, hogy nőül vészsz, de minden szónál, igéretnél többet beszélt arczod, szemed, tetteid s a felőlünk való hir, melyet nem igyekeztél még jókori visszavonulásoddal megczáfolni. S neked mindez szórakozás, mulatság volt. Untad magad és szükséged volt valamivel szellemibb emotióra, mint a minő a lóverseny és vadászat. Mert divatban voltam, szükséged volt szerelmemre, mint a legutolsó divat szerinti ruhádra. Nem becsültél többre, mint gyémántos tűdet; ékszered voltam, oh hisz elég szép voltam reá! Gyalázat! Oh Jenő, te sokkal bűnösebb vagy, mint én. Én csak asszony vagyok, te férfi, én csak magamat tettem szerencsétlenné s nem mást is, én csak nagyravágyó, hiu, fényüző voltam, de te nyomorult vagy. Oh istenem, ha szeretni tudnám Izidort, ha mondhatnám, hogy megvetlek Jenő, mert megutáltalak, mert egy becsületes férfiuhoz megyek nőül, kit szeretni tanultam; oh ha mint nőt meglátogatva lábaimhoz borulna, ha a büszke gróf a szegény bankárt megtisztelné házi-barátsággal, hogy elcsábitsa nejét: mily megvető gunnyal tipornám össze, hogy kaczagnék ostoba arczkifejezésén, a mint csodálkozik, hogy a ki egykor annyira szerelmes volt belé, most nem akar szeretőjévé válni. Oh isten! add hogy szeressem Izidort, engedd élveznem a boszunak csak egyetlen pillanatát s vedd el életemet.

A tükör egy pár pillanatra megelevenedett Etelka villámló szemétől, kihivó arczától, fölmagasadó termetétől. De mindez nem tartott soká, a tükörnek ismét szomoru arczot, megtört alakot kellett rajzolnia, a mint vissza hanyatlik székére.

— S én akarnék büszke, boldog lenni, én mernék boszut állani? — én, oh istenem! a legtehetlenebb, legnyomorultabb lény a világon, ki hogy a koldulás elől meneküljön, eladja szivét a többet igérőnek. Akármelyik koldusasszony megszégyenit, mert az legalább nem rabszolganő, csak szenvedő szerencsétlen, ki más alamizsnájából él ugyan, de nem alázzale magát a hazudságés képmutatásig. Méltán gyülöl a világ, méltán vetsz meg Jenő, te ha megcsaltál is, becsületesebb vagy, soha sem adtad el magadat. Ime Etelka szerelmét megvásárolja a bankár, mint a börzepapirt; ime Etelka ma hazudni fog az oltárnál; ime Etelka arra számit, hogy férje már nem ifju, nem soká meghal, s igy ő hamar gazdag özvegy lehet, ki majd kénye-kedvére fog élni; ime Etelkának nincs annyi lélekereje és becsületérzése, mint az utolsó konyhaszolgálónak, kit ha nagyon megsért a szakácsnő, odahagyja a házat, elbujdosik világba s nem fél, hogy meghal éhen. De hát én miért féljek az éhhaláltól, nincs-e két kezem, nem tudok-e dolgozni? Inkább varróleány, szolgáló leszek, mint Izidor neje. Ugy . . . ugy . . . Etelka nem adja el magát, nem fog hazudni az oltárnál, nem lesi férje halálát s megszégyeníti rágalmazóit. Oh istenem, erősits meg jó szándékomban, eltűrök mindent csak ments meg Izidortól. Nem . . . nem . . . soha se leszek neje. El veletek csalfa ragyogványok, letéplek gyémántos ékszer — oh e szabad lehelet, mely most keblemet emeli, ez éltető tűz, mely ereimben forr, ez édes megelégedés, mely lelkemen elárad, minden örömnél többet ér, mit csak valaha nyujtottál nekem hiuságos világ!

Az öltözőasztalra rakta ékszereit s ugy

örült a jó tükörrel együtt kiderült arczának. Valóban Etelka most volt legszebb egész életében. Szemében most sem hiányzott a büszkeség, de ez egészen más nemű büszkeség volt, mint a melylyel báli és lovaglási diadalairól hajdan haza szokott volt térni. Némi erkölcsi fönség egészen megnemesitette. Vidámságában is ama gondtalan pajzán kifejezést a bánat és öröm vegyületének ama csendes derültsége váltotta föl, melyet csak az erős küzdelem utáni önérző nyugalom kölcsönözhet. Azonban ma sem Etelkának, sem tükrének nem volt meg az a szerencséje, hogy sokáig örülhessenek egy-egy derültebb felindulásnak. Alig határozta el Etelka, hogy nem lesz Izidor neje, már megijedt e nagy lépés következményeitől. Kétségek kinozták és sivár gondolatokba mélyedve könyökölt öltözőasztalára.

Vajon miről gondolkozhatott? Arról, miről igen sokan gondolkoznak az életben s rendesen oly sikerrel, mint talán Etelka fog. Ki ne ismert volna közülünk büszke, fiatal embert, ki nagy tehetséggel, erős politikai meggyőződéssel lépett a világba, de szerette a fényüzést, élveket, nem tudott lemondani rólok, adósságba merült s midőn tolláért vagy szónoklatáért drága bért igértek, nagy felindulások között határozta el, hogy visszautasitja, bármi történjék, oly jól érezte magát, egy szabadságdalt dúdolva fekütt le, mégis aztán egy pár nap mulva félve gondolt a nyomorra és elgondolkozott, mint Etelka. Miért mondjak több példát, mindnyájan ismerjük a viszonyok kényszerüségét, melyeket ha egyszer elfogadtunk, ragadtatunk általok vagy ha ellenök akarunk állani, ki akarjuk vas karjaikból szakitni magunkat, több kell hozzá, mint egy izgatott pillanat felbuzdulása, oly erkölcsi erő, melyet nem egy nap alatt szerezhetni meg s nem egy pár olcsó sohaj és könny árán.

Etelka a varróleányra gondolhatott, ki néha nálok is dolgozott, ki jó reggeltől késő estig varrt, mégis alig tudott annyit szerezni, hogy vak anyjával együtt eltengődjék s utoljára is a kórházban halt meg. Eszébe juthatott a szolgáló is, kinek oly kevés bére van s kit a kapu között a kocsis, ha lehet, mindig megölel, midőn a kutról vizet hoz, pedig szegény leány eleget szabadkozik, sőt néha nyakon is önti kelletlen udvarlóját. Oh, hogy állhatná ki ezt Etelka. Nem is hiszem, hogy komolyan gondolkozzék róla. Más egyébről gondolkozhatott, hozzá illőbb életmódról, de a mint arczáról látszik, nem sok vigasztaló volt gondolataiban. Mindenütt a szükség, szegénység, nyomor képei inthettek feléje, hogy leforrázzák lelkesülését, kihűtsék szivét. S mint olyan, ki mindig bőségben élt, kétszeresen iszonyubbnak hihette azt, a mit nem ismert. Gyönge idegeit szörnyű látományok izgathatták. Látta a terhes munkát, melyhez nem szokott, a megaláztatást, melyet nem tűrhet, a szennyet, melytől undorodik. S anyja alakja is ott állhatott, láthatta a mint elájul, mert nem utczai és hónapos szobába költöztek, a mint átkozódik, mert nem járhat kocsin, a mint éhezik, mert oly ételekhez kell ülnie, melyeket egy rongyos szolgáló főzött.

— Oh! vége . . . vége mindennek, ments meg Izidor a nyomortól, tied vagyok! — kiáltá zokogva s oda borult tükre aljához s keserves könnyekkel áldozott hiusága oltárának, mely oly sok ideig csak mosolyai- és diadalainak volt tanuja.

Az ajtó felé léptek hallszottak. Etelka hirtelen felugrott, bezárta az ajtót, hogy senki se lephesse meg könnyei közt.

— Édes lányom! — hangzott kivülről — megérkezett mennyasszonyi koszorud, Izidor is már várakozik reád a salonban, sok vendégünk van. De miért zártad be? Nyisd ki! Talán roszul vagy.

— Nem, csak a ruhámmal történt egy kis baj, le kellett vetnem, mindjárt kész vagyok.

Ezzel felkapta az asztalról ékszereit, magára rakta, egy kis finom kendővel letörölte könnyeit, rendbe hozta öltözékét s igyekezett mosolyt hazudni arczára. A szegény jó tükör ugy elijedt urnőjétől, ilyen mosolyt soha sem látott rajta, s épen azért igyekezett szebben visszaadni. S csakugyan egy kis megerőltetés után az ő segitségével sikerült is Etelkának visszakapni régi ar-

czát. Szemében ujra büszkeség égett, arcza gondatlan vidám lőn, csak az ajkai körüli rángás mutatta, hogy szenved.

— Mosolyogni, nevetni, kaczagni fogok, senki sem fog gyönyörködni kinaimon! susogta, bevégezvén terhes szerepének próbáját.

— Édes lyányom nyisd ki már! Itt van Róza barátnőd, látni kiván.

Etelka megnyitotta az ajtót s anyjával mintegy öt darab Róza lépett be üdvözölni a menyasszonyt. Föltették fejére a koszorút; az anya elmondta, hogy soha sem volt Pesten olyan menyasszony, mint leánya, mit helyeseltek ugyan a jó barátnők, de arczok oly fintorgatásával, mint ha azt akarnák mondani: Wie abgeschmackt! Etelka élénk beszélgetésbe ereszkedett barátnőivel, egy hang, egy mozdulat sem árulta el szenvedését, egész erejét összeszedte, hogy senki kár-örömének ne szolgáltasson táplálékot. Valóban nagy lelki erőt fejtett ki! Oh ha ez erővel csak felényire is tudta volna fékezni nagyravágyását, hiuságát, fényüzését, nem kell vala átkoznia Jenő grófot, készülnie varróleánynak s végre férjhez mennie Izidorhoz.

De ki az az Izidor, kiváncsi vagyok reá. A távozó nők után sietek a salonba. Hadd lássam, csakugyan oly vén-e Izidor, oly hamar özvegyasszony lehet-e Etelka.

(Vége a jövő számban.)

GYULAI PÁL.

A HŰ FELESÉG.

— Ballada. —

Jeges csárda kapujában
Álldogálgat egymagában
Késő este keseregve
Szegény várandós menyecske!
Oda megy az ablak alá,
Beszólna ha meghallaná;
Félve lassan bekoczogat:
— Ellopták a hátas lovad.
Vig élet van odabelül
Három czigány ott hegedül.
— Édes uram, kedves párom,
Gyere haza virágszálom!
Hogy hallana szót a gazda
Egy jómadár csókolgatja.
— Édes uram oda vagyok,
Beteg vagyok, jaj meghalok!
Reámordul —: Azért se mék,
Ha iszom is, a magamét.
Haza megy a kis menyecske,
Lefekszik nagy keseregve —
Zörget a szél az ablakán —
Fölugrik, hogy most jön talán —
Esik eső hajnal tájon,
Megy a gazda vizen-vámon.
Eső veri, csapja a sár,
De vele tart a jómadár.
Mennek mennek mulatozni,
Be Szekszárdra vásározni.
Kitörött a kocsma ablak,
Rajta ugy meg kopogtatnak:
— Haldoklik jó feleséged,
Kicsi-piczi fiad nézd meg.
Gyere haza egy két szóra,
Utolsóra, búcsuzóra. — —
Korán reggel harangoznak.
Vajon kire harangoznak!
Egy szegény kis menyecskére
S gyönge piczi gyermekére.
Harmad napra jő a gazda,
Be van esve szeme, arcza,
Nem mer be a házba menni:
Hej pedig nem várja senki!
Az istálló felé fordul,
Ajtósarok reá mordul:
Pejparipád tolvaj kézbe'
Verjen meg az isten érte!
Betántorog ázva-fázva,
Onnan be az üres házba,
Leül a kemencze-szögbe — —
S sir valami nyöszörögve.
Azt gagyogná keservesen:
Édes apám nem volt nekem
Ki ölébe fogott volna,
Csak egyszer megcsókolt volna
Majd szelíden amoda át
Megszólal a halotti ágy:
Édes uram, kedves párom,
Borulj reám, virágszálom.
Isten látja a lelkemet
Nem haragszom, szerettelek!
És az apa mint az árva
Ráborul a hideg ágyra.
Sürű könyje úgy meg szakad,
Hogy a szive majd meghasad.

TOLNAI LAJOS.

RULE BRITANNIA.

(1862-diki uti visszaemlékezések.)

II.

Londonban, melyet Uti Tárczám ötödik füzetében egykor elég bőven leirtam s jellemeztem, ezúttal leginkább négy tárgy vonta magára figyelmemet, három állandó, u.m. a parlamentház, a britt muzeum uj épülete s berendezése s a sydenhami kristálypalota, és egy átmenő, ideiglenes t. i. a nemzetközi nagy kiállitás.

Előre bocsátom, hogy London az utolsó két évtized alatt, mióta nem láttam, kiterjedésben s népességben roppant arányokban növekedett. — A Tower, Szent Pál egyháza s a City nagy kereskedelmi telepei, az óriás világváros szive s magva körül, közel három millió ember lakai állanak. London nem város már, hanem ország önmagában. Arczulata azonban nem változott; ugyanazon benyomást teszi, mint évtizedek előtt. Itt nem a felforgatás, hanem a meglevő alapokon tovább fejtés, tovább épités üdvös munkája szerepel. Ugyanazon végtelen háztömeg, a köd és kőszén által feketésre festve; ugyanazon hamvas szin lepi el a vakolatlan téglaházakat, magánosok elkülönzött lakait, s a közczélokra szolgáló márványpalotákat és egyházakat. Ugyanazon egyformasága a sok ezer egyenes utczának, enyhitve az árnyékos nagy parkok s a kis squarek által, csakhogy utczák és squarek száma ismét sokkal több, s a város fő erein, a nagy közlekedési vonalokon tolongó tömeg még számosabb, mig kevéssel odább a hallgatag aristocraticus téreken s utczákon a régi ünnepélyes csend s hollandi tisztaság honol. — A város ez aristocraticus jellemü részében legméltóságosabb a Westminster, a törvényes Anglia s annak története megkövesülve, mig ellenben a rémes Tover azon bősz zsarnokok, Tudorok és Stuártok, bitófa alaku vérfoltos emléke, kikkel a nép Whitehallban számolt, miután I. Károlyt Westminsterhallban halálra itélték.

Az angol Westminster-palota, vagy parliament-ház, a Themse parton, a Westminster-hid s a tiszteletes Westminster apátság szomszédságában, hol a nemzet annyi jelese aluszsza nagy álmát, az összes világ egyik legnagyobb s legszebb épülete, tiszta angolgót stilban. — A többször s legutóbb 1834-ben oct. 16. teljesen leégett régi ház helyén, kilenczvenhét terv közül, Barry Károly terve szerint, s most már egészen tüzmentesen, faragott négyszeg kövekből s öntött vagy kovácsolt, rozsda ellen galvanisált vasrészekből 1837-ben kezdték épiteni, s 1852-ben készült el teljesen, miután a lordok fényes helyiségei már 1847-ben megnyiltak. Nem kevesebb mint 25 millió frtba került; oly öszveg, melyet csak e büszke, dús gazdag Albion áldozhat oly czélra, hogy politikai szabadságának nagyszerü temploma legyen. Szép és méltóságos és czélszerü egyszersmind; Anglia őstörténetének szelleme leng a tornyok s ivek felett, s a jelenkori Anglia ragyogó tisztasága teszi egyszersmind kedvessé. — Keleti fő homlokzata a Themsére néz s kilenczszáz lábnyi hosszú; két előszökő, 120 lábnyi h. szárnya van, melyeket 700 l. h. terrace köt össze, van tizennégy udvara, ötszáz tereme, s öszvesen ezer kétszáz szobája s egyéb helyisége van. Tornyai közől a Victória torony, mely alatt a királyi bejárás s a kir. lépcsőhöz vezető út van, háromszáz negyven lábnyi magas. A 320. l. magas óratorony gazdagon aranyozott remekmü, melyen a világ egyik legnagyobb, huszonöt láb átmérőjü órája mutatja Angliának: hányat ütött az óra? — A hatvan lábnyi átmérőjü s háromszáz l. magas középtoronyban van elhelyezve a telegráf hivatal. A közönség bejárása a Westminster-hallon, vagy Sz. Margit kapuján keresztül van nyitva, honnét széles lépcső visz Sz. István előteremébe; innét belépünk a nyolczszegü középponti előterembe, s abból jobbra a lordokhoz, balra a képviselőkhez.

Az egész palota el van árasztva történeti jelvények- s emlékekkel, királyok s nevezetes férfiak szobrai- és czimereivel. Ott őrzik e szent falakat az egyesült Brittania s Irland védszentjei, az angol Szent György, skót Szent András és irlandi Patrik. Az angolnak, ki körébe s kebelébe lép, minden lépten nyomon büszke örömtől dagadoz keble s ragyognak szemei. Látogatják is elegen. Boldogok ők, kik benne otthon vannak! — Mi pedig borús kedélylyel nézzük e falakat és szobrokat; parányiságunk érzete nyom, mert „a hazának nincsen háza.“ — Segitse rá a jóságos ég, hogy lelegyen, ha nem ily nagyszerü, nem ily költséges is, mihez egyébiránt meg volna bennünk az „akarat és hajlam“ mint az akadémia házánál már bebizonyitottuk. —

Mindennel el van látva e ház, a mi csak hasznos, czélszerü és szükséges a törvényhozás czéljaira s a törvényhozók kényelmére. A teremeken kivül ott vannak a tisztviselők lakai, hivatalszobák, a könyvtárak és levéltárak s a frisitő teremek. Ott vannak a némán beszédes szobrok, a történeti festmények, a lélek emelők, a nemes versenyre buzditók! — Hampden, a Pittek, Fox, Canning stb. fölemelt karokkal ragadják, intő ujjakkal vezetik, parancsoló szemekkel utasitják a nemzedékeket dicső versenyre.

Hatalmas aristocratia s hatalmas nép, — ezek Anglia alkotó elemei, ezek együtt a mindenható parliament. És egyik a másik által hatalmas. Az

aristocratia nem áll zordonul elkülönözve, ifjabb tagjai által folytonosan átmegy s beleolvad a népbe; a nép fiai pedig szellemi erő s érdem által folytonosan felszállanak a magasb régiókba. — Azonban a fényes, dús aristocratia, s a népképviselők teremei élesen kifejezve viselik magukon lakosaik bélyegét. A felső ház tereme, mely 90 láb hosszú, 45 láb széles s ugyanily magas, valódi nagyuri fényben ragyog; fülkéit aranyozott szobrok, tetejét s falait gazdag aranyozás, festvények s faragványok diszítik; a mindegyik oldal hat-hat ablakának üvegeire Anglia királyainak képei vannak festve történeti sorozatban; a falak képei megannyi nagy jelentésű eszméket ábrázolnak, a vak igazság mérlegét, püspöki tiarát s botot az egyházi hatalom, s tompa kardot, a kegyelem jelvényét; Anglia és Scótzia oroszlányait, a költői, szenvedő Erin hárfáját. Mintha hallanók azokat erőteljesen ordítani, ezt ábrándosan zengeni. A terem egyik végén áll a világ legdúsabb s leghatalmasb, pedig alkotmányos uralkodójának aranyban s élénk szinekben ragyogó trónja, négy fekvő oroszlánnal, melyekre most egy gyöngéd nő teszi selyem czipőit, mellette a férj s a koronaörökös székeivel. Tizenhét lábnyi magas, gazdagon aranyozott ércz gyertyatartók, a pairek három soros, kényelmes ülései, a veres bársonynyal bevont ministeri lócza, az ugynevezett gyapjuzsák, annyi nagyratörő dicsvágy czélpontja, s diszes iróasztal egészítik ki e királyi fényben úszó, nagyszerű terem bútorzatát.

Mily ellentétet képez e teremmel, polgári egyszerüségében, a komoly jellemű, de azért igen csinos alsóház, a népképviselők tereme, mely 75 láb hosszaságban, 45 láb széles s 41 láb magas és igy épen nem nagy terjedelmű, csak a mennyi szükséges. — Tanácskozó terem czélja nem az, hogy nagy legyen, hanem hogy az emberek hallják s megértsék egymást. — Egyszerű tölgyfa terem ez, melynek egyhanguságát csak a festett ablakok élénk szinei derítik. Ott a terem éjszaki végén a speaker széke, a ministeri jobboldal s az ellenzéki baloldal egyszerű üléseitől környezve, középen egy asztalon a királyi hatalom jelvénye, a királyi pálcza, melyet minden párt vallásos tiszteletben tart a legelkeseredettebb pártviták küzdelmeiben is. Nem lehet kegyelettel nem tekinteni a polgári szabadság ez oltárára. — A nyilvánosságot a hirlapirók kényelmes karzatain, a lordok elkülönzött helyén s a diplomaták erkélyén kivül, a közönség karzata képviseli, inkább csak *elvileg*, mert kétszáz ember aligha fér el rajta, s e kétszáz ember is csak az elnöktől s a képviselőktől nyerhet belépti jegyet, és ha nyilatkozataival a tanácskozást zavarná, azonnal eltávolíttatik. Pajkosainknak aligha volna szájuk inyére ezen korlátolt nyilvánosság. A valódi nyilvánosságot Angliában a szabadsajtó képviseli, mely naponkint többször, a gőz gyorsaságával, zúgó és csattogó szárnyakon terjeszti ország- s világszerte a hireket s itéleteket, korbácsolja és jutalmazza a közpálya embereit kény szerint, gyakran igazságtalanul is, de ez se baj, mert ők megszokták a jutalmat öntudatukban keresni s találni fel, s a korbács pattogásától egyátalában nem rettegnek. A hódoló közvélemény mosolya s a gúny éles nyilai mindenkit egyaránt érhetnek; az alkotmányos életben edzett angolok bőre nem kényes, nem csiklandós, s a mosolyt és a nyilat a koronás fő és udvaroncz épen ugy türi, mint az utolsó vámszedő vagy közrendőr. A rágalmazó azonban utólagosan súlyos kereset alá vonathatik. — Ez a politikai érettség.

Az angolok komoly férfiassága s egyszersmind a szépnem iránt soha nem hiányzó udvariassága intézte ugy, hogy a nőlátogatók sürű vasrácscsal elkülönzött karzaton áldozhatnak csak kiváncsiságuknak. Mulier taceat in Ecclesia! akarja az angol, s igen gyülöli az emancipált nőket, de egyszersmind a szépnem hatalmát ismeri el azon ovakodásban, hogy képviselőit megőrzi a szép szemek bübájos hatásának veszélyétől, s az izgató alkalomtól, hogy női befolyás sugárai alatt olvadozzanak, görnyedjenek vagy felfuvódjanak.

Az angol nagyság másik páratlan monumentuma, melyet e szabad, értelmes és hatalmas nép a tudománynak s művészetnek emelt, a britt muzeum (Nagy-Russell utczán, Bloomsbury). A tudomány e nagy tengere kis forrásból eredt 1753-ban. Egy magán ember Sir Hans Sloane gyüjteménye veté meg alapját, melyet a nemzet megvett, s azután a Harlei, Cottonféle kéziratokkal, Edward major könyvtárával és számos egyéb becses gyüjteménnyel szaporítva, a mostani helyén, a régi Montague-házban helyezte el. Még én 1842-ben e régi épületet láttam; most helyén pompás palota emelkedett, melynek 370 lábnyi homlokzatát joniai oszloprendü folyosó képezi, közepén porticussal s két oldalon két előugró szárnynyal. Az uj épületet Sir R. Smirke kezdé épiteni 1823-ban, s testvére, Sidney Smirke, végezte be csak 1854-ben. A fő bejárás a közép porticuson át van, mely a 62 l. széles s 30 l. magas belépti terembe vezet; a nagy lépcső, 17 l. széles, pallérozott aberdeeni granittal fedett falakkal.

E roppant tudományos kincstár egész telke több mint hét acre (7768 négyszeg öl). — Négy nagy gyüjteménye: a könyvtár, olvasó teremével; a természetiek; a népismére tartozó tárgyak s antiquitások; s végre a képek és emlékek gyüjteménye. A britt muzeum gyüjteményeiről, melyek folytonos vásárlások s a nagylelkü és dúsgazdag angol hazafiak részint királyi ajándékai által évről évre növekednek; az aegyptusi régiségekről, az ó görög edényekről, a Townley s Elginféle márványokról, a Layard által gyüjtött assyriai emlékekről stb. könyvek vannak irva; e kincsek részletes megismerésére tanulmányozó évek kivántatnak. Én csak azon bölcseséget s czélszerüséget akarom megemliteni, melylyel e gazdagság elrendezve

van, mely az átnézést nagyon könnyíti, s a gyüjtemények tudományos haszonvételét végtelenül növeli. Czélszerű elrendezés nélkül ily gyüjtemények a tudományra nézve elásott s elveszett kincsek.

És ez az, a miben a gyakorlati, józan angol minden fajok közt legerősebb. Ha öltönye szabása nem oly elegans, mint a párisié, de a kelme, melyből készül, erős, tartós, vizhatlan, egészen az éghajlat- s időjáráshoz mérve, melyben használtatik. — Családok lakául nem épít nyilt folyosóju, nagy kaszárnyákat, karaván-seraiokat, melyekben boldog boldogtalan, sokszor egymással perpatvarkodva, egymást ki nem állhatva, a szomszédot forró vizzel fenyegetve, egymás házi titkaira leselkedve, minden esetre pedig száz meg száz esetben genirozva s egymásnak alkalmatlankodva lakik, s a családi szerény és magábavonúlt boldogsággal összeférhetlen, türhetetlen nyilvánosságban él; hanem apró, tiszta, jól felosztott egyetlen egy kulcscsal bezárható házakat, hol minden szennyes munka, mosás, főzés stb. a földalatti osztályban történik, a vendégek földszint s az első emeleten fogadtatnak, a hálószobák s cselédek helyiségei ismét más emeleten vannak, melyeket csinos, szőnyeges, belső lépcsők kötnek össze. — Az ajtó mindig zárva ugyan, de azért nem zárja ki a vendégszeretetet, melyben az angol gazdagon részesít mindenkit, a ki érdemli, de melylyel undok visszaélést üzetni nem hagy, mint sok derék magyar család, mely túlhajtott vendégszeretetének egész nyugalmát, sőt jóllétét, vagyonát, boldogságát feláldozza. — Minden ajtó, minden ablak teljesen légmentes, s oly szorosan illik helyére, hogy a köszvényes bennlakó is egészen nyugodt lehet. — E lakokban semmi csattogás, semmi csikorgás, mely az emberi idegeket folytonos lázadásban tartja; a legnagyobb tisztaság, mely egészségnek s izlésnek egyaránt kedvező, s a legmagasabb foka annak, a mit az angol talált fel, s mit csak ő tud saját nevén nevezni, t. i. a *comfort*. — Az angol lég, a tengeri élet, megkivánja a tápláló húsételeket, az illatos theát, erősebb fajta bort és sert; az angol tehát húst eszik, és pedig felségeset, olyan ökörből, borjuból s ürüből, melyet arraváló czélokra egészen külön eljárás szerint, tudományosan tenyészt, s tesz ízessé. És igy megy ez végig a létezés minden ágán, mindenütt czélszerű elrendezés, gyakorlati bölcseség, mely azután még magasb fokra emelkedve csodálandó a nemesebb, országos, szellemi s politikai életben; az angol alkotmányban, törvényhozásban, s magában a sokat gyalázott törvénykezésben is. A mi Angliában a papiroson el van is hibázva, a gyakorlati életben okvetlenül kijavíttatik. Ez azonban már nem az „Uj London“ jellemzése, igy volt ez századoktól fogva.

De a British Muzeum teremèből szöktünk ki, hogy az angol practicus eszét s elrendező tehetségét más körökben is fölemlítsük; térjünk oda nehány perczre vissza. — A gyakorlati berendezésnek s czélszerüségnek, helygazdálkodás, hozzáférhetőség s haszonvehetőség tekintetében, elsőrendü remeke a British Muzeum könyvtára, s annak nagy olvasó tereme. A fő termeken kivül eső folyosókon, az emeletbe vezető vas lépcsőkön, két oldalról lehet férni a könyv állványokhoz, mely folyosók felülről vannak világítva, s igy bármely könyvet lehető legkisebb fáradsággal s minden zavar nélkül elővehetni. Az uj olvasó terem pedig a világ csodái közé tartozik, hol a legnagyobb kényelemmel elhelyezett, minden kivánatukra nézve gyorsan s ügyesen kielégített olvasók fölé oly rotonda borul, mely a Szent-Péterével vetélkedik. A világitás itt is felülről árad. — Háromszáz olvasóra van számítva, kiknek mindegyike külön iróasztallal rendelkezik. Az olvasó terem nyitva van, vasárnapot s más ünnepeket kivéve, téli hónapokban délelőtti tiz órától délutáni négyig, nyáron két órával tovább. Engedelmet a könyvtár használatára a főkönyvtárnok ad, s az általa adott belépti jegyek másra át nem ruházhatók. — Kár lenne ezen gyönyörü intézet rendszerét s tapasztalatait, a mennyire lehetséges, nálunk is alkalmazásba nem venni, ha végre a muzeum s akadémia becses könyvtárai, melyek ekkorig a nagyobb közönségre nézve használhatlan állapotban hevertek, fel lesznek állítva, s közélvezetnek megnyitva.

Ha az angol dicsőség e templomaiból, szivünkben bámulattal s elragadtatással, s egy a keleti nép hazája felé lengő sohajjal s imával, az utczák- s térekre kilépünk: mindenütt ott találjuk a nagyaiban, jeleseiben önmagát megbecsülő nemzet gondosságát, hogy a történetet érczbe öntse s márványba kifejezze. — Ott látjuk Nelson érez emlékét a Trafalgar terén Baileytól; Wellingtonét a Hydepark szögletén Wynttól; és ismét a börze homlokzatán Chantreytől: Canningét a Palace-Yardon, Westnacottól, a négy Györgyét s két Vilmosét, de a két Stuárt Károlyét s második Jakabét is, stb., mert a halál után nincs többé nemzeti harag s üldözés, és a mint szabad minden pártnak kimondani véleményét sajtó utján, ugy szabad emléket is állitani saját szive s izlése embereinek. — Ezen emlékek, ezen érez- és márvány történet, évről évre szaporodnak. Minden tér, minden park, minden square mutat föl nagyobb s kisebb művészi becsü szobrokat, lovon, állva és ülve, királyi pálczával, karddal és könyvvel, tölgy- és babér koszorúval halántékaik felett. — Igy járult a többihez: Victoria királyné, az ország most élő, gyászba borult s azóta még inkább szeretett fejedelme, a börzében, Lough műve; a Westminster oszlop az apátság nyugoti oldalán, Raglan lord s az orosz és indiai háborúban elesett társai emlékének szentelve, Scott rajza szerint: a Guards-memorial, a gárdák emléke, az utolsó orosz háborúban elesett hősök tiszteletére, Alma, Inkerman, Sebastopol neveivel John Billtől; Peel Roberté a Cheapsideon

Behnestől : dr. Jenneré a Kensington-kertben Marshalltól; Napier Károlyé a Trafalgar-téren Adamstól stb. mint látjuk, egyenkint angol művészektől. Angol dicsőséget angol művészeknek kell megörökiteni, hogy az eszmében disharmonia ne legyen. — De különben száz meg száz tér és utcza visel történeti nevet; a Strandról a Themsére vezető utczák egész angol történet, a mi ismét eszembe juttatja, mit már sokszor emlegettem, hogy az emlék emelésnek ezen olcsó és népszerü módját ne mulassuk-el nálunk is alkalmazni, s utczáinkat és téreinket, a Zrinyi és Széchenyi utcza példájára, nevezzük el történeti nevekre, jeleseink emlékére, nem pedig verebek, szarkák s ezeknél nem sokkal többet érő kétlábuak nevére, kik az árvaház javára hagyott ötven forintért akarják megvenni e kitüntetést.

TÓTH LŐRINCZ.

STEPHANIE „REGEKÖNYVÉ"-BŐL.

HOGY LETT A FIATAL EGÉRKE DENEVÉRRÉ.

Volt egyszer egy sajtpincze . . . . . igy kezdem, és ebből mindenki világosan megértheti, hogy mesét akarok mondani. A ki tehát még nem olvasta, olvassa el most, és a ki már olvasta, olvassa el még egyszer, mert a mese roppant tanulságos egy mese.

Tehát volt egyszer egy sajtpincze. Hogy a sajtpincze létezhessék, létezett egy nagy, öreg kastély, melyben nem lakott már régóta senki, ez a legpompásabb, legszebb kastély volt, mely valaha a világon épült; továbbá egy öreg majoros, ki a pincze tulajdonosa volt és hónaponkint egypárszor eljött megnézni, vajon minden rendén van e.

Mi a sajtpinczét illeti — az a világon a legjobb hely volt, s gazdagságban s nagyszerüségben fölülmult minden ilynemü pinczét — igy vélekedett t. i. az egész egérnép, mely száz meg száz év óta a pinczében lakott, csöndes, hizlaltató üdvösségben, háboritlanul, a miből azt gyanitá, hogy kivüle s az öreg majoroson kivül a világon nincs semmi és senki, a pár haszontalan virágot, mely künn a kastélykertben virult, és a bolond vándorló poetákat, a madarakat kivéve, kik nem is tudják, szegények, hogy mi tulajdonképen a *jó*, mert soha sajtpinczében nem laktak és nem laknak. — Nagy sürgés forgás volt épen a pinczében, az egerek föl s alá futkostak, nagy sajtdarabokat vittek a pincze egyik zugából a másikba, s az öreg egerek, melyek már nem dolgoztak többé, méltóságteljesen lépdeltek a fiatalok után, s nagy hasukat simogatva, roppant komoly képet vágtak.

Mind ennek oka pedig az volt, hogy egyik előkelő egércsalád ifju sarjadéka ünnepelte első kirándulását — a *világba*, t. i. a kastélyba és a kastélykertbe.

Képzelheti mindenki, hogy az mily roppant kirándulás volt! A pincze egyik zugában, egy darab fán ült finom hamuszinü hálóköntösében az öreg egérné s pödörte fehér hosszú szálas bajszát, (mert az egereknél a nőknek is van bajuszok).

„Isten veled, édes fiam!" mondá malaszttelten, búcsút véve fiától. „Nézz körül a nagy világban és szerezz magadnak némi tapasztalást. Ha a kert keritéséhez jutottál, fordulj meg és jer haza, akkor láttad az *egész* világot. A keritésen túl nincs már semmi, a mit érdemes lenne megnézni. Vigyázz magadra és ne feledd el soha, hogy a világ első családjának sarjadéka s a tisztelt egérpolgármester ur leányának vőlegénye vagy."

Meg lehet vallani, hogy az öreg egérné, egér létére, igen szépen tudott szónokolni, de ezen tehetség ugy emberi mint nem emberi hölgyeknél igen elterjedt tulajdon. Tehát ő nála sem volt valami csodálatos dolog — s igy ne is csodálkozzunk.

A fiatal egér igen csinos egyéniség volt. Kissé meglátszott ugyan rajta a nyárspolgárság, de csak külsőleg, mert belsőleg, ellentétben a többi egerekkel, igen müvelt fiatal egér vala, s már régóta kivágyódott a nagy világba.

Egyátalában mindenkinek nagyon tetszett. Hamuszinü kabátján nem látszott a legkisebb foltocska sem, finom bajusza mindig fényesen ki volt pödörve, s hosszú, keskeny farkocskáját annyi kecsccsel és elegánciával tudta maga után czipelni, hogy már az által is meghóditott magának minden egérszivet. A legszebb rajta ám csillogó fekete szeme volt, mely oly okosan és hamisan tudott nézni, hogy az egérkisasszonyok mind utána bolondultak.

Tehát a fiatal egér mindent megigért a mit anyja tőle kivánt, megköszönte becses tanácsait, s miután lábát megcsókolta és magát az egész egérnép előtt előkelő finomsággal meghajtotta volna, kifutott a pinczéből és elkezdé utját — a *nagy világban*.

A kastély már rom volt. A félig leomlott falakat fris moh lepte el, letört oszlopok hevertek a földön, zöld repkény fonadékoktól körülfogva, melyek vastag, roppant ágazatokban onnan ismét a falakra futottak fel s itt-ott gazdag, nagy levelü koszorúkban csüggtek le a földre. A zöld lomb között néha egy-egy gyik okos szemecskéje csillogott ki, mint egy apró csillag.

Kisebb töredékekre a sokszinü hajnalka hajtotta le harmatos, viruló harangjait, finom ágaival átkarolva a megfeketedett köveket, meleg, ifjitó ölelésben.

Itt-ott a falból egy-egy biboros oroszlányszájbokor virult ki, már messziről kicsillogva, kiragyogva a többi közül.

S a sűrű lomb és a kedves virágok eltakarták az enyészet jeleit, ugy hogy az egész rom egy meggörnyedt ránczos, barázdás agghoz hasonlított — kinek arcza még piros. S ha a szél elfújt a rom fölött és hullámzásba hozta a fekete falakat takaró harmatos virág és lombtengert, az egész ugy nézett ki, mintha isten általa fényesen be akarta volna bizonyítani — hogy a halálból élet lesz!

A kis egérke pedig nézett, midőn kijutott a pinczéből, okos, csodálkozó szemecskéjével mindent, s ugy érezte, mintha belsejében valami hang mondta volna, hogy itt mégis sokkal szebb világ van mint ott lenn, a sötét, nedves sajtpinczében.

A kastély udvarának közepén tó volt, melyben vidor kis halak ficzkándoztak, a vizet néha magasra felfecskendezve. A tó körül kis nefelejcsek és narcissák virultak, lemosolyogva a vizbe, nem tudom önképükre, vagy a csintalan, fürge habocskákra-e. De higyük az utolsót, mert a hiuság ép oly kevéssé áll jól a virágoknak, mint a kis gyermekeknek.

S a napsugarak vigan tánczoltak a habokon, egy-egy perczig a virágokban csillogó harmatcseppekből piczi szivárványokat alkotva.

Az volt ám a mesterség!

A kis egérke csodálkozásában nem tudott hova lenni, és nem foghatá fel, hogy lehet ez ugyanazon világ, melyről anyja oly kicsinylőleg szólt előtte. Azt ám nem lehetett az öreg egérnétől rosz néven venni, mert hiszen tudja mindenki, hogy a vélemények különbözők.

S a napsugarak, mosolyogva, ficzkándozva, reá ugráltak a kis egérre is, mely azt hivé, hogy megvakúl a melegítő, sugárzó fénytől. De nem vakúlt meg, és az kétségkivül szerencséje is vala, mert akkor nem láthatott volna többé semmit. Pedig a mint hivé, csak a *félvilágot* látta eddig, hátra volt még a világ másik fele — a kert.

Csing — csang, csing — csang szólt épen a közel fekvő falu harangja, midőn a kis egér a kertbe jutott. Misére harangoztak, a mi nagyon természetes dolog.

A kis egér ám azt nem tudta, s midőn a tiszta, csengő hangok hullámzásba hozták az illatos levegőt körülötte, és a harmatos virágkelyhek mind lehajlottak száraikra, a kis egér is ugy érzé, mintha imádkoznia kéne, szebben, jobban, őszintébben mint a sötét pinczében tevé, hol semmi nem emlékeztette isten véghetlen jóságára. S tovább ment.

Ekkor egyszerre a magasból csengő, csattanó pacsirta dal hangzott, s mintha csak vártak volna e jelre, a dallal összeolvadt száz meg száz csiripoló madárhang. Ugy látszott, mintha az egész levegő egy szóló csengő, zengő madár lenne.

A virágokban kéjből a harmatcseppek sugározni kezdének, a nedves kelyhek mintha jobban feltárultak volna, magokba szívni a bűvös hangokat. A pillék mozdulatlanul, hallgatódzva csüggtek az illatos virágkelyheken, s még a pajkos napsugarak, ez örökké víg, örökké tréfás gyerekek is felhagytak nyaktörő tánczaikkal a légben.

S a kis egérke? Ő ott maradt állva, figyelve minden hangra, véghetlen üdvösségben. Ugy látszott neki, mintha ez édes dalra szivében is egy dal felelne. Nem csodálkozott. A mit hallott, azt már régen hallotta magában, szivében zengeni. Azon dalok, melyekről álmodozott lenn a sötét pinczében, itt fönn a napvilágos, napsugáros világon mint jó, szeretett ismerősök üdvözölték. S ő ugy érezte, mintha ő is zenghetne versenyt a madarakkal, versenyt a léggel, versenyt az ég angyalaival — de ajka néma maradt, s a mi benne zengett, benn, szivében, arról nem tudott senki.

S folytatta utját. A madarak „jó napot“ csiripoltak a kis szürke vendégnek, a virágok pedig roppant kecsesen „jó napot“ bólintottak kelyhecskéikkel. Minden oly szives, oly kedves volt, oly fesztelenül, őszintén viselte magát, s nem oly rútan mint lenn a pinczében, hol mindnyájan ugy viselték magukat, mintha dróton járnának. S a kis egérke körülnézett a kertben, látta azt a sok szép, ragyogó virágot, mig szemét elbüvölve elforditá — nem tudta, melyiket nézze előbb.

„Én az üdvök virága vagyok,“ suttogott mellette a pompás mák, „én az álmak virága, én a mámor virága vagyok. Kelyhemben a mult halála, a *feledés* születik, kelyhemben a jelen élte, a jelen érverése, az *élvezet* születik. Én biborban születtem, én a szellemek királya, a szellemek zsarnoka lehetek, ki keblem édjét szíja, az *enyém*.“

A mák mellett kis ibolya virúlt, fejecskéjével a földet, illatával az eget keresve, az nem szólt semmit.

„Igaz, *beszélni* ezüst, *hallgatni* arany,“ szólt a kis gyöngyvirág — és aztán tovább csacsogott.

A fűben kis demutkák, folyókák, pitypangok és violák csevegtek, roppant jó kedvvel, félszemmel pislantva az uj vendégre, s ha az rájok tekintett, fejecskéiket a zöld fütakaró alá dugva, hogy nem látszott belőlök egy szirmocska sem. Hiába! akár milyen régóta laktak már a kertben, mégis meglátszott rajtok, hogy csak *mezei* virágok. Olyan szégyenlősek voltak. S mindnyájan olyan vigan, jókedvüen beszélgettek, játszottak a madarakkal, bogarakkal, sőt csókolództak a lepkékkel és madarakkal is.

Istenem, ha az öreg egérné látta volna! De nem látta, és ez roppant jó volt, kivált a virágok jó hirnevére nézve.

„Mit csinálsz itten?“ kérdezék mindnyájan, nagy, kiváncsi harmatszemecskéikkel, lenézve a kis egérre.

„A világot nézem,“ felelt ő nyájasan.

„Minek jársz itten? Honnan jösz?“ csiripolták a madarak.

„A világot akarom megtekinteni,“ felelt a kis egérke.

„A világot?“ csiripolt egy roppant tudós

fiatal pinty, mely fiatalságának daczára, bokros érdemei díjául, doctori rangra emeltetett s igy „doctor pinty“ volt a neve.

„A világot? Nem itt van a világ. Lásd ott jobbra a magas kéklő hegyeket, azokon túl van a *világ*. Itt csak *otthon* van.“

„Otthon?“ kérdé a kis egérke — s ugy irigyelte azokat a boldog madarakat, melyeknek a napsugáros ég, a virágos kert — *otthonjuk*.

„S hol van a világnak vége, nem ott a keritésnél-e?“ kérdé tovább a pintytől.

„A világnak nincsen vége!“ felelé az, „mindenütt ragyog a kék égbolt, mindenütt van levegő, vannak virágok, napsugarak, pillék és madarak. Mindenütt van világ, világ és isten!“

A kis egérke ismét irigyelte azokat a boldog madarakat, melyeknek a világ határtalan, határtalan mint daluk, gondolatjuk, üdvösségük!

Este lett, s a kis egérke szomoruan gondolt a sötét pinczére, hideg otthonjára, gondolt rokonszenvetlen, durva, tudatlan társaira benne — s most búcsút kellett vennie ettől a szép világtól, melynek minden teremtményét már ugy szerette.

Már nagy nehezen el akart válni, midőn a zöld pázsiton a sok piczi igénytelen virág közt egy gyönyörü liliomot vett észre.

Hosszú zöld száron emelkedett, nagy zöld levelektől félig elrejtve, a szép bimbó. Végtelen illat ömlött ki félig nyitott kelyhéből, s a néma virágdal kimondhatatlan bübájjal érinté lelkét.

Közelebb akart lépni, ekkor farkocskáján érzé magát megfogva s hátra tekintett. Előtte anyjának két, barna liberiába öltözött inasa, két nagy patkány állt, vigyorogva, nagy fogaikat csikorgatva.

Haza kellett mennie. Még egyszer, utoljára körülnézett, nézte a bájos, illatos virágot fölötte, mintha képét el akarná magával vinni, vigaszúl sötét lakhelyébe, aztán el kezdett futni, gyorsan, hátra nem tekintve — a sötét pincze felé.

Ottan tiszteletére minden fényesen ki volt világítva. A nagy sajthordókra rothadt fadarabokat akasztottak, melyek igen kétes világosságot vetettek a nedves pinczére és a sötét hamuszinü és barna alakokra benne. De az öreg egérné örömkönyeket sirt a dicsőség fölött, s a világitást pompásnak találta — igy hát elég pompás volt.

„Jó estét!“ mondá a kis egérke haza érkezve, de roppant szórakozottan. Két öreg egérasszonyság ült a pincze nyilásánál, midőn megjött; s végtelenül elcsodálkozott a kis egérke hideg köszöntésén.

„Ej komámasszony, mi baja lehet a kis egér urfinak?“ szólt egyik a másikhoz.

„Ki tudja? talán sok sajtot költött és adóságokat csinált, vagy tán valami szerelmi kaland lesz,“ felelt a másik.

„Igen, mindenesetre szerelmi kaland lesz,“ mondá az előbbi, „tudom, a kastélyfalban szép zöld gyikkisasszonyok laknak. No, ismerjük a fiatalságot!“ Avval barátságosan elvigyorogták magukat és elváltak.

„Tudod már, hogy a kis egérke, vőlegény létére, belészeretett egy zöld gyikkisasszonyba,“ mondá az egyik, az első egérhez, melylyel találkozott.

„Milyen romlott a mostani fiatalság!“ sóhajtott az és tovább ment. Leányával, egy tiz hónapos egérhölgygyel, találkozott, mely maga szerette volna egykoron a kis egérke szerelmét birni. De az jó régen volt már.

„Hallottad?“ mondá apja. „Képzeld csak, a kis egérke belészeretett egy közönséges zöld gyikkisasszonyba, s bár kosarat kapott tőle, egy nagyszerü dalban meg is énekelte.“

„Lehetetlen!“ kiáltá a kisasszony és haza futott, anyjának a borzasztó történetet elbeszélni.

Tiz percz mulva az egész pincze tudta, hogy a kis egérke poéta lett, anyján, menyasszonyán és önmagán kivül.

„Nos, hogy tetszett a világ?“ kérdé az öreg egérné, miután fiát megcsókolta s magát ismét kényelembe helyezte.

„Igen tetszett anyám, valóban . . . . . .

„Igen! Ez a vad, miveletlen világ! No majd megjön a te eszed is s akkor áldod az istent, hogy nem élsz ottan, hanem civilizált egerek közt. A müveltség mindenek előtt! Nem bujtál-e a keritésen át? kérdé tovább.

„Akartam, miután azt beszélték nekem, hogy azon túl még világ, sokkal szebb világ van mint a kastélyban és a kastélykertben.“

„Isten mentsen, micsoda beszéd!“ kiálta az öreg egérné, „ott még világ. Nevetséges!“

„De anyám a madarak. . . . . .

„Micsoda madarak? Azoknak a naplopóknak, éhes, szomjas poétáknak, csak nem hiszesz jobban mint tulajdon müvelt és tiszteletre méltó anyádnak. Ott vége van a világnak és avval punctum, egy szót se többé!“

A kis egér belátta, hogy itt legjobb lesz hallgatni és hallgatott.

Este bál volt, két nagy egér fütyölt, a többiek tánczoltak hozzá, de roppant lassan és hanyagul, mert igy előkelő a táncz. Az egészen kicsi, gyermekegereknek pedig meg volt engedve egy sajthordó tetejéről nézni a bált. Az volt ám az öröm! Egész éjjel azután nem tudtak aludni, arra gondolva, hogy ők is egykor nagyok lesznek, a világot megtekintik, hogy az ő tiszteletükre is egykor ki fognak világitani és bált rendezni. Az pedig kétségkivül a legnagyobb boldogság az életben!

Vacsora után, mely igen finom rothadt sajtból, kukaczból, és avas szalonnából állt, az öreg egérné felállt és ünnepélyesen kijelenté, hogy tulajdonképen ma az ő kedves fiának a polgármester ur leányával eljegyzése ünnepét ülik. De mily nagy volt rémülete, midőn az egér polgármester

ur felállt és kijelentette, hogy ő részéről szavát visszavonja.

E szavakra a mennyasszony elájult, a kis egér majdnem bukfenczet hányt volna örömében, ha azt egéri méltósága megengedte volna, s az öreg egérné, minden erejét összeszedve, okát kérdé az elhatározásnak.

Az egér polgármester ur erre egész egyszerűen elbeszélte, hogy a kis egérke belészeretett egy zöld gyíkkisasszonyba, kinek apja kosarat adott neki, s ő minden büszkeségét háttérbe szorítva, a kosár daczára nagyszerüen megénekelte. „*Poétának* s kivált olyannak *ki mástól kosarat kapott*, leányomat oda nem adom!“ igy végzé beszédét.

A szegény egérné, mielőtt még megmondhatta volna, hogy az ő fia soha ilyen megvetendő mesterséget, milyen az éneklés stb. nem üzött, a csapás sulyától ájultan rogyott össze. A kis egeret pedig rokonai körülfogták és bezárták egy nagy üres sajthordóba, a nélkül, hogy számtalan bizonyitásaira, hogy ő nem is *tud* énekelni, hallgattak volna.

Ott ült most szegény és bámult tömlöcze sötét falaira, s gondolt a szép világra ott fönn, gondolt a vérvörös mákra, s a tiszta, szüzies liliombimbóra. Gondolt a kedves, csengő madárdalokra s a melegitő napsugárra. Vissza emlékezett mindenre, mi ott fönn szép volt, mig sötét tömlöcze világos, virágos, napsugáros lett.

Ő nem volt oly természetü, hogy sokáig hasztalan ábrándozásba merült volna. A kis egérkének jelleme volt, s a kinek jelleme van, az börtönben arra gondol, hogy megszabaduljon, nem csak gondol, de tesz is rá valamit. El kezdett harapdálni csöndesen a hordó egyik, kissé átlátszó részén, és alig mult el egy óra, elég nagy lyuk volt, hogy rajta kibújhatott. Lassan osont tovább a földön fekvő, hortyogó patkányokon keresztül, aztán el kezdett futni, ki a pinczéből, az ébredő természetbe, ki, keresztül az udvaron, be a kertbe.

Minden még csak ébredőben volt ott. Az ég épen fel kezdé venni, szürke alsó ruhájára, kék köntösét, fejére helyezé a ragyogó rózsakoszorút, melynek fényes himszálai szétáradnak a földön, mindent megaranyozva, sugárossá téve. A virágok szemecskéikkel pislantottak, némelyek fejecskéiket egészen lecsüggesztették, azok bizonyosan bálban voltak az éjjel, a bál mindenkit roppantúl megvisel.

De a madarak, azok frissek voltak, ágról ágra ugorva, „jó reggelt“ csiripoltak, a fák pedig megrázták boglyos fejöket s szintén susogták a „jó reggelt.“ Csak a virágok viselték magukat oly roszul, egészen ugy mint a kis gyermekek, kik nem akarnak felkelni, ha a mama költi őket. Egyszerre ám az égen feltünt a nap, s a pajkos sugarak egyenesen lesütöttek a virágokra, egyenesen álmos szemecskéikbe. Ők pedig akarva, nem akarva feltátották kelyhecskéiket egy hatalmas ásitásra — s aztán nyitva feledték. De a kis egérke nem látott mindebből semmit, hanem oda futott a szép fehér liliombimbóhoz, melynek illata hítta, vonzotta, megigézte.

De a bimbó nem volt már bimbó. Egy éj a bimbót virággá fejleszté, s a harmat a szüzies, tiszta kehelyben fénylett és sugárzott mint gyöngysorok egy hó nyakon. Mélyéből az aranyos himszálak kiemelkedve egy ragyogó koronát képeztek a levelek fölött.

Nedves harmatszemeivel meglátta a kis egeret és lemosolygott reá s illata susogott: „itt vagy! légy üdvöz!“ A kis egérke pedig közelebb lépett, s nézte a szép virágot és hallgatta titokszerű illatdalát, mig szeméből könyek, lelkéből dalok fakadtak. Nézte, mig minden érzés, a mi benne le volt lánczolva, egyszerre megszabadult, mig önmagát megismeré, megtudá hogy költő. Kezde énekelni és énekelt mindenről a mi nincs, a mi soha nem lesz, a mi ábránd, a mi álom a létben, énekelt mindenről a mi titok, a mi talány, a mire nincsen megfejtés, csak a szerelemben. Énekelt mig a szűz virág előtte lehajtá kelyhét kábultan, elragadtatva, elbüvölve, mig a szűz virág előtte, könnyeit, fényes harmatkönnyeit reáhullatá. S a kis egérke ajkát a nedves lecsüggő kehelyre nyomá s megcsókolták egymást melegen, érezőn — s a szerelem csókjára a kis egérke vállain tollas, színes szárnyak nőttek.

A szerelem a kis egérből zengő madarat, a kis egérből költőt teremtett — a mi már gyakran megtörtént. Mert a mi nagy és a mi dicső a földön, a mi túlél mindent, a mi halhatatlan, a mi egy, a mi mindenható — az a szerelem. S a szerelem gyermeke a költészet, s az azért tesz halhatatlanná.

S midőn a madarak reggeli hymnusokat énekelni kezdék, a kis egérke is felszállt a napsugáros légbe, és dalolt és zengett mint a hogy csak azok zenghetnek, a kik szeretnek.

Aztán ismét megcsókolták egymást, a kék ég, a szép virágok, a zengő madarak előtt, megcsókolták egymást isten szentelt, nagyszerű templomában — s igy el voltak egymásnak jegyezve.

A kis egérke ajka még ott csüggött kedveséén, még szívta kelyhéből azt az édes mézet, azt a költészet-forrást — a szerelmi csókot, ekkor háta mögött zajt hallott, visszafordult s előtte egész egérsereg állt, mely kedvesére akart rohanni. S fölötte a kék ég sugárzott, a madarak zengtek, körülötte a virágok illatoztak és a világ oly szép volt. Csak egy szárnycsattogtatás kellett, és meg volt mentve. De ő ismét ránézett halvány kedvesére, beszívta mámorító illatát, mely susogott titokszerű nyelvén „maradj itten, ne hagyj el!“ S ő reá repült kedvesére, szárnyaival átkarolta gyöngéden, melegen, a bőszült egérsereg pedig reá rontott és kedvesével együtt lerántotta a földre. Lenn feküdt a porban, s az egerek egymásután huzták ki szárnyaiból a tollakat, s minden toll után egy vércsepp hullott, mig a szárnyak meztelenekké

váltak. Aztán kiszúrták csillogó, fényes szemecskéit s ott hagyták fekve vérében, haldokolva.

A liliom szára pedig megtört, a szép virág szirmai lehulltak, holtan, hervadtan feküdt kedvese mellett; szirmait a szellő elvitte a messziségbe.

Órák mulva a kis egérke magához tért, felemelte nehéz tollatlan szárnyait, melyek nem vihették többé fel a magasba, a véghetlen légbe, s belebújt a rom egyik sötét zugába.

Nappal soha nem jött onnan ki — mert ugy is vak volt, de éjjel, ha a ködök leszálltak, kiröpült bús helyéből s kereste kedvese sirját — de nem lelé meg soha. S még most is bolyong estenként romok körül, keres, keres. Kedvese testét ám rég elvitte a szél, el a nagy világba s sírja a végtelen lett. A szegény egérke pedig, mert nem akart közönséges egér maradni — *denevérré* vált. Ez a mese vége.

Szomorú, bús mese volt, ugy-e bár? De én nem tehetek róla. Mert én kiirtam egy nagy vén könyvből, mely öregebb a nagymama bőrkötésü bibliájánál, mely öregebb minden könyvnél a világon, s melyben a mesék mind igazak, s mind ugy végződnek mint ez — árnynyal, halállal, szomorúsággal. Ez a könyv pedig — az élet.

STEPHANIE.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Az oceán mélyéből. A tenger természetrajza rendkivül becses adalékkal gazdagodott dr. *Wallich* ily czimü munkájában: „North Atlantic Sea Bed“ (Az északi atlánti tenger ágya), melynek első kötete nem régiben jelent meg. E munka egy, a „Bulldog“ hajón 1860-ban irott naplókönyv, mely igen becses észleleteket tartalmaz arra nézve, hogy a tenger nagy mélységeiben is létezik állati s organicus élet. Az igen jól és szabatosan irott könyv minden kétségen kivül bebizonyítja, hogy daczára a viz roppant nyomásának, van állati élet a tenger nagy mélységeiben. Pedig mily óriási nyomás ez, könnyü hozzávetni és kiszámítni. *Egy* angol mértföldnyi mélységben a viz szine alatt a nyomás annyira növekszik, hogy a mi légkörünk 160 fokú nyomásával lesz egyenlő, vagy is minden négyszög-ujjra 2640 fontnyi teherrel súlyosúl; 4000 *fonálnyi* (egy fonál 6 láb) vagyis $4^1/_2$ angol mértföldnyi mélységben 750 légköri fokig nehezül; ugy hogy ez által a viz, előbbi terjedelmének mintegy ötödére nyomódik össze. Lehetséges-e, kérdik sokan, hogy gyönge szerves test, átalában bármelyik az előttünk ismert szerves testek közül, ily nyomásnak ellentálljon? Dr. Wallich kutatásai czáfolhatlanúl bebizonyítják, hogy ily nyomás alatt is valóban léteznek gyöngéd szerves testek, s hogy a tenger feneke nemcsak középszerü, hanem *nagy* mélységeiben is majdnem szintoly népes. Wallich másfél angol mértföldnyi mélységből is húzott fel élő állatokat, s nincs semmi józan ok tagadni, hogy még mélyebben is létezhetik organicus élet. Legalább a viz nyomása nem elegendő ok ily tagadásra. Ne feledjük, hogy egy középtermetü, — körülbelül 12 négyszög lábnyi terjedelemmel biró — emberre, 28 ujjnyi magas állása mellett a légsulymérőnek, 34,320 font lég nehezkedik, s hogy, ha ezt az ember nem érzi, csak onnan van, mivel a lég mindenfelül egyenlően nyomja, sőt belsejében is van, s igy ruganyossága által mindenfelé, még belülről kifelé is hatván, igy a test körül levő lég egyensulyban marad. De kétségtelen, hogy az ember csak nehány fokkal magasb légköri nyomást sem birna ki, ha *hirtelen* tennék alája; mig ellenben jól kibirja, ha apránkinti fokozás által a benne és körülte levő gázok és folyadékok egyensúlya hirtelen meg nem zavartatik. Innen van az is, hogy az ember nagyon jól megél oly légköri nyomás alatt, mely csak felényi, mint a mi a tenger szinére nehézkedik; a minthogy valósággal élnek ily nyomás alatt emberek, a forró égövi Ázsia magas hegylánczain: de ha a légnyomás *hirtelen* szállna le felényire: az halálos volna minden emberi teremtménynek. Igy van ez a tenger nyomásával is. Ha e nyomás valóban ugy hatna, mint azok állitják, kik e miatt tagadják hogy élhessen állat a tenger nagy mélységeiben: akkor a tenger feneke nem volna laza föveny és iszap, tele csigákkal, hanem kemény sziklatalaj, s a fenékmérő eszközöket csak pár száz ölnyi mélységből sem lehetne felvonni többé. — Dr. Wallich még egy más nevezetes tényre is figyelmeztet. Bizonyos, hogy állati lények meg birnak élni *világosság* nélkül, de növény nem; s hogy bizonyos mélységre a világosság teljesen megszünik. Ellenben a hőmérsék nevezetes befolyást gyakorol a szerves életre, s ha az ember annak hatását vizsgálja, ugy találja, hogy a tengeri állatok és növények birodalma nagyon különböző, miután az utóbbiaknak a hőmérsékhez világosság is kell, mig van állat, mely csupán a meleggel is beéri. Mig ugyanis bebizonyított dolog, hogy tengeri állat 15,000 lábnyi mélységben még él, nincs eset rá, hogy 2400 lábnál mélyebben növényi képződést fedeztek volna fel.

Goethe levelei. Érdekes ujdonság az irodalom barátaira nézve az a hiteles hir, mely szerint a Goethe és Károly-Ágost közti levelezés kiadása munkába van véve, s hihetőleg már a jövő nyáron sajtó alá kerül. Nem régiben ugyanis, a Goethe-alapítvány javára tartott felolvasásában, dr. *Vogel* (ki maga is egyike „a nagy idő“-ből és Goethe közelebbi környezetéből még életben levő keveseknek) e tényt formaszerint és hivatalosan jelentette. A levelezés szerkesztésével maga Vogel van megbizva, a nagyherczeg személyes részvéte, valamint más részről a Goethe család Weimarban lakó képviselőjének, Goethe kamarás urnak, közreműködése mellett. A kiadás körül legnagyobb

szabadelvüséget fognának követni, csak azt hagynák később korra, a minek világ elé bocsátása e pillanatban még nem tanácsos, s ilyen, ugy mondják, kevés van. Maga a főherczeg a legnagyobb nyilvánosság mellett volna. A fölveendő levelek száma, dr. Vogel kijelentése szerint, mindössze 630-ra rug, melyekből — a mi elég különös — csak 130 van a főherczeg birtokában, azaz Goethétől Károly-Ágosthoz szóló; ellenben a Goethe család levéltárában — tehát Károly-Ágosttól Goethenek — 416. A költők fejedelme, ugy látszik, jobban rátartotta magát a levélirásban, mint fejedelmi barátja. A többit másunnan szedik össze, egy részét a nyomtatott levelekből is, ha az összefüggés ugy kivánja. E levelek kiadása nem csekély fontosságú, ama kor történelmére. Minden eddigi anyag, bármily gazdag, mondhatni fölötte dús vala is sok irányban, mégis hiányos vala s egyébbel nem pótolható hézag volt benne, valamíg két oly kitünő életfolyam, a legbensőbb, legközvetlenebb érintkezés Goethe és Károly-Ágost közt, a levéltárak homályában megközelíthetlen, megfejthetlen, eltemetve volt.

Roquette irodalomtörténete. A „német irodalom történeté"-nek, Roquette Otto által, második kötete, fele részben megjelent (Stuttgart). Ez a fél kötet az egész munkának negyedik könyvét foglalja magában, e külön czim alatt: „A felvilágosodás." Benne Gottsched és tanítványai, Bodmer, a bremaiak, Haller, Hagedorn és az anakreóni költészet, Gellert, Klopstock, Wieland, Gleim és a hazafias költészet, a bárdus-költészet, Weisse, Lessing, Winckelmann és Herder tárgyaltatnak. Roquette irodalomtörténete nem szorosan tudományos, hanem túlnyomólag népszerü. Az összes közönség olvashatja, a mennyiben magasabb, átalános müveltséggel bir. Éles, tiszta itélet, folyékony s részint ékes előadás, legfőkép pedig a szépnek hő érzéke s éber hazafiság teszi a művet ajánlatossá. Legsikerültebb e fél kötetben a Lessingről irott szakasz. Aránylag kicsi helyen, röviden mégis kimerítőleg van itt méltatva ama nevezetes bajnoka a német irodalomnak.

No name. Wilkie Collins „A fehér ruhás nő" szerzője ez első regényével hirtelen nagy közönséget hódított — mondhatnók — ostrommal vett be magának. Egy angol kritikus a „rémület gentleman"-jének nevezte Collinst. Érzékeny nők — igy szól — nem olvashatják regényeit borzadás nélkül, még erős idegü férfiak is „libabört" kapnak némelyik jelenetnél. E hajborzogató módszer kétségkivül számüzné Collinst az előkelő világból, ha ennek stiljában és igen jól nem tudna irni. De igy mindenütt elfogadják, s ez által művelt férfi- és nőolvasókat gyüjt maga köré, a kik három kötetes románjainak első lapjától az utolsóig nem birnak lélekzethez jutni a feszültség és félelem miatt. A *No name* (Nincs neve) czimü regényben folytatja, sőt fokozza e modort. A három fő személy örökös veszélyben forog. De haladás is mutatkozik mind a nyelvben, mind a gondosabb jellemfestésben, s remélhetjük hogy Collins ezentúl jobban kiméli idegeinket. A munka már Tauchnitz kiadásában is megjelent.

KÉPZŐ MŰVÉSZETEK.

„A reformatio kora" Kaulbachtól. A berlini új muzeum lépcsőzet-csarnokának utolsó azaz hatodik falfestménye, mint tudva van, a reformatio korát tárgyazza, vagy is nagyszerü és merész röptü ábrázolása az az egész XVI. századnak, a találmányok és fölfödözések ama nevezetes korszakának, a hogy az egész századot méltán nevezhetni. Kaulbach festvényét most *Albert* József Münchenben, fényirati uton sokszorozta s Löher tanár szépen, értelmesen és kenettel irott történelmi s életrajzi magyarázatokat ada hozzá. Az egész képet, lényegében, igy jellemzi: „Hatalmas kép, egy élet- és alakdús világszinpad, tárul fel szemünk előtt. Összes uj miveltségi epochánk kezdetét, a szellemi nagy forradalmat, melyből az uj kor született, im ezt állitja a művész, képes ábrázolatban és drámai mozgásban, a néző szemei elé — saázadok szellemi nagy-tettét egyetlenegy keretbe foglalva." Német izlésü egyházba lépünk. Fenkölt csarnokaiban végtelen élet és mozgás. Előttünk magas lépcsőzeten emelkedik a kar, jobbra és balra mély oldalhajók. Mindenütt csoportoznak ama férfiak, koruk nagynevü képviselői, épen azok, kik e századot a találmányok s fölfödözések korává tették. Fent, az egésznek központján, a karban, vallásos szertartás foly: a reformatorok teljes egyházi müködése. Az idő szellemének legfőbb árja, mint ma a politikai nemzetiségre, úgy akkor a hit és egyház felé irányult. Nincsen itt tér e nagyszerü műalkotmány részleteibe bocsátkozni s egyenkint elöszámlálni a benne szereplő személyeket. Csak egy pár kiváltan jellemző alakot emelünk ki. Ott van először is két *helytállója* (legyen szabad e régi szót használnunk a német „Vertreter" értelmében az örökös *képviselő* variatiója gyanánt) a tudománynak, kik, mint termékenyitő áradat, mindig hatalmasabban fognak kiömleni az időkön és népeken által. Egyik Erasmus, világban forgott férfiu, ki akarata és elmeéle által megnyitá a mezőt a klasszikai tanulmányok megértésére, s utat csinált a régiek világos szellemének. A mint ott e képen áll, nem lebeg-e vidám irónia az ajakán? Mellette, bár gyöngébb testalkattal, harczkészen, de nyugodt és előkelő méltóságban látható Reuchlin. Jaj a czimborának, ki ellen e homlokát és ajkait összehuzó harag kitör! — A költők csoportjából Shakespeare magaslik föl, mint egy magába zárt fejedelmi alak. Nagyságát mintegy a magánosság szellete lengi körül. Eszmék és képek minő világa, mely nemes harmonia lakozik ama tiszta és magas homlok alatt! — Szomszédjának kissé fél oldalra hajtott feje már oly élet viharnyomait

mutatja, mely teli küzdéssel s szerencsétlenséggel: de azok megöl is kivillámlik elpusztithatlan humora: ez Cervantes. — Luthert Kaulbach ifjú erejében rajzolta, a hogy Cranach festette volt. Irva áll e homlokon az istenbe s isten igazságába vetett élő hit: magasan tartja fel, minden nép és nemzet láttára, paizsát és erős vértjét, ama könyvet, melynek szentséges lapjai üde élet forrása mindörökké. — Egy külön nagy csoportot képeznek, valamint a protestans világban, úgy Kaulbach müvén is, az angolok. Nagy királynéjok, Erzsébet, vezeti őket. Mily büszkén hordja koronáját e nő! minden vonása szigoru uralkodó. Lebegő-tollas kalappal tör utána a lovagias Essex, kezét szivére nyomva, hiszen ő a hatalmas királynő kedvencze, s utoljára mégis az ő fejének kell lehullnia. — A francziák közt a hugenották vezére, Coligny a nemes agg, tünik szembe. Erzsébet királyné átellenében, oszlophoz támaszkodva mint ki nagy kincset őriz, Gusztáv Adolf rántja vitéz kardját. E hős és keresztyén ott kelle hogy legyen ama nagy férfiak társaságában, kiket a művész, Kaulbach, összegyüj tött nagyszerü *dóm*ja csúcsivei alá.

Új emlékek. Most, midőn a Széchenyi-emlék felállitása közfigyelem tárgya honunkban, nem lesz fölösleges olykor egy pillantást vétni a külföldi emlék szobrászat mozgalmaira. Első helyen emlithetjük, a *Zvingli Ulrik* szobrát, melynek felállitására Sveizban bizottság alakult. Nem sokára gyüjtés fog eszközöltetni nem csak Helvétia hanem más országok protestans lakói közt is. — Pesaro kis olasz városban pedig, *Rossini* születéshelyén, a római vasut igazgatósága szándékszik a maestronak, még életében, szobrot emelni, Pesaro e vaspálya egyik állomása levén. Annál furcsább, mert a hires maestro, köztudomás szerint, nagy ellensége a gőzerő általi utazásnak. E példa, nem is hiszszük, hogy sok követőre találjon másutt, a vaspálya-társulatoknál, melyeknek kisebb gondja is nagyobb, semhogy müvészek vagy tudósok emlékére szobrot emeljenek. — Egy, Münchenben (Fürstenberg minister dicsőitésére) czélba vett emlék az által nevezetes, hogy kivitelével *nő szobrász*, a tehetséges *Ney Erzsébet* van megbizva. — Végre a *Cavour-emlékre* eddig összesen mintegy fél millió frank gyült be. Az emlékszobor domborművekkel ékes márvány talapzaton, bronzból fog készülni s Turinban a sz. Carlino téren állitják fel.

Dürer négy könyve *az emberi test arányairól.* Minap a berlini tudományos műegylet ülésében a titkár bejelenté, hogy Dürer Albert „négy könyve az emberi test arányairól“ közelebb meg fog jelenni. Az eredetére magyar, de dicsőségére nézve német művész ama hires munkájának kiadására bizottság alakult, melynek tagja Cornelius is, a ma élő német képirók egyik coryphaeusa.

Hugo Victor rajzai. A hires franczia költő új oldalról mutatja magát a világnak. „Hugo V. rajzai“ czim alatt egy önkészitette képgyüjteményt ad ki, melyhez a szöveget nem maga, hanem *Gautier* Teofil irta. A Párisban (Claye-nél) XVI. századbeli izléssel, pompásan nyomott, dús kötésü 4 r. könyv 14 aczél és 9 fametszettel, (amazok Chenaytől ezek Girardtól) diszeskedik, Hugo V. eredeti rajzai után. A jövedelem egy, Hugo által Guernsey szigetén, szegény gyermekek számára alapitott iskolának van szánva, hol ő maga is tettleg részt vesz a tanitásban.

A Goethe-Pantheon. Majna melletti Frankfurtban a német ugynevezett „Hochstift“ nem régiben megvette volt azt a házat, hol Goethe született és szüleivel lakott. Mostan ez intézet választmánya azt az eszmét pengeti, hogy Goethe ama házában nevezetes férfiak mellszobrait állitván fel, belőle mintegy nemzeti Walhallát csináljanak. Uhland és Schäffer Henrik mellszobrával akarják megkezdeni. Hát a mi Kazinczy-Walhallánk mikor lesz vajon átadva az oda zarándokló kegyeletnek? Nem volna rosz gondolat Kazinczy egész *körét* hasonló mellszobrok által dicsőiteni meg a széphalmi pantheonban.

A chaeroneai oroszlán. A klasszikai ókor egyik nevezetes szoborműve az úgynevezett chaeroneai oroszlán, mely az e városnál Kr. e. 338 évvel történt csatában a macedoniai Fülöp király fegyverei által elvérzett boeotiai hősök emlékére állitatott. E szobor most már teljesen a britt muzeum tulajdona. Egyes darabjait ezelőtt mintegy 20 évvel Gropius osztrák consul ásatta volt ki; összerakta pedig egy oxfordi angol tudós, Newton nevü. Sic vos non vobis.

IRODALOM.

Nem tartozunk azok közé, kik tudatlanság legnagyobb jelének tartják, ha lapjainkban a „spanische Hut“-ot spanyol kalapnak forditják olykor. Hiba ez, tagadhatatlan; de nagyobbak a tárgyismeret hiányából származottak, s jobban megérdemlené, hogy nevettető közpéldabeszéddé váljanak a magyar nyelv lelke ellen elkövetett gyakori sulyos vétkek. A „spanyol-kalapok“ csak a német nyelv iránti kötelesség mulasztásai; de az oly germanismus, minő az „elnézés“ (Versehen), s a 49 utáni törvénykezési és orvosi műnyelv nagy törvénytelenségekből és erőszakos csonkitásokból él, melyekkel egy nyelv ujitó Zebulon „Üstökösеink“ valamelyikében esztendő számra mulattathatná közönségét.

Mindemellett azok közé se tartozunk, kik nagyon szükségesnek ne tartanók, kivált az ismeretekben magasb fokra emelkedni akaró férfiakra nézve, külföldi müvelt nyelvek tanulását, minő mindenekelőtt a franczia, aztán az angol s végre a német. A mellett, hogy a franczia nyelv legterjedtebb Európa continensén, a franczia irók a legvilágosabb, szabatosabb és kellemesebb tanitók az ismeret minden ágában.

Nehezitette eddigelőe nyelvhez juthatásunkat az, hogy többnyire a német nyelv tolmácslása mellett juthattunk hozzá. Még magyarul irt franczia nyelvtanaink is német grammatikák fordításai többnyire. A német grammaticus pedig a maga nyelvéhez, kiejtéséhez, syntaxisához alkalmazva adja elő a franczia nyelv sajátságait, s igy kerülő utat kellett tennie a tanulónak, mely ezenkivül homályban is hagyta sok részben.

Örvendünk hát hogy oly könyvről tehetünk jelentést, mely a franczia nyelvet közvetlenül a magyar nyelv szempontjából magyarázza. A könyv czime: „*Ingyen tanitó franczia nyelvmester*; a franczia nyelvet szintoly könnyen, mint alaposan megtanulni kivánó magyar ifjaknak ajánlja *Brassai* Sámuel. I Rész. Az alap- és bővitett egyszerü mondat." (Kolozsvárt. Stein Jánosnál, Ára 1 forint 60 krajczár.) E nyelvtan, mint ugyanazon jeles nyelvészünknek német nyelvtana, egészen a magyar nyelvhez, magyar kiejtéshez és felfogáshoz alkalmazva adja elő a franczia nyelv sajátságait. Közvetlen összehasonlitása ez a két nyelvnek, s magára a magyar nyelvre nézve is igen sok tanulságot foglal magában. — Könnyiti a tanulást más tekintetben is a gyakorlati módszer. Szerző mindjárt a *mondaton* kezdi, azon helyes elvből indulván ki, hogy a szók értelmét, jelentését a mondatból tanuljuk meg legvilágosabban. Ezenkivül a fokozatosság és rend meg van tartva, s gyarkorlatisága mellett e könyv egyszersmind a legalaposabb utmutató. — Ha ily módszerrel adák vala elő iskoláinkban a latin nyelvet, nem kell vala tiz évig tanulni a nélkül, hogy igen kevesek kivételével, a nagy rész alaposan megtanulta volna.

Egy két adat a hirlapok és kalendariumok történetéből. Legelőször a velenczéseknek volt hirlapjok, — mely kézirati másolatokban jelent meg. 1536-ban már árulták a Rialtón e kereskedelmi és börzehireket tartalmazó folyóiratokat. „Gazzetta" nevöket onnan vették, hogy egy gazzetta nevü apró pénzen adtak egy-egy számot. Nem tudni, heti vagy napi lapok voltak-e s rendes sorozatban adattak-e ki. Eddigelő legrégibb nyomtatott hirlapnak tartották az angol „Mercurie"-t, melynek a brit muzeumban három száma van meg 1588-ból, s a kormány adatta ki „hogy elejét vegye az álhireknek." Azonban egy német tudós fölfedezte közelebbről, hogy német nyelven már 1494-ben jelent meg hirlap. Természetes, hogy nem volt mai értelemben vett időszaki folyóirat, hanem röpivekben jelent meg, a hely s néha az évszám kitétele nélkül, levél alakban. Egyes nevezetes eseményt, egyegy gyilkossági esetet, csatát, égi tüneményt stb. irt le. Németországon az első rendes hirlapok a *kalendáriumok* voltak, melyek 1500 óta rendesen jelentek meg s politikai adatokat is közlöttek. Sokkal későbbi időből (1590-ből) valók a „postillák," s „félévi jelentés"-ek (relationes semestrales).

Magyarországon is voltak a tizenhat- és tizenhetedik században röpivek. De az első rendszeres hirlap csak 1780-ban, mintegy 80 évvel ezelőtt, jelent meg Pozsonyban, czime: „A magyar Hirmondó." Irója, — mert maga irta csaknem az egészet — Ráth Mátyás volt. Az engedélyt a lapra Mária Teréziától Patzkó Ferencz Ágost, a nyomdász, nyerte. Megjelent hetenkint kétszer, szerdán és szombaton, nyolczadrét félíven. — Külföldi politikai híreket, belföldről inkább curiosus tüneményeket, egy-egy ünnepélyről szóló jelentést, gazdasági, időjárási viszonyokat közöl. Irányczikket vagy politikai határozott irányt nem találunk benne.

A legrégibb magyar kalendárium, eddigi kutatások nyomán, 1571 re szól *) fordítása a krakkói kalendáriumnak. Nyomtatták Bécsben. — Minden hónaphoz *distichon* versben ád gazdasági és egészségi szabályokat. Utóbbi tekintetben legtöbbször az *érvágást* ajánlja. Septemberre igy szól:

Immaron az tiltott ételt most ennie kellő.
Jó bor, borsos etek, jó mast enni gyümölcset.
Nyiss ered az fejeden. . . .

Octoberre hasonlókép az érvágást ajánlja.
Januárra:

„Kiván eret Janus vágni; illendő lakodalmat.

Martiusra:

Mess eret az tagodon; szőlők nyitásnak örülnek;
Fonni sövényt, veteményt tennie kellő leszen.

A XVI-ik század következő éveiből több kalendárium található a nemzeti muzeumban. Elejénte egy részök a krakkói kalendáriumból van fordítva: latinból magyarra!

VEGYES.

— A Kisfaludy-társaságnak e hó 2-án tartott ülésében először is a febr. 6-án, szokás szerint a nemzeti muzeum termében tartandó küzülés tárgyai állapittattak meg ily renddel. 1., Elnöki megnyitó beszéd. 2. Titoknoki jelentés a társaság mult évi müködéséről. 3. „Zrinyi a költő" czimü költői beszély részeinek felolvasása *Szász* Károly tag által. 4. „A *szép* nyilvánulása", székfoglaló értekezés *Lévay* József tagtól. 5. „A mit Isten végzett"; legenda Tóth Kálmán tagtól. 6. Tudósitás az 1862-diki jutalomkérdésről s az uj pályadijak kihirdetése. 7. Elnöki zárszó. — Azután uj tag választásra került a sor. Csak három hely lévén üres és abból egyet betöltetlen hagyni czélszerűnek látszván: titkos szavazattal meg lőn választva két tag: *Kriza* János a „Vadrózsák" jeles gyüjtője, és *Egressy* Gábor.

---

*) Legrégibb magyar naptárunk, az úgy nevezett *Jászay*-codexben 1466, kézzel irva. Szerk.

— Az Ipolysághon székelő *hontmegyei kaszinó* 100 fttal készpénzben a Kisfaludy-társaság alapitói közé lépett. —

— Az akadémia a közelebb lefolyt héten nem tartott ülést, a hétfői nap, melyen üléseit szokta tartani, ünnep lévén. A Pesti Napló innen alkalmat vesz, egy megkezdett czikksorban, elmélkedni az akadémia ügyeiről; s miután egyrészről megrója ama könnyelmü és hetyke modort, melylyel leginkább ujdondászok az akadémia dolgait fitymálják, a nélkül, hogy működése felöl tudomást szereznének, másfelől igen helyesen óhajtja, hogy az akadémia tettei okszerü birálatnak vettessenek alá. Az idei választásokat érintve, megemlíti a lapok által felhozott „méltó" panaszt, hogy Brassait az illető osztály ez uttal sem ajánlotta rendes tagul. „Hogy a nem indokolt szigorral szemközt — igy folytatja — kétszeresen feltünt az a, mondhatni, könnyelmüség, melylyel épen az az osztály, mely Brassait mellőzte, a tagok ajánlásában eljárt: egy lap sem rótta meg."

— Abonyi Lajos és Turpásztói László nyilatkozatot tesznek közzé, melyben köszönetet mondván a magyar irodalom azon barátinak, kik öket *népdal*-gyüjteményök létrehozásában támogatták, kijelentik egyszersmind, hogy a begyült, közel 2000 népdalt a Kisfaludy-társaság rendelkezése alá fogják felajánlani. — A felajánlás, formaszerint és hivatalosan, még nem történt meg, de úgy hiszszük, nem marad sokára; s a nevezetes gyüjtemény, ha talán egy részben a már kiadottak variatiót tartalmazná is, de a nagy számban sok uj is lehet, s mindenesetre nagy nyereség lesz irodalmunknak.

— A Zenészeti Lapok multheti (18.) számában egy igen figyelemre méltó szózat van Mosonyitól a zeneköltökhöz. Alig van nemzet, ugy mond, mely több (vers) költőt mutathatna fel, mint a magyar: hanem ezek dalolnak, a nélkül hogy valaha *énekleni* hallanák saját dalaikat. Oka az *ének*-művészet elhanyagolása. A puszta népdalok körén feljül ritkán emelkedik a zeneköltő. — Nagyon igaz. A közelebbi időben költői részről elég törekvés nyilvánult a magyar nemzeti rhythmus nyomozására, utánképzésére, de a zeneköltőknél nem tapasztalánk hasonló buzgalmat, hogy a költő igyekezetét a zenében érvényesitsék, mihelyt, a szorosan vett népdalon kivül, egyébről vala szó.

— Füredi a jövő tavaszszal csakugyan megválik a nemzeti szinháztól. Helyette Simont, jelenleg a német szinház baritonistáját, szerződtetnék.

— A. M. S. ujdondásza nem hagyja szó nélkül közelebbi megjegyzésünket. Azt mondja, honnan tudjuk mi, hogy ő *kit* értett *Pál* nevü *nagy kritikus* alatt? No, bizonyosan elhunyt derék itészünket, Szemere *Pált*.

— Előbbi számunkban, más lapokkal együtt, mi is hibásan irtunk Rafáel Bronzinot *Angelo* Bronsino helyett. A gróf Keglevich által a muzeumnak ajándékozott kép ez utóbbitól ered.

— Ballagi Mór, mint a „Házi kincstár" szerkesztője, e népszerü családi lapnak melegebb pártolására szólitja fel, kivált a protestans közönséget. Mi is óhajtjuk, a népnevelés érdekében, hogy ez olcsó lap (fél évre csak 1 fr.) minél inkább elterjedjen.

— *Kövy* Albertet, ki életrajzokkal magyarázott arczkép gyüjteményre hirdetett előfizetést, egyik gyüjtője nyilvánosan felszólitja, hogy miután se a munka a határidőre meg nem jelent, se a szerző ez elmaradás okáról előfizetőit fel nem világositotta: nyilatkozzék. Ugy van! ezt kivánja az irói *becsület*, melynek szeplőtlenül megőrzése mindnyájunk közös ügye.

— *Wagner* Richard, a nagyhirü zeneujitó, a fővárost meglátogatni és itt egy pár hangversenyt rendezni készül. (Már nem jő *Sz.*)

— A budai népszinház pályaműveinek utolsója, a „*Dunavizhordó*" két izben fordult már meg az alagút melletti szinpadon. A „Budai Lapok"-ban teljesen bukott szinműnek irják, a Hölgyfutár ellenben sok dicsérnivalót talál rajta. Ha még harmadszor is előadják, mi is megnézzük.

— „Club" nevezettel „társas mulatsági egylet" alakult, melynek fensőbb helyen is már megerősitett szabályait az „O. T." rövid kivonatban közli. Ebből látjuk, hogy a „Club" tudományos *értekezleteket* (conferentia?) is fog rendezni.

— Dr. *Römer* Flóris a m. kir. egyetemnél, mint a régészet és éremtan magán tanára, meg fogja kezdeni működését.

— A nagykállói casino Pákh Albert barátunknak, mint a Vasárnapi Ujság jubilans szerkesztőjének, irodalmi érdemei iránt jegyzőkönyvileg fejezte ki elösmerését.

— *Constant* Beniamin hires munkáját: „Az alkotmányos politika tana" Perlaki Sándor leforditotta. Egy időben sokat hivatkoztak rá politikusaink — most is ajánlatos tanulmány kivált az uj nemzedéknek.

— A magyar kir. tábla elhatározta, hogy az 1671-ben lefejezett gr. Nádasdy Ferencz országbirón kezdve, minden azótai országbiró életnagyságú képét lefestesse. Volt pedig ez idő alatt, Nádasdyval együtt, huszonhárom.

UJ KÖNYVEK. *)

CSATÁROZÁS a *daco-roman* törekvések ellen. (Vonatkozva Ilarianu Papiu „Erdély függetlensége“ czimü röpiratára.) Irta *Dózsa* Dániel. 8r. IV és 56 lap. Ára 40 kr. (Stein, Kolozsvár.)

INGYEN TANITÓ FRANCZIA NYELVMESTER. A franczia nyelvet szintoly könnyen mint alaposan megtanulni kivánó magyar ifjaknak ajánlja *Brassai* Sámuel. I. Rész. Az alap- és bővitett egyszerü mondat. (A Kékkönyvtár XIV. füzete.) 8r. VIII és 171 lap. Ára 1 ft 60 kr. (Stein, Kolozsvár.)

OLÁH JUDITH. Történeti regény. Irta *Dózsa* Dániel. Kis 8r. 230 l. Ára 1 ft 20 kr. (Stein, Kolozsvár.)

KÉPEK A HAZAI TÖRTÉNELEMBŐL. Gyermekek számára szerkeszté. *Tánczos* János. 8r. Ára 50 kr.

ORVOSI RENDŐRSÉG. Irta *Grosz* Lajos, Bihar m. főorvosa. Nagy 8r. 221 l. Ára 1 ft. 50 kr. (Engel és Mandello, Pest.)

ERDÉLY FÖLDRAJZA, Az alkotmányos közigazgatási felosztás szerint. Alsóbb rendü iskolák számára szerkeszté *Matusik* Nep. János k. tanitó-rendü áldozár és tanár stb. 8r. 53 l. (Stein, Kolozsvár.)

SHAKESPEARE. VI-ik HENRIK KIRÁLY. Első rész. Dráma 5 felvonásban. Dr. Delius Miklós eredeti angol kiadásából forditotta *Kalmár* Géza. Bánfalván 1862. A szerző tulajdona. N8r. XIV és 123 lap. (Engel és Mandello nyomd. Pest.)

NŐK KÖNYVE. Hasznos és mulattató olvasmányok müvelt hölgyek számára. Irta *Báttaszéki* Lajos. A szerző tulajdona. Ára 1 ft. 12r. V és 165 l. (Első magyar egyesületi könyvnyomda, Pest.)

STATISTIKAI KÖZLEMÉNYEK. A hazai állapotok ismeretének előmozditására kiadja a Magyar Tudományos Akadémia statistikai bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy János. Negyedik kötet. I. füzet. Ára 1 ft. 8r. 160 l. (Eggenberger, Pest.)

ÉLETUNT EMBER. Regény. Irta *Vas* Gereben. 2 kötet 8r. Ára 2 ft. (Pfeifer Pest, 1862.)

PETŐFI SÁNDOR VEGYES MÜVEI. 1838—1849. kiadta *Gyulai* Pál. 3 kötet. Ára 4 f. 50. (Pfeifer, Pest.)

A FEHÉR HÁZ. Regény Paul de Kocktól. Francziából forditá *Egedi*. 3. 4. füzet. Ára a teljes münek 1 ft. 50 kr. (Jentsch Eger, 1862.)

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE. Irta *Szalay* László. VI kötet 3. füzet. N8r. 353—480 l. (Lauffer és Stolp, Pest, 1862.)

KÜLFÖLDIEK.

LE ROMAN DU MILLION. Par X. de *Montépin*, 4 vols. Ára 1 1/3 tallér. (Bruxelles.)

LE PARC AUX RICHES. Par X. de *Montépin*. 5. vols. (Paris.) Ára 6 1/4 franc.

LA COMÉDIE DU PRINTEMPS. Par Arnould *Frémy*. 4 vols. (Paris.) Ára 5 franc.

LE NEZ D' UN NOTAIRE. Par Edmond *About*. (Paris.) Ára 1 1/4 franc.

LE FILS DE GIBOYER. Comédie en cinq actes, en prose. Par E. *Augier*. 4-e éditiom. 4 franc. (Dürr, Leipzig.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Brüsszel. Mind két küldeményt megkaptuk, nagy köszönettel. Jár-e a lap?

R. R. urnak. Sajnáljuk, de nem lehet.

I. S. urnak, Debreczen. A küldeményt vettük s köszönjük.

B. G. urnak, Ó-Becse. Sajnáljuk a rendetlenséget, de nem vagyunk oka. Mind a két helyen előfizettünk még akkor, nyugta is van nálunk. A T. Lapok azóta talán már megindultak. A „Magyar ember könyvtára“ azért nem küldetik, mert az előfizetés csak *helyben* 2 ft, *postai* küldéssel 2 ft. 50 kr. Méltóztassék a hiányzó 50 krt. egyenesen Heckenast kiadó hivatalához beküldeni.

TARTALOM.

Gr. Széchenyi emléke. *Ormós Zs.* — Téli reggelen. *Tompa M.* — A nők a tükör előtt. *Gyulai P.* — A hü feleség. (Ballada.) *Tolnai L.* — Rule Britannia. (1862-diki uti visszaemlékezések). *Tóth L.* — Stephanie „Regekönyvéből.“ Hogy lett a fiatal egérke denevérré. *Stephanie.* — Külföldi szemle. — Képző müvészetek. — Irodalom. — Egy két adat a hirlapok és kalendariumok történetéből. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetök: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. FEBRUÁR 15. 1863. 7. SZÁM.

A SZÉP NYILVÁNULÁSA.*)

Miben áll tulajdonkép a *szép* eszméjének lényege, határozottan és kimeritőleg mai napig sem birta megfejteni a tudomány. — Az ó görög világ bölcsei ép ugy, mint a legujabb kor mélyen elmélő tudósai, csak bizonytalan kézzel tapogatózának e saisi fátyol föllebbentése körül. — Több s kevesebb szerencsével jelölgették a föltételeket, melyektől a szép tárgyakról való itéletünk függ; — megalapitották a lélek eredeti erői között az *izlés* tehetségét; — rendszerbe igyekeztek foglalni a tulajdonokat, melyek által a szép eszméje természetben és művészetben nyilatkozni látszik. — Azonban magának az eszmének közelebbi meghatározása körül Plátó eszményítése ép ugy, mint Arisztotelesz empirismusa, — Kant és Krug izléstani tételei ép ugy, mint Hegel és Vischer elvont magyarázatai — egyformán jó adag kételyt és megoldandó nehézséget hagynak még fön a jövendő elmék számára. — Gyakran tünik a biráló szem elé a mélyelmű kisérletek s élesen különböztető meghatározásokból a „valamivel több, valamivel kevesebb.“ — — Ha nem épen meddő, de jelen föladatunkra mégis kevéssé alkalmas törekvés volna, im e különböző észleletek tengerére bocsátkozva, egybeállítani némely szétágazó véleményeket, vagy uj hypothesiseket vonni ki az eddig ismert s megalapítottaknak vélt széptani elvekből.

Célunk ezuttal, (*Carriére* vizsgálatait követve) nehány futólagos vonással érinteni az örök *szép* eszméjének a *természet és az emberi szellem* körében történő nyilvánulását. — Nem hasztalan, vagy legalább részünkről nem öröm nélküli a törekvés, melylyel akár az alakító művész-tehetség ébregetésére, akár saját lényünk s létünk nemesbítésére, egykét pillanatot szentelénk.

Annyi való, hogy a szépet, érzékeink közvetitése által közli velünk mind a természet mind a művészet. — Szemünk és fülünk a csatornák, melyeken keresztül a színek, hangok és alakok hatása mintegy kedélyünkbe ömlik. — S világos, hogy a szépség minden föltétele nem egyedül a kivülöttünk létező tárgyakban, hanem saját egyéniségünkben is gyökerezik. — Az a jól eső érzelem, az a szellemi tiszta gyönyör, melyben lelkünket a szép tárgy észrevétele ringatja, — nem önmagunktól függő, nem önkéntesen fölidézett s nem is esetleg fölmerült, hanem bizonyos határozott benyomásoknak lelkünkkel történt egybehatásából származik. — Két világ működik tehát öszve: a természet és a szellem világa; s az isteni lét egységétől áthatva, ezernemű változatosságában, mindkettő saját törvények szerint rendezteték.

A szabad természet mindnyájunkra nézve gazdag és nyilt forrása az aesthetikai élveknek. — Ezeren vannak, kik előtt néma és homályos a művészet minden alkotása: de magasztos örömre indító a hegyek között felkelő és leáldozó nap; — ezeren,

*) Olvastatott a Kisfaludy-társaság közülésén, febr. 6-kán 1863, mint székfoglaló értekezés.

kiknek ajkával felelt a szép eszméjét felfogni nem tudó Hippiász, midőn Szocratesztől kérdeztetve: tudja-e, mi a szép? „igen, ugy mond — egy szép leány!“ — — Mikép tagadhatnók tehát a természeti szép létezését, midőn hatása oly czáfolhatlanul s oly élénken nyilatkozik az érző kebelben? hogyan foghatnánk kezet azon — inkább *szerfölött*, mint *emberileg* bölcselő elmélettel, mely a természetet az örök szellem nyilatkozásának el nem ismervén, nem lát egyebet a mindenségben feloldhatlan ellenmondások folytonos lánczolatánál, s mely a gonoszságig csapongó *szellemi esetleget* is végetlenül magasabbnak tekinti, mint a csillagok törvényszerű keringését, vagy a növények ártatlan pompáját, — mert — ugy mond — a mi önmagát a gonoszságig téveszthetí, az még szellem. — S vajon állíthatni-e megdönthetlen határozottsággal, hogy a természet ezer alaku tárgyai és jelenetei egyoldalulag és hiányosan tükrözik az örök szép eszméjét, mely igaz és egész valódiságában csupán a művészet által jelenkezik? — Nem! a természet hatása nem csupán arra szorítkozik, hogy ösztönt ád a képzeletnek a művészeti szép létesítésére s a zord alak finomítására. — Öntapasztalásunk bizonyítja, hogy egy-egy fenséges természeti tárgy sokkal megragadóbb a közvetlen szemlélés pillanatában, mint midőn annak alanyiságunk tükrére vetődött képét vizsgáljuk. — Pedig mi egyéb a művészet, mint a bensőnkre rajzolódott szépnek visszasugárzása? — Azon nézetet sem fogadhatni el egész merevségében, hogy a természeti szép egyátalán és mindig fölötte áll a művészeti szépnek; — hogy amaz mindig uj s az általa ébresztett gyönyör folytonos, — mig emez, egyéni korlátolt vonásai miatt, csak rövid időre elégít ki; s végre, hogy a természeti szép, a művészetnek példánya, előképe, végczélja. — Mivé törpülne ekkor a teremtő szellem öntevékenysége? nem szorítnók-e a művészt a leggépiesebb másolás korlátai közé? nem tiltnók-e meg, hogy vázolt alakjaiba saját eszméit lehelje, a szétszórtat s elkülönzöttet az *eszmény* által egyesítse s igy az egyénben az egyetemit, az eszményit valósítani törekedjék?

A régiek élénk gyermeteg érzéssel látták tükröződni a természetben az istenit. Nap és tenger, folyamok és ligetek, bűbájos, érthető nyelven szóltak hozzájok, — s mivel a szép, mindig a szellem és a természet egyesülése, megszemélyesítették, sőt isteni hatalmakká emelték a tárgyakat, lelket öntvén az élettelen dolgokba, melyek által a lélek ön válrokonsága érzetére gerjesztetik. — Mi, bár a természeti szép legmagasb gyönyörei mellett sem személyesitjük többé a tárgyakat és jeleneteket: mégis jól tudjuk és érezzük, hogy azok csak azért szépek, mert egy-egy mélyen ható gondolatot lepleznek fel előttünk, érthetően tolmácsolva, hogy azt beléjök eredetileg maga a teremtő szellem fuvallotta. — Helyesen és szépen mondja egy tudományos vizsgáló, (Thiersch, hogy a szépség, mint az állagi substantialis) lét, s létalap nyilvánulása, uralkodik a teremtettségben, fönt és alant, közel és távol. — Eleven bélyegét mutatja a legegyszerübb növény, — szintugy, mint a virágok pompás kelyhe. — Ép oly élénken, habár egyszerüen, van az kinyomva egy sarjadó bokor fejlődési fokozatain, mint az embernek, e dicső növénynek, éltet lehelő alakzatán. — A láthatóvá lett lélek az, — a megdicsőülés titka az, melyben isten e világ fölé kiterjed. — Ép azért ragad meg bennünket a természet szépsége oly ellenállhatlanul, mert tüneményei által eszményi tartalmat s szellemi törvényeket szemléltet érzéki alakban. — Azonban az élet legelső s legközelebbi czélja mindig csak a létezés; — minden lény legelsőbben is önmagában hordja léte czélját s nem azért van, hogy bennünket alakjával gyönyörködtessen. — Nem szemlélhetjük a teremtettség pompáját amaz éneklő fülemile önhittségével, mely — mint a költő oly gyöngéden rajzolja:

— — istent jókor reggel,
Magasztalja szép énekkel;
Megköszönve a napot,
Melyre, im, felviradott;
A sugárt és harmatot,
A szellőt és illatot,
A fát, melynek lombja zöld,
A fészket, hol párja költ;

Az örömet, mely teli
Szivecskéjét tüzeli; —
Szóval a mi benne él,
Mit körében lát, szemlél,
Azt a pompát, fényt és szint,
Mely dicsőség, semmi kétség,
Ő értte jött létre,
Csupán ő érette mind!

Az örök végzet kegyének mondhatjuk, hogy a világegyetemben a teremtett dolgok viszonya és létezési módja, a mindenség czélján kivül, személyiségünk vágyainak s igényeinek is megfelel. — Ellenben a művészet alkotásai egyedül a szép eszméjének előtükrözése végett születnek. — Czéljok, vagy ha inkább akarjuk, eredményök: ama fölmagasztaló tetszés előidézése, mely öszhangban nyilatkozva látja és érzi a szellemet és anyagot, az örök eszmét és a mulandó küljelenséget. — A természet kimerithetlen változatosságban leplezi fel előttünk kellemeit; mig a művészet feladata: a szép ősképét, az eszményit, érzékiteni, a mint annak egymást pótló lenyomatai, t. i. a természeti tárgyak előtte feltünedeznek. — És mig a művész a természeti élet folyamából csak egyes kiváló pontokat s átfutó jeleneteket ragadhat és örökithet meg: addig a természet, melynek arcza pillanatról pillanatra változó, uj meg uj tárgyakat szólit életre, s létezésének e folytonos alakulásával messze hagyja maga után a művészetet. — Sajátságos és gazdag szépség tárul fel előttünk ez önmagát mindig ujjá szülő erő működésében, mely nemcsak egyes kiváló pontokat dicsőit meg, hanem az élet processusát szervesen összefüggőnek, egy fő szellemtől vezérlettnek s az alakok örök ujulásában oly igen tetszőnek mutatja. — Csak egy vidéket is mily sokszerű világitásban rajzolnak elénk a nap és év részei, mig a képiró hatalma a folyton változó létnek csupán egyes mozzanatára terjedhet!

Szellemünkre nézve azonban, a természet és művészet nem teszi egymást nélkülözhetővé. — A művészi végrehajtás mintegy megörökiti a mulandót: a természeti jelenetek által nyujtott gyönyör művészi alakításra buzdit s e czélra egyszersmind a legalkalmasabb külmével kinálkozik, — valamint a valóság maga műanyagot szolgáltat a költészetnek.

Tapasztalás szerint, a *természeti szép* főleg csak láttehetségünk birodalmához tartozó. — A fény és a szem közvetitése által nemcsak a különös és elaprózott, hanem a sok és különszerű is, *összefüggésben* lesz előttünk szemlélhetővé. — Meg kell azonban vallani, hogy sokszor, a természeti tárgyaknak nem csupán látásunkra, de egyéb érzékeinkre ható jelenségei is fokozzák a szép által előidézett szellemi gyönyört. — Egy kellemes tájon bizonyára nemcsak a hegy és völgy, a viz és lég, a dus tenyészet és fény — tehát a szem birodalma gyönyörködtet: hanem észrevehetőleg emelik a hatást a *viszhangos* erdők *hüs* árnya, vagy a tiszta nap *enyhe* sugárai, a lombok szellő-*susogása* vagy a friss patak *csörgedezése*, a csevegő madarak *éneke*, sőt maga a *balzsam*os levegő is, melyet *illat*tal fűszereztek a növények és virágok. — S mit tesz a meghatott művész a természet elbájoló panorámájával szemben?. Nem vázolja az előtte elterülő s annyi apró részletekből álló táj összes alakját, hanem ihletett lelke egyetemes hangulatából indulván ki, igyekszik ezen ihletnek *eszményi kép* által kölcsönözni látható kifejezést.

A szervetlen természet, ugy szólván, eleme és alapja a szerves életnek. — Egyes részei s nyilatkozásai kétségtelenül többé kevésbbé befolynak a szépség hatásának emelésére. — Maga a mindent körülövedző tiszta aether, a fény különböző módosulásai által, fokozza vagy csökkenti a tárgyak s jelenetek benyomásait. — A sötétség, mintegy az aether élet nélküli mozdulatlansága, mintha minden létezőt a semmiség éjébe meritett volna, jelképileg a halált ábrázolja előttünk. — Szivünk elfogul ez alaktalan homály özönében, — borzongató hidegség csap meg, — képzeletünk rémképeket teremteni hajlandó. — S mint szabadul föl érzelmünk e kellemetlen nyomás alól, ha a derengő ég boltján egyszerre kigyulnak a csillagok s fényökkel reánk tündöklik ama végtelenségben működő titokszerű élet! — A mi előbb halál volt, most megelevenül,

— a mi előbb vigasztalan borzadálylyal vett körül, most a fenség emelő, bátorító érzetét költi fel bennünk. — A fény nemcsak önmagában, mint a vidor életkedv és szellemi tisztaság jelképe, okoz aesthetikai gyönyört: hanem a tárgyak külszinének feltüntetése, desőt lát-távolának módosítása is. — A szinek t. i., a mint a fényt egészben, vagy részben elnyelik vagy visszaverik, különbözőleg hatnak reánk. — Máskép szól kedélyünköz a fájdalmat és gyászt jelképező fekete szin, — máskép a tisztaság és ártatlanság hófehér szine. — S ha nem akarjuk is egészen elfogadni azon, talán fölötte subjectiv, magyarázatokat, melyekkel *Carriére* s még inkább *Oersted*, a különböző szinek alakulását, jelentését és az általok ébresztett rokon és ellenszenvek egybefüggését fejtegetik: a szinek aesthetikai hatását kétségbe vonnunk, ellenkeznék a tapasztalással. — Hiszen még társadalmi érintkezésink alkalmával is jól eső érzéssel, sőt gyönyörrel szemléljük izléses hölgyeink külviseletén a szinek egybehangzó, helyes összeállitását, s e küljelenségből benső aesthetikai felfogásukra is könnyen következtetünk.

A fény és árny egymásba olvadása szüli a *fényhomályt*, mely a tárgyak egyéni, éles körvonalait elboritván szemünk elől, a különszerüek egy kellemes egészszé alakulását eszközli. Ábrándozásra ösztönöz, titokszerü sejtelmekkel tölti el a lelket s oly hangulatba ringatja kedélyünket, melyben az a körülöttünk létező s reánk ható tünemények megnyugtató harmóniáját érezheti.

Azonban a tárgyak világitására befoly a *lég* is, és igy a természeti szép nyilvánitásában hatalmas részt vesz a többi elemekkel együtt. — Sőt mozgása is különbözőleg hat kedélyünkre: most szelid érzelmekre hangol, majd lázas nyugtalanságra ingerli idegeinket. — Fölzaklató jelenetté válik a zugó viharban; enyhitő, nyájas érintéssé a lágy szellő lebbenésében. — Amaz mintegy a háborgó szenvedély vad őrjöngése: emez a szerelem gyöngéd suttogása, melyben a természet tárgyai látszanak beszélgetni egymással. S mint a fény a képző művészeteknek, a lég, a hangok által, közvetitője lesz a zene- és költészetnek.

S ki ne látná az örök szépség visszasugárzását a csendesen *álló viz* tükörében, melyből reánk a tiszta nyugalom képe, az ég lemerült kék boltozatja integet? Ki ne gyönyörködnék a hullámok játékában, mely a fény és szin pompája mellett, már a mozgás bizonyos szabályszerü vonalait is mutatja?! A forrás és patak, a folyó és tavak, folyamok és tengerek, mind saját kellemmel birnak s a táj szépségének kitünő elemei. — A keletiek szerint — ugymond Herder — a tavak és források a föld szemei: egy-egy felbuzgó szellem, egy-egy előtörő élet! S vajon nem azok-e valóban? A szép vidék nem olyan-e viz nélkül, mint egy szép arcz szem nélkül? — És midőn a viz, jég és hó alakjában, kristályodik s fehér lepellel vonja be a nyugvó földet, mily megható képét sugározza elénk a tisztaság és erőnek, melyből majd teljes pompában fejlik ki a következő tavasz! — S mivel *kristályt* emliténk, vajon a kristály egyes részeit nem a legszabályosabb rendben látjuk-e egymáshoz csatlakozva? Egységet mutat a különféleségben, — arányt a részek között, egyik oldal a másiknak, ugyszólván, megfelelő képmása, s ezt és amazt közös tengely kapcsolja öszve. — A drágakő, midőn szintlövellő sugárral s átlátszólag fölragyog előttünk, olyan, mint a megfagyott fény, vagy az anyag megdicsőülése.

Ha a *földet* tekintjük, már fölületének változatos alakulása leköti figyelmünket. — A *hegyek* égre törő ormai elvonják s fölemelik a kedélyt az alantiság szük korlátai közül, föl az ormok fölött kékellő aether felé. — A *völgy* nyájasan hivogat csenddel kináló kebelére. — A puszta *róna*, mely mint beláthatlan tenger terül szemeid előtt, a rejtelmes távolba késztet, önkénytelenül éreztetvén, hogy a huzamos egyhanguság, habár végtelenséggel párosul is, nem foglalja le oly állandóan kedélyedet, mint a különfélék kellemes öszhangja.

(Folytatjuk.) LÉVAY JÓZSEF.

BABÉRKOSZORÚ.

Szép a babér, ha ül magasztos homlokon,
Szép hogyha adja hölgy, szebb hogyha adja hon.
Mindig szép a babér, bár lant vagy kard dija:
Ez egy virág van itt, mely nem hervad soha.

Érette hajlanak a büszke homlokok,
Érette állanak künn a siroszlopok.
Élő avagy halott fejére ezt akar:
Babérerdőt vetett véréből a magyar.

Ezért ejt gyöngyöket a munkás homloka,
Ezért küzd harczmezőn a honfi s katona,
Minek csak szárnya van: ugy a kard mint az ész:
Borostyánlombokért küzd költő és művész.

A halvány mécs fölé ez szór éjjel sugárt,
Nyitott örvényen át érette nyúl a bárd;
Érette hull a köny, érette hull a vér:
Higyétek el, nekem, vérző minden babér.

S mi szép babér lehet, mit hősnek ád a hon.
Nem zöldel ez soha, hajh! csak hült homlokon.
Mi engem illet, én a babért szeretem,
Nem azt, nem azt mit ád: a mit nyer nemzetem!

JAMBOR PÁL.

A NŐK A TÜKÖR ELŐTT.

(Vége).

Kinyitottam a becsapott ajtót s egy más kisebb szobába léptem, melyről azt hittem, hogy a salonba vezet. Benyitottam ide is s nagy csodálkozásomra már senki sem volt benne. Oly hamar elmentek volna-e az esküvőre? Ily szegényes volna-e Etelka salona? Nem lehet. Ez más szoba. Ah istenem, hisz jól ismerem e szobát, ez az ő nappali szobája, az övé, kit kedvesemnek neveznék, ha rá feljogosítva érzeném magamat, csak azért, mert szeretem őt a nélkül, hogy tudnám: vajon viszonozza-e szerelmemet. Midegy. Itt nem hallja senki, nem tünhetek föl dicsekvőnek, nem sérthetem meg őt, különben is mindig kedvesemnek neveztem, már akkor is, midőn először láttam s annak fogom, ha többé nem láthatom, ha örökre elvesztem is. Hisz halottaink is csak névben élnek, mégis magunkéinak nevezzük, s mikor mondott le a száműzött hazájáról, habár az hálátlan is hozzá?

Hadd maradj, hadd nevezzelek kedvesemnek s bocsáss meg, ha nem tudlak ugy dicsőíteni, mint egy igazi szerelmeshez illik. Oh nem te vagy az asszonyok legdicsőbbike. Vannak náladnál szebbek, szellemdúsabbak, derekabbak. Termeted nem oly sugár, mint a nádszál, nyakad nem a hatytyúé, hajad nem ébenfekete s kibontva nem omolhatnék bársonypalástként sarkadig. Arczszined nem havas tetőkön piruló hajnal, s idomaid és vonásaid sem oly szabály szerint bájosak, hogy a képirók és szobrászok eszményének beillhetnél. De mély tüzű szemeidből annyi érzés és jóság sugárzik, vidám arczodon annyi derü mosolyog, a mennyi egész életemre elég volna vigasz- és áldásnak. Az öltözködésben sem tünsz ki. Azt a két selyem ruhát, melyet már évek óta viselsz, nem az első szabó csinálta, s annyit alkalmazod az ujabb divathoz, hogy már nagyon is látszik rajtok az erőltetés, mint a vénülő nőken, kik erőnek erejével ifjak akarnak lenni. De egyszerű rózsaszin vagy zöldes viselő ruhádban oly kedves jelenség vagy, hogy nem tudok betelni nézéseddel s mindig előttem állasz bár hova megyek. Látlak mindenütt, magányos szobámban, az utczai tömeg között,

álmomban, ébren, s mindig fürteid között képzelem azt a kis kék virágot, melyet egypárszor oda tűztél s mi annyira megtetszett nekem, hogy hangos dicséretre fakadtam s életemben az első bókot intéztem hozzád. A szellemdússágban is sokan felülmulnak. Szegény fejed, kevés szolgálatot tudnál tenni a politikai, irodalmi és művészi pártoknak. Oly kevéssé tudsz vitatkozni, mint valami elmést mondani, s annyira nincs ragyogó elméd, hogy egyetlen szónok, iró és művész sem vadászná tetszésedet. Ugyan mi okosat és szépet tudhatnál te nekik mondani, mikor még arra se vagy képes, hogy elrontsd vagy kellemesen összezavard a mit már mások elmondtak vagy megirtak? Hogyan nevezhetne valaki szellemdúsnak, midőn a leghaszontalanabb regény-, szinvagy dalműről sem mered kimondani itéletedet, mert félsz, hogy nem mondasz okosat? Nincs bátorságod, e nélkül pedig semmire sem mehetni, ez az első lépcső, a többit a gyakorlat adja meg. Valóban nagyon is hallgatag vagy a zajos társaságok közepett, hol annyi alkalmad volna fényleni, feltárni olvasottságod, kaczérkodni gondolatiddal. Fogadom naplót sem viszsz, nem jegyzed ki a könyvekből a gyöngygondolatokat, melyeket oly jól lehet alkalmazni levélben és társalgásban egyaránt. Ezért talán sokan együgyűnek gondolnak, pedig, istenemre, otthon, midőn ketten vagy hárman vagyunk, oly szépen és okosan tudsz beszélni, ha nem is nagy dolgokról, hogy akár reggelig elhallgassalak. Megvallom gyöngeségemet, örömestebb hallgatlak, mint olvasok némely magyar klassikust irodalmunk arany korából. Jobban és szebben beszélsz magyarul; csevegésed fölér egy tuczatt sonettot, tréfád egy kötet epigrammot, mosolyod egy egész csoport lyrikust. Ha már ennyiben van, ne is légy szellemdús, maradj okos- és szeretetreméltónak. Én csak szeretlek s nem akarok büszkélkedni veled a világ előtt. Épen azért azt sem bánom, hogy nem váltál hires zongorásznővé s tartózkodol még a kevésbbé műértők előtt is kimutatni a mit tudsz. Bizonyosan megtapsolna a társaság, megdicsérnének udvariasságból még a műértők is, de szivökből unnák magokat, a mig végig kinlódnál Beethoven valamelyik nehéz sonataján. — Játszszál te csak nekem s azt az egyszerű méla dallamot, mely annyira szivemre hatott. Emlékszel-e, most egy éve? Késő este volt, a gyertyák már csaknem leégtek, atyád elszunnyadt karszékében, én itt ültem, a hol most, te ott játsztál s hangjegy se volt előtted. Mintha emlékeimből játszottál, szivemből vetted volna a hangot. Menynyi minden eszembe jutott, gyermekségem és ifjuságom napjai, a remények és csalódások hosszu sora, a szerelem emléke, melynek csak kinjait ismertem, s midőn ezek is elviharzottak, egy rideg sivár közönyt, minden kínnál kínosabbat. Oly boldogtalannak éreztem magamat, ugy szerettem volna egy pillanatra boldog lenni, aztán meghalni. Ellágyulva lábaidhoz akartam borulni, hogy megköszönjem ezt az enyhitő, régóta első könnyet, mely szemembe tolúlt, de nem volt hozzá erőm, a helyett ráborultam a szék karjára s elmerülésemben nem vettem észre, hogy többé már nem játszol, hanem felém tekintesz, s engem is elszunyadtnak hivén, nevetsz rajta, hogy zongoráddal mindnyájunkat oly szépen elaltattál. Jó, hogy atyád is fölébredt s tréfára fordult a beszéd. Talán könnyezve vallottam volna meg szerelmemet, mi igen regényes, igen szinpadias lesz vala s legfeljebb csak azt nyertem volna vele, hogy többé nem léphetem át küszöbödet s nem lesz helyem a világon, hol megpihenhessek. Jól teszed, hogy nem tartod magad nagy zongoramüvésznőnek. Ily nagy hatást zongorád csak reám tehetett, ki nem sokat értek a zenéhez, de annál mélyebben szeretlek. Nincs kétség benne, hogy sok nő szebben zongoráz náladnál, sőt sok másban is túltesz rajtad. Nem hiszem, hogy a gazdasszonyok eszményképe légy. Alkalmasint nem tudnál nagyobbszerű háztartást kormányozni s oly estélyeket és bálokat adni, hogy ne csak szemben, de hátad megett is megdicsérjenek. A cselédekkel sem tudsz pörleni s megvonni tőlök a mit lehet, hogy egyébre teljék inkább. Azt sem vettem észre, hogy sokkal olcsóbban vettnek tudnád hirdetni mindazt, a mit épen oly drágán

vettél, mint akárki más. A bő költéshez sem igen volt módod hozzászokni, pedig a hires gazdasszonyság akár hogy csürjükcsavarjuk, sok pénzbe kerül. Például, van-e hires gazdasszony, a kinek nincs sok és jó befőttje? S nem kerül-e ez sokba, ha csak a czukrot számítjuk is? Ki látott hires gazdasszonyt, kinek asztaláról hiányzik a mi jó? S vajon csak a készitéstől függ-e a valódi jó étel s nem egyszersmind valami olyantól is, mi drága pénzbe kerül? Menynyi mindent kell bevásárolni egy hires gazdasszonynak s annál többet, minél hiresebb. S vajon azt a sok mindent ingyen adják-e? Oh a hires gazdasszonyság sok pénzbe kerül. Te kedvesem nem fogsz hires gazdasszony lenni. Nem lesz nagy háztartásunk, nem fogunk adni estélyeket, ebédeket, s épen nem szokhatod meg a bő költést, ha mindjárt vágynál is reá, mert nem lesz miből. Egyébiránt nem baj, ha asztalunkon kevés is lesz a sok jóból; a vendéglőben sem veszek össze a pinczérrel, hogy nem ad előmbe jobb ételt. Miért vesznék össze veled? Legfeljebb csak sajnálkozni fogok, hogy nem vagy hires gazdasszony, s a „Nemzet gazdasszonyai“ czimű egyesület bajosan vesz be tagjai közé.

De hova tévedtem. Ugy beszélek róla, mintha vőlegénye volnék, csak az esküvőt várnám, sőt mintha már nőül vettem volna s háztartásunkat rendeznők. Hova jut az ember, ha a szavakkal játszik, nem csak a politikában, hanem a szerelemben is. Megengedtem magamnak, hogy kedvesemnek nevezzem s im már mennyasszonyommá, nőmmé változott. Csunyaság! Hisz azt sem tudom, vajon szeret-e, csak annyit tudok, hogy jó indulatu irántam, örömest tür körében és szeret elbeszélgetni velem. Igaz, midőn elbucsúztam tőle, oly részvétteljes tekintetet vetett reám, oly megindulva nyujtotta jobbját! Miért ezt mindjárt szerelemre magyarázni. Hiu, dicsekvő, léha vagyok. Oh suttogó függönyök, csevegő madárka ott a kalitkában, s ti nyíló virágok asztalán, ne hogy megsugjátok neki badar beszédemet, megsértve érezhetné magát, rosz órát okoznék neki és soha se bocsátanám meg magamnak. Legyetek okosabbak, mint én s inkább az ő titkait sugjátok meg nekem, mondjátok el: nem volt-e beteg, mióta elhagytam, jó kedve volt-e mindig, emlegetett-e néha? Ha csak egypárszor is mondotta volna: beh kár, hogy nincs itt, mi jól elbeszélgetnénk; szegény, ki tudja hol jár most; ha elsohajtva nevemet, mélán tekintett volna a távolba: oh akkor megáldanálak benneteket, azt kivánnám neked jó függöny, sokáig, nagyon sokáig élj s érezd kezének lágy nyomát; neked madárka, hogy mindig kezéből nyerj czukrot, s nektek nyíló virágok, hogy fürtei között hervadjatok el. Kivánhatok-e ennél többet, nagyobb áldást? De akár emlegetett, akár nem, csak hogy itt vagyok, e szobába vezetett angyal vagy ördög, nem . . . nem . . . angyal, hiszen hozzá vezetett, hisz csak azért fedte föl előttem nehány boldogtalan nő titkát, hogy inkább örülhessek jó szivének, ártatlan lelkének, s kétszerte jobban szerethessem. Varázs vagy álom, angyal vagy ördög, bár ki légy, csak hogy visszaadtad nekem e szobát, e pamlag előtti karosszéket! Vajha jóságodat még azzal tetéznéd, hogy ide a pamlagra varázsold őt magát is, hadd beszélgetnénk el egy órácskát, aztán nem bánom vigy vissza Párisba, fektess beteg ágyamra, itass meg ujra velem egy rakás keserü orvosságot. Ez óra örömében erőt fogok meritni egy egész évre.

Mi ez? Mintha a másik szobából hangját hallanám. Természetes. Hiszen reggel van, eddig hálószobájában felöltözködött s mindjárt ide fog jőni. Valóban, nem soká belépett egyszerű zöldes ruhájában, pirosan, derülten, mosolyogva. Hogy örvendettem, hogy nem látott meg s hogy szerettem volna mégis, ha a viszontlátás örömében elsikoltja magát s karjaim közé omlik. Megint elbiztam magamat, azért igazán megérdemeltem, hogy nem ült zongorájához azt a méla dallamot játszani, sem azt a kis kék virágot nem szakította le s tűzte fürtei közé, hanem szörnyüködve a különben épen nem poros butorokon, hirtelen törlő rongyot fogott s egész prózailag el kezdett törülgetni. Jó, hogy utjába esett a madárkalitka, legalább egy kissé megpihent madárkájával csevegni; jó, hogy virágait sem

mellőzhette, félbehagyta a törlést s gondosan megöntözte őket. De aztán ismét fölvette azt a csunya törlőrongyot, letörülte a zongorát, a pamlag és székek karfáját, a tükrös asztalkát s magát a tükröt. A tükör hálából reá mosolygott s oly szépen sugározta vissza alakját, hogy nem könnyen válhatott meg tőle. Letette a törlőrongyot, ugy sem volt már mit törülnie, megállott a tükör előtt s nézte magát benne.

— Ez a ruha igazán jól áll — szólalt meg méla enyelgéssel — épen az a szin, az a szövet, a mi a régié. Az uj selyem ruhámat akartam fölvenni, melyet atyám a minap csináltatott nevem napjára; bizony ideje is volt, mert az a régi eleget szolgált. De mégis ezt vettem föl, abban az uj selyem ruhámban oly méltóságosan nézek ki, mint egy kompolti kisasszony, soha sem volt oly nehéz selyem ruhám, nem tudom mi jutott eszébe atyámnak, hogy ilyennel lepett meg. Ez sokkal jobban áll nekem, tudom neki is inkább fogok tetszeni benne. De honnan tudom? Soha se mondta, csak ugy gondolom, sejtem, mert ismerem őt. Alig várom, hogy lássam. Az este kellett megérkeznie, legalább azt irta egyik barátjának. Ma délelőtt bizonyosan meglátogat, bár jőne ebéd felé, atyám talán itt marasztaná, ebéd után is egy óráig itt maradna, talán egész estig, elkisérne a szinházba, ma ugy is uj darab van, s ő már egy egész év óta nem látott magyar előadást. . .

Rólam van-e itt szó vagy másról. Ki az az ő, ki az este megérkezett? Azonban tünődésemet nem fűzhettem odább, mert nehány percznyi szünet után ujra megszólalt.

— Igy ni, — folytatá, még egy kissé csinosítva magát, mintegy utána pótolva, mit öltözőasztalánál elfeledett — mindjárt kész vagyok, most már jöhet. Oh, ha még ma reggel eljőne! De vajon eljő-e, emlékszik-e reám, jutottam-e néha eszébe. Ha egy kis emléket hozott volna nekem Párisból, valami semmiséget, mi alig ér egypár fillért, beh híven megőrizném. De mi jogom van mindehhez? Mily hiszékeny és önhitt vagyok. Azt hiszem róla, hogy udvarlóm, szerelmes belém, csak azért. mert szives néha meglátogatni, örömest beszélget velem, egypár könyvet hoz vagy ajánl olvasni, s mindig köszön, még messziről is, midőn alig veszem észre. S mindezt én már szerelemre magyarázom, mintegy követelem, hogy engem látogasson meg először, emléket hozzon nekem Párisból, egész napját nálam töltse. Ez rút, nagyon rút! Ugyan micsoda orczával fogadhatnék el tőle emléket? Jó, hogy nem tudhatja meg, mit gondolok, alkalmasint megvetne, többé nem jőne hozzánk. De meg nem foghatom, eddig is miért járt ide, olyan okos ember nem jobban elmulathatna-e másutt, mint nálam szegény együgyü leánynál. Jól mondom, igazán együgyü vagyok, kivált ma, van egy hónapja, hogy ennyi bohóságot nem gondoltam össze. . .

Vajon én volnék-e az a nagyon okos ember? Igaz, hogy én mindig örömest látogattam s beszélgettem vele, könyveket is vittem neki, messziről is köszöntem mindig, s Párisból csakugyan vissza kell térnem valaha. De vajon nem lehet más is ily ember, magamra vegyem-e mindazt? Oh kedvesem, mond ki nevemet, aztán némulj el s engedj lábaidhoz borulnom! De ő nem értette meg néma vágyamat, folyvást hallgatott, elkedvetlenedve fordult el a tükörtől s az ablak felé lépdelt. Virágaihoz érve egy kissé felvidult. Ki is ne vidulna fel azokra a kis virágokra tekintve, melyek a zöld lombok közt fehér pettyes kék szemeikkel oly vidáman mosolyognak, mintha lelkök volna. Gyönyörködve nézte őket, velök mosolygott, aztán leszakított egypárt belőlök, a tükörhöz szaladt és fürtei közé tűzte.

— Nagyon illik nekem, igy, e virágot tüzve hajamba, valóban szép vagyok, legalább ő igy tart szépnek. Ezt nem csak sejtem, hanem tudom. Ő mondotta, nem is mondott több bókot soha, épen azért nem szabad elfelednem s e kedvencz kék virágával kell fogadnom; délutánig csak nem hervad el s ha elharvadna, mást szakitok, mert az lehetlen, hogy el ne jőjön, ha délben nem jő, eljő délután, ha délután sem, eljő este. El kell jőnie, örülni fog, ha meglátja hajamban a kék virágot s megint azt mondja — oh istenem, arra nem is gondol-

tam — azt mondhatja magában: ime hogy kaczérkodom vele. Ez nem illenék hozzá, mert nem volna igaz, de igaz, hiszen semmi által nem adta jelét, hogy szeret. Hát én adtam-e, s mégis szeretem őt. Ő legalább azt mondotta, illik hajamba a kék virág s igy vagyok legszebb. Miért mondotta? Csak azért, hogy aztán megitéljen, ha követem izlését; ha megitél: nem szeret s akkor — nem, nem — kitépem hajamból a virágot, pedig kár érte, szegény virágok hasztalan hervadnak el. Csak legalább le ne szakitottam volna.... Én bizony feltűzöm bármi történjék. Isten látja lelkemet nem vagyok kaczér, csak szeretek.

Ujra feltűzte a már egyszer levett kék virágot, aztán ismét levette, megint föltette s kétszer háromszor elsuttogta: én bizony leveszem, én bizony feltűzöm. Aztán mintha véget akarna vetni minden okoskodásnak, mintha félne a további küzdelemtől, a feltűzött virággal fürtei közt elszaladt a tükörtől, zongorájához ült s játszani kezdte azt az egyszerü méla dallamot, mely egykor annyira meghatott volt.

Ah most nem éreztem magam boldogtalannak, nem kivántam boldog lenni, boldog voltam, s lábaihoz borulva ölébe hajtám fejem. „Szeretlek! — rebegtem, hozzá emelve karjaim: könnybe borult szemeink egy átható pillantásában összeolvadt lelkünk, s im egyszerre elsötétült előttem minden, karja lágy ölelése helyett két markos kéz durva rázását érzém, édes suttogása helyett valami durva mérges hangot — fölébredtem, most az egyszer és utoljára igazán, többé nem álmomban, hanem valósággal.

Ott feküdtem ujra a kandalló előtti karszéken, szemembe a reggeli napfény sütött, előttem a hôtel fehér nyakkendős orvosa állott, ki csak az elébb szabadithatta ki magát lázasan ölelő karjaim közül. No hiszen volt drága dolgom. Az orvos szörnyen megdorgált, tüstént lefektetett. Azt mondotta, hogy ismét visszaestem lázamba, hogy, ha nem engedelmeskedem parancsainak, nem áll jót értem, soha se gyógyulok meg. Három üveg orvosságot rendelt, de azt hiszem, nem attól a sok fekete, sárga és piros zagyvaléktól gyógyultam meg. Meg vagyok győződve, hogy lázálmam gyógyította meg lázamat egész homeopatice. Még az nap csendes, nyugodt és derültté váltam. Egypár nap mulva már kimehettem a szobából. Oly jó kedvem volt, oly szépnek tünt fel előttem minden: mindenütt ott láttam őt, egyszerű zöldes ruhájában, kék virággal fürtei közt, mindegyre fülembe csengett az a méla dallam s mintha hallanám az ő édes suttogását is: „Nem vagyok kaczér, csak szeretem őt!“

Mondjak-e még többet? Talán némelyek olvasóim közül kiváncsiak megtudni, mi lett az én emigrans barátomból. Kiismerte-e, nőül vette-e rejtélyes franczia özvegyét. Bizony nem szolgálhatok vele. Azután többé nem találkozhattunk. Felgyógyulásom után mindjárt meglátogattam, de nem volt honn, Londonba utazott, s a mint másoktól értesültem, épen rejtélyes özvegye után. Nagyon sajnáltam, hogy nem beszélhettem el neki álmomat, melyre alkalmat épen ő adott.

Bár nekünk se beszélte volna el! — kiáltja valamelyik boszus olvasóm, ha ugyan nem unt meg egész idáig kisérni. Párisba menni s nem találni ott más anyagot egy lázálomnál! Mi érdekes kalandokat, egy hatásos beszélyt vártunk a párisi életből s nem ily álmos genreképeket, melyekre igazán reá illik Horatius mondása: velut aegri somnia. Oh ez nagyon igazságtalan kritika! Igazságtalan és epés olvasóm, ha a párisi életről akarsz olvasni, fordúlj a franczia irókhoz. Ők jobban leirják azt, mint én tudhattam volna, hat héti tapasztalás után. Vagy ha nem tudsz francziául, keress oly magyar novellistát, találsz eleget, ki soha se járt Párisban, de azért leirja neked oly hiven, mintha mindent szemével látott volna. A miért egyik irónak nincs oly nagy phantáziája, mint a másiknak, azért még nem kell pálczát törni felette.

Jól van, elégedjünk meg hát a párisi álom hazai képeivel, de hát megfelel-e az álom az ő fenhéjázó czimének? Föl van-e a tükör előtt tüntetve minden nevezetesb női szenvedély? Legalább is száz asszonyt

vártunk, mindenesetre valami nagyobb kerekszámot s ime meg kell elégednünk héttel! Bár ki tegye olvasóim közül az ellenvetést, nagyon felületes gondolkozó. Tehetek-e róla, hogy csak öt-hat órát álmodtam? Száz nőről legalább is négy napig kellett volna álmodnom s négy kötetet irni össze. Nevetség. Azt hiszem ez ellenvetés bővebb czáfolatot nem érdemel.

De miért tüntetett fel ön nagy részt boldogtalan nőket s azokat is leginkább csak gyönge oldalaikról? Nem rajzolhatta volna-e ön a női erényt ezer változatban, ön affectalt szerelmi ábrándjai mellett is nőgyülölő, pessimista s minden felett unalmas iró. Ezt a megjegyzést valamelyik irónő teszi. Sajnálom, hogy felelnem kell reá, bár udvariasságból hallgatnom kellene. Kedves nagysám sem az életet nem vizsgálja mélyebben, sem nagy költőket nem olvas, vagy pedig a mi hihetőbb, találva érezte magát rajzom által s most boszut áll rajtam. Nagysádnak tudnia kellene mint nőnek, hogy a tükör előtt sokkal több női gyöngeség nyilatkozhatik, mint erény. Mit keresne sokat a tükör előtt a gondos anya, az elfoglalt nő? Nyujthat-e érdekes rajzra anyagot az olyan nő, ki csinosan felöltözik előtte s bár nagyon tiszteletre méltó tulajdonai vannak, de semmi tragikum vagy komikum nincs életében, a min a költő kaphatna. Oh higyje meg nagysád, hogy nem a boldog s ritka erényü nők azok, kikről jó tragédiákat és komédiákat lehet irni, sőt még oly genreképeket sem, a minőket álmom vázolt nagysád elébe, de a melyek nem nyerhették meg tetszését, mit egyébiránt legyen szabad csak elfogultságnak és boszunak tulajdonítnom.

Minő formátlan mű, nincs semmi központja, kerekdedsége, még négy-öt kötetet lehetne hozzá irni s még sem lenne vége. Igy csak valamelyik irótársam kiálthat fel, ki irigyli művem hatását és szeretné tönkre silányítani. Ismerem e fajt, e bukott költőket, kik a kritikára adták magokat s mivel magok nem tudnak teremteni, rontani igyekeznek, hogy némi hirre vergődhessenek. Nincs egyetlen eredeti eszméjök. Macaulay, Planche, Lessing, Schmidt Julián nélkül gondolkozni sem tudnak. Aztán gorombák mint a pokrócz. Minő gorombaság oly észrevételt tenni az én munkámra, hogy formátlan s még öt kötetet lehetne hozzá irni. Hát Cervantes „Don Quixotte"-ja, Byron „Don Juan"-ja, Boz „Pickwick-club"-ja nem formátlanok-e, nem lehetne-e még hozzájok egypár kötetet irni. E három név súlya lenyom ezer kritikust, s ha nem restelném, még odahajítnám nyomtatékul azt az örök igazságot, hogy minden irót, minden művet saját magából kell megbirálnunk, nem holmi önkényes törvények szerint.

De mi az ördög lelt engem, hogy ugy dicsérem munkámat? Egészen belejöttem a szerény irók elő- és utószóinak arczátlanságába, sőt tovább mentem, egész divatos magyar iró vagyok, ki élet-halálra védelmezi művét a közönség és kritika ellen. Hijába, az ember nem állhat ellent a divat ragályának. Alkalmasint éreztem művem gyöngeségét, egypár szerény igazoló szót akartam mondani s kipattant szerénytelenségem. Bocsásd meg tisztelt olvasó, nem fog többé megtörténni, először és utolszor tettem. Ha mástól oly sokszor eltűrted, tőlem is eltűrheted legalább egyszer! . .

Eh a nyomdainas! ez az átkozott ördög fiu ismét a nyakamra jött s kéziratot követel. Mindjárt kész vagyok fiam, csak egypár perczet várj, a mig elolvasom a mit irtam, különben bolondokat fogtok szedni. Igy ni, már kész vagyok. Vedd fiam és siess, de ügyelj, hogy a mi szedőnknek add át. Nyomdátokban sok politikai lapot szednek, hivatalost és félhivatalost, névleg függetlent és valódilag függetlent. Ha eltéveszted a szedőt, beszélyem végét még valamelyik politikai lapba szedik ki vezérczikknek. Mily furcsán tünnék föl vezérczikként az én szerelmi ábrándom! Még sem volna épen oly nevetséges. Olvastam én ábrándosabb vezérczikkeket is.

Azonban vedd fiam és siess. Már világos van, egész éjjel nem aludtam, jól fog esni egy kis reggeli álom. Valóban jobb alunni, álmodozni, mint virrasztva álmokat irni le, hogy mások elszunyadjanak.

GYULAI PÁL.

A KIRÁLYI GYERMEKEK.

(Svéd népballada).

Volt két nemes királyi magzat,
Hiven függtek egymáson,
A várban eljegyezték egymást,
Fent az erkélyi álláson.

„És hát mikép jöjjek szobádig,
S hozzád estve hogyan?
Hiszen közötted és közöttem
Két rohanó folyam.“

„Hajitsd le tulparton ruháid,
És eredj uszásnak,
Én liliomágra világot
Teszek ki lámpásnak.“

Egy álnok ember állt közel,
S hallotta mit beszélt.
„A mint igaz hogy élek, el kell
Rontnom e frigykötélt.“

És a nemes királyi magzat
A partra lépe már,
S látja, hogy a liliomágon
Lángol a fénysugár.

De szintugy amaz álnok ember
A partra ment mindjárt,
Kioltá a liliom ágon
Lámpásoló sugárt.

És uszott ő, földetlen uszott,
Irányától messze tova,
A sós elem közül nem ére,
Nem ére partra sehova.

Gyalázat rád, te álnok!
Verjen isten mindjárt,
Ki eloltád a liliom ágon
Lámpásoló sugárt.

Befut most egy kisded fiucska
S ekképen szólala:
„Láték nemes királyi magzatot,
A mint a kék árba hala.“

Ott üle sok szép hajadon,
Skarlátban finomul,
Ott a nemes királykisasszony,
Kinek most könnye hull.

„Ah jó anyám, édes anyám!
Mire kérlek szépen:
Szabad nekem a kertbe menni,
Sétálni csak épen?“

„Igen, szabad, a kertbe menni
Sétálgatni, lányom!
De költsd fel a kis öcsédet is,
Ő is veled hadd sétáljon.“

„Igen kicsin ő, s fiatal,
Még ő nagyon keveset ért,
Ő liliomot, rózsaszálat,
Mind gyökerestül összesért.“

Még a nemes királykisasszony
Mene atyjának elébe:
„Szabad nekem a kertbe menni,
Sétálni csak épen?“

„Igen, szabad a kertbe menni,
Sétálgatni, lányom!
De költsd fel a kis fiut is,
Ő is veled hadd sétáljon.“

„A kis fiu igen szeleske,
Vele semmi öröm,
Minden rózsát kitép tövestül,
S a kebelébe töm.“

És a nemes királykisasszony
Tengerpartra megy el,
Ott lelve atyjának halászát
Halászni partközel:

„Ugyan, halásza én atyámnak,
Oly nedves és fagyott!
Nem láta a kéklő habokban
Királyi magzatot?“

„Álló éjtszaka itt halásztunk
Partnál lubiczkolva,
Megleltük a nemes királyfit
Kék habokba halva.

Lábán volt feszes harisnya,
S ezüst csatos csizma,
És a királyfi teste volt
Parthosszant leuszva.“

S vevé arany lánczát nyakárul,
Kezéről arany gyürüjét,
Odadta atyja halászának,
Ki megtalálta kedvesét.

„Köszöntse honn atyám, anyámat,
Viseljék a bánatot,
Én a tenger mélyén a kedves
Karjai között maradok.“

ERDÉLYI JÁNOS.

AZ ÉLET BECSE.

BESZÉLY.

Irta Scribe Jenő.

József, a salon ajtaját kinyitva, jelenté, hogy a postakocsi készen áll. Anyám s nővérem karjaimba omlottak.

— Még van idő — szólt anyám — hagyj fel ez utazással, maradj velünk.

— Édesanyám, én nemes fiu vagyok s huszonnégy éves, illő, hogy hazánkban tudjanak rólam s mondják azt, hogy pályát vívtam magamnak, akár a hadseregnél, akár az udvarnál.

— S ha elmészsz, kedves Bernátom, mi lesz belőlem?

— Ó édesanyám, te boldog és büszke leendesz, ha értesülni fogsz fiad szerencséjéről.

— De ha elesnél a csatákban?

— Ki gondol életével a csatában? Ha az ember nemes és huszonnégy éves, akkor csak a dicsőségre gondol, jó anyám; s meglásd nehány év mulva mint ezredes, vagy mint tábornok fogok visszatérni, sőt tán valami fényes ranggal a versaillesi udvarnál.

— S mi haszna lesz annak?

— Hogy az emberek tisztelni s tekintélyben fognak tartani.

— S azután?

— S kalapot emelnek előttem!

— S azután?

— Nőül veszem Henriettet kedves cousinomat, férjhez adom ifju nővéreimet, s együtt fogunk élni csendesen és boldogan bretagnei jószágaimon.

— És mi akadályoz, hogy e szép életet ne ma kezdjed? Nem hagyott-e atyád szép vagyont? Husz mértföldnyi téren van-e gazdagabb uradalom, s szebb kastély mint ez a roche-bernárdi. Nem tisztelnek-e eléggé hübérnökeid, s ha közéjök mészsz, nem hódolnak-e eléggé mindnyájan? Ne hagyj el minket, maradj közöttünk, ifju nővéreiddel s öreg anyáddal, kit talán nem is fogsz életben látni, mikor visszatérsz; ne menj a hiu dicsőség után s ne tékozold el örömidet gond és gyötrelem közt, ugy is hamar elmulnak; az élet oly édes, jó gyermekem, s a nap oly szépen süt Bretagneban, maradj velünk.

Ezeket mondva, a salon ablakán a park illatos fáira mutatott, az árnyékos ligetekre s a nap sugáraiban tündöklő virágdús gesztenye és orgonafákra. Az előszobában cselédség állott, az öreg kertész egész családjával jött búcsúzni, mindenki szomorú és hallgatag volt, s mindegyik azt látszék mondani — ne menj el! ne utazz! maradj!

Hortense karjaiba szorított, a kis Amália pedig Lafontaine meséivel szaladt előmbe s igy szólt:

— Olvasd csak, olvasd a *két galamb történetét*, s aztán ne menj, maradj itthon!

Hirtelen fordulattal szabaditám ki magamat közülök.

— Én ifju vagyok, és nemes; nekem becsület, dicsőség kell, hagyjatok mennem. Az udvarra rohantam; s már a postakocsiba akartam lépni, midőn a lépcsőzeten egy nőalak jelent meg: Henriette volt, nem sírt, egy szót sem szólt .... de halvány s reszkető volt, alig tudott állani, fehér kendőjét lebbenté, istenhozzádot intett s eszméletlen hullott a kövezetre. Hozzá rohantam, felemeltem, karjaimba zártam s örök szerelmet esküvém neki; midőn egészen magához tért, jó anyám gondjaira biztam, s a nélkül hogy csak egyszer is visszatekintettem volna, szekérbe ülve elhajtaték. Ha még egyszer láttam volna őt, nem lett volna erőm elutazni.

Nehány percz alatt a kocsi messze távozott. Jó darab ideig csak nővéreimre, Henriette-re, édesanyámra s azon boldog helyzetre tudtam gondolni, melyet odahagyék, de a mint Roche-Bernad tornyai lassankint eltünedeztek szemeim elől — azon gondolatok is elenyésztek, s a dicsőség és nagyravágyás álmai tölték be lelkemet.

Minő terveket, minő légvárakat, mily szép tetteket gondoltam ki, elmélkedvén a postaszekér egyhangu zörgése mellett. Roppant vagyont, tisztességeket, méltóságokat, örökös sikert jósoltam magamnak; ugy gondolám, hogy mindent megérdemlek s természetesen meg is ajándékoztam magam minden vágyaim beteljesülésével. A mint az uton haladtam, folytonosan emelkedvén a hivatalokban, végre midőn estve a szokott állomásra érkeztünk, már herczeg, pair, kormányzó, sőt Francziaország marschallja lettem; csak legényem hangja ébresztett fel álmadozásimból s szállitott le magas hivatalaimból — midőn egyszerüen urfinak szólitott. Másnap ugyanazon álmak, ugyanazon remények, s igy tovább több napon át — mert utazásom hosszas volt. Sedan tájékára kellett mennem C. . . herczeghez, ki atyámnak s családunknak régi barátja volt. Ugy volt rendezve, hogy ő engem Párisba vigyen, a hónap vége felé Versaillesban bémutasson s számomra egy dragonyos századot szerezzen.

Este érkeztem Sedanba, s késő lévén az idő hogy a kastélyba menjek, másnapra halasztám látogatásomat; s „Francziaország Paizsá"-hoz, a város legszebb vendéglőjébe, szállottam, hol rendesen a tisztek együtt szoktak lenni, mert Sedan erősített hely s mindig őrséggel van ellátva. Az utczák tekintete is harczias, s magok a polgárok oly katonás tartásuak, mintha mondanák az idegennek: Mi a nagy Turenne polgártársai vagyunk!

A köz asztalnál vacsoráltam s kérdém, hogy merre van az út C. . . herczeg kastélyához, mely három mértföld a várostól? Akárki megmutatja, felelték, nagyon ismeretes hely; ott halt meg a hires katona, Fabert tábornok. S elkezdtek beszélni Fabert tábornokról, a mi egyébiránt ifju katonák közt természetes beszédtárgy volt. Beszéltek csatáiról, tetteiről, s szerénységéről, mely szerint sem a nemes levelet, sem a rendjeleket, mikkel XIV. Lajos megkinálta, el nem fogadta; beszéltek különösen azon megfoghatatlan szerencséjéről, hogy egyszerű közlegényből Francziaország marschalljává tudott emelkedni; ő a minden születés nélküli, ő a nyomdász fiu; ő egyetlen példa volt ily nagy szerencsére — annyira, hogy még életében, a nép természetfeletti dolognak tartotta ezt az egész historiát.

Azt beszélték, hogy gyermekkora óta a mágiával s más boszorkányos mesterségekkel foglalkozott s az *ördöggel* szövetkezett. S vendéglősünk egész hideg vérrel állitá, hogy mikor az öreg Fabert meghalt, C... herczeg kastélyában egy ismeretlen *fekete ember* jelent meg, s magával vitte a tábornok lelkét, melyet kialkudott volt; sőt még most is, május hónapban, a tábornok halála idején, egy lámpát hordó fekete alak mindig látható. Ez elbeszélésre jót nevettünk s ittunk egy-két pohár champagneit a Fabert védszelleméért, kérvén őt, hogy minket is pártoljon, s engedjen olyan csatákat nyernünk mint a Fabert győzelmei valának, Colliour és Marfée mellett.

Másnap korán kelve, mentem a kastélyba, melyet a vendéglős elbeszélése után kiváncsiabban szemléltem, mint különben tettem volna; gót izlésü, roppant épület volt.

A szolga, kivel találkozám, megkérdé nevem, hogy urának béjelentsen, s egy fegyverterembe vezetett, hol vadász eszközök s családi képek szemlélésével töltém az időt.

Vártam egy darabig, de senki sem jött; a dicsőség és fény pályája tehát az előszobán kezdődik, mondám magamban, s mint elégedetlen folyamodó türelmetlenkedni kezdtem. Kétszer, háromszor átnéztem a képeket s a fegyvereket, mig végre valami neszt hallék. Egy roszul betett ajtót fölnyitott a légvonat. Oda néztem s gyönyörü kis szobát pillanték meg, két ablaka volt, s üveges ajtaja a pompás kertbe nyilt, nehány lépést tettem a szobába, de egy nagy tükörbe pillantva megállottam; mert háttal azon ajtó felé fordulva, hol én beléptem, egy embert láttam meg, ki azonban, engem észre se véve, hirtelen az ablakhoz szaladott. Könnyek barázdálták arczát s kétségbeesés látszott vonásain, — fejét hirtelen kezeibe rejtve nagy lépésekkel kezde sétálni.

Mellettem elmenve észrevett és megrettent, én is egészen zavarba jöttem kimélytelenségem miatt, s valamit dadogva, vissza akartam vonulni.

— Kicsoda ön? Mit akar ön? kérdé szigoru hangon, karom megragadva.

— Én Bernát vagyok, roche-bernadi lovag — s most érkezem Bretagneból.

— Tudom, tudom — mondá ő, megölelgetvén s élénken tudakozódván családomról, sokat beszélt atyámról, ugy hogy meg kelle győződnöm, hogy ő a kastély ura.

— Ön C. . . herczeg? — kérdém tőle. Ő felkelt, meghajtá magát s igy szólt:

— Egykor az voltam; többé nem vagyok; én nem vagyok semmi. De látva megütődésemet, igy folytatta: Hagyjuk ezt, fiatal ember, ne szakaszszon félbe.

— Jól van, uram; de minthogy én akaratom ellen tanuja valék ön fájdalmának és bánatának, ha jóakaratom és barátságom képes lenne azt enyhiteni. . . .

— Igen, igen, önnek igaza van, nem mintha ön megváltoztathatná sorsomat, hanem legalább meg fogja hallgatni utolsó akaratom és kivánságom, s ezt meg is várom öntől.

Az ajtót bezárta s visszajőve mellém ült, én felindulva s reszketve vártam szavait; szavai méltóságosak és ünnepélyesek valának. Arczulatán valami csodálatos kifejezést láttam, milyet addig senkin se észleltem. Homloka balvégzetesség bélyegét hordozá. Arcza halvány, fekete szemei villámlók valának, s vonásai, bár szenvedést mutatának, olykor-olykor gúnyos, mondhatni pokoli mosolyra vonultak.

— A mit ön hallani fog — mondá — meg fogja zavarni eszét. Ön nem fogja hinni — — — Ön kétkedni fog. . . . Én is szeretném azt tenni, de itt vannak a bizonyítványok, no' s aztán különben is egész környezetünkben, sőt önéletünkben is igen sok van, mit kimagyarázni képesek nem vagyunk s mégis hinnünk kell.

Pillanatra megállt, mintha eszméit akarná rendezni, kezét végig vonta homlokán s aztán igy folytatá:

— E kastélyban születtem s két nagyobb fivérem volt, kikre családunk minden előnye: rangja és vagyona várt, mig nekem legfeljebb az *abbé* vagy más efféle czimmel kelle megelégednem, de agyvelőmet a dicsőség és nagyravágyás gondolati égeték s szivem lázasan dobogott értök. Szerencsétlen voltam a homályban, mohón vágytam a hir és fény után, csak azon eszközökre gondoltam, melyekkel ezt megszerezhetém, s e gondolat az élet minden más örömei és gyönyörei iránt érzéketlenné tett. Felejtve a jelent csak a jövőnek éltem, ah, de ez a jövő oly komor volt. Már harmincz éves valék s még semmise' voltam. Ekkor a fővárosban irodalmi nevezetességek kezdtek feltünni, kiknek hire hozzánk is eljutott.

Ah, gondolám sokszor, ha én pályámat a tudományok terén futhatnám meg! Legalább lenne *hirnevem* — hisz egyedül ez a *boldogság*.

Bánatimat egy vén néger rabszolgával közöltem, ki még születésem előtt a kastélyban volt s azt mondják ismerte Fabert tábornokot is — sőt halálos ágya mellett is ő volt legközelebb.

E szavakra valami meglepetést tanusító jelt kellett tennem, mert a beszélő elhallgatott s kérdé, hogy mi bajom? Semmi, felelém; de önkénytelen a vendéglős *fekete emberére* gondoltam. A herczeg folytatá:

Egy nap Jágó előtt — igy hivták a szerencsent — nagyon is elkeseredve igy kiálték fel: tiz évet adnék életemből, ha első rangu iró lehetnék. Tiz év — mondá ő hidegen, — tiz év, valóban sok, s az a csekélység drágán volna fizetve, na de semmitse' tesz, elfogadom a tiz évet; emlékezzék meg igéretére, tiz év; én is igérem a hirnevet s szavam megtartom. Képzelheti ön meglepetésemet, hallván hogy az öreg igy beszél, azt hivém hogy elment az esze, nevetve vonogatám vállaim, azonban nehány nap mulva Párisba utaztam.

Párisban a tudósok közé vegyültem, példájok felbátorított s egymásután nehány munkát közöltem, elég nagy szerencsével; egész Páris kivánta azokat olvasni, a hirlapok folytonosan dicsértek, uj nevem, melyet fölvevék, hiressé lett s még tegnap is bámult volna ön. . . .

— De ön e szerint nem C. . . herczeg?

— Nem; — felelt ő hidegen. Vajon ki lehet, gondolám magamban — Marmontel, d'Alembert, vagy Voltaire? Ismeretlenem gúnyosan s bánatteljesen mosolygott — s beszédét igy folytatá:

— Az irodalmi név, melyet annyira ohajtottam, csakhamar elégtelen volt oly hirszomjas léleknek mint az enyém. Fényesebb sikert ohajték, s a mellőlem sohase' távozó Jágónak azt mondám: valódi hirnév és dicsőség csak a harczmezőn terem. Mi egy iró? mi egy költő? Semmi. Beszélj nekem a nagy katonákról, a hadvezérekről: ezek sorsát szeretném én magamnak! Éltem hátra lévő tiz évét adnám a katonai hirnévért.

— Elfogadom — felelt Jágo — enyém a tiz év, emlékezzünk rá.

Elbeszélőm azonban nagy lépésekkel kezde fel s alá járni s beszéde mindig élénkebb leve. Ki lehet ez az ember, gondolám ujból — tán csak nem Coligny, vagy Richelieu vagy épen Móricz a szász herczeg??

Az élénkséget azonban levertség váltá fel, s ismeretlenem felém közeledve szomorú hangon folytatá:

— Jágó igazat mondott — s midőn később, megunva a katonai dicsőség üres fényét, mást ohajtottam, — éltem hátralevő öt-hat évéért Jágó a gazdagságot is megadta . . . ugy van fiatal barátom, a szerencse hozzám szegődött s többet adott, mint a mennyire vágytam. Uradalmak, erdők, kastélyok, még ma reggel is mind birtokomban voltak — — és ha ön kétkedik Jágóról — — várjon csak el fog jőni — várjon csak, mindjárt itt lesz, saját szemeivel győződhetik meg ön . . . mert a mi annyira megzavarta ön elméjét — — sőt az enyimet is . . az nem egyéb, mint a hideg való. . . .

Ekkor az ismeretlen a kandallóhoz ment, megnézte az órát, s egészen megrémülve — még ezeket mondá:

— Ma reggel napfeljöttekor oly levertnek s gyöngének éreztem magam, hogy alig tudék felkelni, s midőn komornyikomnak csengettem, Jágó jelent meg:

— Mi bajom nekem? kérdém.

— Uram, az egész igen természetes, a pillanat közel van, az óra elérkezett.

— Miféle óra, micsoda pillanat?

— Nem emlékezik-e ön? Az ég önnek hatvan évet szánt volt. S harmincz éves volt, midőn én *engedelmeskedni* kezdettem.

— Jágó, — mondék rémülettel — komolyan beszélsz-e te?

— Igen uram, ön öt év alatti dicsőségében még huszonöt évet emésztett fel, ön azokat nekem adta, azok már enyéim, s az én életemhez fognak számítódni.

— Hogyan, Jágó! hát ez áron szolgáltál engemet?

— Hja — mások még drágábban fizettek, például Fabert, ki hasonlókép az én védenczem volt.

— Hallgass, hallgass! — kiálték — az nem igaz.

— Jól van, tehát készüljön, még csak fél óráig fog élni.

— Te játszol velem Jágó, te megcsalsz engem.

— Teljességgel nem; tessék utánszámolni, ön élt valósággal harminczöt évet, elvesztett a játékban huszonötöt, s ez hatvant tesz, nincs-e igazam? . . . .

És el akart távozni; érzém, hogy eröm fogy, szavam elakad.

— Jágó! Jágó! kiálték, adj nehány órát, csak nehány órát még.

— Nem, nem uram! felelt ő, ezt már most az én életemből kellene levonni s én jobban tudom méltányolni az *élet becsét* mint ön; nincs a világnak annyi kincse, melyen két órai életet lehetne vásárolni.

— Jól van tehát, vedd mind azon jókat, melyekért annyit áldoztam, lemondok minden vagyonomról, mit annyira ohajtottam, csak adj még négy órát.

— Legyen. Ön jó uram volt mindig s valamit nekem is tennem kell, beleegyezem. Egészen ujra éledve kiálték:

— Négy óra! — istenem mily kevés! . . Jágó! Jágó! még négy órát s lemondok irodalmi hirnevemről s müveim jogcziméről.

— Négy óra ezért? kiálta a néger megvetéssel — no, de legyen, ne mondja ön, hogy utolsó kérését nem teljesítém.

— Nem utolsó, Jágó, esdeklem, könyörgök előtted add nekem estig mind a tizenkét órát; ezt az egész napot . . . s akkor aztán tetteim, győzelmeim, katonai hirem emlékei törlődjenek ki örökre az emberek emlékezetéből, még hamva se maradjon a földön; csak e napot Jágó, csak ezt az egyetlen egy napot, s én boldog leendek. . .

— Visszaélsz jóságommal — szólt Jágó zord hangon — rá akarsz szedni, meg akarsz csalni; de ám legyen, naplementeig élni fogsz; akkor aztán hiába kérsz... Estve utánad jövök...

— S ezzel eltávozott, folytatá az ismeretlen — s ime uram ez életem utolsó napja! s a kertre nyíló üveges ajtóhoz menvén, azt felnyitva mondá:

— Nem fogom többé látni a kék eget, a zöld lombokat, a hullámzó habokat, s nem fogom többé lehellni a tavasz illatos legét. Ah, mily bolond voltam! Érzéketlen valék ezen gyönyörök iránt, melyeket isten mindenkinek egyenlően ad, s melyeknek csak most értem kellemét! még huszonöt egész évig élvezhetném s im eltékozoltam napjaim, s éltem feláldozám egy őrült eszmének, a rideg dicsőségnek, mely soha sem boldogíta s mely velem fog sirba szállani.

— Lássa ön — folytatá a kertben dolgozó s daloló parasztokra mutatva — ha az egész világ enyém volna, arról is lemondanék, csak hogy velök dolgozhatnám s osztozni tudnék nyomoruságukban; de már mit sem adhatok e földön, semmit, még a szerencsétlenséget se.

E pillanatban a májusi nap arczára sütött, s ő egész lázasan szoritva karjaim, mondá:

— Lássa, lássa ön, mily szép ez a nap, s mind ezt itt kell hagynom. Oh, ha még holnap élvezhetném ezt, ha még egy szép tiszta napot láthatnék — ah, de nekem nincs több holnapom. . .

E szavak után az ismeretlen elszaladt s a kert egyik lombos ösvényén eltünt; én pedig — azok után, a miket hallék — csaknem eszméletem vesztve egy karszékbe dültem, de ujra felálltam, s enmagamat akartam meggyőzni, hogy mind ez nem álom; tépelődésim közt azonban egy ajtó kinyílik s a szolga jelenti:

— Az uram.. ő herczegsége!

Egy urias arczú hatvan év körüli ember közeledett hozzám s kezét nyujtva kért bocsánatot, hogy oly sokáig várakoztatott.

— Nem valék itthon, a városba kelle mennem, hogy bizonyos hires orvossal ifjabb testvérem C. . . gróf betegségéről beszélhessek.

— Talán életveszélyben van a gróf? kérdém.

— Hála az égnek — nem; felelt a herczeg — de ifjuságában a nagyravágyási eszmék nagyon felingerlék képzelődését s egy közelebbi nagy betegsége őrültségi rohamokat hagyott maga után, melyekben mindig azt hiszi, hogy csak egy napig fog élni.

A talány fejtve volt előttem.

— És most térjünk az ön ügyére, megteszünk mindent az ön javára. E hó végén Versaillesba megyünk, hol önt bemutatom.

— Tudom herczegséged jó indulatát irántam, de most az egyszer köszönöm. . . .

— Hogyan? le akar mondani az udvarról s azon előnyökről, melyeket oly könnyen elérhet?

— Le, uram.

— De látja ön, az én pártfogásom mellett gyorsan fog haladni; egy kis szorgalom és kitartással, tiz-tizenkét év alatt nagy ember . . . .

— Tizenkét évet veszteni! kiálték.

— Micsoda, hát sok az dicsőség-, rang-, vagyonért? Hagyja ön az efféle beszédeket, együtt megyünk Versaillesba.

— Nem, herczeg, én visszautazom Bretagneba, s kérem önt, fogadja az én és családom legforróbb hálaját.

— De hisz ez őrültség! kiáltott a herczeg.

Én pedig azokra gondolva, a miket hallottam és láttam, ugy gondolám, hogy:

— Ez az okosság.

Másnap utban voltam haza felé; ah minő gyönyörrel idvezeltem roche-bernadi kastélyom elé tünedező tornyait, kertem öreg fáit, s a Bretagne felett oly szépen ragyogó napot. Mint örvendett szegény jó anyám; ujra embereim, testvéreim közt valék, megtaláltam a boldogságot, mely azóta nem hagyott el soha; megérkezésem után nyolcz nappal nőül vettem kedves unokahugomat, Henriettét, s még most tudom igazán, mily becses az élet.

Francziából

D. FARKAS.

EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL.

Egy uj könyv fekszik előttem: czime Galantai gróf Eszterházy Miklós, Magyarország nádora. I. kötete az 1582—1622 éveket tárgyazza. Érdekes, tárgyáért; érdekes a közrebocsátóért, ki nem más mint a legnagyobb magyar dynasták egyike, hg. Eszterházy Pál; érdekes az öszveállitóért, a ki átalánosan tisztelt történészünk, Szalay. Lapjait forgatva, nem egyszer ötlik fejembe e közmondás: semmi sincs uj az ég alatt; és sokszor tolul agyamba: vajon mennyi igaz lenne az ellenkező állitásban: mindaz, mi történik — uj? A munka sokat derit fel, mi amaz állitást, és sokat, mi eme kérdést illeti.

Hazánk nehéz napokat élt a XVII. század*) elején is. Három darabra volt szakitva. Nem mentek amaz eldarabolásnak szándékosan elibe őseink és nem vágytak arra a részek: a dolgok keserves sora hozta azt magával. A töröktől képtelenek valának a magyar föld némely vidékeit megoltalmazni a mohácsi vész után: egyes tagjait kiszaggatta a magyar államegésznek a pogány. És, ugyancsak a mohácsi vész következtében, a trón megürült; az ország pedig a királyválasztásban megegyezni nem tudván, két király két kormányzatra osztotta a magyar birodalom megmaradt részeit. Veszélyesnek tartották ugyan ezen eloszlottságot már akkor a mélyebb politikusok, pl. György frater, de képtelenek valának meggátolni. Veszélyessége még szembeötlőbb most, de természetesnek kell tartanunk, ha akkor, ha annyi erővel, oly nagy nehézségekkel küzdve, kikerülni nem tudták.

Minden magyar előtt közös gyülölet tárgya volt a török; mint nevezték és hitték is: országunk természetes ellensége. Ellenség volt nemcsak azért mert pogány, — nemcsak azért mert a politikai életet, nemzeti létet megölte hol megtelepedett, — már magában is két rendkivül nagy ok az ellenszenvre; — de „születetett" ellenségnek tekintetett, mert a társadalmi rendet felforgatta, a közbiztosságot megsemmisitette, a nagy többség vagyonos jóllétét lehetlenné tette. A legfőbb feladat volt az országot ama csapástól megmenteni. Ebben mindenki egyetértett. De miként?.. Ez az mi felől tisztába jőni nem tudtak. Két ut mutatkozott arra lehetségesnek: az egyik, hogy a magyarok mindnyájan egyesülvén, kergessék ki az országból. A másik: szerezzenek oly segitséget, melylyel együtt megbirkozhatnak velök. Mindkét utnak voltak hivei.

Egyértelemre azonban őseink jőni nem tudtak és annyival nehezebb is lett volna, mivel nemzetiségi, függetlenségi, szabadsági törekvések, vágyak, vallásos érzelmek együtt vegyülvén a politikába, irányát helyesen megadni rendkivül nehézzé tették. Az egyik párt kevésbbé féltette nemzetiségét, régi institutóit, ha azon áron menti is meg a töröktől, hogy a Habsburgokat emeli a királyi székre; és annyival hajlandóbb volt erre, mert tagadta, hogy tisztán magyar lobogó képes legyen az egész országot öszpontositni. A másik idegen volt a Habsburg családtól mint nem magyartól, mint catholicustól, mint a kitől féltette az ország függetlenségét, és, habár a feladat merészebb, nehezebb is volt, önerőn, egészen független magyar zászló alatt akarta kiverni a törököt; és az e végre szükséges egyetértést erőszakolni is kész lett volna. — Csodálatos bonyolodott viszonyok.

Bethlen Gábor az erdélyi fejedelem, az eszes és ravasz államférfi, Magyarországra tör. 1619-iki sept. 12-kén, Debreczen melletti táborából, kelt a törvényhatósághoz és főbbekhez intézett ebbeli nyilatkozata.

Nem természetes volt-e gondolni, hogy ha egyesitni tudja trónusa körül az egész országot, ha elég hatalmasnak mutatkozik arra, hogy a korona méltóságát és függetlenségét mind a német mind a török ellen biztositsa, igen rövid idő alatt mindazon hazafiak, kiknek szemök Bécsen a töröktől való félelem miatt csüngött, egész meggyőződéssel és hivséggel fognak zászlója alá szegődni? És nem jól volt-e eme kisérlet megtételére választva a percz, midőn a Habsburgház a harminczesztendős-háboru véget nem érő küzdelmeibe volt bonyolodva, midőn Németország szemben állt önmagával a császárjával, midőn Csehország, Morvaország, sőt maga Austria lázadásban, már-már maga a székváros Bécs is veszélyeztetve látszott lenni?

Gábor fejedelem, mondom, Magyarországra tör. Debreczentől tovább haladva Kassáig, Fülekig és Váczig, minden majdnem ellentállás nélkül hódol. Oly hatalmas urak egyengették utját, minő Szécsi György, Rákóczi György. Ez utóbbi hatalmába keritette Dóczi Endrét, az ország éjszakkeleti részének Kassán székelő főkapitányát is. Homonnai György országbiró, Ferdinandnak feltétlen hive, Lengyelországban keresett menedéket. A fejedelemmel tartók pedig september 21-ikén Kassán gyülést tartottak; mint nevezék: országgyülést.

És Bethlen Gábort nemcsak Kassáig kisérte a szerencse. Már sept. 26-ikán jóváhagyván a kas-

*) A „Koszorú" tiszt. szerkesztő-kiadója hadjáratot inditott a „nő"-k ellen. Kérem, jól megértsenek: világért sem állitom, hogy tisztelt barátom Arany J. merne kikötni a nőnemmel; csakis a „nő" szót, mely egyértelmünek vallotta magát a „né"-vel, a „feleség"-gel, utasitotta ki lapjából.†) — Nem volna-e kedve a „század" szót is, azon értelemben seculum, siècle, hasonló sorsban részesitni? Én nem fognám védeni. Hiszen „század" annyi, mint a száz részre osztott egésznek olyan része. — De mit használni helyette?..

†) Világért se utasitottuk. Csak *egy* helytelen használását róttuk meg. Szerk.

sai gyülés határozatait, még azon hónapokban tovább haladott ellentállás nélkül. Kassárul Szepesbe ment és onnan délnyugatra fordult. Nagy Szombat, főleg az ifju Thurzó Imre közreműködése következtében, kaput tárt, Érsekujvár őrsége, kapitányát, Koháry Pétert, vasra verte; őt és a várat átadta. Pozsony polgárai nagy pompával fogadták a fejedelmet. Nem annyira hadjáratnak tünt fel a dolog, mint diadalmenetnek. És rendkivül sok látszott megnyerve. Már Rhédey Ferencz, Bethlen Gábor lovasságának alvezére, egyesült a morva haddal; a dolgok oly válságosoknak látszottak, hogy Leopold főherczeg, strassburgi és passaui püspök, mint Ferdinandnak helyettese, ki a császári korona miatt Németországban volt, szükségesnek vélte felhatalmazni a nádort (Forgácsot): *alkalmazkodjék az időhöz*: csatlakozzék, ha jónak látja, ideiglenesen a fejedelemhez, igy talán módja leszen ő felsége érdekeit előmozditani. És Forgács azonképen cselekedett.

Forgácscsal egyidőben Eszterházy Miklós is hasonló figyelmeztetést kapott, de ez nem vette hasznát: tiszta kártyával játszott.

Az uralkodó nézetekkel határozottan és nyiltan szembe szállani, magát eszméért kitenni, csak hatalmas szellem képes. Ha pedig politikai és harczi válságok osztanak részekre valamely országot, szenvedélyesen állanak egymással szemben a külön pártok tagjai. Annyival szenvedélyesebben, mentül inkább meg van mindenik győződve igazáról, eljárása helyességéről.

Eszterházy Miklós, ki később nádor lett, jellem vala: tehát, szint mert vallani. Meggyőződése a német pártra vezette: nyiltan bevallotta, meg nem tagadta, habár kezdetben miatta sok anyagi kárt is szenvedett és magatartásáért a fejedelem részén levők szenvedélyes támadásainak volt is kitéve.

Bethlen Gábor, a nádor által, Pozsonyba országgyülést hirdettetett. Abban részt venni, a fejedelmi fenség személyesen szólitotta fel Eszterházyt. Az országgyülés megnyilt nov. 18-ikán: de Eszterházy nem volt jelen. Miután azonban nem csak ő hiányzott, de az országnak egyetlen főpapja sem volt jelen és a dunántuli részek átalán gyengén valának képviselve, kérdést tett a nádor: hozzá lehet-e fogni a közügyek taglalásához? A határozat: a nádor szólitsa fel az elmaradtakat a megjelenésre mégegyszer.

Ez megtörtént, és egypár nap mulva csakugyan jött is nehány dunántuli ur és nemes. Eszterházy nem volt velök: söt leveleket küldött általok elvrokonaihoz, melyekben határozottan megtámadja a Bethlen Gábor pártján levők eljárását. Állitotta, hogy „a palatinus kételenségből mivelte a kit mivelt.“ Gunyolódva szól „három gyermekről“, mint az országgyülés vezéreiről.

A három gyermek egyike Rákóczy György lehetett, ki csak husz és nehány éves; a másik Thurzó Imre, az elhunyt nádor fia, ki csak imént jött vissza a wittenbergi egyetemről és csak is azelőtti évben töltötte be 20-ik évét. A harmadik kiléte bizonytalan.

Ugy látszik, Thurzót élesen bántotta ama megjegyzés. A gyulékony, merész ifju, visszatorlásul, Eszterházyról szólott vágólag; és a nádor fia gőgösen is szólott az alispán fiáról, Eszterházyról. A Thurzó kikelései következtében történhetett, hogy azon okmányban, melyet a gyülés az országon és hazafiakon ejtett sérelmek és méltatlanságok elősorolására készitett, Eszterházy Miklós ellen a leghatározottabb vádak vannak emelve. Nem csak az van abban felhánytorgatva, hogy ő, ki nem fényes származásu, másoknak, sokkal magasabb eredetüeknek volt elébe téve; de állitva van, hogy „fecsegő nyelve és a római-katholicus ügy iránti buzgalma által, — legalább kikürtölik, hogy roppant, — kiérdemelte, miszerint öt egyik méltóság után a másik érje, s mindenre, a mi nagy, már csak ő látszassék érdemesnek.“

Ha hirlapirodalom lett volna, a vádak ellen, hihetőleg, a lapokban szólalt volt fel Eszterházy. Miután azonban ama korban egészen ismeretlen volt a lapirodalom, két iratot készitett ön mentségére. Az egyik intézve van a „magyar nemzethez,“ — a másik levél és illetőleg válasz Thurzó Imrének.

A magyar nemzethez intézett nyilatkozat felfejtése a helyzetnek, kimagyarázása saját politikájának. Erős kifakadások vannak abban a fejedelmi párt ellen, de bizonyos magyar, függetlenségi, szabadsági hajlam, félreismerhetlen vonása.

A pogányt halálos ellennek tekinti. Azt hiszi, hogy az austriai ház segitsége nélkül egész országunkat elfoglalta volna. Kiemeli, hogy nem felejtett a magyar, nyomoruságokban sem, ősi alkotmányához, szabadságához ragaszkodni. Még a török segitségéhez is folyamodott biztositása végett: és II-ik Mátyás választásakor csakugyan biztositva is lőn. „Csodálhatták, — mondja, — minden nemzetek, hogy szép országink mind elveszvén is, ez ideig épen megtartottuk szabadságunkat, (kiért az mi eleink annyi vért hullatának s mi is nagysokat fáradtunk s költöttünk, csaknem veszedelmekre is ereszkedtünk;...) s ime ezt mely könnyen, minden ok nélkül vesztjük el, rút és iszonyu országunk-pusztulásával!“ És nem is idegenek rontják meg szabadságainkat, de nemzetünkből valók, kiknek azt inkább vérök hullásával is oltalmazni kellene. „Nehogy annakokáért abban kellene gyönyörködnünk, ki után akármely nyughatlan embernek prédái leszünk: de kezünket kinyujtván, az minemü fegyverrel az mi eleink vérek hullásával nekünk nyerték az szabadságot, annak rontóit azon fegyverünknek nemével kellene semmivé tennünk: mert, ez rendetlen hatalomnak példája, ezféle kivánságra sokakat felindit, és bátorságos békességünk soha miattok nem lészen.... Hova lettél.... te magyar vér, az ki kifolyásoddal ótalmazod vala ezt s most ingyen

szólani sem mersz mellette. Császároknak, hatalmas fejedelmeknek port mersz vala szemekben érette rugni s most egy magadféle erőtlen társadnak ingyen emliteni sem mered.“ Nagy nyomatékkal emeli ki, hogy a „szabad választásodból lett koronás királyod megvetése előtt“ Bethlen Gábor fejedelemnek hivatja magát, hogy többeket elfogatott törvény nélkül; némelyeket proscribáltatott az ország törvénye ellen; némelyiknek jószágait vétette el minden juris processus nélkül. Ijeszté Eszterházy Magyarországot, hogy oly függővé válik a töröktől mint Erdély. Felhozza, miszerint állitják, hogy Anglia, Skóczia, Dánia, Csehország, Morva és Slézia „mind contribuálnak és segitnek bennünket. Ki, bizonyára az is csak kezünkbe adott alak!“ Állitja, hogy nem kell külföld felé kacsingatni, mert azoknál is igaznak fognók találni: prima charitas a se incipit. Önmagokért készek lennének minket bajba vinni és hátunkon kimászni..... Ha mi országunk törvénye és nemességünk ellen való panaszunk vagyon, terjeszszük ő felsége eleiben“....

A Thurzóhoz intézett levél, mint már emlitém is, válasz. Éles, valamint élesek valának Thurzó támadásai, sőt van helye, mely határozottan goromba. Goromba volt a vád is.

Mondja: „.... az mi.... uram, hazánk megtörett szabadságának helyreállitásában való fáradságát illeti kldnek, azt kld igen dicséretesen és méltán cselekszi; illik is minden hazafiúnak abban fáradni; de ezt igyekezeteiben vélem én csak kldnek, mert in effectu sokképen mást látok, és majd alig tudom egy czikkelyét nemességünk szabadságának, az kin ilyen számtalan sérelem nem esett volna ez mostani indulatban.“ Itt ujra elősorolása következik a belháboru sokféle törvénykivüli törvényeinek. Legelől találjuk itt is: „az egyszer megkoronázott féjedelmünknek renunciálása előtt, ha az lehetett volna is, immár ő felsége az erdélyi fejedelem, generalis országgyülés nélkül, magyarországi fejedelemnek irta magát“.... A mi azon felszólitását illeti Thurzónak, hogy részökre álljon, válaszolja: „én, uram, törvény utján sem vallhatok nagyobb kárt, mint már klmetektől az törvény előtt, mert nemcsak jószágomban, marhámban károsodtam meg kegyelmetektől, de ugy letapodott becsületemben is klmetek, hogy méltó elszánnom érette magamat és ad extrema menni. Vajon uram, ez már az klmetek actája fönn levén, micsoda arczával és szemtelenséggel ülnék ott klmetek között, avagy mi kedvvel szolgálhatnék?.. Nem adtam okot soha az én nemzetemnek erre, hogy ily gyalázattal illessen in publico tractatu kiváltképen“.... Elmondja, hogy jutott vagyonához és méltóságaihoz: semmihez sem jutott alávaló uton. És végzi levelében az utóiratot: „kettő az dolog édes Thurzó uram: vagy benn hagyja az török az erdéli fejedelemségben az kit választandó klk, avagy nem; ha benne hagyja, rabjai leszünk és csak addig maradunk benne míg ő akarja: ha nem, koronástul és országostul az némettől subjugáltatunk megoszolva; és az szabadságból, kire nem most várakoztanak az emberek, az nagy szabadság kereséssel haereditarium regnumot tesznek; soha egyébaránt, ha az mostani állapotban levő rendünkből kihágunk, meg nem maradunk, hanem az két tar között az hajasnak utolsó vége leszen: kitől ójon Isten bennünket.“ Minő tiszta világba helyezi emez utolsó mondat felfogását.

Igy vitázott Eszterházy Thurzóval és a közvéleménynyel, mentvén magát és felfejtvén politikáját.

Minden kor hajlandó magáról hinni, hogy ő már csakugyan a felvilágosodottság ideje. Az emberi természet sajátságai hozzák ezt magokkal. A figyelmes vizsgáló előtt azonban a különbség és előhaladás rendesen nem fog oly nagynak tünni ki, mint azt az emberek tán átalán is hinni hajlandók. Ha sok viszonyt, mely Eszterházy beszédeiből kirí, nem tekintünk és csak az orthographiát nézzük is, szemünkbe ötlik, hogy nem uj beszéd, régi irat; van azonban Eszterházy észjárásában, politikai indokolásában, sőt a viszonyok különböző oldalaiban is sok minden, melyek hasonlósága szembetünő napjaink hasonló neműfejleményeivel. Nem mondom, hogy az Eszterházy okoskodásait kivétel nélkül magaméivá teszem, itt azoknak helyességét nincs helyén vitatni; és állitom, hogy senki okszerü magatartását ki nem olvashatja szó szerint, bár mely régebbi iró müveiből, mindezek mellett is érdekeseknek találtam Eszterházy fennebb ismertetett két irományát. Most is okulhatunk azokból.

B. KEMÉNY GÁBOR.

KISFALUDY-TÁRSASÁG.

A Kisfaludy-társaság folyó hó 6-kán ünneplé XIII-ik (a társaság ujra éledése óta második) közülését, diszes hallgatóság jelenlétében. Az ülést b. Eötvös József nyitotta meg egy szép alkalmi beszéddel, mely azonban már a nagyobb lapok által közölve lévén, elmellőzzük. Azután a mult számunkban közlött renddel következtek az előadások. A titkári jelentés után Szász Károly olvasta „Zrinyi a költő“ czimü költői beszélye négy énekét. Ebből alkalmunk lesz mutatványt adni, nem sokára. Lévay József székfoglaló értekezését, maga távol levén, az igazgató olvasta fel: mai számunk élén meg van kezdve a közlése. Legnagyobb hatást tett a közönségre Tóth Kálmán „A mit isten végzett“ czimü legendája, melyet már szintén egész terjedelmében ismernek a „Bolond Miska“ olvasói, hol megjelent. Mi ezúttal csak a titkári hivatalos jelentést adjuk a társaság múltévi működéséről és történeteiről, leginkább azért, hogy t. olvasóink figyelmét a társaság még csak kevéssé biztositott alapjára irányozzuk, s iránta, ha lehet,

nagyobb részvétet gerjeszszünk. A titoknok előadása igy következik:

Tisztelt gyülekezet! Ha szépirodalmi intézetünk, a Kisfaludy-társaság, 1848. előtt oly vagyonnal rendelkezik vala, mint a minőt jelenleg mutathat föl, ugy, az akkori körülmények közt, csaknem gazdagnak mondhatta volna magát; most pedig, midőn vagyona szinte három annyi, mint a mennyi volt tizenöt évvel ezelőtt, most a társaság még folyvást szegénységről panaszkodik. És hogy panasza csakugyan alapos, hogy régebben kisebb vagyonnal gazdagabb volt, jelenben pedig nagyobbal szegényebb, hogy régebben csekélyebb eszközökkel tetemesb eredményeket tudott kivinni, jelenben pedig több erőlködés mellett is szerényebb működésre van utasitva: bizonyosan mindenki el fogja ismerni, a ki számba veszi az oly igen átalakult irodalmi viszonyokat, különösen a szépirodalmi munkásság szélesebb kiterjedését s mind az iró, mind az olvasóközönség nagyobb igényeit; sőt el fogja ismerni, ha mind ezt számba se veszi s csak egy változásra van tekintettel, t. i. a pénz értékének általános leszállására, minélfogva minden czikk szertelenül megdrágult, meg a legnemesebb czikk is, melynek becse anyagilag voltakép ki sem fejezhető: az irói tevékenység gyümölcse.

És a Kisfaludy-társaság, mely épen hivatásánál fogva csak igazán érett és nemes gyümölcsökkel, a fajok legszebb példányaival szolgálhat a magyar közönségnek, a Kisfaludy-társaság — szemben egyfelől a beláthatlanul kitágasodott versenytérrel, másfelől saját mérsékelt segédforrásaival — méltán tarthat attól, hogy ha vagyoni állapota nem arányosuland a megváltozott irodalmi körülményekhez, elébe szabott feladatait csak részben, csak tökéletlenül oldhatja meg. Vajon mit lendithetni mai nap — hogy számokat idézzek — 825 ft évi jövedelemmel? Pedig ennyire rugnak a Kisfaludy-társaság tulajdonát képező minden rendbeli tőkék kamatai, betudván azokat is, melyek több ideje nem kamatoznak semmit (de nem tudván be a pártolók adalékait, melyek a hatvanives vállalat költségeit fedezik); 825 ft kamat-jövedelemre van tehát a Kisfaludy-társaságnak kilátása, holott vagyona, az utóbbi két esztendő alatt, oly nagy mértékben gyarapodott, mint annakelőtte sohasem.

Szatmáry Lajos pénztárnok ur kimutatása szerint 1862-ben a pénztári forgalom 7,366 ft 27 $^1/_2$ krra, a valóságos kiadás 91 ft 66 krra rugott, a pénztár állapota ennélfogva m. é. dec. 31-dikén tett 7,274 ft 61 $^1/_2$ krt. Ehhez számitandók a kivül fekvő alapitványi tőkék, melyeknek összege 8,025 ft, hozzászámitandó továbbá egy 1,239 ftnyi adóssági öszveg, melyről az okmányok dec. végeig nem jutván a pénztárnok kezébe, a pénztárnoki számadásba nincs fölvéve: s igy a társaság összes vagyona 16,538 ft 61 $^1/_2$ kr.

Ha e 16,538 ft 61 $^1/_2$ krból levonjuk azon összeget, mely a társaság vagyonát képezte akkor, midőn Szathmáry Lajos ur a pénztár kezelését magára válalni sziveskedett, s mely vagyon 5505 ft 60 krt, az imént emlitett 1239 ftnyi adóssági tőkeösszeggel együtt pedig 6744 ft 60 krt tett: kitünik, hogy a társaság vagyona az utóbbi két év alatt 9794 fttal szaporodott.

E szaporodást legfőkép azon hazafias buzgalmu hölgyeknek és férfiaknak köszönhetni, kik 100, 200, 300 ftos alapitványaik által a társaság fennállását, működését oly hathatósan előmozditották. A legutóbbi közülés alkalmával 64 alapitó nevét hirdettük; azóta ezekhez 40 ujabb alapitó járult ugymint:

Boczkó Dániel,
gr. Csáky László,
Deák Ferencz,
Dienes Ferencz,
Ebner Ede (200 fttal),
b. Eötvös Dénes,
Frankl-Varga Margit,
Ghyczy Kálmán,
Justh József,
gr. Keglevich Béla,
Kozma Ferenczné, szül. Domokos Judit,
Lévay Henrik,
a lévai kaszino,
Lónyay Menyhért,
Madass Károly,
Madách Imre,
Mailáth György,
Majláth István,
b. Majthényi Izidor,
a miskolczi takarékpénztár,
Káli Nagy Elek,
Nyiri-Csiki Riza,
Ordódi István Károly,
Pfeffer János,
Pompéry János,
Préli István,
Remellay Gusztáv,
Rosti Pál,
Somssich Pál,
Szathmáry Károly,
Gr. Széchenyi Ödön (200 fttal),
Szontagh Pál,
id gr. Teleki Domokos,
Tihanyi Ferenczné,
Tihanyi Ferencz,
Török Sándor,
Szitányi Ullmann Bernát,
Várady János,
Gr. Wenckheim Krisztina,
Zsivora György (200 fttal).

Ez alapitókon kivül Fejér Márton ur egy 50 pftos urbéri kötelezvénynyel, a bajai takarékpénztár pedig 20 fttal növelte a társaság vagyonát; b. Augusz Antal ur Kisfaludy Károly egy sajátkezü olajfestményét ajándékozta az intézetnek; sokan, kivált szerzők, nagyobb-kisebb számu könyvek-

kel kedveskedtek. Valamennyi adomány teljes jegyzéke az „Évlapok"-ban lesz közzétéve.

De mind ezen többféle gyarapodás között nem emlékeztem még a fő gyarapodásról, mely a társaságot ez idén érte. Valamint az országot nem annyira a haza földje, mint inkább a haza népe alkotja, valamint a várost — a régi bölcs mondása szerint — nem házai, hanem lakosai képezik: ugy a társaságot nem tőkéi, hanem tagjai. A mi társaságunk legujabban bokros érdemü két taggal szaporodott: az egyik szinészetünk disze, Egressy Gábor, a másik dalköltő és dalgyüjtő Kriza János, mindaketten, mint irók, már több évtized óta jeleskedők.

Térjünk már most át a tagok munkálkodására, természetesen azonban csak azon munkálkodásra, melyet a társaságon belül s közvetlen a társaság javára fejtettek ki, — másfelé tanusitott irodalmi tevékenységekről itt nem lehetvén szó.

A tavaly megválasztott öt uj tag közül eddig négyen teljesitették azon alapszabályt, mely az uj tagot kötelezi, hogy helyét a társaság munkálkodási körébe eső előadással foglalja el.

Bérczy Károly Puskinnak, a fájó sebeket gúnynyal hegesztő, humorteljes és boldogtalan orosz költőnek verses regénye „Onyégin" müfordítását terjesztette elő, melyből az első énekek már elkészültek s melyet a társaság ki is fog adni pártolói számára.

Madách Imre „Az aesthetika és társadalom viszonyos befolyása" czimü értekezéssel foglalta el helyét.

Lévay József székfoglalóul „A szép nyilvánulása" czimü értekezést küldött be, mely a jelen közülésben fog felolvastatni.

Fábián Gábor a görög és latin milésiákat tárgyazó előadással köszöntött be, melyhez mutatványul Apulejus regéje, „Kupido és Pscyhe egybekelése" müfordítását csatolta.

Müfordításról levén szó, e helyt emlithető, hogy Kazinczy Gábor elkészült Molière három vigjátéka, ugymint a „Tartuffe", „A fösvény" s „Dandin György" fordításával; Szász Károly válogatott darabokkal a „Századok legendájából" Hugo Victortól, gazdagitotta irodalmunkat; Lévay József pedig Shakespeare „Titus Andronicus"-át már végzi.

Eredeti költői müveket mutattak be: Arany János, „Bolond Istók" czimü elbeszélő költeményét; Tóth Kálmán, „Keleti dalai" és „A mit az isten végzett" czimü legendáját.

A tagok müködésének jelentékeny részét, mint tudva van, a beérkező szépirodalmi munkák birálata képezi. E müködésre azonban a lefolyt év alatt nem nagy mértékben volt szükség. A tavalyi közülésben hirdetett jutalomkérdésre, fájdalom, egy pályamunka sem érkezett; egyéb munkák is csekély számmal jöttek; a Shakespeare-kiadás részére pedig csak Lévay József tagtársunk „Titus Andronicusa" s az Ács Zsigmond ur által ujabban átjavitott „Velenczei Kalmár", melyet a társaság most már föl is vett a kiadandó shakespeari szinmüvek gyüjteményébe.

Más munkák közül, melyeket birálatra el lehetett fogadni s melyek a birálatot meg is állották, kettőt kell megnevezni.

Az egyik Torkos László urnak „Az ifju küzdelmei" czimü dramatizált allegoriája, mely — a birálat szavai szerint — gondolkodó főt, lyrai hangulatu kedélyt tanusit, s czimének teljesen megfelelve, könnyü, szabatos, változatos verselésénél fogva is ajánlatos. A Kisfaludy-társaság sajnálja, hogy pénztára jelen álapotában a munkát ki nem adhatja; szerzőjét azonban fölhatalmazta, hogy ha ő adandja ki, elébe nyomathassa e szavakat: „A Kisfaludy-társaság által dicséretre méltatott mü."

A másik munka, mely a birálatot kiállja, Schiller „Wallenstein"ja, mind a három rész forditva Tomor Ferencz ur által. Erről még a birálók véleménye nincs hivatalosan beadva, de annyit már szabad róla tudatni, hogy kedvező s a fordítást egészben véve sikerültnek mondja, mi — ha csak a „Wallenstein táborá"ban található forditási nehézségeket veszszük is számba — bizonyára nem kis dicséret.

(Vége következik.)

ZENE.

Lalla Roukh regényes opera két felvonásban; irta Carre és Lucas; forditotta Csepreghi; zenéjét szerzette Dávid Felician; harmadik előadás a nemzeti szinházban febr. 7-kén. — **Zellner második és utolsó historiai hangversenye** a Lloyd diszteremében, febr. 8-kán.

A Lloyd zene-referense a Sz. Simonista zeneköltő Lalla Roukh-járól irván, előbeszédében következőleg szól: „A művészet világra szóló nyelve nem arra van teremtve, hogy a nemzeti pártszellemnek s az egymással ellenségeskedő idiomoknak táplálékot adjon; s azért távol legyen tőlünk azon korlátolt pedánskodás, hogy például a franczia, olasz vagy német zenét kevesebbre becsüljük, mert franczia, olasz vagy német zene; sőt azon nézetet valljuk, hogy a különböző nemzeti zenék — a magyart is ide értve — egymást kölcsönösen kiegészitsék, s hogy a zeneművészetet a jelenkor magaslatára, egyetemes, kosmopolitikai álláspontra emeljék."

Két figyelemreméltó van e sorokban:

Egyik a sajátságos logika, miszerint a művészet nyelve nem lehet emeltyüje a nemzeti pártszellemnek, s ez okból ne legyünk pedánsok, hanem becsüljük a nemzetek zenéjét, (itt aztán — mint a Donau Zeitung mondta volt zenénk periodusainak zárütenyéről — megfordul a sarkán, s igy teszi jóvá) sőt azon nézetet valljuk... de hisz sziveskedjék az olvasó visszapillantani.

A másik pedig a kosmopolitikai egy akol és egy nyáj, melyben a nemzetek megszünnek nemzetek lenni. Nem lehet tagadni ez eszme nagyszerüségét; de megjegyzem, hogy épen nagyszerüsége miatt földünk szük körén el nem helyezhetjük, s ez okból már a vallás is a siron tul teszi, a végtelenség hazájába. — Azonban ha C. ur csakugyan fel akarja állitni a kosmopolitikai zeneországot: várjon addig, mig valakinek sikerül egy általános nyelvet találni, vagy egy régiségbuvár Bábel romjai közt megleli az őskor grammatikáját, melyhez a mesés torony épitése előtt a népek egyaránt ragaszkodtak. — Várjon, mert miután elvitázhatlan tény, hogy a nyelv szüli a zenét, minden törekvés daczára a különböző nyelvek különböző zenét fognak szülni. És ha tekintetbe veszszük a hideg, meleg, mérsékelt éghajlatokat, mosolygó, barátságos, zord, regényes vidékeket, melyek az emberekre nem kis befolyást gyakorolnak: mindebből viszont azon szomoru eredményre jövünk, hogy mig e körülmények nem változnak, a zene költészeti lényege egy marad ugyan — mert a költészet mindenütt és mindenben ugyanaz, — de külformájára a népek különbségéhez képest különbözni fog. — Egészen ellenkező szempotból indultak ki a görögök, kiknél szó és dal egyszerre született, s szint' erre törekszik a jelen legnagyobb dalmü költője, Wagner, ki maga irja dalmüvei szövegét, s azon zeneköltőnek, ki egyszersmind szóköltő nem tud lenni, tanácsolja, hogy igyekezzék zenéjét a nyelv külsajátságaival s a költő törekvésével azonosítni. — Ezen elv átmászhatlan falat emel a kosmopoliták elé, s minél sikerültebbnek mondhatunk szerinte egy dalmüvet, annál nagyobb képtelenség annak idegen nyelvre forditása.

Ezt mondja C. ur: „Vegyük el az olasztól a dallamok báját, a franciától a rhythmus élénkségét, a némettől a hármoniát és hangszerelést, a magyaroktól s keletiektől a fájdalmas, költői panaszos hangokat, mindent természetesen a maga idejében helyesen alkalmazva, s egy müremeket alkotunk a nemzet, az egész világ számára."

Ha mindez oly könnyü lenne, mint aranyat, ezüstöt, rezet, vasat és ólmot összeolvasztani, sőt ha nagy munkával is lehetséges lenne: akkor szintén még e földön várhatnók a kosmopolitismus fejedelmét; de igy, szegény halandó létünkre, be kell érnünk a szép hangzásu, nagy és üres szavakkal, s ha ennek daczára egy kosmopolitikai zenemüvet hozunk létre, hasonlitni fog azon alakhoz, mit Horácz ars poëticája kezdetén leir. De vajon csak az olasznak van bájos dallama? a franczianak élénk rhythmusa? s a németnek hármoniája? Ujabb időben leginkább ki szokták gunyolni az üres frasishoz hasonló olasz melodiákat; a franczia komoly zene táncz-rhythmusát, mely ugy illik a dalmü styljébe, mint solid társaságba egy rakonczátlan léha ficzkó; a németek pedig, fogadom, rosz néven veszik C. urtól, ha dallamaikat lenézi; van a németnek dallama, de épen az olaszszal ellenkező komoly férfiasságra helyzi a sulypontot. Mit mondjak a magyarra? ennek bizony nem csak szomorusága, hanem kedélyessége s dallamossága is elég van, s csak azok értenek egyet C. urral, kik — elég szomoru — sehogy sem tudják átugrani amaz ominosus nagyobbitott negyedet, s nincsenek tisztában azzal: vajon a hangközöket felülről le, vagy alulról felfelé kell-e számitni.

A mit a nemzetek egymástól tannlhatnak: a különböző müformák alakitása, miket a görögök óta művelnek, s a melyek eszközül szolgálnak arra, hogy egy műben a lehető legtökélyesebb egység legyen. Bizzuk a többit a költőre, ki mindig jellemtelen, utánzó, másoló, sok esetben üzér: ha a hires kosmopolitikai nyelven most pohlnisches Donnerwettert indit, majd a tarantellák, Dunanan apók, fándángók, stb. hazájában szállong, s a magyar hős legbensőbb fájdalmát toborzó rhythmussal énekelteti; és mindig következetes, igaz: ha azon nyelven gondolkodik, a melyen költeni akar.

Ez észrevételek szolgáljanak egyszersmind tájékozásul azon nézpontot illetőleg, melyből Lalla Roukh felett röviden elmondom véleményemet.

Lalla Roukh meséjének veleje ez:

Nourreddin — samarkandi király — hiven, igazán szerető szivet keres, s tudni akarja, ha vajon a számára eljegyzett delhii király leánya — Lalla Roukh — a királyt fogja-e személyében szeretni, vagy az embert, minden világi fény s pompa nélkül? — Szép, de ritka királyi tulajdon; aligha eszébe jutott volna Cajus-Caesar-Augustus-Germanicus-Caligulának, ki azért lett szerelmes Lollia Paulinába, mert hallotta, hogy a nagyanyja kitünő szépség volt! ki istennek képzelte magát, s a lovát consullá akarta tenni. — Nourreddin tehát leteszi koronáját, s mint egyszerü dalnok lép fel jegyese előtt, ki személyét nem ismeri. A kisérlet jól üt ki, s Lalla Roukh annyira megszereti a dalnokot, hogy birhatásáért kész lemondani a trónról és király férjről. Igy győződik meg a keleti bölcs fejedelem, hogy aráját, ki az ő nyelvükön szólva: szebb a fehér elefántnál, osztatlanul fogja birni, s nem lesz oka félteni a világnak bárminő dalnokától.

E mesét eredetileg Moore Tamás költötte, s igy a legkényesebb rész, a compositio, kész levén, különösen hangzik: hogy nem akár Carre, akár Lucas egymaga, hanem ketten alakitották operaszöveggé. Ennél különösebb csak a lenne, ha Moore és Dávid is másodmagával dolgozott volna. Az ily gyári foglalkozás — mi a franciáknál napi renden van — ha néha türhetőleg üt is ki, nem ajánlható a követésre; mert zavarja a mü egységét.

A dalmü zenéjét illetőleg egy divatlapban olvastam azon észrevételt is, hogy abban egyházi styl van. Vajon nem onnan jött az illető e gon-

dolatra, mert hallotta, hogy Dávid Sz. Simonista volt?

Továbbá fennemlitett C. ur kiemeli e dalműben a keleti alaphangot, s tudtával a keleti elemet még senki sem használta fel oly terjedelemben mint Dávid.

Dávidnak keleten tartózkodása alatt bő alkalma volt a keleti zenét tanulmányozni; de hogy vajon e zenéből mit és mennyit vett Lalla Rokhjába, alig hiszem, hogy C. urral együtt megitélhessük, mert az ázsiai zenét csak könyvekből s uti rajzokból ismerjük, melyekben bevallják, hogy az ily zenét hiven lemásolni képtelenség. Nézetem szerint Dávid vagy emlitésre sem méltó kevés ily elemet vett művébe, vagy annyira elfrancziásitotta, hogy az egész mű folytán senki sem érezheti az idegen elem hatását. — Egyébiránt Dávid nincs is azon tévuton, hogy kelet bájait akarván zeneileg eszményitni, ezt a keleti énekek összeférczelésével állítsa előnkbe; hanem eszményít anyanyelvén, képeket alkot franczia élénkséggel, melyek Cachemir szépségeivel összeilljenek; emberi szenvedélyeket fest, melyeknek forrása a világnak minden zugában a sziv; ismétlem: mindezt oly franczia modorral adja elő, a mint a helyzet megkivánja. Igaz, hogy ott van a három elefánt, (az egyik épen fehér) és keleti öltözékü személyeket látunk, de mindebből nagy optimismussal sem lehet kelet zenéjére következtetni. — Részemről többre becsülöm ezért Dávidot, mint ha hieroglyphai rébusz hangcsoportokban törekedett volna feladatát megoldani. Zenéje a modern operák közt, (a hol t. i. a mesét más kéz csinálja, sőt ketten is dolgozhatnak rajta, s a szóköltő szintoly keveset törődik a zeneköltővel, mint ez amazzal; a hol egyik dalokat gyárt, a másik zongorára teszi, a harmadik hangszereli, stb. stb.) solid műnek nevezhető; szép hangszerelése jártas kezekre, jó izlésre mutat; az ének szólamokban nem trivialis, s habár egyénisége nem képez korszakot, s inventioi nem hordják az eredetiség felötlő bélyegét: zenéje élvezhető, sokkal élvezhetőbb, mint némely franczia kortársai.

Az előadás a zenekar részéről szabatos s a helyzethez képest elég finom volt; Huber karnagy szorgalma meglátszott. — A szinpadon pedig azon erők, melyekkel a nemzeti szinház jelenleg rendelkezik, szintén erejükhöz képest müködtek.

Zellner L. A. historiai hangversenye nem sokat különbözik az elsőtől; hasonló műsor, nagyszámu müszomjas közönség; a mult alkalommal közreműködött művészek és művésznők stb. stb. A kissé túlbő s ennél fogva unalmas műsorozatban volt két dal Tinoditól: „A veg temesvarban Losonczy Istvannac halalaról“ és „Szvliman chyaaszar Kazul basaval viadalyarol.“ Z. ur egészen modernizálta, felsallangozta, pikkelyes előjátékkal felszerelte a jó magyar troubadour énekeit. Losonczy haláláról irt krónikáját ezelőtt mintegy huszonöt évvel sokszor olvasgattam, de akkor keveset érdekelvén, végre egészen feledtem, csak homályáról emlékszem. Azonban bizonyosan állithatom, hogy a költemény több és hosszu szakaszra van osztva, mely egy kötetecskét tenne. — A végén elmondja, hogy e munkáját egy várban irta: a vár nevére s évszámra nem emlékszem: de utószavai ilyen formán hangzanak:

. . . . . .
Vigan iddogalva szixai boraba,
Mert ha terec chusz vala az varba,
Viztöl nad terem ő oraba.

Egyébiránt a krónika ugy kezdődik mint Mátrai ur közölte: Soc chudac közzül halyatoc egy chudat. stb. — Visszatérve Z. urra, megrovandónak tartom, hogy midőn épen historiai hangversenyt ad, a historiai müveket a jelen flosculusaiba burkolja, csaknem ismerhetlenné teszi. — Arról, hogy a mit Mátrai ur lágy hangnemben fejtett meg, ő keménybe tette — most nem szólok; arról sem, hogy vajon melyiknek van igaza, mert ennek hosszas fejtegetése e lapok körén kivül esik. — Zellner ur játszta a többek közt Mendelssohn „Lakadalmi Induló“ját is. Hármonium és Lakadalmi induló! — Trombiták harsogása és szunyog dongás!

BARTALUS ISTVÁN.

VEGYES.

— Tiszt. előfizetőink közül azon nehányat, kik a „Koszorú“ első számait hiányosan kapták, egy kis türelemre kérjük. Lapunk első számai, bár jóval több példányban valának nyomva, mint a mennyire *most* is szükségünk van, úgy elkallódtak, hogy újra kell nyomatnunk. Mihelyt ez megtörtént, azonnal sietünk pótolni a hiányzó számokat.

— A magyar akadémia hétfői ülésében (phil. törv. és tört. tud. osztályok) a jegyző, Csengery, olvasta gr. *Teleki* Domokos ily czimü értekezését: „Két kalugyer“, — mely az egyesült s nem egyesült görög vallású oláhok közt Erdélyben a múlt század közepe táján történt egyházi villongásokat ecseteli. Azután a titoknok terjeszté elő az újonnan választott tagok megerősitése dolgában felsőbb helyről érkezett okiratot és olvasta gr. Pálffy őexc. levelét, melyben a Mátyás-féle könyvtár maradványainak visszaszerzése iránt diplomatiai közbenjárást ajánl. Köszönettel fogadtatott.

— A nemzeti szinház igazgatósága ez intézet csekélyebb fizetésü tagjait a terhes uzsorától megmenteni óhajtván, egy tartalék pénztár alapitását határozta el, melyből az alsóbb rendü tagok részletes törlesztés mellett, 6-os kamatra kölcsönt vehessenek, s ez által sorsuk türhetőbbé váljon. Dicséretre méltó intézkedés.

— Ábrányi Kornél, Thaisz Ferdinand, Bartay és Reményi Ede abban fáradoznak, hogy a

sors csapásai vagy betegség által önhibájukon kivül nyomasztó állapotba jutott *zenészek* és ezek családai gyámolitására „zenészi segély egyletet“ hozzanak létre, s ez iránt a szükséges lépéseket fensőbb helyen már meg is tették.

— Nem kerülte el figyelmünket Torkos S. nak az „Ország“ tárczájában megjelent értekezése a magyar „*macaroni*-költészetről,“ mely irodalmunkban tudtunkra most van először tárgyalva; de bővebben akarunk szólani hozzá. Most, az időből kifogyva, egyszerüen annyit jegyzünk meg, hogy T. ur igen kiterjeszti a macaroni-vers fogalmát, ha oly költeményeket is alá húz, melyek szerzője *szükségből*, vagy mivel a *közélet nyelve* ugy kivánta, használ egy-egy idegen, azaz legtöbbnyire *latin* szót. Ha például a *Siculicidium* ez egy szóért macaroni-vers: akkor *Zrinyi* minden költeménye az lesz. Ellenben jó példa a macaroni-versre a „Diligenter frequentáltam“ kezdetü költemény Petőfinél.

— Költői arczképeink elseje elkészült, s jövő számunkhoz fog mellékeltetni.

— Az „Ország“ tárczájában nagy érdekkel olvastuk *Erdélyi* János megkezdett értekezését a legujabb magyar lyráról. Még eddig a bevezetés foly: meglátjuk, az ő historiai tárgyias szempontjára helyezve, mi értéke van legujabb lantos költészetünknek.

— Balázs Frigyes előfizetést hirdet a „Császár fürdői albumra“, melyben költemények, beszélyek, a fürdő helyi és gyógytani ismertetése, annak kellemes élvezése iránti utasitások, külsejét és bensejét ábrázoló aczélmetszetek s végre „pesti kalauz“ lesznek. Előfizetési ára 1 ft, 20 kr, diszkötésben 1 f. 80.; mely is a Hölgyfutár szerkesztőségéhez küldendő, marczius 20-áig.

— Rövid időn megjelenik a „Protestans egyházi énekköltészet története“ *Varasdy* Lajos pesti ref. segédlelkész tollából. Nemcsak vallási tekintetben érdekes e munka, hanem irodalom történetileg is hézagot pótol, s az ifju szerző több évi kutatása és fáradsága gyümölcsét nyujtja benne a közönségnek. Méltó, hogy pártolásban részesüljön.

— *Tipula* Péter elhunyt egyetemi tanár könyvgyüjteményét ifj. Kun Pál rendbeszedvén, annak eladása most foly. A 422-re menő könyvczim közt számos jó munka találtatik, különböző tudomány ágakból, leginkább franczia, latin, német és magyar nyelveken. Eladási helyiség az üllői út és 3 pipa utcza sarkán, 11. számú házban.

— A nemzeti muzeumban az a pompás terem, mely Széchenyi nevét fogja viselni, 5—6 hét mulva teljesen elkészül.

— **Lisznyai Kálmán halála hirét** épen most lapunk javitása közben veszszük. Gyöngyösről, hová barátai unszolásából rándult vala ki, hogy alkalmilag költői ünnepélyt rendezzen, megbetegedve tért vissza, és most halva fekszik!

— Pesten a német Tournier-társaságok mintájára *Torna-egylet* alakúl, melynek czélja szabályozott testgyakorlatok előmozditása és terjesztése. Az ügy élén Clair Ignácz nemzeti testgyakorló-intézeti főtanitó s Bakody Tivadar és Szontagh Ábrahám pesti orvosok állanak. Ránk fér egy kicsivel több *mozgás*.

— Tervben van, hogy az egyetemi orvosi kar tanintézetét a hozzátartozó kórházi épületekkel az aldunasorra, a régi sóház terére teszik át.

— Ketten Henrik ma (vasárnap) délután 4 és fél órakor hangversenyt fogott rendezni a helybeli szegénygyermek-kórház javára, a muzeum nagy teremében.

— Buda város tanácsa elhatározta, hogy a városszinházat ezután is meghagyja az eddigi igazgató keze alatt — azaz nem adja Molnárnak és a magyar szinészetnek.

— A „Nefelejts“ ezt az eléggé sikerült szójátékot mondja: annyi politikai lap és programm *czélozza* a haza boldogságát, hogy valamelyik még megtalálja — *lőni*. Csakhogy üres a puska.

— *Fényszobrászatnak* (photosculptura) nevezik most egy Villéme nevü franczia találmányát, mely abból áll, hogy az ábrázolandó egyént különböző látpontból egyszerre lefényképezik s e különböző profilokat domborművé állitják össze. (Hogyan, nincs megmagyarázva). Ily módon mellképeket, szobracsokat (Statuette) tetszés szerinti nagyságban és számban készithetni. Ha valaki magát igy fényiratilag levéteti, két nap mulva meg kapja szobrát. Ime rövid utja a dicsőségnek.

— A köllni *dom*, — kivéve tornyait — az idén teljesen elkészül — „ha a pénzeszközök kellő módon rendelkezési állapotban lesznek“ mint egy német lap kifejezi.

— *Goldsmith* Olivér a „Wakefieldi pap“ szerzője szobrát nem rég állitották fel Dublinban, a Trinity-college előtt, hol a szegény fiu mint szolgagyerek kezdte és mint „poéta laureatus“ és „doctor promotus“ végezte tanulmányait.

— Átnéztük a Lipcsében megjelent „Männer und Frauen der Zeit“ czimü életrajzi lexicon tárgy-sorozatát. Magyar nevek közül e következőket találtuk: Benedek Lajos, Bulyovszky Lila, Deák Ferencz, Görgei Arthur, Guyon, Gyulai Ferencz gróf, Kmety György, Kossuth Lajos, Klapka, Liszt Ferencz, Magyar László, Pulszky Ferencz, Szalay László, Széchenyi gróf, Toldy Ferencz, Türr István, Ventzel Auguszt (ez utóbbit nem tudjuk, Gusztáv akar-e lenni).

UJ KÖNYVEK. *)

OLÁH JUDITH. Történeti regény. Irta *Dózsa* Dániel. Kis 8r. 230 l. Ára 1 ft 20 kr. (Stein, Kolozsvár.)

KÉPEK A HAZAI TÖRTÉNELEMBŐL. Gyermekek számára szerkeszté *Tánczos* János. 8r. Ára 50 kr.

ORVOSI RENDŐRSÉG. Irta *Grosz* Lajos, Bihar m. főorvosa. Nagy 8r. 221 l. Ára 1 ft. 50 kr. (Engel és Mandello, Pest.)

ERDÉLY FÖLDRAJZA. Az alkotmányos közigazgatási felosztás szerint. Alsóbb rendü iskolák számára szerkeszté *Matusik* Nep. János k. tanitó-rendü áldozár és tanár stb. 8r. 53 l. (Stein, Kolozsvár.)

SHAKESPEARE. VI-ik HENRIK KIRÁLY. Első rész. Dráma 5 felvonásban. Dr. Delius Miklós eredeti angol kiadásából forditotta *Kalmár* Géza. Bánfalván 1862. A szerző tulajdona. N8r. XIV és 123 lap. (Engel és Mandello nyomd. Pest.)

NŐK KÖNYVE. Hasznos és mulattató olvasmányok müvelt hölgyek számára. Irta *Báttaszéki* Lajos. A szerző tulajdona. Ára 1 ft. 12r. V és 165 l. (Első magyar egyesületi könyvnyomda, Pest.)

STATISTIKAI KÖZLEMÉNYEK. A hazai állapotok ismeretének előmozditására kiadja a Magyar Tudományos Akadémia statistikai bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy János. Negyedik kötet. I. füzet. Ára 1 ft. 8r. 160 l. (Eggenberger, Pest.)

ÉLETUNT EMBER. Regény. Irta *Vas* Gereben. 2 kötet 8r. Ára 2 ft. (Pfeifer Pest, 1862.)

PETŐFI SÁNDOR VEGYES MÜVEI. 1838—1849. kiadta *Gyulai* Pál. 3 kötet. Ára 4 f. 50. (Pfeifer, Pest.)

A FEHÉR HÁZ. Regény Paul de Kocktól. Francziából forditá *Egedi*. 3. 4. füzet. Ára a teljes münek 1 ft. 50 kr. (Jentsch Eger, 1862.)

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE. Irta *Szalay* László. VI kötet. 3. füzet. N8r. 353—480 l. (Lauffer és Stolp, Pest, 1862.)

DAGUERREOTYP. Vagy azon nevezetességek arczképcsarnoka, kik nem pártolják az irodalmat. Irta *Roboz* István. N8r. VIII és 132 l. Ára 1 ft. (Emich, Pest.)

A FEHÉR RUHÁS NŐ. Angol regény. Irta Wilkie *Collins*. Forditotta *Balázs* Frigyes. 3 kötet. Ára 3 ft. (Lauffer és Stolp.)

KÜLFÖLDIEK.

DER LETZTE KOMOEDIANT. Roman in 3 Bänden von *Karl von Holtei*. Breslau, 1863. E. Trewendt. Ára 5 tallér.

EIN MARMORHERZ oder die Tochter des Abenteurers. Von *Pierce Egan*. 1. 2. Heft. Berlin 1863. Reichardt Zander. Egy-egy $^1/_6$ tallér (12—14 füzetben jelenik meg.)

GEDICHTE von *Adolf Schultz*. 4. Auflage, Iserlohn, 1863. Baedeker. 12r. 22 és 343 l. Ára diszkötésben 2 tallér.

GEDICHTE von *Carl Siebel*. 3. Auflage. Iserlohn, 1863. Baedeker. 12. 294 l. Ára diszkötésben 1 $^1/_3$ tallér.

LE ROMAN DU MILLION. Par X. de *Montépin*, 4 vols. Ára $1^1/_3$ tallér. (Bruxelles.)

LE PARC AUX RICHES. Par X. de *Montépin*. 5. vols. (Paris.) Ára $6^1/_4$ franc.

LA COMÉDIE DU PRINTEMPS. Par Arnould *Frémy*. 4 vols. (Paris.) Ára 5 franc.

LE NEZ D' UN NOTAIRE. Par Edmond *About*. (Paris.) Ára $1^1/_4$ franc.

LE FILS DE GIBOYER. Comédie en cinq actes, en prose. Par E. *Augier*. 4-e édition. 4 franc. (Dürr, Leipzig.)

MRS. HALLIBURTON'S TROUBLES. By *Henry Wood*, author of „Easte Lynne", „The Channings". etc. 2 volumes. Leipzig; 1863, Tauchnitz. 12. 408; 412 l. Ára egy tallér.

PATTIE DURANT: a tale of 1662. By „*Cycla*" author of „Ant. Dorothy's Will," etc. London, 1863. N8r. Ára 3 $^1/_2$ Silling.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

G. K. úrnak, Sz. Fehérvár. Ön sok verset ir, mondja. Majd ha *kevesebbet* ir, azokból küldjön.

Névtelennek. Egy „rubint tornyos" „vörös klastromos" költeménycsomag került hozzánk. Nem sokat ér az.

Hamvára. Irnánk, ha „ráérnénk." Rovásón is van valami: de bár több volna.

H. S. urnak. Kolozsvár. Vettük a magánlevelet. Mihelyt annyira érik a dolog, válaszolunk. De alig ha egy kis félreértés nincs. Az, ki a *lap*tól s az ki a *lenyomat*tól fizetne t. dijt: két különböző személy. Vagy Ön is igy érti? Akkor nem sok remény látszik a nyomat iránti külön alkuhoz. Megkisértjük.

TARTALOM.

A szép nyilvánulása. *Lévay J.* — Babérkoszorú. *Jámbor P.* — A nők a tükör előtt. *Gyulai P.* — A királyi gyermekek. (Svéd népballada.) *Erdélyi J.* — Az élet becse. Beszély. Irta Scribe Jenő. Francziából *D. Farkas*. — Emlékezzünk régiekről. — *B. Kemény G.* — Kisfaludy-társaság. — Zene. *Bartalus I.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. FEBRUÁR 22. 1863. 8. SZÁM.

A SZÉP NYILVÁNULÁSA.

(Folytatás.)

A *növények* alkotásában már bizonyos egyéni eszme nyilvánul, mint alakító életerő; — erejét mutatja azon organismus mindig újuló képzésében, mely a növényt gyökere által a földhöz csatolja, — de egyszersmind ágai és lombjaival, a szabad légre, napfény felé sietni ösztönzi. — Itt már a szerves alakulás fogalmát szemléljük: a lombok és ágak különfélesége az egységből indul ki, s az egyes részek kölcsönös hatása egy összhangzó egésszé olvad. — Ugy hogy valóban könnyen megfoghatólag keletkezhetett az éjszaki népek képzeletében az élet symbolizálására a *világ fájának* az *Ygdrasil* — kőrisnek fogalma, melynek gyökerei az alvilágba nyulnak le, teteje az égbe merül, tövénél buzog fel az ismeret forrása, — ágai között pedig a sorshölgyek — a Nornák — ülnek s ott, mint mult, jelen és jövendő, a lét és levés törvényeit készitgetik. — — Mellőzzük azon számtani arányokat, melyeket *Zeisng* a lombok és ágak helyzetére s viszonyára nézve annak alapjául állit fel, hogy minden növény, egyéni különszerüsége mellett is, egyforma átalános jellemvonással bir. — Elég, hogy e jellem magán hordja a szépség bélyegét: egységet mutatván a különféleségben, törvényt a változatosságban, rendet a teljességben. — — A növényi élet a *virág* és *gyümölcsök* alakja és szinpompája által éri tetőpontját, — azokban és azok által terjed és tenyésztik tovább. — Kiki tudja, mily nagy mértékben emeli a táj szépségét s érdekes voltát a rajta levő növények gazdagsága, különfélesége s változatos megoszlása. — Midőn a köznapi élet fáradalmai alatt bágyadozva, a szabad természet üdítő keblére menekülünk, főleg a növényvilág az, körültünk virító szinpompájában s dus alakteljében, mely egy szebb és biztatóbb lét fátyolát lebbenti fel. — A jéghegyek hideg fönsége mellett, szeretetre hangolja szivünket a gyöngéd alpesi rózsa. — A Tátra szürke granitormairól szemnek és léleknek jól esik az alant elterülő fenyvesek eleven zöldje. — S nem a növényekből árad-e az illat, mely a természeti szép élvezetét észrevétlenül is fokozza s melyben a virág, lényének legbensőbb sajátját, ugy szólván szellemét leheli reánk, hogy erdő és mező, tavasz és nyár, dél és éjszak kellemesb léggel teljék meg általa, mely csendes bűbájjal a természet üdítő lelkét fuvalja kedélyünkbe!?

Mig a növény kifelé irányuló életműködése mindig hasonló alakzatokat teremt, ugy hogy minden ágacska egy-egy összeálló növénynyé válhatik, addig az *állat* organizmusa kevés de egyenszerütlen tagokból áll s az egyén elszabdalása által csak a legalsó fokuaknál képződhetik uj állat (p. o. a habarczoknál). — Mellőzve a jól ismert lényeges különbséget, melyek a két természetországot jellemzik s annak reánk-hatását is különbözőleg módositják: fölemlitendő, hogy az állat, a külvilágot szemlélvén, *tekintet*, sőt *hang* által is kifejezi bensejét. — A részek arányához, idomához és az

alakzat czélszerüségéhez, melyek a szépség feltételei, — a kifejezési képesség járul, mely az egyénnek vagyis a bensőnek nyomatékosabb erélyt kölcsönöz s az egészbe sajátságos és szabad életet önt. — Bármily kellemes legyen a virág, a növényi élet eme diszes hirdetője: az állati *szem*, a kifejezés bensősége és hatalma által, sokkal, de sokkal mélyebben ható. — — A növény fölfelé irányul; az állat földre hajolva kénytelen futosni élelme után, melyet a növény a földből és a légből szív. — A növényélet szép és biztos nyugalmát itt már a kivánságok zaklatása s a szenvedélyes törekvések mohó sietsége váltja fel, a nélkül, hogy az öntudat, vagy a czél eszményisége józan határokat szabhatna. — S e tekintetben a növény jobban is megfelel aesthetikai érzésünknek. — Az állat inkább a férfiui természethez hasonlit önállósága, mozgékonysága s előretörő igyekvése által: a növényélet inkább a szerény körben áldva és bájolva ható nőiség ábrázolója. — — Az állati élet előnye a nagyobb tevékenység, mely főleg a természetszerü életmüködésben, az önkéntes mozgásban és az egyéniség erősb kifejezésében mutatkozik. — — Az állatország szintugy egy összefüggő organismust alkot, mint a növényvilág, ámde egyénei sokkal inkább különböznek egymástól, mint a növények. — — Az állatok működése, valamint szervezete, már közelit némileg az emberi élet és alakhoz, — az emberéhez, kit a földi teremtmények lépcsősorán, legfelső fokra helyezett a mindenható. — Mely emberi kéz állithatná elő ama finom tündöklő selyemszálakat, melyek különnemü szövete oly diszelegve simul hölgyeink termetéhez, s melyeket egy igénytelen rovar, a selymér, önön szemfedőjeül gombolyit!? A bár messze haladt emberi tudomány és ügyesség képes-e előteremteni a méhek sejtjét s illatos mézét s nem csodálja-e a bámulatos rendet, mely e szorgalmas kis állatok társas szerkezetében uralgó?! Helyesen mondjuk, hogy az ily teremtmények *müösztönnel* birnak; csak *ösztönnel*, — mert működésök nem egyéb, mint a természet változatlan és szükséges törvényétől függő, vagy sokszor az emberek alakitó kezétől vezérlett munkásság, melyben a jobbra törekvésnek, szabadon kitűzött czélnak és tökélyesbülésnek semmi nyoma. — — A majom, melyet arcz-állása, egyenes járása első tekintetre csaknem ember formának mutat, bármennyire utánozza is, ösztönétől hajtva, cselekvésünket s mozgásunkat: végre sem lehet egyéb, mint nemünk epimetheusi paródiája, „mely előtt az emberiség ajtaja, midőn odáig ért, bezáródik.“

Csak az *ember alakja* tünteti föl előttünk a valódi tiszta öntudatot, a személyes szellemet. — Benne éri el tökélyét ez élet és a természet szépsége. — Szabadon kitűzött elvek szerint, czélszerüleg működni, s igy a művészet magasságára emelkedni, egyedül az emberi okos lény képes. — Alakja bevégzett és mozgékony, mint az állaté: de nem föld felé hajolt, hanem fenkölt, „hogy az eget szemlélje s emelt tekintetét a csillagok felé forditsa.“ — A bimbózás, virágzás, érettség s elkorhadás az emberi életkor különböző alakjaiban is mutatkozik. — Habár a férfikor tünteti elénk az embert legdúsabb életteljében s szépségében; megvan azért saját kedvessége az ártatlan gyermekidőnek s a tiszteletre méltó aggságnak is. — A *gyermek* mosolyogva tekint az előtte nyilt és derengő életre; komoly czélok nem kötik még le figyelmét; egy oldalu törekvések nem osztják meg kedélyvilágát, melynek ártatlan gyermetegségét egész életen át megtartani, csak a lángelmék ritka szerencséje. — — Az *ifju kebel* törekvései előtt már alakot nyert az élet, — de önbensejének eszményképéhez még hiven ragaszkodik, sőt annak hasonmásává akarja teremteni a körülötte létező világot is. — Benső mivolta tükrödzik kül alakján, mely kerekded, erőteljes, életüdeséget lehelő, s mintegy arczpirjával mutató, hogy felpattant a virágbimbó, mely szirmai között a gyümölcsöt rejtegeti. — — A *férfi* tevékenysége előtt eloszlanak az ábrándok. — Önmivoltában tekinti a világot; tisztán kitűzött s józanul körvonalazott czélok után tör. — Szellemi és testi erői teljes kifejlettségre jutottak, — alakjában s egész egyéniségében nem a leendő, de a létező áll

szemeid előtt. — — Az *aggot*, élte alkonyán, a mult emlékei lengik körül. — Komoly magunkba szállásra inditnak arcza mély redői, — megrozzant termete, bágyadozó pillantása s békezászlókint lobogó őszfürtjei: nem mivel önsorsunk képét szemléljük vonásaiban, hanem, mivel képzeletünk a mult emlékeibe mélyed s lelkünk önkénytelenül is a hanyatlás eszméivel foglalkozik.

Minden szerves lét és alakulás öntevékenységet s tárgylagos fogékonyságot föltételez: — szabályozó alakot és szabályozható anyagot. — Az emberiségnél, s már a magasb rendü állatoknál is, az egész nemet, mint tudjuk, nem egy, hanem két lény foglalja magában, melyek egymásért léteznek s általok füződik tovább a faji és egyéni élet lánczolata. — E nemi különbség az ember egész létére kihat s feltünővé lesz mind szellemi, mind érzéki vonatkozásaiban. — A nő inkább az átalánosság, az öntudatlan képzés, az önmagába vonult fogékonyság bélyegével bir; mig a férfi az egyénit, az erélyes kifelé törekvést, az öntudatost személyesiti. — A nő fenséges hivatása az anyaiság; — a férfi teremtőleg lép az élet különböző köreibe. — A nő szerényen a legbelsőbb korlátok mögé vonul; a férfi, áradozó hevében, tultör a legszélsőbbeken is. — A nő, miként az uj sarjakat hajtani készülő virág, a természet védelme alatt hiven és tisztán igyekszik fentartani s megóvni az emberiség lényét; — a férfi, önálló erejü mozgalmasságban, saját belátása szerint alakítja tovább az életet. — S e különböző kör- és feladatnak megfelelőn alkotá a természet a két nem testi szerkezetét is. — — A férfi a kifelé irányult erőnek, — a nő a befelé vonulni hajló érzelmességnek kinyomata. — A férfi nagyobb és erősebb csontozatu, idegei feszültebbek, aczélosabbak: a nő kisebb, szelidebb s ellátva egy uj élet táplálásához szükséges anyagokkal, — miért alakja teljesebb, kerekdedebb, folyékonyabb. — A férfinál a fő, a homlok — az ifjuilag szép és tiszta gondolatok ezen temploma (*Herder*), van inkább kifejlődve: a nőnél inkább a kebel, a gyöngéd érzelmek eme titkos szentélye. — „A két nem alakjának vonásai — ugymond Humboldt — kölcsönös viszonyban állnak egymással. — Az egyikben az erő kifejezése szelidséget nyer a másikban a gyöngédség kifejezése által, s a női gyöngédség emelkedést kap a férfiui szilárdságban. — Egyiktől a másikhoz fordul tekintetünk, — egyik a másikat pótolja. — A férfias szépség szemléletében inkább értelmünk nyer kielégitést, az alakzat (formositas) uralma s a vonások műszabályos határozottsága által: a nő szépsége inkább érzelmünkhöz szól az anyag szabad telje és a vonások nyájas kelleme által. — A női szépség e kellem hatalmával először érzékünket bájolja el: mivel azonban itt az anyag, mint határozott alak, az ugylátszó önkény, mint határozott szükségesség jelenik meg s e kellem hatalma nem egyéb, mint a gyöngéd és finom szellemiség kinyomata: — az először felébredt érzéki érdek, homálytalan tisztaságban, lassankint a szellemibe olvad által. — A férfiui szépség, midőn érzékünkhöz szól, egyszersmind határozottsága által tevékenységre buzditja szellemünket. — Mivel azonban itt az alak, mint anyag, — a szükségesség, mint szabadság és szellemi méltóság nyilatkozik: az először felköltött szellemi érdekeltség az érzékibe olvad által.“

Mindezek pedig az emberi alak szépségét illetőleg azt bizonyitják, hogy e szépség szellemi természetű, hogy ez a szabadság és természeti szükségesség öszhangja s hogy *lélek* az, mi az alakra kellem és méltóság megragadó vonásait leheli. — Az emberi test minden része elárulja azon szellemet, mely őt alkotá, — vagyis, ugyanazon lélek munkál a testben, mint alakitó erő és mint önérzet, — bir önmagának tudatával s alkotja magában saját eszményi világát.

E lélek is magára öltheti a szépség megdicsőitő vonásait az által, ha az érzékiség és józan ész közötti küzdelemben állandó s jótékony békét eszközölt és biztositott, — minek következtén az *erkölcsi* törvény — ugy szólván — saját lényévé s természetévé lőn. — Szép az a lélek — igy irja Schiller — melyben az erkölcsi ér-

zet minden egyéb érzést annyira hatalmába keritett, hogy az akarat vezérlete, elbukás félelme nélkül, bizható az indulatra. — Ekkor már tulajdonkép nem is az egyes cselekedetek erkölcsiek, hanem maga az egész jellem az. Könnyedén, mintha csak ösztönből tenné, hozza az emberiség oltárára a legsulyosb áldozatokat. — Eszébe sem jut, hogy máskép is cselekedhetnék; s hozzá tehetjük: vagy ha eszébe jutna is, van önmeggyőző ereje, s máskép soha sem cselekszik. — Benne tehát az érzékiség és a józan ész, a kötelesség és hajlam a legszebb öszhangban egyesül, s működése, midőn az előttünk feltünik, maga a kellem. — S ez utóbbi vonás nem csekély fontosságu a kedves hatás előidézésére nézve. — Semmi sem riaszt bennünket annyira vissza, mint a hideg szeretetlenség: semmi sem ébreszti fel könnyebben még aesthetikai tetszésünket is, mint a szivet megnyerő nyájas kellem és szeretet. — Igy tehát a valódi szép lélekben a törvény és a gondolat érzületté vált; a kötelesség szava nem mint idegen parancsszó hangozik, hanem a sziv önön lényének enged, e szózat intéseit követvén. — Működése minden pontján kedvesen érezzük, hogy itt már a szellem részletesről egyetemesre emelkedett s az ellentétek jóltevő öszhangban békülének ki. — Mert az egyoldaluság nem bir a szépség bélyegével: mit érne az érzelemlágyság erély nélkül? mit a kellemmel nem gondoló hideg ész? a képzelmet kizáró számitás? a józanság nélküli ábránd? mit érne mind ez széptani tekintetben, hacsak talán mint ellentét vagy árnyalat nem szerepelne, az aesthetikai hatás végett, valamely nagy egész keretében?! — — S emlitsük-e a régi igazságot, hogy szép lélek, szép testben, legfelségesebb látvány, mit a természet nyujthat, — és hogy az aesthetikai elvek már csak azért is szemmel tartandók mindazon eszközök megválasztása és alkalmazása körül, melyek által a testet nevelni és idomitani szándékozunk!?

A lélek az *arcz játéka*, — a test *különböző mozgása* és *hangok* által fejezi ki benső változásait. — A kifejezésnek igy vagy amugy gyakran ismételt módját, a megszokás állandó vonássá szentesiti, vagy mereviti; — s minthogy a lélek, főleg és először is, az alakot képező életerő; — a test, a lélek tüköre — a szellem symboluna gyanánt jelenik meg előttünk s az aesthetikai szemlélődés megkivánja, hogy a benső állapot nyilvánulása ez állapotnak megfelelő külső alakban történjék. — — Nem bocsátkozunk ez alkalommal annak részletes fejtegetésébe, hogy a lélek különböző indulatai mikép nyilatkoznak a test részei és jelenségei által: különben is azt hiszszük, hogy nagyon föltételes tapogatódzás mind *Lavater*, mind *Carus* azon törekvése, mely szerint az emberi test egyes tagjaiból különkülön is, a szellemi tulajdonokra következtetnek, (például az orr közép görbülését a barátság biztos „sziklájának“ nevezik) itélnek a kéz, sőt az ujjak alakjából, bőre finom fehérségéből, a szem és ajak metszéséből, sőt még a hajszálak igy vagy amugy göndörültéből is. — Igaz, hogy egyik alak feltünése már első tekintetre is kedves érzésekre hangol bennünket s rokonszenvünk, mintegy villanyütésre, fölébred és erősbödik, — ellenben a másik hidegen hágy, sőt visszataszit, s e külsőből könnyen hajlók vagyunk itélni a belső felett is s következtetést vonni a jellemsajátságokra. — Ámde ezen benyomást nem az egyes részlet, hanem az alak öszhangzó egésze okozza. — Mindenesetre legfőbb szerepet játszik benső mivoltunk érzékitésében az *arcz*, melynek kifejezését is sokképen módositják az arczvonások, a homlok, az orr, a száj, a *szem*, melyet közszójárás szerint is méltán nevezünk a *lélek tükrének*. — De ezek mellett tagadhatlan behetással vannak reánk a termet, nagyság, szin, sőt a hang is. — Aztán tudva van, mennyire más kifejezést kölcsönöz az arcznak a mozgalmas élet, a nyugtató szender, vagy a mindent kibékitő halál. — Szépen hozta föl e tárgyra vonatkozólag *Lavater*: vajon nem létezhetik-e mindnyájunknál egy alap-arczulat, melyet a változások és szenvedélyek ár-apálya elzavart vagy elboritott, de mely a halál csendesen közelítő nyugalma által lassankint visszatér, mint a fölzavart viz ujra tisztává lesz, ha megülepszik? — Gyakran a régitől egészen külön-

böző, uj embert láték magam előtt a halotti ágyon: szinezet, arczvonal és kellem — mind uj, mind hajnalszerü, égi, fenséges! Isten képmását láttam előtündökleni a mulandóság romjai közül: el kelle fordulnom, — hallgatnom és imádkoznom kelle! — — A *szem*, legfőbb hatását tekintet által gyakorolja. — Már Herder mondja, hogy minden nagy embernek oly tekintete van, melyet szemeivel senki más el nem sajátithat. — Ezen jel, melyet az alkotó természet illeszte az arczra, minden többi vonásain tuluralg s egy Szocrateszt — külön értelemben véve — szép emberré varázsolhat. — Ez által gyakorol a némán működő lélek oly hatalmas benyomást reánk, minélfogva méltán állithatni Buffon azon ismert mondata mellé: a stilus az ember — eme másikat: a *tekin et* az ember! — — S mit mondjunk a *hangról*, mely által a lélek láthatlan hurjai hallhatólag zendülnek fülünkbe? Nem festi-e annak tiszta, vagy kevésbbé tiszta csengése, magas vagy mély szállongása, erősebb vagy gyöngédebb folyama, — nem festi-e ezer meg ezer árnyalatban szivünk belső hullámzásait; szellemünket akaratlanul is az örök szépség forrásaihoz emelvén!? Ha valakit — ugy mond egy iró — határozott s kellemes hangon, teljes önérzettel s mellékczéloktól ment őszinteséggel hallunk beszélni: szivünk feldobog örömében, hogy szinte fölkiáltni vágyunk: isten hangja ez, nem emberé! — S mily boldogtalan, ki e fenséges természeti nyelvet nem érti! bizonynyal isten szavát sem fogja az érteni se a természetben, se az irásban, se önön szivében!“

(Folytatjuk.) LÉVAY JÓZSEF.

ZRINYI, A KÖLTŐ *)

czimü beszélyből mutatvány.

VII.

VIOLA.

Merre szaladsz Mura, merre Dráva, Száva?
Szép Magyarországra, a sebes Dunába!
— Hajh, visszafelé megy a lovag; hiába!
Nem találta honját, szegény, a hazába. . . .

A mi őt elüzi: mély, nehéz keserve;
Kárpátnál nagyobbat nyom szivén a terhe.
— De miért fut vissza? — mért jö épen erre?
Vonja őt, bújánál lángolóbb szerelme.

Háladatlanoktól vette mély sebét ő;
Megfosztani törtek, mi férfinak féltő:
Hős becsületétől, hirétől, nevétől.
— Veresége foltja azért oly setétlö!

Ős hirén setétlő veresége foltja.
De boszúját érte nagy szivébe fojtja.
Ha föl-fölcsap lángja, erővel kioltja —
Hisz, mi haszna volna büszke férfi-volta?

Nem is hazája volt hozzá háladatlan:
Búja tüze enyhül im e gondolatban;
S üszkétől, szivében gyül, mint égő katlan,
Szendergő szerelme — s vonja akaratlan.

Ha égő sebére kezét rászoritván,
Némán ment a harczba, a szent haza hivtán:
— Most, hogy a hazának rá szüksége sincs tán,
Szerelme után megy, gyászt viselve titkán.

Igy üget, mély erdők nagy rengetegében.
S mint felhő, mely némán vonul át az égen:
Viszi bánatának felhőit aképen,
A setétes erdők árnyain, setéten.

Büsan megy alatta Ráró paripája,
Mintha ura búját érzené, hű pára;
Néha meg-megdobban, visszanéz urára,
Büsultan megugrik — s tánczát sirva járja. . .

De megyen ámbátor ló s lovag kesergve:
Büszke fénynyel rajtok van a bú keverve.
Kényes igen a ló, szoros hevederbe',
Szkófiummal varrva párduczfödte nyerge.

Mélázó lovagja alig tartván száját:
Fékezve nem érzi vérének dagályát.
Táncza szerint rázza arany-zaboláját,
Árkon általugrik, bokron röpve száll át.

*) Olvasva a Kisfaludy-társaság idei közülésén. Az *egész* a „Részvét könyvében“ fog megjelenni.

Ura mögött halkan megy olasz vadásza.
— De egyaránt mennek, nem igen vadászva.
Bokrot, csörtető vad néha meg-megrázza.
Nem figyel a lovag, megy tovább, mélázva.

Egyszerre, — eszébe valami jutott tán,
Vagy talán folyvást mind róla gondolkodván —
Megállítja lovát egy út kanyarodtán,
Bevárja cselédét s hozzá fordul, mondván:

„Hogy volt? Magad láttad? Tulajdon szemeddel?"
— „Láttam, épen a mint elbeszéltem renddel.
Kő kövön nem maradt, uram, elhihedd, el:
Zerinvára helye egyenlő a földdel.

Mikor te átvágtad magad, nagyságos bán,
Ronda töröknek holttestén taposván, —
Mérges örömében, Köprili, az ocsmány,
Orditozni kezdé: Zerinvárra most már!

Most török ágyúkból mennydörgések keltek,
Füst födé a várat, mintegy sürü felleg.
— De Strozzi ágyúi ott fön nem feleltek,
Mint a szent harangok, mikor kötve nyelvek.

Strozzit ugyan szégyen égeté miatta;
De ágyut se sütni — volt parancsolatja.
Nem nézhette mégis, a zászlót ragadta,
Lejött, vitt, elesett, fúlván vérpatakba.

Akkor, török módra, mint a megveszettek,
Orditva, a várba a hadak bementek.
Az őrség, fegyverét mind letéve, retteg, —
Méltán, mert egy fővel mind kurtábbak lettek.

Aztán, rajt eresztvén naponkint magából,
Dolgozott egy hétig a tömérdek tábor.
Sokszor szörnyüködve néztem, állva távol;
— Széthordták a várat temető-talpából.

Nagy, idomtalan domb"— — „Ne tovább! elég ez!
Német kitervezte, török vitte véghez.
Véghez? — Nem! ember kezd, de az isten végez!
Alkonyodnak, hazám, hajnala is még lesz. . .

Hajh, csak énrám nézve késő az ne légyen!
Kit most messze kerget nagy bú és nagy szégyen.
Tenger ad nekem sirt partja fövenyében —
S hazám nem derül föl szemem tört fényében!"

Sarkantyúját azzal mélyen belevágja,
Búsultan a vitéz, lova vékonyába.
Megugrik az állat — s nyilt útat találva
Vágtat, míg elvész az erdei homályba.

Hadd ragadják öket tova, bánat s vészek,
Minőkkel telibb a szív, mint a természet.
— Lelkem, e bús képet te mihaszna nézed,
Ott a tengerparton vár dicsőbb igézet!

— Ott jár a leányka, bán titkos szerelme,
Gyönyörü Viola, hófehér lepelbe',
Mintha Vénus volna, habból most kikelve,
Vagy müvésznek álma, vásznára lehelve.

Arcza rózsa volna, — de hervadnak rózsák,
Arczán el nem hervad a szelid pirosság;
Piros rózsa volna — de nézd, tejbe mosták,
Fehér rózsa voln' — de nézd, láng töri most át!

Homloka márványát körzi sürü fátyol, —
Haja az csak, lengve szellők fuvalmától;
Fekete, — és mégis csillagként világol,
Rátüzött agáttól? — vagy pedig magától?

Karcsu termetének nádszál a növése,
Tengerparti liljom, járta, lebbenése,
Mikor le-lehajlik, szép csigáknál késve,
Félted: el ne törjék, — nem törik el mégse.

Könnyü lába alatt parti fü meghajlik,
Sárga porfövenynek nyöszörgése hallik.
Hab tükre kisímúl, egy fodra se' zajlik,
Fölcsillan, a hová szeme rányilallik.

Füvek, lába nyomán fejök felemelvék,
Mintha, utánlesve, bájait kémlelnék;
Föveny sirva kéri: hogy tapossa el még;
Tenger gyászba borúl, zúgván: ah, ha elmégy!...

Mit féltek, szegények, nem megy, nem megy ő el!
Várja, keletről hogy szép nap mikor jő fel,
Szelid szóváltást kezd hajnali szellővel,
Érkezik-e szárnyán, vajh, kecsegtető jel?

— „Oh te könnyü vándor, lepkeszárnyu szellő,
Lég hig tengerében úszó tündér-sellő!
Jösz-e lángkeletről, az ő szive mellől,
Mondd: kiért sohajtoz, mondd csak, kit kedvell ő?

Tartja-é szivében egykori szerelmét,
Esd-e még, hogy arra nyájasban felelnék?
Vagy neveti tán már sok hiú gyötrelmét,
S nem kellek már néki, a mint egykor kellék? —

Vajha csak úgy lenne! Ne kelljek, azért sem!
Bünömért a volna méltó büntetésem!
Szerettem — s szerelmét elfogadni késtem —
Most már vessen ő meg!... Oh de mégsem, mégsem!

Oh! ha lehet bünért mély bánat elégtét,
Szegény szivem, íme, sirva bánja vétkét!
S lehet-é pokolra kárhoztatva végkép?
Kinja keselyüi nem eleget tépték?

Hogyha büszke voltam: — lettem alázatos;
Gög kendőzte arczom': — most könyek árja mos;
Fejemet fön hordám: — térdre borúlva most;
Én tapostam szivét: most bú engem tapos. . . .

Oh meddig, pihenést nem találhat lelkem?
Setét éjszakákon oh hányszor fölkeltem,
Vártam vigasztalást késkedő reggelben,
Vártam izenetét, az csak nem jön el, nem!

Mit keresek most is, sárga tenger partján?
— Kérdezem a szellőt: az arról fuvall tán;
Csüggök égtükröző tenger csacska ajkán:
Hirt nem vett-e róla, folyam erre hajtván?

Partig lehajló árny lakik a berekbe' —
Madarakat hallok, bokrain, csevegve;
Űz is a vágy, tart is, nézni sem merek be,
Nem hallok-e rosz hirt? — s futok, megeredve...

De, csókdosó remény, te csak visszavonzasz.
Szád mi haszna édes, csalfa a mit mond az;
Égető kétség, szünj, ne epeszsz, ne fonnyaszsz,
Adj egy csöppet abból a mit ajkam szomjaz!

Harmatos szárnyával szép hajnal röpdözve
Jön, hogy violákat völgyben megöntözze,
Rózsa-ajkaival csókolgassa össze....
— Zrinyi, én hajnalom, Violádhoz jössz-e?"

— Adria-öbölnél igy eped a lányka.
Föl- s lejár merengve; hosszan lebocsátva
Szép arczára borúl fürtje lenge fátyla;
Ajka egy nevet súg, azt ezerszer áldja.

De hiába súgja, de hiába áldja;
Néma lett a viszhang, vissza nem kiáltja, —
Elnyeli tengerhang, mélyébe bocsátva,
Berek eltitkolja.... S mégis hátha, hátha....

Valami megdobban.... ah! talán az ösvény!
Valami megcsörren.... tán az ág a mesgyén!
Valami árnyat vet.... tán a habra esvén —
Egy lovag körrajza.... S megáll a sebes mén.

Megáll, odaszegzve. S leugrik a dalja.
A leány hanyatlik, — ő körül karolja.
Forró keze alatt ver, dobogva, balja.
— Szellő súg, tenger zúg, — Viola nem hallja.

Nem hallja zúgását habnak, szélnek, vésznek....
Nem tudja mi elmúlt, nem érti mik lésznek....
Nem fogja fel szív azt, nem érti az ész meg;
Csak egyet hall, ért, tud: — hangját a vitéznek.

— „Szerettelek mindig, megvetve, titokban,
Szeretlek, megértve, ezerszerte jobban,
S a mig szivem dobban, s életem kilobban,
Foglak is szeretni, éltemben s siromban!"

Ott nagy esküvéssel, mely egy szót sem szóla,
Csak egymásnak ajkát forróan csókolva,
Esküsznek hűséget.... De hallgassunk róla —
Azt utól nem éri költő lantja, tolla!

SZÁSZ KÁROLY

A PAPLAK.*)

A XIV-dik század első negyedében, mikor már Róbert Károly harmadik nejével, *Lokietek Erzsébettel*, Visegrádon lakott, s az ország rendezettebb szint kezdett magára ölteni, indul meg regényünk.

Annyi nagyszerű kép gördül le előttünk! oly tág mező nyílik a különböző események rajzára, hogy némi aggodalommal állunk ellen a csábnak, s mintegy öntagadólag térünk be egy kis, útkivüli paplakba, mely amott jobbra, elég meredek bérczek tövében, pihen mint a fáradt vándor.

A helység maga, szalma és nádfödött gunyhóival, mintegy szegélyét képezi a csekély szélességű folyónak, mely ott a zöld hegyek tövében, csendesen és gondtalan siet a Tisza felé.

Mondják, olykor nagyúri szeszélyei vannak, s követvén a hivságos emberek példáját, tulemelkedik medrén, legázolja a magas, sötét fűzeket, kicsap a vetésre, s néha bevárja — miként az emberek szokták — hogy a búza, arany kalászokban rengvén, jó aratást igérjen, hogy aztán e szép, arany szalmát leterítse, s iszappal borítván, ágyat vessen magának a letarolt áldásból — mások rovására.

A helység azonban, minden egyszerüsége mellett, némi tekintélyben állt a vidéken: nem mintha ott, a szerény, kéménytelen, füsttől fekete födelek közül valami kevély kastély emelkednék ki, s az abban lakók pazar fénye, ezer vendége és lakomái,

*) Mutatvány a szerzőnek kéziratban már kész, két kötetes regényéből, melynek czime: „*Klára és Klári*", — az Anjou királyok korából.

megkeserítnék a szegénység száraz kenyerét s böjtös cziberéjét; — nem: — senki sem lakott itt, — ugy hitte a világ — ki magát urnak nevezhette volna; mert erre akkor is, mint minden időben, az kellett hogy sok filleng és cziczoma — mit se nem hozunk, se nem viszünk magunkkal — kiáltsa az emberek fülébe: térj ki az útból koma, kapd le a kucsmádat! hallod-e a lónyeritést, nem látod-e a czifra szekeret, bársony párnáival, s amott a forgandó szélkakast a magas tetőn, hol a hollók pihennek meg mikor jól laktak — tudjátok miből — és mivel.

Tekintélyes volt a kis helység azért, mert egyházzal birt; nem mindenütt volt akkor ilyen; — néha a jámbor népész, vagy a nem jámbor is — mert hiszen ezek sem birnak a feddhetlenség kiváltságával — sátoros ünnep napokon, négy, öt, néha még több közeli helység buzgó népét látta, mint anynyi menetet, az egyház elé gyülni.

Ott a harang — pedig csak egy volt, kicsiny az is — valóban hivta a hiveket, s az emberek jöttek, szépen és csendesen, magokba térve, lesütött szemekkel. — Szerették a kis egyházat, mert onnan többnyire vigaszszal tértek vissza; s aztán jövő vasárnapig, vagy más ünnepig, a lobogó tüz előtt, annyit tudtak beszélni a jámbor tisztelendő Jeremiás urról! — mert ez jámbor ember volt — s a kis egyházról, melybe néha bele sem fértek mind.

Nyárban, a magas fűzek alatt, melyek azt körül árnyalák a béke hűsével s az áldás harmatával, ült a nép s kisérte a szép ódon éneket, melyet sem hárfa, sem orgona nem kisért — s mikor a tisztelendő ur elkezdett a mise után papolni, sóvárogva néztek a nyitott ajtóra, hogy egy szót elleshessenek.

A kis egyház pedig, hová oly szépen összesereglettek, csak fából készült. Egyik borona a másikra volt téve, mint az élet utain egyik év hever a másikon; keresztbe valának a szögletekben róva, miként az életben a szögletek mindig kereszttel járnak; s ha belülről a durva fakérget tapasz és mész födte, ez is csak ugy volt miként az életben szokott lenni, hol kicsiny és nagy és legnagyobb a durva kérget mázzal fedi el, hogy az emberek ne lássák mi van belül.

A minő szegény volt az egyház, zsindelyes tornyával s a kis vas kereszttel tetején, a minő igényteleu a falu, kissé szétszórt lakjaival, oly egyszerü volt az egész vidék.

Egy előnye lőn talán, mások fölött — az, hogy távol esett az ugy nevezett országuttól, melynek akkor még *hortobágyiasabb* szeszélyei voltak mint most.

Senki sem jött ide rabolni, zsákmányt keresni, kastélyt, várat foglalni; s ha valami kalandort itt, ez elég széles völgyben, ért el az éj, csak akkor kezdett vigasztalódni, mikor a hold párázati közt a keskeny fekete tornyot látta felnyúlni mint egy mutató ujjat.

Gondolta, hogy majd a paplakban lesz egy kis szalma — ágynak; egy falat kenyér — estebédnek; aztán reggelre, ha majd lovat nyergel és távozik, magával viheti a lelkész áldását, a legjobbat, mit az ily szegény falusi isten szolgája adhat.

Jelenben — azaz mikor mi is e falu felé forditjuk szekerünk rúdját, szép nyári est van, oly csendes, oly meleg, hogy az ember megujul tőle.

A nap épen most mondja: Isten veletek! — dicsfénybe boritván mindent hová sugárai elhatnak, mint lángküllők, kékes világárban. A falu hosszában haladva, a kis házikók előtt, tapaszos padkákon nehányan üldögélnek a falu lakói közül; többnyire némberek, guzsalylyal kezökben, vagy valami durva vászonnal, — szabván, varrván, ők tudják mit.

A férfiak most kezdenek visszatérni a mezőről. Van, a ki dalolva jő, más ki búsan lehajtja árva fejét — okai lehetnek reá; ki tudja, mi nyomja szegénynek szivét!

Aztán jön a csürhe — csekély biz ez — a kanásznak még bojtára sincsen: csak egy jókora borzas kuvasz ballag utána farkasügetve.

Benn, a garáddal övedzett udvarokban, borjuk és bárányok bégetnek várván az édes mamát, habár szarva van; s még inkább az édes tejet, melybül nekik is jut egy kevés, miután más elszedte a javát.

Közel az egyházhoz, melyről felebb

szóltunk, van a paplak; nád vagy szalma fedi, alig lehet észrevenni: födele oly setét a füsttől, habár a tisztelendő ur, állitólag az első kéményt, mely itt valaha volt, saját kezeivel fonta s vonta be agyaggal.

Hanem az alacsony háznál s a szegény embernél, a füst is alant jár. Vékony az, s nem tud még az esti szellővel is megküzdeni; — minden nyomja s aztán leül a szalma ágyra, bevonván azt kormával.

A paplak kissé nagyobb volt a helység többi lakjainál.

Maga a tisztelendő ur — valami husz éve lehet annak — toldotta meg jobbra, balra egy-egy szobácskával. Azért volt neki most öt, mert a régi lak csak három hézagból állt — s egy sem ért egy irgalmas kiáltást.

De térjünk be: a léczkapu nyitva van; még eb sem őrzi a csendes lakot.

Mit keresne a zsivány a szegény lelkésznél, kinek csak egy reverendája volt — az is foltos — s ki, mióta e faluban hirdeti a jó isten igéjét, aranyat soha sem látott, pedig, miként tudva van, a velenczei arany nem volt ritka a nagy uraknál, s Robert Károly maga volt az első, ki magyar aranyat veretett.

A paplak, az említett toldások után, négy szobácskából állt, s a konyha, mint ötödik, képezte egyszersmind a pitvart is.

Jobbra maga lakott a lelkész, s mellette, az ujan toldott szobában, állitólag egy öreg koldus, kit a jámbor ember, mint a könyörülő szamaritánus, az ut széléről szedett föl, s kivel megosztotta falatját.

Balra egy öreg özvegyet szállitott, ki, mintegy négy-öt év óta foglalta el, gazdasszonyi minőségben, egy még öregebb nőnek helyét, ki csendesen, miként élt, aludt el, hogy tul a réven felébredjen.

Mikor a lelkészhez benyitunk, még nem ég a gyertya: mondták, hogy azt legtöbbször fenyőforgács, és kivételesen szegényes mécs pótolta ki.

Est volt, miként mondtuk; s a kis hézagot félhomály boritotta.

A tisztelendő — igazán *tisztelendő* ur — nem volt egyedül.

Ismerkedjünk meg vele, s azzal a kit nála találunk.

A lelkész, reánézve igen koros ember lehetett, szelid, jóságteljes kifejezésű vonásokkal. Egykor szálas legény volt; most kissé meghajlott már, de első tekintetre látni lehetett, hogy régen, régen azon szép férfiak egyike volt, kik még romjaikban is tanuskodnak a tavaszi napokról, mikor a rózsák nyillanak s a madarak fészket raknak.

Ingujjban ült, erős tölgyasztal mellett; s valami a mellényhez hasonló födte derekát. Foltos volt biz ez öltöny, de tiszta, mint a durva ing is.

Fejét ősz koszorú keritette, homloka hajtalan volt és fényes mint a márvány.

Egyik kezére támasztotta fejét, s beszélgetett — lássuk kivel.

Igen közel hozzá s az egyik kis, hólyaggal lemezelt ablakhoz, a lelkészénél szélesb és tágasabb de egyszerű tölgy karszékben ült egy sajátosan meglepő tekintetü öreg ur; — bátran agg urnak nevezhetnők, annyi redő boritotta arczát, oly hálózottak voltak szemei, s annyira lefeszült egész alakja.

Ha e magas, vállas férfiu, hófehér, tüskés, de dús hajával, azon koldus volt, kit a becsületes lelkész az ut széléről szedett fel, s azóta szegény házánál táplál: ugy meg kell vallanunk, hogy a vén koldus, elkopott s foltos öltönyében, nagyon hasonlitott azon emberekhez kik, haj! — jobb és szebb napokat láttak, s várakban, palotákban laktak.

Valódi Lear király volt ez, a szalmakoszorú hiján, s még eddig teljes eszmélettel ugyan, de többnyire szórakozott, elfogult hangulatban.

Hasonlitott valami mohos sziklához, mely körül a vész nem egyszer öntötte ki mérgét, melynek nem egy ormát törte le, de mely még áll, bár görnyedve s tele tátongó repedésekkel.

E két férfiu beszélgetett együtt.

— Ujra egy nap! — rebegte inkább mint mondotta az agg koldus — mert igy kell őt neveznünk, mig többet nem tudunk róla.

— Ugy van uram, ujra egy nap — a

nyolczadik már; mert egy héttel ezelőtt megérkezhetett volna.

— Oh, az emberek — az emberek! — sohajtott fel a koldus, mig arczának kifejezése embergyülölésre mutatott; — ha meggondolom, hogy ezen ember, kiben legtöbbet hittem, ily inségben leveszi kezét rólam! — Rendre láttam a népet elállni tőlem! — miként a szerencse — oly hű szövetségesem egykor! — nekem hátat forditott, elébb egy — kettő — három, azután százak és ezrek odahagytak! Eltüntek, mintha soha ott nem lettek volna! Ilyenek az emberek, ilyen a világ, tisztelendő atya. Azon *egy* ember, kit várok, kiben hittem, mint az üdvözítő Péterben, megállt, nem mozdult; mellettem volt jó szerencsémben és inségemben. Elhagyta családját, birtokát érettem, s aztán mikor láttam, hogy e hivem, nekem, a földönfutónak, a betegnek és aggnak, mit sem használhat, magam kértem, hogy hajtsa meg térdét azon ember előtt, ki engem mindenemből kifosztott s az utolsó falatot elvonta tőlem, ki egykor ezreknek adtam kenyeret, ajándékoztam telkeket, falvakat.

A lelkész csendesen hallgatott. Látta, hogy megtört hangja s elaléltsága daczára, a vén ember elég sokáig tudott beszélni, vagy inkább panaszkodni, ha egy bizonyos, kifogyhatlan tárgyra bukkant a társalgás.

Mikor az öreg elhallgatott, a lelkész szeliden szólt:

— Ne aggódjék kegyelmed uram. Az embernek oly kevés kell, hogy napról napra eléldegéljen, s e keveset kegyelmed megtalálja nálam. Aztán ama jó ur, ki kegyelmed sorsában részt vett, és hiszem vesz mind ez óráig, kérdés, ha kapta-e levelemet?

— Hiszen ugy tudom, hogy ezt biztos ember vitte.

— A legbiztosabb, elhiheti kegyelmed; mert mikor a szegény egyház számára pár viaszgyertyát vettem kis szomszédvárosunkban, derék fiatal lelkészszel találkoztam, ki utban volt Visegrádra küldetve a püspök urtól magától; ez igérte, hogy személyesen átadja a levelet.

— Mikor volt ez! — már rég itt lehetne, legalább valami hű embere, mert hogy maga jöjön, régi urához és barátjához, alig hiszem. Ott Visegrádon vigan élnek az urak az udvar fényében! — Egykor én laktam ott a fényes várban! — Akkor enyim volt még Trencsény, Komárom! — Az öreg két kezével födte el arczát, azután büszkén emelte föl fejét, mintha pillanatnyi gyengeségét szégyenlené, s erősbült hangon folytatá: — az enyim volt mindez — és annyi uradalom, vár és puszta, hogy számát nem tudnám előadni! — Nem az fáj nekem, hogy az isten — — — nem —, szászszor nem! nem az isten, hanem egy ember, mindenemből kifosztott; de fáj az emberek hűtlensége és gyávasága! — ha engemet oda nem hagytak volna, ur lennék most is! Isten engem! még Visegrádra is beköszönnék, jó étvágyat kivánni azoknak, kik egykori fényes lakomáim morzsáiból ott élősködnek.

— És aztán? — kérdé a lelkész — ki szembetünő fölényt gyakorolt ezen férfiu felett, kinek most csak romjait látjuk magunk előtt, s kit, honi történelmünket ismerők előtt, meg sem kell neveznünk, mert már mindenki kitalálta, hogy ez nem más, mint a már elpusztultnak hitt, hires Csák Máté, a XIV. század leghatalmasb oligarchái egyike.

Tudjuk, hogy miután a király őt a rozgonyi völgyben megverte, ereje meg volt hajolva, de még meg nem törve; hogy feldühült, boszura vágyó csapatjaival még sok garázdaságot követett el; míg végre neve elhangzott, s alig volt egy-két ember ki hinné hogy még él.

— És aztán? — ezt kérdezte a lelkész tőle, miként egykor a bölcs kérdezte Cyrustól, miután ez neki rendre elmondta, mit és mennyit akar még foglalni és hódítani.

— Aztán? — Oh aztán — megnyugodnám Trencsényben, s megjutalmaznám azokat, kik hiven kitartottak velem!

— És aztán? — ismételte a szegény lelkész, ki nem birt Csák Máté hiuságával, ki nem ismerte a boszut, s végre hivő buzgóságában azt gondolta, hogy palotában vagy gunyhóban az utolsó jelenet a sir, legyen az márvány emlék, mely századokkal da

czol, vagy kis hantos domb, melyet a kegyelet egy-egy koszorúval diszesít fel.

E második kérdésre a vén ember hálózott szemeit a lelkészre függesztette és csendesen, majdnem kétkedve, felelt: — És aztán? kérdi kegyed tőlem? mi kellene nekem több? s nem eleget hányt a vész és fergeteg, hogy megpihenhessek.

— Igaz; — mond a lelkész szeliden: — ki annyit élvezett és annyit vesztett, annak mi sem kell egyéb, mint a pihenés. Oh uram! az isten utjai csodálatosak; ki tudja, ha nem pihen-e kegyelmed jobban és csendesebben e szegényes házban, mint pihenne ott a fényes palotákban; — ki tudja, ha kegyelmed lelki üdvére nem akarta-e a jó, engesztelékeny isten, ki kegyelmednek életét ily hosszura nyujtotta, hogy maradjon ideje lelkiképen is megpihenni, s magával s az emberekkel kibékülni?

Csák Máté csendesen rázta fejét: olyan volt mint a hatalmas kalifa, ki a rongyos dervis intő szavait békésen tűri, mig senkitől mástól ellenmondást nem szenvedne.

Igaz, hogy a sors megtöri a büszkeséget s a dús urból lett földönfutó, ki a falatot az emberek jószivűségének köszöni, olykor hajlik az engeszteltségre; de kiben jellem van, jó vagy rosz, mint e vasakaratu férfiuban, az — mint a vizbe fuló az ághoz — ragaszkodik rögeszméihez s visszaemlékezéseihez.

Ha valaki itt, az egykor fényes urat, ki még hanyatló korában is hadsereget vezérlett, s a csata kimenetelét a véres rozgonyi ütközetben, az utolsó perczig, kétségessé tevé, *most* látná: lehetlen, hogy a gyülölség daczára, melyet a rosz hirű kényur maga ellen az egész hazában fölidézett, meg ne szánná őt! — Szegény, ki már csak napokat és órákat számíthat, kinek tagjait csak amaz őserős lélek tartja együtt, mely — bizonyos tekintetben — meg nem öregedett vele, e rostruma az egykori büszke triremisnek, oly gyenge volt, hogy mindannak, mire még most is vágyott, századrészét sem leende képes teljesítni, még ha régi czinkosai ujra szövetkeznek is vele; az emberi ohajtások és tulcsapongások ezen emberben könyörületre méltó képét tüntették elő a mulandóságnak.

Csák Máté darabig hallgatott; azután, mintegy leküzdve felindulását, kezét nyujtotta az öreg lelkésznek, és szelidebben mint tőle várni lehetett, szólt:

— Köszönöm, jámbor ember, hogy engemet olykor magányos siromra emlékeztetsz! nem fogja azt koszorú díszesiteni, nem ércz és márványemlék: mig annyi hitvány ember, ki nekem hizelgett s tányéraimat nyalta, palotákban lakik, s a szent érsekek és püspökök, predikácziót mondanak feje felett. — Miért is késik az isten a körmömre égett fáklyát kioltani!

— Az isten jót tesz; — a rosz mindig az emberektől jő — mond a lelkész — az élet rövid, az örökkévalóságnak vége nincsen. Miért zúgolódunk mi, mikor a pillanatért, mely itt elgyötrött, az örökkévalóságot nyerjük?

— Azért zúgolódunk, pater, mert emberek vagyunk; — mond Csák Máté békétlenül: volnék én a mi voltam — nem vágynék én többre!

Többnyire igy végezte be Csák Máté az ily társalgást, ha ki tudta beszélni és panaszolni magát — aztán megpihent.

Hosszu szünet lőn, a gazdasszony egy mécsest hozott a már egészen besötétedett szobába; mikor kiment, Csák Máté csendesen szólt: Oh! ha én meg tudnám jutalmazni a jót, mit kegyed, jámbor ember, velem, a szegény elhagyottal tőn; ha tehetném püspökké, s adhatnék egy uradalmat a jó kenyérért, melyet házánál ettem: akkor boldog volnék, mert engemet annyiszor megcsaltak, annyiszor sebzettek az emberek, hogy mikor ily angyalt találok, emberi alakban, szivem megindul — s érzem mikint olvad a boszú keblemben, s tér az áldás belé.

A lelkész csendesen mosolygott: Kegyelmednek e szives szavai, uram, szebb jutalom nekem, mint a püspöki bot s az uradalmak. Nyugodjunk meg isten végzésében — s ha tetszik kegyelmednek, majd olvasok valamit a bibliából.

A jó lelkész soha se nevezte meg Csák

Mátét; a faluban senki sem álmodta, ki légyen a szegény öreg koldus.

Ez ölébe tette kezeit s intett fejével, hogy hallgatni fogja a jámbor lelkészt.

A tisztelendő egy avult könyvet vett elé s közelebb vonván a mécsest, érthető hangon olvasott a bibliából, mig Csák Máté, olykor bólintva fejével, hallgatta őt.

* * *

Alig olvasott a lelkész egy jó félóráig, mikor neki ugy tetszett, hogy az udvaron zaj keletkezik.

Hallottuk ugyan, hogy az öreg Csák Máté valakit vár; ő s a lelkész tudták, kiről van a szó, s azért természetes, hogy a vártnak nevét nem emlegették. Egyik sem hitte, hogy az ur maga jöjön, legfeljebb ha egy hű szolgát, vagy valami furfangos, magát mindenhová befuró saracenust, vulgo zsidót, vártak; mert ezen utóbbi fajt a régi urak igen sokra, s a többi közt levélbeli megbizásokra is használták, föltéve, hogy jól meg tudták fizetni.

A vendég, az öreg szerencsétlen kényurnak mostani helyzetében, nem volt épen kedves jelenet, főleg ha az ember nem tudta, hogy ki. Igaz, hogy a király rég felhagyott Csák Máté üldöztetésével; elfoglalta minden jószágát, elverte minden hadát, s magához tudta csábítani annak minden hívét és barátját; — miért üldözte volna? ez áll; — ellenben még inkább áll az: hogy vannak tulbuzgó barátok, királyiabbak a királynál magánál, kik közől nem egy igen szerencsés fogásnak tartandá, ha a holtnak vélt, élő Csák Máté uramra teheti kezét.

Ez okon a jó tisztelendő nem is volt nyugodt, habár öreg vendége az elfásultság és reménytelenség azon határát érte el, hol az ember mit sem gondol többé magával.

A lelkész gazdasszonya, ki épen most akarta a lenmagolajos korpacziberét jó melegen a szobába vinni, visszatöltötte azt a fazékba s kirohant az ajtón, mely egyenesen az udvarba vezetett.

Itt reá egészen uj és szokatlan szemle várt. Öreg személy volt, de mióta élt, nem emlékezett arra, hogy ez utkivüli faluba négy lovas uri szekér jött volna, még pedig a kimaradhatlan kisérettel, t. i. négy jól felfegyverzett ficzkóval, az inasokon és kocsisokon kivül.

Mert tudnunk kell, hogy nem csak egy, hanem két jármű gördült az udvarba, egyébiránt ostorpattogások nélkül.

Az első mindenesetre uri szekér volt, félkörü ernyővel s függönyökkel, a másik pedig társzekér.

Ugy látszik, hogy a jöttek jól valának utasítva, mert egyenesen a kis paplak elé tartottak, s az első szekér közvetlen a pitvar ajtaja előtt állt meg, hol a gazdasszony, — Tercsa, keresztnevén — állt, borzadalmas kételyek, ijedelmek és habozások közt, s hová utána tüstént a lelkész érkezett, kissé — mi tagadás benne — megszeppenve ő is, de a nélkül, hogy ez arczában magát visszatükrözné.

E közben az inasok leszálltak mind a két jármű bakjáról, s az uri szekér inasa sietve igyekezett urát kisegíteni, ki egyesegyedül ült a járműben.

A hold teljes világot derített, mint ez a nap alter ego-jához illett, s a tisztelendő ur azonnal látta, hogy uri vendége van. Hogyan fogja ellátni, hová szállásolja? — arra nem is gondolt; — egyéb járt eszében, míg Tercsa asszonynak épen ez volt fő gondja.

Mikor a vendég ur leszállt, s a hold világában egészen kivehető lőn, a tisztelendő látta, hogy a jött koros, ősz férfiu, setét szinü, egyébiránt is igen egyszerű úti öltözetben s könnyü kalpaggal fején.

Vállán porköpeny függött, elől bojtos zsinórral bekötve, szükséges és szokásos nyári öltönye atyáinknak a télben sáros utak után — nyárban annál porosabb csapásokon, melyeket olykor országutnak neveztek.

A jöttnek első kérdése ez volt: — Kegyelmedet, pater, Jeremiásnak hivják, ugy-e?

— Szolgálatjára.

— Ugy jó helyt járok; — mit csinál a mi öregünk?

— A mi öregünk? — gondolta a lelkész:— ez az, a kit várunk, istennek hála!

— Csendesen van uram; itt mindjárt jobbra a szobában.

— Menjünk be.

A tisztelendő kinyitotta az ajtót s helyet engedett vendégének.

Mikor ez behaladt, Tercsa megragadta a lelkész karját, s ijedten szólt: hát e tengernéppel mit csinálunk?

— Hagyjuk most ezt! majd az ur isten gondoskodik rólunk.

— Igen, de ólunk sincsen, csak a hol a két tehén van?

— Elég tágas az udvar — mond a lelkész békétlenül, mert maga sem tudott mit felelni ezen igen ármányos de gyakorlati kérdésekre; — s menekülni akarván, követte a jöttet.

Mikor ez a mécses világánál szemeit Csák Mátéra meresztette, felkiáltott: — Igy kell nekem kegyelmedet találnom!

Csák Máté pillanatig a jöttre szegezte szemeit; meg volt indulva, s aligha szemeibe köny nem tódult.

— Kegyelmed az, Feliczián! — Kegyelmed maga! az isten áldja meg! — A vén kényur nem tudott többet szólni.

Talán mikor e vendégét utolszor látta, s fényes körözete előtt bucsúzott tőle — még ur és hatalmas volt, kivel a királynak s az országnak számolni kellett; talán szemhunyoritása parancs volt, s a hizelgők serge még érezte a kémény füstjét s nem fordított neki hátat; — és most — ez alacsony, gerendatetejü, füstös szobában, ülve régi tölgyszéken s várva cziberét estebédre! — minő megkapó ellentét!

Csák Máté, az első meglepetés után, fel akart kelni székéről, mi az öreg köszvényes urnak nem csekély fáradságába került; de a vendég ellenmondott, s kérté hogy maradjon.

A tisztelendő mélyen meghatva nézte e sajátos találkozást Csák Máté és Zách Feliczián közt, kinek családi nevét bizonyosan kitalálta mindenki, miután keresztneve ugy szólván egyedül áll a történelemben.

Egyébiránt tudva van, hogy Zách Feliczián évekig buzgó hive volt a hatalmas trencsényi kis királynak; sőt azon nagyon is ritka emberek egyike, kiket Csák Máté barátságára méltatott.

Annyira igaz ez, hogy midőn már senkisem szólott Csákról, s ez mintegy eltünt még a krónikák lapjairól is, Zách volt az egyedüli, kinek időről időre tudtára adta hollétét; de magában értetik, hogy ezt csak a legnagyobb óvatossággal tehette.

Nem mondunk ujat, ha erősítjük, hogy mindazok, kik egykor Csák Máté fénykorában hadjárataiban s portyázásaiban részt vettek, ennek kisebb-nagyobb mértékben jó sikerét tapasztalták.

Csák Máté ugy járt, miként jelenben is nem egy tönkre jutott nagy ur, hogy alárendeltjei felgazdagodtak, míg maga a jégen ülve maradt.

Hányan, kik, atyáink szólama szerint, egy fehér lovon jöttek Trencsénybe, Komáromba, Visegrádra, kik Máté ur konyháján oly szépen meggömbölyödtek s megpozsgásodtak, — tüntek el, mint a hollósereg a csatatérről, mikor már nem volt többé mit szerezni — mások mondták — mit lopni!

Zách Feliczián kivétel volt, mit legjobban megértendünk, ha vele és Csák Mátéval ez estét s a jövő napot átéljük.

JÓSIKA MIKLÓS.

ÚT AZ ÉJSZAKÁBAN.

Oh, ne higyük, hogy megválva
Az utolsó sugártúl:
Szerelmünk szép láthatára
Körülöttünk bezárul!

Habár a nap alászállott,
Mely utunkat mutatta,
Mienk még a mérhetlen ég,
S milliónyi csillagja.

Az úttalan éjszakában
Nem lehet eltévednünk,
Marad egy út, és ez útat
Fölfelé kell keresnünk.

Óh, csak áldom istenemet,
Hogy ez útra térhettem!
Szerelmemnek fölfelé is
Megnyilik a végetlen.

A ragyogó csillagokban
Mintha nyitva állana
Az örökkévalóságnak
Valamennyi ajtaja!

DALMADY GYŐZŐ.

VÁRATLAN TALÁLKOZÁS.

Irta görögül Ramphosz. *)

I.

Szenítza falva Epirusban olajfákkal beültetett zöld domb csúcsán fekszik, körülkoszorúzva minden oldalról fenyőkkel, szil- és nyárfákkal. Bejárása előtt tükör-tiszta, hüsítő viz forrása van, melyet százados boglárfa, mint álmatlan őr, borít árnyával, védve a verőfény sugárai ellen s vidám nyughelylyel kinálva meg a lakosokat. Bégető juhnyájak legelnek a smaragdzöld füvön, mely az olajliget alját takarja, és a szépen csicsergő madarak, ágról ágra röpkedve, kis paradicsommá változtatják e falvat.

De e helyi szépségen kivül más bájak is ékesítik e falvat. A házak a dombnak tojásdad csúcsa körül tekergőzvén, összegombolyított kigyóhoz hasonlít a helység, ugy hogy a házak s maguk az utczák is utánozhatlan látványt nyujtanak a nézőnek. Szeme előtt véghetlen láthatár nyulik el. Dél felé látja Thesprotiának ültetvényes tengermelléket s gyönyörü apró de számtalan völgyeit; nyugat felé a jóniai tengert; nyugatéjszakra Adriának kékellő öblét; éjszak felé a chaoniai vidéket és az ezüst örvényes Thyamis folyót, mely véghetlen kigyó gyanánt tekergődzve, Thesprotiának határos völgyét ezer meg ezer kanyarulatban hasítja keresztül; s ennek általellenében az olajtermő Korcyrát **), melynek dölyfös erődei a vizeken uszó hattyukhoz hasonlítanak.

Ezen legbájosabb tartózkodási helyen, hol szigoru erkölcsiség, társadalmi béke s házi vidámság uralkodik, a természet barátja egészen erkölcsi tanulmányokba merül s a csendes derültségü lélek kimondhatlan gyönyör tengerében ringatja el magát.

183... évi julius havának vége felé egy középtermetü ifju, vadászruhába öltözködve, vállán drága kétcsövü puska s utána két kutya, lassan haladt fölfelé a dombon; szemeit azonban minden lépésnél a láthatár különféle részeire fordítván, csudálkozással s egyszersmind gyönyörrel szemlélte a szemei előtt kifejlő bájos környék rajzát; mig az őt kisérő kutyák eltünve lábai elől, majd vizslatva köröskörül a bokrokat, majd különböző irányba futkosva, s hátulról ismét visszajövén, csendesen követik vala lépteit.

Az ifju vadász arcza szomoru volt és komoly, de méltóságteljes. Magas homloka pedig s nyugtalan tekintete lángészre, szemlélődésre s nagy tettek iránti hajlandóságra mutattak.

A vadász közel érvén a faluhoz, megálla az első ház előtt, mely olyan fehér volt mint a galamb, hogy köszöntse az ajtónál álló fiatal leányt s menhelyet és élelmet kérjen tőle. De szépségén elcsodálkozva mozdulatlanul állt. A magas és kecses termetü husz éves leány, cyprusi ruhában, fekete haja kis vörös fejszalaggal körültekerve, mely alól liliomnál fehérebb nyaka látszott, — mintaképül szolgálhatott volna Phidias Amazonjához.

*) A Nea Pandóra 1860-dik évi 247-ik füzetéből.

**) Korfút.

Oh minő szemek! Minő arcz! mormogott magában az idegen. Átkozott zsarnokok!.... És levevén fövegét, köszönté a leányt.

— Isten hozta, uram — felelt franczíául a leány e hallgatag köszöntésre.

— Urnőm! engedje kimondanom, hogy megmagyarázhatlan előttem e találkozás percze. A hely, a láthatár, önnek rögtöni megjelenése, hazám nyelve bámulásra indítanak s egy pillanatra úgy tetszik mintha nymphák honában volnék.

— Uram, válaszolt ujolag a leány, elfogulatlanul mosolyogva s korallszinü ajkai között a gyöngynél is fehérebb fogainak két sorát mutatva, — Ön a szerencsétlen Epirusnak Szenítza nevü falvában találkozik egy leánynyal, ki ugyane faluban született s épen oly szerencsétlen mint összes hontársai.

— De hogyan tud franczíául, urnőm? viszonzá az idegen.

— Anyám nyelve, uram.

— Anyjáé! válaszola csudálkozva az ifju... Anyjáé! Tehát anyja franczia nő?

— Az, uram; Guienne megye Gourdon falvából.

— És az atyja?

— Atyám epirusi görög, a ki ugy mint én ebben a faluban született.

Az ifju félbeszakasztá kevéssé a társalgást, elmélkedve e váratlan esemény fölött.

— Kérem, mondja meg nekem urnőm, (kezdé ujra a vadász), hogyan jutott ide franczia nő, epirusi görög férjhez? Ezt nem értem.

— Ennek elbeszélése, uram, nem oly rövid. Ön a völgyből jön, hol a verőfény nem tréfál. Látom, egészen neki izzadt és nagy szüksége van a pihenésre. Engedje meg azért kérdeznem, egyedül van-e? mert az ilyen idegen vadászokat szolga vagy tolmács is szokta kisérni.

— Valóban, felelé a vadász, kiséretemben van egy tolmács és egy inas. De miután tolmácsomat meglepte a láz, inasom elvitte őt a tengerpartján álló falu raktáraiba s maga is ott maradt, hogy ápolja és szolgálja, mig visszatérek. — De, urnőm, még semmit sem mondott nekem az anyjáról.

— Tessék bejőni szegény hajlékunkba, hogy kevéssé kipihenje magát. Nem sokára haza jön az atyám, s örömest kielégíti az ön kiváncsiságát, mindig délben szokott hazajőni és akkor reggelizni.

Az ifju vadász a szép epirusi leány után bement a hajlékba és csudálta ennek tisztaságát s butorai rendét.

— Édes anyám! szólt a leány egy fa széken ülő s fonó tisztességes öreg asszonyhoz, ime bemutatom egy földidet.

— Francziát! francziát! kiálta föl az aszszony tiszta franczia nyelven. És fölkelvén zugba dobta kézi munkáját s monda: Uram, franczia ön? Hontársam? s könytelt szemekkel megölelvén az idegent, homlokon csókolta. — Óh drága gyermekem, honnan kerültél ide? Óh istenem, mily szerencse reám nézve! És folyvást sirt szerfölötti örömében.

— Asszonyom, szép leánya mondá nekem az imént, hogy ön Gourdonban született, Guienne megyében.

— Ott, kedves gyermekem, ott születtem, nevelkedtem s mentem férjhez is.

— De nem értem, mondá az idegen, hogyan kerülhetett ide.

— Szomoru körülmények hoztak mindkettőnket e kedves faluba, engem és férjemet, 1815-ben.

— Tudniillik?

— Nagy Napoleonnak a szerencsétlensége.

Az ifju vadász elkomorodott e szó hallatára s izzadás lepte homlokát.

— S mi közetek Napoleonnal?

— Mi közünk, kedves gyermekem? A császár volt a mi urunk. Férjem a nagy hadseregben szolgált, a mamelukok ezredében. Mit kérded, mi közünk volt? És mélyen sohajtván, ismét sirva fakadt.

Az ifju vadász, megindulva, más fordulatot ada a társalgásnak, hogy majd a megérkezendő férj végezze be az elbeszélést.

— Asszonyom, meg van ön elégedve ebben a faluban? kérdezé az ifju.

— Megelégedve? válaszola megindulással az öreg asszony. Igen, meg vagyok elégedve. Ezek a jó emberek nagyon szeretnek, mindig tiszteltek, s midőn először megértették, hogy franczia nő vagyok, nem tudták miként bánjanak velem, hogy kedvemben járjanak. Jó férjem is ezer meg ezer módot elővesz, hogy kedvemet lelje.

— A epirusiak vendégszeretők, szólt közbe az ifju.

— Vendégszeretők is, kedves gyermekem, dicsvágyók is, vitézek is, hanem vad iga alatt élnek. Mit csináljanak? Epirus a hősiség bölcsője. Látod azt a hegyet? (mondá lelkesült hangon, megfogva kezét és kivezetvén a lakból) ott fekszik Szúli, a valódi Amazonok hazája. Ott, midőn Ali basa, Epirus zsarnoka, körül táborozta, ötven szulióta nőnek az élén tört ki, mintegy második Hippolita, a hős Tzavellasz anyja, és öldökölve megfutamítá amaz ocsmány szörnyek vad sergeit. Beljebb éjszakfelé van egy más harczias nép, szintén hősök népe: a chimarióták. És túl, látod a távolban, éjszakkeletre, ama kaszaalaku csúcsokat? Ott van Szamarína, a harczvágyó s vitéz nép hazája... De hát Epirusnak melyik része nem versenyez a másikkal vitézségben?

— S görögök azok? kérdezé az ifju, tettetvén magát mintha nem tudná.

— Bizonyára, felelt franczia hévvel és élénkséggel az öreg asszony, bizonyára görögök. Ők nehány év előtt leghősiebben harczolának Görögország függetlenségeért. S kedves férjem is egy csapatnak az élén harczolt különböző tájakon.

De hát nem ezt tették talán a thesszalok és macedónok?

— S mivel jutalmazta Görögország férjedet?

— Mit adjon a szegény Görögország? Adott neki a mi tőle kitelt, egy kis nyugdijt. Uram, Hellasért minden görög népség harczolt, s hiszem, hogy a mostani szabad Görögország, ha módjában volna, összes hadviselt gyermekeit megjutalmazná. De ha ezt akarná tenni, habár tizszer annyi jövedelme volna is, lehetlen hogy czélt érne benne.

A diplomatia csak azért alkotá e kis királyságot, hogy összezuzza számtalan igények s elkerülhetlen adósságok terhe alatt, s hogy mindig viszályok, követelések, panaszok, vetélkedések tárgyául szolgáljon.

— Mondja meg, kérem asszonyom, görögök-e a thessalok is?

— Uram könyörülj! Hogyan? Hát nem tudjátok ti európaiak, hogy az epirusbeliek is, a thessalok is, a macedónok is, a thrákok is, meg számos népei Kis-Ázsiának görögök?

— Hány görög van tehát és hány török ezekben a tartományokban?

— Epirusban és Macedoniában a görögök képezik körülbelől kétharmadát a lakosságnak, a törökök pedig csak egyharmad részét. Thessaliának csak egy nyolczad része török. Kis-Ázsiáról azonban nem adhatok neked felvilágosítást, kedves gyermekem.

— Látom, asszonyom, mondá az ifju, hogy ismeri mind a görög földrajzot mind az ujabb történelmet.

— Hogy ne ismerném, kedves gyermekem, egy nemzet történelmét, mely között annyi év óta élek, én, kinek görög férjem, görög leányom van, ki a dicsőséges Miszolongiban s Görögországnak számos más helyein laktam a függetlenségi harczok alatt?

— Kérem, asszonyom, hogy hivják a férjét s leányát?

— Férjem neve Kazúlisz György, leányomé pedig Hortensia.

Az ifju vadász lehellete gyorsabbult, szemei görcsösen kinyiltak s bezáródtak, mintha erőlködnék visszatartani a kifakadó könyeket.

— Látom, gyermekem, mondá az öreg asszony, hogy levert a fáradság és szükséged van nyugalomra. Bocsáss meg, hogy bő beszédemmel terhedre voltam.

Hortensia, ki kevéssel ezelőtt kiment a házból, nagy tállal jöve vissza, melyen enyhitő itallal megtöltött bőrserleg, egy csésze tej, különös fehérségü kenyér volt, s melléktányérban túró, mely még párolgott.

— Uram, mondá az idegenhez, kérem, üditse föl magát egy kevéssé, mig elkészül epirusi ebédünk. Atyám haza jön nem sokára.

— Hortensia! Hortensia! szép Hortensia! (Egyre igy akarlak nevezni). Köszönöm, mondá az ifju s fölfelé nézett, hogy szive megindulását elüzze. Azután kiüritvén az egész serleget, nagy étvágygyal fogott az evéshez.

II.

Nem sokára komoly lépéssel nyitott a házba egy hatvan éves, magas termetü, s élemedett kora daczára még mindig szoborszerüen egyenes tartásu férfiu. Arczának mindkét részén lófark módra elnyuló őszbeborult sürü bajusza, férfias arczát koszoruzó magas, nyilt homloka, a sebhelyek, melyek majdnem egész arczát ellepték, mutatták benne a császár nagy hadseregének rokkant vitézét.

Az ifju vadász, a mint megpillantá, azt gondolta, hogy egy görög ruhába öltözött, de a Tuileriák kertjében sétáló régi császári katonát lát maga előtt.

— Oh! oh! hallatszék egyszerre két hang: Györgyé s a vadászé. Az üdvözlés hallgatag volt: kézszoritás, ölelkezés s halk hangu sohajtások; a léleknek lélekhez szóló üdvözlése; titokszerü, igazi, őszinte üdvözlés. Mert midőn a szivek szólitják meg egymást, hallgatnak az ajkak.

— Édes atyám! mondá Hortensia, atyjához fordulva, ez az ifju, barátunk, franczia.

— Tudom; megmondák már nekem emberei ott lent a raktárakban; azért siettem s jövék hamarabb mint szokásom. Reggelizzen, uram, monda az idegenhez; azután majd beszélgetünk, hisz ráérünk.

— De nem sokára elutazom.

— Megkérdeztem, uram, az ön hajósaitól, mikor indulnak, s azt válaszolák, hogy ma lehetlen az ellenkező szél miatt, s hogy csak holnap hajnalban indulhatnak el. Reggelizzen tehát, nyugodja ki magát, s ha fölébred lesz idő a beszélgetésre; mert feleségem azt mondja, hogy ön szeretné tudni, miként kerültem ide. Azután majd epirusi módon vacsorálunk.

— Ráállok, uram, válaszola finom illemmel az idegen, s köszönettel fogadom a vacsoráját, de jöjenek önök is reggelizni.

— Én és Hortensia, felelt az öreg asszony, tiz órakor szoktunk enni s igy már egy órája hogy megreggelizénk. Hadd egyék György.

György leült az asztalhoz, inkább hogy szolgáljon a vendégnek, mintsem hogy egyék.

A reggeli után más szobába vonultak a hitvesek és a leány, egyedül hagyván a vadászt, hogy kényelmesen nyugodjék le.

III.

Délutáni három óra volt. A forrás melletti boglárfa alatt, melynek vize csörgedezve omlott le a meredek szikláról, telepedtek le a hitvesek és vendégök a kőpadokra, melyeket a szépet szerető falusiak sok év előtt oly szándékkal készitetteku hogy a forrás látogatói ott megpihenjenek. Az ifj; franczia nagy gyönyörrel szívta havannai szivarát, Hortensia pedig, mint az erdők valóságos nymphá-

ja, jött feléjök teli kávéskannát s minden kellékkel megrakott tálat hozva. Midőn hozzájuk ért, csészére tölté a kávét s megkinálta a vendéget és szülöit.

— Azt gondolom, ideje már, György uram, mondá a vendég, elbeszélnie, miképen került ide hazám leányával.

— Barátom, válaszolt György, még gyermekkoromban Egyiptomba kerülvén, Szukjur-Bejnek, a Kairóban lakó hatalmas és gazdag mamelukok egyikének kertészéhez jutottam. Ettől a jártas fökertésztől, a ki nápolyi volt, megtanultam a kertészséget. Ő nehány év mulva meghalván, én lettem utódja, mint ügyesebb a többi kertészeknél. Ekkor érkezett Egyiptomba az a hires hadvezér Bonaparte, s mameluk-ezredet állita össze az ott lakó görögökből. Ebben az ezredben szolgáltam én is, mig a hadsereg Egyiptomban maradt; midőn pedig visszatért Francziaországba, én is követtem. Bonaparte szerette ezt az ezredet, s midőn consulnak és később császárnak kiáltották ki, még inkább pártfogásába vette. A mamelukok többnyire az ő oldala mellett harczoltak, nagyon is szerette öket vitézségökért és ragaszkodásukért. A lipcsei ütközetben kaptam e sebet, melynek nyomát ön arczomon látja. S minthogy kitüntetém magamat, földiszített a becsületrend keresztével és hadnagygyá léptetett elő. Darab idő mulva kinevezett főhadnagynak, a mint később megtudám, egy magas állásu hölgy közbenjárása által. Harminczkét csatában szolgáltam a császárt, s hat seb van a testemen; de midőn harczaim jutalmát vártam a dicsőséges császártól s nagy hadvezértől, a waterlooi ütközet szerencsétlen napja, mely árulással kelt föl s végromlással alkonyodék le, megrontá az én jövőmet is. Miután a Bourbonok elfoglalták Francziaország trónját, nem akartam szolgálni többé, s magammal hozva feleségemet, kivel csak nehány hónappal előbb keltem össze, ide jöttem e faluba, születésem helyére.

— Uram, mondá mosolyogva a vendég, éltednek legfőbb történetét kihagyád.

— Értem. Ön házasságomra czéloz... Loré Jósef legbensőbb barátom volt. Elvesztvén a szmolenszki ütközetben jobb karját, a császár a becsületrend keresztével tünteté ki s életfogytáig szép nyugdijt engedélyezett neki. Midőn a császár Elba szigetéről visszatért, fontos levelekkel küldött engem Guienne megyébe Gourdon faluba, hol husz napig tartózkodtam, mig küldetésem czélját érvén, a megyefőnök válaszával Párisba visszatértem. Természetes, hogy mindennap láttam Loré barátomat, ki akkor Gourdonban, születése helyén, lakott. Gyermeke volt három; két leánya és egy fia. Luiza, az elsőszülött, az én feleségem, szép volt.

Az öreg asszony elégülten emelé föl fejét s mosolygott örömében; mivel a nőnem végső agg koráig is szereti hallani szép éveinek magasztalását.

— Igen, folytatá György, rokonszenvvel s tiszta szeretettel tekintve koros nejére, Luizám szép volt s én csinos legény. Egy pillanat alatt megszerettük egymást. A szerelem egyszerre lobban, mint a lőpor egyetlen szikrától. Mi megértők egymást; tetszettem neki, ő is nekem; ennyi az egész dolog. Megkértem atyjától s nem utasitott vissza, mivel ismervén szolgálataimat, azt hitte, hogy rövid idő mulva kapitány leszek vagy még több is. De Luizám nem tőn ilyen számitásokat, mivel Györgyöt szerette, nem a főhadnagyot. A szerelem nem tanult logicát és sajátszerű számitásai vannak, melyeket ujjain végez, a nélkül hogy fejét törné rajtuk. Öt nap mulva egybekeltünk s én Párisba tértem vissza, ott hagyván őt az atyja oldalánál.

— Ugyan, György, vége lesz már a házasságodnak? kérdezé Luiza, a franczia nők szokott gyöngédségével, oly tekintetet vetve rá, melyet minden férfi irigyelne, a kinek tapasztalása van a női tetszékenységről.

— Vége, Luizám. Te mindig az én 1815-ik évi szeretett Luizám vagy, — válaszola György, letörülve bajuszáról a borcseppeket.

— Hadd el ezt, György. Hiszen már megvénültünk.

— A szerelem mindig gyermek, válaszolt György nevetve.

IV.

Délutáni négy órakor a szép Hortensia legegyszerűbben, de tisztán teríté meg az asztalt. Hónál fehérebb abroszszal takarta be. A kések és villák csillámlottak, mintha most kerültek volna ki a mester keze alól. Egy egész sült bárány, a görög szakácsmesterség szerint készítve, melyben az epirusi ember nagyon jeleskedik, feküdt egy czin tálban az asztal közepén. A serlegek tündököltek a tisztaságtól és a zitzai bor nagy rubin-tömeg gyanánt tüntette föl a csészét, melyben helyet foglalt.

A vendég az öreg hitvesek közt ült, átellenében pedig Hortensia.

A szomszéd leányok egyike, barátnéja Hortensia kedvéért, szolgálni jövén az asztal körül, felhozta a kappan-aprólékból, illatos vad füvekből, kevés rizsből és tojássárgából készitett levest.

— Mily pompás leves! mondá az ifju vadász. Fölséges! Most eszem először ilyen levest.

— No mert éhes uram; azért izlik olyan nagyon, válaszola György.

— Nem ugy van, annyit mondhatok, — felelt az ifju. Igazán fölséges leves.

— Az ám, tevé hozzá mosolyogva az öreg asszony, ez a császár levese, melyet ő florenczinak nevezett és nagyon szeretett. Egyébiránt te csak tréfálsz, kedves gyermekem.

— Miért, asszonyom? Szakácsok talán a császárok? Sőt ellenkezőleg a nép emberei készitik a fejedelmek számára a lakomát.

— Köszönöm bókját, uram, mondá Hortensia; büszkévé tesz engem, hogy jó gazdasszony vagyok.

Az ifju meghajtván fejét, méltóságteljes s legbarátságosabb mosoly által erősité meg a szép leány állitását.

— Kedves Angelikám, mondá Hortensia a szolgálattevő leányhoz fordulva, tedd az egyik kappant a tányérra; és te, atyám, vágd le a báránynak egyik vállát és czombját, hogy küldhessük el holnap reggel a kapannal együtt a hajóra.

— Köszönöm, urnőm; azt hiszem, fölösleges ily alkalmatlanságot vállalnia magára; mondá a vendég.

— Uram, válaszola élénken Hortensia, mi vagyunk az urak itthon s azt teszszük a vendégünkkel, a mi nekünk tetszik. És mosolyogva mutatá szájacskáját a vadásznak, mely olyan volt, mint a nap első sugáraira megnyiló rózsa kelyhe.

E közben folyt az esteli. A vendég roppant étvágygyal evett, bő magasztalásait szórva a sültre, ugy hogy a leves, ha érzékei lettek volna, bizonyosan óvást tesz.

— Mindenütt lehet megelégedést találni; tevé hozzá a vendég.

— Ah, uram! A szolgaság és az elégült élet két szörnyü ellenség, felele Hortensia, s mély sohaj fakadt ki alabástrom melléből.

— Most egy nagy urnő egészségére fogok inni, kiálta föl György, egészen fölvidítva a zitzai bortól. Töltsétek tele poharatokat, s üritsétek ki fenékig. Egy angyal egészségére fogok inni. És feje fölé emelvén a poharat, kiáltá: Hortensia királyné egészségére! Isten oltalmazza, bár hol tartózkodik!

Az ifju vadász keze reszketett mint a hideg láztól, s pohara tartalmának legnagyobb része az asztalra ömlött. De visszanyervén ismét komoly és zavartalan modorát, mondá:

— György uram! ugy látszik, nagy ragaszkodással viseltetel Hortensia királyné iránt, s ezért adád talán szép leányodnak is az ő nevét. Szeretném tudni, honnan ered e nagy ragaszkodásod.

— Látom, legkedvesebb fiam, hogy czélod engem meggyóntatni, felele György mosolyogva. Halld tehát. A vágrámi ütközet után, diadalmasan indultunk vissza Párisba.

György lelkesülten emlékezék életének hajdani napjaira s kezdé énekelni francziául a hadi dalt, mely a nagy hadsereg vitézeinek ajkain anyniszor megzendült.

— Folytassa, György, az elbeszélését; mondá egész lelkesedéssel az ifju.

— Igen, folytatá György. A császár föl akarta váltani Jozefin császárné tiszteletbeli őrseregét, a ki akkor Malmaisonban lakott, s egy lovassági osztályt külde oda, a melyhez tartoztam én is. Mindennap láttam ezt a jó és erényes császárnét, kit szép lelke miatt nagyon szeretett a hadsereg. Egy nap se mult el, hogy jótéteményt ne mutatott volna irántunk. Ha valaki közülünk beteg volt, személyesen tisztelt meg látogatásával, vigasztalt s gondoskodott, hogy semmibe se legyen fogyatkozás. — Egy őszi napon Malmaison kertjében járkálva, sürün beültetett virágzó fácskák előtt állék meg s kést huzván ki a zsebemből, tisztogatni kezdém a fácskákat, melyeknek arra szükségök volt. De egyszerre észrevevém az árnyékon, hogy valaki hátam mögött áll. Megfordulok; hát egy ifju, szép, fönséges tekintetü, legcsinosabban, bár nem gazdagon öltözködött hölgyet látok, először életemben, s levevén a fövegemet, meghajtám előtte magamat.

— Mit csinál itt? kérdezé édes csengésü hangon.

— Tisztogatom a fácskákat, urnőm.

— Látom hogy ügyesen bánik vele, ugytetszik jártas a kertészetben.

— Mielőtt katonának álltam be, kertész voltam asszonyom. Ezt hallván, tudni akarta, valamint ön is most, életem viszontagságait.

— Uram, kérdezé, ön franczia?

— Most franczia, asszonyom, mivel Franczia-ország császárának szolgálatában állok; de Görögországban születtem s görög vagyok.

— Ön nagy nemzetből való. Olvastam a történetét. Anyám Barthélémy ifju Anacharsisával táplálta lelkemet. Oh minő nép! minő nemzet! minő bölcsek! minő hadvezérek!

— De ez a nemzet ma barbár iga nyomása alatt van!

— A nemzetek, melyeknek, mint a görögnek, dicső multjok, fényteljes történetök van, el nem enyésznek. Egykor talán tetszeni fog az isteni gondviselésnek ..... A császár..... Oh mennyire szeretem Görögországot, mióta fölséges történetét olvastam! .....

— Szavai töredeztek, hangja csengőbb lett és megható. Aranyokkal tölt erszényt doba lábaim elibe s gyors léptekkel tünt el, ugy hogy hálámat sem fejezhettem ki.

— S azután? kérdezé türelmetlenül az ifju.

— Legyen türelme, hogy az isten áldja meg; válaszola György. Ön különös gyóntató. Azután? Ime mi lőn azután. A reá következő napon oklevelet kapok két ezüst vállrojttal. Főhadnagygyá lettem. Nehány nap mulva a kertben sétálván egyik társammal, látom messziről jőni ugyanazon urnőt. Kérlek barátom, szólék hozzá, ismered ezen urnőt? — Hogyan? nem ismered? válaszola. Hortensia, Hollandia királynéja. Ekkor lábaihoz akartam borulni, hogy mély tiszteletemet s hálámat ki jelentsem, mivel nemcsak gyanitottam, de hittem is, hogy ő felsége eszközlé ki előléptetésemet. De ő más fasor felé vevén irányát, eltünt a fák tömkelegében.

Az ifju vadász hallván ezt az elbeszélést, annyira megindult, hogy nem birta könyeit visszatartani.

Szeretett Franciaországom! kiálta föl. Kedves franczia nemzetem! Oh mennyire szeretlek!

— Kedves gyermekem! mondá az öreg Luiza, te megemlékezel hazánkról. Igazad van; én is folyvást emlékezem róla. De mit mondjanak e vidék lakosai, kiknek van is nincs is hazájok!

— Asszonyom! Az isten, a ki közös atyánk, fog gondoskodni róluk is. Nagy és véghetetlen az ő gondviselése.

— Igaz; gyermekem, de Európa, a keresztyén Európa elhagyta őket. Boldog az a fejedelem, a ki jobbját nyujtandja e nemzetnek. Nagy-Sándor Ázsiába ment, hogy azt polgárositsa, és csupán ezért nevezték nagynak. De annak a fejedelemnek a nevét, ki ama dicső hős utódait megszabadítandja, fényesebben fogják fölirni a történelem lapjaira mint Nagy-Sándorét, mivel fölegyenesítvén szolgaságából a görög nemet, fölépíté a világító tornyot, mely a kelettel közlendi a világosságot és polgárisodást. Ezt fogják az emberiség nagy jóltevőjének nevezni.

— Isten föl fogja támasztani magas gondviselésének eszközét; válaszolt komoly és titokszerü hangon az idegen.

— Adjátok ide azt a vállcsontot, mondá György, hadd lássam a jövendőnket.

— Ugy tetszik, György, hogy ön jártas a vállcsont-jóslásban. Hiszi az ilyen dolgokat?

— Mit hallok? Hiszem-e? Valahányszor szemléltem a vállcsontot, sohasem jósoltam hazugságot. A vállcsont csalhatatlan. S kezébe fogván a vállcsontot megtisztogatta a hustól. Ön részére fogok tőle tanácsot kérni. Hadd lássam, minő lesz a tengeri utja. Alljon jobbról.

— Oh! oh, mit látok! kiálta föl, bámulással szemlélve a vállcsontot. Sas árnyékolja be önt; nagy népnek a sokasága van lábainál. Csodálatos! Barátom, ön vagy nagy fejedelem, vagy azzá lesz. De nagy viszontagságoknak néz elibe.

Az ifju vadász mosolyga szokott méltóságával; azután Györgyre nézvén mondá:

— Látom, György, hogy ön épen ugy hiszi a nevetséges dolgokat, mint a kis gyermekek vagy vénasszonyok.

— A mit én mondok, édes fiam, válaszola György a tökéletes meggyőződés hangján, megpödörve mindkét oldalán a bajuszát. . . .

A következő nap korán reggel mindnyájan talpon voltak. A vendég vadászruhájába öltözötten állt a szoba közepén, vizsgálva puskáját s rendbe hozva vadászkészségeit. György pedig a bárány darabjait, a kappant és kenyeret egy kosárba rakta, s vállára köté, hadi tarisznya módjára, a borral töltött kulacsot.

— Hortensia! — mondá a vendég, a hozzá közel álló leányhoz fordulva—nyujtsa kezét; éljen boldogul. Vegye ezt a gyémántot, nászi hozományul. Ezzel nagybecsü gyürüt tüzött az ujjára, melynek gyémántja mogyorónyi nagy volt. Hortensia tagadó mozdulatot tőn; de a vendég monda: úrnőm, ezt az ajándékot nem szabad elutasitania. S a vendég hangja oly parancsoló s komoly vala, hogy Hortensia némán állt, egyedül főhajtás által mutatván ki köszönetét.

— Uram, szóla most György, ön távozik s mi szerencsés utat kivánunk. Isten oltalmazza és kisérje hazájába szerencsésen. De miután én elejétől végig elmondtam a magam történetét, illik hogy ön is mondja meg nekünk a nevét, hogy mindig eszünkbe jusson.

— Bonaparte Lajos Napoleon; felelt az ifju.

Luiza szaladt hogy megölelje, de a vadász sietve eltünt a tengerparti raktárokhoz vezető uton.

TÉLFY JÁNOS.

IRODALOM.

Petőfi vegyes müvei. (Kiadta Gyulai Pál. Pest, 1863. Három kötet. Pfeiffer.) E gyüjtemény, nagy részt Petőfi prózai müveit foglalja magában. Gyulait, Petőfi egyetlen árvájának gyámjai: anyja és nagybátyja szólították fel e gyüjtemény kiadására, a mint az előszóban olvassuk, mely egyszersmind igazolni igyekszik magát a gyüjteményt is. „Örömest engedtem e felhivásnak — mond a kiadó — már maga az a körülmény nyomatékos volt előttem, hogy Petőfi részint 1846-ban, részint 1848-ban, költeményeinek mind két gyüjteményét *örökre* eladta Emichnek, igy fiára csak a vegyes müvek szállottak, s csak ezek jövedelméből lehet valamit csatolni az árvának atyjáról maradt örökéhez, ama két száz aranyhoz, melylyel akadémiánk költeményeit 1858-ban megjutalmazta. De más felől meggyőződtem arról is, hogy e vegyes müvek kiadásával irodalmi tekintetben sem teszek hasztalan szolgálatot. Hittem és hiszem, hogy mind a kritika, mind az olvasó közönség szivesen fogják fogadni e gyüjteményt: amaz Petőfi magán- és irói jelleme megitéléséhez az eddiginél több anyagot és adatot nyer, emez pedig sok tekintetben érdekes olvasmányt, melyet a költő tragikus sorsa iránti részvét bizonyos varázszsal vesz körül.“

E hitet mi is teljesen jogosultnak tartjuk. Petőfi sokkal nevezetesb iró, mintsem kevésbbé jeles müvei is ne érdekelnék a közönséget és irókat egyaránt. Egy az, hogy keveset irt olyant, melyben lángelméjének legalább egy szikrája ne csillámlanék föl; másodszor aberratiói igen jellemzők mind reá, mind korára nézve; harmadszor fejlődése stadiumait kisérni érdekes lélektani és irodalmi tanulmány; és végre szükség lassanként tisztába jönnünk magán jelleme felől, melyet akkor épen annyian szerettek és csodáltak, mint gyülöl-

tek és rágalmaztak. E gyüjtemény sok becses anyagot és adatot szolgáltat erre, s már csak e szempontból is nagy figyelmet érdemel, nem is említve, hogy egy pár valóban jeles müvet is tartalmaz. Mindenesetre e három kötet kiegészitője Petőfi négy kötet költeményeinek. Együtt olvasva áll előttünk az iró és ember, fény- és árnyoldalaival. Sajnálhatni, hogy részint a sajtó-viszonyok miatt, részint más okból e vegyes müvek épen oly kevéssé teljesek, mint költeményei. Vajha mielőbb egy nagy kiadásban birhatnók Petőfi összes müveit, mint Vörösmartyt, Kölcseyt, s a Kisfaludyakat!

Az első kötet eredeti és forditott beszélyeit foglalja magában s a „Helység kalapácsa" czimü víg époszát; a második egy eredeti és egy forditott drámát, (Coriolan Shakspearetől); a harmadik utirajzait, töredékeit, hirlapi czikkeit, első kisérleteit, nehány a lapokban megjelent, de gyüjteményéből kihagyott költeményt és végre tizennyolcz levelet, melyek közül ötöt Bajzához irt, négyet Szeberényihez, egyet Nagy Ignáczhoz, és nyolczat Orlai-Petricshez. Az előszó némi történelmi és kritikai szemlét tart az egész gyüjtemény fölött; ez utóbbi részt átveszszük, mint olyant, melyet átalában mi is aláirunk.

„Petőfi beszélyei a mi nem épen gazdag beszélyirodalmunkban sem tartoznak ugyan a sikerültebbek közé, de van bennök valami, a miben fölülmúlta kortársait s a mivel némi befolyást gyakorolt beszélyirodalmunk fejlődésére, értem az előadás könnyedségét, magyarosságát s a tisztán elbeszélő stylt. Víg hősköltemenyének nincs mélyebb komikai vagy satyrai alapja, de nagyon sikerült parodiája a komoly éposz előadási modorának. Drámai legkevesbbé sikerültek minden müvei közt. A „Tigris és hiena" egy lázálom-kép, csak egy-egy felvillanó jó gondolat s a nyelvnek itt-ott nyilatkozó zord erélye kölcsönöznek neki némi érdeket. Müforditmányai még legjobbjainkkal is versenyezhetnek. „Coriolanus" nevezetes mozzanat Shakspeare átültetése ügyében s ha Vörösmarty „Julius Caesar"-ja nagyobb mügonddal van dolgozva, Petőfi szerencsésebben találja el azt a népies zamatot és erélyt, mely az eredetit jellemzi. A „Romeo és Julia"-ból forditott töredéket jól felhasználhatja valamelyik müfordító utód; a czivakodó szolgák jelenetében egy pár szójátékos vagy közmondásos czélzat igen sikerült. Uti rajzai prózai müveinek legjavát teszik. Prózájának önkénytes könyedsége, a tárgyhoz simuló fordulatossága, plastikaisága, magyarossága itt nyilatkoznak a legszembetünőbben. E tekintetben mindjárt a Mikes Kelemen és Kazinczy levelei mellé sorozhatni, kivált a Kerényi Frigyeshez irt utileveleit. Ez utirajzok megjelenésökkör sok gáncsot vontak magokra és sokkal kevésbbé voltak méltányolva, mint a hogy érdemelték. Igaz Petőfi néhol inkább könnyelmü szeszélyből, mint öntudatos czélzatosságból a frivolitos örvénye felé látszik sodortatni, nem egy paradoxont találhatni bennök, s itt-ott bizonyos hegykeség szesszenéseit érezzük; de mennyi kárpótlást nyujt mindezért az az őszinte és fogékony kedély, az az ép, sajátságos, mondhatni ifju humor, az a genialis szökdelés és változatos hangulat, melyeken biztosan odavetett táj- és genreképei átszövődnek. S ha átadjuk magunkat az egész benyomásának, költői önérzete vagy hiusága kitörései is egészen másképen tünnek föl, mint különben. E kitörésekben a legtöbbször humor, szeszély vagy jó kedvü malice nyilatkoznak s nem dicsekvés vagy épen dölyf. E mellett az uti rajzok, mint élet- és jellemrajzi adatok is becsesek. Két évnek, 1845 és 1847-nek majdnem naplói, oly őszintén irva, mintha csak barátjai számára irta volna.

„Töredékei szintén becses hagyományok. Seneca leveleinek harmadika, Ossian Oithonája nem voltak a közönség elébe szánva; ezt neje számára fordította, ki nem értett angolul, amazt Orlai-Petrics barátjának emlékül. E hevenyészett forditmányokban is mily jól van visszaadva a hang. Zoltán fiáról irt jegyzeteiben mennyi a bensőség és szeretet. Ez sem vala a közönség elébe szánva, halála előtt egy hónappal irta, mintegy emlékül fiának, Mező-Berényben, az Orlai-Petrics szülőinél, kiknél néhány napig családjával együtt tartozkodott. Hirlapi czikkei nem annyira tartalmoknál, mint jellemzetességöknél fogva vonják magokra a figyelmet. Petőfi nem vitázott aesthetikai kérdések fölött, leginkább jogsérelmes ügyeiben szólalt föl vagy pedig barátjai érdekében, majd mindig élesen és szenvedélyességgel. Dobsát, kivel egy pár hónapig együtt lakott, pártolta, mint kezdő színészt; magáról tudta, mily jól esik egy pár biztató szó a pálya küszöbén. A III. Richardról irt birálata Egressy Gábor iránti rokonszenvében leli kulcsát. Kár, hogy szertelen angol gyülölete annyira megrontja e különben érdekesen irt czikket. Ifjukori kisérletei adatok tehetsége fejlődéséhez. Az a régi igazság szól belőlök, hogy a legtehetségesb költőnek is elébb jól meg kell tanulni verselni. Petőfi már jól tudott verselni, midőn tulajdonkép a költéshez fogott s nagyon fegyelmezett iskolán ment át, mielőtt maga mert volna valamit. Ez mindennemü tehetség fejlődése s csodálatos, hogy némelyek, kik inasi évek nélkül akarnak lenni mesterek, épen Petőfi példájára hivatkoznak, ki csaknem öt évig inaskodott. Mind két gyüjteményéből önmaga által kihagyott költeményeiről érdekes tudni, hogy némelyeket gyöngeségök vagy gorombaságuk miatt hagyott ki, mint a „Szinházban," „Irtóztató csalódás," és a „Honderühez" czimüeket, másoknak mint „Batthyány és Károlyi grófnék" és a „Védegyleti dal" kimaradását változott politikai érzülete okozta. A „Magyar nemzet" czimüt, mely 1845-ben a Pesti divatlapban már megjelent, 1847-ben Reseta censor törülte ki gyüjteményéből. „Már öcsém, azt nem engedem — mondá az öreg ur — hogy nemzetemet igy gya-

lázd.“ Petőfi becsülte censora hazafias felbuzdulását és nem vitatkozott. A „Haza tértem“ kezdetüt 1847-ben irta,midőn Nagy-Károlyból visszajött, hol a korteskedés oly nagy mértékben folyt. Először is Vörösmartynak olvasta föl, ez nem helyeselvén az akkori viszonyok közt a kétségbeejtő hangot, nem adta ki, hanem Egressy Gábornak ajándékozta, kitől többen leirták s igy jelent meg 1861-ben a Thalia albumban. A mi leveleit illeti, legcsekélyebb okot sem szolgáltatnak aggodalomra. Petőfi magánlevelei által semmit sem veszit, sőt nyer, mi ritka eset. Őszinte volt egész a tulságig. Annyit beszélt magáról versben és prózában, hogy kevés titka maradt a magánlevelek számára. E mellett affectatiót sem találhatni bennök. Nem azon reményben irta leveleit, hogy valaha kinyomatnak, sőt később, midőn hires ember lett, bizalmasb íróbarátjaihoz irt leveleibe mindig vegyitett valami gonosz tréfát, ne hogy a késő kor irodalom-buvárja összeszedhesse és kiadhassa. Megengedem, hogy ebben volt egy kis affectatio, de legalább csak egy pár sorra terjedt ki s nem az egészre. Most leginkább csak ifjukori leveleit lehetett közzé tennem, a későbbi korból csak egyetlenegy barátjához irottak állának rendelkezésemre. A többi barátjaihoz irt levelei nagy részt elvesztek, csak egy pár barátjánál találhatni még meglehetős számmal, de ezek nem voltak hajlandók megengedni a közrebocsátást, nem mintha e levelek őket vagy Petőfit compromittálnák, hanem más gyöngédségi okból, azon kijelentéssel, hogy később sem mulja idejét.“

Örömest közölnénk mutatványokat, kivált a harmadik kötetből, de lapunk szük tere miatt nem tehetvén, megelégszünk Zoltán fiáról irt jegyzeteiből kiirni ide egy pár szép lapot:

„En és feleségem végtelen örültünk fiam születésén, de bizonyára legnagyobb öröme volt ezen az én boldogult jó szüleimnek. Apám azt irta Pestről, december 20-kán: „Szeretett gyermekeim! Először is csak állandó egészséget kivánok az istentől szeretett Zoltánomnak és Juliskámnak és neked, Sándorom. Megkaptam leveledet, lelki örömet érzettem, ugy szinte édes anyád is, hogy az isten békességesen megszabaditotta kedves Juliskánkat a szülés mellett. Ezután is kivánunk fris egészséget az ártatlan Zoltánomnak, hogy nagyra nőjön. Ugyan 20-án örömömben hozattam egy itcze bort, és poharat emeltem, hogy még nekem is lehet unokámról beszélni. Örömömben Gyurinak is vettem egy meszely bort, mint régi szolgádnak, fiam. Csókolunk szeretett gyermekeim, Zoltánnak kardot kell szerezni, mert különös esztendőben született, hogy minden kis gyermek oldalán kardot kell látnunk. Eddig különös vágyásom volt a harczra, de most már két annyi van, hogy kedves unokám..... Csak az isten egészséget adjon, nem maradok itthon.“ Anyám ezt irta e sorok után: „Kedves szeretteim! Bocsássátok meg, hogy az öreg annyi bohóságot irt. Nagy öröm lepte meg ötet, hogy megmaradt életök mind Juliskának, mind Zoltánnak. Kivánnék addig élni, mig az ajkaimhoz szoritanám és egy meleg csókkal illetném kedves unokámat.“

“Szegény anyámnak nem teljesedett a kivánsága; meghalt mielőtt láthatta volna. Csaknem utolsó szava az volt: Hát már én nem láthatom az én kedves unokámat!

„Apám a tél folytán egyszer Pestről Debreczenbe szökött, ott látta Zoltánt s határtalan gyönyöre telt benne. Onnan visszament ismét Pestre s nem sokára bekövetkezett haláláig beszédének kedvencz és főtárgya volt unokája s halálos ágyán, mikor már beszélni nem tudott, karjait ugy mozgatta, mintha kis gyermeket ringatna, ezzel akarván tudtára adni anyámnak, hogy a kis unokáról gondolkodik.

„Oh fiam, ha felnősz, légy tisztelettel és szeretettel e két szent öreg emléke iránt, kik engemet oly végtelenül szerettek s kik tégedet is, ha meg nem halnak vala, oly végtelenül szerettek volna, mint csak szerethet anyád és apád.“

BUDAI NÉPSZINHÁZ.

Febr. 16-án, *tizennegyedszer* s még mindig zsúfolt ház előtt: „Dunanan apó és fia utazása.“ Operette 3 felv. Offenbachtól. Lám, lám, egyszer mégis csak rábukkan az ember a közönség izlésére! Hány mindenféle darabot adtak azon az árva budai szinpadon s a nézőtér hónapokon át oly üres maradt, mint midőn az épület még magazin volt; ama pár ember is, ki néha oda vetődött, ásitozva ment haza, megfogadva minden szentre, hogy őt ugyan az a szinház többé nem látja! S ime most fiatal emberek és öreg urak, ifju kisasszonyok és éltes dámák, nagy látcsővel kezükben, törik magukat a pénztárhoz, egymásnak a tyúkszemére lépve, bocsánatot kérve, előre nyujtott karral, kezükben pénzzel, hogy csak *még egy jegyet* adjon a billeteur. Szegény Molnár, szegény szinészek! Majd két évig kellett nekik a közönség részvétlenségével küzdeni, éhezni, ázni, fázni, mig végre a californiai arany-homokra akadtak, melynek homokját a publikum szeme közé szórva: az aranyat szépen zsebre rakhatják. Nem kell hát ezentul nagy plakátokat kiragasztani, mely a hazafiságra, anyanyelvünk culturájának szeretetére s több ily elkoptatott phrasisra apellál; nem kell többé kétségbeejtő szavakkal vázolni a társulat nyomorát s a népszinház bukását; nem szükség nagy hangon hirdetni látványos szinmüvek s két napig tartó darabok adását, mert föl van fedezve azon varázserővel biró szó, mely az embereket közel és távolból a népszinházba csődíti. S ezen szó, mely ezreket hoz be, mely lehetségessé teszi, hogy Budán tovább is hangoztassák hazai nyelvünket, s végre, mely tán még Molnár álmait is

valósíthatja, pl. hogy Ó-Budán, Uj-Pesten, a Margitszigeten, Promontoron, a városligetben s más egyéb helyeken épithessen kisebb-nagyobb terjedelmü népszinházakat: ezen szó a — *cancan-táncz*. A közönség azon része, mely *solidnak* akar tartatni, azt mondja ugyan, hogy magáért az *operette*-ért megy oda, nehogy valaki oly illetlen gondolatra jöjjön, mintha valóban az emlitett táncz vonzaná a népszinházba: de ki egyszer jelen volt a darab adatásán: azonnal tisztában lehet a felől, mennyire való az ily mentegetődzés. Eléggé bizonyítja ezen állitást többek közt az is, hogy épen a gyöngéd keblü nők azok, kik legnagyobb érdekeltséget mutatnak a föntebb említett táncz iránt, hogy ők kaczagnak legjobban rajta s kérve kérik azokat, kik előttük véletlenül fölállnak, hogy ülnének le, mert *nem látnak semmit*. Lehetne az az operette még tizszer oly kedves és mulattató mint a milyen, ha a cancan ott nem fityegne: negyedik-ötödik előadásán ép oly üres volna a népszinház, mint a hogy üres volt Thanhäuser, „Szinházi bohóság" s más több látványos darab alkalmával. Nem vagyunk túlzott moralisták, de azért mégis fájlalnunk kell, hogy a közönség épen olyanban találja gyönyörüségét, mi legnagyobb mértékben sérti az aesthetikát s finomabb érzületet. Mi Molnárt illeti: nem kárhoztathatjuk a darab megszerzése s előadása miatt, mert egyrészt az operette valóban igen szép, másrészt pedig okosan cselekszik, ha arra tekint, mi jövedelmet hoz, de meg kell rónunk azon hanyagság miatt, hogy a szereplőknek oly dolgokat is megenged, mi még a botrányosságon is túl van. Tudtunkkal minden szinpadnak többek közt arra is kell törekedni, hogy a közönség izlését *nemesítse*, s azt oly aljas tréfákkal nem lehet elérni, milyeket ezen darab előadásán lát az ember. Valóban alig hihető, hogy a *mabillebálban* is — a legalsóbb néposztály ezen bélyegzett gyülhelyén — nagyobb figyelmet ne tanusítanának az illedelem iránt. . . Azonban most vesszük észre, hogy a helyből kifogytunk, mielőtt még magáról a darabról szóltunk volna. Lehet, hogy más alkalommal részletekbe is bocsátkozhatunk; most csak annyit jegyzünk meg, hogy az — mint Offenbach minden munkája — igen kedves dallamokkal van tele, miket az ember édes örömest hallgat végig. A népszinház tagjai pedig folyvást a legnagyobb kedvvel játszanak, kik közül különösen ki kell emelnünk *Szilágyi Bélát*, ki az egész darab éltető lelke s kit a közönség — kifogyhatlan kedélyü játékáért — elismerő tapsaival jutalmaz. *Simonyinak* nem ártana, ha az utolsó felvonásban kissé *modestebb öltözéket* venne magára, mert hogy roppant krinolinját föl-föllebbentve, vékony lábszárait engedi látni: nem *komikum* többé, hanem az mit a német *zuwider* szóval fejez ki. *x.*

LISZNYAI KÁLMÁN.

Lisznyai Kálmán temetéséről jövünk, mely ma délután (febr. 15) nagy tömeg kiséretében ment véghez. A boldogult a Császárfürdőben halván meg s egy szomszédházban levén kiterítve, a temetési szertartás is itt kezdődött meg. Az óbudai ref. lelkész mondott fölötte rövid imát és beszédet, mire aztán megindult a gyászmenet. A pesti lánczhidfőnél nagy néptömeg várta a gyászmenetet és csatlakozott hozzá. A lánczhidtól kezdve a váczi, kigyó- és hatvani-utczákon át az elhunyt költő pályatársai s barátai vállaikon vitték a koporsót, melyet családja, gyászba öltözött hölgyek s oly nagy tömeg kisért, hogy a szomszéd utczák is megteltek. A nemzeti szinház előtt megállt a gyászmenet s a koporsó fölött *Győry* Vilmos fiatal iró s orosházi lelkész tartottmegható bucsubeszédet. A nemzeti szinháztól gyászszekéren vitték ki a koporsót a kerepesi temetőbe; a koporsót diszitő borostyán-koszorúk egyikének szalagján e felirat állott: „Élve halott voltál, meghalva élni sietsz már." Künn a temetőben szintén volt egy rövid beszéd. Már sötétedni kezdett, midőn az utolsó göröngyök hullottak a koporsóra s a leboruló est csak hamar elfedte előlünk a szerencsétlen költő sirját.

Nincs kedvünk, követni az angol hirlapok szokását, melyek, be sem várva, mig a rokonok s barátok könnyei felszáradnak, szigoru szemle alá szokják venni az elhunyt irók irodalmi pályáját és magánéletét. Sokkal inkább meg vagyunk illetődve, mintsem ezt tehessük. Mélyen sajnáljuk benne a költőt, ki szép tehetségét nem fejthette ki teljes erejében s még jobban az embert, ki a szenvedélyek örvényébe sodorva, mintegy önmagának ellenségévé vált. Azonban álljon itt följegyezve nehány adat életéből.

Lisznyai Kálmán, tulajdonkép Lisznyai Damó Kálmán, eredetileg Háromszékből, Lisznyóból Magyarországba szakadt székely család ivadéka. Született Nógrádmegyében, Herencsényben 1823 oct. 13-án. Anyját már egy éves korában elvesztvén, atyai felügyelet alatt növekedett. Az első költői lendületet atyjától nyerte, ki üres óráiban maga is verselgetett. Az elemi és közép oskolákat Losonczon végezte, a felsőbb tudományokat Pozsonyban és Eperjesen hallgatta, mely utóbbi helyen Sárosy és Kerényi barátsága biztató hatással volt reá. Az irodalmi pályára korán kilépett, még a Mátray Honművészében, de figyelmet maga iránt csak az Athenaeumban „Szivemhez" czimü költeményeivel keltett (1840). Ezóta majd minden szépirodalmi lapban s gyüjteményben találkozott nevével a közönség. 1846 egy füzet költeményt adott ki „*Tavaszi dalok*" czime alatt. E közben Nógrádmegyében aljegyző, táblabiró, törvényszéki biró volt. Pesten s az országgyülés szinhelyén

gyakran szónokolt a fiatalság nevében fáklyás zenék s más ünnepélyek alkalmával. A világosi fegyverletétel után mint közlegény szolgált huszonkét hónapig Olaszországban, Tyrolban, Slezwigben, gr. Nugent nevet viselő galicziai gyalogezrednél. Midőn 1851-be haza került, irta „*Palócz dalait*“ (Pest 1852) mely nagy keletnek örvendve több kiadást ért. 1853-ban megházasodott; elvette Halász Idát, ki hű és önfeláldozó társa volt egész életében. Még e követ kező müvek jelentek meg tőle: „*Ujabb palóczdalok*“ (1857). „*Szerelem könyve*“ (szerkesztve Ruttkayval 1857); „*Dalzongora*“ (1858); „*Madarak pajtása*“ (1859) „*Szavalati könyv*“ (saját költeményeiből 1861). Sokszor volt veszélyes beteg, de mindig szerencsésen meglábolta. Egy pár év óta kezdett nagyon elbetegesedni. A mult év tavaszán orvosai ismét Gräfenbergbe küldötték, de ott most nem állhatván ki a gyógymódot, Füredre jött, hol némileg megjavult. Az őszszel a Császárfürdőbe költözött, itt is javulni látszott, de csak látszott. Egy pár napra kirándulván Gyöngyösre, visszajövet nagyon roszul lett. Többé nem kelt föl s nehány napi sulyos szenvedés után derék neje karjai közt élete 42 évében febr. 12-én éjféli 11—12 órakor kimult. Két neveletlen gyermeke maradt: *Elemér* és *Tihamér*. Nyugodjanak békén hamvai!

VEGYES.

—Mai számunkkal veszik t. olvasóink költői arczképeink elsejét: *Zrinyi Miklóst* Wiedemannak 1652-ben készült eredeti rajza után. Kik e nagy hadvezér s költönek a Nemzeti Könyvtárban megjelent arczképét összehasonlítják ezzel, csudálkozni fognak, hogy az alatt is *Wiedemann* neve áll (1646-ki kelettel) mint a miénk alatt, és nem foghatják meg, hogy e *hat* év korkülönbség hogyan változtatta volna úgy meg Zrinyi arczát, hogy e két arczkép közt talán egy vonás hasonlat sincs. Lehetetlen is, hogy a kettő egy férfiút ábrázoljon: valamelyik hamis. Kerestünk Wiedemannféle arczképet 1646-ról, de nem találtunk. Ellenben megkaptuk Wiedemann képgyüjteményét, *1652-ről*, kiadva e czimmel: *Hösök képei* (Ectypa Heroum), mely a m. akadémia könyvtárát gazdagitja. A Nemzeti Könyvtárban látható Zrinyi-kép eredetijét pedig — egy visszataszító bárgyu arczot — az Ortelius Redivivus képei között ismertük fel. Választanunk kelle tehát e kettő között. Választásunk Wiedemannra esett a következő okokból. 1.) Nyomai vannak, hogy Wiedemann képéhez maga Zrinyi és a gyüjteményben levő többi „hösök“ valóban *ültek*. 2. Lehetlennek tartjuk, hogy az Orteliusbeli kép Wiedemannak valamely másik (talán 1646-iki) eredetije után készült volna; mert az a Wiedemann, ki 1652-ben *ily képet* adott, nem adhatta 1646-ban azt a másikat. Az Orteliusi kép rajzolója pedig nem Wiedemann, hanem bizonyos *von Sommer*. 3. Láttunk Zrinyinek XVII. századbeli egykorú lóhátas képét, mely a Wiedemannéhez hasonlít; de az Ortelius és Nemzeti Könyvtárbelihez épen nem. 4. Ha a Zrinyiász eredeti kiadásában (s utána a N. Könyvtárban is) a czimlapon látható allegoriai kép, a hajón ülő bajnok, csak nagyánt is hasonlítani akart Zrinyihez: e hasonlat — legalább a hosszú egyenes orra nézve — inkább észrevehető a Wiedemann képén mint a másikon. Végre 5.) bár szép arcznak az általunk adott kép sem mondható: de szenvedély dult vonásain erő nyilatkozik, nem az a petyhüdt kinézés, mely a másikon annyira lehangol. Mindenesetre nem idealisált, hanem élethü arczképet akartunk adni.

— Az akadémia hétfői ülésében (febr. 16.) dr. *Sauer* foglalta el székét, „a népesedés akadályairól Magyarországban“ értekezvén. Szerinte (ha jól értettük), a honfoglalás óta csak *öt ezrelékkel* szaporodott a magyarság. Pedig nálunk a *születetek* és *házasultak* száma kedvező arányt mutat más nemzetekkel összehasolítva: de a gyermekkori elhalás szerfölött nagy, és nincsenek az életet s egészséget fenntartó közintézményeink kifejlődve eléggé. — Azután *Chyzer* Kornél székfoglalóját olvasta Thann Károly „Sáros megye ásványvizeiről.“ Végre *Szabó* József a világon eddig talált legnagyobb darab *termés aranyo*król tartott előadást, bemutatván aranyozott gipsz-mását egy *145 fontnyi* termés aranynak, mely Londonban közelebb ki volt állitva. *Martin* Lajos l. tag részéről két értekezletet *(conferentia?* mert azt teszi) jelente bé a titoknok, s Szathmáry Károly „földismei müszótára“ iránt adattak elő a biráló vélemények.

— Báró Wenckheim Béla 100 ftot alapitott a Kisfaludy-társaság részére.

— Az „Ország“ szerint *Huszár Gál*nak egy XVI. századbeli munkája fedeztetett fel Londonban, a vallási viták ama korából. A könyv „Aran Tamásnak“ hamis és eretnek tévelygései ellen van intézve. Nem hallottunk eddig semmit ez ősünkről (?)

— *Lisznyai emlékét* hozzák szóba a lapok, oly módon, hogy az elhunytnak müveiből egy diszkötet rendeztessék, vagy mivel ennek könyvárusi szerződések állanak utjában, szavalati és hangversenyek által eszközölnék, hogy sirjára emléket állitsanak és családját segéljék. Valamit tenni kell.

— Vachott Sándorné, a „Szünórák“ helyett „Családi füzér“ czimü felyóiratot készül megindítani. Ohajtjuk, már elhunyt férje iránti kegyeletből is, hogy melegebb pártolásban részesüljön, mint az előbbi folyóirat. Előfizetési ár 10 füzetre 5 ft, határidő febr. 28-a, helyiség nádorutcza 19. sz. második emelet 32. szám,

UJ KÖNYVEK. *)

DAGUERREOTYP. Vagy azon nevezetességek arczképcsarnoka, kik nem pártolják az irodalmat. Irta *Roboz* István. N8r. VIII és 132 l. Ára 1 ft (Emich, Pest.)

A FEHÉR RUHÁS NŐ. Angol regény. Irta Wilkie *Collins*. Forditotta *Balázs* Frigyes. 3 kötet. Ára 3 ft. (Lauffer és Stolp.)

UTI JEGYZETEK. Levelekben. Irta *Pados János*. Pesten, 1863. Lauffer és Stolp 8r. IV és 248 l. Ára 1 ft. 50 k.

SZESZÉLYES HÖLGY. Regény. Irta *Flygare-Carlén Emilia*. Forditotta Székely József. 5. 6. rész. Pest, Hartleben. 8r. 150, 184 l. Ára 1 ft.

AZ ALKOTMÁNYOS POLITIKA TANA. Irta *Constant Benjamin*. Forditotta *Perlaky Sándor*. Pest, Trattner-Károlyi. 8-r. 206 l. Ára 1 ft. 20 kr.

A KÖZÖS ÜGYEK és egyedüli alkotmányszerü kezeltetésük. *Rosty Zsigmondtól*. Pest, 1863. Lauffer és Stolp. N8r. 76 l. Ára 80 kr.

KÜLFÖLDIEK.

LOHMANN, P. Frithjof. Eine dramatische Dichtung. Leipzig, 1863. Matthes. 8r. Ára $^1/_3$ tallér.

WILCKEN. P. T. Verirrte Herzen. Roman. 3 Bände. Leipzig, 1863. O. Wigand. 8r. Ára 3 tall. 24 ez. g.

GOETHE'S EGMONT und SCHILLERS WALLENSTEIN. Eine Parallele der Dichter von *F. Th.* Bratranek. Stuttgart, Cotta. N8r. 278 l. Ára $1^1/_5$ tall.

BERTHOLD, G. Die verzauberte Rose. Ein dunkler Blatt aus der Geschichte der grossen Welt. Roman. Dresden, Breyer. 1—9 füzet. Ára $^3/_4$ tallér.

UHLEMANN, Dr. MAX. Vor dreitausend Jahren, oder der Untergang der Ramessiden. Ein culturhistorischer Roman. 2. Ausgabe. Leipzig, O. Wigand. 8r. 324 l. Ára 1 tall.

STIFFT, A. Von Nord und Süd Kunst und Reisebriefe. Leipzig, Grunow. 8r. 323 l. Ára $1^1/_3$ tall.

HÖFER, EDMUND. IN SÜNDEN. Eine Familiengeschichte. 2 Theile. Wien, Markgraf et Co. 12r. 303, 279 l. Ára 2 ft.

ESPAGNOLES ET FRANÇAISES. Par Mme. *Charles Reybaud*. Paris 1863. Hachette.

ELISABETH ET HENRI IV, 1594—1598. Par *Prevost-Paradol*. Paris 1863. Levy. 8r. VIII és 304. l.

CORRESPONDANCE DE NAPOLEON I. publiée par ordre de Napoleon III. Tome II. Paris 1863. Imprim. impériale 4r. 746 l.

PHILOSOPHIE DU BONHEUR. Par *Paul Janet*. Paris 1863. Lévy.

LE SOCIALISME pendant la révolution française, par *Amédée le Faure*. Paris, 1863. Dentu. 8r. 356 l. Ára 3 frank.

UN AVOCAT DU BEAU SEXE. Comédie-vaudeville en un acte par *Siraudin et Choler*. Paris. Dentu. 8r. 36 l. Ara 1 frank.

LE DOYEN DE SAINT-PATRICK. Drame en 5 actes, en prose de *Léon de Wailly et Louis* Ulbach. Paris. Dentu. 8r. 103 l. Ára 2 frank.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

O. Zs. urnak, B—on. Méltóztassék ugy intézkedni, hogy az *elküldendőt* ne küldjük el, hanem itt a külön lenyomás költségeibe számíthassuk.

Sz. S. gyüjtő urnak, Gyöngyös. Szivesen vennők adott igérete beváltását a 10 előfizetésre nézve. Ideje már.

Á. A. urnak, Bécs. Örömest tettük kivánatát: de elvárjuk az igéret teljesülését egy vagy más módon. Rövid jó külföldi beszélykék forditása leginkább czélhoz vezetne.

S. L. urnak, Kolozsvár. A multkori nyilt posta nem önnek szólott. Az *S. A.* nak szólt Pesten, s igy nem tudjuk, ön micsoda kéziratot keres rajtunk. Különben sem érnénk arra, hogy el nem fogadott kéziratokat visszaküldözzünk.

K. I. urnak. A forma gyakorlott: de több gondolatot és eredetiséget óhajtanánk. Talán máskor?

A. B. — „Nem szorosan időhöz kötött eszme“ — de nem is nagyon *eszme* az.

F. K. Pesten. A dal formáit könnyen kezeli: de a dal lelke nem ragad meg bennünket.

Ovidból: Daphne, Pyramus és Thisbe. Dicsérendő iskolai gyakorlat.

E—m—r. „Hozzá.“ Ha az ember olvassa, úgy tetszik, szászszor is olvasta már; ha elvégzi, úgy tetszik, mintha *sohasem* olvasta volna. Nem ily hatást kell tenni a költeménynek. A verselés jó, de *csak* verselés.

TARTALOM.

A szép nyilvánulása. *Lévay J.* — „Zrinyi a költő“ czimű beszélyből mutatvány. *Szász K.* — A Paplak. *Jósika M.* — Út az éjszakában. *Dalmady Gy.* — Váratlan találkozás. Irta görögül Ramphosz. *Télfy J.* — Irodalom. — Budai népszinház. — Lisznyai Kálmán. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁRCZIUS 1. 1863. 9. SZÁM.

A SZÉP NYILVÁNULÁSA.

(Vége.)

De a természet örök törvények szerint működő keze nem csupán ilykép nyomja ki bennünk és körültünk a szépség vonásait: kifejezést adunk a szép érzésének, különböző társadalmi vonatkozásainkban, önmagunk is, részint anyagi, részint szellemi szükségeink kielégítésére törekedvén. — Már öltözékünk elárulja e tekintetben felfogásunkat s izlésünket, habár itt nagymértékben kiterjed is reánk a változó s változtató viszonyok hatalma. — Részint természeti részint erkölcsi szükségből ruházkodunk: de a szép érzéke és a műösztön erényt csinált a szükségből s az öltözetben is megkívánja a szemnek és léleknek jól eső alakot, feladatául tüzvén, hogy a termetet és testállást ne eltakarni, hanem inkább illedelmesen emelni törekedjék. — Valóban egyénisége vonásait fejezi ki az ember e külső jelek által is; mint nép, vagy nemzet s a nemzetiség önkénytelen hirdetője, megkülönböztető jelvénye, sokszor jelentős záloga is a *nemzeti viselet*. — Nem kell hozzá vak önhittség, hogy természetesnek tartsuk azon kiváló szeretetet, melylyel mi magyarok, nemzeti öllözetünket időszakonként oly hévvel igyekszünk kelendővé tenni társas életünk minden rétegében. — Pártjára kél annak a fölebb érintett aesthetikai tekintet is: ékesen emeli ki az alak termetét, feltünteti a részek arányát, változatosságot mutat az egyszerüségben, — hogy mélyebben ható jelentését ne is emlitsük, melyet a bajaink s örömeinktől idegen világpolgár oly kevéssé akar megérteni s méltányolni. — Igaz, hogy a külviselet zsarnoka, a divat, tulteszi magát mind az aesthetikai, mind a nemzetiség tekintetein s mindenütt megjelenik, hol a népek önálló, éles sajátságaikat elkoptatva, magukat az ugynevezett *mivelt* emberiség tagjául kezdik érzeni.— Felbontja az öltözékben megszokott, állandó egyformaságot s ezt gyakran némi gúnyos szeszélylyel: a mennyiben olykor még az izléstelent is ránk erőszakolja. — Igy történik, hogy dőreségei által valóban bolonddá tartja a nemzeti viseletet, mely vele szemben, mély értelmü kifejezésével, természetileg szép s történelmileg jelentős alakjaival, szánandó, ha nem épen nevetséges szinben tünik fel. — Nem kell messze menni példákért. — Hátunk mögött a közelmult, föl rajzanak előttünk az eleven képek, ha tükörébe pillantunk. — S említsük-e, hogy minapi föllángolásunkban, alig hogy ujra kiragadtuk a nem érdemelt homályból szép nemzeti öltözetünket, tündököltetvén azt fönt és alant egy ujhodni indult időszak sugáraiban — említsük-e, hogy már ma szemérmesen kezd itt amott háttérbe vonulni a divat zsarnok hatalma előtt!? A divat jelentékenysége a változatosságon s azon közérvényen alapszik, melylyel a népek között fenálló különbségeket eltörli. — Ámde a népek egyéni sajátságait eltörlő nivellirozás nem lehet czélja a történelemnek: sőt inkább arra törekszik s törekedjék is az, hogy a nemzetek egyéniségét fentartsa, kifejtse s a személyes szabadságot minélinkább megszilárdítsa.

Az ember rendeltetése, hogy ember legyen. De e czélt csak társas együttlétben érheti el; csak ott válik képessé tehetségeinek kifejtésére, sajátságainak kiképzésére, — csak ott, hol körötte élő társai ugyanazt teszik s az egyén nem csupán önmagára van szorítva, hanem szelleme és keze mámásokat is emel, hogy azok munkájának gyümölcsét ő is viszont élvezze. — Az emberi lét, már természettől, a két nem kölcsönös életéhez van kapcsolva: mindenik csak *fél*nek születik, mely másik rokon felét föltalálni ösztönöztetik. — E vonzalom lángja, e föltalálás szerencséje a *szerelem*. Ez viszi véghez a kedélyben az emberiség egyesülését: vágy és remény, birás és elégültség, ugyanazon egy pillanatban. — A kedves alakban szemléli öneszményképét a lélek, — a képzelem föllángol s uj meg uj képeket mutat, — az erők vidor izgalomba jőnek s a szerelem maga, természeténél fogva, művészszé válik. — Az egyén elveszti sulypontját, s *önlétezését* és öntudatát is *másban* találja. — Oda áldozza magát, hogy a szeretett szivben ujra föltámadjon s igy önlényét, e szivvel együtt, ugyszólván, kétszeresen nyerje vissza. — Épen azért ez érzelem oly egységes, oly kizárólagos, oly örök. — Ez egység a kettősségben, e vágy és remény, e „nyugtalan boldogság“, szóval, e szerelmi érzelem, a lélek legteljesebb életelevensége, mely a természetit a szellemben megdicsőíti s a szelleminek külérzést kölcsönöz, s fogalma igy felel meg a szépség fogalmának. — — De a szerelem egyedül a *családi életben* ölt állandó erkölcsi alakot; ott válik az teljesen átszellemült s megtisztult, folyvást boldogító *szeretetté*. — Az egész természeti élet közössége az, s nemcsak a vidám örömek mámoros perczeit, hanem a komoly kötelességek hiv betöltését is magában foglalja. — Két lélek, ugyszólván, egymásba éli magát: a nő gyöngéd bizalommal csügg a férfi szilárd erején s határozottságán; a férfi nemesbülve símul a nő szelidsége s kedély harmoniájához. — — A család erkölcsi alapján nyugszik a társadalom további fejlődése: ha itt közöny, szivtelenség s elvakult önzés lép az áldozatos szeretet helyébe, — romba döl lassankint az egész erkölcsi világ épülete s romjai között nem fognak többé szállást venni a kellem és szépség.

Az ember magával viszi szellemi és érzéki tulajdonait a családok öszveségébe, az *államba* is. — Nemcsak szellemével, de gyakran karjával is védi és segíti a közérdeket s mindkét uton feltünteti előttünk a személyes erő érzetét s ennek férfias szépségben való kifejezését. — Azért nem minden alap nélküli *Carrière* azon megjegyzése, hogy az általános nemzetőri kötelesség szabályos teljesítése s a fegyverbecsület eleven érzése aesthetikai tekintetben is kivánatos: táplálja az önbizalmat, felkölti az egyenlőség érzetét, s fejti ezek által, vagy ezek mellett, az alak külszépségeit is. — Ki tagadhatná, hogy Hellász és Róma e mindent átható bajnoki érzületnek művészeti tekintetben is sokat köszön? hogy részben ez adott nyilvános életöknek oly derült vidám szint, oly üde rugékonyságot; mely szerint bölcsek és költők, egy Aeschylos és Socrates, egy Demosthenes és Horatius, szellemi diadalok mellett, a harczi dicsőség borostyánjaért is küzdöttenek, — mert a vitézség általában a férfiu sarkalatos erényének tartaték. — Ezért énekli a romai dalnok: angustam — pauperiem pati, robustus acri militia puer condiscat et Parthos feroces vexet eques metuendus hasta.

Azonban, ha az állam a szép érzékének erőteljes kifejezést akar adni, igyekeznie kell hogy a *rend* és *szabadság* egymást át meg áthassák; hogy se a zablátlan és czél nélküli zűrzavar, se az önző kényszer nyomása és zaklató tulkapásai ne háborítsák a nagy egész kellemes öszhangját. — Rend a szabadságban, egység a különféleségben, itt is föltétei a szépségnek. — Az igazi egyenlőség nem egyéb, mint *arányosság*, s az egyesek szabadsága nem más, mint a közszabadságnak az egészszel *öszhangzó részecskéje*. — A tétlenség az, mi az állam tagjához legilletlenebb s a valódi szép élet egyik legnyomorúbb ellensége. — Minden munka szép és becsületes, melyben az ember tehetségének, helyes útakon, érvényt szerez s melyet jó kedvvel és szeretettel és igy — művészileg végezhet. — A népélet

organismusában a jog, erkölcs, művészet, tudomány és vallás, a legbensőbb összefüggést mutatják. — Közös eszmék azok, melyek különböző alakban jelentkeznek, de egymásra hatásuk kölcsönös és félreismerhetlen. — Csak ki igy tekinti a népeket, látja aesthetikai mivoltukban, s nem csekélyebb örömét fogja találni a történelem, mint a természet szépségében.

Hogy a társas élet, melyre az embert öntermészete utalja, különnemü vonatkozásait és jeleneteit, gyakran tudtunk nélkül is, az örök szép eszméjének egy-egy sugarával, egy-egy üdítő leheletével hatja át: könnyen tapasztalandja, ki szemlélődéseiben érző szive hangjára is figyelni hajlandó. — Maga a *barátság*, társas létünk s kedélyvilágunk im e gyöngéd virága, nagy mértékben tükrözi annak vonásait. Hasonérzület, hason eszményért lelkesedés — ez a barátság egyik összetartó kapcsa. — Idem velle, atque nolle! ea demum firma amicitia est, ugymond *Sallust.* — Egy lélek két testben — igy nevezi *Aristoteles.* — A szerelem ártatlan de erős testvére az, a kedély melegsége s benső odaadása által; a lélek fogékonysága s a képzelem élénk játéka által pedig főleg az ifjukor nyájas tündére. — De azért gyakran tulkisér az ifjuság rózsaberkein s oly örömekkel szépíti életünket, melyek egyedül az ő nyomain s mások által nem pótolhatólag virulnak. — Minden fensőbb érdek, magok a vallás és haza, a művészet és tudomány érdekei is növelik tartalmát, ugyszólván szövetségre is lépnek vele. — S nem lélekemelők-e a példaképek, melyekben a művészet ez érzelmet ottan-ottan megörökité; a régi kor barátság példányai: Achilles és Patroclus, Orestes és Pilades, Dávid és Jonathán? — — — S emlitsük-e társas életünk mozzanatai között a *tánczokat*, melyek által szabályszerü s jellemzetes mozgásokban lejt előttünk a gratiák karján maga a vidor életkedv?. A tánczok szépsége, maga a mozgalmas élet szépsége, melyben a szabadság változatos kellemmel alakul szabályilyá:

Nézd a tánczt nemelt, mint festik játszi ecsettel
A népek lelkét s nemzetek izleteit!

igy zengi Berzsenyink nem kevésbbé szépen, mint igazán. — A nemzet, tánczában is kifejezi saját jellemét, s valamint a műköltészet a népköltészet által nyeri egyik alapját s megujhodása eszközét, a mivelt körök mulatságai ugy meríthetnek változatos és üdítő alakzatokat a néptánczok és szépségeiből. — — — A népünnepek, játékok stb. szinte magokon hordják a benső szellem bélyegét s az érzékin felül nem ritkán magasabb gyönyörrel is összekötvék. — Az ó világ küzdő játékain, a költők és művészek versenyén, a circusban és a nyilvános népünnepeken, szellem és anyagsokáig oly hiven hódolt a szép követeléseinek. — Napjainkban is aesthetikai bélyeget s ugy szólván, eszményi tartalmat nyer egy-egy ünnepély, melyben disőült nagyjaink emlékének, vagy viszontagságos történetünk kiválóbb eredményü pontjainak áldozunk. — Mindnyájunkat nemes hevületre buzdít az emlékezet és remény, az elsülyedt mult és a küzdő jelen. — S valóban sohasem kellene kifelednünk társas életünk nagyobbszerü nyilatkozásaiból a művészet több kevesebb részvétét. Népünnepek, játékok, gyülekezések mind megannyi alkalmai a lélek nemesbülésének, a közizlés finomulásának, — de egyszersmind ön szellemünk kifejezésének is. — Ha a hellen népélet és szellem szépségét a rómaival párhuzamba óhajtjuk tenni, csak a gladiátori küzdelmeket kell összehasonlitnunk Olympia versenyével. — Ott, a circusban, fölbérlett vagy kényszeritett viadorok élethalálra folytatják vérengző játékukat egy fásult szivü, ujjongó néptömeg szeme előtt: itt a szabad polgárok legnemesbjei s legjobbjai lépnek a versenytérre, hol az emberiség szent érdekei, a szellem hatalma forognak kérdésben, — hol egy Pindar veszi lantjára a győző nevét, melyet a nép harsogva üdvözöl s dicsőitő dalban hagy föl a késő utókor számára.

Az emberiség életét azonban, saját nagyszerü egészében, csak a *történelem* tünteti föl, — s ugy tekintvén azt, mint *egy eszmének*, személyek és cselekvények általi folytonos alakulását, fogalma a művészettel érintkezik s folyamán is fölismerhetők a szépség vonásai. — Ezért nevezhető a történelem „az isteni bölcseség örök költemé-

nyének, a világszellem nagy tükörének, melybe midőn egy-egy átható szem belépillant, — legyen az egy Herodot gyermeteg, vagy egy Thukydides férfias pillantása, — föltárul előttünk mint nagyszerü eposz, vagy mint óriási dráma, melyben forrnak és működnek az erők egy-egy tragicai összeütközés megoldására.“ — A történelem az örök eszmének az emberiségben és emberiség általi nyilatkozása. — Ugyanazon szellem uralkodik az egészben; — de azért az egyének mégsem öntudatlanul mozgó bábok, sem valamely, már kész szerep gépies lejátszói. — Szabad működéssel birunk mindnyájan, hogy betöltsük a kört, melyet tehetségünkhöz mérve választánk, s hogy használjuk erőinket, melyeket az élettel nyerénk. — Bármily függetlenül látszanak is előttünk alakulni s működni az események: egy nagy világterv részletei azok s egy mindent átható és intéző főszellemnek kipattant szikrái. Mert a világ történelem — mint Humboldt V. mondja — világkormány nélkül valóban nem volna érthető. — A gondviselés akarata: a történetek folyama. Senki sem gátolhatja, — előle senki sem menekülhet, — s ki ellene törekszik, önsirját ássa meg. — Semmit sem boszúl meg keserűbben, mint az üres és egyoldalu idealismust, mely önképzelme csalképeit valóságnak tekinti: valamint okvetlen hajótörést kell rajta szenvednie a szük látkörü önzésnek is, mely nem hisz az eszmékben, s a körülmények latolgatása után mindent tehetni, mindent megfoghatni vél. — A történelem szereplő tagjai élő, érző emberek; rugói a szabadság, dicsőség, lelkesedés, szeretet s egyéb emberi érdekek. — Ki nem lát benne mást vak szükségességnél, ép oly gyászosan téved, mint ki az egyéni önkényt tartja a világrend fő mozgató elvének. — Előttünk a történelem, az isteni bölcseség titkos terveinek leleplezése; törvényei: az egyén fejlődése, — szépsége föltételei: egység a különféleségben, összhang a rend és szabadság egyesitésében. — Előre törekvő folyama föl és leszálló hullámokban halad. — Az ifjuság győzelmét megállapodásra hangolja az előhaladt kor, — majd a tartós megállapodás idézi elő az ujabb mozgalom szükségét. — A rend és szabadság, a történelmi élet és szépség eme föltételei, folytonos békülési tusában állanak egymással. A szabadságnak határon tulcsapongó küzdelmei, a rend utáni vágyat ébresztik; majd a merev formák közé csontosult rend riasztja fel az előre haladni vágyó egyéni tetterőt. — S ki volna elég könnyelmü, nehány rövid év tünékeny habtorlata után mérni a végetlen árt, a helyett, hogy a mélyre bukott hullámokból a jövő emelkedést remélené? — Ki volna elég rövidlátó, visszaesésnek venni azon szélesebb körü hullámgyürűket, melyek gyakran csak a távolabbi részek központra vonása végett terülnek el!? — — Igy halad előre a történelem fenséges folyama a hatás és visszahatás örök váltakozása között, lassan, de minden oldalról és biztosan előre, s mozgásának hullámszerü vonalaiban is az örök szépség nyilvánulását csodáljuk!

Ekkép nyomozván a szép eszméjének jelentkezését a természet és az emberi szellem körében: változatos különféleségét szemléljük a *müanyagnak*, melyet oly szivemelő és nemesitő alakokban állitand elénk a *teremtő művészet*. — Túl vezetne e rövidre szabott szemle korlátain annak fejtegetése, hogy mikép jár el s mily törvényeket követ az emberi szellem a műanyagnak önczélja szerinti feldolgozása- s ugy szólván, ujra alkotásában. — A művészet a természet megdicsőitése, — az élet átlátszó, megtisztult, kristályosodott alakja, melyben ugyanazon elemek játszanak, — de nem zürzavartan és szerte szétszórva, hanem szabályosan s mégis szabadon rendezve és bizonyos vidám fény szinpompájában. — Az emberiség ünnepélyes diszcsarnoka az, mely a lét és fejlődés képeit szivreható alakokban tünteti elénk. — A szellem legmélyebb tartalmának, a nép erkölcsi s vallási világnézletének is költők és szobrászok voltak eleitől fogva, hü és kedves tolmácsai. — Ha a mindenség egyik legédesebb mennyei titka a szépség: a művészet lebbenti föl e titokról az izis-fátyolt, hogy rajta az isteni örök szellemet fölismerjük, — hogy általa azon derültebb világ légkörébe emelkedjünk, mely az élet küzdelmeit s ellentéteit

kiegyenlíti, dissonantiáit kellemes öszhangban olvasztja fel. — „Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst!“ — Szivből eredvén, szivhez szól az, s hatása mélyebb és szélesebb körü, mint a tudományé. — Hathatós eszköze a nép erkölcsi képzése s nemesitésének, — mert a társadalom alsóbb rétegei inkább az érzelem, mint az értelem utján nyerik fejlődésöket. — Jóltevőleg emeli és üditi az élet gondjai alatt ingadozó vándort, a nélkül, hogy e szellemi nyeremény megszerzésének uj meg uj fáradalmait éreztetné. — Valóban, ohajtandó, hogy minél több alkalmat nyisson a nép előtt társadalmi életünk a művészet ép s egésséges alkotásainak szemlélésére, hogy igy azok nemesitő hatását, a folytonos érintkezés által, ugy szólván, észrevétlenül magunkba szivjuk. — Jól rendezett viszonyok között, a mivelődés im ezen utja sem kerüli ki az állam gondoskodó figyelmét. — Kiszabadítani a művészetet a szük korlátok záraiból, melyek között csak a magán tűzhely kényelme vagy fényüzésére szoritkozván, összezsugorodva űzheti kisszerű foglalkozásait; — bevezetni azt minél teljesebben a nyilvános életbe, hogy hatása átalános és mindenfelé kiterjedő s oly nagyszerű legyen, mint önön lényege — ez volna a jól rendezett társadalom egyik szép és magasztos feladata. — Helyesen állitja azért egy gondolkozó fő, hogy „az állam nem ápolhatja czélszerűbben a művészetet, mint ha saját közönséges életfunctióinak ábrázolására, sokszerü alakitási eszközének egész teljességével, működésbe hozza azt, s általa nyilvános helyeinket diszíteni, közünnepélyeinket dicsőiteni buzgólkodik.“ — Ez lesz egyszersmind biztos eszköze az aesthetikai miveltség általános terjesztésének, — ez lesz egyik leggyümölcsözőbb módja azon hazafiui erények és kitünő érdemek magasztalásának, melyek képei, a halhatatlanság dicsfényétől körülsugározva, némák ugyan, de mégis oly szivrehatón beszélnek, — mozdulatlanok, de mégis örökké oly élénken buzditanak.

LÉVAY JÓZSEF.

ELVEINK.

Hűs őszi est .... a szél sivitva jára,
S koczogni jött szobámnak ablakára.
Szobámban halvány lángu lámpa ége,
Én gondolkodva néztem bús szemébe.
És éj-sötét volt lelkem gondolatja,
Előttem állt az inség rémalakja.
Hányan eheznek, fáznak most az éjben,
Mig én világom kényelemmel élem.
Igy elmélkedtem s kissé fázni kezdtem,
Egy jó palaczk bort hát elémbe vettem,
És ivogattam, mindent elfeledve. — —
Ah lám az ember ílyen gyenge — gyenge.

Kifogyván végre a bor a pohárból,
Gondolkodám a bor áldott honáról.
Hazámnak halvány képe állt előttem,
Én véle sírtam, a jövőn törődtem. —
Oh a ki érze honfibút a férfi,
Azt már nagyobb bú e földön nem éri,
Mert minden kín csak édes szenvedés lesz,
Mely e keservtől egy perczünket elvesz.
Igy elmélkedtem — s egy kicsinyke pára
Fájó szurással a szemembe szálla. —
Én feljajdúltam mindent elfeledve.
Ah lám az ember ílyen gyenge — gyenge.

A halvány lámpa lassudan kihamvadt,
S engem még ébren tarta lelki bánat.
Gondoltam szívem bús történetére,
A zord halálra s a lány szép szemére.
Oh, a kit a sors ily vadúl lesujta,
Hogyan lehetne annak földi nyugta.
Szivembe nem fog az többé belépni,
Vagy a hitványat én fognám kitépni.
Igy elmélkedtem, mindig halványabban,
Mig elcsitúlt a gondolat agyamban.
És elaludtam — mindent elfeledve.
Ah lám az ember ílyen gyenge — gyenge.

MADÁCH IMRE.

SZIVHARCZ.

BESZÉLY.

Két terítékü asztal állott a terem közepén megrakva izletesen szeldelt őzhussal, hideg, fáczán-, tengerihalak-, brie sajt- és sok más csemegével; a haragos kinézésü Lafitte mellett aranyszinű tokaji mosolyga. A theakészletnél nagy ezüst forralóban viz gőzölgött.

A mahagonifa s barna bőrrel bevont bútorok, mik nőtleni rendetlenséggel elszórvák, — nem fényüzésre de kényelemre mutatnak; a falakat arany ágazatokkal behálózott sötétvörös bársony tapete borítja, min kevés, de válogatott olajfestmény függ; az ablakoknál nehéz gyapot függönyök pongyolán hullámzanak alá a vastag szőnyegre; a kandallón az óra valóságos mesterműi, mely két remek szoborka közt ketyeg.

Szőke, piros, egészséges ifju, oly kinézésü, mint minőkről mondani szokás, hogy a nagynének bálványa — gondolatokba mélyedve dőlt a márvány kandallóhoz, ujjai közt szeletke fehér papirba török dohányt sodorgatott, mit aztán ajkai közé venni elfeledett. Ha arczát nem látnók, azt lehetne hinni, kebelvihar sujtja, de arczán nincs küzdelem, szemeiben nincs bánat, ő inkább magáról megfeledkezni, mint tépelődni látszik.

Kocsizörej riasztá fel merengéséből az ifjut, ki izletes reggeli öltözetén végig tekintve, gazdag szőke haját megsimitá, s küzdelmesen felsohajtott :

— A pillanat közelg, . . ő, vagy én! mi ez, mint delejtű remegek? . . . pfui Aladár! éltedért nem remegtél, és most . . . most . . ah! igen most nem az életről, de egy egész élet gyönyöreiről van szó, s ez más, egészen más!

Az ajtó megnyilt, s Aladárhoz hasonló életkoru, de ellenkező kinézésü ifju lépett be.

— Aladár! kiáltá elragadtatással az érkező, oly rég nem láttalak, ez nekem kettős ünnep! s benső melegséggel szorita kezet.

— Édes Gézám! én is türelmetlen vártalak.

— Látom, látom, te már a házigazda szerepét viszed.

— Csak mert elébb érkezém.

— És mert jobban értesz hozzá, mint én, jó reggelit rendezni; továbbá, mert legnagyobb valószinűséggel helyeden vagy.

— Miért inkább mint te? nagybátyánk szeretett.

— Hála isten! ép ugy mint téged, csak elveimet gyülölé.

— De eszedet és szivedet mindig magasztalá.

— Azon hozzávetéssel, hogy bolond népboldogitó eszméim koldusbotra vinnének, ha történetesen még nem volnék az.

— Szorgalmadat csodálá.

— „Fourier"-emet mégis tűzbe dobatá.

— Két óra mulva megválik, melyikünk az örökös? hogy tehát az életben még egyszer bizalmasan s minden elfogultság nélkül cseveghessünk együtt, ugy mint hajdan, mond Aladár, jer üljünk reggelihez, üritsünk poharat, tán szeretetünk s barátságunk bucsupoharát.

— Bucsupoharát? kérdé megilletődve Géza, miért volna az?

— Mert mi sem vagyunk mentek az emberi gyarlóságtól... két óra mulva egyikünk gazdag; ki tudja minő érzelmeket kelt ez? a másik reményeiben csalódott, ki tudja minő keseredésre hangol ez?... szóval, két óra mulva a viszonyok változni fognak, és . . .

— És, esett szavába Géza, én biztositlak, hogy rám se az egyik, se a másik eset nem alkalmazható. Hogy most itt vagyok, a világért sem az örökségi kérdés az oka, hanem látni ohajtálak téged, látni ohajtám e kedves kastélyt, hol gyermekéveim egy szeretett ősz bátya mellett oly vidoran folytak, s hol ifjukori ábrándim ködfátyolaikból kezdének kibontakozni, s látni ohaj-

tám e jó népet, mely engem annyira szeretett.

— Ha te lészsz az örökös, mit teendesz?

— Mit? először is, tollat ragadva irt, mit lepecsételvén, e felirattal: „Aladárnak, két óra mulva felbontandó," átnyujtá.

— Másodszor pedig, megnősülnél.

— Mi köze ahhoz az örökségnek?

— Szerelmes vagy.

— Erre csak nagyobb nyomatékkal ismételhetem az iménti kérdést: mi köze ahhoz az örökségnek?

— Az, drága barátom! hogy mig a szerelmes kalandor ellen kémeket állitnak, addig oly férfiunak, kit „szerencsé"-nek hivnak, mindenfelé kivetik a hálót; hogy a bájos lány, mig egy érzelgő szegény ifju ömlengéseit mint szép költeményt szivesen meghallgatja, addig kezét habozás nélkül nyujtja a dús örökösnek. Az a köze, kedves öcsém Géza, hogy mai házasságoknál első kérdés a vagyon, második a születés; ész és sziv szóba sem jő.

— Szerencsétlen tanokból itéled el a világot.

— Én magából az életből meritem tanaimat, míg te szellemországokról és angyal jellemekről ábrándozol.

— Szerinted hát a világ. . .

— Önzőkből, kalmárokból és képmutatókból áll.

— Sajnállak, kedves Aladárom, de ha millióid lesznek is szegény maradsz. Nézeted nem a lelki nyugalom ösvénye, elveid nem szivemelők, s meggyőződésed minden élveid közé epét fog keverni.

— De ha ilyen a világ.

— Tagadom.

— Tényekkel és okokkal birom állitásomat igazolni.

— Én ellentényeket, s jeles férfiak nézeteit sorolhatom fel okaid megdöntésére.

— Nézeteim az életből meritvék, nem könyvekből.

— Az isten szent könyve az, melyben józan ész és ép sziv olvashat, czime: felvilágosodás és testvériség.

— Ismeretlen mű.

— Terjeszteni kell.

— Nagyon drága, s korunkban az embereknek másra kell a pénz.

— Te ugy beszélsz, mint egy. . .

— Mint egy tapasztalt férfi, esék szavába Aladár. Egyébiránt ifjak vagyunk még, egy egész élet áll előttünk, az idő meg fogja mutatni, melyikünknek van igaza? Én fogok-e inkább boldogulni anyagi nézeteimmel, vagy te szellemvilágoddal? Most pedig a viszontlátás örömére igyunk egyet.

Theázás közt vigan beszélgettek, midőn a számtartó jelenteni jött, hogy a törvényes egyének a könyvtárba gyülvék.

Géza e szókkal: ne várakoztassuk, felugrott.

Aladár kissé elhalaványult, s nehézkesen emelkedett fel karszékéből. Ki kezére figyelt, midőn távozás előtt a poharat ajkihoz emelé, láthatá, hogy keze reszket.

A könyvtárban három ur állt a lepecsételt szekrény előtt, s az érkezőket tisztelettel üdvözlék.

Aladár gyengülten dőlt egy állványhoz.

Géza egykedvüen nézegette a könyvek czimeit.

A pecsét le lőn szaggatva, a szekrényt kinyiták, s Nándor Pál végrendeletét kivették.

Aladár halálsápadt volt. Géza nyugalommal folytatá szemléjét. Midőn az érdekes okmányt a boritékból kivették, Aladár szivét szorulni s lábait inogni érzé. Mozdulatlan maradt.

Az illető tisztviselő olvasni kezdett, s mig a szokásos bevezetéseken átesett, Aladárral a ház keringe. Géza oda sem figyelt. E szókra: „Átalános örökösömnek Nándor Aladár öcsémet nevezem ki," két felkiáltás hangzott, a két ifjué.

Aladár egy lépést tőn előre, s olyat sohajtott, mint ki nagy tehertől szabadul; arcza pillanatra még halványabb, aztán lángvörös lőn.

Géza örömkiáltással a könyvet lecsapta, s Aladárhoz rohanva, annak két kezét szivélyesen ragadta kezei közé, s megindult hangon mondá: engedd, hogy én legyek első, ki neked tiszta szivből szerencsét kiván.

A végrendelet tovább olvastatott. Egyik hely igy hangzék: örökösömnek, Nándor Aladár szeretett öcsémnek, kötelességeül teszem, hogy a viszonyokhoz mért, s lelkiismérete szerinti ellátásban részesitse Nándor Géza kedves öcsémet.“ Aladár habozás nélkül évenkinti kétezer forintot ajánla Gézának.

— Kérlek, mond Géza, foglald ezt nekem irásba.

Aladár ajkin gúnyos mosoly lebbent el, mely mondani látszék: nem szomjuhozol vagyont, s mégis sietsz magadat biztositni. Azonban szó nélkül leült Géza kivánatát teljesitni.

Géza ezalatt a község előljáróit hivatá az uj örökös üdvözletére.

Aladár a kivánt iratot — tanuk aláirásával ellátva, Gézának átadá, ki a község előljáróihoz fordulva kezdé:

— Miután kedves unokabátyám évenkinti kétezer forintot irásilag rendelkezésem alá bocsátott, következőleg intézkedtem. Az imént beirt lapról olvasá: A község előljárói az uradalmi pénztárból jelen utalvány mellett évenkint kétezer forintot vesznek fel, következő czélokra: 500 forint tanitói fizetésre, 200 frt a népiskola javitására és fűtésre, 600 frt a helység szegényei segélyezésére, 300 frt betegek ápolására, 150 frt szegény gyermekek ruházatára, 250 frt szegény lányok kiházasitására. A hű kezelés iránti ellenőrködést magamnak fentartom.

Senki sem tudott szóhoz jutni. Aladár szemeit lesüté, a tisztvsielők megdöbbenve s csodálattal nézték Gézát. A község előljárói könyűkbe törtek ki, s midőn Géza az iratot átadá, a biró szólalt meg:

— Áldás legyen önön uram, mint áldás lesz e pénzen, mely elűzi tőlünk a szükséget.

— Áldjátok nagybátyámat, a pénz tőle kerül, enyém csak a jóakarat.

Az egyszerü emberek fejöket rázták, melylyel ezt látszottak kifejezni: tudjuk mi, hogy kit kell áldani.

— És te, kérdé Aladár, miből fogsz élni?

— Kegyelemből soha!... — viszonzá Géza, — istenét kivéve.

Aladár, karjait egymásba fonván, oldalzsebében valamit zörögni érzett; kivette, a levél volt, melyet reggelinél Géza adott át.

— Dobd tüzbe, mond Géza, most már értéktelen rongy.

— Jogom van felbontani, viszonzá Aladár, már két órája elmult. És ugy tőn, azután olvasá: „Az öröklött birtok feléről Nándor Aladár kedves unokabátyám részére önként lemondok, s haladéktalan törvényes osztályt kérek.“ A lap kezéből kihullt, szemei könyben usztak, s karjait kitárva kérdé: és én mit ajánlhatok neked?

— Barátságodat, s e kastélyban, melyet annyira szeretek multamért, néha vendégszeretetet.

A két rokon forrón ölelkezett.

E pillanatban nem Aladár, de Géza volt gazdag.

Géza, Aladárt a törvényes urak és gazdatisztek társaságában hagyva, egy lovász kiséretében elvágtatott. Negyedórányira tópartot ért, melynek túlsó oldalán diszes kastély mosolyga. Mily hosszu volt neki e tavat megkerülni! egyenes irányban félóra alatt elérhetné, s igy két órát kell nyargalnia. Ő, ki nagy vagyon birhatása vagy elvesztése küszöbénél oly nyugodt vala, most roppant izgatottnak látszék, s a kantárt megeresztve, inkább repülni ohajtott volna, mint vágtatni. De mennyivel is égiebb vonzalom vala itt czélja, mint anyagi érdek; mennyivel magasztosb remény lebegett előtte, mint egy örökségi kérdés?! ő imádott angyalához siete. Van-e oly szánandó lény, ki élte huszonhetedik évét elérte a nélkül, hogy a szerelem mennyei élveit ne ismerné? Gondoljatok rá, vagy emlékezzetek vissza oly pillanatra, midőn a bájos lényt huzamosb távollét után viszontlátni sietétek... Van-e ehhez fogható gyönyör? a kebelt heviti-e valaha költőibb érzelem? s a lélek nem emelkedik-e az édeni visiók magasságáig? látott-e valaha szem elragadóbb tájt, mint az utat eszményünk tündéreig?.. Soha! Kérges szivű uzsorás, vagy számokkal túllakott velejü kalmár ezt természetesen nem érti, de kissé emel-

MAGYAR

kedettebb lélek mind ezt átérzé. Hát még Géza, kinek szive oly fennen dobogott, ki észtehetségét is szive nemesbitésére használá, ki az élet főczéljának a szeretetet ismeré, képzelni lehet, mily ábrándos lélekkel s minő szent elragadtatással siete érzelmei oltárához.

A pej paripát fehér hab boritá, midőn Halmás alá ért, hol annyi időt sem vőn magának, hogy a hidra kerüljön, hanem a széles árkot átugratva a faluba tért. Midőn a második utczába kanyarodott, egy hölgyet pillanta meg, ki a vigan csörgedező csermely szélén picziny lábát ingadozó kőre illesztvén, sulyegyengetve kisérlé a kőrül-kőre lépdelést. A hölgy házias öltözetben, mely tisztasága miatt az elegancziával határos, feltünőn csinos volt; svéd keztyüs kezei egyikében napernyőt, másikában barna bársony szekrénykét tarta.

Géza a kantárt lovászának dobta, s a nyeregből lepattanván, sietett a hölgyet átsegélni.

— Üdvözlöm, Sarolta.

— Ah Géza! Nándor ur!

— Adja kezét, mond Géza, most lépjen ama gömbölyü kőre,... most idébb a laposra . . de keze reszket, csak nem fél e csekély viztől, hisz ha bele billen is, legfeljebb czipőjét áztatja meg. Bátran előre... még ide . . igy.

— Isten hozta Nándor urat, zavaromban majd feledém üdvezelni.

— Most karját kérem, majd felvezetem a kastélyba.

— Köszönet, de nem térhetek haza, még három betegem van hátra.

— Három betege?

— Ötnél már végeztem.

— Ötnél végezett?

— Nem is tudja? három hó óta bámulatos eredménynyel orvoskodom. Mióta négy lázat, egy torokgyikot s nehány gyuladást kigyógyiték, a faluban senki sem hivat orvost.

— Kegyed hát csodákat mivel.

— Im gyógyszertáram, mond, a bársony szekrénykét megnyitván, melynek selyem bélése közül a szépen beleillesztett üvegcsékben apró golyócskák fehérlettek ki. Szenvedélylyel tanulmányoztam a hasonszenvi gyógyitást, s hála isten! szép eredménynyel. Mind ezt oly kedves természetességgel mondá, hogy Géza azt sem tudta, ha a lányka jó szivét csodálja-e, vagy pedig halovány arczát, mely, mióta nem látta, véghetlen érdekessé fejlődött.

— Elkisérjem legközelebbi betegéig? kérdé Géza.

— Nagy lemondásba kerülne, hisz oly rég nem volt itt, . . és tudom Gizella is nehezen várja. E szavaknál mintha felhő árnyéka vonulna át homlokán, s hangja rezgőbb volna mint az imént. Pillanat mulva kiderült, s folytatá: siessen hát, nem sokára én is otthon leszek.

— A viszontlátásig, mond Géza, s a kastély felé vette utját. Hogy megváltozott, gondolá magában, mikor utószor látam, még félgyermek volt, s most . . . most valóban igen csinos. Ezzel visszatekintett, Sarolta még ugyanazon helyen sovár szemekkel merenge utána. Mindkettő megzavarodott, midőn pillantásaik találkoztak, mosolygó üdvözletet intének, s mindenik más irányban eltünt.

Halmai Gizella véghetlen fényüzéssel s még több kaczérsággal párosult pongyolában ült zongorájánál. Ellenmondás rejlik ugyan benne „fényüzés és pongyola,“ de ha a drága kelmék gazdag elkészitését tekintjük, lehetlen más szót találni, mint „fényüzés;“ a kaczérság a szabásban, s a szinek keresett keresetlenségében rejlett. Fejét kecsesen hajtá balvállára, s önmagát látszék elandalitni azon ábrándba, mely gömbölyü ujjai alatt szülemlett.

Égszin nagy szemei félig csukvák; szép metszésü ajkin oly mosoly lebegett, hogy nem csak az ajkak pirján, de alatta a ragyogó fehérségü fogak gyöngysorán is lehete gyönyörködni; finom arczbőre oly átlátszó, hogy az erek szétágazásai átkéklenek s egy hajszállal megcsattanthatónak vélné az ember; fején nincs semmi disz, kivéve a természet dus ajándékát, a sárgaszőke hajkoronát; bájvonásain átszellemültség ömlik el.

Igy látni e hölgyet, hasonlíta egy varázs álomhoz. És Géza igy látta! már darab

ideje az ajtóhoz büvölve, lelke egész erejével s szive minden melegével élvezé ez üdvözítő mámort.

Gizella vagy észrevette Gézát, s akkor hatásra volt számitva, vagy pedig ábrándozásinak folytatása, s akkor véghetlen eszményinek mondható, hogy midőn ujjai alatt a hangok elhaltak, leirhatlan bájjal veté hátra fejét és elmerengett.... hirtelen felveté szemeit, s megpillantá Gézát.

— Nándor! rebegé örömre derült kifejezéssel, s kezét szivélyesen nyujtá Géza felé. Ön itt? .. Isten hozta.

— Ne ébreszszen fel Gizella, a menyország nem ott fen, de itt van, mond Géza kezét keblén átkulcsolva. Oh folytassa.

— Máskor szivesen, de most engedjen egész őszinteséggel örvendenem ittlétén. Ezzel Géza elé lebegett, ki a neki nyujtott kezet reszkető kézzel érinté. Megvallom, folytatá Gizella, ma nem vártuk.

— És tudta, hogy reggel Nándorfalvára érkezém?

— De azt is tudtam, hogy ott elintézendő ügyeik ma idejét igénylik.

— Lehetne-e oly ügyem, mely imádott közelében egész napomat igénybe vehetné, a nélkül, hogy kegyedet láthatnám?

— Ön hiuvá tesz.

— Bár boldoggá, a világon legboldogabbá tehetném!

Gizella sohajtott, s olvadozó tekintete az égre emelkedett, onnan Gézára esett, hol mondhatlan lágysággal megpihent. E némajáték ezt látszék kifejezni: én is kérem az eget, hogy sorsom kezeid közé jusson; legalább Géza igy értelmezé.

Szünet lőn. Midőn a szerelmesek ajkai elnémulnak, megszólal a sziv, és beszél a menyország minden üdveiről; a lelkek összse ölelkezve angyal szárnyakon repülnek oda, hol a kebel vágyainak legmagasztosbika megszentesül. A szerelmesek hallgatásában mindig egy szép költemény rejlik. Végre Gizella megszólalt:

— Atyámnál társaság van, nem keresné fel?

— Már elűz köréből?

— Nem ugy, édes Géza, de késő van, és láthatja, hogy én még ... ezzel igéző pongyoláján végig tekinte.

— Engedelmeskedem.

— És én sietni fogok, hogy minél előbb s minél tovább láthassam. Kecses fejbillentéssel bucsut vőn.

Géza a kastély más osztályába sietett.

Halmai már nem sokat szépité a dolgot, hanem Gézát, mint ohajtva várt vendéget, szivesen fogadá; elhalmozta udvariassággal, s a társaság előtt kifogyhatlan volt a derék ifju dicséretében. Beszélt lángeszéről, nagy jövőjéről, még szép elveiről is, mikben egyébkint az öreg ur soha sem látszott osztozni.

Géza mind ezeknek tized részét sem hallá, mert lelke még el volt telve az igéző látványtól, s azért hagyta ellenmondás nélkül magát a csillagok közé emelni, eszméi ugy is ott repdestek.

Három órakor Gizella megjelent, Sarolta kiséretében. Gizelláról csak annyit mondhatni, hogy tündéri szépségben s herczegnői pompában jelent meg.

Sarolta kevés változtatással ugyan azon öltözéket viselé, melyben jövetlekor látta Géza. Sarolta nagyon csekély vagyonu árva, kinek Halmai — mint közel rokon — természetes és törvényes gyámja. E nagyuri háznál, a fényes életmódu kisasszony mellett, igen szerény szerepre volt szorítva.

Asztalhoz Gizellát Géza vezeté. Megragadó volt őket karöltve látni, Gézának éjsötét haja, halvány barna vonásai, férfias állása Gizella egész lényével ellentétben álltak, s ép ez ellentétek érintkezésében rejlett a hatásos szép. Gézán a gondolkozó fő szellemdus kifejezése látszott, s szemeiben volt valami, mi véghetlen jóságot, s ajkai körül, mi bizalmat ébreszte.

Sarolta vonásain bánat ült, de ezt senki sem vette észre; ki törődik egy halovány csillaggal, ha a nap felragyog.

Az ebéd vigan folyt. Géza bővelkedett nyájas szavakban, s Gizella kifogyhatlan volt igéző szeretetreméltóságban. Érzelmeik külön világot képeztek e társaságban.

Ki Halmaira ügyelt, láthatá, miszerint az öreg ur gyakran fészkelődik, mint ki nagy dologhoz készül, ajkait nedvesíti, torkát köszörüli, arczának kérdő kifejezést ad, Géza felé fordul, szólni akar, s aztán egy pohár madeira-val, vagy medoc-kal a szót elnyeli. E műtét nehányszor ismétlődött.

Végre a válogatott borok élvezete zajosb társalgásban nyilvánult. Halmai selyem kendőjével homlokát letörlé, s meglehetősen elfogult hangon szólt:

— Igaz, Nándor öcsém, ma Nándorfalván nagy nap volt.

— Ma?

— No igen, a végrendelet felbontásának napja. Ezt nem annyira kimondta, mint kilélekzette az öreg ur.

— Vagy ugy, mond mosolyogva Géza, megtörtént.

— No's? Feszült kiváncsiság minden felől.

— Kedves bátyám, Aladár az általános örökös.

Mintha ágyugolyó csapott volna az asztal közepére, Halmai álla melléig leesett; Gizella egy sírias sohajban nyilatkozott,... tartós csend, azután kedvetlen moraj és részvét kifejezések nyilvánultak... csak Sarolta vetett Gézára örömteljes, mondhatni győzelmes pillantást.

Géza nem tudta, mi bántja őt jobban, a szánakozó moraj, vagy Sarolta káröröme? de érezte, hogy valami bántja.

Az ebéd többi részét mondhatni átkinlódták. Halmai nem beszélt, hanem fejét „igen“ és „nem“re ingatá, mintha gondolatinak adna választ; a vendégek suttogtak, Gizella szórakozott volt, s Géza tűkön ült.

Mint minden rosznak a világon, ugy ez ebédnek is valahára, s mindenki könyebbülésére, vége lőn, mely alkalommal a társaság megoszlott.

Géza a társalgási terembe kiséré Gizellát.

— Ah Nándor ur! kezdé Gizella benső megindulással, ki nem mondhatom, minő részt veszek szerencsétlenségében..

— Szerencsétlenség?

— Ön jobb sorsot érdemelne.

— Mi tekintetben?

— Nagy bátyja méltatlan, igazságtalan..

— Nagy bátyám szeretetreméltó ősz volt, kinek én neveltetésemet s gyermekkori örömimet köszönhetem, ki engem szeretett, kinek én porait áldom.

— Valóban megérdemli. Önt kizárni..?

— És örökössé tenni egy ép oly rokont, egy ifjat, ki arra minden tekintetben méltó, s kit tán boldogabbá tőn vele, mint tett volna engem.

Gizella Gézára függeszté szemeit, keresvén a gunyt, mely szavait kiséri, de csak őszinteséget látott, mi szánalmas mosolyra indítá.

A társalgás minduntalan megszakadt köztük, s ha ujra kezdődék, nehézkes menetü volt.

Midőn Géza távozásra készült, Gizella udvariasan, de szivélyesség nélkül vált el.

Géza lehangoltan ült lovára, s az ablakra feltekinte, hogy bucsut intsen, ott Gizella helyett Saroltát látta. Fejét mellére lankasztá, s lassu lépésben megindult. Sokáig oly megfoghatlan volt neki minden, aztán lassankint a szánakozó arczokra kezdett visszaemlékezni; felmerült Sarolta kárörvendő tekintete, mire felsohajtott: még e kis kigyó is megsziszegett! és végre Gizella viselete.... oh! ez tőrt vert szivébe; nem akarta hinni, hogy megtörtént vele, káprázatnak, álomnak képzelé,.. szemeit végig simítá, melléhez nyult, magát meggyőzendő, ha ébren van-e? ekkor szomoruan mondá: igen, eddig édent álmodtam, de ma keserű valóra ébredek. Tehát igazad volna Aladár, hogy a sziv értéktelen semmi?.. Nem, ezerszer nem! a természet önmaga ellen árulóvá nem lehet. A sziv értékét megtagadni annyi volna, mint isten jósága ellen fellázadni... Nem Aladár, ha siromig csupa csalódásból állna is életem, azt mondanám nincs igazad; —s mintha gyötrő gondolati elől akarna futni, lovát sarkantyuba kapva villámkint vágtatott előre. Vannak félreértések, csalódások, mormogá magában, miket valami körülmény vagy az idő kideríti.... ugy lesz bizonyosan, én mondtam

valamit, mire már nem emlékszem, s Gizella megneheztelt, valami nagyon sértő vagy együgyű lehetett a mit mondék . . . első alkalommal jó izűt nevetünk rajta, s aztán minden a régibe tér vissza... minő boldogság lesz az! Igy biztatá magát szavakkal, mig egy benső érzés ellenkezőt vitatott. (Vége köv.)

DEGRÉ ALAJOS.

TÖRÖK NÉPDALOK.*)

I.

Kinyilt rózsa, vagy épen a százszorszép, —
A legszebbik virágos kert sem oly szép, ...
— Pedig feslő rózsabimbó vagy te még,
Kedves rózsám, olyan szép vagy, nagyon szép!

Padisáh vagy szivemnek országában,
Te rajtad áll, hogy élhessek boldogan; —
Ne vedd bűnül ha rád mélán tekinték,
— Olyan szép vagy kedves rózsám, nagyon szép!

Virágkehely keblem, harmat szerelmed, —
Vagy idő tán?.... mikor lesz hát kikelet?...
S ha kert, — akkor szivem benn' a csalogány, —
Be szép is vagy, nagyon szép, kedves rózsám!

Szerelmes lett az ég a fényes napba,
Szemérem pir borítja el *hajnalba'*; —
De én a te szerelmed csak *álmodom*,
S te oly szép vagy kedves rózsám, angyalom!
(II. Mahmud szultán.)

II.

Lenge czédrus, rózsaszálam!
Szép orczádat is hadd lássam;
Old le fátylodat, ne lássam,
Mert örök lesz búsulásom,
Nem leszek vig e világon!

Szánj meg szivem szép szerelme,
Szenvedésim teljenek be,
Bút ne hozz árva fejemre,
Mert örök lesz búsulásom,
Nem leszek vig e világon!

Szemre-főre nincsen párod,
Szivtelen vagy, — mit te bánod!
Jöjj be hozzám mert meglátod,
Végtelen lesz búsulásom,
Nem leszek vig e világon!

Azt az egyet kérdeném meg
Hogyha átölelhetnélek,
Ki szólithat kedvesének?
Igy örök lesz búsulásom,
Nem leszek vig e világon!
(Manugh.)

III.

Keservesen megríkatott
Egy csalfa lány hamis szeme,
Czélba vette a szivemet,
Kegyetlenül átszögezte: —
— Megvert a rózsám két szeme.

A szerelem, az a mély tó,
Fürtös haja, az a háló:
Hej a szive soh'sem fájó!
Kihalászott, epeszt egyre, —
— Megvert a rózsám két szeme.

Szerelemtengerbe estem,
Nem húztál ki, mit vétettem?
Mindhijába reménykedtem,
Elhagyott a jó szerencse,
— Megvert a rózsám két szeme.

Rózsabimbós csókos ajkad,
Ha szedném is, ujra kihajt!
Hányszor mondtam ne huzd, halaszd!
— Százszor mondtam de nem tette,
Megvert a rózsám két szeme!
(Dede efendi.)

IV.

Igyekeztél a káromra,
De a sors nem úgy akarta!
Jajom szived meghatotta,
Mert a sors nem ugy akarta.

Ha pörölnénk sem használna,
Messze jár a szived vágya;
— Mért beszélnék, — menj utána,
Hisz' a sors nem úgy akarta!

Ne mentsd magad, a se' használ,
Hazugság a mit mondanál:
Mindig csak ez uton jártál, —
De a sors nem úgy akarta!

Néhanapján hogy szerettél,
Azután meg kinevettél!—
Bizony rózsám vadat tettél,
— Lám a sors nem úgy akarta!
(Bozukdsi Ali.)

SZILÁDY ÁRON.

---

*) A medsmúa'i sarki = dalgyüjtemény-ből, — nyomatott (Sztambulban) 1268 = 1851—2-ben.

SZENTPÉTERY ZSIGMOND.

Született : 1798. jul. 31-én.
Meghalt : 1858. dec. 13-án.

„Szegény Zsiga bácsi, beh jó ember, beh jó színész volt!“ ezt mondjuk róla a szinháznál, s ezt fogja mindig mondani a hagyományos kegyelet. Megyeri, Bartha, Lendvai után ő is elment oda, honnan senki sem tér vissza: elvitte magával ő is szerepeinek nagy részét, és senki sem birja visszahozni. Csak mi emlékezünk azokra, kik láttuk őt, és nem birjuk feledni. Nem válogatott ő bennök; tudott ő a kicsiből is nagyot teremteni, mig sokan a legnagyobbakban is törpék. Ti jó magyar táblabirák, kezdetek a valódi életben is kihalni: de a jó Zsiga bácsival még jobban kihaltatok a szinpadon! — Hogy ő a szinpadon valódi tekintetes, nagyságos, méltóságos, főtisztelendő, excellenciás ur legyen, az épen nem került nagy fáradságába: az került művészetébe, midőn nemzetes uramnak, vagy kendnek kellett lennie. Innen volt az, hogy a ki nem ismerte, legalább is viczeispánnak hitte. Megtörtént az is vele, hogy midőn egyszer Bartayval Bécs felé utazott, egy faluban kiszállván a hintóból, a nép kezet akart neki csókolni, mert püspöknek hitte. Egy valódi püspöknek pedig nagyon megtetszvén méltóságos külseje, szép telt arcza, s tisztességes köpczössége, erővel rá akarta beszélni, hogy legyen pappá: „quia habet faciem sacerdotalem pulcherrimam“ (mert igen szép papi arcza van). — Lehetett volna ő az is otthon Máté-Szalkán, apja nyomdokában, ki ott szeretett ref. lelkész volt, mert iskoláit is szépen elvégezte: de költői lelke őt másféle pappá tette — ő a magyar színészet egyik legbuzgóbb apostola lőn.

Mi már csak oly külsővel emlékszünk rá, mint fentebb elmondtuk; pedig ő is szép fiatal legény volt, midőn színész lett; oly karcsu, hogy — mint Falstaff mondja magáról — a polgármester pecsétgyürüjén is átbujhatott volna: de mindenesetre elég karcsu arra, hogy szerelmeseket és fiatal hősöket játszszék. Ahhoz meg épen nagyon is karcsu, hogy Bohó Misi de Hájast eljátszsza, s akkori igazgatójának veres nadrágába beleférjen. Bohó Misi de Hájas akkoriban igen kapós szerep volt; mely után minden komikai tehetség rajongott, s melyhez föltétlenül — conditio sine qua non — megkivántatott a veres nadrág. A társaságnál pedig csak két veres nadrág volt; egyik azé, ki rendesen játszta Misit, a másik pedig az igazgatóé, ki Bohó Misit csak azon föltétel alatt igérte oda Zsigának, ha tőle a veres nadrágot megveszi. Szegény Zsiga nélkülözött, koplalt, de a veres nadrágot megvette, Bohó Misit eljátszta, s bebizonyitotta, hogy nem csak szerelmes és hős, hanem mindenek fölött komikus. De azért játszta ő azontul is azon veres nadrágban a generálokat, admiralokat és magyar hősöket. Azért is történt meg vele Székes-Fehérvárott, hogy az ott állomásozó dragonyosok őrnagyának különösen megtetszvén, az vele gyakran szóba is állott. Az őrnagy nem tudott magyarul, a mi Szentpéterynk pedig azontul sem sokat tudott németül; *) no de azért nagyából mégis megértették egymást. A mi Zsigánk tehát ott állt a szinházas fogadó előtt; természetesen a veres nadrágban, mert más nem volt. Azt kérdi az őrnagy:

„Was spielen Sie heute?“

Felelet: „General.“

„General? rothe Hosen? sehr brav;“ s az őrnagy megveregette vállát.

Harmadnap mulva szintugy ott állt Zsiga.

„Nun, was spielen Sie heute?“

„„Admiral.““

„Admiral? rothe Hosen? sehr brav.“

Harmadizben is kérdi az őrnagy:

„Schon widerum rothe Hosen? Was spielen Sie heute?“

De felelet helyett már ekkor könye csordult a mi Szentpéterynknek, befordult a fogadó kapualján, s a jószivü őrnagy meghatottan nézett utána, hihetőleg azt gondolván magában: furcsa nép, mely oly szép tehetség mellett is nyomorral és inséggel küzd, csak hogy hivó geniusát követhesse!

Ezért volt ő egyike az apostoloknak; mert fejében és szivében kincstár, de zsebében néha két garas sem volt.

De néha mégis volt; — különösen egyszer Pesten, midőn a Beleznay-kertben játsztak.

Szépen játszott előtte való nap, de nem vacsorált, mert csak két garas jutott proportióba.

A jobb időkben is szeretett ő a Dunaparton sétálni délelőtt, próba után; akkor is ott sétált, mig egy szatócs bolt előtt megállván, azon törte fejét: mi jobb, a két garason kenyeret venni, vagy dohányt? — Ez volt a kérdések kérdése, melynek nehéz, kétes a megfejtése! Enni és nem dohányozni.

*) Van is azon adomában némi igazság, hogy Zsiga bácsi fiatal szinész korában Pestre vetődvén, a vendéglőben háromszor kapott Rindfleischt. T. i. először a leves után a német pinczér megszólitás nélkül hozott neki hust; másodszor, hallván, hogy a vendégek ezt kiabálják: „Kellner, Rindfleisch!“ azt hitte, hogy ez valami különös jó étel, mert mindenki ezt sürgeti, oda intette a pinczért, s kért: Rindfleischt; mikor aztán megkapta, marczonán kérdőleg rá nézett a pinczérre, mire a pinczér nagy sebbel-lobbal igy szólván: „Ah Sie wünschen Gespicktes!“ harmadszor is hozott neki hust.

Oh mi kin! Vagy dohányzani és nem enni? — De azzal tán gondot üzni, s az ebédet feledni is? Ez volt a csomó! ez volt a csábos gondolat, melynek nem birt ellenállani. Dohányt vett, rágyujtott, de oh balsors! az megszihatatlan rosz kapadohány volt. Igy nem mehetett még füstbe sem a mi Zsigánk reménye!

Mindezt csak azon kor jellemzéseül hoztam fel, melyben a mi Szentpéterynk hös volt a szinpadon, de még nagyobb hős az életben, mely annyi lemondást, lélekerőt, vas akaratot, s kitartó jellemszilárdságot kivánt attól, ki a magyarnak legnagyobb kincsét: nyelvét törekedett terjeszteni és müvelni. Azért legyünk legalább mi méltányosak régi jó szinészeink iránt, kik szellemi müködéseik tartalmát nem hagyhatták hátra az utókornak, nyomtatva, lefestve, vagy szobrokká alakitva.

Szentpéterynek különben nincs arra szüksége, hogy müvészetét holmi Szkinávok és X. et Comp. ellen igazolja: ő hosszú évek során müvészetének egész pompájában ragyogott, s a kritikaszterek a süker dicsőségét csak egy napra sem tudták töle elragadni: összes müködésének koszoruja pedig még most is frisen virul, és virulni fog az emlékezetben, mig azon jó urak, öszves irkáikkal együtt, rég feledvék, s legfeljebb a Bajza kritikai irataiban tünnek fel, de ott is mint általa szétbonczolt cadaverek. S minden jóra és nagyra törekvő és kitartó szinmüvésznek ez vigaszul lehet: a valódi szinmüvész mégis csakugyan tuléli idétlen gáncsolóit.

És most mellőzve a mi Szentpéterynk magánéletét, mely különben minden tekintetben tiszteletre méltó és fedhetetlen volt, szoritkozzunk tisztán müvészi életére.

Ő csakhamar, még fiatalon, a maga szakmájában felülmulta kortársait: a kedélyes apák és nagybátyák szerepében ő valódi müvész volt. Benne megvolt az, mit különben sem az elmélet, sem a gyakorlat nem képes megadni: *a valóságos örökifju humor*. Épen azért nem volt neki szüksége, nem is látszott előadásain az erölködésnek és kisszerü mesterkéltségnek semmi nyoma. Ha ő szerepeit jól átgondolva felfogta, s a fővonásokat lelkében körvonalozta, az apró nüanszokat teremtő kedélyére bizta. Ő, mikor tanult, rajzolt; mikor játszott, festett: azért volt az ő előadása biztos, hü és egyöntetü. A vidám jószivüség, szerepeinek alapszine, soha sem volt erőltetett: az ő arcza ilyenkor sugárzott, ragyogott és — gyujtott. Elég volt ilyenkor kilépnie, hogy a legkomorabb néző lelke is derüljön. Hozzá járult a nemes izlés, mely tulzásra sohasem engedte ragadtatni; ő még a legalantabb járó burleszk komikumban is gyülölte az undoritó torzpofákat, és piszkos rongyokat; tudta ő, *hogy még ott is eszményitenie kell, ha müvészileg szép akar lenni.*

Ő sohasem utánzott senkit; semmiféle idegen müvészt nem másolt, mint ezt mások több szerepben s néha sükerrel tették: *ő mindig eredeti volt.* S bármennyire hasonlitottak egymáshoz ezen jószivü apa és nagybátya szerepek, ő élesen meg tudta azokat különböztetni; szóval, ő ezen szakmájában *nem volt modoros.* Ellenben próbálták őt mások utánozni, nemcsak alakban, de hanghordozásban is, s a legapróbb árnyalatokig; de mit használ? hamar észre lehet venni, hogy a lárva alatt üresség van, nincs ott a szárnyas Psyche, a csapongó lepke: az ő sajátságos, egybeolvasztó és pótolhatlan humora. Azon időben gyakran vendégszerepelt itt Wilhelmi, a bécsi udv. szinház tagja, ki e szakmában kitünő jeles volt. Benne szintén megvolt a pótolhatlan humor, finomság és lélektani igazság; de a közvélemény szerint, nem multa felül a mi Szentpéterynket; sőt a többoldaluság tekintetében Szentpéteryt illette az elsőség.

Emlékezzünk csak vissza, hányféle táblabirót játszott. Először is, mind tősgyökeres magyar ember volt az; másodszor táblabiró — de egyszersmind különvált egyéniség: azaz, *midőn ő a fajt festette, egyszersmind egyénitett is.* De a franczia társalgási darabokban — a legfinomakban is — szintugy helyén volt. Vén piperkőcz, bankár, kézmüves, finom elegans marquis, Squeer, idiota, Falstaff, stb. mindenikben következetesen különböző alakitás, járás, taglejtés, beszédmód stb.

Tragikai szinész nem volt; hangja, egy hülés következtében, érczességét még fiatalabb korában elvesztvén, az erősebb szenvedélyek kifejezésére nem volt alkalmas; de a társalgási komoly darabokban is igen meghatólag adta a méltóságos, szilárd, hajthatatlan, vagy gyöngéd apákat. Például: egy Leart vagy Shylockot nem birt volna meg; de az Örökségben, vagy Lignerolles Luizában, az apák szerepében kevés kivánni valót hagyott.

Hogy már eleitől kezdve *valami nemesebb müvészi irányban törekedett,* s magasabb czél lebegett előtte, azt eléggé tanusitá az által, hogy már a nemzeti szinház megnyitása előtt is, mindig az ország legjobb szinészeiből alkotott társaságban szeretett közreműködni.

Igen sok jó szinész — fájdalom, még most is! — mihelyt némi tetszést vivott ki, azonnal igazgató lett, és külön társaságot szervezett, csak hogy ne kelljen a hasznot és tapsokat másokkal is megosztania: ő mindenütt a közönség kedvencze volt, de ama viszketeg sohasem bántotta. Ő inkább akart hasonló lenni az erősek, mint legelső a gyengék közt; inkább volt csillag egy tisztább légü müvészi körben, mint nap posványok felett. Szerencsére akkoriban többen gondolkodtak igy, s ennek köszönhetni a kassai társaságot, mely később a budaihoz csatlakozván, a pesti nemzeti szinháznak kész, s a kényesebb igényeknek is megfelelő drámai személyzetet adott. Épithettek volna tündéri palotát, elláthatták volna milliókra menő subventioval; ezen jeles és hosszu évek során nemesebb irányban együtt működött személy-

zet nélkül nem egyhamar lett volna a nemzeti szinházból müintézet. Én láttam azon kassai társaságtól több előadást, s annyi év után is a legélénkebben s a legnagyobb gyönyörrel emlékszem rájok vissza; s mindannyiszor megerősbül azon meggyőződésem, hogy, szellemileg véve, a nemzeti szinház a kassainak folytatása. Az volt azon ép törzsök, melyből mindaz, mit művészi tekintetben birunk, részint kinőtt, részint beleoltatott. És ez érdemből Szentpéterynek nagy rész jut. Ő volt ama társaság egyik legtevékenyebb rendezője; s volt lelkületében valami összetartó, közvetitő, szóval: leginkább ő volt az, ki a heterogen elemeket is mindig ki tudta békiteni. Ez érdemben osztoztak vele vezértagtársai (igy nevezték magokat e művészi respublika főnökei) Udvarhelyi Miklós, Szilágyi Pál, Szerdahelyi József, Pály és később Megyeri.

Ezen jó tulajdonságát Szentpétery a nemzeti szinháznál is megtartotta; ő, kedves és jóakarattal teljes egyéniségénél fogva, minden tehetséges kezdőt — volt az drámairó vagy szinész — felkarolt, s tanácscsal és biztatással előmozditotta. Igy történt, hogy darabjainkat rendesen neki olvastuk fel először. Ő jámbor türelemmel végig hallgatta, tanácsolt, vitatkozott velünk; s ha ujra átdolgoztuk, ujra meghallgatta. Átalában ritka időszak volt az, melyben egy-egy kezdő szinész, vagy fiatal iró, állandó vendégül, vagy igen olcsón nem ült volna asztalánál.

Ő, midőn 1837-ben a nemzeti szinház megnyilott, már egészen bevégzett művész volt, s mintegy 20 éven keresztül, egész addig, míg egy rögtöni betegség meg nem fosztá testi és lelki erejétől, folyvást egyenlő hatással müködött. Ő folyvást művészete zenitjén volt; oda őt a pesti közönség sem felhágni, sem onnan lehajlani nem látta; — ő onnan egyszerre esett le, és meghalt.

Mert ő soha sem ernyedett. Nagy volt benne a művészi ambitio. Neki nem kellett sarkantyu. Mennyire féltékeny volt a közönség kegyére, azt e következő esemény eléggé igazolja.

Jobb darab hiányában, a „Visegrádi kincskeresők"-et választotta jutalomjátékul. A darab nem volt oly rosz olvasva, mint előadva; de legnagyobb szerencsétlensége a szerző maga volt. Egyik fiatal irónk volt az, ki később sok évi tanulmány után egyike lőn alaposabb kritikusainknak. De azon időben tulbecsülvén magát, kritikákat irt, mielőtt tanult és tudott volna valamit; s birálataiban mind a szinészek, mind más irók irányában annyira méltatlan, követelő, éles és sokszor daróczos volt, hogy — mint történni szokott — épen ellenkezőt ért el, mint szándéka volt; azaz: a közvélemény, melyet mások ellen akart felizgatni, egészen ellene fordult. A közönség alig várta, hogy ezen „ki a legény a csárdában" féle biráló művét lássa. A közönség itélni ment a szinházba: vajon az, ki mások irányában oly tulkövetelő, bir e ama fitogtatott izléssel, s oly szigoru-e maga, mint mások iránt. A darab rosz levén, a közönség elkezdett tüntetni. Eleinte sokat fütyölt; de később azt is megunván, csúfságból elkezdett folyvást és mindenre bravozni és tapsolni. Tudtommal ez az egyedüli eset, hogy azért tapsoltak, mert a darab nem tetszett; s a darab azért bukott meg, mert a taps felülmulta a fütyölést. A mi Szentpéterinknek ezen darab folyamában, még a tapsfordulat előtt, le kellett másodmagával szállnia a visegrádi kútba, hol a kincseket vélte lenni. Ott ültek ők a kút fenekén, a sülyedő alatt. Hallván az óriás tapsokat, társa igy szólt: „Nini, tapsolnak, a darab tetszeni kezd!" De a mi Szentpéterink szomoruan csak ennyit mondott: „Nagyon gyanus!" Mikor aztán a darab végén kihúzták a kútból, előlépett, s könyes szemekkel igy szólt: „Én ugyan odalenn kincseket kerestem; de félek, a legnagyobbat, a közönség kegyét vesztettem el!" — A tréfának azonnal vége lőn, a közönség megilletődve kiáltott fel: „Nem! nem!" s kedvenczét többször kihivta.

Szegény Zsiga bácsi, ott nyugszik a kerepesi temetőben, közel pályatársaihoz, s tán legközelebb Hubenai Ferihez, kit helyes tréfái miatt különösen kedvelt; de szobra nincs, sem a szinház előtt, sem a csarnokban; pedig ha valaki, ő szintén megérdemlené a kegyelet e művét; nem csak azért, mert elvitázhatlanul eredeti teremtő lángész volt; de különösen azért is, mert folyvást a legjobb erőkkel társulva, erkölcsileg hatott arra, hogy oly hosszu vajudás után, végre lőn egy központi nemzeti szinház.

SZIGLIGETI.

MÉG EGYSZER

„EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL."

Hány eleven képzelődésü ember van, ki a jelen életben is angyalok és ördögök osztályába sorozza a halandókat: a jókat tulságosan jóknak, a rosszakat kelleténél roszabbaknak tartja? — sőt vannak oly felebarátink, kik lelkök jóságában minden embert egy-egy áldott darab kenyérnek néznek, mások, kiknek szemüvege daemoni alakokat mutat fel — s magokat sem tartják jobbnak a többinél. A regény és drámairók közt is sokan perzsa hiten vannak: minden müvökben ott van Ormuzd és Ahrimán. A történetirók is az emberi gyarlóság különféle bajainak levén kitéve, gyakran festenek egy-egy kedvelt hőst, kedvelt pártot, jóval fehérebbnek, s azok ellenkezőjét jóval feketébbnek, mint a minők valóban voltak. — Meg kell

adni azonban, hogy vannak olyanok is, kik legalább e hibába nem esnek.

XVI-ik és XVII-ik századbeli őseinket is sokan hol nagyon idealis hősöknek, hol csupán önérdekökben pártoskodó, hazafiatlan embereknek rajzolják. A szigetvári Zrinyi Miklósnak minden kapzsiságát feledék nagyszerű önfeláldozása mellett; s némely pártfőnököt az ellenpártbeli krónikás önérdekét hajhászónak kiáltott ki. Egyiknek sincs egészen igaza, — s mindkettőnek igaza van féligmeddig. Zrinyi és számos hozzá hasonló hősünktől az erőteljes lelket, elszántságot megtagadni nem lehet; de azt is fölösleges elhallgatni, hogy haláláig folytonosan abban járt, hogy maga és családja számára új birtokokat szerezzen. Az elkárhoztatott pártembereknél pedig az egyéni gyarlóságok mellett nem kellene feledni, hogy a párt és egyénei nevezetes szolgálatokat tettek a haza ügyeinek a magok korában, hogy átalában csupa önérdek mellett senki sem szerezhet egy nemzetnél annyi hivet, a mennyi nagyobb dolgok kivitelére okvetlenül szükséges.

Nem tartom tehát Eszterházy Miklóst sem, kiről e lapokban közelebb szó vala, oly embernek, ki minden magasb czél nélkül, csupa önérdekből volt volna egy tudva levő párt hive; de másfelől jelleme, élete, söt saját egész kora rajzához tartozónak vélem, hogy élete egyik feladata volt terjedelmes birtokokat szerezni magának, — s ez egyéni indok ha nem is fő, mindenesetre hatalmas rugó lehetett politikai pályáján is.

Azon korban, melyben élt, nem pénzzel szerezték a vagyont legtöbbnyire. A legközönségesebb út volt a királyi adomány, a csatatéren kimutatott vitézségért, vagy a fejedelem iránt más úton kimutatott állhatatos hüségért, s különösen a Zápolya és I. Ferdinand közt folyt versengés annyira divatba hozta az ily nemü szerzési módot, hogy az ingatlan birtok csaknem ingóvá lett, s nem tartatott szégyennek ily adományokért egyik vagy másik párthoz csatlakozni, s a szerint vallani és cserélni szint, a mint egyik másik többet igért. — Ezt nemcsak gyönge jellemü emberek tették, minőből áll a társadalom nagyobb része minden időben, hanem a legkiválóbb egyének is elég nyiltan bevallák birtok utáni vágyásukat. Ha mindjárt csupán adományért nem változtatják is meggyőződésöket, elég naiv követelődéssel kivánnak jutalmazást.

Kiemelendő azonban, hogy az 1500—1700-iki élelmesség különbözött a mostani börzei nyerészkedéstől, akár a szerzés módját, akár czélját illetőleg. A XVI és XVII-ik századbeli urak és nemesek többnyire szolgálatok által jutottak birtokhoz, életök koczkáztatásával, habár voltak, kik erőszak, söt rablás által is ügyekeztek gyarapodni, de a terjedelmes birtokkal ismét nagyobb kötelezettségek jártak. A főur és nemes birtokai arányában tartozott katonákat állitni ki a haza védelmére; — csak a nagy birtok utján eshetett meg némileg, a mit a mai hadseregeknél előléptetésnek neveznek. Volt tehát a birtok szerzésben sokszor egy kis nemes ambitio is, s ez épen nem hiányzott Eszterházy Miklósban. Birtokait az akkori fogalmak szerint a legszebb utakon nyerte, s a velök járó kötelességet hiven, söt áldozatokkal is teljesitette.

A régi dynasták kapzsiságával nem szokott együtt járni a fukarság, mint azoknál, kik ugyszólván krajczárból csinálnak forintot a kamatoztatás által. Bőkezüek söt nagy lelküek voltak gyakran. Ilyen volt Eszterházy Miklós is.

Másik módja a birtok szerzésnek az volt, a mi a legujabb időkig is fenmaradt az uralkodó és nem uralkodó házaknál: a házasság. Eszterházy Miklós ez úton többet szerzett, mint adomány útján, söt ez volt első lépés e férfiu nagyra emelkedésében. E részben sem vádolhatni őt csupa önérdek hajhászatával; de ugy látszik, vagy maga nagyon megválogatja, hol legyen szerelmes, vagy a sors különösön kedvezett neki. Ez első házasságának érdekes elbeszélését találjuk, az e lapban már említett életrajzban.

Eszterházy az első házasság által, két, terjedelmes uradalmakat biró család örökösévé lett: a Dersfi és Mágocsi családoké. A Dersfieké volt Zólyom, Dombraniva, Vágujhely, Zsolna, Lakompak, Lánzsér és Kismarton; a Mágocsiaké a munkácsi és tornai vár az ezekhez tartozott nagyszerü jószágokkal. Mágocsi Ferencz pedig egy Dersfi leányt vett nőül, kivel a fen nevezett családi uradalmak nagy részét kapta, ugy hogy ő volt felső Magyarországon a leghatalmasabb dynasta a Homonnaiak után. Ő beregi és tornai főispány volt egyszersmind, majd kassai főkapitánynyá lett.

Eszterházy a Mágocsi Ferencz kapitánysága alatt vállalt hadi szolgálatot. Tehetségei, jelleme által az ifjú a főkapitány határtalan bizalmát nyeré meg. Két évnél tovább szolgált itt Eszterházy, midőn Mágocsi Ferencz 1611-ben kimult, s vele családja fiága is kihalt. Az ekkor harmincz éves Eszterházy Miklós házasságáról ezt olvassuk:

1612-ben januar elsején özvegy Mágocsi Ferenczné, Dersfi Orsolya, barátjait, hiveit, szolgáit fejenként új évi ajándékkal örvendeztette meg, ősi szokás szerint. Csak Eszterházy Miklósról feledkezett meg. Kétszeresen fájt neki e mellőztetés: mert napról napra gyöngédebb tisztelettel viseltetett az özvegy iránt. „Kegyelmedet az bántja talán — monda Orsolya — hogy barátságos ajándék nélkül hagytam?“ Fölnyitá előtte tárházát és monda: „ám, válaszszon magának, ha talál benne tárgyat, mely kegyelmedhez méltó.“ A tárgy melyet Eszterházy választott, kicsi volt s értéktelen. „Nem nagy és nem becses, a mit kiszemelt — mond az urnő — „olyan mint e gyürü, melyet ujjára tüzök; de e gyürüvel magamat, mindenemet adom kegyelmednek.“ Lángarczczal a férfi melléhez simult a nő, s még azon évben oltár előtt ál-

lott a pár. A szájról szájra adott családi hagyomány beszéli ily regényesen e házasságot.

Mágocsi Ferencz 1611-ben november 21-kén mult ki, Eszterházy Miklós menyekzője 1612-ben november 22-ikén tartatott meg, miután a protestans Mágocsi Orsolya uj férje vallására tért át.

Különösön megbotránkoztak az egykoruak a sietségen, melylyel e frigy az előbbi férj halála után oly hamar megköttetett. Eszterházy Miklósnak és arájának egy nőrokona irja: E dolog szegény Mágocsi uram gyalázatja.... Elhiheti bizonynyal kegyelmed, hogy ha ez a kegyelmetek dolga *jobb és becsületesb módon* ment volna véghez, az mint régtől fogva szoktak az emberek vele élni, tehát bizonynyal elhigye azt kegyelmed, százszor inkább akartam volna, hogy az ur isten kegyelmednek adta volna az mi atyánkfiát, hogy sem mint más idegennek."

Eszterházy ennyit válaszolt: „Ebből kárt nem vallott sem az kegyelmetek nemzete, sem hazánk — ezért társul vettem."

Mágocsi Orsolya 1619-ben kimult a zólyomi várban.

Eszterházy 1624-ben második házasságra lépett. Ismét gazdag özvegyet, egykori legnagyobb ellensége Thurzó Imre özvegyét vette nőül. Thurzó Imre Bethlen Gábornak volt egyik hadvezére, s kitünő tehetségü diplomata, ifju évei daczára. 1621-ben, october 19-ikén mult ki, midőn mind a harczban, mind a békealkudozásokban Eszterházyval szemben a legbuzgóbban szolgálta fejedelmét, a nagy Bethlen Gábort. Thurzó özvegye a még fiatal Nyáry Krisztina volt.

Eszterházy élete egyik legkritikusabb pillanatában is sajátságosan vegyülnek a családi érdekek a politikai megyőződéssel; értem a nádorságról történt lemondását, mit igy beszél el a történet:

Eszterházynak első nejétől egy fia maradt, István. Második nejének Thurzó Imrétől egy leánya maradt, Erzsébet. E kettőből párnak kellett lenni, hogy a Thurzóknak leányágra is szállott jószágait saját nemzetségének szerezhesse. De e dologba beleszólt a királyi kamara és a kanczellár, kik azzal vádolták a nádort, hogy mint az ország birája, oly jószágokat is mind két ágra szóllóknak hirdet, melyek csak fiágra szállhatnak, s melyekhez a fiág kihaltával a fiscusnak van joga. Ezen beleszólás volt döntő arra nézve, hogy a nádori hivatalon ejtett korábbi csorbitások s a bécsi udvar részéről tapasztalt bizalmatlanság jelei miatti elégedetlenségét egy lemondásban fejezze ki.

Azonban a „Galantai gróf Eszterházy Miklós, Magyarország nádora" czimü könyv nem terjed 1637-ig midőn ez történt, sőt 1624-ig, a Thurzó özvegyével való egybekelésig sem. Ezeket csak kiegészitésül hozzuk fel, — Eszterházy házasság utján való birtokszerzésére.

Nem tartozik ide a mindenesetre nagy államférfiu politikájának méltatása, csak annyit jegyzek meg, hogy e részben ovakodnunk kell teljesen pártjára, vagy teljesen az ellenpártra állani, mivel az akkori viszonyok merőben különbözők voltak minden későbbiektől. Az országban két hatalmasság volt, melyek közti balancirozással tartá fen magát a nemzet — akármelyikhez áll feltétlenül, nem marad meg alkotmánya és nemzeti léte. Eszterháziakra ép oly szükség volt mint Bethlenekre.

IRODALOM.

Irodalmi ritkaság. Gvadányi József, a nyugalmazott „magyar lovas generalis" a *Peleskei notárius* szerzője, e czim alatt mint tudjuk három munkát irt és adott ki: első a Peleski notárius *Budai utazása*; második ugyanannak *Pokolba menetele*, végre az utolsó: *Elmélkedése, betegsége, halála és testamentoma*. Ezek elseje legismertebb; az utolsó inkább tanköltemény, melyben a szerző saját gondolatait és szavait adja notáriusa szájába; a Pokolba menetel eddig annyira ritka volt, hogy irodalmi régiségeink fáradhatlan buvára Toldy sem tudott felőle nehány évvel ezelőtt egyebet mondani, csupán hogy 1792-ben, Baselben jött ki. Azóta, mint a lapokból tudjuk, e ritka könyvek egy példánya a hódmező-vásárhelyi gymnasium könyvtárában előkerült, s egy másolata már föntisztelt literatorunk birtokában van. Egy másikat *Török Károly* ref. tanúló e lapok szerkesztőjéhez küldött be, s midőn neki dicséretes szorgalmáért, melylyel az eredetit lapról lapra, betüről betüre — még betü alakjai megjelölésével és nyomdahibái megtartásával is — lemásolta, nyilván köszönetet mondunk, egyszersmind e pár sor ismertetéssel nem látjuk át, miért kellene fukarkodnunk addig is, mig avatottabb toll az egészet nyilvánosság elé hozza.

A Peleskei notáriusnak pokolba menetele csakugyan Basiliában és 1792-ben nyomatott. Formája kis 8-ad rét, lap száma 65. — Rövid *előbeszéd* után, melyben az iró balmagyarázatok ellen védi szatiráját, következik maga a munka: *Álom a pokolról*. Itt a szerző — mert egy szóval sem tudatja, hogy notáriusa beszél — azon kezdi, hogy „az álmok jobbára csak képzelődések, melyek a léleknek henyéléséből támadnak" stb. és igy előre megrontja az illusiót, melyet pokolbeli látása gerjeszthetne. Miután igy kijózanitott, akkor fog hozzá, elmondani, hogy „istennek különös kegyelméből az őrző angyal vezérlete alatt megengedődött neki következő dolgokat látni" stb. De az *őrző angyal* nem vezeti öt oly módon, mint Virgil Dantét a pokolban: többé nem hallunk róla semmit.

Elindulván, szép kies helyen találja magát, hol két út tünik szemébe. Egyik jobb kéz felöl, igen „ göcsörtös, járatlan és tele tüskékkel," kevesen járnak rajta mert ez a *virtus* utja. Ő elébb ezen indul meg, de csakhamar átcsap a balkéz felőli utra, „a nélkül azonban, hogy a virtustól el akart volna távozni." Bezzeg ott van sokaság, minden-

féle világi pompa. Gavallérok, papok, nemesek, kalmárok, kő-mivelők (a mint a *juvelier*-eket igen találva nevezi), orvosok, törvénytudók, birák*ok*, stb. tolongnak a széles uton, van ünnepély, táncz; kényelmes fogadók, szóval minden világi boldogság. Egy mellék úton — úgyhogy a virtus útján látszanak járni, — mennek a *képmutatók*. A katonák legtöbb része is a balfelőli uton halad, teli dicsekvéssel. Azután egy csoport asszony, „kik férjeiket csupán pénz kedvéért szerették“ — a többi közt egy „Dáma.“ Erről akarván kérdezősködni „*notáriust* vagy város szolgát keres“, de nem talál s zavarba jö, hogy tán nem is a pokolba viszen ez az út hanem a mennybe, különben nem volna ily szüke a *notáriusnak*. — Csakis ennyi czélzást találunk arra, hogy az elbeszélő nem maga az iró, hanem a peleskei notárius. A mint igy haladnak, egyszer azon veszik észre, hogy egy *csaptató ajtó* által a pokolba rekedtek. Ott különböző szenvedőket talál. Első a *szabók* csoportja. Érdekesebb egy *könyv-áros*, ki azért lakol, mert boltja „igazi könyvek-bordellája s a legmocskosabb és legbotránkoztatóbb könyvek gyüjteménye volt.“ „Mit szóljak — igy panaszkodik a könyvárus — midőn a többiek csak tulajdon munkáikért kárhoznak el, nekem és valamennyi könyvárosoknak mások munkáiért kelletik szenvedniek! —“ Azu tán a *kocsisok* következnek: odább a *bolondok*, *szeleberdik*, *ostobák és fecsegők* csoportja; majd a *hizelkedők*, egy rosz *biró*; a *csizmadiák* és *suszterek*, továbbá a *kalmárok*, *ötvösök*, *kömivelők* (e szónál, mely a *kömivestől* helyesen meg van különböztetve, mivel szebb hangzásu a mai *ékszerárus*?) — távolabb zajong egy *nemes ember*, kinek egy másik, jól elpáholva, szemére hányja „hogy a közembereket, parasztokat, zsidókat, czigányokat“ a nemes ember megveti, „azt hiszi, hogy az ő eleinek hire és neve ő reá is háromlik, elmulasztja az által minden maga mivelését, és nemes levelével együtt semmire kellő marad e társaságban.“ Egy tóban *kofák* és *kerítő asszonyok* uszkálnak, odább oly *atyákat* talál, kik gyermekeiknek nagy gazdagságot hagyván, ezért elkárhoztak, a közmondás szerint: szerencsés fiu, kinek atyja pokolba ment. Egy csoport bünhödése az, hogy mindig azt kiáltja; *oh vajha, oh bárcsak*! azaz: tettem vagy ne tettem volna e jót, e roszat; másik igy kiált: *az isten irgalmas*! t. i. életében is igy tett és szabadon vétkezett, a bünbocsánat reményében. Még a *festőkkel*, szerelmes vén asszonyokkal, a véletlen kimultakkal, *patikáriusokkal*, *borbélyokkal* akad össze; az utóbbiak bünhödése az, hogy Tantalus módra kapkodnak a *czitera* után (még akkor nem volt guitár, de a borbély csak borbély volt) — azután a *balkezüek* és magukat kendöző *rút asszonyok* csapatja esik sorba; olyanok, kiket az *elmúlasztott kötelesség* érzete gyötör, kik *botránkoztató példájokért* lakolnak; mégegyszer a *vendégfogadósok*, arra, mindjárt *Júdás*, ki, midőn szemére veti, miért adta Urunkat oly olcsón, azt feleli, a mily fukar néppel volt ügye, egy fillérrel sem adott volna többet. És igy tovább. A vége az, hogy miután *Mahomet*et kellően kicsúfolta vallásáért, a szerző ujra menti magát, hogy irásával nem akart „botránkozást adni,“ vagy valakit sértegetni.

A munkácska, nem, mint a más két rész ismerője gondolná, versben, hanem *prózában* van irva, itt-ott nem minden elmésség nélkül, de általában, még a „Peleskei notárius“ első részéhez mérve is, csekély mü-alakitással.

KISFALUDY-TÁRSASÁG.

(Folytatás és vége.)

Ujabban két küldemény érkezett be, mely még birálat alatt van, ugymint „Pausanias“ czimü eredeti szomoru játék, és Aigner Lajos ur magyar népdalgyüjteménye.

A társaság kiadványai a lefolyt évben csak a pártolók könyvilletményeire szoritkoztak (az 1860 ban megerősitett alapszabályok közrebocsátása nem lévén számitható a társaság voltaképi kiadványai közé).

A hatvanives vállalatban megjelentek nevezetesen:

Eliot György „Bede Ádám“jából, forditva Salamon Ferencz által, a IV. füzet, melylyel e munka be is van fejezve.

Thackeray „Esmond Henrik“ czimü regényéből, fordítva Szász Károly és Szász Béla által, I-ső és II-k füzet;

a már érintve volt válogatott darabok a „Századok legendájából“ Hugo Victortól, fordította Szász Károly.

Sajtó alatt vannak pedig s közelebb megjelenendők: „Esmond Henrik“-ből a további füzetek, Moliére fenemlitett három vigjátéka Kazinczy Gábortól s Puskínnak már szintén emlitett “Onyégin“-ja Bérczy Károlytól.

Az „Évlapok“ VIII-ik s a magyar Shakespeare I-ső kötete kiadása a mult év folytában meg nem történhetvén, a jelen év föladatához jutott. Az „Évlapok“ kötete annál gazdagabb lesz igy, mert a tagok munkálkodásának több mutatványát foglalhatja magába. Shakspearrel annyira haladtunk, hogy az első kötet legalább tervben már késznek mondható: „Othello“ Szász Károlytól, „A velenczei kalmár“ Ács Zsigmond urtól, és „Titus Andronicus“ Lévay Józseftől fogja képezni.

Ennyit a tagok munkálkodásáról.

A mi a társaság egyéb dolgait illeti, ezek közül kiemelendő:

hogy a „Matica srbska“ testvér társasággal csereviszonyba állott;

hogy régibb kiadványait, leszállitott áron ujolag forgalomba bocsátotta, egy tetemes részö-

ket pedig intézeteknek és magánosoknak osztotta ki.

Leginkább említésre méltó azonban a Kisfaludy-emlék ügye.

Tudva levő, tisztelt gyülekezet, hogy a Kisfaludy-társaság eredetileg emléktársaság volt, Kisfaludy Károly tiz barátjának egyesülete a végre, hogy megdicsőült irodalmi vezéröknek emléket állitsanak. Az emlék, bár elkészült, mindeddig nincs fölállitva, de az emlék-társaság — „Kisfaludy-társaság" néven — uj társasággá, szépirodalmi intézetté alakulván, áldásos munkássága által maga lett élő emléke az elhunyt költönek.

Ebből ugyan korán sem következik, hogy a kő-emlék már fel sem fog állani, — sőt a Kisfaludy-társaság azon van, hogy mielőbb felállithassa; — de, hogy mikor teheti ezt, az nem tőle, hanem a közönségtől függ. Az emlék méltó fölállitására, szakértők nyilatkozata szerint 3000 ft kivántatik, a társaság pedig, mint az egykori emléktársulat képviselője s ujabban a Kisfaludy-társaság által kinevezett emlékügyi bizottság elnöke, Toldy Ferencz ur ő nga jelentéséből értesültünk, a társaság e czélra eddigelé csak 945 ft 42 krral rendelkezik. A társaság ez összeget kamatoztatja, s mikor az, remélhető önkéntes adakozásokkal is szaporodva, a szükséges magasságot elérendi, az emlék azonnal ott hagyja ideiglenes muzeumi lakását és szabad ég alatt rendeltetése polczán foglalja el helyét.

Igy Kisfaludynak három emléke volna: az első — mindenesetre legigazabb — melyet maga állitott magának munkáiban; a másik, Ferenczy márványa; a harmadik, ezen intézet.

Az első emlék, melyet a munkák képeznek, be van fejezve; az teljesen elkészült azon perczben, midőn alkotójok utolsót sohajtott; — a két utóbbi emlék azonban még befejezetlen, s létére nézve különben is nagyon hasonlit egymáshoz. Mindakettő megvan, de nem ugy van, a mint kellene. Mindakettő csak zsellér mostani szállásán, az egyik a muzeumban, a másik az akadémia termében, s mindakettő saját tüzhely után, állandó, biztos, kényelmes otthonába vágyódik. Nincs ugyan egyik sem rejtve, de még sem oly nyilvános, hogy az is ráakadjon, a ki nem keresi. Saját rendeltetésének egyik sem felelhet meg: a mellszobor kész, de nincs fölállitva; a társaság fennáll, de szinte csak is áll. S az ok mindakettőnél egy és nyomorú: az anyagi hiány. Ez nem engedi, hogy a kő emlék felemelkedjék s az intézet intézkedhessék. Hogyan segitsünk?

Közintézetek, melyek másutt a kormánynak köszönik létöket s tőle kapják a fenállásukhoz s működésökhöz megkivántató pénzerőt, ily közintézetek nálunk a közönséges hazafias lelkesedésből teremnek. Csak nemzeti muzeumunk, országos nemzeti szinházunk, tudományos akadémiánk s maga Kisfaludy-társaságunk keletkezésére s eddigi gyarapodására utalok. Nem természetes-e tehát, hogy intézetünk, midőn segélyre, támogatásra szorul, e mindenha részvevő, sohasem lakandó gyámolhoz folyamodik? és hogy az áldozatot a folyvást áldozótól kéri és reméli?

Mi kérjük és reméljük az ujabb áldozatokat, a holt márványnak, hogy diszesen föltámadhasson, és kérjük az élő társaságnak, hogy üdvösen élhessen.

A Kisfaludy-társaság, valamint eddig ügyekezett, ugy ezentul is ügyekszik bebizonyitani, hogy a hazafias áldozatokat megérdemli.

Pályadijak,

melyeket a Kisfaludy-társaság 1863-ik évi február 6-kán hirdet.

I.

Kivánatos lévén oly irodalom-történeti mű létrehozása, melyben a magát költői vagy itészi pályára képezni akaró ifju áttekinthesse, a mi nálunk ez ideig a széptani kritika mezején történt; megjelölhesse az induláspontot, a különböző irányokat, azok feltünőbb képviselőit; tudomást szerezhessen azon könyvek, folyóiratok s egyéb lelhelyek felől, melyekhez fordulnia kell, ha az e téren kifejlett munkássággal bőven, alaposan meg akar ismerkedni; szóval, midőn a jelent tovább fejleszteni kivánja, alkalma nyiljék a multnak szinvonalára helyezni magát: a Kisfaludy-társaság elhatározta, több összefüggő kérdés sorozata által hatni oda, hogy a *magyar széptani kritika története* megteremjen. E körbe tartozván mindenek előtt a széptani általános elvek és nézetek fejlődése nálunk (nem zárva ki idegen nyelvü szépészeinket se); továbbá a gyakorlati itészet működése, leginkább szépirodalmi művek, a kötött és kötetlen formák szabályainak tisztázása körül; végre általában a nyelv aesthetikai oldalának kifejtésére irányzott törekvések: ezuttal a Társaság az első, az általános elvek fejlődését ismertetve, birálva lehozó történet egy részére nyit pályázatot, megjegyezvén, hogy nem töredékes adat- és idézethalmazt, hanem egybefüggő, jól tömbezett összeállitást, okfejtő, világos tárgyalást kiván. E szerint:

Adassék elő a magyar széptani kritika története 1830-ig. Jutalma 50 arany.

II.

Kivántatik egy ballada. Jutalma 10 arany.

A pályamunkák, idegen kézzel, tisztán másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő, lepecsételt jelmondatos levél kiséretében, folyó 1863-ik évi december 31-éig a Társaság titoknokához küldendők.

Az I. számu pályadijért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, a II. számuért csak nem-tagok.

Kelt Pesten a Kisfaludy-társaságnnk 1863-ik évi február 2-ikán tartott üléséből.

Greguss Ágost,
titoknok.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Febr. 23.)

XI-ik Lajos. Dráma öt felvonásban. Irta Delavigne Kázmér. — Delavigne e művét már többször adták szinpadunkon és mindig elég hatással. Egy drámai cselekvény és hős nélküli mü, és mégis ennyi hatás! Nem épen mindennapi jelenség, épen azért megérdemel egypár szót. XI-ik Lajosban nagyon kevés vagy épen semmi sincs, mi öt drámai hőssé emelhetné. Ő csak egy beteg, haldokló zsarnok, ki fél a haláltól, de halálkinjai közt is folyvást uralkodik, lefejezteti ellenségeit, megcsalja frigyesét, mindenben czélt ér s végre meghal, lélekben oly kevessé megtörve, hogy utolsó perczében is lefejeztetheti Nemours herczeget s egész pathoszszal megáldhatja Franciaországot, melynek javára annyit áldozott. Hol itt drámai erős érdek és tragikai hatás? Tudjuk, hogy a nagy bűnök tragikuma más, mint a nagy tévedéseké, s a szörnyek, egy Richard, Caligula másként válnak érdekesekké, mint a Coriolanusok és Brutusok. Azonban épen az a baj, hogy Delavigne sem egy sem más módon nem tudott XI-ik Lajosból tragikai személyt alkotni. Például, minő nagyszerü és megdöbbentő alak Shakespeare Richardja. Zsarnok, kegyetlen ő is, de egyszersmind hős és nagyeszü ember; merészségének, ravaszságának minden sikerül, de minden ujabb siker közelebb viszi a bukáshoz. A siker tetőpontján, diadalának mámorában, föltámad ellene minden nemü megsértett érdek, az egész világ, s ő a romok között küzdve esik el. Hugo Victor Borgia Lucretiája is szörny, de szenvedélyesen szereti fiát s az anyai szerelem tisztitó befolyása alatt javulni, emelkedni kezd, azonban már késő, föltámad ellene multja és saját fiának kardja alatt kell elvérzenie. Ime hogyan lehet drámai, tragikai személyekké emelni a szörnyeket és nyomorultakat. XI-ik Lajosban majdnem semmi ilyes. Egyetlen érdekes vonás benne csak az, hogy betegen is uralkodni akar, hogy nehezen válhatik meg az élettől, hogy örökké uralkodni szeretne. De vajon vezeti-e ez valami katasztróf felé? Nem. Minden épen ugy történik, mintha egészséges volna és senki se várná halálát.

Delavigne tulajdonkép nem drámát irt, hanem csak történelmi, lélektani és pathologiai tanulmányt, mely ez érdekességénél fogva sokkép igénybe veszi figyelmünket és kiváncsiságunkat. Ime a hatásnak, ha nem is épen a drámainak, egyik oka. Hogy Párisban a maga idejében még nagyobb hatással adatott, az igen természetes. Delavigne e művet 1832-ben irta, tehát a juliusi forradalom után. A népnek nagy tapssal kellett fogadnia, mert az idősb Bourbon-ág egyik hőse, a régi királyság egyik képviselője volt benne gyülöletessé téve. Ime a hatás másik oka, mely többé kevesbbé most is, másutt is sokat tesz e mű sikerére.

A cselekvény szintén igen szegény. XI-ik Lajos az utolsó felvonásban ugyanaz, a mi az elsőben volt, jellemében nincs semmi fejlődés és drámai érdek. Az egész cselekvény a körül forog, hogy Nemours herczeg, ki boszut akar állani atyjáért, hogyan menekülhessen meg a zsarnok dühétől, s utoljára sem menekülhet meg. Ha XI. Lajos egypár perczczel később hal meg, Nemours nem fog a vérpadra lépni, azonban ez egypár percz miatt szegénynek meg kell halnia. Ily külsőség, történetesség határozza el a végkifejlődést. A jelenetekben nincs belső szükségesség, lazul kapcsolódnak össze s csak arra szolgálnak, hogy XI. Lajos jellemét kellő világitásba helyezzék. Mintha nem is drámáról volna szó, csak történelmi rajzról. Azonban, meg kell vallani, hogy e czélra jól vannak választva és szerkesztve a jelenetek és felhasználva a franczia romantika minden hatásos eszköze. Delavigne, ki eleinte a franczia dráma klasszikai iskolájához tartozott, e drámájával egészen átment a másik táborba. XI. Lajos jelleme is egészen a franczia romantika módja szerint van alkotva. Nagy szerepet játszik benne az ellentét egész a groteszkig; kár, hogy a szinek igen kiáltók, s a jellem különböző alkatrészeinek összeolvasztása nem mindenütt sikerült. Mindemellett e jellem, a mint mondani szokás, jó szerep s igen háládatos tért nyujt a szinész virtuozitásának, mi a mü hatásának harmadik főoka.

Ma is Tóth adta a czimszerepet és a közönség tapsai közt. Ugy látszik, kedvencz szerepei közé tartozik s nagy gondot fordit reá, mit teljesen méltánylunk a közönséggel együtt. Azonban a taps mellé kénytelenek vagyunk egypár megjegyzést is csatolni. Tóth rendesen inkább a részeket tanulja át és dolgozza ki, mint az egészet, s innen, hogy egy-egy jelenet töle majd mindig hatásosb, mint az egész jellem. Ma is az ő XI-ik Lajosából teljesen hiányzott a hatalomvágy zord erélye, s ama politikai rögeszme láza, hogy minden bünt az állam jóllétéért követ el, melyekre a költő meglehetős sulyt helyez. Ő a jellemnek leginkább csak ravaszságát, képmutatását, s halálfélelmét emelte ki, melyek sikerültek is. Az átmeneteket sem igen tudta összeolvasztani, kivált ott, hol némi komikai árnyalat van. Delavigne nem azért tett e jellembe bizonyos komikai adagot, hogy nevetséget gerjesszen, hanem, hogy árnyalja a démonit, mely e jellemnek egyik alkatrésze. Az igaz, hogy ez néhol a költőnek sem sikerül, de a szinész sokszor enyhítheti s enyhitni is tartozik a költő hibáját. Tóth épen kitüntette, és ott is, hol a költő nem volt hibás.

ZENE.

A hirlapok nemrég hirdették Mosonyi Mihálynak hat legujabban megjelent népdalát. Elmondták, hogy szövegét irta Tóth Kálmán, ki

azonkivül hogy atya, egyszersmind keresztatya; (t. i. a népdalokat Mosony ineki ajánlotta;) a kiadó Rózsavölgyi és társa; ára 60 krajczár.

E hat testvér születéséről szintén értesitem a Koszorú olvasóit, s örömmel tudatom, hogy mind a hat ép, egészséges, életrevaló, s méltó arra, hogy a nép édesmagáévá fogadja őket; a népköltők pedig, kiknek nagyobb része a nemzeti szinházi gyártmányokat utánozza, velök társalogjanak. — Legfőbb kelléke a népdalnak az egyszerüség, minél fogva a nép fáradság nélkül eltanulhassa. — Rosz sorsa van az olyannak, mely csak a magasabb körökben élhet; ellenben nagy megtiszteltetése, s életrevalóságának legbiztosabb próbája: ha a nép felkarolja. Az ily szerencsében részesült dal, ha netalán bizonyos félszegsége lenne is, idővel a nép száján megtisztul, s azonos lesz a nép saját teremtményeivel. — Miben áll a népdal egyszerüsége? Ha dallamai nincsenek mesterséges futamokkal felsallangozva; ha a kör, melyben mozognak, legfeljebb csak egy nyolczad terjedelmü; s ha e terjedelemben nincsenek nyaktörő hatod, heted s nyolczad ugrások, hanem a hangok a szóval megegyezőleg énekszerüen következnek egymásután. — Szintén fő dolog a dalban a szóköltemény szavalata, mire nemcsak a népdal, hanem minden énekzene-költőnek vigyázni kell. A szavalatból fejlődik a dallam; a szavalat az, a mi a festésznek a körvonalak, melyektől eltávozva, a kép idomtalan lesz. — A népnél, a szó és dal egyszerre születvén, nem látunk a szavalattal ellenkező dallamot, s csak azok vétenek ellene, kik a nép és solid zeneköltők közt állanak, azaz: nem birnak sem a nép józan logikájával, sem költészeti ismeretekkel. — Erkel hymnusza, s Egressy szózatja egyik szempontból sem állja ki a kritikát; mert egyik sem egyszerü, s mindkettő vét a szavalat ellen. — Ki szavalná a szózatnak mindjárt a kezdetét ugy, a mint dallamositva van: ha-zádnak..? stb. Mily fonákul kell itt a harmadik szótaggal felugrani! Szintén ezt teszi a hymnusz kezdetének negyedik szótagjával Erkel, sőt nála még többször is előfordul. E két dal hangterjedelme által szintén elhagyta a népet, minek következtéül születése óta csak a szinpadok deszkáin otthonos, s a nép fülsértőleg kiáltani igen, de énekelni soha sem fogja. — Sőt bátor vagyok megvallani: az erőltetett kukorékolást, bármennyire tapsoljon a karzat, a szinpadon sem tartom szépnek. — Mit mondjak azon hazafias buzgólkodásra, minek folytán nemrég Rákóczy indulóját is énekké alakitották, azaz: Szerdahelyi régi kisérleteit föleleventették! — De mintha hallanám e lapok t. szerkesztője zsémbelődését: hogy Mosonyi dalai helyett a szózatot, hymnuszt s Rákóczyt elemezem. Ám legyen, miután vissza nem vonhatom a mit már kimondtam; az énekszóra tett indulóról hallgatok, s visszatérek a hat népdalhoz, melyekről általánosságban ugy is kimondtam már: hogy épek, egészségesek stb. — Az első szövege igy kezdődik:

„Felleg borul az erdőre.“ — Tartalma: a megcsalt szerelem bánata. Első versszakában szép e gondolat:

Ha rád ajkom átkot mondna:
Soh'se szerettelek volna.

A második szakában e szóra „hévvel“ a rim ez „szivem.“ — Hanem ez tán a költői licentiák közé tartozik. — Utolsó versszakában legyen szabad kissé elemezni a két utolsó sor tartalmát:

„Nem felejtem el a régit
Bubánatom hosszát, végit.“

Azt hiszem, hogy e két sort nem nagy logikai rokonláncz köti egymáshoz. Ugyanis a régi csak boldog szerelem lehet, melylyel a búbánatnak semmi köze. Ha pedig az utolsó sor a jelenre vonatkozik, akkor hogy lehetne elfeledni a végét, mikor épen benne vagyunk?*) Zenéje lágy F; a szóköltemény hangulatát hiven visszaadja, szóval: mind tartalmára, mind külalakjára sikerültnek mondható. — A második dal: „Jaj istenem! jaj istenem be félek“ a szerető aggodalma: ha netalán az égnek szüksége lesz a rózsájára. — E költeményben szépen van kifejezve: hogy a kinek az égre kellene vigyázni, nem tudott eléggé örködni, s egy csillag e miatt lehullott. — Azonban azt hiszem, hogy e gondolat inkább megjárná salonban, mint a nép közt, melynek egyik erős oldala a hit és vallás, mely költészetéből az ilyen kifejezéseket száműzi. — Zenéjén (lágy E) meglátszik: hogy az elsőnek testvére; de e felett elsőszülöttségi jogát csakis oly móddal vívhatná ki, mint Jákob Ezsautól. — A harmadik: „Jó ideje annak, hogy én bujdosom.“ Szintén rokontartalmu az eddigiekkel. Zenéje azonban (lágy A) kissé elüt a többitől. A második rész második ütenyének öszhangositásában a rövid szótagokra eső hangzatok annyiban hálátlanok, hogy a fülnek alig van ideje őket észrevenni, s azonnal egy uj öszhangzat áll előttünk, mely amazoknál rövidsége miatt csak a papiron marad indokolva. — A negyedik: „Mátra hegye vad virágos tövénél.“ — Zenéje (kemény A) annyival érdekesebb, mert kemény hangnemü, holott az ilyekkel zenénk nem bővölködik. — Az ötödik: „Alig jöttél, itt hagysz már engemet.“ — Zenéje lágy F. — Szépsége s a mély érzés a többi fölé emeli. — A hatodik: „Furán néz ki az én pörge kalapom.“ — Vajon a „néz ki“ magyaros-e? s vajon a nép szokta-e használni? Ugyanitt van: „Sarkantyumnak réz taréja letörött.“ — Tán nem törik le, ha aczélból van. — Én nem vagyok ugyan nagy sarkantyu buvár, de azt hiszem, hogy réz taréju sarkantyu nincsen is. — E dal öt búskomoly testvérétől egészen különbözik, s nem annyira kereszt, mint édesatyjára ütött, t. i. Mosonyi zenei humora látszik benne. Szép dalocska, s egészen eredeti. — Ha még egy-

*) Épen az a baja, hogy nem felejtheti, de nem is látja a végit. T. czikkirónk a szövegre tett észrevételei közt csak egyet találunk nyomosnak, azt, mely a nép kegyes érzelmére vonatkozik. *Szerk.*

szer végig tekintek mind a haton, rendén találom bennök a szavalatot, s mindeniket oly egyszerünek, hogy két, három hallásra eltanulhatók. — A zenei költészet szintén eléggé elömlik rajtuk, hogy magukat a hallgató fülébe hizelegjék.

BARTALUS ISTVÁN.

Dráma és népszinmü pályázati jelentés, a budai népszinház igazgatósága által kitüzött két rendbeli ötven aranyos jutalom tárgyában. — A népszinház igazgatója által a pályaművek megbirálására, illetőleg a jutalom odaitélésére fölkért választmány azon szempontból indul ki, hogy a jutalomhirdetésnek alapinditó oka a népszinház müsorozatának kellő szinpadi hatással többször adható müvek általi gazdagitása.

Igy tekintve a pályázatot, a biráló választmány sajnálkozással kénytelen kijelenteni, hogy sem a népszinmüi, sem a drámai pályázat nem felelt meg a czélnak és várakozásnak.

A népszinmüi jutalomra elfogadott négy pályamü közöl kettőt, mivel időközben vidéki szinpadokon előadattak, ki kellett zárni a pályázatból.

A megmaradt kettő, „A dunavizhordó“ és „Villám-Bandi“ nem állnak ugyan a jutalmazhatóság szinvonalán; minhogy azonban a jutalomhirdetésben világosan ki van mondva, hogy az aránylag legjobb münek mindenesetre oda lesz itélendő a jutalom, a biráló választmány kényszerülve érzi magát, a szinpadi hatás mérvét tartva szem előtt, a népszinmüre kitüzött 50 aranyat „A dunavizhordónak“ itélni oda.

A drámai jutalomra két elfogadott mü közt oszolhatott volna meg a vélemény, egyik a „Fehérvári deákok“, másik a „Sárkány vitézek“; az utóbbit azonban elhárithatlan akadályok a szinpadról leszoritván, a megmaradt egyet versenyzőnek nem tekintheti a választmány azért sem, mert egyrészről minden igénynek meg nem felel, másrészről az elő nem adott münek egyes biráló tagok oly előnyöket tulajdonitanak, melyek csak szinpadi előadás után lehettek volna megitélhetők.

A biráló választmány ezek folytán fölkéri elnökét, Dobsa Lajost, hogy a nála letett száz aranyból ötvenet a „Dunavizhordó“ szerzőjének nyugta mellett kiadjon; a másik 50 aranyat pedig a népszinház igazgatójának ujabb jutalomkitüzés végett rendelkezésére bocsássa azon kikötéssel, hogy ezen ujabb pályázatnál a „Fehérvári deákok“ czimü dráma versenyzőnek tekintessék.

A biráló választmány egyuttal, a ráruházott föladatnak e szerint megfelelvén s további teendőket maga előtt nem látván, magát ezennel feloszlottnak kivánja tekinteni és tekintetni.

Kelt Pesten febr. 16-kán 1863. A biráló választmány nevében. *Kempelen Győző*, a választmány jegyzője.

VEGYES.

— A magyar tud. akadémia közelebbi ülésében (febr. 23.) *Trefort* Ágoston l. tag ismertette *Carley*-nak egy nemzetgazdasági jeles munkáját. Lapunk körét haladná ez ismertetést csak kivonatban is közleni; de a mit az értekező ur előrebocsátott, hogy t. i. az akadémia külön szakai szerint, az egyes szakokban külföldön megjelent s nagy figyelmet ébresztő munkák ily módoni ismertetése a tagok részéről kivánatos; azt elfogadjuk, oly értelemben, hogy mivel efféle ismertetés eddig sem volt hallatlan, ezentúl gyakoribb használatát ohajtjuk. — Felolvasás után egy tag észrevételt tőn, melyet többen helyeseltek, a roszúl képzett és szükségtelen *gazdász*, *gazdászat* szókra, és jónak látná, ha az akadémia nyelvosztálybeli tagjai az ilyesek ellen mindig felszólalnának. Egy uttal fölemlitették a *régész*, *bölcsész*, mint képtelen szó mindenik. — Péterfi Károlynak Marosvásárhelyről beküldött „népszerü philosophiája“ birálatra adatott ki. — Az a bukovinai magyar pap, Kozma nevü, ki tavaly egy „klavírt“ és *abc*-és könyveket kért volt az akadémiától, most levélben köszönöleg tudatja, hogy egy magyar család szivességéből megkapta a „klavírt,“ iskolai könyvekben sincs fogyatkozás, de az iskola épületére egy kevés költséget óhajtana. Az akadémia ajánlja a Sz. László társulatnak, mi pedig a közönség figyelmébe. Sok bizonyára nem kell — s egy magyar ajkú, tőlünk elszakadt néptöredék fentartása forog szóban. — A pénztárnok egy rövid jelentést olvasott fel az akadémia tőkéjéhez és házára begyült ujabb adakozásokról. Legtetemesb közte az *Almássy* Pál hazafiui áldozata, ki *tizezer* forinttal gyarapitá az akadémia alaptőkéjét. De e mellett egy csekély adományról, csak 1 f. 60 krnyi összegről is emlitést kell tennünk. *Jenkő* károly, gyógyszerész *segéd*, a Kisfaludy-társaságnak 3 év óta pártolója, midőn pártolói diját 1863 ra felküldötte, szomoru előérzettől borongó leveléhez egy aranyat mellékelt, hogy a fölösleg az akadémia palotájára fordittassék: e fölösleg az 1 f. 60 kr. Ne adja isten, hogy e *végrendeletkép* hangzó levél azzá váljon. — Még Hunfalvy Pál inditványát emlitjük meg, az akadémia könyvtárának oly rendezése iránt, hogy majdan a költöztetésre minél alkalmasb legyen: mire tervkészitő bizottság neveztetett ki.

— Boros-jenői Tisza Lajos özvegye, gróf *Teleki Juliána*, a derék Tisza-fiak: László, Kálmán, Lajos — és a korán elhunyt költő, Domokos — igazán gracchusi édesanyja, folyó hó 20-án, élete 50-dik évében, M. N. Csányban elhunyt, és hült tetemei ugyane hó 23-án Gesztre a családi sirboltba szállittattak. Áldást poraira, áldást fog mondani minden ismerője, az egész vidék, a szegények, kikkel jóltett, a betegek, kiket maga ápolt és minden, ki valaha forgott a nagy miveltségü, nemes szivü urnő körében.

— A müncheni akadémia által egy történeti

festményre kitűzött első jutalmat *Litzenmayer* Sándor győri születésü festő nyerte. A kép II. Endre királyunk leányának, Erzsébetnek, a szentek közé soroztatását ábrázolja.

— Lonovicsné, Hollósi Kornélia asszony, bukaresti szerződése lejártával, april elején, haza jő, s igy reményünk lehet, hangversenyekben legalább, még sokszor hallani bájos énekét.

— Kecskeméten Pázmán Mihály folyó hó 22-ikén tartotta *ezüst mennyekzőjét* a múzsák egyikével, Thaliával. Huszonöt éves szini pályája évfordulóját ünnepelték.

— A budai népszinház drámabiráló választmánya következő tagokból alakult ujra meg: Berecz, Bolnai, Bulyovszky, Dobsa, Takács Ádám (szinész)és Vadnai.

— Frank Ignácz — többi közt a Luiza csárdás szerzője — uj hangszert talált fel, s hang-*balom*-nak nevezte. Mi légyen az a *balom*? Tán mert *czín-balom* is van? Épen igy lehetne a „gui-*tár*“ hasonlatára „hang-*tárt*“ képezni. Amaz oly idegen szó, mint ez. Különben a találmány lehet igen jeles.

— A „Dunavizhordó“ czimü népszinmünek, mely, jobb nem létében, a budai szinház 50 arany jutalmát nyerte, szerzője Turcsányi Gyula.

— Ma délután 4 $^1/_2$ órakor tartatik a muzeum disztermében a philharmoniai hangversenyek harmadika.

— *Rahl* Károly, nagynevü festő, a bécsi müakadémia tanárjává neveztetett ki.

— A düsseldorfi művészegylet tagjai abba fogtak, hogy Beethoven *zenéjét* képekben *lefestve* adják elő. Közelebb a „pásztor-symphoniát“ festették igy le. Egykor Elsler Fánni is eltánczolta Goethét.

— Egy külföldi hazánkfiát — magasztalnak? nem! megrónak hogy rosz német verseket ir, képtelen képeket hajhász, mint született „deutsch-ungar.“ — Neve Klein, és műve „Babiana“ költői beszély, tele dagálylyal, és hajoknál fogva előczibált képekkel, minden mérték és logica nélkül. Jó, hogy magyarul verselő hazánkfiai nem léledzenek ily bűnben.

— A „Páris rejtelmei“-féle regények még egyre kisértenek Németországon. Közelebb is egy: „Neue Pariser Mysterien“ jelent meg, Sue ismert modorában.

— „Egy ifju leány története“ czimü dán novellát, vagy kis regényt, nagyon dicsérnek külföldön az irodalmi lapok. Szerzőjét nem tudni. Cselekvénye egyszerü, előadása érzelmes és naiv.

— Hugo Victor „Miserables“-eiből már szobor-csoportokat is állitottak elő, melyeket Párisban, Brüsszelben nagyon vesznek.

— Bécsben, császári akaratból, Mária Theréziának emlékszobrot emelnek, mely az uralkodónőt négylovas kocsin fogja ábrázolni.

— Remete József, ki a mult év septemberében Kőszegen elhunyt, Virgil Aeneisét leforditva hagyta maga után, melyet barátai már sajtó alá adtak és nem sokára meg fog jelenni. *Kőszeg* a Virgil forditások classicus földje, ugylátszik; ott született Rajnis Virgilje is a mult században. Alkalmunk lesz az új forditásból mutatványt közölni irodalmi rovatunkban, mihelyt tér jut neki.

— A *Kriza* „Vad rózsái“ élénk figyelmet gerjesztettek nyelvészeink körében is. A mint halljuk, Fogarassy és Czuczor urak különösen örültek a gyüjtemény tájszótárának, melyet a „Magyarnyelvszótárá“ ban fel fognak használni. Fogarassyt hangtani kutatásaiban is elősegité a gyüjtemény. Bár a többi tájszólás is lelne oly buzgó ismertetőt, mint a minőt a székely nyert Krizában.

— *Vörösmarty* összes művei nem sokára uj kiadásban fognak megjelenni. *Deák* Ferencz, a Vörösmarty-árvák gyámja, a napokban szólitá fel a kiadókat, hogy a tiszteletdijra nézve tegyék meg ajánlataikat. Nagyon örülünk, hogy valahára teljes kiadásban birhatjuk Vörösmartyt. A régibb kiadás nem volt teljes, de különben is már rég elfogyott.

— A képző-művészeti társulatnak f. hó 23-án tartott igazgatósági ülésében több érdekes, de az eredménynyel együtt csak később közlendő tárgyak és intézkedések fordultak elő. Ezek után az elnök, *Harsányi* Pál, a félévenkénti kisorsolással összekötött műcsarnok tárgyában előkészitő javaslatot indítványoza, melyet az igazgatóság köztetszéssel fogadott. Ugyancsak az elnök indítványára intézkedés tétetett a társulati évkönyv kiadására. Felolvastatott továbbá az uj alapitók és részvényesek névsora, valamint a társulat javára tett adományok. Ez utóbbiak közül kiemeljük a firenzei „Società promotrice delle belle arti“ társulatnak ritka szépségü csereműlapját, mely Giuseppe Belluccinek „Szent Pál Poppeát a keresztyén hit elveire törekszik téríteni“ czimü képét ábrázolja aczélmetszetben; továbbá *Jakobey* Károly urtól Rákóczy F. és Batthyány L. olajba festett arczképét.

— Dr. *Rómer* Flórián régiségtani előadásait a helybeli egyetemen mart. 15-én kezdi meg, még pedig a középkori magyar régiségek ismertetésével. Ez előadásokra nem csak az egyetemi tanulók, de a tudomány más barátai is szivesen láttatnak.

— Rövid időn egy érdekes munka fog kikerülni a sajtó alól, Des Etarges franczia orvosnak a párisi akadémia jutalomkérdésére irt *Tanulmányai a politikai öngyilkosságokról* magyarra átdolgozva a békésmegyei közkórház orvosa, dr. *Kovács István* ur által. A jeles mű, lélektani és politikai fejtegetései a történelemből vett példákkal levén illustrálva, az olvasóközönség minden rétegében bizonyosan megérdemlett fogadtatásra fog találni.

UJ KÖNYVEK. *)

DAGUERREOTYP. Vagy azon nevezetességek arczképcsarnoka, kik nem pártolják az irodalmat. Irta *Roboz* István. N8r. VIII és 132 l. Ára 1 ft (Emich, Pest.)

A FEHÉR RUHÁS NŐ. Angol regény. Irta Wilkie *Collins*. Forditotta *Balázs* Frigyes. 3 kötet. Ára 3 ft. (Lauffer és Stolp.)

UTI JEGYZETEK, levelekben. Irta *Pados János*. Pesten, 1863. Lauffer és Stolp 8r. IV és 248 l. Ára 1 ft. 50 k.

SZESZÉLYES HÖLGY. Regény. Irta *Flygare-Carlén Emilia*. Forditotta Székely József. 5. 6. rész. Pest, Hartleben. 8r. 150, 184 l. Ára 1 ft.

AZ ALKOTMÁNYOS POLITIKA TANA. Irta *Constant Benjamin*. Forditotta *Perlaky Sándor*. Pest, Trattner-Károlyi. 8-r. 206 l. Ára 1 ft. 20 kr.

A KÖZÖS ÜGYEK és egyedüli alkotmányszerü kezeltetésük. *Rosti Zsigmondtól*. Pest, 1863. Lauffer és Stolp. N8r. 76 l. Ára 80 kr.

NEHÁNY KÖLTEMÉNY. Irta *Vilmos*. Pesten. Nyomatott Landerer és Heckenastnál. Kis 8-r. 241 l.

EMLÉKBESZÉD idősb *székhelyi Majláth György* m. akad. igazgató tag felett. A m. tud. akademia XXI. ünnepélyes közülésében, jan. XVII, MDCCCLXIII. tartotta *Lonovics József*. (A m. tud. akademia évkönyvei X. köt. XI. darabja.) Pesten 1863. Eggenberger. 4r. 19 l. Ára 30 kr.

Kegyelmes KIRÁLYI UTASITÁS a váltóbiróságok számára. Legfelsőbb engedelemmel ujabban közrebocsátotta *Hegedüs Lajos*. Pesten 1863. Kilián. 8r. 90 l. Ára 80 kr.

BÖLCSÉSZETTAN. Negyedik kötet. Az ethica elemei. I. Szoros értelemben vett erkölcstan. Irta *Warga János*. Pest, 1863. Kilián. 8r. 96 l. Ára 60 kr.

MAGYAR-FRANCZIA NYELVTAN. Két részben. *Dr. Ottó Emil* után javítva forditották *Gyene Gusztáv* és *Rayé Lajos*. II. rész. Pest, 1863. Kilián. 8r. 292 l. Ára kötve 1 ft. 20 kr.

MAGYARORSZÁG CSALÁDAI czimerekkel és leszármazási táblákkal. Irta *Nagy Iván*. 49. 50 füzet. Pogány — Rácz. Pest, 1863. Ráth. N8r. IX. kötet 385—544 lapja. Ára 1 ft 70 kr.

KÜLFÖLDIEK.

Achard. A. HISTOIRE D'UN HOMME. Paris, Hachette. N16r. 241 l. Ára 2 frank.

Berthet, E. ODILIA. Paris. Hachette. N16r. 341 l. Ára 2 frank.

Cherbuliez, V. LE COMTE KOSTIA. Paris, Hachette. 18r. 461 l. Ára 3½ frank.

Moüy, Ch. de. DON CARLOS ET PHILIPPE II. Paris, Didier et Co. 18r. XIII. és 336 l.

DERNIÉRES LETTRES D'UN BON JEUNE HOMME à sa cousine Madeleine, recueillies et mises en ordre par Edmond About. Paris, Lévy. 18r. 384 l. Ára 3 frank.

Berthet. E. L'OISEAU DU DÉSERT. 5 vols. Paris, de Potter. 8r. 1616 l.

Montépin, X. de. LA REINE DE LA NUIT. 5 vols. Paris, De Potter. 8r. 1616 l.

Musset, P. de. EXTRAVAGANTS ET ORIGINAUX de dix-septiéme siècle. Paris, Charpentier. 18r. 405 l. Ára 3 ½ frank.

THE COST OF A SECRET. By author of „Agnes Tremorne." 3 vols. London, Newby 8r. Ára 31 ½ sill.

Macdonald, G. DAVID ELGINBROD. 3 vols. London, Hurst et Blackett. 8r. Ára 31 ½ sill.

Braddon, M. E. AURORA FLOYD. 3 vols. London, Tinsley. 8r. Ára 31½ sill.

Friswell, H. A DAUGHTER OF EVE: a novel. 2 vols. London, Bentley. 8r. 21 sill.

Mitchell, Elisabeth Harcourt, LOSING AND WINNING; or, for richer for poorer: a tale founded on fact. 2 vols. London, Sannders et O. 8r. Ára 21 sill.

MEMOIRS OF CHRISTINA, Queen of Schweden. By *Henry Woodhead*. 2 vols. London, Hurst et B. 8r. Ára 21 sill.

ENTAGLEMENTS: a romance. By the author of „Mr. Arle." 2 vols. London. Smith et Co. 8r. Ára 21 sill.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Az elefánt. Egy kissé hosszu, nem a *végin*, hanem közbül és *mindenütt*, de máskép nincs elmésség nélkül irva, s némely *korszerü* módositással közölhetnők.

Török K. urnak, H. M. Vásárhely. „Első" levelét, melyre hivatkozik, nem kaptuk, igy azt sem tudjuk, minő feltételhez kötötte becses küldeményét, melyet egyébiránt nagy köszönettel vettünk.

TARTALOM.

A szép nyilvánulása. *Lévay J.* — Elveink. *Madách I.* — Szivharcz. Beszély. *Degré A.* — Török népdalok. *Szilády Á.* — Szentpétery Zsigmond. *Szigligeti.* — Még egyszer „Emlékezzünk régiekről." — Irodalom. — Kisfaludy-társaság. — Nemzeti szinház. — Zene. — Dráma és népszinmü-pályázati jelentés. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllöi-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁRCZIUS 8. 1863. 10. SZÁM.

KAZINCZY KÖLTÉSZETE.

Némely irodalmi alakot nem győzünk elég húzamosan szemlélni és tanulmányozni. Sok mellett hidegen haladunk által, bármint erőlködünk is, minden vonását felkeresgetvén, érdekessé tenni magunknak, — de találunk olyat, melynek nézlésével betelni nem birunk. Ez sokszor egyéni rokonszenv vagy épen korlátozott ismeretkör vagy egyoldalú fogékonyság következése, vagy az illető irodalmi egyéniség szerencsés helyzetének szüleménye; hogy tán hagyományaiban, leveleiben, emlékirataiban igen sok oldalról, tömérdek részletben van elénk állítva. Az utóbbi igaz lehet *Kazinczy*ról, az előbbi gyengeségek e sorok irójáról. Annyi azonban igaz marad, hogy irodalmunk ezen nagy férfiáról és férfiától még mindig sokat tanulhatunk. Egy hosszu élet küzdései, szenvedélyei s tanulmánya által kiképzett költő lelkületében s műveiben sok tanúság rejlik azok számára, kik a szellem történetét és a költészetet komolyan szokták tekinteni.

A nemzetet, tudományos és műizlési tekintetben a kor, a külföld nagy eszméire figyelmeztetni s megtanítani, — a külföld jeles példányainak meghonosítása által a szellemi tért nálunk is nemesebben gyümölcsöztetni, — e végre a kebleket annyira hevítni, az elméket odáig fölemelni, hogy a fensőbb munkálkodás külsőkép is nemesb alakokban, bővebb és csinosb nyelvezetben mutatkozzék: ez volt a nemzeti vagy kor-szükség. Mindamellett is, hogy nemzetünk magát műveltebb szomszédja irányában soha egészen biztosnak és igy bizodalmasnak nem érezhette, s ezért óvakodott a nyugoti művelődés átsajátításától: a tudományos, műizlési és nyelvi képződés eszközlésére már régen hallatszott a felhivó szózat. Sokan a honfiak, de a magyar iránt jó indulatú külföldiek közül is érezték, fájlalták ezen bukás dicstelenségét, mely által a magyar tizenhatodik századbeli műveltségének magas polczáról aláesett, — sokan sürgették például a gyors és rendszeres nyelvművelést. Egy ideig azon nézet uralkodott, hogy a nyelvet, magában véve, elkülönzötten is lehet bővíteni, művelni vagy épen megalkotni. Tehát az alakot a tartalom nélkül. — Majd jó irányba kezdett térni az irodalmi mozgalom. Nem kell bővebben kiterjeszkednem a bécsi magyar kör szépirodalmi törekvéseire, — melyek által Kazinczy előtt az irány meg volt jelölve, ha az út megtörve és megegyengetve nem is. Annyi világosan látszott, hogy a nyelvet magából vagy maga által nem művelhetni, hogy a nemzeti összes művelődés reformjának szépirodalmi körben kell megindulni. Tehát a külföld nemesb műizlésének a magyar elmékben megfoganása, ennek a magyar nyelv általi kifejezése s termővé tétele, az ily termékek köz keletének ezközlése: ez vala szükséges a nagy czélra, — erre kellett apostolnak találtatni.

Első tekintetre láthatni, hogy Kazinczy elődei közt alkalmas és valóban hivatott egyén ily feladathoz nem találtatott. Egyiket főúri helyzete — mely miatt tán

pirult irónak nézetni, annyival inkább költőnek — másikat egyházi vagy egyéb hivatala, többeket jellemgyöngeségök gátolt, hogy ez ügynek szószólói legyenek. De, a mi több, műveltségök is egyenlőtlen s többnyire egy oldalú volt. Egyik csupán a görög-római classicusok eszméivel (?) alakjaival, nyelvszépségeivel, másik az ujabb irodalmak egy-egy ágával volt ismerős és elfogultan *eltelt*, — s igy egyik a nyelvujítás vagy műízlés nemesbítése szükségét sem látta át, másik a tizennyolczadik század némely hibás műveihez ragaszkodván, a classicai izlést és irálykellékeket nem méltányolta eléggé.

Oly férfi kellett, ki az ó és uj kort ismerte, magának a legfőbb eszmékről, legszebb alakokról ösmeretet szerezve, egy erőteljes, a legszebb alakokhoz simuló nyelv eszméjével, sőt ösztönével birjon s kinek művészi lelke melegében átalakulni tudjon a meglévő durvább eszköz, az elhanyagolt, nehéz hajlítású, de nyers erővel gazdag anyanyelv. Ily férfi lett *Kazinczy*. Ő sem tudománya nagyszerű készletével, sem eszmét vagy alakot ujból feltaláló láng elmével, sem költői művei nagy halmazával vagy inkább hangárjával, mely mint utóbb Petőfié minden kebelhez eljutott s mindent felizgatott, hanem költői lelkülete, művészi nagy eszméi s azon alsóbb rendünek tekintett tulajdon: a *kitürés* által hatott. Ezekkel vonta magához kora jobbjait, alkotta iskoláját s tevé utóbb iskolájává az egész hont. Nála tudósunk elég, költőnk nehány volt jelesebb; de egész irodalom-történetünkben alig egy oly tehetség vagy lelkület, mely a fentebb ismertetett szükségnek megfelelhetett volna.

Kazinczy komoly irányú neveltetése által az irodalom és tudomány szeretetén kivül egy fensőbb tulajdont is sajátitott el: a nemes és értelmes de egyszersmind mély vallásos érzést. Ez irányozta lelkét az egyetemesb, vagy világpolgári érdekek és eszmék keresésére s a kitűrésre és áldozatra. A legfőbb érdekek ezen szerelme nem hagyta őt el soha, megedzette legszomorúbb napjainak szenvedései ellen, gyermekes örömre gerjesztette minden ujonnan felfakadt jeles tehetség vagy megszülemlett elmeműláttára. Dicsőségkeresőnek vallja magát nagyravágyás nélkül; mert tehetségeihez képest nagyot, érdeméhez képest elérhetlent, s alacsony eszközökkel nem keresett, de az utókor és kora jobbjainak méltánylására mindig felhevült s ezekre számitott is. Ez a nemes hajlam őrizte meg némely szellemi nyavalyától s némely erkölcsi túlcsapongástól, mely másutt is nálunk is gyakran csufitja az ugyvélt lángelmét. Ő az atyai háznál derék jellempéldányoktól, ifju korában jó környezetben komoly gondoktúl, s gyöngéd nemes szerelemtől vonzatva, férfi korában a legkomolyabb s emberiesb hivatal gondjaival foglalkozva, — idősb korában a balesetektől külsőleg megviselt, bensőleg épen hagyatott s tán nemesbitett férfi, legédesb családi boldogságot élvezve, itt és ott minden erkölcsi szennytől távol volt, s a tiszta bölcsészi jellemnek, a művészi ép kedélynek, az elvek spiritualismusának jeles példányát mutatja fel. Leveleitől, melyekben élete elég részletesen szemlélhető; körülményeitől, melyek amonnan ismert életének, jellemének megfelelnek — távol ama tehetetlen világ fájdalom, az az unalmas borongás, melyben azon kor némelyik költője is kereste dicsőségét, — mely pedig legtöbbször jó hajlamú és fogékony kebelnek, de gyenge léleknek tulajdona. A sokat szenvedett férfit bármily borúlt ég alatt sem hagyta el geniusának vigasztalása. Mily ellentét közte és kétségbe esett kortársai között. Mily különbség *Csokonay* és ama számos *éretlenül* elhaltak és *Kazinczy* életfolyama között! Emennek arcza édes nyúgalomban, nemes vonásokkal tünik fel; amazoké kintól dúltan. Emennek geniusa andalító enyhitő jó szellem, amazoké gyötrő fúria, vagy vigasztalni nem képes gyáva lélek.

Ezt ki kellett emelnem; mert meggyőződésem, hogy nem volt senki nagy ember, annyival inkább nagy művész, hacsak kedélye jó elvek által rendben nem tartatott; — az ó és uj kor legnagyobb példáiból látom, hogy a költői lelkületnek, bár a szenvedélyek különböző fokozatait meg kell is birni, rendesen a nyugodt kedély-állapot

vonalára kell szállnia, a szenvedély muló nyomainak elsimulása után az öszhangzatos szép szelid alakjával feltünnie. Igy kell magát művei összegében is mutatnia.

Kazinczy művészi lelke szabad volt, mint valódi művészhez illett. A művész imádja s szolgálja a tökéletest, az eszményit, de minden ahhoz nem illő formát megvet és eltaszít. Nem ott találja föl az eszményt, a hol a közlelkek, s néha ott is feltalálja, hol amazok nem. A magasban és ragyogóban néha kiesinyest, eltaszítót lel, s az erőtlenségben erőt, — az emberben istenit. Igy talált fel istenit *Pheidiás* a *Perikles* arczában, melyet a Parthenon istenképei közé helyezett. Igy találta igen kicsinyeknek *Socrates* a görög mythoszok istenalakjait épen azért, mivel magát az istent igen felségesnek ismerte. — Az eszmék és alakok felkeresésében a művész akadályt nem ismer; s e művésziséggel *Kazinczy* is birt. A szellemi szabadságot ellenző ridegség, a vallási formalismus, a keresztyénség nevében gyakorolt durvaság, a semmiségek miatti felekezés, gyülölt dolgok valának előtte. Ezért leveleiben — bár ezek épen nem minden ilyest foglalhattak magokban, — gyakran sok olyat elmond zajongás és tulzás nélkül, a miből a szabadelmü bölcsészt ismerjük fel. S látszik, hogy e dologban igen komoly és épen nem szolgája egyik bálványnak sem, melyet kora magának emelt. *Voltairet* védi és magasztalja, de vallási elvtelenségét és gúnyos hajlamát nem követi. *Rousseaut* forditja, de annak a gyakorlatban utánzójául nem tünik fel. *Goethének* némely erkölcsileg kétes tettét mentegeti; de magától az olyféle gyanut elutasitja. *Sipost* komolyan veszi vallási vezérévé; *Tóth* F. superintendest őszintesége által elriasztja. Sok tetszik neki amaz egyház nagyszerű alkotmányában, több ennek észszerüségében, de utálja ha emennek *kajafásai* közül valamelyik megtagadja az észt és szabadságot. S mindezt őszintén elmondja mindeniknek.

A művésznek elnézetik — itt is a fentebbi elvből — egy kis csintalanság. *Kazinczy Yorik* pajzán, de kedves humorát kedveli. *Salis* „tändelei"-a bámulatra, sőt örömkönyekre ragadja. Olykor ő maga is „hijábavalóskodik." Érzeleg, könyekre fakad lángoló szerelmében a *negyvenhatéves* vőlegény. Áradozva irja le házassága élveit; de nála, valamint egyéb, ez sem betegesség vagy romlott vér, hanem művészi gyermekesség jele, — az érzések „örökzöldje."

Kiterjed szabad lelke a közélet ügyeire is. Gyakran, s nemcsak költeményeiben, hanem leveleiben — szép hogy nála e kettő oly összhangzásban van, amazok a mű, ezek a munka, amazok az eszmény vagy eszmék, ezek az eszmélés — fölebb mutat a jelennél, a polgári és társadalmi édes remények, bájos lehetetlenségek közé. Ő az eszméket komolyan veszi, azok neki nem puszta szók, hanem valóságok, — lelkével, szivével összeforrott valók. Gúnyolja, veri, elzúzza az embereket, kik nem igy éreznek, kik a kort nem értik, s kivált kik érteni nem akarják. — És épen ez a gúny, mely az ő finom műizlésének, érzékeny szivének, ingerelhető költői kedélyének kifolyása — de a mely nála az emberszerető kebelnek nem állandó tulajdona, — ez költői műveinek egy nagy részén az uralkodó hangulat, — ez tette egyik erősb oldalát művészi jellemének, ez okozta nagyrészt hatását, van benne valami, a mit *goetheinek* nevezhetnénk. Ugy is igen szerette a németek e dicsőségét, „*Goethét* — mond levelei egy helyén — mindenek felett kedvellem, bár a hideg tisztelet mást illet." — *Goethét* pedig, ha eléggé ismerjük, inkább tisztelni, mint szeretni lehet. Ezt tán maga sem kivánná a magasztos, a bámulatos félisteni, de nem kedves (vagy a mint mondják: rokonszenves) alak.

Tehetsége, helyzete nem tették képessé, hogy belőle nagy költő legyen. Élvezve költői műveket, élesztgetve költői lelkesedést, gyakorolva a költői itészetet, tanúlgatva tanítva az aesthesist, végre ötvenéves korában kezdi észrevenni, hogy költői emléket alig hagyhat. Igy gyüjtögeté előbbi, igy szerzé utóbbi munkáit, mig előállt ama kis összeg, mely a *mai korban* igen kis dolognak látszik egy hetvenéves élethez. — Versei pedig nem erőltetve születtek. Egy est óráiban néha kettő is. Tán ihletésének órái voltak gyérek? — Mert akkor még csak az ihletés óráiban szokott a költemény

létre jőni. Akkor még a költemény eszme- vagy érzelemtartalma, rhythmusával együtt, mintegy szervesen jött létre. S bizony a mi nem igy szülemlik, az ma is vagy idétlen szülött, vagy nem költői elmeszülemény, melynek életet semmi utóbbi formálgatás vagy piperézés nem ád. — *Kazinczy* jeles költő volt, ha korának iróira, költőire tett hatását veszszük számba; de nem *nagy*, ha e nevet csak olyakra kivánjuk ruházni, kik egy nemzet életére voltak közvetlen vezetői hatással. Népszerű nem lehetett, verseit a nép nem énekli, — ilyen lenni nem is vágyott, mint Goethe sem. Természetes volt, hogy a műizlés- és nyelvújítás felülről a nemzet művelt osztályainál kezdődjék, ezekben támadjon fel a régi iránti ellenszenv és az újnak ohajtása. Ez volt az ő feladata, s ezt maga is érezte; a többi, a megújult eszmék, nyelv- és költői alakok elterjedése a nép körében, a költészet megújúlása népies alakok által, a népszerű költészet feljutása, az új classicai iskola alapítójának gondolatában sem lehetett.

Semmi kisérletét nem ismerjük ama főbb költői nemekben, az eposziban és drámaiban. Egy nagyszerű eposz, megragadván az 1790 táján nemzeti érzelmekkel tölt kebleket, erősen érintvén a nemzeti élet idegeit, nagy hatású lehetett volna. Egy-két élet- és erőteljes dráma, más rokonirányú korból vétetvén anyaga, magába gyüjthette s kitörésre segíthette volna a polgári élet légkörében meggyűlt villanyt, — mint egykor *Beaumarchais Figarója* s több más drámaköltő műve Athénben vagy Franciahonban. *Kazinczy* erre nem volt hivatva, sőt átalában költészetünk sem arra, hogy a nemzeti forrongásnak tényezője vagy tolmácsa, vagy a nép fanatizálója legyen. A küzdések államférfiaink lelkes, de rajongás nélküli szónoklata terén, az országos termekben folytak méltósággal; mit jó azok ellenében megjegyeznünk, kik nemzetünket éretlenséggel, fanatismus hajlamával vádolják.

Kazinczy költészete egyes lyrai hangzatokkal, édes és keserű, nyájas és csipős nyilatkozatokkal érintgette a műveltebb kebleket. Lyrájának főtárgyai a szerelem, a bölcseség, a hazafierény. — Szerelme művelt érzés, diszes nyelven zengve. Édes és erős, de nem őrjöngő. Határt ismerő és illedelmes, sőt eszményi természetű. *Czenczije* kedves neki, mert költői élvezésében, műtanulmányaiban társa, vezetője. *Minnyje* a mulandóság gondolatával van összecsatolva. *Zelliért* édes búval eped a szép tavaszszal. Minden efféle dalát vessük össze korának más ilynemű darabjaival, rendkivüli lágyságot, finomságot s édes harmoniát fogunk rajtok érezni. Tekintsük azt, mely igy kezdődik :

Zellim, legelső zsengéjétől
Érted fosztám meg a tavaszt. . . .

vagy szonettjét :

Midőn a hajnal slveri álmomat
S a fény orozva lebben rejtekembe...

Nem veszi el kecsét, édességét még azon döczögés sem, melyet az elisiók makacs és természetellenes alkalmazása okoz, — s a rímszükség, melyet gyakran panaszol.

Költői munkáinak másik tárgya bölcsészet, kivált műbölcsészet. *Gellért*en, kit *Goethe* is becsüléssel nevez a német erkölcsi műveltség alapítójának, *Klopstock*on kezdve, majd *Herder*rel, *Goethé*vel folytatva tanulmányait, komolyabb bölcsészeti elveinek kellett képződni. S azonfelül mindig közel van bibliája is. Már ifjukorában a vallásról kell értekeznie, utóbb bibliai történeteket dolgozik s a *Sz. hajdan gyöngyeit* forditja. Lelke édesden mulat mindenütt, a hol léleknagyságot talál, és igy a sz. hajdanban is, hol *Atalája* fogant, s hol nemcsak az uj classicismus, hanem sok demokrata költő is merítette lelkesedését. Vonzották a romantica iskola művei, a képző művészetek alapos ismerője és lelkes kedvelője lévén. Némi homályos és múlékony tekintettel érinthette az ősmagyar vallási multat is — mire a „Tisztulás ünnepe„ és tán a „Vak lantos“ személynevei mutathatnak. A nemzet ősi költészetére vetődött figyelmét pedig az „Emlékezzünk régiekről“ és „Fekete szemű szép hölgyecske“ kiadása s szerencsés átdolgozása tanusitják. De sokkal inkább vonzotta őt a görög művészet, a görögök művészettől díszesített élete, mely varázserővel

vonja azon keblet, mely irodalmát, történeteit megismeré. Ő is azon varázs alatt állott, mint legnagyobb német példányai, s kicsinyben azt fejezte ki, a mit *Goethe* nagyobb mérvben: a görögös szabad emberiességet. A görög irodalmi remekműveket, ugy látszik, nagy sikerrel tanulta, s azok szinezetét, irányát, szellemét sokban jól kifejezte. Rhapsodia-féle soraiban, erőteljes odájában van valami a görög drámák karainak szelleméből, hangmenetéből. A merész szökellés, a rövid mondatok szikrái, az epigrammai csipősség, a kedély enyelgő mozzanatai néhol, másutt a komoly magasztosság a hellének és az újabb hellénkedvelő németek hatására mutatnak. Mindenütt a szépnek görög szellemben felfogása, értelmezése, s cultusa; a komoly, de végre derültebb világnézet, a magasabb, tisztább menny felé erőlködés nélkül siető szellem, — épen ellentétben a világ- és embergyülölet keselyű-röptével, mely mint *Lamartine* irja *Byron*hoz, romok között hullát keresget, — azaz végre is anyagiságban sülyed el. — Az aesthesis szabja neki meg a morál törvényeit is; a mi legalább az utilismusnál jobb törvényadó (Kánt és Homér, — a pedánt, — az iskola törvényei, — a szép és jó stb.). Közel jár olykor a hellénes érzékiséghez, nem erőlködik magát megtagadni; de azért érzékinek, önzőnek nem mondható, sőt komoly önmegtagadása minden lépten kitünik.

Azonban *hazafias* is, nem annyira kevés költői művében, mint életében, szivében, melyet levelei feltárnak. Hazafiatlan költő talán soha sem volt. A hazánál szélesb tere nem lehet a munkásságnak, magasb eszméje nem lehet a költőnek sem. Kiváltkép igaz ez egy szenvedő, egy szorongatott hazáról. Ily hazának szerelme szülte a legnagyobb embereket, ihlette meg a legnagyobb költőket, — s néha ily honfilelkesedés alkotta ujjá az elaljasodott költői irodalmat. *Miltont* honának és korának állapota eszmélteté az emberiségre s annak szabaditójára. *Dantet* ez ihlette, *Vörösmartyt* ez éltette és ez ölte el is... *Klopstock* ez által lett a német közélet és szépirodalom javitója. *Camoenst*, *Homéroszt* és sok mást emlithetnék. *Shakespeare* nem oly világos bizonyság. De mi volna ez is *Richárdja*, *Henrikjei* és *Falstaffja*, tehát épen nemzeties alakjai nélkül. *Byron* gyülölte honát, csak ugy mint az egész emberiséget, legalább saját nemzedékét, — és mégis utóbb bevallja, hogy honához bűnbánólag fordul vissza. *Hugo Viktor* „*Legendái*"-ban, kivált pedig „*Nyomorult*"-jaiban emberiségi akar lenni; és mégis emennek alakjai valóban nem átalán emberiek, valódi francziák vagy legalább románok.

(Vége köv.) IMRE SÁNDOR.

ANYAI SZERETET.

Nagy szenvedések közt foganszik,
A bölcsőnél nyer életet —
Ápol: ha sír — viraszt: ha alszik,
Hiven, az újszülött felett.
S mozdúlatát is megfigyelve,
Szorong: ha a kicsiny beteg —
Ott ül, kétség között remegve;
Avagy *imában* ott lebeg.

Nem távozik — bölcsője mellett
Tartja, a bú és fájdalom:
Mely némán tűr, mig a lehellet
Ki nem hül a kis ajkakon.....
Akkor aztán sikoltva tör ki —
S megdöbbentő, lélekható:
Midőn kétségbeejti, gyötri
Az anyaszivet, a *való*.

Nagy fájdalomról nincs fogalma
Ki nem látott még igy anyát:
Ki, jó s balsorsban — élve, halva
Szeretni képes magzatát....
Örül, boldog — ha él a gyermek,
Övé a gond, az ápolás.....
S ha meghal: mint a kit levernek,
Őt éri legnagyobb csapás.

Nincs szentebb érzés a világon,
A szivben — oh nem is lehet!
Mely minden más érzést kizárjon:
Mint az anyai szeretet —
Éber, gondos — s tűrvén: kitartó,
Feláldozó, hű és örök;
Még a halálban — a vonagló
Ajkon is, esd és könyörög!

Gyöngéd jósággal áld, vigasztal.....
Segítni kész, sebet kötöz;
Boszús szivet szelid szavakkal
Nyer meg — s békére ösztönöz.
S ügyét védőn felfogja annak,
Kit minden ember elhagyott —
És a világ: inség, s nyomornak
Kidob, mint *fekélyes tagot.*

Ajtót nyit a sors-üldözöttnek,
Meleg hajlékot ád neki —
S kit a *bakó* kezébe löknek:
Még azt is kész megmenteni.....
Könyek között borúlva térdre
Kegyelmet kér — s ha nem talál:
Átkot mond a biró fejére,
S a bűnösre áldása száll!

NYILAS SAMU.

SZIVHARCZ.

(Vége.)

Szép nyári alkony volt; Géza azt sem tudta, merre viszi lova, ő csak sarkantyúzta és nem vezette, mégis Nándorfalvára érkezett. A mint a faluba tért, lova hirtelen visszahökkent, mi Gézát felrázta merengésiből.

A falubeli gyermekek vasárnapi öltözetben, a lelkész vezetése mellett, két sorjában lobogó alatt álltak. A nép őszinte barátja, a hazafias lelkész, megható szavakban köszöné Gézának azon nagylelküségét, mely által lehetővé tette a gyermekeket értelmes és becsületes néppé nevelni.

Géza leszállt, barátságos kezet szoríta a derék pásztorral, s vele karöltve, a gyermekek visító „éljen"ei közt lépdelt a kastély felé. A helységháza udvarából a falu hajadonai fehér öltözetben, felvirágozva, s kettesével nagy virágiveket tartva, rohantak ki, Gézát virágsátor alá fogták, s legszebb népdalokat énekelve kisérték haláig, hol a község előljárói hálanyilatkozattal fogadák. A kastély előtti tért éljenző sokaság lepte el. Géza e pillanatban feledte a halmási méltatlanságokat.

Aladár a lépcsőig futott Géza elébe, hol átölelve mondá: én öröklém nagybátyánk uradalmát, s mennyivel gazdagabb vagy te, neked jutott e nép szeretete.

Nehány nap telt el, s Aladár e nehány nap alatt a vidék hősévé lőn, mi hatvanezer forint évi jövedelemmel könnyen elérhető. Üdvözletek, hódolatok, meghivások egymást érték, s valóságos ünnepélyeket rendeztek tiszteletére. E kitüntetéssel Halmaiék sem késtek.

Diszes társaság gyült Halmásra, s a mulatság fényes volt, minő lenni szokott hanyatló főuri háznál, hol szép eladó leány, s a szomszédban gazdag örökös van.

Aladár a legkitünőbb figyelemben részesült; Halmay atyai tanácsokkal halmozá el, s Gizella kénytelen volt előtte bevallani, hogy a mai nap életének fénypontja.

Szegény Gézát számba sem vették; ha a véletlen Halmay mellé hozta, ez nehány elcsépelt vigaszt vagy köznapi tanácsot adva, sietett tovább állni; ha Gizellát keresé fel, ez a tegnapi kocsizásról, mai hőségről, vagy egyéb közönyös dologról beszélt vele, mig szemei igézőn függtek Aladáron. Gézának homlokára volt irva a szenvedés.

Aladár tekintete valahányszor a Gézáéval találkozott, czt látszék kifejezni: nem volt-e igazam? ily tekintet Gézát porig sujtá. A mulatságot szó nélkül odahagyta, eltünésével senki sem törődött, s a mennyivel kisebb volt a hézag, mit a társaságban maga után hagyott, annál nagyobb volt a vihar, mit keblében elvitt.

— Égető kinaim elviselhetlenek! kiáltá hazaérkeztekor, lelkem meg van szaggatva, szivem összezúzva. Bizonyosságot, bizonyosságot! vagy megőrülök! ezzel ugy mint volt pamlagra veté magát, hol csaknem öntudatlan tölté az éjt.

Ha váratlanul s hevesen támad ránk nagy fájdalom, még csontjainkban is megrázza a velőt, de az első rázkódás után hamarébb határozzuk magunkat valami eldöntőre, mint oly esetben, ha lelkünk felett lassanként vonulnak össze a fellegek, mig

egész súlyokkal rá nehezülve, azt a kétségbeesés örvényébe szorítják.

Másnap Géza is határozott. Dőljön a koczka, gondolá, ha el nem viselhetem a csapást, összeroskadok alatta, inkább igy, mint lassanként gyáva halállal kimulni. Szólok vele ma. . . . A szokott órában el nem mulasztja kedvencz helyét, én is ott leszek.

Délután egy óra tájt Aladár látta lovászát vezeték paripával hazatérni.

— Hol maradt Géza? kérdé a cselédtől.

— A halmási féluton leszállt, s engem visszaküldött.

— Várj! kiáltá Aladár, s pillanat mulva könnyü köpenykét dobva a lovásznak, a vezeték paripára ült. Kövess! parancsolá, s elvágtatott. A tóparthoz érvén, egy kis ladikot lánczáról leolda, köpenyét a nedves deszkára teríté, kezébe evedzőt ragadott, s a halmási kastély felé irányzá utját.

— Igy, gondolá, tán megelőzhetem Gézát. Tegnap kétségbeesetten távozott Halmásról, ma visszaküldi lovát, s oda gyalogol; . . . félek, hogy valami ballépést követ el, azért meg kell őt előznöm, — s kettős erővel evedzett. Szegény fiu! mindég ábrándországban élt, a szenvedélyeket s jellemeket csak regényekből ismeré, a nőkben angyalokat, a férfiakban lelket és szellemet keresett. . . . . pénzt édes Gézám! sok pénzt, ez varázsolja a nőket angyalokká, ez teszi a férfiakat lelkesekké, s ez századunk szelleme. — Halmásra érkezvén, a sajkát egy czölöphez lánczolá, s a parkba sietett. A kerti salon repkényekkel befutott ablakain át egy hang megdöbbenté; Gézáé volt. Elkéstem, susogá Aladár. Másik hangot is hallott, ebben Gizelláéra ismert. Ekkor az ablak közelében, a bokrok és virágok sürüjébe vonult.

A keletiesen rendezett kerti salonban Gizella könyvet tartva kezében, sok keresettséggel pamlagon ült; előtte márvány szobor emelkedett, melynek fején egy kosárban a legválogatottabb virágok mosolygának. Géza a szoborhoz támaszkodva állt.

Ugy látszik, huzamosb társalgás után most kinos szünet uralgott, mely alatt Gizella földre sülyesztett szemekkel a kezében levő könyvet forgatá. Géza ujjaival egy lehajló virágot morzsola szét, s olyanokat sohajta, mintha e virág szive, s ujjai a sors volnának. Hirtelen megrázkódék, tenyerével homlokát végig simitá, mintha emléket akarna onnan eltörölni, s megszólalt.

— Köszönöm nyiltságát, ez tán enyhíteni fog bánatomon.

— De harag és gyülölség nélkül, mond Gizella.

— Harag és gyülölség nélkül, viszhangozá Géza.

— Mert lássa, van az életben, különösen fiatal leányok életében egy időszak, midőn az ember még magát nem ismeri, midőn érzelmeinek kifejezést adni nem tud; szive eped, nem tudja miért? lelke sóvárog, nem tudja kiért! a kebelben megrezzen egy húr, s e pillanatban megnyerő férfit látunk.. ő az! kiáltja a sziv és lélek egyhangulag, s azt hiszszük szerelmesek vagyunk; az ifju képzelődés e hiszemet még fokozza; a férfi jó, nemes szivü, eszes és jellemes, nincs kétség, szeretjük őt. Később az eszmék tisztulnak, az érzelmek jellemet kapnak, s csak akkor látjuk, hogy mit szerelemnek véltünk rokonszenv, . . barátság volt.

Ha egy vértanút a kinzás perczeiben festeni akarnánk, Géza alakja e pillanatban felséges mintául szolgálhatna; halálsápadt vonásaira volt irva az égető kin, melyet szenved, s még is, sem ajkain, sem tekintetében panasz, vagy szemrehányás nem volt.

— Barátság, örök forró barátság és őszinte rokonszenv, mit ön iránt érzek folytatá Gizella.

— Barátságnak bizalom a gyermeke, vallja meg hát, hogy Aladárt szereti, — mond reszkető hangon Géza. — Csak erre az egyre feleljen még, esenge Géza.

— Miért vallat, ha.. ugy.. is... tudja.

— Cak azért, mert kegyednek hatalmában áll meghódítni azt, kit akar; mert mihelyt kegyed Aladárt szereti, bizonyos is róla, hogy ő lábainál fog heverni, mint hevertem én, vagy heverne bár ki más, kit kegyed akarna. Oh Gizella! összekulcsolt kezekkel kérem kegyedet, ne űzze vele is játékát, elégelje meg életében azon egy tréfát, mely engem szeszélyeinek bábjává tőn,

rajtam már kimulathatta magát, őt tegye boldoggá, képezze szivét jóra, nemesre, mihez hajlama van; legyen neki imádott őrangyala, s akkor én csak félig leszek boldogtalan. Isten önnel!

Gizella kezet nyujtott, s összeborzadt Géza jéghideg kezét érintvén, ki lecsüggesztett fővel, s ingadozó léptekkel távozott.

Aladár, ki mindent hallott, megindulással sohajtá a távozó után: Szegény szétzuzott sziv!... És most szép kegyetlen, rajtunk a sor! — Arcza, mely különben kevés kifejezéssel birt, most részvétet és haragot sugárzott. Illatos rejtekéből kilépve, a kertben kerülést tőn, s mintha egészen más irányból érkeznék, tartott a kerti salon felé.

Géza a parkból kijutván, a tó közelében egy kőre ült, s térdeire könyökölve, arczát két tenyerébe rejté; midőn feje kezére hanyatlott, észre sem vette hogy kalapja földre húllt, s az égető nap fedetlen fejét süti, de hisz feje ugy lángolt, hogy azt a nap heve már fokozni sem birta. Az égen itt-ott fenyegető felhők vonultak össze, mi a nap erejét még égetőbbé tette. Géza mozdulatlan ült, s csak az ujjai közt előszivárgó könycseppek adának életjelt.

Kezét meleg puha kéz érinté, s a bájolásig szelid hang mondá:

— Ön szenved.

Géza felüté fejét, s nedves szemei Saroltára estek.

Sarolta visszarettent, Géza tegnap óta tizévvel idősb lőn.

— Ha boldogtalanságom kegyednek csakugyan örömet szerez, szólt Géza, most már vigan lehet.

Sarolta ereiben a vér megfagyott; rémülettel tőn egy lépést hátra, két kezét mellére kulcsolá, szép szemeit éghez emelé, s fájdalomtól rezgő hangon sohajtá: — én? .. oh istenem! hogy mondhat ilyet Nándor ur? — és szemeiben két gyöngycsepp fakadt, mely fényes nyomot hagyva maga után, arczáin leszivárgott.

Géza a könyek láttára felugrott, Sarolta két kezét kezeibe ragadá és szólt: — Bocsánat, ha megsértettem.

— Ön nem sértett meg, viszonzá Sarolta szomoruan rázva fejét, csak az fáj, hogy oly szerencsétlen vagyok.

— Mióta?

— Mióta ön igy vélekedik rólam.

— Félreértés volt; lássa, de azután, nevessen ki, lássa, én azt képzelém, hogy mikor az a sok kalmárlélek szánakozott rajtam, mert nem vagyok örökös, kegyed kárörvendve mosolyga.

— Kárörvendve nem, de örömmel.

— Miért?

— Mert lelkemnek jól esett.

— Mi?

— Az,.. az.. oh istenem, magam sem tudom mi?

A nap épen sürű fellegek mögé vonult, s elkésett sugarait a két szenvedőre, kik egymás kezeit tartva szoborszerüleg álltak ott — dicskört képezve lövellé vissza.

— Vagy ugy, sohajtá Géza, s visszaesett elébbi sötét hangulatába, mialatt Sarolta kezei kezeiből kisiklának.

Szünet lőn, melynek csendét távoli égdörgés zavará, de ők azt sem hallották.

— Ily hiszemben önt nem hagyhatom el, kezdé vontatva Sarolta, itéljen felőlem a mint akar, érjen a világ gúnyja, nem bánom, de isten tudja, mit érzek, s mint gondolkozom és nekem más biróra nincs szükségem. Igen, én örvendettem annak, hogy ön szegény, mert ez... s itt hangja erejét vesztve csaknem suttogóvá lőn, — hozzám közelb hozta.

Géza szólni akart, de ajkai hang nélkül mozogtak, kezeit reszketve tárá előre, mert Saroltát még ott képzelé. Igy állt nehány pillanatig, s csak azután tekinte maga körül. Sarolta már eltünt. Ugy rémlett ez előtte, mint egy égi tünemény, mely jő, nem tudjuk honnan, s eltünik, nem tudjuk hova?

Géza kedélyrázkódása sokkal erősb volt, semmint rendszeresen gondolkozni birt volna, gépileg elindult, s a tóparton lépdelve haladt haza felé.

E pillanatban hagyá el Gizella a kerti salont, arczán a harag és szégyen pirja égett, s Aladárt — ki az ajtóban mélyen meghajolva vőn tőle bucsút, egy fejbillentésre is alig méltatá.

Aladár egy tábornok öntudatával, ki a futó ellenséget nézi, tekinte Gizella után, s győzelmi hangon mormogá: élvezd a kéjt te is angyalképü szógyilkos! s a fullánkot, mit tiszta kebelnek szántál, most tépd ki a magadéból, ha birod. Remélem a tükröt, melyet elédbe tarték, nem hamar fogod feledni, — ezzel elhagyá a parkot, csónakába ült s visszafelé evedzett.

A felhők már igen egymásra tornyosultak, itt-ott villámok czikáztak, s a szakadozó nehéz cseppek közel záport jelentének.

Géza szemei a tavon uszó ladikra estek; megismerte benne Aladárt.

Aladár felállt ladikjában, s köpenyét a deszka ülésről felvéve, magára veté. E pillanatban vakító villám, és irtóztató csattanás rázkódtatá meg a léget. Aladár, mintha a mennykő szelétől volna érintve, visszatántorgott, mi által a sajka ingásba jött, s ő sulyegyent veszitve a habok közé esett.

Géza minden tétovázás nélkül a tóba ugrott, s megfeszitett erővel uszott az áldozat felé .... már közelíte, látta bátyját a vizszinére emelkedni, s rövid küzdés után ismét elmerülni . . , . látta másodszor is, de csak gyöngén küzdve... végre semmi nyom; Géza azon helyen volt, hol Aladár elmerült, de nem láthata egyebet a viz tükrén, mint a kis gyürűket, mik a nehéz cseppek által képződtek; nehányszor elbukott, de üres kézzel s kétségbeesett kinézéssel emelkedett ismét a viz szinére. Szemeit őrültként téveszté körül, de nyomot találni nem birt . . . egyszerre azt képzelé, mintha közelében a viz tükrén nagyobb karika képződnék, melynek közepén nehány hajszálat vélt felfedezni, sietve elbukott, s hála neked isten! balkezével Aladár derekát átkarolá. A sajka csak nehány lépésre lebegett, most ezt küzdött elérni, s midőn jobbjával annak párkányát érintheté, azt hitte minden mentve van. Aladárt egész erővel a ladikba emelni törekedvén, egy oldalon roppant túlsulyt idézett elő, minek következtében az könnyedén felbillent. Most minden elveszett, csak Géza bátorsága nem, pedig ereje kimerült, s terhével együtt visszauszni teljes lehetlen volt. Jobb kezét a felborult ladikra nyugtatá, s baljával Aladárt a vizből kiemelve tartá . . . reményvesztetten tekintett a partra . . . sehol egy lélek sem . . . . E rettenetes helyzetben, midőn erejét egy kissé ujulni érzé, fejében egy gondolat villant meg, s rögtön kiviteléhez fogott: a ladikot orrával a partnak irányzá, s aztán hátulról erőset taszitott rajta, . . . utána uszott, s belé fogózva kissé megpihent, ismét előre löké, nyomban követé s támaszául használá, mig kevés ereje gyült; és ez igy ment mindég. Igaz, hogy mesével határos küzdelem volt, de a vizbe fulandó nem ismer lehetlenséget a szabadulásra, ha csak egy szalmaszálat megragadhat is. Géza ugyan átlátta, hogy nagyon bizonytalan módja a megmenekvésnek, de lehetőség látszott benne, s ő ragaszkodott hozzá. Oly erőt fejte ki, melyet csak megtámadott oroszlántól várhatni, s ép azért, mivel oly természet felett túlfeszíté, az egyszerre végkép elhagyá . . . pedig már parthoz közelede, igen, de meglehetős hosszu küzdés után; balkeze egészen elhalt, jobbjában nem volt már annyi erő, hogy a sajkát csak egy arasznyira is előre mozdítsa. A sajka végin faragott czifraság mutatkozott, Géza erre támasztá állát, s jobb keze lesülyedt, mintha vállcsuklójában csapták volna el; kissé erősb szél mozdulat a sajkát elkapá, s igy a sors irgalom nélkül megfosztá egyetlen támaszától, . . ott lebegett közel, csak kezét kell vala utána nyujtani, hogy elérje, . . . de már nem volt annyi ereje ujját megmozdítni .... elmerült, utolsó erőfeszitéssel Aladárt még a viz szinén tartá; még egyszer felbukott, de már nem saját erejéből, a viz veté fel . . . ekkor a lovász, tajtékzó ménen megjelent, vizbe ugratott, többet Géza nem látott, nem érzett.

A lovász Aladár rendelete szerint a túlparton várt urára, honnan a szerencsétlenséget látván, lóhalálába vágtatott a hely szinére; itt beusztatott, Géza kezét megragadá, s a két ifjat élet nélkül partra hozván, sietett a halmási kastélyban hirt adni, hova a szerencsétlenek rögtön el is vitettek.

Mindkettőben mutatkozott életjel. Orvos megérkeztéig üdvös házi szerek alkalmaztattak.

Géza nagy sokára szemeit megnyitá, tekintete Saroltára esett; egy mosolynak árnyékával mondá: Ön gyógyít engem? szemei ismét lezáródtak, a környezet nem alaptalan véleménye szerint valószinüleg örökre.

Az orvos Aladárt veszélyen kivülinek találta, Gézáról holnap mond itéletet.

És eljött a holnap, Géza agy- és tüdőlobban feküdt.

Aladár rövid idő mulva talpon volt; Gézához siete, kit önkivüli állapotában inkább halott-, mint élőhöz hasonlónak talált. Könyező szemekkel s megindulástól reszkető hangon mondá: Ő isten és világ előtti felelőség nélkül engem veszni hagyhatott volna, mi neki nagy birtokot és imádott arát szerzende. És mit tőn e nemes sziv? életét veté koczkára, hogy mind ezt elveszítse, s engem megmentsen. – Térdet hajtva imádkozott.

A kór naponkint sulyosbult. Aladár rendesen a beteg ágyánál virasztott, sajátkezüleg rakván a jégborogatást, mely tisztében nappal Sarolta váltá fel. Két hétig hasztalan ostromlá kérdéseivel az orvost, válaszul örökké [nagyon kétes vállvonitásokat nyert; tizenötöd nap az orvos derült tekintettel lépett Aladár elé, s szilárd hangon mondá: Most már jót állok.

— Igazán? kiáltá Aladár.

— Orvosi hitelemmel.

Aladár sirt, nevetett, s eget földet igérve dőlt az orvos karjai közé.

Naponként ácsorgott Nándorfalváról valaki a halmási kastély előtt, néha órákig, mig valakitől kedves urokról hirt kaphatott, s aztán sietett haza, hol az egész helység türelmetlen várta.

Aladár elutazott, senkinek sem szólt, hogy miért? harmadnap visszatért s ismét hallgatott vele, hogy honnan? de szemeiből lehetett olvasni az elégültséget és gyönyört, mit e kirándulásából meríte.

Géza javulása haladt, s az orvos nyilatkozata szerint legkisebb veszély nélkül haza szállitható. Ez volt Géza ohajtása, mióta csak öntudatra tért, noha Saroltát maga körül élvezettel szivelé, de terhelte a tudat, hogy azon fedél alatt él, hol szivét megsebzék.

Aladár is kiváló örömmel vette a hirt, át is rendelé a családi nagy hintót, hova Géza kényelmesen lesz bele helyezendő. Eljött a pillanat, mely távozásra szólitá. Aladár lement megnézni, ha jól van-e a kocsi elrendezve. Meglepetésére Nándorfalva egész legénységét az udvaron találta.

— Fiaim! kérdé Aladár, mit akartok?

— Egész alázattal kérem, szólt az egyik, mig a többi kalapleemelve környezé Aladárt, a nagyságos urfit mi akarnók hazavinni.

— De fiaim, hogy lehetne az?

— Ugy szépen ágyastól; jót állunk érte, hogy oly rendén viszszük haza, mintha csak a szobában lett volna. Lássa nagyságos uram, a kocsi könnyen megzökkenhet, aztán meg nem is nyujtózhatik el ugy benne, mint az ágyban.

Az orvos Aladár beleegyezését nem is várva, elfogadá.

A menet elindult, Aladár az orvost karon ölté, s hazáig az ágy mellett gyalogolt. Nándorfalvára érkezvén, a merre csak elhaladtak a beteggel, a nép mindenütt letérdelt előttök, ugy adván hálát istennek az ifju megmentéséért.

Ujra két hét, s Géza egészen helyreállt, ekkor Aladár egy csomag irattal lépett elébe, mosolyogva mondván:

— Ez a tied.

— Mi?

— Az osztály.

— Mi jút eszedbe?

— A mi méltányos.

— De nagybátyánk akarata?

— Az volt, hogy a viszonyokhoz mért ellátásban részesitselek. A viszonyok olyanok, hogy a fele birtok téged illet.

— Nem soha!

— Ugy hát kényszeritesz, hogy az egészet átadjam, mert becsületemre esküszöm, ha még egy pillanatig mentegetődzöl, zárdába megyek, hol mint mezitlábos barát imádkozom le nagybátyánknak ellened elkövetett vétkét. Akarod ezt?

— De én..?

— Elfogadod szivemmel, lelkemmel, barátságommal és legnagyobb hálámmal együtt, ezzel vége!

Tekintsünk még egyszer Halmásra.

Öten vannak a teremben, Halmay, leánya, Sarolta, Aladár és Géza. A két utóbbi nem rég érkezett.

Aladár szólt;

— Urambátyám tudni fogja, hogy Gézával törvényes örökösökhöz illően per nélkül megosztoztunk.

— Hallottam, dörmögé Halmai, szép, szép! arcza ellenben igy fejezte ki magát: ostoba volt biz az.

— És most, folytatá Aladár, mint Géza kérője állok itt.

Leirhatlan hatás. Halmai arcza olyanná vált, mint a gyermeké, ki előtt az ajtó kitárul, s a ragyogó karácsonfát megpillantja. Gizella Aladárra győzelmes, Gézára engesztelőn szenvelgős szemekkel nézett. Sarolta szoborrá lőn.

Most Géza kezdé:

— Egy pillanatig félreértém az angyalt, de ha egész éltemet boldogságának szentelendem, jóvá lesz téve e hiba.

Gizella szép vonásairól ezt lehete olvasni: már jóvá tetted.

— Nemde, folytatá Géza, mi együtt boldogok, véghetlen boldogok leszünk? e szókkal Saroltához rohant, kezét gyöngéden megfogá, s Halmai elé vezeté.

A kép változott.

Halmay lég után kapkodott, mint kit gutaütés környez. Gizella hátra szédült, pillanat mulva orrát felüté, ajkát lebigyeszté, s szánalmas megvetéssel vállon át tekinte a két ifjura. Ki Gizellát egész életében szépnek találta, most ellenmondásba jőne. Irigység és harag a legszebb arczot is eltorzítja. Sarolta halovány volt és remegett.

— Együtt fogjuk a betegeket gyógyitni, mond Géza, szerelemittasan vonva ajkihoz Sarolta kezét, kegyed a testi, én a lelki betegeket.

— Ebbe az irgalmas szerzetbe, jegyzé meg Aladár, én is beállok.

— Jó, egyezett bele Géza, rád a szivbajokat bizzuk.

— Szivbajokat?.. no, ehez gondolom értek egy kissé, s czélzással nézett Gizellára.

Gizella egy tekintettel válaszolt, mely ezt látszott kifejezni: nyomorult!

DEGRÉ ALAJOS.

AZ ESTHARANG.

. . . . Those evening bells ! those evening bells !
How many a tale their music tells . . .
Th. Moore.

Ösméred-e az estharang zenéjét?
Elérted-e, miket beszél,
A vén falutoronynak ablakából,
A nap lenyugvó fényinél?

Nem önt-e minden kondulása édes
Gondolkozást szivedbe le,
S viszhangul andalító zengzetére
Egy hurja fel nem rezdül-e?

Nem hangzik-e mint dajkaelbeszélés,
Tündérkarének, bölcsődal,
Mely visszaringat gyermekálmaidba
Egyhangu kondulásival?

Nem jutnak-é eszedbe gyermekévid,
Az ősi ház, az ősz szülők,
A est hüsében, a harang szavánál,
A nap hevétől enyhülők?

Nem látod-é becsületes atyádat
Födetlen fővel, tisztesen,
Mint mondja estimáját, — és a szellő
Látszik fehérlő fürtiben?

S mellette ülni látod-é anyádat,
A mint magához integet,
S a mint kulcsolja gondos áhitattal
Imára össze kis kezed.

Aztán megcsókol homlokon, s e csókban
Legjobb áldását adja rád;
S harangozás után alunni fektet
S mosolygva mond „jó éjszakát!“ . . . . .

. . . . S a mint elállva perczig a harangszó,
Megkondul ujra azután:
Nem kél-e igy a játszi képzeletben
Uj kép a tünő kép után?

Föltámad-é szivednek rejtekéből
Nagy kék szemével a leány —
Hevülve — hülve — oldaladnál ülve
A templomudvar pázsitán?

S fölöttetek megindul a harangszó —
Lelked dagad, melled szorul —
Ő reszket — és a végső kondulásnál
Zokogva karjaidba hull;

Ölelve tartod *őt*, s egész valódat
Szent borzalom remegteti;
Vasárnap lesz lelkednek egyházában,
Kedélyed ollyan ünnepi . . .

S im esküvőre hivnak a harangok . . . . .
Oltár előtt két szerető
Megáldatik. S a vőlegény, a boldog,
Te vagy, — s a szép menyasszony ő. —

. . . . . S most harmadizben — hallod-e — mi tompán
Szóllal meg ujra a harang!
Nem kelt-e uj, *más* borzadályt szivedben,
Miként halottkisérő hang?

Oh látod-e? vörös szurokvilágnál
A gyász koporsót *ott* viszik, — —
S im most *egy ujat!* — — s még utóbb *egy ujat* — —
És igy tovább a végsőig.

Mindent kivisznek, a mit itt szerettél,
Mi éltedet vigasztalá,
Atyádat, — és anyádat, — és arádat, —
Ki mind, a barna hant alá!

S fölötted összezúgnak a harangok,
S alattad menydörögve hull
Ádáz göröngy a koporsófödélre . . . . . .
. . . . S a végső hang is elvonul. —

. . . . . Elállt az estharang; s mint elremegnek
Jelentő zengeményi, mig
Az alkonyatban távol elpihennek:
Ábrándvilágod ugy tünik.

Elhangozott a végső kondulás is.
Körüled bésötétedett.
Most kél a hold, — szemedbe néz, és látja
Omolni néma könyedet. —

A költő lantja ilyen estharangszó.
Mélázó zengeményivel
Derü- ború- történetét szivednek
Hüségesen beszéli el.

Midőn napod lealkonyulni látod:
A költő dalvilága hint
Zengő vigasztalást fájó szivedbe
A falvak estharangjakint.

S miként a pór fáradtan kunyhójába
Betér harangozás után,
Ugy tér meg a világfi önmagába
A lantnak intő hangzatán. —

S midőn — hazám — egedre vészt gyanítok
Föltornyosulni: a bitang
Szelek közé vad éneket sivítok —
Egy vészkor félrevert harang — .

G. I.

A SZEGÉNY UR.

I.

— Mit nézed annyit az órát; azért nem lesz hamarább két óra.

— Az igaz, még ilyen lassan soha sem telt az idő, mint ma. — Szünet lőn. Az öreg ur, ki a párbeszédet kezdte, szinlett nyugalommal lapozott egy könyvet, mig nővére, tisztes öreg nénike, sóvárogva nézett ki az ablakon.

Két órakor volt érkezendő a gőzkocsi, és három évi távollét után, Szendrő Aladár, az öreg ur fia.

— Mit gondolsz, Lajos — szólalt meg a nénike — vajon már nagy-e az Aladár szakálla?

— Dehogy nagy, hiszen még gyermek.

— Az igaz; boldogasszony napjára következő vasárnap lesz huszonegy éves.

— Mikor én huszonegy éves voltam, szegény apámuram előtt csak úgy reszkettem, persze nem voltam anyátlan, és néném által elkényeztetve, mint Aladár.

— Na, na, te sem voltál jobb mint ő, emlékezem, mikor a katonaságból haza jöttél. . . .

— Jól van, jól — nem hallottál sipolni? —

Szünet lőn. — — A szél volt — mondá a nénike. Zsuzsi néni elővette kötését s roppant gyorsasággal kötött, az öreg ur pedig nagy lépésekkel sétált le és fel a szobában.

Egyszerre az öreg Szendrő megállt.

— Zsuzsi — szólt — én haragszom Aladárra.

— Miért? — talán adósságot csinált?

— Bár inkább csinált volna.

— Hát mi történt, az istenért? — rebegé a nénike s kiejté kezéből kötését.

— Bolond leveleket ir.

— No az még nem nagy baj.

— Dehogy nem — azt irja, hogy ő democrata.

— Mi az?

— Nem kevesebb, mint a társadalmi rend felforgatója. — Három év alatt Párisban és másutt a fejébe verték a fiunak, hogy az urakra nincs szükség, hogy a zsidó is ember, hogy a nemesnek is dolgozni kell s tudja a manó még mit nem.

— Ej! gyermek beszéd, éljen csak darab ideig honn, majd meglátja, hogy Szendrő nem Páris.

De már ekkor igazán sipoltak. Pár percz mulva Aladár betoppant. — A két öreg, a cselédek, a hű vadász kutyák körülvették a fiatal utazót. — Volt sirás, rívás, ölelkezés, nevetés, csevegés és minden egyéb a mi ilyen esetben történni szokott, Konstánczinápolyban, Párisban, Pekingben és Szendrőn.

II.

Az első örömzaj lecsillapult. Másnap, ebéd után, az öreg Szendrő komoly beszélgetést kezdett fiával.

— Már most, fiam, fogj neki az életnek; jószágot adok neked és gazdálkodjál. — A jószág kétezer forintot hajt be és ebből megélhetsz.

— Édes atyám, nekem nincs kedvem a gazdasághoz.

Ha a mennykő ütött volna le Szendrő háza tetejére, nem idézett volna nagyobb hatást elő, mint Aladár e szavai.

— Nincs kedved a gazdasághoz? — hát akkor mit fogsz tenni? — Pestre költözöl? — erre a kétezer forint nem elég. Beszélj, — — hogy tudjam.

— Atyám, én Pestre költözöm és ügyvéd leszek.

— Eredj már, ne bolondozz! egy Szendrő, prokátor — meg vagy háborodva?

— Kedves atyám, hallgasson ki s aztán itéljen.

— Beszélj — felelt az öreg szinlett nyugalommal s elővette pipáját, de keze ugy reszketett, hogy alig tudta meggyujtani.

— Prokátor — mormogá — prokátor.

— Első kötelessége mindenkinek — kezdé Aladár — hasznos tagjává válni a társadalomnak. — Mint gazda, jószágomat kezelve, e kötelességemnek eleget tennék, de fájdalom, nekem nincs semmi kedvem gazdálkodni és falun élni. Én megszoktam a városi életet, s azért, mert csak kétezer forint évi jövedelmem van, egész élten át nem lehetek szerencsétlen s nem tehetek hajlamaimon erőszakot. Jól tudom, hogy két ezer forintból alig lehet megélni. De hány ember él, a nélkül hogy bármily csekély vagyona is lenne, csupán esze után vagy munkájából. — Dolgozni fogok. — Ügyvéd, orvos, kereskedő vagy nem tudom még mi leszek, elég az hozzá, hogy valami csak én is leszek s igy elérem a czélt, hogy hajlamaim szerént éljek és a társadalom és haza iránti kötelességeimet teljesitsem. — A munka dicsőség, atyám, a henyeség gyalázat.

— Igazad van fiam, — szólalt meg hosszú szünet után az öreg Szendrő — csak egyet feledtél el.

— Mit atyám?

— Hogy neved Szendrő, hogy nagy családnak ivadéka vagy, s hogy mindennemü munka hozzád nem illik. Hogy vagyonod kevés, az baj, de azon segiteni nem lehet; te városon nem lakhatol, mert rangtársaiddal egyenlő lábon nem élhetsz; falun azonban jószágodban olyan ur vagy mint akármelyik mágnás s egy nagy név szegény örökéhez csak is ez az életmód illik.

Első kötelességed fiam családod iránt van, t. i. szorosan tartozol a család méltóságát a világ előtt fenntartani. — Te a körből, melybe születtél, ki akarsz lépni, itéld meg magad, van-e erre jogod?

— Van atyám. Az egyéni szabadság nekem jogot ad minden munkára, mely a becsülettel megfér.

Az öreg Szendrő felkelt, nehányszor körülsétálta a szobát, felnyitotta az ablakot, aztán Aladár előtt meg állt.

— Aladár, én nem akarom vizsgálni, menynyiben van igazad, mennyiben nincs, de látod, már öreg ember vagyok; ha magadért nem, értem hagyj fel e bolondsággal s költözködjél jószágodra.

Aladár hallgatott.

— Megteszed?

Aladár nem felelt.

— Jól van fiam, — mondá az öreg sápadtan s egy könnyűt törölve ki szeméből, — látom nem szeretsz; menj Pestre, légy prókátor, orvos, komédiás vagy utczaseprő, nem bánom, de az én házam küszöbét, míg szándokod meg nem változtatod, nem léped át. A két ezer forintot kikapod minden évben s most isten veled.

Aladár mélyen megindulva megragadta atyja kezét. — Bocsáss meg atyám — szólt — én szeretlek, de egy szeszélyedért nem áldozhatom fel minden vágyamat, elveimet, jövendőmet. — Én Pestre megyek, s midőn utat törtem magamnak, te is másképen fogsz itélni.

— Soha! — felelt az öreg, — az én fiam csak u r lehet, legyen ő szegény vagy gazdag, de neki u r n a k kell lennie.

— Ha ez utolsó szavad, atyám, akkor halld meg az enyémet is. Szereteted nélkül alamizsnát nem fogadok el; ha százszor küldöd el nekem a két ezer forintot, százszor küldöm vissza. — Isten veled, atyám.

Az öreg Szendrő bámulva nézte fiát, s mielőtt szólhatott volna, ez elhagyta a szobát. — Szendrő darab ideig némán ült karszékében. — Végre csöngetett és magához kérette nővérét.

— Zsuzsi! e házban többé az Aladár nevét emliteni nem szabad.

— Az istenért! mi történt? — kiáltá a nénike.

— Ha szeretsz, hallgatni fogsz.

Az öreg néni elhallgatott.

A vasuton ujból sipoltak.

Szendrő egy könyvet lapozott, Zsuzsi néni nagy gyorsasággal kötött.

Szendrő szemei előtt a betük összefolytak, a nénike harisnyája pedig facsaró viz lett.

III.

Ifjuság, bolondság. Aladár nehány száz forinttal érkezett Pestre, s a helyett hogy rögtön valami életmód után lásson, s e mellett uj pályájára szükséges tanulmányait megkezdje — szerelmes lett.

Aladár nem ismerte a pénz becsét s nem birta felfogni az eszmét, *nincs pénze.* Sőt mintegy titkosan vágyott a nyomorra, mint egy regényes, ismeretlen dologra, melyet csak könyvből ismert. Ez mind megjárta volna akkor, ha nem lett volna szerelmes, de egy szerelmes ember tulajdonképen semmire nem képes, legfeljebb verset irni és guitározni. — Aladár gondosan került minden ismerőst Pesten, azonban balsorsa összehozta anyjának egyik rokonával, özvegy gróf Teremynével. — A grófné huszonegy éves volt és elég szép.

Nem teszem magamat az olvasó előtt azzal nevetségessé, hogy kimagyarázni igyekezzem, miért szeretett Aladár a grófnéba, miért nem; elég az, hogy belészeretett. A tudósok ugyan bölcs arczot vágnak olykor és elmondják, honnét ered a fű, csillag, a hideglelés, a cholera, de azért azt hiszem, maguk sem hiszik a mit mondanak. — A helyett, hogy Aladár pénzforrás után lásson, egész nap a grófnét leste. A grófné észrevette ugyan Aladár hódolását, azonban mint Pest egyik legünnepeltebb hölgye, kezdetben könnyedén vette e hódolást; mig lassankint megszelidült. — Teremyné átlátta, hogy udvarlói közt Szendrő ér legtöbbet, eszes, szép külsejü, nagy család ivadéka, Aladár bogarát pedig a grófné nem ismerte. — Teremyné féltékenyen őrizte jó hirnevét minden szellőtől, mert tudta, hogy egy urhölgynek ez legdrágább kincse. A világ nem azt nézi, milyen valósággal a nő, hanem milyennek látszik. A grófné állása, mint fiatal özvegyé, még kényesebb volt mint más hölgyé, s azért mentül előbb ohajtott ujból férjhez menni. — Aladárt környezői közt leginkább kedvelte. Amaz ösztönnél fogva, mely a szerelmesek tulajdona, Aladár soha nem szólt neki democraticus elveiről, sem feszült viszonyáról atyjával; érezte, mennyire ártana ez szerelmének. —

Egy nap a grófné következő levelet kapott:

Kedves cousine-om!

Egy évre elutazom. Ha szeretsz, várj meg.

Aladár.

Ez azon nap volt, midőn Aladár felébredvén, észrevette, hogy egy garasnak nem ura.

— Kezdődik a harcz — gondolá csaknem kéjes érzéssel öltözés közben.

Külön választotta minden felesleges holmiját, ékszereit, azokat a zálogházba letette s egyszerű lakást fogadván Budán, utnak indult valami állomást keresni, mig tanulmányait bevégzi. — Először is egy ismerős bankárhoz fordult. — A bankár épen akkor végezte ebédét s a kandalló előtt hörpölgette a fekete kávét.

— Kedves Aladár — üdvözlé az ifjut — isten hozta, hogy érzi magát, mily ritka szerencse!

Aladár kissé zavartan felelt, mert érezte, hogy tulajdonképen ő itt hamis helyzetben van. — A bankár arczára kis felhő ült, a jó ember kölcsöntől tartott.

— Rosz világban élünk, barátom, nagyon rosz világban, senkinek sincs pénze; nem ismerek olyan embert, magamon kezdve, ki kétszáz forintról rendelkezhetnék mint feleslegesről.

— A ki dolgozik — felelt Aladár — annak mindig van.

— Az igaz, egészen igaz; a munka szent dolog, nincs ennél szentebb a földön; — ön Franczia országban volt nem rég? — látszik, látszik.

— Beszéljünk őszintén — vága közbe az ifju, — én önhöz egy kéréssel jöttem.

A bankár arcza roppant megnyult.

— Én atyámmal összezördültem — folytatá Aladár — s most darab ideig munkám után akarok élni; önhöz jöttem, ha valami állomást adhatna irodájában.

A bankár hangos kaczajba tört ki, s oly nevetséges módon hengeredett egyet a pamlagon, hogy majd a kandallóba esett.

— Hahaha! gyönyörü, felséges, hahaha! az urfi az én irodámba, a nagy Szendrő család egyetlen ivadéka commis vagy correspondens — nagyszerű — mint tréfa felséges. — Ugyan kivel fogadott? no, ki vele, itt valami fogadás van, elő vele!

— Uram — szólt Aladár sértődve — ez nem tréfa, sőt a dolog igen is komoly.

Szünet lőn.

Végre a bankár felkelt, összeszedte magát, s aztán ünnepélyesen igy szólt:

— Bocsásson meg, kedves Aladár, de én valóban azt hittem, hogy ön tréfál. — Tudja mit, fogadja el tanácsomat, béküljön ki atyjával, s legyen a regénynek vége.

Aladár némán meghajtotta magát és elhagyta a termet.

IV.

A nyomor hasonlit a télhez. — Zord és kegyetlen. — Arra, hogy valaki a nyomort békén türje, szükséges, hogy ereiben proletarius vér folyjon. — Úr, ki selyem és bársony közt nőtt fel, a nyomor alatt megtörik.

Eljött a nap, midőn Aladárnak nem volt fája és téli kabátja.

Minden kutatásainak eredménye két franczia leczke volt, melyet nehány zsidó kisasszonynak adott házbérfejében és kosztért.

Csupán Aladár név alatt ismerték a háznál.

Aladár, tovább nem türhetvén e nyomort, egy estve, szürkületkor, átment Pestre.

Ismerős kereskedő boltjába ment be.

— Izsák ur — mondá — kérem a mellék szobába egy szóra.

— Hát nagysád hol volt ily sokáig — most veszem észre, hát, hogy jár ilyen hidegben felső kabát nélkül?

Megjegyzendő hogy Izsák ur minden speechet *hát* szóval kezdett és spékelt meg.

— Hát mit parancsol nagysád?

— Izsák — szólt az ifju — én bajban vagyok.

— *Hát* az öreg nagyságos ur?

— Haragszik reám.

— Hát békítse ki, békítse ki.

— Nem lehet, Izsák, azért jöttem hogy adjon nekem valami hivatalt e kereskedésben.

— Hát mit gondol az urfi! — hát mit mondanának a többi nagyságos urak. Hiszen koldussá lennék; Izsáknak nagyságos segédje van, mondanák a szomszédok — nagyságos ur tisztogatja az ablakát, rakja ki az auslagot, aztán hogy parancsolhatnék én nagysádnak, minő lélekkel mondhatnám: nagyságos ur menjen seperni, — nagyságos ur vigye ezt a csomagot ide vagy oda? Az nem lehet, maga láthatja nagyságod, hogy nem lehet. — Hát már hogy is gondolt ilyet? — Menjen haza nagyságod Szendrőre, ott uri módon megél, az öreg nagyságos ur pedig örömmel megbocsát. — Jaj! szólitanak — dolgom van — bocsásson meg, ajánlom magamat, csókolom az öreg nagyságos ur kezeit, alázatos szolgája.

Aladár szomoruan ballagott hazafelé.

Érezni kezdte, hogy büntelenül egyes ember nem szállhat szembe a társadalom bármely hibás megállapitott rendjével.

— Meglehet igazuk van — gondolá magában, midőn hideg szobájában lefeküdt. Szerencsére nem sokára elaludt, mélyen, édesen, mint alszik az ember midőn nyomorban van.

V.

A derék zsidó-asszonyt, ki Aladárnak szállást és kosztot adott franczia leczkékért, Frau von Merksnek hivták. — E derék asszonynak három nagy leánya volt. A ki közülük egyet ismert, az ismerte mind a hármat: ugyanis mind a háromnak fekete kondor haja volt, rövid nyaka, vastag ajka és lapos orra. Frau von Merks igen vagyonos hirben állt; életének nagyobb részét francziából németre fordított rémséges regények olvasásával töltötte, mi idejét annyira igénybe vette, hogy még felöltözködni sem volt ideje. Többnyire fehér lobogós ujju, földig érő otthonkában lehete őt látni, melyre, Rino Rinaldini módra, veres shawl volt vetve, mely shawlon, mellékesen szólva, kávé és zsirfoltok tündököltek. Frau von Merks a regény olvasás következtében megszokta mindenben valami ördögi cselt látni, s egyszersmind a legcsekélyebb alkalomra is a legnagyobb szavakat használta.

Egy péntek nap, midőn Aladár a kisasszonyok szobájába vala menendő, a salonon keresztül, hogy szokott leczkéjét megadja, az ajtót zárva találta. — Rövid idő mulva azonban ez felnyilt, de a leányok helyett Merks asszony lépett elő.

Haja költői rendetlenségben, fehér otthonkájára kétséges tisztaságu shawlja a szokottnál regényesebb hajlással felvetve, jobb kezében egy piszkos kölcsönkönyvtári könyvet tartva, bal kezét Aladár felé terjesztve — igy jelent meg.

— Vissza — kiáltá — vissza, nyomorult áruló.

Aladár megdöbbenve hátrált.

— Himmlische Mächte — folytatá Merksné — milyen szép, fiatal, szelid, és nyomorult áruló. — E rózsás ajk hazudik, e villogó szemek hazudnak — e fülek....

Itt Merksné, hirtelen nem kapván kifejezést, e szóval vágta ki magát: grosse Götter!

Aladár nem birt egy mosolyt visszatartani.

— Himmlische Mächte — mily demoralisatio, mily árulás — ő nevet — a vérszopó tigris nevet — iszszonyu, irtóztató, irtóztató! — szóljon, melyiket választotta ki áldozatul bünös csábitásaira, a szelid Rebeccát, a királyi Judithot, vagy a gyönyörü Rachelt, — szóljon — vagy talán, oh rettentő gondolat — én — én volnék az áldozat — segitség, segitség, zárjanak be minden ajtót.

— Le az álarczczal — folytatá — én mindent tudok; Izsák segédje elbeszélte, hogy ön gazdag, roppant gazdag; álruhában jár, bécsempészi magát a becsületes családok körébe és elcsábitja álompor és más ördögi eszközök által az ártatlan nőket. — Oh de én ellent fogok állani, én küzdeni fogok — oh! erőm elhagy, lankadok, segitség!

Merksné pamlagra rogyott.

Aladár, bárha érezte, hogy reá nézve a dolog komoly, nem birta a nevetést visszatartani.

Merksné felugrott. — Tehát nem én vagyok a kiszemelt áldozat hanem leányaim! Ki a házból nyomorult. — Holmiját megkapja a kapu közt, el innen!

Erre herkulesi karokkal megragadta Merksné Aladárt s a folyosóra kiröpítette.

— Himlische Mächte — kiáltá aztán — a nyomorult csábító! zárjanak be minden ajtót! — Négy védtelen ártatlan fiatal nő s e vérszopó tigris! — Grosse Götter, zárjanak be minden ajtót!

És Aladár félszédülésben hallotta a folyosóról mint recsegnek a zárak.

VI.

Roppant szél fujt a Dunaparton. Por fellegek emelkedtek teli üveg darabokkal és szeméttel. — S ki csak tehette, hajlékot keresett. Aladár nem érezte a zord időt, mert lázban volt. Gyors léptekkel haladt, maga sem tudván hova.

Ily rövid idő alatt már megtörtem volna? — mormogá fennhangon — hát egy évet sem birnék harczolni a társadalommal; midőn kiléptem osztályomból, nem tudnék osztályt találni mely befogad? Mint gályarabot multja, ugy üldözend engem is mindenütt a Szendrő név. — Nem, még harczolni fogok, saját erömön felvergödötten, nem fogadva el atyám alamizsnáját, bocsánata nélkül.

És mind jobban sietett.

— Hová megyek? nincs szállásom, éhes is vagyok. — Mit nem adnék, ha most valami láthatatlan hatalom zsebembe juttatna nehány száz forintot — tanulnék, gazdaggá lennék s egy nap igy szólanék a társadalomhoz: helyet nekem, helyet — a mit én szereztem!

Aladár egyszerre megállt; előtte feküdt valami a földön — igen vörös volt — Aladár utána hajolt — közelebbről megvizsgálta s öröm sikoltással lobogtatta kezében — pénzes tárcza volt, tele százasokkal.

— Mentve vagyok! Isten, köszönöm! most daczolni fogok veled, világ, s te lészesz kénytelen hajolni előttem.

Egyszerre Aladár reszketni kezdett s kiejté kezéből a tárczát; hiszen e pénz nem enyém — mondá — át kell azt adnom a rendőrségnek, e pénzt megtartani valódi *lopás* lenne.

Aladár kezébe rejtette fejét.

Hosszas idő mulva, végre magához tért. A pénznek csudálatos varázsa van. — Bárha Aladár elhatározta hogy reggel a pénzt átadja a rendőrségnek, mindazáltal, mióta a tárcza birtokában volt, mintegy könnyebben érezte magát — Éj lőn. — Aladár átment Pestre s a zord idő elől meghuzta magát egy kávéház szögletében. — A vendégek lassankint eloszlottak. — A pinczér közeledett Aladárhoz. — Ha itt akar ön maradni — sugá neki — tessék a mellék szobába besétálni. — Ott kártyáztak. — Aladár agyában megvillant a gondolat, hogy a sors akar rajta segíteni. — Használjuk az alkalmat — gondolá — e pénzzel nyerek — a találtat reggel a rendőrség kezébe szolgáltatom, a nyereség becsülettel enyém marad — vesztenem lehetetlen — de hátha vesztek? — vesztenem lehetetlen.

És Aladár az asztalhoz ült.

Aladár nyert, sokat nyert; aztán vesztett, aztán ujból nyert — mig reggel három órakor az utolsó százas is elment.

Félig mámorosan tántorgott ki a többi kártyázókkal a kávéházból.

Az utczán nagy kocsirobogás volt.

— Mit jelent ez, — kérdi egy kártyás — ily szokatlan időben?

A szép gróf Teremynénél ma nagy bál van eljegyzése ünnepére — felelt a másik.

Aladár ájultan rogyott a kövezetre.

Sipoltak a szendrői vasuti állomáson.

Az öreg Szendrő karszékében ülve lapozott egy könyvet — nehány hó alatt tiz évet vénült. Zsuzsi néni az ablaknál ült, de nem kötött, sőt oly mozdulatlan volt, mint egy szobor.

Az ajtó felnyilt.

Aladár atyja karjaiba rohant. Az öreg örömkönyek közt ölelgette.

— Rosz fiu — szólt — mennyi bánatot okoztál nekünk, de én megbocsátok s kivánom isten is bocsásson meg neked, szegény Zsuzsiért, nézd csak mennyit sirt.....

Aladár Zsuzsi néni felé rohant és sikoltással borzadt vissza.

Zsuzsi néni vak volt.

BOLNAI.

IRODALOM.

Csolnakút Rotterdamtól Pestig. Irta Birly István. Grill K. bizománya, Pest. 1863. — Ime nem rég keletkezett s már is oly szép fejlődésnek indult sportirodalmunk egyik legujabb terméke. Örvendünk e fejlődésnek, a nélkül, hogy tulbecsülnők. Bizonyára irodalmunknak nem egy oly ága van, melynek felvirulását sokkal nagyobb örömmel üdvözelnők, mint ezt, de teljességgel nem tartozunk azok közé, kik a sportirodalom fontosságát tagadják vagy épen lenézik. Csak pusztán viszonyaink szempontjából is méltánylást érdemel sportirodalmunk. Meglehetős befolyással van arra nézve, hogy a fensőbb köröket közelebb hozza az irodalomhoz, e mellett némi uj elemet vegyit belé, melynek hatása csak jótékony lehet.

E munka első kisérlet sportirodalmunknak oly ágában, mely egészen parlagon hever. Más felől érdekét nagyon növeli az, hogy e csolnakutat a Rajnán és Majnán fölfelé, a Lajoscsatornán és Dunán, Rotterdamtól Pestig megtenni, bár több izben kisérlették meg, eddig csak hazánk két fiának sikerült, Birly Istvánnak, ki az ut küzdelmeit csinos rajzokkal diszitve e munkájában a világ elébe bocsátotta, és társának, Rosti Pálnak, kinek a munka ajánlva van, az együtt töltött jó és rosz napok emlékéül. A munka tüzetes birálatát a szakértőkre hagyva, csak az irodalmi formára teszünk egy pár megjegyzést. Méltánylatot érdemel szerző, hogy némi művészi hatásra törekedett s utrajzát táj- és genre-képekkel igyekezett átszőni, melyek az ily művekben annyira helyökön vannak, sőt az egyik főérdeket szokták képezni. Kár, hogy a czélzat ritkán sikerül s egy-egy genre vagy tájkép hamarább megszakad, mintsem művészi egészszé kerekedhetnék ki. A mi a nyelvet illeti, nem egy helyt találkozunk germanismussal, különben elég folyékony, egyszerü, ment minden affectatiótól és szónoki dagálytól, mi nálunk nem épen mindennapi jelenség. Ismertetésül hadd közöljünk belőle mutatványt, a „Rajna rémei“ czimü szakaszt majdnem egészen:

„A jövő nap volt az, mely egész merényletünk kulcsát tartotta, melyre már rég óta aggodalomteljesen gondoltunk, mert most jöttünk a Rajna legnagyobb akadályai, legveszedelmesebb pontjaihoz; e nap szerencsés befejezésétől függött, végrehajtjuk-e tervünket és szerencsésen haza hozzuk-e Ellidánkat (a csolnak neve) és talán személyeinket is. Egy, az ily hegyi szorosokban nem szokatlan, rögtön lecsapó szélvész, egy válságos perczben eltörő evező, szakadó kormánykötél, vagy bármily még eddig nem mutatkozott, vagy az eddigi tulhasználatból eredt gyöngeség a hajó szerkezetében, meghiusithatta minden eddigi fáradságunkat, dugába dönthette egész vállalatunkat.

„Alig félórányi távolságban St. Goar helységétől van a vészteljes Lorlei örvénye, melynek rémületes szépségét számtalan költő énekelte, melynek mythosza a legrégibb időkből származik; remek szépségü szüz ő, kinek gyönyörü alakja a magas sziklafalon szemlélhető, bájos énekkel és hárfajátékkal édesgetve magához a hajóst, és keserves könnyekkel siratva annak elkerülhetlen szörnyü vesztét.

Den Schiffer im kleinen Schiffe
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh!

Ich glaube die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn,
Und das hat mit ihrem Singen
Die Lorelei gethan. *)

What a whirlwind is at her head
And what a whirlpool full of depth and danger
Is all about her ..... **)

„Valóságban egy meredek óriási sziklafal ez, mely a szük medrében dühösen lezúgó Rajnába messze belé áll és a folyam böszült árját megakasztva, azt hatalmas örvényekben a tulsó part felé hajtja, hol az kissé lejebb majdnem szintén oly nagy akadályt találva, ismét örvényes hullámokban visszataszittatik és végre a st. Goar melletti rohamot idézi elő.

„Tudakolódzva elindulásunk előtt a hajósoknál, kik kormányosokul szoktak szolgálni az átmenő hajókon, mi módon juthatunk legjobban mind ezen keresztül, feleleteikből átláttuk, hogy kormány nélkül az örvények és egymást rögtön felváltó huzamoknak neki menni merő képtelenség volna, minthogy pedig a folyam sokkal erősebb itt, semhogy egyikünk kormányozva, a másik egyedül felbirta volna evezni a hajót, kénytelenek voltunk kormányost keresni az emlitett piloták közt. De ez nem volt oly könnyü dolog, mindnyájan oly képtelenségnek gondolták egész vállalatunkat, és különösen gyenge hajónk vékony deszkáihoz oly kevés bizalmuk volt, hogy eleinte egyik sem akart a dologról valamit hallani, hasztalan meséltük el nekik, mily szeleket és hullámokat állott ki az oly gyönge kinézésü hajó Németalföld széles vizein, ezeket ők nem ösmerték és következőleg nem is hatott rájok beszédünk; csak mikor végre elmondtuk és szavunkra bizonyitottuk, hogy az engersi szoroson áteveztünk,

*) Heine. **) Byron.

kezdettek némileg hajlandóbbak lenni valóban fényes ajánlataink elfogadására; szereztünk végre egy derék embert, ki maga is hajó-tulajdonos levén és maga szokván kormányozni nagy teherhajóit, a járást tökéletesen ismerte, sőt azzal is, hogy vagyonos ember létére nem lehetett feltenni, hogy egy tuczat tallérért életét fogná koczkáztatni, némi megnyugtatást adott.

„Az innenső part mellett elmenni lehetlen levén, alig hogy a várost elhagytuk, a tulsó oldalra kellett térnünk, és itt már az alsó, bár gyöngébb örvényeken, átevezve, előérzetét kaptuk annak, mi vár reánk; bár legkisebb szél sem volt a levegőben, hatalmas habok csapkodtak körülöttünk, és a szüntelen egymással találkozó vizzuhamok ugy ránczigálták a hajót a kormányos minden ügyessége daczára, mintha hatalmas kar ragadta volna meg, hogy szeszélyes játékát üzze vele. A tulsó part mellett a viz, bár sebes de csendes volt, és lassan haladva, a kormányzásra pedig nem levén gondunk, időnk volt a vad szépségü tájat szemlélni.

„Körülöttünk és megettünk magasra nyúló sziklafalak, jobbra-balra kis távolságban festői változatossággal a hegyek csúcsain a kelő nap sugáriban fénylő számos várromok, távolabb előttünk a vizből kiemelkedő még ködfátyolba borított St. Goar városa.

„Mindinkább közeledtünk a Lorlei sziklafalához, és egészen alatta vonultunk el, mig legkiállóbb részéhez értünk, itt ismét el kelletett az eddig védő gátként szolgáló sziklapartot hagyni, mert a szeglet felett oly erővel rohan a viz a sziklának, hogy bármely erős hajót apró darabokra zuzna; át kellett tehát vágnunk a hatalmas örvények közepén, oly őrülten csapkodó hullámok közt, hogy hajónk, bár evezőink és a kormány biztos irányban megtartották, valódi tarantellát tánczolt; oly mozgása volt a viznek, mintha valami Titánok óriási üstben forralnák azt egy földalatti vulkán tüzével, — és bár hosszas gyakorlatunk következtében gépszerü biztossággal és pontossággal hajtogattuk evezőinket, nagy vigyázatra volt szükségünk, hogy a minden irányban csapkodó habok és a hajó bizonytalan mozgása által meg ne zavartassunk.

„Mintegy félóráig tarthatott az egész munka és túl voltunk utunk legnagyobb veszedelmén; bár soha sem kételkedtünk egy perczig sem, hogy meg lehet tenni, mégis szabadabban lélekzettünk most, hogy csakugyan meg volt téve.

„Rövid idő mulva egy más hires veszélyes ponthoz, az ugy nevezett „Sieben Jungfrau im Rhein"-hoz értünk, hét egymáshoz közel a viz medrében kellemetlenül elhelyezett sziklához, melyeket, a mint mesélik, soha hajó meg nem közelített a nélkül, hogy össze ne zuzatott volna; nem levén nagy tisztelői a népmondáknak, meg szerettük volna közelebbről nézni, vajon csakugyan oly igaz joggal viselik-e nevüket e barna szörnyek, de kormányosunk, bár egyébként értelmes ember, nem mert a helybeli traditiókkal daczolni és kereken megtagadva beleegyezését, abban kénytelenített hagyni tréfánkat. E veszedelmes helyeken fogják leginkább a hires „Rheinlachs"-ot, és a hol csak a part lehetségessé tette, erős köteleken fekvő hajókat láttunk, melyekről hálók lógnak a mélybe, és a mint mondják, nagy summákat fizetnek a halászok évenként egy ily hajó felállíthatásáért.

„A gyönyörü tiszta, éles levegő és az erős munka hamar megemésztették velünk első reggelinket, és már nyolcz órakor nagy étvágygyal szálltunk partra Ober-Wesel helységénél villás reggelire; de a kijelölt fogadóba érvén láttuk, hogy ott sok remény vágyaink teljesitésére nincsen, minden oly rendetlen állapotban volt, mintha egy dúló tatárcsapat csak épen most vonult volna keresztül, felforgatott székek, a földön és piszkos asztalokon heverő üres palaczkok és poharak, az összeöntözött padolat, nem épen épületesen töltött éjszakáról tanuskodtak, végre megpillantottuk mind ezen zürzavar okozóit, be nem takart ágyakon, pamlagokon, és ezek hiányában székeken, nehéz álomba merülve. Tanulók voltak egy közel levő egyetemből, kik egy ugy nevezett „Commerce", magyarul: nagyszerü ivásra rándultak ki ide. Láttuk volt őket az előbbi napon, midőn egy különösen ezen alkalomra fogadott gőzösön, zene mellett énekelve és taraczkokat durrogtatva, haladtak el mellettünk. Egy nagynehezen előszólitott álomittas szolgáló két ásitás közt kihebegte, hogy bizony a háznál semmi sincs már, s igy mivel sem szolgálhatnak.

„Szomoruan visszavonultunk hajónkra, éhesen és fáradtan folytatandók utunkat, midőn nagy örömünkre, a város másik végén, még egy fogadót fedeztünk fel; hamar partra szálltunk ismét, és szerencsésebbek mintsem elébb, táplálékot és nyugalmat szereztünk magunknak.

„E házban is volt ugyan egy része a vig társaságnak, de a nagy lakoma nem itt menvén véghez, minden maga rendén volt; itt mulatásunk ideje alatt lassanként elkezdettek jönni Gambrinus imádói, hogy égő homlokaikat a viz melletti fris szellőben meghütve, uj erőt szerezzenek a nap folytában ismétlendő hös tettekre.

„A város előtt a folyam, kissé kitágulván, nem igen sebes, és meglehetős könnyen haladtunk egy kis ideig, de mintegy félóra mulva ismét szükre szorúl, és egész Bingenig folytonosan meredek erdős sziklahegyek közé erőltetve, számtalan sziklák és sziklaszigetek által amugy is elégtelen medrében megszorítva, mindinkább ragadóvá válik, mig mélysége sokszor tiz ölnyinél is több.

„Legelső nagyobbszerü akadály, melyhez értünk, egy a folyón keresztül fekvő, annak több mintsem medre felét elfoglaló, sziklasziget:

Venimus ad scopulum fortem littusque praeruptum.
Vorticibus fluvius decurrens inde profundis. *)

melynek közepén az ugynevezett Pfalz vagyon épitve, egy meglehetős tágas, nagyobb részt jó karban tartott és jelenleg puskaporos toronynak használt régi várkastély, mely az egykori Pfalzgrófok tulajdona volt, és melyben a régi hagyomány szerint a Pfalz-grófnék szoktak férjeik távolléte alatt mulatni. Ezen helyhez közeledve, a sziklás partok felé szorított vizet oly sebesnek találtuk, hogy abban haladni nem birtunk, hanem a folyam közepére vonultunk, hol a széles szikla oltalma alatt nagy erőlködés nélkül egészen az épület mellé eljutottunk, ott pedig egy kis, a sziklák közt kanyaruló nyiláson átcsuszva, a sziget feletti szelidebb vizbe jutottunk.

„Kevés helység van itt a Rajna partján, mert a meredek hegyek nem engednek erre alkalmatos helyet, de annál több a régi várrom, és ha, a mint a történet beszéli, ezek jobbára rabló vitézek által voltak a hajdankorban lakva, nem igen kellemes lehetett azon időben az amugy is, a gőzerő feltalálása előtt, annyi veszedelemmel összekötött rajnai hajózás ezen a vidéken.

„Már nagyon lassan haladtunk, és a munka oly fárasztó volt, hogy több izben meg kellett állni, pihentetni karjainkat és különösen lélekzetünket visszanyerni, mert csak igen sebes mértékben lehetett némikép előre erőltetni a hajót, végre minden iparkodás daczára, a folyó medre mindenütt egyforma sebes levén, az evezővel való tovább haladás lehetlenné vált, és minthogy hivek akartunk maradni elvünkhez, semmi nemü idegen segitséget nem használni, partra szállottunk, és kötélre kötve hajónkat, azt magunk után vontattuk:

. . . . . prolixum pectora circum
Succincti funem, supremis viribus instant,
Et contra fluctus stridens propellitur Argo,
Contrariusque undas lapidoso in littore sulcat. **)

A viz rohama oly erős volt, hogy ily módon is csak nagy nehezen és lassan tudtunk haladni.

„Ezen hely akadályaink utolsója az ugynevezett Bingerloch volt; itt a Rajna, mely feljebb igen széles és hatalmas folyó, egyszerre a közeledő meredek hegyek által igen szükre szorítatik, mig ezen szük medrének még több mint háromnegyedét folytonos lánczolatban levő kisebb nagyobb sziklák foglalják el, melyek egészen a tulsó meredek partig terjeszkednek; a fennmaradt csekély nyiláson kényteleníttetik e szerint az egész viztömeg keresztülmenni, mi természetesen oly rohamot idéz elő, hogy ellene még a gőzösök is nagynehezen és fölötte lassan tudnak haladni. Mindig csak egy hajónak szabad egyszerre a szorosba menni, és ha a gőzös lefelé megy rajta keresztül, a habok mintegy két ölnyire csapkodnak fel a meredek partfal ellen; nagyon kellett tehát vigyáznunk, nehogy áthaladásunk ideje alatt gőzhajóval találkozzunk, mert ez a legjobb akarat mellett sem állhatván meg, irgalom nélkül zúzta volna szét Ellidánkat a part ellen.

„Magához a szoroshoz érvén, a nyomás, melyet a rohanó ár hajónk ellen gyakorolt, oly nagy volt, hogy több izben fáradságos lassu haladásunkban megakadtunk, és végre a kötél annyira feszült, hogy szükségesnek láttuk még a horgony kötelét is segitségül venni és két kötelen vontatni fel hajónkat. Megkerülvén a sziklatorkot, ismét csendes és sima vizet találtunk; evezőhöz fogtunk tehát ujra és nehány percznyi munka után Bingen városnál kikötve, az igen jeles „Victoria Hôtél"-be szállottunk.

„Nagy volt megelégedésünk, midőn itt partra léptünk, mert tudtuk, hogy ezentúl semmi komoly akadály nem állhatja utunkat, idő és kitartás volt minden, mire ezentúl szükségünk volt, hogy szerencsés végre vezessük mindeddig kétséges vállalatunkat.

„Bingen környéke egyike a Rajna legszebb pontjainak. Kanyarulat mellett fekszik, melyet a lapos vidékről jövő folyam képez, mielőtt a meredek sziklahegyek közé szorulna, s igy egy oldalt legtermékenyebb térségen csendesen átkigyózva:

Frugiferus terras splendentibus alluit undis;

másfelől pedig sötét sziklaormok közt vadul átrohanva lehet azt szemlélni.

„Legszebb a kilátás egy csak félórányi távolságban fekvő kis templom mellől, mely az itt végződő hegyek utolsó pontján áll, s az épen emlitett két folyó mederre kimondhatlan szép látványt szolgáltat. Nem is mulasztottuk el, Ellidáról kiállott veszedelmei után illőn gondoskodva, a nap fáradságai daczára, azonnal oda kirándulni s az épen lenyugvó nap tündérvilágitásában csodálni a természet ezen remekét. Valóban meglepő, ha az ember az ugynevezett Rheingau számtalan kies helysége közt csendesen és tágasan elnyuló folyamról szemeit egyszerre azon vad hegyi torkolatnak fordítja, melyen utját áterőszakolnia kell.

„A viz medrét elfogó hosszu sziklasor közepén egy torony romja szemlélhető, melyről az a monda, hogy e vidék egykori ura Hatto püspök épité menhelyül az őt üldöző egerek ellen; mert ezen szent ember egy rosz termés következtében a népét nyomorító éhséget kizsákmányolandó, nagy mennyiségü előlegesen öszveszedett gabonát lakában rejtve tartott, csak roppant áron akarván abból a szükölködőknek kenyeret adni, de isten — ugy beszéli a monda — megbünteté az állásáról megfeledkezett papot és a vidék minden egere lakába gyülve, éjjel nappal zaklatta. Üldözőitől menekülendő, az ezen esemény után „egértorony"-nak nevezett lakot épitteté, remélvén, hogy a vizrohamon keresztül nem fogják őt ellenségei követhetni, de alig vonult be oda, mikor az egerek is megjelentek s éjjel nappal

*) **) Orpheus: Argonaut.

minden nyugalomtól megfosztva, gonosz életének nyomorult véget vetettek.

„Bingenben ismét uj meséket olvastunk utazásunk felől, különösen ki volt ott emelve az ut oka: nagyszerü fogadás, melyet magam négyezer font sterlinggel hallék jelezni. Német előtt t. i. egy ily fáradsággal, sőt tán némi veszélylyel is járó sport oly valami megfoghatlan, hogy azt csak nagy fogadással előidézett nyereség-vágygyal magyarázhatja meg.

„Szint oly haszontalan küzdöttünk élő szóval és ujságban ezen állitás ellen, mint az erőszakosan ránk tukmált angol nemzetiség ellen, mert a vidék lakossága a zászlót csak diszitménynek tekintve, nem is vette figyelembe nemzetiségünket jelelő magyar lobogónkat. Angolok voltunk, és nagy fogadás következtében Londonból Konstanczinápolyba mentünk csolnakunkon, mely kalandor merényletben egyébként, az ujságirók véleménye szerint, okvetlen vesztünket fogjuk találni.

„Másnap mint egy öt mértföldnyi utat szándékozván tenni, nem igen siettünk elhagyni jó fogadónkat, annál inkább, hogy esővel vegyitett köd boritá a láthatárt, csak hét óra tájban léptünk hajónkba és igen jól esett a lassubban folyó vizben a könnyebb munka a mult napok nagy fáradságai után, de még jobban megörültünk, midőn mintegy más fél órai evezés után, hatalmas szél kezdett dél-nyugotról fujni, melyet, minthogy a Rajna itt keletről nyugotra folyik, igen jól használhattunk vitorlázásra.

„Eddig utunk főirányа délnek volt, csak itt fordultunk valahára kelet felé, merre kedves magyar hazánk szép határa fekszik, a kényelmes haladáson kivül tehát még azon kellemes érzés is örvendeztetett, hogy sebesen röpültünk honunk felé:

Oh schön ist 's immer vom fernen Lande
Die Segel wenden zum Heimathsstrande. *)

Nagy sebességgel haladtunk előre, ugy hogy a számos gőzös közül egy sem ért utól, és majdnem sok is volt a jóból, mert sokszor mindketten kénytelenek voltunk, testünket, mennyire csak lehetett, egyfelől a hajóból kilógatni, hogy a vitorla által másik felére fektetett hajót némileg egyensulyozhassuk."

ZENE.

Mult alkalommal a népdalokról szólván, nem lesz érdektelen utólagosan megemlitnem, hogy nemrég jelent meg Lipcsében is két magyar dal Franz Robert müvei közt. Az egyik: „Blätter lässt die Blume fallen" Petőfinek ismert költeménye „Hull a levél a virágról;" a másik: „Hatte Liebchen zwei" szintén egy ismert népdalunk: „Volt szeretőm kettő." Ámbár Franz Robert a mai korban a németeknek legnagyobb dalköltője, de e két dal ujabb bizonysága annak, hogy idegen ajku zeneköltő ilynemü kisérletei nem sikerülhetnek szokásaink, nyelvünk s mütermékeink alapos ismerete nélkül. Igy nem sikerült Brahms törekvése, kiről pedig Schumann azt hitte, hogy azt a mit ő elkezdett épitni, be fogja végezni, s tehát tehetségre nézt egyike Némethon legelsőinek. Igaz, hogy F. R. két magyar dalának kidolgozása kiváló szép, s különösen a Petőfiére sok gondot fordított; de azt kell hinnem szerzőről, hogy nem ismeri ugyane szókölteménynek eredeti magyar dallamát, mely magyar ég alatt magyar szivből fakadt. E dal nemcsak azért jobb a német származásunál, mert magyar jellemü; hanem dallama szebb s a szókölteménynyel inkább összhangzik. — Mit tesz F. R. a költemény kezdetével? Kezdi lágy G.-ben: Blätter lässt die Blume fallen" s ez elég hü, de a rá következő „Und von Liebchen muss ich wallen" kemény B.-ben nem felel meg azon fájdalomnak, melylyel mondja Petőfi: „Elválok én a babámtól" sőt épen mintha örvendene ez elválason, mit aztán alig tesz jóvá a dal folytatása: „Gott mit dir du Kleines, Gott mit dir du feines süsses Täubchen." — Mit tesz e szöveggel a természet nyelvén szóló magyar dalköltő? Szintén lágy hangnemben kezdi: „Hull a levél a virágról" s igen következetesen ismétli e dallamot erre is: „Elválok én a babámtól" mert a gondolat ugyanegy: t. i. a mint hull a levél a virágról, ugy válok el a babámtól. Hogy lehet már most e rokongondolatot lágy és kemény hangnemben adni? A másik népdal a második ütenyméretével kezdődik, mely egymaga eléggé elárulja, hogy F. R.-nek sejtelme sincs arról, mire kell figyelni, hogy a mü legalább külsőségekben megfeleljen a magyar népdal igényeinek. — E két dalról, melynek egyébiránt még hat testvére van, csak azért tettem említést, hogy azon müitészekkel szemközt, kik nemrég is a néhai Szépmüvészeti Csarnokban épen ellenünk nagy szavakkal emlegették Willmers, Dreyschock, Brahms stb. zenénk körüli érdemeit, (Franz Robertet alig ha ismerik, különben nyolcz dalával dicsekedtek volna) hogy mondom, ezekkel szemközt ujabban bebizonyitsam, hogy a száraz zenei tudomány még senkit sem tehet magyar zeneköltővé. Ha a Sz. Csarnok ujjmutatása után utánoznák zeneköltőink Franz Robertet, a mint sokan majmolják Willmers s mások magyar átiratait, mindebből nem lenne egyéb egy nagyszerü miseriánál. Hát ha még valaki Franz Robert magyar dalait (melyek egyébiránt mint német dalok remekül vannak dolgozva) meghonositná! — Könnyen megérhetnők azon esetet, mit megértünk az aszuborokkal. — Német szomszédaink t. i. megkedvelték e magyar italt, s izlelgetés közben utánunk elnevezték „Auszbruk"-nak, mert nyelvidegük nem volt alkalmas az „aszuborok" tiszta kiejtésére. Napjainkban a magyart szenvelgő

*) Tegner: Frithjof.

vendéglősök nem tudván, hogy az Auszbruk tulajdonkép magyar szó, igy forditották magyarra: „kitörés", miszerint ma már nincs tokaji aszuborunk, hanem van tokaji kitörésünk.

De hagyjuk most e tért, s kövessen az olvasó a hangversenyek termeibe, hol az igaz és szép mellett egyaránt áldoznak a hiuság, nagyravágyás és üzérkedés oltárán.

Mióta Zellner Pesten volt, nem feledhetem e szót: historia, s ezért ha csak historiai szempontból, röviden megemlitem azon régen elhangzott hangversenyeket is, melyekről a Koszorú lapjai még nem emlékeztek.

Ketten Henrik csuda gyermek zongora hangversenye már oly rég volt, hogy, fájdalom, a napját meg sem nevezhetem, s csak a történet helyét jegyzem fel: a muzeum nagy teremét. Miután K. már tiz s tán több hangversenyt adott fővárosunkban, s mindig ugyanazon nótákat hallatta, fölösleges lenne kicsépelt műsorát részletezni. — Lehet, hogy ez előadásokon (mint szintén az ezelőttieken is) a nagypapák és nagymamák, édespapák és édesmamák könyeztek örömükben, a gyermek-ember nagyságán, s lehet, hogy haza menve szemrehányásokat tettek az illető zongoramestereknek, kik szép tehetségü növendékeiket még nem vitték a csudának ily magas tökélyére: én azonban az exaltatio helyett inkább bizonyos borzadályt érzek: mintha egy bölcsős gyermeket Hegel nyelvén hallanék társalogni, látnám fonynyadt orrán a pápaszemet, piczi állán Nostradamus óriás szakállát, melynek hegyét minden lépten a lábával tapodja. Azonban ne bántsuk a kis művészt. Ő még oly ponton áll, hogy válhatik belőle: minden, sok és semmi is. — E hangverseny műsora közt különös érdekü volt Zimainak egy dala: „Zord az idő." Z. ur szorgalmas és előretörő dalköltő, ki a népdal körén már is túllépett. Még nagyobb siker koszorúzandja törekvését: ha megkisérti a népiességen tul vitt formákból kihagyni azon elemeket, mik szorosan csak a népdalra tartoznak, és ha e kisérlete sikerül. — Nehéz feladat, de nem lehetlen. Ha könnyü lenne, ugy mindenki megtehetné, és senkinek sem szolgálna érdemül. — Azért csak bátran előre! a diadal szép lesz; rosz esetben a bukás is érdem.

Szintén a muzeum teremében volt febr. 22-kén a pesti ágostai hitvallásu evangelikus gyámintézet javára rendezett hangverseny. Érdekes műsora következő volt: 1) „Ébredezzünk, ezt kiáltja" chorál 160 hang által előadva. E chorál Mendelssohn „Paulus" czimü oratoriumának egy része; igazgatta Wöhler ur, az unio dalegylet főnöke. Az előadás szabatos volt. 2) Hangverseny darab két zongorára Thern Károlytól; előadták Thern Lajos és Vilmos testvérek. 3) Aria „Figaro lakadalmá"-ból; énekelte Drasche-Cornet asszony. A t. mükedvelőnőnek, azt hiszem, a gyámintézet már köszönetet mondott, s ha mi is ezt teszszük, csakis a gyámintézet és nem a művészet érdekében. 4) „Az alföldön halász legény vagyok én" és „Káka tövén" stb. stb. népdalok egy-egy allegroval megtoldva. Férfi karra alkalmazta Wöhler G. ur, s előadta a pesti unio dalegylet. — A magyar népdalok négy hangra alkalmazása körül tanácsosnak tartom: vigyázni az öszhangzatok összefüzésében, hogy azok ne legyenek felette tömöttek, s különösen a rövid szótagokra ne essék uj öszhangzat. Felette hálátlan ujabb meg ujabb öszhangzatot csinálni eme rövid szótagokra azért, mert mielőtt tisztán hallhatnók, s ez által elő lennénk készitve a következőre, a dalnok már tova ment, sőt a kevésbbé gyakorlott énekesek zavart okoznak. A népdal maga is egyszerű levén, megkivánja, hogy öszhangositása szintén az legyen; ellenkező esetben idegenszerü lesz, mely a magyar fülnek nem esik inyére. — A ki ezen tul akar menni, a népdalok helyett irjon balladát, vagy más művészi formába öntött dalokat. 5) Dalok Schuberttől; énekelte Simon ur. 6) Magyar ábránd két zongorára. Thern Károlytól; előadták Thern Lajos és Vilmos testvérek. — A magyar ábrándból Reményi fecskéje repült a közönség elé. Viszont fecske; megint fecske és kerek erdő. Szerző még jobban kisallangozta, mint eddig Reményi és Ábrányi. Finaléjától többet vártam. Hálátlan tér, de jobb, ha Thern ur művésziebb formákban tesz kisérleteket, s a közönséget solidabb művekkel solidabbá igyekszik tenni. — Thern ur egyébaránt két fiában bemutatta, hogy derék zongora tanitó. Annak különösen lehet örvendeni, hogy a két gyermek nem csudagyermek, hanem solid uton halad. — 7) Arioso „Paulus" oratoriumból és „Suleika" dal Mendelssohntól, énekelte Hofbauer k. a. — Ha énekelte-e, vagy ugy történt, mint az utolsó philharmoniai hangversenyen? nem tudom, mert a hatodik számot nem várhattam meg, s igy szintén sajnálom, hogy Luther: „Erős vár a mi istenünk" choráljat sem hallottam.

Márczius 1-sőjén viszont a muzeumban folyt le a 3-dik philharmoniai hangverseny. — Első száma volt Schumann kemény C symphoniája. E mű az első ütenytől az utolsóig óriási szenvedélyek harcza; nagyszerüségét leirni lehetlen. Ily küzdelmek után nem csuda, ha a maestro idegrendszere felbomlott, s a gyönge test az erős lélek terhe alatt összeroskadt. Schumann megőrült, de e művét a szomoru csapás előtt már bevégezte. A második szám Festetics Leo gróf „Ave Máriája" volt. — Hogy az igazgatóság ily silányságokat vesz fel műsorába, méltán megrovandó. Minő dallam! minő kiséret! és mind ennek Schumann C. symphoniája után kellett következni. Egyébaránt C. ur (a Lloyd zenereferense) azt állitja, hogy a gróf ur Pergolesi stilben ir, s elismeréssel szól Ave Máriája felől. Meghiszem, hogy C. ur ismeri gr. Festeticset, de azt nem hiszem, hogy ismerné Pergolesit. A gróf ur csinál ötödmeneteket (f—c. e—h), de Pergolesi ilyesmikre akkor sem vetemedik, ha akarná, mert a tolla ugy megszokta a

helyesirást, hogy a keresztállások és tiltott ötödök előtt megakadna, s daczoskodnék mint a paripa, mely két lábra ágaskodik s hortyog, ha valamely ismeretlen tárgyon kell átlépnie. A harmadik szám elmaradt. — A negyediket, Goethe Egmontjának zenéje tette, Egressi G. ur szavalata, s Huber Ida k. a. éneke mellett. — E. elmondta röviden a felvonások tartalmát. Egy szomoru játék helyett ily kivonattal hatni, még pedig ugy, hogy ebből a zenét is helyesen fogjuk fel, lehetlen. A maga helyén — a szinpadon — mire Goethe és Beethoven számitott, az egésznek más hatása van.

BARTALUS ISTVÁN.

Hugó Károly automimikai előadása. (Az „Europa“ teremében február 26-dikán.) — Mi az automimika? Egy uj művészet, Hugó K. ur tanulmánya, mely sem szinészet, sem művészi felolvasás, hanem mindenikből valami; szóval az, midőn valaki kiáll jelmezben és játszik egyszerre öt-hat személyt, egy egész drámát. Mi nem hiszünk ez uj művészet jogosultságában. Mi szükség oly művészetre, mely a szinészet hatását igyekszik elérni, de nincs hozzá elég eszköze s épen azért nem idézhet elő illusiot, legyen bármily nagy tehetség az előadó? Mi szükség a művészi felolvasás határait mind kijebb terjeszteni, egészen a szinészetbe olvasztani, s veszélyeztetve azt a hatást, melyet ez eszközénél fogva elérhet, kapkodni olyan után, a mi elérhetlen.

A szinészet több ember szenvedélye által előidézett cselekvényt ábrázol s ugy, mintha minden épen előttünk történnék meg. A legtökéletesb illusiót igyekszik felkölteni s erre nézve felhasznál mindent, egész a diszitmények- és jelmezekig. Most előáll az automimikus egy ember jelmezében s azt kivánja tőlünk, nézzük őt több embernek, ebben a pillanatban öregnek, a másikban ifjúnak, most férfinak, majd nőnek, holott ez illusió előidézésére csak egyetlen eszközzel rendelkezik, a hanggal. A művészi felolvasás, a mint az Tieck gyakorolta és Boz Dickens ujra divatba hozta, sem előttünk történő cselekvényt, sem élő személyt nem kiván ábrázolni. A mint neve mutatja, csak felolvasás. De abban különbözik másnemü felolvasástól, hogy a hang és szavalat által, némi mérsékelt s épen nem szinészies tag- és arczjáték kiséretében, jellemzetesen igyekszik kiemelni a személyek helyzeteit és szenvedélyeit, mi sokkal hatásosbbá teszi a művet, mintha magunk magunkban olvasnók. Az automimikus megveti a felolvasó egyszerü polgári ruháját, eldobja a könyvet, jelmezbe öltözik, azonban képtelen levén a szinészszel versenyezni, egyszersmind megrontja a felolvasó egyszerü hatását is, a nélkül, hogy valami egyébbel birná pótolni.

Ez, ugy szólva, előleges nézetünket az automimikáról csak megerősité Hugó ur előadása. Az a két rész volt benne legsikerültebb, melyek tulajdonkép szinészeti monologok: Nostradamus jelenése a „Pokoli szinjáték„ból s Apolló segélyül hivása. A valóban automimikai rész: nehány jelenet „Brutus és Lucretia“ czimü tragediájából, csekély hatást tett, bár Hugó ur szépen és jellemzetesen igyekezett szavalni. Őszinte tanácsunk az: vagy csak monologokat játszszék Hugó ur jelmezben s igy küzdjön a szinész koszorújáért vagy pedig polgári ruhában üljön asztalhoz s igyekezzék felülmulni Tiecket és Dickenst. Az automimika számára nem teremhet koszorú, legfeljebb csak akkor, ha Thespis korába esnék vissza a drámai művészet, de ekkor is mi hamar előállana az Aischilos és Sophocles reformja!

VEGYES.

— A magyar akadémia hétfői ülésében, (márcz. 2.) *Hunfalvy* Pál ismertette és olykor megjegyzéseivel kisérte *Müller Miksa* oxfordi hires nyelvtudós munkáját a „nyelvtudományról.“ E munkát az emlitett tudós először kilencz felolvasásban, vegyes közönségnek, mutatta be nagy tetszéssel; de azért nem kisebb az elismerés, melyben a tudós világ részéről is találkozott. Tartalmára nincs helyünk kiterjeszkedni: csupán följegyezzük mint egyik ujabb tényt arra, hogy az előadás népszerü formája nem akadály, hogy valamely mü a szakértők tetszését is megnyerje. — Egyéb tárgy nem volt.

— „A debreczeni ref. felsőbb tanulók olvasó Egylete“ a Kisfaludy-társaság *alapitói* közé lépett, 100 uj forintot küldött be a társaság igazgatójához. E tőke, — mint az egylet elnöke irja — „a tanulóktól gyült egybe; 115 hit- jog- és bölcsészettanuló tette össze filléreit, miután meghallák a felhivó szót.“ A derék ifjak tette magában hordja dicséretét.

* Izsó Miklós jelenleg Lisznyai Kálmán életnagyságú mell-szobrán dolgozik. Ugyan ő készíti az akadémia palotájának homlokzatát diszitendő szobor-csoportozat mintázatát. A részben elkészült terv középen Pannoniát ábrázolja, a mint kiterjesztett adakozó fiait fogadja. Körötte az adakozók. A férfi kardját, az anya gyermekét, a dús kincseit, a gazda buzáját, s a költő — lantját nyujtja áldozatul. Az egész, Izsó művészi felfogásáról tanuskodik. Egyszersmind örömmel tudathatjuk olvasóinkkal, hogy az ismert szoborpör a napokban dőlt el, a művész javára.

* Erdélyi János jeles bölcsészünk, irónk és müitészünk mult hó 22-ikén veszté el egy kedves kis leánykáját. Vigasztalja a derék atyát a minden vigasz atyja és a közrészvét.

* Eggenberger Ferdinand, magyar akad. könyvárus folyó hó harmadikán, életének 59-ik évében, jobb létre szenderült. Temetése 3-kán délután ment végbe. A temetés ideje alatt minden pesti könyvkereskedés be volt zárva.

* Ma délután $^1/_2$ 5 órakor tartja a n. muzeum disztermében az egyetemi dalárda három egylet (joghallgatókat és orvos-növendékeket segélyző egylet és a dalárda) javára hangversenyét érdekes műsorozattal.

* A szinlapokon már előre hirdetett „Szinházi látcső“ czimü s a testvérváros két magyar szinházának érdekét képviselő napi lapra az előfizetési ivek már szét vannak küldve. Szerkesztője és kiadója Szerdahelyi Kálmán lesz s czélja a szinlapok közlésén kivül „a felvonások közt“ érdekes apróságokat nyujtani a közönségnek; adni fog szinházi, művészeti és társaséleti ujdonságokat, rövid történetkéket, adomákat stb. stb. Dolgozó társa Vadnay K. s mint hirlik Szigligeti és Jókai is. Érdeket kölcsönöz még e lapnak az is, hogy utmutató lesz mindenemü mulatságokhoz, hasznos intézetekhez stb. Előfizetési ár helyben egy évre 10 frt, félévre 5 frt, egyes szám ára 10 kr. o. é. Vidékre 14 frt. félévre 7 frt. Előfizethetni a szerkesztő-kiadónál: ország-út Huszárház II-ik emelet 55-ik ajtó.

* Megint egy csomó uj lapról beszél a hir. Emlegetik a „Vak darázs“ humorisztikus lapot, a „Méh“ encyklopaedicus időszaki folyóiratot, Kecskeméthy Aurél többek pártfogása mellett megjelenendő nagy politikai lapját, melynek jelszava 1848 lenne. Volt szó róla, hogy Heckenasst is „Ungarische Presse“-t adna ki, Bauszner szerkesztése mellett, ezt azonban a M. S. megczáfolja, sőt még a Kecskeméthy lapjában is határozottan kétkedik.

* Dalmady Győző jeles fiatal költőnk „Szerelem“ czimü költemény-füzére — Heckenast kiadásában, már egészen ki van nyomva s pár nap alatt könyvárusi uton is meg lesz szerezhető. Várjuk.

* Reményi Olaszországban is nagy lelkesedést tud magának hegedülni. Útját Velenczénát Páduának vette. Mindkét városban tartózkodó magyarok magyar szivességgel fogadták, ugy hogy Paduában, számitása ellenére, több napot volt kénytelen mulatni, s itt két hangversenyt is adott a „Theatre sociale“-ban. Az embernek helye s a tapsnak vége nem volt a szinházban.

* Báró Podmaniczky Frigyes „Az utolsó könnycsep“ czimü regényt fejezett be.

* „Lalla Rookh“-nak név rokona akadt Rubinsteinnak szint ily czimü operájában. Szerző azonban, nehogy a két dalmü összecseréltessék, gyermekét ujra keresztelte s most már az anabaptista operát „Feramors“-nak hivják. A dresdai udvari szinházban már szinre is került.

* Bulyovszkyné már jobban van s igy remélhetjük, hogy veszélyes betegségéből teljesen felgyógyulván, csakugyan látni fogjuk szinpadunkon.

* A pesti müegylet uj képtárlatában (febr. 22-től mart. 25-ig) 48 olajfestvény, 4 aquarell és egy tollrajz, (Ország Antaltól, ára 3000 frt.) látható. Az egylet által részvényesei közt kisorsolandó képek száma eddig 80-ra megy. Közelebb egy genreképet vettek meg, Heckel Ágoston müncheni festésztől, mely egy foltozó czipészt ábrázol. (P. N.)

* A n. szinház jelenleg Gazdag Ambrus szép hangu tenoristát tanittatja és Odryt is szerződteté, kiből idővel jó bassista válhatik. Jól teszi. A M. S. aradi levelezője pedig Kádár ügyvéd urra figyelmezteti az igazgatóságot, ki az aradi szinpadon többször lépett fel s a C-t is feléri. Jelenleg már 20 operát tud. Barrach ugyan szerződtetve van e szerepkörre, azonban — Carina kisasszonynyal együtt — három havi felmondhatás előnyével a szinház részéről.

* Bajza Jenő „Zach Feliczián“-ját a n. szinházi biráló választmány, miután szerző művét ujból átdolgozta — elfogadta. Kivánjuk és reméljük a jó sükert, hanem nem oszthatjuk egy ujdondász eljárását, ki e nyilvánosságra még nem jutott darabról a nyilvánosság terén már most is oly barátságos magasztalással szól, s benne drámairodalmunk egy uj aerájának sarkkövét látja. Kár — a szerző érdekében, a közönség várakozását ugy felcsigázni. Volt alkalmunk már közelebbről, az effélének káros voltát tapasztalni.

* A Hölgyfutár egyik közelebbi száma a „Jó barátok“ egy párisi előadásáról értesül, mely alkalommal a tanuló ifjuság nagyszerü fütty-tüntetést csinált. Különös tanusága a H. F. következetességének, hogy megfelkiáltójegyezve teszi ezen gunyos megjegyzést, hogy nálunk a kritika ugy mint a közönség nagy lelkesedéssel fogadta ezen darabot, — pedig annak idejében épen a H. F. magasztalta talán legjobban e nem a mi légkörünkbe való szinművet. Aztán tudunk mi oly lapot is, mely nem tömjénezett annyira e darab oltárán!

* Tennyson, az angol „poet laureate“ ismét nagyobb művet végzett be. Czimök „Boadicea“ és „Enoch, the fisherman.“

* A porosz király Uhland „Herzog Ernst von Schwaben“ czimü drámájának eredeti kéziratát, a berlini kir. könyvtár számára 1000 talléron szerezte meg.

* A n. szinház igazgatósága odahatározta magát az irói szabadjegyekre nézve, hogy ezután 4 drámairónak és hét aestheticusnak fog szabad jegyet adni — saját személyökre.

UJ KÖNYVEK. *)

DAGUERREOTYP. Vagy azon nevezetességek arczképcsarnoka, kik nem pártolják az irodalmat. Irta *Roboz* István. N8r. VIII és 132 l. Ára 1 ft (Emich, Pest.)

A FEHÉR RUHÁS NŐ. Angol regény. Irta Wilkie *Collins*. Forditotta *Balázs* Frigyes. 3 kötet. Ára 3 ft. (Lauffer és Stolp.)

UTI JEGYZETEK, levelekben. Irta *Pados János*. Pesten, 1863. Lauffer és Stolp 8r. IV és 248 l. Ára 1 ft. 50 k.

SZESZÉLYES HÖLGY. Regény. Irta *Flygare-Carlén Emilia*. Forditotta Székely József. 5. 6. rész. Pest, Hartleben. 8r. 150, 184 l. Ára 1 ft.

AZ ALKOTMÁNYOS POLITIKA TANA. Irta *Constant Benjamin*. Forditotta *Perlaky Sándor*. Pest, Trattner-Károlyi. 8-r. 206 l. Ára 1 ft. 20 kr.

A KÖZÖS ÜGYEK és egyedüli alkotmányszerü kezeltetésük. *Rosti Zsigmondtól*. Pest, 1863. Lauffer és Stolp. N8r. 76 l. Ára 80 kr.

NEHÁNY KÖLTEMÉNY. Irta *Vilmos*. Pesten. Nyomatott Landerer és Heckenastnál. Kis 8-r. 241 l.

EMLÉKBESZÉD idősb *székhelyi Majláth György* m. akad. igazgató tag felett. A m. tud. akademia XXI. ünnepélyes közülésében, jan. XVII, MDCCCLXIII. tartotta *Lonovics József*. (A m. tud. akademia évkönyvei X. köt. XI. darabja.) Pesten 1863. Eggenberger. 4r. 19 l. Ára 30 kr.

Kegyelmes KIRÁLYI UTASITÁS a váltóbiróságok számára. Legfelsőbb engedelemmel ujabban közrebocsátotta *Hegedüs Lajos*. Pesten 1863. Kilián. 8r. 90 l. Ára 80 kr.

BÖLCSÉSZETTAN. Negyedik kötet. Az ethica elemei. I. Szoros értelemben vett erkölcstan. Irta *Warga János*. Pest, 1863. Kilián. 8r. 96 l. Ára 60 kr.

MAGYAR-FRANCZIA NYELVTAN. Két részben. *Dr. Ottó Emil* után javítva forditották *Gyene Gusztáv* és *Rayé Lajos*. II. rész. Pest, 1863. Kilián. 8r. 292 l. Ára kötve 1 ft. 20 kr.

MAGYARORSZÁG CSALÁDAI czimerekkel és leszármazási táblákkal. Irta *Nagy Iván*. 49. 50 füzet. Pogány — Rácz. Pest, 1863. Ráth. N8r. IX. kötet 385—544 lapja. Ára 1 ft 70 kr.

ZENE-KÁTÉ. *Lobe* után irta *Bartalus* István. Pest. Kiadja Lampel Róbert. V és 154 l. Ára 80 uj kr.

CZENKI RÓZSA. Regény egy kötetben. Irta *Szabóné-Istvánfi Lina*. A budai népszinház javára ajánlva. Gyulán, Dobai könyvnyomdája. K8r. 135 l. Ára ?

EMLÉNY, elbeszélések, és regék az ifjuság képzésére. Alkalmazá *Szaváry* Antal. Pest. Szerző tulajdona. 12-r. IV és 176 l. Ára kötve 1 ft.

MAGYAR-ANGOL TÖRTÉNETI RAJZOK. (Historical Sketches in Hungarian and English) stb. A nagyobb korú ifjuság használatára szerkeszté *Szaváry* Antal. Két kötet. 12r. VII és 221, — 166 l. Ára a kettőnek 1 ft 80 kr. Pest, Pfeifer bizománya.

KÜLFÖLDIEK.

GESCHICHTE KARL'S DES ZWOELFTEN. Nach dem Schwedischen bearbeitet von Anton *von Etzel*. Ára kötve 1 tallér 10 uj gar.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

V. I. Eger. Megkaptuk köszönettel.

Á. A. urnak, Bécs. *Semmi egyebet*, mint az ön előbbi levelét, *nem kaptunk* onnan. Annak hitelére rendeltük meg a lapot. Érteni fogja már nyilt levelünket. A közreműködést szivesen vesszük.

A három kurucz és a többi. Még nem tudják a hatvágást.

T. E. urnak. Valóban, nem értjük a levél hangját. Mi nem szoktunk *osztályozni* a sorozattal; elismert tehetség művét pedig *in principio* elfogadottnak tekintjük; *kivétel* esetében válaszolunk. A jövő szám hozni fogja.

Érzelmeim. Az e czimü füzetke elég jó verselés: reményt is nyujt, de még most csak reményt.

I. S. Örömest felvennénk már egyszer valamit: de mindig találunk hiányt vagy a gondolatban, vagy annak kifejezésében. Mig ez a dissonantia meglesz, hiába, nem lehet.

Sámi L. urnak. Nyilatkozata kiszorult lapunkból. De elég, ha kimondjuk, hogy ön *nem* kérte vissza azon verseket, melyek nem sajátjai, s ha W. L. és F. E. urak tették azt, csúnya dolgot követtek el mind ön irányában, mind a Koszorú szerkesztőjével, kit játszó társokul néztek. — A „jó keresztyén" nem igen *jó* keresztyén.

TARTALOM.

Kazinczy költészete. *Imre S.* — Anyai szeretet. *Nyilas S.* — Szivharcz. Beszély. *Degré A.* — Az estharang. *G. I.* — A szegény ur. *Bolnai.* — Irodalom. — Zene. *Bartalus I.* — Hugó Károly automimikai előadása. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

Mai lapunkhoz van csatolva: Előfizetési fölhivás a „Szinházi látcső" czimű nemzeti szinházi napi lapra.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-uteza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁRCZIUS 15. 1863. 11. SZÁM.

KAZINCZY KÖLTÉSZETE.

(Vége.)

A lyra leginkább lehet világpolgárias. Zenghet csupán emberiségi érzelmeket mint a szerelem, a szabadság, — benső, alaktalan maradhat, vagy igen is magasan lebeghet. De rendesen nem maradhat egyedül e körben. Át kell csapnia oda, hol az éposz és dráma terem. Oda visznek a honfidalok, oda a bordalok, balladák, románczok. A költő nem lehet el a föld, a haza földe, nemzetének élete s története nélkül. Kinek hazája nincs, kinek vágyait, akaratát a hon érdekei nem vonzzák, nem irányozzák: az lehet nagy tehetség vagy lángelme is, de nemzetének költője, a szó valódi értelmében, nem lehet. Sőt többet mondhatni. Kinek a hon és nemzet saját életfolyamába beavattatása, a hon legében kifejlett szive, lelke nincs: nem igen vannak tisztán megalakult nézetei, határozott elvei, biztos jelleme, erőteljes nyelve s egyszerű és őszinte lelkülete sem.

Kazinczynak hazafias érzelmei tiszták, gyanutlanok. Hazafias családban, magyar szellemü ősmagyaros tanodákban, körben s hivatalos viszonyokban szivta az első levegőt, melyben, — hogy igy fejezzem ki — a lélek szervei fejlődnek. Utóbb világpolgári műveltségre tett szert, a nemzet vágyaival, jogaival nem egyező érdeket szolgált; de korcscsá nem lett soha. A rendszer, melyet ő szolgált, téves volt, de az azt alapitott nagy lélek jóakarata által sokkép igazolva lett, a nemzet kizsákmányolására nem czélzott, a hozzá csatlakozott szivekből nem fagylalta ki a hazafi-érzést. Legalább *Kazinczy* életében semmi fordulatnak, semmi jellemváltozásnak, elesési és vezeklési állapotnak nyomát nem találni. Legfelebb azt lehet sejtenünk, hogy *Swieten* és *Pásztory* és *Török L.* köreiben inkább világboldogitói mint magyaros eszmék és czélzatok forogtak fen, a szivek inkább a világszabadság-, mint a magyar alkotmányért dobogtak, inkább a szabadkőmives páholyok, mint a magyar tanácskozási teremek felé vonzódtak. *Kazinczynak* e korbeli életéből, ha nem csalódom, szépen látszik, mily hatással van az ifjunak fensőbb kiképeztetésére, ha egy ideig világpolgári eszmékkel foglalkozik, azok által képződik, — s hajó darabig philosoph előbb, mintsem állampolgár lenne. — De őt az édes hon örökké érdekli és vonja. Örömkönyeket sir *Kis* János egyszerüen szép dalára:

Szerettim édes honja! indul hajóm feléd...

Lángol *Himfyért*, — de csak dalait kedveli, — és a hazafias *Berzsenyiért*. Magasztalja *Wesselényit* az idősbet, be nem telhetik az ifju *Wesselényivel* a „magyar ifjuság fejével“ — mint jósolva nevezi őt. — Minden nagy honfit tisztel, minden várromon hazafiuilag sohajt fel, minden reményteljes növendék ifjat elér buzditó atyai szavával.

De hazafisága, hogy igy fejezzem ki, valami elvontabb, philosophibb volt, mint azoké kik csupán honpolgárok s nem egyszersmind művészek és bölcsészet avatott-

jai is. A honban a nemesb nyelvet, tisztább műizlést, műalakokat megkedveltetni: ez volt az ő hazafiságának czélja, ezért munkál ernyedetlen hazafisággal. A nemzeti nyelv elenyésztét, mely akkor nem csak német elméket foglalkodtatott, hanem magyar sziveket is nyugtalanított, nem félte, s ezt *Kis* Jánosnak erélyesen mondja ki egy helyt. De erre eszközül nézte, a magyar nyelvnek s szépirodalomnak bensőleg értéket, külföld előtt becset és tekintélyt szerezni, s ez volt a mi egész erejét elfoglalta. Mindez kissé távol esik a költői érzelemvilágtól. E miatt hazafias érzelmeit honfidalokban nem igen örökítette. Ki a honfiakat bármely ügyben vezetni kivánja, főkép pedig a legmagasb eszmék elsajátítására vezetni, annak sokszor szükségessé lesz a meg-megtévedő hazafiságot korlátolni, a honfitüzet irányozni, mérsékelni. Az másnak engedi, hogy élesztgesse a tüzet, melyet ő egy bizonyos irányban elvezetni s felhasználni akar.

Azonban épen nincsenek költeményei ily tűz nélkül, habár a tűz lobogását vagy kitörését nem látjuk, s csak melegét érezzük is. Csak *Erdély felszabadulását*, *Festeticshez* irott — a többinél gyengébb s Festetics kedveért gyengébb — levelét említjük és prózai műveiből *Erdélyi leveleit*, mely ma e nemben utólérhetlen remek.

Semmi sem mutatja pedig oly nemesnek hazafi érzelmeit, mint az, a mi ismét inkább jellemének mint költészetének ismertetésére említendő, az a kedélyállapot, melyet nála kiszabadulása után találunk. Nem lépett elő embergyülölettel, elfásultan, hideg kebellel a hon, gyanuval az emberek, epével vagy közönynyel a közügyek iránt. Szerette honát mint előbb, a nélkül hogy martyrságát emlegette, éreztette, érvényesitette volna. Nem bánta meg szenvedéseit, nem szégyelte szerény helyzetét, nem panaszolta, vagy ha igen, csak méltósággal, nyomasztó vagyoni állapotát, — nem élvezett, nem várt, nem követelt. Vágya azon nemes dicsőségre czélzott egyedül, melyet nemzetétől reménylett és meg is érdemlett. Élvezete csak a jók szeretete és becsülése volt s a munka, melynek minden során látszik a lelkes művész ügyszerető lelkének nyoma, — s melyek közt egy sincs erőlködés által éretlenül leszakadt gyümölcs, s melyeken sehol sincs a béres napszámos elállott kezének szennye. Az örökké lelkes és mindvégig fiatal férfinak ez volt táplálója, éltetője: a művészet. Ez volt aggságának ékes koronája, mely még sokáig hervadatlan állott volna, ha a végzet kénye nem volna hatalmasb a *Múzsánál*, sőt *Apollónál* és *Zeusznél* is.

Költészetének külsejére térek által.

Mondám, hogy a költészet nagyobbszerű terményeihez *Kazinczynak*, sem körülményei, sem hajlama, s tán tehetségei sem valának. Egyes szikrákban gyuladt ki lángja; de ezek bejárták a hazát, élesztve némelyiket, boszantva másokat. A lyrai formák vonzották mindenek felett, és egyaránt a régiek és ujak, — ha ugyan művészíek voltak. Örült a görög-római versnemek ujabb divatának, szintugy mint *Ráday* mértékelt rimes sorainak. Ódákat, epigrammákat irt; amazokat oly szerencsével mint *Révay* vagy *Virág* — ezeket másoknál élesebbeket és finomabbakat. Élesek az aesthetikai ferdeségek, hazafiui előitéletek, a a nemzeti élet hiányai s durvasága, az izlés vaskossága ellen, — finomak az atticismus azon savától, mely korában ismeretlen volt, s mely helyett kivált némely igen magyar körökben más fűszerek divatoztak. Mert elegyülve, sőt egyesülve voltak azokban a műizlési és érzési durvaság a magyar jellem némely alapvonásaival vagy elemeivel, melyektől csak erős hatású szer választhatta el. Álarczozva voltak egyházi, felekezeti, nemzeti rokonszenvekkel, s a szinmutatókat nem lehetett, nem volt méltó finom eszközökkel s óva javítni: „ütni, csigázni, agyonverni“ kellett. — De azt is érezte, hogy a költő eszméi durvább alakban is megjelenhetnek. Feltalálta ezeket ilyekben is, és gyönyörködött bennek. Dicséri *Csokonait*, bámulja *Himfyt*, magasztalja a kissé didacticus és áradozó, de hivatással éneklő *Kist*. De a szép külsőt, a kecset, a könnyüdedséget, a bájos lejtést, — sőt a feszességet is, ha a termet hellén szépségű, és a selypséget is, ha kedves, magasra be-

csüli. Becsüli *Arankát* is, mert a külsőért küzd, erölködik.

A hellén alakok kedvelése természetes volt *Klopstock* és *Goethe* tanitványánál. Ezt a kort ihlette ujra és szülte ujjá *Winckelmann* és utódi által Hellásznak szelleme. S a magyarnak illett volna-e azoktól elmaradni a költői nyelv nemesitésében? *Herder* lelkesedve ad hálát a német nyelvért, mely a versmértékekre annyira alkalmas. Nálunk kigúnyolják a *lengedi* verseket nemcsak restauratión, hanem a főurak termeiben is. *Erdösinek* alig van utánzója mig *Ráday* s a korabeliek nem jőnek. Alexandrinek parasztszekéren vagy a *kocczantyúsiak*, *fullajtárosok* döczögően vánszorogtak, kik a régi hellen pegazuson ülhetnének. *Kazinczy* e ferdeséget a költői ihletés és művészi érzék hiányának méltán tartva, lelkesen és keményen ostorozza a „*Békák*“ a „*Szép és Jó*“ és más műveiben, — melyek classicai becsüek s örök figyelmet érdemelnek. — Maga egy-két darab kivételével mértékes sorokban irt, s ha olykor elvont tárgyú, rhapsodiaféle műveit nem akarjuk is a költészet remekeinek tartani, egyen sem hiányzik a finom kéz, a valódi művészet világos jele, — szintugy mint Herder számos ily féle dolgozatin.

A görög versalakok s még előbb a német költészet tanulmánya: a mérsékelt sorok rimelésére vezette, ugy hiszem előbb mint *Rádayt* ismerte volna. „Német verset kisértvén irni, trocheusi esését érzem“ — beszéli ő maga. Ez eszméltette mint előtte századokkal *Erdösit* „a nyelv nagy nemes voltára.“ Ezen verselésmódnak aztán hirdetője lett és tanitója. Minő teher! kiáltának fel ellenében. Elbirja-e azt a magyar költő szelleme, a mozgás ezen szorító modorát? Aztán hosszu vita támadt a felett, vajon mérték vagy rim kellenek és lehetségesek-e a magyar nyelvben? Az előbbi mellett *Virág* az utóbbi mellett a *Mondolat* főmunkása volt egyik fő harczos. Az előbbi mellett s a másik ellen nyilatkozott a *Kazinczy* által is tisztelt *Budai* É. is, — ki a *régi tudós világ historiájában* a rimet a romlott izlésnek tulajdonitja, „mely a szépséget nem a dologban, hanem a hangban kereste és a tiszta együgyüségben (egyszerüség) álló ékességet nem is érzette,“ — mi ugyan ép oly erős okul áll a mértékek ellen is. — A rim mellett *Somogyi* G. a „magyar verselésről“ irt művében nem megvetendő dolgokat mond el, — s többek közt kivánja, hogy egy erre megbizott társulat határozza el, nem csak azt, miły mérték vagy rhythmus illik a magyar nyelvhez, hanem azt is, *mely* szótagok, hosszak, rövidek, vagy kétesek! — Az ügy sok vitairatban fejtegettetik, melyek közül kivált Virágéi figyelmet ma is érdemelnek, főkép annak felfoghatása végett, mily műizlésű, mily irodalmi látkörű férfiakkal volt Kazinczynak ügye, mint ügyfelekkel és elleneivel. És ezen kivül ama vitakérdés, ugy látszik, ma is megfordul kezdő költőink elméjében. Megfelel nekik Kazinczy és kora. A vers megszoritottabb kül alakja, bizonyos ütemek, összhangzás szerint alakulása nem *egyezeti* vagy a *poetica* által ránk tolt dolog, s nem bilincs a költői eszmén, — hanem mint előbb is mondám, vele születik annak alakja, s ez csaknem része, szerve, — s a hivatott költő elmenyilatkozatainak ép oly megszokható természetes külső formája, mint a közbeszédnek a próza közönséges mondatai.

Egyébképen is igen gondos *Kazinczy* a költemények külső csinjára nézve. Kikel nemcsak az ismétlő rimek, hanem a költői numerus és hármonia hijánya ellen is. A kemény és lágyabb, a szinezettebb és halványabb kifejezések közt élesen tud különbséget tenni. A befejezetlen mondat a sor végén „midőn a mely szónak az előbbi sor végén kellene állani, a másik sor elejére jő“ megrovását idézi elő még oly kedves *Kis*-e ellenében is. — A költészet legjelesb szabályait kellene ismételnünk, ha ismertetni kivánnók, a mit *Kazinczy* kivánt, tanitott és sokaknál meg is tanitott. Elég az, hogy az alakok ezen nemesbitése s egy fensőbb és diszesb módnak meghonositása által nagy hasznot tett a költészetnek, mely igyekezni, képződni, finomulni volt kénytelen, hogy e szabályok korlátaiban mozoghasson, — de főkép a nyelvnek, melynek rövidsége, szabatossága, hajlékonysága ez által nagy mérvben eszközöltetett.

Érdekes tanúság korunknak, mely — legujabban már nem annyira — mig az alaktökély ellen küzd, a beszéd művészetét tagadja meg, a legmagasb emberi tehetség legmagasb körbeli fejlesztését nem óhajtja s a nyelv tökélyesedésének leghatalmasb tényezőjét, a költői kedélynek nyelvalakitó működését teszi hatástalanná! E dologra nézve ugyan jó leczkét ád s tán hathatósban is Kazinczynál az ujabb népies költői iskola nehány jelese; s a leczkének mint látszik, már hatása is van.

Feltünik *Kazinczy* költészetének szintugy tartalmára, mint alakjaira nézve a sokféleség. Hogyan foglalkozhatott kedvtelve *Yorik* érzékeny *utazásával*, ki a *Sz. Hajdan gyöngyeit* fordítá, — s Ossiánnal, a ki a görögöket mintájául tartotta, *Wielandot* tanulmányozta, *Goethét* bálványozta. — Tudom, hogy nálunk a költők és egyéb irodalmi férfiak képződése az időben és nem régen is, hasonlitott a tájékozatlannak idegen-földi utazásához, ki oly kincseket szed fel, melyeket utóbb sokkal becsesbekkel cserélhetvén fel, elvet magától, s melyek csak erejét oszlatják meg, útját késleltetik. S a költő bárhol is csapongó, szeszélyes, változékony, már csak a sokat emlegetett szabadság miatt is, mely csakugyan sajátja s nem egyedül a nyelvhasználásra terjed ki. — De, ha nem csalódom, a legnagyobb költők példája ellenkezőt mutat, t. i. jellemegységet, a szellem következetes azonságát. A különféleség, kivált ha lényeges, mint Kazinczynál, azt mutatja, hogy a költő nem mindig saját szivével érez, sokszor utánoz, nem mindig lelkéből fakad ki dala. Az ujabbak közül ki nem tudná *Shakespeare* és *Byron* geniusának, az utóbbira nézve még az elbeszélési és drámai alakoknak is, azonságát, — a régiek közül Horáczot ki nem látná ódáiban annak, a ki satyráiban és leveleiben: nagy respublicai eszmékkel küzdő császárkori költő s *Epicuri de grege porcus*. Az ó kor minden más költője is egy irányú, egy jellemű mindenütt.

De ne feledjük *Kazinczy*ról, mit fentebb is érinték, hogy ő inkább költészet tanulmányozó, élvező és tanitó, mintsem költő. Nem lehetett neki csupán a költészettel foglalkoznia, a költészetnek élnie. Mindenfelé kellett neki hatnia, s magára a költészetre is — mint vezetőnek — minden ösvényt megkisértenie. Ezért van műveinek csaknem elvtelenségig menő sokoldalusága, — melyet hasznos dolog a mi időnk számára megjegyezni.

Szóljak-e végül azon harczról, melyet ellenfeleivel folytatott. E harcz inkább a nyelvrontót mint a költőt illeté. De volt panasz erre is elég, s a legfőbb az, hogy nem érthető, nem *népszerü*. Gyakran ismételte, mit Goethétől tanult, hogy ő a népnek nem ir. *Kazinczy* „Pöbele" azért nem a nép volt, hanem mind az, a ki őt nem értette, vele a tetőre jutni nem tudott, s a feljuthatás végett tanulni, erőlködni nem akart, — tehát *Debreczen* köre és némely pestvidékiek, és *Festetics* Helicona és mindaz, a ki a vizbehaló fösvény makacsságával ragaszkodott amaz egyetlen kincshez, mely az utolsó vizözönből megmentve maradt: a nemzeti nyelvhez. S minden érezte, mily szorosan összeforrva van ezzel a nemzeti költészet, műizlés.

E pontra nézve lett *Kazinczy* túlzóvá, s ez ügyben kellett maga ellen visszahatást idéznie elő. Oly húrokat pengetett, melyekre visszautasító szózatoknak kellett emelkedni. Az általános művészeti érdeknek, a világpolgáriságnak, a nemzet külföld előtti diszének volt szószólója. A nyelv nemzeti sajátságait kicsinybe vevé, a költészetet nehányak, az avatottak élvezetévé akará tenni, feledvén, hogy a classicai hellén költészet is saját korában népszerű volt, hogy *Homéros*, *Sophokles* a görög nép köz kincse volt, hogy *Pindaros* és a többi, nem egy kevés hivatottnak, egy élite-nek, hanem egy nemzetnek énekeltek. Ő nem csak a népet, melyre még akkor kevés figyelem volt, de a nemzetet sem vette eszméi irányában tekintetbe, azon osztály rokonszenveit, izlését, mely az alkotmányt vállain tartá, mely elmondhatta az igen jellemző adoma szerint: az én szekeremen ülünk. Semmit sem tett rohammal, mindent távolról és saját müvészi körében. Felforgató hajlamnak semmi jelét sem adá az 1795-nek férfia De némely körben a legkisebb változtatás

is félelmes s a szokatlan is eretnekség volt. A nemzet üdvét az, fentartásában nem ujnak kivivásában helyezte. Ebből fejlett ki erős conservatismusa, mely máig is fennáll. És ugy tetszett, hogy ez a neologismus nem csupán az uj szókra, kifejezésekre, hanem uj eszmékre is kiterjed, hogy ezekkel az uj szókkal amaz uj hatalmas alakok a *Faustok*, *Moorok* és *Posák* is betolakodnak s meghonosulnak, s hogy ezek megrémitik a mi lelkünket, elcsábitják ifjainkat. Ugy látszott, hogy ezeknek az ujabb nemü költeményeknek, a görög remekek nyomán alkotott műveknek valami meztelenségök, pogányságok, s nagyon is korlátozatlan emberiségök van, mely a hit hagyományos tételeit, az alkotmány és társadalom magas *tekintélyeit* lealázza, megkisebbiti. Ugy látszott, hogy ha nem jacobinismus, vagy épen forradalmi uj cultus, de valami uj hit, uj polgári elvek fejlenek ki eme dolgokból, — valami nagyobb és szörnyübb, mint a szelid és ábrándos *freimaurerség*, melylyel némely főpap és főur neve is kapcsolatba hozatott, vagy az illuminatismus és philanthrophismus, mely már türelmesen elmélkedő német szomszédinknál is elunt és émelygős emlékezetűvé lett s általunk csak ugy távolról, felületesen ismertetett. Mintha féltek volna apáink, hogy azon forrongást, mely a nyelv, az eszmék, az állam és társadalom körében bekövetkezik, akár kiküzdeni, akár meggátolni gyengék lesznek ők .. és az ő fiaik. . . Azonban félelmök nem valósult. *Kazinczy* körében mind szabadelvü s hű polgárok gyülekeztek; de mind nyugalmas kedélyű, alkotmányhoz csatlakozó, az előbbi iskola rokonszenveit megőrizett férfiak, — kik a mily erélylyel hirdették az uj classicismus tanait, oly hiven állottak ellen minden tulzásnak. — Átkuk mégis teljesedett *Kazinczyn* és iskoláján. Az ő tanai s iskolájának törekvése, halála után három évtizedre, ugy látszik „tulhaladt álláspont" lett, ide s tova csak az irodalom történetéhez tartozó, s iskolák zárt körébe való.

De nézetem szerint az ő költészete örökre értékes, élete és jelleme pedig magasztos példány minden költőre és irodalomtanulóra nézve. Lehetséges, hogy a legujabb kor eldobja a classicismus elveit, de nem szabad mellőznie a költészet művészetét, — melynek mestere volt *Kazinczy*. Lehetséges, hogy a költés indokait, ösztönét, s ha szabad ugy mondanom, anyagát ott keresik fel, a hol a nagy mester nem kereste: a nemzeti életben, a nép szellemében; de eszméit mindenesetre csak ott találhatják fel, hol ő a görögök és követőik nyomain feltalálta: a művészet vagy bölcsészet magas vidékein.

IMRE SÁNDOR.

A HALOTTAS ÁGY.

(1703.)

Alkonyi pompában
A nap immár szálla,
Setét felhők szélén
Ragyog még egy szála . . .
A nagy tenger lágyan reng el
Végső sugarára.

Nikomediának
Bythniai öble
Gyors hajót lát futni,
Mely most oda köt be . . .
Tetejéről, messze-földről,
Egy *idegen* jött le.

Virágos mezőkön
Sietteti léptét . . .
Tündér a vidéke
De nem is tekint szét;
Csak a távol fénylő tájbol
Csüng egy árnyon végkép.

Árny, avagy vén házak
Csöndes édes fészke,
Nyúgalomra hívó
Nyilt együgyüségbe,
Bujdosóját mik megóvják
Szellős fák hüsébe? . .

Szellős fák alatt az
Esthajnali lángba,
Kárpitos ágy mellett
Csüggedt ember áll ma . . .
Üdvössége: felesége
Haldoklik az ágyba!

„Setét ez a kárpit, —
Vond el, szivem, *Imre*!
Hadd vegyem még egyszer
A tájt szemeimre:
Jön-e még hir, jön-e még ir
Fájó sebeimre!?“

„Estéli sugártól
Káprázik a távol,
Lankad a reménység,
Búsit az estfátyol...
Forditsd reám szép *Ilonám*
Szemed a homálybol!“

Piros zászlókint a
Tájat hogy tetézi:
A beteg az alkonyt
Csaknem szünik nézni . . .
S emlékébe multja képe
Lelkét könynyel vérzi.

Ama felhők orma:
Dörgő vár alakja . . .
Benne vivó árnyak . . .
Küzködők alatta . . .
„Átok rája, ki hazája
Vég ügyét eladta!“

Oda hajlik férje,
Kéri nagyon szépen:
„Ne gyötörd a szived,
Hüm, betegem, szépem,
Nézd: a messze ég-ereszbe'
Követem jön, érzem . . .“

Sugáros lesz erre
A haldokló képe...
Váró pillantással
Lobban végreményre . . .
S im: árnyallik; . . . immár hallik
Az *idegen* lépte.

Nem idegen, nem, nem!
Vagy ha az is, jártos:
Körülörvendezik
A kutyák is már most . . .
S közelebben: visszadöbben —
Komáromi János.

„Hamar, hamar mondd el,
Mondd el a hirt nékem,
— Szól Ilona hozzá
Tulvilági fényben —
Üdv, vagy átok vár reátok?
Mi temet el engem?!“

S nyujtva felé karját
A beteg az ágyrul,
Komáromi János
A nagy ágyhoz járul . . .
Ott zokogva térdre hulla
Erős fájdalmától.

Sürü árnyék arcza,
Mely mögött a hírek,
Melyek némán szóltak, —
Külsejéhez hívek....
„Isten hozzád Magyarország!
Vége reményimnek!!“ —

Illatot lehelt a
‚Virágok mezője,‘
Lombingató szellők
Égbe szálltak véle.
Gyászos szóval még egy sohaj
Elegyült közéje:

„Domine in manus
Tuas recomendo . . . !“ *)
S *Zrinyi Ilonában*
A mi volt halandó —
Néma, hideg, mint az ideg
Összetörött lantról! —

Megsiratott sírba
Kisérte nagy bánat;
Éj borult reája
Hosszabb mint egy század . . .
De a hajnal, arany hajjal
Sirja mögött támad. —

TÓTH ENDRE.

*) Zrinyi Ilona végszavaiból.

A PÉNZ.

ELBESZÉLÉS.

I.

Nehány évvel ezelőtt ismertem egy derék, köztiszteletben álló és boldog családot. Nem csak a kis városban a hol laktak, hanem az egész megyében ismerték és becsülték őket.

A férj szorgalmas, munkás ügyvéd volt, az asszony kissé hiu és kissé gondatlan, de jószivű nő s gyöngéd anya. A gyermekek öten voltak, mind az öt szép kedves kis leány.

Ugy jöttek egymásután mint az orgonasip. A legidősebbet Lujzának nevezték. Ábrándos szelid gyermeknek látszott, gyönyörű finom keze s kék szeme volt, mint anyjának.

A másik, Ida, inkább atyjához hasonlitott. Barna, tüzes, élénk kis leány volt. Fejét büszkén emelte fel mint valami kis királyné; járása, testtartása, beszéde minden oly méltóságos volt s mégis oly nagyon kedves. Lehetetlen volt ugy rá nézni, hogy az embernek kedve ne jöjjön megcsókolni, de azért szerettem volna látni azt az embert, a ki meg merte volna csókolni a tizennégy éves kis királynét.

A harmadik, Erzsike, csak tiz éves volt; a másik kettő még fiatalabb.

Igazán szerencsés e szép gyermekek atyja, — mondogaták az emberek, — igazán boldog ember Fehér Illés.

Fehér Illés maga is azt hitte magáról, hogy boldog ember.

Nem volt gazdag, de munkájával keresett annyit, a mennyiből kényelmesen, bőven megélhetett családja.

Soha sem jutott eszébe, hogy lehetne takarékosabban is gazdálkodni. Miért fukarkodnék? A meddig ő él, keres annyit, hogy megélhetnek belőle, s ha meghal: azon esetre már előre gondoskodott családja jövőjéről egy életbiztositási intézetnél.

Fehér Illésnek nem volt oka aggódni. Csendes megelégedésben multak e jó család napjai. A szegény soha sem ment el házuktól vigasztalás és alamizsna nélkül, s a jó barátoknak egész seregét gyüjtötték össze vidám estélyekre.

A közbizalom árvák gyámjává választotta a derék ügyvédet. E hivatalát éveken át mindenkinek megelégedésére viselte, lelkiismeretesen kezelte az árvák pénztárát s pontos számadást adott róla.

Nem irigykedett a gazdagokra s nem sovárgott soha pénz után. Szánalommal nézte a boldogtalanokat, kik éjjel nappal pénz után áhitoznak, kinlódva és belemerülve a sárba, áruba bocsátva érette mindenüket: egészséget, életet, becsületet.

Adóssága nem volt, s a gyermekek miatti gond egy szál haját sem őszitette meg.

Legidősebb leánya, Lujza, ekkor tizenhét éves volt s ugy látszott, igen jól fog férjhez menni. Gazdag, derék fiatal ember járt a házhoz; mindenki láthatta, hogy halálosan szerelmes Lujzába.

Apa, anya csak örömmel nézhették e viszonyt, mely leányuk és Ecseghi Kálmán közt kezdett kifejleni. Minden nap jobban megszerették a kedves jó fiut.

Egyszerre váratlanul érte őket az a hir, hogy az öreg Ecseghi csőd alá jutott. Egy nagyszerű de szerencsétlen vállalat az ugyis adósságokkal terhelt birtokot a hitelezők kezébe juttatta.

Kálmán egyszeire szegénynyé lett.

Fehér Illést megszomoritotta kissé ez eset, de gondolta magában, azért bizony nem kell kétségbeesni, Kálmán derék fiu, majd fog dolgozni, s a ki dolgozik, az meg is él.

El is készült sok szép tanácscsal és oktatással, de nem volt kinek elmondhatta volna, mert Kálmán nem jelent meg többé a Fehérék házánál.

— Szegény Kálmán nem mer hozzánk jőni, — gondolá mosolyogva Illés ur; — szegény fiu azt hiszi, hogy már kevésbbé lenne kedves vendég házunknál, mint gazdag korában. No majd megmutatjuk neki, hogy most is csak ugy szeretjük.

S ha Kálmán nem jött hozzá, elment ő Kálmánhoz.

Megijedt, midőn meglátta, mert annyira levertnek, annyira vigasztalhatlannak — a miatt a haszontalan pénz miatt, mégsem képzelte. Ez már férfiatlanság.

S meg nem állhatta, hogy ezt Kálmánnak szemébe meg ne mondja.

Az ifju boszusan emelte fel halvány fejét.

— Meglehet, Illés bátyám, hogy én nem vagyok a férfias erő példányképe, nem is dicsekszem vele, de ön legjobban tudhatná, hogy nem az elvesztett pénzt gyászolom, s más az, a minek elvesztése kétségbeejt.

Fehér Illés elmosolyodott.

— Vagy ugy? — gondolta magában; — hát ezért busul ez a fiu? Fél, hogy Lujzát majd elveszti; vigasztaljuk meg szegényt egykissé.

S félig komoly, félig mosolygó képpel oda szólt Kálmánhoz:

— Hátha, édes öcsém, történetesen valahogy nem vesztené el ön azt, a minek elvesztésétől ugy fél?

Többet csak nem mondhatott, világosabban nem fejezhette ki magát; ebből eléggé megértheti Kálmán, a mit érteni kell.

De Kálmán, ugy látszott, mintha semmit sem értett volna. Komoran függesztette szemeit a földre.

Az öreg ur örömest kimagyarázta volna a dolgot még jobban is, de az illedelem nem engedte. Erőnek erejével csak nem kínálhatta a leányát. Kálmán soha szót sem szólt arról, hogy ő Lujzát szereti s nőül akarja venni, csak gyanítni engedte; hogy hozhatná hát elő az öreg ur ezt a kényes ügyet?

Mert egyebet nem tehetett, legalább hivogatta erősen Kálmánt, hogy látogassa meg őket, s ezáltal tudtára adta, mennyire kedves vendégnek tartják.

Kálmán némán, szomoruan megszoritotta az öreg ur kezét.

Várhatta Fehér Illés az ifjut, nem ment az el azután sem. Az öreg ur kezdett boszús lenni.

Egyszer történetesen valamely társaságban hallotta Ecseghi Kálmán nevét emlegetni. Ugy beszélgettek róla, mint szerencsés kópéról, a ki bukása után nem sokára uj fényben fog felemelkedni, mert a vidék leggazdagabb leányát veszi nőül.

— Kit vesz nőül? kérdezte kiváncsian egy pár ember, a ki még csak most hallotta először a hirt.

— Zágonyi Malvint, viszonzák többen egyszerre.

— De én ugy tudom, — szólt egyike a kérdezőknek, — hogy előbb más valakiről volt szó. Gondolom, Kálmán másvala kibe volt szerelmes.

Ekkor egyszerre elhallgatott, mintha észrevette volna tévedését, hogy oly tárgyról kezdett beszélni, melyet nem szabad lett volna fölemlitni. Zavartan és félénken nézett Fehér Illésre s látta, hogy az halotthalvány lett egészen.

A társaság többi része nem igen látszott ezt észrevenni; nem is sokan tudták a Kálmán és a Fehér család közti viszonyt. Csak beszélgettek bátran tovább a gazdag Zágonyi Malvinról s a szerencsés kópéról, ki csaknem minden fáradság nélkül nyeri el a gazdag Malvinnak kezét és százezer forintját.

Fehér Illés szivét e hir mint éles dárda járta át, s minden ujabb szó mélyebbre ütötte a sebet. Eltolta magától a boros poharat s nagyon erős főfájást adván okul, elhagyta a társaságot.

— Mi bajod van Illés? szólitá meg otthon neje, ki visszariadt férjének halvány képétől.

— Semmi, semmi, felelt kitérőleg a férj; egy kissé bágyadt vagyok. Tudod, tegnap későn feküdtem le, keveset aludtam. Egy kis álmosság, semmi más. Jó éjszakát.

S már távozni készült, hanem az ajtóból még egyszer visszatért s szivéhez szoritotta legidősb leányát.

— Szegény jó gyermekem! szólt megcsókolva ártatlan homlokát.

Lujza fölemelte fejét s kérdőleg nézett atyjára.

— Jó éjt! szólt az apa s hirtelen távozásával kikerült minden további kérdezgetést.

II.

Szobájába érvén, bezárá magát s most szabad folyást engedett fájdalmának és haragjának.

Tehát az ő Lujzája meg van csalva első nemes szerelmében! S az a hitvány pénzleső fiu most más leánynak udvarol.

— Mily együgyü voltam, hogy ez embert nem birtam kiismerni! szólt homlokát összeszorítva. Hagytam magamat bolonditni képzelődések és asszonyi beszédek által. Itt a vége ni. Most leülhetünk a szögletbe s mig leányunk eltakart könyeit törülgeti, fecseghetünk megint a Kálmán nemes szivéről.

Ingerült volt nagyon Illés ur Kálmán ellen s a boszuság első tüzében arra is fakadt, hogy majd megtanitja ő azt a mákvirágot.

Szavait, boszus kifakadásait senki sem hallotta; a négy fal közt hangzottak el.

Minden elhangzó szó után kezdett Illés ur higgadtabb, csendesebb lenni. Lassan-lassan lecsillapult ingerültsége, az ajk elhallgatott s a vér csendesebben folydogált az erekben.

Kezdte látni, hogy nincs joga dühösködni Kálmán ellen azért, mert más leányt vesz nőül s nem az övét. Mondta-e azt valaha Kálmán, hogy ő nőül akarja venni Lujzát, vagy csak azt is, hogy szereti? Nem vethet semmit szemére Kálmánnak; viselete illedelmes volt, mig a házhoz járt, kimaradása miatt nem lehet ugy bánni vele, mint valami gonosztevővel.

Különben nem is oly nagy baj, hogy elmaradt, gondolá Illés ur. Az ilyen szélvitorlák, kiknek szivök oly változékony s ingadozó, ha elmaradnak, még szerencse.

Lujza jól jár vele, hogy ez a lepke, mely tulajdonkép csak a pénzt imádja, férjévé nem lett. Hadd boldogitson üres szivével más leányt.

Csak az okozott kissé aggodalmat Illés urnak, hogy Lujza, ugy látszik, meglehetősen szerelmes Kálmánba.

— És én vén együgyü, magam beszéltem tele annak a szegény leánynak fejét, szólt homlokára ütve; magam tettem szerelmessé! Hanem hát majd lebeszélem, majd.

Érezte ugyan, hogy ez a lebeszélés nehezen fog menni, hogy a sziv baját nem oly könnyü nehány szóval megyógyitni; hanem, végre is, hitte, hogy Lujza majd megvigasztalódik. Fiatal még s akkor a sziv könnyen felejt. Pár napig busulni fog, aztán elfelejti azt a könnyelmü ifjut, a ki ugy sem érdemel egyebet mint elfelejtést.

Hanem az ügyvéd csalódott várakozásában.

Midőn az ő szelid kis leánya meghallotta a Kálmán házasodásáról szállongó hirt, oly heves fájdalommal, zokogva, fuldokolva borult anyjának ölébe, hogy apa anya elrémültek rajta s Illés ur nagy ijedtségében azzal a csodálatos vigasztalással állt elő, hogy hátha csak alaptalan mendemonda az egész hir?

Lujzát nem lehetett vigasztalni. Egyre sirt, s mikor megszünt sirni, az még szivszaggatóbb látvány volt; mereven, mozdulatlan ült egy helyben napokig. Beszélhettek hozzá, nem felelt; megcsókolta anyjának kezét s kérte, hagyják őt magára, majd okosabb lesz idővel.

De az az idő nem jött el. Napról napra levertebb és sápadtabb lőn. Mély fájdalma állandó búskomorsággá vált, mely nem hagyta el perczekre sem.

A szülőket is mélyen leverte gyermekök fájdalma. Az anya, ki ekkoráig csak az örömet ismerte, most minden nap könyes szemmel feküdt le és sohajtva kelt föl.

Az apa épen ugy együtt szenvedett leányával. Hanem néha meg nem állhatta, hogy boszusan ki ne törjön, hogy ő meg nem foghatja, hogyan lehet valaki oly oktalan, agyonbusulni magát egy haszontalan fiatal ember miatt.

Azonközben Kálmán házassága Zágonyi Malvinnal egész bizonyossá lőn. Már jegyet váltottak.

Ez idő alatt Fehér Illés nagyon ritkán látta Kálmánt, mindössze is egypárszor az utczán. Az ifju sokkal halványabb- és szomorubbnak látszott, mint illett egy boldog vőlegényhez.

Fehér Illés a gyülölet kárörömével nézett rá. Nem volt rosz ember, de most jól esett neki, hogy szenvedni látja azt, ki Lujza szenvedésének oka volt.

És még sem birta egészen elitélni ez ifjut. Szivében mindig maradt számára egy szózat, mely mentegette.

Haragudott önmagára, hogy nem birja eléggé gyülölni ez embert.

III.

— Furcsa ez az élet, szólt beszélgetés közben Fehér Illéshez egyik bizalmas jó barátja. Itt van ez a szegény Ecseghi Kálmán, ez az irigyelt vőlegény, csak hervad és fogy napról napra s nem tudja senki, hogy mi baja. Helyében más ember a boldogságtól kövérré puffadna, ő pedig csak ugy lézeng, mintha nem is esküvőre, hanem temetőbe készülne.

Kálmán nevének emlitésére Fehér Illés kissé megrázkódott, nem szerette, ha emlegették; hanem most kiváncsisága erősebb volt mint ellenszenve.

— Beteg Ecseghi? kérdezé szinlett közönynyel; mi baja?

— Te épen oly jól tudhatod mint én, viszonzá a jó barát; még jobban. Szegény fiu házasságra lép, melyben a szivnek semmi része.

— Oh, erős lelke van; nehezen fog meghalni belé.

— Te nagyon gyülölöd.

— Én? Miért gyülölném?

— Bocsáss meg, hogy róla beszélek, de nem örömest látom, hogy igaztalanul itéled el. Szivtelen, önző embernek látszik, holott szive a legnemesebb; pénzért házasodik, pedig isten látja, hogy nem pénzvágyó.

Édes barátom, viszonzá Fehér Illés, kérnélek, ha sziveskednél értelmesen beszélni, mert a talányokat nem értem.

— Beszélek neked értelmesen, kivánságod szerint. Kálmán most is szereti azt, a kit szeretett s a kit talán szeretni fog a sirig.

Fehér Illés vállat vonitott.

— Te tudod, szólt a jó barát, hogy nem Zágonyi Malvinról beszélek. Kálmánnak pénzre van szüksége, mióta atyja megbukott, másként el van veszve ő is, az öreg is, másként nem képes magát fölemelni.

— Munka által, szólt közbe Fehér Illés.

— Bölcs szó, viszonzá a másik; illő egy szerzetes professorhoz, ki azt hiszi, hogy tökéletesen ismeri már e világ ügyeit, mert czellájának négy fala közt megtanulta az algebrát és theologiát.

Fehér Illés lesütötte fejét. Nem ismerte valami nagyon ő sem a világot, hanem annyit mégis tudott, hogy néha legszorgalmasabb munka által sem lehet az embernek kiszabaditni magát a bajokból.

— Én láttam Kálmánt kétségbeesett küzdéssel vergődni valami szabaditó gondolat után, folytatá a jó barát; láttam, hogy a kinos gyötrődés könyeket csikar ki szeméből. Nem lehetett segitni. Csak nehány ezer forintja lett volna annak a leánynak a kit imád, nőül vette volna s lenne belőle munkás, szorgalmas ember. Nem lehetett.

Fehér Illés, még mindig mélyen lehajtva fejét, ült barátja mellett. Kezdte fölfogni, átérteni a körülményeket, melyek Kálmánt oda kényszeritették, hogy egyetlen mentő eszközét pénzes házasságban keresse.

— Mindent megkisértett, folytatá a jó barát; minden hiába volt. Ha valaki lebukik a létra tetejéről, ismét fölmehet rajta, fokról fokra, lépcsőről lépcsőre; de ha elveszik előle a létrát egészen, akkor hasztalan akar fölkapaszkodni ujra: — előbb meg kell szereznie azt, a min fölkapaszkodhatik.

Fehér Illés csak hallgatott.

— Volt oly percz, szólt a jó barát, mikor Kálmán lázas észszel egészen be akarta magát buktatni az örvénybe, melynek szélén vergődött; hanem szive nem birt diadalmaskodni a józan ész felett, mely kérlelhetlen szigorusággal mutatta ki neki az utat.

— Elég! szólt elmerülten Fehér Illés. Mi közöm nekem az Ecseghi Kálmán történetéhez? Nem akarom hallani.

IV.

Fehér Illés lelke nagy változáson ment keresztül. Megértette most már, mi az a büvös erő és hatalom, mely a pénzben rejlik.

Mindent megértett. Szemeiről lehullt a fátyol, melylyel eddig takarva volt, bele nézett szabad szemmel a nagy világba és most még kevesebbet látott, mint azelőtt. Minden sötét volt most szemei előtt, minden fekete.

Megborzadt attól a rettenetes, homályos éjtől, mely lelkét körülfogta. Egyetlen kis sugár sem világositotta meg elsötétült lelkét; sehol támaszpontot nem talált, mely megőrizné az eltántorulástól.

Kereste a magányosságot s bezárkózott szobájába, aztán mintha menekülni akarna a magányosságban föltámadt üldöző gondolatoktól, lázas gyorsasággal sietett zajos társaságok közé.

Arcza sötét volt mint valami elkárhozotté, merev szemei csaknem ijesztő kifejezést vettek föl.

Az emberek nem tudták elgondolni, mi baja lehet. Barátai panaszkodtak rá, hogy annyira megváltozott mintha kicserélték volna, némely perczben nem lehet rá ismerni, szeszélyes és durva.

Még sokat megbocsátottak neki, mert gondolták, hogy beteg s betegsége okozza ingerült kedélyállapotát, hanem végre komolyan kezdték fejöket csóválni a veszésnek indult ember fölött.

Az utóbbi időben gyakran látták kártyázni Fehér Illést, mit azelőtt soha sem tett.

Zavartnak, feldultnak látszott egészen.

Kevés időt töltött otthon, akkor is mogorva, hallgatag volt mindég. — Nejéhez alig szólt, gyermekeinek szép selyem haját nem simogatta. A kis leányok félve huzódtak el előtte.

Egyik szögletben ült az apa komoran lekönyökölve az asztalra, a másik szögletben Lujza ült sápadtan, mozdulatlan, tompa fájdalomtól megkövülve.

Szomoru kép volt igy látni az egykor boldog családot.

Az apa érthetetlen szavakat mormolt, aztán ijedten emelte föl egyszerre fejét, mintha megrémült volna attól, a mit gondolt és félig kimondott.

Végig nézett gyermekei során.

— Még meg lehetne menteni őket. Még fiatalok. Kikerülhetnék Lujza sorsát. A pénz, a pénz!

Aztán ismét eltakarta elvadult arczát.

— Nevem becstelen lesz, mormolá fogai közt; de nekik pénzök lesz.

Most neje közelitett hozzá és gyöngéden vállára tevé kezét s kérdé:

— Mi bajod, édes Illés?

Illés összerázkodott, felugrott és szó nélkül távozott.

Az asszony nyugtalan volt, egész éjjel nem birt elaludni, s minden legkisebb zajra figyelt, nem férje jön-e vissza. Keble reszketett; valami nagyon rosszat sejtett.

Illés csak reggel felé tért vissza. Egészen földult arczal, szeszes italoktól félig elkábitva.

Kissé ledült, de aludni nem tudott.

Déltájban Ecseghi Kálmán jött hozzá, fontos ügyek végett beszélgetni.

Zágonyi Malvin örökségét kellett rendbe hozni.

Zágonyi Malvin is gyámleánya volt Fehér Illés urnak.

Az ügyvéd hidegen fogadta az ifjut, de ha valaki figyelmesen vizsgálta volna, észreveendi, hogy reszket és szemeit földre süti. Az ifju is nagyon elfogult volt; alig birt beszélni.

Hónapok multak már el mióta Kálmán e ház küszöbét át nem lépte, s most is csak félve, aggódva jött el.

Régi barátja iránti gondoskodás vezette ide, Fehér Illésnek be kellett adni a számadásokat Zágonyi Malvin vagyonának kezeléséről, s Kálmán nem akarta hogy e számadásokat más, valami idegen vizsgálja meg.

Félt attól, hogy a számadásokban valami rendetlenség lehet. Utóbbi időben Illés ur oly zavart volt.

— A számadásokat kivánja ön látni? szólt Illés ur s halvány arcza még jobban elhalványodott. Meg fogja ön kapni azonnal esküvője utáni nap.

V.

Nincs a világon pletykaszeretőbb nép a kisvárosiaknál. Valódi lázas örömmel ragadnak meg minden kis ujságot, mely az egyhangu társas élet élénkitésére szolgálhat.

Nem is csoda. Szegény nők, kik egy nap ugy, mint más nap, ugyanazon körre szoritva, ugyanazon csészékből iszszák a kávét s ugyanazon unalmas képpel nézegetik ugyanazon ócska divatlapokat; és szegény férfiak, kik pipázással ölik otthon a lassu időt s a kaszinóba menvén nem tudnak egyebet kitalálni, mint, hogy ott is pipázással öljék az időt: reájok nézve nagy áldás, ha a gondviselés időszakonként könyörül rajtuk s megengedi, hogy egy-egy kis botrány történjék városukban.

Egy hétre megélénkül az egész város. A nők vidámabbak lesznek s a férfiak szellemdusabbak. Tapasztalják, hogy a dohány megjavult s a kávénak jobb zamatja van.

Az unalmas kaszinó is egészen kedélyes, barátságos helylyé válik.

Kaszinóban, házi körben, utczákon és mindenütt a legujabb botrányról foly a társalgás. Az emberek vigasztalhatlanok, ha olyanra találnak, a ki már mindent hallott s nem akar többet hallani.

Szerencséjök, hogy ilyenre ritkán akadnak. Mindenki örömest hall, kérdez, felel és ismét kérdez. Mindenki ragyogó szemmel beszél a legujabb botrányról.

— Hallotta már ön?

— Oh igen. Szegény Fehér Illés! Tudja ön, hogy már elvitték?

— Elvitték?

— Láttam, mikor bekisérték a vármegyeházára.

— Szörnyüség! Tehát csakugyan igaz?

— Igaz. No én mindig mondtam: addig jár a korsó a kútra ....

— De hiszen oly becsületes embernek látszott! Meglopni az árvapénztárt! Gondolta volna ön azt Fehér Illésről?

— Lassu viz partot mos, viszonzá a másik ur s önelégülten mosolygott.

— Azt mondják, elsikkasztott valami hetven—nyolczvanezer forintot. De mire költhette el azt a tömérdek pénzt?

— Mire? Hát biz az elmegy, ha az ember tovább nyujtózkodik, mint a meddig a takaró ér.

— Igaz, az a sok estély.

— Az a pezsgő.

— Azok a drága külföldi borok.

— Én soha sem szenvedhettem ezt az embert. Eljártam estélyeire, mert az illedelem megsértése nélkül nem utasithattam vissza meghivását; hanem magamban mindig gondoltam: várj csak, majd torkodra forr neked ez a sok vendégeskedés. — Torkára is forrt.

— Épen ugy voltam vele én is. Mikor ott ültünk asztalánál s előttünk hevert az a sok drága étel és ital, mindig fohászkodtam magamban, bárcsak megalázná isten ezt a kevély embert, a ki ilyen drága ételekre és italokra pazarolja a pénzt.

A jó barátok, kik jóllaktak Fehér Illés asztalánál, most lelkiismeretes kötelességöknek tartották, őt ezért sárral dobálni.

— Igy jár a tékozló!

— Megérdemli. Ecseghi Kálmánt is nagyban megkárositotta.

— Hallottam. Azt a derék fiut! Rettenetesség! Holnap ott lesz ön is ebéden Ecseghinél.

— Ott leszek; szeretem az ilyen derék fiatal embereket.

Még Kálmánnak bora és pénze nem fogyott el; tehát még nem jött el az ideje, hogy őt is rágalmazzák.

— Bizony szegény Kálmán nagyon megcsalódott. Az esküvő után tudta meg csak, hogy Malvin vagyona felére olvadt le. Felét a gyámnok, ez a Fehér Illés, elprédálta, ellopta.

— S mégis, azt mondják, hogy nagylelkü akart lenni e csaló iránt. Nem engedte, hogy törvényszéki keresetet indítsanak ellene, sőt az ügyvédet, a ki a számadásokat átnézte, minden égi szentekre kérte, hogy tartsa örökre titokban e dolgot, mintha soha sem történt volna.

— Persze, hogy az nem tartotta titokban?

— De igenis titokban tartotta; hanem voltak itt okos emberek, a kik más árvák számadásaiban észrevették a hiányokat. Kijött a comissio a vármegyétől, kérdőre is fogták mindjárt Fehér Illést. Nem tagadott semmit; kivallotta, hogy elköltötte az árvák pénzét.

— Ugy hallom, hogy a vármegye urai szerették volna szépen elsimítni a dolgot.

— Biz azok szerették volna, de nem lehetett. Egyikök, valami lágy szívű öreg tisztviselő, sirt mint valami gyerek, mikor az asszonyt elájulni látta s mellette a sok leányt zokogva.

— Hja, ki tehet róla!

— Ugy van. Minden ember a maga szerencséjének kovácsa.

VI.

A törvényszék, tekintetbe vévén sok lágyitó körülményt, tekintetbe vévén Fehér Illésnek előbbi feddhetlen életét s azon körülményt, hogy utóbbi időben orvosi vélemény szerint meglehetősen zavart lelki állapotban s nem egészen világos, tiszta öntudattal követte el az árvapénztárban található sikkasztásokat; mindezeket tekintetbe vévén a törvényszék, Fehér Illést 3 évi börtönre itélte.

A büntény nagyon sulyos volt; könyörületesebben már nem bánhattak vele.

Fehér Illés csendesen hallgatta meg az itélet kimondását s megköszönte biráinak, hogy a mennyire lehetett, könyörületesek voltak hozzá.

Csendesen, nyugodtan viselte magát börtönében is.

Rendesen a vasrostélyos ablak mellett ült s vékony szalmaszálakból kis kosarakat és mindenféle apróságokat font. Ez volt egész napi foglalkozása.

Szeliden bántak vele. Inkább ugy tekintették mint szerencsétlen embert s nem mint gonosztévőt.

Csak azt nem foghatták meg birái, hogy hová lett az a tömérdek pénz, mely az árvapénztárból hiányzott. E részben a rab nem tudott semmi fölvilágositást adni.

Ugy látszott, maga sem tudja, hová lett a pénz? Elfogyott, a nélkül, hogy Fehér Illés valami rendkivül fényüző életet élt volna vagy nagy kártyás lett volna. Könnyelmüség, gondatlanság és szerencsétlenség lassanként mégis fölemésztették a pénzt.

Csak épen a legutóbbi időben kártyázott, hogy a rendetlen élet kicsapongásai által szörnyü lelki gyötrelmeit elfojtsa.

Most a börtönben ismét csendes, rendes emberré lett s itt uj lelki változásnak nyomait lehetett rajta észrevenni. Egy egészen uj lelki tulajdon tünt fel nála: a takarékosság, a fukarkodás.

Szalmából készitett kis munkáit eladogatta s a pénzt utolsó fillérig félrerakosgatta.

Csak az zavarta meg nyugalmában, midőn neje meglátogatta. Akkor nagyon lázasnak látszott.

Hanem e látogatás alig történt egy évben kétszer háromszor. A kis város, melyben a nő és családja lakott, távol esett azon várostól, hol a férjnek börtöne volt.

Azt önmaga kivánta Fehér Illés nejétől, hogy a gyermekeket ne hozza el magával. Nem akarta, hogy a gyermekek megismerjék a börtönt.

Egyszer mégis magával hozta őket, Lujzát és a kicsinyeket; csak Ida hiányzott. Szegény asszony nem merte megmondani férjének, hogy a büszke leány vonakodott eljönni atyja börtönébe.

— Roszul van, beteg, szólt mentegetve Idát; majd máskor őt is elhozom.

— Nem, nem akarom, hogy elhozd őket.

És mégis jólesett szivének, hogy láthatja. Megcsókolta mindegyiket ezerszer is.

Lujza még mindig oly halaványés szenvedő volt; a kicsinyeken is látszott árnyéka a nagy búnak, mely a családot érte.

Az asszony mintegy élőhalott, halvány és kiaszott arczát alig mozditotta. A szenvedés mélyen bevéste magát az egykor mosolygó arczba.

Valami egy óra hosszáig lehetett

együtt a család, aztán maga az apa sürgette őket, hogy távozzanak már. Homloka ugy égett, erei mind kifeszültek.

Midőn eltávoztak s becsapódott utánuk a vastag tölgyfa ajtó, lázas reszketegséggel emelkedett fel.

— Mégis, mégis talán boldogok lehetnek. Kezemben van az eszköz.

VII.

Az elhagyott család otthon szomoru napokat élt.

Félrehuzódtak a világ szemei elől valamely távolabb fekvő utczába, kis lakást béreltek s szegényül éltek.

Hanem jó embereik mégis akadtak. Egy kettő találkozott, a ki nem vetette meg őket, meglátogatta az elhagyottakat és segitette a mivel lehetett.

Különösen Ecseghi Kálmán élelmiszerekkel és mindennel ellátta a házat; hanem azon ovatossággal és gyöngédséggel élt mindig, hogy másnak nevében küldte, sohasem a maga nevében. Fehérné tudta, honnan jő mindez, hanem tetette, mintha nem tudná.

Csak Ida nézte daczosan és mogorván ez ajándékokat.

— Minden nap több gyalázat, szólt egyszer ingerülten.

Anyja néma, szemrehányó tekintettel nézett reá s szeméből keserű könyeket törült ki.

A tizenöt éves gyermek hidegen elforditotta fejét.

Az előtt oly jó és gyöngéd volt, most daczos és komor. Régi természetéből csak büszkeségét tartotta meg.

Midőn egyszer vasárnap a gyermekek templomba készültek s már mind felöltöztek, csak Ida nem, anyja szeliden intette, hogy siessen.

— Én nem megyek templomba, szólt komoran Ida.

— Miért, kérdezé anyja?

— Mert nem akarom, hogy ujjal mutassanak reám az utczán: ott megy Fehér Ida, a kinek az atyja tömlöczben ül.

Fehérné elkezdett zokogni, Jolán is, még a kis Erzsike is. Mindnyájan levetették az ünneplő ruhát, senkisem ment templomba.

Ida egész közönyösen fordult el tőlük. Nem is látszott megbánni, hogy anyjának és testvéreinek oly fájdalmat okozott.

Az utczára csaknem soha sem ment ki a büszke leány.

— Mit keresnék én a becsületes emberek gyermekei közt? szólt ajkait harapva s egy kezeügyébe eső virágot darabokra tépve.

De ha nem igen mutogatta is magát, szépségének hire azért messze elterjedt. Szépségének hire odacsalta az ifju Szklaváry grófot is.

A gróf gazdag volt, finom és szép, s midőn megjelent Fehérné házánál, az asszony meglepetés és bámulat miatt nem tudott mit szólni.

Ez időtől kezdve a gróf gyakran eljött. Ida eleinte hidegen viselte magát iránta, de aztán hallgatni kezdett hizelgéseire s engedte nagyon közel is hozzásimulni az ifju grófot.

Fehérné reszketni kezdett öröm és bámulat miatt. Hitte, hogy a sors megelégelte a csapásokat, melyekkel szerencsétlen családját sujtotta s talán a nyomor és szégyen után most tünik fel a szebb jövőnek első reménysugára.

Ebbeli reményeiről egyszer el is kezdett beszélni.

— Anyám azt hiszi, hogy a gróf engem nőül akar venni? szolt Ida szörnyü csudálkozással anyjára meresztvén szemeit.

Aztán hangosan és keserüen fölkaczagott.

Az anya megborzadt. Megértette, nagyon is megértette e kaczagást.

Istenem, oh istenem, hogy ezt is meg kellett érnem! szólt kezeit tördelve.

Ida vállat vonitott.

— Mit tegyek? szólt a szerencsétlen asszony, ki a folytonos csapások alatt mind gyengébb és tehetlenebb lőn. Kitiltom házamból a csábitót, többé nem engedem meg, hogy átlépje küszöbömet.

— A mint tetszik anyám, viszonzá gúnyosan Ida. Ha neki nem engeded meg,

hogy átlépje házad küszöbét, majd átlépem én e küszöböt. Én meguntam már itt nyomorogni veletek s várni az éhenhalást.

Az anya reszketve s halványan dölt hátra egy székre. Ajkait megnyitotta, szólni akart, fogai összeütődtek, de hangot nem birt adni.

A gyermek megijedve rohant hozzá. Ez a pillanat kevély elfásult szivében mégis érzést és szánalmat ébresztett. Megragadta anyjának kezét s megcsókolta.

— Térj magadhoz, anyám az istenért, térj magadhoz!

Az anya lassan magához tért s szivéhez ölelte leányát.

— Ugy anyám, szólt Ida, szenvedélyesen kitörve; csókolj meg még egyszer, áldj meg és ne átkozz, azért mivel szerencsétlen vagyok. Mielőtt vétkem lett volna, el vagyok kárhozva atyám vétke miatt.

VIII.

Egy év alatt egészen megőszült a börtönben Fehér Illés. Az a csendes búskomolyság, melybe merült, egészségét lassan lassan aláásta.

Családjáról időnkint kapott tudósitásokat. A gyermekek nőnek és szépülnek, szegénységben élnek, de jó emberek segitsége által mégis csak megélhetnek valahogy, csak Lujza megy szegény lassan lassan a sir felé.

A családjáról vett hirek nem voltak valami nagyon nyugtalanitók s Fehér Illés mégis egy idő óta nagyon kezdett nyugtalankodni, gyakran betegeskedett s e betegség mindig ingerültté tette.

Az ingerültség aztán kártékonyan hatott vissza egészségére, ismét betegebb lőn s már félteni lehetett életét is.

Nejének irt levelet, melyben aggódó remegéssel kérte, hogy siessen hozzá; beszélnie kell vele.

A nő eljött, s férje lázas örömmel fogadta.

— Oh istenem, mint reszkettem, hogy nem fogsz eljönni, vagy ha eljösz, már későn jösz. Beteg vagyok nagyon s remegtem attól a gondolattól, hogy előbb meghalhatok mint te ide érsz.

A nő ránézett férjére. Sohasem látta még igy félni a haláltól.

— Azt hiszed hogy a haláltól remegek? szólt Fehér Illés. Oh nem; az én nyomorult életemnek jótétemény volna a halál. Gyermekeim miatt remegtem.

A nő hallgatva várta férje lázas szavait.

— Ülj ide közelebb. Igy. Most esküdjél meg, hogy soha senkinek nem szólsz azon titokról, melyet előtted fölfedezek. Esküdjél. Jól van.

A nő engedelmeskedett.

— Jöjj közelebb, még közelebb, szólt a férj suttogva. Most szólhatok. Hallgass csak, nem hallasz lépteket az ajtó előtt? Minden csendes. Add ide kezedet.

Fehér Illés kinosan felsohajtott.

— Most szegények vagytok nagyon, szólt hosszú hallgatás után; hanem gazdagok fogtok lenni, nagyon gazdagok. Ha meghalok, mert én nehezen látom meg ujra szabadon isten napvilágát, ássátok ki, a kertben a nagy körtefa alatt van egy szekrény. Nyolczvan ezer forintot fogsz benne találni.

A nő elborzadva huzódott vissza s minden tagjában reszketett.

— Az árvák pénze! szólt irtózva. Oh mit cselekedtél!

— Kicsikartam a sorstól azt, mit szép szerével meg nem adott. Láttam, hogy legidősb gyermekem boldogtalanná lett a pénz hiánya miatt; a többieket boldogokká akartam tenni. Magamra vettem a gyalázatot, a bünt és rabságot, mindent ő érettök.

A nő nem szólt, reszketve takarta el arczát.

— Elrejtettem e pénzt mindenki elől, folytatá a férj; még előled is. Várni akartam azon időre, midőn kiszabadulok börtönömből. De beteg vagyok, érzem közel halálomat; késnem nem lehetett. Föl kellett fedeznem előtted a titkot, melyet örökre el akartam hallgatni. Anna, te borzadva fordulsz el tőlem, kezedet reszketve vonod vissza.!

A nő, eltakarva arczát, folyvást reszketett.

— Anna szólj! Hallgatsz? Az isten szent nevére, gyermekeinkre kérlek, felelj nekem. Gyülölsz? Megvetsz?

— Szánlak, felelt a nő fuldokolva.

Nehány perczig szótlan ültek egymás mellett, néma kétségbeeséssel hajtván le fejöket.

— A mi megtörtént, az megtörtént, szólt végre tompa megnyugvással a férj; változtatni rajta többé nem lehet. A te kezed ártatlan benne. Ne légy kába; vedd magadhoz a pénzt s menj valami távol vidékre lakni, a hol nem ismer senki.

— Átkozott legyen a pénz! viszonzá a nő, eltaszitva férjének esdeklő kezét. Átkozott a nyomorult ércz, melyért eladtad lelkedet! Soha, soha!

— Hallgass! szólt a férj megragadva nejének kezét. Csendesen, az istenért, csendesebben! Ha valaki itt hallgatódznék? Nézd Anna, hallgasd meg férjednek utolsó esdeklését. Csendesebben, jöjj közelebb. Gyermekeinkért, gyermekink javáért!

— Gyermekinkért! szólt Anna elborzadva. Gyermekeinkért?.... Lujza fekszik már a föld alatt és Ida bár inkább ott volna mellette a koporsóban mint sem Sziklaváry grófnál ..... Oh istenem, nincs erőm kimondani! Elveszett miattad. Legyen átkozott a pénz, mely megvakitott!

— Ida! kiáltott föl a rab s görcsös zokogással borult le a földre.

Az ősz ember jajgatásától rémesen visszhangzott a börtön boltozatja.

A börtönfelügyelő bejött.

— Menjen ön, szólt hozzá Fehér Illés, s jelentse a törvényszéknek, hogy fontos vallomást akarok tenni.

Egy óra mulva kivallotta, hová rejtette el az elsikkasztott nyolczvanezer forintot.

VÉRTESI ÁRNOLD.

A FALU BÜSZKESÉGE.

Rajz, WASHINGTON IRVING-től.

Anglia egyik félreeső grófságába rándultam ki. Azon mellékutak egyikére jutottam, melyek az ország távolabbi részein visznek át. Egy délután egy kis faluba értem. Fekvése festői szép és magányos volt. Lakói kinézésében volt valami, a mi a patriarchalis egyszerüségre emlékeztetett. Ez egyszerüséget hiába keressük a nagy, ország-utak mellett fekvő falvakban. Elhatárzám, hogy itt meghálok, s mivel már ebédeltem volt, elindultam minden czél nélkül, hogy a környék szépségeiben gyönyörködjem.

Legelőbb, mint az utasok rendesen, a falutól egy kis távolban eső templomnak tartottam. Meg is érdemlette a fáradságot, mert régi tornya egészen repkénynyel volt befutva, ugy hogy a zöldelő ruhából csak itt ott-ott kukkantott ki egy-egy kiálló oszlop, egy-egy szürke sarokkő, ábrándos czifrázat, faragvány. Gyönyörü est volt. A nap előbbi része komor volt, el elkezdett esni, meg' félbehagyta, — de ebéd után kitisztult: s bár még folyvást setét felhők gomolyogtak az égen, nyugatra egy széles arany ég-szalag vonult végig s a leáldozó nap az esőcseppekben csillogó falevelekre veté sugarait, mi a természetnek mélabús mosolyt kölcsönzött. Mintha egy haldokló keresztyént láttam volna, ki lemosolyog a világi bünökre és gondokra, s vidor tovaköltözésével tanuságot tesz, hogy dicsőségben fog ujra föltámadni!

Egy félig ledült sirkőre ültem, s mint az ily komoly órákban szokta az ember, rég elmult időkre, ifjukori barátokra gondolék; azokra, kik távol voltak — s azokra, kik már meg is haltak! Mélabús álmodozásba merültem, miben talán még több vonzó van, mint magában az élvezetben. Olykor olykor a szomszéd toroyból harangzúgást hozott a szellő fülemig; e hangok találtak környezetemhez, s öszhangzásban voltak érzelmeimmel, a helyett, hogy kellemetlen érzést keltettek volna bennem; jó darab idő eltelt, mig észre vettem, hogy a harang egy uj sir-lakó számára zúg.

Nem sokára halottas menet tünt föl a falu rétjén; lassan kigyózott felém a fasorban. El eltünt, majd ismét megláttam a fák és bokrok nyilási közt, mignem előttem elvonult. Fiatal, fehér ruhás lányok tarták a szemfedő négy szögletét; egy másik, körülbelől tizenhét éves lányka elől ment, s fehér virágokból font koszorút tartott kezében, jeléül, hogy a halott fiatal és hajadon volt vala. A szülék a koporsó mögött mentek: tisztességes, jómódú földmivesek. Ugy látszott, hogy az

atya érzelmein erőt vőn; de meredt tekintete, összevont szemöldei, mélyen barázdolt arcza eléggé tanuskodtak, mily harcz vivódik belsejében. Neje karján csüngött, s az anyai fájdalom görcsös kitörésivel zokogott.

Fölálltam s a menetet a templomba kisérém. A koporsót a közép-hajóban tették le, s a virágkoszorút, — egypár fehér keztyűvel — egy szék fölé akaszták, hol a halott ülni szokott életében.

Mindenki ösmeri a szivrázó érzetet, mit egy temetés kelt; mert ki az a boldog, ki még senkit sem kisért sirjába, a kit szeretett? De mi lehet meghatóbb, mint ha a szépség és ártatlanság földi maradványait kisérik sirba, ki léte virágjában hervadt el? Midőn a test a földnek visszaadatott, midőn az ének egyszerüen, de ünnepélyesen megszólalt: „Föld földdé — hamu hamuvá — por porrá“ — a meghalt' fiatal társnőinek könyűi visszatarthatlanul omlottak. Az atya még mindig leküzdte érzelmeit, s azon tudatban vigasztalta magát, hogy a kik az Urban halnak meg: övék az üdvösség. De az anya gyermekében csak a mező liliomát látta, melyet a hervadás és a sarló virágjában ért, és gyászolt mint „Ráchel, siratván fiait, és nem akart vigasztalást bevenni.“

Mikor a fogadóba visszatértem, megtudtam a halott egész történetét. A történet nagyon egyszerü, — akárhányszor lehetett ilyet hallani. A lány a falu ékessége volt. Atyja egykor jómódú bérlő volt, de egy darab idő óta elszegényedett. A meghalt egyetlen gyermeke volt, s a falusi élet egyszerüségében, egészen a szülői háznál lőn felnövelve. Annak idejében a tisztelendő ur tanitványa volt s kis nyájának kedvencz báránya. A jó öreg nagy gonddal őrködött nevelése fölött, mely korlátolt s azon körhöz mért volt, melybe egykor lépendő vala, mert csak arra törekedett, hogy rangjának éke legyen, nem pedig, hogy fölébe emelje. Szülőinek gyöngédsége, kiméletessége, s azon körülmény, hogy semmi nehezebb munkában részt nem vett, csak növelték jelleme természeti báját és finomságát, mihez még alakja könynyüd, hajlékony szépsége is járult. Olyan volt ő, mint egy gyönge, virágházi növény, melyet a véletlen a rét durvább lányai közé ültetett.

Társnői érezték bájainak fölényét s el is ismerték azt, minden irigység nélkül; mert egész valójának igénytelen kecstelisége és megnyerő jósága messzire magok után hagyták amazokat.

A falu egyike volt azon félreesőbb helységeknek, melyekben még némi jelei fönmaradtak a régi ó-angol szokásoknak. Megvoltak falusi ünnepei és vasárnapi mulatságai s itt még föl lehetett találni, legalább gyönge másolatban, az egykor oly kedvelt majalisokat. Az akkori pap állitotta vissza azokat régi jogaikba, — mint a régi szokások kedvelője s egyike azon egyszerü keresztyéneknek, kik betöltöttnek hiszik küldetésöket, ha a földön örömet, az emberek közt jó akaratot terjesztenek. Az ő gondoskodása folytán állott a május-fa évről évre, a falu rétjén, fönn; május elsején aztán felczifrázták koszorúkkal és pánthikákkal, — s mint a régi jó időkben, rózsakirálynőt is választottak; ez vezette aztán a játékokat, s a jutalmakat és a díjakat is ő osztotta ki. A helység festői fekvése, ünnepélyeinek sajátságai, a netaláni látogatók figyelmét is magokra vonták. Ezek közt volt, egyik majálison, egy fiatal tiszt is, kinek ezrede csak nem rég óta szállásolt egyik szomszéd faluban. A mezei ünnepély természetes sajátszerüsége megragadta őt — legkivált pedig a rózsakirályné fölfeslő szépsége. Ő volt a falu kedvencze, virágkoszorúzottan, a leányos bátortalanság oly szép zavarában és örömében elpirulva és — mosolyogva. A falusi szokások egyszerüsége könnyüvé tevé az idegennek az ismeretséget; rendre-rendre bizalmához is megtalálta az utat, s azon könnyelmü modorban kezdé neki a szépet tenni, melyben a fiatal tisztek oly nagyon is örömest szeretik a falusi egyszerüséggel játékukat űzni.

Közeledésében semmi sem volt, mi gyanut gerjeszthetett vagy nyugtalanító lehetett volna. Szerelemről még csak nem is szólott soha, — de van a beszéden kivül még egy más mód is, a szerelemről szólani, mely beszédesebb a beszédnél, a mely csak halkkal, de ellenállhatlanul lopja azt a szivbe. A szem fénye; a hang csengése; a gyöngédség, mely minden szóból, tekintetből, minden mozdulatból kirí — ezek teszik a szerelem valódi beszédességét, ezek a mit érzeni és érteni lehet, de leirni soha. Lehet-e csodálkoznunk, hogy ezekkel egy fiatal, ártatlan, fogékony szivet könnyen meg lehetett nyerni? A lányka szeretett, majdnem öntudatlanul; s aligha tette magának e kérdést: mi légyen e növekvő szenvedély, mely minden gondolatának, szive minden dobbanásának ura volt; sem azt, mik lesznek következményei. Valóban, ő nem aggódott a jövendőről. Ha a fiatal tiszt jelen volt, egész figyelmét csak az ő pillantásai, szavai foglalták el, — s ha távol volt, csak arra gondolt, mi történt utolsó találkozásukkor. Bebarangolta vele a zöld fasorokat, egész a szomszéd falvak határáig. Ő tanitotta a lánykát arra, hogy a természetben uj szépségeket lásson, beszélt vele a finom, mivelt világ nyelvén, és a regényesség s költészet varázs-igéit suttogá fülébe.

Talán nem lehetett tisztább szerelem, mint ez ártatlan lányé volt. Eleinte, igaz, ifjonti bámulójának férfias testalkata, harczias öltözetének fénye vonta magára a lányka szemeit, — de szivét nem ez nyeré meg. Volt ragaszkodásában valami istenités. Ugy nézett imádottjára, mint egy felsőbb lényre. A természettől gyöngéd, költői lélek egészen föllelkesült társaságában, mert csak ez költötte fel benne a szép és nagy iránti fogékonyságot. A rang- és vagyonkülönbségre nem is gondolt. Szellemi képzettségének fölénye, modora, magaviselete, mely annyira elütött azon falusi társaságétól, melyhez hozzá volt zsokva: ez volt a mi őt

oly nagygyá tevé előtte. Elbüvölten, földre szegzett szemekkel hallgatott rá, tekintete véghetlen kéjt fejezett ki s arcza elragadtatásban pirult ki; ha pedig félénk bámulattal nagyéha reá meré remegő tekintetét vetni, gyorsan lesüté megint szemeit, felsóhajtott s pirulva gondolt reá, hogy mily keveset ér ő vele szemben.

Kedvese ép oly szerelmes volt, mint a lányka, de amannak szenvedélye valódi szenvedély, nem oly tiszta volt, mint a lányé. Az egész viszonyt csak könnyelmüségből kötötte, — mert gyakran hallotta barátait efféle falusi hóditásokkal dicsekedni, s hogy hirét, mint szellemdús ember, megalapitsa, szükségesnek tartotta, hogy egy ilynemü győzelmet ő is kivívjon. Hanem szíve igen tele volt ifjui melegséggel. Élete nem volt eléggé kalandos, élvezetdús, hogy egészen kiéghetett, önzővé válhatott volna, — s épen azon lángnál gyuladt meg, melyet föl akart éleszteni, s mielőtt helyzetét a maga valóságában felfogta volna: igazán szerelmes volt.

De mit tegyen? Itt eléje ötlöttek mind azon szokott akadályok, melyek oly elmaradhatlanok minden könnyelmü viszonynál. Társasági állása — előkelő összeköttetéseinek előitéletei — büszke, hajthatlan atyjától való függése: mindez nem engedé házasságra még csak gondolni is; midőn azonban az ártatlan, gyöngéd, benne bizó lényre tekintett, — oly tisztaságot, feddhetlenséget árult el egész élete, oly megnyerő szerénység sugárzott ki szemeiből, mely minden bünös gondolatot, vágyat messze útalt. Hiába igyekezett magát a divatvilág hőseinek ezer szivtelen példájával megerősiteni, — hiába igyekezett nemes érzelmei föllángolását a hideg, mindent semmibe vevő könnyelmüséggel elnyomni, a hogy nem egyszer hallotta amazoktól a női erényről fecsegni: mihelyt lánykáját meglátta, körülvéve érezte magát a szüzi tisztaság ama titkos, de szenvedélyek által el nem homályosított bájaitól, melyek megszentesitett körében egy bünös gondolat sem élhet.

Azonban váratlanul parancs érkezett az ezredhez, hogy rögtön induljon a szárazföldre, s ez teljessé tette az ifju zavarát. Egy darab ideig a legkinosabb határozatlanságban volt. Meg sem merte mondani a hirt, mindaddig, mig az indulás napja el nem jött. Estveli sétájokon közölte vele.

A lányka, soha addig, elválásra nem gondolt. Egyszerre jött az, s a boldogság álmából riasztá föl. Rögtöni, legyőzhetlen szerencsétlenségnek tartotta, s egy gyermek ártatlan egyszerüségével sirt rajta. Az ifju keblére vonta, s lecsókolta bársony arczáról a könyeket, — s nem lőn visszautasitva, mert vannak pillanatok, melyekben a fájdalom gyöngeséggel vegyül, s melyek a szerelem csókjait megszentesitik. A tiszt vére heves volt, s a szépség látása, mely, a mint látszott, önmagát egészen átadva feküdt karjai közt, — hatalmának tudata a lány felett, — félelem, hogy elveszíti: mindez egyesült jobb érzelmei legyőzésére. Kérte, hogy hagyja el atyai hajlokát, s kövesse őt, merre sorsa hányja.

Az ifju a csábitás mesterségében csak ujoncz volt, elpirult és csak dadogva tevé alávaló ajánlatát; de áldozata oly ártatlan volt, hogy eleinte nem is értette meg tisztán, s föl nem tudta fogni, miért kelljen neki szülötte földét, atyja, anyja szerény gunyhaját elhagynia. Midőn azonban az ajánlat értelme tiszta lelkén átvillámlott, — a hatás lesujtó volt. Nem sirt — nem tett szemrehányásokat — egy szót se szólt, de visszaborzadt, mint egy kigyótól; remegve pillantott reá, — ah e tekintet szive mélyéig hatott az ifjunak — kezeit halálos kinnal csapta össze, s mintha menhelyet keresett volna, a szülői lak felé szaladt.

A tiszt megzavarodva, megalázva s bünbánattal távozott. Ki tudja, mi lett volna érzelmei harczának eredménye, ha az utra szükséges előkészületek gondolatinak más irányt nem adnak. Az uj körülmények, élvezetek s az uj barátok nem sokára elfeledteték vele a vádakat, melyeket önmagának tőn; kiolták a szerelmet, — s mégis, még a tábori élet nyugtalanságiban és kicsapongásaiban, a sereg készülődésében, sőt a harcz tüzében is vissza-visszalopózkodtak gondolatai néha a mezei csöndbe, a falusi magányba, — a fehér kis házhoz, az ösvényhez az ezüst patak és galagonya-sövény mellett, — a falusi lánykához, a mint együtt bolyongtak, karöltve, a mint öntudatlan, szerelemtől sugárzó szemeit reá szögezve, leste beszédét.

A csapás, mely a szegény falusi lányt érte, s mely egész álomvilágát lerombolá: borzasztó volt. Eleinte ájulás és görcs rázá meg egészségét, — azután pusztító búskomorság lepte meg, mely soha többé el nem hagyá. Ablakából nézte volt a távozó katonákat. Utolsó kinteljes pillantást vetett ő reá, midőn a kelő nap megaranyozá daliás alkatát, s bokrétáját a reggeli szellő ingatá; mint egy fényköritett látás tünt el szemei elől, s mély setétben hagyá.

Minek mulatnánk későbbi történetének egyes körülményeinél? Mint a többi szerelmi történet: ez is szerencsétlen volt. Azóta nem ment társai közé, csak egymagában folytatá sétáit, melyeket legtöbbször kedvesével tett vala. Mint a sebzett szarvas, a magányt keresé, hogy kisirhassa magát; s néma keservében epedett, mely fölemésztette egész lelkét. Néha késő estig lehetett látni a templom küszöbén; mikor a tejes lányok megjöttek a rétről, gyakran hallák, a galagonya keritès mellett, kesergő dalának hangjait. Áhitattal imádkozott a templomban, — s midőn az öregek őt belépni látták, ugy, elfonnyadva, lázas pirral arczán, a mint alakját a búskomorság dicsfénynyel vette körül: helyet esináltak neki, mint valami szellemszerünek, — s midőn utána pillantottak, setét sejtelemmel rázogatták fejöket.

Jól tudta ő, érezte ő, hogy sirjához közeleg, de ugy tekinté azt, mint nyughelyet. Az ezüst fo-

nál, melyet létéhez kötött, elszakadt, s ugy tetszett neki, hogy nincs több gyönyör az ég alatt. Ha szerető szive valaha nehezteléssel gondolt kedvesére: most eltünt e nehezteléss. Képtelen volt haragot tartani iránta, s a szerelem egy bánatos pillanatában bucsulevelet is irt neki. A legegyszerübb nyelven volt az irva, de épen egyszerüsége volt a megható. Elmondta neki, hogy sirja már közel van, s nem titkolta, hogy ennek oka ő. Még a kinokat is leirta, miket szenvedett, de avval végzé, hogy nem tudna nyugodtan meghalni, ha el nem küldené előbb bocsánatát és áldását neki.

Ereje lassan-lassan elhagyá, ugy hogy már a házikóból sem volt képes kilépni. Alig tudott az ablakhoz is vánszorogni, hol, székébe feltámasztva, minden öröme abban telt, hogy egész nap a vidéket nézte, az ablakon át. Panasz azonban nem jött ki ajkán, se senkivel nem közlé a betegséget, mely szivén rágódott. Még csak kedvese nevét sem mondta ki egyszer is, szépen anyja keblére hajtá fejét és ott sirt csöndesen. Szüleit majd néma kín emészté reményeik e hervadó virágán, majd ujból reméltek, hogy nemsokára fölújúl, s hizelegtek maguknak, hogy a tulvilági fénylő pir, mely néha arczát elönté, előhirnöke a visszatérő egészségnek.

Igy ült egy vasárnap délután közöttök, kezeiket a magáéiba kulcsolva. Az ablak nyitva volt, és a beáramló enyhe lég jó illatot hozott be a virágtelt bokorról, mit keze vont az ablakig.

Atyja épen egy fejezetet végzett be a bibliából. Minden földi dolgok hiuságáról és az ég örömeiről volt benne szó; mintha vigaszt és enyhülést öntött volna keblébe az ige. Szemei a távoli templomra voltak szegezve; épen beharangoztak volt; az utolsó bemenő még a templom-ajtóban állt; minden szent csöndbe volt merülve, mely a nyugalom napjának sajátja. Szülei vérző szivvel tekintettek reá. A betegség és bánat, melyek némely arczot oly rombolólag megviselnek, szeraphkinézést kölcsönöztek neki. Szelid kék szemeiben egy könyü ragyogott. — A hütlen kedvesre gondolt-e? vagy lelke a távoli temetőben bolygott, melyben nem sokára megpihenendő vala?

E perczben lódobogás hangzott — egy lovag vágtatott a kis ház felé — az ablak alatt leugrott, a szegény lány kebléből egy gyönge sikoltás tört ki, s visszahanyatlott székében: bünbánó kedvese volt! Berohant a szobába, s hozzá sietett, hogy keblére szoritsa, — de összeesett alakja, halotthalvány arcza, mely még a hervadásban is oly szép volt, szivét kinnal tölték meg, s halál-remegéssel omlott lábaihoz. A lány gyöngébb volt, hogysem fölállhatott volna — megkisérté remegő kezeit kinyujtani — ajkai mozogtak, mintha beszélt volna, de egy hangot sem lehetett hallani — mosolyogva, kimondhatlan szerelemmel pillantott reá, s becsukta szemeit — örökre!

Ennyit tudtam meg e falusi történetről. Nem sok, s tudom, nem igen van benne az ujdonság ingere, mely vonzóvá tehetné. Most midőn a csodaszerü eseményeket és erősen füszerezett történeteket oly dühvel hajhászszák, nagyon is közönségesnek, kisszerünek fog tetszeni, — de engem akkor nagyon megragadott, s a megható szertartással, melynek tanuja valék, párosulva, mélyebb benyomást hagyott lelkemben, mint sok nevezetesebb történet. Azóta megint jártam azon faluban s a kiváncsiságnál jobb indok vezetett a templomba. Téli estve volt; a fák lombtalanul álltak; a temető kopár és szomoru volt, és a szél fagyasztón sivitott végig a harasztban. De a falu kedvenczének sirja köré örökzöldet ültettek, s füzágak hajoltak a sir fölé, hogy a hant épen maradjon.

A templom ajtaja nyitva volt, s én beléptem. Ott függött a virágkoszorú és a pár keztyü, épen mint a temetés napján. A virágok természetesen elhervadtak, de hogy nem feledték el, mutatá, hogy a portól gondosan meg voltak őrizve. Sok emléket láttam, melyeken a művészet kimerítette magát, hogy a néző rokonérzelmét felköltse, — de egy sem volt, mely meghatóbban szólott volna szivemhez, mint ez egyszerü, de gyöngéd emlékjele az elköltözött ártatlanságnak. . .

—sz. —a.

MŰTÁRLAT.

(Febr.—Márcz.)

A nemzetek életök legnagyobb biztositékát a szellemi erők gyarapodásában lelik. A történeteket kell csak lapoznunk, hogy meggyőződjünk, mint lett gyakran egy szegény, de szellemben gazdag nemzet túlnyomó, a kevésbbé mivelt, vagy a nagy anyagi erővel rendelkező felett. Ugy hiszem, hogy a mi viszonyaink között nékünk kétszeres kötelességünk ily eszközt választanunk gyakran veszélyezett nemzeti életünk megóvására. Hazafiui tartozás azért mindent, mi a miveltség tényezői közé tartozik, őszinte szeretettel, sőt lelkesedéssel ápolni. A többi művészetek sorában a festészet is ezen tényezők egyike, s bár ennek ily fontossága minden nagygyá lett nemzettől el van ösmerve, nálunk eddig igen csekély figyelemben részesült. A déli és nyugoti mivelt nemzeteknél, hol a művészet magas kifejlődési fokot ért, már bölcsőjében is oly szükségül ösmertetett el, mely a nemzet lelkületének emelésére, az izlés és a szív nemesitésére elkerülhetlen; s ezen elösmerés, mely erkölcsi és anyagi ösztönzésben nyilvánult, emelte ott a művészetet azon magas fokra, mely által minden népnek és kornak becsülését kiérdemelte.

A művészet története fentartotta emlékét Cimabue madonnájának, melyet a művész dolgozó teremében ünnepi körmenetben vitt a nép rendeltetése helyére. — Azóta már a hetedik századba léptünk, a madonna képek helyett más tárgyak iránt nyilvánul a részvét, de mint akkor azok és hasonló tárgyak által hatott a művészet a nép erkölcsére s izlésére, ugy most is megleli arra eszközét a kor szellemében.

Hogy azonban a művészet ez eredményt szülje, szükséges, hogy a szép átalános elveinek hódolás mellett egyszersmind nemzeti is legyen, mert ha annak forrása nem fakad a nemzet lelkéből, nem is fogja benne a kivánt nemes tulajdonokat kifejteni. Ha valaki ez állításom igazságában kételkednék, s az igaz szép eszméjével összeférhetlennek hinné, útalom a németalföldi és ónémet festészet egymástól eltérő irányaira, vagy Olaszország különböző vidékein az éghajlat- és a nép jelleméből fejlődött elváló iskolákra, melyek a mellett, hogy a nemzet jellemét képviselik, tárgyaikat többé kevésbbé az átalános szép elveire vitték vissza.

Két mód által létesíthetünk magunknak oly művészetet, mely ennek magasabb értelemben megfeleljen, és melyet a nemzet magáénak vallhasson: művészeink foglalkoztatása s alapos, hazafiui érzelmü birálatok által. Mindkettőnek feladata legyen: irányt adni tárgyuk megválasztása és helyes elvek által. Ne várja azonban egyik se, hogy az alig ültetett fácska érett gyümölcsöt hozzon, — a tökély hosszu küzdelem és fejlődés eredménye lehet csak, melyben az előcsatárok ép ugy érdemlik terhes munkájuk figyelemre méltatását, mint azok, kik a győzelmet aratják. Ezért a biráló ne mérje művészetünk terményeit a más viszonyok között született, más előzmények által nagygyá lett művészek müveihez; ne letapodási szándék, vagy túlbecsülés, hanem serkentő jóakarat vezérelje tollát.

Ezen elvek fognak vezérelni szemléimben, melyeket minden adandó alkalomkor e lap hasábain fogok közleni. Fájdalom, hogy művészeink, önfeláldozó szorgalmuk mellett is, a nagy részvétlenségtől nyomatva, csak néha képesek oly müveket kiállitani, melyek tehetségeiknek megfelelnek, s igy az itészetnek is méltóbb tárgyai lehetnek. Eddig egyedül az állandó tárlat táplálhatta volna művészeinkben a szorgalmat, s teremthetett volna némi irányt; hogy mennyire felelt az meg e czélnak? a jövő havi tárlatnál, midőn működésének egész évi eredménye szemünk előtt lesz, több alkalmat nyerek erről szólani.

Most olvasóimat a kiállitás termeibe vezetem. Szemeljük ki a még meg nem vásárolt müvek közül azokat, melyek figyelmünket valamely tekintetben lekötik.

Az első teremben nagyságával érdeket gerjeszt Geiger jó nevü bécsi művész olajfestvénye, mely Mátyás királyt ábrázolja a könyvtárban, tudósai és művészei körében. Geiger a hirét sok szellemmel és teremtő erővel készült körajzainak köszönheti, melyek közül hazánkban leginkább az Árpádok korából vett tárgyu 17 történeti müve ismeretes. Ezekben határozottságot, és a mennyiben ily nagyságú alakoknál megkivántatik, helyes rajzot, redőzeteiben egyszerü széles omlást találunk. A kiállitott képen ez előnyöket nem találjuk. Kezelése bátortalan; rajza élet nélküli, legtöbb helyt kirí a festő báb, mely a természetet pótolta, mi főleg az épület tervrajzát bemutató ifiúnál és a király felemelt karjánál nagyon fölötlő. A rajzhibákat világ-árnyék (helldunkel) és erőteljes szinezet által sok művész első tekintetre takarni birta, ugy hogy csökkent azon hiányok kellemetlen hatása: a szóban lévő képen azonban még élesebbé teszi őket a valótlan szinezet.

A kép tárgyában keressük az okot, hogy az compositióban sem sikerült ugy, mint sok más, rajzban létező művei. Az oly feladat, melyben a cselekvés hiányzik, tulvág a történeti festészet határán, s csak ritkán sikerül a művésznek belőle érthető és érdekes egészet alkotni, mert hiányzik az alap, melyből kiindulva csoportot alkosson és jellemeket teremtsen. S hogy mégis képet csináljon, *act*-okat fest kifejezés s értelem nélkül. Igy e képen a legtöbb alak csak a helyet tölteni van ott, nem hogy az eszme tisztább érthetősége követelné.

(Vége köv.)

BERÉNYI.

ZENE.

Ujra két hangverseny folyt az örökkévalóságba, a nélkül, hogy a légen kivül keblünk hurjait is hullámzásba hozta volna.

Az egyiket adta Satter Gusztáv ur — amerikai zongora művész — mult szombaton (marczius 7-kén) az Europa szálloda termében. A másikat az egyetemi dalegylet, marczius 8-kán a muzeumban.

Ha a monda szerint napjainkban ismét uj életre ébredne mindaz, a mi ezelőtt negyvenezer évvel történt, és ha igaz lenne, hogy Hudler Antal ezelőtt negyvenezer évvel élt: semmi kétségünk sem lehetne abban, hogy Satter Gusztáv és Hudler Antal — daczára a név különbségnek — ugyanegy személy. — Ki ezen Hudler Antal? kérdi az olvasó. Hudler Antal született 1784-ben alsó Ausztria Zwettel helységében; Edlers Antalnak tanitványa és utódja; 1814 után csász. kir. udvari dobos-művész, kinek a fia is jeles dobos volt, s annyira tökélyesitette a dobot, hogy minden srófját egyszerre fel-vagy le lehetett csavarni, s oly tisztán hangolni, hogy némely első hegedűsnek is becsületére vált volna. — Im, az olvasó előtt áll Hudler Antal, s most e rövid ismertetéshez két, szintén rövid, de fontos észrevételt csat-

lok. Ambár a dobos művész nem ezelőtt negyven ezer évvel élt, de születése napja nem kerülheti ki a mysticusok figyelmét t. i. Satter ur hangversenyével egyidőre esik: marczius 7-ikére. Továbbá Hudler Antalról más tanuságot is vehet az olvasó. Azt szokták mondani ugyanis azon kisaszszonykákról s urficskákról, kik zongorázás közben a hangjegyek idejét megtizedelik, hogy hudliroznak. E kifejezés kétség kivül Hudler óta jött közhasználatba, de hogy egészen egyebet jelent, mint eddig alkalmazták, arról a feljebbi szók után mindenki meggyőződhetik. — Mi köze mindennek Satter ur hangversenyéhez? kérdi megint az olvasó. Semmi egyéb, mint azon szellemi rokonság, mi szerint Satter ur oly rendkivüli erővel játszik, mintha maga Hudler dobolna, s ennélfogva nem zongorázik, hanem hudliroz. — Satter ur egyébiránt a technikát bámulatos tökélyre vitte, s ha megrovom amaz erős dörömbölés miatt, mit egyfelől nagy erejével, másfelől a lábtónak izléstelen, szabályellenes használata által eszközöl: dicsérettel kell kiemelnem tiszta gyöngyözetes pianissimoit. — Satter ur bir mindazon technikai kellékekkel, melyek a szó teljes értelmében egy előadó művésznek szükségesek; de mindezek daczára érzés, költészet nélkül játszik, s a hallgatót inkább elkábitja, mint elragadja, Erről tanuskodtak saját szerzeményei, melyekben a száraz technikán kivül semmi egyéb. Játszotta Mendelssohn lágy H. négyesét Czeke Sándor, (1-sö hegedü) Höszli, (2-ik hegedü) Kauders, (gordonka) kisérete mellett. Ebben elég solid volt. De Troubadour átirata, Valse és Galop konczert-je oly izléstelen zajos gallimathiásból állott, hogy különösen a Galopban nem annyira Páris tánczdühös szépeit, mint Amerika száguldó vad bival csordáit véltük szemlélni. Hunyadi indulója felett is irt és játszott egy rhapsodiát. Azt hittem, hogy az induló trioját, mely minden egyéb csak nem magyar, kissé meg fogja magyaritni; de még a két első magyar részét is elmagyartalanitotta. — Satter urban központosult egész Európának minden zenei bűne erényei nélkül. Ha nem componál, (vagy legalább compositióit nyilvánosan nem játszsza) hanem a klasszikusok müveivel foglalkozik, a zeneileg müvelt körökben több dicsőséget arat, mint üres tánczzenéjével. Ad vocem klasszikus! — C. ur (a Lloyd zenereferense) különös szemüvegen lát; t. i. azt irja, hogy „Satter ur a polkák, keringők és galoppok nemei classicitasig vitte, az az: ezen darabokat a legkiképzettebb technikával játszsza“ — A classicitas alatt — akár zenemüre, akár előadásra vonatkozzék, csak szépet lehet érteni..... de hisz miért magyarázzam C. urnak, ki Pergolesit is oly párhuzamba teszi. Mi lesz igy a kritikából? Szalma váz, melynek a fejére szállnak a verebek.

A másik hangversenyről közelebb.

BARTALUS ISTVÁN.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Márcz. 9.)

Tartufe. Vigjáték 5 felv. Molièretől. — E művet csak ugy hirtelenében rántatta elő az igazgatóság a Kövér „Kiadó szállása“ helyett, melynek ez este kellett volna először szinre kerülni. Talán ez volt oka, hogy az előadás sokkal kevésbbé sikerült, mint rendesen. Csak Kövérné és Tóth tettek kivételt. Az első Elmirát játszta s nagyon jó kedvvel. Különösen örültünk, hogy alig lehetett észrevenni szavalatán azt a vontatott, éneklő hanghordozást, mely e jeles szinésznőnknek annyira árnyoldala. Tóth a czimszerepet adta. Kár, hogy ő e jellemet inkább csak külső-, mint belsőkép fogja föl s itt is némi tulzott fogásokra fekteti a fősulyt. Örömest ereszkednénk e jellem, valamint Tóth játéka fejtegetésébe s ezt a legközelebbi alkalommal, midőn több időnk és terünk lesz reá, meg is teszszük, most hadd biráljunk egy más szinészt a „Magyar Sajtó“ czimü bohózat egyik komikus alakját.

Nem azon vádakra és élczekre akarunk felelni, melyeket a M. S. ujdonságirója és kritikusa kivált egy hét óta a Koszorú ellen szór. Nincs okunk ohajtani, hogy a M. S. jó véleménynyel legyen irántunk. Hadd higye, hogy a Koszorú a nyegle irodalmi vállalatokat pártolja, hogy csak oly irókat dicsér, kikre féltékeny nem lehet, s a valódi tehetséget elnyomni igyekszik, például Vajda Jánost, kinek handabandás röpiratait még Figyelő korában nem méltányolta, Zilahy Károlyt, kit nem tartott oly nagy kritikusnak, mint a boldogult Sz. Csarnok, és Bajza Jenöt, kiről nem mondott se jót se roszat, csak az ő érdekében sajnálta, hogy szinre kerülendő drámáját pajtásai oly nagyon magasztalják s igy túlkövetelővé teszik irányában a kritikát és közönséget egyaránt. Hadd higye ő mindezt. Ilyesmit örömest szó nélkül hagyunk, nyugodtan eltürünk, de hogy Molière egyik remekműve felett valaki oly könnyedén, és tudatlanul pálczát törjön, azt már nem türhetjük el még a M. S.-tól sem.

A M. S. kritikusa nem tartja szerencsés választásnak Tartufe szinre hozatalát, s e művet épen nem számítja a Molière sikerültebb darabjai közé. Még eddig Molièrenek mind bámulói, mind ócsárlói e következő öt művét tartották legfőbb müveinek: „L'École des Femmes“, „Tartufe“, „Le Misanthrope“, „L'Avare“, „Les Femmes savantes.“ Ki Tartufe-t gyönge münek tartja, Molièrenek minden nevezetesb művét gyöngének kell tartania; nagyjában mindeniken ugyanazon szellem vonul át s jellem, mese, szerkezet tekintetében is édes testvérek. Nem érthetni hát, hogy a M. S. miért nevezi Molièret nagy költőnek. Ha Tartufe gyönge darab, Molière sem valami derék költö. S miért gyönge mü Tartufe? Azért, mondja a M. S. kritikusa, mert az akkori viszonyokra illett, azon lég-

körnél fogva, melyet XIV. Lajos és Maintenon asszony szenteskedése az akkori társadalomnak teremtett, minden vonása az életből volt véve, életbe vágott, semmi sem volt tulozva, de most Tartufe torznak és az undoritóig kétesnek tetszik előttünk. Mi ugy tudjuk, hogy Molière e müvet 1667-ben irta, midőn sem XIV. Lajos, sem Maintenon asszony még nem voltak oly szenteskedők, mint később. Furcsa is lett volna, hogy a király és kedvese kigunyoltatni engedjék magokat épen Molière által, ki kegyöktől függött. A darab adatását épen a király rendelte el némely udvaronczai ellenére. Molière 1673-ban halt meg, XIV. Lajos 1715-ben, igy több, mint harmincz év után s leginkább csak utolsó éveiben volt szenteskedő, sőt a franczia kritikusok épen azt jegyzik meg, hogy Molière mintegy ösztönszerüleg, a lángész jóstehetségénél fogva, előre érezte azt a vészt, mely a király uralkodásának végét megrontja. A mi azt illeti, hogy Tartufe a mostani korra nem illik, ez állitáson mindenki nevetni fog, ki csak felületesen ismeri is Francziaország és Európa viszonyait. Hisz a mai franczia vigjátékköltök is meg-megkisérlik az ily alakok rajzolását, habár sokkal kevesebb szerencsével, mint a M. S.-nak a Corpus jurissal együtt elavult Molièreje. Igaz, hogy a korviszonyok változtával a képmutatásnak és szenteskedésnek más, s a napi események szempontjából érdekesb kinyomatai is vannak, de hogy a Molière alakja örökké élő marad, mert az emberi sziv mély tanulmányán s a müvészet varázsán alapszik. csak az tagadhatja, ki nem ismeri az emberi szivet s nincs elég érzéke a müvészet magasb élveihez. Igy elavult Macbeth, Othello, Falstaff is, mert a mai társadalomban más módosulással nyilatkoznak amaz emberi örök szenvedélyek, melyeket Shakespeare bennök kifejezett. Ha ily szempontból kezdünk itélni, könnyen máglyára kerülnek a legnagyobb költők. De Tartufe ily szempontból is megállja a sarat. Ma is közelebb áll az élethez, mint sok más halhatlan költő halhatlan alakja.

„Azonban — folytatja a M. S. kritikusa — épen mivel a mü iránya és alapgondolata az élettel oly közel érintkezésben állott, a költő nem lehetett képes a komikum szemlélődő szinvonalára emelkedni, a satyra támadó álláspontján maradt, továbbá ugyanazon okból a széptani helyett szükségeskép és mindenekelőtt erkölcsi tanulságra kellett törekednie. Evvel müve hatását és sokáig tartó kapósságát biztositotta, de belbecsét megfélegesitette.“ Ebből először is az a tanulság, hogy a vigjátékköltő oly tárgyat ne válaszszon, mely az élettel közel érintkezésben áll, mert szükségeskép gyönge vigjátékot fog irni. Ez épen olyan uj tan, mint uj fogalom a széptani tanulságra törekvés, melyet teljességgel nem értünk, valamint a komikum szemlélődő szinvonalát sem. Még azt sem foghatjuk meg, hogy idézhet elő valaki hatást csupán erkölcsi tanulsággal. Azt tudjuk, hogy a drámairó ideig-óráig pótolhatja a drámai hatást holmi szinpadi fogásokkal, szemfényvesztő bonyolodással, a közönség szenvedélyeinek való hizelgéssel, de hogy egy dráma két századig fenntartsa magát pusztán erkölcsi predikácziával, ez uj tény az irodalmak történetében. Továbbá az is furcsának tetszik előttünk, hogy a M. S. kritikusa Tartufe alakját undoritónak nevezi, megtagad tőle minden komikumot, mégis alább a czimszerep parodicus vonásairól beszél, holott a paródia az alsóbb nemü komikumhoz tartozik. E zagyvalékkal tulajdonkép nem egyebet akart mondani, csak nem volt reá képes, mint azt, mit a németek már untig elcsépeltek, t. i. hogy Molièreben néha a satyrai elem túlsulyra kap s inkább philosoph és moralista, mintsem kellene. Azonban a M. S. szerencsétlenségére a philosopholás és moralizálás vádja legkevésbbé illik a Tartufere, a mi pedig a satyrai elemet illeti, a jó németek még eddig nem tudták megmérni, hány nehezék satyrai elemet bir el a komikum, melyet ez elem nélkül képzelni épen oly bajos, mint a humort. Annyi bizonyos, hogy Molière tudott a burleszkhez, a könnyedebb vigjátékhoz is, de itt nem állapodott meg, egy magasb genret igyekezett megteremteni, a fensőbb vigjátékot, melyben őt eddig még senki felül nem multa. Az tehát a kérdés, jogos-e e genre, sajátképen a molièrei vigjáték? A világ és a legnagyobb kritikusok elismerték, épen azért nem volna bajos igazolnunk, azonban igen hosszas lenne, inkább világhirü kritikusokhoz utasitjuk a M. S. kritikusát, kiktől jobban megtanulhatja, mint tőlünk.

A M. S. kritikusa mindezzel még nem elégszik meg, mindent le akar huzni szegény Molière Tartufejéről. „Különben a tárgy — folytatja — szerző tolla felett annyira uralkodott, hogy még a hatás szokásosabb eszközeit sem kivánta fölhasználni. Tartufenek meséje alig van, szerkezete pedig nem állja ki a birálatot. Minden bonyolulat és megoldás a hallgatózás simplex eszméjére van épitve.“ Ugyan mi van hát jó e darabban? Ugy látszik semmi, csak a moral. Egy oly müről mondani, hogy nincs meséje, mely öt felvonáson át folyvást feszültségben tartja a figyelmet, annyira, hogy még az utolsó felvonás közepén sem sejtjük a végkifejlődést! Épen Tartufe szerkezetéről mondani, hogy nem állja ki a birálatot, midőn Molière főmüveit a forma és szerkezet tekintetében még ellenségei is példányszerünek ismerik el! Hát még az, hogy minden bonyolulat és megoldás a hallgatódzás simplex eszméjére van épitve! Az tehát nem tartozik a dologhoz, hogy Tartufe szerelmes Elmirába, hogy a férj vakon hisz Tartufebe, hogy Elmira cselt vet Tartufenek és elbutatja férjét, ki aztán kihallgat mindent? Ez mind semmi, csak simplex hallgatózás. O beata simplicitas!

Ha már a M. S. Molière ellen akart irni, miért nem támadta meg azért, hogy inkább typusokat rajzol, mint egyéneket, legalább valami

olyast mondott volna, a mi igaz, bár magában még nem dönti meg Molière nagyságát. Ha épen Tartufet akarta megtámadni, miért nem támadta meg az utolsó jeleneteket, a végkifejlést, mely legalább vitás pont. Vagy végre, miért nem nyitotta föl Schlegelt, ki azt hitte, hogy második Lessing lesz, ha sárba tiporja Molièret; ő legalább a sok nem igaz közt, mond igazat is, s mikor nem igazat mond is, legalább nem logikátlan, és ki tudja fejezni magát. Ha M. S. kritikusa egypár könyvet forgat, még egyebet is elkerül, nem fogja czikke végén a romanticismus vigjátékirójának nevezni Molièret, mi nagy tudatlanság. Molière és romanticismus! Ugy látszik a M. S. azt hiszi, hogy a görög és latin költészeten kivül a többi mind romantikus, ugy látszik, hogy semmit sem hallott a franczia költészet klasszikai iskolájáról, melynek Molière épen oly hőse, mint Racine és Corneille. És egy ily kritikus mer pálczát törni Molière Tartufeje fölött, egy ily tudós nevezi a Kisfaludy-társaságot tudatlannak! De legyünk csendesen. A M. S. szerkesztője kimondta, hogy a politikában nincs szükség tudományra, tapasztalatra, elég a vak ösztön. Csoda-e, ha dolgozó társai mesterök bölcs mondását az irodalomban is követik? GY. P.

VEGYES.

— A magyar akadémia történeti osztályának közelebb tartott ülésén (febr. 9.) a titoknok Szalay László olvasott, vagy inkább élő magyarázattal mutatott be történelmi adatokat ily czimmel: Bethlen Gábor második kiindulása Erdélyből. Mind végig feszült figyelem kisérte a nem rövid előadást, mely, mig az országos dolgokat kellő világba helyezé, egyszersmind az akkor élők és különösen Bethlen Gábor jellemébe és magán életébe is oly érdekköltő bepillantást engede vetni, hogy az unalomnak árnya sem férhetett a hallgatókhoz. Valóban, történelmünk e memoiret pótló részletek által fogja megnyerni szinét, elevenségét, hogy nagy embereinket ne csupán ideal fönségben képzeljük, mint az ifju lelkesedés szokta, hanem egész sokoldalu tevékenységökben, a mint élve működtenek; és az igy irott historia lesz a férfikoru nemzet gyönyörűsége. — A helytartó tanács egypár intézményén kivül más tárgy nem lévén, a gyülés hamar eloszlott.

* A Megyeri emlékre 1845-ben történtek adakozások, de akkor a begyült öszveg, nem lévén a czélra elegendő, az illetők által a pesti takarékpénztárba helyeztetett el kamatozás végett. A n. szinház, mint e pénz kezelője, most már elégnek tartja a felnövekedett összeget, hogy Megyerihez méltó emléket lehessen belőle állitani; nem tudván azonban kik az adakozók, fölszólitja az illetőket az e tárgyban — mart. 16-ikán, d. u. 3 órakor a n. szinházban — tartandó értekezletben való részvétre.

* Kisfaludy Sándor egy időben oly véghetetlen kedvelt Regéiből kettőt („Csobáncz“ és „Tátika“) Gaál I. még 1820 ban forditott le németre. Most ujból kettő („Somlai vérszüret“ és „Eseghvár“) akadt fordítójára Machik József tanárban, ki e regéket az eredeti alakban fogja adni a német olvasó-közönség kezébe. Csak örülhetünk, ha irodalmunk a külföld előtt is akad ismertetőkre; kivált ha a forditás jó. Előfizetési ár, az egy füzetet tevő munkára, 1 forint. A tiszta jövedelem egészen az akad. palotájáé.

* A „Győri történelmi és régészeti füzetek“ II. kötetének közelebb megjelent 3-ik füzete, a többi közt Zrinyi a költő hat levelét hozza Ruchich Jánoshoz. Közli Ráth Károly. A „Győri Közlöny“ — honnan ez adatot meritjük, méltatlankodva emliti, hogy e leveleket a „Családi Kör“ eltorzitott verses formában tálalta olvasói elé.

* A n. szinház azt a változtatást tette, egy bérlő felszólalása után, előbbi határozatán, hogy a kiknek tetszik ezután is járathatnak csak szinlapot a régi áron (6 frt). Megjegyzi azonban, hogy a „Szinházi Látcsö“ a budai szinlapokat is hozván olcsóbba kerül két forinttal, mint a két szinlap, nem is tekintve az uj szinházi lap „irodalmi becsét.“

* A „H. F.“ téved, midőn azt hiszi, hogy mi tévedtünk. Bajza Jenő „Zach Felicián“-ja mult év elején lőn a n. szinház biráló választmányához beadva, s 1863 febr 27-kén — uj átdolgozás után — mint ilyen elfogadva.

* A Szék.-Fehérvárott felállitandó Vörösmarty szoborra folyvást gyülnek az adakozások; igy legközelebb Kenessey Kálmán ur gyüjtő ive lőn bejelentve 111 frt, 1 drb ezüst huszas és 10 xrral.

* Kletzer Ferencz gordonka művész hazánkfia Párisban sok tetszést arat. Közelebbről Metternich hgnő zenészeti estélyén mutatta be szép tehetségét — irja a P. H. párisi levelezője.

(Figyelmeztetés.) Alólirott szives tisztelettel figyelmeztetem mindazokat, kik „*Dalvirágok*“ czim alatt 40 zenedarabot tartalmazó füzetemre gyüjteni sziveskedtek, avagy, példányonkint 2 fttal, azt birni ohajtják, miszerint megbizottam-, *Szalay Alajos* h. ügyvéd urhoz (fehérhajó utcza 7 sz. II. em.) az előfizetési pénzeket *bezárólag f. hó 20-ig* beküldeni méltóztassanak; nehogy a késedelmezés miatt a nyomatandó példányok száma felől magamat nem tájékozhatván: vagy a műnek juniusban való megjelenhetését gátolják, vagy pedig a később jövők kielégitetlenül maradni kénytelenitessenek.

Kelt Pesten 1863-ki márczius 13-kán.

Simonffy Kálmán.

UJ KÖNYVEK. *)

BUDAPESTI SZEMLE. Szerkeszti és kiadja *Csengery Antal*. LIII. füzet. N8r. 235—410 l. Ára 10 füzetnek 10 ft. (Emich, Pest.)

MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. Uj folyam. A nyelv- és széptudományi osztály közlönye. Az akadémia rendeletéből szerkeszti *Toldy Ferencz*, m. akad. r. tag. II. kötet III. füzet. 8r. 227—361 lap. Ára egész évre 3 frt. (Eggenberger, Pest.)

MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. A philosophiai, törvény- és történettudományi osztályok közlönye. Az Akadémia rendeletéből szerkeszti *Csengery Antal*, akadémiai jegyző. Hatodik kötet. Második füzet. Ára egész évre 3 ft. (Eggenberger, Pest.)

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. Kiadja a magyar tudományos Akadémia történelmi bizottmánya. Tizenkettedik kötet. Ára 1 ft 70 kr. 8r. 292 l. (Eggenberger Pest.)

A KÉT MOSTOHA. Történelmi regény. Irta *Józsika Miklós*. 2 kötet. Pest. (Heckenast) 8r. 234; 253 l. Ára 2 ft.

CSOLNAK-UT ROTTERDAMTÓL PESTIG. Irta *Birly István*. (Pest Geibel.) 4r. 10 ft. 9 kőrajzzal diszkötésben 10 ft.

I. NAPOLEON CSÁSZÁR ÉLETE. A leghitelesebb kutfők után *M. Gy.* 3. kiadás. Pest, (Heckenast) 8r. 506 l. Ára 2 ft.

A SZEGEDI BOSZORKÁNYOK. Regény. Irta *Jósika Miklós*. 3 kötet (Uj kiadás) Pest (Heckenast.) 8r. 213; 208; 184 l. Ára 2 f. 40 kr.

ADOMÁK ÉS JELLEMVONÁSOK a magyar huszár életből. Összegyüjté egy kiszolgált huszár. 2. változatlan kiadás. Pest (Heckenast) 8r. VIII. 181 l. Ára 80 kr.

NEMZETI DALKÖNYVECSKE. 4. jav. kiadás. Pest (Lampel.) 16r. VIII. 504 l. Vászonkötésben 90 kr.

Victor Hugó. A SZÉP PÉCOPIN. Francziából fordította *Mezőfi Manó*. Kiadja *Bartalics Imre*. Pest (Lauffer és Stolp) 16r. 101 l. 60 kr.

ELSŐ MAGYAR-IZRAELITA NAPTÁR ÉS ÉVKÖNYV. Második 5622—186 ½-ik évfolyam. Kiadja az „Izraelita-magyar-egylet. Pest. Ára 1 ft.

REGÉK ÉS NÉPREGÉK Irta *Tompa Mihály*. Külön kiadás. Pest (Heckenast.) N12r. VI és 224; 221 l. Ára diszkötésben 3 ft 50 kr.

EGY KÉTEMELETES HÁZ PESTEN. Novella egy kötetben. Irta *Jósika Miklós*. (Uj kiadás. Pest (Heckenast.) 8r. 195 l. Ára 80 kr.

ÜGYES MARI a kis konyhakertészné, vagy is alapos oktatás a zöldség-termesztésben. Metzger műve után magyaritá *István Bácsi*. Pest (Heckenast.) 8r. 126 l. Ára 50 kr.

ÁLTALÁNOS ÁRUISME. Kereskedelmi és reál-tanodák, magántanulók, valamint kereskedők, iparosok és mezei gazdák számára. Több jeles német mű után szerkeszték *Röser Miklós és Schandl Sándor*. Pest (Lauffer és Stolp) 8r. X és 330 l. Ára 1 ft 20 kr.

Ollendorff H. G. eredeti ANGOL NYELVTANI UJ TANRENDSZERE, melyet követve, nehány hónap alatt lehet olvasni, irni és beszélni megtanulni. A magy. tanulók használatára átdolgozta *Egan James*. Pest (Heckenast.) 8r. 2 és 382 l. Ára 1 ft 50 kr.

KÜLFÖLDIEK.

CHRISTIAN VII. UND SEIN HOF. Historischer Roman von *Graf Adalbert Baudissin*. I. Abtheilung. Caroline Mathilde. 1. 2. Band. Hannover, 1863. Rümpler 8r. 248, 220 l. Ára 2 ½ tallér.

Bölte, Amely. MODERNE CHARACTERKÖPFE. 3 Bände. Berlin (Gerschel) 8r. Ára 2 ½ tallér.

Morin, G. STERN UND ROSE. Poetische Erzählungen aus dem Orient im 5 Gesängen. Landschul (Krüll) 16r. Ára 12 ez. gar.

LA SQRCIÉRE. Par *F. Michelet*. 3 édition, Bruxelles (Lacroix, Verboekhoven Co.) 8r. Ára 1 ⅛ tallér.

LES FEMMES DES CÉSARS. *Par Benjamin Gastineau*. Paris 12r.

THE CANNINGS. By *Henry Wood*, author of „East Lynne" etc. Cassel (Petter G.) Ára 4 ½ silling.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Némelyek t. előfizetőink közül hiányosan küldték be az előfizetési összeget, és a hiányt maig sem pótolták ki. Sziveskedjenek beküldeni.

Nehány helyről pedig csak *aláirást* kaptunk, *előfizetést* nem. Az ily hátralék beküldését is idején látnók már. Kérjük minél előbb.

A kiadó hivatal.

N. K—sre. Kijön, még pedig nyargalva.

TARTALOM.

Kazinczy költészete. *Imre S.* — A halottas ágy. *Tóth E.* — A pénz. Elbeszélés. *Vértesy A.* — A falu büszkesége. Rajz, Washington Irvingtől. Közli — *sz.—a.* Műtárlat. *Berényi.* — Zene. *Bartalus I.* — Nemzeti szinház. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllöi-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés: egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁRCZIUS 22. 1863. 12. SZÁM.

MIKES KELEMEN.

A magyar irodalom a XVII-ik század utolsó feléről emelkedésének kiváló eredményeit tudja felmutatni. Pázmán megjelölte az utat, melyen prozájának haladnia kell, s habár a példányt kevesen érték is utol és felyül senki sem multa, mégis mindenkit oda utalt, hogy szép és erőteljes nyelvét lehetőleg megközelítni törekedjék.

Szomoru időknek kelle bekövetkezni, hogy a haladás fel legyen tartóztatva és az eddig kivivott eredmény elfeledetté téve. A század alig mult el, s a megalázott törököt a pacificatio alig szoritotta ki a Duna és Tisza mellékéről, midőn a lángba borult Europa harczi zaja közé a magyarok fegyverzörgése is vegyült. A megnyirbált és sokszorosan megsérült magyar alkotmány kivivására igen alkalmasnak látszott az időpont, midőn, az ozmán birodalom kivételével, az egész continenst két nagy háboru — az északi és spanyol örökösödési — harczi szinhelylyé tette. És mégsem volt az. Mint oly sokszor, ismét az europai közvéleménynyel állt szemben a magyar. Igy lőn, hogy a mit a szathmári békével elért s a mi a szathmári békére következett, nem volt alkalmas a megkezdett uton vezetni a nemzeti fejlődést.

Legroszabb napjai mégis az irodalomnak voltak, ha ugyan azt, mi nehány évtizedig terjedt, lehet irodalomnak nevezni. Az „aureum scientiarum seculumban“ — mint Benkő nevezi — volt ugyan iró elég s könyv is jelent meg meglehetős számban, de nagy részben latin. És a mi kevés magyar volt — ezek teljesen szakitottak a multtal és ennek minden vivmányaival. Mondhatni iródtak a könyvek: hiányzott az élet jele mindenütt, mozgalom, élénkség, feltörekvés. Az áradozó próza, laposságával posványba sülyedt, s a szellemtelen költészet rimbe szedett próza volt.

Csak két irót — két pharost egy félszázados lápban — csatoltak élményei a multhoz: a zsémbes öreg Aport — kinek munkáit oly rég óta várjuk — s a nemes és nyugodt Mikest, kit ime Toldy második kiadásban mutat be a közönségnek.*) E két iró nem azon kor szülötte. Még azon iskolához tartoznak, mely Csereit, Bethlen Miklóst szülte, szellemök és stiljok egyaránt oda sorozza őket, és a tárgy, melyet feldolgoztak. A „Metamorphosis Transilvaniae“ csak ugy kútfeje a kor történetének, mint a „Törökországi Levelek.“

Az utóbbi szerencsésebb volt. Toldytól most második kiadásban veszszük, miután az első, a Kulcsár-féle 1794-iki, nemcsak elfogyott, de az ókönyvárusi ritkaságok közé tartozik. Ugy van, igaza van a derék kiadónak, a nemzet őrangyala akarta, hogy e „korának csucsán álló munka“ fenmaradjon. És nem is képzelhető másként, mint hogy báró Tót Ferencz hozta magával Konstanczinápolyból, hol ez 1762-ben mint franczia tüzértiszt megfordult, talán a szerző hagyományaiból, talán mint ennek ajándékát. Tót utóbb visszatért Ma-

*) Zágoni Mikes Kelemen Törökországi Levelei. A szerző saját kéziratából életrajzi értekezéssel közli Toldy Ferencz. Két kötet. Pest 1861. (A magyar klasszikusok második évi folyamából.)

gyarországba. A kézirat tőle kerülhetett Kulcsár birtokába, ennek hagyományai közül pedig Toldyéba.— Helyesen! mert igy legbiztosabban juthatánk egy teljesen correct és hibátlan kiadás birtokába.

A II-ik kötet végén olvassuk Mikes Kelemen életét, kiadó által művészi kézzel ecsetelve. Ebbe vannak szőve az életiró igen becses biráló észrevételei s Mikes Kelemennek egy levele Mikes Istvánhoz 1759 jan. 6-áról. Oszintén sajnálom, hogy a kiadó, Mikes Kelemennek egy későbbi, 1660 marcz. 25-én Rodostóban kelt levelét nem ismerte, mely a Marosvásárhelyi Fűzetekben, 1860-ban, a 425—435 lapokon olvasható. Több hibás feltevés- és tévedéstől megoltalmazta volna ez őt, mely beszámitva életrajzi adatainak becsét, mint epistola örökre irodalmunk egyik legszebb példánya fog maradni, és méltán csatlakozik a Törökországi Levelekhez, sőt kiegészíti azokat. Használjuk fel hát érdeme szerint.

Mikes — utóirata mondja — 1690 aug. hóban született, protestans szülőktől. Atyja Mikes Pál volt — anyja bizonytalan. Legalább ő Torma Évát mostoha anyjának nevezi. „A mostoha vagyis az édes lelki anyámat az isten örökösen megnyugasztolja szent szine előtt, a kihez én holtig való és örökös kötelességgel tartozom, mert eszköze volt az anyaszentegyházban való létemnek“ az az catholicussá tette. Ez már atyja halála után történhetett, ki házájából Tökölivel együtt bujdosott ki. Mikes Pál özvegye a XVII-ik század végén férjhez ment Boer Ferencz krasznai főispánhoz. Ettől született fia volt Boer József, ki utóbb anyja mint a Huszár Borbála — Torma Györgyné — leánya eszközlésére Huszár nevet vett fel. „A szegény anyánk nagy okossággal cselekedte, hogy annak a régi familiának hirét, nevét örökös feledékenységbe nem engedte esni, hanem öcsém uramban mintegy feltámasztotta.“

Mint ifju — a kor szokása szerint inasi vagy apródi minőségben — a Mikes Mihály udvarába került, hol ennek fiaival Ferenczczel és Istvánnal nevekedett *) Tehát nem mint árva és nem anyjának elvesztése után. E levelében annyi bensőséggel, oly tiszta szeretettel emlékezik Torma Évaról, oly melegen szól Huszár Józsefről és ennek gyermekeiről, hogy látható, mikép viszonya hozzájok soha sem volt más, mint szivélyes. „A kedves hugomról — t. i. Huszár József leánya — azt irja ked, hogy az hajdoni képemhez hasonlit. Ki ne szeretné a magához hasonlóját? de tizszer is beszélek azóta napjába kedves hugommal!“ S viszont alább: „kedves öcsém uram, szivem örömével látom a ked Isten áldásában való létit, jól mondotta azt a szegény anyánk, mikor ked lett, hogy e szerencsés lesz, mert burokban ked született édes öcsém uram, csak a vér viszi arra, hogy hozzám valamely szeretettel legyen, semmi ideája rólam nem lehet, de én nekem a hét esztendős öcsémben valamely homályos ideám lehet az 58 vagy 9 esztendős öcsémről, de sőt jól megvizsgálván az öcsém uram levelét, ugy tetszik, hogy csak abból itéletet vehetek, az öcsém uram természetiről is, a mely itélet arra viszen, hogy mint testvér atyafi az Istent áldjam.“ S viszont mennyi nemes bánattal mondja: „kedves öcsém uram közben vagyon kedvére Huszár Borbála véréből való atyafiakkal, nem Isten áldása-e az? csak egy vettetett ki azok közül mintegy férges alma a kertből!“

Kelemen 1707-ben hagyta el Erdélyt, s ezóta sorsa a Rákóczyéhoz volt csatolva. Követte őt vándorutjában minden felé. De hogy Erdélylyel s a rokonaival semmi összeköttetése nem lett volna, roszul hiszi Toldy. „Az édes anyánknak levelét mind eddig — irja Huszárnak — mindeddig szives tisztelettel megtartottam, de az Isten engemet kivivén, a cselédim meg nem tudnák becsülni, azért öcsém uramnak küldöm, hadd tartsa meg, meglátja ked, hogy micsoda okos és hasznos tanácsit mulattam el, már most a bánás haszontalan, az elmult idők vissza nem térnek, és az Istennek büntető rendelésit követni kelletett.“ És e levele folytán is megemlékszik egy Mikestől kapott más leveléről, meg a Huszár Jó-

*) Alig hihető, hogy Kelemen ne tudta volna Mikes István nevét, kivel együtt nőtt fel — mint T. ur hiszi. Tudta: de a Huszárhoz irt levélben is egyszerüen Mikes urnak nevezi.

zseféről, sőt a Toldy által közlöttnek azon pontja, hogy Mikessel a trinitáriusok utján közlekedhetnek, nem mutat-e, ha nem is gyakori, de legalább olykori közlekedésre? Vett, bizonynyal vett hireket. Mikor Huszár megirta, már tudta, hogy anyja lovak által ragadtatott el, s ujság csak annyi volt, hogy a szentségek felvétele után halt meg. S Mikes Istvánnak is megnyugvással irja, hogy hála-adással hallotta, hogy a szegény üdvözült asszony — t. i. ennek anyja, Bethlen Druzsina — az anyaszentegyházban halt meg, az az catholizált.

E Huszárhoz irt levél még egy, bár szépen hangzó, téves véleményét czáfolja meg Toldynak. Hazáját — mondja T. — egyetlen szabadulási kisérlettel sem tagadta meg. Nem — hazáját nem tagadta meg, habár vágyott vissza. Im maga irja: „Tudom, kedves öcsém uram, hogy az atyafiságos szeretet és a hűség viszi kegyelmedet a levélben való exhortatióra a Gratia kérésért, már én azt régen próbáltam; de az irgalmasságnak kapuja, érdemem szerint, bezáratott előttem, noha azt elmondhatom, hogy a kirekesztetéssel való büntetést nem a magam személyében tett vétkekért szenvedem, hanem, hogy ugy mondjam, az eredendő vétkekért, mivel soha csak gondolattal sem vétettem a felséges fejedelmünk ellen, tisztelnem kell büntetésit mint igazságost és kérnem az Istent, hogy esztendeihez sok dicsőséges esztendőket ragaszszon, az ő felsége büntetését, a mely ideig való, az Isten ő felsége akaratjának kell tulajdonitanom és büneimért való ostorának, a mely ostort holtig kell csókolnom és reménlenem, hogy a keresztet üdvösségemre forditja, én tőlem semmimet el nem vette, mert övé az egész föld, itt is az ő földén vagyok, a melyből ha egynehány lábnyit ád, a nékem elég. Kedves öcsém uram, a sok esztendőkig való bujdosás vagyis idegen országban való létel, azt nem mondhatom, hogy természetté, de szokássá válik, mivel azt elmondhatom, hogy csendességben töltöttem napjaimat, hanem a mióta a kedves öcsém uramnak kedves levelét vettem, azóta az atyafiságos szeretet bennem a természetet mintegy felébresztette és bujdosásomat sulyosabbá tette, és szüntelen szivem s kedvem, minden gondolatom csak Abafáján vagyon, az oda való utazásom gyönyörűségemre s mulatságomra vált és a mely utazást napjában gyakorta viszem véghez igen kevés költséggel és fáradsággal.

„Az itt lévő életem annyival már sulyosabb, mert minden bujdosó társaimat eltemettem, de az Isten drága orvosságot adott a Mi Atyánkban a bizadalom ellen, ahhoz kell szabni magunkat fiui engedelmességgel, az Isten megtartott engem egyedül, hogy mások tanoljanak rajtam és a hazájokat el ne hagyják, azt is megmutatta rajtam, hogy az elhagyottakat el nem hagyja, hogy az égi madaraknál drágábbak vagyunk, és hogy az ő bővséges keze nem csak 40 esztendeig a pusztában, hanem 50-ig is kész mannát hinteni.

„Kedves öcsém uram, az én szerencsétlenségem hozta azt magával, hogy el legyek holtig rekesztve, a természet arra ösztönöz, hogy kivánjam meglátni öcsém uramat, de meg az okosság tiltja lehetetlent kivánnom Istentől, a vallásunk pd. arra int, hogy kivánsuk, ohajtsuk és reméljük, hogy megegyezünk az Isten szerelmes fia lábainál, az Isten itt rendelte halálomat, légyen ugy; való, hogy a hazában gyermekei, atyafiai között való halál vigasztalás, de ugyan meg az a vigasztalás teszi a halált keservesebbé, kénytelen lévén még azokat elhagyni, én pediglen meg lévén azoktól fosztva, semmi más halálomat sulyosobbá nem teszi magánál.

„Lehetetlen, hogy meg ne irjam ez iránt a török tartást. Azt mondják, hogy az Isten az embereknek elhinti a kenyereket, hol több, hol kevesebb rakásban, oda nekiek el kell menni, hogy felszedjék, a ki pedig meghal csak azért van, mert kenyere eltogyott; még mást is mondanak, hogy az Isten minden embert a sárból teremti, egy angyalnak vagyon gondja arra a sárra, valamely helyből veszi az angyal azt a sárt, oda el kell menni és ott meghalni, azt sem tudom, hogy mennyi kenyér vagyon még előttem, de azt elitélhetem, hogy az angyal innét vitt volt sárt Zágonba.“

(Vége köv.) SZILÁGYI SÁNDOR.

HÁZASELETEM.

Házam ugyan nincsen, no de azért mégis
Házasember volnék,
S köztünk legyen mondva: a mézes heteknek
Hosszu sora foly még;
A mézes heteknek gyönyörtengerében
Uszik az én lelkem,
Ittasan a kéjtől, minőt azelőtt még
Sohasem izleltem.

Kedves kis teremtés az én feleségem,
Meg kell adni néki,
Az a legfőbb gondja: vágyaim mi módon
Elégíthetné ki;
Szeme ajkamon függ, lesi a szót róla,
Hogy teljesithesse,
S arczomon ha bút lát, mindenkép igyekszik,
Azt elüzni messze.

Ha betegen fekszem, hiven ápolgatva
Őrködik felettem,
S csakhogy meggyógyuljak, a medicinát is
Beveszi helyettem.
Ha koplalást rendel betegségem folytán
A kegyetlen doktor,
Hogy zokon ne essék a böjtölés, ő is
Velem koplal sokszor.

Figyelme kiterjed minden apróságra,
A mi engem illet;
Az ő tudta nélkül alig repülhet ki
Számon egy lehellet.
Ha kalapom görbén csapom a fejemre,
Ő megigazitja;
Bozontos szakállam puha kis kezével
Szépen lesimitja.

Ha néha megbántom akaratom ellen,
— Én is ember lévén —
Hogy ne haragudjam, ő közelit hozzám
A szeretet révén.
Látva ily jóságot, hogy ne kiáltnék fel
Sokszor meghatottan:
Én édes istenem, de jól cselekedtem,
Hogy megházasodtam!

VIDA JÓZSEF.

A KIS HALOM.

(Eredeti beszély.)

I. AZ ESKÜDTSZÉK. *)

1857-ben hazánk egyik középnagyságu városán, K....n utaztam át.

Mig szekeres után járattam, kivel utamat tovább folytathatnám, unalomból sétát tettem a város tere felé, részint apró bevásárlások végett, részint azon sejtelemmel, hátha valamelyik ismerősömmel a véletlen egybehoz.

A városház előtti szokatlan élénkség magára vonta figyelmemet s inkább tudvágy-, mint más nemesebb ösztönből a csoport közé vegyültem.

A folytatott pár- és körbeszédekből csakhamar kitanultam, miről van szó: az esküdtszék összeülését várták, mely előtt egy gyermeksikkasztással vádolt előkelő fiatal hölgynek kellett megjelenni. Mily diadala a democrat eszméknek! Egy bárónő fog a jury hajthatlan (?) itélő széke előtt megjelenni; egy bárónő, ki eddig a széltől és napvilágtól is óva volt, lesz kitéve a közönség gyanusan szúró tekintetének, gáncsainak.

Mily dicső vivmánya a jogegyenlőségnek, mely a bárónőt a koldusnővel egy sorba helyezi!.. Csak kérdés: ily esetben nem alázza-e meg az embert önmaga előtt,

*) Hogy az *esküdtszék* (jury) hazánkban csak poetica licentia, és hogy alatta itt *nyilvános törvényszéki tárgyalást* kell értenünk, — fölösleges érinteni.

s nem jobb lenne-e, ha a koldusnőt fölemelné, a helyett, hogy a báró hölgyet porba tiporja?

A vádlottat és körülményeit ugyan nem ismertem, de az ügy annyira érdekelt, hogy nem tudám magamtól megtagadni a gyülésben való megjelenést.

A terem már annyira tömve volt, hogy csupán egy csakugyan feltalált ismerőm szivességének köszönhetém, hogy nemcsak tűrhető — de a mennyire a vádlottakkal épen szemben esett — mondhatni, kedvező helyet kaptam.

A hosszu zöld asztal körül ülő birák komoly arcza, a meggyujtásra készen álló gyertyák közé helyzett feszület s az ünnepélyes csend, mely a belső termekbe vezető ajtó minden nyilására beáll, — a szivet bizonyos elfogódottságban tartja, melyet a legiszonyubb vétek igényelt megszemélyesitőjének várt megjelenése a feszültségig fokoz.

A vádlott számára, szemben az elnökkel, egyszerü karos szék áll, — de ez még üres.

Most az elnök magához szólitja az esküdtszék tollvivőjét s ennek intésére csakugyan felnyílik a szárnyajtó, és küszöbén az annyi szemtől átszegzett vádlott.

Gyászba öltözött fiatal, nyulánk hölgy, halvány arczczal, beesett szemekkel. Öltözete választékos, csupán fejére van a divatos ékitmények helyett egy könnyedén kötött fekete fátyolkendő kötve, mely alól alig láthatni a megtört és beesett szemeket s az elkékült ajkat. A vádlott járása ingadozó; térdei roskadoznak s anyja gyámolitása nélkül, — ki kihivó tekintettel jártatja végig szemeit a közönségen, mintha mondaná: hogy mertetek ide jőni? — talán végképen összeroskadna.

Végre elérik a széket s Emilia — igy hivják a vádlottat — arra inkább reá hanyatlik, mint ül; anyja háta megett fog helyet; ügyvéde pedig, ki most lép be s nagy önbizalommal áll meg a számára külön tett kis asztalnál, — irásait letévén, védenczéhez lép, hogy azt pár bátoritó szóval magához téritse.

Ezer szem függ a szerencsétlen leányon, kiről igényelve van, hogy az emberi érzelmek legnemesebbikét megtagadó vérbűnt elkövette!

Lehetséges-e, hogy ez életnélküli halotthalvány arcz valaha még szerelmesen is mosolygott, hogy e földre szegzett, kialunni készülő szemek egykor a szenvedély tüzében égtek, s hogy a többszörös szövettel beboritott, talán csak akadozva, elvétve dobbanó sziv oly határozott érzelmeket fedezzen, mely szenvedélyéért szét tudta tépni a társadalom lánczait s elvakultában ujra megtagadta a fellázadt anyai érzelmeket? Két iszonyu ellentét: szerelemért megtagadni a társadalmat s a társadalomért elfojtani a nő legszentebb érzelmét: — az anyait.

Nem, nem! Ez lehetetlenség, képtelenség; ily visszás érzelmek ugyanazon szivben nem születhetnek! A vádlott vagy egyikben vagy másikban ártatlan.

És ha az, — oh mily iszonyu még a legigazságosabbnak tetsző törvény is!... Ti, a kik ezer szem láttára és ezrek hallatára kimondátok egyszer, hogy „báró Zetelaki Emilia vádoltatik gyermeksikkasztással"; képesek vagytok-e, ha e vád hazugnak bizonyul, visszaadni e nőnek itt ezerszeresen lábbal tapodott szemérmét és becsületét? Képesek vagytok-e kárpótolni ez óra kínait, midőn ezer vádoló és szemrehányó férfiszem függ a talán ártatlan arczon, melyek delejes hatása alatt a vádlott halotti arcza lassankint még halottiasabb, foltosan piros szint vált, s szivéről a vér rendetlen folyama megindul, hogy lüktetései által minden pillanatban ájulattól kell tartania?.. És ha bűnös?.. Vajon e középre tett keskeny széknél és azon kérdéseknél, melyeket eléje tesztek, nem örömestebb választaná-e az örökös börtönt, a lelkiismeret minden fulánkjaival?.. Nem iszonyubb-e ez a kinpadnál *reá nézve*, ki épen szeméremből követhette el az iszonyu vétket, melylyel saját szivét zúzta szét s van-e számára még ezen felül is büntetéstek?..

Ez eszmék szaggatták lelkemet s éreztem, hogy e pelengérre állitásnál nem csak a vádlott, hanem a biró és néző is meg van

büntetve, s a teremtés remekének, a nőnek lealáztatásában mindnyájunk nemesebb érzelmei megtámadva!

Szerettem volna, ha nem jöttem volna e helyre, hol a vádlott kínait, mint valami kitünő tragoedia hősével vagy hősnőjével, át kellett élnem; de már késő volt; a kifejlést, akarva nem akarva, be kellett várnom; ennyire felizgatott tudvágyat nem lehet kielégitetlenül hagyni.

— Báró Zetelaki Emilia — kezdi végre az elnök — kegyed itt egy esküdtszéki biróság előtt áll; kérem viseltessék az iránt kellő tisztelettel s feleleteit a teendő kérdésekre adja igaz lelkiismerete szerint.

Percznyi szünet.

— Emilia kisasszony — szól ujra az esküdtszék elnöke — először is azt kérdem, hány éves kegyed?

— Tizenhét — volt az alig hallható nyögéssel tett válasz.

— Hajadon? . . Természetesen; ezt nem is kelle kérdeznem. Jegyző ur! Tegye ez adatokat papirra!.. Vallása?

— Római katholika. . .

— Emilia kisasszony, kegyed a mult év juniusában, édesanyjával a bárónéval együtt jószágukon Zetelakán volt és hosszasan betegeskedék.

— Igen uram — felel a vádlott.

— Ennyit akartam kérdezni előlegesen. . . . . Vádló ügyvéd ur, most önön a sor; mondja el, miről vádoltatik Zetelaky Emilia kisasszony?

Fiatal, lelkes tekintetü ügyvéd áll fel s szánó részvéttel tekintve a vádlottra, a leggyöngédebb modorban adja elő a nehéz vádat, melyet terjedelme miatt csak tartalmilag közölhetünk.

— Midőn szózatomat e vádra felemelem, tisztelt esküdtszék, önmagam is megdöbbenek azon nehéz szavak fölött, melyeket ajkaimra kell vennem. . . Egy magas miveltségü, gyöngéden nevelt és szeretett egyetlen gyermeket kell vádolnom, kinek csak elhaló tekintetére, szeméremtől piruló arczára s a szégyentől roskadozó termetére kell tekintenem, hogy vádamnak czáfolatát lássam. És mégis a látszat annyira a vádlott ellen van, hogy a törvény szigora, mely, fájdalom, az egyének különböző miveltségi fokozatai között válogatást nem tehet, kénytelen volt a szerencsétlent e helyre idézni, hol már a megjelenés, a kiejtett vád s a közönség vizsga tekintete fél halálos itélet.

Engedje meg a tisztelt biróság, hogy a vádat meddő szárazságában adjam elő: mult év juniusának 20- és 21-ik napjain egy kis, tizenegy éves leányka, Maurer Terézia, mint a báróné egyik szakácsnéjának árván hagyott gyermeke, a báróné és leánya szomszédságában aluván, a falon át, állitása szerint, egész éjjel gyermeksirást vélt hallani; s miután ezen és a következő napokon, mint előbb szokásban vala, e szobába takaritás végett be nem bocsáttatott, — gyanuját: hogy a báróné lakásán kis gyermek rejtegettetik, a faluban lakó nénjének elmondá.

Történt ez eset vasárnapra virradóra, a mikor reggel még harangozás előtt egy falubeli becsületes gazda és egyházfi a helybeli lelkész urnál azon jelentést tevé, hogy ő, midőn éjtszaka barmainak enni adni felkelvén udvarán körültekintene, a szemben fekvő egyház czinterméből egy feketébe öltözött nőalakot látott kisuhanni, ki onnan egyenesen a báró Zetelakiné kastélya felé sietvén, annak hátsó kert ajtaján eltünt.

Másnap reggel pedig, a mint harangozni ment volna, mindjárt a templomba vivő ut mellett egy kis halmocskát talált, melyet csak ugy pálczájával felpiszkálván, ott egy alig pár napos gyermek hulláját fedezé fel.

Az ügyvéd e szavainál vádlott elhanyatlik s a védő ügyvéd s a báróné szagos üvegcséje segélyével csak nehány percz mulva jő magához.

Ez alatt vádló ügyvéd előadása megszünik; a kedvezőtlen gyanun mindenkor kapó közönség szájról szájra adja a bűnöst. Emilia magához térvén, védő ügyvéd int vádlónak, hogy beszédét folytathatja, mit az következőleg teljesit:

— Minthogy a kis Terézt nénje, meghallván ez esetet, a lelkész urnak a kis rokonától hallottakat szintén elbeszélte: miután a közhit csakugyan e tiszteletre méltó család ellen fordult, a tisztelendő ur jónak látta a

dolog kideritése és a terhes vádnak a kastély lakóiról elháritása végett, ez ügyet törvény elibe vinni; annyival is inkább, mivel, bár eleinte a báróné ő nagysága a följelentést tiltotta; később, midőn a gyanu nagyobb erőre kapott, — azt maga is helybenhagyni látszék.

Ennyi a vád, uraim; melynek szétszórt szálai között én bogokat kötni nem akarok; de ha a való mégis igazolná, mit az emberi legszentebb érzelmek megtagadása nélkül hinni nem tudok: akkor kérem a vádlott fiatalságát, gyönge és gyöngéd egyéniségét tekintetbe venni s a törvény szigorán annyit enyhitni, a mennyit az igazság kijátszása nélkül enyhitni lehet.

Ellenben, ha a lefolyandó vizsgálat ő nagyságát ártatlannak találandja: engedje meg e tisztelt bíróság, hogy én legyek az első, ki vádamat visszavonva, ő nagysága előtt bocsánatért, talán soha meg nem adhatott bocsánatért esdekeljek; mit azon esetben azért remélek, mivel tudva van, hogy e vádló ügyvédkedést csakis a reám szoritott kötelesség vállaltatá el velem."

Körülbelől ezek valának a vádló ügyvéd szavai, melyek az egész közönség véleményét mintegy sarkon forditák; ugy hogy az előbb „bűnöst" suttogók ajkán most a „hátha mégis ártatlan" röppent el.

Most a vádat igazoló tanuk kihallgatása következett.

A kis Teréz reszketve tette vallomását, s miután védő ügyvéd egypár izben szavába is vágott, utoljára sirva fakadt. Elnöknek figyelmeztetni kelle védő ügyvédet, hogy a kis leány vallomását ne zavarja.

Második tanu az egyházfi volt, ki nyugodtan mondá el mindazt, mi már vádló ügyvéd előadásában emlitve volt.

Most az orvosok jelentek meg, kik a gyermek hulláját vették volt vizsgálat alá.

A vizsgálat előadása egy nem rég végzett fiatal orvosra volt bizva, ki lelkiismeretes részletességgel adá elő a hullán észlelt jeleket.

Ez előadás szerint a gyermek már az eltemetés előtt meg volt halva, miután az eltemetés által történhetett megfulásnak semmi nyoma.

A közönség szive mintegy nagy tehertől látszott menekülni.

E szerint a tény legfelebb is az egyházi vagy társadalmi szabályok ellen elkövetett vétség, — és semmi esetre nem halálos bün.

Védő ügyvéd diadal mosolylyal jártatja körül tekintetét.

Vizsgáló orvos azonban folytatja előadását:

— A gyermek, mélyen tisztelt esküdtszék, már halva került a föld alá, és igy az élve eltemetés vádjának minden ereje megszünik. De mi ugy hittük, nem lépünk tul feladatunk határain, ha egyszersmind azon okokat is vizsgálni fogjuk, melyek a gyermek halálát előidézték. És most figyelmet kérek! A vizsgálat a legpontosabban történt; a hulla illető részeiből részletek a pesti és bécsi egyetemekkel is közöltettek s a megállapodás kétségtelen: a hulla már előbb egérkővel (arsenikkal) *lön megmérgezve!*

Vádlott éles sikoltást hallat s székéről eszméletlenül anyja karjai közé hanyatlik; védő ügyvéd elveszti eddigi kihivó tekintetét s fáradságába látszik kerülni a védenczén történt változást nyugalommal fedezni.

— Óvást kell tennem, tisztelt esküdtszéki birák, az ellen, hogy valaki védenczem gyöngeségéből annak bünrészességére téves következtetést vonjon. Ellenben megjegyeztetni kérem, hogy a vádlottak padján egy gyöngéden nevelt, ideges kisaszszony ül, kinek vére már helyzete által oly lázas állapotba jutott, hogy egy ily iszonyu bünnek hallása is elég arra, miszerint eszméleten kivüli állapotba jöjjön. Ez, tisztelt birák, nem védenczem ellen, sőt mellette szól, mert a ki egy ily bünnek csak említésére elájul, miként foghatta volna azt elkövetni?

Az ügyvéd szavai a közönség jóváhagyásával találkoztak. Helyeslő zugás jelenté ezt. Az elnök feddőleg tekintett körül a demonstraló sokaságon.

— Tisztelt esküdtszék! — szól most a védő ügyvéd — ő nagysága, mint önök láthatják, nincs azon állapotban többé,

hogy itt tovább maradhasson. De nincs is jelenlétére több szükség, miután a törvény szigorának minden tekintetben elég lőn téve. Azért arra kérem a tisztelt esküdtszéket, engedje őt távozni, — jobban szólva elvitetni. Emilia kisasszony felelete ugy is igen egyszerü: semmit nem tudás, — sőt sejtelme sem az itt előadottaknak. Az emberi jogoknak elég volt téve egy oldalról, legyen elég téve más oldalról is.

— Bármily lovagias ön kérése ügyvéd ur, — mond az elnök — azt ezúttal nem teljesithetjük. Hanem, ha a kihallgatást elhalasztatni kéri, — az megtörténhetik.

Védő ügyvéd a bárónéhoz lépett, ki leányát ápolta.

— Nem, nem! — mondá ez suttogva — ő magához tér; ugy hiszem elég egy főrangu hölgynek egyszer állittatni ily szégyenpolczra!

Védő ügyvéd helyére tért s nem várt nyugalommal kezdé meg védbeszédét.

Elmondá, hogy Emilia kisasszony hosszas időn át szenvedett idegbántalmak és ezt követő lázban, miért ágyát őriznie kellett. Orvosi bizonyitványokat és vevényeket mutatott e betegségről. Előállitá a kastélybeli cselédséget, sőt esküt is tétetett velök, hogy a kisasszony részéről semmi gyanura alkalmat adót nem tapasztaltak. A kis Teréz tanusága szerinte semmis, miután törvényes tanúul már koránál fogva be nem vehető. A közönség és biróság láthatja, hogy ő nagysága még ma, egy év mulva is annyira gyönge, hogy hasonló tény elkövetésére képtelen lenne, mikép tehette volna azt pár nappal a gyermek születése után. A gyermeki képzelet gyakorta fest álmában olyasmit, mit felébredtével valónak tart.

A talált hulla tehát semmi esetre sem a kastély belszobáiból került. Hogy nem-e a kastélyban szolgáló nőcselédek valamelyike, — arról védő ügyvéd nem kezeskedik, — bár, miután az orvosi vélet ezek egyikét sem tartá gyanusnak, könnyen meglehet, hogy az illető gyermek-gyilkos anya, ki bárki lehetett a faluból, utját azért vette a kastély kertjének, hogy a gyanut annálinkább kikerülje. Hogy a vádlott, bizonyos barbár vizsgálatot kikerülendő, mindjárt a vád felkölte után eltávozott s csak több hó elmultával tért meg, azt a vele született szemérem szent törvényének kell tulajdonitani s ugyancsak vádlott részéről kénytelen kijelenteni, hogy az képesebb a legiszonyubb bünt magára vallani, vagy öngyilkosként végezni életét, mintsem ezt ma is megengedje.

Előadását, melyet itt csak kivonatilag közöltünk, a következő szavakkal rekeszté be:

— És most, tisztelt esküdtszék, miután vádló ügyvéd ur vádait, melyek, érezve azok összefüggésének erőtlenségét, inkább védő mint vádoló pontok, s melyek gyöngéd, de mindamellett s talán épen azért igazságos feltevéseért vádló ügyvéd urtól lovagiassága elismerését meg nem tagadhatom, — sorról sorra és egyenként megczáfolám; nem csak, hanem a vádlottnak gyanunkivüliségét is teljesen bebizonyitottnak vélem: — többet kell kérnem a törvényes igazságnál, többet a politikai törvények elégtételénél: én erkölcsi elégtételt, nyilvános és fényes elégtételt követelek, melyben kifejeztessék, hogy a kisasszony jó hirének gyanu által lett igaztalan megtámadását a törvényszék sajnosan beismeri s őt isten és emberek előtt ártatlannak, nemcsak, sőt igaztalanul megsértettnek nyilatkoztatja.

A biróság felkelt, tanácskozás végett a mellékterembe vonulandó. A közönség, melynek véleménye a dolog mibenlétére nézve megoszoltnak látszék, feszülten várta az itélet kimondását.

Végre megnyilt az ajtó s a biróság helyet foglalt. Az elnök szavait síri csend előzte meg.

„Az esküdtszék — mondá ez — báró Zetelaky Emilia kisasszonyt, hiteles tanuk nem léte miatt, a gyermeksikkasztás és gyermekgyilkolás vádja alól egyszerüen felmenti.“

A közönség, s közötte magam is — odahagyók a termet; a vélemény a birák itéletét illetőleg megosztva maradt.

Én utamat folytattam s hosszasan gondolkoztam még ez esemény fölött. Ré-

szemről az itélet- és vizsgálattal nem voltam megelégedve.

Vagy ártatlan volt a báró hölgy és akkor az emberi jog ellen elkövetett vétség vala pelengérre állitása, vagy vétkes, és akkor igaztalan volt a felmentés. És mégis, az emberi gyarlóság beszámitása után a végeredményben meg kell nyugodnia a léleknek, miután az ily bünök büntetése elvégre is az öntudatban létezik.

Visszaemlékezve a vádlott viseletére, lehetetlen volt őt lelkem előtt teljesen felmentenem; de azt is meg kellett vallanom, hogy mi a gyilkosságot illeti, nem tudtam volna a „bünöst" felette elmondani. És igy, miután a törvényes nyomozatok után magam sem tudtam volna miként itélni, az esküdtszék itéletébe, az első benyomások lassankénti halványulásával, bele nyugodtam.

II. A JOGÁSZBÁLBAN.

A leirt eseményt követő év telén Pesten valék.

A forradalom után bekövetkezett zsibbadást ez évben sürgős élénkség váltá fel.

Már a megelőző évben voltak irók, kik a megyart nemzeti emlékei, viselete elhanyagolására figyelmezteték; kik elmondák mi vár reá, ha az ősök nyelvét, az irodalom és művészet fejlődését hideg közönynyel veszi, s merték az uralkodó divatot megtámadni, — igen is jól érezvén, hogy mint a versalak a költőt magasabb fellengésre, ugy a külső az embert nemesebb hangulatra emeli.

Csekélynek látszó körülmények nagy dolgokat eredményeznek s hogy a baj már is mily mélyen gyökerezett, mutatá az, hogy e sorok irója midőn egy alkalommal irodalmi körben a nemzeti viselet felöltését sürgeté, oly irótársától, ki félévvel később a legpitykésebb kanász szürt hordá, a leghevesebb megtámadásoknak lőn kitéve.

A haladás lassu volt. A bekövetkezett farsangot kelle reá valahogy felhasználni. A mag most is, mint máskor, a minden szépre buzgó magyar fiatalság szivében kelt ki.

A pesti jogász fiatalság elhatározta, hogy január 28-iki báljában magyar öltözetben fog megjelenni s a meghívott hölgyekkel e szándékát tudatandja, azon feltevéssel, hogy azoknál a jó kezdetnek folytatását fogja találni.

Ugy történt. A forradalom után Törökországba ki nem költözködött gombkötőknek, kik már keresetök végpontján álltak, egyszerre ugy feljött napjok, mint az 1851-iki nyáron esett iszonyu jég után az üvegeseknek; a magyar szabók pöffeszkedve mentek el a német mesterek kirakatai előtt.

Nehány száz férfi és ugyan annyi nőöltözet készült magyar mintára, a kereskedők nem győzték a megrendeléseket.

A nagy nap, vagy inkább nagy est eljött; a tánczvigalmat az Europa-szálloda szük termeinek kellett befogadnia.

Az uri fogatok egymást érték. Csinosan öltözött kócsagos, forgós ifjak szálliták ki a már csak Vörösmarty hős költeményei- vagy Jósika regényeiből ismert alakokat, kiknek megjelenése a disztermeket valódi magyar paradicsommá tevé, a bált nemzeti ünnepélylyé.

A szomoru politikai viszonyok daczára minden kebel fennen kezdett dobogni. Érezni kezdők, hogy még megvagyunk; ráismertünk egymásra mint a keresztesek vagy hugenották a felvett jelvényről s meggyőződni, hogy egy zivatar csak azt az évi termést szokta letiporni, mely más évben azért ép oly szépen kivirul.

S midőn a zenekarok nemzeti tánczmótája reá zendült s a délczeg párok között az ártatlanság fehér mezében láttuk virulni azon ifju hajtásokat, melyeknek törzse nehány év előtt kivágatott: lelkünk feltámadott halottaiból s a kétségbeesés sirhalmán a remény virágai fakadtak ki.

E fényes est zajában sokaknak feltünt egy karcsu, halvány hölgy, ki aristocrat tartással megjelenő anyja karján lépett a terembe s kinek arczát sem a köz öröm, sem a vigalom zaja nem vala képes rózsaszinnel festeni.

Ez érdekes hölgyet nagy értékü ezüst szövet boritá, s sötét gesztenyeszinű fürteiben gyémántoktól ragyogó ősi párta, nya-

kán és vállfüzőjén gazdag keleti gyöngyfonat ragyogott.

De mintha e gyémántok, e gyöngyök a szomoru tekintetü szemekből hullott könyük lettek volna. A mi másnál ékitményül szolgálandott, nála csak az ellentét hatását nevelte s az eszmét költé fel: ime mennyi fény között is lehet boldogtalan a sziv, mennyi kincs, s alatta mennyi bánat!

— Ki lehet ez érdekes arczu, gyönyörű hölgy? — kérdi egy mellettem elmenő fiatal ember karjára füződött barátjától. Hogy elvonul az oleanderek árnyába, mintha csak kényszer hozta volna ide, vagy mint embergyülölő a vanitatum vanitast akarná e körben képviselni.

— Ez, barátom, egy főrangu vidéki hölgy: báró Zetelaki Emilia. Zsarnóczi ismertetett meg vele egy igen pikánt történet hozzátoldása mellett.

E párbeszéd figyelmessé tett s az egykori törvényszéki vádlottat csakugyan felismerém.

Ettől kezdve, mintha bűvölet fogott volna meg, akarva nem akarva követnem kellett a hölgyet s figyelmemet egyetlen perczig sem tudtam levonni róla.

De az érdekes alak nem egyedül engemet látszott érdekelni. Nem sokára a küléncz letelepedés után, egymást váltották Emilia körül az udvarlók. Legtöbbje tánczra akarta a vonakodót birni, de Emilia — anyja folytonos sürgetései daczára, nem akart a köz örömben részt venni.

Végre gróf Szilvásy Tihamért láttam feléje közeledni s e pillanatban ugy tetszék, mintha Emilia arczán egy átröppenő pirt vennék észre, melyet halottsárgaság követett, olyszerű, minő annak szokott lenni, kit ájulat környékez.

Gróf Szilvásy Tihamér, mint látszék, nem idegenként közeledett Emiliához. Modorából régi ismeretség folytatása tünt ki, mit szavai, melyek hozzámig, ki egy átellenes divánon a közönséggel szemben foglaltam helyet, — jól hallatszottak, még jobban bizonyitának. A báróné, meg levén elégedve leánya társalgójával, a vele egykorú hölgyek közé elegyedett.

— Mégis szép, Emilia, hogy végre reá vette magát a társaság zajába vegyülni; mindnyájan köszönettel tartozunk, hogy egy virággal gazdagitja e szép koszorút.

— Igen, egy sirvirággal — mond fájdalmasan Emilia — mely olyan hatással lehet önökre, mint a régiek lakomáinál a halálfő.

— Oh az ily halálfőket még oltárképül is mintázhatják a festők — mondja a gróf. Hanem abban igaza van, kedves Emilia, hogy ily vigalomba nem kell vala e szomorú hangulatot elhoznia.

— Nem én hoztam; anyám erőszakolt.

— És csakugyan erőszak kellett reá, hogy oly társaságban megjelenjen, hol kegyedet többen várhatták és pedig nem mindennapi vágygyal — kérdi a gróf, a köznapi udvariasság hangjánál jóval melegebben.

— Ugyan, kérem, ne akarja a gróf elhitetni velem, hogy miattam még valaki érdeklődik; hogy nekem még lenne valami szerepem a földön — felel Emilia reszkető hangon; s futó tekintetem, — mely a társalgást egyáltalában nem akará megzavarni — feltörő könyceppeket vélt felfedezni szemeiben.

— Oh jól tudjuk, nagysádnak minő ábrándos eszméi vannak, hogy a kolostor sötét falai alól alig tudja az édes anyai gond elvonni — mond pajzánul a gróf. Hagyjon föl a középkori ábrándokkal, édes Emiliám! Kegyedben annyi szép tulajdon, annyi jóság és kellem van, hogy felényi elég lenne egy férjet mennybeli boldogsággal halmozni . . . kegyed körülbelől tizenhét tizennyolcz éves, a föld és ég minden áldásával ellátva: nem sajnálna-e egy férfiut mind e boldogságtól megfosztani?

— Kérnem kell a grófot, legyen egy kis kimélettel irántam.... Vagy képes-e hinni a gróf, hogy van férfiu, ki az előitéleteken csak annyira is tul tudná magát tenni, hogy egy fél óráig itt időzzön mellettem, érezve, hogy a közönség szuró tekintete itt mellettem átszegzi?.... Oh gróf, nem ok nélkül kerülöm én az emberi társaságot. . . Minél nagyobb az, annál betegebbnek érzem magamat, mint a delejkóros.

— Jól van, Emilia. Én igyekezni fogok, hogy meggyőzzem kegyedet. Először

is, ha megengedi s tánczba vegyülni nem akar, szivesen kérem, engedje meg, hogy itt társalgója lehessek, s ez nem szeszély vagy fitogtatás, hanem mély és igaz vonzalom jele, engedje meg, hogy szivemet kegyed és szándékomat édes anyja előtt feltárjam.

— Gróf, az istenért, mit gondol ön? — kérdi megdöbbenve Emilia és arczát láng boritotta el. Szerencsétlen!... Hát nem tudja? . . . . .

— Mindent tudok, Emilia, mit kegyed mondani akar, vagy mondhatna. A világ kegyeddel gonoszabbul bánt, mint a hogy érdemelhette. De én ismerem a világot s jól tudom, hogy ezerszer örömestebb elhiszi valakiről a roszat, mint a jót. De ismerem a kegyed mivelt és gyöngéd lelkét is s ezt ismerve, csak nem kivánhatja kegyed, hogy én is e nyomoru tömeghez tartozzam?... Vagy azt akarná, hogy e bánatos, merengő szemekben, melyekből a lélek tisztasága sugárzik, én a bűnök fészkét keressem; e nemes márvány homlokon, melyeket a világ gonoszsága néha búval fátyoloz, az öntudat-okozta ránczokat, és e kis fehér kezecskében, mely mint galamb szárnya pihen itt kezemben — ugyancsak galamb simogatásra teremtve, — orgyilkos tőrt lássak?.. Oh Emilia, én nem csalódhatom, — nekem nem lehet csalódnom.

Emilia szemeit a most, tánczszünet közben, épen fel s alá zajongó tömegre szegezte, s az a két könycsepp, mely elébb megfagyottnak látszék a szép szemekben, — egyszerre felolvadt s fényes gyöngyként hullott gróf Szilvásy Tihamér kezére.

— Ah Emilia, kegyed megindultnak látszik... Szóljon, oh szóljon, ezt nevezzem-e éltem legboldogabb pillanatának? — sürgeti elfojtott hangon a gróf.

E perczben Emilia arcza ujra halálsápadt lesz s egy éles sikoltással a diván háttámaszára hanyatlik.

— Kegyed roszul van, Emilia. A szokatlan zaj, e kábító illat és porvegyülék kellemetlenül hatnak idegeire; megvallom magam is gyöngédtelen valék, megfeledkezvén érzelmeim rohamában a helyről... Sietek, küldöm a bárónét... kegyednek jobb lesz, ha haza megy... Tehát holnap, holnap Emilia!..

S gróf Szilvásy Tihamér sietett Zetelaky bárónét felkeresni.

Én, ki Emilia tekintetét figyelemmel kisérém, tisztán kivettem, hogy e rögtöni változást egy sötét és nem magyar öltözetben lévő magas egyén okozta, ki a válságos perczben a társalgó pár közelében elhaladván, sötét hiúzként fénylő szemeit egy másodperczig Emilián nyugtatá s midőn annak baljóslatu sikoltását hallá, mint ködkép tünt el a tömegben.

Szemeim minden oldalon körül jártatám, de a fekete öltönyü férfiunak el kellett hagynia a termet, mert többé sehol sem vala látható.

A báróné leányához érkezett s gondteljesen kezdé ápolgatni. A gróf, ki a bárónét oda vezeté, elment, hogy a hintó előállását megrendelje.

— Emiliám, kedves gyermekem, térj magadhoz; gondold meg, hogy az egész közönség szeme rajtunk nyugszik. Mi lelt?..

— Oh édes anyám, miért kényszeritettél, hogy ide jöjjünk? Nem megjósoltam-e a mi bekövetkezett? . . Ő volt itt. . .

— De ki gyermekem?

— St. Croix, saját személyében.

— Csalódtál, bizonyosan csalódtál...

— Ah nem; ezer közül kiismerném; ily gonosz szemei rajta kivül senkinek sincsenek e világon.

— Szt! — mond a báróné — a gróf jön.

— Asszonyom, — mond a sebesen odalépő Szilvásy — a nagyságtok hintaja még nem érkezett meg; de az enyém parancsukra alant vár. Megengedik-e részemre a szerencsét, hogy oda vezethessem?

— Gróf ur! Ön igen lekötelez.. mond a báróné s előre ment, mi közben a gróf a roskadozó Emiliának nyujtá karját.

A termen áthaladtokban nem egy gúnymosolylyal, csipős megjegyzéssel kelle találkozniok; de a gróf nemes homloka és komoly tartása tiszteletet és kitérést eszközölt. Előttök út nyilt s a gúny és rágalom csak lassan merte hallatni megjegyzéseit...

Tartozunk vele, hogy átadjuk a történelemnek, miszerint e jogászbál, mint a nemzeti viselet divatba jöttének kezdő pontja, nem csekély fontosságu dolgoknak lett szülője.

E farsang bálai már mind nemzeti szellemüek voltak.

A pesti viselet nem sok idő mulva országossá kezdett válni.

Ugyan ez év nyarán egy főrangu hölgy menyegzőjén az egész mágnásvilág fogadást tőn a nemzeti viseletet megtartani, melyet őszkor a nemzeti szinház tagjai is felöltöttek.

A külsőt nem sokára a belső is követte. A nemzeti öltözet alatt nemzeti érzelmek hurjai pendültek meg. A nemzeti ünnepek egymást érték; a hazafias gyüjtések adakozások százakról, ezrekről kezdettek szólani; elhunyt költők árvái segélyt, jelesek szobrot, az akadémia házat nyert stb. a mint ez még mind élénk emlékezetben van olvasóimnál.

(Vége köv.)

P. SZATHMÁRY KAROLY.

SZOMORÚ TORNA.

(UHLAND.)

Nyeregben ül hét jó vitéz,
Készülnek a tornára;
Kezökbe' tarcsa, kelevéz
Jelszó: „Király szép lánya!“

S hogy meglátják a vár fokát:
Harang csendül a légbe' —
S a mint átlépik csarnokát:
Hét gyertyát látnak égve.

Ott fekszik — arcza halovány —
Szép Adeleid meghalva;
Fejénél ott ül a király —
Oly nagy szive fájdalma!

S szól büszke Degenwerth ekép:
„Bizony az isten megvert!
Im most hiába nyergelék,
Hiába hoztam fegyvert.“

De szól Albert, ifjú nemes:
„Ajkunk panaszt ne tégyen,
Megvíni mindig érdemes
Király lánya nevében!“

S szól Walther is, a jó vitéz:
„Térjünk meg! Albert jószte —
Hasznunk belőle vajh mi lész,
Egy holtért tüzzünk össze?“

S szól Albert: „Igaz, holt e lány —
De ily szép élő hol van?
Rózsa-koszorú homlokán,
S gyürüje aranyból van.“

S felül a hét vitéz legott,
Mennek a viadalra, —
Nehéz, nagy harczot küzdnek ott,
Mig hat leomlik halva...

Albert ur volt a hetedik,
Kardján a hatnak vére;
Leszáll — arcza fehérelik
S felmegy a vár termébe.

S veszi a rózsa-koszorút
S a gyürüt is hozzája —
Halványon, halva földre rogy,
Halványan mint lánykája...

Király harangoztat legott
S öltözik feketébe;
Küzdtérről hat jó lovagot
Kisér ki nyughelyére.

Albert ur volt a hetedik
S szép Adeleid is véle, —
Őket egy sirba temetik,
Nevök egy kőbe vésve.....

SZÁSZ BÉLA.

RULE BRITTANNIA.

(1862-iki úti visszaemlékezések.)

III.

Sokat hallottam és olvastam már a sydenhami kristálypalotáról, édes barátom! de a valóság messze túlhaladta képzeletemet. — Hét csodát bámult a régi világ; ez a föld nyolczadik csodája, mely a régi hetet magába zárja. Talán nem lesz előtted megúnt s egészen érdektelen tárgy, ha ezen nagyszerü gondolatról, mely practicus angol koponyájából előpattanva, kimeríthetlen angol pénzerő által megtestesittetett s maig is napról napra szépül, tökélyesbül, többecskét mondok, mint utazásom egyéb futólagos benyomásairól. Londonban átélt napjaim nagyobb részét, majdnem naponkint néhány órát, a csodák e tárházában töltöttem, és soha egy perczig sem untam magamat. — A kiállitási palota csak nagy boltnak tetszett előttem, hol összegyüjtve találtam mindazt, mit London és Páris boltjaiban szétszórva szintén megtalálhatni; a sydenhami kristálypalotában nagy eszmét láttam megtestesülve, s majdnem csodatevő erélylyel, ügyességgel és izléssel létesitve.

Lepedő nagyságu ivek hirdeték, hogy a sydenhami parkban a „foresterek“ régi, emberszerető s egymást segélyező egyletének évünnepe lesz, s ez alkalommal Blondin, a világ első kötéltánczosa is fogja a gyenge idegüeket ijesztgetni, s hihetetlen merényeit a kert nagy vizmedenczéi felett toronymagasságban kifeszitett kötélen mutogatni. — Valószinü volt, hogy százezer ember fog kitódulni a ragyogó szép nyári napon a londoni nép e kedvencz helyére, méltó büszkesége egyik fő templomába. — Elég korán mentünk a londonhidi vasutállomáshoz, hogy jegyeket vegyünk a kristálypalotába. De a tolongás már oly nagy volt, hogy lehetetlen vala a pénztárhoz férkezni. A nép árja perczenkint nőtt, a nők sikoltoztak, s a gyermekekkel együtt komoly veszélyben forogtak. A rendőrség nem tett semminemü óvó rendszabályokat, nem emelt korlátokat, nem állitotta a tömegeket szép rendes hosszu farku sorokba, mint ez Párisban szokás. Az angol nem szereti, ha gyámkodnak felette; kormánya őrizkedik az ugynevezett „sokat kormányzástól“, mi e szabad s önmagáról rendelkezni szokott fajt dühbe hozná, s abban sem gátol senkit, ha öngyilkos akar lenni. Csak azt láttam, hogy itt-ott egy izmos rendőr vállain egy a tolongásból kiemelt gyermek mosolygott, vagy egy másik udvarias tisztтársa kifeszitett könyökeivel mentett meg sikoltó némbereket a szorongatásból, könyökökkel s öklökkel, melyek, ha izmosok s ügyesek, Anglia túltömött fővárosában igen jó szolgálatot tesznek. Végre is semmi nagyobb baj sem történt; néhány jól táplált egyéniség izzasztó fürdőt vett, néhány crinolin meglapult, s ez az egész. — Mi azonban, gyanítva, hogy a pimlicói, úgynevezett Victória-állomáson is hasonló tolongás van: kocsira ültünk, s London és legközelebbi vidéke egy részén végig hajtatva, két óra alatt értünk a kristálypalota bejárásaihoz.

Mily badar beszéd, hogy London óriási egyformasága fárasztó és untató, mert a házak végtelen sorának épitészete mind egyazon modorú, szine mind egyenlő barnás olajzöld, a nedves lég s kőszéngőz által ellepve s megőszitve. — Vannak ily utczái, sőt egész városrészei, igaz; de London egy egész világ, hol mindent feltalálni. Vannak ezer meg ezernyi kisebb, egymástól keveset különböző házak, mert minden angol család külön házban akar lakni, de vannak azután emlékszerű roppant épületek, dóriai, jóniai s corynthi oszloprendekkel, csúcsivekkel s kőcsipkézetekkel, és a góth épitészet finom virágaival; befuttatva a leggyönyörűbb repkény- s folyondárnemekkel; vannak egész utczák és térek az épitési iskolák mindenféle modorában, római, ó-görög, byzanti, sőt egyptusi, keletindiai, chinai, japáni stb. stilban; erkélyek s karzatok dús virágokkal borítva; kisebb zöld oázok (a squarek) s nagy kiterjedésü ékes parkok, mikbe Pest beférne, sok százados fákkal, melyek árnyában szelid állatok legelésznek. És sehol sincs külső jele a nyomornak, szegénységnek. Mindenütt jóllét s kényelem; s a kereskedés életereit és az árupiaczokat kivéve, lehető legnagyobb tisztaság.

A házak kőerdeje közől, mely mérföldekre terjed a Themse két partján, lassankint szabadabb s nyájasabb részekbe értünk; a nyereségvagy élvezetvágy által korbácsolt embertömegek zúgó hullámtengeréből csendesebb, idylliebb vidékekre jutottunk, hol a tündöklő nyári nap sugárai szebbnél szebb kerti házak kristályablakain s virágágyak zománczos szőnyegén játszadoztak, s a zöld gyepen nyakravalós őzikék, bárányok, szép fehér és tarka tinók s üszők játszottak. — Az út, a Sydenham felé vezető irányban, el volt hintve a járművek minden fajtájával s alakjával; (olvastam a bérkocsikon tizezeret tulhaladó sorszámot is), s a járművek gyomrában, s azok bakján és tetején, nevető, ujjongó nép ült.

S mily badar beszéd ismét azoké, kik az elfogultság szemüvegén keresztül ugy látják, hogy Angliában az öröm is mogorva. Sőt bensőbb, valódi vigságot sehol sem találhatni. Az egyoldalu itélethozók, ugy látszik, csak azon életunt, lépkó-

ros urakat, s aszkóros, sovány ladyket választják szemlélődésük tárgyául, kiket orvosok küldenek a melegebb, napfényesebb continensre, vagy a fajnak azon sejrejét, mely adósbörtön elől menekült; vagy mindenesetre csak a hazájukat elhagyott, megszokott honi kényelmükből kilépett, s a miatt roszkedvü gentlemaneket, kik fejükbe idomtalan sipkát húztak, szakállukat megeresztették, s az angol szabadságot, melyet rendőrség nem bolygat, tisztaságot, melyet a szárazföldi fogadókban csak ritkán lelhet föl teljes classicitásban, s tápláló hust, melynek zamatát, ízét s erejét ismeri azon angol macska, mely példabeszéd szerint, külföldi húshoz bajuszát sem törülné, — mindenütt nélkülözik. Különben megfoghatlan volna, hogy a hallgatást nevezzék „angol társalgásnak" s az angol udvarlót „fából csinált pillangónak."— „Mily ellenszenves, kiállhatlan nép!" mond egy helyütt gúnyos haragja rohamában a francziákba szerelmes Heine, midőn e népnek Shakespearejét irigyli „— mily unalmas ország! mily viaszos bőrből való, otthonsült, önzésteli, mily szük, mily angol! az oczeán rég elnyelte volna, ha nem félne, hogy elrontja a gyomrát. E nép egy szürke, ásító szörnyeteg, melynek lehellete fojtó lég és halálos unalom, s mely bizonyosan végre is valamely óriási hajókötélre akasztja fel magát," holott ugyanő „Angolhoni töredékei" elibe bigygyeszti W. Alexisből a sokkal igazabb jeligét: „boldog Albion! vidám Ó-Anglia! miért kelle téged elhagynom? elhagynom a gentlemanek társaságát, hogy szemétnép közt (értve bizonyosan az otthoni philistereket s mindenféle bureaucratákat) egyedül legyek, ki öntudattal él és cselekszik!!" — A sydenhami parkban tartott nagy népünnepen, hol bizonyosan egy pár százezer ember megfordult, a boldog, a vidám Ó-Angliát láttuk tulipiros jó kedvében, élő s megtestesült czáfolatát ama széles körökben elterjesztett balhiedelemnek. Kézzelfogható ellenérv volt e tekintetben a sok szives kézszoritás, melylyel a barátságos nép elárasztott; a dalok, a lelkesült tapsok és hurráhk a magasan szökő vizek mellett, a vidám poháremelések s áldomások az éttermekben; a virágokkal játszó gyermekek s gyermekekkel játszó anyák, s anyákkal és gyermekekkel enyelgő családapák derült homlokai s örömben lángoló szemei. A mi ott túl a csatornán beteges idegesség vonaglása, a galvanizált béka rángatózása, szemtelen cancan: itt a sziv benső öröme, a kedély ünnepies derültsége.

De lássuk hát — nem védelmezve az angolt, ki védelemre ugy sem szorult, rágalmazói ellen — a csodák tündérvilágát, melyet e nép felállitott s egy shillingért mindenkinek élvezni enged, — a kristálypalotát kivül és belől.

A sydenhami kristálypalota a Hyde-parkban Fox és Henderson által épitett 1851-iki kiállitási palotából alakult át mostani rendeltetésére. — 1851 őszén bezáratván a nagy kiállitás, általános lett a sajnálkozás érzete a felett, hogy az attól megürült kristálypalota czél nélkül széthordassék s megsemmisüljön. A kormány nem szánhatta el magát az épület megvevésére, de mire is lett volna ez Angliában, az egyesülési s vállalkozási szellem dúsgazdag hazájában? — Az angol nép gondolkodott: mi czélra fordíthatná a vas- és üvegépületet, s minő költséggel? és e gondolatnak kifejezést, alakot s életet adott nehány egyszerü polgár: Leech, Farquhar és Fuller urak, többekkel egyesülve a hydeparki palota megvevésére s átalakitására. A gyakorlatias, számitó s körültekintő férfiak azonnal felismerék az érdekek összetalálkozását egy oly vasutvállalattal, mely a felállitandó palota helyét érintené, s London népét oda röpitené, — és társaságukba vonák a brigthoni vasut igazgatóságát. A gondolatot gyors tett követé. 1852-ben már kilencz, e czélra egyesült britt férfi tulajdona volt a kiállitási palota, az épitészet egy egészen uj styljának e csodás példája, s kitüzve a nagy és nemes czél, hogy az, kiterjedés- s czélszerü elrendezés-, nagyság- és szépségben tovább fejlesztve, roppant tömegek számára szolgáló folytonos népszerü muzeum, séta- s nemesen mulatóhely és egyszersmind oktató s müvelő intézet is legyen, hol az év minden részében, s az angol ég mindennemü szeszélyei daczára, napfényben ugy mint ködben és záporban, müvészeti tárgyak, képek, szobrok, zene és fák s virágok közti mozgást, üdülést s lelki emelkedést találjanak a főváros gőzéből megszökött százezerek. Mint az angol mindenkor eszélyesen s bölcsen, sikert biztositva köti össze a magánérdeket a közérdekkel, ugy itt is a vállalkozók, ügyes számitással, jól kamatozó milliókat forditottak azon nagy czélra, hogy emeljék fajuk élvezetét, s különösen a nagyvárosi tömegeknek, egészséges, illatos falusi légben, a természet bájos szépségei, a müvészet kincsei s a tudomány tanulságos emlékei közt, sokoldalu, nemes, de könnyen elérhető s olcsó élvezetet nyujtsanak a londoni fárasztó tolongás és lárma helyébe, hogy, okulást gyönyörrel párositva, neveljék a népet, látó érzéke, a bámuló és vizsgáló szem segitségével, tisztitsák s emeljék izlését a müvészi szépnek megismerése által; hogy a föld minden országának s éghajlatának fái, növényei, virágai s állatai közé vezetve őt, felmutatva neki a legérdekesb példányokat, lelkesitsék a természettudományok szeretetére s müvelésére, s ismét, hogy megismertetve őt a gyárak, gépek, vegy- és erőtan legujabb haladásaival, buzditsák az iparra, a gyártásban és kézmüvekben az előtörekvésre.— Ez, és nem kevesebb volt a vállalkozók nemes czélja, melyet nép és kormánya tapsolva fogadott, s ezt angolhoz illő nagyszerüségben és czélszerüségben, terjedelemben s genialitásban lépteték életbe. Laing Sámuel elnöklete alatt egylet alakult százezer öt font sterlinges részvényekkel, öt millió forintnyi beruházással; s a nép rohant részt venni a nagy nemzeti vállalatban, melynek kivitelében hasznát s dicsőségét látá egyszersmind.

Megvettek háromszáz acre kiterjedésü hosszas négyszöget Sydenham mellett, a brightoni vasut és Dulwich-wood közt, s a vidéken uralgó magaslat homlokára helyezték át a hydeparki vas- és kristályépületet, honnét gyönyörü kilátás nyilik Surrey és Kent grófságok müvelt tereire s az óriás főváros felé szebb fekvést találni nem is lehete. S tetszett az angol népnek ezen háromszáz holdat a leggyönyörübb kertté alakitani s megtömni a világ szépségeivel; tetszett ott ugró vizmüveket állitani, melyek tulhaladják a versaillesiakat, tanuságul, hogy ha a nép vérével és zsebével rendelkező Lajosok, jó izléssel birva, nagyszerüt képesek létrehozni: a lelkesült néperő, a százezerek egyesült forintjai még nagyobbat s meglepőbbet teremthetnek.

Leirom röviden a kristálypalota és kertjei fölszerelésének történetét, hogy képet mutassak fel, mint kell gyakorlatias, meggondoló, ovatos bölcsességgel s körültekintéssel járni el valami nagynak létrehozásában, kerülve a rögtönzést, de bátor és fáradhatlan erélylyel törve, késedelem s habozás nélkül, a kitüzött nehéz czél felé. — A tervek elkészültek, megvizsgáltattak s kellő megfontolás után azonnal munkába vétettek. Fő czél lévén az épitészeti és szobrászati művészetet nagy arányokban képviseltetni: lépések tétettek a világ legnevezetesb épületei mintáinak és szobormüvei hü másolatainak összegyüjtésére, melyeknek rendezett összesége következetesen tüntette elő a művészet fokonkinti fejlődését az évszámitás kezdetétől fogva jelen korunkig, hogy a kristálytető alatt kimerítő történeti tára legyen a művészet ezen ágainak Aegyptustól s Assyriától kezdve Görögországon, Román s a középkoron keresztül a renaissanceig. — A természet is, valamint a művészet, igénybe vétetett, hogy oda áraszsza kincseit a palotába s kertjeibe, s a világ minden részéből összeszedettek a legszebb fák, növények és virágok a vizjátékok körül s óriási medenczék partjain. Hogy a nép minden jelest és szépet rendben felállitva láthasson saját szemeivel miről valaha hallott s olvasott, a mit a földtan, állat- és növénytan, ország- s népisme magában foglal, a legkitünőbb szaktudósok, a tudós világ első rendü hösei, szólittattak fel, hogy a tárgyakat rendezzék, s anyagi alapot adjanak a szellemi szolgálatnak. És hogy az üveg szekrényekbe zárt muzeum tárgyak untató egyhangusága ki legyen kerülve, a tudományos, természeti s művészeti gyüjtemények festői csoportozatokba állittattak össze, az összhangzatos szépség törvényei szerint. — Mig az épület, melynek első oszlopa 1852 august 5-én tétetett le *Fox* és *Henderson* urak müértő vezetése alatt, mintegy varázs vessző intésére, gyorsan emelkedett a bájvidék felett: — Owen Jones, Digby Wiatt stb. az europai szárazföldre utaztak, az ott szét szórva levő legnevezetesb művészeti tárgyak mintáinak összegyüjtésére, az állam-ministerium által melegen ajánltatva az udvaroknak, kormányoknak s követeknek, mert Angliában nép és kormány kezet fogva müködik a nemzeti dicsőség érdekében. Meglátogatták Párist, kizsákmányolták a Louvret, s a szépművészetek akadémiáját, megkeresték a művészetek szobor-és képdús hazáját, Olaszországot, Rómát, Florenczet, Nápolyt, — és Németföldet, ebben Münchent, Glyptothékájával. Kevés akadályra találtak, kivéve Rómát és Bécset. A pápai kormány megtiltotta hogy másolatait vegyék a romai müveknek az eretnek ország számára; s az akkori bécsi kormány sem mutatott vendégszeretetet. Ezért a legdicsőbb római emlékek, nem a gondosság hiánya, hanem az engedély szükkeblü megtagadása miatt, maig is hiányoznak a kristálypalotában; nincs ott a laterani obelisk, Marc Aurél capitoli lovag szobra, Sansovino szép művei, Titus arcusának dombormüvei, Riccio padui gyertyatartója, Donatelli bronzmüvei, a Szent István egyházának hires kőszószéke stb. Mig *Jones* és *Wiatt* urak Európát utazták be a vállalat érdekében: otthon addig nagyszerü növény- különösen pálma gyüjtemény szereztetett; *Layard* ur segité összeállitani az assyriai épitészet udvarát; s a kert egy része *Owen* felügyelete alatt az özönviz előtti óriási állatok példányaival népesittetett meg. — Az utazó tudósok megérkezése után megkezdetett az épitészeti udvarok összeállitása, s e czélra majd minden szárazföldi nemzet művészei s munkájai alkalmaztattak, a nemzeti féltékenység és irigység teljes elmellőzésével. S mennyit tanultak ezek a munka közben! hány apostola s missonariusa kelt ki innét a művészeti fentebb tökélynek. 6400 munkás adott alakot és életet az igazgató szellemek nemes eszméinek. *Latham* tanár adott utasitásokat az ethnologiai osztály alakjainak mintázásához, Waterhouse, Gould és Bartlett urak, *Thomson* felügyelete alatt gyüjtötték és állitották csoportokba a zoologia tényezőit, az állat- és madárpéldányokat. Külön épitészek állitották fel az ipars kézmüvek befogadására rendelt osztályokat s ügynökök küldettek Anglia különböző részeibe, hogy kiállitókat szerezzenek. — Mintha tündérek kezei dolgoztak volna a szép alkotmányon: csakhamar ott állt az készen, ragyogva, meglepve a bámuló világot, mely nézésére zarándokolt.

A vasút egyenesen bele visz a palota déli szárnyába, melyet fedett folyosó köt össze az érkezés helyével. Itt mehet bé, legnagyobb záporban is ázatlanul s kényelmesen, a londoni vendég azon dicső tanyára, hol néhány óra alatt keresztül sétálja az egyiptusi Faraók, indus királyok és Medicik sirjait, az Alhambrát, a karnaki templomot, Athene és Pompéji teremeit, a görög félistenek, a római hősök, a középkori szerzetesek, a fényüző franczia királyok lakhelyeit, láthatja a Parthenont és Pantheont, a római Coliseumot, az aeginai s Elgin-márványokat, Lysicrates emlékét, Szent Mark és Nôtredame, a Dória palota, florenczi baptisterium s augsburgi cathedrák kapuját, a Louvre

cariatydjait, s a velenczei Campanilét, Rafael frescóit, a Milói Venust s kesergő Niobét, az amerikai őserdők legnagyobb fáját, s a torony nagyságú keletindiai bálványokat; — Chinát és Indiát ezer apróságaikban s izetlen nagyságukban; — a trópusi növényzet egész diszét oly légmérsékletben, mely ennek életére s virágzására szükséges; a mesés távol csodás alaku fáit s virágait, s rajtok e fák eleven lakosait, a ragyogó tollú madarakat; — a bonczidokat, patagonokat, kafferek-, négerek- s indiánokat szokott öltözeteikben s foglalkozásaikban, vagy öltözet nélkül s lakomáik mellett; harczban és békében, vadászva és csatázva, körülvéve a barátságos vagy ellenséges állatvilág példányaival; — narancsfákat s aranyhalakat; pálmákat és másutt nem látható nagyságban virágzó Fuchsiákat, s Rhododendronokat, a szökőkutakkal ellátott s vizi növények bársony leveleivel boritott márvány medenczék partjain, az angol királyok s királynék szoborgyüjteményeit; de hajó mintákat, szövő gépeket, üveg és porczellán remekeket, technologiai muzeumot, Fergusson erősitési rendszerét is. — Az olvasó teremben talál tetszése szerinti könyveket, hirlapokat, rajzokat és földabroszokat s megirhatja leveleit; a mai műipar kiállitási teremeiben vehet mindent a mire szüksége van; a különféle éttermekben kielégitheti ugy vastagabb étvágyát mint finomabb inyenczi izlését, leveleit postára adhatja benn az épületben, s telegrafi sürgönyt indithat kedveseihez; órákig nézheti a szobor gyüjteményt s képkiállitást; s ha mindezt megunta, kiülhet valamelyik karzatra s legeltetheti szemeit a bájos vidéken, a nagy kert virágtelepein, szökő vizein, zománczos gyepszőnyegein; — tánczolhat az óriás fa belsejében; — s ha kedvező időben van ott, a világ legnagyobb concert teremében lebegtetheti képzeletét s ábrándjait a nagy orgona hang hullámain, s több ezer zeneművész s énekes dalárjain. Itt tölthetné élete nagy részét, ha ütvén az óra, ki nem ürittetnének a teremek: ha szabad lenne édes és szelid álomra dőlni a pálmák alatt, a tropicus virágok szirmai s leveleitől elboritva, a susogó vizek partján; vagy a görög alvó szoba hüs márvány ágyain, hol egykor Alcibiád kedvese pihenteté meleg márvány tetemeit; vagy rémeset álmodni a keletindiai, egyiptusi s assyriai szörnyetegek lábainál, az óriási bálványok bübájos, merev szemei alatt.

Menjünk, menjünk innét kis szobánk magányába; mert a gyarló emberi agyvelő nem bir meg egyszerre ennyi hatalmas benyomást. Majd, ha kipihentük a nagyszerű hatások első rohamát: vethetünk még egyszer egy nyugodtabb pillantást a részletekre. — De most se mulaszthatjuk el távozás közben felkiáltani: Rule Brittannia! — Brittannia, hol az egyesületi szellem, nemes férfiak lelkes vezérlete alatt, ily látványok s élvezetekre hivja meg az ismeretszomjas emberi szellemet.

TÓTH LŐRINCZ.

VÉNÜLÉS.

Kétségbevonhatlan, hogy a vénülés nem tartozik a legélvezetesebb dolgok közé.

De a hány, annyiféleképen fogja föl jelenségeit. Némelyt a közelgő halál eszméje nyugtalanit — a csöndes, nesztelen szárnyu halálé — mely a nyugalom jelképe, s melynek mégis, minden ok és ürügy nélkül, oly irtóztató alakot kölcsönöztek, a helyett, hogy bájos tündér képére, vagy legalább is türkisz szemekkel ábrázolnák, mint a törökök az enyészet nemtőit.

Másikat a betegség, az elhagyatottság félelme annyira aggaszt, hogy képes a legcsapodárabb udvarlót, ki lepke módjára keringte be a világot, Hymen oltárához vezetni, csupán azért, hogy, mint mondani szokás: öreg napjaira egyedül ne álljon.

Ismertem egy tetszvágyó nőt, ki jóelőre redőket vélt fölfedezni homlokán, bárha később, midőn e redők valóban előálltak, azt igyekezett bebizonyitani, hogy arcza szintoly sima mint annakelőtte husz évvel.

De bármily csipős gunyra és nevetségre szolgáltat is okot az emberek hiusága vagy gyöngesége, van ez átmeneti korszakban valami megható, egy sötét, méla percz, méltó az illető tünődésére s tán egy sohajra.

A vénülés többnyire orgyilkosként lopódzik hálótermeinkbe, s nem akkor áll elé, midőn testünk elveszté erejét s izmaink a rugalmasságot, oh nem! Szivünk lehangolt hurjai s keblünk tompa viszhangja hirdetik első jelét, s ott hajtja végre legkegyetlenebb dulásait. . .

A férfi megáll a tükör előtt véletlenül, s midőn megpillantja sötét fürtei közt az első ősz szálat — e tévedt hópehelyt kies napok közepett — mosolyogva hagyja el szobáját.

Hegyet kell megmásznia, az ösvény meredek és göröngyös, a gyalogló elfáradt, s öt perczczel később ér csúcsára, mint annakelőtte tiz évvel „hiába, az idő halad“ gondolja magában, s kibékül helyzetével.

De következik a fontos, döntő percz, a viszontlátás. Barátunk levelet kap kedvesétől, kit rég ideje hogy nem látott: e nő megérkezett, e nő itt van!

Hozzá siet.

Feltünnek ut közben a mult emlékei, az ábrándos órák gyönyöre, a költészet és boldogság korszaka, a félénk remények jutalma — ama nap, midőn először találkoztak s a reá következő csil-

lagos éj, mely soha ragyogóbb nem vala, s mely alatt átélvezte még egyszer, magányosan, e percz üdvét, kéjes emlékeivel. . .

Feltünik a búcsu órája is, midőn a szó elakadt s a fehér kendő utoljára inte a távolból.

A sziv tulélte e nehéz tusát is, a sors kedvezett, s most ismét együtt vannak, hogy elmondhassák egymásnak szerelmöket, reményeiket.

A szó nem hiányzik, beszélgetnek multról és jelenről.

De a férfi keblében van egy ür, melyet a menny összes adománya be nem tölthet.

Szobájába zárkozik s rémülve kérdi: hol a kedély tompulatlan érzéke, a képzelődés varázsa, a lélek fogékonysága?

Ó boldog akar lenni — még csak egyszer, amugy igazán!

Hasztalan.

Az ábrándok közé az elmélet vegyült, az összehasonlitás megmérgezé a jelent s a kebelnek nincsenek többé ittas perczei. . .

Ez a vénülés!

De az ember szüntelen hajhászsza a boldogságot, s ha a magasban mint sas nem repülhet, lentebb régiókban kisérti meg sebzett szárnyait.

Fölkeresi kedvencz helyeit, régi foglalkozásait, azon ezer, apró élvet, mely másszor büvös vonzerőt gyakorolt reá.

Amott a harmatos erdők sürüjében a vadászat egykor rendkivüli élvet nyujta, jól emlékszik még, mily mohó gyönyörrel leste a vadat, mint rezgé át a kürt riadó hangja e magányt s mint dobogott szive e rejtélyes benyomásokra.

A rengeteg még áll, a kopók csaholva kutatják föl a fenyvest, a kürt hangja tisztább, csengöbb mint valaha, de e jelenetek többé nem érdeklik, a vadászat *száraz* mulatság, s a kürt a *legtökéletlenebb* hangszer.

Ez a vénülés.

Félre e lármás környezettel!

A természet háboritlan csöndje tán elragadóbb lesz.

E helyen gyakran andalgott s oly bájos volt minden, mit ekkor látott és hallott: oly szép a kelő hajnal, a viola szinnel szegélyzett felhők, a magasban repkedő csalogány s a kristály csermely rejtélyes moraja.

Mind ez elmult.

Az élet más szint öltött — a lombokon madár dal helyett sárga levél rezeg, a virág elveszté illatát, a csillagos ég maga sem oly szép — ez a vénülés!

S valóban különös — a sziv mintha mondva kutatná föl legfájóbb benyomásait, mintha kedve telnék e sajgó veszteségeken merengeni, hogy ujra meg ujra véres nyomaira akadjon!..

E kedélyhangulat legnyomasztóbb érzete azonban akkor áll elé, ha ifjukori olvasmányainkat veszszük elé, ha kezünkbe akad véletlenül ama felejthetlen könyvek egyike, melyekből annyi gyönyört és élvezetet meriténk, melyekben lázas kézzel lapoztunk, remegve, hogy a hamvadó gyertya le ne égjen, mielőtt utolsó hasábjait el nem olvastuk.

Mennyi csalódás, mennyi fanyar kiábrándulás nem várakozik reánk...

E könyv, mely egykor kegyelettel és lelkesedéssel töltött el, most csaknem fogékonyság nélkül talál. A költő eszménye, csapongó rajongásai bágyadt benyomásokat idéznek elé. Megdöbbenve forgatjuk kezeink közt, vizsgáljuk kopott lapjait, gyanakodva kérdezzük, ha valóban az-e, melyet egykor oly szépnek találtunk, s mely most közönyösen hágy.

Kétkedve kérdezzük, mondom, ha mi vénültünk-e meg vagy izlésünk tisztult?

Bár hogyan, az eredmény szomoru, ha értelmiségünk és higgadt birálatunk diadalai közepett foszlanának is szét legszebb illusióink.

Akkor ifju kedélyünk rajongva csüngött e müvek nagyitva képzelt szépségein s árnyoldalaik elmosódtak, most szakértőleg birálgatjuk és hiányaik tünnek föl rideg vonalakban.

De ne folytassuk tovább e rajzot, pillantsunk inkább ama méla, hervadó arczokra, melyeken ezer veszteség nyomai vésvék, s kiktől senki sem kérdi bánatuk okát.

Pillantsunk a lombon ingó levélre, melyet az ősz szele még le nem sodort, s a nyár harmatos sugara föl nem frissithet többé.

Akár az ünnepek zajába, akár a magányba kisérjük, arczukon egy fájó vonásra akadunk, szivökben egy sohaj fakadt.

„Minden kornak megvannak örömei“ e kopott vigaszt nyujtja a tapasztalat.

Igaza van, a mennyiben nem létezik merőben örömtelen lét, hisz ekkor elviselhetetlen volna.

De csalódik, ki azt hiszi, hogy e kárpótlás nyomban követi veszteségeinket, sőt sajgó sebekkel s gyakran üres kézzel állunk elviharzott ifjuságunk után.

A családi boldogság tán egyetlen kibékitő gondolat.

A gyermek nyájas arczán ujból tükrözi magát egy letünt kor büvös emléke, a sejtelmes ragaszkodás, a vidám mosoly; e tompulatlan kedély, mely akként érez és örvend mint mi éreztünk egykoron, kétségkivül édes vigasz — s a nemesebb, önzetlen kebel meg is nyugszik rajta.

De e kárpótlás nem juthat mindenkinek osztályrészül.

S mi marad amazok számára?

„A munka, a foglalatosság!“ kiált föl a mindennapi elmélkedő.

Igaz — de ne feledjük, hogy a munka kétféle, az egyik: melyet ifju napjainkban merész remények és önbizalom környeznek — a más, melyhez lehangolt kedélylyel és fanyar tapasztalatok után kezdünk, előre sejtve nehézségeit vagy füstbe ment sikerét...

B. HORVÁTH M.

IRODALOM.

Egy lengyel költő. 1831 óta, midőn Oroszország megsemmisitette a lengyel nemzet önállóságát, mindent elkövetett, hogy megsemmisitse a lengyel nemzeti érzelmeket. — Közigazgatásból, iskolákból kizárta a lengyel nyelvet. Azonban egy nemzetben még a testet sem könnyü megölni, nemhogy a lelket. A lengyelek, kik csatatéreken nem kérdezték az emberek számát, a szellemi harczban is bátran szembe néztek a leghatározottabb hatalmas ellenséggel. Tudták, hogy a nemzeti szellem föntartására fő, és számukra egyetlen egy eszköz az irodalom művelése. És az elnyomott nép, melyet a világ néma „Élő szobor"nak nézett, nagy tevékenységet fejtett ki irodalmában. Központja nem volt ez irodalomnak; de a sokfelé szakadt nemzet mindenik részében megvolt az ösztön, akarat és tehetség az irodalom művelésére. Az ujonnan orosz alá került Varsóban, az Oroszországba végkép bekeblezett tartományok főhelyén, Vilnában, a kevésbbé megszoritott Posenben és Galicziában, sőt Párisban is, nehány lengyel emigrans e gyülhelyén, működött a lengyel sajtó. — E működés annyival sikeresb volt, mivel 1815 óta kezdé a lengyel irodalom is levetkezni a görög és római modort s mindinkább nemzeti szinüvé és szabásúvá lön, — ugy hogy keresztül ment azon phasison is, melybe a magyar irodalom jutott, hogy tudniillik közvetlenül az első helyen, a népnél keresse a teljes megújulást. Épen egy lengyel népköltőről akarunk itt röviden szólani, kinek neve, *Kondratovics* Lajos Ulászló, örökké élni fog a lengyeleknél. Született 1822-ben Lengyelországnak Oroszországba keblezett részében, a minszki kerületben, egy Szmolhova nevü helységben. A dominicanus barátoknál tanult olvasni, irni, számolni, — latinul csak a Miatyánkot és „Ave Máriá"t. De legalább a kis város, hova tanulni járt, nem rontá meg naiv kedélyét. Igy tért vissza szülő helységébe, hol apja nehéz munkával és küzdéssel élt hogy földbérét évenként fizetni birja; anyja pedig szövéssel-fonással foglalkozott. De a gyermek emlékében megmaradtak a régi lengyel népdalok, melyeket anyjától a rokka mellett hallott, meg apjának vén rozsdás kardja is, melyet ez szünóráiban olykor le-levett a falról s érdekes történeteket beszélt el róla, mint ment vele egyik ősapja Bécs alá Szobieszki idejében, mint verte ki vele egy másik a poroszokat az országból, mint nem kimélte egy harmadik a svédeket. Ez volt az ő egyszerü de sikeres iskolája arra, hogy a nép dalnoka s az ősök dicsőitője legyen. Még mint fölserdült ifju irogatott kisebb verseket; de e gyermekes kisérleteit oly könnyen szakitotta szét a mily könnyen irta.

Kondratovics ifjúvá nőtt, s hogy szegény szülőin könnyitsen, kenyér kereset után kellett látnia. Nagy nehezen nyert is egy ispányi állomást 1841-ben a Wittgenstein herczeg uradalmában. Szegény volt ez állomás, de eleven, derült kedélye gazdaggá tette őt. Pályatársai humora és satyrája tárgyai voltak; — de kedélye és jószive, melylyel vegyültek, kivették gúnyjai élét. Nagyon szeretett ezenkivül a szabad természetben, erdőn, mezőn, magánosan elandalodni, hallgatni a szántó vető dalait, mig az uri kastély ősi képei föleleveniték képzeletében apja elbeszéléseit. Szobájába vonulván, mintegy önkénytelenül ragadt tollat s vetette papirra érzelmeit, az andalgása közben támadt képeket. Igy irta a „Gavédi" (fecsegések) és „Jan Déborog" czimü könyveit. Ez utóbbiban a korábbi lengyel életből rajzol eleven erőteljes alakokat. Valamint a népéletből vette első eszméit, ugy valódi népnyelven adá vissza a népnek, mely költeményeit énekli. Már első művei sok barátot szereztek neki szük körében, ugyanezek szerzének neki 1844-ben egy derék feleséget is.

Nemsokára hatalmas irodalmi pártfogásra talált *Kraszevszki* már hirneves nemzeti költőben, ki egyszersmind egy lengyel lap, az „Athenaeum" szerkesztője volt, s örömest nyitá meg lapját Kondratovicsnak, ki falusi magányából csakhamar rendkivül népszerűvé lett *Szirokomla* név alatt. Költői vadvirágait lelkesedéssel üdvözlé az egész lengyel irodalmi világ. Szirokomla, az ismeretlen név, bejárta az orosz, osztrák és porosz Lengyelországot is, eljutott Párisba is, habár akadt egykét egyoldalu birálója, kiknek ez uj tünemény iránt érzékök nem volt.

Azonban csakhamar tévutra tért. Érezvén hiányos iskolai nevelését, s tanulmányokra adván magát, azonnal a közönség elé állott tanulmányai eredményével. Fölhányta a latinul iró lengyel költők műveit s azokról irt egy hat kötetes merőben sikerületlen könyvet. Adott ki két kötet lengyel irodalom-történetet is, melyet be nem végzett. Elbizta magát. A falusi magányra, csendes lakra és szabad természetre ráunt — ugy hitte, a városi élet zaja való neki s 1852-ben Vilnába ment lakni. Vajha ne tette volna! Lithvánia fővárosa tárt karokkal fogadta az ifju költőt, bámulók rajzották körül, s biztatták nagyobbszerü művek irására. Összeszedte erejét s irt, folyvást irt, — s tulságos sokat irt össze. Minden évben nem egy, hanem nehány munkája jelent meg. „*Margier*" czimü költeménye, melyet falusi magányában gondolt ki és kezdett el, még remek művé kerekedett ki; de a többi művében mind alább szállt fokról fokra. Barátjai meg akarták menteni s rábeszélték, utazzon be valamennyi lengyel tartományt. 1856 ban indult Varsóba. Mindenütt roppant lelkesedéssel és kitüntetéssel fogadták a „Gavédi", „Déborog" és „Margier" szerzőjét. Lembergbe vállain vitte be a fiatalság. Posenben a szinházban diszelőadás várta, s midőn páholyában megjelent, a közönség

a nemzeti dalt énekelte el. Azonban másnap a porosz rendőrségtől parancsot kapott, hogy „Kordratovics szinész“ azonnal távozzék a városból. Mig Schillert a franczia köztársaság a tiszteletbeli polgárság oklevelével tüntette ki s a hóditó I. Napoleon Goethe kedvében járt, a porosz kormány igy bánt egy lengyel költővel!

Ez eset mélyen sebzé a költő szivét: mélyebben kezdé érezni nemzeti szerencsétlenségét s betegebbé lett lélekben, mint elindulásakor volt. Dalai „fecsegései“ nem sikerültek, hősi elbeszélései igen élesen voltak irva. Az előbbieket maga tépte el, az utóbbiakat a censura foglalta le. Irt hát kenyérkeresetért vásári munkákat, melyekben irójokra csak a szép nyelvből lehet ráismerni. Kétségbeesését, elégületlenségét rendetlen élet zajába akarta elfojtani, mig végre 1862-ben, sept. 15-kén kimult. Huszezer ember kisérte koporsóját: nemes és pór, hivatalnok és kereskedő, keresztyén és zsidó osztozott a gyászban.

Villafranca *oder die Kabinete und die Revolutionen.* Historisch-politischer Roman aus der Gegenwart von *Sir John Retcliffe.* Berlin 1860. Druck und Verlag von Carl Nöhring. — Ezen regény ötödik füzete, mely „die Strapazir-Menscher“ czimet visel, a napokban történetesen kezembe kerülvén, abban hazánk s nemzetünkről oly dolgokat találék, mikről, ugy hiszem, a tisztelt olvasó közönségnek szintoly kevéssé van sejtelme, mint nem volt énnekem mindeddig.

A történet ideje 1848 april első vasárnapja; szinhelye *Telek* nevü magyar falu, mely Pest és Szeged között az országut mellett egy szép fenyőerdő közepén fekszik. A falu apró viskói közt feltünik a szép uj templom, melyet a *mágnás* egy bécsi épitőmester által épittetett: „Ez által lelkiismeretének valami vad tettért és a kormány ‚humanität project‘-jeinek eleget tön. Az iskola? mi köze az iskolához? A parasztnak engedelmeskednie kell, ha ezt megtanulja — elég! (105 lap). A templomon kivül még megemlitendő a korcsma és a *kaszárnya*, melyben egy határőrvidéki pandurkapitány husz legénynyel és *három zsandárral* tanyáz. Tizenöt percznyire a falutól fekszik egy ódon, *Feudalzeit*-ból származó kastély, mely a *Pálfy* grófoké.

April első vasárnapja, ugy mond szerző, minden szláv és a szlávokkal érintkező törzsöknél, mindenféle babonás szokásokkal és cerimoniákkal ünnepeltetik. *Teleken* is tehát e napon nagy népünnep tartatik. A korcsma előtt van a bucsu. Tizféle nyelven zajong a sokaság. Itt van a magyar, a székely, az oláh, a *pásztor* a szegedi pusztákról, a zsidó, a görög, a német fuvaros és az erdélyi német birkatenyésztő. „Félénken kerülliöket *atót* — ő a *paria* ezen tarka nép között, és még a barna czigány is, ki amott a lovakat patkolja, megvetőleg forditja el tőle fejét, ha arra sompolyog“ (199 lap). A korcsma előtti fa alatt négy czigányból álló orchester van, kettő közülök „*auf der Huszt oder Geige spielend*“ (200 lap). Laczikonyhákban (fliegende Garküchen) amott *zsirban kukoriczát* pörkölnek, és *főtt csikóhúst* (gekochtes Fohlen fleisch-Collacz) és égő paprikát árulnak — másutt *szilva és baraczk magból* készült *slibovitzát* mérnek (201 lap). — A korcsmáros *Négyóckri Joseph* a szobában forgolódik, hol egy öreg huszár őrmester és több nemes ember, szerző szerint: *magyarische Freibauern* (197 lap) közt a napi eseményekről foly a beszélgetés bőven kisallangozva: *bassa manelka, kutialelki erdök, teremtete, éljen Hungaria*-féle felkiáltásokkal. Kissé össze is koczczannak, de végre mégis a király és „*svabi-kaiser*“ (206 lap) egészségére isznak az őrmesterrel és megigérik, hogy fiaikat elküldik Olaszhonba katonának. — Ezek után szerző néhány szereplőt, ugymint: *Szabó Palkót* a szegény megvetett *tót kanászt* és kedvesét *Hankát* a kedves tót lányt, *Rózsa Sándort* a betyárt, ki erősen szidja a zsandárokat — s végre a kastélyból jövő fényes uri társaságot u. m. *gróf Pálfyt, Latour* táborszernagyot, ki ott veszi egy futártól a legfelsőbb kéziratot, melylyel birodalmi hadügyérnek kineveztetik, *gróf Batthyányi Istvánt*, egy *orosz herczeget, gróf Pálfy Ceciliát*, a pandur kapitányt s többeket bemutatván, leirja a *Strapazir-menscher*-ek választását, melyek után következik a népvigalom, melynél a magyarok a korcsma előtt a *kakastánczot, ostortánczot* és *máktánczot* járják; a tótok persze most is külön, a többiektől elválva mulatnak. Berekeszti az ünnepélyt a *csárdás* és végül a *haláltáncz*, melynél a szegény tót *Szabó Palkó* fogatik meg halálnak, mert hisz az arra nézve még nagy megtiszteltetés! „tót nem ember!“ (206. 238 lap). — De mik azok a *Strapazir-menscher*-ek?

„A *Strapazir-menscher* választása, igy felel erre szerző (215 lap), régi, a rabszolgaság (Leibeigenschaft) idejéből származó és Magyarhon több vidékén a legujabb időkig fentartott szokás. April első vasárnapján az urodalombeli lányok, kik a mult tavaszban érték el 17 évüket mind felgyülekeznek a földesur előtt. A földesur közülök azokat, melyek neki háza és udvara körüli szolgálatra kellenek, kiválasztja, s azoknak két évig kell nála szolgálniok s alája vannak vetve személyükkel és éltükkel. — A földesur után következik a járásban fekvő katonaság parancsnoka! — Joga van azon lányt választania, ki neki legjobban tetszik. Az szolgálja őt és vágyainak kielégitésére szolgál! Az év végén, vagy ha megúnta, hasonló czélra a legénységnek adatik át — s ha a két év elmult, azzal a mit meggazdálkodott visszatér szüleinek hajlékába. Senki sem tartja e szolgálatot gyalázatnak, — a régi szokás igy kivánja, a nemes ember ura az országnak, a jobbágyok teste az övé mint a föld — és a katona mindig nemes ember! — Ujabb időkben ezen szokás már nem gyako-

roltatik ugyan régi kiterjedésében, — mert a jobbágysággal a régi kötelezettségek megszüntek, — de azért még fen van, csakhogy a szolgálat pénzért történik és a *nemesek* (*der Freibauern*) leányai is szivesen odaállanak a jobbágylányok soraiba. — Minthogy a választás mindig a legszebbekre és legerősebbekre esik — azért az megtiszteltetésnek tartatik, mely után törekednek!"

S ily dolgokat irnak felőlünk most „*az intelligentia metropolisában*" — s mi több, ily tartalmu könyveket kötnek ránk mindenféle szép igéretekkel — drága pénzért. Mert a kérdéses regény a kiadó utazó bizományosai által, két nagy jutalomképnek mutogatásával kináltatik házról házra. Kötelességemnek tartám figyelmeztetni rá a tisztelt olvasó közönséget, nem azért hogy megvegye, *hanem hogy meg ne vegye.*

T. S.

MŰTÁRLAT.

(Febr.—Márcz.)

Agajazi Titus „Erdei nimfája" oly kép, mely nézőjét derült kedélyben tartja. A női bájak szüzies frisseségben állnak előttünk. A karok és a test törzse helyesen és izléssel vannak rajzolva és domborítva (modellirozva), kár hogy a fej nincs ezekhez arányos tökélylyel kivive, s a haj közé font virágok nem természetesek hanem gyáriak után vannak csinálva.

Ország Antal egyveleg tollrajzai bámulatos szorgalmat s utánzó ügyességet bizonyítanak, de ha e szorgalmának és ügyességének jelét valami eredeti müben mutatta volna be, inkább érdemlené a melléjegyzett nagy árt (3000 ft). Kövesse Marastoni példáját, kinek Thán olajfestményéről rézkarczba átvitt felényi szorgalmu müve mellette függ, s ugy hiszszük sokkal élvezetesebbet és becsesebbet fog nyujtani. Marasztoni nálunk az első művész ki karcztüvel kisérleteket tesz, s ha több könnyüséget és erőt ad müveinek, értékes művekkel fog gazdagítani bennünket.

A kiállitás gyöngyének tartjuk Morgenstern 12. számú kis tájképét: „Tájrész a müncheni síkon" czim alatt. A meleg nyári nap utáni alkony üditő fris levegővel s idylli egyszerüségben tünik itt elénk, oly hüséggel, hogy nézésénél zárt falak közt is a természet nyilt ölében véljük magunkat. A felfogás oly való, oly kedves, hogy az, ki gyermekéveit falun játszotta el, önkénytelenül visszaragadtatik ama boldog korba, midőn fáradt lepkéket kergetett a bársonyos füvön. Ügyes és szorgalmas ecsetelés neveli e kép szépségét. A kis pórházat körülölelő magas fák lombjai ingani látszanak, s az árnyék, melyet ezek az előtérre vetnek, könnyü és átlátszó.

Markó Ferencztől három képre akadunk, melyek ketteje vonja magára figyelmünket. A 16-dik számú: „Zivatar elől haza sietö gyüjtök" egyszersmind genrekép is. A zivatarral nem sokat gondoló csoport, mely tréfák között folytatja utját, vidám kedélyével a nézőt is felmelegíti, utánuk ballag a füvel rakott szekér. A széltől hajtott nyárfák természetesek, s az ut körül és a keritésen kúszó növények szépen vannak alkalmazva és tanulmányozva. A lég és felhők szine mutatja, hogy záport hordanak magukban, de nincs bennük elegendő távlat, mint egy függöny terülnek el a képen.

Szorgalmasabb kivitelü ennél 22-ik számu képe: „A pihenő munkások", és mindamellett ebben több megjegyzendőt találunk. A legkisebb részletekig szeretettel van csinálva és tanulmányozva e kép, mi benne atyjára emlékeztet; a partos patak körüli növényzet, a fodros szaladó habok, a középtéren emelkedő facsoport, mind megérdemlik e véleményünket. M. gyakran hibázik abban, hogy a háttérben lévő tárgyait az előtérben levőkkel hasonló szorgalommal kezeli, mi által ezek nem vonulnak kellő messzeségbe, és ez e[illegible] van itt is. Kivánnók, hogy a háttér szélesebben kezeltetett volna, és az előtér több erővel. Ennek meg nem tartása okozza, hogy a középtéren levő facsoport majdnem kihull a képből. E fák lombformái kissé nehezek, s kellemetlenül hat, a különben könnyü levegőben úszó fellegek vonala, mely a facsoport koronáját mintegy körülszegni látszik.

Igen nagy ügyességgel festett két tájképet mutat fel a tárlat Rollmanntól, melyek közül a 26-ik számún a sziklás részek mesterileg kezelvék. Kevés eszközzel éri el e művész a természethüséget. Háttere és levegője gyengébb, mig az előtér csak vázolva van. A 36-ik számú ugyan e művésztől, sziklás dombról levonuló omlós mély ösvényt ábrázol, mely csalittól van keresztül-kasul szöve. Mint az első, ugy ez is nagy ecsetkezelési ügyességet tanusít, de ez a kép inkább csak tanulmány. Sajnos, hogy a teremtés, vagy legalább a látottnak müvészi rendezése nem mindig jár karöltve a technicai képességgel, mely nélkül valamely mü csak a festész előtt birhat egyoldalu becscsel, ki a technica nehézségeit ösmeri.

E véleményünk van Schäffer Ágoston 43-ik szám alatti nagy tengerparti képére is. Ha részleteit nézzük, ügyesség, avatottság látszik abban, de a a felfogás oly kevés költészetet tanusít, s vonalai oly kevés izlést a compositioban, hogy szép kezelése mellett is hidegen hagy bennünket.

A „Regensburgi székesegyház egy részletét" ábrázoló kép függ a 33. sz. alatt, Eibner Frigyestől. Alig lehet plasticusabb, valóbb épitészeti képet kivánnunk; a kőfalak szinben és árnyékban, a jobbfelöli házra omló napfény csaló hüséggel vannak adva.

25-ik sz. alatt tanulmányfő Mácsik Máriától, ecsethordozási ügyességre mutat. E nő a mult havi tárlatban ugyancsak egy tanulmányfővel lé-

pett fel először a közönség előtt, s nem kis figyelmet költe. Mi kivánnók, hogy tanulmány fejében kövessen valami eszmét, s ne adja a természetet arczképszerüleg vissza, s bizonyosan még több érdeket gerjesztenek művei.

Ligetinekkét kis képe közül „Tájrész a bugaczi pusztáról", a 28-ik szám, alatt inkább megnyerte tetszésünket mint a másik, ezen a földrészek és a mező, ugy az egészben a távlat sikerültek, mig a másikon a fü nem elég puha.

Meg kell emlitenünk még a tájképek közül a 45-ik sz. alatti képecskét, melynek előtere ugyan befejezetlennek látszik, de a közép- és háttér annál szebb és kedvesebb kivitelü. Salzburgot ábrázolja vidékével, s ki nem látta ennek regényes fekvését, vágyat önt bele e képecske az odautazásra.

Georg Agostontól egy arczkép függ Orlai Samu Sz. Cicelle képe felett, mely nemcsak hü találás, de erőteljes szine, rajza és szép hangulata által is figyelmünket érdemli.

Ugyan e falon függ Thán „Stella római leánya." Mindamellett, hogy az arcz árnyékrészei nehezek, s a kézben kevés modulatiót találunk, az egész kedves kép, redőzete izléssel van berendezve, és a felfogás elárulja e kis képben is teremtő erejét.

Ezzel elválok kedves olvasóimtól; a jövő havi tárlat annyiban nagyobb érdekkel kinálkozik, hogy akkor, ha sorsunk van, ki is szemelhetjük, melyik mü birtokáért kérjük Fortuna kisasszonyt.

BERÉNYI.

ZENE.

Az egyetemi ifjuság dalegyletének czélja koránsem a szoros értelemben vett müvészet, — (akkor az egyetem zenede lenne,) hanem mükedvelés, melynek kivált fővárosunkban fontos hivatása van, s ha e hivatásnak a még kezdetén levő társulat megfelel: az egész nemzet méltánylására számolhat. — E fontos hivatás: terjesztése a magyar dalnak, melyből kell, hogy nemzeti zenénk kiemelkedjék. Magyarhonban átalában a közép, s kivált magas körökben az énektanulás kivételes, mely miatt a zeneirodalomnak ez ágát mindeddig parlagban hagyták, s a zeneköltők más háládatosabb térre forditották figyelmüket, mi inkább jutalmazta fáradságukat: a zongorairodalom terére. — Fővárosunk zene közönsége oly heterogén elemekből áll, hogy mind eddig nem sikerült egy nemzeti dalárdát alakitni, s a már Thill által virágzásnak indult is összeomlott. Nincs is erre kedvező kilátásunk, ha csak az egyetemi ifjuság lelkes kitartással nem teszi állandóvá a dalegyletet, s müszeretettel részt nem vesz az énektanulásban. — Utóbbiban kétkedni nincs okom; mert az énektanulás, s kivált az együtt éneklés, magának az éneklőnek még nagyobb élvezet, mint a hallgatónak. — Mi az egylet alaptőkéjét illeti, azt hiszem, hogy ezt leginkább a rendes tanító fizetése s énekmünek megszerzése teszi szükségessé. (Nem tudom ha a szállás is ide számitandó?) Mindezt Magyarhon lelkes és vagyonos ifjai, kik csaknem kivétel nélkül tagjai az egyetemnek, könnyen fedezhetik, ha az énekügy s nemzeti zene fejlődése igazán szivükön fekszik. — Ily czélból, részint a dalegylet alaptőkéje emelésére, adta az ifjuság azon akadémiát, mit már előlegesen emlitettem. — Az előadott kardalok egyaránt tanuskodtak Eltér ur — rendes tanító — szorgalmáról s az ifjak haladásáról. A kardalokon kivül szavalat, s más hangszerzene is volt, s közreműködtek: Jókainé, Egressy, Székely és Czeke Sándor. — Vajon nem jobb lett volna-e csupán karénekek mellett maradni, vagy legalább csak tisztán magyar kardalokat énekelni? Ezt a magyar egyetemi ifjuságtól — ha a feljebb kimondott elvből indulunk ki — méltán megvárhatjuk. C. ur — a Lloyd zenereferense — következőleg ir e hangversenyről, vagy, a hogy az egyetemi ifjuság nevezte: akadémiáról: „A műsor tartalma — Beethoven kemény F hegedü sonatáját kivéve, mit Székely Imre és Czeke Sándor ur művészi sükerrel játszott — csak könnyebbszerü darabokból állott." C. ur már többször élt vissza a kezében levő hatalommal. Czeke ur szintén ezt teszi a pesti közönség türelmével. C. ur a kosmopolitikai zene fölkentje, Pergolesi és Festetics Leo gróf Plutárchja, s a szegény hegedüsök párfogója. Czeke ur szegény hegedüs, ki C. ur nélkül meg nem élhet. — Czeke ur már a mult évben tette első kisérletét egy vidéki városban. Tapasztalhatta ott, mily — olcsó a dicséret. — Egy vidéki lap t. i. ugy nyilatkozott felőle, hogy a müvészet technikájában elérte a „non plus ultrát" stb. stb. Ezóta Czeke ur folytonosan untatja a pesti közönséget. A müvészek egy része mulatja magát; más része boszankodik, s látja közeledni a világ végét. — Az egész nem oly természetü, hogy e miatt a müvészet folyamai elhagyják medrüket, s legfeljebb a Lloyd eddig tekintélyes kritikái vesztik el hitelességüket.

BARTALUS ISTVÁN.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Márcz. 11.)

Kiadó szállás. Vigjáték 3 felv. Irta Kövér Lajos. Sajnáljuk, hogy Kövérnek ez uj vigjátéka teljességgel nem jelöl haladási pontot pályáján, sőt meg kell vallanunk: a Kiadó szállásból még az is hiányzik, mit eddigi jobb vigjátékaitól legszigorúbb birálói sem tagadtak meg. Értjük az elevenséget, élénk menetet s a technikai jártassá-

got. E művében is van ugyan egy pár élénk jelenet, jó ötlet, de csak ugy mellesleg, az egész nagyon vontatott, lassu menetü s oly episodokkal terhelt, melyek legfeljebb regényben lehetnek helyökön, de nem drámai műben. Ilyen például a Stahlmajerné, titkára és cselédei közötti jelenet, mely egy lépést sem viszi a cselekvényt előre, sőt még csak nem is világositja. A szobaleány és Gombási is szükségtelen személyek, s bohóskodásuk, mely a cselekvényre semmi befolyással nincs, igen sok tért foglal el. Magában a főcselekvényben is sok a szószaporitás, nyujtás; a nagybátya első átöltözködése elmaradhatott volna, elég lett volna a második is, természetesen ahhoz idomított változtatással. Szóval abból, mit e műben valódi cselekvénynek nevezhetni, legfeljebb csak egy egyfelvonásos vigjáték telt volna ki.

Kövér régebbi müveiben sok szinpadi jártasságot tanusitott, a jellemzés soha sem volt ugyan erős oldala, a mélyebb komikum felé sem törekedett, de értett a mulatságos helyzetek föltalálásához, tudta a jeleneteket arányosan felosztani, s a cselekvényt sebes folyamban peregtette le, hamindjárt nem erős lélektani alapokon is. E vigjátékából mindez hiányzik, e mellett ugy tetszik nekünk, mintha régibb hibái megnagyobbodtak volna. A Kiadó szállás jellemrajzáról alig lehet szólani. A költő egy csoport egyént kapott föl az életből, de még nagyában sem tudta átalakitani s félig-meddig sem lehelt beléjök benső életet. Attól a hordártól, kit a rendezőség az utczáról hivott be, hogy a szinpadon a nagy bácsi után vigye holmiját, a költő személyei csak annyiban különböznek, a mennyiben némelyik jó vastagon egy kis regényes vagy bohózatos mázzal van bevonva. Néha azt hittük, hogy az utczán vagyunk, csak holmi „Veszedelmes nagynéne“féle átöltözködések s némi torzképes tréfák juttatták eszünkbe a szinházat.

Azonban mindez sokkal megbocsáthatóbb, mint az, hogy a szerző Rejtei urat, a szerelmest, az irót, kit oly szép szinben kiván felmutatni, meglehetős hitvány fraternek festi. Ez ifju Stahlmajernétől, kivel viszonya volt, Csillagné javára, kit el akar venni, kierőszakolja azt a százezer forintot, mely Stahlmajer szinlett csődje miatt fizetetlen maradt, még pedig azzal a fenyegetéssel, hogy különben hozzá irt szerelmes levelét közölni fogja férjével. Szóval Rejtei lovagiassága nagyon gyanús — vagy már egyátalán nem is gyanús, hanem ellenkező szinben tünik fel.

GY. P.

VEGYES.

— Évnegyedes t. előfizetőinket figyelmeztetjük, hogy előfizetésök e hó végin lejár, ha tehát a Koszorút tovább is járatni kivánják, méltóztassanak az előfizetést mielőbb megújitni, hogy a lap küldése fel ne akadjon.

— A magyar akadémia közelebbi (márczius 16) ülésében *Jedlik* r. tag olvasá fel azon bizottság jelentését, mely az 1861-ben Kőbányán történt pinczeomlás tudományos vizsgálatára az akadémia részéről ki volt küldve. Azután dr. *Pólya* mutatta be egy tudománykedvelőnek naplóját és észleleteit Pest város és közeli környezetének éghajlata iránt. Végül Szabó József a mult nyáron Angliában a *léghajózással* történt tudományos kisérleteket, igen érdekes előadással, rajzolta, mely utóbbi tárgyat, szintén Szabó ur által kidolgozva, alkalmunk lesz a Koszorú olvasóinak is bemutatni. Folyó hó 19-én, csütörtökön, pedig a Teleki-pályadrámák sorsa lőn kihirdetve. Jutalmat a *Laczfi Imre* czimü darab nyert; s a jeligés levél felbontatván, kitünt hogy szerzője *Szigligeti*.

— A Kisfaludy-társaság alaptőkéje növesztésére a *bajai mükedvelő társulat* 60 ftot küldött, oly módon, hogy ez, mint a *bajai gymnasium* részéről befizetett alapitvány tekintessék, ha netalán az alapszabály szerinti 100 ftra kipótolni hajlandó lenne.

— Egy kellemetlen tévedés helyrehozásával tartozunk a méltányosságnak. Lapunk 8. számában, melyhez a Zrinyi képe volt mellékelve, némi kétely látszott kifejezve az iránt, hogy a Nemzeti Könyvtárbeli Zrinyikép is Wiedemann eredetije után volna rajzolva, és némi gyanu, hogy az Orteliusi képpel lehet összetévesztve. Azóta alkalmunk volt személyesen meggyőződni, hogy a Nemzeti Könyvtár képének eredetije, szintén Wiedemanntól, *létezik*. És igy Wiedemann-féle Zrinyikép *kettő* van: 1646-ból és 1652-ből, — melyek egymástól igen különbözők; s ezeken kivül van még (Galeozzo munkájában) egy *harmadik* is, mely a már idősebb Zrinyit, szintén paróka-szerü hajjal mint a mienk, de mind a mienktől, mind a Nemzeti Könyvtárbelitől annyira eltérő vonásokkal tünteti elő, hogy a három képben egy és ugyanazon férfiura ismerni nehéz, valamint nehéz azt is eldönteni, melyik hasonlított legjobban az élő Zrinyihez. Most már két arczképe van a költőnek elterjedve a magyar közönség közt; a harmadikat, mely mind között legméltóságosb alak (s nálunk még kiadva nincs), talán alkalmunk lesz később felvenni a Koszorú arczképei közé.

— A *Lisznyai-árvák* javára folyó hó 25-én itt a fővárosban egy zártkörü hangverseny tartatik, Kocsis Irma urhölgy által, melyre a programm már ki van bocsátva. — Nem helyeselhetjük némely lapok eljárását, kik a Lisznyai özvegye és árvái iránt mutatkozó részvétet annak emlegetésével mintegy le akarák hűteni, hogy ez árvák az irói segélyegylet részéről némi gyámolitás-

kapnak, s méginkább az által, hogy más jövedelemforrásuk is lévén, nem szorulnak jótéteményre. A mi az elsőt illeti: az irói segélyegylet adománya, épen mivel *segély*, nem lehet oly mérvű, hogy az élet legelső szükségein, a *nyomor enyhitésén* kivül valami egyébre is kiterjedjen; a másikra nézve, okunk volt meggyőződni, hogy csupán kósza hir. — Lisznyai szeretetre méltó egyéniségét annyian ismerték, kedvelették országszerte, hogy már csupán ezért, s költői érdemeit túl nem becsülve is, a mellette nyilatkozó részvét bizonyosan felkarolná árvái sorsát, és a betevő falaton kivül, biztositná részökre a megszokott (ugy se nagy) kényelmet is, ha a journalistika egy része el nem zárná tőlök a könyörületesség utjait. Ily esetben áll, ha valamikor: ne légy felettébb *igaz*!

— *Brogyányi Vincze* ur, a szliácsi fürdő közvetlen szomszédságában egy nemesi birtok és több bérház tulajdonosa, hozzánk intézett levelében azt a nemes sziv sugallta ajánlást teszi, hogy *szegény irók* és *szinészek*, ezek özvegyei, árvái számára, nemzetiségi különbség nélkül, kik a szliácsi fürdőt használni kivánnák, *május* és *szeptember* hónapok folytán *ingyen lakást* (a családosoknak konyhával) enged házaiban, csupán azt kötvén ki, hogy a jótékonyságát igénybe venni akaró egyén *Arany* János vagy *Berecz* Károly irók által (mint a kikkel alkalma volt személyes ismeretségbe jőni) legyen ajánlva. Nem szükség az emberbaráti szép tettet magasztaló szavakkal kisérnünk.

* A magyar irók segélyegylete javára rendezett sorsjáték nyereményei közül az egylet javára visszamaradt 214 db. különnemü tárgy f. hó. 19-én adatott el nyilvános árverés utján.

* A n. szinház drámabiráló választmányát az igazgatóság ujra szervezni ohajtván, Czuczor Gergely, Egressy Gábor, Feleky Miklós, Gyulay Pál, Greguss Ágost, Jókai Mór, Salamon Ferencz, Tóth Kálmán és Tóth Lőrincz urakat kérte föl a drámabirálói tiszt elfogadására. Ezen rég szükséges ujjá-alakitás a jelenlegi igazgatóság tevékenységéről tesz tanuságot.

* Szabó Richard a „Ház és világ“ czimü lapra nyert engedélyt s azt a „Magyar gazdasszonyok egyleté“-nek ajánlja fel hivatalos közlönyül.

* A fővárosi ügyvédi kar elszegényedett ügyvédeket vagy ezeknek özvegyeit és árváit segélyező-egylet alakitásán fáradozik.

* A magyar természetvizsgáló-társulat 9-ik nagy gyülése folyó évi september vége felé fog megtartatni.

* Vajda-Hunyadon, az egykori templarius zárda romjai alatt, dák és római szobrokat s emlékeket találtak, de fájdalom — mind összetörött állapotban.

* Féval ismert franczia iró legujabb regénye — „Les habits noirs“ — rövid időn magyar fordításban is meg fog jelenni.

* Londonban „A new pantomime“ — czimü 600 lap terjedelmü szörnydráma jelent meg Kenealy Edétől, mely Goethe pokolba és mennybe menetelét tárgyalja. A pokolba Mephisto csalárdsága, a mennybe Gretchen szerelme vezérli. Van a darabban: szabó, borbély, üstfoltozó, katona, patikárus, tolvaj, művész, angyal, ördög, syrén, sphinx, szóval minden, mi egy szörnydrámához szükségeltetik. Talán csak nem a Peleskei notárius pokolba menetelét forditotta le az illető anglius?

* Egy külföldi lap megemlíti, hogy a bécsi udvari operaszinház énekiskolájába a növendékek legnagyobb és legjobb része Magyarországból került.

* Folyó évi máj. 1-én nyilik meg a Champs-Elysées-i iparpalotában a most élő festészek müveinek kiállitása. A festészet minden neme, (pl. üveg-festészet is) képviselve lesz, de egy művész csak három művel vehet részt benne. A kiállitás julius 1-én lesz bezárva s ekkor osztatnak ki a dijak 1500, 550 és 250 frankos érmekben; 4000 frankot nyer azon művész, ki mindenek felett kitünteti magát műveivel. Beküldési határidő csakis marcz. 20-kától april 1-sejéig. Az egy franknyi belépti dijból begyült pénz kiállitott műdarabok megvételére fog fordittatni.

* A budai népszinház csak mindig juttat valamit a szegény ujdondász számára is. Igy halljuk, hogy a nyári idényt Molnár, társulatával, Füreden tölti, az alatt az itt maradt szinházban egy szerb és egy franczia (?) társulat fog előadásokat tartani. — A Dunanan már 21-ikszer járja; f. h. 16-ikán egy uj népszinmű adatott: „Jő a franczia“ — Berczik Árpád és Toldy Istvántól. Hát a nagy „kereszttűzzel“ hirdetett Attilával mi történt? Az időben hirdette Molnár ur az „500 ördögöt“ is, — a berlini Meysel szinházban pedig „500000 ördögöt“ adtak közelebbről 120-adszor, még pedig a hallgatók teljes megelégedésére. Ezt csak eszme rokonságnál fogva emlitjük.

* Baireuthban, hol Jean Paul 41 esztendős korától haláláig lakott, marcz. 21-kén ülik meg e nagy költő 100 éves születési ünnepét. Az ünnepélyt megelőző estve disz-hangverseny leend, melyben a prologot Carriére Móricz, az epilogot pedig Dr. Förster Ernst — J. P. veje fogják tartani. 21-én este a baireuthi tanuló ifjuság fáklyás menetet rendezend az ünnepelt emlék-szobrához.

* A „Jövő“ hirszerint aprilisben napi lappá változik át. Lapvezér Kállay Ödön, felelős szerkesztő Szelestey László lesz; a 10000 forint biztositék már le is van téve.

UJ KÖNYVEK. *)

MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. Uj folyam. A nyelv- és széptudományi osztály közlönye. Az Akadémia rendeletéből szerkeszti *Toldy Ferencz*, m. akad. r. tag. II. kötet III. füzet. 8r. 227—361 lap. Ára egész évre 3 frt. (Eggenberger, Pest.)

MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. A philosophiai, törvény- és történettudományi osztályok közlönye. Az Akadémia rendeletéből szerkeszti *Csengery Antal*, akadémiai jegyző. Hatodik kötet. Második füzet. Ára egész évre 3 ft. (Eggenberger, Pest.)

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. Kiadja a magyar tudományos Akadémia történelmi bizottmánya. Tizenkettedik kötet. Ára 1 ft 70 kr. 8r. 292 l. (Eggenberger Pest.)

REGÉK ÉS NÉPREGÉK. Irta *Tompa Mihály*. Külön kiadás. Pest (Heckenast.) N12r. VI és 224; 221 l. Ára diszkötésben 3 ft 50 kr.

ÁLTALÁNOS ÁRUISME. Kereskedelmi és reál-tanodák, magántanulók, valamint kereskedők, iparosok és mezei gazdák számára. Több jeles német mű után szerkeszték *Röser Miklós és Schandl Sándor*. Pest (Lauffer és Stolp) 8r. X és 330 l. Ára 1 ft 20 kr.

Ollendorff H. G. eredeti ANGOL NYELVTANI UJ TANRENDSZERE, melyet követve, nehány hónap alatt lehet olvasni, irni és beszélni megtanulni. A magy. tanulók használatára átdolgozta *Egan James*. Pest (Heckenast.) 8r. 2 és 382 l. Ára 1 ft 50 kr.

A TÉLI ESTÉKRE. Elbeszélések *Vadnai* Károlytól. I. II. kötet. K8r. 194—197 l. Ára a kettőnek 2 fl. (Emich.) Pest.

ERDÉLYI JÁNOS KISEBB PRÓZÁI. I. II. kötet. 17 és 175—176 l. 8r. Ára 1 ft. 25 kr. A szerző sajátja (S. Patak.)

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA. Drámai költemény. Irta *Madách Imre*. 2-k, tetemesen javitott kiadás. Pest. (Emich.) N8r. 218 l. Ára 1 f. 80 kr.

A PICKWICK KLUB HÁTRAHAGYOTT IRATAI, melyek a klub levelező tagjainak észleleteit, veszélyeit, utazásait, kalandjait és vidor élményeit hű leirásban tartalmazzák. Irta *Dickens Károly (Boz.)* Angolból forditotta *Huszár Imre* és (a 4-ik kötetet) *Dr. Dulácska Géza*. 4 kötet. Pest. (Emich) 8r. 190, 292, 146 és 350 l. Ára 4 ft.

KALVIN. Történeti regény. Irta *König Tivadar*. Forditotta *Rajkay F. J.* 3 kötet. Pest. (Emich) 8r. 190, 233 és 248, l. Ára 3 f. 60 kr.

A HÓHÉR KÖTELE. Regény. Irta *Petőfi Sándor*. Uj lenyomat. Pest. (Hartleben.) 12r. 198 l. Ára 80 kr.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

A POLITIKAI GAZDASÁG KÉZI KÖNYVE. *Baudrillart Henrik* franczia műve nyomán kidolgozta *Keleti Károly*. Pest (Emich) N8r. VI 319 l. Ára 2 ft. 50 kr.

A MAGYAR BIRODALOM TERMÉSZETI VISZONYAINAK LEIRÁSA. A m. tud. akadémia megbizásából készitette *Hunfalvy János*. I. kötet. 1. füzet. Pest (Emich.) N8r. VI és 419 1—160 l. Ára az utósó füzet előfizetésével 2 ft.

A MAGYAR ALKOTMÁNY TÖRTÉNETE. Iskolai kézi könyvülirta *Ladányi Gedeon*. Debreczen. (Telegdi) 8r. 142 l. Ára 1 ft.

LÉTORIÉRE ŐRGRÓF. Regény *Sue Jenőtől*. Magyaritá *K. L.* Debreczen. (Telegdi.) 8r: 203 l. Ára 80 kr.

BONAPARTE NAPOLEON LAJOS TITKOS EMLÉKIRATAI. Az eredeti kiadás után forditva. 2. kiadás. 1. füzet. Debreczen. (Telegdi) 8r. 1—96 l. Ára 80 kr.

TÜNDÉRVILÁG MESÉKBEN. Mulattató olvasmány az ifjuság számára. Összegyüjté *Munkási Kálmán*. Képes kiadás. Debreczen. (Telegdi.) 8r. 100 l. Papirkötésben 1 ft.

KÜLFÖLDIEK.

LES DÉESSES DE LA LIBERTÉ. Les femmes de la convention et du directoire. Par *Capefigue*. Paris 8r. 260 l. Ára 3 ½ frank.

ADAM MICKIEWICZ, sa vie et sa croyance, esquisse biographique, impressions et souvenirs. Par *Edm. Fontille*. Paris. 12r. 159 l. Ára 2 frank.

IPHIGENIA IN TAURIS. Tragödie. (Von *F. Bicking.*) Berlin (Janke) 8r. 68 l. Ára ⅔ tallér.

TALES AND SKETCKES. By *Hugh Miller*. Edinburgh. 8r. 402 l. 6 shilling.

LES VRAIS MISÉRABLES. Par *Eug. de Mirecourt*. 2vols Paris. 12r. 7 frank.

ICH HABE MICH RASIEREN LASSEN. Ein dramatischer Scherz. Von *Fridrich von Schiller*, Aus der Original-Handschrift im Einverständniss mit der Familie Schillers zum erstenmal herausgegeben von *C. Kinsel*. Leipzig (Payne) 4r. 55 l. Ára 1 tallér.

CRIMINAL-NOVELLEN. Von *I. D. H. Temme*. 10 Bände. Berlin. (Behrend) 16r. Egy-egy kötet ára ⅓ tallér.

DIE MEISTERSINGER VON NÜRNBERG. Von *Richard Wagner*. Mainz (Schott) 8r. 140 l. Ára ½ tallér.

TARTALOM.

Mikes Kelemen. *Szilágyi S.* — Házaséletem. *Vida J.* — A kis halom. (Eredeti beszély.) *P. Szathmáry K.* — Szomorú torna. (Uhland.) *Szász B.* — Rule Brittannia. (1862-iki uti visszaemlékezések.) *Tóth L.* — Vénülés. *B. Horváth M.* — Irodalom. — Műtárlat. *Berényi.* — Zene. *Bartalus I.* Nemzeti Szinház. *Gy. P.* — Vegyes. — Uj könyvek.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁRCZIUS 29. 1863. 13. SZÁM.

MIKES KELEMEN.

(Vége.)

Az olvasó szivesen fogja venni, ha ez érdekes levélnek még egy más fénypontját közlöm:

„Kedves öcsém uram, azt örömmel látom, hogy a méltóságos gubernator ő excellentiája küldötte meg kednek az én levelemet, talán lehettem olyan szerencsés, hogy ő excellentiája elolvasván levelemet, ily itéletével a szivemnek igaz voltát általlátta, ugy levelemnek is ártatlanságát mind a felséges fejedelmünkhez holtig meg akarom tartani úgy a hazához is.

„Kedves öcsém uram, azt irja ked, hogy az életnek fundamentoma az oeconomia, a mind hasznos mind szent dolog és megegyezik az Isten rendelésivel, de egy bujdosónak, a kinek egy talpalatnyi földje sincsen, ment egy olyan hasznos bajtól, az Isten ő szent felsége még ugy tartott, mint az égi madarat, a kinek se az ekére, se a sarlóra nem volt gondom, a ruházatom ugy volt valamint a mezei liliomoknak, nem fon mégis drága maxeni a köntösse, minden oeconomiám abból áll, hogy költségem hoszabb ne legyen a jövedelemnél.

„Minthogy pedig az oeconomiáról vagyon a szó, hadd irjam meg öcsém uramnak ennek a városnak oeconomiáját, mert én mindenkor ebben a városban laktam, soha sem Constantinápolyban, a mely város két napi járó föld ide, a tengeren pedig fél nap. Itt a tarlót Novemberben vagy Decemberben elveti, azután reá szántja nyomorú ekével, Juniusnak kezdetén olyan buzát arat valamint a nád, itt pedig a búzaszál nem üres, hanem teljes, olyan búza is vagyon, melynek a feje avagy kalásza egészen viola setét szinü. Egy abafái ember, ha látná, azt mondaná, hogy üszögös, holott gyönyörű sárga szemekkel tele. Hadd szóljak már a szőlőkről is; az igaz, hogy ha az abafái szőlőt úgy mivelnék mint itt, nem kedves italú borok válnának, itt pedig rettentő sok bor terem és sokszor mód nélkül édesek, kivált a veres, de a bor itt nem állandó, attól is van, hogy itt pinczét tartani nem szabad, minden szőlőmunka abból áll, hogy szüret után mindjárt megmetszi, semmi ágat nem hagy, kétszer imigy amugy megkapálja, azután a bőszüretet várja, itt nem tudják mi a karózás, se semmi más munka nincsen a szőlővel, itt a gyönyörűséges muskotályszőlő, a mely talán mind Erdélyben, mind Magyarországban ritka; itt vagyon olyas szőlő, a mely kétszer hoz szőlőt; az első hozásbeli gerézdek igen nagyok, a mint hogy egy szem szőlő egy szilványi nagyságú, a többi hozások csak egresnek valók, más egyéb gyümölcsök pedig többfélék és jobbak vannak Erdélyben, hanem itt a birsalmák sokkal nagyobbak és jobbak; ezekből áll az oeconomia.

„Innét a kedves atyámfiainak küldhetnék ráritásul a szárnyas állatokból, a melyek nincsenek Erdélyben, úgy mint az ángyomasszonynak egy pár veres foglyot, a mely hasonlit a tengeliczhez: lába, orra, szeme veres; Bornemiszáné hugomasszonynak mint régibb gazdasszonynak aegypto-

mi kakast és tyúkot; kivált a kakasnál nem lehet szebb állat, igen nagy és a fejére mintha egy veres rózsát tettek volna; a két hugaimnak pedig: hogy meg ne haragudjanak, küldök, kedves Krisztina hugomnak egy pár fehér foglyot, a mely gyönyörű állat, Zsuzsi kedves hugomnak pedig egy pár fejér ferhizét, a köszönetet pedig csak akkor várom, mikor az ajándékot fogják venni.

„Azon panaszolkodik öcsém uram, hogy a ménesébe szép metszetlen lovat nem kaphat, valahol még eddig jártam, az erdélyi ló nagy becsületben vagyon, innét küldhetnék öcsém uramnak ha módom volna benne, mert szebbeket nem lehet kigondolni mint itt vannak, de azt csudáltam mindenkor, most is csudálom, hogy ebben az országban a ménlovak nem nyerítenek, mennyi sok filajtz drága paripákat láttam, egy szóval: itt a ki csak valamire valónak tartja magát metszett lóra nem ül, mindazonáltal ebben az országban soha egy lónyerítést nem lehet hallani stb. stb.

„Öcsém uram, nem levelet, hanem könyvet irtam kednek, azt nem tudom, mint olvassák, de azt tudom, hogy gyönyörűséggel irtam, nem is lehet azt csudálni, ha annyi sok esztendőkig való szolgálás után a levél hosszú; a megtartósittatott vizet ha megbocsájtják, nagyobb sebességgel foly.“

Im e hang, gondolatmenet, leirás, stil mind, mind az, melyet a Törökországi levelekben bámulni tanultunk. E levelekre T. ur sajátságos véleményt nyilvánitott. Szerinte Kelemenünk folytonosan vezetett naplót, mely „néma megbizottja volt csendesen türő, váró és reménylő keblének.“ Ezekből, elveszendő papirosaiból memoirokat szerkesztett levél-alakban, a franczia irodalom példájára. E vélemény támogatására minden argumentumot összegyüjt — s mint tőle várhattuk, éles észszel, éles kritikával. E vélemény aztán gróf P. E.-t, kihez leveleit intézte, ideállá tenné. Lehet, habár nem hiszem, hogy gróf P. E. csak eszménykép volt, egy név, melyet forrón tisztelt s melyhez nem küldözgetett leveleket. De nem hiszem, hogy a munkát úgy, mint van, élete végén irta vagy szerkesztette volna. Betű szerinti értelemben veszem e szavait: „az első levelemet a midőn a nénémnek irtam, 27 esztendős voltam, eztet pedig 69-dikben irom.“ Aztán hasonlitsuk csak össze későbbi leveleit a Huszárhoz irottal; ugyanazon hang és resignatio. De hasonlitsuk össze a korábbiakkal, hangban és gondolkodásban megtaláljuk a különbséget: ugyan azt, mely magukban a konstantinápolyi levelekben is nyilvánul.

E levelek elsejét egy erőteljes, kedélyes, csüggedni nem tudó férfiu, s harmincz év mulva az utolsót egy számkivetésben megőszült aggnak tollából veszszük, kinek már kedélye is átváltozott s ki a lemondás nyugodtságával forgatja tollát. Ez átalakulás történetét nyomon kisérhetjük, a mint a csapások egy-egy reményvirágot leszakasztanak, s a mint az évek őszitik haját, érlelik kedélyét. A szerencsétlenség föl nem vevése resignatióba megy át, a szeszélyes kedvcsapongásnak borúlt lemondás ad helyet. Itt már nincs reménye, eltünt hite egy jobb jövőben, visszanéz a multra, hol bajtársait egymás után eltemette, a hazára, melynek földjével még porai sem vegyülhetnek. Pedig sokáig bizott annak meglátásában, s türelmetlenül várta a perczeket, hogy zágoni csendes magányában megpihenhessen. S midőn 1739-ben Moldvába érkezett, dobogó kebellel irá: „elitélheted néném, micsoda sóhajtásokat bocsátottam, mikor édes hazám havasai mellett mentem el. Örömest bementem volna Zágonba, de az Úr befödözte előttem az oda vivő utakat.“

És épen ily erős, kitartó vonzalom nyilatkozik leveleiben övéi, különösen nénje irányában. Az a gyöngéd finomság, melyet minden sora lehell, az az aggódó tudakozódás, melylyel állapotjáról kérdezősködik, mély és őszinte érzelem kifolyása, melyben semmi keresettség, semmi a mi nem őszinte, s ez érzelem nem is változott s utolsó szavában is oly nemes, tiszta maradt, mint első levelében. Annál nagyobb módosuláson ment át kedélye. S ki első leveleiben zúgolódott, hogy dolgaik oly némán

folynak, hogy letelepülnek attól fél, s nem minden aggály nélkül emliti, hogy: „ha egyszer megverik a törököt, ha lehet tőle, azt békességgel keni meg," huszonöt év mulva (1741) nyugalommal mondja: „ma olyan, mint holnap, holnap is olyan lesz, mint ma volt .... mindenkor vonjuk magunk után hosszú bujdosásunkat, melynek talán csak a halál veti végét." S megnyugvást abban talál, hogy ott „nincs bajunk se tiszttartóval, se számvetővel. Perlekedésben fejünk nem fáj. A más sorsát, tisztességét, előmenetelét, udvarházát nem irigyeljük. Gondolom, hogy más sem irigyeli a mienket." Itt már sorsa nem jókedvű élcz tárgya, humora itt keserű és epés. Pedig ő sokáig, gondtalanul, zúgolódás nélkül tűrt, s lelkén a bujdosás nyomora nem vehetett erőt. Ura halála volt az első nagyobb csapás, mely kedélyén soha ki nem épülhető átalakulást vitt véghez, mely megtanítá, hogy nem remélni, hanem lemondani kell ezután. „Az isten — irja maga — árvaságra teve bennünket és kivevé ma közülünk a mi édes urunkat és atyánkat, három óra után reggel. Ma nagy péntek lévén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálokat kell siratnunk. Az isten mára halasztotta halálát Urunknak, azért hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, a ki ma megholt érettünk. A micsoda életet élt, a micsoda halála volt, hiszem, hogy megmondották néki: „Ma velem lészsz a paradicsomban." Hullassuk bőséggel könyeinket, mert a keserűségnek ködje valóságosan reánk szállott. De ne azt a jó atyánkat sirassuk, mert őtet az Isten annyi szenvedési után a mennyei lakodalomba vitte, a hol a gyönyörűségnek és örömnek poharából itatja: hanem minmagunkat sirassuk, kik nagy árvaságra jutottunk."

E mélyen érzett sorok megtörék lelkét. Jövőjét e nap óta borultnak látta, s még borultabbnak, midőn az ifju Rákóczy megérkezése nem igazolá a hozzá kötött várakozást. Ez óta néha zsémbel és nem találja helyét, a világ terhére lesz, s utolsó levelében egészen megtörve irja: „ne kivánjunk egyebet Isten akaratjánál. Kérjük az üdvösséges életet, a jó halált és üdvösséget. És azután megszününk a kéréstől, mind a bűntől mind az bujdosástól, mind a telhetetlen kivánságtól. Amen." Ezek voltak utolsó szavai nénjéhez. Már számot vetett a földdel, hol nincs számára vigasz, s áhitattal és oly buzgón tekint az égre, mint valaha Erdély bérczei felé, mikor még erőteljes, harczedzett férfi volt. Mert a vallásos érzés ekkor még csak egyik húrját képezte szivének, most a földön mindentől megfosztva ez egy menhelye, hite s reménye maradt a rodostói számüzöttnek.

Valóban, a hang tisztán észlelhető különbségét Mikes minden finom műerzékével sem tudta volna eltalálni. De kis, nyolcztiz soros levelei is, melyeket nehezen vett volna fel az öntudatos műgonddal készitett memoireba — midőn ezek többnyire csak a hangot zavarják, magukon hordván a nap bélyegét, melyen irattak — ellene szólnak az egyfolytában készítésnek.

Igen, Mikesnek meg volt a vigasza, hogy megbizott rokon lélekkel közölje örömeit, szenvedéseit reményeit, élményeit. S hogy mégis, hogy ne csak a rokon, hanem a világ is tudjon azokról, letisztázta a fogalmazványokról s átadta az ifju Tótnak. Igy maradtak fen levelei: mint napi élményeinek emlékei. Sőt hitem van benne, hogy ha a nemes b. Huszár család levéltárát felkutatná, Mikesre vonatkozólag még sok becses adaléknak jutnánk birtokába, sőt talán azon levél is, melyet anyjától kapott, de, mint tudjuk, testvérének visszaküldött, feltalálható lenne ottan. A tanács, melyről abban emlékszik, s melyet követni elmulasztott, aligha nem valamely hazatérhetési kisérletről tesz említést. Igaz, hogy mindez megczáfolná Toldy ur költői gondolatát, melyet már előtte is oly szépen fejezett ki Lévay, következő soraival:

„Oh mért nem mehetek hozzád, szülőföldem,
Mikor minden bokrod régi ismerősem?
Mért vagy szolgaságban,
Gyászos rabigában
Oly hosszú időig?
Ha feléd indulok, lelkem visszatartja
Az édes szabadság bűvös-bájos karja
Vissza, mind a sirig."

de a történet Mikese azért mit sem fogna

veszteni. Ki oly édes-epedve tekint a haza szent földjére, ki oly nagy boldogságnak tartja a rokonok közt élhetést, ki oly benső szeretettel iszik nem ismert öcscsei és hugaiért nevök napján, s kit mindezek köréből nem a szabadság-keresés — bármily nagyra becsülte is azt különben — hanem egy kora fölé emelkedett óriási alaknak bámulása ragadott ki, ez óriási alak letüntével, ha övéi körébe visszavágyódott, ugyan mit vesztene el jellemének fenségéből?

Sőt én azt hiszem, hogy ez adatok Toldy ur vádját Mikes István ellen is meg fognák czáfolni, mely szerént ez elmulasztotta volna lépéseket tenni Mária Theréziánál annak visszatérhetéseért, kivel együtt nevekedett: legalább azt sejteti velem azon körülmény, hogy a Huszárhoz irt levélben Mikes Istvánnak egy másik még nem ismert leveléről van említés téve. De ez mindegy. Bizonyos csak annyi, hogy, ha még fedeztetnének fel Kelemennek levelei, a mi nem lehetetlen, azzal irodalmunk végtelen sokat nyerne, s hogy azokat a konstantinápolyi levelekkel mindig bátran lehetne közölni.

SZILÁGYI SÁNDOR.

A SZÍV HANGJA.

Legyen tehát! én is felöltöm
Az önzés drága jó mezét,
S mint annyi más, ez áldott földön,
Hajhászva járok szerteszét. —
A czél, hová tör minden eszmém,
De a mit fátyolom fedez,
Miért a csillagot leszedném,
Csak *önmagam* személye lesz. —

Pilláimon sosem találja
Részvét könyét a szenvedő,
Bár szive sebje, kinja lángja
Egy könynyel eltörülhető. —
Ajkamtól a mosoly bucsút vesz,
Bucsút vesz a baráti szó
S ha visszajő, csak tettetés lesz,
De másnak üdvet nem hozó. —

Erény, igazság: dőre eszmék!
Agyrém mit ember alkotott;
Bálványozói hadd viseljék
Jutalmul a koldusbotot!
Az ember, mérő serpenyőmben,
Csak a mennyit bir, annyit ér,
Habár végbirtokunk, meröben
Egyformán öt-hat lábnyi tér. —

S midőn mindazt levetkezendem,
Mi hozzám méltó s emberi,
S szédült fejem majd önfeledten
Már-már a csillagot veri:
Mosolygom az erkölcsi rendet,
Elbizakodva vakmerőn,
Hogy, mit az ég jóvá teremtett,
Roszszá tevé az én erőm. —

Megyek tehát!.. ah mily sötét hely!
Mily visszaintő borzalom!
Lelkem mint dulja szörnyü kétely!
Mint reszket és remeg dalom!..
Szivem kiált s elém kerül ő,
Dobogva hangosan: ne még!
Mert szív vagyok, érző, hevülő
És nem leszek se kő, se jég!

LÉVAY JÓZSEF.

A KIS HALOM.

(Eredeti beszély.)

(Vége.)

III. ZETELAKÁN.

Zetelaka a hazánkat chinai falként körző Kárpátok egyik regényes fekvésü falva; ősi, első foglalási öröke a báró Zetelakyaknak.

A bárónéra férjéről szállott e tekintélyes jószág, melyet fia, Arthur báró, felnőttéig keze alól annyival kevésbbé vehetett ki a törvény, mivel Emilián, mint legnagyobb leányán kivül, még a kis Klarisz is ott volt, s a leányok kiházasitására Zetelaky, e jószágon kivül, semmit sem hagyhatott.

Az ódon, kétemeletes s szegletein kerek bástyákkal ellátott kastély valamikor talán még védelemre is volt számitva, mert sánczai egész körül meglátszottak; csak felvonó hidja vált állandóvá.

A sánczok most már virágágyakká voltak idomitva, s az árkon kivül terjedelmes, szökőkutak- és téres halastóval ellátott angolkert terült, melynek fenyvei közül csillogva tüntek ki a kastély tornyainak aranyozott csillagai s az udvari kápolna keresztje.

Maga a kastély és azt körítő kert némi magaslaton feküdt, uralgólag tekintve el az alább fekvő gazdasági lakok és pórkunyhók felett, melyeken át, fel a kastélynak nappal mindig tárt kapujáig, szép és árnyékos jegenyesor vezetett.

A hátteret e bájos tájképhez szép bükkerdővel borított halom s azontul a Kárpátoknak még hóboritott lánczolata képezte.

Jobbra, a kastélylyal majdnem egyenlő emelkedésü helyen, az isten háza állott, a Zetelaky bárók kegyes alapitványa és több százados sirboltja, terebély hársakkal körülültetve s csinos kalvária-köritvénynyel ellátva, melynek falain belől, régibb szokás szerint, temető volt.

A kastély kertje egész idáig nyult, még az első alapitó kegyes hajlamaiból, ki kertjén át szokott az egyházba járni s végrendeletileg meghagyá, hogy a Zetelakyak minden egyenes ivadéka tartsa kötelességének ez egyház fenntartását, valamint azt is, hogy a keresztelési ünnepélyek, menynyegzők és temetések mindenkor a zetelaki templomban végeztessenek.

A jó ur ez utóbbi intézkedése hihetőleg arra czélzott, hogy az által a különben nem nagy jövedelmü lelkész bevétele némileg emelkedjék.

Ez volt a hely, hova báró Zetelakyné, a pesti bálidény után, leányával hazatért, s melyre némi hivatkozást már az esküdtszék előtt is hallánk.

Mit mi az előbbi fejezet végeztével csak sejtheténk, hogy tudniillik gróf Szilvásy Tihamér Emilia kezét megkérte, — itt már az egész vidék tudja; sőt mint bizonyost állitják a falusiak is azon, kastélyból került hirt, hogy a mennyegző pünkösd hétfőre van kitűzve.

A hir nem volt hazug. Emilia, miután a gróf nemes viselete- és becsüléséből meggyőződött annak igaz szerelméről, nem érzett annyi erőt szivében, hogy az abban felküzdő érzelmeket elnyomva, a kezét édes anyjától is komolyan megkért grófnak tagadó választ adjon.

S mily csodahatásu a szerelem!

A halvány, beteges Emiliából a boldog szerelem egy pár hete alatt életeleven, kedélyes és kipirult arczu hajadon lőn; legalább mint ilyent látták őt a falubeliek hazatérni.

A multak emlékeivel s az igen is jól ismert szobákkal azonban Emilia előbbi hangulata is visszatért, s most, midőn pünkösd szombatján a kapu tölötti legdiszesebb szalonban anyjával együtt találjuk, arcza talán töltebb valamivel az egykori-

nál, de halványsága s komor, mélabús kinyomata az egykori.

— Mire még most is e gyáva elfogódás, Emilia? — kérdi báróné a hosszas csendet megszakítva. Vádolhatod-e magadat még valamivel?

— Igen, anyám, vádolhatom — felel határozottan Emilia — én a grófot megcsaltam. Ő teljesen jó hiszemben van ama szerencsétlen esetet illetőleg, s én nem oszlathattam el e részben tévedését.

— Én, a te boldogságodért, egy iszonyu vétek terhét vettem magamra, Emilia. Éretted tettem ezt, — a te boldogságodért... Jól megértsd.. Kétszeresen akarsz-e engem az anyai szeretetért megbüntetni?

— Oh, bár soha ne tetted volna! — mond előtörő könyüit törölve Emilia. Most nem fogna el hideg borzalom, valahányszor e szobákat, e vidéket látom; nem kellene visszariadnom ölelő karjaid elől. . . Lennék elfeledve, talán megvetve a világtól, de nem üldözne sarkon egy iszonyu látmány, mely szivemben megfagylalja a vért...

— Háládatlan! Hát a név, a melyet viselsz? Feleded-e a Zetelakyak feddhetetlen nevét s mocsoktalan családfáját?

— Oh anyám! Vajon maga az iszonyu vád, mely alá fogattunk, nem égetőbb foltot hagyott-e azon, mint az a szerencsétlenség, melyért isten előtt sem volt okom pirulni?

— Látta-e valaki előre, hogy még gyanu is háramolhat reánk?.. De elég... Emilia, ha valakitől, tőled kiméletet várok... Feláldoztam lelkem nyugalmát hiredért, boldogságodért, most isten meghallgatá imámat, — reád boldogság vár, — ne játszd el ezt csupán szeszélyből. . Gondolj reá, hogy vallomásod, ha nem a grófot, engem bizonyosan elveszítene.

— Oh bocsánat, bocsánat! — szól fuldokolva Emilia, anyja lábaihoz rogyva s kezeit ajkaihoz szoritva. . . Ezt egészen elfeledtem.

— Ugy, ugy kedvesem, térj magadhoz s ne gondolj többé e boldogtalan órára. Szedd rendbe magad, a fasor végén porfelleget látok, — alkalmasint a gróf lesz; eredj öltöző szobádba és szedd rendbe magadat. Én sietek rendeléseket tenni a vendégek ellátására.

* * *

A sokáig hallgatag zetelaki kastélyra ujra jobb napok látszottak mosolyogni.

A kapun, melyen pár év óta csakis az udvarhoz tartozó szekerek jártak ki s be, most az egész környéknek, — mondhatni Magyarország egyhatodának — főrangu daliái és delnői robogtak be, még talán némi maradványával a menyasszony iránt táplált előitéleteknek, de a melyet gróf Szilvásy Tihamér országul jóhangzásu neve és terjedelmes családi viszonyai végképen elnémitottak.

Ünnepnap lévén, s a környékbeli kisebb nemesség és nép igen jól ismervén a Zetelakyak kegyeletes hagyományát, a kis egyházba még csoportosabban gyült be, főként azon diszruhák látására, minőket közelebbről főrendeink menyegzőin látni megszokott.

A menyasszony halvány de boldog volt, s vőlegénye boldogitó szavai ujra elűzték a bánat felhőit, vissza látszottak hozni az arcz halványpiros rózsáit.

Már minden készen állott az indulásra, s a báróné, bocsánatot kérve a főteremben induláskészen zsibongó társaságtól, leányához sietett, hogy annak öltözetén az utolsó igazitásokat megtétesse.

A báróné igen derült kedvben volt, s a mennyasszonynál sokkal diszesebben öltözött; családja ősanyáinak minden szebb ékszerét magára rakta; ugy hogy bátran beillett volna aranymives kirakatnak.

Igy sietett be Emilia öltöző szobájába, hol a nászleányok és asszonyok a menyasszonyt élő keritésként vették körül.

Emilia egyszerü fehér csipke-köntöst viselt, élő fehér rózsákkal díszítve. Fején is ily koszoru volt, melynek harmatcseppjeit azon brilliántok ékiték, melyeket azon emlékezetes estén pártáján viselt.

Vállait ezüsttel himzett fehér antikmoár-mente díszité, melynek hattyu-préme alig ütött el azoktól a szép fehér vállaktól és karoktól, melyek most látnak először napvilágot.

— Shawlt nem teszesz édesem? — kérdi a báróné leányát homlokon csókolva; nincs épen nagy meleg s visszajövet könnyen meghűtheted magadat.

Emilia egyszerre elsápadt s mereven, rémülten szegezte anyjára szemeit:

— Csak nem az egyházban lesz az esküvő? — kérdi kimagyarázhatlan rémület hangján.

A báróné most maga is elképedt.

— Ismered a hagyományos ősi szokást kedvesem. A Zetelakyak véghagyományilag mindig az egyházban esküsznek. De, ha eszembe jutott volna, hogy nincs kedved ott esküdni, mégis másképen intézkedem. Most már késő!

— Már késő! — mond kétségbeesetten Emilia, s mi közben anyja karjai közé hull, fülébe sugja: lesz-e erőm *azon hely* mellett elmenni?

— Térj magadhoz, édes, édes Emiliám — sugja a báróné. Ha érzenéd, hogy roskadozol, ne tekints arrafelé. Aztán gondolj boldogságodra, jövendődre, szegény anyádra és a Zetelaky névre, — s tudom erős leszesz.

Az ajtó megnyilt s a fiatal gróf Siroky mint vőfél jött, hogy a mennyasszonyt a váró vendégek elé s majd a hintóhoz vezesse.

A bemutatások, áldáskivánások megtörténtek, s a hintósor sebesen robogott be a kastély fasorán s végig a falu egy részén. Az egyház czintermének ajtaja előtt lesz a megállapodás, hol a pároknak egymást bevárni és rendezkedni kellett.

A czinterem is nagyrészt bámuló néppel volt tele, mely a régi, bemohosult sirokra vagy kőemlékekre kapaszkodott, hogy a menetet jobban lássa.

Emilia a czinterem ajtajában állt a vőfél karján, ki csak a többi kocsiból való kiszállásra várt, hogy a menetet megkezdje.

De a menyasszony szemei nem az utána jövőkre, — előre voltak szögezve a czinterem beljébe, s arczáról el volt tünve az élet.

Mindjárt az ajtóban, a szabadon hagyott ut mellett, egy kis sirhalom emelkedett, fejénél festetlen fenyőfa kereszttel. A siron egyetlen virág sincs, a kereszten semmi felirás.

Erre látszottak szögezve lenni Emilia szemei.

Végre a fiatal Siroky megindult a karján vezetett menyasszonynyal.

Az gépiesen, automatszerüen mozgott előbb-előbb; de szemeit merően a kis sirhalomra szögezte, s lábai roskadozni kezdettek. . .

E perczben érték el a kis keresztet, s egy lépéssel már el volt az haladva, midőn a mennyasszony lebegő fátyola a kereszt szárnyába akad s ez visszarántja. . .

Emilia összeroskad s elhaló sikoltással hanyatlik a kis halomra, karjaival átfonva a fenyőkeresztet.

— Gyermekem! — kiáltja a fájdalom és rémület hangján. Nem, nem, *isten nem akarta!*

Többen sietnek a menyasszonyt fölemelni; de csak erővel lehet elvonni a sirtól.

A botrány megtörtént. A „gyermekem!“ felkiáltást még a távolabb állók is meghallák.

A főbb ranguak hintaikba ugráltak s egyeneken elhajtottak Zetelakától; felé sem néztek a kastélynak többé.

Csak gróf Szilvásy maradt menyasszonya mellett. Az ájultat ő tevé fel kocsijába s behajtatott vele a kastélyba, ölében vitte föl Emiliát a lépcsőkön s a nagy terem egyik kerevetére helyezte, hol a szokott élesztő szerek nem sokára magához térítéték.

IV. VALLOMÁS.

— Látom szemeiből gróf ur, hogy felvilágositást követel tőlem.

— Nem, Emilia, csupán egyről adjon határozott értesitést: én mérgezésről hallottam.....

— Tudjon meg mindent, gróf ur. Ön azt, kit a bűn terhel, ugy sem fogja elárulni; vagy e mai szerencsétlen eset árulta el őt. Ön előtt, egyedül ön és az isten előtt kivánok tisztában lenni; emberi törvények- és a világ itéletével nem törődöm.

— De kegyed, Emilia, most oly szenvedő, gyenge. . .

— Ne higye a gróf. Most, midőn nincs mitől félnem, nincs mit vesztenem többé, lelkem visszanyerte rugékonyságát. Ugy fogok önnel beszélni, mint férfi jó barátjával, mint végrendelkező ügyvédével, mint haldokló istenével.

A nyáron lesz harmadéve, hogy öcsémmel Arthurral és annak franczia nyelvmesterével St. Croix urral alant a parkban sétáltunk. Társalgónémat a báróné tartotta vissza némely levelek iratása végett, melyek igen sürgösek voltak.

A nagy tóhoz értünk, melyben Arthur naponként csolnakázni szokott. Most is ott áll a kis lélekvesztő e kikötőnél.

Arthur még alig tizenhárom éves gyermek volt; magam sem voltam valami komoly hölgy; vidáman és boldogan szökdécseltünk előre a kert pázsitán vagy virágai közt.

A tóhoz érve, Arthur rögtön készen állt a csolnakázásra.

— De gondolja meg, édes Arthur, Emilia kisasszony is itt van; önre nem bizhatom a kormányt, s igy hárman kellene hogy a lélekvesztőbe üljünk, — mondja St. Croix ur.

— No bizony; Emilia leül a padra; én állok, s ön vezeti a kormányt. Azt hiszi, hogy az én nénikém oly gyáva, hogy nem mer csolnakon ülni? Ugy-e Emilia, felülsz? A Zetelaky báróknak még leányágon sincsenek gyáva utódaik. Olvastam, hogy egy ősanyám még a török háborúkban is részt vett, Szentgyörgyi Cziczelle mellett — kötekedik Arthur.

Engem öcsém felhivó szavai készszé tettek; de anyám miatt mégis kétkedtem.

— Mit fog mondani a báróné?

— Ej, csak lépj be, mit mondana? Örülni fog, hogy annyi bátorságot vettél magadnak. Aztán itt vagyok én is St. Croix ur is, — mi bajod lehetne.

S azzal ő már a csolnakban volt, engem kézen fogva vonván be a kis lélekvesztőbe.

St. Croix evezőt vett s behajtott a tó közepére. Arthur észrevette, hogy minden Zetelaky-vér daczára félek, s ingerkedni kezdett velem. Jobbra balra ingatta a csolnakot, mi nem csak engem, de St. Croixt is boszantani látszék. Én sikoltottam; St. Croix feddette őt a rosz tréfáért, s végre csakugyan megszünt magát a csolnakban ingatni. De midőn kétszeri kerülés után már épen a kikötőnél voltunk, ujra elővette a pajkosság, s hirtelenében ugy meg lódította a csolnakot, hogy felfordult és mindhárman a vizbe hullottunk.

Én eszméletemet vesztettem s csak későre térhettem magamhoz.

Midőn feleszméltem, tagjaimban lázas ingerültséget érzék, s felpillantva, St. Croix lángoló szemei világitottak reám. E pillanatot azóta sem feledhetém el többé.

St. Croix zavarban látszott lenni s mentséget dadogott.

Körül tekintve, ruháimat egészen nedveseknek és hozzám tapadtaknak érzém egy sötét fenyő csoport között, hova a nap is alig hathatott be.

— Mi történt velem? Hogy jöttem én ide?

— A tóba dültünk s én hoztam kegyedet ide kisasszony. Arthur elment, hogy száraz ruhát hozzon nagysádnak; szertelenül fél a bárónétól...

Arthur nem sokára megérkezett szobaleányommal, ki száraz öltönyt hozott, s a férfiak eltávoztak.

Én csakugyan lázba estem s az ágyat kelle több napig őriznem.

St. Croix még azon éjjel eltünt a kastélyból.

Levelet hagyott a kastélyban, melyben édes anyámat esedezve kérte, hogy a bűnért, melyet elkövetett neki megbocsásson és őt, szerencsétlen tévedőt, ne üldöztesse.

Anyám nevetve olvasta el a levelet ágyamnál.

— No nézd a bohót, azt hiszi, hogy én e kis hibáért törvény elé fogom idéztetni! — mondá mosolyogva.

Azonban a következés megmutatta, hogy St. Croix csakugyan bűnt és nem hibát követett el.

Engedje el, gróf ur, e borzasztó napok emlékezetét. . . . .

Anyám előtt a titok fel lőn fedezve; kikérdezései igazolták gyanuját. . . .

A báróné nőtigrisként dühöngött. Természetes, hogy egész betegségem alatt senkit nem bocsátott körömbe a vidéki doktoron kivül, ki harmadnapos láz ellen gyógyitott.

Gyermekemet mindjárt az első pillanatokban ki akarta ragadni karjaimból, de bennem fölkelt az anyai érzelem, s ismervén a báróné gondolkozás modorát, a legrettentőbbtől féltem.

A báróné fenyegetődzött, kért, esedezett. De én hajthatatlan voltam. Feltettem magamban, hogy gyermekemet élve tőlem el nem szakasztják; s ezt megmondám a bárónőnek is határozottan.

Harmadik éjszakára azonban a szerencsétlen gyermek erős kinok között mult ki karjaimban.

— Most már csak nem fogod gátolni eltemetését? — kérdé anyám.

Én sokáig zokogva sirtam; aztán ruháimat kértem. Anyám vonogatódzott, de én kijelentettem, hogy magam akarom eltemetni, még pedig *szentelt földbe.*

Hasztalan volt a báróné minden tilalma; kis halottamat nem engedtem. Fölkeltem s ingó léptekkel vittem halottamat az egyház temetőjébe; saját körmeimmel ástam meg sirját s egy kis zöld ágat tüztem fölébe jelül.

A mindenható isten erőt adott nekem mindezekre. De haza már nem tudtam volna jőni; ha a báróné elém nem jön s roskadozót el nem vezet, — elestem volna az uton.

Erős ideglázba estem, s az orvosoknak kevés reményök volt hozzám. Oh mily jótétemény lett volna, ha akkor oda tesznek kis gyermekem mellé, a hideg földbe!...

Most mindent tud, gróf ur, — itéljen a mint akar... Csak azt kell még megmondanom, hogy a mérgezésről először a bíróság előtt hallottam. Ott lett anyám iszonyú vétke felfedezve előttem, melyet azonban érette el nem árulhaték. . . . Ez vallomásom, gróf... Tekintse akként mint egy haldokló szavait; — mert én nem tartozom többé a világhoz.

— Emilia — mond a gróf — kegyed nem vétkes, — egy iszonyu véletlen áldozata. Mind az, mit elmondott, a kegyed nemes lelkére mutat . . . Emilia másként nem tehetett.... Kegyed szavamat birja és én most sem vonom azt vissza.... Legyen nőm és én azon leszek, hogy e borzasztó szenvedés napjait elfelejtessem kegyeddel.

— Nem, gróf ur! . soha sem lehet többé szó erről. . . . Most már nem a szivvonzalmának, — kegyadománynak tartanám ön kezét, melyre érdemes nem vagyok... A sors jól itélt.... Én is ringattam magamat ily álmokban s megakarám önt és magamat csalni. . . . de isten igazságos.... Én kosarat adok önnek, gróf ur!

— Emilia!

— Igen, gróf ur... A mai nap, ugy lehet, másodszor fog minket pellengérre állitani, s ha anyám vétkesnek találtatik, — ő gyermek- és én anyagyilkos vagyok... A világ közt és köztünk mély ösvény nyilt, melyet nem lehet nagylelküséggel betölteni. Isten kegyeddel, gróf ur.... Az önfeledés egynehány édes órájáért hálás adósa maradok önnek; de imáimmal le fogom azt róni zárdám falai között.

— Emilia! . Esküszöm, senkit, senkit nem fogok szeretni tudni rajtad kivül...

— Én sem, gróf, soha! Erre esküszöm.

— Gondold meg ezt, és ne tégy szerencsétlenné egyszerre két életet!

— Mindent meggondoltam. Lehetetlen, lehetetlen! — mond fuldokolva a szegény nő s koszorúját letépve, szerte szórta a gyöngyöket a padlaton. E koszorú engem nem illet, nem illetett, gróf; a szüzi fátylot gyermekem keresztje tépte le...

E keresztke határozott, gróf ur, — én Krisztusé vagyok.

— És én hazámé! — mond a gróf felemelkedve, és a boszué, melylyel boldogságom elrablóját megbüntetem.

— Hagyja el a nyomorultat, gróf. Öntudata őt eléggé fogja büntetni.

A gróf némán és hosszan szoritá ajkaihoz Emilia kezét, ki ájultan hanyatlott vissza kerevetére, — aztán elrohant.

* * *

A törvényes nyomozás ujra fölvétetett.

A báróné megtörve jelent meg a törvényszék előtt s vétkét bevallá. Több évi börtönre itéltetett.

Emilia fölmenteték, s pár héttel a kihallgatás után felvette a kolostori fátyolt.

Az 1861-iki hirlapokban egy hulláról volt emlités, mely a városerdőben sziven lőve találtatott. Zsebében levél, melyben magát öngyilkosnak vallja. A levél alá St. Croix neve volt irva.

Gróf Szilvásy Tihamér neve ott ragyog minden hazai vállalat élén; bálványa ő maga a fensőbb köröknek. De a szép szemek sugára férfias kebléről még eddig mindannyiszor visszapattant.

P. SZATHMÁRY KÁROLY.

BÖLCSŐDAL.

Az est leszállt, — az éj beállott,
Mondván: sötét legyen. —
Szivem, ugy mint a kis virágok,
Aludjál csendesen.

Ne sírj — mint gyermek, mely ha éjjel
Sötétben ébred fel:
Hogy oly magányos a sötétség,
Zokog és esdekel.

Ne sirj — ne sirj! alvás-idő ez —
Nyugodjál, én szivem, —
És mint a hervadt kis virágok,
Aludjál csendesen.

WOHL JANKA.

A KIS TÁNCZMESTER.

KAVANAGH JULIA után, angolból.

Jasmin Polydor, mint maga mondá, „a Terpsichore-féle művészet tanára,“ egyszerübben kifejezve pedig, tánczmester volt. Kurta lábu pohos kis ember lévén, a természet — ugy látszék — nem szánta volt rendkivüli mutatványokra a testi ügyességből, de némi ellenállhatlan hivatás képessé tette őt mindennemü physicai akadály legyőzésére. Mivel házas és hét gyermek apja vala, szegénynek maradt, daczára csaknem természetfeletti szorgalmának, melylyel a művészetnek szentelte magát, nappal és éjjel. A helyett, hogy diszes tánczterme lett volna valamelyik divatos városrészben, talentomát egy pinczeszerü, nedves szobában kelle vesztegetnie, mely a Rue St. Denis egyik szurtos házának nézett az udvarára, és a melyben a szomszédságbeli nyalka kereskedő-segédeket s csinos grisette-eket avatgatta naponként a lebegő múzsa rejtélyeibe.

De monsieur Jasmin mégis elégedett, sőt mondhatni, boldog ember volt: mesterségének könnyüsége és röpkesége, ugy látszék, átment a véribe. Modora azonban komoly vala és méltóságos; s mikor tánczolt, olyan ünnepélyes lőn, hogy tanitványai, mint a nagy monarcha udvaronczai hasonló alkalommal, tisztelettel eltelve bámulták a nagyszerü látványt. Az igazat megvallva, m. Jasmin tisztelte a tánczot, nagyon komoly dolognak tartotta, s nem türhette, hogy csak amugy félvállról szóljanak róla, vagy épen nevetségessé tegyék. A m. Jasmin kedélye egyenlőségét semmi sem fokozhatta volna, kivéve ama nagyrabecsülést, melyet érzett a művészete, saját személye és családja iránt. Szerinte, madame Jasmin örök ifjusággal volt felruházva; ő legalább ünnepélyesen nyilvánitotta, s hitte is, hogy neje legkisebbet sem változott első találkozásuk óta, mikor szénfekete szemei, rózsás arcza és kellemes mosolya legelébb meghóditották az ő gyöngéd szivét. Mások azt erősitették, hogy a gondok és aggodalmak sáppasztották el, s megaszalták a szegény nőt

annyira, hogy csak árnyéka lett hajdani magának; de m. Jasmin ebből semmit sem tudott, semmit sem látott, s neje iránti szeretete legkevésbbé sem gyengült. Jasminné egyszerü, jó s a szeretetet teljesen megérdemlő nő volt, egészen családjának élt; szeretete és tisztelete férje iránt nem ismert határt, s e kivül a táncz irányában legmélyebb tiszteletet érzett, m. Jasmint olybá nézte, mint ama titokteljes művészet főpapját. E derék pár gyermekei szülőikhez méltók, megelégedettek, jó kedélyüek és egyszerüek voltak; növelésükre nagy gond vala forditva, mert XIV. Lajos kora óta nem létezett Franciaországban olyan tánczmester, melyet alaposan ne ismertek volna.

A tartózkodó és félrevonuló monsieur és madame Jasmin kevés ismerősei közé tartozott monsieur Bourreux, egy kellemetlen, gúnyoros öreg ur, a kinek nem volt gyermeke, és tehetős embernek tartatott, mindegyre készülő félben levő végrendeletéről beszélt, s ugy látszék, szabadalmazva volt mindent kimondani, a mi neki tetszett, a nélkül, hogy megsértene vagy egyet azok közül a családok közül, melyeket naponkint meglátogatott; pedig látogatása egész ideje alatt folytonosan boszantotta a gyermekeket, unalmára volt a szülőknek és nevetség tárgyává tette a házi rendet. — Egy szép nyári estén ez a szeretetre méltó egyéniség méltóztatott meglátogatni m. Jasmint. A tánczmester nem kis bámulására m. Bourreux szokatlanul kedvkereső vala. Nem győzte bámulni a madame Jasmin kiviaszkozott padozatjának fényességét, s erről ügyesen átment a m. Jasmin müvészi magas képzettségére, mind a két tárgy felett oly ékesszóló leve, hogy a tánczmesterné szive szintugy dagadt a büszkeségtől, s férjét is hasonló kellemes érzések izgatták. Szeretetreméltóságának egyik rohamában m. Bourreux még arra is vetemedett, hogy a gyermekek fejét megsimogassa s hozzájok nehány nyájas szót szóljon, de ezek mindnyájan ösztönszerü bizalmatlansággal elhuzódtak tőle. Húzamos mulatása után m. Bourreux felállott, hogy elmenjen; de mintha hirtelen eszébe jutott volna valami, a gazdához fordult és megjegyezte nyájas mosolylyal: „édes m. Jasmin, engedje meg nekem, hogy mielőtt elmennék, szerencsét kivánhassak önnek; igazán lelkemből örvendek.“

M. Jasmin nagy szemeket meresztett és meg vala lepetve; a neje kérdőleg nézett rá, magyarázatot várva. M. Bourreux folytatá: „tán nem is illett oly korán emlitenem; de valójában nem tudtam elfojtani érzelmeimet.“

A tánczmester és neje egymásra nézett: „mit jelentsen ez?“ „Mit!“ felkiáltott a látogató; „lehetséges volna-e, hogy ön semmit se tudjon oly eseményről, mely önt közelről érdekli? No, hát legyek oly szerencsés —“ s szavát sem végezve, kihúzott a zsebéből egy hirlapot és mosolyogva m. Jasminnak nyujtotta. A tánczmester önkénytelenül arra a czikkre nézett, a melyet m. Bourreux mutatott neki, de alig olvasott belőle egy pár sort, elsápadt s egy székre rogyott.

„Mi a baj Polydor?“ kiáltott madame Jasmin megrémülve.

„Csak a nagy öröm,“ jegyzé meg m. Bourreux hidegen, „mindjárt magához jön.“

De a helyett, hogy magához jött volna, még növekedni látszék a m. Jasmin felindulása, szürke kis szemei könyükkel villogtak, s fejét búsan lógatva, töredezett hangon felkiáltott: „szegény fiu! Én tanitottam tánczolni, s e leve belőle?“ s ezzel fején, a legmélyebb bánat kifejezésével, még egyet bólintván, kezéből a földre hagyá hullani a hirlapot. Madame Jasmin hirtelen felkapta, átfutotta ama czikket, mely férjét annyira meghatotta, és formaszerint sirva fakadt; m. Bourreux pedig el nem palástolt megvetéssel nézegette mind a kettőt. Hogy az olvasót ne tartsuk függőben, megmondjuk, hogy az a lap, melyet m. Bourreux oly hivatalos pofával mutatott elő, egy uj-orleansi kereskedőnek, Jasmin Jakabnak, halálát jelentette, a ki épen akkor holt meg sárga-lázban, mikor hazájába akart visszaindulni tetemes gazdagságával. Mivel a megboldogult a m. Jasmin unoka-öcscse volt, kiről évek óta semmit sem hallott, m. Bourreux-nek rögtön eszébe ötlöttek ez esemény aranyos következései, azonban látva, mily kevésbe veszik ezt az ő jó barátjai, őket sokkal együgyübb és ostobább lényeknek kezdette tartani, mint ezelőtt. E közben monsieur és madame Jasmin avval enyhitették bánatjukat, hogy a hasonló esetekben szokott mód szerint, az elhunyt sok rendbeli érdemeit kezdették elésorolni.

„Olyan jó kedélyü!“ felkiálta a madame.

„Olyan örömest tanult!“ jegyzé meg a férje.

„A hirlap azt mondja, hogy rendkivül gazdag volt,“ figyelmezteté m. Bourreux.

„Meg is érdemelte,“ felkiálta hévvel m. Jasmin. „Szegény fiu, mikor ezelőtt tiz évvel elindult szerencse próbálni. ‚Higye meg Jasmin bátya,‘ igy szólt, ‚utat török én magamnak, még pedig becsületesen,‘ hozzá tevé büszkén, mert büszke volt ám, a biz a, szegény Jakab!“

„Ugy ám, s nem jut eszedbe, mikor azt az aranyat belé csusztattad kis uti táskájába, megszoritotta a kezed, de szólni nem tudott?“ megjegyzé madame Jasmin szemeit törölgetve.

„Hidd el lelkem,“ válaszolt a férje meglepetve, „én az egészet elfeledtem volt. Hanem jól fogott neki; de csak kölcsön adtam, nem ajándokba, s ha gyermekei visszajőnek valaha Franciaországba, ezt a tartozást, persze hogy szép szerivel, majd eszökbe juttatom.“

„Az ön unokaöcssse soha sem volt házas és gyermekei sem maradtak,“ mondá m. Bourreux hévvel.

„Ugy van biz a, nekem tudnom kellett volna,“ válaszolt m. Jasmin; „mert mikor el akart indulni, ‚Bátya‘, igy szólott, ‚ha olyan kedves kis franczia nőt nem kapok, mint madame Jasmin,

soha meg nem házasodom.'" Itt a tánczmester egy gyöngéd tekintetet vetett nejére, a ki valósággal el is pirult.

„Igen de, tudja-e ön azt is," türelmetlenül kiálta fel m. Bourreux, „hogy az ön unokaöcscse nem hagyott végrendeletet?"

„Hát aztán?" kérdé m. Jasmin nyugodtan.

„Hát aztán?" viszhangzá szomszédja csaknem boszankodva; „hát, ha Jakab gyermek és végrendelet nélkül halt meg, nem következik-e abból, hogy az ő nagy gazdagságának — a lap két millio frankra teszi — rokonai között kell elosztani?"

Monsieur Jasmin ugy meresztette s ugy forgatta szemeit, hogy ebből kitetszett, hogy ez a gondolat most fordul meg először elméjében. Egy darabig el vala merülve gondolataiba, azután kétkedve felkiáltott: „az nem lehet," mely véleménybe a neje is teljesen beléegyezett. Ezt hallva m. Bourreux előbb bosszankodott, azután gúnyolódott, végre meg épen szenvelgő leve. Kérte kedves barátjait, higyenek neki — ugyan mi oka volna rá, hogy megcsalja őket? A tánczmester és neje végre meg hagyták győzetni magokat; s miután még egy pár könyüvel áldoztak a Jakab emlékének, megegyeztek benne, hogy a hirnek igaznak kell lenni. M. Bourreux ekkép eligazitván azt a miért jött volt, elment és őket gondolatjaikkal hagyta. Ezek elég setétek voltak, és most sajnálkozva a Jasmin Jakab halálán, majd örülve hirtelen meggazdagodásukon, átalában véve nyomorult egy estét töltöttek.

Másnap reggelre jobban összeszedték magokat, s azt is elhatározták, hogy mitevők legyenek. Az egész család tüstént gyászt öltött, ugyan mi kevesebbet tehettek oly férfi emlékének tiszteletére, a ki nekik nagy gazdagságot hagyott? E kivül m. Jasminnak irnia kellett az ő norman unokaöcscsének, m. Legrosnak, a ki az elhunytnak még másik örököse volt. A következő s még fontosabb lépés volt elköltözni a mostani „pórias szomszédságból illendőbb lakásba." Igy mondta legalább madame Jasmin, a ki titokban mindig vágyott urat játszani.

Madame Jasmin visszatartóbb kezde lenni, s oda veté, hogy férje fel akar hagyni a tanitással. „Az ő véleménye szerint, jó ez kezdőknek," mondá nyájasan, „s meglehet rá engedi tán vétetni magát, hogy elfogadjon egy pár tanitványt; de ezt inkább csak időtöltés kedvéért teszi, mint jövedelemért."

Az okos szomszédok visszahuzódtak nagy méreggel. „Oh! hát igy állunk? A Jasminok igen nagyok kezdenek lenni a Rue St. Denisnek. Jól van, jól, majd megmutatja az idő."

De madame Jasmin nem hajtott rá, a nagyravágyás elfoglalta volt szivét, s most az egyszer határtalan úr lőn ezen az eddig oly alázatos provinczián. A Chaussée d'Antin-en találtak egy divatos lakrészt s tüstént ki is bérelték. Az évek alatt nagy gonddal megkapargatott nehány száz frank bökezüleg lön elköltve a butorzatban szükséges változtatásokra. „A házbér rettenetes drága," megvallá madame Jasmin, ugyan miért is tagadta volna? hisz e drágaság titokban jól esett neki; van a drágaságban oly élv, mit az együgyüek és tudatlanok nem is sejtenek. „Drága biz' a," ez fáj, „de én kiadhatom érette ezt a pénzt," ez a vigasztaló, ez az enyhitő gondolat.

Ez a divatos lakás névszerint négy szobából állott, holott voltaképen az egész csak egy salon volt, minthogy e szoba kedvéért föl vala áldozva minden más alkalmatosság. A konyha egy négyszögü lyuk volt, melybe soha sem hatott bé az isten napjának világa; az ebédlőben csak négy ember férhetett el egyszerre; s habár a salon vagy nappali szoba szép és helyes arányu vala, de szerencsétlenségre ugy ütött ki, hogy az az egyetlen hely, a hová pamlagot lehetett tenni, épen eleibe esett a hálószobába nyiló egyedüli ajtónak. Ennek az ajtónak, mely különben elrontotta volna a nappali szoba idomzatosságát, teljes incognitoban kelle maradnia, s ugyanazért, hogy fentarthassa a csalódást, épen ugy bé volt tapétozva, mint a szoba többi fala; mivel azonban a hálószobának szintugy nem volt ablaka, mint a konyhának, az épitész emberszeretetből, az emlitett ajtó felső részébe oly móddal alkalmazott nehány tábla üveget, hogy a látogató részéről egy kis elnézéssel, az egészet merőben nem létezőnek lehetett tekinteni.

Monsieur és madame Jasmin hosszas tanácskozás után elhatározta, hogy a pamlagot az ajtó eleibe kell helyezni, s mivel az üvegtáblák szerencsére kinyilottak és betevődtek, mint a valódi ablak, ez a nyilás fog bemenetül szolgálni hálószobájukba. A nyilás, az igaz, szükösske volt; de a mint m. Jasmin bölcsen megjegyzé, „az ember feláll a pamlagra, fejét bedugja a nyiláson, neki rugaszkodik s bizonyosan be jut, hihetőleg épen az ágyra s legfeljebb egy pár könnyü karczolást kap." Mind ez előnyök daczára a tánczmester és neje alig töltött az uj szálláson három napot, s már is lelkéből megunta.

„Mondhatom," kiáltott fel siránkozva a madame a harmadik napon, „én ezt ki nem állom tovább. Ez a ki- s bemászkálás a hálószobába, és pedig naponként tizszer tizenkétszer, ez kimeriti az embert."

„Majd megszokjuk idővel," jegyzé meg m. Jasmin vigasztalólag. Vidám elméjü kis ember volt, mindennek a rózsaszin oldalát nézte.

„Én pedig mondom, hogy meg nem szokhatom," ismétlé az asszony némi csípősséggel, s el levén fáradva, leült egy székre. M. Jasmin meg vala lepetve.

„De hát mitevők legyünk?" kérdé egy kétkedő tekintettel nejére.

„Én igazán nem tudom," válaszolt amaz elcsüggedve; „abban a setét konyhában az eszem

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

is, a főzésem is össze van zavarodva; s ha a hét gyermeket az ebédlőbe kell rekesztenünk attól féltünkben hogy a nappali tapétját bepiszkolják, részemről azt tartom, jobb volna most mindjárt a Szajnába dobnunk őket.“

Monsieur Jasmin gyöngédebb és engedékenyebb volt, mintsem több szánalmat mint bosszuságot ne érzett volna e kis kitörésen.

„Édesem,“ monda szelid komolysággal, „hisz te inditványoztad volt, hogy zárjuk el őket.“

„Monsieur Jasmin,“ türelmetlenül szakasztá félbe a neje, „gazdag ember vagy-e avagy nem? Ha gazdag vagy, fogadj jobb szállást ennél. Ha nem vagy gazdag, menjünk vissza Rue St. Denis-be.

„Édesem,“ monda Jasmin, még mindig szeliden, de tetemesen növekedett komolysággal. „Én igazán nem értelek. Rue St. Denisbe nem mehetek vissza, nem akarok visszamenni. Azoknak a tanitványimnak, a kik ott voltak, nem tetszett engem ide követni, nem illenék hozzám, hozzájok visszatérni. Igy hát ténylegesen meg vagyunk válva. A mi azt az inditványodat illeti, hogy fogadjunk nagyobb szállást, nagyon örvendenék, ha beleegyezhetném, de nem engedi két akadály: a mint te is tudod, pénz szükében vagyunk, továbbá, ámbár kétségkivüli, hogy az ily esetekben szokásos gyorsasággal megérkezik nekünk a nagy gazdagság, de édesem, ugy hiszem nincs miért mondanom, hogy még nem érkezett meg.“

A monsieur Jasmin beszédének ünnepélyes hangulata bünbánattal töltötte a madame Jasmin gyöngéd kebelét. Szemei könybe lábbadtak, s mivel heves vérü kis nő volt, felugrott, karjait a Polydor nyaka körül fonta s bocsánat kérőleg megcsókolta. Monsieur Jasmin gyenge szivü vala, s az a méltóságos magatartás, melyből semmi áron sem akart kiesni, már-már odahagyá, midőn az ajtón egy dühös csengetés a szerelmes párt hirtelen szétrebbentette.

„Most már édesem,“ monda Jasmin nyájas mosolylyal, „szedd össze magad, ez a csengetés jó hirt hoz.“

A tánczmester elment s ajtót nyitott.

Előtte állott egy kurta, zömök férfi nagy kabátban, shawllal és jobbjában egy nagy utitáska; a kurta férfi megett emelkedett egy magas száraz asszony, a kire felfüzve látszott egy rakás csomag és kosár, e megett két kövér kerek fiucska tünt fel, mindegyik egy egy utitáskával.

Monsieur Jasmin eltátotta szemit száját, s nem tudott szólani. Ráismert norman unokaöcscsére, monsieur Legros-ra; a magas nőnek madame Legros-nak kellett lennie, a két gyermeknek pedig a m. Legros két fiának; a rárohanó nyomor nagysága egészen megzavarta szegény fejét.

„Meglehetősen vagyunk, köszönöm kérdését,“ monda m. Legros, felelve arra a kérdésre, melyet monsieur Jasmin nem tett volt neki. „Jer be Alexandrina, jertek be gyermekek.“

S valósággal be is mentek az ebédlőbe, számba sem véve, mily irtózatosan megtölt velök e szoba.

Monsieur Legros leült, kalapját shawlját levetette, homlokát megtörölte, s nejének és fiainak értésökre adván, hogy tegyenek ugy mint otthon, unokatestvéréhez Polydorhoz fordult, és ravaszul hunyoritva, mutatóujját oldalvást az orrára nyomta s igy szólt nyomatékkal: „no s?“

„Nem értem,“ monda m. Jasmin, szorongó szivvel figyelve a madame Legros műtételére, a ki egymásután oldozgatni kezdé csomagjait.

„Ön nem érti!“ viszhangzá m. Legros; „hát, uram, csak azt szeretném tudni, mi ujság arra az ügyre vonatkozólag, a mely minket ide hozott?“

„Még eddig semmi,“ felelt monsieur Jasmin.

„Semmi!“ viszhangzá m. Legros összeráncolt szemöldökkel, mintha terhes gyanuja volna, hogy unokatestvére magának dugta el a két milliót. „No hát tudja meg ön,“ folytatá oly tekintettel, mely arra volt számitva, hogy kiválólag metsző legyen abban az esetben, ha m. Jasmin bünös találna lenni, „tudja meg ön, hogy én ezt nagyon különösnek tartom.“

„Az igazat megvallva, én is,“ elmésen válaszolá a tánczmester.

M. Legros kétkedőleg köhintett és oly modorban, mely által ki akará mutatni, hogy e fontos ügyben most még felfüggeszti itéletét; de mindazáltal Jasmint szemmel tartja.

„Azon közben,“ hozzá tevé fenhangon folytatva gondolatai fonalát, „telepedjünk le. Tudtam, mily szörnyü drága az élet a szállodában,“ folytatá m. Legros, mig felső kabátját leveté; „következőleg elhatároztam, hogy ön iránti barátságom bizonyságául, édes Jasmin bácsi, ide jöjjek kosztra, szállásra.“

„Nekünk nagyon szük a szállásunk,“ kezdé m. Jasmin bátortalanul.

„Édes barátom, ne is emlitsük ezt, mirevaló a követelődzés. Minden a legjobban fog menni. Madame Legros és én elhálunk itt,“ monda fölkelve s betekintve a salonba; „a két gyermek jól elfér a konyhában, bár hol legyen is a konyha. Nekünk mindössze is csak nehány matrácz, dunyha, párna és lepedő kell. Ah! madame Jasmin, hogy van ön?“ hozzá tevé nyájasan, midőn ez a félénk asszonyság, a ki előbb a konyhába vonult volt, megjelent a két ifju Jasmin kiséretében; „engedje meg, hadd mutassam be nőmet, madame Legros. Ön nem is remélte ezt a kis meglepetést,“ hozzá tevé egy ravasz hunyoritással.

Madame Jasmin bátortalanul megvallotta, hogy nem remélte.

„Soh'se bánja hugomasszony, annál jobban esik. Ön kétségkivül jól főz; a gyermekek — nézz szembe Adolf, nézz szembe Augustus — és ön gyermekei rövid időn megbarátkoznak, Jasmin pedig, meg madame Legros és én napestig oda

leszünk, megnézni a város nevezetességeit, mert madame Legros most van először a fővárosban.“

Madame Jasmin a férjére nézett, m. Jasmin pedig a feleségére, s a jószivű, egyszerű kis házaspár, kellemetlen és vendégszeretet ellenes választ adni nem tudva, jó arczot csinált a rosz vásárhoz és szivesen látta a norman rokonságot.

Nem akarjuk leirni, mit szenvedett m. Jasmin és családja rokonaik látogatásának első hetében. Azonban minden ugy folyt le, a mint m. Legros előre megmondta volt. A szerencsétlen madame Jasmin reggeltől estig főzött; a gyermekek kocódtak vagy együtt-tartottak, a mint nekik jött, de mind két esetben oly iszonyu lármát csaptak, hogy az alattuk lakó szálló m. Jasminnak bizonyos összeg pénzt igért, ha tüstént elköltözik, a mit ő, méltósága érzetéből, visszautasított. De legroszabb volt az, hogy a boldogtalan tánczmester kénytelen vala mindenfelé hordozni rokonait, nemcsak Párisban, hanem környékének minden pontján, a mi valaha legkevésbbé is nevezetes volt. M. és madame Legros el vala tökélve, hogy lehető legjobban felhasználja itt mulatását. A m. Jasmin mély boszusága tetézésére semmi hirt sem lehete hallani a Jasmin Jakab vagyonáról, mely körülménytől ösztönözve m. Legros setét modorban oda vetè, neki nagy gyanuja van, hogy ama hirlapi czikk merőben alaptalan, sőt még attól sem idegen, hogy unokatestvérét részesnek tartsa e hirkoholásban, mely őt tetemes utiköltségbe keverte, s mind az csak azért történt, hogy beteljék a m. Jasmin önző kivánsága, a ki élvezni ohajtotta az ő és szeretetreméltó családja társaságát. M. Jasmin szabadkozott, hogy ilyen gondolat soha sem fordult meg agyában; de ez, nagyon természetesen, csak növelte a m. Legros gyanuját. „Azonban meglássa ön, uram,“ tevé hozzá fenyegető hangon, „jobb lett volna önnek soha se' bolondozni velem; mert én fogadom, hogy ki nem megyek addig sem ebből a városból, sem ebből a házból, mig tisztába nem jövök az egész ügygyel.“

Ez borzasztó egy fenyegetés vala, és m. Jasmin érezte is teljes erejében. De a vendégszeretet nemes erénye sokkal mélyebb gyökeret vert volt a tánczmester gyöngéd szivében, mintsem azt tehesse, a mit megtett volna az ő helyében tiz közül kilencz.

„Nem, unokaöcscsének nem mondhatja, hogy takarodjék el házától s máshol keressen szállást magának.“

„Az életem meguntam velök,“ felkiáltott madame Jasmin könyükre fakadva.

„Édesem, a te kedvedért mindent megtennék,“ monda a férje gyöngédséggel, „de gondolj társadalmi állásunkra, gondolj az én hivatásomra.“

Itt a táncz becsülete forgott fen. Madame Jasmin érezte, s egy ujabb adag béketürést szerzett magának.

Igy folyt a dolog. Monsieur Legros napról napra gyanakodóbb lön, madame Legros elkezdett fenynyen példálódzni, az ifju Legros-k és a fiatal hét Jasmin közötti veszekedések naponkint keserübb és boszusabb jellemet öltöttek, a nevezetesség-nézés m. Jasmint majd leverte a lábáról, s ily sok száj tartása gyorsan üritette zsebeit, Jasmin Jakabról és két milliójáról még sem hallottak semmit, kivéve monsieur Bourreux által, a ki naponként beszólott, hogy megkérdezze, „érkeznek-e a milliók?“ Mire m. Jasmin egész szelidséggel felelte, „még nem,“ monsieur Legros pedig haragosan rámorogta „nem.“ Ez ugy látszék eleinte rosszul esett monsieur Bourreux-nek, azonban csakhamar kibékült vele; sőt ugy tetszett, különös kedvét leli benne, a mit hangja mind elárult, valahányszor e tárgyra fordità a beszédet. Egy reggel, mig az egész család reggelinél ült a nappali szobában — m. Bourreux korábban és a szokottnál vidámabb és nyájasabb arczczal jelent meg. Mikor megkinálták, hogy vegyen részt a reggeliből, készséggel beléegyezett; s mig madame Jasmin kávét töltött neki, jó kedvvel dudorászott egy vig dallamot. M. Legros kezdte meg a beszélgetést, kérdezve: van-e valami ujság?

„Van ám,“ felelt m. Bourreux nagy élénkséggel, „még pedig igen jó ujság. Mit mond ön arra, hogy az ön unokatestvére, Jakab, nem halt meg?“

„Nem halt meg!“ viszhangzá m. Legros, boszus meglepetéssel téve le findzsáját; „nem halt meg!“

„Ugy van, e már derék, nem de?“ kérdé m. Bourreux kezeit dörzsölve. „De ön tán nem is hiszi? Olvassa csak ezt, édes ur — olvassa csak ezt!“ s a legnagyobb udvariassággal kezibe adott m. Legrosnak egy hirlapot. A kimutatott czikkben csak ennyi volt: a szerkesztőség nagy örömmel tudatta, hogy az uj-orleansi kereskedő, kinek halálát mély sajnálkozással jelentette volt közelebbről, ezelőtt nehány héttel teljes jó egészségben volt, következőleg halálának hire csak tévedésből származhatott. Mivel m. Legros ezt fenhangon olvasta, az értesitésben m. Jasmin is részesült. Bajos volna pontosan meghatározni, mit érzett a tánczmester: az örökség elvesztése meglehetősen leverte; de mégis inkább örvendett annak, hogy Jasmin Jakab él, s szivének egyszerüségével és nyiltságával megjegyzé fenhangon, hogy e mégis nagy vigasztalás.

„Hát ön vigasztalásnak nevezi ezt?“ kiálta m. Legros méreggel. „Tudja-é ön uram,“ folytatá borzasztó szemeket meresztve reá, „ezek a szavak arra birhatnának engem, hogy azt gyanitsam, hogy önnek ügynökei vannak Uj-Orleansban s ezek által terjesztette ama hireket? De nem!“ felkiáltott erőt véve magán, „nem akarom hinni; nem is fogom hinni, hogy él Jasmin Jakab; ez erkölcsi lehetlenség; s mivel a czikkben nincs név emlitve, fel vagyok jogositva azt hinni, hogy ez merőben hamis — gyalázatos koholmány — vagy, hogy az egész czikk legkevésbbé sem vonatkozik az én unokatestvéremre.“

„De tegyük fel, hogy igaz," megjegyzé m. Bourreux.

„Semmi a félét nem akarok feltenni," felkiáltott m. Legros.

„Igen, de mégis igaz lehet," erősködék a másik; s azt kérdem, mitevő lenne ön, ha rokona Jakab váratlanul haza érkeznék?"

„Uram," komolyan válaszolt m. Legros, „én mélyen megbántottnak tartanám magamat és kárpótlást követelnék; de feltéve, hogy hazajőne unokatestvérem, a mit lehetlennek hiszek, jogositva érezném magam arra, hogy meg se ismerjem, ugy is csak nagyon homályosan emlékszem személyire."

„Oh de én nagyon is jól emlékszem rá," közbe szólt m. Jasmin ravasz arczkifejezéssel.

„Én az ön tekintélye után nem fognék ráismerni," hevesen kiáltott fel unokatestvére; „valóban az egész dolgot annyira gyanusnak fognám tartani, hogy az én ugynevezett unokaöcsémet tüstént kidobnám az ajtón."

„Igazán nagyon okos bánás mód!" megjegyzém. Bourreux gunyosan. „De" folytatá, más tárgyra forditva a beszélgetést, „még más ujságot is tudok; s derék egy tréfa lesz belőle," hozzá tevé ravaszul. „Tudja meg édes szomszéd," m. Jasminhoz fordulva, „hogy régi szállása ki van adva — ki nem találná, hogy kinek? No, nem akarom függőben tartani — egy tánczmesternek, a ki átvette önnek valamennyi tanitványát; igy hát láthatja, hogy önnek kitették a szűrit," és m. Bourreux nagyon vigan czuppantott e gondolatra.

Ez olaj volt a m. Legros sebzett lelkére; nagyon hosszan és nagyon hangosan kaczagott, a neje és két fia hasonlókép tett. Madame Jasmin is kezdett mosolyogni; a férj, látva mennyire tetszik ez a tréfa barátjainak, azt képzelte, hogy felségesnek kell lennie, s ámbár nem tudta tisztán kivenni, mi a nevetni való benne, mégis kaczagott a mint tudott; de szemeiben köny csillogott, ajkai reszkettek, midőn hét gyermekére gondolva nem tudta, mitévő legyen.

„No," mond m. Bourreux, a ki ez alatt elköltötte reggelijét, „most már, miután megvigasztaltam s földeritettem önöket, ugy hiszem elmehetek." És elment nagyon elégült arczczal.

Pedig, meg kell vallanunk, a hátramaradt egyéneken a vigságnak és derültségnek semmi különös jele sem vala látható. Madame Jasmin elvonult a konyhába sirni; madame Legros, ugy látszék rokonaitól halálosan megsértve érzi magát; a férje, ki többet hitt a hirlapi czikknek, mint megvallani szerette volna, rendkivül durczás és rosz kedvü volt; m. Jasmint egészen megkábitotta a vetélkedő tánczmesterről való hir: husz esztendei folytonos jó hir-neve egy pillanat alatt fel vala döntve. Egy órai mélységes elmélkedés után m. Legros fölkelt s kijelentvén, hogy kimegy a háztól, felhivta nejét, hogy kisérje el; pár percz mulva elmentek a nélkül, hogy unokatestvéröket az eddigi szokás szerint fölkérték volna a velök menésre. M. Jasmin nem bánta, mert az igazat megvallva, beszélni akart a nejével. Mikor ketten magukra lehetének, a gyermekek az ebédlőbe levén bézsufolva, a tánczmester ki kezdé önteni bánatját neje hü keblébe, vádolta magát esztelenséggel és siratta oktalanságát. Madame Jasmin vigasztalta, a hogy tudta: „mindent a legjobban tettél, s még jóra fordulhat minden." M. Jasmin könnyen megvigasztalódott; el akarta hitetni magával, hogy a dolog nem áll épen olyan roszul s legjobb lesz tüstént utána látni. De hogy mit értett ez „utánlátás" alatt, avval sem ő maga sem neje nem volt tisztában; azonban ennek mindenesetre valami kedves dolognak kellett lenni, mert mindkettőjöket rögtön felderitette. E végre fel kellett öltöznie s kimennie a háztól: e műtétek elsőbbike félig sem vala végrehajtva, midőn csengettek az ajtón. Madame Jasmin kikukucsgálva a kulcs lyukon meggyőződött, hogy idegen ember csenget. A becses pár nem kis zavarban volt: m. Jasmin nem menekülhetett az ebédlőbe, mert ott a kilencz gyermek csatázott szokás szerint; a konyhába se vonulhatott ha csak uj ruháit ki nem akarta tenni a zsiros fazekak és serpenyők érintkezésének: a salonban nem maradhatott, mert az idegent máshol nem fogadhatták, szóval m. Jasmin átlátta, hogy toilletjét a hálószobában kell bevégeznie. Vesztegetni való idő nem volt, igy hát ruháit gyorsan felkapkodván, felpattant a pamlagra, keresztül ugrott az ablakon és szerencsésen leérkezett az ágyra. Alig vala bevégezve e kényes műtét, s neje bevezette az idegent a nappaliba.

„Monsieur Jasmin itthon van-e?"

„Itthon uram," válaszolt a nő kissé akadozva.

„Beszélhetek-e vele?"

„Oh igen is, nehány percz mulva," felele madame Jasmin, azon törve fejét, mikép fog kijöhetni a férje.

„Ugy tudom, hogy tánczmester?" folytatá az idegen, s midőn kérdésére ugy van-nal feleltek, „nem nagyon drágás-e?"

„Madame Jasmin épen felelni akarta „teljességgel nem," de férje, ki e beszélgetés kezdetétől fogva nagyon nyugtalan és ideges kezdett lenni, jónak látta közbe szólani. E végre felállva az ágyra, fejét kidugta az ablakon s elköhintette magát. Az idegen tüstént felrezzent s felnézett. „Jóreggelt, édes ur," monda m. Jasmin nyájason; „ugy vélem, önnek velem van beszéde."

„Ugy hát ön monsieur Jasmin?" megjegyzé az idegen, a legnagyobb komolysággal.

M. Jasmin meghajtotta magát.

„És ugy tudom, hogy ön tánczmester?"

„Van szerencsém," válaszolt m. Jasmin; „de ha hivatalos ügyekről akarunk beszélni, engedje meg nekem —" s illő taglejtéssel mutatta, hogy ki akarna jőni.

„Oh, csak tessék!" kiáltott az idegen.

A tánczmester kijött, e kényes cselekvényt

igazán művészi kellemmel és könnyüséggel hajtva végre; s mivel már teljesen fel vala öltözve, nagyon tisztességes alak volt.

Az idegen el sem mosolyodott; s miután m. Jasmin leült, ugy folytatta a beszédet, mintha semmi sem történt volna. Több rendbeli tudakozódás után egyszerre csak azt kérdezte: „lakott é ön ez előtt Rue St. Denisben?“ s miután m. Jasmin igennel felelt, az idegen szárazon megjegyzé, örök kár volt elköltöznie abból a vidékből. Ez a komoly szó arra a következtetésre inditotta a tánczmestert, hogy látogatójának abban a város részben kell laknia; s mivel kérdései természetéből okoskodva olybá nézte, mint leendő tanitványát, az idegességig érezni kezdé a veszélyt, hogy őt előlegesen is elveszti.

„Ah! uram,“ monda búsan rázva fejét, — igazán szomorú esemény hozott engem ide!“ S mintha évek óta ismerte volna, elkezdte beszélni vendégének, mikép tudta meg Jasmin Jakab halálát, s mikép vették rá, hogy mostani szállására költözzék. „Szegény fiu,“ hozzá tevé könyüs szemekkel, „én tanitottam volt tánczolni. — Szegény Jakab! De még van remény,“ monda, magát megigazitva, „igenis uram még van remény: Legros öcsém azt mondja, hogy nem ismerne rá, de én bizonyosan megismerném. Nekem most is lelkem előtt áll — egy jó képü, magas fiatal ember, oh jóval magasabb és fiatalabb, mint az ur, a haja is feketébb, a szine is jobb. Oh én tüstént ráismernék!“

„Ugyde,“ monda az idegen kissé gúnyosan, „ha él az ön unokaöcscse, mi lesz az örökségből?“

„Uram, arra gondolni sem akarok,“ férfiasan válaszolt m. Jasmin; „a vagyon az övé, nem az enyim. Megvallom, roszul esik nekem, hogy haláláról hallottam valaha, minthogy ez nehány kellemetlen körülménynek lett az oka; de még jobban fogok örülni, mikor azt hallom, hogy él. Azonban hagyjuk ezt már annyiba. Ha nem csalódom, ön hivatalos ügyben akart beszélni velem: én teljességgel nem vagyok drágás,“ hozzá tevé kedvkereső mosolylyal.

Az idegen zavarba jött. „Hát, az igazat megvallva —“ kezdé, s itt megállott habozva.

Mig m. Jasmin azon bámult, hogy ez mit jelenthet, a nappali ajtaja megnyilott és m. Legros méltóságosan belépdelt. Észre sem véve az idegent, a ki mihelyt meglátta m. Legros-t, szerényen félre vonúlt a szoba másik felébe, boszusan felkiáltott. „No uram, most már ki vagyok elégitve, tudok mindent. Igen is uram,“ folytatá méreggel, „tudakozódtam, s valósággal meg is tudtam, hogy Jasmin Jakabot, vagyis inkább azt a csalót, a ki az én elhunyt és tisztelt rokonom nevét bitangolja, látták ma reggel ön után kérdezősködni Rue St. Denisben.

„Hála istennek!“ felkiálta egész buzgósággal a tánczmester. „Ugy hát él, s monsieur Bourreux-nak igaza van.“

„Uram,“ monda unokaöcscse, egy tekintetével a megsemmitő megvetésnek, „önnek elment az esze, ön futó bolond; ha rajtam állana, még ma Charentonba*) záratnám. Ha ön nem volna enyyire elvakulva, elámitva, kétszer-kettő-négyi tisztasággal bebizonyithatnám önnek, hogy a monsieur Bourreux értesitése aljas rágalom uuokatestvérem jelleme ellen, a mennyiben őt a legvastagabb következetlenséggel vádolja, — tudniillik, hogy egyszer meg levén halva, azután, nem kevesebb mint két hét mulva, megint valósággal életben legyen! Hol is van csak az a hirlap?“ A mint m. Legros szemei a hirlapot keresve körüljártak a szobában, történetesen az idegenre vetődtek, a ki merőn nézte őt. Mikor tekintetével találkozott, m. Legros meghökkent, s még el is sápadt, azonban gyorsan visszanyeré lélekjelenlétét, kezeit mellén összefonva kihivó állásban és hangon felkiáltott, „nos uram, mi baj? Ugy veszem észre, ön azt akarja mondani, hogy ön Jasmin Jakab, s hogy én elismerem önt! Csalódik, uram, azt én nem teszem: a dolog valósága az, hogy én nem ismerem önt!“

„Jakab!“ kiálta m. Jasmin, s meglepetése tetőpontján egy székre rogyott.

„Oh!“ gúnyosan jegyzé meg m. Legros: „ugy veszem észre, uram, ön elismeri őt: nagyon jól van, édes ur. De nekem is van bizonyságom, ne feledje ön, a ki hallotta, mikor ön azt mondta, hogy el fogja ismerni, igy hát nyilván előre kicsinált dolog az egész!“

„Jakab! Jakab! igazán ön-é?“ felkiálta a tánczmester, számba sem véve m. Legrost.

Jasmin Jakab, mert ő volt az idegen látogató — csak mosolygott válasz helyett, s melegen szoritott kezet rokonával. M. Jasmin Polydor, minden egyszerüsége mellett is, formaság embere volt némileg; s ámbár könnyel töltek szemei, mig rég elveszett unokaöcscsének napbarnitott és megváltozott vonásait nézte, mégis egész komolysággal megölelte s mind két arczán megcsókolta, a régi franczia szokás szerint, mely noha menni kezd ki a divatból, de még ma is megvan az alsóbb osztályoknál és a régi iskola párthiveinél.

„Nagyon jól van, uraim, nagyon jól,“ boszuson felkiáltott m. Legros, a ki dühös érzelmekkel vala tanuja e barátságos üdvözlésnek — „nagyon jól van, a csókolódással várhattak volna mig elmegyek. Mindjárt megszabadítom önöket az én jelenlétemtől, de mielőtt távoznám, hallják meg, mit tartok önökről. Önt uram,“ Jakabhoz — „olybá nézem mint egy csalót, a ki költségbe keverte szerencsétlen rokonait; és ön, uram“ — m. Jasminhoz — „ön egy aljas hypocrita. — Van szerencsém jóreggelt kivánni mindkettőjöknek: ártatlan családom nem lesz tovább kitéve e ház megfertőztető érintkezéseinek.“ Evvel m. Legros nagy méltósággal kiment a szobából. A külső ajtó kü-

*) Őrültek háza.

szöbén azonban megállott és visszafordult, hogy tegyen még egy utolsó döfést. „Édes barátom," monda mosolyogva a tánczmesternek, „mielőtt elmennék, barátilag tanácslom önnek: tanuljon tánczolni, édes ur, — tanuljon tánczolni!"

M. Jasmin hallotta, hogy őt hypocritának nevezték; s mivel természeténél fogva jó kedélyü ember és különben is hajlandó vala kimélni a csalatkozott örökös füstbe ment reményeit, legnagyobb egykedvüséggel tűrte a nem érdemlett elnevezést. De a' béketürésnek is meg van a maga határa; s mikor m. Legros a fenemlitett vakmerő megjegyzésre vetemedett, m. Jasmin fékezhetetlen dühvel pattant föl, s avval az elhatárzott szándokkal ragadta meg azt, a mit kezébe kaphatott, hogy m. Legrosnak fejéhez vágja. Ámbár ez a tárgy egy nagy karos szék talált lenni, ugy felkapta mint a tollat s szándokát valósággal végre is hajtja, ha Jasmin Jakab közbe nem veti magát, m. Legros pedig nyakra-főre ki nem szalad; ez az uri ember nagy rémüléssel rohant le a lépcsőkön, egész utjában tolvajt kiáltva s kisérve orditozó nejétől és gyermekeitől. Mihelyt a m. Jasmin fellobbanása lecsillapult, nagyon szégyelte, hogy ennyire megfeledkezett magáról. Utána is futott volna m. Legrosnak, hogy bocsánatot kérjen vendégszeretet ellenes kitöréseért, de ez a megszeppent uri ember már hegyen völgyön tul volt. Ez nagyban nyugtalanította m. Jasmint. Lelki szenvedését csak az a gondolat enyhitette, hogy a mit tett, csupán müvészete védelmére tette, s ennyiben menthető. Ezt nehányszor ismételve, megerősitette magát abban a hitben, hogy tettének nem személyeskedés volt indoka, hanem a müvészet vala megbántva — mely meggyőződést Jasmin Jakab világért sem gyengitett volna. Mihelyt a tánczmester szokott egykedvüségét visszanyerte, sietett, hogy bémutassa nejét, a ki hallva a m. Legros és férje közötti verekedést, bérohant volt az ajtó mögötti állomásáról, a hol eddig hallgatódzott. Madame Jasmin, noha nem vala annyira meglepetve, mint férje képzelte volna, görcsöket kapott s minden bizonynyal el is ájul, ha az ebédlőből kihallszó vinnyongás eszibe nem juttatja, hogy a gyermekeket jó formán meg kéne dorgálni. De Jasmin Jakab közbe veté magát érettök s igy most az egyszer megbocsátott nekik, sőt az uj rokon kérésére még azt is megengedte, hogy bejöjjenek a nappaliba.

Nem időzünk avval, hogy a Jasmin család mikép töltötte el ezt a napot, mely ámbár több rendbeli csalódást hozott, mégis igazán boldog egy nap volt; se nem ismételjük azt a hosszú elbeszélést, melyben Jasmin Jakab viselt dolgairól adott számot. Az ő története elég egyszerű, nehány szóval eléadható. A hirlapi első czikkről, mely annyi félreértésnek l'n oka, kisült, hogy minden tekintetben alaptalan. Jakabnak nem volt két milliója, hanem valamicskével több egynél; ő házas — de felesége franczia nő — és sok gyermek apja vala; igy hát vége leve az örökösödés minden lehetségének; mégis, csodák csodája, m. Jasmin Polydor nagyon örülni látszott mikor ezt meghallotta, sőt kezeit dörzsölte is örömében. De a Jasmin Jakab historiájának a volt a legkülönösebb része, hogy, mint maga mondá, az az arany, melyet elindulásakor unokabátyja adott, nagy részben befolyt az ő szerencséje megalapitására. Ez meglepte m. Jasmint, mint oly körülmény, mihez hasonlót soha sem hallott, s akkora bényomást gyakorolt képzelődésére, hogy azután sokáig minden ismerősének elbeszélte, mint természeti nagy ritkaságot: mert, megjegyzé, abban az aranyban valami titokteljes erőnek kellett rejleni: különben nem is lehetett volna; madame Jasmin legalább azt erősiti.

Mivel az egyszerű tánczmesternek soha se jutott eszibe, hogy várjon valamit az ő gazdag rokonától, némileg meg vala lepve, mikor az első látogatás utáni napon Jasmin Jakab eléállott vele: mivel ő volt ártatlan oka annak, hogy unokabátyja régi szállásáról körülményeihez teljesleg nem illő szomszédságba költözött, kötelességinek is érzi új szállásról gondoskodni számára. M. Jasmin eleinte hallani sem akart erről, de végre beléegyezett, s nehány nap mulva családjával együtt kényelmesen el lőn szállásolva egy jó levegőjü és tágas lakásba, a mely egyaránt távol esett a kereskedelmi Rue St. Denistől és a divatos Chaussée d' Antintől. Itt a tánczmester hamar kapott tanitványokat; de mivel ezek nem igen bőkezüleg fizették, megbánhatta volna, hogy odahagyta Rue. St. Denist, ha eszébe nem jut a Jasmin Jakab nejének, a ki szép és szeretetre méltó asszony talált lenni, hogy — mivel családja gyorsan szaporodik — nagyon okos és gazdaságos volna unokabátyjuk számára bizonyos évi dijt határozni, az alatt a feltétel alatt, hogy köteles legyen gyermekeiket müvészetében oktatni, s nekik minden előjöhető tánczot betanitani. A férj, kiről az a gyanu, hogy ez a terv nagy részint tőle készült, rögtön közölte m. Jasminnal, ő pedig érettebb megfontolás után (mert noha semmit sem szólott róla, de az uj tánczokra vonatkozó záradék nagy ellenére volt) elfogadta, és hiven teljesitette az egyezmény értelmében részire jutott kötelességét, mert mindig halálos szorongások között volt, nehogy tudtán kivül divatba jöjjön valamely uj táncz, és őt abba a bünbe keverje, a mi az ő szemében nyilvános csalás lett volna.

Kevéssel ezen események után m. Jasmin egy hosszu levelet irt m. Legrosnak, melyben a legkielégitőbb bocsánatkérések után, részletesen eléadta a Jasmin Jakab házasságát, családját és azt, hogy mit tett érette. M. Legros, a helyett hogy megengesztelődött volna, nyilt kihivásnak nézte a tánczmester levelét. Mindössze is csak annyi feleletre méltatta, hogy Jasmin Jakabot és Polydort lelkök ismerete furdalásainak hagyja, de ő a maga részéről soha meg nem bocsáthat nekik. Csodála-

tos, hogy m. Bourreux örült a m. Jasmin szerencséjének, még inkább örült volna ha másképp üt ki a dolog, de igy is tetszett neki. Mivel Rue St. Denisben fölfedezték hogy a m. Bourreux vagyona csak némi évi járulék, mely az ő halálával megszünik s következőleg nincs mit eltestáljon, az öreg ur fontossága nagyot csökkent, azonban örömmel irhatjuk, hogy ez által tetemesen javult a kedélye.

A Jasmin család jó módu és boldog. Monsieur Jasmint megzavarta volt a polka-mania, de már avval is kibékült. Nejét szebbnek tartja, mint valaha, és gyermekeit bálványozza. Átalában véve ő ritka példány a mai világban, azaz boldog és megelégedett ember. Merőben elfeledte, hogy egyszer még gazdagnak is hitte volt magát, de azt mondják, maig is emlékszik azokról a nyomorokról, melyeket divatos lakásán kellett kiállania.

IRODALOM.

A magyar nemzet classicus irói. (Kiadja Toldy Ferencz Pest 1863. Heckenast). E becses és olcsó gyüjteménynek ujabban ismét hét kötete jelent meg. Bajza összegyüjtött munkáiból a harmadik és negyedik; Virág Benedek „Magyar századai"-ból pedig mind az öt kötet. Ez ujabb két kötetben Bajzának részint történelmi kisebb, részint széptani dolgozatait veszszük, melyeket Toldy „irások"-nak nevez, a német Schrift mintájára, a mit mi a magyarban nem tarthatunk szerencsés kifejezésnek. Örvendünk, hogy Bajzának e kiadása sokkal teljesb, mint az 1851-ki, melyben, ha jól emlékszünk, birálatai és polemiái teljesen hiányzottak. Nem tudjuk: vajon a negyedik kötettel be vannak-e végezve Bajza összegyüjtött munkái, járul-e még hozzájok ujabb kötet? Ohajtjuk, hogy járuljon. Nevezetesb polemiáiból még bizonyára kitelnék egy kötet, s hiszszük, hogy szivesen fogadná a mivelt közönség. Ama polemiák sok világot derítnek irodalmunk 1830 és 1848-közti korszakára, de másfelől Bajza prózájának ereje leginkább polemiáiban nyilatkozik.

Virág Benedek Magyar Századai egészen teljesen e gyüjteményben látnak napvilágot. A régibb első és második kiadás nemzetünk történelmét csak Zsigmondig tárgyalja, e harmadik egész a mohácsi veszedelemig. Toldy egy egész kötetnyi kéziratát fedezte föl Virágnak a nemzeti muzeum könyvtárában. De halljuk magát a buzgó kiadót. „Virág Magyar Századai — mond Toldy az ötödik kötet előszavában — Zsigmond király haláláig a szerző életében jelentek meg. Tudtam, hogy azokat folytatta; emlékeztem, hogy élete utolsó évtizedében ismét felvette a megszakadt fonalat, buzditva Madarasi Ferencz püspök által is, kinek erélyes közbenjárása tette volt lehetővé, hogy a könyvvizsgáló hivatalnál fennakadt munka világot láthasson, s magától hallottam, hogy azt a mohácsi veszedelemig viszi. Tudtam azon felül, hogy kevés irásait halála után, Horváth István, jótevője mig élt, eltakarittatásának eszközlője midőn elhalt, magához vevén a vég elveszéstől megmentette. De hiába kerestem a Századok folytatását a nemzeti muzeum lajstromaiban, a hová Horváth István összes könyv- és kéziratgyüjteménye került; hiába Virág egyik hü tanitványánál, Reseta Jánosnál, kinél az, ha amott nincs, valamely szerencsés eset folytán maradhatott. — A nyomtatás már folyamatban vala, midőn egy előttem ismeretlen hazafi meglátogatott, tudakolva: birom-e, adom-e a kiadatlan folytatást, mely, hogy létezett, ő is biztosan tudja. A mutatott buzgó részvét ismét a muzeumba vezetett, s most már nem nyugodva meg a Virág ott levő némely (nyomtatott) munkái kéziratának czimein, előkértem azon négy nyalábot is, mely mint Virág „rendezendő" vegyes irásai voltak ideiglen bejegyezve. S ezek valójában képzelhetlen chaoszát mutaták a mindennemüségnek: egyes lapokon s féliveken töredékei, fogalmazatai ismeretes dolgozatoknak, számtalan, többnyire a nyelvre vonatkozó jegyzés, apró kivonatok, lapokon, papirszeleteken, szakadékokon, közbe-közbe itt-ott egy Virághoz szóló vers és levél különféléktől, apró nyomtatványok is, de — szétszórva, mintegy behintve a négy külön nyalábba, számos egyes negyedrét lapok is, melyek elsőin a Századok megjelent köteteinek némely, egykor a nyomdából visszakerült, féliveit ismertem fel. Reménytől s a csalódás félelmétől remegő kebellel kezdém már a következő ily negyedrét leveleket és féliveket vizsgálgatni, melyeken — ó öröm! — csakhamar a későbbi évek történeteiből is vettem észre részeket; majd az érzéseimben részvevő buzgó könyvtárnok Mátray Gábor ur engedelmével ki-kiszedegetvén azokat, kezeim közt mintegy 170-180 hol levél, hol szakadék gyült, mi mind része a századok egy ujabb kötetének, de rendezetlen, lapozatlan, részben tisztázatlan, töredékek. Hü kezeimre bizatott e halmaz s ime: nehány óra alatt rendezve előttem állt az általam rég elveszettként meggyászolt, *most szerencsésen felfedezett kötet*, de tetemes hiányokkal, melyeket kétségtelen nem a szerző hagyott. Világos lett előttem, hogy Virág irásai, a közvetlenül halála után szobájában működő valamely értetlen s kegyeletlen kéz által, mint hasznavehetetlen poros lom, már szétszórattak, midőn Horváth István azoknak már csak maradványait menthette meg."

Igy fedezte fel s adta ki Toldy Virág történelmi munkájának ötödik kötetét, mely a nyolczvankilencz évre terjedő időszakból negyvenegy évet teljesen igyekszik adni. Valóban Toldy buzgalma régibb iróink munkáinak fölfedezése és kiadása ügyében köszönetet, sőt hálát érdemel. Kár,

hogy az a különben megfogható és természetes rokonszenv, melylyel az általa fölfedezett vagy kiadott irók után viseltetik, néha tulzásokra ragadja, Virág Benedek Magyar Századait is feljebb becsüli, mintsem kellene. E munka mindig tiszteletre méltó emléke marad fölzsendülni készülő történetirásunknak, nem csak az összeállitásra, hanem az előadásra nézve is, de azt a plastikai alakitást, melyről Toldy emlékszik, bajosan lehet feltalálni benne. Virág Tacitusi érzületéről sem lehet szó, mit Toldy szintén megemlít. Az a mély gyülölet, fájdalom s mégis nyugalom és méltóság, mely Tacitust jellemzi, sehol a mi különben felvilágosodott, hazafias de jámbor szerzetesünkben, kit mélyebb szenvedély és melancholia aligha zaklattak.

—g.

KÉPZŐ MŰVÉSZETEK.

Észrevételek Ormós Zsigmond czikkeire a „Széchenyi-szobor“ ügyében.

Bocsásson meg t. szerkesztő ur, hogy én is szaporitom a szót e számtalan hasábon végigvitorlázott ügyben*), de igérem, hogy czikkecskémnek lesz legalább egy érdeme: a rövidség.

Sok minden dologhoz tartozó és nem tartozó volt elmondva O. Zs. czikksorozatában, melynek veleje oda ment ki, hogy: *Széchenyit szónokolva kell faragtatnunk, midőn az akadémiának egy évi jövedelmét felajánlja.*

Távol legyen tőlem, hogy én O. Zs. müismereteit kétségbe akarjam vonni, vagy kárhoztassam azért, hogy encyclopoediai modorban felhalmozott adatait közölte: mert hisz azokban sok jeles ember eszméje nyilvánult**); de azt hiszem, hogy a művészetek, illetőleg a szobrászat ilyetén theoretikus felfogása rosz utra vezethetné mind a pályázatot kitüzőket, mind pedig a pályázókat.

Egészen theoretikus fogalomnak tartom én, hogy Széchenyit beszélve állitsuk elő, midőn bizonyos pénzmennyiséget megszavaz. Ez kivihetetlen, mert a szobrászatban, — de a festészetben is — fődolog az, hogy a situatiót aláirás, vagy egyéb magyarázat nélkül ismerje fel a néző, *ha jól akar kifejezve lenni.*

Már pedig igen kiváncsi vagyok arra a Canova szellemü művészre, ki e problemát megoldja.

Kérdjük: hogyan lehetne kifejezni plastikában, hogy valakinek meglássék arczáról vagy mozdulatából: mennyi pénzt ajánl fel épen az akadémiának, és épen az országgyülésen? Hol van a szobrásznak hatalmában legkisebb árnya is oly eszköznek, mely egyes álló alaknál az országgyülést kifejezhetné, mihez terem, hallgatóság és szónoki szék szükségeltetnék?

Igen, a festész nagyszerü csoportozatokban ezt mind odafestheti, de a plastikának más szabályai vannak. — Nem ugy látszanék-e Széchenyi, ha igy állitanók a szabad térre, mintha a járó-kelőkhöz tartana beszédet, mi minden esetre komikus hatást gyakorolna mindenkire? A felajánlott pénzről pedig eszembe jut egyik barátom tréfás kérdése, midőn bizonyos folyóirat czime fölött tanácskoztunk. Valaki ugyanis azt inditványozta, hogy a lap czime legyen „Zászló,“ mely czimképül rajzoltassék hármas bérczre. Erre barátom ezt a kérdést intézte egy, a társaságban rajzolni tudó egyénhez: „nem lehetne-e a zászlót ugy rajzolni, hogy azt a hármas bérczből kinyuló kéz tartsa és megismerhető legyen Petőfi keze?“ „Bizony — felelt a kérdezett — ha csak rá nem irjuk, hogy Petőfi keze, mint a „Bolond Miská“-ban szokták a krinolinokra, hogy: Olaszország, Ausztria stb. máskép nem lehet.“

Igy van ez a felajánlott pénzzel is: ha csak oda nem irjuk, hogy Széchenyi most ennyit meg ennyit ajánl fel az akadémia megalapitására, az alakról azt soha senki megtudni nem fogja. Rá lehet ugyan fogni, de igy absolut becsü művet ne várjunk.

Van azonban még több, hasonló gyenge oldala is O. Zs. czikkeinek.

Midőn monumentális modorban nagy embert akarunk előállitani, ha már épen nem elégszünk meg az egyszerün álló alakkal s vele valami jellemzőt akarunk tétetni: a situatiót egyéniségéhez képest kell választanunk. Már pedig Széchenyi nem volt *par excellence* szónok s igy egyénisége a szónoklás által legkevésbbé volna jellemezve. Mi más minden eszköze lehet a művésznek Széchenyit jellemezni, nem tartozik ide, s e részben, azt hiszem, cseppet sem szükséges a szobrászoknak valamit előirni s azzal szabadságukat mintegy megkötni akarni. — O. Zs. eszméje lehet első pillanatra kevesebb müfogalmakkal biró egyének előtt tetszetős, de mélyebb megvizsgálás után be kell látnunk, hogy biz az halva született gyermek.

Ily előirásoknak azután meg van azon rosz oldaluk is, hogy a művészekben a tervkészitésnél scrupulust támaszthatnak s önállóságukat veszithetik, ha a nyilvánosság előtt hallgatással helyben hagyjuk az efféle feltételeket.

És ily hatást gyakorolhat ez majdan a birálókra is.

Hagyjuk meg a művészek szabadságát! Állitsa Széchenyit mindenki elő ugy mint gondolja, s meg vagyunk győződve, hogy sokkal több sike-

---

*) Oly *számtalan* mégsem volt a hasáb. De közlöttük, mert tárgya korszerü vala, s mert nem fölösleges nálunk szépmüvészeti tárgyakról beszélni, ha bővebecskén is. *Szerk.*

**) O. Zs. urat nem is arra kértük fel, hogy szakemberek számára irjon, hanem irjon a nagy közönségnek, terjesztve ismereteket, melyek a szakértők előtt már talán nem újak, de azért emlegetni lehet és kell. *Szerk.*

rült mű fog beérkezni a pályázatra, mint ha — recipék által előre terrorizálván*) a művészeket — a művek nagy része egy kaptafára lenne ütve.

BALOGH ZOLTÁN.

Még egy szó a Széchenyi-szobor ügyében. A „Koszorú“ hasábjain *„Gróf Széchenyi István emléke milyen legyen?“* czim alatt Ormós Zsigmond urnak igen alapos és szépészeti szempontból is teljesen méltánylandó czikke jelent meg.

Tudom, hogy e lapoknak nem lehet feladata egy tárgynál — bár mily fontos is az — mértéken túl időzni; de a leendő legnagyobb magyar emlékoszlopának ügye még egy pár szót itt is megérdemel.

Részemről Ormós Zsigmond ur véleményét — egyetlen körülményt kivéve — teljesen osztom.

Ez egyetlen körülmény, melyben véleményem eltér, inditványának azon része, mely igy szól: *„Tüntesse a nagy férfiut a magyar akadémia megalapitására tartott szónoklatában, stb. szemeinkbe.“*

Az inditvány ezen részét több okból nem lennék hajlandó aláirni; és pedig

Először: mert valamely szobornak azt, kit megörökiteni akar — köz felfogás szerint — azon helyzetében kell feltüntetnie, mely életének és hatásának fő momentumát képezi. Ugyde Széchenyi életének és hatásának az akadémia részére tett ajánlata *nem* fő momentuma; az csak egy *mások szónoklatára* fellelkesült hazafinak százakkal egy sorompóban álló áldozat készsége s a nagy pályának csak kezdete. Tudtomra Széchenyi itt nem is tartott szónoklatot. Ó Nagy Pál lelkes szavára, — csak mint hallgató a kerületi ülésen — egyszerüen felajánlá egy évi jövedelmét. Ez áldozat tagadhatatlanul nagy és nemes; de ezt megtette más is, kinek szive s értéke van; mig Széchenyi sokat tett később olyat, mit más nem tett, sőt nehezen tehetett.

Másodszor: Széchenyi az 1825-iki országgyülés e nevezetes momentumának legszebb tüneménye ugyan, de nem fő tényezője. Nagy Pál lelkes szónoklatára ugyan ezt tették mások is, — s igy az akadémia Széchenyi fellépése nélkül is alapitva lett volna, — mig sok egyébnek mind eszméje, mind kivitele egyedül az ő érdeme.

Harmadszor: Széchenyi az akadémia alapitására tett ajánlata alkalmával nem volt több, mint egy addig alig hallott nevü huszár százados a Hessen Homburg-féle ezredből. Nem akarok levonni a megdicsőült gróf hadi érdemeiből, — de azok — *a más téren szerzettekhez képest csekélyek.* Ugy de Ormós Zs. ur inditványa szerint vagy a huszár egyenruhát kellene róla levennünk, — s ez esetben vétenénk a történeti hűség ellen; vagy katonai szobrot állitanunk, mely a Széchenyiről alkotott fogalomnak kevéssé megfelelő s mely az elhunytnak oly functiójára vonatkoznék, mi a nemzet előtt legkevésbbé tette feltünővé.

Negyedszer: Széchenyinél volt a magyarnak nagyobb szónoka, *maecenása és katonája,* mig *tervezője és állambölcse* alig; azért részemről a fősulyt inkább ezen lényeges tulajdonokra helyezném.

Ez okból nézetem szerint Ormós Zs. ur véleménye ide lenne módositandó:

„Legyen meg rajta a csendes nagysággal párosult nemes egyszerüség, nyugodtság és természetes fesztelenség. Legyen az könnyen megérthető s igy allegoria nélkül.“ *Tüntesse a nagy férfiut, jobbkézzel egy melléje helyezett állványon fekvő tervrajzokra nehézkedve, mint gondolatokba merültet, vagy uj eszmétől megragadottat élte delén,* „élethü s müvészi felfogásu arczczal, dombormü ékesitésü talapzaton, szokásos magyar *disz*-öltönyében, fedetlen fővel és érczöntetü szoborban szemeinkbe.“

Vagy, ha a szobrot környezetével még szorosabb összeköttetésbe akarjuk hozni, módositványom ide igazitandó:

Tüntesse a nagy férfiut, mint müvein (a lánczhidon stb.) nemes önérzettel széttekintőt szemünkbe.“

P. SZATHMARY K.

---

*) Egyéni vélemény még nem *terrorizmus.* Az oly művész, kit efféle dolog *terrorizál,* nem sok bizodalommal lehet maga és tehetsége iránt. Különben mi is azt tartjuk, hogy a művészeti felfogást a művészre kell biznunk. És egyátalában nem akarjuk, hogy a „Koszorú“ legyen az a tér, hová e tárgyban a két haza összes *szavazata* begyüljön. Azért e két rövid czikkel — kivéve, ha nagyon figyelemre méltó dolgozat érkeznék — bezárjuk az e tárgyu vélemények közlését. *Szerk.*

ZENE.

Márczius 15-kén hangzott el a negyedik s egyszersmind utolsó philharmoniai hangverseny. — Mozárt „Figaro lakodalma“ nyitánya volt az első szám. Ha jól emlékszem, mult őszszel szó volt Beethoven „István király“ czimü nyitányáról. Minő kár, hogy csak üres szó volt. E mü annyival érdekesebb lett volna, mert a ma romjaiban heverő német szinház megnyitása alkalmára, s magyar stilban van szerkesztve. — Mi az oka, hogy az egész idény alatt legalább egy magyar darabot nem adtak? — Figarot már annyiszor játszták ugyan a nemzeti szinházban, hogy jelenleg kevés próbával is jól mehetett; de miért adnánk helyet a philharmoniai hangversenyekben a szinházi gazdálkodásnak? Kényelem, s megint csak kényelem! — Hofbauer Zs. kisasszony nagy hatással énekelte Mendelssohn „Paulus“ oratoriumának egy áriáját. Ezt követte Beethoven negyedik zongoraversenye (58-ik mü). Satter Gusztáv ur, ki e hó 14-kén adta az Europa szállodában második hangversenyét, s Mozárt menuetjén kivül

csak saját zeneköltményeit játszta, most Beethoven szép hangversenyével egészen másképen hatott. Ha a tisztelt művész felhagy önszeretetével, s a klasszikusok mellett marad, vagy legalább a modern irodalomból elismert zeneköltők jelesebb műveit választja műsorába: mindég elismerésben részesül s koszorut nyer. — A zongoraverseny második része (Andante) különösen szép, és szépségéhez méltóan volt előadva. Ily zeneművek minden időre szólanak, s nem fognak elévülni. — A negyedik szám a Zellner historiai hangversenyei óta ismert kis canzonetta volt Scarlatti Sándortól. E dalocskáról annak idejében emlékeztem, s most már előre megirhattam volna: hogy a közönség ismételtette, s Hofbauer kisasszonyt tapsviharral árasztotta el. — Miután azonban a philharmoniai előadásoknak főfeladata az absolut, azaz: hangszeres zene, s az ének csak eltürt vendég, (csemege a gyengébb gyomrok számára, melyek az erőteljes étkeket nem képesek megemészteni) azt hiszem: egy dal elég lett volna. — Bezárta az egészet Volkmann lágy D. symphoniája. E művét a jeles zeneköltő, kire Pest városa méltán büszke lehet, e tél folytán irta, s utolsó hangjegyei alig voltak megszáradva, mikor már próbákat tartottak belőle s előadták. Mondanom sem kell, hogy ily esemény, Volkmannak egy ujabb műve, első symphoniája, annyira érdekelte a zenészeket, mint az európai nagy diplomaták szokták a politikai lapok szorgalmas olvasóit, kik reggelizés közben soha sem érzik izét a kávénak, s minden figyelmüket ama lapok valamelyikére központosítják; ebéd alatt elbeszélik a mit reggeltől délig olvastak; délután a Lloyd esti lapja miatt a pipa is kialszik szájukban; éjfélig rendezik a világ sorsát, s kimagyarázzák, hogy bizonyos esemény miért ütött ki másképen, mint megjósolták; álmukban Európa nagy mephistóival kézen fogva társalognak, stb. stb. s mindemellett a politikához keveset értenek. Igy ama megcsontosodott zenészek, kik előtt nem tanácsos valamely számot mondani, mert azonnal rákiáltják, hogy az Schumann, Mendelssohn, Beethoven stb. annyi meg annyi opusa, s elkezdik vagy fütyölni, vagy énekelni. — Volkmann Schumannak kortársa; mindketten szászországiak, s mindketten egy uton indultak. — Nem akarok ugyan olyan harczot támasztani Pest kritikusai, zenészei s műkedvelői közt eme két név emlitésével, mint volt egykor Némethonban a felett: vajon melyik nagyobb költő: Schiller vagy Goethe? mindazáltal Volkmannt s Schumannt nem nem választhatom el egymástól, s olyanforma párhuzamba teszem őket, mint áll Ricz Mendelssohnhoz. Ricz a legnagyobb szerencsével követi Mendelssohn nyomdokait; Volkmann zenéje egészen Schumann stil. Jelen művének első része a többi felett áll, s felcsigázva a hallgatók érzékét, nem képes végig e vonalon maradni. Második részében sok költői szépség van ugyan, de a harmadikban — melynek kezdete ellen semmi kifogásunk — bizonyos intermezzo lehangoltságot okoz. Utolsó részében sem oly kerek s nagyszerű, mint az elsőben. — Hangszerelése — a második rész kivételével — többnyire mindenütt tömeges, s ez bizonyos egyhanguságot okoz. E rövid észrevételeket azonban korántse vegye az olvasó kicsinylésnek. A kit Schumannhoz lehet hasonlitni, annak gyengeségei is szépek, s ha néhol homályosak, e homályt szintén szépségük okozza. — És most a jövő idényig köszönet szavazásom mellett búcsut veszek a philharmoniai hangversenyek rendezőjétől — Rosti Pál urtól — kinek buzgalma következtében éledtek fel a haldokló hangversenyek. A zenedének, mint eme hangversenyek kezelőjének, magyar zenénk szerény képviseltetése szempontjából, jobbulást kivánok.

Szólanom kellene most Soupper Jenő magán dalnok művész hangversenyéről; de fájdalom! a hangversenyen nem voltam jelen. Egyébiránt a művész ur még egy második hangversenyt ad, s ekkor alkalmam lesz mulasztásomat helyrehozni. Addig is historiai szempontból álljon itt S. ur első versenyének a napja: márcz. 19-ke.

Márczius 20-kán meg' a magyargazdasszonyok tettek ki magukért; nem ugyan valamely izletes töltött káposztával, hanem a muzeum nagy termében zsufolt padok előtt adott hangversenyükkel. — E hangverseny jövedelme az árva lányok ápolására volt szentelve. Hogy a magyar gazdasszonyok igen jó gazdasszonyok, abból kitetszik, hogy a verseny idejét délután három órára tették, mi által az árva leányoknak a világitás költségét — legalább is 50—60 forintot — meggazdálkodtak. Az előadott művek sora a következő: 1) Nyitány Struenseehez, Meyerbeertől; két zongorán 8 kézzel előadták: Neszveda Anna, Kiss Irén kisasszonyok és Mutschenbacher V. s Fetter G. urak. 2) Magyar dal Eltértől; énekelte Haris Mihály ur. 3) Magyar ábránd, két zongorára, Thern Károlytól; előadták Thern Vilmos és Lajos testvérek. A két kis művész ez uttal sokkal nagyobb szabatossággal játszott mint a multkor, s előadásuk az egész hangverseny fénypontja volt. — 4) Jó éjt szivem, Abt F.-től és La Promessa, Rossinitől; előadta Grossinger Goriupp Clementina asszony. 5) Kettős dalok Mendelssohntól; énekelte: Hajnik Paula és V. H. Orosz Biri kisasszony. — 6) Nagy ábránd a Hugenották felett, szerzé s előadta Satter Gusztáv ur. A művész ur művei felett már elmondtam a mit röviden lehetett. — 7) Romanza, Huber Károlytól; énekelte Kralovanszky Kiss Etelka asszony. — 8) Hármas „Hans Heiling"-ból, Morschner H.-től, énekelték: Szegal Gabriela, Oroszi Róza k. a. és Institoris K. ur. — 9) Moletto, Mendelssohntól, nőhangokra; előadták: Hajnik Paula, Pifko Riza, Kendelényi Fanni, Orosz Biri k. a., Grossinger Clementina és Kralovanszky Etelka asszonyok; Hirschfeld Laura, Höck Karolina, Hönig Hermina, Joanelli Laura, Kiss Irén, Kobelt Irma, Kohn Amalia, Neszveda Anna, Oro-

szi Róza, Oszvald Luiza, Porges Rozália, Rebán Anna, Rosenthal Hermina, Schwarz Róza, Schweidel Anna, Szegal Gabriella, Szuk Erzsébet, Trux Mária, Uhlar Amália kisasszonyok. Éljenek! Éljenek! Éljenek! — A magyar gazdasszonyok minden tekintetben dicséretet érdemelnek, s ha szabad, csak két rövid észrevételt teszek: Nem gazdasszonykodtak eléggé a hosszu müsorral, melyből kevesebb is elég lett volna; s igaz, hogy egy pár magyar darabot is adtak, de a magyar gazdasszonyoknak egészen magyar hangversenyt kellett volna rendezni. — Egyébiránt, ha öreg napjaimban előadó müvészetre vetve fejemet, hangversenyt akarnék adni: ugy csakis a magyar gazdasszonyok pártfogásába ajánlanám magamat.

BARTALUS ISTVÁN.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Márcz. 23.)

A kártyavetönö. Dráma 5 felv. előjátékkal. Irta Séjour Victor, forditotta Feleki Miklós. — Holmi alsóbb rendü szinpadok számára való franczia szinmü, melyet szerzője alkalmasint akkor irt, midőn a Mortara-féle eset foglalkoztatta a közfigyelmet s igy kedvező alkalom nyilt a közönség kiváncsisága kizsákmányolására. Hosszu és unalmas mü, melyben van ugyan elég mesterkedés, de annál kevesebb valódi költészet.

Géméa, zsidónő, férjével együtt örökségi ügy miatt elutazván, még csecsszopó lyánykáját Márthánál hagyja, kinek férje a tengerészetnél szolgál. A lyánka megbetegszik; Mártha gondosan ápolja, sőt gyógyulásáért istenhez könyörögvén, togadást tesz, hogyha a gyermek megél, megkereszteltetni. A gyermek felgyógyul. Martha teljesiti a mit fogadott, végrehajtatja a keresztelést, az annunciata kolostorban, honnan egy magas rangu hölgy magával viszi a gyermeket és sajátjának fogadja. Az anya haza jő s nem találja gyermekét. Martha csak annyit vall meg, hogy megkereszteltette, de arról, hogy ki az a hölgy, ki sajátjának fogadta, mélyen hallgat. Az apa is megjő, mind ketten reá támadnak. Martha ijedtében szörnyet hal és titkát sirba viszi. A zsidónő elindul a világba keresni gyermekét.

Ennyi az előjáték, mely meglehetős szükségtelen rész ugyan, mert magába a darabba, mint multat, bele lehetett volna szőni, de mindamellett legjobb az egészben. Legtöbb benne a drámai fejlődés és költői igazságszolgáltatás. Martha fogadalmából, mely jól van motiválva, önként foly az egész bonyodalom. A zsidónőt, ki nyereségvágyból utazik el mintegy nemesiskép éri leányának elveszte, mig Martha halála a megrablott anya elégteleként tünik föl, noha nagyon materialistikus eszközzel van kivive, a mennyiben, ha jól vettük ki, Martha nem annyira a belküzdelem és ijedtség szorongatásai között hal meg, mint inkább abban, hogy, mint szoptatós nőnek, a tej a fejibe megy. A többi részben, a tulajdonképi drámában, ennyi sincs, az egész egy csoport drasticus esemény gyuradéka, melylyel a szerző nem egyebet czéloz, mint kinozni a kedélyt, ha ugyan a nézők elég együgyüek kinoztatni magokat.

A dráma mintegy 17—18 évvel kezdődik később. Genuában vagyunk. Martha fia, Ottavio, kit anyja a Géméa boszuja elől atyjához a hajóra küldött volt, már házasulandó fiatal ember, Doriani gróf, atyja érdemei következtében, ki egyszerü tengerészből admiral lett. A zsidó lyány, keresztyén néven Paula, Lomellini herczegné leánya és Ottavio arája. Géméa kártyavetőnő lett, nem szükségből, mert gazdag, egyik rokonától milliókat örökölt, hanem mert azt hiszi, hogy igy sikeresebben felkutathatja elveszett lyányát. Egy csoport, részint szükségtelen, részint hosszura nyujtott jelenet után, Géméa megismeri a herczegnében, ki hozzá kártyavettetés ürügye alatt pénzkölcsönért jött, azt a nőt, kinek uti kocsijában, mindjárt a Martha halála után, reá ismert volt lyánkájára, kit megtámadván, meg is sebzett körmével, de a ki aztán sebesen elhajtatott, s azóta egész mostanig szeme elébe nem került. Géméa szobájába zárja a herczegnét, leányához rohan a herczegi palotába, elmondja, hogy ő az anyja, mit azonban Paula nem hihet. Ezalatt Ottavio egy becsületes gazemberrel, Rucchionival, ki az egész darabban sokat lábatlankodik, kiszabaditja a herczegnét. Géméa felszólitja őt, hogy esküdjék meg Paulára, mint saját gyermekére; a herczegné kész a hamis esküre, de minél inkább közeledik a térdeplő szent képéhez, annál inkább elhagyja ereje, nem tud hamisan esküdni s Paula meggyőződik, hogy ő csakugyan a kártyavetőnő leánya. Géméa magával viszi megtalált gyermekét, Genua legszebb palotáját veszi meg számára, mindennel elhalmozza, a mit csak pénzen szerezhetni, de Paula nem boldog. Anyja azt kivánja, hogy azt a nőt, kit eddig anyjaként szeretett, gyülölje vele együtt. Paula nem gyülölheti, de a mi több, valódi anyját sem szeretheti ugy, a mint ez kivánná. A herczegné látogatása heves összeütközésre ad alkalmat. Mindkét nő magának követeli a lyánka szivét; egyik szülési fájdalmait hozza fel, a másik nevelési gondjait; amaz Izrael istenére hivatkozik, ez keresztyén vallására emlékezteti. A két anya küzdelmei közt a szegény leány ereje megtörik és megőrül. Az orvosok nem birnak segitni a bajon, azonban segit ő maga magán, a mennyiben visiói vannak és fölfedezi az egyedüli orvosszert, mely őt meggyógyithatja, mi nem egyéb, mint az, hogy a két anya béküljön ki és szeresse egymást. Az anyák kibékülnek, Paula megyógyul és végre valahára, mintegy fél tizenegy óra felé, a függöny legördül.

Az ember azt hitte, hogy a gyermekét nem

találó anya Martha fián, Ottavión, igyekszik boszut állani, s az ez által fölidézett nemesis alatt vész el, mind maga, mind leánya, mind a herczegné. Igy némi tragikai szükségesség kapcsolta volna össze az eseményeket, azonban a szerző másnemü hatást vadászott. Tudta, hogy közönsége előtt kedvesb a kalandos és érzékeny, mint a valószinü és költői. Neki kinozni kellett az ártatlan leányt, mert ez megható, rajzolni egy herczegnét, ki nagyon affectálja az anyai szeretetet, melyet oly mértékben teljességgel nem érezhet, mert ez curiosum, és végre kibékitni a boszut lihegő zsidónőt, mert a sok köny után jól esik egy kis vidámság. Egyébiránt az egész darabból csak az a tanulság, hogy az ember ne igyekezzék zsidóhölgynek születni, mert könnyen két anyára tehet szert, kik szeretetökkel megőrithetik, s nem mindenki lehet oly szerencsés, mint Paula, hogy belőle hamar kigyógyuljon.

Nehány jelenést kiválón megtapsolt a közönség, de ez nem a költőt illette, hanem Jókainét, ki Géméa szerepét kitünően játszta. Hogy a közönség nem igen kedveli e darabot onnan is kitetszik, hogy másnapi ismétlésére kevesebben jelentek meg. Nem búsulunk érte; a nemzeti szinház közönségének jó ha van egy kis önérzete, s többre becsüli magát a Porte St. Martin közönségénél.

GY. P.

VEGYES.

— Hétfőn az akadémiában *Purgstaller* József tartott előadást, ily czimü értekezését olvasván fel: „A czélszerüség eszméje.“ Az egészben Kant bölcselmi nézeteit adá elő a „czélszerüség“-ről, kisérve saját biráló észrevételeivel. Sokkal elvontabb tárgy, mintsem hogy vázlatába is ereszkedhetnénk. — Azután a titoknok mutata be a m. kir. helytartó tanácstól érkezett statistikai adatokat s olvasá a marosvásárhelyi tanári karnak egy levelét, melyben a t. kar tudósitja az akadémiát, hogy ennek részére Apáczai Csere logicája másolás alatt van, söt arra az esetre, ha az akadémia e ritka könyvecskének uj kiadását elvállalná, a t. kar hajlandó lenne az eredeti példányt is felküldeni. Határozatba ment, hogy az elnökség kéressék fel e különben is kicsiny munka nyomtatási költségeinek utalványozására, a marosvásárhelyi tanári kar pedig felküldésére az eredetinek. Ugyan e levél másik pontjára elhatározták, hogy a mely kedvezményben a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár az akadémia kiadványaiból részesül, az a ref. főiskola könyvtárára is terjedjen ki. — A Teleki-jutalomra pályázott „Tarnóczi Sára“ czimü szomorujátékot szerzője lemásolás végett visszakérvén, a rendszabályok értelmében csak az akadémia helyiségeiben engedtetik meg a lemásolás. Egyéb tárgy ezuttal nem volt.

* Emlitettük volt, hogy Deák Ferenez, mint a Vörösmarty-árvák gyámja, felszólitotta a pesti könyvárusokat: tegyék meg ajánlataikat, melyekkel Vörösmarty minden munkáit sajátjukká kivánnák tenni. Az ajánlatok megtörténvén, a tulajdonjog tiz évre Ráth Móré lőn, ki a legtöbbet, 9000 frt, igérte. Az előre megszabott föltételek kötelességévé teszik a kiadónak hogy legalább egy, lehetőleg hibátlan teljes kiadást rendezzen, és hogy a kilenczedik és tizedik évben uj kiadást ne nyomasson. Csak örülhetünk, hogy valahára megértük e rég ohajtott teljes kiadás eszközlését s reméljük, hogy Ráth Mór, valamint kiadványainál rendesen, úgy ez alkalommal is a munkához méltó kiállitásról fog gondoskodni. A müvek irodalmi rendezését Gyulai Pál vállalta el.

* Mult vasárnap és csütörtökön búcsuzott el Füredi az őt annyira szerető közönségtől; amakkor a „Két pisztoly“-ban, emekkor pedig „Rigoletto“-ban. Nagy veszteség ugyis szegény szinházunkra, de legkivált a népszinművek kedvelőire nézve, — de kevés méltányat is az igazgatóság részéről, ki a „népdalok hősét“ és veteránját ily könnyen bocsátja el magától, — reméljük csak rövid időre.

* A mult számunkban emlitett árverés, melyen az irói-segélyegylet javára rendezett sorsjátékból fönmaradt tárgyak becsárukon felül keltek el, az emlitett egyletnek mintegy 600 forintot jövedelmezett.

* A pesti jogász műkedvelők a Kisfaludy-emlék javára, a népszinházban f. h. végén Dobsa „Egy bukás sikere“ czimü vigjátékát elő fogják adni.

* A kolozsvári ref. tanodai ifjuság ez évre is kiadja „Korány“ czimü zsebkönyvét, könyvtára javára. Szép a buzgalom. Előfizetési ár 1 ft. Az ivek majus 15-éig b. Wesselényi Miklóshoz (Kolozsvár, piacz-tér, nagy Bánffy ház 72. sz.) küldendők.

* A pályázni szándékozóknak emlékezetébe hozatik, hogy az 1861-ki akad. nagygyülés által kitüzött Gorove-jutalomtételre „a népiesről“ úgy szintén az akkor már ismételve hirdetett Marczibányi-jutalomtételre „a magyar nyelv ujitás történetéről“ készült pályaművek beadásának határnapja folyó hó 31-ike A gróf Nádasdy Tamás alapitványából kitüzött jutalomért pályázó költői elbeszélésekre nézve f. é. majus utolsó vasárnapja a beküldési határnap. Kelt Pesten, márcz. 22-én 1863. Szalay László, titoknok.

UJ KÖNYVEK. *)

A POLITIKAI GAZDASÁG KÉZI KÖNYVE. *Baudrillart Henrik* franczia műve nyomán kidolgozta *Keleti Károly*. Pest (Emich) N8r. VI 319 l. Ára 2 ft. 50 kr.

A MAGYAR BIRODALOM TERMÉSZETI VISZONYAINAK LEIRÁSA. A m. tud. akadémia megbizásából készitette *Hunfalvy János*. I. kötet. 1. füzet. Pest (Emich.) N8r. VI és 419 1—160 l. Ára az utósó füzet előfizetésével 2 ft.

A MAGYAR ALKOTMÁNY TÖRTÉNETE. Iskolai kézi könyvül irta *Ladányi Gedeon*. Debreczen. (Telegdi) 8r. 142 l. Ára 1 ft.

LÉTORIÉRE ŐRGRÓF. Regény *Sue Jenötöl*. Magyaritá *K. L.* Debreczen. (Telegdi.) 8r: 203 l. Ára 80 kr.

BONAPARTE NAPOLEON LAJOS TITKOS EMLÉKIRATAI. Az eredeti kiadás után forditva. 2. kiadás. 1. füzet. Debreczen. (Telegdi) 8r. 1—96 l. Ára 80 kr.

TÜNDÉRVILÁG MESÉKBEN. Mulattató olvasmány az ifjuság számára. Összegyüjté *Munkási Kálmán*. Képes kiadás. Debreczen. (Telegdi.) 8r. 100 l. Papirkötésben 1 ft.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNETI EMLÉKEK. Kiadja a magyar tud. Akadémia Történelmi Bizottmánya. Első osztály: Okmánytár. I, II. kötet. Eküldön czimmel is: OKMÁNYTÁR A HÓDOLTSÁG TÖRTÉNETÉHEZ Magyarországon. Nagy-Körös, Czegléd, Dömsöd, Szeged, Halas levéltáraiból. Összegyüjté *Szilády* Áron és *Szilágyi* Sándor. 8r. I. kötet XXX és 458 l. II. köt. 480l. (Eggenberger, Pest.)

NÉPISKOLAI JUTALOMKÖNYV jó gyermekek számára. Irta *Bonyhay* Béniámin. Harmadik, bővitett kiadás, Ára 10 kr. 12r. 36 l. (Arad, Réthy.)

KÜLFÖLDIEK.

ICH HABE MICH RASIEREN LASSEN. Ein dramatischer Scherz. Von *Fridrich von Schiller*, Aus der Original-Handschrift im Einverständniss mit der Familie Schillers zum erstenmal herausgegeben von *C. Kinsel*. Leipzig (Payne) 4r. 55 l. Ára 1 tallér.

CRIMINAL-NOVELLEN. Von *I. D. H. Temme*. 10 Bände. Berlin. (Behrend) 16r. Egy-egy kötet ára $^1/_3$ tallér.

DIE MEISTERSINGER VON NÜRNBERG. Von *Richard Wagner*. Mainz (Schott) 8r. 140 l. Ára $^1/_2$ tallér.

DIE FOSCARI. Historischer Roman von *Wilhelmine Guischard*. 3 Bände. Berlin. 8r. Ára 5 tallér.

DIE GRAEFIN VON DER NADEL. Roman von *Hans Wachenhusen*. Berlin. 8r. Ára 1 $^1/_2$ tallér.

KÖNIG NAL UND SEIN WEIB. Indische Sage. Deutschmetrisch bearbeitet von *Edmund Lobedanz*. Leipzig. 12r. 159 l. Ára egy tallér.

DIE NORDISCHE SEMIRAMIS oder Katharina II. und ihre Zeit. Historischer Roman von *Ed. Maria Oettinger*. I. Abtheilung. 3 Bände. Berlin 8r. 4 $^1/_2$ tallér.

A WOMAN'S STORY. By *Burton Abbots*. 3vols. London. 8r. Ára 31 $^1/_2$ shill.

RECOLLECTIONS OF TARTAR STEPPES and their inhabitants. By *Mrs Atkinson*. London. 8r. 12 shill.

SILVIA'S LOVERS By *Mrs. Gaskell*. 3 vols. London 31 $^1/_2$ shill.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

K L. urnak. Szivesen közlenők, de oly széles *általános ságban* tartva nem reméljük hogy hatása legyen. Rá kell mutatni a sebre, ha gyógyultát akarjuk eszközleni.

Nem azon irói düh ... kezdetü levélre. Nem üres a költemény, de van benne némi tulzó ferdeség, mint a hibás tüköré. Csak mindig eszmét.

Igyál. ..... Sikerültebbet majd. Nyelvhibáktól sem ment, s a vizes bor gradatióján némi keresettség érzik.

Közel a percz. Szavak. S nem a legjobban összeillők.

Egy leányhoz. Dal. Tehetség jelei, de még sem annyi hogy kiérezzük belőle: mi a viszhang, mi a saját.

Magányomban stb. Ha előbb a helyesirást ajánljuk, nem azt teszi, hogy orthographiával megjön a költészet is. No de az orthographia magában is ér valamit.

A felirás, Gazdag és pór, Phönix stb. Nagyon erősek *akarnak* lenni, azért gyöngék.

Hiszek egy.... Tehetség nyomai, gondolat és nyelvbeli ferdeséggel vegyitve.

Honfi dal. stb. Variatiók ismeretes thémák fölött. A *dalok* tárgya népi, előadása nem mindenütt az.

Az epigrammák. Él-etlenek és élet-lenek.

Kolozsvárra. Anyai szemnek és szivnek jók azok: de a közönség elé most még nem valók.

TARTALOM.

Mikes Kelemen. *Szilágyi S.* — A sziv hangja. *Lévay J.* — A kis halom. (Eredeti beszély.) *P. Szathmáry K.* — Bölcsődal. *Wohl J.* — A kis tánczmester. Kavanagh Julia után angolból. — Irodalom. — Képző művészetek. — Zene. *Bartalus I.* — Nemzeti Szinház. *Gy. P.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. APRILIS 5. 1863. 14. SZÁM.

KÉT ANGOL REGÉNY.

„Biz' én örülök rajta, hogy Homerus és Shakespeare soha sem olvastak aesthetikát" *): azt irá a közbülső „Kritikai lapok" szerkesztője valamelyik czikkében, s mi tökélyesen egyet értünk vele. Mit is tanuljon a művész — cui mens divinior — az aesthetikából? De nem csak az átalános aesthetikából, hanem saját művészete specialis elméletéből is. Legfeljebb azt láthatja, mit tanult meg, és azt, hogy „mennyi mindent *nem* tanult meg *tőle*" az elméletet koholó philosophus. Annyi volna, mintha azt a bankárt vagy nagy kereskedőt, a ki lángeszű számításaival tizszerezi vagyonát, az „Arany Ábécé"hez vagy a kereskedelmi iskola padjaira utasitanók. Egy hires mathematicus egyszer azt vallá magáról, hogy nagyon megszorithatnák vele, ha azt követelnék tőle, hogy demonstrálja hirtelenében egynehány propositióját Euklidesnek. Aristoteles poeticájában a tragoedia értelmezése alkalmával egy szó fordul elé „katharsis" (megtisztulás, kiengesztelődés), mely felett hosszas s tüzes vitatkozások folytak s máig sem vagyunk tisztában vele. Nem hiszem, hogy Sophokles vagy Euripides jobban, vagy csak ugy is fel tudnának világositni iránta mint a commentatorok; hanem aztán ezek meg Aristotelessel egyetemben sem tudnának egy „Antigonet" vagy egy „Iphigeniát" irni. Szóval az aesthetika, s fegyverviselője a kritika, a lángeszeknek semmi szolgálatot nem tesznek. „Nem is irjuk mi a Homerusoknak és Shakespeareknek aesthetikáinkat, kritikáinkat," azt mondják, „hanem a kezdők és az arany középszerüség nagy sergének." Ez is, hogy ne mondjuk haszontalannak, nagyon kétes sikerü igyekezet, jó urak! Platonak igen csinos egy dialogusa van arról: vajon az erényt tanithatni-e? — Ohajtanánk valami mostani Platotól egy értekezést arról: vajon a szép művészet valamelyik ágát megtanithatni-e? Ne utaljanak, kérem, a zongoramesterekre, de még Olaszhon, vagy Németalföld képirói iskoláira se. Nem a művészet technikáját értem, hanem a művészet szépségét. Mittagnak létezését sem gyanitotta az a világ, a melyet tanitványa Thalberg bájolt csuda játékával. Cramer hasonlitatlanul szebb étude-eket irt, mint mestere Clementi; de sonatáit elnyelte az idő, holott imezéire még mindig koszorúkat tűz. A képiró iskolák modorokat állandósitottak; ám de ki birná felfedezni Giulio Romanoban Rafael isteni bájait? És maga Rafael el birta-e sajátítni mesterétől Peruginotól azt, a miért emezt Ruskin s egy aesthetikai egész iskola bálványoza Angliában? Rembrandtnak, abban a mi őt épen Rembrandttá teszi, sem mestere sem tanitványa nem volt. Szobrot készitni meg lehet tanitni; szép szobrot? ez már más. Az nincs senki hatalmában, ha mindjárt Phidias vagy Praxiteles volna is a tanitó mester. Tudok én egy költőt hazánkban, a formának, a rhythmusnak mes-

*) Ez mind jó, csak meg ne fordítsa a gyakorlat: „*Épen azért*, mert aesthetikát nem olvas, Kis Péter lángész." *Szerk.*

terét, — annak a rhythmusnak, mely a poesisben az, a mi az élet-ér az ember s magasabb rendü állatok testében. Ismerik tán önök is; a ki ki nem találná, — lelke rajta. No' s, ez a költő megkisérté megértetni a világgal azokat az elveket, melyek őt dictiója hármoniájában vezérleni látszattak. S megtanulták, avagy csak megértették-e azok, a kiknek vala főkép szánva a nagy becsű felfedezés? Az eredményekből itélve Tamás vagyunk benne.

Többet mondok: aesthetikai leczkézések még árthatnak is; időszakokat ronthatnak, nemzedékeket vesztegethetnek meg a művészeti világban. Hogy-hogy? — Mondok egy példát reá. De meg kell előznöm egy idézettel Diderottól:

„— — És igy hát háromféle az elbeszélés? — Több is van, fogja ön mondani. — Nem bánom, legyen; de én megkülönböztetem először a Homerus, Virgilius, Tasso modorában való beszélést, és nevezem csudálatos elbeszélésnek. Ebben a természet nagyitva van, az igazság kétes természetü (hypothétique), és ha az elbeszélő a már megválasztott mértéket szüntelen szeme előtt tartja, ha cselekvényei s kifejezései mindenben ütik ezt a mértéket, elérte azt a fokát a tökélynek, a melyre mivének az a neme képes: többet nem kivánhatni tőle. Mihelyt belépünk a költeményébe, ismeretlen tartományba tettük be a lábunkat, a melyben semmi sem ugy foly, mint abban a hol mi lakunk; hanem a hol minden nagyban történik, a mi nálunk és körültünk kicsinyben*). Aztán van tréfás elbeszélés, minők a Lafontaine-éi, Vergier-éi, Ariosto-éi, Hamilton-éi; melyekben a beszélőnek nem czélja sem a természet utánzása, sem az igazság, sem az ámitás; ő egészen képzelt körökbe szárnyalt. Mondjuk neki: légy víg, elmés, változékos, eredeti, még túlcsapongó is; nem bánom: de ámíts el a körülmények rajzolatával; a forma bája fedje el előlem az alaptárgy valószinüetlen voltát, — és ha ez a beszélő teljesiti mind azt a mit tőle kivánunk, mindent megtett. Létez végre még történelmi elbeszélés, minők a Scarron, Cervantes és mások novellái. — Ki vele! Nem kell nekünk sem történelmi elbeszélés, sem történelmi elbeszélő! Az egy sületlen, érdektelen hazudozó. — Persze hogy az, ha mesterségéhez nem ért. Felteszi magában, hogy elámít bennünket; kandallónkhoz ül s tárgya a szoros, pontos igazság. Azt akarja hogy higyünk neki; érdekelni akar bennünket, elérzékenyitni, magával ragadni, megrenditni, hátunkat borsóztatni, könyüinket kifacsarni: mind ezek oly hatások, melyeket rhetorica és poesis nélkül megejteni nem lehet. De a rhetorica a hazudozás egy neme, és semmi sem nagyobb ellensége az ámitásnak, mint a poesis. Mindakettő nagyit, terpeszt, túloz, bizodalmatlanságot kelt. Mikép fogjon hát dolgához az elbeszélő, hogy elámítson? Imigy. Elbeszélésébe a dologgal szoros kapcsolatban levő apró körülményeket, oly egyszerü, oly természetes és mégis oly bajosan lelhető vonásokat hint el, hogy kényteleneknek érezzük magunkat im e gondolatra fakadni: „E biz igaz! Ilyeseket nem lehet kigondolni.“ Igy fogja ő a rhetorica és poesis nagyitásait helyre ütni; igy a természet igazsága a mesterség szemfényvesztését eltakarni s a beszélő ellenkezőknek látszó követelményeknek eleget tenni: t. i. historicus és költő, igazmondó és hazug lesz egyszersmind. Egy más művészetből kölcsönzött példa talán jobban megérteti, mit akarok mondani. Egy művész fejet fest a vásznára; minden vonása nagy, erős, szabályos: a legtökélyesebb, kiszemeltebb egész. Midőn szemlélem, tiszteletet, bámulást, borzadást érzek. Keresem mintáját a természetben és nem találom. Ahhoz képest gyenge, kicsiny, jelentéktelen minden. Eszményi fej az, érzem magamban. De vétessen észre velem a művész egy kis forradást e fej homlokán, egy szümölcsöt a vakszemén, egy alig sejthető pattanást az alsó ajakán — s az a fej, mely az imént eszmény vala, azon pillanatban valakinek az arczképévé válik. Egy himlőhely a szeme végénél, vagy az orra mellett — és az a női arcz már nem Venus arcza, hanem szomszédném arcza. Történelmi elbeszélőinknek hát azt

*) Szóról szóra ezeket mondhatni a Tannhäuser és Lohengrinn szerzőjének opera-theoriája ellenében.

mondanám: alakjaitok, megengedem, szépek; de a szümölcs a vakszemökön, a himlőhely az orruk tövén, melyek valószinű alakokká is tették volna őket, hiányzik rajtuk. És, mint Cailleau barátom szokta mondani: egy kis por kell hogy legyen a csizmámon, s azonnal nem a szobámból, hanem a külvárosból jövök.

Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum."
Hor. Art. Poet.

A leczke ez, és eredménye az, hogy a Canalison tul egy egész iskolája támadt, naturalisták nevezete alatt, nem csak a regény- hanem a képiróknak is, melynek hivei ugy betanulták s annyira gyakorlatba vették az ajánlott fogást, hogy maga Diderot is elszörnyűködnék belé. Képeiken ugyanis alig van egy körömnyi hely, a melyen szümölcs, forradás, pattanás vagy himlőhely nem volna látható. Igy gondolta-e a franczia philosophus? — méltán kételhetni, de hogy igy alkalmazzák igen sokan, arról az angol ujabb regényirodalom olvasói tanubizonyságot tehetnek. De igen arról is, hogy nem azt mondják hozzá: „E biz' igaz! Ilyeseket nem lehet kigondolni!" Hanem ilyformán itélik meg: „Mindezek oly mindennapi dolgok, hogy csak szét kellett nézni s másolni az irónak; de ezzel bizony nem hiteti el velünk, hogy az is igaz, a mit ő költött beléje." Szóval, ők (már az irók, nem az olvasók) egészen megforditják a dolgot. Diderot néhány természetes vonást akar hintetni a költőiek közé, hogy az által az egésznek természetet, hinnivaló szint kölcsönözzön; a naturalisták pedig egy hordó mindennapi lébe eresztenek egynehány csepp költői illatszert, mely tisztán veszendőbe megy s a nyers természet eszményitése nem sikerül vele. Szolgáljon e példa annak is a tanusitására, mily vékony sikerrel biztat az aesthetika és kritika ime végreménye is: „legalább a hibákat segitem kiküszöbölni, a correctséget eszközölni." Hiu remény mondom, mert bizony mi nem szoritjuk Horatiussal a „bolondok"-ra azok számát, kik „midőn egy hibát kerülnek, az ellenkezőbe buknak." Megtörténik ez sok, sok okos emberen is.

Midőn egy pár angol regényt kivánok téltul ismertetni a K. olvasóival, épen jó alkalmam van iménti észrevételem felhasználására. Mert az a métely, mely az érintettféle irodalomnak jórendin felébe békapott, s a különben legjelesebb, legtiszteltebb irók tentáját, hogy ne mondjuk, talentumát is megvesztegette, egyenes következése az „in contraria currunt"-nak.

Locke érzéki philosophiája, — ha későre, annál érettebben, — megtermette gyümölcsét az ideal gyanusitásában, majd becsmérlésében, rosz hirbe hozásában s helyenhelyen teljes kiküszöbölésében a művészet uradalmából. Befolyása főkép Franciaország s Anglia iróira hatott. Némethont Kant philosophiája mentette meg irodalma fényes korában e mételytől. Az általa iskolázott és mintázott közvélemény elég erős vala még a naturalismusra nagyon is hajlandó Goethe-t is magasabb regioban tartani*) s gyanítni merjük, hogy a későbbi munkáiban, jelesen Faustja második részében uralkodó chaoticus homályt nagy részben a realismus és idealismus forrongó küzdelme okozta.

De térjünk vissza az angolokhoz, kikkel közelebbről van dolgunk. A naturalistaság — engedjék meg önök ezt az impurismust, mert leforditva értelmetlenné válna — két színben jelenik meg regényiróinknál. Az egyiket nemlegesnek mondhatnók, és röviden az ideal mellőzése vonásával jellemezhetjük. Fő mestere Thackeray, ki nem elégszik meg a gyakorlati végrehajtással, hanem untalan, sőt az unalomig emlékeztet világos szavaival, hogy ő nem tehet róla hogy személyei jellemvonásaikban s cselekvényeikben ilyenek s ilyenek, mert a biz' a mindennapi életben ugy van, s álljon elé a ki magát jobbnak hiszi. Még az elbeszélés modorába is beviszi a naturalismust. Megtagadja a költőtől azt a bűvölő hatalmat, melynél fogva a házak fedelei s a sziv és ész falai, tér és idő távolságai eltűnnek előtte s a genius olyakat enged látnia s hallania, hová közönséges halandó érzékei nem juthatnak. Emlitett szerző el-

*) Gondoljuk csak el, mivé lett volna „Gretchen"-e s „Klärchen"-e p. o. egy Balzac kezében?

lenben történeteit s reflexióit oly testi személylyel adatja elő, a ki regényei alakjaival közel viszonyban állván, mindennapi emberi módon s kikutató eszközöknél fogva képes referálni róluk. Nem helyünk itt rostába vetni e modort, habár sok szó férne hozzája. Elég az, hogy nagy mester, észszel, élczczel, elmés combinatiókkal, abban is tud érdeket mind gerjeszteni, mind fentartani. De alig mondhatni ezt a naturalismus ama másik szinezetéről, mely a legegyszerüebben értelmezve Diderot roszul értett tanácsának folytonos és tágitatlan alkalmazásában áll. Nehány napi vagy egy pár heti eseményt irnak le imez iskola hivei a mindennapi élet minden legapróbb részleteivel és jelentéktelen szóváltásaival. Természetesek ezek, az igaz, oly természetesek, hogy iveken át, nem hogy a lángésznek, de valami ötletnek egy szikrája sem fenyegeti gyulasztással száraz szalma szövetöket. És ezt a szegénységet nagyon szegényül pótolja a tájnyelv nem csak bő, hanem olykor egész műveken keresztül vitt használata. A fűszer is piquant, módjával használva, de folytonos élvezetének csak az izérzés eltompulása az eredménye. A ki mindent paprikáz, utoljára nem azt érzi, hogy van az ételében paprika, hanem csak azt veszi észre, mikor hiányzani talál benne.

W.

MESTEREM.

Oh dicsőség ihletett barátja!
Régi napja frankok szép egének,
Mely ormon kél s annyi örvényt láta,
Jó Béranger! hozzád szól ez ének...

Ült a jó agg kandallója mellett,
Mintha lelke egy nevet keresne,
A honét, hogy lágy imába fonja,
Rég dalolva, és mostan könyezve.

Ült a jó agg és midőn beléptem,
Jós szemével hosszan rám tekinte;
Légy üdvöz! mond, vendégem, barátom,
Ülj le, mondják, költő vagy te szinte.

Oh! ez ő volt! mint képzelte lelkem
Jó, vidám, bölcs, mély éles szemekkel;
A ki annyi vész s napot köszöntött,
A ki zászlót vitt gyermekkezekkel.

Oh! ez ő volt! ugy mint vágyta szivem.
Méla, csendes, mézes lágy ajakkal;
Ugy, mint a néppel kezet szorított
Mint aratta a babért a karddal.

Ez Béranger hát! mondám örömmel;
A szabadság romja századunkban,
A ki nagygyá együtt nött a néppel
A ki ott áll . . . maga koszorúsan.

Oldalánál egy fehér galamb ült;
Ismerős név, nem kell megneveznem,
Homlokáról jóság, elme fénylett.
Kétségkivül hattyu, ha galamb nem.

És a jó agg . . . Boileauba mélyedt
Fejtegetve versszabályait:
Elfeledtem a mestert, s szabályát:
Égi jósszellőt éreztem itt.

Oly nemes volt arczán a barázda!
Oly dicső volt homlokán a hó!
Mint midőn a tüznek záporából
Tisztán jön meg a szent lobogó.

S érezém mind . . . a börtön homályát,
A vihart, mely hányta mint a tenger;
S mint kutattam azt a sok barázdát:
Ugy találtam: nagy költő! nagy ember! —

II.

De nem hittem soha
Hogy egy nap megjön az,
Kit ültettél a mag,
Virággal mint tavasz.

Hogy reszkető kezem
Babért hoz majd neked;
Azt a mit öntözött
Mit ültetett kezed.

Mert nem hiú nevet
Kiván szerény dalom;
Számüzöttnek mi az?
Név hír nem jutalom! —

Mit kérek; kis hely az
Szivedben, oh barát!
Ha el nem foglalá
Egészen azt hazád! —

Ville d' Avray 1856.

JÁMBOR PAL.

CSAK JÁTÉK VOLT.

(Beszély.)

„Valami Zalányi Béla nevű fiatal ember lakik falunkban, ki költeményeket ir, és mindég elpirul, ha megszólítom. Oly ábrándos, mint egy holdsugár, melyet verseiben gyakran emleget. Ez az egy, mi mulattat. Ha ez sem volna, megenne a méreg, t. i. az a lassan ölő méreg, melyet a nagyvilágban mi csak hirből ismerénk, s melynek közönséges neve — *unalom.*“

E nehány sor utóirata volt ama hosszú levélnek, melyet Adél grófnő (tizennyolcz éves, barna, szép leány), egyik nagyvárosi barátnőjének irt, kinek boldog óráit e pillanatban szörnyen irigylé.

A fiatal grófnőnek valóban szánalomra méltó sorsa volt — *falun* kellett laknia.

Neki ugy beszéltek e faluról, mint egy kis paradicsomról; most meg van győződve, hogy tökéletes — pokol. Pusztaság, hol semmi sincs csak a magány és unalom. Ő legalább nem talált még benne semmi szépet.

Neki nem kellett a természet, — szebbnek találta a szalónokat, zajjal, zenével s az ifjuság örömeivel. Jobb szerette nézni ott a gyémántokat és gyöngyöket, mint a mindenkire egyformán mosolygó virágokat, melyeket egy pórleányka is leszakithat és hajfürteibe tűzhet. Igazán szerencsétlennek érezte magát e helyen, hol félnapi eső egy heti sárt csinál, hol esténként zongó szunyogok rémítgetik, hol a dalművek helyett csak a kuvik vijjogását hallhatja, hol a látogatók, midőn rosz lovaikon a szomszéd falukból megérkeznek, nem tudnak egyébről beszélni, mint a vetésekről, juhokról, mig az asszonyságok unalmasan gazdaszszonykodnak, az együgyű fiatal leányok pedig a világon a legnevetségesebben öltöznek.

A kastély, melyben laktak, maga is egy megkövült unalom. Sötét barna falak, egy régibb századból, alacsony, bolthajtásos szobák, régi megfeketült családi képek, s divatból kiment bútorok.

— Mindig azt hiszem, — mondá a grófnő nénjének, egy különös öreg asszonyságnak, — hogy valami sirboltban lakunk, s ugy érzem magamat, mint ha valóban élő halott volnék.

— Én e helyet regényesnek találom, — mondá a néni, letéve szemüvegét, és a a könyvet, melyet olvasott.

— Én pedig borszasztónak találom.

— Mert nem gondolkozol. Ez egy érdekes emlék a multból. Több, mint másfél század előtt oly őseid laktak itt, kik szabad harczokban küzdöttek. Egyik ősapád itt halt meg sebében, melyet Vadkertnél kapott. Fegyverei ott függnek a zöld szobában. Minden régi időkre emlékeztet, két, három, négy századra.

Adél grófnő mosolygott; nem volt érzéke a történeti nevezetességek iránt.

Nem csodálta azonban, hogy nénje oly nagy tisztelettel említi a régi századokat, hisz maga egy *eleven félszázad*; sőt valamivel több.

A néni átalában unalmas asszony. Nincs más szenvedélye, mint olvasni Sand Georges első regényeit, hevesen beszélni a a házasság — mint intézvény — ellen, mely őt is tönkre tette, mint annyi mást; s azután még beszélni a nők felszabaditása mellett.

— Semmi kétség — mondá gyakorta, — hogy ha megnyitnák a tért előttünk, közülünk tán még több nagy államférfi vagy hadvezér válnék, mint a férfiak közül.

— Elszaladnánk, néni, egy puskalövéstől, — mondá nevetve Adél grófnő.

— Gondolj Szécsi Máriára.

— Beleszeretett az ellenség vezérébe, s föladta a várat.

— Vagy az orleansi szűzre!

— Ezt is legyőzte egy angol tiszt szeme . . . .

A néni boszankodott, Adél pedig szobájába ment, s unalmában verte a zongorát, mintha az lett volna oka, hogy a napok nem folynak vidámabban.

De volt valaki, kit a fiatal grófnő szivéből szeretett, az egyetlen, kiért képes volt lemondani a nagyvilágról, s kivel mindig játszólag s mosolyogva beszélt. Ez édes atyja volt, egy katonaviselt öreg ur, ki mindenkinek parancsolt, és csak saját egyetlen leányának engedelmeskedett.

Ez egy nap igy szólt hozzá a fővárosban:

— Édes Adélom, mi el fogunk válni.

— Hogyan atyám?

— Nekem falura kell költöznöm.

— Én is veled megyek.

— De egy faluba, mely el van szigetelve a világtól, hol nincs társaság, s hol az égalj is hidegebb? Vén kastély és még vénebb park — oh ez nem neked való!

— Hát miért mégy oda, atyám?

— Mert kötelességem. Voltak idők, midőn többet költék, mint kellett volna; a katonaságnál, melyet helyesen neveznek a pénz-szórás iskolájának; ennélfogva vagyonomon terhelő adósság fekszik, melyet le kell tisztáznom, hogy rád ugyan annyit hagyhassak, mennyit én örököltem. Ezért oly falut kell választanom, hol kevés lesz a látogató, és kevés alkalom a *költésre*.

— Elhatároztad ezt édes atyám?

— El.

— Én is elhatároztam valamit; s ez, hogy veled megosztom a magányt.

Az öreg gróf kebléhez ölelte leányát, kinek szép arcza sugárzott az örömtől, hogy atyja most meg van elégedve vele.

— Ne félj kedvesem! nem unjuk magunkat, lovagolni, vadászni és kertészkedni fogunk!

Már két hónapja, hogy falun laknak; hanem a lovaglás és kertészkedés mellett sok óra foly — lassan, hogy az ember alig tudja bevárni végét. — Ezalatt Adél nem tud mit tenni.

Atyja sokat gazdálkodik és vadász, s ekkor Adél grófnőnek merő ásitás az élete. Mi a nénit illeti, ő számitásba sem jöhet. Neki csak két tárgya van: olvassa és dicséri Sand Georges házasság-ócsárló regényeit, s beszél a nők felszabaditásáról. Ezeken kivül nem gondol semmivel.

Ez egyhangu életben, midőn egyik nap csak olyan, mint a másik, Adél sokat töri fejét, hogy micsoda mulatságot találjon. A rajz, a zongora, meg a lovaglás végre is csak három órát foglalnak el; azonkivül még tizenhárom óra van, az alvásra nyolczat számitva. Az öltözéssel is hamar elkészül; itt nincs miért változtatgatni a csipkét, selymet és a szalagokat.

Azon ötletre jött, hogy tanulni fog valamit.

Másnap az öreg lelkész, ki mindig oly jámbor, komoly dolgokról beszél, ebéd fölött egész atyai büszkeséggel említé fiát, ki most idehaza van, s költői műveket ir, melyek közül már a lapokban is megjelent nehány.

Az öreg gróf mosolygott; ő nem sokat adott az efféle hasztalanságokra.

Adél azonban kiváncsian kérdé:

— E szerint az ön fia birja az irodalom nyelvét?

— Azt hiszem, grófnő.

— Valami jutott eszembe. Minket a zárdában minden egyébre tanitottak, csak anyai nyelvünkre nem. Barátnőim sokszor kinevetnek, midőn hibákat ejtek, s ilyenkor mindig szégyenlem magamat. Szeretném, ha mesterem akadna.

— Én meg nagy szerencsének tartanám, ha fiam . . . . .

— Ép erre gondoltam.

A gróf nevetett.

— Még költőnő leszesz.

— E veszélytől, atyám, nincs mit tartanod!

A néni közbeszólt. Ő egyátalában nem tartaná veszélynek, ha családjuk valamely tagja oly műveket irna, mint Sand Georges. Ellenkezőleg, ő áldásnak tartja az ily könyveket.

Nem szóltak ellene, s harmad nap a lelkész megjelent — fiával.

Magas szőke ifju volt, oly tiszta fehér arczczal, hogy a vérerek meglátszot-

tak rajta, s égő kék szemekkel, melyek elárulák, hogy szive tele van ábránddal és lelkesedéssel.

Most azonban semmi egyéb nem látszott rajta, mint zavar és elfogulás. Többet pirult, mint beszélt, s midőn Adél grófnő — szép arczán nyugodt büszkeséggel — ugy üdvözlé, mint jövendőbeli mesterét, alig tudá elmondani azon nehány szónyi feleletet, melyet a társaságban senki sem értett.

— Ön falun lakik? kérdé Adél grófnő.

— Nem, grófnő, — a fővárosban lakom.

— A fővárosban? kérdé csodálkozva, s alig hihetve el, hogy fővárosban ily egyszerű, járatlan lények is létezhessenek. Ő sohasem látott egyet is hasonlót. A kiket ő látott, azok mind hizelegnek, mosolyognak, s a bók ömlik ajkokról, mint a virág.

Midőn a lelkész és fia eltávoztak, az öreg gróf nevetve jegyzé meg:

— A mester nagyon fiatal és csinos.

— Én csak azt vettem észre, viszonzá Adél büszkén, — hogy nagyon ócska kesztyűje van.

De a mint e megjegyzést kiejté, kellemetlen érzés támadt szivében. Érzé, hogy igaztalanságot követett el, s büszkesége oly észrevételre ragadta, melyet szégyelnie kell.

— Szegény fiu! — mondá magában, — mit tehet ő róla, hogy szegény!

Azután nevetve mondá atyjának:

— Nehány hét mulva megéneklem az erdőket, a virágokat, a holdsugarakat, és mindent, a mire csak megharagszom. Ti nevetni fogtok, s az uj Sapphonak koszorút fontok — *szalmából.*

Másnap a fiatal ember megjelent, teljes zavarban, és csupán atyja kivánatának engedve. Igen különösnek találta föladatát, s kétségkivül könnyebb szivvel szállt volna egy hajóra, hogy fölfedezési utra keljen az északi jégsarkok felé. Először is egy sétát tett a kertben, a kastély körül, s gondolkozott róla, hogy mint kezdje meg szerepét. Ép egy liget sarkán fordult be, midőn Adél grófnővel találkozék, kinek arcza ragyogott a reggeli napfényben.

Az ifju elpirult.

— Ah, ön itt van? — kérdé a grófnő nyájasan, s kezét nyujtá, mintegy jóvá akarva tenni azon igaztalanságot, melyre az ócska keztyű látása ragadá.

— Megjelentem, — viszonzá az ifju gépileg, — s szolgálatára állok.

— Szinte félek az ön áldozatkészségét igénybe venni, mondá a fiatal grófnő. Én elkényeztetett, szeszélyes teremtés vagyok, kinek semmire sincs türelmem. Meglehet, hogy midőn ön a legszebb művet olvassa, én valami hasztalanságra gondolok, vagy egyet ásitok. Nem fog ön haragudni akkor?

— Oh grófnő! Sőt engedelmet fogok kérni, hogy untatom, s visszavonulok.

— Nem. Akkor beszélgetni fogunk.

— Félek, grófnő, — monda az ifju szerényen, — hogy midőn a költők is untatnák, akkor az én beszélgetésem halálra gyötörné. Miről beszélhetnék én?

— Ön, a ki ifju és költő.

— Költő nem vagyok, csak verseket irok néha, unalomból.

— Olvas nekem belőlök?

— Mikor ibolyabokrétákat nyujthatok a más kertjéből, minek csipetném meg az ön finom kis kezeit a csalánnal, mely az én sovány földemen termett.

Ez a kifejezés tetszett Adél grófnőnek. Elég czifra volt, s meglepő egy ifjujutól, a kiről semmit sem tett fel. Ránézett, és látta, hogy e fiatal ember szerénységében, zavarában és szemeinek tétovázó tekintetében van valami, a mi őt e pillanatban érdekli. Sokáig beszélgetett vele, és mulatta magát, örülve, hogy van egy uj — *játékszere.*

Az ifju óráról órára neki bátorodott. Beszélt fővárosi életéről, barátairól és az egész körrül, melyben él, s Adél grófnőnek meg kellett győződnie, hogy a szalónokon kivül is van élet — szintén örömökkel és vidorsággal teli.

Volt valami őszinte nyiltság az ifju szavaiban, melyet Adél örömest hallgatott, s hallván a kedves, egyszerű és mulatságos történeteket, melyekben fiatal ügyvédirnokok viszik a főszerepet, magában igy

szólt: „azt kell hinnem, hogy a szegénységnek is meg van a maga költészete.“

De ránézvén az ifju öltözékére, mely nem volt fényes és divatos, megint csak némi szánakozást érzett. Ő alig tudta elképzelni, hogy mint lehet boldogság pompa es külcsillogás nélkül, s arra gondolt: „szegények, ők csak ámitják magukat!“

E nap óta a fiatal ügyvédirnok minden délelőtt eljött a kastélyba, ép oly pontosan, mint a tizenegyóra. Most már nem találta nehéznek föladatát, s nem képzelt a földön dicsőbb lényt, mint minő Adél grófnő, ki oly szép, nyájas, és mindig dicséri verseit, melyeket félelem és remegés közt olvas.

A büszke grófnő valóban igen bizalmas volt hozzá, bizalmas, egész a veszedelemig. Akarta, hogy az ifju szive meg-megnyiljék előtte, ép oly őszintén, mint valamely varróleányka előtt, kihez — mint gondolá, — verseit irja.

Mily mulatságos történeteket hallhatna akkor tőle!

De a szegény ifjunak nem voltak kalandjai. Ő eddig csak képzelgett és álmodott, s életének regényéből nem volt még egyéb, mint egy fejezet czime, melybe arany betűkkel volt szőve a grófnő neve.

Ő csudálni kezdte a grófnőt, ki szép és jó volt, mint egy angyal, s büszkén viselé az ifjuság koronáját, mint egy királynő a koronát, mely csak aranyból van.

Egy nap Adél grófnő ismét mulatni kivánt, s beszélt az ifju verseiről.

— Irt ön ujakat ? — kérdé tőle.

— Egy regét.

— Olvassa el.

— Azt hiszem, nem sikerült...

— Valószinüleg csalódik. Ön sokszor talál gyémántot, s azt hiszi, hogy kavicsot talált. Eldobná, ha nem figyelmeztetné értékére valaki.

Még egy kérés, s az ifju elkezdé olvasni művét.

Egy rege volt, minőt nagyon fiatal szivek szoktak kigondolni, midőn csak képekben merik bevallani azt, a mit éreznek. Benne a szinpad, ég és föld vala együtt, főszemélyei egy szerény ibolya, ki megszeret egy csillagot, és sohajait — illatát — addig küldözi az elérhetlen égitest után, mig egyszer elhervad.

Adél mosolygott e képtelen czifra ábrándon.

— Ilyennek képzelem — mondá, — a szolga sorsát, midőn a királynőbe szeret.

Az ifju elpirult. Nem szerette, hogy a grófnő más egyébre is gondolt, mint egy valóságos ibolyára és egy valóságos csillagra.

— Nem gondoltam emberek sorsára, — mondá halkan, — midőn e regét irtam. De égő szeme elárulá, hogy nem mondott igazat.

Adél grófnő észrevette, s a játék még jobban tetszett neki.

Ha e regét én irom — jegyzé meg mosolyogva, — az egészet másként végzem be. Én nem szeretem a szomorú befejezéseket sem az életben, sem a költemények. Én szántam volna elhervasztani azt az ártatlan ibolyát, melynek oly kedves illata van. Tudja ön, mint irtam volna ? A csillag lehullott volna az ibolyához.... Nos, mért ne tehette volna ? Végre is egy ibolya ép oly szép a földön, mint egy csillag az égen.

A szép fiatal leány oly nyájas tréfával mondta e szavakat, s mellé oly bájosan mosolygott, hogy az ifju alig mert rátekinteni. Egy sugár szállt szivébe, egy játszi sugár, a — remény. Virágok hulltak rá, csakhogy mérges virágok, melyeknek illatát bódultan szivta.

— Hová gondol ön ? — kérdé a grófnő.

— Gondolkozom azon, a mit ön mondott.

— E szerint remélhetem, hogy e regét holnap másképen fogja befejezni. Legalább lesz egy költemény mely kettőnk műve.

Másnap a rege át volt alakitva a grófnő kivánata szerint. Az ifju szive dobogott, midőn felolvasá, s még jobban dobogott, midőn a legszebb ajkakról e megjegyzést hallá:

— Nekem igy sokkal jobban tetszik. Igaza lehet, hogy az ég kietlen magassága nem ad annyi örömet, mint egy szerény bokor, melynek árnyába a boldogság vonult.

A grófnő nem csupa tréfát mondott, midőn e szavakat kiejté. Minap atyjával egyik szomszéd faluban látogatást tett egy fiatal párnál, kik szalmafödeles hajlékukban oly boldogul éltek, s a bensőség oly igaz hangján beszélgetének egymással, mely a büszke grófnőt is meghatá. Soha sem hallott ily hangokat ama disztermekben, hol legfényesebben a gyémántok és nem a szivek ragyogtak, s hol az emberek játékot csinálnak az érzésekből. Sőt többet is tapasztalt. Egyik jobbágyuk neje e napokban megbetegült, s ő az orvossal elment, hogy megnézze a szegény szenvedőt. Az egész viskó tele volt könyekkel és igaz fájdalommal. Egy hangot hallott, melynek mély kifejezése benn maradt emlékezetében: „ne hagyj el engemet és kis fiadat!“ esdeklett egy szegény ember, durva kezével megragadva beteg neje kezét.

— Azt hittem eddig, — gondolá magában, — hogy ez emberek csupán arra születtek, hogy dolgozzanak. Most látom, hogy érezni is tudnak.

Azóta Adél grófnőnek komolyabb gondolatai is támadnak; azóta *néha* érezni kezdi, hogy szivében van valami üresség, melyet a nagyvilág fényüzése, és a nyájas udvarlók bókjai nem tudtak betölteni. Azóta nem *mindig* találja oly ridegnek a falut és a természetet, s azóta koronként eszébe jut, hogy egy fiatal sziv, mely érez, nagyon drága játékszer lehet.

De ezek csak könnyü gondolatok, melyeket a szeszély szellője hoz és elfú. Azt hiszi, minden sziv olyan, mint az övé, mely tud érzeni, de sohsem rabja az érzéseknek. Azért tovább is csak mulatja magát a Zalányi Béla nevű fiatal ember költeményeivel, melyek mindig borúsabbak, s elérhetlen vágyok fájdalmáról beszélnek.

— Ön szeret valakit, — kérdé a grófnő egyszer, — s boldogtalan?

Az ifju megdöbbent.

— Én legalább azt gyanítom költeményeiből!

— Ezek merő képzelődések, grófnő!

— E szerint füst tűz nélkül. Ez igen különös. Én legalább nem tudnék könyezni, ha valami nem fájna szivemnek. Ön ellenben sohajtozik, könyez, s nincs miért.

Az ifju hallgatott, és szerette volna, ha a grófnő nem beszélt volna erről többet. De a grófnő tovább beszélt.

— Azt hiszem, — mondá, — ön képzelődésében egy paradicsomot bir. S hogy ez való legyen, csupán egy Éva kell bele, csak hogy — kiváncsiság nélkül. Keressen és találni fog.

— Nem, grófnő, — viszonzá az ifju, — nem szeretném koczkáztatni nyugalmamat.

— Ha az emberek igy féltek volna a tenger nyugtalan habjaitól, — mondá nevetve a grófnő, — sohsem fedezték volna föl Amerikát. Bátorság kell mindenhez!

A grófnő — igazán megvallva — haragudott. Azt hivé, hogy ez a fiu egészen belebolondult, s most kétkednie kell rajta.

— Szégyenleném — gondolá büszkén, — ha ő játszott volna velem.

E pillanatban a lovász jött jelenteni, hogy a paripa föl van nyergelve.

— Sajnálom, — mondá a grófnő Bélának, — hogy bucsút kell vennem. Ha ön lovagolni tudna, együtt mehetnénk.

— Valami keveset tudok, — viszonzá az ifju.

— Kezdetnek kevés is elég, a többire majd én tanítom. Legalább más téren viszszaadom a kölcsönt, s nem félek, hogy ön rosz tanitvány lesz. A ki ugy tud röpülni a szárnyas lovon, az egy jámbor gebén is uralkodni fog. — Lovász, nyergeljék föl az öreg *Vulcánt* is, mig én felöltözöm.

Az öreg gróf látta, midőn Adél és a lelkész fia kilovagoltak a kapun.

— Ez a bohó Adél, — mondá a szabadelvü delnőnek, — sok tréfát űz e fiatal emberrel. Nevet versein, s most erővel le akarja hányatni a lóval. Szegénynek nincs más mulatsága. Nem szeretem azonban, hogy mindig *egyedül* vannak.

Ez egy kis finom modoru szemrehányás volt a delnőnek.

— Nekem e részben, — mondá a delnő, — szabad elveim vannak, s kivált itt falun nem szükség szentiráskint tartani az illem ama bibliáját, melyet pharizeusok

irtak. Különben is, — tevé hozzá egész szabadelvüséggel — az egészben nincs több fontosság, mint ha egy szolgával lovagolt volna ki.

Ebben a gróf is megnyugodott.

Adél azután benyargalta a mezőt, s a fiatal költő nem győzte csodálni, hogy mily szép a lovag-öltönyben, s mily bátor és jó lovas. Csak nézett utána, mint egy tünemény után, melynek röpülését nem birja követni.

A grófnő a távolban megállt, s kendőjével intett a lassan ügető ifju felé. Tiz percz kellett, mig hozzá ért.

— Nézze ön, mily mély árkot ásott itt a vizomlás. Át merné-e ugratni?

— Ah grófnő, bárki próbálná is, ló és lovag menthetlenül odavesznének. Az árok széles, mély és teli van nagy kövekkel.

— Ha Irmalaki Henrik báró a jövő héten eljő, ő bizonyosan megkisérli.

— Akkor előbb eszét, s aztán életét veszti el.

Adél ránézett. Hogy mer igy beszélni a bárókról! De csakhamar megbocsátá neki.

— Nézze ön, — mondá, — mily szép vadrózsa bokrok vannak amott, teli virággal. Kössük egy fához lovainkat, s üljünk le a zöld fűre.

Nehány percz mulva ott ültek.

— Mondjon egy dalt.

Az ifju vonakodott, de végre is mondania kellett egyet.

— Ha nagyobb társaságunk és több költőnk volna, — jegyzé meg a grófnő, — én itt dalünnepeket tartanék, mint Isaura egykor Toulouse-ben. Én is arany amarántot adnék a győztesnek. De igy, midőn nincs se társaság, se versengő költők, önt — az egyetlent — nem jutalmazhatom egyébbel, mint e szerény virággal.

Letört egy rózsát, s átnyujtá az ifjunak.

Ez elragadtatva nézte.

— Mily közönynyel fogadja! — mondá nevetve; — a toulousei győzők oda mentek Isaurához, a hódolat szavait mondák, és megcsókolták kezét.

Az ifju nem mondá a hódolat szavait, hanem megfogta a grófnő kezét, s hévvel csókolá meg.

— E rózsa mindig meg lesz nálam, — mondá halkan.

— Mig el nem dobja! — viszonzá nevetve a grófnő.

E nap óta többször lovagoltak együtt, s Béla mindig többet mert, mig egyszer a Vulcán megharagudott és ledobá. A szegény fiu nagyot zuhant a fűben, s Adél hangosan nevetett.

E nevetés mélyen sebzé az ifjut. Öt napig feléje se' ment a kastélynak. Nem ment volna a hatodikon se, ha Adél meg nem látogatja, bekiáltva az ablakon:

— Ime, Mahomet jő a hegyhez!

S meglett a kiengesztelődés, s ujra beszéltek a természet és a költészet szépségeiről. Az egyik folyvást játszott, a másik folyvást ábrándozott.

Egy este Béla sokáig merengve nézte a vadrózsát, melyet jutalmul kapott.

— Mit mélázol e száradt virágon? — kérdé atyja, a ki merengése közt meglepé.

Hirtelen el akarta rejteni, mintha e virág képes lett volna elárulni titkait, de nem lévén ideje, zavarodottan mondá:

— Azt nézem, hogy levelei közt egy sincs egyforma.

— A világon semmiben sincs egyenlőség, — mondá atyja, a ki szeretett bölcselkedni. Sem egy falevél, sem egy arcz, sem egy sziv. Ez képezi a világ tarkaságát, és sok sziv bajait.

Azután kiment a szobából, s az ifju bátran nézhette a virágot álmodó szemekkel, mint az alvajáró a holdat.

(Vége köv.)

VADNAI KÁROLY.

A KÖPENY.

Van egy fakó köpönyegem.
Rosz ugyan már, de jó nekem.
Mikor én ezt csináltatám,
Nem volt buda még Pest-Budán:
Vala sapka és köpönyeg, —
Azt viselt az ifju s öreg. — —
Nekem is volt egy rosz sapkám,
Meg is nézett benne a lány;
Ha mentem az utczán végig,
Azt hittem, hogy mind azt nézik.
Vala biz ez már jó régen,
S ha mind nem is nézett épen —
De egy-kettő csakugyan hát
Kinyitotta az ablakát.
Kettő közül az egyiket,
— Mert egy szivet csak egy illet —
Szerettem is hűn, igazán,
Meg is bánta szegény leány! —
. . . De az oka nem én valék,
Hanem az a csillagos ég!
S kiváltképen egy csillag ott,
Mely most olyan búsan ragyog; —
De a melynek tűze, fénye,
Akkor annyi jót igére! . . .
Az a csillag volt az oka,
Hogy én is elnéztem oda, —
A hol csak az volt a bajom,
Hogy épen a jobbik karom,
Azt a melyet eligértem,
— Azt nem hoztam haza épen.
Ez okozott aztán zavart,
Mely szememből könyet csavart,
Mert a leány csak nézett rám,
— Most is az fáj még ugy talán, —
Mondtam, hogy itt a balkezem,
Hogyha szeret, én elveszem, —
De mert tán a világra tart:
. . . Balkézre, — már, — ugy nem akart. —
Igy maradtam aztán magam,
S ez a fakó köpeny rajtam;
— Abból mi jót az élet ad,
Nekem csupán a vágy maradt.
. . . Szeretni nem szerethetek, —
— Melyik leány ölelne meg!
S ha volna is, — mint akarom,
Még csak vissza sem adhatom.
. . . Gyülölni? — tán volna okom, —
De ha van egy pohár borom,
S eszembe jut, ki hajdanán
Úgy szeretett, az a leány! —
Az a kék szem s édes ajak,
Haj, váll, kebel s egész alak —
Kis lábak és harmatkezek: —
Vérem kigyul s fölérezek; —
Az a mosoly és szerelem! . . .
— De miért is emlékezem?! —
Mint mikor a bimbó fakad,
A szivemen ugy hasogat,
Szakadoznak föl a sebek:
— S fáj ugyan, de, — még — *szeretek.*
Szeretek, de hiába már.
— Kerüljön a másik pohár!
Van nekem egy jó czimborám,
Iszik velem, késön korán.
Sajátságos fiu nagyon,
Született és pedig vakon, —
Vak s mégis ő a vezető,
S mulatságos ha kedve jő; —
Cseveg, beszél, s mindig mulat,
Mindent rózsaszinben mutat,
Állhatatos mint a leány?!
Ma rózsa és holnap csalán,
Ölel, csókol a kis hamis, —
Hanem sokszor goromba is; . . .
Vakmerő, nincs előtte szent
Sem a földön, sem oda fent.
Ma angyal és holnap csaló,
Szivet, lelket fosztogató, —
S kit sorsa áld, avagy megver:
Ölelgeti minden ember.
Miért lennék kivétel én?
— Velem is igy tesz a — *remény.*
. . . Ismerem jól, de bánatom,
Magára csak nem hagyhatom;
Megölne ha egyszer másszor
Nem volna egy jó pohár bor;
S ilyenkor, ha nagyon fáj már,
Mit az ember keblébe zár:
Előáll e víg czimbora,
— Mindig van egy kis jó bora,
Végig néz és kaczag, nevet, —
— Körülnézek, — hát engemet! . . .
De nem elég, — még sérteget:
. . . Ki látott ily köpönyeget?! —
Fülembe sug aztán nagyon:
Lyukas biz ez komám nagyon! —
De ha élünk, meg nem halunk,
— Majd másikat csináltatunk! — —
Aztán ölel, megvereget,
S oly melegen szorit kezet:
Hogy, lesz a szív s pohár tele,
— Én nem tudom mit önt bele,
De oly édes ez érzemény,
Hogy iszom és — *remélek* én.

VECSEY SÁNDOR.

SMALLCHANGE ÉS CSALÁDJA.

Egyszer estvefelé irodámban ültem, s történetesen kitekinték azon függöny felett, mely az ablak alsó tábláin magamat és irnokomat elrejt az utczai közönség szeme elől. Egyszerre egy uri embert pillantok meg, ki gyors léptekkel közeledik s elhaladván ablakom előtt, nagy sebbel-lobbal jön fel utcz'ajtóm lépcsőjén. Nyilván nálam akart látogatást tenni. A lépcsőn fölhaladván, természetesen nem kisérhettem szemmel a fal vastagságának miatta; de elég volt az első pillantás is meglátnom egy sár-fecskendezte jobb fél csizmát s egy nem kisebb mértékben kitarkázott balt, melyek igen rászorultak az ajtó előtti láb-kefére. Mint üzlet embere nem szerettem volna, hogy az ablakban lepjenek. Visszaültem helyemre s ugy vártam a vendéget.

Várom, várom egy darabig, de csak nem nyit be senki. Meg' visszamentem vizsgáló állomásomra, épen mikor ujra megláthattam az imént szemembe tünt urat, ki most oly sebesen szaladt le a lépcsőn, a mint fölnyargala, s leérkezvén, nagy gyorsan indult az utczának. Nem ment harmincz lépést, meglassitá lépteit és megállapodott; — ugy látszott, vissza akar térni. Ott álldogált egy kevés ideig, alá s fel nézett az utczán, a bal kezében levő összefogott esernyőre támaszkodva, jobbja, hüvelykével és mutatóujjával, végig simult az állán, mig egy ponton összeértek, mintha több kifejezést akarnának adni e különben jellemtelen arcznak. Egy két perczig álldogált ott, midőn szemkalandozásai közt meglátván engem, a mint rá nézek, rögtön egyet fordul sarkán s mintha sürgős izenetet hozna, sietve jön fel a lépcsőn s benyit minden késedelem nélkül.

Vézna, nagy szemü, ritka haju férfiu volt; ajkai mozgékonyak és habozásra mutatók, szeme tétovázó. Hanyagul kötött nyakkendője a szokottnál többet engedett látni az ing azon részéből, mely a nyakat övedzi, s rajta nehány gombot, melyek nyilván arra valók voltak, hogy különböző szabásu vendég-gallérok legyenek rágombolhatók. Sáros nap volt, mint érintém, s emberem egyik nadrágszára bokáján felül volt türve, a másik pedig rendes állásában maradt a locs-pocs martalékául. Kabátja gallérja félig fel, félig le, czérna kesztyüinek egyike egészen, másik csak annyira lehuzva, hogy hüvelyke künn állott belőle.

Ilyen volt az ember, ki belépvén irodámba, az ajtónál megállott, de oly formán, mintha könnyen kitelnék töle, hogy bármely ürügy alatt ugy kifusson, mintha ott sem lett volna. Ily állásban adta elő, mi járatban van.

„Azért bátorkodik alkalmatlankodni" mondá, „mivel nehány részvényt szeretne megvásárolni, melyeket, ugy hallotta, én el szeretnék adni, — azonban még teljességgel nem határozta el magát, vegyen-e, vagy ne. Azért, talán nem is kell vala alkalmatlankodnia, — hanem hát ugy gondolá, nem ártana egy kis fölvilágositást kérnie ezen üzletről. Azonban, talán hiában is fáraszt engemet, — és higyem el, hogy igazán megbánta, hogy háborgat, — majd máskor jön el, ha megengedem, — bővebben fontolóra veszi még."

És csakugyan már indult is, mielőtt azt felelhettem volna, hogy szives-örömest adok felvilágositást, akár vásárol, akár nem.

Ezt hallván az én emberem, az irodámban való meghonosulásban annyira haladt, hogy odament az esernyő-tartóhoz s letette esernyőjét Somerset megye földképe alá, mely szobám egyik falán állt. Aztán, ugy látszik meggondolván, hogy ez eljárásnak veszélyes következései lehetnek, visszatértében a szoba közepéről ismét oda ment, kezébe vette az esernyőt, mielőtt az a parányi viz, mely róla bőven kezdett folyni (mivel egy kis idő óta erősen hullott az eső) szót sem érdemlő tócsává gyült volna.

Az ember azt hitte volna, hogy ez egyéniség két kezének elég dolgot ád e hasznos eszköz tartogatása, meg egy hirlapba roszul összekötözött s hóna alá fogott csomag, s mégis ugy tudta intézni, hogy elég ujja maradt, hogy olykor ügygyel bajjal azt a nehány szál bajuszt szája végébe huzgálja, mintha teljesen e gyér szálacskák összerágásában volt volna elmerülve, a helyett, hogy előadásomra ügyelt volna, melyben kértére fölvilágositást akartam adni a szóban forgott részvények jövedelmező voltáról.

Átalán meg lehet jegyezni, hogy a tárgytalan szemmeresztés teljességgel nem feszült figyelem jele, s még kevesbbé akkor, ha a hallgató olykor-olykor ráüt fejével, mintegy ütemet verve a beszélő minden körmondatára. E symptomákat tapasztalván az én emberemen, teljességgel nem lepett meg, midőn kérdéseiből azt vettem ki, hogy előadásom részletei pusztában hangzanak el, s nagy részöket ismételnem kell.

Mihelyt az üzlet valamely előnyét hoztam föl, ez az ur, kit Smallchange-nek hittak, ugy vélekedett, hogy biz a jó lesz; de tüstént eszébe jutott valami nem ajánló oldala is, s azon lehetne csudálkozni, ugymond, ha e hibája nem volna meg, s azért aligha lesz belőle valami. Rendkivül fölvidult egyszerre, midőn azt emlitém, hogy akár mikor eladhatja ismét részvényeit, s ezt igen fontos körülménynek tekintette, elannyira, hogy most már, ugy vélekedék, megállapodott szándékában. De hirtelen eszébe jutván, hogy feleségével is beszélnie kell, ugy látszott, még sem állapodott meg szándékában, s azt kérdé, nem lehetne-e föl-

függeszteni a dolgot, mig felesége véleményét is meghallgatja.

Midőn ezt ráhagytam, ugy látszott, indulni akar rögtön feleségéhez s már tett is egy olyanforma mozdulatot, midőn jónak látta még egy két kérdést tenni a börzei árkelet állásáról. Miután ezekre is megfeleltem, ismét az ajtó felé tett nehány lépést, de megfordult rögtön megkérdezni, mit gondolok, nem jobb volna-e mindjárt megvásárolni a részvényeket és semmit sem szólani róla feleségének. Miután azt feleltem e csodálatos kérdésre, hogy maga legjobban tudhatja a maga dolgát, — igen, ugymond, maga is azt hiszi; de igazán nem tudja mi tévő legyen. Végre azt ajánlottam, hogy más napig félreteszem számára a részvényeket, ha kivánja; s ugy látszott, oly boldognak érzé magát az elhatározás nehéz munkájának elhalasztásában, hogy magam is egészen megkönnyebbülve éreztem magam az ő megkönnyebbülésén. Ezután még csak három izben tért vissza, — először megkérdezni, nálam hagyhatja-e csomagját, mig másnap ismét bátor lesz alkalmatlankodni. Miután beleegyeztem, visszatért megkérdezni, mit gondolok, fog-e még esni az eső, mert ha azt gondolom, hogy nem, engedelmet kér, hogy csomagjával együtt esernyőjét is irodámban hagyhassa. Kimondván véleményemet, hogy alkalmasint kitisztul, azt is megcselekedte, de alig egy-két percz mulva visszajött elvinni esernyőjét, mert, ugymond, sajnálja, hogy véleménye nem egyezik az enyimmel, én csalatkozom az idő dolgában, és bizonyos, hogy esni fog. Ezzel eltávozott; de láttam az üveg ajtón keresztül a lépcső felső fokánál a határozatlanság kinszenvedései között, vajon visszatérjen-e még egyszer, s azt hiszem, ha nem lett volna irodazárás ideje, soha meg nem tudott volna válni.

Smallchange urral történt első találkozásom eme leirásához azon megjegyzést teszem, hogy Smallchangené, a mint később tapasztaltam, habár tudtán kivül, férjénél még habozóbb volt és képtelenebb elhatározni, mitevő legyen. E derék asszonynyal azon jellemző pontatlanság utján volt szerencsém megismerkedni, mely férje lelkületének lényeges része.

Smallchange ur levélben szólitott fel, legyek szives felkeresni őt bizonyos órában a részvények végett. Teljesitém kivánságát, — de a legtermészetesebbnek találtam, hogy épen akkor nincs honn, mikorra engem magához rendelt. A szobába léptemkor mindjárt Smallchangené tünt szemembe.

„Ön Kershaw ur, és a részvények ügyében volt szives idefáradni?“ mond az asszonyság. „Csak e pillanatban ment el férjem. A dolog abban áll, hogy ő a világ kerekségén semmire sem tudja magát elhatározni. Örökös költözködésben vagyunk, — cselédeink örökké változnak, — mindig oly bérházakban lakunk, hol az ablakon mindenki benéz mikor ebédelünk vagy férjem borotválkozik. Smallchange soha sem tudja mit akar — nem tudja, megtegyen-e, ne tegyen-e valamit, mig meg nem tette, s akkor mindig azt hiszi, mégsem kellett volna megtenni. Két év alatt öt költözködés — csak képzelje ön! Ugyanazon rövid idő alatt tizenegy szobaleány, és huszonkét szakácsnő, s köztök csak egyetlenegy, ki ebédet becsületesen el tudott készitni. — No, mi kell Sári?“

Ez egy asszonynak szólott, kiben, arczának izgatott pirjából itélve, az épen szóban forgott cseléd osztály egyik tagját láttam, s ki most lépvén be a szobába, úgy látszott, az alkalmas pillanatra vár, hogy a beszélgetésbe vágjon.

„Engedelmével téns asszony,“ mond e nő, „kigondolta-e már a téns asszony, mi legyen az ebéd?“

„Még nem, Sári; — látja, hogy most nem beszélhetek magával.“

„De engedelmével, tens asszony, már ideje volna, — nem én leszek az oka, ha elkésik az ebéd.“

„Jól van hát, — süssön marha pecsenyét.“

Ebben a konyha mestere, ugylátszék, megnyugodott, s sietve sietett kifelé, tán jós tehetséggel érezvén, hogy visszaszólitják. Ha ily sejtelmei voltak csakugyan, meglehetős alaposak voltak.

„Megálljon hát, Sári,“ mond az asszonyság, midőn e szolgálattevő épen be akarta huzni az ajtót, „megálljon, — uram nem szereti a marhahúst.“

A konyha-művésznő az ajtót fél kezében tartva megállott a nyilásnál oly arczkifejezéssel, mely semmi jót nem jelentett. Boszúvágy, daczos türelem és tudatlanság gúnyos tettetése sajátságosan vegyült e kifejezésben. Asszonya azt várta tőle, adjon ő is alázatos véleményt a kérdésben; de nyilván megmakacsolta magát, hogy ezt egy szóval se tegye. Igy hát némán állott, az ajtót, mint mondám, fél kezében tartva és fölemelt arczczal — az ember mindig fölveti orrát, midőn kihivóan átalkodott akar lenni — s az utcza tulsó során levő házak legfelső cserepeire szegzé szemét.

„Valóban magam sem tudom, mi lenne legjobb,“ mond a szegény Smallchange-né oly hangon, hogy egy szakácsné szivén kivül minden más szív megindult volna rajta.

A művésznő kissé aláhajtotta fejét, de egyszersmind szemeit magasabbra emelé, mintha a láthatáron még felsőbb cserép sort keresne. Ezt megtalálván, érdekes volt nézni azt a rettentő türelmet és resignatiót. Az ajtót is megcsikorgatá kissé.

„No készitsen hát juhczombot, babbal“ mond Smallchangené kétségbeesetten.

Jól kigondolt és mesterien kivitt fogás volt a szakácsnétól, hogy e parancsszó után nem indult ki, de még meg se moczczant álló helyében. Igen világosan jelenté ki ezzel: „Mi haszna indulok ki; hiszen be sem teszem az ajtót s visszakiáltasz ismét.“

„De én bizony nem tudom mégis“ folytatta Smallchangené, „a babbal főtt juhhúsban azt az egyet nem szeretem, hogy mindig gyomorégetést érzek utána. Talán a belekevert répadarabok miatt.“

Itt egy szakácsnét kivéve minden más nő alkalmat talált volna megjegyezni, hogy „hát répa nélkül kell elkészíteni.“ De müvésznőnk sokkal jobban elmélyedett a verebek szokásainak vizsgálatába (melyeknek egyik fajtája épen akkor tollászkodott az átellenben levő ház egyik felső párkányán), hogysem a kérdésnek ezen, vagy bármely más megoldását ajánlotta volna.

Végre ugy kell lenni, hogy magának a szórakozott Smallchangenénak jutott eszébe a tárgy eme szempontja, ki is aztán igy adta elő véleményét:

„Mit gondol Sári, hátha répa nélkül próbálnók meg.“ Semmi felelet, — kivéve egy sértően türelmes mosolyt. Azért hát Smallchangené csak folytatta: „De mégis, ki tudja, használna-e valamit; mert, meglehet, a disznózsir árt meg.“

Ez szerencsétlen megjegyzés volt. Nevezetes, és mindenkire nézve, ki nálam kevesbbé várta, meglepő volt volna azon változás, melyben a konyha főnöke átment, ki addig oly békességes türéssel viselte magát, mint egy ál Griselda, most egyszerre igen megsértett, türelmetlen és boszút lihegő furiának tünt fel.

„Disznózsir, — ha, ha! — disznózsir! életében most hallja először, hogy ő disznózsirt használ — hiszen Zsirnyeli ő nagysága, ki nagy ur, s kinél utoljára szolgált, leizent hozzá, hogy soha életében nem látott olyan szakácsnét ki disznózsir nélkül főzzön. Véznayné asszony pedig, kinek a doctor rendelt zsiros ételt, mivel nagyon aszni kezdett, hányszor nem mondá neki: „Hallja maga Sára, a maga ételében egy csep zsir sincs, mig maga lesz a konyhámban, soha mig a világ, nem rakodik egy kis hus a csontjaimra.“ De minek is beszélek? Mikor magok sem tudják soha, mit akarnak, sem pedig hogy mi minden kell hozzá, mig az ember készen föltálalja az ebédet. Minek is jött ő ilyen házhoz, mikor mennyit marasztotta öt Zsirnyeli ő nagysága — Véznayné pedig egészen roszul lett bele, hogy odahagyta — hiszen előre tudhatta volna, hogy oly urral és asszonynyal ki nem jöhet, kiknél a szakácsnék csak egy-egy hónapot töltenek — nem biz' ő!“

„No láthatja ön!“ mond Smallchangené elkeseredve, miután a dühbejött művésznő kiment ezen nevezetes beszéd végzetével s becsapta maga után az ajtót — „láthatja ön, milyen cselédeim vannak mindig.“

A mennyire tőlem kitelt, kifejezém sajnálatomat, s megigértem, hogy mihelyt egy jó szakácsnét tudok, mindjárt az asszonysághoz utasítom. Azután Smallchangené, könyüvérüségével, ugy látszék, merőben feledé a csak iménti kellemetlen jelenetet s azonnal más tárgyra fordité a beszédet.

A részvények megvételének s a cselédek meg nem maradásának fontos kérdésén kivül volt más házi kérdés is, mit Smallchange és neje el nem birt igazítni. Lakásuk több szobából állott, mint a mennyire szükségök volt; s már több hónappal azelőtt kétségek gyötörték, vajon illenék-e jövedelmöket és családjuk körét egy lakóval növelni. Miután a szakácsné kérdésében oly udvarias előzékenységet mutattam, ez uj aggodalomra nézve is vélemény adásra szólittatám. Arra ügyekezvén, hogy minél hamarabb megszabaduljak házi tanácsadói uj hivatalomtól, egy pillanatnyi késedelem nélkül a leghatározottabban javaslám, adják ki a fölösleges szobát — természetesen nőtlen embernek. Smallchangenét meglepte rögtöni határozott javaslatom, azért maga is tüstént helyeselte. Nőtlen ember — ugy van, tökéletes igaz, — csodálkozott, hogy eddig eszébe nem jutott. S annyira belészeretett ez eszmébe, hogy a szobalyányt a házmesterhez mindjárt le is küldte, akaszszon ki czédulát a kapura, hogy egy butorozott szoba, egész ellátással, kiadandó.

A mily jellemző e határozat, meg kell adni, ép oly nevezetes következményeket vont maga után.

A nőtlen férfiut, kit legjobban szeretnek lakóul, nem sokára megtalálták, még pedig osztályának legkifogástalanabb embere volt. Pontos, középkoru, minden szokásaiban rendszerető s igen lelkiismeretes a házbér fizetésben. Igaz, hogy olykor boszus és zsémbes volt, — de kinek nincsen hibája? Aztán az áldott emberben az a megbecsülhetlen előny is megvolt, hogy keveset ült otthon. A csatornai gőzhajótársaság irodájában dolgozott. Reggel kilencz órakor elment s délután ötig senki sem látta. Ha hozzá teszem, hogy Pluffers ur, mert igy hivták, alacsony, kövér, s mindig csinosan öltözött férfiu volt, eleget mondtam a lakók e példányának leirására.

Azt kérdi most kétségkivül az ingatagok eme krónikájának egyik másik olvasója, hogyan lehetséges, hogy oly pontos, határozott uri ember jól érezhette magát oly rosz háztartásban, minő, a látszatról itélve, Smallchange-né asszonyé volt? — Akármi nehéznek látszik is első tekintetre e talány — megfejtése nagyon egyszerü. Pluffers ur szerelmes volt — még pedig Smallchange Anna kisasszonyba.

Smallchange Anna, a mi ingadozó házas párunk idősbik leánya, épen tizennyolcz éves és külső szép tulajdonai teljesen igazolják a bámulatot, melylyel éltes szerelmese hódolt neki. De a kisasszony is öröklé a családi ingatagságot s vele bizonyos gondatlanságot, mely bármi körülmény közt teljesen elégültté tette volna, s mi miatt belenyugodott minden ajánlatba, de egyszersmind valószinütlenné tette, hogy igen hően viszonozza Pluffers ur vagy bármely más ur szerelmét e földön.

Pluffers ur szerelmes volt tehát — s mivel

Pluffers ur szerelmes volt, érteni lehet, miért tűrte békén mind azon próbára tevő különösségeket, melyek olykor nagyon szembetünők voltak házi asszonya magaviseletében. Mert megesett olykor, hogy Smallchangené ugy adván ki parancsait, — vagy jobban mondva ellenparancsait, — mint fenebb láttuk, s a cselédek egész reggel azzal levén elfoglalva, hogy ne teljesitsék a mit rendeltek, Pluffers ur előjövén szobájából, se thea-kelléket, se tüzet nem talált. Ilyenkor a vihar mindig azzal lőn egyszerüen elháritva, hogy miss Anna Pluffers urhoz bevitte a theaedényeket, megnyerő kellemmel rakosgatta el őket, aztán levetvén kesztyüjét és előkötőjét, térdre telepedett s erőnek erejével maga rakott tüzet, oly kedves és takaros modorral, hogy a kályháén kivül más tüzek is könnyen fellobbanhattak ; s Pluffers ur szivét, melyet pedig az évek-, kövérség- és munkába-törődésnél fogva eléggé megkeményedettnek gondolhatnánk, oly tökéletesen hatalmukba kerítették Anna kisasszony bájai, hogy föltette magában, hogy házas életének első lépése is az lesz ugyan, hogy mostani lakását odahagyja, de egyszersmind elhatározta, hogy nem egyedül fog költözni. Ehhez képest, midőn egy reggel Anna kisasszony ismét letérdelt a tűz előtt, az ember tanuja lehet vala, — ha a macskán kivül más valaki is jelen volt volna — mint térdepel le Pluffers ur is Anna kisasszony elébe s akkor és azon helyben mint ajánlja föl neki szivét és kezét.

„Igazán, Pluffers ur, magam sem tudom," szólt a fiatal hölgy, midőn a jeles férfiu a leány egyik kezét hatalmába keritvén, épen megcsókolá az azt boritó kissé szenes keztyüt, mit elragadtatásában észre sem vett, „igazán magam sem tudom — ni, ni! — ejnye be piszkos az orra hegye — hadd törülöm le kötényemmel — én nem tudom, — de majd beszélek róla mamával."

Beszélt is a mamával, sőt a papával is, s ha Smallchange kisasszony nem tudta, mit mondjon, világos, hogy S. ur és asszonyság még képtelenebbek voltak véleményt alakítni e tárgyban. Mikorra hát Pluffers ur haza ment a hivatalból, — hol annyi hibát csinált, hogy az irodavezető azt a megjegyzést tette egyik részvényesnek : látszik, hogy vénül az ő Pluffersök — nem hogy végleg el lett volna döntve sorsa, hanem minden ott állott a hol reggel hagyta volt.

Ekkor történt, hogy elkezdődött azon nevezetes levelezés, mely a müvelt körökben annyira ismeretessé lőn : a Pluffersféle levelezés. Pluffersnek egy jegyzéke nyitja meg a sorozatot, ki ily függő állapotban képtelen levén csak gondolni is az ételre, következőképen ir :

(1-sö szám).

** utcza, udvari szoba, 18** april 31.

„Pluffers ur tiszteli Smallchange urat, s kéri tudassa e levelet kézbesitő alkalmatosság által, határozott-e valamit S. ur és S-né asszonyság azon bizonyos tárgyban, mely oly közelről érdekli Pluffers ur lelki nyugalmát."

(2-ik szám).

** utcza, nappali szoba, 18** april 31.

„Smallchangené asszony egész nap értekezett Smallchange urral a Pluffers ur levelében emlitett tárgyra nézve, de most nem képesek végleges választ adni."

(3-ik szám).

** utcza, udvari szoba, 18** april 31.

„Pluffers ur köszönetét kéri átadatni Smallchangené asszonyság f. hó 31-iki szivességéért, s tiszteletteljesen kérdezteti az ő, valamint S. ur vonakodásának okait, mire nézve P. ur rögtöni válaszért esedezik. Talán kevesellik P. ur jövedelmét?"

(4-ik szám).

** utcza, nappali szoba, 18** april 31.

„Smallchangené asszonyt, valamint S. urat nem pénztekintetek tartóztatják. Smallchangené assz. akárkinek od'adja leányát, a ki szereti és megbecsüli."

(5-ik szám).

** utcza, udvari szoba, 18** april 31.

„Pluffers urat nagyon lekötelezé Smallchangené assz. april 31-kén másodszor tanusitott szivessége, s kéri, legyen meggyőződve, hogy ő szereti és meg fogja becsülni Smallchange kisasszonyt. Ehhez képest minél előbbi és kedvező választ remél kérelmére. Kéri S. urat, adja egyszersmind tudtára S.-né assz.-nak, hogy P. reggel óta egy falatot sem evett, s nem is fog, mig némi tekintetben végleges választ nem kap azon bizonyos tárgyban, mely — mint az első levélben mondva volt — oly közelről érdekli P. lelki nyugalmát."

(6-ik szám).

** utcza, nappali szoba, 18** april 31.

„Smallchangené assz. valamint S. ur azon véleményben van, hogy Pluffers ur utolsó levele sok tekintetben kielégitő ; s S.-né assz. nagyon ajánlja Pluffers urnak, ebédeljen rögtön ; mert P. urnak jelenleg nem adhat teljességgel határozottabb választ."

Ezen reményeit kissé fölélesztő felelettel Pluffers urnak ez uttal be kellett érnie, s annyi gyenge meleg pecsenyét nyelt le, a mennyit csak birt.

A fenirt levelekből némi fogalmat alkothatunk magunknak Pluffers ur leánykérésének további fejleményeiről. Napjában kétszer-háromszor is megváltozott sorsa. Mivel Anna kisasszony merőben semlegesen viselte magát ez ügyben, s nem akarta a sors végzésébe ártani magát, való-

szinü, hogy ha Smallchangené asszonyt nem sarkantyuzza határozatra S. urnak még nagyobb határozatlansága, az esküvő napja egyáltalában ki nem tüzetett volna soha.

Smallchange és neje nappali szobájokban ültek azelőtt való nap, mely véget volt vetendő a szerencsétlen Pluffers szenvedéseinek. Egy juhczombot ebédeltek, mely félig főtt, félig sült volt. E csodálatos ebédet azon kétségeknek köszönhették, melyek Smallchangené lelkében támadtak arra nézve, minő készitéssel legizletesebb e hus. E kétség a sült czomb részére dőlt el, csak hogy akkor, midőn már a czomb legalább is másfél órát vízben főtt volt, — s a huszonharmadik szakácsné rögtön beadta lemondását. Ott üldögéltek hát, lehető mohósággal fogyasztván e drágalátos étket, miközben e nem érdektelen párbeszéd folyt köztök:

„No' s hát, édesem," szól Smallchange, „csakugyan meglesz a menyekző?"

„Már csak meglesz — talán — ugy látszik meg kell lenni," felelt a nő.

Rövid szünet állott be, s Anna k. a., ki menyasszonyi diszitményeken dolgozott, egy pillanatra föltekintett s aztán folytatta munkáját.

„Tudod mit, édesem," kezdé ismét Smallchange ur, „nekem nem tetszik épen egészen ez a házasság. Hát nem jóval öregebb-e Pluffers ur Annánál?"

„Hát hogy ne volna öregebb?" szól Smallchangené. „S te azt csak most tudod?" (Pluffers ugy volt ötvenöt éves, mint egy).

„Az nekem eszembe sem jutott," mond Smallchange elgondolkodva. „No lásd, fiam, ez sehogy sem lehet jó. Vajon hogy lehetne megakadályozni?"

„De ugyan mit lehessen tenni most?" mond S.-né. „Meg van téve minden készület, s a vendégeket mind összehíttuk holnapra."

„E szerint hát véghez kell menni holnap okvetetlenül?" mond Smallchange, magával jól tehetetlenül.

„Ha te bele nem egyezel fiam, miért kellene?" felelt az asszonyság. Most rá is el kezdett ragadni a szokott határozatlanság. „Ha bele nem egyezel, mért kellene?"

„Hiszen azt épen nem mondom, tudod, hogy belé ne egyezném," felelt Smallchange ur, „a világért sem mondom, hogy az egészet roszallom."

„Már akár mondod, fiam, akár nem, látom én, hogy te roszallod," mond Smallchangené, „s igy állván a dolog, nekem kötelességemnek kell tartanom — bár mennyire nehezemre esik megbontani, a mi már el volt határozva — hogy végét szakaszszam ez össze nem illő házasságnak. Istenem, istenem!" mond siránkozva a jó asszony, „ugyan hol is volt eszünk, hogy valaha csak rá is gondoltunk e menyekzőre?"

„Jól mondod biz' azt"— szólt Smallchange.

„Már akár hogy s mint" szól vitézül Smallchangené, „én rátökéltem magam, hogy holnap semmi sem lesz belőle."

E pillanatban Anna, épen bevégezvén egy csokort, a többiekhez a kosárba tette s egy csomó uj szalagot vévén elő, másik készitéséhez fogott.

„Édes leányom," mond ezt látva a gyöngéd anya, „nincs szükség több csokorra."

„Értem édes anyám" mond derülten a leány."

„Nem hallottad, hogy apád és én elhatároztuk, hogy a menyekző elmarad?"

„Hallottam, édes anyám."

„Akkor minek fárasztod hát magad a szalagokkal?"

„Mert azt hittem, hogy édes anyám megmásitja ismét szándékát."

„Nem, leányom, a világért sem; igaz, hogy édes apád szokta változtatni; de mondd csak édes leányom, van-e valami kifogásod e változtatás ellen?"

„Nincs nekem, édes anyám" felelt az engedelmes leány; „de mit csinálunk majd a szalag csokrokkal és az én menyasszonyi ruhámmal meg a lakadalmi reggelivel? — mind készen van már."

„Mit csináljunk?" felelt az anya. „A mi a csokrokat és ruhát illeti, ki tudja, nem lesz-e előbb szükség rájok, mintsem hinnők, — aztán elállhatnak, nem kérnek enni. A mi pedig a reggelit illeti, mivel mind hideg étel — azért jó volna szépen becsinálni egy kosárba, kimenni a szabadba, Hampton-Courtba, s ott jóizüen elkölteni."

„Vagy Richmond-ba" vélekedett Smallchange.

„Az ám; vagy Kew-ba" mond neje.

„Nem jobb lenne Chisw —"

„Már akárhová" — vágott szavába Smallchangené, „annyi bizonyos, hogy kirándulásra megyünk, s eltününk hazulról. Épen jó lesz a kocsi nekünk, mely a templomba vitt volna. Pluffers ur is időt nyer, hogy lecsillapodjék kissé, mig találkoznánk. A meghitt vendégeknek megmondatjuk, ha eljőnek, hogy elháríthatatlan akadályok, — igen az a legjobb szó rá, — az egybekelés elhalasztására kényszeritének. Azután" folytatá a jó asszony egészen megkönnyebbülve, hogy a holnapra kitüzött, oly határozott lépésre nézve haladékot nyer: „azután majd lesz időnk meggondolni, mi tevők legyünk."

„Szegény Pluffers," mond sajnálkozva a bájos Anna kisasszony; „mit mond majd, midőn megtudja mindezt?"

„No hiszen mindenesetre jó lesz még egyet aludni e kérdésre" mond Smallchangené, meggyujtván a háló szobába való gyertyát.

Pluffers ur pedig, miután el volt határozva az egybekelés napja, illem kérdésének tekintette, hogy kivül kerülje a házat; s kivált a menyekző előtti nap tilos volt bármi ürügy alatt mutatni az orrát. Oly szokás, melyhez mint mondják, szigo-

ruan kell alkalmazkodni ilyenkor, különben az illem törvényeinek otromba megsértésével vádoltatunk. Igy történt aztán, hogy e derék férfiu még csak nem is sejthette a sorsában történt változást s estvéjét egy pár fehér kesztyü fölpróbálásával töltötte, mely nehány számmal volt szükebb, mint kellett volna, s aztán könyvnélkül tanulgatá az esküvői mondókát, (oda értvén a papét is).

Más nap reggel Smallchange ur és neje, kik szokatlanul határozott jelleműeknek bizonyiták magokat, talán mivel a határozatlanság egy lépését kellett megtenniök, folyvást megmaradtak azon véleményökben, hogy az egybekelést meghiusitsák. Azért midőn megérkezett a kocsi, mely a menyasszonyt és szülőit a templomba volt viendő, hol a vőlegény várta őket, beléemelték a kosarat, s nagy frisen felült utána az egész Smallchange család. — Az utolsó, a mit tudósitóm (a huszonnegyedik szakácsnő) látott belőlök, az utcza sarkán történt, hol a család minden tagja — odaértve a legkisebbik gyermeket is, ki mintegy három éves lehetett — váltogatva ki-kidugta fejét a kocsi ablakán s más-más irányba utasitotta a kocsist.

A rendszerető Pluffers ur a templomba érkezett pontban egy negyed tizenkettőre, mely a kitüzött idő volt. Ott várakozott tiz percz hiján tizenkét óráig, s az időt részint udvarias beszélgetésben tölté a pappal és kántorral, részint végrül végig olvasta azon siriratokat, melyek a templom oldalát boritó táblákon voltak. Nagyon kétes, vajon ébresztének-e szórakozott lelkében más gondolatot ezen fali életrajzok, mint azt a nagyon homályos csudálkozás érzetét, vajon miként van az, hogy a meghalt emberek mindenike főfő erényekkel diszeskedik s mindazon szép tulajdonokkal, melyek a társadalom kifogástalan és hibátlan emberévé teszik az élet minden viszonyaiban, s mégis találni itt-ott az életben egy-két igen gyönge embert.

Tiz percz hiján tizenkét órakor, nyilván való levén, hogy történni kellett valaminek, Pluffers ur odahagyta a templomot s lázas gyorsasággal sietett a hütlen Anna k. a. lakára. De leirni e mélyen sértett uri ember érzelmeit arája eltüntén s a meghivott vendégekét a reggeli eltüntén, az olvasók idegzetének hasztalan tulfeszitése lenne.

Ha vajon boldoggá lett-e elvégre Pluffers ur Anna k. a. kezének birásával, nem vagyok képes teljes bizonyossággal erősiteni; de fülhegygyel hallottam valami olyast, hogy egy reggel, miután az az előtt való éjjel hosszú tanakodás után Smallchange és neje végkép elhatározták, hogy a mig élnek meg nem válnak legnagyobbik leányuktól, — mondom fülhegygyel hallottam, hogy másnap reggel az egész család a legközelebbi templomba hajtatott ama szertartás végrehajtására, mely Smallchange Anna kisasszonyt Pluffersné asszonysággá változtatta, s mely alatt Pluffers ur, könyv nélkül tudván az egész esketést, nem kis zavart csinált, midőn egy-két helyen fenhangon mondta el, a mi a pap mondókája lett volna. Az esketö végeztével, mint mondják, Smallchange ezt sugta neje fülébe, a mint a templomból kiléptek: „Azt hiszem, semmit sem tehetünk már megakadályoztatására.“

(Angolból.) S. F.

B. EÖTVÖS JÓZSEF

„**Gondolatok**“ czimü kézirati müvéből.

Észrevételek. Sokat tanultam tévedve — szól a bölcs — s nem csudálatos dolog-e, hogy tapasztalásainkból mégis semmit nem tanulunk oly későn, mint azt, mit legtöbbször tapasztaltunk: hogy könnyen tévedhetünk.

Valamint ha a bérczről mondjuk, hogy büszkén áll, vagy a fáról, hogy kevélyen emeli sudarát társai felett: ép oly helytelen sok esetben a vád, melyet egyes emberek büszkesége ellen emelünk. Vannak egyéniségek, kik nem azért nem hajlanak meg mert kevélyek, hanem mert arra teremtettek, hogy egyenesen álljanak.

Komoly ostrom után a legerősebb várban javitások szükségesek, s azok kik azt védelmezték, mindig egyes, elébb nem gyanított gyenge oldalokat vesznek észre.

Élvezet. Nincs nagyobb boldogság a világon mint erőnknek öntudata, ép azért fő élvezetünket erőnk gyakorlatában kell keresnünk. Mit Lessing mond: hogy ha isten egyik kezében a valónak egész ismeretét tartaná, s a másikban az ösztönt, mely a valónak keresésére késztet, leborulva a mindenható előtt az utóbbit kérné tőle, — ez nem csak a tudományról, de minden földi javainkról áll. — Nem a birtok, hanem a törekvés boldogit, s győzelmünk legédesebb része azon küzdelmek emlékében fekszik, melyekkel azt kivívtuk.

Ellenzék. Vannak emberek, kiknek a tagadás természetökben fekszik, s én nem vonom kétségbe hasznosságukat, csak azt ne kivánják tőlem, hogy kellemeseknek tartsam. A szerep, mely ily egyéniségeknek a társadalomban jutott, hasonló a kovászéhoz, mely nélkül a tészta nem dagad s a kenyér nem izletes, de melyet magában véve senki kellemesnek mondani nem fog.

Haladás. Az emberi természet nem változik, s bármennyire menjünk vissza a történetben, mindég ugy találjuk az embereket, mint azokat ismerjük. Más eszmékkel s ismeretekkel, különböző helyzetben, de ugyanazon anyagi s erkölcsi szükségekkel, vágyakkal s gyengeségekkel. Igy tartja meg a fának lombja formáját, s a százados csernek magas ágain épen oly leveleket találunk, minők az egyéves csemetén zöldelnek, legfeljebb azon különbséggel, hogy az utóbbiak nagyobbak,

vagy legalább nagyobbaknak látszanak; de, mert az egyes levelek hasonlók maradnak, az egész fa nem változott-e azért, s mert az egyes levél most is oly gyengén függ ágán s minden szellőre megindul, vajon maga a fa nem változott-e meg s nem kiván-e szabadabb tért kifejlődésére, úgy hogy ki avval ugy akarna bánni, mint midőn a nagy fa még csemete volt, őrültnek tartatnék?

Ez képe haladásunknak, mely, ha az egyéneket tekintjük, épen oly csekély és észrevehetetlen, mint nagyszerű ha egész nemzetekre vagy az emberiségre forditjuk figyelmünket, s ezért nincs nagyobb tévedés, mint ha valaki az emberi természet változhatlanságából társadalmi formáink változhatlanságát akarja következtetni.

Haladásunk eredményei. Több emberek közül, kik egy hegynek legmagasabb csúcsára törekszenek, nehányan elbuknak, mások kifáradtan megállnak vagy megfordulnak, de azok, kiknek ereje s bátorsága a küzdelemben el nem fogyott, bár mi különböző oldalról indultak is ki, mentül magasabbra emelkedtek, annál inkább közelednek egymáshoz, s végre találkozni fognak. — Ez az, miben minden nemzetiségi törekvéseknek, melyek korunkban annyi zavart okoznak, vigasztaló oldalát látom.

Kormány. Csak ki jókor állt oly helyzetben, melyben magát elhatározni s másoknak parancsolni tanult, az képes másokat vezetni. Ez magyarázza azon tényt, hogy katonák, mint Napoleon, Caesar, Washington, az állam kormányában oly kitünőleg, s tudósok többnyire oly roszul töltik be helyöket. — Plato ugyan azt mondja, hogy a legboldogabb állam az lenne, melyben bölcsek kormányoznának, s megengedem hogy ily államban találnók talán a legszebb törvényeket, de mi e törvények végrehajtását s az ügyek practicus vezetését illeti, meggyőződésem szerint oly állam, melyben az ügyek élén philosophok állanának, lenne a legroszabbul kormányozott a világon.

Igen keveset kormányozhatunk valósággal, s a legkorlátlanabb zsarnok csak azon szük határok között uralkodik, melyekbe a hely s idő minden egyes ember tevékenységét szoritja. — A kormányzás nagy mestersége többnyire nem egyéb, mint elhitetni, hogy minden a mi történik, azt mi teszszük.

Annak, ki valamely kormány- vagy pártnak élén áll, szükségesebb hogy az uralkodó téveszméket ismerje s nekik hódoljon, mint hogy mindenben helyes nézeteket szerezzen magának. Felette szilárd, habár helyes meggyőződés sokszor csak akadály, mely által a kormányzásra képtelenné válunk.

A kormány támaszai. Oly kormányt vagy államszerkezetet, melynek a nép érzületében gyökerei nincsenek, külső támaszok nem tarthatnak fel. Nincs tudomány vagy ügyesség, mely által a kormányt támogató külső eszközök között a szükséges egyensulyt állandóan biztositani lehetne; s mihelyt ez megzavartatott, az egész szerkezet ledől, már azon eszközök egyoldalu nyomása miatt is, melyekre az állam részben támaszkodott.

Következetesség. Ki profétának adta ki magát, annak az, hogy nézetei később megváltoztak, megronthatja hitelét, de olyannál, ki csalhatlanságot nem igényelt, ily változások többnyire csak azt bizonyitják, hogy tanulmányai vagy tapasztalások által látköre tágult, s ily következetlenség csak akkor gyengithetné bizodalmunkat, ha ujabb nézeteinek helytelensége vagy az bizonyittatik be, hogy nézeteinek módositása nem a meggyőződés, hanem az érdekek változásának tulajdonitható.

Következetlenség. A következetlenség legközönségesebb forrásainak egyike az ellenmondási viszketeg, és többször tapasztaltam, hogy épen oly emberek nézetei mentek át a legrövidebb idő alatt tökéletes átalakuláson, kik azokhoz látszólag leginkább ragaszkodtak s minden apróság felett vitatkozásba ereszkedtek. — Ily emberek állása többnyire mások által határoztatik meg, s hogy öket véleményöktől eltéritsük, sokszor nem szükséges egyéb, mint hogy azon tért, melyre ők állnának, előttük mi foglaljuk el.

Néposztályok. Sokszor fordul elő, hogy épen oly korszakban, midőn az állam sülyed, a nép felsőbb osztályait s főkép a pénz-aristocratiát gyarapodni látjuk. A népnek, főkép a földmivelő osztályoknak, sorsa az ország sorsával mindig együtt jár, s azért ezen osztályok jóléte az állam egészséges állapotának legbiztosabb mérlege.

IRODALOM.

Budapesti szemle. (Szerkeszti és kiadja Csengery Antal. LIII-ik füzet. Pest. 1863.) E kezünk alatti füzet már harmadika a hatodik évi folyamnak. Egy fél évtizedet élt már e folyóirat, de, fájdalom, a szerkesztő és irók buzgalmával nem növekedett a közönség részvéte. Mint halljuk, a Szemle előfizetői inkább apadnak, mint növekednek. Hát megszünjék e vállalatunk is? Hát oda jussunk-e ismét, hogy egyetlen nagyobb folyóiratunk se legyen, mely közvetitőül szolgáljon a hazai és külföldi irodalom, a szaktudós és mivelt közönség közt. Megindulásakor, 1857-ben, részvéttel üdvözölte közönségünk a Szemlét. Vajon kevésbbé becses-e e folyóirat most, midőn tizenhat vastag kötet gazdag tartalmára hivatkozhatik, mint volt akkor, midőn csak igérhetett? Azóta vesztett-e fontosságából nemzeti irodalmunk ügye? Avagy pótolta-e e folyóiratot más hasonló, nem mondjuk tartalomban, csak pusztán törekvésben? Ohajtja-e a magyar közönség, hogy e szép multu és még szebb jövőju folyóirata mi ha-

marább félbenszakitsa pályáját? Olvasóinkra bizzuk a feleletet.

A jelen füzet tartalma e következő: I. *Két éposz.* Első közlemény. A Nibelungenlied. *Szász* Károlytól. — II. *A társadalom tudománya és Riehl munkái. Tréfort* Ágostontól. — III. *Művészet csarnoka:* Corregio. Planche után. *Székely* Józseftől. — IV. Éledés és életkezdet. *Brassaitól.* — V. *M. Tudományos Akadémia*: Az 1863-ban tartott közülés. VI. *Irodalmi szemle:* M. Chevalier a londoni mütárlatról. *Jánosi* Ferencztől. Representativ men, in seven lectures. By Ralph W. Emerson. (I. Napoleon jellemzése.) *Bezerédj* Lászlótól. VII. *Hazai könyvészet.*

Mind becses vagy érdekes czikkek; minket legközelebbről a széptaniak érdekelnek. Szász Károly aesthetikai és irodalomtörténeti értekezése két hires époszt vesz tanulmányai tárgyául, a Nibelungenliedet és Firdúsi Shah-Nameját. Kelet és nyugot e két legnagyobbszerü müvéről még alig volt szó irodalmunkban. Legfeljebb csak nevöket hallottuk néha emlegettetni; Szász Károlyt illeti az első tüzetes és derekas ismertetés dicsősége. Ez első közlemény a Nibelungenliedet tárgyalja, de ennek is még csak felét. Ugy látszik, terjedelmes és részletes tanulmány lesz. Mindenesetre legjelesb Szász minden eddigi széptani dolgozatai közt. Szeretettel csüng tárgyán s egészen beleélte magát. Nemcsak magyarázza e nagyszerü költeményt, hanem mintegy reproducálja. A prózai, de folyékony és szép elbeszélést mindjárt-mindjárt megszakitja nehány jellemzőbb versszak nagyon sikerült forditásban. Csaknem azt kell hinnünk, hogy szerző leforditotta a Nibelungenliedet s egészen kész müvéből vegyit ide töredékeket. Nagyon élénk képét veszszük az egész műnek. S az elbeszélésbe koronként tapintatosan vannak bele szőve a jellemek s a cselekvény jeles széptani fejtegetése. Magánál az értekezésnél kevésbbé dicsérhetjük a bevezetést, melyben Szász nehány tájékozó szót ejt az époszról és korszerüségéről. A fődologban nagyrészt igaza van, de nem tudja jól kimagyarázni magát s néhol téveszmékbe bonyolodik. Tökéletesen igaz, hogy az éposz mindjárt korszerüvé válik, mihelyt egy nagy tehetség áll elő, ki azt korszerüvé képes tenni. Például Virgil egy lelkesülésre kevessé hajlandó, sőt romlott korban is képes volt hatni, mert a multakról énekelve mindent költeményébe olvasztott, mi a jelenben a kedélyeket leginkább elfoglalta. Azonban, midőn Szász azt mondja, hogy korunk minden müformák közt kiválólag a regény felé hajlik, a társadalmi kérdések részletes tárgyalásának e tág keretü műnem a legkedvezőbb, de támadjon szellem, mely a társadalmunkat mozgató kérdéseket, az élet aprólékosságaitól eltérve, óriási mérvekben az éposz keretében tárgyalja, az éposz azonnal korszerü lesz, ugy látszik azt hiszi, hogy az élet-föltételéből kivetköztetett regény már könnyen éposszá válhatik. E látszatot csaknem bizonyossággá emeli az, midőn Szász azt mondja, hogy Sue s a frivol franczia irodalom bajnokai oly kevéssé képesek époszt teremteni, mint a mindennapi csendéletet mesterileg festő angolok, de például Hugo Victor merészebb és nagy csatavázu alkotásaiban ki nem látja az éposz sulypontja felé való nehézkedést. Tehát a „Nyomorultak" — mert erre látszik czélozni Szász — az uj kor époszának embryója, tehát, oly irányregényekből fog kikelni az újkor éposza, melyeknek a regény tág formája is szük s inkább a reflexio, mint a phantasia teremtvényei. Mi az újkor e leendő époszát sehogy se tudnók üdvözölni. A bevezetés még egy pár állitására tehetnénk ily megjegyzést. Szász azon meghatározását sem tartjuk szerencsésnek, hogy az éposz a világnézlet költészete. Mindenesetre máskép kellett volna kifejteni s magában az értekezésben is szólni valamit a Nibelungenlied világnézletéről. De erről talán később lesz szó, mi is akkor talán bővebben szólhatunk e különben nagy becsü tanulmányhoz.

A másik széptani czikk Planche Corregioja. Planche épen oly nevezetes kritikus a képirás, mint a szépirodalom mezején. Köszönjük a Szemlének, hogy a világ legjelesb képiróiról rajzolt arczképeit a magyarba átültette. Irodalmunk semmiben sem oly szegény, mint az ily dolgozatokban. Planchenak, ezzel együtt, már hat ily arczképe jelent meg a Szemlében: *Rubens, Ráfael, Michel-Angelo, Leonardo da Vinci, Rembrandt, Corregio.* Mily derék kötetet tenne ez igy összegyüjtve, ha könyvárusaink és közönségünk a forditott müvekből venne egyebet is, mint regényt. Legyen szabad e jelen czikkből egy kis mutatványt közölnünk. Planche ugyan benne a franczia képirókhoz intézi szavait, de még többet érthetnek belőle a mieink:

„Antonio (Corregio) az ecset kezelése előtt már tanulmányozta a költőket, történetirókat és bölcsészeket. Nálunk ma az ifju nemzedék, mely magát a festészetre szánja, távol van ez út követésétől. Teljes figyelme saját szaka külön tanulmányozására összpontosul; fájdalom e tényt igen könnyü bebizonyitani. A párisi szépmüvészeti iskolában irodalmi tanfolyam nem létezik. A bölcsészet soha sem fordult elő a leczkék tervsorozatában. Mi a történetet illeti, noha az az iskolából nincs kirekesztve, a tanulók nem foglalkoznak vele; mert a történelem se a közvizsgálaton, se a versenyben szóba nem jön. Természetes annálfogva, hogy annak a tanulók igenis másodrendü befolyást tulajdonitanak. A rajzmüvészetben kitünt nagy emberek élete eléggé bizonyitja, hogy mielőtt teljesen hivatásuknak szentelték volna magukat, nagyobb részint mindazon feladásokat megkisértették, melyek értelmünk kiváncsiságát ingerlik. Ez nagyon hosszu ut, fogják némelyek mondani, ha mielőtt a festészethez fognánk, át kell bolyganunk az emberismeretek minden köreit; az élet nagyon is rövid hasonló munka végrehajtásá-

ra. Az irodalom tanulmányozásának ellenei helyesen teszik, ha a szépművészetek iskolájában e terjedelmes és sok időt igénylő tanulmány ellen kikelnek. Nem is arról van szó, hogy az ifju festőket az irodalom, történet és bölcselem mély tanulmányozásával terheljük, de e három tárgyban oly elemi ismereteket kell nekik nyujtanunk, melyeket maguktól növelhetnek és kifejthetnek. Azok, kik csak a műtani ismeretek tanulmányozására szoritkoznak, szüntelen a juhait őrző Giottora emlékeztetnek bennünket, ki Cimabue műteremiért odahagyta nyáját s művészete legkitünőbb mesterei között foglalt helyet. Ezek elfelejtik, hogy Giotto alig hogy az ecsettel megbarátkozott, fölfogta kora bölcselete és irodalma tanulmányozásának szükségét. Minden müve egy-egy bizonyság széles és sokoldalu ismeretei mellett. A Santa Maria al' Arena bájos egyháztól kezdve Páduában a nápolyi „Incoronata"-ig egyetlen frescoja sincs, melyen kiművelt elméjének kincsei ne ragyognának. Az irodalom tanulmányozásának előnyeit kiemelni elég, ha idézzük Leonardot, Michel Angelot és Rafaelt. Világos bizonyság ez arra nézve. Mindenki tudja, hogy e három férfiu, kiknek neve a lángész jelképe lett, kivánesian tanulmányozott minden irót, kik eszméjüket termékenyithették, s munkájokkal nem szorítkoztak hivatásuk csupán műtani értésére."

—g.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Az orosz hirlapirodalom. Független lapok Oroszországban csak a mostani császár uralkodása óta léteznek. A censura természetesen csak szeliditve lőn s nem eltörölve, de a hirlapoknak a kormány általi vezetéséről, a mint az Pétertől Miklós czárig dívott, többé már nincs szó. Az első orosz hirlap a *Moszkvai Gazetta* volt, mely 1703-on kezdve, az akkori europai röplapokhoz hasonlón, bizonytalan időben jelent meg, csak akkor, ha valami érdekes esemény adta elő magát. Épen ily rendetlenül jelent meg az 1711-ben alapitott *Pétervári Gazetta*. Ez utóbbi már 1728-ban bizonyos napokon jelent meg, kétszer hetenkint, de alig volt egyéb benne, mint császári ukáz és kinevezés. Erzsébet czárnő alatt alakult az első irodalmi haviirat, s ugyan e tájt alapitott egy irodalmi és tudományos lapot a moszkvai egyetem is. Időről időre még ujabb vállalatok állottak elő, azonban nem igen voltak hosszas életüek. Hiába támogatták őket oly hires férfiak, mint Karamsin, Krylou, s az egyetemek legderekabb tanárai, csak tengtek-lengtek s nyomorún végezték pályájokat. Miklós czár alatt csak kormánylapok létezhettek, s lapengedélyt nehezen lehetett nyerni. Most már e tekintetben oly nagy az engedékenység és mozgalom, hogy egy orosz iró nem rég igy kiáltott fel: „Sokkal több lapunk van, mint a mennyi alkalmas szerkesztőnk." Bizony ez reánk magyarokra is illik.

Az orosz sajtó fő erejét nem oly politikai lapok teszik, a minők nálunk és másutt divatoznak. Kevés lap jelen meg naponkint, de annál több a hetilap és haviirat. A politikai lapok beosztása ugyan hasonló a többi europai lapokéhoz, de a napi eseményeknek s különböző tárgyaknak szánt tér viszonya egészen más. Az orosz politikai lap sokban hasonlit az 1830 előtti német vagy magyar lapokhoz. Kevés vezérczikket és belföldi közleményt olvashatni benne, ellenben annál több külföldi hirt, könyv- hangverseny- és szinbirálatot s más vegyes közleményt. Tárczájok leginkább forditmányokból áll, kivált angolból, mert a franczia irók mindinkább kezdenek kimenni divatból Oroszországban. Jó részét foglalják el a lapnak az irók polemiái is, melyeket egymás személye ellen nagy keserüséggel szoktak folytatni.

A napi lapok között legnevezetesbek a *Pétervári* és *Moszkvai Hirlap*. Mind kettő kormánylap; a kormány nagy áron adja ki bérbe, melynek azonban mintegy háromnegyedét a hivatalos hirdetések díjai fedezni szokták. Körül-belül 9000 előfizetőjök van, évi előfizetési díjok külön-külön rámegy a mi pénzünk szerint mintegy 24—25 forintra. A Pétervári Hirlapnak az az előnye, hogy minden hivatalos közleményt először közöl. Uj év óta nagyobb alakban jelen meg, egy oly férfiu vezetése alatt, ki sokat utazott külföldön, s majd minden fővárosban, Bécstől Newyorkig, Páristól Pekingig, kitünő levelezőket szerzett. A Moszkvai Hirlap, régebben a moszkvai egyetem közlönye, szintén más kézbe ment át. Egyik legnevezetesb lap az *Északi Méh*, 5000 előfizetővel, hajdan Bulgarin vezette nagyon conservativ szellemben, jelenleg a haladás barátja, sőt zászlóvivője. Az *Invalid* hajdan félhivatalos lap volt, s ezért még most is sok katonatiszt és hivatalnok járatja. 2000 előfizetője van, nincs határozott szine, nagyon szeret gorombáskodni és pletykálni. Az *Északi posta* a belügyministerium közlönye, hivatalos hirekben ugyan előljár, de a fenforgó kérdések hivatalos magyarázatától meglehetősen visszatartja magát. Különben nagy gonddal van szerkesztve, és számos alszerkesztői szigoruan felelősek a főszerkesztőnek. Előfizetője felmegy 4000-re. A franczia nyelven irt Journal de St. Petersbourg, a külügyministerium közlönye, különösen az angolok elleni gyülöletével tünik föl. Pétervároń kivül Oroszországban nem igen van elterjedve, s 8000 előfizetőjének legnagyobb részét külföldről nyeri. A Pétervárott megjelenő napi lapok közt legutolsó a *Rendőri Ujdonságok* czimü. Tartalma megfelel nevének, följegyzi a büntényeket, rendőri büntetéseket, szerencsétlen eseteket s több effélét. A vidéki lapok közül csak az *Odessai Hirnök* érdemel említést. A közép osztályok számára levén irva, a közép nemesség és mivelt polgárok kedvencz lapja,

mit meg is érdemel mind biztos hireiért, mind egészséges szelleméért. A többi vidéki orosz lapok nagy részt pletykából, személyeskedésből, bünvádi történetekből, időjárásból, természeti jelenségekből gédelgetik magukat, leginkább pedig olvasóik tudatlanságából. A kelettengeri tartományokban számos német lap jelenik meg.

Mint fennebb mondtuk, az orosz hirlapirodalom termékei közt legnevezetesbek a heti, félhavi és havi iratok. A közvéleménynek leginkább ezek kedvenczei: az *Orosz Hirnök*, *Kortárs*, *Orosz tudósitások*, *Korunk*, és *Napjaink*. E lapok a különböző pártok közlönyei, a mennyiben pártokról lehet beszélni a vélemények, nézetek, vágyak és félelmek azon zürzavarában, mely jelenleg Oroszországban uralkodik. Az Orosz Hirnök legjelesb köztök; szerkesztője Katkoff, egyik első rangu orosz tudós. Szabadelmü conservativ iránynak hódolva, az emancipatio előkészitésére nézve nagy szolgálatot tett a kormánynak. Közel 10,000 előfizetője van s élén áll az ugynevezett nyugoteuropai pártiaknak vagyis az oly oroszoknak, kik azt kivánják, hogy hazájok fejlődése az eddigi uton haladjon, azaz lassanként ültessék át Oroszországba a mivelt nemzetek intézményeit. A Kortársnak 7,500 előfizetője van s bár inkább irodalmi mint politikai lap, heves ellensége azon doctrinär constitutionalismusnak, melynek a Hirnök hódol. A mostani franczia rendszer mellett vív, egyeduralmat ohajt democratiai alapon s gyakran kikel a nemesség, s az osztályok egyenlőtlensége ellen. Közelebbről nagy csapás érte: Turgeneff, a legkitünőbb dolgozótársa odahagyta s átment a Hirnök táborába. Bezzeg a mi Hirnökünket nem éri ily szerencse! A Korunk a kormány és a centralisatio mellett küzd. Meg-megtámadja a jelen orosz társadalmat, mely a császár mögött messze hátra maradt. Mintegy 4,000 előfizetője van. Az Orosz Tudósitások (3,000 előfizető) tartalma encyclopaediai s megismerteti az oroszokkal mindazt, mi a tudomány, művészet és irodalom terén uj történik. Oroszország ez egyik legrégibb lapjának czikkét jeles irók irják, kik választékosan és szépen tudnak irni s épen azért számos nőolvasójok is van. A Napjaink (3,000 előfizető) a panslavismus és az ó hit közlönye. Dolgozó társai még nincsenek tisztában: vajon a központositott vagy a foederalt szláv birodalom érdemel-e elsőséget, hanem abban mindnyájan egyek, hogy csak a görög hit a szláv egyház hite, azért a katholikus lengyelek nem számithatnak kegyelmökre.

A „föld alatti sajtóról" is meg kell emlékeznünk egy pár szóval. Herzen *Harangja*, mely Brüsselben franczia forditásban is megjelent (La Cloche), még ezelőtt egy féléwel hatalom volt Oroszországban. Londonból egész tömegben lopták be az orosz határokra, maga a czár is olvasgatta némely visszaélések és törvénytelenségek megtudása végett, melyekről Oroszországban senki sem mert irni. A Harang nagyon jól volt értesülve mindenről, hanem tulságai, harapóssága s az europai forradalmi pártokkal való összeköttetése nagyon aláásták hitelét. Lipcsében Dolgorukoff herczeg egy *Igazság barátja* czimü lapot ad ki, melyet azonban még sem lehet a lapok közé számitni, mivel rendetlenül jelenik meg. Ugyanez áll a péterváriWelikorusról is, melyet rendesen éretlen ifjak irnak s dobnak a tömeg közé.

ZENE.

Közelebb tett igéretemhez képest ez uttal nem szalasztom el az alkalmat, emlékezni Soupper Jenő ur második hangversenyéről, mit márczius 26-dikán az Europa szállodában adott. — Soupper ur a legjelesebb dalköltöket vette föl müsorába, mely jó izléséről tanuskodik; s igy szintén a közreműködők is érdekessé tették az egész előadást..... de lássuk történeti sorozatban. 1) Sonata (kemény B.) Zongora és gordonkára Mendelssohntól; előadta: Szuk Roza k. a. gordonka művésznő és Stocker ur. — Sz. R. kisasszony nevét az olvasó ismerni fogja már a közelebb mult évekből, s alkalmasint a játékát is hallotta. Jelen előadásával nagy haladást tanusitott, s a sok tekintetben nehéz gordonkarészt művészileg játszta. — Stocker ur szintén elég szeretettel kezelte a zongorát. — 2) Hervadt virág (Schuberttől), Vadászdal (Franz Roberttől) és Asra (Rubinsteintól) előadta a versenyző. — E három dal közt legkitünőbb az utolsó s ezt S. urnak ismételni kellett. 3) Tasso, symphoniai költemény, Liszttől; két zongorán játszták: Deutsch V. és Rothfeld L. urak. — Liszt e zenekarra irt költeménye egészen feladványos dolgozat, s kitünő szépségek vannak benne elárasztva. Az előadás oly szabatos és művészi volt, a milyent e két ismert előadó művészünktől várni lehetett. Jó kőnyomda kép, mely hiven visszaadja az eredetinek alakjait, fény- és árnyoldalait, a szinek vegyülete nélkül. — 4) „Szeretlek" Liszttől és „Ó enyim" Schuberttől; előadta a versenyző. Liszt e dalocskában — az érzés különböző fokai szerint — különbözőleg s művészien fejezi ki e szót: „Szeretlek." 5) Souvenir d' Ems. (Piattitól) és „O dite Lui" Battától; előadta Szuk Roza k. a. s a két csemege darabban sok érzést tanusitott. — 6) „Erdei hang," és „A szegény Péter;" Heine balladái Schumantól. — A szegény Péter sok dalköltőnek eszébe juttathatja, hogy e dal mellett összes müveivel együtt csak egy szánandó szegény Péter, vagy, ha az olvasónak ugy tetszik: szegény ördög. — Szegény Péter fénypontja volt S. ur előadásának. — 7) „Sikos a hó" és „Boldog éjjel" népdalok Petőfitől. — Nem tudom minő vidék szülte e két népdalt, de jobb, ha csak azon a vidéken marad, s kár is volt versenyzőnek közénk hozni. — Soupper ur azon kevés hanggal, melylyel rendelkezik, bebizonyitotta,

hogy művészi tanulmány és szorgalom sok mindent helyre hozhat. Hangja elég kellemes, s a dalok előadására annyi gondot forditott, hogy élvezettel lehetett meghallgatni. S. ur mint jeles énektanitó nagy szerepet játszik a felsőbb körökben. Ha az eddig elhanyagolt éneklést itt meghonositja, közmeltánylásra számithat.

Ez volt Soupper ur hangversenye; és most — mielőtt a szives olvasóval, Satter urnak a muzeumban marczius 28-kán adott harmadik és utolsó versenyére érkezném, utközben elmondom azon érdekes tudnivalókat, miket Satter urról egy amerikai lap feljegyezett. Ezen tudni valókat S. urnak egy „Les belles de New York. Valses de Concert" czimü müve czimlapjáról vettem, mely Lipcsében Schubertnél jelent meg, s a mit Schubert ur a nagy közönség iránti tiszteletből nyomatott le az idézett helyre.

„Ki légyen Satter ? (Who is Satter?) igy szól az amerikai lap — Satter minden bizonnyal egyike mostan élő legnagyobb zongorászainknak; Lisztet és Rubinsteint kivéve, még igy senki sem játszott. Satter ur keze alatt a zongora viharos tenger zugása. — Kérdi valaki: hát ennyi az egész? Felelet: nem. — Satter ur Arionként énekelni is tud a zongorán, s éneke dicső, minőt még Amerika nem hallott. Egyszer rögtönzésképen következő müveket játszott el előttem: 1) Brandeis-nak egy „Dispute" czimü uj caprice-ját. 2) Goldbecktől: La Cavacalde-ot, s mindeniket első látásra és mesterileg. Satter, kétséget sem szenved, Liszt után az első hangjegyolvasó. 3) Litolf-nak Walpurgisnacht-ját, — óriási nehézségeivel mosolyogva elbánt. 4) Hatodik zongora sonátáját. — Ez már hatodik sonátája — kérdém — hát a többi hol van? Válaszával lefőzött, mondván: Nem tudja ön, hogy nekem a zene minden terén vannak müveim ? (Áldott szerénység.) Nem olvasta ön Berlioznak a Musical World-ban közlött birálatait hangszeres szerzeményeim felett? — Nem én kedves Satter. — Hallja tehát: én már három operát, öt symphoniát, hat zongora sonátát, két zongora ötöst, öt zongora hármast, számos vonós négyest és százná is több magány darabot irtam. — Ezt hallván nyelvem elnémult. — Mint virtuózt akartam kisértetbe vinni, s kérdém: miket játszik ön leginkább és legjobb kedvvel? Hideg közönnyel válaszolt: Bachtól és Händeltől mintegy száz fugát játszom könyvnélkül, továbbá bármely ujabb jóravaló, vagy Bach kora óta irt classicus müvet. — Legott szaván fogtam, s kértem: játszaná el (természetesen könyvnélkül) Wagner Richard Tannhäuser nyitányát. És ő szóról szóra, a hangszerelést lehetőleg utánozva, eljátszotta..... éle temben igy zongorázni nem hallottam."

Eddig az amerikai zene referens; s most még csak azt jegyzem meg, hogy Schubert ezelőtt három évvel megjelent zene encyklopädiájában (czime nem jut eszembe) azt mondja Rákóczyról, hogy jeles dalköltő volt; s Rózsavölgyiről, hogy a Rákóczy indulót irta. Satter ur jelen versenyének müsora következő: 1) Sonata (kemény Asz.) Beethoventől. — Az andantét több melegséggel, bölcsességgel játszhatta volna; a változatokat — kivált a másodikat — nagy virtuositással adta. A Finále kissé lassubb időt igényel; igy a nagy gyorsaság miatt némely helyütt sokat vesztett. Megvártam volna, hogy miután versenyző mintegy 100 fugát játszik könyvnélkül: a kemény Asz sonatát is igy adja elő; inkább 100 ilyen sonatát mint 10 fugát. — 2) Ária, énekelte Lang Paulina kisasszony. — 3) Nyitány „Tannhäuserhez," versenyző átirata szerint. — S. urat ez óriás munkájáért épen ugy bámultam a hallgató közönséggel együtt, mint bámulhatta a feljebb idézett amerikai. Az óriás vezérkönyvet zongorája csaknem egészen felölelte, s versenyző mindezt bámulatos virtuositással adta, a nélkül, hogy vagy az időben hátrált, vagy tévedésből, szorultságból egy árva oda nem illő billentyüre ütött volna. — Azonban Wagner nyitánya mindezek daczára csak olyan volt, mint mikor valaki egyedül játszik el egy egész drámát; például: Hugo Károly. Igaz, bámultam S. urat, de őszintén megvallva: sajnáltam, s féltettem is, hogy a roppant erőfeszitésnek rosz vége lesz. — Hajmeresztő gymnastika, melyre a bámulat miatt még tapsolni sem volt időnk. — 4) Magyar dal, énekelte Balázsné, Bognár Vilma asz. — mint mindég, ugy most is a közönséget tapsokra ragadta. 5) Andante con varitationi, Schumanntól, két zongorán előadta a versenyző s Deutsch Vilmos ur. — 6) Magyar Ábránd, gordonkára, Szuk Lipót-tól, előadta Szuk Roza k. a. — A művésznőnek ismételni kellett az ábránd egy részét; méltó tapsviharral árasztották el. Sz. L. ur ábrándjára ezuttal csak azt jegyzem meg: hogy jobb lesz „egyveleg"nek nevezni. — 4) „Románcz" Dinorahból, énkelte Simon ur. — Simon ur elragadólag énekelt; ily előadást mindig örömmel, élvezettel lehet végig hallgatni. — 8) Szabad ábránd (rögtönzés) a közönség által adott themák felett. — E czélra a közönség oly sok feladványnyal járult, hogy mindenikét nem lehetett az ábránd kifeszitett vásznán körvonalazni. Jött Satter ur, s a költővel elmondhatom:

„Conticuere omnes, intentique ora tenebant"

Mert rögtönözni a zongorán nem mindennapi dolog. — Ámbár mi magyarok a rögtönzések hazájában élünk, s nyilvános gyüléseinken akárki rögtönöz oratiót, s ennélfogva a rögtönzés épen annyira megszokott, mint szokatlan az olvasás: de a zongorán rögtönözni! ez már mysticismussal határos, s azt nézzük, hogy az ilyen művésznek vajon olyan orra, szeme, szája és füle van-e, mint a miénk. — Részemről az effélének semmi mübecset nem tulajdonitok, s inkább csak mulatságosnak tartom. Vannak szóköltők is, kik rögtönözött rimeikkel meglepnek. Ismerek egy német embert, (nem mondom költőnek) ki lanttal jár a vendég-

lőkben, s tiz krajczárért akár mennyi rimet mond, ugy, a hogy előre meghatározzuk. Egyszer meg akartam tréfálni, s letevén a tiz krajczárt, követeltem, hogy mondjon olyan verset, melynek mindenik sora X betün kezdődjék s U-val végződjék. Azt hiszi az olvasó, hogy emberem meghökkent? Azonnal elkezdte:

Xenophon wo bist du
Xerxes auch dazu
Kommt her in einem Nu: stb. stb.

Vannak egyének, kik csakis rögtönözni tudnak s egy bevégzett solid mű teremtésére képtelenek. Az ily rögtönzések becse csak addig tart, mig a légben elhangzanak, s ez irógépek nem halhatlanságokat eszközlik, hanem siriratokat irják meg. — Satter ur — ha jól emlékszem — öt feladványt fűzött össze, s mikor a garad az egyiket lejártatta, felöntötte a másikat; sehol sem akadt fel, sőt mintha örökké e felett gondolkodott volna. — Mi az oka, hogy ily kiapadhatlan vena daczára középszerű zeneköltő? Vajon nem jobb lenne, ha csak rögtönözne és nem componálna? — Egyébiránt Satter urra ez uttal is azt mondom: nagy előadó művész.

BARTALUS ISTVÁN.

VEGYES.

— Az akadémia nyelv- és széptudományi osztályának hétfői (márcz. 30.) ülésében *Mátyás* Florián l. tag tartott felolvasást, értekezvén a „magyar ősnyelvtudományról.“ Éles biráló észszel és nagy szorgalmú buvárlattal állítja össze a nyelvtényeket régi emlékeinkből, s a „magyar nyelv történeti szótára“ melyen, mint mondja, dolgozik, kétségtelenül nagy nyereség lesz irodalmunknak. De, mint többnyire mindaz, ki valamely tárgyat nagy szeretettel búvárol, makacson ragaszkodik, olykor gyarlóbb alapu véleményeihez is, s a másoké iránt nincs mindenkor elég türelemmel. Legalább mai előadása, hangban, modorban, valamennyire élesen volt tartva. Azt a megrovását sem hagyhatni szó nélkül, melylyel az akadémiát, vagy inkább a jutalomtűző egyesek áldozatkészségét illette, hogy mig drámára 100—200, — sőt (horrendum dictu!) még egy költői beszélyre is 100 arany jutalmat tűznek: addig a nyelvtudományt nem buzditják hasonló jutalommal. Bár tennék. De a mit tesznek, az sincs egészen sárba dobva, győződjék meg arról a tisztelt felolvasó ur. Nemcsak az a nyelvtudomány, mely minden egyes szót 64 elementumra képes bontani: *az is nyelvtudomány*, mely e rideg szókat, mint érzelmek és gondolatok kifejezőit, lelkes harmoniává olvasztja össze. Hogy a pályázat ritkán sikerül: annak nem a szegény despiciált költészet az oka. — Ezután Budenz József tartott igen figyelemre méltó értekezést a magyar ugy nevezett igekötő szócskákról, különösen a *meg*-ről. — *Összes*-sé változván az ülés, több tárgy került szőnyegre, melyek közül, kifogyván a térből, csupán azt emlitjük meg, hogy *szavazás*, választás is történt, még pedig egy már elhunyt tagra. *Szontagh* Gusztáv érdemes elhunyt philosophunk arczképének az akadémia termébe leendő felfüggesztése döntetett el, az alapszabályok értelmében, szavazás utján.

— Enyingről Simon István úr, mint rendező, egy még februárban tartott tánczestélynek tiszta jövedelmét, 21 frtot, küldött be szerkesztőségünkhöz a *budai népszinház* számára, melyet mi, a nálunk levő nyugta szerint, kézbesittettünk is; de közhirré tétele mindez ideig tévedésből elmaradt. Szolgáljon ez megnyugtatásul az illetőknek.

— A Kisfaludy-társaság tegnap tartott havi ülésében uj alapitóul a debreczeni ref. felsőbb tanulók olvasó-egylete jelentetett be. A bajai műkedvelő társulat 60 frttal növelte a társaság pénztárát. Viktorin József segédlelkész ur Holly János tót költő munkáinak általa rendezett harmadik kiadásával ajándékozta meg a társaság könyvtárát. Mindezen szives adományokért a társaság köszönetét nyilvánitja. Az előadást Goethe „Korinthusi arája“ képezte, forditva Greguss Ágosttól. Kelt Pesten, márcz. 27-én 1863. Greguss Ágost, titoknok.

* Engel József, Rómában mulató kitünő szobrász hazánkfia, közelebbről több megrendelést kapott a fővárosból. A többek közt gr. Nádasdyné — Forray Julia ő excja egy Amor-szobor készitésére kérte föl. Gr. P. P. pedig a művész szabad választására bizta, egy számára faragandó szobor tárgyának meghatározását. Engel „Évát“ választá. Hogy hazánkfia e bizalmat megérdemli az is bizonyitja, hogy a walesi herczeg tavaly vásárolt tőle egy szobrot 1000 aranyon.

* A magyar gazdasszonyok egylete jövő évre naptárt szándékozik kiadni, az egylet javára. Szerkesztésével Szegfi Mór bizatott meg.

* B. Vay Miklós ő excja a Kölcsey-szoborra 100 frtot adományozott.

* Nagy-Szombat városa a Széchenyi emlékszoborra saját házi pénztárából 200 frtot utalványozott, a polgármester gyüjtő ivén pedig ugyan ott 250 frt lőn aláirva e czélra.

— *Szelestey* László a Kisfaludy-társaság alapitója lett.

— Évnegyedes t. előfizetőink közzül a még ujra előfizetni akarókat ez *aprilisi 1. számmal* figyelmeztetjük a negyedév lejártára.

UJ KÖNYVEK. *)

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNETI EMLÉKEK. Kiadja a magyar tud. Akadémia Történelmi Bizottmánya. Első osztály: Okmánytár. I, II. kötet. Elkülön czimmel is: OKMÁNYTÁR A HÓDOLTSÁG TÖRTÉNETÉHEZ Magyarországon. Nagy-Kőrös, Czegléd, Dömsöd, Szeged, Halas levéltáraiból. Összegyüjté *Szilády* Áron és *Szilágyi* Sándor. 8r. I. kötet XXX és 458 l. II. köt. 480 l. (Eggenberger, Pest.)

NÉPISKOLAI JUTALOMKÖNYV jó gyermekek számára. Irta *Bonyhay* Béniámin. Harmadik, bővitett kiadás, Ára 10 kr. 12r. 36 l. (Arad, Réthy.)

J. N. BOUILLY ELBESZÉLÉSEI. Franczia eredetiből magyaritotta *Fekete Józsefné* szül. *Szabó Ida*. II-ik kötet. 12r. 220 l. Ára 2 kötetnek 2 ft. A fordító tulajdona. (Nyom. Emich, Pest.)

TÖRTEL. Néprege tiz énekben. Irta *Egri* Antal. 81 l. A szerző sajátja (Eger.)

SINKA HALMA. Néprege nyolcz énekben. Irta *Egri* Antal. A szerző sajátja (Eger.)

KÖZÜGYEKRŐL. Nemzetgazdászati ujabb dolgozatok. Irta *Lónyay* Menyhért. N8r. 360 l. Ára 2 ft. 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

GRÓF MONTE-CRISTO. Regény *Dumas* Sándortól. Forditotta *Sió*. Negyedik kötet, 297 l. Két füzetben. Ára egynek 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

TÁJÉKOZÁS a theologia mezején. Viszonzásul Filó Lajosnak „a feltámadás és spiritualismus“ czimü müve, mint a halottaiból feltámadt scholastica legujabb termékére. Irta *Ballagi* Mór. *Második*, átdolgozott kiadás. 8r. 109 l. Ára 80 kr. (Osterlamm, Pest.)

RAJZOK nemzetünk multjából. (Történeti beszély-gyüjtemény.) Irta *Ábrai* Károly. 8r. 233 l. Ára 1 20 kr. (Osterlamm, Pest.)

Az erdélyhoni evangelico-reformatusok EGYHÁZI JOGTANA. Irta *Dózsa* Elek, jogtudor és tanár. N8r. XII. és 219 l. Ára 1 ft 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

NYILT LEVELEZÉS.

A Kazinczy Egyletnek, M. Ó—r. Nem april-szeptemberi előfizetés az, hanem mivel e mostani félévre csak *egy* forint hiányzik, ha az megküldetik, *egész* évessé lesz, *januártól decemberig*. Önök javára volt Figyelői maradék 5 ft, most küldöttek 6 ftot; ez, 1 ft hiján, egész éves előfizetés.

P. Fr. urnak. Mind a két kérdésre: igen.

Az egri t. kaszinónak. A „Szépirodalmi Figyelő“ nem létezik már. Mit tegyünk a küldött 2 ft 50 krral? Beszámitsuk a Koszorú további előfizetése gyanánt.

A nagyszombati kaszinónak. Mind ez ideig *semmi* uton nem kaptunk előfizetést. A *szombathelyi* egészen más volt: került már annak gazdája. Kérjük magunkat kármentesittetni minél előbb.

Mártincsevics János urnak. A „Koszorú“ három havi előfizetése nem 1 ft 50 kr. hanem 3 ft. Azon reményben, hogy ez beküldetik, meginditjuk a lapot.

Néhányan t. előfizetőink közül mindeddig sem pótolták ki hiányos előfizetésöket. A lap ára minden szám homlokán fel van jegyezve: egész évre 12 ft. félévre 6 ft. Kik aránylag ennél kevesebbet küldöttek, sziveskedjenek kipótolni.

G. L. helyben. A tárgy mindenkori szép thema; de épen azért csak uj felfogással és eredeti kidolgozással lehet belőle valamit csinálni. Itt egyiket sem érezzük.

Pályauton. Több a *hit*, mint a költészet. Amabból egy mustármagnyi hegyeket mozdit ki helyökből; de *versben* csak ugy mozditja meg a keblet, ha kellő adag *költészet* járul hozzá. Ez pedig nem a külső felöltöztetésben áll.

K. L. Dalok I, II, III. Folyékonyság van, de ez magára nem elég. Könnyen elolvassuk, de oly könnyen feledjük is.

Multkor küldött? Verseimre stb. Az ily kezdetü levél irójának. Ön megfogadta, hogy *keveset* irjon - fogadja még meg, hogy ne irjon semmit (t. i. verset) legalább mig több gyakorlatot nem szerez az orthographiában.

A lant. Önnek volt igaza, nem „buzditóinak.“

A magányhoz. Nagypénteken. Még a külformát is gyengén birja.

Az eltévedt királyfiak. Nem találta meg a népmese költői formáját. Minden a mi lényeges; *semmi* a mi nem az: ebben áll a titok; de megcsinálni igen nehéz. Nem olvasta Puskin egy pár meséjét?

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

TARTALOM.

Két angol regény. *W.* — Mesterem. *Jámbor P.* — Csak játék volt. (Beszély.) *Vadnai K.* — A Köpeny. *Vecsey S.* — Smallchange és családja (Beszély) Angolból. *S. F.* — B. Eötvös József „Gondolatok“ czimü kézirati müvéből. — Irodalom —g. — Külföldi szemle. — Zene. *Bartalus I.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. APRILIS 12. 1863. 15. SZÁM.

KÉT ANGOL REGÉNY.

(Folyt.)

Az előttünk levő két regény közül az első: „Orley Farm“ Trollope Antal műve. E szerző sokkal jelesebb tehetség, mintsem a naturalisták második osztályába tartozzék. Még az elsőbe se' mernők feltétlenül sorolni; de bizony meglehetősen huz hozzája. Ha igen, büszke lehet vele iskolája, mert jellem, gondolkodás, érzelmek lélektani bonczolásában a legelső helyet foglalja s csupán az e tekintetben elismert érdekü Balzacot vethetni össze vele. Trollope minden személye a mellén nyitott ablakkal jár és kél, mely keble minden mozzanatát kitárja kiméletlenül a kiváncsi szem előtt. Művészi ecsetének ez a sajátsága ingerli-e és csődíti hozzája közönségét, nem tudjuk; de igaz az, hogy még sok más előnynek és költői erőnek kell lakozni abban, a ki egy hetven évet meghaladott öreg ember és alig harmincz évvel fiatalabb nő szerelmi viszonyát oly vonzó érdeküvé birja tenni, a milyet nem egy regényiró a fiatalság rózsaszinü bájával sem tud gerjeszteni. S ez annál bámulatosabb, hogy ama nő legelső fellépte sincs koránt is arra számitva, hogy a magunk — t. i. az olvasók — szeretetét megnyerje, s ha további ismeretségünk folytában a „tűkre előtt“ leshetnők meg Gyulaival, csak egy kétes jellemnek s a lelkiismeret méltó mardosásai által dúlt kebelnek lennénk titkos tanui.

Hogy az olvasó is itélhessen róla, ide igtatunk halvány másolatban egy jelenetet, melynek megértésére elég tudni, hogy Lady Mason — a regény fő személye, ki fia érdekében férje végrendeletét meghamisitotta, a legkinzóbb és sujtóbb vallomás árán szakitotta meg szerelmi szövetségét Sir Peregrine Ormeval, és hogy a kivonat kezdetén beszélgető személyek maga *Orme*, és özvegyen maradt menye, *Mrs. Orme*, Lady Masonnak meghitt és állandó barátja.

„‚Az a levél a melyet ma kaptál, kedvesem, nem Lady Masontól jött?‘ — ‚Igen is, Lady Masontól, apám; csütörtökön indulnak.‘ — ‚Csütörtökön; oly hamar!“ .... ‚Olvassa el, ha tetszik, nagysád,‘ monda Mrs. Orme, odanyujtván a levelet. Világosan látszott az öreg ur arczán, hogy jól esett neki a szabadalom; el is olvasta, nem egyszer, hanem ujra meg ujra kezdve. Olvastában árnyékba húzódott s háttal ült Mrs. Orme felé; de ez látta, hogy ottan-ottan törli a szemét a keze fejével s lassan-lassan az arczához mozditotta zsebkendőjét. ‚Köszönöm, lelkem,‘ monda, visszaadván a levelet. — ‚Azt gondolom, megbocsáthatunk neki mindenért, a mit tett,‘ monda Mrs. Orme. — ‚Meg — meg — meg,‘ telele Sir Peregrine. ‚Én, én mindjárt eleinte megbocsátottam neki.‘ — ‚Tudom, hogy meg. Hanem a vagyont, azt ő már most feladta.‘ S aztán ismét hallgattak. — ‚Edith,‘ monda az öreg kis idő mulva, ‚én teljesen megbocsátottam neki. Nekem ő olyan, mintha soha sem cselekedte volna azt a mit tett. Nem vagyunk bűnösök mindnyájan?‘ —

‚Bizony azok, apám!‘ — ‚És azért, hogy ő egy feltünő tettet követett el, mondhatom-e, hogy bűnei öszvege többre megyen mint az enyémeké? Voltam én valaha oly kisértetben, a milyenben ő volt? Tették-e nekem ifjuságomat oly veszélyessé, mint neki az övét? S aztán ő nem tett semmit magáért; mindent másért. Azt is meggondolhatjuk most.‘ — ‚Gondoltam én azt mindig.‘ — ‚Az nem kisebbiti vétkét, de embertársai között —‘ és ekkor elakadt, nem lelvén gondolata kifejezésére szavakat. A bűn, mig töredelmesség nem járult hozzá, kárhozatos volt; de igy a bánattal együtt, csaknem a bűnéért tudta volna szeretni a bűnöst. ‚Edith,‘ monda ismét. És oly vágyólag tekinte reá! Menye jól tudta, mi bántja, de azt is igen, hogy ő nem meri biztatni. ‚Reménylem,‘ monda Mrs. Orme, ‚hogy el birja viselni mostani sorsát nehány évig; és akkor, talán —‘ — ‚Jaj, akkor én siromban fekszem. Elég erre nehány hónap is.‘ — ‚Oh apám!‘ — ‚Miért hagyjam én őt ugy élni, a mint él?‘ — ‚Az, a mitől legtöbb oka volt félni, már nem nyomja.‘ — ‚Ha akar, menhelyet kérhetett volna tőlem a házamban. Miért ne adhatnék neki most?‘ — ‚Mint nejének, nagyságos uram?‘ — ‚Igen, miért nem? De tudom én mit mondasz reá. Sérelmed lenne és Parrynak*) benne.‘ — ‚Sérelme nagysádnak, magának. Fontolja meg jól, apám lelkem. A tény az, hogy ő azt a dolgot elkövette. Mi megbocsáthatunk neki, de azért mások nem fogják azt tenni. Nem lenne helyes ide hozni lakni.‘ Sir Peregrine tudta, hogy nem helyes. . . . ‚Én durva voltam hozzája, midőn vallott nekem,‘ monda már szünet mulva, ‚kegyetlenül durva.‘ — ‚Ő nem azt gondolja.‘ — ‚Nem. Ha lábammal löktem volna el magamtól, ugy sem gondolná azt. Ő elitélte maga-magát s nekem kiméletesen kellett volna bánnom vele.‘ — ‚Hiszen kiméllettel bánt apám vele. Ő bizonyosan érzi, hogy a nagysád magaviselete iránta eleitől fogva végig több volt a szivességnél.‘ — ‚Többel is tartoztam neki szivességnél, mert szerettem; — igen is, szerettem, és szerettem. Gyenge öreg ember vagyok, sirom szélén tántorgok, de szeretem — ugy szeretem, mint az a fiu*) szereti azt a szép leányt, a kiért eped. Ő tul esik rajta, elfelejti, s egy épen oly szép más foglalja el az első helyét. De én mindenen tul vagyok.‘ Mit lehetett erre mondani? Igazán tul volt mindenen, — tul legalább az oly szerelmen, a milyenről szenvedélyesen álmodozott. Nem létez most Medea üstje, melyből tagjaink fiatalon s üdén kerüljenek ki; és jó lenne, hogy a sziv is vénüljön meg mint a test. ‚Nincs még mindenen tul, mig mi apámmal vagyunk,‘ monda édesgetve Mrs. Orme. De jól tudta, hogy csak kifogás a mit mond. ‚Ugy van, ugy, ti meg vagytok nekem kedveseim.‘ De ő is tudta, hogy ez a követelt vigasz csak sikeretlen kapkodás. ‚El megy hát csütörtökön,‘ monda, ‚a jövő csütörtökön.‘ — ‚Igen, csütörtökön. Jobb lesz neki nem ülni Londonban. Ott létiben alig mer ki is lépni az utczára.‘ — ‚Edith! látnom kell őt, mig el nem megy.‘ — ‚Vajon okosság-é, nagyságos uram?‘ — ‚Meglehet hogy nem. Talán esztelenség, nagy esztelenség; de mégis találkozom vele. Ugy tetszik elfelejtetted, Edith, hogy még nem búcsuztam el tőle. Nem beszéltem vele attól a naptól fogva, a melyen oly nemeslelküen cselekedett.‘ — ‚Nem hinném, hogy várja ő azt apámtól.‘ — ‚Nem; ő semmit sem vár magáért. Ha olyan volna, hogy megvárna ilyes látogatást, nem vágynám annyira megtenni. Elmegyek holnap. Mindig otthon van, azt mondád?‘ — ‚Igen, ő mindig otthon van.‘ — ‚Hát Lucius**) —‘ — ‚Őt nem fogja apám a háznál találni nappal.‘ — ‚Holnap elmegyek, kedvesem.‘ . . . . . Midőn másnap megérkezék a Finsbury circus közelében levő szurtos kis szobába, Lady Mason egyedül volt, és állva fogadá. Ő kezdé a szót, még pedig mielőtt érintette volna a kezét. Felálla elfogadására, szemét a földre sütve, s kezeit szorosan összekulcsolva. ‚Sir Peregrine,‘ monda, nem vártam kegyedtől ezt a jelét — szivességének.‘ — ‚Becsülésemnek és ragasz-

*) Mrs. Orme fia, Sir Peregrine unokája.

*) Parry, kinek viszonzást nem nyert szerelme a regény egyik episodja.

**) Lady Mason fia.

kodásomnak, Lady Mason,' monda. ‚Közelebbi ismeretségben valánk, mintsem elválhattunk volna egy búcsu-szó nélkül. Vén vagyok s hihetőleg utolsó lesz.' Ekkor kezet nyujta neki a nő, s lassankint felemelte szemét látogatója arczára. ‚Igen is, utolsó,' monda. ‚Részemről nincs kilátás, hogy visszajövök valaha.' — ‚Na, na; azt nem kell mondani. Arról az idő és körülmény fog határozni. Épen mindjárt, nem. Jobb hogy ne legyen épen mindjárt. Edith azt mondja, hogy csütörtökön indul kegyed.' — ‚Igen is, Sir; csütörtökön indulunk.' Eddig még mindig kezében hagyta kezét; de most elhuzá s megkinálta székkel. ‚Lucius nincs itthon,' monda. ‚Reggelizés után soha sem ül itthon. Sok igazitni valója van az útunkra; s aztán ügyvédekkel is van dolga.' Sir Peregrine a világért sem vágyott Luciussal találkozni, de erről nem szóla semmit. ‚Köszöntse szómmal,' monda, ‚s nyilvánitsa neki bizalmamat elémente iránt.' — ‚Köszönöm és megmondom. Mily szives kegyed, hogy gondja van reá.' — ‚Mindig nagyra becsültem és derék ifjunak tartottam.' — ‚Igazán derék fiu. Ki tűrne, szenvedne egy szó nélkül, mint ő tűr? Egy panaszt sem hallani tőle; pedig — én semmivé tettem őt.' — ‚O nem, nem. Ő fiatal, értelmes, nevelt ember. Ha ezekkel a tulajdonokkal nem birja megkeresni kenyerét a világon — sőt többet is, mint kenyerét — ki birná? Ifju embert csak tudatlanság, henyeség, romlottság tehet semmivé.' — ‚És még valami — ha azok, a kikkel neki büszkélkedni kellene, szégyent halmoznak a fejére. Sir Peregrine, én csudálkozom olykor, mikép lehetek nyugodt egy pillanatig. Csudálkozom, hogy élek. De higye el nekem, hogy egy pillanatra sem felejtem el a mit tettem. Kiöntöttem volna érette a véremet mint a vizet, ha javát eszközölhettem vala azzal; s a helyett arra adtam okot, hogy átkozzon halála napjáig. Ámbár élek, és eszem és alszom; de annak az emlékezete soha sem távozik tőlem. Azt mondják, hogy a bűnbánó öltözzék zsákba és hintsen hamut a fejére. Az az én zsákom, s bizony nagyon sért és szorit. Azok a gondolatok a hamu nekem és nagyon keserüek a számnak.' Sir Peregrine nem tudta mivel vigasztalja. Minden ugy volt, a mint Lady Mason mondta s még nem is biztathatta arra, hogy vesse le azt a zsákot s szórja el azt a hamut. Ugy kell annak lenni. Ha ugy nem volna, méltó lenne-e bármi csekély mértékben arra a szeretetre, mit hozzá érez. ‚Az isten megenyhíti a szelet a nyirt báránynak,' monda. — ‚Meg,' felele, a nyirt báránynak —' És ezzel ismét elhallgata. De vajon megenyhülhet-e ama csipős sanyaru szél a nőstény farkasnak, a ki az éj setétségében beütött az akolba, és olálkodó léptekkel és fortélyos fogással ellopta a takarmányt a juhok elől? Ez a kérdés ötlék eleibe; de hallgatott és nem ölté szavakba gondolatát. ‚A nyirt báránynak —' azt mondá, és Sir Peregrine nyomban kiséré gondolatait, a mint egymást űzték szivében. ‚Mari,' monda, közel melléje ülvén a pamlagra, ‚ha ő oly igaz szivvel, lélekkel van kegyed iránt, mint én, soha sem fog emlékezni ezekről a dolgokról kegyed ellenébe.' — ‚Az én emlékezetem, s nem az övé, az én büntetésem,' felele. Miért nem viheté őt haza magával a vén ember, hogy vigasztalja, hogy begyógyitsa azt a gennyedő sebet és elállitsa szive vérének örökös fakadozását? De nem tehette. Szavát adta s becsületét kötötte le ellenébe. A mi kevés vigaszt nyujthatott, meg kellett adnia az alatt, a mig abban a szobában ült. És azt himezés nélkül kellett nyujtania. Nem vehette reá magát hogy azt mondja, hogy a zsáknak nem szükséges az ő szegény rongált testére nézve sértőnek és szorongatónak, hogy a hamunak a szájában nem kell keserűnek lenni. Nem mondhatta neki, hogy a kiivandó pohár még kellemes izű és hüvesítő lehet ajkainak! Mit tudott neki mondani? A vigasztalás egyetlenegy forrásáról, tudta hogy szólottak már mások neki, — mások, kik nem szóltak hiába. Azt a fonalat nem vehette ő fel, s nem nyujthatta tovább sikeres erővel. Csak egy volt neki mondani valója. Megbocsátott neki; szereti még most is; keblén ápolná és édesgetné, ha lehetséges lenne. Gyenge, öreg, eszelős ember ő; és semmi egyébről nem szólhatott, csak saját szivéről. ‚Mari,' mon-

da, megint megfogván a kezét, ‚bárcsak — bárcsak tudnám vigasztalni, bárcsak enyhithetném a sorsát.‘ — ‚És pedig én kegyedet is bajba, gyötrelembe és — és csaknem gyalázatba kevertem!‘ — ‚Nem, szerettettem, nem; se gyötrelembe, se gyalázatba, kivéve azt a gyötrelmet, hogy nem lehetek tovább is közelében. Igen, most már megmondok mindent kegyednek. Ha egyedül volnék a világon, még most is arra kérném, hogy jöjjön vissza velem.‘ — ‚Az nem lehet; az teljes lehetetlen volna.‘ — ‚Ugy van, mert nem vagyok egyedül. Menyem, ki oly erősen szereti, megmondá nekem. Annak nem kell ugy lenni. És ez a kútfeje gyötrelmemnek. Igen erősen megszerettem kegyedet s nem tudom hogy váljak meg. Ha ugy nem lesz vala, mindent megtettem volna a mit egy vén ember tehet vigasztalására.‘ — ‚Igen de ugy volt,‘ felele. ‚A multat nem törülhetem ki. Tudva, hogy mit cselekedtem, soha se kellett volna átlépnem a kegyed küszöbén.‘ — ‚Bár még hallhatnám lépteit házam földén. Bárcsak hallhatnám még egyszer azokat a szende lépteket.‘ — ‚Soha sem, Sir Peregrine. Soha sem fog senki annak örülni, hogy léptemet vagy szavamat hallja, személyemet látja vagy kezemet megfogja. A világ elmult reám nézve, s bár hozná el az isten minél hamarább megkönnyebbülését bánatomnak. Kegyednek pedig, — jutalmazza meg a jóságát —, — ‚Szerelmemet.‘ — ‚Szerelme jutalmául hát, — mit mondjak? Én is tudtam volna kegyedet egész szivemből szeretni, ha szabad lesz vala. Sőt, szerettem is. Ha az az álom teljesülhetett volna, nem esküdtem volna hamisan, midőn kezemet nyujtom kegyednek. Megkértem volt barátnőmet, mikor elváltam tőle, hogy mondja meg kegyednek.‘ — ‚Megmondta.‘ — ‚Kevés szerelmet ismertem én életemben. Sir Joseph‘ (Mason), — ‚inkább uram, mint férjem volt. Jó ur volt, és én hiven szolgáltam, — kivéve azt az egy dolgot. De szeretni, soha sem szerettem. De hiba részemről, hogy ezt beszélem. Az isten áldja meg, Sir Peregrine! Jó lesz most mindkettőnkre nézve, ha távozik.‘ — ‚Áldja meg az isten kegyedet, Mari, őrködjék kegyed felett és vigasztalja meg, visszaadva lelke és szive nyugalmát. Mig azt nem hallja hogy siromban fekszem, tudhatja hogy létez valaki, a ki igazán szereti.‘ Ekkor karjai közé szoritá, megcsókolá két izben a homlokát s kimene a szobából egy szó nélkül egyik részről is.“

W.

(Vége köv.)

HALDOKLÓ MELLETT.

Beteghez hivtak. Késő éj vala,
Csillagtalan, mélységes, néma éj;
Félelmesebb igy, mozdulatlanul
Mint a midőn ég és föld háborog.
A szivre nagy, zordon teher nyomult:
A *semminek* kietlen érzete.

Zaj nélkül léptem a szobába, hol
Csend, tisztaság, de sürü lég vala,
S az ellenzett világu mécs homályán
A halaványy, nehéz beteg feküdt;
Egyedül volt. Szegény családtalan!
Ösmértem a jámbor, becsületes,
Kevés szavú, de nyájas férfiút;
Előttem állt egész alakja: a mint
Ujját állán nyugasztva könnyedén,
Reám emelte nyilt arczúlatát
És hallgatott a szent falak között. —

Hozzája lépve észrevétlenül:
Fénylő, szuró szempár fordult felém,
Majd visszakapta gyors tekintetét.
Köszöntve őt tovább vivém a szót:
‚Te hivatál barátom, itt vagyok!‘
„Jól van, — jól!“ válaszolt kedvetlenül
És szemeit behúnyta hirtelen.
Elalszik tán. Leültem; csend leve.
Minő a csend, a haldokló körül!

Nehány percz mult s azt vettem észre, hogy
Csak tetteti s nem alszik a beteg;
Szemhéja szük nyilásán kémlelé:
Készülök-e távozni? Nem! s legott
Keményen szólt, — nagyot vetvén magán,—
„Oh, én roszúl, igen roszúl vagyok..!
Ugy szaggat itt... meg itt.. meg mindenütt...
E gaz betegség még bizony megöl!“

‚Csak türelem, csak bizalom! — Hiszen
Még nem halál a terhes nyavalya;
Majd felemel, ki a kórágyba tőn!
Az Ur türő, kegyes; — hatalma nagy
Mely visszahivhat a sir széliről,
Hogy élj, örülj, s ő jóvoltát magasztald!
(Figyelmesen nézett rám a beteg).
De életünk bizonytalan, rövid,
Nem toldhatjuk meg egy araszszal is;
Igy, bármikor hív és szólit az Ur:
Meg kell nyugodnunk bölcs határzatán
S eme fohászszal hunyni bé szemünk:
Atyám, kezedbe tészem lelkemet!
(Nagy visszatetszést szültek e szavak).
És látod, sok, sok bú, gond és baj ér!
Hol bujdosunk, az élet útain
Könyek boritják a nyomot; — s kezünk
Sajgó szivünkre nyomva szüntelen.
Szeretteinket a sir fogja bé,
Szemünkre köd, lelkünkre bánat ül,
Zord, puszta lész az élet és világ.
Elfáradunk, fejünk aláhajol
S magunk sohajtjuk ezt: elég, elég!
Jól is van igy! — A porba tér mi por,
A halhatatlan: Istenhez siet.
Valóság lesz remény, vágy, sejtelem,
Mélység, titok megnyitja kebelét.
Mi a halál? *uj élet* utja az,
Holott tartóst nyerünk törékenyért,
S bibort öltünk a szennyes rongy helyett!‘

Ekkor fejét felkapta a beteg,
És képiből kikelve szólt vadul:
„Hiszed te azt, mit itt nekem beszélsz?“
‚Hiszem!‘ rebegtem és megrezzenék...
A kitörés váratlanul esett,
S ijesztő volt szó, arcz, szem egyaránt.
„Bolond vagy...! mégse, oh te nem hiszed,
Nem *hiheted* e zavaros mesét...!“
S a csont kép próbált rám mosolygani;
(El nem felejtem e szörnyű, ez álnok
S undok mosolyt, melylyel megnyerni a
Hitetlenségnek *engem, ő* akart).
És folytatá: „adj jelt tehát, ha tudsz,
Mutass nekem: ki onnan visszajött,
Hogy tőle halljam, *ott tulnan* mi van?
Képmutató, álnok pap a ki vagy!
Gonosz játék, melyet velünk ti üztök!
Hirdetve azt, mi bántó s képtelen.
A kisded, a mint ért s figyelni bir:
Rettegtető, nyügző tan rabja lész;
S menekni nem bir ifju, férfi s agg,
Élő, *haló* ama nyomás alól!
Oh *ez se, ez se!* rémet, árnyakat
Mutattok ennek is végperczein!“
— Gyengült a hang, a fő alásülyedt. —

‚Szegény testvérem, eszmélj, csilapulj!
Félre beszélsz! a láz zavarta meg
Nyilván eszed, s onnét e zürzavar...
Ösmértelek, erkölcsös és szelíd,
Istenfélő valál te s nem gonosz...‘

„Nem ösmerél! — Istentelen valék!
Olyan, minőt e szó jelent neked!
De mely nekem csak ezt tevé: *okos.*
— Rövidlátó! — minőkből a világ áll!
Szemedben úgy-e, az mind jó s igaz
Ki a bíró s törvény előtt nem állt,
Vagy nem volt a pelengérhez kikötve,
S nem bélyegzé meg a közvélemény?
Ki rendes, a szabályt nem hágja át,
Ki áldozó, alamizsnát ki oszt,
S a templomban buzgón imádkozik?
Hahaha! én jól *játsztam*; a szerep:
Gonosz levén, igaznak látszani!
S a megbánás nem háborita; — volt
Étvágyam, álmam és becsületem.
Éltem... kaczagtam ...! egy két óra még,
Midőn lejátszom a bohózatot:
S mindennek vége, vége lész örökre...!
Nincs semmi! és nem is kell! — hit, jövő,
Remény, megvetlek én s elutasitlak...!“
— Igy szólt, de szólt *nagy háborgás* között.

‚Boldogtalan, mért nem vagy hát nyugodt?
Mi e vivódás, e kétségbe'sés:
Mely hányja, tépi bőszült lelkedet...?‘
. . . . . .
Nem folytatám. Hosszu szünet leve...
A mécs ingó világa mozgatá
Az ellenző árnyát az ágy felett.
Verejték lepte a kór homlokát,
Lélekzetét fuldokva szedte; nagy
Nehéz harcz volt, mit látszék küzdeni,
Vergődve mint a rémült skorpió,
Mely vég, halálos csípést tőn magán.
Mozdúlatomra felriadt... merőn
Nézett reám, s felém nyujtá kezét....

‚Boldogtalan, miért nem vagy nyugodt?
Felelj meg e kérdésre tenmagadnak!
Mondod, hogy jól tevéd a mit tevél:
Emlékidből végy hát enyhületet!
Üres beszéd: hit, lelkiösmeret?
Fogódzzál a guny- s tagadásba! — Im
Itt a világ, tartson meg a világ!
Mi háborit, ha tulnan semmi sincs?‘

Felkeltem ágya széliről; de ő
Reám szökött mint a vad, és kezem
Rekedt kiáltás közt ragadta meg:
„Ne, oh ne hagyj itt vallás embere!
Oh hallgatom már, hallgatom szavad!
Irtózom... félek... s nem tudom mitől...?
Hah, mondd meg: mit tegyek? hová legyek?“

S mondám: ‚Bízz'!' — „Nem merek!" — ‚Hígy!'
„Nem tudok!"
„Tanits meg rá: mikép kell bízni, hinni?
És.... távolitsd el... innen... a halált...!"

Kezem folyvást szoritva, hátradőlt,
S inkább nyögött, sírt, mint szólt a beteg;
Nem fedte már verejték homlokát,
Ónszínüvé változtak a szemek,
S körültök ott, hol a köny utja van,
Fényeses, vörhenyeg szalag vonult,
S az arczot gyenge csuklás rángatá...
E *száraz sírás* iszonyú vala!
Láttam: hogy véglobbot vet a kanócz,
Hogy szólanom kell s gyorsan... a midőn
Remegni kezdtek a tagok, s belém
Fogózva még inkább, a kór nyögött:
„Nem, — nem megyek!". — De elment; halva volt.

Kivéve a halottéból kezem:
Egy székbe rogytam... elhagyott erőm
A borzalom s felindulás miatt.
A jelenet mélyen hatott reám...
S némán ülvén az éji csendben ott:
Szél-lebbenést gondoltam érzeni;
Szines felhőt látott behunyt szemem
S egy *kéznek ujját* a felhő között.
Elmémre sok, nagy gondolat tolult:
Élet s halál... lélek s test... öntudat
Meg nem haló, fulánkos férgei...
Örök biró... itélet s fizetés!

TOMPA MIHALY.

CSAK JÁTÉK VOLT.

(Beszély.)

(Vége.)

Másnap midőn a kastélyba ment, Adél grófnőt a kertben látta járni egy magas barna ifju társaságában, ki ép akkor egy virágot adott néki. E virágnak tövise volt, s az Béla szivét szúrta meg.

Vissza akart fordulni, de Adél meglátta, s kendőjével intett feléje. Azután oda hajolt az idegen ifjuhoz, valamit mondott neki, melyre mindketten mosolyogtak.

— Ime az én költőm! — mondá a grófnő, midőn Béla hozzájuk ért és szerényen köszönt.

— Költő! — kiáltott fel az ifju, sipegő hangon, lorgnette-jét szeméhez emelve. — Én is költő vagyok; szörnyen költöm a jövedelmemet.

S nevetett, mintha valami eredeti élczet mondott volna.

— E fiatal ur pedig, — folytatá a grófnő az idegenre mutatva, — báró Irmalaki Viktor, kinek testvérét Henriket e napokban említém.

— Haragszom, hogy nem engem emlegetett.

— Ne haragudjék, Henriket mint jó lovast hoztam elő. Ha keringőről lett volna szó, akkor bizonyosan önt említem.

— Ah, mennyit fogunk tánczolni a jövő farsangon. Néném minden héten estélyt fog adni.

— Sajnálnám, ha nem vehetnék részt bennök.

— Hogyan?

— Mi egy pár évre ide vagyunk száműzve.

— Ön többesben beszél, s ezt roszul teszi. Az öreg ur ép az elébb mondá nekem, hogy Adél grófnőt a jövő télen gróf Baracsinéhoz küldi. A világon a legszeretetreméltóbb garde des dames. Ép oly rövidlátó, mint én.

E fiatal ember egész modorában volt valami eröltetett, tán a bizalmasság szenvelgése, s hangjában volt valami férfiatlan, mely Bélára rosz hatást tett. Egy szót sem szólt, csak ment mellettök, nehéz szivvel és némi izgalommal.

Adél igen szives volt a báróhoz, s őt alig méltatá figyelemre. A nagy világ előkelőiről beszéltek, kiket ő nem ismert.

Az udvaron a grófnő igy szólt hozzá:

— Pár napra fölmentem önt. Azt hiszem, mindkettőnkre jó lesz, ha egy kis szünidőt tartunk. Ma lovaglunk, holnap va-

dászni megyünk, s ha önt érdekli, velünk tarthat

— Nem grófnő, — mondá az ifju, e hang által megsértve, — ez időt atyámnak szentelem. Nem sokára ugy is vissza kell térnem a fővárosba.

— Ön erről még mit sem szólt.

— Nem tartám oly érdekes tárgynak, hogy előhozzam.

Adél mosolyogva, de hideg büszkeséggel köszönt, s kezét a báró karjába fűzve haladt föl a lépcsőzeten. Béla pedig szomoru arczczal és még szomorubb szivvel ment haza.

— Jött egy nagyuri báb, — sohajtá, — s most engem eldob.

És azután egész nap emésztődött, s érezni kezdett oly fájdalmat, minőt eddig még nem ismert. Ezt érezte másnap is, midőn látta, hogy Adél grófnő és fiatal vendége mily játszi nevetés közt lovagolnak át a falun, ki a mezőre.

Szegény fiu! a szerelemféltés egyszerre megragadta, s bedobta a szenvedély emésztő karjaiba. Most érezé leginkább, mennyire imád egy nőt, a kit jobb lenne elfelednie.

Adél grófnő másnap utána küldött, s kérte, hogy ránduljon ki velök a vadászatra. Valószinűleg megbánta, hogy oly hidegen s büszkén bánt az ifjuval, s most hibáját jóvá akarta tenni.

Béla azonban otthon maradt, s föltette magában, hogy feledni fog.

Feledni! hányan megtennék, ha oly könnyü volna.

Egy hét mulva, midőn a báró elutazott, Adélnak ismét eszébe jutott a fiatal költő, s magához kéreté. Béla nem tehette, hogy el ne menjen hozzá, noha belátta, hogy ez ránézve csak új szenvedéseket hozand.

Oh nem, Adél grófnő nyájas volt, elébe ment, kezét nyujtá neki, s vidoran mondá:

— Ismét hű tanítványa vagyok. Jöjjön és feledtesse el velem azt a sok badarságot, miket Viktor báró egy álló hétig fülembe csevegett. Ő csak bálokról, vadászatokról s lovakról beszélt; beszéljen ön nekem a természetről, az emberi szivről és az — ábrándokról.

Az öreg gróf mosolygott a — háttérben. Tudta, hogy leánya keveset törődik az ábrándokkal, de jó szive van, s egy bókkal akarja kiengesztelni a szegény fiut, ki egy hétig eszébe sem jutott.

És ismét nyájasan futottak volna a játszi órák, ha egy nap a lelkész levelet nem kap az ügyvédtől, kinél fia alkalmazásban volt.

— Fiam! — mondá neki, — főnököd kivánja, hogy visszatérj.

— De most, atyám?

— Miért mondod, hogy most?

— Midőn legszebb a természet.

Másnap Béla bucsuzni ment a kastélyba, s Adél grófnőt egészen megijesztette, midőn távozását emlité.

— Istenem, hát önt is elvesztem, — mondá, — mily szomoru lesz a falu most nekem!

Valóban sajnálta, mert becsülni kezdé elméjét és szép érzéseit.

— S mikor jő vissza?

— A jövő nyáron.

— Az nagy idő. — Talán látni fogom a fővárosban. Látogasson meg, ha ott leszek.

— Oh grófnő, az nagy öröm lenne rám nézve.

— Addig pedig ne feledjen el.

A grófnő kezét nyujtá a lehető legnagyobb nyájassággal, s az ifju hévvel csókolá meg.

— Ön igen jó volt hozzám!

Adél emlékeket adott neki, s mikor eltávozott, kendőjével integetett utána; az ifju visszanézett, de könyes szemeivel alig tudta kivenni a kendő lobogását.

— Sajnálom e szegény fiut, — mondá a grófnő nénjének, — sok unalmas órától mentett meg. Azt hiszem, jó költő lesz belőle.

— Meglehet, — mondá a delnő szárazon, s olvasó könyvében egy lapot fordított.

Adél grófnő az ifjut még emlegette

két-három napig, de midőn megszokta távollétét, unalmában arra is rávetemült, hogy nénjének utánozza: mily ábrándos hangon és mily arczkifejezéssel olvasta — költeményeit.

De azonnal észrevevé, hogy ez nem szép; s akkor dicsérte verseit.

Maga sem tudta, mit érez iránta: szánalmat-e, vagy érdekeltséget? Annyi bizonyos, hogy két hónapig még hébekorba fölmerült emlékezetében, s ez Adél grófnőtől nagyon sok volt, miután ő a világon mindent oly könnyen felejtett.

Bélát, midőn visszatért a fővárosba, alig ismerték meg, ugy megváltozott.

— Ön falura ment, hogy frisebb szint kapjon, — mondá főnöke, — s ugy tért vissza, mint egy árnyék.

— Nagyon sokat tanultam.

— Pihennie kellett volna.

Barátai azt is csakhamar észrevették, hogy kedélye szintén megváltozott. Eddig sem volt valami vig ficzkó, a ki velük együtt kalandozott volna vig helyeken, fiatal leányok közt; hanem most meg alig lehetett szavát is hallani.

— Mi bajod? — kérdék. — Keresed a magányt, mintha szerelmes volnál.

— Az nem vagyok! — mondá egész haraggal.

Hosszú volna elmondani, mint multak napjai, e napok, melyeket csak a munka birt megröviditeni. De most e munka rá nézve igen terhes volt; nem hangzott össze szive vágyaival. Eddig is midőn költői művek helyett száraz kereset-leveleket kellett nap nap után irogatnia, sokszor elégületlenül gondolt rá: hogy miért nem élhet egészen hivatásának; eddig is inkább érzett, mint számitgatott; s jobban lelkesült Lord Byron szenvedélyes költeményein, mint Montesquieu tudós munkáin; de a kényszerü munka soha sem súlyosult rá ily ónteherrel. Az irodai asztal ránézve egész kinpaddá vált.

És mégis e csüggesztő rosz napokban határzá el, hogy örökre eldobja a tollat, melylyel költeményeket irt, és ezután nem lesz más czélja és törekvése, mint hogy ügyvéd legyen.

A költő sohsem feledné el eszményképét; az ügyvédtől elzavarják azt az élet hétköznapi bajai.

Igy vértezte föl magát a szenvedések ellen, melyekkel a jövő fenyegeté.

De a szivet nem lehet visszarettenteni az elme kiszámitásaival. Koronkint föltámad és követeli jogait.

Béla nem ámitotta magát. Tudta, hogy Adél grófnő a társaságban sokkal magasabban áll, semhogy ő valaha elérhetné; tudta, hogy el kell titkolnia szerelmét, ha nevetségessé válni nem akar; és mégis oly jó volt rágondolnia.

Vágyairól, reményeiről le tudott mondani; de nem birt szerelméről, mely fiatal szivét egészen elárasztá.

— Én nem kivánok egyebet — gondolá magában, — mint hogy láthassam néha, hallhassam szavait; s nincs más ohajtásom, mint hogy oly nyájas legyen hozzám mindig, mint néha a kert fái közt volt. Nekem ennyi elég.

S reménykedve sóvárogta a telet. Alig várta, hogy huljanak a falevelek, hervadjanak a virágok, és sápadjanak el a napsugarak. Azt hitte, hogy neki a tél tavaszt hoz; s midőn az emberek fázni kezdtek az utczákon, az ő szive egy édes reménytől kapott meleget.

Minden este elment a szinházba, s nézte a páholyokat. . . . . Nem volt ott, a kit keresett, de hitte, hogy egy este ott fog lenni.

Nem csalódott.

Adél grófnő végre megjelent, fején virágokkal, nyakán gyöngyökkel, csipkék- és selymekbe öltözve; nem az az egyszerű lány volt, kivel a falusi parkban ismerkedett meg.

Béla alig mert föltekinteni; azonban még is oly helyet keresett ki a földszinten, honnan jól láthatá.

Mily szép volt a gázfénynél! Fekete haját, hosszas finom arczát s királynői magatartását mily elragadtatás volt nézni. A szegény fiu azt se' tudta, hogy a szinészek

hogy s mit játszanak; ő csak egy páholyt látott, akkor is midőn nem nézett oda.

Egy barátja megszólitá:

— Mi bajod, hogy oly halovány és nyugtalan vagy?

Azt felelte, hogy a feje fáj. Pedig a szive fájt, látva, hogy Adél le sem tekint a földszintre, mintha ránézve a páholysorokon kivül más hely nem is léteznék; s látva, hogy mily vidoran mosolyog s mily nyájasan fogadja azon ifjakat, kik hozzája bókokkal közeledtek.

Valóban páholyuk nem látszott egyébnek, mint egy darab diszteremnek, melyben egy királyné fogadja hódolóit.

Béla sohajtva gondolt rá: miért hogy nem itt ösmerte meg, itt a nagy világ fényében, hol minden arra intette volna — „távozzál, ő kivül esik a te világodon.“ Miért hogy falun kellett látnia, hol egyedül valának, hol fák, virágok és az egész természet azon voltak, hogy feledtessék vele a hiábavaló rangkülönbségeket.

Itt egy királynőt látott volna benne, ott csak egy nőt látott.

E gondolatok kinozták szivét mindaddig, mig a függöny legördült.

Akkor kiment a csarnokba, hogy lássa, a mint Adél grófnő a páholyból lejő.

Fiatal urak környezék, s őt észre sem vette. Nevetve, vidoran ült kocsijába, mig Béla csaknem lázbetegen tért haza szobájába, hol az egyedüliség várakozott reá.

Harmadnapra találkozott vele az utczán, már messziről megismeré szép alakját, s arcza kigyúladt, midőn közelébe ért.

Két fiatal ur és egy öreg asszonyság kisérték.

Az ifju nem akarta kikerülni, s pár lépésről — köszönté.

Adél grófnő minden szó és nyájasság nélkül billenté meg szép, büszke fejét, mintha terhére lett volna e köszönés.

Hidegsége, közönye, kiszámitott lenézése egészen megfagylalák az ifju szivét.

— Nem, — gondolá egész büszkeséggel, — többé nem engedem magam megaláztatni. E naptól fogva én sem ismerem.

És másnap, midőn a grófnő a szinház előcsarnokában az ifju mellett elhaladt, Béla szótlanul, hidegen állt, mint egy jégoszlop, bár a szive égett belől.

Adél grófnő észrevette és elpirult. Égeté a szégyen és tudat, hogy e kudarczot megérdemli. Visszafordúlt és az ifjura nézett, de ez már akkor a szinlapot olvasá.

Ez este Adél grófnőt szórakozottnak találták ismerősei. Valóban sokat gondolt arra: mennyire nem illett az *elökelök közt* föl se venni azon fiatal embert, kivel nehány hó előtt a *fák közt* oly vidoran mulatott.

A mint fölért páholyába, első gondja volt lenézni a földszintre, hogy fölkeresse e szegény fiatal embert, kit hidegségével oly kiméletlenül megbántott. E pillanatban, ha páholyába lépett volna az, bizonyosan nyájasan köszönti és menteni fogja magát. Ő nem birt se egészen jó, se egészen rosz lenni; abban büszkesége, ebben szive gátolá.

Végre meglátta Bélát egy páholy alatt állni .... fölemelve látcsövét, egy fél perczig ránézett s azután mosolygott. Ez a mosoly bocsánatkérés volt.

Ugyanezen pillanatban a szemközti páholyból fiatal előkelő hölgyek és urak őt nézték. Adél grófnő meg volt zavarodva és elpirult. Attól félt: mit tartanak róla ezek, ha észreveszik, hogy a földszinten valakire mosolyog.

Béla jól látta ama mosolyt, mely Adél grófnő szép arczáról feléje röpült, nyájasan, mint egy galamb az engesztelés olajágával. Azonnal ki volt engesztelve. Ki tudja — gondolá magában, — nem volt-e rosz szeszélyben, midőn oly hidegen köszönt? Fiatal lányoknak terhökre esik minden, s akkor nem tudnak mosolyogni tulajdon édes anyjokra sem. De a szeszély elmúlik, s akkor ismét nyájasak. Ime e mosoly nem azt jelenti-é, hogy ő nem röstell engemet megismerni ezer szem előtt sem! Én valék az igaztalan, bocsánatot kell kérnem.

Jól emlékezett rá, hogy Adél grófnő a bucsu pillanatában azt mondá neki: „látogasson ön meg, ha a fővárosban leszek.“ Elhatározta tehát, hogy meglátogatja. Ám-

de sok nehézséget talált. Először is a grófnő nagynénjét nem ismeré; azután meg ki tudja, nem rosz időben menne-é : midőn a grófnő öltözik, ebédel vagy előkelő vendégeket fogad, kik szeretik szörnyen lenézni mindazokat, kik dolguk után élnek s képesek két évig is elhordani egy kabátot.

Várni akart valami jobb alkalomra, midőn a grófnővel beszélhet. Nem tudta mikor lesz az; hanem hitt — vakon — a véletlenben.

S nem hiába hitt.

Épen fényes tánczvigalom volt az „Europa“ termében, e nyájas helyen, hová gyakran egyenlő örömmel sietnek a büszke nagyuri nők és a szerény polgárleányok; midőn a lépcsőzeten Adél grófnő, — ki nagynénjével lassan lépegetett fölfelé, — szemközt találkozott falusi ismerősével.

Senki sem volt körültök, s bátran köszöntheté.

— Jó estét Zalányi!

Az ifju el volt bájolva e hang nyájassága által, s pirulva köszönt.

— Hát ön elhagyja a bált?

— Nem, grófnő, visszatérek.

— Szokott-e tánczolni?

— Nem, grófnő.

— De én velem.

— Oh grófnő!

Adél mosolyogva haladt tovább; nem volt ideje többet mondani, s legkevésbbé sem tulajdonitott fontosságot annak, mire az ifjut fölbátoritá.

De egy büszke nő máskint gondolkozik a lépcsőzeten, hol senki sincs, s máskint a kivilágitott termekben, hol ezer szem nézi.

— Megint meggondolatlan valék, — feddé magát; — mi történik akkor, ha eszébe jutna, hogy egyet tánczoljon velem. Ah! nem teszi; sokkal szerényebb és bátortalanabb.

Adél grófnő vidoran mulatott, s körül volt véve a legelőkelőbb udvarlóktól, kikkel egyenlő nyájassággal beszélt. De nyájassága csak egy kis körre árasztá sugarait; a többit alig vette észre. Soha királynő nem hordá büszkébben koronáját.

Éjfél felé Béla, ki a vigalom e fényes óráiban örökre lemondott minden reményről, alkalmat lelt, hogy a grófnőhöz közeledjék. Egy sor szék végin ült, pár pillanatra elhagyva udvarlóitól.

Az ifju oda ment, s egyszerüen kérdé, mint mulat.

— Nagyon jól, mondá a grófnő hidegen, — s ön?

— Mint a szinházban — néző vagyok.

— Itt sok komédiát lát, nemde?

Az ifju nem felelhetett, mert e pillanatban két uracs lépett a grófnőhöz, hangosan csevegve. Béla nehány lépésre visszavonult, ugy hogy Adél grófnő nem láthatá.

— Kivel beszélt ön? — kérdé a rövidlátó Victor báró, oly komolyan, mint egy inquisitor.

— Egy ábrándos fiatal emberrel, — viszonzá könnyedén a grófnő, — kit ön is látott tavaly falunkban.

— A költő? — kérdezé a báró némi gúnynyal.

— Az. Sokat mulattam versein — falusi unalmas napjaimban.

— Szereti ön a verseket? — kérdé a másik lovag.

— Ha nevetni lehet rajtok! viszonzá Adél grófnő és — nevetett, nehogy valami sensitiv lénynek tartsák, ki holdsugárral és virágillattal táplálkozik.

Béla hallotta e megjegyzést, s megdöbbent. Oly fájdalmat érezett, hogy feje szédült és szive összeszorult bele. Hanem összeszedte erejét, s nesztelen léptekkel vonult vissza, mintha ő volna az, kinek röstellnie kell valamit. Igen! — Röstellé azt, hogy nevetségessé vált azon nő előtt, kit ő titokban imádott, s ki valószinüleg nem tekinté őt egyébnek, mint unalmas óráiban puszta — játékszernek.

Adél grófnő legkevésbbé sem sejté hogy a szegény ifju hallotta szivtelen megjegyzését; többé nem látta, s a zajban, mulatságban, a tánczi, zene és bálok között egészen elfelejté.

Béla ez est óta nem járt se szinházba, se a bálokba. Egész büszkesége fellázadt a mult ábrándjai ellen, s elhatározta, hogy dolgozni fog.

Ezután nem volt más, mint — *ügyvédsegéd*, ki szakadatlanul munkálkodik. Társai nem évődhettek többé vele, a költővel; nem is látták kezében soha Lord Byront vagy Moore Tamást, mindig a törvényeket tanulta.

Az egész telet szakadatlan munka közt tölté, s még éjjel is, midőn aludni nem tudott, fölkelt, hogy dolgozzék. Ez volt az egyetlen, mi nehéz, kinos gondolataitól megszabaditá.

Egy nap érezni kezdé, hogy a folytonos munka gyógyitja ugyan a lelket, de megtöri testét. Mindegy volt neki. Inkább a munka asztal mellett kivánt elsorvadni, mint elégni egy nevetséges szenvedély lángjaiban.

Tavaszszal, midőn zöldülni kezdtek a fák s csicseregni a madarak, főnöke igy szólt hozzá:

— Béla! önnek kimélni kellene magát a munkától.

— Nem érzem, hogy terhemre volna.

— Én látom. Ön egészen oda van. Menjen falura s pár hónapot töltsön *atyja* körében.

E szó tetszett neki; eddig nem is gondolt atyjára, az egyetlenre, ki őt szivéből szereti, s ki egyedül él, korán elvesztve nejét és leányát.

Nehány nap mulva elhagyá a várost.

— Édes fiam, — kérdé atyja megijedve, midőn Béla a nyugalmas kis szobába lépett, — te beteg voltál, s most is az vagy?

— A munka betege! — mondá szeliden, nem akarván bevallani, hogy a szív betege.

— Majd meggyógyulsz itt a fris légben, e mezők és fák között. Nem bocsátlak többé vissza, mig arczod vissza nem nyeri rózsáit. Együtt fogunk járkálni a réteken, s együtt olvasgatunk. A napok itt is gyorsan mulnak azoknak, kik egymást szeretik.

— Mindig együtt leszünk atyám! — mondá az ifju s megölelé atyját.

Csakugyan jó volt neki a falu csendje és magánya. Egy kis kertjük volt; azt tele ülteté virággal; egyébkor költészettel foglalkozott.

De a mint mindig jobban lombosodtak a fák, s melegebben sütött a nap, kezdett félni egy gondolattól.

Ha ő is ide jön, — sohajtá, — s találkoznom kell vele. Eh! tőlem függ, és én nem találkozom.

De bármily erősen elhatárzá magát, még sem teheté, hogy időnkint vissza ne gondoljon a mult nyár kedves óráira. Minden emlékezteté; s a legboldogtalanabb szerelemnek is vannak emlékei, melyekkel örömest foglalkozik; egy ereklye, melyet jobb napokban kaptunk, egy hely, hol egykor boldogok valánk.

Béla is sokszor fölkereste a mély vizmosás melletti vadrózsabokrokat; elővette hervadt virágát, melyet nem birt eldobni, s leülvén a pázsitra, órák hosszáig gondolkozott, vagy olvasott.

Egy reggel atyja e hirrel lepte meg:

— Adél grófnő megérkezett s itt tölti a nyarat!

— Nekem mindegy! — viszonzá Béla. — Nem megyek hozzá. Ő büszke volt hozzám a városban; én büszke leszek itt a — falun. Ne is emlitsd atyám; nem fogok a kastélyba menni. Van ürügyem: beteg vagyok, s terhemre van a társaság.

— Miért bánt az fiam, hogy büszke volt, — mondá az öreg lelkész. — A ki büszke, megaláztatik, s az elsők utolsók lehetnek.

Másnap Béla megint hallott egy hirt, mely fölzavarta nyugalmát.

Adél grófnő nem egyedül jött; jegyese is vele van, báró Irmalaki Viktor, e szenvelgő divatbáb, kinek nincs egyéb kitünő tulajdona, mint hogy nagyon gazdag.

Béla gúnyosan mosolygott.

— Bir öt falut és semmit az ég kincseiből!

Másnap csakugyan elküldtek Béláért, de ez egy levélben menté magát, hogy nem mehet. Annyira ideg-beteg, hogy kerülnie kell a társaságokat.

A kastélyban kinevették mentségét. Ezek a poéták mily különösek! Legjobban nevetett Viktor báró, ki mindig lenézte a poétákat; legkevésbbé Adél grófnő, ki arra gondolt: „vajon nem én bántottam-é meg; sajnálnám szegényt!“

Béla künn a szabadban tölté idejének nagy részét, csupán könyvek társaságában. Néha egy fa mögül nézte, a mint Adél grófnő jegyesével a mezőn lovagolt. Ugy látszott, hogy sok baja volt vele, mert a báró alig látott tizenöt ölnyire. Igy csak lassan ügethettek, habár a grófnő szeretett szilajon nyargalni tüzes paripáján. Sokszor el is hagyta, oly sebesen, mint a fecske, meg visszatért hozzá.

Az ifju nézte egy darabig, azután bevonult a fák sűrüjébe, s elővette a papiros közé takart száraz vadrózsát, hogy eldobja. De sohsem volt oly erős, hogy megtegye. E vékony szál köté a multhoz; nem akarta eltépni.

Egy délben ott ült megint a vizomlás mellett, bokroktól elfedve, s az árnyékban olvasgatott, midőn egyszerre hangos sikoltás, jajveszéklés és egy száguldó paripa dobogása riasztá fel.

Fölijedt, s félelmes képet látott.

Egy neki bőszült paripa, melyet nem lehetett többé zabolázni, ragadta Adél grófnőt egyenest a mély vizomlásnak, mig meglehetős távolban a báró jajveszékelt, nem látva, de annál nagyobbnak képzelve a veszélyt.

Béla szivében a vér megfagyott; — a neki vadult ló csak nehány ölnyire volt már a mély vizomlás szélétől.

E perczben feledett mindent, csak azt tudta, hogy Adél grófnő veszedelemben forog!

Fölugrott, és rohant egyenest a száguldó lónak.

Adél grófnő sikoltott, a ló sörényébe kapaszkodva; nem látott semmit; nem látta azt sem, midőn egy erős kéz — mely máskor mindig oly gyönge volt, — megragadta a lecsüngő kantárszárat.

A ló hirtelen, egy pillanatra megállt, s aztán mindkét terhét levetve, az ifjun keresztül gázolt, és a vizomlástól elfordulva még szilajabban vágtatott a mezők felé, el a falutól mindig messzebb.

Adél grófnő kinos nyöszörgést hallott. — Félve emelte fel fejét, s egy eltiport alakot látott feküdni a fűben.

Azt gondolta, hogy a báró — oda rohant.

— Szent isten! — kiálta elszörnyedve, — hisz ez Béla, azután oda borult, és kezével végig simitá az ifju homlokát, mely vérzett.

Ily szerencsétlenségnek kellett történni, hogy e büszke sziv féljen és kinosan dobogjon egy szegény ifjuért, ki érette oly könnyen koczkáztatott mindent.

Béla erőt látszott nyerni a sima kéz érintésétől, s fölemelé szemét.

— Oh kedves Béla! — zokogá a grófnő, — mit tett ön? Feje, keble össze van tiporva. Hisz ön *megölé* magát!

— *De megmentém önt!* — viszonzá Béla halk fájdalmas hangon.

E perczben ért oda a báró, gyalog szaladva és jajveszékelve.

— Adél! — kiáltá, egész zavarodottan, — én megyek a kastélyba lovászokért, hogy megfoghassák az ön kedvencz paripáját!

A grófnő egész lenézőleg és fájdalmasan mondá:

— Hagyja el! — Hadd menjen a világba! Én nem akarom többé látni *azt a lovat*. Nézze ön! — S azzal rámutatott az ifjura, ki folyvást vérzett.

Egy óra mulva bevitték a kastélyba; s Adél oda ült, ágya mellé, és sirt.

Ugy ohajtott volna beszélni hozzá, de az ifju nem felelt.

Másnap reggel meghalt.

A szabadelvü delnő komoly arczczal jött e gyászhirt jelenteni a grófnőnek.

— Vége van szegénynek! — mondá ünnepélyesen. Na de azért ne sirj oly szörnyen! Haldoklása közben volt egy láztalan percze, midőn atyjának mondá: „ne könnyezz atyám! én tudom ,mennyivel jobb nekem meghalni.“ Én azt hiszem, valami boldogtalan szerelme volt. Mikor ruháit fölbonták, szivén papirok közt e száraz virágot lelték. Nézd!

Adél zokogásban tört ki, midőn a vadrózsát megismeré.

Ne mutasd! mondá nénjének, — félek tőle.

— Mitől félsz?

— A vértől, mely rajta van.

Adél leborult a kerevetre. Eszébe jutott, hogy mint játszott az ifjuval, s mint ébreszté fel reményeit. Egy tövist érzett szivében, mely mindig benn marad; mert a ki azt kihuzhatná, már — meghalt.

Nem kérhet bocsánatot tőle; még csak azt sem tudathatja vele, hogy megbánta hibáját.

Ez a leggyötrőbb fájdalom, s Adél évek óta e fájdalom betege. Oly ideggyönge és oly szerencsétlen, hogy egy virág illata elszéditi, egy lámpa fénye megvakitja, s egy hangos szó halálra ijeszti.

Nem is jár zajosabb társaságokba, s ha néha meglátogat egy-egy csöndesebb kört, hol az ő kedvéért nem is beszélnek, csak lassan suttognak, gépiesen ül egy támlányban, s bágyadtan mosolyog. De ha észre veszi, hogy egy fiatal leány kaczéran pajzánkodik az ifjakkal, vagy egy-egy nő kiszámitva gyötri kedvesét, akkor fölemelkedik a támlányból, oda megy a gondatlan fiatalokhoz, kik játékot csinálnak érzéseikből, s halkan mondja:

— Kedveseim! Vigyázzatok, a tüzzel és a szivekkel nem szabad játszani!

VADNAI KÁROLY.

A LAKHOZ,

melyben KAZINCZY született.

(Ér-Semlyén, august. 23.1862.)

Elértem hát, elértem a helyet,
Hol nyelvünk megváltója született...
Eljöttem messziről, hogy lássalak —
Légy üdvöz egyszerű, de drága lak!

Midőn hallottad a vihar neszét,
Kicsiny korában öt te födözéd.
S ha álom átölelte kebleden:
Te ringatád lágyan, gyöngédeden.

Te láttad arczán az első mosolyt,
A könyet is, mely első könye volt.
Boldog, szerencsés vagy — te hallhatád
A kis fiúnak első szózatát.

Te tanitottad járni lábait,
Te láttad első kis játékait.
Gyönyörrel nézted a kis gyermeket,
Ha gyenge ajka imát rebegett.

Te őrködél a kis fiu felett,
Midőn irá az első levelet.
Öt éves volt... kérdik sokan, kinek
Irá? te jól tudod — szüléinek.

Légy tőlem, oh lak, ujra üdvezelt,
Hogy nagyszerű nem vagy, ne szégyeneld;
Büszkébb lehetsz te, mint sok palota,
Melyet művész márványból alkota.

Sok, a kit a nap itt születni lát,
Lealjasítja a dús palotát;
Nagygyá tett, fölmagasztalt tégedet
A gyermek, a ki benned született.

Légy áldva, és ne érjen vész, vihar,
Daczolj az enyészet karjaival.
Mig csak magyar él s nevét ismerik:
Ragyogva állj végetlen ezrekig! —

Meglátogatták régen a helyet
A bölcsek, a hol Jézus született.
Csillag vezette Betlehem felé,
S a megváltó lakát kijelelé.

Akármi színben kelnek napjaink,
Járuljanak hozzád is jobbjaink.
A csillag, mely kit-kit feléd vezet,
Legyen: meleg szív s hála-érezet!

LOSONCZY LÁSZLÓ.

MEGYERI KÁROLY.

Született: 1798, január 24-én.
Meghalt: 1842, deczember 12-én.

„Mely nevetés ez alant? mi öröm van a síri világban?
A komor árnyak közt Megyeri' szelleme jár.“

E koszorut tette a mi Megyerink sirjára Vörösmarty. Valódi immortel ez. S ha a komor árnyak a más világon is felrakják rendjeleiket, az irók és müvészek koszoruikat: Megyeri a legnagyobb ünnepélyek alkalmával bizonyosan ezt a koszorut viseli.

De mintha látnám, mint szedte ránczba széles homlokát, mint szórta szépmetszetü szeme a haragos neheztelés villámait, midőn leszállván a siri világba, ama nevetéssel fogadtatott. Fölemelvén nagy boglyas fejét, kétségkivül igy szólott nagy komolyan:

„Már megbocsássanak, tisztelt árnyékurak és dámák! én nem tudom, kin és min tetszik nevetni? — Én, igaz, játszom a komikumot is; de az én valódi és tulajdonképeni szakmám — a tragoedia! — Hiszen a nemzeti szinház megnyitásakor én játsztam Belizárt, pedig ott volt Bartha; a szerzők szomorujátékaikban nekem osztották a czimszerepeket, pedig vannak ott mások is. Az urak itt a földszint alatt nevethetnek, tessék: de oda fent a földszinten, s még annál is fentebb, sirtak mikor játsztam, és sirnak most, mikor nem játszom.“ — Ekkor aztán a komor árnyak méginkább elkezdtek hahotázni, midőn e kis emberkére néztek, a ki magas sarku cothurnusában egy arasznyival magasabbra szeretne ágaskodni; azzal a nagy borzas fővel, piczi bajuszkával, s azon rendkivül izgékony nagy kerek arczczal, mely tetszés szerint tojásdad, négyszegletü s röfnyi tud lenni. Valóban olyan is volt e fő, mint ama kis kaucsuk fejecskék, melyek az ujjak nyomása alatt hosszuak vagy szélesek.

Ilyen volt a mi Megyerink: az isten is komikusnak teremté, a természet megada neki hozzá mindent, s ő mégis szivvel lélekkel, összes tanulmányával tragikus akart lenni, tragikusnak tartotta magát. Nem is ő volt az első, sem az utolsó szinész, a ki igy képzelődik. Honnan van ez? értelmiség vagy önismeret hiánya ez? — Nem épen! ez egy kis önámitás, a léleknek optikai csalódása. Az ily szinész lelke magában rendkivüli tragikai erőt érez, képzeletében az eszményi hős képe lángoló szinekkel áll, szive érzi annak nagy szenvedélyeit; de — az anyag, a test nem secundál, nem enged, nem alkalmas azt visszaadni; vagy a hangnak nincs elegendő ereje, terjedelme, hajlékonysága, gömbölyüsége, érczessége; szóval: a legnagyobb müvész sem képes rosz hangszeren jól játszani, s a mint Galottiban a festő mondja: „Hah, hogy mi közvetlenül nem szemünkkel festünk! A hoszú uton, a szemből a karon át az ecsetig, mennyi megy veszendőbe!“

Sok elvesz, de nem minden; s innen van az, hogy az ilyen tragikai önérzetü szinész hiányos előadása is tetszik, mint az a kép, melyen bár a rajz hibás s a szinezés gyönge, bágyadt, de a gondolat és felfogás meglepő és nagyszerüen szép. Ehhez járul a szinésznél a tapasztalat, gyakorlat, a routine, mely a hatásokat eleve kiszámitja, erejével gazdálkodik, s csak bizonyos főbb helyeken használja; szóval, bár nem bir jó egészet adni, de ad sikerült mozzanatokat, s a közönséget az is meghatja. Ezenkivül ha az ily szinész egy másik szakmában oly genialis, mint a mi Megyerink, a közönség kedvenczévé válik. Az ilyennek sokkal több szabad mint másnak: gyöngeségeire a közönség hajlandóbb szemet hunyni, mig legkisebb sikerének is tapsol, főkép ha a szerep is háládatos; s mindezzel csak megerősiti téves hitében.

Megyeri szobájában nem hiányzott a nagy álló tükör, s abban ő nem azt leste, mily tartást és arczot öltsön, hogy valamelyik komikai szerepében még nevetségesebb legyen; oh nem! ő azon tükör előtt nyugodt, komoly, marczona vagy siró arczczal állott; nemes méltóságos állást vőn, vagy egy-egy kétségbeesett mozdulatot tőn; kezeit kigyói vonalakban lassan emelgette; ölni vagy meghalni próbált: — természetesen, sohasem nevetett, mert magát mindig saját szemével leste. — Komikai szerepeit nem kellett tükör előtt tanulmányoznia, hanem gondolt magának egy alakot, vagy emlékezett egy alakra, abba mint Proteusz belevarázsolta magát, s abban a darab elejétől végig következetes hüséggel megmaradt. Már fentebb mondám, mily szerencsés izgékony arcza volt. Kis test, nagy fej: már magában véve is nagy előny a komikumra, hátha hozzá gondoljuk azon feszes pedanteriát, vagy kényeső fürgeséget, s a reczés hangban a mélységet, mintha pinczéből beszélne fel a padlás tetejéig, hol már csak a kakas kukorikol, vagy a macska nyávog, s mind ezt azon milliónyi árnyalattal, mint azt szerepei kivánták!!

Az ily szerepekben nem is sokat kentefente ő arczát. Hirtelen felöltözött, aztán tükör elé állt, kezébe vette a festékes téglit, jobbra balra képéhez nyomta, aztán vette a koppantót, a faggyut megfeketitette rajta, egyik ujját hozzá fente, s vele hamarjában — nehogy elkéssék, mert már hármat csengettek! — egy pár vonással kisebb nagyobb szemöldöt vagy bajuszt mázolt, és sietett jelenetére, vagy megbujt valamelyik zugban, s ol-

vasgatta szerepét. De a mint kilépett, arcza más kifejezést vőn fel, s lett a minek lennie kellett: egyénitett jellem, s kimondhatlanul nevetséges. Hogarth festett ily arczokat: pedig ő Hogarthot sohasem tanulmányozta. Elég volt az utczán végig sétálnia: ha valamely furcsa külsejü embert látott, képes lett volna azt ötven év mulva is utánozni. Mert bámulatos volt utánzó tehetsége, s ezen ösztönének gyakran nem is birt ellentállani. Igy, ha valamely kitünő külföldi vendég-szinészt látott, s az neki megtetszett, nem sokára láttuk azt a Megyeri copiájában. Ezen senki sem ütközött meg, mert mindenki tudta, hogy ő nem szorult erre; tudta, hogy azon eredeti forrás, melynek tükre néha idegen tárgyakat tükröz vissza, kimerithetlen. Ő soha sem volt kétszer — egy. Ő tökéletesen egyénitett; s ritka szinész tagadta meg tulajdon alanyiságát annyiszor és annyiféleképen, mint Megyeri; és pedig nem csupán egy mozzanatra, hanem a fölvett egyéni jellemet részletezve s a legapróbb árnyalatig megkülönböztetve. Paróka, álszakál, bajusz, szemöldök, ránczok, festék, vastagitott vagy vékonyitott hang csak a szinészt teszik némileg ismerhetlenné; de ahhoz, hogy a felöltött jellem legyen ismerhetővé, valamivel több kell, — s Megyerinek ezen valamiből volt igen sok.

A szinészi egyénitést illetőleg azonban nem akarnék félreértetni. Megyeri sem volt ördög, melyről hajdan azt hitték, hogy tetszése szerint felveheti a holtak képeit, hogy azokban az embereket kisértetbe vigye. Az egyénitéshez neki is saját testére, arczára és hangjára volt szüksége. Ki azt hiszi, hogy a szinész vagy szinésznő nem egyénit, ha csak egészen más hangot, arczot, és külsőt nem vesz fel, mint a melyet a természettől kapott, és pedig mindenik szerepében mást, az hitem szerint téved, s a szinészettől lehetlen, egyszersmind szükségtelen dolgot kiván. A fiatal hősnő és szinésznő honnan vegye azt a más arczot? s általában tragikai előadó azt a más hangot, midőn nincs oly nagy terjedelmü hang, melyre a tragikai szerepekben, minden fokozataiban szükség ne volna? — Hát a fiatal szerelmes a más arczot, midőn megborotválva vagy borotválatlanul csak egy fiatal arcza van? — Nem más arcz, hanem az arczon más kifejezés kell; s az igazságnak és csalódásnak tökéletesen megfelel az előadó, ha szerepe szellemi részét egyéniti. Beszéljen N. szinész Coriolanban saját hangján, de ugy mint Coriolan beszélt volna, ha N. szinész hangjával birt volna; arcza maradjon az N. szinészé, de mutassa a Coriolan lelkének viharát stb. akkor N. szinész Coriolant egyéniti; föltéve, hogy a szinész egyénisége nincs kirivó ellentétben a szereppel. A komikai szerepekben az átalakulásnak nagyobb tere van; de az a felismerhetlenségig teljes átváltozás csak az álarczos bálban sikerül, hol a lárva alól nem kell beszélni, hanem sipitozni is lehet. Azon szinész, ki azt hiszi, hogy egyénit, ha egy-egy öreg vagy komikai szerepben el kezd idétlenül nyafogni, nagyon csalódik; ezzel inkább rontja mint elősegiti az illusiót. Ha az átváltoztatás nem tökéletes és természetes, a szinész sokkal bölcsebben tesz, ha saját természetes hangján beszél.

A ki Megyerit kitünőbb komikai szerepeiben látta, azt hiszem, soha sem feledi el. Ugy emlékezünk azokra, mintha megannyi külön egyéniséggel kötöttünk volna ismeretséget; s ha most bennök másokat látunk, nem ismerünk rájok; egészen mások, idegenek azok előttünk.

Ha elő akarnám számlálni azon eredeti jellemeket, melyeket ő teremtett, az akkori vigjátékok, bohózatok, parodiák hosszú sorát kellene leirnom. Volt ő mindenféle: notárius, kántor, czigány, tót, német, zsidó, örmény, vén tudós, ostoba fajankó, polgármester, iskolamester, mesterember, s mindig ember és mester! — Ama darabok legnagyobb része végkép letünt a szinpadról; s ha most némelyiket kézbe veszszük, bámulunk rajta, hogyan birt ezen üres, izetlen semmiségekbe Megyeri a főszereplő annyi életet önteni, hogy egy miveltebb közönség is élvezhetőknek találja, s némelyikét huszszor is megnézze! — A teremtő genius hatalma ez, mely büvös lámpájával a szenynyes, puszta, vakolatlan és meszeletlen falon is tetszetős figurákat bir feltüntetni. De valamint az áll, hogy a szinész a szerzőt néha tulszárnyalja: áll az is, hogy néha meg sem közeliti. Innen van az, hogy jól előadva a gyöngébb darab is tetszik: mig ellenben gyöngén előadva a jobb darab is bukik. A szinbiráló feladata volna kijelölni azon szinvonalat, melyen a szerző járt, s mely fölött a szinész repült, vagy alatta csúszott. A mi Megyerink, mint komikus, ezen szinvonalon alul sohasem járt; azért méltán megillette a koszoru, melyet nagy költőnk tett sirjára, s azon sirvers, melyet szintén nagy költőnk irt; mely azonban még sehol sincs érczbe, de még márványba sincs vésve, (most már sirja helyét is alig tudjuk!) s mely igy hangzik:

„Eddig néma valék, bérczekbe temetve vadon kő,
Most szomorú emlék, gyásznak alakja vagyok.
Meg ne itéljetek e vig arczért, Megyeri sirján
Lelke van a kőnek: élni s kaczagnia kell.“

Vörösmarty a nagy költő s Megyeri a nagy szinész kölcsönösen tisztelték és szerették egymást. Még akkor Vörösmarty nőtlen volt, s éveken át együtt esteliztek, együtt vadásztak, s egymásnak sok szép órát köszöntek és — szereztek másoknak. — Boldog idők! még akkor paradicsomban éltünk: szinész s kritikus egy tálból evett; pedig még akkor nem is házasodott össze az irodalom és szinészet; talán ez az oka, hogy most már ama paradicsomi csendélet boldogságának vége! — Ők tehát rendesen együtt esteliztek; s e két kitünő egyéniség asztalához, irókból,

színészekből s egy pár mübarátból csak hamar válogatott kis társaság csoportosult. A meg-megtoldott aszta mind hosszabb lett, aztán megszaporodott, végre az egész külön teremre volt szükség. Nem kellett itt jókedvhez czigányzene, sem pezsgő : szebben pattogott itt az ész s az élcz. Elég volt ide az eszmecsere irodalom s müvészet fölött. Nem sértette itt meg egymást senki, de azért megmondta egymásnak az igazat, a nélkül, hogy párbaj lett volna belőle. A vékony bőrü, de vastag pofáju charlataneria nem mert ide tolakodni ; de eljött az, ki okulni és tanulni szeretett. A korcsmáros, „a méregkeverő," mérhetett volna légyvesztőt, tálalhatott volna roszat és szüken, a társaság elfelejtett volna aprehendálni ; megfüszerezték az egyszerü estelit : Vörösmarty kimondhatlan kedves humora, s Megyeri hires anecdotái. Megyeri ezeket nem elmondta, hanem előadta. Ez tökéletes szini előadás volt, diszitmény, costume és álcza nélkül. Ugyanazon anecdotában néha két három különvált egyént látott és hallott az ember. Ebből is érthetővé válik, hogy a szinészet egykor minden külső kellék nélkül is nagy hatásu lehetett. Némely anecdotát elmondta ötvenedikszer is, s hallgatói mindannyiszor oldalnyilalást kaptak a kaczagás miatt. Például midőn a tót papot utánozva elmondá az ismeretes, noha egy kissé trivialis adomát, melyet Megyeri egyénisége teljesb szinezetéül, ugy a mint szájából hallottuk, szintén nem habozunk ideigtatni. A felföldi szónok igazi vagy ráfogott beszéde igy hangzik : „Ma nagy nap vagyom, ma szen nap vagyom, — ma szen Istvan napja vagyom. Szen Istvan szíp is vót, ju is vót, szen is vót ; de mar sak bucsasson meg maganak, az Ur meg is nagyobb vót a nalanal. Azírt is szulok nektek a karumkudasrul. Mer a ki lup, az tulvaj, s a tulvaj lup, de megvan az öví hászna. A ki szerelmeskedje, megvan az öví gyönyörüsíge. De a ki karumkudja, isteny szen ugysegilje, nincs sem az öví hászna, sem gyönyörüsíge." Ezen csudálatos logicán legfeljebb elmosolyodunk ; de a ki akkor a Megyeri négyszegletü ostoba komoly képét látta, s utánozhatlan hanglejtéseit hallotta, lehetetlen volt a széken maradnia. — Ezen kis társaságból nőtte ki magát az akkori *Kör*, mely előbb csak szerény irodalmi és müvészi társulat akart lenni ; de lett belőle egy nagy társadalmi tényező, melyben, mintegy hatalmas nagy folyóban, ama kis vigan csergedező patak felolvadt, elenyészett.

Megyeri teljes és büszke művészi önérzettel birt ; saját becsét érezte és éreztette, s érdekeinek mindenütt tudott érvényt szerezni. Szolgailag nem hajlongott senki előtt, nem hizelgett senkinek, mellőztetést nem türt ; de volt is hozzá tehetsége, s nem üres főt hordott oly magasan. Az igény és követelés, tehetség nélkül, művészetben nevetséges ; de ő méltán követelte az őt illető részt, mert jobb nála a maga nemében nem volt. A mily vidám, nyájas, barátságos volt a szinházon kivül, épen oly rátartó, büszke volt müvészetére vonatkozva. Itt már nem értett tréfát. Nem volt tanácsos megsérteni, mert boszuja rettenetes volt : a sértőt nevetségessé tette. Elmondta a tényt, s utánozta a sértőt. Talán ezért mondja Hamlet Poloniusnak, hogy bánjék jól a szinészekkel ; mert ránézve jobb volna halála után rosz sirverssel birnia, minthogy életében megszólják a szinészek.

Igy egyszer valamikor, valahol, vándor szinész korában, Megyeri nehány szinész társsal bevetődött egy vendéglőbe. Estelit és bort kértek. A vendéglős kérdi : Melyik borból tetszik ? van 8, 12, 16 és 20 krajczáros. Egy másik asztal mellől megszólal valaki : „Jó lesz az uraknak a 8 krajczáros is!" — Csak ennyit mondott, de ennyi elég volt, hogy fejét lebeszélje, s Megyeri által copirozva még 15 év mulva is nevetség tárgya legyen.

Talán épen ekkor történt, hogy egy rettenetesen komoly, de szerencsétlen méltóságos tekintetü kis városi tekintély asztalukhoz lépve, igy szól : „Az urak talam komikusok, ha ?

„Igenis kérem alássan!" felelé egyik alázatos szinész. Mire a tekintély hátra vetett fejjel igy szól :

„En is patronus vagyom. Oh én sok vagyom ! En adtam egy forint az Abaujnak a thiatrumra. En tablabiru vagyom — az Abaujban — a Sarosban — az Eperjasban. Composessor vagyom. — Kapitany vagyom... Oh en sok — sok vagyom!" Ez is eleget szólt, hogy még 15 év mulva is sok, sok legyen. Igy örökitette azon jó urat is, ki az épülő nemzeti szinház előtt megállván, igy szólt humillimus servus kisérőjéhez : „Videt amicus, micsoda ostobaság ezt épiteni ? Sed ego nem is tudom, quid volunt isti cum isto ungarische Gesellschaft ?"

Megyeri is azon szinészek közé tartozik, kiket a legmostohább korban nem az anyagi szükség, nem is jobb lét reménye, hanem az elutasithatlan kedv vitt a szinészethez. Ő is nyomorgott, küzdött, mint a többi ; s a sárga kaput és eltört tintás üveg, mit Petőfi oly szépen megénekelt, valódilag megtörtént dolog. Ő is csakhamar tulszárnyalta társait, s a közönségnek mindenütt kedvencze lőn. Azon szintársulatnak, mely Budára jövén, mintegy alapját veté meg a nemzeti szinháznak, ő volt a lelke. A hatalmat egészen kezébe ragadván, közvetitő a pártfogó megyei igazgatóság és társaság közt ő vala. Mindig ő járt Pestre „a társaság dolgában" mint ő mondani szokta ; s ha a próbákról néha elkésett, a főrendező urnak ezen mentségében az egész társaság megnyugodott s elvárt néha rá félóráig is. Persze volt ott is egy pár kópé fiatal szinész, kik kiváncsiak voltak rá, mit csinál Megyeri oly kora reggel a társaság dolgában ; szállására mentek s a kulcslyukára tették szemöket, s látták, hogy bizony elfeledték őt felkölteni. Ezt természetesen rögtön megtudta az egész társaság. Jött azután a mi Megyerink

nagy sebbel lobbal, boglyas fejjel: mondta is: bocsássanak meg, a társaság dolgában járt Pestre; de nagyon gyanusan csudálkozott, aztán egy kis aprehensiót is mutatott, midőn látta, hogy mindenki somolyog. De azért szigoru fegyelmet gyakorolt, azt tartván: Quod licet Jovi — Fiatal színészekül mukkanni sem mertünk, hanem, ha dolgunk nem volt a szinpadon, ott kellett ülnünk földszinten, s hallgatnunk, mint próbálnak mások.

Miután a kassai társaság a budaiba olvadt, Kántornénak és Megyerinek meg kellett a koszorúkat másokkal is osztaniok; de azért egyik sem lön másodikká. Még Pesten Bajza alatt is ő volt a legbefolyásosabb egyéniség; de aztán háttérbe látván tolatni a dráma ügyét, ő is visszavonult az igazgatóság ügyeitől: azt hiszem, semmi tekintetben sem előnyére az ügynek; mert ha a sasok elszállnak, rendesen a varjak lakomáznak. Ő nagyon korán elhalt; nem látta Bartay alatt a drámai közönség növekedését, se Ráday alatt a szinház valódi emelkedését.

Halála után tisztelői megemlékezvén érdemeire, s azon sok élvezetre, mit neki köszöntek, a nemzeti szinházban vagy előtte emlék-szobrot akartak állitani, s e végről aláirási iveket bocsátottak ki, s már 1845-ben mintegy ötödfélszáz forintot gyüjtöttek. Ezen öszveg a pesti takarékpénztárban van letéve, a kamatok kamatjával annyira szaporodott, hogy most már az emlék felállitása lehetségessé vált. Igaz ugyan, hogy az ily emlékszobor annál biztosabb alapon nyugszik, minél később állitatik fel az illető halála után; de ugy hiszem, ha egy szinészre, ki műteremtményeit magával viszi a sirba, 18—20 év mulva is oly élénken s oly kegyeletesen tudunk visszaemlékezni, mint Megyeri Károlyra, s őt az emlékre még ekkor is méltónak tartjuk: érdemei a próbakövet kiállották, s az emlék kő felállitása csak becsületünkre fog válni; mert akárhol lobogott volna e lángész, az emlékezetben nem hagynák kialudni.

SZIGLIGETI.

KÉPZŐ MŰVÉSZETEK.

Nem egy szerény elvonültságban élő művész figyelmet érdemlő művei maradnának a jelen nemzedék előtt ösmeretlenek, ha a műtárlatok oly széles kiterjedést nem nyertek volna. Az ujabb kor épité ezen hidacskákat azon mély szakadás fölé, mely a művészt a nagy közönségtől elválasztotta; és most leginkább ezeken át vándorolnak a művész szellemének gyermekei a nagy világba, s ha itt elismerést, vagy még dicsőséget is aratni képesek, a nyert borostyán koszorút szülőjük fejire teszik. Tudtommal az élelmes franciáknál fogamzott e tárlatok eszméje. Párisban, 1673-ban tartották az első ilyszerű kiállitást, és most már Magyarország határától kezdve egész nyugoti, éjszaki és déli Európában, alig van jelentékenyebb város, melynek műtárlata ne volna. De bár a művészet érdekében a művészek és nagy közönség közt hasznos közegek ezek, a szükebb kör magasabb igényeit nem elégitik ki.

A műtárlatok, a nagy tömegnek mindég sajátos érdekénél fogva, inkább csak a könnyűt, mulattatót ápolják, miért is figyelmüket a művészet alsó fokán tul alig terjeszthetik, s pártolásukat ez iránt e két korlát közé szorítják: hogy az előállitott mű a családi-körök szerény lakjai által befogadható legyen, és ezeket a művészet bája által kellemetesekké tegye.

Van azonban e határokon túl a művészetnek végtelenségig terjedő országa, hol a cselekvés sokkal nehezebb, s ki e téren akar munkálkodni, szükség hogy a történetek szellemével tanakodjék, búvárként merüljön le az emberi-szív redőibe, és művét a költészet ihletével rendezze a gyüjtött anyagokból egy kerekded egészszé. E téren, melyet majdnem kizárólag a történeti festészet foglal el, csak kitartó munkásság és ismételt átgondolás hozhat érett gyümölcsöt. Tán nem felesleges megemlitenem, hogy a történeti festészet alatt nem kell érteni pusztán a profán, vagy szorosan vett álladalmi történetet, hanem a szellem, vagy lélek története is oda tartozó, s igy az emberiség küzdelmei, vallási meggyőződései és képletei is a történeti művek sorába tartoznak. E nagy erőt és sok időt igénylő munkának anyagi támogatása nem áll a műtárlatok tehetségében, sem jobbára csak műkedvelő részvényeseinek érdekében. Az ily nagy törekvés pártolását, a nemzeti-művelődés érdekéből, a kormányoknak kell viselni, vagy a műértők szükebb számával egyesült, nagyobb áldozatra képes osztályoktól kell várni.

Én mind a két művészi fokozat ápolását egyenlően fontosnak tartom. Amazt azért, mert a nagy közönség közzé, mint testünkbe elágzó ereink a vért, terjeszti szét a müszeretetet, evvel a müizlést, s ez által előkészíti azt a magasabb, fenségesebb megértésére; emezt pedig, mert nem csak hogy a nemzetnek a monumentális szép iránti érzékét fejleszti, hanem hogy neveli annak önérzetét s a nagy tettek iránti lelkesülését.

Külföldön, és pedig egyedül a német tartományokban, száznál több műtárlat fentartása által áldozik a nép müérzéke első szükségeinek, míg nálunk az egyetlen műtárlat is a részvétlenséggel kénytelen küzdeni. A művészet ama második, fényesebb foka, idegen nemzeteknél, kormányok és egyletek fényes támogatásával dicsekszik, és mi, míg számos hivatott tehetségeinket veszni

hagyjuk, amannak ápolásával csak a reménység küszöbén állunk még. Csak nemrég alakult Pesten egy művészeti-társulat, melyhez már eddig is hazánk egy pár nagyobb városa és több tehetősebbjeink csatlakoztak, mely társulat, sok nemes czéljai közt, ily magasabb nemü művészetnek is segéd kezet nyujtand; de mivel e társulat czéljairól és szerkezetéről rövid időn bővebben akarok szólani, most csak a megemlitésénél maradok, s áttérek a külföldön létező, *történeti művészeket gyámolitó* német egyletre és az ez által állandó tárlatunkba időközben beküldött legujabb nagy műre.

Ez egyletnek, mely ezelőtt nyolcz évvel alakult, az a nézet adott lételt, melyet én fentebb fejtegettem. Érezték azt azok, kiknek szivén feküdt a magasabb, fenségesebb művészet fejlődése, hogy a műtárlatok ennek gyámolitására képtelenek: és legelől azok, kik e tárlatok ügyeit intézték, léptek tárlataikkal 50 tallérnyi évdij mellett szövetségbe, oly czéllal, hogy az elhanyagolt történeti festészetet gyámolitsák. Viszhangra talált e czél a német fejedelmeknél és tehetősb magánosoknál, és már az első évben képes volt a társulat két nagy történeti képet megrendelni. Azóta pályázatok utján előállitott tiz nagy történeti művet köröztetett, közszemlére kiállítás végett, a részvényes műtárlatoknál, melyek aztán időnként a részvényesek közt kijátszattak. Mint e szövetség egyik tagja, jutott a mi tárlatunk is e művek kiállitásához. Örömest közölném részletes nézeteimet mindnyája felett, ha bizonyos volnék benne, hogy olvasóim emlékezetében az idő el nem homályositotta őket; de mivel ezt alig remélhetem, egyedül kettőt emelek ki közülök rövid megemlitéssel, mint olyakat, melyek a szigorúbb itészet előtt is megállhattak. És ezek: „Rudolf császár utolsó lovaglása Speyerbe“ Schwindtől, és „a katzbachi csata“ Bleibreu Györgytől. Mind a kettő szellemmel, mély érzéssel és helyes felfogással volt adva. Amaz a világtól elbucsúzott, a hatalom legmagasabb polczáról klastromba vonuló császárt oly méltóságos s magával számot vetett nyugalomban állitá elénk, hogy az istenhez közeledés, mely egész alakján elömlött, a kép szemlélőjét is megragadta. Az a szigorú purismus, melylyel a művész e tárgyát rajzolta és kezelte, a kép szellemének megfelelő volt. A másik mű, mint czimjéből láttuk, csatát ábrázolt, melyen rohanó élettel és a csata tüzétől elragadott szenvedélylyel találkozott a szem; s az egymás romlására törő harczosokat, kegyetlen munkájokban, a szakadó zápor egész erejéből látszott gátolni. Ennek kezelése szabad, bátor volt, mint a kép tárgya követelte.

Bár nem ily kedvezően, de bővebben szólhatok a legközelebb hozzánk érkezett műről, mely állandó tárlatunkban látható, s a mely 2000 talléron vétetett meg az emlitett társulat által. Ennek tárgya: „Barbarossa Frigyes, a legyőzött milanóiak előtt.“ Magas falak fölé emelt csarnok alatt trónol Frigyes császár, jobbján II-ik Ulászló cseh király, balján a kölni érsek áll. Alattok a fal tövében, az egész kép hosszában, lépdelnek el hosszú sorban a leigázott milanóiak, s e kisebb és nagyobb csoportozat a csarnokot emelő fehér fal által a kép közepén egymástól elválasztatik. Háttérben tűz és romok jelelik a város pusztulását. Ez a kép nem legszerencsésebb fogalmazása; hiányzik benne az egyensúly, mely a compositiót széppé teszi. Mint egy állás és dülés közt libegő test nyughatatlan érzésbe hoz bennünket, úgy az olyan csoportositás, melynek tömegjei közt az összekötő és ellensulyozó vonalok hiányzanak, kellemetlenül érinti műérzékünket. E képen is hiányzanak a két főcsoportot összekötő vonalok, az azokat kettészakitó fal az egész compositio öszhangzását lerontja. — De nem ez a kép legnagyobb gyengéje. A pillanat helyes megválasztása, melyet a művész egy eseményből kikap s előadni készül, teszi a kép legfontosabb részét. Ennél mindég arra ügyeljen a festész, hogy az lehetőleg az esemény culminatióját képezze. A festőművészet szük korlátai követelik, hogy a legelbeszélőbb pillanatot válaszsza a művész, s ezt leginkább feltalálja az esemény fejlődésének tetőpontján. Itt kinálkozik leginkább a festőnek a jellemek, indulatok egyénitése is, mert az előzmény vagy utóállapot, többé-kevésbbé függőben tartja a lélek és sziv nyilatkozatát.

Nagy hibát követett el azért a kép teremtője, midőn Schnor ugyanezen tárgyu, s a művészet emlitett elveinek megfelelő jeles képéről nem vett példát; s talán azért, hogy valamikép plagiumba ne essék, attól eltérőn, Milanó meghódításából oly pillanatot iparkodott előadni, mely a kép művészi becsét a legjobb csoportositás mellett is kétségessé tenné. Mit jelentsen ez ellépdelés a császár előtt a pompás uj ruhákban, melyek egy hosszú ostrom kiállott viszontagságait tagadni látszanak: talán a császár parancsolta ezt igy, s gyönyört keresett abban, mily gazdag népet hajtott igája alá? de vajon lehet-e ily gondolat méltó tárgya a művészetnek? Azt mondják, ennek czélja az izlés és erkölcs nemesitése; szerintem ez utóbbi eredmény csak akkor várható a művészettől, ha egy kép nézésénél, annak tárgyához képest, nemes vagy nagyszerü tett iránti lelkesülés, boldogság kiérdemlése, vagy balsors iránti részvét stb. száll szivünkbe. Egy büszke harczos bátor fellépése a lábai alatt összeomló város romjai felett, felemelhetné lelkünket; vagy egy hősileg elvérzett nép nyomora megérdemlené részvétünket. E szempontból fogta fel e tárgyat Schnor, de e kép szerzője ez érzések egyikét sem birta felkelteni, mert a győztes császárt nem állította fel dicsősége tetőpontján cselekvőleg, sem a milanóiakat nem mutatta be hősi feláldozásukban, vagy a leigázottak teljes nyomorában.

Ha a kép bővebb részletezésébe bocsátkoznám, még lennének ellene észrevételeim, de miu-

tán már alapjában tévesztettnek találom, a többit, mint kevésbbé jelentékenyt, a hely szűke miatt megjegyzés nélkül hagyom. A rajz, egy két alak kivételével, sok tanulmányt bizonyit, a redőzetek omlásai is dicséretet érdemelnek, bár mindakettőt inkább az iskolai szigor jellemzi, mintsem az ily tárgyaknál különösen jóttevő, szabad, eleven képzelőtehetség.

Ritkán sikerül a művésznek a tökély tetőpontját elérni, s habár a német történeti egylet e mű megrendelésével nem eszközölt is remeket, a törekvés felhivása által mégis szolgált kitüzött czéljának.

BERÉNYI.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

(Jean Paul). Mult hó 21-kén ünneplé Németország Jean Paul születésének évszázados ünnepét. Az ünnepély részletei helyett érdekesebbnek tartunk megismertetni olvasóinkkal egy oly czikket, melynek irója épen nem tartozik Jean Paul dicsőitői közé, de egészben véve igazságosan itéli meg Németország e hires iróját.

Richter Frigyes (Jean Paul) — mond egyik német irodalmi lap — nevének hiresség énél fogva a német irodalom fő hősei közé tartozik ugyan, de sorsa teljességgel nem hasonló amazokéhoz. Mig például Lessing és Goethe minden uj nemzedéknek ujjá születnek, mert mind azon eszméket, melyek a közelebbi időkben általánosakká lettek, bennök föltalálhatni, addig Jean Pault az a négy évtized, mely halálát követte, mind mélyebben temeti be. E jelenség valóságát nem annyira az irodalomtörténet-irók és kritikusok ujabb megtámadásai bizonyitják, mint inkább az, hogy Jean Pault nagyban és egészben véve már többé nem olvassa a német közönség. Őt, kinek költői genialitása kétségen felül van, kinek az emberiség legmagasb kérdéseiről mondott nyilatkozatai chrestomathiákat képeznek, többé senki sem idézi, sem mint bölcset, sem mint költőt. Szóval nem tartozik már azon tekintélyek közé, kiknek tanait és munkáit aesthetikai és társadalmi harczokban segélyül szokás hivni. Jean Paul jelentősége mind inkább vész, leégett gyertya már, melyet az évszázados ünnep sem fog uj lobogásra gyulasztani.

Nem remélhetni, de nem is kivánatos, hogy a német nemzetnek ujra mély részvéte ébredjen ez irója iránt, ki mindenesetre nemes természet, nagy tehetség, de hatása sehogy sem képző és mivelő. Jean Paul ujabb népszerüsége egy volna Németország kétségbeesésével modern államélete eszméi és törekvései iránt; hogy Jean Paul vagy hozzá hasonló iró ujra a német irodalom nagy irói között foglaljon helyet, ismétlődni kellene azon politikai időszaknak, mikor Jean Paul a német nemzet legünnepeltebb embere volt, sokkal inkább, mint weimari kortársai. Nagy, de muló hatásának oka a korviszonyokban rejlett. A német nemzet politikai semmisége féltudalmára jutott; szégyelte magát s egyszersmind örült, ha tulcsapongó életkedve az eszményi halálvágy felindulásával és képeivel játszhatott. „Hesperus“ megjelenése fájdalmas alkonypirt sugárzott egész Németországra, s természetes, hogy a nők fogékony természetöknél fogva legalkalmasabbak voltak ilynemü elragadtatásokra és vonaglásokra. Aztán más felől a német élet positiv elemeit, nagy fájdalmait, csendes örömeit, az időben, senki sem fejezte ki határozottabban s találóbban, mint Jean Paul az ő aphoristikus, önkényesen alakitott, s minden művészi formát nélkülöző müveiben. Alig foglalkozott valaki a német élet jelenével. A klasszikai költemények formájokat az ó korból vették, tartalmukat a történelemből; a romantikusok, ha nem történelmi — névszerint középkori inspiratiókat kerestek, a roman népekhez vagy keletre mentek koldulni. Szóval a németnek akkor, ha a művészet templomába akart lépni, már a küszöbnél le kellett huzni nemzeti saruját. Csak két iró volt, Jean Paul és Iffland, kik szeretettel fordultak a német viszonyokhoz, s bár távol voltak attól, hogy valódi művészek legyenek, roppant hatást idéztek elő. Az utóbbi, kinek inkább csak a drámai technikára volt tehetsége, egy lényegesen német elemhez fordult, a nyárspolgársághoz, s komolyan hitte, hogy fönséges oldaláról tünteti föl, ha azt egy megfoghatlan s most komikai hatásu sentimentalitás magasára emeli. Bár mennyire német volt a választott elem, s ez által nagy hatást tett a tömegre, mindazonáltal a feldolgozás igen hü volt az anyaghoz s a philisterség már természeténél fogva nem oly dolog, hogy, bár nemzetiesen is rajzolja valaki, a komoly és törekvő lelkekben hazafi lelkesülést gerjeszszen. Iffland hatása széles volt, de nem mély. Más az eset Jean Paulnál. Ő is muzsáját egy jó darab nyárspolgárságon kotoltatta, de az a humor muzsája volt. Azon életviszonyok, melyeken át ő iskolamesterét, Wuzot, Quintus Fixleint, Siebenkäst, végig kisérte, lehettek bármily alacsonyak és rútak; mert a humor épen eszményitése annak, a mi különben nem tür eszményitést. Igy történt, hogy a korlátolt német életnek e rajzai magokban is tüzes tetszésben részesültek, mert a nemzeti költészet és élet szükséges és mindenütt hiányzó kapcsolatának sejtelmét költötték fel.

E mellett a Jean Paul regényeiben sürün elszórt mondatok között sok volt, a mi a német életre vonatkozott. Mindennemü szegény és elnyomott ékesszóló ügyvédévé avatta föl magát; az ember ujra érezhette költői müvekben a szenvedő jelen érütését, s akkor, midőn a többi költők Müllner Adolf e mondatához tartották magokat: „A valóság ritkán alkalmas költeményre.“ Hogyne lelkesitették volna egész Németországot a kicsinyes élet e rajzai, mikor egész Németország ki-

csinyes életet élt? A komoly hazafi keveset törődött azzal, vajon az az egyetlen iró, ki az emberiség és nemzete legközelebbi ügyeit leginkább szivén látszott viselni, valódi művész-e, s ez értelemben Börne nevezetes emlékbeszéde Jean Paul felett még ma is igaz marad. Ez értelemben a valódi irodalomtörténet mindig el fogja ismerni Jean Paul jelentőségét. Egészen másként áll a dolog, ha róla mint költőről, mint regényiróról van szó. Nem lehet tagadni, hogy a humoristának a genialis önkényre nagy szabadalma van, mert nagy hatást csak subjectivitásának egész erejével vivhat ki, s minél hatalmasban lép ez előtérbe, annál közönyösb, esetlegesb viszony áll be a formát és objectiv tartalmat illetőleg. Sőt a humoristára nézve az izlés határai sem azok, a melyeket más költő soha sem léphet át. Ki fog például Shakespeare „IV. Henrik"-jében vagy „Tristam Shandy"-ben némely oly czélzásokon megütközni, melyek más müben megrontanák a szépet s ez által magát a művet is? Még az ugy nevezett egészséges józan értelemnek sem tartozik mindig alávetni magát a genialitás, mindenesetre a valódi humorban mindig megvan a komoly alaphang, mely a leglogikátlanabb kicsapongások közt is a művészi czélra emlékeztet. De a hol a forma czél és hatás nélkül van feldulva, az izléstelenség nem eszközként szolgál valamely hatásra, hanem csak magáért áll, s nemcsak a józan értelemre van kevés figyelem, hanem még arra se, hogy általában érteni lehessen, ott a genialis önkény egész irodalmi jogossága teljesen megszünt. S ez az eset Jean Paulnál. Az a szerencsétlen mód, a melylyel Jean Paul jegyzetgyüjteményét felhasználta, kifejezéseinek s egész stilusának kuszáltsága mind oly salak, mely gondolatjainak nemes érczét egészen magába nyeli. Mert bármily számosak is elmés, szellemdús, érzelmes és költői gondolatai, aphorismái, melyek egy pillanatra elhitetik az emberrel, hogy a legmagasabbat és legmélyebbet látja, mit csak emberi szellem láthat, mégis csak ötleteknek, érintéseknek maradnak, művészi kiegészitésre volna szükségök, s nem levén meg bennök a kielégitő bevégzettség, a legszerényebb mű hatásával sem dicsekedhetnek, mely egy egyszerü gondolatot tökéletesen kifejez, s az élvező lelket egészen betölti.

A Jean Paul világfelfogásának hatása oly nagy volt kortársaira, hogy tökéletes formátlanságát, stilusának egész elvadulását csak annyiban vették észre, a mennyiben azt hitték, hogy az mélységének bizonyitéka. Csaknem bizonyossággal állithatni, hogy maga Jean Paul sem lett volna képes kommentárt irni művei némely helyeihez, ha a mű megjelenése után legalább egy év el tölt, s mégis bámulói nem hallatlan irásmódját gunyolták ki, hanem azon olvasókat, kik elég őszinték voltak bevallani, hogy ők bizony sok helyt nem értik Jean Pault. Azonban Jean Paul formátlansága regényeiben nem csak a nyelvre terjed ki, hanem a compositióra, a részek arányára, leleményre és jellemzésre is. Személyei, a jók és roszak, egyaránt élettelenek. A herczegi udvarok, az ottani események és személyek rajzai a valósággal szemben nem csak hibásak, hanem minden való alapot nélkülözők. Azon kicsiny és korlátolt világból, a hol ifjuságát töltötte, nem tud kilépni, s ha egy-egy kép sikerül neki, rendesen olyan, melyben valami humoristikai jellem vagy komikai esemény tükröződik, annak szellemi dimensiója nem nagyobb egy németalföldi genrefestészénél, s ő még s világtörténelmi kép alapjául teszi, mint főbb müveiben, például Titanjában. A mi e regényben lelemény, részint eléri vagy felülmulja az akkori regényirók izléstelenségét.

Mind a valódi élet magasb viszonyaival való ismeretlenség, mind az elbeszélés hóbortos kalandossága lehetlenné teszi a humor művészi hivatását, egészen megrontja a humoristikai művet, legyen benne bármennyi élcz, komikai ötlet, sőt valódi humor is. Mert a művészi humor, a humoristikai regény megkivánja a totalitast, azt, melyet maga Jean Paul is követel, midőn aesthetikájában a humort az eszme ellentéte által nem az egyes, hanem az egyetemes véges megsemmisitésére utalja; nem a balgatagságok, hanem a balgatagság, nem a bohó dolgok, hanem a bohó világ tárgya a humornak. Azon bizalommal közeledünk a humoristához, hogy teljes birtokában van a világ, mert azt nem semmisitheti meg az ember a mi nincs hatalmában, s az a példabeszéd, hogy a nürnbergiek addig senkit sem akasztanak fel, mig meg nem fogják, e tekintetben egész humorosan magyarázza ki a humor feladatát. Ha hiányzik e külső és tulajdonkép csak látszólagos totalitas, hiányozni fog a hatás is, mert csak pusztán képzeleti, a valóságban sehol sem található organismus ficzamulásain lehetlen nevetnünk. Mindamellett e totalitás csak látszólagos, mert a humor játékát nem szükség megelőznie a világ minden oldalról való részletes ismeretének. Ez oly feladat lenne, mely előbb kimeritne egy emberéletet, mintsem azután idő maradna a költői feldolgozásra. Ha a költő bármily csekély viszonyok objectiv ismeretében otthon van, tulajdonkép az ő kedélye az, melyben egy mikrokosmus fejlődik, egész világ, mindennemü vonatkozásaival. E benső totalitasnak elég bármily korlátolt tárgy, hogy külsővé váljék, de e keskeny vonalt jól ki kell mérnie, egy realis támpontba fogódznia s ugy emelkedni a humoristikai nézpontra, mely a dolgokat felöleli s meghóditja. Példák erre az angol humoristák: Fielding, Goldsmith, Stern; nekünk ők philosophoknak tetszenek, kik előtt a világon semmi sem titok, mintha falusi nemes vagy papi körben játszó elbeszéléseikben az egész világot keresztülmérték volna.

Az a biztosság, melylyel a humoros regény a valóságnak bármily keskeny vonalán mozog, megmenti a leleményt a phantasia tulságaitól, egy-

szerükké és természetesekké teszi az eseményeket. A humor jelentősége épen azon felvilágositásokban nyilatkozik, melyeket a mindennapi élettől nyer meg. Ha gyönyörködni akarunk polynemü világitásban, melyben a tárgyak szines üvegen át tetszenek fel, természetes, hogy a csodásnak nem magokban a tárgyakban kell lenni. S most hasonlitsa össze az ember a humoros regény fogalmából folyó e követelésekkel a gyermekcserét, a kisértetességet, az élve eltemettetést, a cagliostrokalandokat stb. a Jean Paul regényeiben. Mennyire ki fog tünni e tekintetben is müvei jelentéktelensége.

Sem a phantasia és elmésség ritka párosulása, sem a szintén ritka satyrai ér, sem a legfogékonyabb sziv nem tudták megakadályozni, hogy Jean Paul művei el ne legyenek választva a német nemzet szellemi fejlődésétől. E jelenség látszó ellenmondását könnyü kimagyarázni. A költészet mindenemü törekvései csak akkor hatnak maradandóan a nemzetre s válnak a folytonos fejlődés elemévé, ha valódi művekben fejezhetik ki magokat, s a legköltőibb eszmék, legszellemdúsabb gondolatok kimerithetlen teljénél is mélyebb és maradandóbb hatást tesz a legszerényebb mü is, ha valódi mü, melyet nemzedékről nemzedékre örökölhetni.

A német irodalmi közvélemény ily s ezekhez hasonló nyilatkozatai, épen Jean Paul százados ünnepélyén, nincsenek minden tanulság nélkül a magyar irodalomra nézve. Vajon mi a szellemdússágot és elmésséget nem becsüljük-e többre mindennél? Vajon törekvéseinkben nem több-e a taps, a pillanatnyi siker, mint a müvészet? Vajon költészetünk nemzeti iránya és tartalma keresi-e, megtalálta-e művészi formáit? Vajon némely hires és nagy tehetségü irónak köztünk kell-e negyven év, hogy ugy szóljon róla a magyar irodalmi közvélemény, mint szól most a német Jean Paulról? E kérdésekre most az egyszer adósok maradunk.

Az illatszerek. Az illatszerek készitése ujabb időkben nagy előhaladást tett. A készitési mód, nagyában, természetesen a régi maradt, de azért apróbb javitások még is történtek, — ujabb nemek lőnek feltalálva s ez által a kelendőség is igen magas fokra emelkedett, ugy hogy az illatszerek, melyeket a kis-kereskedés üvegekben és pélkékben árul, a nagy-kereskedésben is kiváló helyet vívtak ki magoknak. Csak Köln maga öt millio tele palaczkkal küldöz szét a nagy világba mindenütt ismeretes vizéből; épen ennyi fogy el a magyar királyné vizből; s Anglia, mely csak pár éve kezdett az illatszer-iparral foglalkozni s több mint egy millio font sterlinget fektetett bele, évenként 200,0000 fontnyit ad el. Az illatszerekhez szükséges virágok termelése Franciaországban — Var kerületben — nyerte a legnagyobb kiterjedést, hol, például a mult évben, 1,475,000 font narancsvirágot, 530,000 ft. rózsa-, 100,000 jázmin-, 75,000 ft. ibolya-, 45,000 ft. cassia-, 30,000 ft. geranium-, 24,000 ft. tubarózsa- és 5,000 font jonquill-virágot szedtek.

Az illatszerek készitésének két módja van. Egyik az ismert lepárolás. A másik abból áll, hogy fris virágokat zsirba tesznek, s ez utóbbit, mely a növény illatát egészen felveszi, borszeszben kimossák, mi által most már a borszesz veszi magába a virág egész illatát. A vegyített illatszerek úgy készülnek, hogy előbb az egyes virágok illatát rabolják el, s az igy nyert borszeszeket egybe vegyitve párolják le. A közelebbi londoni kiállitásra nem kevesebb mint 221 gyáros küldött be illatszereket és szappanokat, úgy hogy ez egész ipar-ág állását át lehetett nézni.

Az első helyet még ma is csak a rózsa-olaj foglalja el. De nem Sirászban készül a legjobb — melynek a persa költőktől magasztalt rózsás kertjei már nem léteznek — hanem Kezanlikban a Balkán alatt és főként Rumeliában, s a kivitel 8,000 unciára — 80,000 tallér értékben — tehető. Egy lat tehát öt tallérba kerül. Fontosabbak azonban a kereskedésre nézve azon illatszerek, melyek a narancsok családjához tartozó fák virágaiból készülnek. Bizonyitja ezt azon termelési kimutatás is, melyet fölebb a Var-kerületről adánk. Sziczilia, bár kedvezőbb éghajlati fekvése van mint Nizzának, mint majd minden egyebet, úgy a narancs virág termelést is elhanyagolja s csak mintegy 130,000 fontnyit szállit évenként Angliába, körül-belől 400,000 tallér értékben.

Nem kisebb mértékben használják föl a levendulát, borsmentát, démutkát és majoránnát, mely két utóbbi, különösen déli Európában, erős illatszereket szolgáltat. Legujabb időkben a borostyán virággal is történtek német gyárosok által kisérletek — még pedig kitünő sikerrel s a pompás széna-essentia is nagy elterjedést nyert, mely a fris széna oly kellemes illatával bir. Holiandnak komló olaja van — mely azonban csak a sör javitására használható, — Spanyolország pedig verbena és rózsa-geraniumból készült illatszereket hozott forgalomba. Ausztrália az eukalyptákból sok mindenféle illatos folyadékokat készit, — mig Kelet-India számos jószagu virágainak mind ez ideig nem tudja kellő hasznát venni; elég minden féle illatszert készit ugyan, de nagyon tökéletlenül. Közelebbről megint kezdik a myrrhát, e keleti növényt, mely a tömjén-fenyüvel talán első illatszerül szolgált, Németországban is használni.

Vannak illatos anyagok, melyeket csak egyszerüen feloldanak borszeszben s kész az illatszer. Ilyen a mosusz, ambra, zibeth, a tonko-bab és vanilia. A mosuszt Angliába használják leginkább s évenként 18,800 latot fogyasztanak el belőle, mintegy 70,000 tallér értékben. A vanilia

mindig nagyobb nagyobb kiterjedést nyer — s a legjobb illatszerek most Reunion szigetén készülnek. Ha a többi tropikus vidékek is követik az indiai ocean szigetei által adott jó példát a honi növények és virágok szorgalmas felhasználásában: földerül az illatszerek arany korának hajnala.

—x.

---

† HARTLEBEN.

A magyar könyvárusok Nestora, *Hartleben Konrád Adolf*, nincs többé. E hó 5-én halt meg Bécsben, reggeli 7 órakor, 85 éves korában. Végakarata szerint Pestre hozatott s itt temettetett el f. hó. 9-én. A könyvárusboltok egész délután be voltak zárva, a temetésre a boldogultnak számos tisztelője gyült fel, kivált iró, orvos, ügyvéd és kereskedő. A gyászszertartást Dánielik püspök végezte, ki erre a boldogult iránti tiszteletből maga ajánlkozott. A magyar feliratu koporsót két oldalt könyvárussegédek kisérték fáklyával kezökben. A koporsó után huzódó nagy tömegben, számos irót láttunk; b. Eötvöst, Csengeryt stb. Őszinte tisztelet és fájdalom kisérte sirjához a derék férfiut; őrizze meg e hasábokon is emlékét egy pár sor.

Hartleben 1778 aug. 26-án született Mainzban, hol atyja hivatalnok volt. 1793-ban, midőn Mainzot a franczia köztársaság sergei fenyegették, a katonai pályára lépett, hova atyja már azelőtt szánta. Mainz a francziák kezébe esvén, 1795-ben atyjával együtt Bécsbe jött s a jogi tanulmányokra adta magát. 1797-ben a bécsi egyetemi legióba lépett s Würtemberg herczeg főhadvezértől tisztté lőn előmozditva. Azonban nem sokára elhagyta a katonai pályát és könyvárus lett. Első kiadása: „Malerische Darstellungen aus Oesterreich“ nagy tetszéssel fogadtatott. Ez idő óta számos tudományos könyvet és költői müvet adott ki német és magyar nyelven. 1802-ben Magyarországra jött s alapitá Pesten egész mostanig virágzó könyvkereskedését, mely Németországon is ismeretessé lőn. A tudományosan mivelt és fáradhatlan kiadó számos tehetség fejlődését előmozditotta s mind a magyar, mind a német irodalomnak feledhetlen szolgálatot tőn. Ő adta ki a német irodalomban Hammer-Purgstall minden munkáit, Meynert Ausztria történelmét, Galletti Világismeját stb.

A korlátoltabb viszonyoknál fogva, természetesen a magyar irodalomra még jobban hatott. Számos első rangu irónk első műve jelent meg az ő kiadásában: például Eötvös a „Házasulók“ czimü vigjátéka, Szalay „Fridrik és Katt“ czimü novellája, Kemény „Gyulai Pál“ öt kötetes regénye, Jókai „Hétköznapok“ czimü regénye, Petőfi „Hóhér kötele“ stb. Ő adta ki Eötvös legnevezetesb regényeit is, a „Falu jegyzőjét,“ aztán mindjárt utána a „Magyarország 1514-ben“ czimüt. Bajza „Világtörténelme,“ Hanák „Természetrajza“ stb. mind az ő kiadványai. E mellett alig volt könyvárusaink között valaki, ki többet adott volna firmája becsületére. Nem csak a nyereségre tekintett, hanem arra is, hogy valóban jó könyvvel gazdagitsa az irodalmat. A mely iróval szorosb kiadói viszonyban volt, kiadta oly müvét is, melyből kevés hasznot remélt. Nem csak a kereskedelemhez tartozónak hitte magát, hanem, mint minden valódi kiadó, az irodalomhoz is. Áldás emlékére!

VEGYES.

* Than és Lotz festész urak a lapokban tervezetet közlenek az épülő redout lépcső-házát diszitendő frescokról. A terv szerint a főtért Tündér Ilona regéje, a mellék részeket Attila lakomája, Mátyás menyegzője és a fülkéket a zene, táncz, szónoklat, költészet, „vigkedély“ és szerelem ábrázolásai foglalnák el. A tervezők, mint mondják, a „*magyar* mythologiát kivánják fölhasználni a lépcsőház fölékesitésére.“ Itt csak az a baj, hogy a magyar mythologia fájdalom! még igen gyönge lábon áll. Egyébiránt a kiviteltől függ minden — ha ugyan a tárgy választás már bevégzett tény. E terv mindenesetre oly fontos nemzeti festészetünkre nézve, hogy megérdemli a müértők bővebb hozzászólását.

* Gróf Széchenyi Istvánért f. h. 8-dikán a belváros minden templomában szent misék mondattak.

* A Megyeri-emlék vagyona körülbelől 1,000 ftot tesz — s a szobor készítésével Izsó Miklós bizatott meg. Ideje is volt, hogy jeles tehetségű müvészünk valami megbizást kapjon.

* Számos szinház-látogató aláirásával kérvényt nyujtottak be a n. szinházi igazgatósághoz Réthy visszaszerződtetése ügyében. Biz a jó is volna.

* A pesti müegylet idei sorsolására megvett sorsjegyek értéke 39,000 ftot tesz.

*) Budai Apraxin Julia — mint a „Hon“ szerkesztőjéhez intézett nyilt leveléből kitünik, müvészi tanulmányozás végett Párisba fog menni. A „S—ny“ úgy értesül, hogy Molnár ur is Párisba készül s távolléte alatt Szilágyi Bélára bizza a népszinház vezetését. Cseppet sem kétkedünk Sz. B. vezetési tehetségében, azonban a budai szinház még nem áll oly erős lábakon, hogy igazgatója hosszabb időre elhagyja.

* Magyarország herczegprimásának félszázados hittudori méltósága emlékére az egyetemi tanári kar által kiállitott disz oklevél husvét első napján nyujtatott át ő eminenciájának, nagy ünnepélyességgel. A küldöttséget Sauer Ignácz ur, rector magnificus, vezette. Kivüle még Konek Sándor tanár szónokolt. Ő eminenciája igen meleg és szivélyes latin szónoklattal felelt a küldöttségnek.

* Az ausztriai birodalomban — egy 1863-ra kiadott jegyzék szerint — összesen 454 lap és időszaki irat jelenik meg. Ezek közt 128 politikai, 326 nem politikai tartalommal. Politikai német 71, magyar 19, olasz 13, cseh 6, lengyel 4, román 3, szerb, horvát, ruthén, görög és zsidó nyelven kettő-kettő, végre illyr és tót 1. Nem politikai német 178, magyar 55, olasz 29, cseh 23, lengyel 14, szerb 7, horvát 6, szlovén és tót 4—4, ruthén és héber 2—2, végre görög és franczia 1. Bécsben 21 politikai, 99 nem politikai. Pest-Budán 17 politikai, 46 nem politikai, Prágában 10 politikai, 25 nem politikai, végre Triestben 7 politikai és 13 nem politikai. Legdrágább a Prágában hetenkint 13-szor megjelenő „Politik“ czimü lap; évi folyama 29 frt 76 kr. A nem politikaiak közt legdrágábbak a Bécsben megjelenő havi füzetek: Allg. Bauzeitung. Évi folyama 20 frt. 70 kr.

* Ifj. R. Ensel Sándor, Pest m. központi tiszti ügyésze, egy fenyítő ügyben kezéhez juttatott honorariumból 150 frtot a pesti ref. egyház közszükségeire, 50 frtot az irói segélyegyletre, s más jótékony czélokra — összesen 200 frtot tett le.

* A n. szinház igazgatója a szegény színészek számára „segély-pénztárt“ alapitott, melyből az illetők olcsó kölcsönt kaphatva, nem lesznek kénytelenek uzsorásokhoz folyamodni — irja a „Sz. Látcső.“

* A budai népszinház megint egy uj operettet szerzett; czime: Monsieur Sufflori.

* Benkő „Marosszék leirása“ czimü müve, mely az akadémia által különös dicséretre méltattatott, közelebb meg fog jelenni Kolozsvárott.

* Bodenstedt — a németek legjelesebb élő müforditója, közelebbről Shakespeare Sonettjeit forditotta le, még pedig oly sikerülten, hogy a londoni „Athenaeum“ Schlegel shakespeari forditásai fölé helyezi.

* Nemcsak nálunk ütnek ki gyengén a drámai pályázatok. A bajor király által ez idén kitüzött 200 drb. arany — egy „jó“ drámára — kiadatlan maradt, mert egy darab sem ütötte meg a mértéket.

* Hogy mily különbség van a pesti és a londoni lapolvasó közönség között, mutatja, hogy a walesi herczeg esküvője napján a Daily Telegraphból 230,000, a Timesból 130,000, az Illustrated Londoner Newsból pedig 300,000 példány kelt el csupán Londonban.

* Tudva van, mily kevéssé bámulói Shakespearenek a francziák, — most azonban ők is kezdenek megbarátkozni vele. Legközelebb Macbethet adták Párisban Lacroix Gy. forditása szerint, még pedig nagy tetszés között.

* A Nibelungenliedet Waldmüller is dramatizálta „Brunhild“ czim alatt. Ez már a harmadik.

* A tübingai Uhland-szoborra már 16,142 forint gyült össze.

* Megint kereng azon hir, hogy Meyerbeer sokat emlegetett „Afrikai nő“ czimü operáját bevégzé, s közelebbről Párisba fog menni, hogy az előadásra megtegye a készületeket s a játszó személyeket kiválaszsza, — miben a nagy maestro szörnyü válogató szokott lenni.

* A weimari udvari-szinház igazgatója — Dingelstedt, Shakespeare minden történeti drámáit elő akarja adatni tiz egymásután következő estén. Egészen uj eszme, s még előbb nehány darabot át kell dolgozni, a jelen körülmények szerint. Az illető drámák im ezek; János király. II. Richard király. IV. Henrik király (I. és II. rész.) V. Henrik király. VI. Henrik király. (I, II és III rész.) III. Richard király és VIII. Henrik király.

* Hugo Károly a S-ny szerint még háromszor fog a városi német szinpadon föllépni; Shylock szerepében, saját drámájában a Báró és bankárban, melynek czime németül „Der Kaufmann von Marseille“; s végre Lear-ban mint a király. Ezt követi valamelyik fővárosi teremben egy „internationalis“ akadémia, dalrészletekkel fűszerezve, melyben Hugo K. Schiller Tell Vilmosából, Shakespeare Hamletjéből és Calderon „Az élet álom“ czimü drámájából fog töredékeket előadni. Bucsu előadását a népszinházban ohajtaná rendezni.

* A „Részvét könyvének“ már utolsó ivét nyomják s eddig is csak az késleltette megjelenését, hogy terjedelme számitáson felül — 34 ivre — ütött ki. Különben a várakozásért minden esetre kárpótolva leend a közönség a könyv tartalmának bősége és kiállitásának fénye által.

* Vörösmarty összes munkái, mint egyik lap biztosan értesül, nyolcz hónap alatt jelennek meg tizenkét kötetben. E kiadásban a költőnek több, még eddig kiadatlan müve is benne lesz.

* A nemzeti szinház segélyezésére rendelt 60,000 frtnyi összegből hir szerént 30,000 forint diszitményekre, 10,000 frt pedig drámai conservatoriumra fogna fordittatni.

* Gyöngyösön, hova Lisznyai halála előtt pár nappal kirándult vala, s honnan betegen hozatott vissza Pestre, a Lisznyai-árvák javára műkedvelői szini előadást rendeztek.

* Milanóban közelebbről három magyar születésü müvésznő fordult meg: Mizsei Mari, Aranyvári Emilia és Fehérvári Mari kisasszonyok.

* A Pollák testvérek müintézetében Szerdahelyi K. igen sikerült könyomatu arczképe jelent meg, s a képet csinos jelmezalakok körítik Szerdahelyi kedvencz szerepeiből. Mint a „Sz. Látcső“ irja, a Pollák testvérek 12 ily lapot szándékoznak kiadni legjelesebb színészeink képeiből. Az elsőt Egressy, Jókainé stb. követendik.

* Hollósyné L. Kornélia asszony Makóról rokonai köréből mult csötörtökön érkezett vissza a fővárosba. Reméljük hallani fogjuk szinpadunkon.

UJ KÖNYVEK. *)

KÖZÜGYEKRŐL. Nemzetgazdászati ujabb dolgozatok. Irta *Lónyay* Menyhért. N8r. 360 l. Ára 2 ft. 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

GRÓF MONTE-CRISTO. Regény *Dumas* Sándortól. Forditotta *Sió*. Negyedik kötet, 297 l. Két füzetben. Ára egynek 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

TÁJÉKOZÁS a theologia mezején. Viszonzásul Filó Lajosnak „a feltámadás és spiritualismus" czimü müve, mint a halottaiból feltámadt scholastica legujabb termékére. Irta *Ballagi* Mór. *Második*, átdolgozott kiadás. 8r. 109 l. Ára 80 kr. (Osterlamm, Pest.)

RAJZOK nemzetünk multjából. (Történeti beszély-gyüjtemény.) Irta *Ábrai* Károly. 8r. 233 l. Ára 1 20 kr. (Osterlamm, Pest.)

Az erdélyhoni evangelico-reformatusok EGYHÁZI JOGTANA. Irta *Dósa* Elek, jogtudor és tanár. N8r. XII. és 219 l. Ára 1 ft 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

TISZTA ÉSZTAN. Irta *Kerkápoly Károly*. Első füzet Ismerettan. Pápán (a ref. főtanoda bet.) N8r. 121 l. Ára 1 frt.

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME. Irta *Horváth Mihály*. Új dolgozat. Ötödik kötet. III. Károly trónraléptétől II. József haláláig. Pest (Heckenast). 8r. 355 l. Ára az 5. és 6-ik kötetnek 5 frt.

A MAGYAR EMBER KÖNYVTÁRA. *Pákh Albert* felügyelete alatt. Első kötet. Pest (Heckenast). 8r, 397 l. 4 kötet előfizetési ára 3 frt.

A MAGYAR ÉS ERDÉLYI MAGÁNJOG RENDSZERE. Irta dr. *Wenzel Gusztáv*. I. kötet. 3 füzet. Budán (ny. az egyet. nyomd.) N8r. XXIII és 513, — 689 l, (Vége az I. kötetnek).

A VÉRPAD TITKAI. Emlékiratai a hét nemzedéken keresztül Párizsban hóhéroskodott Sanson családnak. IV. füzet. Pest (Lauffer és Stolp). 8r. 193 — 216 l. és II. kötet 1—38 l. Ára 30 kr.

KÜLFÖLDIEK.

ORION. Monathschrift für Literatur und Kunst, herausgegeben von *Adolf Strodtmann*, 1. Quartal. Hamburg. N8r. 240 l. Ára 1½ tallér.

OESTERREICHISCHE REVUE. 1863. Erster Band. Wien (Gerold), N8r. 340 l. 6 kötet előfizetési ára 20 frt.

Moses Mendelssohn's GESAMMELTE SCHRIFTEN. Nach den Originaldrucken und Handschriften herausgegeben von Prof. *Dr. G. B. Mendelssohn*. 7 Bände in 8 Theilen. Neue wohlfeile Ausgabe. I. Band. Mit Mendelssohn's Bildniss. Leipzig. 8r. 398 l. Ára ⅔ tall.

BEITRAEGE zur politischen, kirchlichen und Culturgeschichte der 6 letzten Jahrhunderte. Herausgegeben unter der Leitung von *J. J. J. v. Döllinger*. 2 Band: Materialien zur Geschichte des 15. nnd 16. Jahrhunderts. Regensburg. N8r. 3⅕ tall.

DER GANG ZUM GIFTBAUM. Roman von *H. v. Levitschnigg*, 2 Bände. Wien. 8r. Ára 3 frt.

DIE KENNTNISS INDIENS IM 15. JAHRHUNDERT. Von *F. Kunstmann*. München. N8r. ⅖ tall.

Robert Heller, LE TREMBLEMENT DE TERRE. Roman suivi de La fille du meunier. Imité du hongrois du *Baron Oetvos* (sic!) 2vols. Bruxelles (Lacroix). 32 r. Ára 2½ frank.

TROIS ROIS, TROIS PEUPLES ET TROIS SIÉCLES, par *M. Guizot*. Paris. N8r. 7 frank.

LA MASCARADE HUMAINE, satires de moeurs du dix-neuvième siècle, par *M. Barillot*. Paris. 18r. 304 l. Ára 3 frank.

L'ANE Á M. MARTIN par *Paul de Kock*. 2vols. Bruxelles (A. Lebégue). 16r. 167 és 161 l. Ára 2 frank.

THE INVASION OF THE CRIMEA: its origin, and an account of its progress down to the death of Lord Raglan. By *Alexander William Kinglake*. 2 vols. Leipzig (Tauchnitz). N12r. 280 és 280 l. Ára 1 tall.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

L. J.-nek, Miskolczra. Nagy köszönet mindkét rendbeli küldeményért, P. J. urhölgy 1862-re már egyszer befizetett; igy a fölösleges 4 frt részedre iratott be. T. I. ő mlga lakásaul egyszerüen csak *Bécs*, az utcza és házszám megnevezése nélkül, van beirva: azért nem küldhették el eddig a könyveket. Ezutánra is tudnunk kellene adressz-ét pontosabban. A könyvek útban vannak.

T. E.-nek. Vettük köszönettel. Sajnálom a félreértést, de *szándékos* nem volt a dologban semmi.

TARTALOM.

Két angol regény. *W.* — Haldokló mellett. *Tompa M.* — Csak játék volt. (Beszély.) *Vadnai K.* — A lakhoz, melyben Kazinczy született (Ér-Semlyén august 23. 1862.) *Losonczy L.* — Képző művészetek. — Külföldi szemle. — Az illatszerek —x.— † Hartleben. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznái.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllöi-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. APRILIS 19. 1863. 16. SZÁM.

KÉT ANGOL REGÉNY.

(Vége.)

„Bevalljuk a varázshatalmat“ (We confess to the magic), azt mondja az angol kritikus, a ki egyébaránt a regénybeli többi jellemeket már másszor és mások által is rajzoltaknak nyilvánitja s igy az ujság ingerét megtagadja tőlök. Meglehet; — azt lehetne mondani Ajaxról, Klytaemnestráról, Elektráról is, Sophokles vagy Euripides kisebbsége nélkül.

Non sola comptos arsit adulteri
Crines — — — —
— — — Helene Lacaena.

De legyenek ismételtek, még elcsépeltek is egy részt: azt nem tagadhatni meg hogy jól, hogy plastice, hogy élénken rajzolvák. Aztán részemről, egészen kiveszem az érintett vád alól Mason Luciust, a német egyetemeken „képzett“ fiatal embert, a ki magával annyira telten érkezik haza, mint akármely hajdani, közmondásos, debreczeni vagy nagy-enyedi deák. Megérkeztével anyja irányában a pártfogó, később biró, jószágában a gazdasági reformator szerepét kezdi viselni, s meggyőzi az olvasót, hogy ha a bitorlott vagyont vissza nem kell is adnia, elméleti javitásaival rövid időn tönkre teendi. Valódi eredeti alak, melynek az angol kritikus sem hiszem, hogy mását vagy regényben élőképét látta volna. Lehetne nyomosabb észrevételünk a regény oekonomiájára nézt; de művet bonczolni, arra nézve, a ki nem olvasta, nem kellemes foglalkodás; aztán máris tovább nyűgölődtem az ismertetendő munkák egyikével, mint szándékomban volt eleinte; azért hát a K. olvasói köszönettel elengedhetik nekem, hogy unalmukra nem leszek.

Pedig — nyers őszinteséggel kimondva — elég hálátlanság kegyedtől, olvasó és műkedvelő nemes közönség, hogy ha — kritikáink untatják kegyedet. Mert miután a feljebbiekben megállitottuk, hogy mi, aesthetikusok és kritikusok, a művésznek — mesternek vagy tanitványnak, lángésznek vagy talentumnak — elemzéseinkkel semmi hasznot nem teszünk, (azt, hogy a roszaknak, a kontároknak szolgáljanak elijesztő rém gyanánt, szivesen megengedve), nincs egyéb hátra, hanem hogy csupán csak kegyedért izzadozunk nem rögtelen pályánkon. Igenis, mű és kritikája egyaránt az olvasó — élvező és unó — közönség számára szerkesztvék. Azért nagyon hebehurgya — hogy erősebb kifejezést ne használjak — nyilatkozata vala egy bizonyos napi történésznek, midőn egyik költőnk legujabb mivéről referálva ezt irá: „legtöbben beszélnek (természetesen az *irók*, mert különben ki törődnék vele?) arról stb.“ E nyilatkozatban az alaposság teljes hiányát csak gonoszsága mentheti. Szomoru mentség. Sőt én azt mondom — átalánosságra szélesitve — hogy nem is tartom tanácsosnak, hogy teremtő iró és kritikus egy személyben egyesüljön. Homerus és Aristarchus nem férnek egy bőrbe, és Schiller

koszorújában egy levelecske sem hiányzanék, ha Bürger birálatát nem irta volna. Nálunk pedig igen is elharapódzott ez a természetellenes allianczia: hol a művész vesztegeti kritikára jobbra használható idejét és talentumát, hol az aesthetikus vajudik és hoz világra műveket, melyek csak az ő apai kritikáját állják ki. Azokra a hajdani kalmárboltokra emlékeztet, melyekben posztót és czukrot, borsot és szalagot árultak együtt s a milyek ma már csak falun nem sértik szemünket. No de hová tévedek ismét, mikor jutok már az ismertetendő második regényhez?

Igazán megvallva, szintugy szántszándékkal kerülgettem és halasztgattam az ehhez való szólást, mivel nem tudom, mivel értethessem meg kellő rövidséggel a mit róla akarok mondani. Már csak belé kezdünk akárhogy is.

„Lady Audley s Secret“ abban a ritka szerencsében részesült, hogy megjelentekor már *második* kiadását jelenté a hirdetés, az első már el vala kelve, mielőtt neve a falragaszokra vagy az értesitők hasábjaira juthatott volna, s kapós volta két három nap mulva *harmadik* kiadást tett szükségessé.

Ime most az az aesthetikai kérdés lebben fel: mi tesz egy irodalmi művet olvasottá, kapóssá? „Aesthetikai“, mondám, hogy kirekeszszem azokat a másnemű okokat és körülményeket, melyek a munka lényeges előnyei hiányában is képesek hasonló eredményt idézni elő. Volt erre közelebbről példánk a magyar irodalomban is. Vannak szerencsés conjuncturák; vannak inkább vagy kevéssé sikerülő nyegle fogások. Nem is titkok már ezek: az amerikaiak két nevet is adtak neki: *barnum* és *puff*. Tudjuk mikép kell naptárakra, versgyüjteményekre stb. előfizetőket, hangversenyekre látogatókat csőditni. Egy angol kritikus a kezünk közti regény kiadóját is hasonló fogás gyanujával érintette vala, mire az hitelesen kimutatá hirdetménye teljes valóságát. Igy kitisztázva kérdjük már, mi az a beltulajdon, mely egy mesét — nevezzük röviden annak, akár epikai akár drámai legyen, — kapóssá, olvasottá, szóval vonzóvá tesz? Hanem mielőtt megkisértenők az átalános feleletet, feltolakodik az a kérdés is: hogy „*kinek?*“ Mert lehet oly olvasmány, mely ifjunak tetszik, vénnek nem, és megfordítva; van olyan, mely nőt elbájol, férfinak izetlen, más meg ezt gyönyörködteti, de amazt untatja. Hát még aesthetikailag mivelt és nem mivelt olvasóknak, mily más és különböző követeléseik vannak? Mi meg itt oly valamit kérdünk, a mi meglehet egy dajka meséjében, s hiányozhatik Bulwer vagy Dickens regényében; a mi leköti a nem classicus olvasót s elnézethet, sőt elfelejtethet aesthetikai tetemes hibákat, vagy a mi még roszabb, középszerüséget a classicussal. Egy szóval: a mi elragad magával, a mi nem engedi kiesni a könyvet az olvasó kezéből, legyen vén vagy ifju, nő vagy férfi, kritikus vagy nem kritikus. A mi ha megvan a műben, keletkezhetnek ime felett sok más tekintetben vitatkozások, dicséret és ócsárlás; csak abban minden szózat beléegyez, hogy „olvastatja magát.“ Az angol kritika, a regényekre nézve, könnyen megfelel a kérdésre azzal, hogy „sensation-novel“-nek nevezi. Csakhogy ez tulajdonkép nem felelet, hanem a kérdésnek egy szóval való kifejezése. Alig ér többet az a magyarázat is, melyet imigy olvasunk: „Férfiak követelésének nem felettébb érzelgő (sentimental), nőkének nem felettébb hasznos (useful); azoknak a kik a cselszövényeket szeretik, cselszövény és fortélyoskodás száma nélkül; a kik azt nem kedvelik, könnyü, folyékony, jóizü beszélgetés bőviben. A sceneriák leirásai derékul sikerültek, s a jellemeknek, még a csekélyebbszerüeknek is a rajzolásában éles megkülönböztetés. Titok benne kipuhatolni való, s minden ember boldog és megelégedett lesz — mihelyt kiszolgáltatja a költő az igazságot.“ Mindezek meglehetnek egy regényben s még sem következik, hogy kapós legyen. Miből következik hát?

Ha mindjárt a vajudó hegy veszélyére teszem is ki magamat, mégis megmondom véleményemet: semmi sem egyéb, hanem a *függöben tartás*. A recept nagyon egyszerü, mint mondám, alig eléhbvaló a Horatius

egerénél; de vajmi ritka a gyógyszerész, vagy szakács, a ki meg tudja készitni. Mert uram, nem a dologban, bármily nélkülözhetlen is, magában van a bajosság, hanem a *modorban*. Hiszen, szárazon értve, függőben tart minden mese, melynek további, meg további eseményeit még nem tudjuk. De az érdeknek olyatén felcsigázását, melynek hatása alatt az illető könyv levele fordításától nem hogy elszenderedés vagy kisebbszerü akadály, de néha tán fegyverrel való fenyegetés sem birna eltartóztatni; midőn keblünk annyira elszorul, hogy alig tudunk lélekzetet venni, midőn átkozzuk a sorsot lelkünkből, gyülöljük a nyilt erőszakkal vagy alattomos cselszövényekkel üldöző ellenséget s készek volnánk a Peleskei notáriussal a szinpadra felszökni s Othello kezében a tőrt megragadni — ezt nevezem én aztán függőben tartásnak! És hogy ez nem függ a nem tudott, a jövendő események várásától, kiviláglik abból, hogy, ha jól el van találva, a hatás ismételt olvasásra sem marad ki. Antigonét, Cordeliát vagy Desdemonát épen ugy féltjük az őket fenyegető sorstól, Kreont vagy Jagot épen ugy gyülöljük, mint mikor elsőben jutottunk az illető tragoediák ismeretére. „Kenilworth", „Sz. Ronan kútja" Scott Waltertől a legmélyebb, fájdalomig menő elérzékenyedés phrasisain visznek keresztül; pedig tudjuk már előbbi olvasásunk óta a bekövetkezendő eseményeket szintugy, mint a szomoru katastrophát. Minő eszközökkel varázsolja e hatást a költő, az, mit nem győzök eléggé ismételni, a sugalló genius titka, mire egy aesthetika sem tanitott, nem is tanithat senkit. Elemezhetjük széltiben azokat a remek müveket, melyekben a *függőben tartás* leghathatósabban nyilatkozik. És mit lelünk? Egyikben ezt, másikban amazt a — reáfogható — eszközt: alig kevesebbet, mint a remek művek száma. De oly átalános fogalmat, mely alá mindnyájokat felvehetnők, még eddig egyikünk se talált ki. Ehhez járul, hogy azon eszköz, mely bizonyos műben czélt ér, egy másikban sikeretlennek bizonyul be. Ime! egy titok, melynek leleplezése csak a katastrophával, vagy hozzája közel történik meg, kétségen kivül egyike a kérdéses eszközöknek. Annyira is divatos a legújabb időben, hogy korlátolt olvasottságunk is egynehány regényt nevezhetne meg, melyben az van felhasználva a függőben tartás elérésére. (The Woman in White; The dead Secret; még az elébb ismertetett Orley Farm is.) Miért nem érte utól hát kapósságban egyikök is a „Lady Audley" titkát? Már pedig átalános művészeti tekintetben egyikök is (a megneveztek közzül legalább), nem alábbvaló emennél. És hősnője még nem hogy érdekelne, hanem meggyülölteti magát velünk s vele való ismeretségünk, a már idézett kritikus nem roszul lelt kifejezése szerint, „azt a benyomást hagyja reánk, a mit egy nehéz álom." Első megjelenése ugyan elég ragyogó, mindamellett hogy csak egy szegény Gouvernante szerepében ismerkedünk meg vele egy doktor házánál.

„A merre ment, mintha mindenfelé magával vitte volna az örömet és vidámságot. A szegények kunyhóiban napsugár gyanánt sütött az ő arcza. Elült egy fertályóráig is beszélgetni egy falusi vén szülével s oly figyelemmel viselkedett iránta, mintha egy marquis bókjait hallgatta volna; s midőn elment, ámbár semmit sem adott, minthogy (szolgálata dijából nem jutott jótétemények gyakorlására), oly sápitozásokkal emlegette kellemét, szépségét, szivességét a vén asszony, a milyekre soha se méltatta a papnéját, a kitől pedig fele részét kapta élelmének és ruházatának. Mert, lám, Graham Luczia kisasszony meg vala áldva azzal az igéző varázshatalommal, melynél fogva nő elbájolhat egyszavával, s örömittassá tehet egy mosolyával. Minden ember szerette, bámulta, magasztalta. A fiu, a ki kinyitotta előtte a porgolát-kaput — az egyházfi, a ki bévezette a doktor zártszékébe a templomban — a pap, a ki arczára emelve látta a szelid kék szemeket, a mint egyszerű beszédét szavalta — a vasuti állomás postalegénye, a ki olykor levelet vagy kis nyalábot hozott neki, és soha sem várt borravalóra tőle — a házi ur és ennek látogatói — növendékei és a cselédség — mindenki, nagyja és kicsinye,

egy hanggal nyilvánitották, hogy Graham Lucza a legkedvesebb leány a világon.“

Csuda-e, ha a legkedvesebb teremtés a világon megkapta a szemét egy özvegy urnak, egy szomszéd birtokosnak, a ki ötvenes létére is mostoha anyát vive házához Graham Lucza személyében. Szegény tatár! mondanám, de nem talál egészen; mert Lucza kisasszonyt váltig keresi Ausztráliából gazdagon visszakerült férje. Reá is akad volt neje halála s temetése után az audley-i parkban, de a találkozás pillanatától fogva ugy eltünik, mintha elnyelte volna a föld. Itt a titok; még pedig háromszoros: 1) vajon Graham Lucza igazán Talboys Györgyné-e? 2) mi történt Talboys Györgygyel? és 3) mikép lehessen azt az egyetemes és mindenséges szeretetreméltóságot a legarczátlanabb és lelkiismeretlenebb fortélyoskodással megegyeztetni? Arczátlan, mert midőn már emberi kilátás szerint nincs módja megakadályoztatni álarcza levonását, midőn a Nemesis ujja már megragadta nehéz selyemruhája szélét, akkor sem használja fel a neki nyujtott alkalmat a félrevonulásra, hanem makacsul és daczosan bevárja a szégyent és a veszélyt. Lelkiismeretlen, mert ölés és gyujtogatás oly eszközök, melyekhez tétovázás nélkül hozzányul, csak hogy egy pár nappal tovább vihesse ámító szerepét. Láthatni, hogy regényünk hősnője az olvasónak korán sem oly szeretetreméltó személy, mint a költött élet szinpadán vele együtt játszó társainak. Átalában az olvasó, egészen benső, szives, tántorithatlan részvétét a regénynek egy személye sem ragadja meg. Legtöbb érdekkel kisérjük Audley Robertet, a Lucza férje unokaöcscsét, a gordiusi hármas csomó feloldóját. De a mese szövevényénél fogva uralkodó hatást leszámítva, őt is inkább mint talpig becsületes, derék jellemű embert becsüljük, mintsem vonzalommal szeretjük. Ily elemek szerkesztvénye levén a szóba vett mű, az általa aratott kétségtelen siker, melynek magunk tapasztalásából sem mondunk ellent, nemde valódi, aesthetikai problemává teszik. Szolgál-e valamennyiben feloldására a feljebb adott intés, elitélését az olvasóra bizza.

W.

NEM EGYSZERRE HAL MEG AZ EMBER.

Nem egyszerre hal meg az ember;
Rendre jő s öl meg a halál:
Gyermek-, ifju-, férfi- s aggkorban
Látatlanul mellettünk áll,
Amint futjuk a földi pályát:
Ránk-ránkveti hamvasztó árnyát.

A gyermekkor derült világa,
Hol hajnaltiszta a kedély,
Az öröm — e csapongó pille
Aranyszárnynyal egymásra kél;
Hol vidám kedv s játék az élet —
Oda lesz, hogy észre se vészed.

Nyomán más kor, — az ifjuság kezd
Égő napként felszállani;
Itt keblünket vágyak feszitik,
Szerelem s dücs hév vágyai,
Fényben tünik pályánk elébe
A hü lány s a szent haza képe.

Fellengő lelkünk szárnyalása
A világot szüknek leli,
Uj eget uj földet teremtünk
S eszméinkkel rakjuk teli;
De a mikor legdicsőbb álmunk
Elvesz, elhagy szép ifjuságunk.

Felébredünk a férfikorra,
Reményink romjai között
A csalódás, vesztés tövisse
Látjuk hogy lelkünkbe törött,
S előttünk a küzdelmes élet
Ábránd helyett tettekre késztet.

Hazánk és az emberiségnek
Áldozzuk napunk, éjjelünk;
Lobogót ragadunk kezünkbe
S a sokaság előtt megyünk,
S a szabadság s a nép üdvéért
Örömmel ontjuk szivünk vérét.

Ekként mulnak a férfi-évek
Tett- s diadalban nemesen,
Mig lassudan erélyünk elfogy,
S az aggkor titkon megjelen:
S megroskadva a pálya szélén,
Ott állunk, mélán visszanézvén.

Mint a fa, mely lombját, virágját
S gyümölcseit elhullatá
És ágai összetörötten
Hasadoztak s hulltak alá;
S egy szellő — s a törzsök is eldől
Igy visz el a halál a földről!

Boldog a kit élete végén
Megnyugtat az az öntudat:
Hogy lelkét soh'sem szennyezé be
Hithez, erényhez hű maradt,
Annak, az utókor szivében,
Áldott neve s emléke lészen.

MEDGYES LAJOS.

A SZINÉSZ NEJE.

(Beszély.)

I.

A SIR SZÉLÉN — A MENNY PITVARABAN.

Kisded, szerény bútorzásu szobában halvány világu éji lámpa ég.

Kivül harsányan tombol a vihar, a heves zápor sürü csöppjei zuhogva csapdossák az ablakot, — benn az egyszerü fehér nyoszolyán, halovány barna ifju fogyó erejével küzködik a halál.

A haldokló fejénél barátja virraszt, időközönkint enyhitő orvosságot csepegtetve a beteg reszkető ajkaira, s fehér kendőjével meg-megtörölve annak gyöngyöző homlokát.

A beteg nyugtalan, már napok óta kerüli szemeit az álom, s ajkaira testi kimerültség és lelki fájdalom idéznek kinos fohászokat.

— Légy nyugton Jenő! szólitja őt részvevő hangon az ápoló, — e kifakadások csak ártalmadra lehetnek! — légy nyugton, tán majd álom bocsátkozik szemeidre, s az jótékonyan, csillapitólag hat fájdalmaidra!

— Az álom, az álom! — viszonzá reszketeg hangon Jenő, — már nem is tudom, hogy mi az? — hogy is várhatnék fölüdülést, mikor még ezt az egy jótéteményt is megtagadja tőlem az ég!

Az ápoló jó barát némán rázta fejét, csak magában suttogá: Szegény! szegény!

— Hanem azért álmodom! folytatá a beteg — csodás visioim vannak — és ti nem tudjátok, mily különbség van az én álmaim és a ti álmaitok között! — Jó anyámat láttam az imént is felém mosolyogni az égből, a mint kiterjesztett karokkal várt magához engemet, s engesztelődés igéi függének szerelmes ajkain! — Oh! csak akkor tudtam meg, mi az, a mit földfölötti kéjnek, lelki gyönyörüségnek szoktak nevezni! — Egyetlenszer vétettem akarata ellen, és ő e tettemért eltaszitott magától, — sohsem láttam azóta, — halálos ágyánál sem lehettem ott, — azt sem tudtam, mondott-e egy áldást reám végpillanatában! — hanem most már tudom! — ő megbocsátott, s utolsó sohajában áldását hagyta rám! — ezen áldás könnyíti meg a rám sulyosuló fájdalom terhét, életem végórájában.

— Jenő! kérlek, — árt e fölindulás, — tudod beszélned sem szabad sokat!

— A hol a haláltól nincs menedék, ott már a hallgatás könnyebbséget nem ad! — Mikor tudósítád apámat?

— Negyednapja táviratoztam, de nem kaptam választ, bizonyosan rögtön utnak indult.

— Rögtön utnak indult, azt hiszed? — válaszolt Jenő, mig kéküló ajkain keserű mosoly vonult el, — akkor már tegnap délben itt lehetett volna! hanem ő még anyámnál is jobban haragszik rám, ő még siromban sem bocsátja meg, a mit életemben tettem ellene!

— Ha igy volna is, viszonzá Géza, a jó barát — vigasztalhatna öntudatod, hogy lelked ösztönét, szellemed sugallatát követéd, midőn ezen pályára léptél, mely ellen még most is oly vakon harczol az előitélet.

— De ő nem hitte ám ezt! azzal vádolt, hogy korhely, kicsapongó élet után vágyom, azért teszem ezt, — pedig nem hoztam el a háztól egy vándorbotnál egyebet, s a kényelmet cseréltem fel a nélkülözés sanyaru kenyerével! — s mindezt miért? hogy mig mások kikaczagnak, én az élet gondjaival küzdve, fájdalmat és szükséget megvetve kövessem lelkem fényes ideálját, s aztán a dicső czél felé futva, a pálya közepén — lerogyjak.

A beteg végszavait fájdalmas zokogás fojtá el, s Géza sem tarthatta vissza megindult könyei folyását, — odaborult Jenő kebelére, kezeik egymás kezeit szoriták, könyeik egymás könyeivel vegyültek.

Ezen pillanatban az ablak alatt egy kocsi állapodott meg, s pár perczre azután az ajtó előtt erőteljes, parancsoláshoz szokott férfi hang kérdezé:

— Hol lakik Zalánczy Jenő?

Nem épen alázatos házmesteri hang felelé:

— Ott a kapu alatt jobbra!

Azután kopogás nélkül fölnyilt az ajtó, s azon egy tekintélyes testalkatu férfiu lépett be, lefátyolozott arczu hölgy kiséretében.

Jenő és Géza csak akkor vették észre, midőn az ágy mellé léptek.

— Atyám! Jozefine! kiálta föl kéjes elragadtatással Jenő, — ez több üdv, mint a mennyit beteg lelkem elbirhatna!

Zalánczy egy könyet morzsolt szét szemeiben, mig leánya odaborult bátyja kebelére, s ott sirt, zokogott sokáig, szótlanul.

Oh! nagyon ünnepélyes pillanat volt az!

Apa és fiú álltak egymással szemben, kiknek szivét a sors szeszélye meghasonlottá tette egymás között, s kik most megváltanák a haragban eltelt éveket, szivöknek vérén is.

Pedig egyiket sem lehetett kárhoztatni.

Az apa előitéletekkel teljes, családjának ősi hirnevére féltékeny, büszke férfi volt, ki bármit tett, előbb nem mulasztotta el végigtekinteni őseinek fényes névsorán: vajon nem szégyeniti-e meg szándokával azokat?

A fiu rajongó előszeretettel, ábrándos szenvedélylyel csüggött egy pályán, mely nálunk a társadalomban most sincs még megillető rangjára helyezve.

És az egymástól elidegenült szivek most a sir szélén találkoznak, midőn nem lehet már a multakat megváltoztatni, legföljebb szánni és siratni.

— Eljöttél!? szólt Jenő oly hangon, mely nyilván kifejezé, hogy a mit mond, nem hitte, hogy megtörténjék.

Zalánczy fölismerte e hangban azt az árnyalatot, s mélyen elpirulva mondá:

— Nem voltam honn, csak az este olvashattam a táviratot, csak ma hajnalban indulhattunk utnak.

Jenő reszketeg hangon rebegé:

— Bocsáss meg! én kétkedni mertem szeretetedben! — pedig ha tudnád, a mit én tudok, — ha láttad volna te is ugy anyámat, a mint én láttam! — derült fönséges arcza nyájasan mosolygott reám, ugy hivott magához..... az égbe! — megyek anyám, megyek!.....

És a szó elhalt ajkain, nyugodt arczvonásaiba egyszerre szilaj kezekkel kapott a halál, homlokán hideg verité gyöngyözött alá, testét görcsös rángatózás fogta el.

Oly szép az aggastyánok kimulása, a mint csöndes álom közben a jobb létre igazán ugy szenderednek át, — de az ifjan sirba szállók halálküzdelme — oh! az irtózatos! Az ifjaknál, még a betegség által elzüllött testben is, rendkivüli az életerő, és azt legyőzni erős tusába kerül a halálnak: — s a mint a lélek a végső pilla-

natban a hátrahagyott életpályára visszanéz, s azt küzdelmei, szenvedései daczára is oly szépnek találja, megragadtatik az élni vágyás ösztöne által, s a fogyó életerő vergődése, a halál előérzetének fájdalmai, kinos vonaglásban tünnek fel a képen, mig végre a nehéz harcz csillapodik, a dúlt vonások egyenkint nyerik vissza eredeti helyzetöket, — mire a legvégső is elsimul, akkorra kinnak fájdalomnak vége, a halvány arczon ott ül a halál.

Ők hárman ott álltak szótlanul, halálos csendben, feszült borzadálylyal, rettegve a következő percz eshetőségeitől.

Jenő arczvonásai egyszerre kiderültek, tekintete még egyszer végig futott e három arczon, arczán szende mosoly vonult végig, még egyszer suttogá: megyek! — aztán vége lőn szenvedéseinek örökre!

Géza oda térdelt az ágy mellé, s a mint lehajolt, hogy elhunyt barátjának hűlő kezét még egyszer megszorítsa, tekintete véletlenül a zokogó lánykáéval találkozott, — s ebben a pillanatban ugy tetszék neki, mintha a homályos kis szobát egyszerre túlvilági fény öntené el .... talán az elröppenő lélek fénye volt az, vagy tán valóban a menny költözött egy pillanatra a kisded szobába, mert hisz az angyal ott térdepel az ágy előtt, s a mint szemeinek sugarai reszkető könyeiben megtörnek, ott ragyog arcza, fejecskéje körül a szentek gloriája is.

*

* *

Zalánczy megtört szivvel állt fiának holtteste fölött, — a kit, mig élt, ugy semmibe nem vett, mintha nem is fia lett volna, s kinek elvesztését, miután meghalt, nem birta neki kárpótolni a világon semmi.

Lelkiismeretének vádoló szava föltámadt keblében még azon órában, midőn Jenő szemeit lefogta a halál.

— Talán mégis hiba volt tőlem, — igy szólt magában, — e kis könnyelmüségért eltaszítni őt magamtól! — talán még sem kellett volna bohó szenvedélyét oly szigorún büntetnem, — és talán vétek volt, a mit nem fognak elfeledni sem földi, sem égi biráim, hogy oly könnyelmüen — kizártam őt szivemből! . . .

— Nem! — ekkép nyugtatá meg aztán magát, — szivemből nem zártam ki, — envéremet nem tagadtam meg benne, azt mutatja ez is, hogy itt vagyok!

S aztán gondolkodott magában, vajon önmagának igazat mondott-e?

Soká tusakodott igy lelkiismeretével, a multak kinzó emlékezetével, s midőn utoljára is a rideg sophismák lelkét meg nem nyugtathatták, szomoruan rázta meg fejét, s bűnbánatos hangon monda:

— Bizony nagyon gyarlók vagyunk!

Géza még mindig ott állt legjobb barátjának holtteste mellett, és nem titkolta el arczán legördülő könyeit, — hisz nem szégyelhette azokat!

Zalánczy odalépett hozzá, s forrón szorítá meg kezét.

— Uram! — igy szólt, — én önt nem ismerem, de nemes részvéte mutatja, hogy fiamnak benső barátja lehetett.

Géza szerényen, de komoly méltósággal viszonzá:

— Pályatársa voltam uram!

Zalánczy egész testében megrázkódott, el akarta magától taszítani a kezet, melyet szorított, s már ajkain lebegett az elkeseredett szó: ti szakítátok őt el szivemtől! — de csakhamar legyőzte hirtelen föltámadt indulatát, s nyugalmat erőltető hangon mondá:

— Tehát ön is szinész?!

Hanem azért Géza megérezte az ő kezének rándulását, valamint arczának hirtelen föllángolása sem maradt előtte észrevétlenül, s eltitkolhatlanul fájdalmas hangon válaszolá:

— Ép oly szerencsétlen, mint ő!

Jozefine, a szép szőke gyermek, fölpillantott e szavakra, s nyilt eleven szemeinek delejes sugarait az ifju arczára függeszté, melynek férfias, de mindazáltal szelid vonásain e perczben a mult és jelen kétszeres fájdalma tükröződött. — S e pillanatban eszébe jutottak mindazon dolgok, miket szülőitől bátyja felől hallott, a kicsapongások, melyeknek, mert szinész, részesévé kelle válnia, a sötét mesék a romlottságról

s erkölcstelenségről, melyektől nem ment a világnak egyetlen színésze sem, s midőn ezen emlékezésekkel a szelid, ábrándos kinézésü ifju nemes, komoly vonásaira tekintett, megmozdult szivében valami, megszólalt lelkében egy titkos ismeretlen szózat: — Nem! ha mind olyanok is, ez az ember nem lehet az!

Zalánczy pedig ujra megrázta Géza jobbját, s igazi megindulás hangján szólt:

— Ha valaha önnek szolgálatjára lehetek, kerüljön az bármi áldozatba szivemnek, nem fogok megfeledkezni arról, hogy mivel tartozom elhunyt fiam önzetlen, nemes szivü barátjának!

— Kötelességem volt uram! Isten önökkel! válaszolt Géza, s távozni készült, azonban Zalánczy feltartóztatá:

— Megálljon egy pillanatra! — ugy mond, — én itt maradok mind addig, mig fiam sirját egy emlékkővel megjelöltetem: igérje meg, hogy fölkeres addig bennünket minél többször!

Géza Jozefinere pillantott, — annak sötét szemei most is ő rajta függöttek, s a mint tekintete e szemekkel találkozott, mintegy villanyütéstől érintetve rendült össze egész testében. Érzé, hogy lelkét valami titkos vonzalom köti e leányhoz, kit alig egy órája látott életében először, s sajátszerü előérzet sugá szivének, hogy lelkét e bűvölet hatalma alól kiszakítani igyekezzék.

— Hisz veszteségünk, fájdalmunk közös, s közös veszteség össze szokta hozni a sziveket, ne legyen ön hozzánk se idegen, mint nem volt az Jenőnkhöz.

Géza még mindig hallgatva tépelődött magában.

— Kerülnöm kell őt! — igy gondolkodott, nehogy egy oktalan lépés következtében a balsors egész dühét idézzem fejemre. — Oh! csak most szólna egy szót, csak egy hangot, a miből sejthetném, hogy ő kivánja jövetelemet! — de nem szól..... igy van jól! ő én irántam közönyös, és én óvakodni fogok tudtára adni azt, a mit iránta érezek!

A kis Jozefine pedig épen ezekhez hasonló eszmékkel vesződött, s a mint atyja Gézához fönebbi szavait intézé, feszülten várta ennek válaszát, egyiránt rettegve mind az *igen*-t, mind a *nem*-et.

— Oly nagy áldozat tehát, a mit én öntől kérek? — kérdezé végre Zalánczy, nem tudva e hosszas tünődést mire magyarázni.

— Eljövök, eljövök! — isten önökkel! rebegé Géza s eltávozott.

II.

RANG-SPECULATIO.

Géza előkelő pesti polgárcsalád sarjadéka volt.

Családja külföldről származott ugyan, de ő magát teljes joggal nevezheté magyarnak, mert az ide származás csaknem teljes száz évvel ezelőtt történt, s még az ő szép apja volt az, a ki a nagy Németország egyik kis szögletéből ide áttelepedni jónak látta.

Erre az öreg urra nem is emlékszik már Pesten senki, hanem olyan emberek most is elegen élnek még, kik fiát Joh. Bapt. Waldner nagykereskedőt jól ismerték, ki annak idejében Pestnek egyik leggazdagabb embere volt, összeköttetései voltak Európa legelső kereskedőivel, s nevét még a világkereskedés főpiaczain is jól ismerték. Nagy kiterjedésü vállalataiban a szerencse által is pártfogoltatott, s gazdagsága mellett azon különös nevezetességéről volt ismeretes, hogy daczára annak, miszerint a pénzzel nagyon is fukarkodva bánt, egyetlen egyszer sem csinált kridát teljes életében. Hanem azért, mikor meghalt, fiára milliókat hagyott mégis.

Fia, ki magát eddig Joh. Bapt. Waldner juniornak czimezé, ekkor elhagyta neve megől a jun. ragaszékot. (Lám az öreg ur milyen számitó volt, hogy holta után a firmát meg ne kelljen változtatni, sőt még csak a boltajtó fölé se kelljen egy uj czimert festetni: a fiát is Johann Baptistnak kereszteltelté.) Azonban a fiu nem vette hasznát se a régi gross-händleri firmának, se az ócska czimernek; — áruhelyein önkénytes végeladást hirdetett, uj árukat nem rendelt, legényeknek, inasok-

nak fölmondott, s midőn ez által egész kereskedővilág bámulatát magára vonta, nagy fönnen kijelenté, hogy ő kicsinyli magának a Grosshändler czimet, s akarja hogy neve után ezentúl e brillantabb czim fityegjen: banquier. Még pedig ezt sem azért, hogy most tán majd ez irányban vezetné üzletét, — csupán azon szempontból, hogy tekintélyt gerjesztő czime legyen.

Ettől fogva aztán jószágokat szerzett, fogatokat tartott, a hol ugy kivántaték bőkezűen adakozott, szóval mindent elkövetett, hogy nevét minél ismertebb s jobb hangzásúvá tegye.

Családi összeköttetéseket szerezni, ez volt lelkének fő-fővágya, ez okból, midőn fiánál idősebb két kisasszonykáját azon korban levőknek gondolá, midőn már az ifjui sziv a szerelem hatásaira fogékony, magához hivatta őket s egész ünnepélyességgel tudtokra adá:

— Gyermekeim, az én vagyonom jelenleg 9—10 milliónyi kerek érték, — hárman vagytok, legalább három millióra menő örökség néz mindegyiketekre. Ebből láthatjátok, hogy a mit sokan irigyelnek tőlünk, pénzünk van elég, — de nincs nevünk, mely előtt mindenki kalapot emeljen, — ezt általatok kell megszereznünk. — Tudhatjátok, vannak más emberek, kiknek velünk ellenkezőleg szülőik hagytak fényes családi nevet, de nem hagytak vagyont — tehátilyen emberek tásaságát keressétek! — Háromszáz esztendős nemesség, ez az egyetlen kellék a mit leendő vőimtől kivánok, — hanem ez a minimum; ezen fölül szabadon rendelkezhettek szivetekkel a mint tetszik!

Ekkép okoskodott az öreg Waldner, két szép leánya pedig módos pukkedlit csinálva megcsókolta atyai kezeit, annak jeléül, hogy mindenben akaratja szerint cselekesznek.

Egyik aztán hozzá is ment egy fiatal kezdő ügyvédhez, kinek ötszáz esztendős armálisán kivül nem volt semmije az ég alatt, miről szülői ne gondoskodtak volna, hogy adóssággal legalább is értékének erejéig megterhelve legyen. Ez becsületes, szorgalmas ember volt, ki miután felesége hozománynak egy huszad részével minden adósságát kifizeté, millionär korában is csak oly hűségesen elpiszmogott a huszonöt forintos perekkel, mint annakelőtte.

Hanem a másik leány szép parthiet csinált, méltóságos asszony lett, elvette egy báró, a ki husz esztendős korától a harminczig épen hat annyi vagyont vert el, mint a mennyit nejével kapott; — még csak esztendeje, hogy összekerültek, jelenleg utazásokat tesznek külső országokon, hanem esztendő mulva hihetőleg meg fognak jelenni az öreg Waldner előtt, hogy már most tartsa el őket, vagy adjon a következő két esztendőre másik három milliót.

Legjobban megjárta azonban az érdemes polgár fiával.

A fiu csöndes, szelid kedélylyel birt, fényes észtehetsége ritka szorgalommal párosult, tanítói szerették, tanulótársai csodálták nagyszerű előhaladása miatt, — játék, apró csinyek eszébe sem jutottak, ha leczkéjét megtanulta, könyvek közé temetkezve olvasgatott, szóval semmi nagyurias hajlamok nem mutatkoztak benne.

Előkelő házak gyermekei tizenöt éves korukban emancipáltatnak az alól, hogy gyermekeknek tekintessenek, szabad hölgyeknek udvarolniok, egy-egy kicsit szivarozniok, s a lovaglás élvezete megengedtetik nekik a lovagló-iskolán kivül is. Ez a bohókás fiu azonban a széptevés gyönyörei helyett unalmas olasz, angol grammatikákkal gyötri magát, a helyett hogy szivarfüstöt eregetve a térdén csapja a legyet, metrumos, cadentiás versek irásával vesződik, — s a helyett hogy kényes paripa hátára ülve onnan nézze le kevélyen a maga lábán járó canaille-t, csöndes nyári hajnalokon kilopózik szobájából a városligeti vagy Orczy-kert árnyas berkeibe, s ott lelkesült hangon, ihletett képpel szavalja el a betanult románczokat és balladákat, senkitől nem hallatva, magának és a — viszhangnak.

Természetesen e különczködésnek látszó viselet csakhamar szemet szúrt. — A házhoz jártak ismerős családok, azokkal deli hajadonok, virgoncz szép gyermekleánykák, s a fiunak az volt legkisebb

gondja, hogy ezekkel vesződjék, s mikor egyszer anyja figyelmezteté, hogy minek olyan *vad?* nem illik az ilyen nagy fiunak! az öreg ur jót nevetett rajta s azt mondá: majd máskép lesz az idővel, ő is ilyen volt fiatal korában, csak a billardjáték, barátságos kártyázás, csendes dőzsölés kellett neki, s később mégis .... hm! — de mikor aztán látta, hogy fiának nem kell semmi olyas mulatság, melyben más hasonkoruak, — a maga idejében ő is, — kedvet szoktak lelni, megcsóválta fejét, s jónak látta maga is fölszólalni:

— Ugyan Viktor, mi lesz már te belőled?

— Nézze édes apám! — válaszolt a fiu, — nem sokkal jobb hasznát veszem-e időmnek, ha tanulok, mint ha kártyázásra, dőzsölésre forditanám mint mások? — ime eddig is mennyire vittem: az olasz nyelvet csaknem teljesen birom, az angolban is szépen haladtam előre.

— E szerint hát nagyon kár volt a kereskedői üzletet abban hagynom, benned igen jó commis-voyageur-öm lett volna! — monda az öreg abban a hitben, hogy fiát e csipősen mondott szavak által nagyon meg fogja alázni, — nem is hitte, hogy oly ember, a kinek báró sógora van, más mint aristocraticus világnézeteket táplálhasson magában.

— Pedig nekem az utazáshoz igen nagy kedvem volna!

— No lásd! kiálta fel erre az öreg ur nagy örömre gerjedve a fölött, hogy hát fiában mégis találtatnak ugynevezett noble passiók, — miért nem mondtad ezt előbb, mikor néned és sógorod, a méltsás báró, utnak indultak, milyen könnyü szerrel elmehettél volna velök együtt!

— Ah apám! én Magyarországot szeretném beutazni!

— Magyarország! — mi ez a kis Magyarország az egész világhoz képest!

— Az igaz!

— No persze! te az egész világ nevezetesebb részeit megláthattad volna, — mi van itt látni való? semmi! — ha Londonban a szent Pál templom tornyáról magad elé nézesz, egy pillantással több nagyszerüséget látsz, mint a mit ez az egész ország fölmutatni képes! — hát még a mi a hátad megett maradt!

— Az is igaz lehet, hanem azért a mi világunk mégis csak ez!

— No jó! keress valami utitársat, aztán menj, utazz Magyarországon, azt sem bánom, — inkább azt tedd, mint hogy idehaza reggeli sétáidon kikiabáld a lelkedet!

Ezen órában Viktor utazása el lőn határozva.

Az indulást megelőző napon, magához inté az apa fiát.

— Körülbelől mit vélsz, — igy szólt hozzá, mennyi időt fogsz erre az ugynevezett utazásra forditani?

— Ugy hiszem félév legalább is kivántatik, hogy a nevezetesb helyeket némi tapasztalás sikerével bejárhassam.

— Félév? hm! az sok idő, — s mit gondolsz, mennyi pénzre lesz addig szükséged?

— Havonként ötszáz forint elég lesz.

— Magadnak?

— Nem, mindkettőnknek.

— Az kevés lesz! akarom hogy állásodhoz illő kényelmed legyen, ezért adok kisérődnek minden hóra háromszáz forintot, neked hatot; a te részleted e szerint hat hóra háromezethatszáz forint, azt átadom azonnal, kisérőd illetékét holnap reggel átadom neki magam. Azt pedig ne feledd sehol, hogy Pest egyik leggazdagabb polgárának fia vagy, s hogy családodnak nőtestvéreid által fényes összeköttetései vannak, — inkább költs bőven, semhogy neved rovására fukar légy!

Másnap Viktor, minél gyakrabbi tudósitások igérete mellett, elutazott.

Első hónapban érkeztek is tőle az igért tudósitások, minden héten egy levél, néha kettő is, a második hónap elején azonban egyszerre kimaradtak a levelek, s nem is jött aztán egész hónapban egy sem.

A szülők kezdtek tünődni, hogy mi oka lehet ennek, azonban ebbeli aggódásaikat egy időre háttérbe szoritá a báró urék megérkezése, kik sok tapasztalással megterhelve és sok pénzzel megkönnyeb-

bedve, másfél évi külföldön kalandozás után, egyszerre itthon termettek.

Már vagy negyed napig tartózkodtak a szülői háznál, midőn egyszer a báró nagy vidám prosopopeával oda áll apósa elé s azt mondja:

— A propos! találkoztam a sógorkával!

— Hol és mikor? kérdi az öreg ur örvendő kiváncsisággal.

— Milyen derék gyerek lett belőle!

— Megnőtt szépecskén, hehehe!

— Bizony nem hittem volna! talentomos fiu, azt mondhatom!

— Eszi a könyvet, annyi igaz.

— No ugy-e? — hisz én láttam Talmát, Keant, Macreadyt, — de nem hiszem, hogy ily suhancz korukban különben játszottak volna!

— Mit?

— Mit!? hát nem ismeri e világhirű művészeknek neveit?

— Azt ismerem, — de mi köze az én fiamnak Talmához, meg Aldridgehez, meg mit én tudom kihez!?

— Mi-e? hát én láttam tőle oly gyönyörüen játszani Romeo-t, hogy magam is, feleségem is, mindketten csaknem szerelmesek lettünk bele!

— Eh! bohóság! idehaza is mindig declamálással rontotta magát.

— De az istenért! hogy lehet ön ily egykedvü!? — öleljen meg örömében vagy vágja magát földhöz boszuságában, — vagy még most sem érti mit akarok mondani!?

De már erre a kérdésre csakugyan nem felelt az öreg ur, hanem gyanusan kezdett vejére, a méltsás báróra tekingetni, hogy vajon a hosszu uton nem vesztett-e el a négy fertályból valamit?

A báró megértette e kémlődés értelmét, s boszusan kiálta:

— Ne én rám bámuljon atyus! mert az én eszem csakugyan nem ment el, hanem az ön fia csakugyan jóformán megbolondult.

— Az én fiam? Viktor? hogyan? miért?

— Azért, mert egy hónappal ezelőtt szinészszé lett!

Az öreg ur e kellemetlen hir hallatára majd hanyatt esett. Nem volt ugyan oka azt gyanitani, mintha most veje tréfát akarna űzni vele, mindazáltal eleinte még sem mert hinni a Hiób-postának; azért tüstént le is ült iróasztalához, s következő sorokat intézé fiához:

„Kedves Viktor! Sógorod, a méltsás báró, olyanforma hirrel lepett meg, mintha te valahol a provinczián szinészszé lettél volna. E dolog engemet annyira magamon kivül helyezett, hogy vőmnek, a bárónak, minden tiszteletem daczára is azt találtam mondani: tán az esze ment el, hogy ilyeneket beszél. De miután ő égre földre esküdözve bizonyitja ebbeli szavainak igazságát, komolyan kivánom és szigoruan paparancsolom, hogy szoros fiúi kötelességednek tekintsd, kételyeim eloszlatása végett, azonnal haza jönni! Apád Joh. Bapt. Waldner m. k.“

Aztán veje utasitása szerint a levelet Győrbe czimezve postára tette. Ötödnapra megkapta rá a választ, mely körülbelől igy hangzott:

„Kedves apám! A bárónak igaza volt, mert én egy hónap óta szinész vagyok. Leküzdhetlen vágy, ellenállhatlan szenvedély által vezettetve léptem e pályára, és érezem, hogy roszul cselekedtem volna, ha nem léptem volna rá.

Parancsához képest rögtön hazasiettem volna, ha adott szavam nem tartana lekötve a társasághoz, melynek tagja vagyok.

Különben semmi bajom sincs, a mama kezeit csókolva maradok kedves apámnak szerető fia Viktor.“

Mily hatást tett e levél Waldnerre, azt elképzelni nem lehet. Legkényesebb oldaláról volt megtámadva, a gőg, a csillognivágyás, mely lelkét hatalmában tartá, — fényes ábrándjai megsemmisitve, — minden igyekezete, hogy családját magas rangra emelje, porba döntve: már most mi haszna, hogy leánya báróné, ha az egész világ tudja, hogy fia szinész, még pedig kóborszinész!? — Azért lelkének keserüségében elhatározó lépéshez folyamodott. Még egy levelet irt fiának, melyben őt családja meggyalázójának, apja bizalma megrabló-

jának nevezte, mint a ki álürügyek alatt tőle a pénzt kicsalta, s maga szégyenére — komédiássá lett. Végül kitagadással s rettenetes átkával fenyegette, hogyha rögtön vissza nem tér.

Már ekkor Viktor, ki nevét időközben az ősmagyar Géza névvel cserélte föl, benső barátja volt Jenőnek, — s az ábrándos rajongás és rendithetlen szilárdság, mely ezt a választott küzdelmes, de dicső pályához köté, bizonyára nagy befolyást gyakorlott az ő elhatározására is. — Atyjának levelét épen Jenő jelenlétében kapta, — fölbontotta azt a lehető legroszabb sejtelmek közt, s miután elolvasá, odaborult Jenő vállára, s a percz komolyságából kimagyarázható megindulással mondá:

— Már most mindenben hasonlók vagyunk!

Pár napra e jelenet után Waldner ur egy levelet kapott Győrből. Megismerte a boritékon fia irását. A levél háromezerhatszáz forintot tartalmazott, azonkivül egyetlen szót, egyetlen betűt sem.

Az a tiszta papiros eleget beszélt!

III.

A BUCSÚ NAPJA.

Virágtalan kisded sirnak orma, fű sem verte föl még fris hantjait, vagy tán nem is verendi föl soha, hisz annyi könyü hulla már reá bánatos apának, szerető testvérnek, hű barátnak szeméből, hogy e keserű nedvvel öntözött földben tán már meg sem fogamzanék a virág! — oh! ha minden könycsepp, a mi rája hullott egy virággá válnék: az volna a legékesebb sirja a temetőnek.

Hosszú két hét telt el azóta, hogy a szegény sorsüldözött ifjut a sirfenékre letették, s ha bár a csöndes temetőt senki más meg nem látogatta is, az ő sirjánál mindennap megjelentek azok hárman, kiknek szivét gyászos kimulta legfájdalmasabban sebzé meg. — Várva várták mindennap a perczet, melyben ismét oda mehetnek, s mikor el kellett jönniök, oly nehezen esett a kopár sirtól elválniok: az a ki ott lenn feküdött ugy marasztotta, hítta, vonta őket, akár örökké ott maradtak volna; — s mikor aztán a szép csendes nyári estéken, midőn már a holdvilág halvány sugáraival megezüstözött halmot, völgyeket, a temetőből haza felé ballagának, Gézának beszélnie kelle Jenőről, — beszélnie kelle a lelki erőről, melylyel sorsa viszontagságait eltüré, a ragyogó ábrándokról, miket magának jövendőjéről alkota, a magas szenvedélyről, mely szivét a maga által választott pályához füzé.

És a halvány ifju elmondá mindezt oly ihletetten, annyi hévvel, oly valódi benséggel, mint a hogy csak ő volt képes elmondani, kinek balsorsa, reményei, szenvedése, ábrándjai mind hasonlók s közösek voltak azéval, ki ime most a sir mélyében álmodik örökké tartó, hideg, szenvedélytelen álmokat.

S minél többször látogatták meg a sirt, minél többet beszélt az ifju a küzdelmes, de a jelennél mindazáltal boldogabb multról, annál szorosabbá füződött a szeretetnek láncza, mely őt az első találkozás pillanatától kezdve az apának és leányának kebléhez csatolá. Zalánczynak, bár nem egy lelkivád támadt föl egykori eljárása ellen szivében, édes vigasztalásul szolgált a tudat, hogy fia, mig élt, nemes keblü és becsületes férfi volt, kinek lelke előtt, e sok csábnak és kisértésnek kitett pályán, mindig csak a végczél elérhetésének dicső ábrándja lebegett, s szivét oly magasztos lelkesülés hevíté, mely a nemesen megkezdett ösvényen megtántorodni is bűnnek tartandá, — s ő mintegy hálaérzettel fordult azon ember felé, kinek ajkairól e vigasztaló igéket hallá, mig Jozefine édes lelki kéjjel hallgatá szavait, a szent, önzetlen baráti érzet által sugallott igéket, és e szavakkal együtt szivá be parányait azon érzelemvilágnak, a melynek neve szerelem.

Géza, ki vele szemben oly hidegen, oly közönyösen igyekezett magát viselni, a mennyire csak föltámadt szenvedélye azt tenni engedé, nem is hitte, hogy tán épen e zárkózottság, e tettetett közöny csak elősegítse a lányka szivében lappangó szerelem szikráit, a szenvedély lángjának nagyságáig emelkedni. — Ő szeretett a nélkül,

hogy szerelmesét valaha bírni reménylette volna, s nyugodt öntudatossággal zárta ez érzelmet szivének legtitkosabb rejtekébe, mint a melynek onnét napfényre jönni soha nem szabad.

Csak hogy bármennyire igyekezzék valaki ilyetén titkát rejtegetni, annak tárgyával szemben soha sem lehet ment némi elfogultságtól, s egy leküzdhetlen arczrándulás, egy önfeledt pillanatban vetett véletlen tekintet egyszerre fölfedik a féltett titkot az oly szemlélő előtt, ki annak kifürkészésére tán némi figyelmet is fordít. — Már pedig Zalánczynak csakhamar szemébe tünt a gyors kedélyváltozás, mely leánya lelkületében oly hirtelen mutatkozott, s azon időtől kezdve nem mulasztá el Gézát figyelemmel kisérni, vajon e változás előidézésére nem volt-e befolyása valamely részben neki is?

És e szemlélődés nem is maradt eredmény nélkül. Zalánczy sokkal nagyobb psychologus volt, sem hogy észre ne vette volna mind Gézán, mind leányán a kölcsönös szerelem jeleit, s a mint e sejtelem igaz voltáról napról napra jobban meggyőződött, oly különös boldogító érzés fogta el szivét, a minőt már régen, nagyon régen nem érezett! — Van hát még öröm az ő számára is a földön! — nem csak a visszaemlékezésben keresheti a boldogságot, hanem tar homlokkal, megőszült fürtökkel a jövőben is reménylheti azt!

Eljött végre az a nap is, épen ugy mint a többi, a melyen a kegyes sors az ő örömeire föltette a koronát.

(Folytatjuk.)

UDVARDY VINCZE.

DALIÁS IDŐK.

HARMADIK ÉNEK.*)

„Vagyon Lajos király oly nagy készületben,
Sok erős vitézek vannak seregében.“

Illosvai.

A haragos hajnal köte vérszin övet,
Hogy Lajost álmából fölveri egy követ,
Gyászos levelet hoz, sietős az utja,
Mi van a levélben? a jó isten tudja,
Mert fekete azon a zsinór, a pecsét.
Bontsd fel, király, bontsd fel! megölték az öcséd'!
Olaszok ölék meg, orozva, titokban;
Önnön hitvese is részes a dologban.

„Jaj, szerelmes öcsém, boldogtalan Endre!
Hát ilyen koronát tettek a fejedre?
Jaj! ezér' kellet-é oly korán elválnunk,
Hogy utolsó legyen az a búcsu nálunk?
Nem is búcsu volt az, nem is volt bánatja:
Mert, midőn két gyermek a játszást elhagyja
És megvál: örökre? vagy csak nehány perczig?
Az előtte mindegy; közönösnek tetszik.

Hamar átfutá az irás foglalatját,
Hamarabb a halál szine ábrázatját,
Lehanyatlott búsan egy nagy zsöllyeszékbe,
A könnyü levelet sem birá kezébe':
Könnyü volt a levél, de nehéz a bánat,
Melyet Károly abban külde rokonának,
Olasz herczeg volt ez, más nevén Durazzó; —
Végtére Lajosból igy töre ki a szó:

„Jut eszembe, oh, jut! szende mosolygásod,
Te valál a jámbor én valék a vásott;
Emlékszem szavadra, szőke szép hajadra,
Fekete szemedre, tetszetős magadra;
Mikor atyám elvitt, játszani kis társat,
Kis leányt igérve: igen, ölő nyársat!
Vitt, hogy növekednél a királyi székre,
A nápolyi trónra, igen, mészárszékre!

---

*) Több felől kifejezett ohajtásnak enged a szerző, midőn a „Daliás idők“ ez énekét is, mely a Kisfaludy-társaság tavalyi közülésén felolvasva, félig már ugy is a nyilvánosságé, szintén közrebocsátja. A cselekvény-folyam értésére elég tudni annyit, hogy *Toldi* már elnyerte Rozgonyi leányát, Piroskát, harczjátékon, hol a király, nagy Lajos is jelen volt. Egyébaránt a költemény I. éneke megjelent a Losonczi Phoenixben, a II.-dik tavaly a Sz. Figyelőben. A harmadik itt. Igazán „disjecti membra poetae.“ *Szerk.*

„Mit használt a gyürü, melyet a hív anya,
Hogy aczél ne járjon, ujjaidra vona?
Mit használt a bübáj, csudatékony varázs?
S a minden varázsnál jobb anyai tanács?
Fekszel, temetetlen, — hacsak elbukásod
Helyén idegen kéz a földbe nem ásott;
Ki fogá be szemed? ki siratott végig?.....
Oh, ez iszonyú bün felkiált az égig!

„Nem szablya, hegyes tör: gyalázatos zsineg
Vete véget, korán, ifju éveinek!
Nem világos nappal, de éjtszaka, orvul,
Megejtve, kicsalva hütlen női karbul!
Johanna, Johanna, átkozott feleség —
Nem feleség — ádáz, rút dögletesség!
Ha ezér' isten és karom meg nem büntet,
Nincsen e világon, megtorlani, büntett."

Igy önte ki Lajos, hogy tudtára esett,
Fájdalma teljéből, csupán egy keveset,
De azért a szive tele maradt szinig;
Soká lesz az, mikor bánatja megszünik.
Azonban a rosz hir, és ki a hirt hozta,
Minden élő lelket hamar felriaszta:
Talpra ugrándoznak a nemes vitézek,
Urokért, Lajosért, élni-halni készek.

Zendül a sokaság, a hirt adja-veszi,
Kit elébb s tovább lel, tudja-e? kérdezi,
Sok már épen annak beszéli negyedszer,
A kitől maga is hallotta nem egyszer;
Ez lovát keresi, az siet nyergelni,
Mintha ereszkedvést harczba kéne menni;
Csörtet a kard, pánczél, fenyeget a láncsa:
„Háború! háború!" többek riadása.

Toldi is fut, gázol a király lováig,
Dönti jobbra, balra nyergelő szolgáit,
Maga csatol, peczkel, maga felkantároz,
S vezeti a Tündért király sátorához.
Jól esett Lajosnak, a midőn kilépe,
Hogy a hü levente ugy siet elébe;
De nem akará hogy még most vele menjen,
Négy-öt hétig, ugymond, múlasson, pihenjen.

Fölsegité szépen a nyeregbe Miklós,
Kengyelét megtartván, mint akármely csatlós;
A király, csak fővel, szomorúan inte,
Gazda emberségét szó nélkül köszönte,
Szomorún mosolygott a szép Piroskára,
Mint felhön keresztül a nap zöld sugára
(Permeteg esőben, nyáron ebéd felé):
Hogy a szegény lányka sirva fakadt belé.

Ottan jó Budára Lajos utját vészi;
Követék csoportban hü magyar vitézi,
Morogván az úton, mint viharos felhő,
Mely kicsiny először, de nagy lesz, ha feljő.

Valahon átkeltek, valamerre mentek,
Lön háborodása minden rangnak, rendnek:
Pap a papiszéken, nemes a nyeregben
Festi a közös gyászt fekete szinekben. —

Nem soká Budáról, széles hazaszerte,
A hadrahivó kard fejét fölemelte,
Majd ősi szokással, mártva meleg vérbe,
Majd irva pirosan a hivó levélbe.
Nem parancsolat ez, nem is kénytelenség:
De kinek ne volna több, mint kötelesség?
Ki maradna itthon? ugyan ki ne menne? —
Igy érzett a magyar: Lajos bízott benne.

Azt tartá a levél, hogy bizonyos napra
Mind együtt lennének Budán, Szent-Jakabra.
Időközben a vas mindenfelé duzzadt,
Köhögött a kohó és a pöröly izzadt;
Eke, boronástul, betegen hevernek,
Másra kell az anyag: pánczélnak, fegyvernek;
Hadi hirtől hízik a paraszt a hüsön:
De meleg a műhely, bár a nap ne süssön.

A király is egyre készüléshez látott,
Hamar odahagyván fényes Visegrádot,
Hova édes anyját látogatni ment fel;
Kölcsönös panaszban nem sok idő telt el.
Most Budán székelve, éjt — napot egygyé tesz,
Hogy baját felejtse, ezer dolgot végez:
Tart tanácsot, ir, vagy csapatokat szemlél,
Nincs olyan időpercz, melyben dolgot nem lél.

És már a királyi hadnak egy dandárja,
Budai vérmezőn az indulót várja,
Zászlói lobognak keleti szellőben,
Liliom virággal teleirva bőven;
Büszke nyakát a strucz, mint torony, fenhordja,
Aranyos patkóját orra között tartja;
Mellőle a négyes szalag sem hiányzik,
A kettős kereszt is fodorodva játszik.

A király madara s liliomi mellett
A vezéri zászlót lengeté a szellet:
Dült paizs a czímer, két fehér galanddal,
E fölött koronás, szárnyas ifju angyal;
Hédervári Kont az, — Miklós főpohárnok,
Kit Lajos vezérül ada e dandárnak;
S hogy az indulásra nem hiányzott semmi:
Lejöve a király tőlük búcsut venni:

„Nem járatlan út az, ismeretlen vadon,
Hova nektek, ugymond, indulástok vagyon:
Mentek Sztiriának és Gyulavásárnak,
Hol vitéz szomszédim nyilt karokkal várnak;
A merre ti jártok, azon földet ott a
Magyar had, fiaim, másszor is tapodta:
Hová ím e struczok mostan vezérelnek,
Ott lengett *turulja* dicső nagy Etelnek!

„Értek Udinéba, Etele halmára,
Most is áll a tetőn mesés régi vára;
Balfelé a tenger, s Akviléja marad,
Eszötökbe hozván a jósló madarat;
Akkor vette magát a mocsárok népe,
Hol ma ugy fenhéjaz, vizi Velenczébe:
Kerüljétek, mondom, e mocsárt s lakóit,
Víznek és száraznak kétszinű csuszóit.

„Hanem Páduába útatok vegyétek,
A szegény verskölt5t el se feledjétek,
Ki, midőn Atillát istenekhez mérte,
Kicsibe hogy máglyán nem lakolt meg érte.
Jobb felé marad egy kies völgyi róna,
Ott fekszik Milánó, Mántua, Veróna,
Melyek nagy Etelét most is emlegetik,
Soha, míg világ lesz, el sem is feledik.

„Akkor más idő volt. De ti most már békén
Jártok Olaszország innetső vidékén,
Sorba jő Ferrára, Faenza, Rimíni,
Hol az út a tengerpartra fog levinni:
Valahon utaztok, valahon átkeltek,
Azt ne halljam én, hogy bántsatok egy lelket!
Vagy sarczot tegyetek, vagy ragadozzatok!....
Koronámra — mondom! szennyet ne hozzatok.

De mikor a *Rontó* vizén áthaladtok,
Jusson eszetekbe, hogy Nápolyban vagytok!
Ott *Akvila* vára fogad a hegyen tul —
Ellenséges földön visz az út ezentúl.
Ott a sötét zászló kibontva dagadjon,
Melyen irva öcsénk *halálképe* vagyon.....
Vitézek, fiaim: bizom tibennetek!
Isten vezéreljen. Jó utat. Menjetek!“

Ezt hallván a tábor, lelkesedve kiált:
Éltesse az isten, éltesse a királyt!
Zendül a zeneszó, ropog a had lába,
Fényesen kigyózik görbe völgy torkába.
A király ellenben visszament Budára,
Hova országgyülést rendelt Péter-Pálra;
Nem lesz ott kimélve sem csapat, sem költség:
Egy hang lesz a gyülés, abban semmi kétség.

(Folytatjuk.)

ARANY JÁNOS.

A LÉGHAJÓZÁS 1862. ANGLIÁBAN.

Midőn az ember léghajót lát felszállani s a szellő szárnyain tova vitetni, ellenállhatlan vágyat érez uti társul csatlakozni s bebarangolni a határtalan légtengert. E vágy 1862 nyarán Angliában teljesedésbe ment, ott a léghajózás oly divatba jött, hogy a jobb körökben némileg a tónhoz tartozott ezen kérdésre „látta a felhő sceneriákat“? — igennel felelni.

Csupán pénzkeresetből sokszor készitenek léghajót, mely fel is száll, de sem a magasságra, melyet vele elérhetni, sem az életre nézve, melyet reá biznak, elegendő biztosságot nem nyujt, azért ilyen ballon-eresztések puszta látványnál nem egyebek. Máskép volt ez most Angolhonban. Az angol tudósok vándor gyülése elhatározta 1861-ben, hogy némely kisérletek s észletek tételére, melyekre a földön, még ennek legmagasb hegyeit sem véve ki, bizonyos s el nem távolitható befolyások mindig módositólag hatnak, léghajó használtassék. Eleinte kikölcsönözték azt, mely Londonnak egy nevezetes mulató kertjében, a „Cremorne garden“-ben, a mulatságok hosszú cyclusában csaknem naponkint előfordult. Nagyságra elegendő lett volna, de oly hanyagul volt szerkesztve, hogy a próba utat sem állhatta ki, s ennek következtében elhatározták egy ujat készitetni, mely ugy nagyságra mint szilárdságra az eddig Angliában ismerteket felülmulja. Mr. Coxwell, gyakorlott léghajós, bizatott meg e feladattal, ki hat hét alatt készitett egy oly léghajót, melynek magassága vagy 11 s átmérője vagy 8 öl volt. Megvolt benne a szilárdságon kivül az alak szépsége, s valódi gyönyör volt a nagy testnek már megtöltését is nézni, az aesthetikai hatáson kivül, mozgásainál szállereje gyakran nyilvánult, s igy benne a szép és erős látszott egyesülve.

Mr. Coxwell, azon kivül, hogy egy ily léghajót sikeresen épitett, tapasztaltságánál, minthogy vagy 400 utat tett már a légben, s személyes tulajdonságainál fogva is az illetők teljes bizalmát vivta ki, s művének kormánya teljhatalommal ruháztatott reá.

Tisztán tudományos czélra három utat tettek, ilyenkor a tudományos észleletek s kisérletek megtételére is kellett valaki, s e merész vállalkozó Mr. Glaisher volt, a királyi csillagda egyik tagja,

ki Greenwich-ben a légtüneti észleléseket vezeti. Ezen három útban szállottak legmagasabbra, mit a csekélyebb teher is lehetségessé tett.

Öt út félig tudományosnak nevezhető, Glaisher a szereivel ezen alkalommal is felment s észlelt, de közönség is csatlakozott s rendesen tizenhárom személy volt a kosárban. Már e tetemes suly sem engedte volna azon tájakba emelkedni, a melyekre két embernek lehetett. A többi felmenet csupán a légi utazásban gyönyörködőkkel történt, s ezek száma nagy; a magasság rendesen nagyobb volt mint a közönséges felhőké, s tartott 2 ½ vagy 3 óráig. Végre rész-utazásokat is rendeztek, melyekkel mintegy próbálták a léghajót a nagyobb út előtt, s kötélhez kötve eresztették fel, s meglehuzták, ilyenkor 16 személy is ment egyszerre. A dij ezeknél 15 ft, amazoknál 50 ft. ezüstben.

Az eddigi legnagyobb magasság, melyre ember léghajóban fölemelkedett, 23,000 láb volt, s ez történt 1804-ben Párisban, s Gay-Lussac a franczia akadémia legjelesb fiatal tagjainak egyike volt, ki azt sikeresen tette meg, s ismereteinket az ottani viszonyokról tetemesen gyarapitotta. Az óta többen kisérlették meg, de nem sikerült. Többi közt 1856. juliusban Barral és Bixio emelkedtek fel szintoly magasságra, mint Gay-Lussac, de nem lévén gépök szilárdul épitve, megrepedt, s csupán ügyes fogásaiknak köszönhették, hogy élve jutottak a földre. Ismétlésre nem vállalkoztak.

1862. nyarán, különösen szeptember 5-én tette meg Glaisher és Coxwell azon utat, melyben 35·000 lábra emelkedtek, s igy sokkal magasabbra, mint valaha ember, vagy átalában teremtmény jutott. E két ember 12·000 lábbal volt közelebb a holdhoz és csillagokhoz, mint az egész faj ő előttök. Igaz, hogy meleg jelentést nem tesznek közeledésekről az ἔμπυρος-hoz, de utjok nincs költői szinezet nélkül.

A mint a köteleket feloldják, roppant sebességgel rántja ki utasainkat a földiek sorából, s ragadja előbb a sasok honába, honnét először mindjárt szokatlan látványt élveznek: a föld mozaikját a szem képességétől függő határban; a szántóföldek az ő különböző növényeikkel, mint szines koczkák, az országutak mint élesen kiváló fehér vonalak, a Themze, melynek eredését s torkolatját egyszerre látják, mint kanyargó ezüst szál mutatja magát. Este felé maga London külön meglepetés: a világ legnagyobb városa pazar fényében a gázlángoknak, s ezek párhuzamos vonalokban sokszor mérföldnyire is nyulnak, egymást sokféle irányban keresztül metszvén. A tompa moraj, melyet a közel három millió ember sürgése forgása okoz, a maga ünnepélyes egyhanguságában, szintén olyas valami, miről az embernek fogalma nincs. Londontól távolabb egyéb hangok hatnak föl, de különböző erősséggel, a kutya ugatás igen messzire hallatszik fel, az emberek egyes kiáltása nem. Katonai zenekar, sőt a kürt méla hangja magában is elbájolta a légi utazókat.

A léghajósok nem birván máskép, mint le és föl irányozni a szállművet, nem birván jobbra vagy balra menni kényök szerint, fölfelé haladnak untalan, a s madarak tájából kiérve, a felhők országába vándorolnak. Ezek vastagsága egy izben 8000 láb volt, talán csaknem oly magas mint honunk legnagyobb hegye: a lomniczi csúcs. E sürü s nedves közeg nem nagy élvezetet nyujt ugyan eleinte, ekkor mit sem látnak; volt eset, midőn a kosárból a gázgolyót nem látták, noha a fejök fölött tán négy lábnyira volt. A mint azonban fölebb érnek, a zürzavar oszlik, a chaoticus anyagból alakok válnak ki, a föld hegylánczaihoz, s völgyrendszereihez, ezek legszebb kiadásában hasonlitók. Mentől fölebb annál határozottabb a tájkép, a felhő gomolyok alattuk elgurulnak, felettök az ég azúrja nyilik meg, szokatlanul sötétkék szinnel, s nem sok vártatva a nap áll előttök teljes pompában, a láttért arany sugaraival eltöltvén. A mint fokonkint gyorsitva fölebb szálltak, a jelenet ujra változott, már kiértek a felhők honából, s most arra néztek le, mint utjok első felvonásában a földre. A ködtestnek beláthatlan tengere terült el alattok, teljesen átlátszhatlan, s tetszőleg oly sürü, hogy pillanatig kétségbe vonták, hogy csakugyan azon hatottak keresztül. Itt-ott egy fekete tömeg mint bércz tolult fel, mögötte sötét árnyat vetve; nagyobb távban jéghegy alakok a legfényesb szinekben pompázva tüntek elő, még távolabb egy hasadás a felhőben valami nagy tófélét sejtetett. A láthatár legvégén hófedte csucsok mint czafrang fogták be a tért, egy a végtelenségben lebegő Alp-lánczolat benyomását gyakorolván. Ily tulvilági látvány ecseteléséhez szegény a nyelv szóban s kifejezésben, s az elragadtatás dücsfényében csak ennek érzete volt a folt.

Glaisher a felhő sceneria nem gyanitott szépségeit örökitendő, hozzá fogott a photographozáshoz. És miért ne? — e művészet most azon a fokán áll a tökélynek, hogy pillanatnyi képeket is készit, s bámulandó mily szép tengeri jeleneteket fényképez az angol, vagy utczaikat a franczia. Az ugyanazon pillanatban megvolt alakzata a tenger hullámainak: örökitve van a papiron, a legnépesb boulevardok mozgó lényei e pillanat alatt vett állásukban lerajzolvák oly hiven, hogy még azt is kivehetni, ki ment gyorsan, ki lassabban, amannál a kép zavarosabban, emennél tisztábban képződvén ki. Azonban mig a földi photograph maga szilárd helyzetben van s csak a leveendő tárgy mozog, a légi photograph tárgya is, de kosara is, melyben ül, nagyobb sebességgel halad föl, mint a madár s azonkivül forog, mint a mindenség terében elejtett orsó, a saját tengelye körül, s igy pillanatnyi nyugvás sem állván be, a fényképezési kisérlet nem sikerült. Hogy mily be-

cses adalék lett volna ez albumainkhoz, könnyen elgondolhatni.

Már-már a felhőkön tul is annyira emelkednek, hogy azok részletei elmosódnak; a lég hőfoka alászáll, hideget kezdenek érezni, Glaisher keztyűt huz, Coxwell nem hozott magával. A légnyomás és a hőfok észleléstől megmaradt időt egyéb nem vevén igénybe, elöveszik a galambokat — sok tudományos kisérlet szerencsétlen áldozatait — a kosárból kitartván eleresztik az elsőt, ez szárnyait kiterjeszti, de a lég annyira ritka volt, hogy repülni nem birt, mint egy darab papir esett le a légtenger feneke felé. Egy másikat közel egy mérföldnyi magasságban (a mienket értve) eresztettek utnak, ez jobban összeszedte magát, s nagy körökben repült tetemes erőmegfeszitéssel s egyszer-egyszer nagyot haladva lefelé.

Egy és negyed (geogr.) mérföldnyi magasságban már az ember létezhetésének határához közeledtek. Glaisher azon veszi magát észre, hogy a barometer-állást nem birja leolvasni; szemeit dörzsölte, nem használt; szemüvegét vette elő, nem segitett. Most egyéb tudományos szereit nézte, de azokon sem vett ki semmit, sőt zsebórája mutatóját sem birta látni. Most Coxwellt, ki a kosár fölött a karikában volt elfoglalva, kérte, hogy jönne segitségére. Igenis, mondá ez, mihelyt itt fönn elkészültem. Ez alatt látása mindinkább homályosodott, ereje fogyott, meg-megrázta magát, s kezeit dörzsölte, de mind hasztalan. Karjai leestek, feje oldalra dőlt, végre elalélt.

Mindaddig, mig a léghajó a legnagyobb magasságban, mi közel $1\frac{1}{2}$ mérföldet tett— időzött, Glaisher alélva maradt, mi az álomnak azon neme volt, melyben az érzékek müködése megszünt, az egy hallást kivéve. Glaisher mindent hallott a mit később mondott neki Coxwell, de nem felelhetett reá, nem birván szemeit felnyitni, szólani, vagy mozdulni.

Ilyen a kisérletezők szenvedélye, midőn közel vélik magukat az elmében forgatott eredményhez; itt az életveszély nem jö szóba; a jelszó: előre, ha csak egy lábbal is, mert itt minden láb előre — uj nyereség, uj diadal! Egész tiz perczig egyedül hajózott Coxwell, sőt még roszabban mint egyedül, mert barátját élettelenül látta maga mellett feküdni, 35 ezer lábnyi magasságban emberi segédkéz fölött! Valóban rendkivüli tiz percz volt ez, ha magunkat belegondoljuk: magára hagyatva, minden bajtárs nélkül, intézkedni a határtalan térségben, a hol az egyszer nem volt átvitt értelemben mondva „egyedül állok a világon," s egyetlen egy fejnek kellett gondolkodni a végtelen ürben! Csaknem a végletéig mentek a vakmerőségnek, Coxwell magán is érezte az elfogultságot, s belejött azon állapot elejébe, mely Glaisher gyengébb testalkotásán hamarább vett erőt. Meggondolta magát s elhatározta fölebb nem menni, hanem gázt kieresztvén lefelé indulni. Ha e határozattal csak egy perczig késik, ő is aléltan hever a kosár fenekén érzéketlen barátja oldalán, s ekkor egy léghajó tétovázik vala a légnek iszonyu magasságában kormányos nélkül, magával vivén két holt tetemet, s tán kiállva oly viharokat s hajótörési vészeket, melyek természetéről a föld felületén tett kisérleteink után távol sincs fogalmunk.

Azonban keze el volt fagyva, s ezt csak akkor vette észre a mint a szelepnyitásra akarta használni, de ébren volt a lélek s a fogaknak kellett e szolgálatot megtenni. Szájával huzta meg a szelep kötelét, s tartotta mig csak azt nem látta, hogy a hajó nem megy többé fel, sőt ellenkezőleg lefelé indul. Ez által két ember-élet lőn megmentve, mert leérvén azon rétegbe, melyben Glaisher elalélt volt, ez ujra magához jött: felnyitotta szemeit, látta a viharedzett léghajóst, a szereket, előbb homályosan, majd aztán tisztán, s minden visszatért az előbbi kerékvágásba; s az ember mármost tudja, hogy physikai alkotásánál fogva, menynyire szabad megközelíteni az égi testeket, s hol a határ, melyen túl az élet feltétei megszünnek.

Ezen vállalat az emberi történelem legnevezetesb eseményei közé sorozandó, méltán nyer az helyet a hadviselet, a politika vagy feltalálás legnevezetesb forduló pontokat képező mozzanatai közt. Átalában saját természetü azon bátorság, melylyel a tudomány emberei vannak felruházva; bátornak lenni társaságban, más bátrak buzdítása által istápoltatni: tán könnyebb dolog, mint magára hagyatva mutatni e lélekerősséget. A tudomány embere egyedül küzd a természet tétlensége ellen, s hódoltatja akaratának a teremtéskor kerékvágásba tett erőket. Neki senki sem kiált győzelmet, senki nem harsogtat trombitákat, senki nem lobogtat zászlókat. Egész csendesen, de mégis határozottan és szenvedélylyel száll szembe a látatlan erőkkel; a gázzal, mely belehelve vagy elpuffanva bizonyos halált hoz, a tudományszomjas tanuló meg az igazság feltalálásáért lángoló bölcsész lelkületével tesz kisérletet. Gay-Lussac és fiatal dolgozó társa Liebig, azon durranó vegyek természetét tanulmányozták, melyek közül egy, a mint egy vegyész belőle a másiknak küld — s a postán a dobosz felnyittatik vala, nem csak a jelenlevőket mind megölte, hanem még a szoba falait is szétvetette. Humphry Davy azon elszántsága, melynél fogva egy ismeretlen légnemet magába szívott, hogy hatását a szervezetre kiismerje, nem mindennapi; Gehlen, egy fiatal német vegyész lelki ereje pedig bámulatos, ő egy ismeretlen, de mérges gázt lehelt be, melynek következtében menthetlenül elveszett, de magából a halálból is tanulmányt csinált, a hatást mindaddig jegyezvén vagy mondogatván, mig szemei örökre be nem csukódtak; a lélek az akarat parancsa szerint müködött, mig lángja ki nem aludt. Egy fiatal természetbuvárnak, kivel mult oktoberben kellemes napokat töltöttem Cambridge-ben, nehány hét előtt mint megholtnak arczképét hozta az „Illustrated London News," azon megjegyzéssel, hogy tudo-

mányszomjas lelke vakmerő elszántságának lett áldozatja. Ő ugyanis Nyugat-Indiába visszamenvén, előbbi foglalkozását, a tengeri állatok életmódját kifürkészni, a Londonból magával vitt ujabb bukó készülékkel ujra elővette, s azokkal nagyobb mélységekre vállalkozott. Egyszer a hajóban váró barátai megsokallották időzését a tenger fenekén, jelt adnak, de nem viszonoztatik, hanem ugyanakkor egy holt tetemet látnak a vizen uszni, mi a történteket szomoruan világosította fel.

E példákat szaporítani lehetne. De elég legyen azzal végezni, hogy Gleisher és léghajósa Coxwell neve örökítve van, mert ők is fényesen megmutatták, hogy a tudomány mily lángra gyujthatja a kebelt s mily bátorságot önthet a lélekbe. Ha, miként a költő mondja, háromszorosan vértezett mell kellett ahhoz, hogy valaki első lódítsa a hajót a tengerre, valóban nem kevesebbre volt szüksége annak, a ki először lebegett a föld fölött a mi mértékünk szerint másfél mérföldnyi magasságban.

A költészet és a tudomány a magas regiókra nézve szerencsétlenségre nem értenek egyet. Amaz tüzes elragadtatással mutat fel mint a dicsőség és fény honára, hova a vitézség és nagyság fog eljutni; mindent boldognak mond, mi az éggel van összekötve; a tudomány ellenben az ő öt érzékével vizsgálja a felső téreket, s egyszerüen jelenti, hogy ott igen hideg van, lélegzeni nehéz, a fej elkábul, a látás elhomályosodik, az öntudat lassanként elvesz, s végre elalél az ember. *) Még magok a madarak sem birnak ugyanazon égben röpülni, mely a költők szerint az ő hazájok. A költő alólról tekint fel s igy csinál játszi fogalmat róla, mig a tudomány felemelkedik a magasság szintjére s ott vizsgálja. Az ég a költőnél jelkép, a tudománynak tény. Azonban meg van az igazság mind a két nézletben, csak a kiindulási pont az, a mely az eltérést okozza.

SZABÓ JÓZSEF.

*) Többnyire a költő is igy jár vele, ha test és lényeg nélküli phantomok szárnyán kapaszkodik az alaktalan ürbe. *Szerk.*

A THEA.

(Heinetől.)

A luccai fürdőn, ugy van, ismét a luccai fürdőn történt, a mit el akarok beszélni.

Ne ijedj meg, jámbor olvasóm; nem lesz benne politika, csak philosophia vagy is inkább philosophiai morál, melyet te kedvelsz. Valóban az nagyon jó politika töled, ha a politikáról nem akarsz hallani, mert csak kellemetlent kellene hallanod. Barátaim jogosan nehezteltek reám azért, hogy az utóbbi években majdnem kizáróan politikával foglalkoztam, sőt még politikai könyveket is adtam ki. „Mi nem olvastuk ugyan könyveidet — hallottam jobbra balra — hanem már az is aggaszt bennünket, hogy Németországon ilyesmik jelennek meg, Németországon, a philosophia és költészet hazájában. Ha nem akarsz velünk álmodozni, legalább ne költs fel édes álmainkból. Hagyj békét a politikának, ne pazarold reá azt a sok szép időt, ne hanyagold el szép tehetségedet, mennyi szerelmi dalt, tragédiát, beszélyt irhatnál azalatt, fogj bele, hadd halljuk műnézetedet, hadd halljunk egy-egy jó philosophiai morált.“

Legyen, tehát én is, mint a többiek, nyugodtan lehajtom fejem az álmodozás párnájára s elmondom történetkémet. A philosophiai morált, mely alapjául szolgálna, e következő mondatban fejezhetni ki: gyakran válhatunk nevetségessé, a nélkül, hogy legkevésbbé is hibásak volnánk. Tulajdonkép az egyes első személyben kellene beszélnem, no jól van, kedves olvasóm, legyen, de kérlek szépen ne fakadj hahotára, ha mondom, hogy nem vagyok hibás. Mert vajon hibám-e az, hogy jó izlésem van s nagyon kedvelem a jó theát? Hálás ember vagyok, s midőn a luccai fürdőn voltam, folyvást dicsértem házi gazdámat, a ki nekem oly jó theát adott, a minőt még soha sem ittam.

Ezt a dicsériádat sokszor elzengtem lady Woolennél is, ki ugyanazon házban volt szállva, melyben én; e derék hölgy nagyon csodálkozott rajta, annyival inkább, mert ő, a mint panaszolta, minden könyörgése mellett sem tudott jó theát kapni házi gazdánktól, s épen azért kénytelen volt Livornóból gyors postán hozatni magának egy kis valódi jót.

— De aztán ez valóban mennyei is — tevé hozzá istenien mosolyogva.

— Milady — válaszoltam — fogadni mernék, hogy az enyém sokkal jobb.

Elég az hozzája, theára híttam meg a ladyt s mindazon hölgyeket, a kik történetből akkor nála voltak. Mindnyájan megigérték, hogy másnap hat órakor pontosan megjelennek azon a kies dombocskán, hol oly meghitten lehet együtt ülni s letekinteni a völgynyilásba.

Elmult hat óra, el félhét is; az est árnyai, mint fekete kigyók, tekergőztek a hegyek lábaira, az illatos erdők mind vágyakozóbban sohajtoztak, a madarak mind sürgetőbben csevegtek, de a thea még sem jött. A napsugarak már csak a hegyek tetejét világiták, s én figyelmeztettem a hölgyeket, hogy a nap mily vontatva búcsuzik, láthatni rajta, mennyire sajnál megválni az ő naptársnőitől.

Ez jól volt mondva, de a thea még sem érkezett.

Elvégre megérkezett házi gazdánk, sajnálkozva, sohajtozva, és kérdezte: nem parancsolnánk-e thea helyett sorbettet.

— Theát, theát! — kiáltók mindnyájan egyzerre.

— S épen abból — tevém hozzá — melyből aponként iszom.

— Abból, excellentiás uram? Lehetlen.

— Miért lehetlen? — kiáltottam boszusan.

Házi gazdánk mind zavartabb lőn, előbb agyogott, aztán elakadt, végre hosszas küzdelem tán vallani kezdett — és meg lőn fejtve a szörnyü talány.

Tudniillik házi gazdánk jól értett azon ismeretes müvészethez, hogyan kell a már egyszer leöltött theaedényt ismét megtölteni kitünően jó meleg vizzel, s az a thea, mely nekem oly jól izlett, melylyel annyit dicsekedtem, nem volt más, mint mindannyiszori uj ráöntése azon theának, melyet akótársam, lady Woolen, magának Livornóból ozatott volt.

A luccai hegyek és erdők rendkivül jól tudak viszhangzani, s kivált a hölgyek kaczaját zászzorosan ismétlik.

—g.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

„**Asszonyélet.** Költemények *Johanná*-tól" Frauenleben. Gedichte von Johanna), ily czim latt jelent meg közelebb egy versgyüjtemény Berlinben (Dunkernél). A „Volkszeitung" főczikeinek irója, Bernstein, igen meleg szavakkal jánlja, s mint az alább következő mutatvány anusitja, nem is érdemetlenül. Bernstein vette rá koros hölgyet, ki már a nagyanyai örömöket is negélte, hogy, részint még ifju korából való, köleményeinek ezt a válogatott füzérét nyilvánosság lé bocsássa. Ezek majd mind a női és anyai élet ülönböző állapotjaira vonatkoznak, s ha e szerint kör, tárgyainál fogva, szüknek mondható: más észt el kell ismerni, hogy e kört a szerző meleg rzelme, gyors elevenséggel dobogó szive teljesen etölti. Olvasóink közt az anyák kedvesen veszik alán az itt következő fordítást, melyen azonban nár látszik a fordító vaskosabb keze:

Anyagond.

Beszedem szép gyölcsom a fehéritőrül,
Magam én azt fontam, s nyüttem vala tőrül. —
Mikor a mosolygó kék ibolyát szedtem,
Mikor a takácshoz fonalát elvittem:
Kinek ez? nem tudtam előre.

Most már tudom: angyal, itt e szerény lakban,
Angyal jelenik meg, csecsemő alakban,
Gyolcsom neki pólya, takaró lepel lesz,
Ugy szoritom hévvel dobogó szivemhez,
Szerelemtől megteljesülve.

Oly csendes, oly néma itt benn a jelenség;
Magam magam előtt vagyok immár szentség,
Mert bennem lakozik ama szentek szente:
Egy lény, kit az isten életre teremte;
Magam' ővele többre becsülöm.

Jer hát, puha gyolcsom — ládd mily nagy örömre
Tartottalak eddig, — jer ide, ölemre!
Most szabni akarlak, oly örömest varrlak
Reggel idején már s az esteli fénynyel, —
Munkát egyesítve reménynyel.

(Németből) *A. J.*

Feuillet Octáv beköszöntése. — A franczia akadémia legújabb időkig a költők közül csak a lyrai és drámairókat választotta tagjaiul. Bármi fényes nevü regényirók voltak Francziaországban már régebbi idők óta, csak nem régiben vétetett föl egy regényiró Európa legnagyobb tekintélyü tudományos intézetének tagjai közé. Feuillet Octáv a második regényiró, ki megválasztaték. Ez évben történt a választás, s beköszöntő beszédét mult hó 26-kán tartotta, azon nyilvános ülések egyikében, melyeken a legfelsőbb és legmüveltebb köröknek megjelenni hagyományos, mintegy nemzeti szokás. Az idén is teljes tele volt válogatott közönséggel a gyülésterem. Megjelent a *franczia császárné* és *Mathilde* herczegnő is, mindkettő igen egyszerü öltözetben.

Feuillet, beköszöntőjében, különösen azt emelte ki, hogy az akadémia regényirókat is választván tagjaiul, kimutatja, hogy elismeri a regényirodalom fontosságát az irodalomban.

„A regény életerejét, ugy mond, bizonyitják érdemei, sőt visszaélései is, a nemzet minden osztályabeli közönség élénk egyetértése, századunk eszméire és erkölcseire való szembetünő hatása: irodalmunkban bebizonyitá, hogy a haza dicsőségét emelheti; erkölcsi tekintetben pedig, hogy jót tehet vagy árthat. Ezért látták önök, uraim, jónak, hogy az irodalomnak többi, legnagyobb nevek által dicsőitett ágai, és e között a tisztelet solidaritása álljon be, hogy családot, traditiokat és jogokat adjanak, melyek maga megbecsülésére kötelezik."

Feuillet Octáv követvén az Akadémia azon hagyományos szokását, mely szerint az uj tag beköszöntője mindig azon elhunyt jelesnek élet- és jellemrajza, kinek helyébe lép, *Scribe* Jenő jellemzését adja, kinek székére választaték meg.

Scribe munkái bejárták egész Európát s a magyar közönségnél nagy hatással adattak elő mindig. Ismerünk annyit vigjátékaiból, hogy az iró csaknem honosnak tünjék fel közöttünk, s szelleméről eleven kép legyen emlékezetünkben. Azért részletes jellemzését nem adjuk Feuillet után, — csak egy-két helyet, mely a jellemzés fénypontja.

„Soha sem uralkodott talán egy-egy drámairó teljesebben korának közönségén, s e közönség soha sem szerette jobban uralkodóját, mint Scribe-ben. Scribe igy fejté meg fiatal pályatársainak müvészete titkát: „A közönség azért szeret engem, ugy mond, mivel mindig gondom van rá, hogy be legyen avatva gondolatomba; a közönség

mindig érti vigjátékom titkát; kezébe adom a szálakat, melyek mozgásba hozzák a drámai személyeket; ismeri a meglepetéseket, melyeket fentartok számára, s azt hiszi, hogy maga találta ki — egy szóval dolgozótársammá teszem a közönséget; azt képzeli, velem készíti a művet, s természetes, hogy megtapsolja." — Azonban, mond Feuillet, bármi érdekes tanulságot foglal magában a fennebbi szellemdús megjegyzés, nem kielégitő. Hogy Scribe művei tetszettek, azt az iró tehetségének kell tulajdonítnunk, de hogy művei iránt a részvét s mondhatni gyöngéd szeretet oly mértékben nyilatkozott, másként kell megfejtenünk. El tudta bájolni a képzeletet, a nélkül hogy kirivó szineket használt volna, tudta érinteni a szivet, s még sem rázta meg erős szenvedélyekkel, tudta mulattatni a közönséget, a nélkül hogy rontotta volna. Ebben állott Scribe művészetének legnagyobb érdeme. Minő mosolygó, ragyogó, vigasztaló világba helyezi e bizalmas költő a nézőt! Mihelyt fölhuzzák a függönyt s a jelenet elkezdődik, e varázs elbüvöl: most egy korcsma előtti kerítés, melyből a fiatal katona dalolva jön ki, majd egy park zuga, melyen egy fehérbe öltözött leány halad által; majd egy nyári salon, hol egy husz éves fiatal özvegy ábrándozik, vagy egy nagymama, ki alig harmincz éves; . . . mert e tündér világban, mintha csak egyetlen egy évszak volna, a nyár, s egyetlen életkor, az ifjuság! Csoda-e, hogy oly igen szereti az ember beleélni magát? — De e tündérországnál jobban elbájol a nép, mely lakja. Nagyon becsületes emberek azok, s jellemző, hogy mindazon személyek közt, melyeket Scribe gazdag képzelete teremtett, alig lehet találni határozott vonásokban a vigjáték egyik leghagyományosabb s látszatra legnélkülözhetlenebb typusát: — az árulót. Tolla, és mondhatjuk, szive mindig idegenkedett ezt, valamint az emberi természet gyülöletesebb oldalait feltüntetni. Minden személyeiben meg van az optimismus: vannak különösségeik, tévedéseik, de nincsen bünök. A fiatal embereknek, kiket szinre hoz, leggonoszabb bünök, a mi legkönnyebben megbocsátható, maga fiatalságuk; fiatal lyányai őszintén naivok; özvegyei alig kaczérok; katonáinak szive valódi gyöngy s parasztjai mind kiszolgált katonák; diplomatái derült férfiak, tőzsérei nagylelkűek, miniszterei Moecenasok. Scribenek e jó indulatúsága nem zárja ki az itéletnek se élességét, se emelkedettségét, se helyes voltát. Alakjai, ha szelidítve vannak is, meglepnek hüségökkel."

Itt azonban nem követjük tovább Feuillet Octávot. A fenebbi jellemzés Scriberől egészen való; de nem helyeseljük a belőle vont következtetést, mely szerint a vigjáték ezen Scribe-féle erkölcsi optimismussal javit legsikeresebben. — Javíthat ugyan ez is, mint minden kellemes érzés; de Scribe érdemei annyival nagyobbak, minél sikamlósabb a költészet azon faja, melynek mestere volt. A költő nagy volt, de költészetének faja nem érdemel magasztalást. Tőle csak egy lépés van az epicureusmusig, azon erkölcsi tartalék nélkül való könnyelmüségig, melyben a jó kedvnek, fiatalságnak mindent megbocsát a néző. A vigjáték könnyen megy addig ez úton, hogy legyezi a gyöngeségeket az egyénekben, hizeleg a divat és szokás előitéleteinek, a helyett, hogy kigunyoltatná, a mi pedig valódi föladata, — a mit nem épen a moral, hanem maga a comicum s a vigjátékbeli igazságszolgáltatás követel. — Scribe példa rá, hogy egy valódi tehetség *egyéniségéhez* idomítván a költői fajokat, mennyire divattá válik abban keresni a formát is, a mi tulajdonkép egyéni volt. S Scribe annyival nagyobb hatással volt e részben, mivel valódi franczia szellemü iró — az az a nemzeti jellem egyik oldalát hiven tükrözik művei. E részben halljuk ismét Feuillet Octávot.

„Hogy Scribe Francziaországban és Francziaországon kivül oly nagy tetszést nyerjen, volt egy mindenható erénye: franczia, tiszta franczia vér volt. Bármi termékeny, egyátalában semmit sem vesz át külföldről. Művei alapja és alakja, az átlátszó tisztaság, az élénk s kissé könnyed fölfogás s az inkább kellemdús és könnyű, mint mély érzelmek, a mindig éles, de soha sem vérzésig sebző satyra, a mindig nyilt nemesszivüség, a bő leleményesség, a párbeszéd rohama, mind a leghitelesebb és vonzóbb franczia tulajdonok."

Scribe a magánéletben is olyan ember volt, minőnek müveiből ismerjük. Nemes szivü, vonzó és jóltevő. Gazdagságából, melyet irodalmi munkájával szerzett, számos szükölködő részesült segélyben. — Megemlíti Feuillet, hogy a politikában is, bár mély részvétet érzett a trónról lelépett dynastia iránt, később, midőn látta, hogy Napoleon a nemzetet ismét nagygyá, hatalmassá tette, meghajolt ez erős kéz előtt. Aztán igy folytatja Feuillet:

„Ez érzelmek még jobban erősödtek az ő franczia szivében, midőn a trónon üdvözölheté a fejedelmi jótékonyságot fejedelmi bájjal egyesítő uralkodónőt, kit mintha magát is e nagy és lovagias nemzet szabad szavazata választott és koronázott volna meg." Feuillet hozzáteszi, hogy maga is osztozik Scribe érzelmeiben, min épen nem csodálkozunk, mert hogyan szólhatna máskép a császári udvar egyik leginkább kitüntetett költője.

NEMZETI SZINHÁZ.

(April elején.)

Gritti. Szomorújáték 5 felv. Szigligetitől. Bartók Klementina kisasszony az anya szerepében lépett fel, mint olyan, ki első kisérletét teszi. Megvalljuk őszintén, hogy első kisérletet nagy szerepben épen oly kevéssé kedvelünk, mint tanácsolunk. Még ott is, hol szinészi conservatorium van, nagyon rendkivüli és sebesen fejlődő tehetség legyen az, ki egyszerre a legnagyobbszerü

szerepekben lép föl. Hát nálunk, hol a leggondosabb előkészület is csak nagyon hiányos és egyoldalu lehet! Mi jobbnak tartjuk, ha a kezdő színész vagy színésznő némi tájékozó előkészület után, kis szerepekben teszi első kisérleteit, s fokozatos gyakorlat mellett folytatja tanulmányait. E módszert, kivált nálunk, sok ok és kürölmény támogatja. A szinpadi és közönség előtti gyakorlat többet ér mindennél, ha a kezdő folyvást figyelemmel kiséri a közönséget, önmagát s fejteni igyekszik tehetségét. Egy pár kis szerepben, ha jól megtanul mozogni vagy csak állani is, már nagy tanulmányt tett. A kisebb szerepeket könnyebben és teljesebben feldolgozhatja, s ha némi sikert vív ki, mintegy magától fejlik tehetsége, fokozatos örömben és haladásban, mi mind az ő kedélyére, mind a közönségre a legjobb hatással van. A nagy szerep nagy tehetségü kezdőnek is ritkán sikerül, nem is emlitve, hogy vannak lassan fejlődő tehetségek. A sikertelenség vagy félsiker, hamar lehangolja a kezdő színészt, s mi annyira veszélyes, könnyen elégületlenné teszi — nem magával, mi nem volna nagy baj, hanem az egész világgal. Az ilyen mindjárt a félreismert lángész szerepét játszja, s azt hiszi, hogy a nagy dicsvágy annyi, mint kifejlett nagy tehetség, kész művészet, mi pedig, legalább egyelőre, nagy hátrányára van tehetsége fejlődésének. Még nagy tehetségü kezdő színész is könnyen csalódik azon szerepkörben, melyet magának választott s csak sikertelen küzdelmek után fedezi föl valódi hivatását. Bármily tehetségü színész, kisebb szerepekben kezdve pályáját, e veszélyeknek és csalódásoknak sokkal kevésbbé van kitéve; semmit sem koczkáztat vagy játszik el. Ha nagy jövője van, biztosabban közeledik feléje, ha a sors szerényebb kört mutatott ki számára, könnyebben beléje találja magát, jobban megfelel neki. S vajon van-e művészet, melyen másod és harmad rangu művészekre nagyobb szükség legyen, mint épen a színészin?

Ez általános nézetek semmire sem illenek inkább, mint Bartók kisasszony első föllépтére. Nem mondhatni, hogy őt a természet pazarul áldotta meg, bár nem volt hozzá épen mostoha. Jó szinpadi alak, hangja nem igen kellemes vagy nagyterjedelmü, arcza sem kiválón kifejező, de mindkettő olyan, mely nem teszi alkalmatlanná a szinésznői pályára. Mint halljuk már egy év óta tanul, s ime alig tudott többre menni, mint fennakadás nélkül elmondani szerepét. Az érzések és indulatok árnyalatairól nála még szó se lehet; az öröm és fájdalom egypár stereotyp kifejezése mindaz, mit művészetkép nyujtani képes. Szavalata a hangnak egyhangu felemelése és leeresztéséből áll; állásában mozdulataiban semmi kifejezés és biztosság. Ha ezelőtt nehány hónappal egypár jelentéktelen szerepben lépett volna föl, s ugy próbálkozott volna meg némi jelentékenyebbel, de akkor sem ily nagygyal, inkább itélhetnénk tehetségéről. Most, ha e nagy szerepből itélnők meg őt, könnyen igazságtalanná válhatnánk, mert meg kellene tagadnunk tőle a tehetséget, s legfeljebb csak szorgalmát dicsérhetnők meg. Neki *lehet* tehetsége, s talán jó színésznő is válhalik belőle, de ha folyvást ily nagy szerepeket játszik, bajosan fog boldogulni.

Couqui Claudina k. a. vendégszereplése. E kitünő müvésznőt nem előzvén meg épen világhir, némi elfogultsággal kelle megküzdenie. Azonban mindjárt első föllépтével meghódította a sziveket. Azóta mind emelkedőben a tetszés s ugy látszik, hogy sokkal mélyebb hatást tett közönségünkre, mint a hogy rendesen a tánczosnők szoktak. Mind ezzel nem akarunk valami hallatlant mondani. Megengedjük, hogy ama hires művésznők, kik 10—15 év alatt nemzeti szinpadunkon szerepeltek egy s más tekintetben felülmulták Couquit, de nem hiszszük, hogy közülök bármelyik jobban értett volna nálánál ahhoz, hogyan kell eszméket, érzéseket, szóval egy egész drámai cselekvényt kifejezni táncz, mozdulat és arczjáték által.

Talán némelyek mosolyogni fognak, hogy mi a balletben is drámai felindulást keresünk s tánczosnőt színésznői oldalról méltánylunk. Tulajdonkép nekünk volna okunk mosolyogni azokon, kik a balletet nem tartják egyébnek, mint jelenetekre osztott bálnak vagy pusztán a legnehezebb tánczképletek mutatványának. A balletnek is drámai cselekvényt kell kifejezni, a különbség a dráma és ballet közt leginkább csak az, hogy ez utóbbi szó helyett zene kiséretében táncz, arcz- és tagjáték által fejezi ki az emberi szenvedélyeket. A balletszerző oly mesét keres s oly jelenetekből alkotja össze a cselekvényt, melyeket táncz, tag- és arczjáték által könnyen megértethetni. A zene, táncz, arcz- és tagjáték öszhangzata a cselekvénynyel alkotja a valódi balletet, minélfogva a ballettánczosnő művészetét egy jó részben az határozza meg, vajon képes-e a lélekállapotokat bájjal és jellemzőn kifejezni. A legszebb táncz, a legbájosb mozdulat csak félértékü a balletben, ha nem a kivánt eszme és érzés kifejezése. Innen magyarázhatni meg, hogy Elsler soha sem volt képes egészen felülmulni az első Taglionit, ki a balletben az arcz- és a tagjátékra, szóval a drámai kifejezésre, annyi súlyt fektetett.

E szempontból kiváló méltánylatot érdemel vendégmüvésznőnk. Mozgékony izmú arczával az érzések legfinomabb árnyalatait is kifejezi. Mozdulata, táncza, mindig összehangzik a helyzet lélekállapotával, jellemző bájjal fejezi ki a különböző érzéseket, mi csak akkor romlik meg egy kissé, midőn nyaktörő képleteket rajzol elénkbe, mi az ujabb időben annyira divatossá lett s árt a jó balletnek. Természetesen ilyenkor a testi megerőltetés erőt vesz az arczon a lélek kifejezésén. Azonban dicséretére mondhatjuk, hogy az ilyesmi

sokkal ritkább nála, mint más tánczosnőknél. Már négyszer lépett föl, „Gizella“ és „Szerelmes ördög“ czimü balletekben, mindkettőben kétszer. E balletek, melyek a jobbak közé tartoznak, eddig is adattak szinpadunkon, de senki se tudott adni nekik annyi plasztikai érthetőséget, a megszólalásig hü kifejezést, mint Couqui. Mi szépen halt meg, mint Gizella, hiven a természethez, de a szép formák határai közt, semminemü materialistikus eszközt nem használva, s midőn villivé változva tánczolta körül kedvesét s tőle búcsúzva szállt vissza sirjába, mily jellemző bájjal fejezte ki a szerelmet, mely a sirban sem hamvadhat el. A Szerelmes ördögben még jelesb volt. Élénken éreztette velünk a démonit, ujabb meg ujabb változatban, a cselekvény fejlődése szerint. A pajkosság és ellágyulás, a féltékenység és boszu, a csáb és harag számos árnyalatban elevenedtek meg arczán, tánczán, mozdulataiban. A végjelenetet pedig, midőn leküzdve magát, egész kedélyében átváltozik s démonból angyallá lesz, annyi erővel adta, hogy játéka kitünő szinésznők játékával is versenyzett.

Sajnáljuk, hogy negyedik előadása nem volt oly látogatott, mint a három első. A kevesebb közönség nem hangolta le a művésznőt; Gizella most még inkább sikerült neki, mint először s a közönség nem szünt meg tapsolni. Méltánylatunkkal nem izgatni akarunk a ballet mellett szinházunknál; a nemzeti szinház főczéljának nincs köze a ballettel, pénzünk sincs elég, hogy megbirhassuk, de mindig jól esik méltányolnunk a kitünő művésznöket, kivált oly oldalról, melyet nálunk nem vesznek eléggé figyelembe.

GY. P.

KÖVÉR LAJOS.

Irodalmunknak nem csak régibb bajnokai kezdenek kidülni, a halál nem kiméli az ifjabbakat sem. Kövér Lajos, a még ifju és erős férfiu, nincs többé. Egy sebesen fejlődő agy-hagymáz e hó 11-én éjjeli 11—12 óra között véget vetett életének. Egy pár hónap mulva épen tiz éve lesz, hogy először adták első vigjátékát a nemzeti szinházban, mely előtt e hó 14-én a résztvevő közönség nagy tömege kisérte hült tetemeit a kerepesi ut melletti temetőbe. — Mi mulékony az emberi élet, s hány irónkat ragadta el már a halál csaknem pályája kezdetén!

Kövér Lajos 1825-ben született Ráthóton Temesmegyében; iskoláit Aradon, Nagy-Váradon és Pesten végezve megyei szolgálatba lépett s élénk részt vett az ellenzék küzdelmeiben. A forradalom után, mint besorozott közkatona, szolgált Olaszországban, honnan csak 1851-ben térhetett haza. 1853 ban lépett a drámairói pályára „Este és reggel“ czimü vigjátékával s mindjárt figyelmet keltett maga iránt. Azóta majd minden évben egy pár uj művel adta jelét fejlődő tehetségének, melyek nagy részt hatással adattak s 1860 ban összegyüjtve három kötetben meg is jelentek. Irói pályájának ugy szólva első korszakában vesztettük el őt. Nem mindennapi leleményessége s technikai készsége még csak ezután nyerte volna meg a mélyebb tartalmat. A magyar vigjáték múzsája nem csak azt gyászolja benne a mit adott, hanem azt is, mit jövője oly biztosan igért. Az utóbbi években keveset irt ugyan s utolsó műve némi hanyatlásra mutat, de ennek okát nem tehetsége gyöngülésében kell keresnünk, hanem azon szerencsétlen körülményben, mely őt a politikai journalista pályára sodorta. Költőink közt talán ő volt legkevésbé hivatva a napi politika küzdelmeire. Ellenkezett ez kedélyével, hajlamaival, sőt szoros értelemben vett tanulmányaival is. E lépését drágán fizette meg. Uj pályája nem termett örömöt számára, csak bajt és gondot. Előbb a „Trombitát“ szerkesztette, később a „Jövőt“ s mindkét lap fölemésztette életkedve és vagyona jó részét. Az ezekből folyó elégületlenség, gond és bú nem voltak minden befolyás nélkül betegségére. Ily körülmények közt élhetett-e múzsájának, dolgozhatott-e annyi kedvvel, mint évekkel ezelőtt, midőn oly szeretettel csüggött a szinpadon és siker kisérte küzdelmeit?

Egy leánykát hagyott hátra. Özvegye, Komlóssy Ida, szinházunk egyik első szinésznője, vigasztalhatlan férje elvesztésén. Boldog családi életöket csak a halál zavarta meg. Nyugodjanak békén hamvai!

VEGYES.

— Az akadémia hétfői ülésében (apr. 13.) Pauler r. tag olvasta id. *Bartal* György értekezését: Plutarch macedoniai Nagy Sándora és az egykora scythák. E, Nagy Sándor viszonyát a scythákkal bőven és részletesen tárgyaló értekezésnek arra kelle szolgálnia, hogy Béla király Névtelenének kilétét és hitelességét támogassa, a mint ezt szerző már más dolgozatiban is megmutatni törekedett. Az által ugyan is, hogy Névtelenünk Arianusnak Nagy Sándorról irt munkájából vette Scythia leirását, következtet szerző a Névtelen korára és kilétére. — Utána *Hunfalvy* János vonta magára a közfigyelmet, ily czimü könyv ismertetése által: „Das Pflanzenleben der Donauländer.“ A honunkban huzamosb ideig lakott s azt jól ismerő idegen szerző a *Tiszaszabályozás, erdőpusztítás, vizlecsapolás égalji és a föld termékenységét ellenkezőre változtató káros következményeit* rajzolja *egész alföldünkre nézve*. Méltó bizony, hogy mind ez ismertetést egy magyar ember se hagyja olva-

satlan, mind magával az ismertetett munkával foglalkozzunk. Az akadémia közhelyesléssel fogadta a korszerü felolvasást: meg fog az jelenni a Budapesti Szemlében. Veleje oda megy ki, hogy a *szabályozás által megapadó légnyirkot, csatorna rendszer* behozatala, fák ültetése stb. *által kell idejében pótolnunk*, ha azt nem akarjuk, hogy dús alföldünk zahara pusztasággá váljék. Még egy pár, kisebb érdekü titkári jelentés volt s az ülés eloszlott.

— *Vörösmarty* Mihál minden munkái Ráth Mór kiadásában fognak megjelenni, mintegy nyolcz hónap alatt. — Tartalom: I. II. kötet: Életrajz Gyulai Páltól. Lyrai költemények; köztük kiadatlanok. III. IV. kötet; Epikai költemények. V—IX. kötet: Drámai költemények; köztük Shakespeare „Coriolan" és „Lear király" remekeinek forditásai. X. kötet: Beszélyek. XI. XII. kötet: Vegyes müvek; nyelv, irodalom, dramaturgia; ifjukori kisérletek, köztük kiadatlanok, töredékek, levelek. Minden egyes kötet végén: jegyzetek és variánsok. Megjelenési mód: Vörösmarty munkáiból folyó 1863-ki május havától kezdve minden 40 nap alatt 2 kötet fog megjelenni, úgy hogy a t. cz. előfizetők f. é. november végeig a teljes mü birtokában lesznek, mi a nyomda részéről szerződésileg biztositva van. Megrendelési feltételek: Az összes 12 kötet előfizetési ára 12 frtra igen jutányosan van szabva, mert 220 nyolczadrétü ívnek bolti ára szépirodalmi müveknél rendesen 20 22 forint szokott lenni. Kik a 12 forintnyi előfizetési összeget egyszerre küldik be, azoknak Vörösmarty művei bérmentve fognak elküldetni. A 12 frtnyi előfizetési összeg azonban 3 részletben is elfogadtatik, és ez esetben 4 frt junius 1-ig, 4 frt augustus 1-ig, és az utolsó 4 frt september 15-éig fizetendő le, illetőleg küldendő be Ráth Mór könyvkereskedésébe, a „Vastuskó"-hoz. Gyüjtőknek 10 példány után egy tiszteletpéldány jár, mely tiszteletpéldány akkor is követelhető, ha a 10 példány egyenkint küldetik be.

— *Hollósy* Kornélia, feledhetlen első énekesnőnk, visszaérkezett művészi körutjából, smint halljuk a lóversenyek alkalmával jótékony czélokra fog föllépni egy pár hangversenyben. ömmel tudatjuk, hogy a tisztelt művésznő különösen az irói segélyegylet es Kisfaludy-társaság javára fog adni egy hangversenyt.

* A pesti takarékpénztár apr. 11-ikén tartott gyülése „Fáy András" nevét viselő alapitvány tételét határzá el. Ez alapitvány 20,000 frtot teend s kamatjaiból vagy pályázat utján, vagy három évenkint az akadémia által méltónak itélendő megjelent eredeti tudományos munka szerzőjének 3000 frt tiszteletdij fog kiadatni. Örömmel jelentjük ez igazán magyar intézet ez ujabb hazafias határzatát. Ugyan ez ülésben 9200 frt utalványoztatott különnemü jótékony czélokra.

* A pest-budai zenészek és zenemükedvelők felhivást intéznek a Magyarhonban élő s működő zenészekhez és zenemükedvelőkhöz egy „zenész segélyző egylet" megalapitása ügyében. A csatlakozni kivánók felkéretnek, hogy nevöket az e czélra kibocsátott ivekre följegyezzék, s annak idejében tartandó s körlevél utján köztudomásra juttatandó megalakulási gyülésben részt venni sziveskedjenek. — Pártolásra méltó fölhivás!

* Halmágyi Sándor „Elv és előitélet" czimü egy kötetes social-politikai regényére hirdet előfizetést 1 forintjával. Jó lelkiismerettel ajánlhatjuk.

* Madách „Ember tragédiáját" a berlini „Magazin für Literatur des Auslandes" ismertetésre méltatja. Hát Ditze S., ugyane mü jeles forditója ez ideig sem akadt kiadóra?

* E hó 9-kén tették Békés-Gyulán Terényi Stummer Lajosnak, Békésvármegye kétizben — 1848-ban és 1861-ben, — volt alispánjának és országgyülési képviselőjének hült tetemeit örök nyugalomra. Legyen áldva emléke az igaz hazafinak.

* Midőn Villemain, Feuillet Octavot, mint uj akadémiai tagot, bemutatta a császárnak, ő felsége ugy nyilatkozott, hogy ő is fel fog lépni mint akad. jelölt, mihelyt „Julius Caesar életéről" irt müve meg fog jelenni. Kérdés melyik lesz jobban megtisztelve: az akadémia-e, hogy császári tagja van, vagy a császár, hogy a franczia akadémia tagja?

* Tömösváry László „Magyar fényképész" czimü kézikönyvet ad ki, mely a photographiának különösen vegytani oldalát tárgyalandja. Előfizetést elfogad a Gyógyszerészi hetilap szerkesztősége 3 forintjával. Aldunasor 3. sz. II. emelet 10 ajtó.

* Stéger nem sokára Pestre érkezik, s az igazgatóság reményli őt állandó tagul megnyerni, föltéve, hogy a művész követelései a szinház pénzerejéhez lesznek alkalmazva. Az igazgatóság tehetsége szerinti áldozattól nem fog visszarettenni. (Sz. L.)

*Kertész József ujonnan nyitott könyvnyomdájára hivja föl a közönség figyelmét. Nyomdai helyisége István herczeg szállodában a földunasoron. Eddigi nyomtatványai, mondhatni, nálunk még ritkán látott diszszel dicsekedhetnek.

* A „Szegedi H." egy Rákóczy N. nevü, szegedi születésü festőről emlékezik meg, a ki jelenleg Rómában tanulmányoz, és képei már is igen szép sikerről tanuskodnak.

* A „P. N." szerint hg. Czartoriszky levéltárában — Siemiavaban több Báthory- és Rákóczytól származó levél van, melyeknek közlésére, ha magyar tudományos férfiak ohajtanák, Lipinszky levéltárnok szivesen ajánlkozik.

— Mai számunkkal küldjük szét Gyöngyösi István arczképét.

UJ KÖNYVEK. *)

KÖZÜGYEKRŐL. Nemzetgazdászati ujabb dolgozatok. Irta *Lónyay* Menyhért. N8r. 360 l. Ára 2 ft. 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

GRÓF MONTE-CRISTO. Regény *Dumas* Sándortól. Forditotta *Sió*. Negyedik kötet, 297 l. Két füzetben. Ára egynek 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

TÁJÉKOZÁS a theologia mezején. Viszonzásul Filó Lajosnak „a feltámadás és spiritualismus" czimű müve, mint a halottaiból feltámadt scholastica legujabb termékére. Irta *Ballagi* Mór. *Második*, átdolgozott kiadás. 8r. 109 l. Ára 80 kr. (Osterlamm, Pest.)

RAJZOK nemzetünk multjából. (Történeti beszély-gyüjtemény.) Irta *Ábrai* Károly. 8r. 233 l. Ára 1 20 kr. (Osterlamm, Pest.)

Az erdélyhoni evangelico-reformatusok EGYHÁZI JOGTANA. Irta *Dózsa* Elek, jogtudor és tanár. N8r. XII. és 219 l. Ára 1 ft 60 kr. (Osterlamm, Pest.)

TISZTA ÉSZTAN. Irta *Kerkapoly Károly*. Első füzet. Ismerettan. Pápán (a ref. főtanoda bet.) N8r. 121 l. Ára 1 frt.

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME. Irta *Horváth Mihály*. Új dolgozat. Ötödik kötet. III. Károly trónraléptétől II. József haláláig. Pest (Heckenast). 8r. 355 l. Ára az 5. és 6-ik kötetnek 5 frt.

A MAGYAR EMBER KÖNYVTÁRA. *Pákh Albert* felügyelete alatt. Első kötet. Pest (Heckenast). 8r, 397 l. 4 kötet előfizetési ára 3 frt.

A MAGYAR ÉS ERDÉLYI MAGÁNJOG RENDSZERE. Irta dr. *Wenzel Gusztáv*. I. kötet. 3 füzet. Budán (ny. az egyet. nyomd.) N8r. XXIII és 513, — 689 l, (Vége az I. kötetnek).

A VÉRPAD TITKAI. Emlékiratai a hét nemzedéken keresztül Párisban hóhéroskodott Sanson családnak. IV. füzet. Pest (Lauffer és Stolp). 8r. 193 — 216 l. és II. kötet 1—38 l. Ára 30 kr.

KOMOLY KÖLTEMÉNYEK. Irta és kiadja *Petri József*. (Tolnamegyei Paksi szegény-ápolda javára.) Pest. (Ny. Noséda Gy.) 8r. 36 l.

SZABADSÁG, TEKINTÉLY ÉS EGYHÁZ. Korunk nagyjelentőségü kérdéseinek fejtegetése. *B. Ketteler Vilmos Manó* mainzi püspök német munkája után magyarra átdolgozta *Mennyei József*. Kalocsa (Nyom. Malatin és Holmayer) 8r. VIII. és 191 l. Ára 1 frt 20 kr.

A SPANYOL INQUISITIO s egyéb titkos társulatok titkai. Irta *Féréal M. V.* Az előszót és történeti jegyzeteket irta *Cuendas M.* Franczióból forditotta *Huszár Imre*. 1 füzet. Brünn (Karafiat.) N8r. 1—64. l. számos fametszetekkel. Ára 50 kr.

A RÓMAI IRODALOM TÖRTÉNETE. Gymnasiumi segédkönyv, *Kislaki Mór* által. Szeged (Burger). 8r. 4 és 76 l. Ára 40 kr.

A NŐLAIAK KARTHÁGÓBAN. Történeti dráma 3 felvonásban. Irta *Scharnek János*. Nagyszombat (Hoffmann). 8r. 64 l. Ára 40 kr.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

KÜLFÖLDIEK.

Robert Heller, LE TREMBLEMENT DE TERRE. Roman suivi de La fille du meunier. Imité du hongrois du *Baron Oetvos* (sic!) 2vols. Bruxelles (Lacroix). 32 r. Ára 2 1/2 frank.

GESCHICHTE DER PLASTIK von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart; dargestellt von *Dr. Wilhelm Lübke*. Mit Illustrationen. I. Hälfte. Leipzig. N8r. 1—400 l. Ára 3 tallér.

EGLANTINE. Schauspiel in vier Acten von *Eduard Mantner*. Wien und Leipzig. 8r. 144 l. Ára 2 ft.

DER DEUTSCHE KRIEG. Historischer Roman in drei Büchern von *Heinrich Laube*. I. Band. Leipzig. 8r. 270 l. Ára 2 tallér.

LA FILLE DE MOLIÉRE, comédie en un acte, en vers, par *M. Edouard Fournier*. Paris. N8r. 56 l. Ára 1 frank.

LES CHAMPS D' OR DE BENDIGO, par *Henry Perron d' Are*. Paris. 16r. 278 l. Ára 2 frank.

HISTOIRE DE LA PEINTURE au moyen âge, suivie de l' histoire de la gravure, du discours sur l' influence des arts du dessin, et du musée Olympique, par *T. B. Emèric David*, de l' Institut; avec une notice sur l' auteur par *P. Lacroix*. Paris. 18r. XXX. és 323 l. Ára 3 1/2 frank.

NYILT LEVELEZÉS.

J. G urnak. Közölni való. Szives üdvözlet érte.

K. J. urnak Adony. Nem használhatjuk részint hosszusága részint a nyelv nehézkes volta miatt.

TARTALOM.

Két angol regény. *W.* — Nem egyszerre hal meg az ember. *Medgyes L.* — A szinész neje. (Beszély.) *Udvardy V.* — Daliás idők. Harmadik ének. *Arany J.* — A léghajózás 1862. Angliában. *Szabó J.* — A thea. (Heinetől.) —g. — Külföldi szemle. — Nemzeti szinház. *Gy. P.* — Kövér Lajos. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllöi-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. APRILIS 26. 1863. 17. SZÁM.

ZRÍNYI A KÖLTŐ.

I.

Zrínyi Miklós nem csak korának legnagyobb emberei, hanem a legritkább tünemények közé tartozik, kikben a legfényesebb tulajdonok egyesűlnek csodálatra méltó vegyületben. Hazánk egyik legnagyobb költője s a tettek egyik legnagyobb embere; a jelennel elfoglalt gyakorlati ember s a jövőbe látó profétai szellem; a legerősebb meggyőződések és merész tervek mellett a józanság és mérséklet példánya korában; a csaták zajának és a magányba vonuló tanulmánynak egyaránt nagy kedvelője. E czim „Zrinyi a költő“, korántsem meríti ki se foglalkozását, se érdemeit, — csak azért választottam, mivel e nagyságnak csak ezen oldalára akarok ez uttal egy pillantást vetni. Azonban lehetlen nem érintenem egy-két főpontot, mely az egész jellemet illeti; — mert e férfiuban a fenebbi tulajdonok ritka öszhangzásban állanak, s költészete kapcsolatban áll élete tevékenységével, vágyaival és a gyakorlati férfiu érzületével.

Minden lelki tehetségei és cselekedetei egy czélra vannak irányozva első fiatalsága óta. A magyar hősiség ujra élesztése és a honvédelmi rendszer ujjáalakítása volt e czél, akkor midőn vallásfelekezeti viták izgatták a kedélyeket; egy nagy reformot sürget, midőn a jelszó a conserválás; a török elűzését tartja fő teendőnek, s e czélra az egyesitést, midőn mások az alkotmányosság és lelkiismeretbeli szabadság föntartására más oldalon nézik az ellenfelet. — Mindamellett hogy merész terve még nem talál egész egy pártra, hogy a korral némileg ellentétben látszik lenni, nagy tehetsége, a hadi tettek által kivívott első rendü tekintély s a személyes tulajdonok által nyert közszeretet mindkét pártnál, valószinűvé tették a külső sikert is, s ha egy sajnos véletlen életének véget nem vet negyvenhat éves korában, könnyen megérhette volna, hogy eszméi népszerűekké váljanak. Alig van benne kétség, hogy e férfiu élete képes volt volna más irányt adni a magyar nemzet történeteinek az 1683-iki török háborúkig. Ritkán is érte nagyobb veszteség hazánkat egyes emberben, mint 1664-ben, november 18-kán, midőn Zrínyi Miklós vadászat közben lelte halálát. Magyarországon elsiratta minden párt, s — a mi ritka eset magyar ember halálakor — a keresztyén Európa nagy része is csaknem magáénak vallotta a veszteséget. — Ha a maga kora nem értette még őt, csakhamar bekövetkeztek az események, melyek fényesen bizonyiták, hogy ő volt az, s nem kortársai, ki megérté a világesemények fejlésének logikáját: azt mondá, eljött az idő, hogy a török kiűzessék hazánkból, — a mi halála után husz évvel be is következett, midőn maga a török hivta ki sorsát. Ő ezen időre rendszeres magyar hadsereget akart előállitani, hogy elvitázhatlanul a mienk legyen a nagy

tény dicsősége, s minél zavartalanabb annak élvezése.

Zrínyi Miklóst hadi emberré tette már születése és terjedelmes birtokainak fekvése a török határszéleken; de lelkének a kénytelenségnél magasb rendű motivumokra volt szüksége. Költői lélek volt a szó legmagasabb értelmében. A szív hajlamain, az esetlegességen tul azon erkölcsi idealismusban találta erejét, mely mindenben nagy elveket választ a cselekvés indokául. — Ő azért fáradott, azért tanult, hogy jeles hadvezérré képezze magát, — s azért akart azzá válni, mert meg volt győződve, hogy azon idők szerint az a leghasznosabb és szükségesebb a hazára nézve. A magyar hadi dicsőségnek visszaadni hajdani ragyogását, s ez által biztosítni függetlenségét, nála jól megfontolt államférfiui reflexio volt, de egyszersmind oly lelkesedett érzelem, mely az első ifjukor egész hevével élt lelkében haláláig. Ifju éveinek első tanulmánya Istvánffy és Bonfin valának, s alig olvasta magyar nagyobb fölbuzdulással a magyar dicsőség évkönyveit, mint Zrínyi Miklós, s alig volt valakinek lelkében maradandóbb ez érzelem. Harminczadik évét jóval meghaladta, midőn e sorokat irja:

„Magyar vitézeknek dicsőséggel földben temetett csontjai s azok nagy lelkének árnyékai .... nem hagynak nékem alunnom mikor kivánnám, sem henyélnem, haakarnám is. Igen szeretője vagyok az ő dicsőségöknek hogy én elmulassam az ő intésöket, kiket nemcsak nappalbeli elmélkedésembe juttatnak, de még éjszakabeli elmémben is elémbe tüntetnek, mondván: ne aludjál, ne keresd a gyönyörűséget; látod-e romlott hazánkat, melyet mi annyi vérontással, verésekkel és untalan való fáradsággal nyertünk, oltalmaztunk és sok száz esztendeig megtartottunk: kövesd az mi nyomdokunkat, ne szánd fáradságodat, ne szánd véredet, ne szánd életedet. Ezekkel az ösztönökkel serkentgetnek engemet nyugodalmamban.“

Ily „ösztönök“-ből folytak cselekedetei, s ily ösztönök adák kezébe a tollat azon pihenő órákban, melyeket hadvezéri és polgári hivatala engedett. — A magyar történetek olvasása buzdította, hogy hőssé legyen, s azok adtak nemcsak tárgyat, hanem lelkesedést is nagy hőskölteménye megirására, melynek homlokán ezen ajánlás olvasható: „Dedicálom ezt a munkámat a magyar nemességnek. Adja isten, hogy véremet utolsó csöppig hasznosan neki dedicálhassam.“ A „Szigeti veszedelem“ megéneklésével Zrínyi Miklós a török elleni harczias szellemet akarta elevenné tenni és fokozni a magyar nemzetben. Bár nem iránymű s fő motivuma sem igazolná az ily kezdetet:

„Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban?“

mindamellett ugyanazon lélek buzgalma szól benne más alakban, mely a „török áfium elleni orvosság“-ot irta vagy tizenkét évvel utóbb. Valamint egész élete mintegy összeolvadt a mult nagysággal, ugy költészete mintegy életéből forr ki. — Kevés epos van, mely a költő belső és külső életével oly szoros kapcsolatban állana, melyben a költött mellett annyi legyen a valóság, mint a „Szigetvári veszedelem“-ben, s e részben nagyon különbözik a görög és római mintákat utánzó, ugy nevezett classica oskola terményeitől, melyek térben és időben igen távol eső történetekről, a költőt környező élettől merőben különböző viszonyokról énekelnek. — Torquato Tasso s maga Virgil sok száz év mulva s többnyire általok ismeretlen helyeken lefolyt eseményeket beszélnek el, midőn az akkor élt embernyom szokásai, szelleme és egyéneinek faja rég kiveszett; mig Zrínyi e részben inkább hasonlítható Homérhoz s a középkori germán eposok dalnokaihoz.

Költőnk, ősének, a másik nagy Zrínyi Miklósnak, dicső halála után nyolczvan évvel irja meg eposát, és a tárgy nagy részét az egyénekkel s egyes episódokkal együtt történetirókból veszi. De sok élő hagyomány, a nép száján forgott historiás ének elevenebb szinben tüntette föl előtte a krónika holt betűjét, mint egy későbbi kor olvasója előtt. Az őt tárgyától elválasztott nyolczvan év majd mitsem változtatott a viszonyokon, embereken és szokásaikon. Már gyermekkorában szinről szinre látta

ugyanazon alakokat, tanuja volt némely rokon eseményeknek és jeleneteknek, melyeket megénekel, sőt egész gondolkodásával, lelke minden erejét rokontárgyak foglalják el a való életben is, ugy hogy minden elve, éjjel-nappali elmélkedései és érzelmei egészen beleillenek hőskölteményébe. Annyira benne van egész külső és belső élete ez eposban, mint egy lyrai költőé dalaiban, a nélkül hogy megszünnék oly objectivitásban maradni, mint akármelyik epos- vagy drámaköltő.

El lehet mondanunk, hogy Zrínyi nemcsak egy ifju lelkesedésével, hanem egy költő képzelő erejével olvasta Istvánffyt, s különösen az 1566-iki szigetvári ostromot, melyben őse, a hasonnevű nagy hadvezér, föláldozta magát a hazáért s az egész keresztyén Európáért. Hőskölteményének eszméje és egész episodjai mintegy megvalósúlva élhettek szemei előtt a történetiró elbeszélésének olvasása után, melyhez a szinező és elevenítő részleteket még saját kora bőven szolgáltatta, s melyeknek saját kedvencz eszméi mintegy gyakorlati jelentést adtak. „Szigetvári veszedelmében" oly sok van a történet valóságából átvéve, s a képzelt részek annyira a történet szelleméhez vannak idomítva, hogy a történet költőivé, a költészet történetté válik; — a valót elevenen képzelteti, s a valószinűt valóságnak fogadjuk el.

Zrínyi, midőn Istvánffy elbeszélésének folyamát követi, részleteiben átveszi s mind a történet egyéneit szerepelteti, látszólag a magyar historiás énekek dalnokainak eljárását követi. Az első énekek egy része kivált emlékeztet a verses krónikákra; de csak hamar észreveszszük, hogy a látszat alatt egészen más szellem él és más kéz működik. Amazok száraz krónikai anyagok versben, itt az anyag feldolgozása; ott tények, itt indokok és erőteljesen megalkotott jellemek, — egy szóval ott a valóhoz és földhöz ragadt versifikálás, itt valódi művészet. — Zrínyi különös költői ösztönnél fogva a lelket tartja szem előtt mindenben, s a külsőségekre keveset ád. Nemcsak a historiás énekektől különbözik műve, hanem különbözik némely ujkori hires művektől is e részben. Külső leirásokban nem keresi az epos főszépségeit. Mig egy Byron a legszebb hangzásu verseket szenteli az ágyu hangjának, füstjének, a tömegek nagyságának és tarkaságának, a tájak, reggelek, nappalok és éjek, a tenger és föld festőiségének; — mig az ujkori elbeszélő költészet ebben iparkodik kimutatni a képzelet erejét, Zrínyi keveset ád mindezekre. Vörösmarty hőskölteményeinek egy énekében is több az ily festés, mint Zrínyi egész eposában, sőt mestere Tasso is bőkezűebben használja fel háttérül és diszítményül.

Nem lehet tagadni, hogy a külső leirások, a nagy tableau-k elevensége ne volna erős képzelőtehetség jele; azt sem vitatom el, hogy a nagy harczok leirása ne tartoznék az epos körébe, — sőt megadom, hogy a festő művészet is távolról sem oly alkalmas arra, hogy tömeges csatákról fogalmat adjon, mint az elbeszélés. Csak annyit mondok, hogy nem ezek teszik a fődolgot, sőt hogy nem is lényegesek, s következőleg hibás izlés, mely ezekben találja fő gyönyörűségét, téves vélemény, mely e külső leirásokat tartja a képzelet legbiztosabb jelének. Ilyenekben is mutatkozhatik a phantasia, de nem ezekben éri tetőpontját. Az emberi jellemek ábrázolásában, a lelki mozgató erők nyilatkoztatásában tündöklik legjobban a képzelet, s az teszi a legmélyebb hatást is a lélekre. Az emberi lélek ugy van alkotva, hogy semmi sem kelt benne oly rokonszenvet, mint hasonmásainak érzelmei, cselekedetei és sorsa. A nagy sergek mozgalmainak leirásában lehet művészet, sőt e művészetben nagyság; de ily tömegességben az ember, az egyéni jellem elenyészik. Egy bámészkodóhoz hasonlít olvasója, kinél, még az öldöklések közt is, az egyéni szánakozás, a tömegesség miatt, elnémul, s a katonák sakk-báboknak tünnek fel, a vezér csak eszélyesnek. Az idegeket fölizgathatja ezek leirása, de az emotió csak akkor kezdődik, midőn ismert jellemeket s nem névtelen katonákat látunk küzdeni. A külső természet leirása is annyiban szolgálhat egy elbeszélő költemény tárgyául, mennyiben az egyén lelki álla-

potjára, vagy egy egész jelenet hangulatára befoly; de minő felületes indok többnyire a táj és időjárás befolyása, az erkölcsi motivumokhoz képest! A lyra inkább fölhasználhatja a tájfestést érzelmei megtestesitésére; de az elbeszélésben csak mellékes segédeszköz marad, s a lyrai részekben foglalhat leginkább helyet.

Az elbeszélésben, drámában első szükség a cselekvény, mely csak lélekből folyhat. A gondolkodás, indulatok, vágyak, vérmérséklet, akarat, szóval az emberi jellem határozzák el a cselekvést, s ennélfogva az emberi jellem festése a főszempont nemcsak drámában, hanem az elbeszélő költészetben is. És viszont az emberi jellem sehol sem tüntethető fel oly elevenséggel, mint egy-egy dráma vagy epos cselekvényében. Azért ha oly elbeszélő költőt olvasunk, ki gazdag a külső leirásokban, s erős képzeletének bűbája ezekben éri tetőpontját, mig a jellemalkotásban szegény: Byronhoz hasonlithatjuk, de nem a nagy eposirókhoz, lehet kitünő lyrai költő, de középszerü epos-iró.

Zrinyi mind nagyban mind kicsinyben érti az epos-iró ezen föladatát. Fő gondja mind az egész mű felett uralkodó fő motivumok, mind az egyes jeleneteket elhatározó egyéni indokok föltüntetése. Fordulnak ugyan elő tömegesebb leirások röviden, de többnyire megelégszik ily egyszerű erőteljes sorral:

„Futnak a törökök futó vezérestül."

A sik téren, a bástyákon folyó csaták elvégre nem egyebek Zrinyinél, mint többszörös párbajok. Egyes embereket, még pedig ismerőseinket látjuk küzdeni, gyakran a kötelesség és dicsvágy érzetén kivül egyéni indokokból is. A küzdelem az indulatokat kifejező beszédekkel és szavakkal van vegyitve, melyek jobban megelevenitik a jelenetet, nagyobb részvétet s következőleg teljesebb illusiót keltenek, mint a tömeges leirás minden külső szinezése.

Anachronismust sem követett el Zrinyi, midőn oly formán irja le Sziget ostromát, mint a Troja alatt folyt küzdelmet. Ha még a jelenkorban, a vont csővü puskák és ágyuk korában is a személyes bátorság és egyéni ügyesség nagy csatákat dönt el, mennyivel inkább állott ez még Zrinyi korában, s épen a török-magyar háborukban, midőn nem csak az ágyu, hanem a még szuronytalan puska is ritkán használtatott nagy sikerrel a kard és dárda ellen. Aztán azon korban se a magyar, se a török hadsereg szervezete nem olyan volt, hogy sok egyéni szabadságot s személyes bravourt meg ne engedjen; az egyén nem enyészett el a tömegek feszes rendezettségében.

Még a várostrom menetének külsőségeit is nagyon röviden adja elő a költő. — És mindezt *teljes öntudattal*. Mert *Istvánffy*, kinek elbeszélését annyira fölhasználta, oly részletes képet ad a vár árkának lecsapolásáról, a török tábor időnkénti állásáról, a futóárkokról, a vár lövetéséről, a a mocsáros helyeknek sok ezer kocsi veszszővel történt feltöltéséről, hogy egy mai, festőiséget szerető költői beszélyiró talán ezeken kapott volna mindenek felett. Zrinyi a krónikában hagyta e byroni részleteket s maga a homéri részleteket használta föl.

Más módját tudta ő annak, hogy a történet adatai képzeletünk előtt elevenekké legyenek, mint a nagy tableau-k kiszinezése. Nem csak harcz közben, hanem átalán sokat beszélteti személyeit. Olykor a vita sokkal hoszasabb, mint a végrehajtás, melyet néha el is hallgat, mint magától érthető dolgot. A helyett, hogy leirná, miként ássák a törökök az árkokat, jobban szereti leirni azon hadi tanácsot, melyben az árkok ásatását elhatározza a török diván. Es e tanácskozás leirásában nyilatkozik képzeletének egész ereje. A személyek nemcsak valószinükké, hanem valóságokká válnak. A szólók mind hiven nyilatkoznak vérmérsékök, gondolkozásuk, indulatjaik s egész jellemökhöz képest, s annyira beletalálják magokat a viszonyokba, hogy feleleteik meglepnek a találó kifejezés által. Emlékeztet ez a római történetirók azon párbeszédeire, melyeket történeti személyek ajkára adnak, s melyekben mig az első szóló beszél, egészen neki adunk igazat, a más-

dik pedig a maga részére hódít. Valódi s nem képzelt haditanácsnak tetszik az, tagjai történeti, és nem képzelt egyéneknek. Pedig ez egész hadi tanács Zrinyi képzeletének szüleménye.

Előzményei kellően indokolják e tanácskozást. Szulejman nem szokott vezérei tanácsán járni, kiknél bölcsebb s nagyobb hadvezér. E diván tartásával, melyet maga a függönyök mögül hallgat, kimutatja, hogy a török fegyverek dicsőségét komolyan látja veszélyeztetve. Csak azelőtt való nap tizenkét ezernyi török sereg szállott Szigetvár alá, s elbiztában nem vette magát körül árkokkal. Sziget védője kiütött rájok, megszalasztotta őket s tán megsemmisíti, ha Delimán, tatár vezér, lovasságával meg nem menti. A következmények is indokolják, mind az egész hadfolytatást, mind az egyének sorsát illetőleg, e tanácskozmányt. De indokolja mindenek felett maga annak tárgya, s azon igazság, hogy eposban és drámában a tettek előtti tanácskozás, küzdés, nemcsak nagyobb érdekességü a tettnél, hanem az indokolja a tettet. Maga egy történetiró is mennyivel több hasznát venné, az események megértésére és elevenitésére, a függönyök megetti indokoknak, mint a külső eseményeknek leirásának! — Azonban lássuk e hadi tanácsot, bár röviditve is.

Rusztán szól először a nagyvezér előadta tárgyhoz. Számitásba kell venni, ugymond, az ellenséges hadvezér *hirnevét*; mert „Hirrel viseltetnek a hadakozások," — azaz a vezér neve bátorságot önt katonáiba s elrémiti az ellenfelet. Javasolja, vegyék körül a várat árkokkal; mert „Lapát és golyóbis veszen meg várakat." Tanácsolja, ne kicsinyeljék az ellenséget, s kivált ne akkor, midőn *kétségbeesett ellenállásra* van kényszeritve.

Rusztán oly elveket mond el, melyek a hadviselés mélyebb lélektani körülményeit is tárgyazzák, — s nagy igazságot vet oda, midőn arra céloz, hogy a menekülés reménye nélküli várőrségek legkétségbeesettebb harczosok. A török elbizakodás ellen szólott, minek csak Sziget körül annyi kárát vallották már. Bölcs tanácsa ellen kivált az előzmények után, ugy vélnők, alig lehet valakinek ellenvetése, oly meggyőző az. De fölkél a tüzes Delimán, ki más szinben látja a hadviselést, s gúnyosan kiált fel, hogy Rusztán „veszteg ülve" akarja bevenni a várat. Legjobb lesz, ugymond, bújunk el, vessük el kardunkat, vegyünk kapákat vitéz kezeinkbe. S megforditván ellenfele állitását, igy kiált fel!

„Hirrel viseltetnek a hadakozások?
Tehát törököknek hirt nyernek az ásók!"

Mintha bizony Szigetben rókák és borzok tanyáznának. Bezzeg, ugymond, „Tegnap a bölcsesség hamar adott hátat!" Ő, Deliman szoritotta vissza Zrinyit a várba. A gúny után egész haraggal mondja:

„Nem ásó, nem kapa a mi győzedelmünk,
Hanem rettenetes aczélyos fegyverünk."

Ne kérdezze senki, hogy jut ő majd Szigetvárba. Majd kijön Zrinyi s bemegy ő nyomában, (Zrinyi tacticája addig a kiütésekben állott). „Hozzon kapát, ásót, a ki bízik abban!"

Deliman felelete nemcsak alkalmas arra, hogy egy gyülekezetben tetszést arasson az ellenfél szavainak ügyes felhasználása és kigúnyolása által, mi mindig hatást tesz, hanem jellemzi őt s a magyar-török háborúk folytatási módját. Ástak ugyan árkokat a törökök és magyarok is; de sokkal nagyobb vitézségnek tartatott sikon szállani szembe. Delimán s török bajtársainak nagy része ez egész hőskölteményben ugy vannak festve, mint erejökben és vitézségökben tulságosan bizakodó, dicsekvő emberek, — s különösen Szigetvárt nyomorult fészeknek tekintették, melyet a roppant török sereg minden erőfeszítés nélkül bevehet. Delimán után egy nála még hevesebb török vitéz, Demirhám ugrik fel, holott még koránsem rajta volt a beszéd sora. Rövidbe foglalva szavainak értelme: Ő sem kapálni jött Sziget alá. Tovább hallgatni sem akar ily gyalázatos beszédet, s az előbb szóló után ő is odahagyja a tanácsot.

Rusztán annyira fonáknak, esztelennek tartja ellenzékét, hogy a török sereg sorsán kétségbe esik. Szakgatott, összefüg-

gésteln felkiáltásokban nyilatkozik e kétségbeesés. „Oh balgatag nemzet!“ ugymond. „Nem emberek ezek, de oktalan dühös állatok! Eredj verd meg Szigetet vitéz kardoddal! haragos torkoddal döntsd le a bástyákat! Hogy ne menne vesztének a török, ha ennyi bolond van a tanácsban!“ Jobb lesz, veszteg ül sátrában s onnan bámulja ezek vitézségét. Ha veszni kell ügyünknek, ám veszszen!“ E kifakadás annyival természetesebb, minél bölcsebb és higgadtabb volt tanácsa, melyért gúnyolják s gyávának gondolják. Azért igen természetesnek találjuk, hogy fenebbi szavai után maga is odahagyja a sátrat. Végre Petráf szólal meg, ki csak minap vette be Gyula várát, s csak ennél fogva is nagy tekintélye van. Mindenki ráfigyel. Ő a leggyobb veszélyt abban látja, ugymond, ha meghasonlanak egymás közt.

„A mi birodalmunk oly nagy és hatalmas,
Semmi külső erő nem lehet ártalmas.“

De ha nagyságára ráunt, nem kell egyéb, minthogy visszavonás férkezzék közéjök. Az ellenség vigyázó, s felhasználja e viszálkodást. Ezek után maga is azt javallja, árkokat kell hányni a vár körül, s ezt a gyülekezetre hatást tevő, kézzel fogható okokkal támogatja: Hiszen farkas ellen keritést csinál az ember, a juhász még eső ellen is hajlékot épit, mi szégyen volna hát az ellenség ellen árkot hányni? Árok nélkül *akkor kell harczolniok, mikor Zrinyinek kedve tartja*, sokszor tiz-husz magyar fellármázza az egész török tábort. stb. Nyomatékot adhatott véleményének, hogy maga is csak azelőtt pár héttel árkokkal vette be Gyula várát. Végül egy szónoki fogással, melynek őszinteség az alapja, ismét mérsékletre inti a tanácsot. Ez az ő tetszése (véleménye). A ki jobbat tud, mondja el; ő meg nem haragszik érte, sőt örömest hallgatja mások tanácsát. — Petráf nézetét elfogadja az egész diván.

E hadi tanács a viszonyok ismeretével és a hadtani tekintetek annyi komolyságával, a szenvedélyek oly őszinteségével foly; Zrinyi annyira felhasználja a háboruzás elemei körül való ismeretét, hogy föl kell tennünk, különös előszeretettel irta, s nagyon sikerült is.

Ehhez hasonló számos sikerült helyet idézhetnénk, de szándékosan választottuk a VIII-ik ének e fő részét, mint a melyet Toldy *Költészet-története* „tárgyainál fogva“ a kevesbbé érdekesek közé soroz, bár elismeri az ügyességet, melylyel a tanácskozás leiraték. Ugyanez énekben magasztalást érdemlő párbeszéd még a mi a szultán és Delimán között foly. Mi e „kevesbbé érdekes“ éneket is bátran mertük elemezni a költői erő bizonyitékául, s bátran szembeállitjuk akármely ily nemü jelenettel epos és drámairodalmunkban.

SALAMON F.

AZ ÉDES HANGOK.

Ha el fog egykor hagyni minden
Mi az életre bájt lehel
S nem bizva többé reményimben,
A mult se jő emlékivel . . .

Ha vágyaim, e szép pillangók,
A virágtalan föld felett
Nem lesznek többé maradandók
S rámhagyják az élettelet . . .

Ha andalgásim lágy hullámi
A képzelt tündér-táj felett
Csak valót hagynak immajd látni,
Mint mit a délibáb letett . . .

Ha ábrándim szép holdvilágát
Elfogyni látom egemen
S a vak a puszta éjszakán át
Nem lesz egy álom sem jelen . . .

Ha mind elhágy az ég tündére
S velök *te is* majd engemet! . .
S egy holt forrás lesz szivem vére,
Kipusztult lelkem nagy beteg:

Az édes hangok ajkaidról,
Mik felkölték szerelmemet —
Még visszazengenek ajkaimról
Mig lesz bennem egy lehelet.

Az édes hangok, melyek által
A menny szólott hozzám veled,
Velem maradnak s zengő szárnynyal
Ezek viszik föl lelkemet!

TÓTH ENDRE.

A SZINÉSZ NEJE.

(Folyt.)

Jenő sirja fölött már öt nap óta ott diszlett az emlékszobor, s a hosszas távollét, a reá várakozó teendők egész halmaza, elég hangosan figyelmeztették az öreg urat a hazamenetelre.

Az elutazást megelőző napon komoly ünnepélyességgel inté magához az öreg ur leányát.

— Tudod-e azt gyermekem, — igy szólt hozzá, — hogy a kit szeretnék, te rajtad kivül nincs senkim a világon? — Az-az, mégis van! — ekkép igazitá magát helyre, — a kinek szeretetét mintegy örökségkép hagyta Jenő reánk, azt az ifjut. Isten látja lelkemet, szivem mélyéből szeretem!

Oly különös hangon voltak elmondva e szavak, hogy hallásukra Jozefinet sajátságos, ismeretlen, nyugtalanitó érzés szállta meg, s egy pillanat alatt szivének minden vére arczába szökellett.

— Annyit tünődtem, — igy folytatá Zalánczy, — oly sokat aggódtam magamban, ha képes leszek-e valamikor ennek az embernek meghálálni azt, hogy feláldozással határos gonddal ápolá fiamat, s miután megmenteni nem lehetett, igyekezett legalább végperczeinek fájdalmait enyhiteni, jutalmat nem várhatva senkitől, csupán nemes keblének öntudatától, — hála legyen a teremtőnek! ő megmutatá nekem a módot, a hogy e nagy, e szent tartozást leróhatom.

Jozefine hallgatagon nézett maga elé, s e pillanatban nem mert volna atyjára fölpillantani a világ minden kincséért sem.

— Leányom, gyermekem! — igy szólt ujra az öreg ur, — holnap el kell utaznunk, — nem érzesz-e szivedben valamit, a mi ide vonna, s kedvesebbé tenné előtted ezt a helyet az édes otthonnál?

— Én engedelmes leányod vagyok, atyám!

— Jól van gyermekem, de ha akaratodtól függene csupán, hogy még valakit elvigyünk magunkkal, a ki aztán tőlünk soha többet el ne váljék, mond meg nekem, kit vinnénk magunkkal?

Jozefine fölveté könyben uszó ábrándos kék szemeit, s menten minden betanult, mesterkélt, szinpadias affectatiotól, aranyfürtös fejecskéjét szomoruan rázva válaszolá:

— Senkit apám! senkit....

— Senkit?! viszonzá Zalánczy meglepetve, — hát én roszul láttam volna? — tán nincs bizalmad hozzám? vagy el akarsz ámítani?

— Apám!....

— De úgy van, hanem nagyon roszul van hogy ugy van! — tanuld meg gyermekem, hogy ily dolgokban egy bizalmas szó gyakran több sikerre vezet, mint száz ármányos gondolat!

— Apám! — viszonzá némi bántódás fájdalmával Jozefine, — hát kiben bizzam a világon, ha nem tebenned?

— Épen azért! minek azt titkolni akarni, a mit én már ugy is régen tudok!

— Csak hogy a kit te gondolsz — az nem jönne el velünk!

— Nem jönne el? Géza nem jönne el? nem értesz te ahhoz gyermekem, csak bizd azt én reám! — a fiatal szivnek van sok

bolond szenvedelme, a melyekért különkülön életét is föláldozni képes volna, hanem mindezek között legbolondabb a szerelem! — ezt elhiheted nekem, — ezért az egyért föláldozza, ha kell, amazokat a szenvedélyeket mind!

S valóban Zalánczy oly meggyőző hangon mondá el e szavakat, hogy a kis Jozefine világért azt hinni nem merte volna, mintha e dolog még valahogy másképen is állhatna, s épen azért kedélyének búsongó hangulatát egyszerre az öröm váltotta föl, s tettetve, mintha az elfoglalt positiót egykönnyen föladni nem akarná, kedélyes naivsággal nyujtá atyja felé kicsiny kezecskéjét, csintalan mosolylyal mondván:

— No hát fogadjunk — apuskám! — s az öreg ur már épen kezét emelé föl, hogy az ajánlat elfogadásának jeléül, leányának tenyerébe csattantson, de e pillanatban (épen ugy, mint a szinpadon történni szokott) a szóban forgott egyéniség — Géza lépett a terembe.

Tudta ő is, hogy Zalánczyék másnap el fognak utazni, — bucsúzni jött, hogy tőlük elválván, elváljék szivének egyik legszebb ábrándjától, és aztán igyekezzék feledni. A mint hazulról elindult, háromszor is megállt hogy visszaforduljon, de szive is ösztönzé, legalább még egyszer láthatni azt a kit ugy szeretett, meg az illedelem is ugy parancsolá, hogy ezt a pohárt ki kell üríteni.

A mint belépett, Jozefine csakhamar talált ürügyet a mellékszobába távozásra, s ő könnyült kebellel vett lélekzetet, igy az öreg urral szemben majd csak jobban rendezheti háborgó gondolatait.

— Bizony, kedves uramöcsém! — igy szólt némi előzmények után Zalánczy, — annyira a szivemhez nőtt ön, hogy isten bizony! nehezemre esik az elválás, s bár szomorú egy eset hozott össze bennünket, lelkem mélyéből örülök, hogy önt megishettem.

Géza nem válaszolt, látszék az öreg uron, hogy nem abból a hangból beszél, mely megkivánja, hogy az ilyen mondások legalább is kétakkora phrásissal viszonoztassanak.

— Megsinylem, nagyon megsinylem, — folytatá Zalánczy, — lássa nagyon nagy hely marad ám ott üresen, mikor az ember szivétől egy-egy jó embere elválik! — és énnekem először fiamat kellett eltemetnem, most meg öntől kell elszakadnom! — Olyan szép reményeim voltak, — mert nem hittem ám én azt, hogy az a gyerek, isten nyugoszsza meg! — előbb-utóbb apai házamhoz vissza ne kerüljön, — majd az lesz, gondolám, a háznak lelke, gazda, ur, felügyelő, szóval-tettel előljáró ott, a hol addig én voltam az, — mert hiába, mikor az embernek haja őszül, teste görnyed, a nyugalom az, a miről ábrándozni szeret! — Ime! a férfikorból az öregségbe átlépendő vagyok, s a kire magamat rábizhatnám, senkim, senkim sincsen! . . . .

— Hiszen van kedves, szép leánya. . . .

— Leányom — az még nálam is inkább védelemre van szorulva!

— De a kinek birásáért ezrek fognak vetélkedni; majd annak férjében kárpótolást találand fiáért.

Zalánczy e szavakra fölkelt kényelmes karos székéből, s oda állva Géza elé, fejét csóválva, szemrehányó hangon monda:

— Bizony jó szinész ön! jól el tudja titkolni a mit érez! — Pedig bizony, ha jól oda nézett volna Géza halavány arczára, elborult szemeibe, olvashatott volna azokból elég mély fájdalmat, a mihez fölösleges a további magyarázat.

— Ugyan mit értsek ezalatt? — kérdé Géza, elcsodálkozva a különös észrevétel fölött.

— Ön rejtette, titkolta azt, hanem én azért lelkébe láttam! — Szóljon most oly őszintén, a mily komolyan kérdem én: ön az én leányomat szereti?

— Oh uram! — sóhajta Géza, kezeivel takarva el arczát, — miért kérdi ezt tőlem? és épen ön!

— Ugy-e, hogy hiába titkolózott oly nagyon! — ugyan mire való is volt az? — kérdé Zalánczy, miközben Géza jobbkezét gyöngéden megfogva elvoná arczáról, s szelid, biztató tekintettel szemeibe nézett.

— Mire való volt? s ezt még kérdezheti! — hisz jól tudja, hogy szinész va-

gyok! — kitaszítottam magam a nagy világba, pusztán eszemre és kezemre bizván sorsomat, hogy mertem volna én az ön leányához közeledni!? hogy meglehet tán szivének nyugodalmát dúljam föl, mit helyreállítani képes nem lettem volna! — hisz én szerettem őt, azon percztől kezdve, hogy legelőször megpillantám, — de azon perczben fogadtam is meg magamnak, hogy e titkot soha senki megtudni nem fogja! fájdalom, hogy e pillanat elragadt, s a szenvedély erősebb lett akaratomnál!

— S mi haszna lett volna a további rejtélyeskedésnek!? hiszen leányom szereti önt!

— Szeret!? kiálta föl Géza megrázkódva, — szeret? — köszönöm, hogy ezt tudatá velem, legalább tudom, hogy mit kell tennem!

— Az istenért, mit akar!?

— Engedjen uram távoznom, már elég volt a gyötrelemből! engedjen, hadd menjek! hogy ne lássam őt többé soha!

— De mit gondol? az istenre kérem! legszebb álmaimat igy semmisítni meg! — ne menjen, maradjon nálunk, legyen a mienk, hiszen mi önt ugy szeretjük.

— Nem lehet! a sorsnak átka ez rajtam, hogy nem lehet!

— Hát tán nem volna képes lemondani eddigi pályájáról — leányomért?

— Érte! — érte lemondanék üdvösségemről is! de engem e társulathoz, melynek tagja vagyok, súlyos becsületbeli tartozás tart lekötve, évekig talán — évtizedekig! érti? a becsület, a mit nem lehet föláldozni a világon semmiért!

— De miért beszél ön rejtélyekben? világosítson föl!

— Mielőtt szinészszé lettem, azon szándokkal távoztam el apám házától, hogy hazánkat beutazzam, s ő akkor félévi utazási költségeim födözésére 3600 forintot adott kezembe. Én eleinte sokalltam ez összeget, később láttam, hogy nagyon is kevés; — a hol megfordultam könyvtárakban, levéltárakban, az ott levő becses régi okmányok hű másolatait mind birni ohajtottam, azoknak másoltatása rendkivüli költségbe került, s alig telt el egy hónap, már pénzemnek felén túljártam! — akkor lettem szinészszé, — apám ezt megtudván leveleket intézett hozzám, s ezek egyikében azt veté szememre, hogy én őt megloptam, pénzét álürügyek alatt kicsaltam tőle, s aztán az ő gyalázatára korhely czimborák közt dőzsölöm el. Tán, ha ezt nem irja, visszatértem volna, — hanem az fájt, nagyon fájt! — azzal vádolni engem, hogy én őt, apámat meg akartam csalni! — Azon pillanatban nagyon közel álltam a halálhoz! — Szerencsémre a társulat dolga épen akkor jól ment, az igazgató tartaléktőkéje nélkülözhetett annyi pénzt, a mennyire nekem szükségem volt, — attól vettem kölcsön kétezer forintot, s megküldtem apámnak a pénzt a mit adott, egy krajczár hiány nélkül! Azzal tartozom én az igazgatónak, és ön tudni fogja, mennyi pénz az egy vándorszinésznek: kétezer forint! — s meddig tart az, mig azt forintonkint letisztázza az ember.

E helyen igen szép alkalom kinálkozik ugyan e beszély irójának még egy hosszasan fűzött dialogussal szaporítani a hasábokat, — sokkal helyesebbnek véljük mindazáltal, ha nem terheljük az olvasót a következett érzékenyen küzdelmes párbeszéd leirásával, hanem megelégszünk annak elmondásával, hogy Zalánczynak hosszas küzdelmébe került, mig Géza beleegyezését adósságának kifizetésére megnyerheté, s miután e nehézségen átesének, maguk sem tudták hogyan, hogyan nem? egymás karjaiba tévedtek, s azon pillanatban mindketten nagyon közel voltak a sirvafakadáshoz. — Hanem aztán az öreg ur csakhamar észrevevé, hogy a családi jelenet igy még nagyon is hiányos, s bevoná Gézát a mellékszobába, hol Jozefine, szemérmesen elpirulva, örömtől reszketve, a boldogság előérzetének gyönyörében uszva állt előttök, nem merve tekintetét a bejövőkre fölemelni.

— No leányom! elvesztetted volna a fogadást, — kiálta hangos örömmel az öreg ur, s átkarolva leányának lenge hajlékony derekát, örömittasan szólt Gézához:

— Legdrágább kincsem az ég alatt, ime ezt adom teneked! — azzal összetette

a szerelmesek kezeit, s mig égre emelt szemeiben a megilletődés könyei ragyogtak, ünnepies hangon szólt:

— Ha a dicsőültek lelkei az égből a földre leláthatnak, elköltözött fiam pillants le reánk, és teljék kedved mibennünk!

IV.

NÉHA MEGKÉSIK AZ EMBER.

Bizony az öreg Waldner sem indult volna utnak, ha tudta volna, hogy elutazása után egy hónapra olyan levelet fog kapni! — hanem nagyon zaklatta már a felesége, hogy nézzenek széljel egy kicsit a nagy világban, mert az csak mégis nagyon illetlen dolog, hogy egy Joh. Bapt. Waldner neje, a kinek milliók állnak rendelkezésére, a veje meg a leánya elbeszélései után ismerje csak a nagy világ nevezetességeit, a miket pedig ismerni egy oly magas rangu personának több mint életszükség!

Elutazása előtt meghagyta ugyan itthonn maradt titkárjának, hogy a sürgősebb leveleit küldje utána, hanem mit tudta azt a titkár, hogy az az egyszerű *recommandirozott* levél, melynek borítékjára hátúl e név van irva: Zalánczy Károly, — olyan talismánt rejtsen magában, a melynek meglátása képes volna ugy megindítani Waldner urat, hogy Londontól hazáig akár meg se álljon!? — megfontolgatta magában, vajon emlékszik-e, hogy hosszas titkársága alatt ily nevű embertől levelet kaptak volna? — és ugy emlékezék, hogy nem! s miután a levél titkát teljesen kitalálhatni vélte azon elmés gondolattal, hogy bizonyosan pénz kéretik benne kölcsön, aláirta a recepisse-t, s a levelet odadobta egy fiókba, melynek az volt rendeltetése, hogy az ilyen levélféléket magába fogadja.

Mikor aztán Waldner ur negyedfél hónapi külföldön járáskelés után hazatért, s még azután vagy tiz napot pihenésre szentelve, egy szép ebédutáni órán végre álmosságtól meglepetve azon ötletre jött, hogy majd a távolléte alatt jött levelek olvasásán elalszik: kezeibe akadt végre az a levél is, melyben Zalánczy tudósítja, hogy fia immár nem szinész, hanem ennyi meg ennyi nap óta az ő kedves leányának boldog férje. — A véletlen ugy hozta magával, hogy Waldner urnak szemeit épen e levél olvasása közben homályosítsa el az álom, s mert féléber lélekkel még valamicskét e levélből is elolvasott, az álom kiegészitette a lelke előtt lebegő, de csak halvány sejtelemként körvonalozott képeket, s ő egyszerre fiát látta maga felé jönni, rejtélyes félelmes szinpadi öltözetben, csunya kuszált koromsötét hajjal és szakállal, villogó szemeit boszúsan forgatva, mintha meg akarná ölni! — ő el akart szaladni, hanem a mint azt az ember rendesen álmodni szokta, nem tudott, — fia utolérte, átkarolta s — megcsókolta! — a mint aztán erre ő is, nagy ijedtségéből magához térve, bátorságot vett magának fölpillantani, — ime! nem volt ott többé az az előbbeni ijesztő alak, hanem fia állt előtte olyan öltözetben, mint mikor legutoljára látta, — arcza is olyan sima, gyöngéd, — szemei sem villogtak oly vadúl, hanem könynyel telve bocsánatért látszottak esdeni. — Az öreg ur erre a látványra igen-igen elérzékenyedett, s miután fia még mindig oly hőn szoritá magához, ő sem állhatta meg, hogy át ne karolja annak derekát forrón és szenvedélyesen.

Miután azonban a sejtelem, hogy fia őt szorosan átölelé, csupán abból származott, hogy nejének confidens ölebecskéje épen az ő gyomrát találta magának nyugpontúl kiszemelni, — a tettleg is végrehajtott viszonölelésnek az lett eredménye, hogy a kényes kutyácska szivreható visitás által tiltakozva igyekezett a nem neki szánt ölelésből kimenekülni, s miután ez neki sikerült, panaszos orditással hagyta el a szobát.

Waldner ur természetesen fölébredt, s miközben eszméit tisztázva különös álma fölött tünődött, tekintete egyszerre a levélre esett, mely kezéből kihullva a földön hevert. Fölemelte, hozzáfogott az olvasáshoz, de mig bevégezte, körülnézett a szobában vagy kétszer, s megdörzsölte szemeit vagy tizenkétszer, abban való megbizonyodásnak okáért, hogy valóban ébren

van-e vagy sem? — Mikor aztán eziránt teljesen tisztába jött magával, még egyszer megnézte a levelet, s lelkendezve, gyermekes örömmel futott feleségéhez, s eléje állván, fontos képpel monda:

— Oh te szerencsétlen asszony!

Az érdemes delnő csak nézett rá, s első pillanatban rendkivül megijedt, azt hivén, hogy riadozva kiszaladt ölebét érte valami nagyobb veszedelem.

Ebbeli ijedtségének azonban véget vetett férje ezen kérdésével:

— Tudod-e, mibe került külföldi utazásunk, melyet a te unszolásaidra csaknem akaratom ellen tettünk!?

— Mibe?

— Bizony mibe! — éltünk legnagyobb boldogságából rabolt el tiszta négy hónapot!

— Hogyan, mikép?

— Képzeld csak: fiunk. . . . .

— Melyik fiunk?

— Melyik fiunk!? — hát van nekünk egynél több fiunk? — egyetlen kedves, jó fiunk: Viktor. . . . .

— Az istenért! mi történt?

— Kilépett a szinészségből, három hónappal ezelőtt, és megnősült! elvette egy előkelő ősrégi nemes családnak egyetlen leányát . . . . és mi még csak most tudhatjuk meg ezt!

Waldnerné birt annyi nagyvilági tapintattal, hogy ha e hirt nagyobb társaságban hallja meg, rögtön elájuljon, igy azonban, csupán férjével szemben, fölöslegesnek látta e manoeuvret, — a helyett a pamlagról fölugorva férje elé állott, s kételkedve kérdé:

— De hát való ez?

— Való, való! — maga irta nekünk ipa, ezelőtt negyedfél hónappal.

— Ipa, s ki az?

Waldner ur e kérdésre kissé rendbeszedte magát, hogy kellő nyomatékkal mondhassa a mit mondani akart.

— Zalánczy Károly! — szólt végre diadalmas arczczal, — s ennek leánya Zalánczy Jozefine a mi Viktorunk neje! — asszony! tudod-e mit tesz az, rokonságba jönni egy Zalánczy-családdal, melynek ősei még a honfoglaló Árpáddal jöttek hazánk földjére! — képes vagy-e belátni ennek horderejét? Oh! tudtam én azt, tudtam, hogy Viktor okos fiu, fogadni mertem volna előre, hogy utóbb is csak ez lesz dolgainak vége, — lehetetlen egy oly ifjunak előbb-utóbb eszére nem térni! — s Zalánczy-leány, anyjok! egy Zalánczy-leány! holnap rögtön megyünk, — tégy intézkedést az utazásra, teneked is el kell jönnöd velem!

S ez napon Waldner urnak nem volt nyugta; felöltözött, egész nap a várost járta, s a kivel találkozott, előfogott boldogot boldogtalant, s ki nem bocsátotta addig keze közől, mig végig nem hallgattatta mindegyikkel, hogy fiával mi történt, hogyan hagyta el a szinészséget, hogyan házasodott meg, kit vett el, s különösen, hogy mily nevezetes család az a Zalánczyaké, a mely egész a honfoglalásig föl tudja vinni származását, — utoljára annyira belejött ebbe a szerepbe, hogy még részletekbe is merészkedett bocsátkozni, noha még maga sem volt egészen tisztában a dologgal. — Eljött az este, de ő akkor sem állapodott meg, elment a szinházba, épen valami szép operát adtak, — no hiszen jaj volt annak a kit ott megcsipett, a miatt adhatták volna akár a politikus csizmadiát is, — hanem aztán az operának is vége lett, nagy örömére annak, a kinek épen akkor kezdte előadni a nevezetes eset részleteit: akkor neki is csak haza kellett menni. Persze, hogy egész éjjel nem aludt, s már kora hajnalban ébren volt, rendelkezvén, hogy melyik hintóba fogjanak, meg hogy az inas is felüljön a kocsis mellé a bakra, mikor aztán megindultak, megnézte pompás chronometer óráját, s kikalkulálta rajta, hogy jó négy lovának járása szerint, tizenegyedfél órát számítván az utra, délután öt órára oda érhetnek, még ha két órát pihenésre számítanak is. Az az óra meg is szolgálta az árát ez utban, — nem volt óra annyiszor megnézve egy nap soha, s mikor délben pihenésre megálltak, nagy örömmel tevé Waldner ur azt az észrevételt, hogy az eddigi haladáshoz mérve, még tán egy

jó félórácskával előbb is czélt érnek, mint először számitotta.

* * *

Zalánczy izletes kastélyát nagy kiterjedésü kert fogta körül.

Az ügyes berendezés, meglepő csín első belépésre gyanítni engedék, hogy e kertet nemcsak gyakorlott kezek müvelik, hanem e kezek munkája fölött még egy gondos szellem is őrködik, a kinek ügyes tapintata, finom izlése a meglepő változatossággal mindenhol kellemet tud párosítni.

A pázsitos völgyben végig futó ezüst szinü ér partjait mosolygó virágcsoportok ékítik, a kis tó vizében, melynek habjaira szomorúfüzek hajtják ágaikat, fehér hatytyúk uszkálnak, a délre néző völgytorkolatot gyönyörü hársfák s kanadai pálmák árnya teszi forró nyári délben is hüvössé és regényesen homályossá, mig a mindezeknél magasabbra emelkedő halom tetején, melynek ormára csiga alakban, tekervényesen körülfutó kavicsos ut vezet, egy gloriette büszkélkedik, fényes bádogcsillagos tetőjével, messze betekintve a kék Balatonra.

Midőn az ifju házaspár boldogságának legelső napjait élte, e kis gloriette volt legkedvesebb helyük; — a mint enyelgve, egymást vidáman üzve a keringő ösvényen a halom tetejére fölértek, az ott kinálkozó kényelmes üléseken megpihenve, oly szemet, szivet gyönyörködtető panoráma nyilt meg előttök, mely méltán megérdemlé a fáradságot, mibe a feljövetel került. Ott terült el előttök az égre mosolygó tó csöndes nagyszerüségében, — a vizszinről föllebegő homályos párázat csak mintegy vékony fátyolon át láttatja engedni a velök szemben kékellő agg Tihanyt, mig azon túl egy lánczolatot képezve, láthatók az emlékezetes ormok, melyeknek csúcsán, a porló romok között, most csak a mult idők regéi tanyáznak.

Azonban elrepültek a boldog szép napok, az ifju férj szivét titkos bú emészti, mi haszna övé a világ legkedvesebb, legszeretőbb asszonya, ha lelkéből elköltözött a boldogság alapföltétele: a megelégedettség. Két hónapjok telt el a szerelemnek édes mámorában, gondot, bajt elfeledve boldogok valának, hisz a szerelemben az a legboldogabb, ki legjobban meg tud feledkezni a világról. — Csakhogy az édes mámor lassanként elpárolog, s azon arányban támad föl a lélekben az eszme, hogy nemcsak magunknak és a szerelemnek, hanem a világnak is kell élnünk, és midőn Géza hosszasan elborongva, szivében egy ürt érze mind nagyobbra növekedni, melyet a boldog szerelem betölteni képes nem vala, s a vágyak, melyek keblét feszitek, a távol sejtelem ködéből kibontakozva, mind határozottabb alakot kezdének ölteni, lelkében elborzadva, nem mert e vágyaknak nevet adni. — Hisz ujra ott van, a honnét elszakadott! — abban a világban, melynek ábrándjai ragyogóbbak, vágyai epesztőbbek, boldogsága tisztább gyönyört adó, e hétköznapi világ vágyai-, ábrándjai-, és boldogságainál, mert a szellemet dicsőitik meg, a lelket teszik nagygyá! — képzeletben már ott jár a kongó deszkán, a festett kárpitok között, melyek között, bár silányan utánozzák a természetet, az emberi szellem legfönségesb diadalait vivja ki, midőn az ihletettség perczeiben legközelebb emelkedik a teremtő istenség dicsőségéhez, holt eszméknek adván alakot, rég elmult idők jeleseinek megtestesülést és életet!

A szinpad, a szinpad! — nem tudjátok, mi bűverő van e szóban! és nem tudjátok méltányolni azokat, kik e bűverőnek ellent nem állhatva, szivök vérét viszik áldozatul annak oltárára! — ti már megszoktátok azt asylumnak tekinteni, hol minden gyarlóság menedéket talál, s nem foghatjátok föl, mint képes valaki kényelmet, rangot, boldogságot elhagyni, hogy a tengődés bizonytalan kenyerén élve, talán mig a test leroskadáshoz van közel, a lélek soha nem csüggedve küzdjön a szent elvek, magas eszmék diadaláért, s győzzön vagy semmisüljön meg velök együtt!

Ime, Géza szivében gyökeret vertek a visszahatás csirái, — a szerelmi mámor pillanatában mintegy öntudatlanul elnyomott szenvedély, mint a meghajtott aczélrugó, százszoros erővel emelkedék magasra, han-

gosan követelvén viszsza előbbi jogait; — s valóban nem csodálható, hogy lelke keserűséggel van teli, s hogy míg szivének két leghatalmasabb szenvedélye egymással élethalál tusában áll, arczáról eltünik az életerő eleven szine, s eddig boldogságtól ragyogó homlokára most sötét kétség borítja nehéz fellegeit.

Nem a régi vidám boldog férj már, — nejének édes csókja, hizelgő ölelése csak boldogtalanságát juttatják eszébe; — benn a kastély termeiben sötét, nehéz eszmék sulyosodnak lelkére, mintha rá akarna a tető szakadni, — künn bántja szemeit a verőfényben uszó tájék derült képe: ott a királyi hársak, az óriás jegenyék árnyában talál csupán nyugtot, a néma, borzadályos egyedüliség összhangzik borús kedélyével, s ott bizton leborulhat zokogni, ott meg nem látja senki.

Senki? — azt hiszitek a szerető szivnek nincs sejtelme? — hogy az nem érzi meg, midőn szerelmesének szivét a bú csordultig megteli? — akkor hiába adta volna a természet a nőknek azt a finom tapintatot, mely az arczról a szivbe lásson, s leolvassa a homlokról a lélek szenvedéseit.

Jozefine régóta figyelemmel kiséri már férjének sajátságos kedélyváltozását, nemcsak sejti, tudja hogy lelkén gyötrelmek vonulnak keresztül, s csak az fáj neki, hogy mig ő kérdezősködés által nem meri megbántani néma fájdalmát, Gézának nincs bizalma bújának okát vele közleni. — De végre a titok zárának fel kelle pattannia, a nő figyelemmel kiséré férjének minden mozdulatát, s midőn egyszer szokott búhelyén fejét tenyerébe hajtva, búslakodásában mélyen elmerülve meglepé, nem parancsolhatva föllázadt fájdalmának, odarohant hozzá, s keblére borulva, ott zokogott keservesen, sokáig, szótlanul. Géza fölriadt, egyelőre maga sem tudta kellemesen vagy kellemetlenül érinteték-e e váratlan meglepetés által, mindazáltal volt e jelenségben valami olyan lebűvölő, minek okvetlenül igen kellett szivére hatnia; egy ideig némán nézett könnyező nejére, aztán keblére ölelte gyöngéd termetét, s csókjaival szárítá föl a gyönyörü arczon végigomló könyeket, melyek lelkét ugy égeték.

A véletlen pedig ugy hozta magával, hogy Zalánczy épen ez időben a gloriettéről élvezvén a kilátás szépségeit, a mint leányát a *jegenyés*-be jönni látta, lefelé induljon a halomról, s a csigázó ösvényen lekeringve, épen az imént leirt jelenetre érjen gyermekeihez. Nem tudta mire vélni a dolgot, azért is nagy csodálkozásának következő szavakban igyekezett hangot adni, megfelelő nyomatékkal:

— Hát nektek mi a *ménkü* bajotok van!? — s mivel e szavak épen Jozefinehez látszottak intézve lenni, a kis menyecske szörnyü zavarba jött, épen csak most jövén reá, hogy még eddig tulajdonképen maga sem tudja miért sirt; s miután épen ezen okból a felelettel mostanra adós maradt, Zalánczy szemei önkénytelen fordultak Géza felé, ki komolyan emelkedett föl, s illetődött hangon felelt:

— Az a bajom, hogy a sors nagyon boldoggá tett és én nem érdemlem azt meg!

— A maga sorsát kiki megérdemli! felelt diogenesi nyugalommal az öreg ur.

— Megérdemli..... ismétlé Géza e szót magában, félig hallhatólag.

— Igen! — legalább a ki férfi, mert annak sorsa önmagának kezében van!

— Igy hát ön a végzetnek semmi erőt nem tulajdonít!?

— Kiki a maga szerencséjének kovácsa!

— Hát midőn indulatok, szenvedélyek vakitják el a lelket, vagy valami rendkivüli fájdalom nehezkedik szivünkre, — az indulatnak ellen nem állhatunk, a fájdalom súlyát lelkünk meg nem birja, s ilyen állapotban, tán akaratunk ellenére, valami rendkivülit cselekszünk, a mi talán vészt, szenvedést tetéz fejünkre: el lehet-e itélni bennünket azért, mivel quisque suae fortunae faber est!?

Zalánczy nem birá hirtelenében a maga álláspontját megfelelőleg védeni, magát megadni szinte nem volt kedve, azért jónak látta az egyenes válasz elől e kérdéssel kitérni:

— De hát mit értsek mindezek alatt!?

Géza egy pillanatig habozva késett a

válaszszal, mintha félt volna mondandójának hatásától, — de csakhamar legyőzte ez iránt támadt kételyeit, s szilárdan szólt:

— Előbb utóbb ugyis rá kell jönnünk, s minél előbb átesünk rajta, annál jobb mindegyikünkre nézve. — Atyám! ne rójják fel bűnömül gyengeségemet, de nem tudok parancsolni magamnak, — igyekeztem elnyomni a szivemben felbuzgó vágyakat, de hiába! kiapadhatlan forrást képeznek azok ott, melyet elfojtani nem lehet! — sokáig tusakodtam magamban magam ellen, a vég eredmény mindig csak egy lett! ez a világ nekem nem világom, engem ez az élet nem éltet!

— Nem értelek! — viszonzá borzasztó sejtelemmel Zalánczy, mi hiányzik boldogságodból? — nem vagy-e általunk szeretve mindenek felett!?

— Szerettek, fölöttébb mintsem megérdemelném, — ez tette oly nehézzé elhatározásomat!

— Miféle elhatározás?

— Ne nehezteljenek rám azért! — s ne is igyekezzenek lebeszélni róla, lelkem vágyik vissza oda, a honnét elszakadt, óhajtja ujra birni, a min kivül nincsen számára üdv, nincs megelégedés! a szinpadot!

— Ugy-e!? kiálta föl erre kigyult arczczal Zalánczy, s aztán nem találva fölindulásának méltó szavakat, vérig maró gúnynyal tevé hozzá: „önkénytelen az ember mindenre születik!“

Géza elérté a czélzást, és sértett önérzettel válaszolt:

— És én „csavargónak születtem“ azt akarja mondani, ugy-e bár?

— Nem csoda! bizony meg is unhatja az ember két hónap alatt ezt a csöndes családi életet! — sokkal szebb az, mikor az ember nincs lekötve sehova és senkihez — dicső regényes élet az a szinészség!

— Ne szóljon igy, ne gúnyoljon atyám! nem tudja mint sebzi mindegyik szava szivemet!

— S az én szivem sebezhetetlen! annak talán nem szabad fájnia, midőn hitvány agyrémekért legszentebb érzelmeiből űznek gúnyt ép azok, kiket legjobban szeretett!?

— Nem agyrém ez, hanem önzetlen szent eszmék összesége, melyek szivemmel összeforrvák, — egy pillanatra meggyengülhetett az őket összefoglaló kapocs, — de teljesen elválniok csak ugy lehet, ha ez a sziv dobogni, érezni megszünik és megsemmisül.

— De hát nem volt még tőlem elég áldozat, hogy ez őrültség miatt meg kelle utálnom envéremet, te veled is meg kelljen érnem azt!?

— Nem őrültség, nem is könnyelműség: egy emésztő, leküzdhetlen szenvedély kifolyása ez, melynek sugallatát követnem kell, különben megtagadnám multamat, önmagamat, jellememet!

— No hisz az igen szép férfias jellemről tesz tanuságot, kinek észjárása minden fertályévben megváltozik.

— Ugy hát az volt hibám, hogy egyszer is megváltam a szinpadtól!?

— Oh, az csak életrevalóság jele, belopózni egy család szentélyébe.....

— Ne mondja ki! ne mondja ki! — e vád méltatlanul sujt, isten látja lelkemet!

— De hát nem szivtelenség, nem isten elleni vétek-e semmi tekintetbe sem venni gyermekemet, a tégedet szerető hű nőt, kit boldogítanod isten és ember előtt kötelességed!? hűtlenül itt akarod hagyni, hogy boldogtalanná tedd, — vagy tán azt azt akarod, hogy utánad menjen ő is a szinpadra!?

— Ha szeret, nem hágy el, — ha nem szeret, távozásom nem teszi boldogtalanná!

— S hiszed, hogy ő szinésznő leend? — az én gyermekem!?

— S ön annyira elfogult, hogy a szinészséget megalázó állapotnak tekinti?

— Oh nem! — én a szinészeket tisztelem, becsülöm, pártolom; hanem annyi szentigaz, hogy ha a hozzám tartozandók közül valaki megkivánja a szinpad dicsőségét, annak csakugyan köztem s a közt kell választania.

— E szerint a szinpadot oly világnak tekinti, melynek légkörében erény és jellem meg nem él, a mely elaljasít!? mert hogy valaki rokonait eltaszitsa keblétől, arra csak a becstelenség szolgálhat okul!

— Okaimat elmondani fölösleges vol-, hallottad te már azt életedben százszor, t benne éltél azon világban, ismerhetted nden árnyoldalait! — hálát adhatnál az ennek, hogy egyszer kimenekülhettél be-e, nem hogy ismét belemenj!

— S ha én nem találnék benne sem-i megalázót és semmi oly rettenetest?

— Csak menj! én egy szóval sem tar-ztatlak!.....

— De én nőm hallgatásából azt követ-:ztetem, hogy az ő nézetei nem egyeznek eg az önével, hogy ő engemet ez elhatá-zásom után is csak ugy szeret, mint ed-g szeretett....

— No's?

— Hogy ő engem követni kész.....

— Ugy volna az!? kiálta föl e szóra, ivéhez kapva Zalánczy, — felelj! Jozefine!

— Én kötelességemről nem fogok meg-ledkezni! válaszolt Jozefine szilárdan.

— Hallod?! ő nem fog gyermeki kö-lességéről megfeledkezni!

— De egy nőnek legelső kötelessége rjének jó s balsorsát megosztani, — s ha azt tenni akarná?

— Ugy énnekem is volna ellenében karatom, válaszolá Zalánczy csaknem sut-ogó elfojtott hangon, reszketve fölindulá-ában.

— Az imént épen az ő boldogságára ivatkozott atyám! — nem gondolja meg, ogy igy maga teendi őt boldogtalanná!?

— Én nem gondolok meg semmit! válaszolt hevesen Zalánczy, — elégedjék eg ön avval, hogy békével hallgattam ed-ligi szavait, egy szóm sincs többé önhöz, em ismerjük egymást, leányom pedig itt og maradni!

Jozefine reszketve gondolt rá, hogy e heves szóváltás még mire nem vihet, Géza pedig nyugodtan válaszolt:

— Az teljesen az ő akaratától függ, uram!

— S ha én az ő akaratát tekintetbe nem veszem!?

— Ugy férji jogaimra hivatkozva, ki fogom őt szabadítani az ön zsarnoksága alól!

— Ah! nyomorult! kit az inségből, a porból, a semmiből emeltem magamhoz....

— Apám! az istenért! —... esdekelt Jozefine.

—....Ez hát a hála jótéteményimért!?

Géza legkényesebb oldalán volt ugyan e szavak által találva, mindazáltal higgadt nyugalmát el nem vesztve, komoly méltósággal válaszolt:

— Csalatkozik — nagyon csalatkozik! Ha a testi élvek, a világ mindennapi gyönyörei elnyomhatták volna lelkem magasb, eszményiesb vágyait, ugy én most is ott lehetnék, a hol ezelőtt hat évvel voltam, midőn dúsgazdag szülőknek kedvencze, féltett kincse valék s nemcsak kényelem és bőség, hanem pompa és pazar fényüzés vett körül; — de én föláldoztam lelkem magasb vágyainak az üdvöt nem adó kincseket, s megdaczolandó vészszel és előítéletekkel, büszkén és merészen léptem e pályára, melyet az elfogultak megalázónak tartanak, pedig bizony mondom, ha keserv és szenvedések megdicsőitenek, ugy ez a pálya egyenesen a megdicsőülés trónusához vezet.

Itt elhallgatott Géza, pár perczig tartó csend állott be, mindnyájan érezték, hogy a végletekig jutottak, hol a csomót többé megoldani nem lehet: szét kell szakítani!

(Vége köv.)

UDVARDY VINCZE.

DALIÁS IDŐK.

(Folyt.)

Másfelől az udvar, királyné udvara,
Régi Visegrádon gyászba merült vala,
Ott lakván az özvegy, Károly nagy királyé,
Lajos édes anyja, Erzsébet királyné.
Visegrád, Visegrád! hol hajdani fényed?
Magas föllegvárad? parti épitményed?
Dunapart hosszában kerti ékességed?
Mértföldekre nyúló, párduczlakta nyéked?

Ott, hol négy királynak azon idő tájba'
Megfért volna minden udvari pompája,
Meg sem töltve annak negyedfélszáz termét, —
Most a róka sunnyog, ássa kicsiny vermét!
Nem nyílik kevélyen a Dunára kapu,
Belül is a zöld tért gaz veré fel, s lapu;
Oda van a lépcsők márvány büszkesége:
Nyolcz egész nagy ölnyi pazar szélessége.

Hát a négyszög udvar eme lépcsők felett,
Negyven láb magasan — hej! az is odalett,
Nem dicsekszik földje márvány kirakással,
Nincs beárnyékolva illatozó hárssal,
Nem is veszi körül nagy paloták szárnya
Száz- meg száz ablakkal a kies Dunára;
Maga a koronát féltő hegyi fészek,
Az is összeomlott, ledönték a vészek.

De mi haszna borong rajta képzeletem!
Sirató dalommal föl nem épithetem. —
No, s hát a királyné visegrádi háza
Endre herczeg miatt öltözék mély gyászba.
Ottan a csillámló, fejedelmi pompa
Büszke ábrázatját feketébe vonta,
S a bú, mintha ülné királyi ünnepét,
Fölvevé magára legszebb öltözetét.

Meghallván a gyász hirt, seregesen gyültek
Királyné asszonyhoz tisztes úri hölgyek,
Hajadon és özvegy és a kinek férje
Fő-fő rangot visel, fiatalja, vénje;
Jártak hosszu sorral a nagy palotákban,
Vetélkedve mintegy, szomorú pompában;
És megoszták versent a királyné jaját,
Hangosabbá tévén szózatos fájdalmát.

Számtalan sok gyertya, mint egy-egy szövétnek,
Hófehér viaszból éjjel-nappal égnek,
És a nagy harangok virradattul estig
A tornyok falait szinte megrepesztik;
Vége-hossza nincsen a gyászos menetnek,
Mindennap, azt vélnéd, egy királyt temetnek,
Mondatik mindennap búsan zengő mise —
Annyi drága pompát nem látott senki se!

Maga a királyné, földig gyász ruhába',
Mindennap misére megy a kápolnába
Mely a paloták közt áll vala középen,
Remekül épitve a várhegy tövében.
Koldusok, szegények, fölemelt süveggel,
Gyülekeztek oda minden áldott reggel;
A királyné pedig alamizsnát oszta, —
Utána a sok pénzt három leány hozta.

Másszor sem sajnála ugyan ő felsége
Adakozni bőven, isten-dicsőségre:
De most adományit kétszerezve adja
Hogy istennél inkább légyen foganatja.
Klastrom emelkedik, fényes templom épül;
Ne kiméljék, ugymond, telik az övébül,
Jut belőle minden papnak és barátnak;
Az isten szolgái szük időt nem látnak.

De mikor bevonúl éji rejtekébe,
Nem hagyja nyugodni véres multak képe:
Ősz férfi vonaglik ágy kárpitja megett
S haldokolva hörgi: „gyermekért gyermeket!"
Zács Feliczián az; követi családja,
Őket hosszu sorral a királyné látja;
Szomorú az eset, miről egy időben
Igy zendült az ének lantban, hegedőben:

* * *

ZÁCS KLÁRA NÓTÁJA.

Királyasszony kertje
Kivirult hajnalra;
Fehér rózsa, piros rózsa....
Szőke leány, barna.

„Királyasszony néném!
Az egekre kérném:
Azt a rózsát, *piros* rózsát
Hajh, be szeretném én!

„Beteg vagyok érte,
Szivdobogást érzek:
Ha meghalok, egy virágnak
A halottja lészek!"

„Jaj, öcsém Kázmér!
Azt nem adom százér'—
Menj! haragszom.... nem szégyelled?...
Félek, bizony gyász ér.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

„Sietős az utam
Reggeli templomra;
Ha beteg vagy, hát fekügy' le
Bársony pamlagomra."—

Megyen a királyné
Megyen a templomba;
Szép virágok, deli szűzek
Mind követik nyomba.

Könyörögne, — nem tud,
Nem tud imádkozni:
Olvasóját honn feledé:
Ki megyen elhozni?

„Eredj fiam, Klára!
Hamar, édes lyányom!
Megtalálod a térdeplőn,
Ha nem a diványon." —

Keresi a Klára
Mégsem akad rája:
Királyasszony a templomban
Oly nehezen várja.

Keresi a Klára,
Teljes egy órája:
Királyasszony a templomban
De hiába várja!

Visszase' ment többé
Szűz leányok közzé:
Inkább menne temetőbe,
A halottak közzé.

Inkább temetőbe
A fekete földbe,
Mint ama *nagy palotába*,
Ősz atyja elébe.

„Hajh, lányom, lányom!
Mi bajodat látom?
Jöszte, borulj az ölemre,
Mondd el, édes lyányom."

„Jaj, atyám! nem, nem....
Jaj, hova kell lennem!...
Hadd ölelem lábad porát —
Taposs agyon engem! —"

Harangoznak délre,
Udvari ebédre;
Akkor mene *Feliczián*
A király elébe.

A király elébe,
De nem az ebédre:
Rettenetes, bosszuálló
Kardja volt kezébe.

„*Életed* a lyányért,
Erzsébet királyné!"
Jó szerencse, hogy megváltja
Gyönge négy ujjáért.

„*Gyermekemért gyermek!*
Lajos, Endre halj meg!"
Jó szerencse, hogy Gyulafi
Rohan a fegyvernek.

„Hamar, a gazembert....
Fiaim.... Cselényi!..."
Ott levágák Felicziánt
A király cselédi. —

„Véres az ujjad,
Nem vérzik hiába:
Mit kivánsz most, én királynőm!
Fájdalom dijába?"

„Mutató ujjamért
Szép hajadon lányát:
Nagy ujjamér' legény fia
Borzasztó halálát:

„A más kettőér'
Veje, lánya végét:
Piros vérem hullásáér'
Minden nemzetségét! —"

Rosz időket érünk,
Rosz csillagok járnak:
Isten ója nagy csapástul
Mi magyar hazánkat.

Ily szomorú eset a Felicziáné; —
E miatt nem nyugszik Erzsébet királyné,
Hogy szörnyü halált halt kedves fia Endre:
Csak egyéb csapás is ne követné rendre!
De Lajos — ártatlan imez átkos tettben —
Vala bosszuálló kemény készületben;
A nemesség is már dandárjait hozta,
Ezrivel, vagy a mint fel volt rájok osztva.

Most a kopasz róna Rákoson virágzik,
Most buborékot hány: sátortól nem látszik;
Most lobog a zászló ezerféle szinben,
Rajlik a vidor nép, csillog-villog minden.
Messze a mezőnek fakó meze füstöl,
Porfelleg verődik, melyben a ló prüszköl,
Egy út az egész táj; a csapatok gyülnek,
Mint villámló felhők, mind össze vegyülnek.

Oh, ha gyenge tollam méltó lenne rátok,
Lajoshoz sereglő régi nagy családok!
Összefoghatnálak egy bűbájos körben,
Hol magát az utód lássa, mint tükörben!
De sem a képírót süker nem biztatja,
Sem az idő és hely mostan ki nem adja;
Elég lesz futólag nevek említése
Mint föcskének vízen szárnya legyintése.

Ott lebeg a Laczfi hószinű sárkánya,
Messze kis Erdélyből hozta ezüst szárnya,
Maga István vajda feje a csapatnak,
Fiai, testvéri tőle nem maradnak;
Mint egy büszke folyam kiséröit vonja,
Követé a nagy hőst sok vitéz rokonja:
Laczfi Endre, Miklós, Pál, Mihály testvérek,
Osztályosi *Apor László* nagy nevének.

Ő az, István vajda, koronás Erdélyé,
Kit Lajos e hadban teve fővezérré:
Nem ifju nem is vén: haja vegyes őszszel,
Barna férfierő tiszta ezüst észszel;
Bölcs vezér, tanács, — de bátor kemény harczfi,
Példabeszéddé vált: „ez második Laczfi!“
Igy szokás nagyitva hímet varrni róla,
Nem szokás azonban venni szórul szóra.

Ott van a hü Miklós, a bátor Gyeleti,
Zászlóját az öcscse, két fia követi;
Paizsán a czimer négyfelé van osztva:
Két mezője gyászos, kettő fehér, puszta.
Mit jelent e gyász szin? mi értelme ennek?
Ember! a sors ujját mondod véletlennek:
Két mező fekete, ugyanannyi tiszta:
E négy bajnok közzül kettő nem tér vissza.

Ott van a Geréni s Homonnai Druget,
Nádor öcscse, Miklós, vezeti ezeket;
Olasz vér, de vegyült magyar anyatéjjel,
Lobogója diszlik a hét seregélylyel.
Távolabb csoportoz Budaméri Konya,
A Szécsényi törzsnek igaz vérrokona,
Czímere jelenti: az oroszlán rajta
Kisded keresztjével, hogy Szécsényi fajta.

Hozza Bánfi büszkén busa ökre szarvát,
Miklós, fia bánnak, maga is bán, horvát.
Andrási Temesből már ott vala szinte,
Zászlaján egy kardos, pánczélos levente:
Andorás az, kitől származik a család,
Hirdeti a czímer ennek viadalát
Akkor, hogy fejére szálla Szent-Istvánnak
Az első korona, az első királynak.

Ünnepel Esztergom, mint a haza szive,
Ott az ország nagyja és a külföld színe:
Papi és világi, fejedelmi vendég,
Kemény láncsatörő, bajvivó leventék;
Az nap örömére víttanak egymással
Egy idegen bajnok székely Andorással,
Ki fejét amannak vállastul leszelte;
Czimerét Istvántól nem hiába nyerte.

Ott lebeg továbbá Drágfi vasmacskája,
A Nádasdi nádja, fekete kacsája;
Ott a csuda czimer, melyet ama gazdag
Bebek István és György, Dancs fiai hoztak.
Jól juhászkodott ám ősapja ezeknek,
Hol Sajó vizével összefoly a Csetnek:
Tündér-adta kincsből raka hét szép várat;
Czímerén a tündér, csuda nemü állat.

Messziről mutatja Lukácsot, Bertalant
Fekete mezőben három fehér galand,
Hogy ők ama híres nagy Hédervváriak,
Kont Miklóssal vérént való atyafiak.
De Ugrin fiának, mert ez már *Ujlaki*,
Paizsán keresztbe folynak két szalagi,
Melyet a koronás, szárnyas angyal őriz;
Törzs apja ez ágnak Hédervári Lőrincz.

Hozza Szécsi Miklós a maga dandárját,
Két fejü nagy sassa teregeti szárnyát;
Vele bajnok öcscse, az ifju Ivánka,
Ivánka, az ifju, Vas megye virága.
Ennek javas asszony megmondta előre,
Hogy aráját hazaviszi esztendőre,
Csak „ki lóval nem bir, az hadd járjon gyalog“ —
Gondolá a vitéz: nagyon rendes dolog!

(Folytatjuk.) ARANY J.

VOLTAIRE SZIVE.

Ki birtoka legyen egy nagy ember szive? Családjáé, barátjaié vagy hazájáé? Villette marquis hagyatéka közt, mely felett 1860-ban a Clermonti törvényszék előtt per támadt volt, — volt Voltaire szive is, bizonyára a legritkább birtok követelések egyike. Mi Shakespeare volt Angliának, Schiller és Goethe Németországnak, az volt Voltaire Franczia országnak.*) A nagy iró szive Villette marquis végakaratja értelmében a bordeaux-i herczeget, vagy a mint a legitimisták nevezik, V. Henriket illette hagyatékul. E szív csodás kalandokon ment át. Voltaire 1778. május 30-kán halt meg Párisban. A gyönge kormány, mely nem mert

*) Ez csak úgy nagyában odavetett itélete a czikkirónak (All the Year Round), honnan e közlést átveszszük. *Szerk.*

szembeszállni az élő nagy ember diadalaival, halála után eltiltá a sajtónak még nevét is emliteni. A párisi érsek megtagadá az engedélyt tiszteséges eltemetésére, s Maurepas, a ministerelnök, a kihez az akadémia folyamodott, azt felelte, hogy lelkiismerete tiltja beleegyeznie oly ember keresztyéni eltakaritásába, mint Voltaire volt, s mitsem árt, ha a nép azt fogja hinni, hogy az ördög elvitte.

Az elhunyt barátjai, rokonai és örökösei: unokahuga, Madame Denis, unokaöcscse, Mignot abbé, és Vilette marquis, kinek a Rue Beaune-ban fekvő házában Voltaire meghalt, előre látták a temetés akadályait, s egyértőleg máskép határoztak felőle.

A holttestet hálóköntösbe öltöztették és fejére hálósipkát tettek, s egyenesen kocsiba ültetve éjjel elvitték a cisterciek apátságába Scellièresben. Itt a világtól egészen elszigetelt barátok között Voltaire neve majdnem ismeretlen volt és minden akadály nélkül eltemették temetőjükbe 1778. junius 2-kán. A troyes-i püspök tilalma, kinek püspökségéhez a scellières-i apátság is tartozott, huszonégy órával elkésett.

De a sors nem engedé békén pihenni e nagy és nyugtalan férfi hamvait.

Az 1791-ik évben négy biztos jelent meg az apátságban. Ez eladatott s a barátok elkergettettek. A biztosok Voltaire holttestéért jöttek, melyet a párisi nép nagy pompával készült vinni a Pantheonba.

Ez alkalommal felnyitották a koporsót, s „ott feküdt benne — a mint egy szemtanu beszéli — a nagy ember, mint egy mély álomba elmerülve, nyugodt szende arczczal; de a mint a levegő érinté, annyira elváltozott, hogy alig lehetett ráismerni többé.“

A forradalom valamennyi történetirója egyhangulag irja le, milyen rendkivüli pompával és fénynyel rakták le Voltaire holttestét a Pantheonba és nemsokára Marat-ét tették melléje.

Midőn a holttestet, bebalzsamozása végett felbontották, Vilette marquis jogtalanul elsajátitá a szivet.

Mignot abbé a „Mercure“ kiadójához ez ügyben egy levelet intézett, melyben állitá, hogy Voltaire nem óhajtotta soha, hogy teste felbontassék, és egyszersmind kétségbe vonja, hogy az meg történt légyen. A jó öreg abbé csalódott. A marquis valóban elsajátitá a szivet, s midőn kétszáz harminczezer livre-ért megvette Fernay-t Denis asszonyságtól, mint Voltaire főörökösétől, megigérte, hogy egy értékes emlékszobrot emelend e szív felett.

S miből állott ez értékes emlékszobor? Egy ócska kályha mázos köveiből, e felirattal:

„Szelleme mindenütt van, de szive itt nyugszik.“

Később a marquis elidegenitette a butorokat és diszitményeket, mikkel Voltaire tusculumját ékité, Fernayt pedig eladta egy angolnak, kivel elhitette, hogy Voltaire szive még most is ott nyugszik az ugynevezett monumentum alatt, holott ő már régen párisi házába vitette. Szegény szív! mennyit kellett szenvednie ingadozó jellemü birtokosa szeszélyeitől, ki majd irtózott a philosophiától, s ekkor zsibkamarájába, majd felébredvén rövid álmából a vallás és egyházról, visszahelyezé disztermébe, melyet a „Szív terem-ének“ nevezett. E terem falain a következő nevezetes képek csüggtek: egyik oldalán XIV. Benedek, Ganganelli, Buirini, Fénélon; ezekkel szemközt Sévigné, Tenein, Lambert, Geoffrin, Boufflers, Dedeffant, Genlis asszonyságok; a másik oldalon Saint-Lambert, Chastellux, Thomas, Tressan, Marmontel, Regnal, Delille irók és költők.

E birtokos halála után az ereklye fiára szállott, ki azt egyéb vagyonával névleg egy püspökre, de tettleg V. Henrikre, a Bourbonok utolsó törvényes ivadékára hagyta.

Szerencsére Vilette marquis törvényes örökösei megnyerték pörüket a püspök ellen, és a drága szivet a franczia akadémiának ajándékozák. Ott talán már békén fog nyugodni!

D. S.

A CSILLAGOK VILÁGÁBÓL.

Az „Ország“ közelebbi s ez uttal utolsó száma hozza e nem mindennapi közleményt.

„Képzelődésünk megnépesiti a csillagokat, s eszünk, az analogia alapján, szintén a legnagyobb valószinüséggel fölteszi, hogy valamint földünknek, ugy a többi égi testeknek is vannak lakosai. E tényt azonban teljes bizonyossággal a tudomány mindeddig ki nem mutathatta. Hát ime tavaly, aug. 10-kén este, Jamaika szigetén egy meteorkő esik le, mely kétségtelenné látszik tenni, hogy más égi testeken is van növényzet és van — a mi legérdekesebb — civilisatio, vannak értelmes lakosok. A kérdéses meteorkő több tanu jelenlétében esett le, kik között volt Hopkins tudor, a kingstowni tudós társulat tagja is.“

A kő leesése körülményeit részletesben adja elő a „Független“ s mivel ez előadás neveli az esemény valószinüségét, halljuk ezt is:

„Dr. Hopkins angol tudós felfedezése és emlékirata uj világot vetend némely légkövek természetére. Ez emlékirat hitelt érdemel. Dr. Hopkins a kingstowni tudóstársulat tagja, kinek becses tudósitását, mely tele van okos fejtegetésekkel és szerény tartózkodással, Port-Royal és Kingstown 19 lakosa igazolja, kik részint látták a légkő leesését, részint segitettek azt az orvoshoz vinni, vagy pedig jelen valának tudományos elemezésén. Három vegytudós tanulmányozta e meteori test alkatrészeit. E szerint ámitásoktól nincs mit tartani.

E légkő, mely egy élő lényektől lakott planéta létezéséről tesz tanuságot, Jamaikában esett le, mult évi aug. 10-én, éjfél előtt félórával.

Dr. Hopkins épen visszatérőben volt Port-Royale felé, Ergail lelkész és ennek öcscse kíséretében, midőn egy folyócska mentében az égre nézett, s a hold teljes világa mellett is tisztán kiveheté a negyedrangu csillagokat. Egyszerre a zenith felé nézve egy pompás hulló csillag tünt szemébe, s ragyogó gömböt látott esni lefelé. Elején vörösded vala, majd fehérebben világolt. Egy pillanatra megállni látszott, s majd hirtelen lehanyatlott, három felé vetve sugarait. E jelenség után hét-nyolcz másodperczre ötven lépésnyi távolban az ágak törését, egy sulyos test zuhanását, s nyomban rá egy erős explosio csattanását hallották.

Elhagyjuk a sebesség kiszámítását, s a természettani észleléseket, hogy a tárgyat minél gyorsabban közölhessük olvasóinkkal.

Az utazók azon hely felé mentek, hová a légkövet (meteoric stone) leesni hitték. A hold végsugarainál csakugyan meglátták a nagy anyagot a földön fekve. Vizsgálni akarták, de az egyik utas (W. Jorel) figyelmezteté őket, hogy jobb lesz napvilágnál, miután a homályban tapogatózva, némely a tudományra nézve fontos nyomokat könnyen koczkáztathatnak. A hold fénye felé azonban vékony gőzt vettek észre, mely a nedves anyagból szállt.

Másnap értelmes munkásokkal kimentek a légkő bevitelére. Rosz helyre esvén a légkő, több darabra tört, melyek a főrésztől kis távolra nyugodtak. A harmadfél lábnyira besüppedt légkő sulya 6,000 font. Felülete feketés szinü volt. Vegytani elemzés alá véve, azonnal valószinüvé vált, hogy azon égi testen, melynek e kő egyik kis töredéke, élet és tenyészet uralkodik."

Most térjünk vissza az „Ország" közleményére.

„Hopkins, a csillagi lakosok Kolumbusa, a legszigorubb vizsgálatnak vetette alá a követ s vizsgálatai eredményét egy terjedelmes emlékiratban terjesztette a kingstowni tudóstársulat elé.*)

A lebkő anyagában vegytani vizsgálat utján szenet és földgyantát találtak, a mi bizonyitja, hogy a csillagon, melyről e hirnök a földünkre érkezett, növényzetnek kell lenni.

De olvasónk azt szeretné tudni, miképen tanuskodhatik e kő értelmes csillaglakókról. Igen egyszerüen: e kő — egy épületdarab.

Két lapja határozottan a mesterség nyomait mutatja. Egyik lapja ugyanis kőragaszszal van bevonva, oly kőragaszszal, mond Hopkins, mely sokkal tökéletesebb a mi legerősebb kőragaszunknál. Továbbá e lap szabályosan kivájt vályu töredékét képezi; valami csatornának kellett lennie.

Még csodálatosabb a másik lap. Hopkins először csak mindenféle szabálytalan kis vonalokat, karczolásokat látott rajta; de szeszszel és átszürt vizzel megmosatván a bekarczolt sima felületet, egy kőrajz támadt fel a bámuló előtt, egy földöntuli tájkép rajza. Fölül közepe táján a napot lehet felismerni: kerek és sugarakat lövell. A háttérben kissé dombos terület, itt-amott valami növényzet félével befedve; a kép ezen része azonban igen össze van rongálva. Balra, az előtéren, egy sor ház, vagy inkább alagok kapui. A távlat igen pontos, és látszik, hogy e kapuk egyenes sorban vannak s nyilásuk félkörü. A három nyilás közelében három különös alak, de mind egyféle. Négy kerékre tett ágyuhoz hasonlitnak. Az ágyu hossza körülbelül félakkora, mint a kapu magassága. A jobboldali előtér legtöbbet szenvedett; a háttér fölismerhetőbb, tágas félkörü szinkört mutat, s helylyel-helylyel még a lépcsőket is észre venni. Közepén a háttér különböző távolaiban még hét alakot látni, hasonlót a fentebb emlitett háromhoz (mintha nagy sebességgel görögnének, mert por emelkedik utánok); az előtérben két alak, mely különbözni látszik az eddigiektől, de jobban megnézve ugyanazon fajtának bizonyul. E kettő, ugylátszik, szemben ül egymással, az ágyu fölfelé van irányozva, kerék nincs, e helyett azonban négy hosszu végtag, a két alsón mintha ülnének, a két felsővel pedig hadonáznának, mintha verekednének. A kerekek formája a többinél onnan eredhet, hogy azok sebesen szaladnak s a végtagok gyors felhányása karikának mutatkozik, mint például, ha a botot sebesen forgatjuk; eredhet azonban onnan is, hogy e lények, ha testöket vizszintes helyzetbe teszik s mind a négy végtagjokra ereszkednek, e végtagjaikat kerék módjára hajtják össze.

Termetök nagyságát Hopkins, elmés kiszámitással (azon alapon, hogy a leesett kő a rajzon látható kapuzatok egy bizonyos része), 1 $^1/_4$ lábra teszi; e szerint az embernél legalább négyszer kisebbek, s ha — a mint látszik — az illető csillagnak ők a legértelmesb lakosai, és az ő nagyságuk meg csillagjok nagysága közt az arány ugyanaz, mint az ember meg a föld nagysága közt: ugy az ő csillagjok legalább is négyszer kisebb a mi földünknél.

A kövön talált mesterség nyomai bebizonyitják, hogy a csillagon, melyről e kő került, értelmes és művelt lények laknak, melyek értenek az épitési szerkesztéshez, rajzoláshoz, távlathoz, melyeknek e szerint igen kifejlett mértani tudományok van. Lakásaik a föld alatt vannak, de a szabad ég alatt is össze szoktak gyülekezni, mint a szinkörféle épitmény tanusitja.

A mi testi szervezetöket illeti, ugylátszik, hogy gerinczesek, testök azonban nem csak hosszuság tekintetében egyarányos (mint földünk gerinczeseinél), hanem szélesség tekintetében is. Hopkins fölteszi rólok, hogy e kettős egyarányossághoz képest két fejök van, a cső mindenik végén (talán bizony még Plato kettős embereire akadunk); a cső közepét a has képezi. Két pár

---

* Proceedings of the Kingst. Association, 1862. vol. XII.

végtagjok is egyenlő, s akármelyik pár lehet alul vagy felül, midőn helyöket nem változtatják, vagy csak lassan haladnak; egyébiránt menéskor vagy szaladáskor oly hajlása van testöknek, mint nálunk a négylábuaknak. Kettősségöknél fogva elő- és hátra egyaránt mozoghatnak, vagy jobban mondva, rájok nézve nincs különbség előre meg hátra között.

Majd meglátjuk mit mond a tudomány Hopkins föltevéseihez."

NEMZETI SZINHÁZ.

Alig van unalmasabb, mint művészetben a közepesség. — Ha az unatkozás nagy száju szülöttét — az ásitást — már atyáinktól nem örököltük volna, ugy az egymást érő műkedvelői előadások, zongora virtuozok s közepes énekesek és énekesnők miatt kénytelenek lennénk rászokni. A műkedvelő nem azzal törekszik bebizonyítni müszeretetét, hogy a nagy művészeket tiszteli s tehetségéhez képest pártfogolja, hanem maga kezd művészkedni; merészen kontárkodik, s midőn a nagy művészeket majmolja, sem tiszteletet sem szeretetet nem tanusit irántuk, hanem ennek épen az ellenkezőjét. Az ily szenvelgésre különösen hivatva érzik magokat némelyek, kik gyorsan tudják játszani a zongorán a létrákat, s egy kis márcziusi darát, egy kis májusi esőt s több effélét lepergetnek.

Hogyne ásitnánk ilyenkor!

De nem akarok epilogot irni a téli idény elnémult múzsái felett, hanem a műszomjas olvasót elvezetem a nemzeti szinházba, hol Couqui k. a. tánczol a mult évek romjain, s lábainak nagyszerü trillái előtt az opera szerényen visszavonulva, bevallja, hogy nemcsak énekelve, hanem tánczolva is pompásan ki lehet mulni az árnyék világból.

Tehát ha ugy tetszik.

Csütörtök. Ápr. 16-kán. Bérlet. 7-ik szám. — Rabatinszky Mari uj szerződött tag első fellépteül **A Kunok**.

Eredeti opera négy felvonásban, szerzette Császár György; az első felvonásban előforduló magyar tánczot előadják: Rotter Irma, Bajkainé, Róka J. és Luigini. — Karmester Huber Károly. Rendező Böhm Gusztáv.

Ki ne ismerné a Kunokat s még egy pár magyar operánkat a régi jó időkből, mikor a kritika egy mindenért lelkesedő ifju volt, s mindent rózsaszinben látott. A Kunok a magyar zeneközönség Normája, vagy — bocsánatot kérek — Hunyadi Lászlója; a szinházban kedves csemege; úton-útfélen fütyölik; estélyeken dallamai mellett francziát tánczolnak s fonják szövik az élet regényes utait, szóval: ki ne ismerné a Kunokat!

Ezért nem követhetnék el nagyobb tapintatlanságot, mint a Kunokat kritikailag elemezve. — Mert azok, kik e dalmü dallamai szerént gondolkodnak, rosz esetben nemcsak nem hinnének okaimnak, hanem, ha szemükre lobbantanám rosz izlésüket, aligha máskor azon szerencsében részeltetnének, hogy soraimat figyelmükre méltassák. A kik pedig velem egyet értenek, mit tennének egyebet, mint ásitnának?

Azonban az előadás hosszu, a szünetek nagyok, s miután valamit tennem kell, ezuttal kihallgatom szomszédaimat, vagy jobban mondva, szomszédnőimet, kiknek társalgása, ha nem is vonatkozik merőben az előadásra, épületes fog lenni.

Halljuk elébb jobbom felől.

(Y asszony Q lelki barátnőjéhez): „Látod kedvesem! előttünk a harmadik sorban X-nét? — Vajon honnan telik ki minden este uj fejkötőt tenni .... aztán rózsaszin és negyvenöt év! .... Kedvesem! mi mindketten tiz évvel fiatalabbak vagyunk (itt szünet állott be, mert kénytelen voltam nagyot köhinteni) s nem merünk ily nevetségest tenni .... ah! ez a nagy dob is most tud lármázni! .... nézzed csak! levetette köpenyét, hogy láttassa veresbársony dolmányát ... ezüst csatokkal ... mint a nagymama zsoltárja .... szegény X ur! ... de mit látok! nézz csak amoda kedvesem! N. asszonyra, nem átalja most is azt a fejkötőt tenni a fejébe, mit már két hete, hogy először bemutatott .... oh ez a csunya nagy dob! ... nem lehet miatta beszélni! ..."

Lássuk most a baloldalon.

(A. asszony B. asszonyhoz): „Ah te B! oda vagyok, valahányszor e szép dallamot hallom! ... ezelőtt tiz évvel! ... akarom mondani öt évvel! ... épen itt ültünk ... ezt a nagy áriát énekelték .... oda vagyok! ... meg kell fulnom e szük ketreczben! ... mozogni sem lehet ... hallgasd csak kedvesem! ... ah mi isteni ... mind a tiz lábujjam mozog! ... s azok a Zenészeti Lapok olyan lenézőleg szólottak e kedves operáról! ... Mint minden szépnek pártfogója, előfizettem volt a Zenészeti Lapokra; de látva, hogy még a Kunokkal sincsenek megelégedve, az uj negyedévi nyugtát visszaküldtem .... ah! csak most figyelj! ... ti, tam, ti, tam, ti, tam, ta, tam!"

Itt valaki a hátulsó székből két kezével vállamra nehézkedve, ezt sugta a fülembe:

„Nos kritikus ur! hát hogy tetszik az előadás?"

Régi ismerőm volt, ki e keserü kenyeret tőlem örökké irigyelte.

„E tárgyban csak a Koszorúnak tartozom vallást tenni," válaszoltam, boszankodva hogy figyelmem megzavarta.

„Sokat kihagytak belőle" jegyezte meg fontosan.

„Örüljünk rajta!"

„De vajon Paulit mi lelte, hogy most még gyengébb?"

„Avagy őrzője vagyok én Paulinak?"

„Tudja ön, mit mondott volt a német a szaladó nyulnak?“

„Nem; nem is akarom.“

„Ez aztán szép drámai festés! hallgassa csak! minő pajkos táncz-dallammal fejezi ki Margit szív-baját, s a mi több, mily vidoran énekel! holott ábrándoznia kellene a búbánat nyelvén!“

„Azt kivánja ön, hogy tánczzenére sirjon?“

„De figyeljen csak! mintha Margit és Miksa (vajon nem Miska?) ingadoznának e párdalban!“

„Bánom is én!“

„Nézze csak Andorásit — ki nem tudja, hogy a kezével mit tegyen — ezt mondá: „lépteket hallok!“ holott egy delnő a kert pázsitján, sőt kemény járdán sem kopoghat ugy, mint egy bakkancsos.... vagy tán a régi időben a nők is lovagcsizmában jártak?“

„Az egekre! halkabban! mert meghallja Kirchléhner!“

Ha feljebbi okaimat, hogy nem irtam tüzetes birálatot, az olvasó nem fogadná el, remélem, ezen figyelem zavaró beszélgetések — melyekből csak mutatványt közöltem — felmentenek a vád alól. — Lehet az is, hogy sokan megrónak, mert a komoly kritika tollát élczlapjaink tintatartójába mártottam. E tekintetben biztositom az olvasót, hogy ez volt első és utolsó kisérletem, s jövőre más szemüveget teszek fel, melyen át olyan dolgokat is láthatni, miket puszta szem észre nem vehet.

Rabatinszky Mária kisasszonyra a Lloyd azt mondja, hogy hangja magas. Szabad legyen ehhez tennem, hogy kissé gyönge és vékony is. Azonban idővel erősödhetik, s kerekebb lehet. — Miután a tisztelt művésznő most lépett fel először, nem akarok ugyan rózsás álmai közé töviset szurni, s hajlandó vagyok egyet s mást az elfogultság rovására irni; de nem hallgathatom el, hogy iskolája kissé el van hanyagolva; a szavakat nem tudja kiejteni, sőt mintha valamely organikus baja lenne, mintha némelykor nem tudná mit tegyen a nyelvével, éneke különösen hangzik. Legfelötlőbb az, mikor az *e* magánhangzót *a*-nak mondja. Továbbá létrái s más futamai néha elmosódnak. E bajokon azt vélem még segithet, s meg is érdemli hogy segitsen, mint a ki a hangokat elég tisztán találja, zenei képzettséggel bir, s különösen szép szinpadi alak.

S. N.

Farsangi kalandok. Ballet három szakaszban. Couqui kisasszony háromszor lépett föl e balletben, melyet tulajdonkép nem tudja az ember minek nevezzen. Ha ez is ballet, akkor minden ballet, melyben tánczolnak az emberek, a redoutebáltól egész a csárdabeli mulatságig. Semmi cselekvénye, semmi értelme az egésznek. A „Sz. Látcső“ közli ugyan cselekvényét, de a szinpadon alig láttunk valamit belőle. Ugy látszik, hogy csak egy pár jelenetet vettek fel belőle, a többit kihuzták, bele toldottak sokat, mi nem tartozik hozzá, s bevégezni épen nem tartották czélszerünek. Lett belőle aztán egy izléstelen egyveleg, melyet balletnek nevezni nem volna szabad egy nemzeti szinház szinlapján. Nem az a baj, hogy rosz ballet, hanem hogy nem ballet. Couqui kisasszonyt is meg kell rónunk, hogy ily semmiségben lép fel, midőn oly jól tudja kifejezni a ballet drámai oldalát. A Farsangi Kalandokban semmi tere nem volt, hogy e tehetségével ragadja el nézőit; csak tánczolt, kellemmel ugyan, de minden drámai kifejezés nélkül. Mit is fejezett volna ki, hiszen nem volt mit. Jobb lett volna, ha ez ugynevezett ballet helyett egy izléssel szerkesztett egyvelegben lép fel. Itt is megmaradhatott volna a carnevali jelenet, mely az egészben legjobb, s inkább helyén lett volna a magyar táncz is. Hogy magyar tánczát megtapsolták, mondanunk se kell. Nem hibáztatjuk, hanem az a sok virág-bokréta meg koszorú sokkal inkább megillette volna a derék művésznőt a Szerelmes Ördögben vagy Gizellában, melyben művészetének fénypontját láttuk, mint most, midőn csak egy pár genre tánczát tapsolhattuk meg. Hogy egy koszorúról levette a nemzeti szalagot és oldalára tüzte, szép volt töle, de nem olyas, a mi művészi enthusiasmust érdemeljen.

GY. P.

VEGYES.

— Az akadémia hétfői (apr. 20.) üléséről, melyen pedig négy előadás volt, keveset mondhatunk vegyes közönségnek. *Kondor* Gusztáv l. tag székfoglalója volt az első, ki a csillagászat egy nevezetes pontját tárgyalá, szakavatottan; ezt követte a *Than* Károlyé, a paránysúlyokról. *Szabó* József a nemzeti muzeumba Verespatakról küldött példányait mutatá be az ottan előforduló kristály-eltorzulásnak; *Jedlik* tanár pedig azon ellenvetésekre felelt, melyeket multkori felolvasása alkalmával egy másik r. tag tön vala neki, midőn a kőbányai pinczeomlásról értekezett. Mind a négy előadás elég rövid volt arra, hogy az ülés még napvilágnál eloszolhasson.

* A gróf Zichy Nándor és Jókai Mór ellen hozott haditörvényszéki itélet a legfelsőbb törvényszék által hat hónapi fogságra és 1000 forint biztositékvesztésre módosittatott. Jókai Mór fogságát pár nap mulva kezdendi meg. (Hon.)

* A Debreczenben felállitandó Csokonai-mellszoborra mintegy 1400 forint gyült be, s igy már közelebbről fel fog állittatni.

* A magyarországi műegylet ez idei sorsolását f. évi aprilis 30-kán, délelőtti 10 órakor a mütárlati helyiségben, 100 nyereménynyel, nyilvánosan tartandja. A műegylet idei mülapja —

han M. ujonczozási jelenete — már látható a üárusok kirakataiban, s igen sikerültnek mondató.

* Irodalmunkat még a hideg északon is kezlik ismerni. Ugyanis Lubiczki orosz külügymiiszteri osztályfönök magyar származásu neje jeenleg Magyar László afrikai utazásának fordításával foglalkozik. Midön akadémiánk a szentpétervári tudóstársasággal csereviszonyba lépett, a megküldött könyvek czimeit Lubiczkiné fordítá e orosz nyelvre, s a küldemények közt levén Magyar említett müve is, az annyira megtetszett a lerék magyar nőnek, hogy mindjárt fordításához kezdett. Közelebb Hunfalvi Pálhoz irt levelében udakozódik a mű folytatása felől, mivel az első kötettel készen van, s már nyomják is. Ezenkivül lefordítá még orosz nyelvre Vörösmarty „Szózatát", Petőfi „Riadóját", Kölcsey „Hymnusát", melyeket a szentpétervári főúri termekben általános tetszéssel szavalnak. A lelkes honleány közelebb Katalin czárnőnek egy kalapját és legyezőjét küldé a n. muzeumnak ajándékba.

* A kassai és nagyváradi takarékpénztárak 50—50 forinttal járultak a Markó-képtár megvásárlásához.

* A kertészeti társulat „Magyar kertész" czimü szaklapot szándékszik megindítani.

* A Nagy Károly-féle csillagászati könyveket és eszközöket — irja a Sz. L. — meg fogják tartani egy Pesten alapitandó csillagda számára. A bicskei épületet eladják s jövedelmét a nevezett intézetre forditják. A könyvtárnak nem csillagászati osztályába eső könyveket az egyetem, József-ipartanoda, magyar akadémia, erdélyi muzeum és pesti ref. iskola között fogják kiosztani.

* A magyar képzőmüvészeti társulat alapszabályai felsőbb helyen megerősittettek. Mig a társulat közgyülést tarthatna, a főügynökséget Heckenast G. ur volt szives elvállalni.

* A népszinház közelebb „Una mascharata" czimü operettet kapott Olaszországból — ajándékban. A „Sz. Látcső" szerint tele van a legnagyobb balgaságokkal s bohónál bohóbb jelenetekkel. A végin narancscsal dobálódnak a szinpadon müködő és a nézők közé keveredett játszó tagok, s a darab általános veszekedéssel végződik. Nem tudjuk mit akar a budai szinház ezekkel az izetlen, ledér, minden nemesebb érzést sértő operettekkel, Dunanánokkal, két kiadásban szereplő cancanokkal stb. stb.; de annyit tudunk, hogy bizony semmi hasznot nem tesz vele a „nemzetiségnek." Hiába mondja, hogy előbb közönséget kell teremteni, s csak azután törhet magasabb czél felé; a czél nem szentesiti az eszközt s a Dunanan csak Dunanannak csinál közönséget. Legalább meszeltesse be azt a jelmondatot a szinház homlokzatán. Nem oda való az, ugy látszik!

* Vizkeleti Béla fiatal festészünket a n. szinház igazgatósága felszólitá két nagy szinpadi festmény készitésére. Ha a kisérlet sikerülni fog, Vizkeleti a n. szinház állandó festésze leend.

* A pécsi dalárda az általa jótékony czélra rendezett hangverseny fele jövedelme fejében 112 frt 2 krt küldött a magyar irók segélyegyletének. Ugyan e czélra Frank Ignácz 18 frtot, Kalinay J. 10 frtot, Bicsanszky István pedig, egy tánczvigalom jövedelmét: 54 forintot juttatott az illető pénztárnokhoz.

* Milánoban Mazzini összes müveit adják ki, 12 nagy kötetben, politikai, irodalmi és kritikai tartalommal.

* Pepita — hir szerint — megint szinpadra készül. A bécsi udv. operaszinházban lépne föl.

* Ristori ajánlatot tett a n. szinház igazgatóságának, hogy még ez év folytán kész lenne szinpadunkon vendégszerepelni. Föltételei egy kicsit borsosak, mert esténként 800 forintot kiván, mivel egész társasággal jöne. Az igazgatóság mindazonáltal örömmel vette ez ajánlatot.

* A lapunk közelebbi számaiban ösmertetett „Lady Audley's secret" egyike a londoni legkapósabb divat-regényeknek; már szinmüvet is csináltak belőle, melyet roppant tetszés mellett adnak a St. James szinházban. A több kiadást ért regényt azonban most reclamálják. Ugyanis a „M. Herald"-ban Fullom S. W. felszólalt s azt állitja, hogy az egész történet tökéletesen az ő, ezelőtt 5 évvel megjelent „The man of the world" czimü regényéből van *lopva*. Sőt nemcsak állítja, hanem be is bizonyítja. Grosse Geister begegnen sich.

* Párisban Levynél Sand Györgytől egy uj regény jelent meg. Czime: „Antonia."

* Hannoverában a Schiller-szobor talapzatát május 9-kén — a költő születés-napján — fogják leleplezni.

* Mery, Ovidius „Metamorphoses"-éből egy tüneményes operát tákolt össze. Zenéje Bellini müveiből van összeállítva. Szegény Nasó, ezt meg sem álmodtad volna!

* A párisi operaház felszólitá Verdit, hogy a lapunkban is ösmertetett „Salammbo" czimü regényből készitendő operaszövegre irjon zenét, legfölebb 1865-ig. A szöveget a regény irója, Flaubert Gusztáv, és Gautier Theophil fogják megirni.

* 200,000 forint sok pénz; már pedig Graves kiadó ennyit adott Frith W P. festésznek egy kép tulajdonjogáért, melynek tárgya „Vasuti állomás." Ez a legnagyobb összeg, mit valaha angol festész müvéért fizettek.

* Feuillet Octave egy egyfelvonásos operettet nyujtott be az „Opéra comique"-hoz. A zenét Ortolan irta hozzá.

* Viardot Garcia végkép visszavonult a szinpadtól s még csak egyszer fog fellépni a lengyel sebesültek javára, azután Baden-Badenbe költözik. Gazdag képtárát már el is árvereztette Párisban, e hó elején.

UJ KÖNYVEK. *)

IFJUSÁGI OLVASMÁNYOK. Szerkeszti és kiadja *Bunyitay* Vince, I. kötet. K8r. 312 l. Ára 1 ft. (Pest Első magyar egyesületi könyvnyomda.)

KÖLTEMÉNYEK. Irta *Váradi* Gusztáv. A szerző sajátja. 12r. 160 l. Ára 1 ft 20 kr. (Sáros-Patak, a főiskola betüivel.)

ÉRTESITVÉNY a magyar FÖLDHITEL-INTÉZETRŐL. Kiadja az intézet igazgatósága. K8r. 72. l. (Pest, Emich).

TÜSKÉS DALOK. Irta *Borongó*. 12r. 35 l. (Győr, Sauerwein.)

A magyarországi ágost. vall. EVANGELIKUSOK TÖRTÉNELMI EMLÉKEI. Közli *Fabó* András, agárdi ág. vall. pap. II. kötet. (latin czimmel is : *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. in Hungaria historica*) 8r. 440 l. Ára 4 ft. (Osterlamm, Pest).

NEMZETI SZINHÁZ. Kiadja *Toldy István*. I. *Béldy Pál*. A gróf Teleki-féle alapitványból száz arany pályadijjal jutalmazott eredeti szomorujáték öt felvonásban, Irta *Szigligeti Ede*. Pest (Heckenast). 8r. 171 l. Ára 80 kr.

NEMZETI SZINHÁZ. Kiadja *Toldy István*. II. *A jó barátok*. Szinmü négy felvonásbau. Irta *Sardou Victor*. Forditotta *Szerdahelyi Kálmán*. Pest (Heckenast). 8r. 179 l. Ára 80 kr.

SZÉLCSEND ALATT. Elbeszélések. Irta *Jókai Mór*. 2 kötet. Pest (Heckenast.) 8r. 210 és 164 l. Ára 2 ft.

PÁLYAVEZETŐ. Jó tanácsok világba lépő fiatal leányok számára. Irta *Jósika Julia*. Pest (Heckenast) K8r. 432 l. Ára 2 ft.

SZERELEM. Költemények. Irta *Dalmady Győző*. Pest (Heckenast). 16r. 244 l. Ára 1 ft. 60 kr.

FELFORDULT VILÁG. Irta *Jókai Mór*. Két rész egy kötetben. Pest (Heckenast) 8r. 115 l. Ára 1 ft 50 kr.

MARGIT. Irta *Litkay Andor*. Pest (Heckenast), 8r. 219 l. Ára 1 ft 50 kr.

MAGYAR REMEKIRÓK. VIII. *Kölcsey Ferencz versei*. 4. kiadás *Toldy Ferencz* által. A költő arczképével. Pest (Heckenast) 32r. 224 l. Ára 70 kr.

MAGYAR REMEKIRÓK. IX. X. *Zrinyi Miklós Szigeti veszedelme*. A mai nyelvhez alkalmazta s magyarázó név és szótárral ellátta *Greguss Ágost*. 2 kötet. A költő arczképével. Pest (Heckenast). 32r. 176 és 178 l. Ára 1 ft. 40 kr.

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1693. 1694. évekből. Az eredeti kéziratból közli *Nagy Iván*. Kiadja a m. tud. akadémia történelmi bizottmánya. Pest (Eggenberger). N8r. VIII. és 701 l. Ára 5 ft.

TESTGYAKORLATTAN. Többek után szabadon, saját gyakorlati tapasztalatival bővitve, 178 képpel alkalmazá *Zimányi József*. Pest (Müller E.) N8r. VI. és 145 l. Ára kötve 2 ft.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

KÜLFÖLDIEK.

NOVELLEN von *Moritz Hartmann*. 3 Bände. Hamburg (Hoffmann und Campe) 8r. Ára 4 ½ tallér.

DER FLUCH UNSERER ZEIT. Ein Sittenroman von *Heribert Rau*. 2 Bände. Leipzig. 8r. Ára 3 tallér.

EIN MODERNER DON JUAN. Roman von *Julius Gundling*. 2 Theile. Leipzig. 8r. Ára 2 ½ tallér.

JUGENDLIEBE DER GRAEFIN MARIA AURORA KÖNIGSMARK. Ein Zeitbild aus der zweiten Hälfte des Siebzehnten Jahrhunderts von *der Verfasserin der „Johanna."* 2 Bände Hamburg (Hoffmann und Campe.) 8r. Ára 2 tallér.

ANTONIA. Roman nouveau par *George Sand*. Paris. Ára 3 frank.

NYILT LEVELEZÉS.

Béranger. Jó. Lényegtelen igazitásokkal közölhető.

M. Óvár. 1861-re : Külföldi népdalok. Ember tragédiája. Bede A. I—III füzete. 1862-re Bede A. IV füzete. Századok legendája. Esmond I—III füzete (a IIIdik még nincs szétküldve.) 1863-ra következni fog.

P. A. urnak. A *pira* és *poma* nagyon szükön terem ; a legáldozatkészebb jóakarattal sem merünk igérkezni.

P. J. urnak Tenk. Sajnáljuk, hogy ily későre maradt a *reclamatio*. Most már 1. és 2. számmal nem szolgálhatunk.

K. urnak. Bákeo. Ugyanazt kénytelenittetünk felelni.

M—chnak. Üdvözlettel. Megkaptuk és jónak találtuk. Hát a többi mikor jő ?

Murger. Bajosan lehet. Nem azért a mi benne *van*, hanem azért a mi benne *nincs*.

TARTALOM.

Zrinyi a költő. *Salamon F.* — Az édes hangok. *Tóth E.* — A szinész neje. (Beszély.) *Udvardy V.* — Daliás idők. Harmadik ének. *Arany J.* — Vo.taire szive. — Csillagok világából. — Nemzeti szinház. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

Mai számunkhoz van csatolva:
Előfizetési felhivás Vörösmarty Mihál minden munkáinak első teljes kiadására.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁJUS 3. 1863. 18. SZÁM.

ZRÍNYI A KÖLTŐ.

II.

Nagy képirók életének és művészetének ismertetői különös szorgalmat fordítnak annak fölkutatására, kik voltak a nagy mester tanítói, s nem ok nélkül. Bár a képzelő, érző és gondolkodó tehetség, mely nagy művek alkotásához nagy mértékben megkivántatik, az ég adománya szokott lenni; bár a nagy eszmékhez, s különösen az alkotó eszmékhez, ugy látszik, szükséges a korszellem sajátságos kedvezése, szintoly tagadhatlan, hogy mesterek és mintaképek nélkül művész nem fejlődhetik. A legnagyobb lángeszek is sokat köszönhetnek hazai vagy külföldi elődeiknek, s néha kortársaiknak, — s e *sokba* bele tartozik nemcsak a forma, egyes művészi fogások ellesése, hanem az első buzditás s inspiratió is. — Nemcsak jeles, hanem középszerű költő is oly kevéssé válhatik elődök és példányképek nélkül, mint a mily kevéssé lehet hegedűssé, a ki soha sem látott és hallott hegedűst, vagy festővé, ki a rajzot, árnyalást s szinezést nem látta jelesül alkalmazva.

Zrínyi Miklósról itt mint jellemfestőről szólván, elég legyen annyit megjegyeznem, hogy nagy stilú művészetéhez nem kisebb mesterektől vette a buzditást és tanulmányt, mint Torquato Tasso, Virgil és Homér. Hogy mennyit vett ezektől s mily önálló tudott maradni, e nagy fejtegetésbe nem bocsátkozom. E nagy munkát megkezdé s egy részben végre is hajtotta e lapok szerkesztője pár évvel ezelőtt a „Budapesti Szemlé"-ben, „Zrínyi és Tasso" czim alatt, hol, bár a munka nincs végig vive, elég található annak földerítésére, mit tanult Zrínyi ama nagy művészektől s hogyan tudta alkalmazni. Csak átalánosan jegyzem meg, hogy a költészet és művészet lényegét, a lelket illetőleg csak olyakat tanulhatunk el mástól, mi saját lelkünkkel és tehetségünkkel teljes öszhangzásban van. Mihelyt túl erőlködik menni a költő ennek határain, azonnal kitünik a gondolat nélküli üres formaság, s művészete a legnagyobb gyakorlottság mellett sem egyéb kontárkodásnál. Ha egy-egy képről le lehet is olvasni az idegen mesterek befolyását, de ha a rajz meglep a tárgy megelevenedése s a stil erőtelje és fennsége által, az eredetiség elvitázhatatlan. A nagy mesterekre emlékeztető vonások nem bizonyítnak egyebet, mint hogy a mű szerzője belső szellemi rokonságban áll ama nagy mesterekkel. Nincs valami könnyebb, mint első pillanatra megkülönböztetni a mástól bármennyit tanult valódi tehetséget a szolgai utánzótól. Mihelyt a forma és stil nem felel meg a tárgynak és kifejezni szándékolt eszmének, üres az és emlékeztet az idegentől vett ruhára, mely a testhez nem illik szorosan, azaz: az üres forma elsajátitására, melyet saját gondolatinkkal, érzéseinkkel, képzelő erőnkkel kitölteni képesek nem vagyunk; mig az egészen találó megtestesités a lelki tehetségek öszhangzá-

sára és épségére mutat, a mit mástól elsajátítni akarni képtelenség.

Zrínyi, mint jellemfestő, a legnagyobb epopoeák magasb rendű stilját használja. Hőskölteménye jelleme hozza magával, hogy oly közönyösb lelki állapotokat, kórságos szivgyöngeségeket nem beszél el, mint a mai regényköltők, a lelki fennség, hősi elszántság és leghatalmasabb szenvedélyek és indulatok szerepelnek művében. Óriásokká nagyított alakok állanak előttünk. Ily tárgyaknak csak a hatalmas és nagy vonásokban való jellemzés felelhet meg, s nem azon aprólékos analysisek, melyeknek a regényekben s a genre-festésben van helye. A rendkivül nagyított tárgyak és alakok fennségének csak a stil egyszerű fennsége lehet megfelelő. — És Zrínyi, a mesterkélés legcsekélyebb jele nélkül, egész természetességgel tudja alkalmazni azt, a mit Homérnál és nagy követőinél látott. Midőn vitézei hősiségét feltünteti, előadja s részben névszerint előszámlálja a kezök által meghalt ellenség egész halmazát, használ, bár ritkán, egy-egy hasonlatot is; olykor a csata hevében mondat el egy-egy dicsekvést is hőseivel, de mind külső leirásaikban, mind magasztalásukban igen gazdálkodó és józan, s a mi kérkedésnek látszanék, inkább a harcz és boszúvágy természetes, néha vad gunynyal vegyült kifakadása, — ugy hogy e részben is az egyénnek lelki állapotjának festésével ád elevenebb képet a csatáról, mint külső leirások által. Számos ily helyet idézhetnék, de érdekesebbnek tartom költőnk ama még nagyobb művészetét példában mutatni fel, miként tudja *cselekvés* által, tettekben mutatni fel a hősiséget.

A török sereg egyik legvakmerőbb vitézét, Delimánt, egy roszul számitott csellel bebocsátják Szigetvárába, s a kaput utána bezárják. A magyarok mind elejtik benrekedt társait. Ő egyedül marad,

„Még is az ő szüve oly bátorságban van,
Mintha volna közép török táborában,
Sem szaván, sem kezén, sem bátor személyén
Nem esmérni félelmet, ő jár merevén.“

Azonban a magyarok nagy számmal sietnek ellene a vár belsejéből, s Delimán belátja, hogy esztelenség tovább késni egymagára az ellenséges várban.

„Mint szüves oroszlán, sok vadászt erdőben
Ha lát, nem fut, haraggal előttök mégyen.
Delimán igy *ballag* karddal kapu felé,
Mert utána fegyverárt lát mindenfelé.“

A visszavonuló hősre ki rákiabál, ki rálő, ki tüzet, ki vizet hány fejére.

„Oh hányszor megfordult, szégyenli futását,
Szégyenli mutatni keresztyénnek hátát.“

Az olvasó tudja, minő következményű e jelenet s mi nagy befolyással van a cselekvény tovább fejlesztésére. Itt csak költőnk legszokottabb modorát akartam bemutatni hősei festésében. E kérkedés, magasztalás nélküli jelenet nemcsak élethű, hanem vászonra áttéve képzelvén, a nagy festőművészek stiljára emlékeztet. Máskor még rövidebben tudja feltüntetni hőseit. A fenebbi jelenettel rokon Deli Vid esete, ki hasonlókép egyedül vág be a török hadak közé s köztök hosszasan nagy öldöklést visz végbe. Ez öldöklésről tán minden leirásnál nagyobb fogalmat ád azon rövid két sor, melylyel Vid visszavonulását kiséri a költő:

„Nem mennek utána az török seregek,
Sőt inkább közülök hogy kiment, örülnek.“

Ily vonásokhoz nem kell magyarázat, az csak rontaná a hatást, s mindazon nagyítás, mely e vitézi csodatettekben van, nevetségessé válnék talán, ha a stil józan komolysága és egyszerű erőtelje nem állana a nagyságnak azon szinvonalán, melyen a tárgy áll. Ezen egyes erős vonások és ezen egyszerűség megadja a rajznak mind a valószinűséget mind a méltóságot.

Azon magyar költők közt, kik a hősiséget megénekelték, voltak ékesen szólóbb, hangzatosabb és lendületesebb előadású elbeszélők; de Zrínyihez nem hasonlítható egyik is azon ép oly élethű, mint nagy jellemek rajzában, melyekben a hősiség erkölcsi fennsége párosul a művészi modor fennségével.

Zrínyi Miklós, a hadvezér, értette, hogy a vitézség nem az elbizakodott bevágásban, s botor harczi dühben áll; s mint költő is nem az izmok erejét és hajlékonyságát, nem a *vér* felhevülését bámultatja legin-

kább. Bármennyire kitünteti Delimán óriási erejét s lovagias bátorságát, bármennyire megcsodáltatja velünk a Deli Vid még nagyobb tetteit, s bármennyire ki van mutatva, mennyire túlemelkedik Zrínyi bán vitézsége mindeniké felett, — a két vezér, Szulejmán és Zrínyi, értelmi és erkölcsi tekintetben nagyobb mindeniknél. Mint Vörösmarty Sz. Lászlóról mondja, mindkettő „vállal magasabb a többi seregnél," de nem testi, hanem erkölcsi értelemben. — Mindkét vezért főleg a higgadt nyugalom és okosság emeli a hősök hősévé. S a költő ezt is a legméltóságosabb eszközökkel tudja föltüntetni. Szulejmán a legokosabb vezéreitől sem szokott tanácsot kérni, s legbátrabb harczosainak vágyait fékezni tudja — különben is félrevonultsága s a csaták hevében meg nem jelenése a hatalom némi titokszerű nimbusával veszi őt körül. — Sokkal magasabban áll, s meglepőbben van kitüntetve Zrínyi Miklós fennsősége vitéz hadnagyai felett. Ezek közt több nagy hős van, ki önfeláldozás, készség, testi erő és ügyesség által kitünik, s elég legyen közülök csak Radivoj és Juranics vajdát (századost) említenem; de egyik sem hasonlítható akár vitézség, akár lovagias nemesség, akár dicsekvés nélküli érdem, akár önfeláldozás dolgában Deli Vidhez, ki ezen kivül oly érzelmes szivű, hogy nejét ifjui hévvel szereti, s magokat feláldozott két vitéz bajtársát gyermeki megindulással siratja el. De a mily magasan áll Deli Vid társai felett, oly magasan emelkedik tul rajta Zrínyi bán.

E fokozat mesterileg van feltüntetve a IX-ik ének egy jelenetében, melyet részleteiből kivetkeztetve, s igy szépségei nagy részétől megfosztva is, érdekesnek tartok közleni.

Ez énekkel megszünnek Zrínyi gyakori kicsapásai a várból. Vitézei harcz nélkül veszteglenek, s nem egy békétlenkedik. Egyiknek sem oly kiállhatlan a tétlenség mint Deli Vidnek, ki már két nap óta nem használta kardját. Minduntalan kéri Zrínyit, bocsássa ki őt a várból. De a vezér szokott bölcs nyugalommal mondja: zabolázni kell a szerencsét, különben „éles szája" veszélybe ragadja az embert. Nem hiában vesztegel, ugy mond, — azt akarja, bizza el magát a török, higye el, hogy a magyarok féltökben nem tesznek semmit — kiüt majd rájok, mikor nem is gondolnák. Azalatt üzenetet küld a királynak, ki talán segítségére fog jöni. A vezér okossága ellen Vid nem talál ellenvetést. Esze teljesen elismeri a bán terveinek helyességét; de nyugtalansága is megleli azonnal a kinálkozó rést. Tettvágya kapva kap az eszmén, hogy a királynak üzenetet kell vinni. Rögtön felajánlja magát e vállalatra, mely a legveszélyesebbek közé tartozik, miután bármerre indul ki a várból, a török táboron keresztül kell kihatolnia. Ő tud törökül, ugy mond, s átlopódzhatik az ellenséges sergen, vagy ha a csel nem segít, majd keresztül vágja ő magát.

„Édes vitéz szolgám," igy felele Zrínyi, — nem kételkedem vitézségedben. De neked nem szabad elhagyni Sziget várát, — én velem együtt kell azt védened. Talán rendelt isten mást ezen dologra, kiben kevesebb kár lesz, mint benned." — Deli Vidnek nem lehet ellenvetése. — Akadt is mindjárt a vitéz bajnokok közül két más legjelesebb és vállalkozóbb, kiknek figyelmeztetés nélkül jött azon eszméje, hogy a török táboron átvágva magukat, vigyenek hirt Maximilian királynak. Kérik Zrinyit, bocsássa őket e vállalatra. Zrínyi felelete e *két* jeles bajnokhoz egészen más, mint az *egy* Vidhez. „Oh hatalmas isten, ki vezetsz hadakat! — mond a vezér, — nyelvem nem áldhat eléggé. Nem akarsz elveszteni minket, midőn ily hatalmas sziveket adtál közénk!" — A vezér nem hogy visszautasitaná kérelmöket, hanem lelkesedik rajtok s nagy jutalmat igér nekik, ha visszatérnek. Radivojnak egy gazdag török kardot, gazdag lószerszámot; Juranicsnak arany sisakot, melyet Zrínyi győzelmi jelül hozott a csatatérről a *varasdi szép mezön* elejtett Gyáfertől — s mindkettőnek ezenkivül hat-hatszáz aranyat.

A vezér lelkesedve ad hálát istennek, hogy oly kitünő férfiak vannak várában, mint Juranics és Radivoj, azonban menynyivel többre becsüli Deli-Videt, kit ily vál-

lalaton koczkáztatni nem akar! — S mind ezek felett mily magasan áll a hadvezér, ki ama hősökkel mint gyermekekkel bánik. Apai és hadvezéri fennsőbbség, még Deli-Viddel szemben is. S a költő mindezt reflexiók, figyelmeztetés nélkül adja elő, drámairói tárgyilagossággal.

Az erkölcsi fokozat e hős költeményben igen feltünő a magyar és török hadsereg vezérei közt is. A törökök számukban, testi erejökben elbizakodtak, vagy csak eszélyesek, magasb, lelkesitő eszme nélkül. A magyarok nyugodtan elszántak, az ügy szentségében bizók, s sokkal kevesbbé kihivók és dicsekvők. Amazokat a nagyravágyás, ezeket a kötelesség érzet lelkesíti. — S a jellem e különbsége feltünik nem csak a vitézségben, hanem másnemü érzelmekben is. A barátság, apai szeretet több megragadó jeleneteit látjuk ez eposban. A töröknél ez szintén erős és hü; de a harczi vágynak a dühösségig, kétségbeesésig való fokozására szolgál, mig a magyarnál szelidebb érzelmek és önfeláldozás alakjában jelenik meg. Mily érzékenyen vesz bucsút Vid a merész vállalatra sietö Radivojtól és Juranicstól, s midőn ezek egyikét az ellenség körülfogja, a másik nem boszuállásból fordul vissza, hanem magasztos önfeláldozásból; mert egymaga megmenekülhet vala. Ők az önfeláldozás tragoediáját játszszák el. Elindulásuk előtt versenyeztek, melyik menjen el s melyik maradjon a városban. Nem tudván e nemes vetélkedést megoldani, elhatározzák, hogy mindketten menni fognak — s ez hozott veszélyt mindkettőre. Hasonló különbség van az apai szeretet közt a két táborban. Zrínyi párbeszéde György fiával magában is a legügyesebben kivitt párbeszédek közé tartozik; de egyszersmind feltünteti a hadvezér emelkedett tekintélyét és bölcsességét s a fiu önfeláldozó készségét; mig a töröknél az apa egy kölykeért boszút lihegő oroszlán. Végre a szerelem is a töröknél, legszelidebb nyilatkozataiban, kéjelgő, szenvedélyességében vad, mely egy vezér bajtárs dühös gyülölését, majd meggyilkolását vonja maga után, — s végre szintén a kétségbeesésig fokozott harczi dühnek szolgál indokul. Ellenben a magyarnál csak Deli-Vid van szerelmi viszonyban, ez is a férj és nő közötti viszony, s midőn a nő a férjért s ez a nőért teszi ki magát, nem a boszú, hanem az önfeláldozás magasztos jelenetét látjuk. A töröknél a vér, a magyarnál a szellem uralkodik.

Átalánvéve minél inkább egész összeségében vizsgáljuk e művet, annál nagyobb fogalmunk van Zrínyi a költő alkotó tehetségéről. Az öszhang, az egyszerü és kérkedés nélküli czélzatos elrendezés s külső és belső kapcsolat, eposát a legjobb compositiók közé emelik irodalmunkban, ha eddigelő nem volna különben is a legmagasb rendü és emelkedettebb mű magyar nyelven. S közelebbről épen a compositióról s a mű czéljáról akarok röviden szólani, holott a részletek szépségét és nagyságát korán sem meritettem ki.

SALAMON FERENCZ.

OH ÉDES IFJUSÁG!

Oh drága, drága kor, a melyben
Sziv, érzés, elme könnyü mind;
Mint lepke a nyilt virágkelyhen
Napestig álmodozva ring.
Tavasza nem szállt még el,
S minden nap, örömével,
Egy-egy virágos ág....
— Oh édes ifjuság!

Mint reggel a mező: — az élet;
— Oh szép álom, szebb ébredés! —
Ezüst köd fátyla futva széled,
S ott a smaragd-, s arany-vetés!
Az úti por bús hamva
Napfényen száll, rohanva,
Harmatkönyük mosák....
— Oh édes ifjuság!

S a szemmel, szive is ha serken,
Hogy a mi szépet lát: szeret;
Találkozása völgyön, berken,
— Ah! titkos völgy, árnyas berek! —
Karjába hogy borúl a
Leányka, arcza-gyúlva,
Elfödvén lombos ág....
— Oh édes ifjuság!

Majd égbe törni, vágyak, eszmék
Dagasztják a kebelt mohon:
S hogy küzdve már-már megrepeszték —
Fönleng a legszentebb: a hon;
Mint egy tündér az éjben,
Magasan, csillagszépen
Emelve trónusát....
— Oh édes ifjuság!

Babérral, büszkén, tán kinálja,
Tán viszi vérmezőkig el....
Nem édelg renyhe álom nála
S szünetlen küzdni, vivni kell.
De ő kitárja keblét,
S vérébe, hadd, ellenség
Fürészsze kardvasát....
Oh édes ifjuság!

Oh kor, mely édes élve, halva,
Ha rózsaágy, ha kinkereszt,
Gyönyöre szent, szentebb fájdalma,
Oh mért éljük csak egyszer ezt?
Mért jő a zord valóság
Letépni minden rózsát,
Mig állsz, mint száraz ág...
— Oh édes ifjuság!

SZÁSZ KÁROLY.

A SZINÉSZ NEJE.

(Vége.)

Zalánczy merő, fásult tekintettel nézett maga elé, mint a megsebzett harczos, ki a halálos kínokban vergődve is csak egy fájdalmat érez, hogy a tusát tovább folytatnia, győznie többé nem lehet! — Géza ihletett arczán némi merengés volt észrevehető, mintha a már félig megtett lépés fontosságát mérlegelvén, a legközelebbi jövendő titkába igyekeznék bepillantani. A három arcz között csupán Jozefineé volt nyugodt, égiesen tiszta, melyen nem látszék semmi küzdelem; márványsima homlokán, tündöklő szemeiben semmi árnyalat az imént leirt jelenet szomorító hatásából; szelid vonásaiból nem lehete kiolvasni semmi szenvedélyt, legfeljebb egy nyugodt, szent elhatározást, hogy tisztában van teendőivel, és sorsának megadja magát.

— Ime a sors határozott jövőm felett, — szólt Géza ujra, Jozefinehez intézvén szavait, — a nagy eszmékért, melyek lelkem előtt lebegnek, ismét koczkára tevék mindent, mi kedves volt szivemnek. — Jozefine! szerelmes hitvesem! — lelkem előtted áll mint egy nyitott könyv, olvashatsz belőle; ez ünnepélyes perczben intézd a szerint elhatározásodat: itt maradsz-e atyádnál, vagy pedig jösz velem?

Zalánczy e szavakra fölütötte fejét, s feszülten, mereven nézett nagy sötét szemeivel leánya szemeibe.

És Jozefine nyugodtan kiállta e sötét tekintetet, le sem süté előtte lelkes szép szemeit, s szeliden, nyugodtan válaszolt:

— Én követlek!

Zalánczy fájdalmasan fölkaczagott.

— Csak menjetek, csak menjetek!.... kiálta aztán keserű gúnynyal, s odatámolyogva a közelálló padhoz, kifáradtan roskadt reá.

Jozefine odasietett, s lehajolt hozzá.

— Távozz', távozz'! — kiálta rá Zalánczy, — megéget érintésed, — te nem vagy az én gyermekem! — egy szinész neje! hahaha!

Géza és Jozefine másnap elutaztak. Zalánczy bucsúzni sem bocsátá őket magához, — s aztán egész uton olyan szótlanok voltak mindketten, mintha azon tépelődtek volna: talán még sem kellett volna ezt cselekednünk!?

Pár hétre ezen esemény után Zalán-

czy kastélyának soha kaput nem ismert udvarára diszes utazóhintó gördült be, négy tajtékzó mén által — röpítve inkább, mint vonva. A kocsis pompásan odakanyarodott a lépcsős tornácz elé, gyönyörűség volt látni.

A hintóból jó kinézésű, gömbölyded ur szálla ki, nyomban követve egy delnőtől, ki is a mint a tornácz hűsében egy rendületlenül pipázó alakot pillanta meg, ki annyira el volt az olvasásba merülve, hogy érkezésökre föl sem pillantott, — igyekezett arczának minél tekintélyt gerjesztőbb kifejezést adni.

Az a füstölő alak pedig senki más nem volt mint Zalánczy, ki épen azon pillanatban is vejével volt elfoglalva, a mennyiben boszusan vetett félre egy ujságot, mely őt harmadnap óta azzal vexálta, hogy az épen Pesten vendégszereplő Gézának diadalairól igyekezett mindenkit minél terjedelmesebb és kimerítőbb referádák által fölvilágosítani. — Csak is e műtétel után vette észre a két, feléje közeledő alakot, kiknek kilétét nem is sejtve, barátságosan sietett eléjök.

A kis gömbölyded idegen udvariasan bókolt fejével, s igyekezvén ajkaira minél helyesebb mosolyt erőtetni, lehető nyájassággal szólamlott meg:

— Én Zalánczy ő nagyságánál kivánnám atyafiságos tiszteletemet tenni.

— Zalánczy Károly én vagyok, — viszonzá Zalánczy elbámulva, — s egyszersmind rendkivül kiváncsi annak megtudására, hogy e szerencse honnan háramlik reám?

— Ah férjem! sipegé a delnő, még mindig az előbbeni méltóságos arczkifejezéssel, — először magunkat kellett volna bemutatnod!

— Igen, igen! válaszolt a kisded ur fülig elvörösödve, — tehát én Waldner János vagyok, itt pedig nőm. . . . . .

— Ah! rendkivül örülök. . . .

— Oh! uram a mi örömünk. . . -

— Az még bizonynyal sokkal nagyobbszerű, — fejezé be férje mondását az asszonyság.

— Tessék belül kerülni! Gyurka te! küldj hajdut, szobaleányt vendégeink szolgálatára! — tessék, tessék! mért nem fogtad ki azokat a lovakat, hejh!

— Uram! szólt ujra Waldner még ki nem fogyva az áradozásból, — engedjen egy őszinte, szivből jövő szót mondanom!

— Parancsoljon velem.

— Ez a mai örömnap egyike éltem legszebb napjainak, — soha el nem múló betükkel leend szivembe vésve ennek emlékezete, — oh hisz ez oly természetes, ez a nap nemcsak azt a szerencsét, hogy önt rokonomúl üdvözölhetem, hanem önnek ismeretségét, engedje mondanom barátságát adja meg nekem!

— Igen hizelgő rám nézve e mondás uram! — részemről én is örülök, hogy önnek ismeretségét megnyerhetém, hanem hogy őszintén kimondjam a mi szivemen fekszik, biz énnekem sokkal nagyobb örömöm telnék benne, ha ez ismerkedés nem az atyafiság rovására történnék.

Waldnerné asszonyság, fölbigyesztett ajkkal, szembetünő ferdén kezde Zalánczyra tekintgetni, s meg nem állhatta, hogy alattomban egy kicsit meg ne lökje férjét, ki elcsudálkozva bámult Zalánczyra, hogy ez igazán nyers magyar ember lehet, ha még az ilyen bókokra is hatvan fontos bombákhoz illő gorombasággal felel.

— Megengedjen uram, de e szavait megérteni képes nem vagyok, világosítson föl, mert viszont félreérteni sem akarnám!

— Ön neheztel?

— Ah uram — világért sem.

— Már hiszen én sajnálom, de nem tehetek róla. . .

— Biztositom uram!

— Én őszinte, szó kimondó ember vagyok, s az ön fia engem rettenetesen megbántott!

— Ah! Viktor! — sóhajtott Waldnerné.

— Fiam? — s ugyan mivel?

— Nem elégelte meg, hogy maga itt hagyott, még egyetlen leányom lelkét is megvesztegette, s azt is elvitte magával!

— Hova?

— Hova?

— Hova!? a honnét idejött — a szinpadra!

— Uram! ne beszéljen!

— Megőrülök!

— Dehogy őrül kedves asszonyság! én is azt hittem először, s ime mégis csak megvagyok.

— De hát uram! való — ez?

— Valóságos szent igaz, oly bizonyos, mint hogy ön itt áll most, ha nem hiszi, megmutatom az ujságban, ha annak sem hisz, menjen vissza Pestre, most ott vendégszerepel, ma van a negyedik föllépése, — csodálatos, hogy ön Pestről jövén, ezt csak itt tudja meg!

— Oh az istentelen! — többé nincs szivemben számára bocsánat! megyek vissza tüstént, — végrendeletet teszek, kitagadom mindenemből, ha nem kelle neki a gazdagság, a rang, szülőinek szeretete, legyen hát nyomorult, legyen megátkozott! — azzal megfordult, magával sodorva nejét, s nem használt semmit Zalánczy marasztalása, belevágta magát a hintóba, s meghagyta kocsisának, hogy hajtson lóhalálában s meg ne álljon Pestig.

Zalánczy mosolyogva nézett utána, s csak azt az észrevételt tette magában, hogy soh'sem hitte volna, hogy az a kis, mosolygó ábrázatú ember igy fel tudjon dühösödni!

V.

MEGTARTOTT FOGADÁSOK.

Nagyon furcsa állapot lehet az, midőn a beteg ember azt akarja magával elhitetni, hogy neki semmi baja nincs, sőt még, midőn jó ismerősökkel találkozik, kik lelkébe látnak, még azokat is igyekszik meggyőzni, hogy csalatkoznak, mert ő neki — higyék el, — nincsen semmi baja a világon.

A föntebb leirt események után ilyenforma lélekállapotban voltak mind Waldner, mind Zalánczy.

Nagyon csalatkoznék, ki azt hinné, hogy Waldner szilárdan megmarad nyilvánitott elhatározása mellett, s mihelyt lakába ér, az lesz a legelső dolga, hogy végrendeletet tegyen, fiát kitagadja, s aztán kellőleg hitelesített testamentomát letegye valami archivumba, hogy onnét csupán az ő halála után kerüljön elő, s akkor mennydörögje el fia fejére az ő haragjának és boszujának rettenetes igéit.

Koránsem! — A mint Pestre ért s összejött azokkal, kiknek pár nappal előbb oly nagy triumphussal mondá el fiának megtérését, s kik aztán időközben nagy csodálkozással tudák meg, hogy az az Erdei Géza, ki épen e napokban a nemzeti szinházban oly nagy diadallal vendégszerepel, senki más, mint épen Waldner ur fia magyarra fordított névvel, — mondom, ekkor Waldner ur teljes lélekjelenléttel, semmit meg nem zavarodva, igyekezett a mosolyogva feléje jövőket capacitálni, hogy nem fog ez a dolog soká igy tartani, Viktor legközelebb lelép a szinpadról, csakhogy előbb a főváros szine előtt akarja tehetségének, lángeszének bizonyitékát adni, hogy midőn dicsőségének fénypontján állva ott hagyja a szinpadot, teljes önérzettel mondhassa el: ime itt is emberül megálltam a magam helyén! — hisz ez igen észszerű, igen természetes, — ez csak becsületére válik egy oly eszes, okos ifjunak.

A ki azt hinné, hogy Waldner urnak valami alapos oka volt igy beszélni, az ismét nagyon csalatkoznék. Ő egyszerűen a számítás embere volt, nem mondott egyebet mint előre látott eredményét számításainak, melyeknek helyességét a jövendő bizonyosan ki fogja mutatni.

Ugy gondolkodott, hogy a *nős* Gézával sokkal könnyebb leend boldogulni, mint a nőtelen Viktorral lehete; — mert, mig nőtlen volt, egyedül állt a világon, könnyen tűrt, könnyen nélkülözött, ha tűrnie és nélkülöznie kellett, — de most szép, szerető neje van, egy előkelő ház gyermeke, kit teljes életében kényelem és bőség vett körül, — ezt nélkülözésben, szükségben látnia bizonyára sok keservbe kerülend szivének, s okvetlenül el kell hidegülnie a pálya iránt, melynek dicsőségével sem jóllakni, sem takarózni nem lehet!

Igy okoskodott Waldner ur, s ebből láthatják szép olvasónőim, hogy észjárásában a lélektan nagyban szerepelt.

Azért meg is bizá ügyvédét, hogy fia körülményeit minél bővebben kipuhatolni

igyekezzék, s észlelései eredményéről neki időközönkint kimeritő tudósitást adjon.

Az ügyvéd eljárt a megbizásban pontosan, meg-megjelent oly helyeken, hol a szinház ügyeiről beszélni szoktak, és sikerült neki hallomásból jó eleve megtudni azt, hogy az igazgatóság Gézát hajlandó szerződtetni előnyös föltételek alatt. — Rögtön sietett Waldnerhez, s elmondván a mit tudott, hozzáadá véleményképen, hogy a cselekvés ideje elérkezett.

Az ügyvéd mondásának első része nem igen tetszett Waldner urnak, — a másodikra nézve azt válaszolá, hogy „tegyen ön mindent, előleges elhatározásaink értelmében, a mint bölcs belátása leghelyesebbnek tartja!“ — s aztán nyugodtan helyezé el magát karos-székébe, várván az ujabb bulletint a legutóbbi hadiműködésekről, s azoknak eredményéről.

Mig ezek Pesten igy történtek, Zalánczynak nehéz napjai voltak odahaza.

Leányának lépése felől csakhamar százféle versio keringett a vidéken, s ezen esemény folytán, kevés idő alatt, számos látogatást kapott részint régi jó barátaitól, kik e szomoru körülmények közt vigasztalni ohajtották, részint olyan bizonytalan érzelmű ismerősöktől, kik kiváncsiak voltak megtudni, mennyire törte meg büszke, daczos lelkét e nagy csatavesztés?

Zalánczy jól tudta, mirevalók e látogatások, s rendkivül boszantotta az, hogy őt most mindenki levert, szomorú, kétségbeesett embernek tartja, — nem azért, mintha szomorú és levert nem lett volna, hanem mivel szeretett volna annak nem látszani; — s épen ezért mindkét nembeli látogatók teheték magokban azt az észrevételt elmenetelök alkalmával, hogy bizony ezzel az uttal az ördögnek tartoztak. — A jó barátok kiméletből, gyöngédségből nem emliték a történteket, mig amazoknak, kik nem álltak vele oly bizalmas lábon, Zalánczy nem hozta föl azokat világért sem, — s ha a régi jó barátok körében tudott ép oly vidám, ép oly kedélyes lenni, mint hajdan a boldogabb időkben, bizonyára sokkal kevesebb fáradságába került amazok előtt hideg, udvarias, komoly, de azért épen nem szomoru arczot mutatnia.

Csakhogy hátra volt a látogatóknak az a faja, melylyel sokkal nehezebben lehetett boldogulni, — egyszerre egész raja öntötte el az atyafiságot tartó asszonyságoknak, kik között főfőszerepet vittek a tapasztalatdús matrónák, kik hat vármegyének félszázad óta történt minden titkát kis ujjokban hordták, minden családi háboruságokról pontos értesitésekkel szoktak birni, falusi bálok botrányairól jegyzőkönyvet vittek, s kik e mellé meg voltak áldva a természettől oly fényes egyéni talentomokkal, hogy e rettentő pletyka tömkeleg rendbentartására emlékező tehetségöknél, megörökitésére nyelvöknél, egyéb segédeszközökre szükségök nem vala.

Ezek aztán nem várták, hogy majd tán Zalánczy magától rátér a dologra, ellenállhatlan tudnivágygyal rohanták meg minden oldalról egyszerre — ugyan jól el legyen zárva lelkének titka, ha ezek ki nem szorítják belőle!

Hanem ezeket is készen várta.

Ha ti engemet, — igy gondolkodott — agyon akartok beszélni, én majd megkisértem agyonhallgatni benneteket!

Egy ideig csak ment is ez, maga hálálkodott csupán egy kisded asszonyság, ki minden társaságban az első szóvivő szokott lenni, — Zalánczy hallgatta hűségesen, a nélkül hogy csak *igen*-t vagy *nem*-et is mondott volna, de még csak a fejét sem bólintotta meg; hanem utoljára kitalálták e hallgatás fortélyát az érdemes hölgyek, — s ők épen azok voltak, kik nagyon értették, hogyan lehet valakit dühbe hozni.

A kisded asszonyságnak csakhamar akadt egy beszélőtársa, ki különféle ellenvetésekkel állt neki szembe, s kivel aztán, (mintha előre összebeszéltek volna) ugy meghányták-vetették a szóban forgó tételt, hogy egy philosophusi disputatiót hozzá hasonlítani is vakmerőség volna.

— Asszonynak az uránál a helye! — e tételen kezdődött a bevezetés az utóbb megszólamlott hölgy részéről.

— Igaz, igaz! — ellenveté a másik, — de még is csak szörnyüség ez, azt mondja

az egész atyafiság, — mert hisz én részemről, isten ments meg hogy beleszóljak, dehogy szólok, mi közöm is volna nekem hozzá, hanem csak azt mondja az ember, a mit másoktól hall, hogy hát még sem kellett volna azt engednie a sógornak!

— Vesződjék kiki a maga bajával! — hangzék az ellenvetés a másik oldalról.

— Ugy-e hogy ugy van?! én is azt mondottam! — tudom én azt jól, hogy nem szereti az ember, ha olyan nagyon sokat bibelődnek az ő bajával, — nem is eshetik az jól az embernek, ha mindenki csak azon van, hogy minél jobban sajnálkozzék rajta, — e hol ni! a kedves sógor is olyan szomoru, ugy megbúsul, szavát sem hallani, — én nem is szólok többet erről a dologról egy szót is! nem biz én!

— Búsúl? dehogy búsúl! érdemes is volna. . . . .

— Persze hogy nem volna érdemes egy olyan leányért!

Már erre a szóra csakugyan fölütötte fejét Zalánczy, s csakugyan nagy erejébe került meg nem kérdezni, hogy hát mi roszat tudnak az ő leányára? hanem erőt vett magán nagy nehezen, s ujra lehajtá fejét azon ismételt erős föltétellel, hogy azért sem szól egy szót is.

— No az igaz!

— Igaz bizony, rettenetesség is az! — szegény hugomasszony — isten nyugosztalja meg! mindig mondtam én neki, hogy ezt a leányt nem neveli jól, hanem nem hallgatott rám: ez lett belőle!

Zalánczyban kezdett e szavak hallására forrani a méreg, s az a gondolata támadt, mégis csak szörnyüség igy megbántani engedni sirban nyugvó feleségét, ki a legjobb, leggondosabb, leglelkiismeretesebb anya volt a világon, — de még tudta mérsékelni magát, s lefojtá kitörni készülő indulatait.

— Bizony nem is tudom, mi lesz a világból!? odavannak a régi jó erkölcsök, a fiatalságban benn a métely, mindent szeretnek, csak azt nem, a mit szeretniök kellene, s kora ifjuságukban nem tanulnak egyebet, mint a világ hívságainak tömjénezni!

— Igazad van édes gyermekem! — ki hallott valaha ilyent a régi jó időkben? hol feledkezett meg leány ennyire családjának jó hire-nevéről, dicsőségéről, becsületéről?

— No — no! kedves néném, nem kell olyan szigoruan mindent latra vetni! meg arról sem szabad megfeledkezni, hogy azért csak atyánkfia ám ő nekünk most is.

— Atyánkfia? de bizony nem atyánkfia, én nekem többé nem az!

Zalánczynak szivét ugy tépte, marczangolta valami. Hát az ő gyermekét megveti, elitéli mindenki, mint egy páriát, kinek még érintése is megundokit? — s a kárhoztatás éktelen hangjainak tömegéből nem emelkedik ki védelmére egyetlen hang, mely elmondja, hogy ne itéljetek fölötte kegyetlenül, hiszen oly végtelenül szeretett! — ezen egy bűnéért eltaszítsa őt mindenki magától, s ne legyen senkie a ki őt szeresse!? — nem! ez bizonyára nagy igaztalanság volna!

A jó asszonyságok távolról sem sejtették, hogy mire vezethetnek szavaik, — eszök ágában sem volt meggondolni azt, hogy túlvitt kárhoztatásaiknak okvetlenül visszásan kell hatniok, s nem kevéssé voltak meglepetve, midőn Zalánczy közibök lépett, s komoly képpel, nem is igen udvarias hangon kérdezé:

— S ugyan mivel érdemelte meg leányom ezt az elitéltetést? mit tudnak rá olyast, mivel családjának jó nevét, becsületét gyalázta volna meg?

— Isten ments meg, hogy valami roszat tudnánk rá. . . .

— No' s?

— Hanem az csak mégis nagyon furcsa, mikor valaki elhagyja a tulajdon apját egy semmiházi szinészért!

— S aztán ismeri-e hugomasszony azt az embert, kit most semmiházinak nevezett?

— Nem ismerem én, — válaszolt a kisded asszonyság, egészen neki lelkesedve, — nem is láttam, nem is kivánom sem ismerni, sem látni, de meg imádkozzék is az istennek, hogy szemem elé ne kerüljön, mert megemlegeti tudom holta napjáig, ho-

gyan veszítse eszét becsületes ember leányának!

— Igen derék! válaszolt Zalánczy, — hanem most az egyszer erre szükség nincs, — az tökéletesen az én munkám és akaratom volt, hogy ő leányomnak férje legyen, s mondja róla bárki, hogy ügyetlen, rosz színész, kóristaságnál feljebb sohasem viszi, azt mind nem bánom, — hanem semmiházinak és becstelennek ne nevezze őt senki, mert azt el nem tűröm!

A hölgyek összenéztek, mintha azt kérdenék egymástól, jól hallottunk-e vagy nem?

Zalánczy pedig egy udvarmesterhez illő nyájas ábrázattal fordula feléjök, s nagyot bókolva mondá:

— Már most, hölgyeim, tessék besétálni a mellékterembe, ott vannak frisitők, ott a klavir is, ha valaki muzsikál rajta akár tánczolhatnak mellette, hanem erről a dologról ne beszéljünk többet, mert ebben az egyben nem lehet velem tréfálni!

Természetesen a tisztelt asszonyságoknak mindenhez inkább volt kedvök, mint a zongoráláshoz és a tánczhoz, nem is soká időztek aztán Zalánczy vendégszerető lakában, hanem befogattak, kocsira ültek, s egész uton hazáig mindig azon évelődtek, hogy mily istentelen ember ez a vén Zalánczy, csaknem ugy kergette el őket házából, s hogy kikelt rongy veje védelmére, mintha az, tudja kő! milyen derék ember volna, pedig biz ők fogadni mernek, hogy az is csak csavargó, lump, és a többi!

Zalánczy pedig mosolyogva nézett utánok a mint eltávoztak, s olyan különösen jól érezte magát, mint gyermekei eltávozása óta még sohasem, behivatta magához az öreg András hajdut, ki még boldogult atyjától örökségképen maradt rá, s szüntelen azzal faggatta, hogy micsoda jó ujságot is akar őneki mondani? — persze az öreg András mentegette magát, hogy nincs biz ő neki semmi olyas szándéka, de Zalánczy csak nem nyugodott, mindig azt emlegette, hogy neki mostanában valami nagyon jó hirt kell kapnia valahonnét, érzi ő azt jól.

De az a jó hir nem akart jönni ezen a napon sehogyse, még a posta is megkésett, nem hozta meg kellő időre a fővárosi lapokat, s Zalánczy kénytelen lőn e napra a régiek átlapozásával megelégedni. — Véletlenségből épen azok a számok tévedtek kezébe, melyeket nehány nappal előbb, Waldnerék jövetele alkalmával, oly boszúsan lökött félre magától, s (talán szinte véletlenségből?) épen azon rovatot kereste ki bennök, melyet máskor sohasem szokott elolvasásra méltatni: a szinházi tudósitások rovatát. Géza vendégszereplése képezte akkor a szinháznál, irói körökben, szerkesztői irodákban, és az egész városban a fő beszédtárgyat, — igen természetes, hogy a lapok is az ő magasztalásával voltak tele; Zalánczy végig olvasta e hosszúra nyujtott czikkeket oly példás lelkiismeretességgel, hogy világért el nem hagyott volna belőlök egy betűt, s mikorra az öt előadásról szóló birálatokat minden ujságában elolvasta, szintugy dagadni érzé keblét a nagy dicsőségtől.

— Derék, derék! — gondolta magában, csakhogy nem mind arany a mi fénylik, és nem mind igaz, a mi ki van nyomtatva! — szeretnék én erről magam meggyőződni! — és e gondolatot csakhamar követte a végelhatározás, a mennyiben az öreg Andrásnak kiadta a rendeletet, hogy másnap reggel elutaznak, még pedig Pestre.

Már most ugorjuk át nehány következő nap jelentéktelen eseményeit, s tekintsünk be egy pillanatra a nemzeti szinház nézőterére, hisz módunkban van, a képzeletnek nem kell sem ajtót nyitni, sem belépti dijt fizetni.

Az előadás kezdete még jó távol van, de a földszint legnagyobb része már el van foglalva, s most az egyszer kivételképen mindenki csak az ifju művészről beszél, ki e napon vesz bucsút az előadásait kitünő részvéttel fogadott közönségtől.

Ott volt Zalánczy is; — világért páholyba nem ült volna, egy hátulsó zártszéket foglalt el, ott is nagyon összehuzta magát, nehogy ráismerjen valaki, a ki előtt épen most észrevétlen szeretne maradni.

Végre föllebbent a függöny, s ő viszszafojtott lélekzettel figyelt az előadásra,

mert föltette magában, hogy ez egyszer nagyon szigoru kritikus fog lenni.

Ugy is lett. Lassanként bele kezdett jönni abba a mámorba, melybe okvetlen belejut minden ember, ha egy jó előadás mellett meg tud feledkezni arról, hogy a forrongó világ, mely előtte áll, a szinpad szük keretébe van szorítva; a szeme előtt fejlődő indulatok, szenvedélyek sodró árja magával ragadta figyelmes lelkét, utoljára megfeledkezett magáról, föltett kritikusi szándékáról, a körülötte levő egész mindenségről, csak a főszereplőt Gézát látta maga előtt, vele küzdött, vele remélt, vele együtt esett kétségbe s egyszer csak azon vette magát észre, hogy könyei, (hogyan hogyan sem?) kicsordultak szemeiből.

Csattogó tapsvihar zavarta föl lelkét édes elmerültségéből, — s mikor körültekintett, ugy tudott boszankodni a lelkesülten éljenző tömegre: minek rontották el fényes illusióját ügyetlen tapsaikkal!?

Azt észre sem vette, hogy van a szinházban valaki, a ki őt régóta figyelmes szemekkel kiséri, s nagy meglepetéssel tekintett hátra, mikor egy felvonás közben valami idegen kéz bizalmasan vállára veregetett.

Egy előkelő ur állott előtte, legközelebbi rokonainak s legrégibb barátainak egyike.

— Régóta nézlek már páholyomból, szólt ez, s szinte nem akartam szemeimnek hinni, hogy valóban téged látlak-e? szörnyüség, hogy Pesten vagy s engemet meg sem látogatsz! — hanem most nem menekülsz, szinház után el kell hozzám jönnöd, egy kis barátságos estélyt rendeztem — vőd tiszteletére, leányod is ott lesz.....

Zalánczy elbámult..... hát mégsem tartják mindenhol oly megalázó állásnak a szinészséget!? — s aztán gondolkodni kezdett, vajon elfogadja-e a meghivást, vagy nem? — utóbb mégis jobbnak látta megmaradni azon szándoka mellett, melylyel ezen utra elindult, s szorosan meghagyva barátjának, hogy gyermekei előtt titokban tartsa ittlétét, még az előadás vége előtt a szinházból eltávozott.

VI.

A KISÉRTŐ — LEVÉL ALAKBAN.

Nehány nappal a fönnebbiek után, csaknem egy órában érkezett két levél Gézához.

Az egyiket atyjának ügyvéde irta, s figyelmezteté őt, hogy ha atyjának szeretetével együtt minden vagyonát is elveszíteni nem akarja, lépjen ki a szinészségből rögtön, s igyekezzék atyját kiengesztelni: mig idő van reá! — ellenkező esetben készen lehet minden roszra, mivel csak elkeseredett apa engedetlen fiát végrendeletileg illetheti.

A másikat az öreg András irta, Zalánczy vén huszárja, — s minekutána nagy szomoruságggal előadta volna, hogy a tekintetes ur ekkor meg ekkor kocsikázás alkalmával szerencsétlenül járván, nemcsak hogy egyik lábát kitörte, hanem azon fölül még oldalán is tetemes zúzásokat kapott, nagy alázatosan bátorkodik jelenteni, hogy ha a teins Jozefina kisasszonyság még tekintetes uraatyját életben látni ohajtaná, tehát sietni méltóztatnék.

Bizony megfeledkezék Géza az ügyvéd ékes rhetoricával irt szavairól egyszerre, — s bemenvén a mellékszobába, hol Jozefine mulaszthatlan reggeli dolgaival volt elfoglalva, aggódó arczczal szólt:

— Készülj kedvesem gyorsan!

— Miért? kérdé Jozefine, észre sem vevén férje arczán a töprengést, a bánatot.

— Utra kell menned!

— Hova?

— Csak készülj el minél előbb, én addig kocsiról gondoskodom, majd aztán megmondom, hogy hova?

— Te is jösz?

— Nem.

— De hát én istenem! Gézám mi ez?!

— Légy nyugton, semmi különös, — atyád kiván látni csupán.

— Atyám? — ugy bizonyosan valami baja van!

— Majd megtudod ha oda érsz! addig bizonytalannal ne rémitsd magad.

— Tudtam, hogy nagyon roszul van!

felelt Jozefine, mi közben gyorsan rendezkedni kezdett: csak menj mielőbb kocsit szerezni, én addig itthonn elpogyászolok mindent mindkettőnk számára, mert neked is el kell jönnöd!

— Én nem mehetek angyalom!

— Nem jöhetsz? Géza! miért nem? — tedd meg ezt az én kedvemért! nem volna szép el nem jönnöd, hiszen nem vagy te olyan rosz ember!

— Elmennék, válaszolt Géza, hanem a levélben csak te vagy emlitve, — engem bizonyára nem ohajt atyád látni, s ilyenformán miért zavarnám meg hivatlan megjelenésemmel együttlétetek ünnepélyes pillanatait. Készülj és menj, én maradok!

A körülmények ily találkozása folytán nem igen csudálható, hogy Géza az ügyvéd leveléről megfeledkezett, s lelkét egészen azon gond foglalta el, hogy nejét mielőbb szülőföldjére küldhesse, eddig talán már haldokló atyjának megtekintésére. A véletlen szerencse épen azon urral hozta össze, ki pár nappal előbb tiszteletére az emlitett estélyt rendezte, s ki ezen fölül minden tekintetben legelső helyen állt azon lelkes pártolók között, kik őt első sikerdús fellépése óta kegyeikkel halmozni meg nem szüntek.

A derék ember, mihelyt Zalánczy szomoru esetét meghallá, maga ajánlá Gézának kész szolgálatát, s miután megtudá, hogy Géza Pesten szándékozik maradni, megigérte, hogy nejének nagyobb biztossága végett vele fog utazni ő is.

Géza nem birta e szivességet elég forrón megköszönni, rögtön ment szállására nejét a gyors eredmény felől tudósitani, s midőn a kényelmes utazókocsi előállt, s Jozefine egy forró csókkal vett tőle bucsút, komoly, meghatott hangon sugta fülébe:

— Csókold meg atyádat egyszer helyettem is!

Oh mily hálás tekintet volt e szó jutalma, angyali mosoly, kézzel intett csók kiséretében. — Géza meg nem állhatá, hogy ne viszonozza mind a mosolyt, mind a csókot, s miután a kedves szőke fő, a mosolygó szem, a csókos ajk a hintó belsejében eltüntenek, még egyszer bucsút intett kezével utánok.

Azok pedig mentek sietve, szünet s pihenés nélkül, — hiszen nagy beteg az, a ki sóvárogva várja őket, s nehéz kinok között, midőn kétszeresen hosszunak tetszik az idő, egyenként olvassa a perczeket, s minden perczben elmondja: mégsem jönnek! tán már nem is jönnek! — sietni kell, nagyon sietni, ki tudja nem lesz-e nálok gyorsabb a halál? hisz az a hivatlan vendég korán betoppan, — a bünösnek még csak a megtérésre sem ád időt.

Kilencz órai folytonos haladással megérkeztek végre kitüzött czéljokhoz; olyan szomorunak kihaltnak, tetszék előttök az egész kastély, a téres nagy udvaron embert világért sem lehete látni, csak a mint a hosszu sötét folyosóra beléptek, annak egyik végében pillanták meg András a vén hajdut, de annak is csak annyi kedve volt a gyöngy-élethez, hogy föl se pislantott érkezésök neszére, vagy tán észre sem vette őket.

Fölmentek az emeletbe, ott sem találkoztak senkivel, — lehetőleg sötét sejtelem nehezkedék lelkökre, szólni sem mertek egymásnak, Jozefine lelkendezve ment előre atyja jól ismert szobája felé, kisérője követte szótlanul.

Végre odaértek az ajtóhoz, Jozefine megállt egy pillanatra, égre emelte könyben uszó szép szemeit s rövid imát rebegett magában, de ugy is alig volt annyi ereje, hogy reszkető kezeivel az ajtó kilincsét felnyithassa.

Benn a sötétre elfüggönyzött szoba közepén — ott ült Zalánczy a nagy meleg miatt ingre vetkőzve, s hosszuszáru török pipájából óriás füstfelleget bocsátva a levegőbe.

Öröm, meglepetés vegyes fölkiáltása tört ki a kastély látogatóinak ajkain, kik, midőn látták, hogy annak, kit már holtnak hittek, semmi baja nincs, az öröm első mámorában nem tudtak egyebet tenni, mint hogy összeölelték, összecsókolták minden oldalról, köröskörül.

Magyarázatok, fölvilágositások kérésére csak később került rá a sor, s mi-

dőn végre arra is rájatértek, Zalánczy beinté vendégeit a mellékszobába, s ott beszélt nekik egyetmást egy jó óráig nagy titokban, midőn aztán kijöttek, Jozefine épen oly mosolylyal, mint a minővel egyszer régebben tevé, szólt atyjának:

— No hát fogadjunk apuskám! s piczinyke kezecskéjét megint odatartotta nagy merészen, hogy ha mer fogadni, csapjon hát bele.

Zalánczy fölemelte jobb kezét, s annak mutató ujjával tréfásan megfenyegetve leányát, nyájasan szólt:

— Tudod-e, hogy már egyszer vesztettél ilyen fogadást ellenemben!?

— Most megnyerném! — válaszolt kecses mosolylyal az ifju nő, s aztán boldogan, vidáman odaszökellt atyja mellé, s átalkarolva gömbölyü karjaival annak erős, daczos nyakát, boldogságtól ragyogó arczán nem hagyott egy parányi helyet sem megcsókolatlanul.

Géza pedig nehány nap mulva következő levelet kapott:

„Kedves öcsém! Nőddel együtt szerencsésen megérkeztünk Zalánczra, s ipadat olyan állapotban találtuk, hogy nődnek lehetetlen volt azon fogadást nem tennie, hogy teljes életében tőle soha többé el nem válik. Ez okból énnekem mindketten meghagyták, hogy téged e dologról tudósitsalak, illetőleg fölszólitsalak, hogy ha a csöndes házi boldogságot többre becsülöd a világ hiu dicsőségénél, hagyd el Pestet, jöjj ide hozzájuk, s itt éljetek ezentul örömben, boldogságban, megelégedésben. Ellenkező esetben megvárják tőled, hogy Zalánczynak azon lépései elé, miszerint leányát tőled törvényesen elválaszszák, semmi akadályt gördíteni nem fogsz. — E dolog komoly megfontolását ajánlva maradok szerető rokonod N. N.“

„U. I. Notabene! gondolkodási határidő 10 nap, — akkorra én mint parlamentair megjelenek nálad, jól meggondold, hogy mitevő légy öcsém! mert ennek a dolognak fele sem tréfa!“

VII.

AZ ELSŐ FELLÉPÉS.

Mily szép, mily nagy nap az: az első fellépés napja.

Mint midőn az eltikkadt vándor a sivatagban hűs oázra lel, — az elcsüggedett hajós ezer vész és hányattatás után lábait a kikötő meg nem ingó porondjára helyezi, — mint midőn az ábrándos ifju imádottának ajkairól a vallomás első igéit suttogni hallja: olyan — nem! még annál is nagyobbszerü, ünnepélyesebb pillanat az, midőn a művész, küzdelem, vész és hányattatások után, eljut vágyainak Mekkájába s kiléphet azon szinpad deszkáira, melyet a nemzet emelt a művészetnek.

Géza szerződtetve lőn.

Nem volt oly kislelkü, hogy a pályát, melyen eddig csak küzdeni tanult, a győzelem, a diadal pillanatában hagyja el nyomorult kincsekért. Még két-három levelet kapott a jólelkü ügyvédtől, ki váltig igyekezett őt capicitálni, hogy mily csekély, kisszerű állás szinésznek lenni, s mennyire dicső állapot az, midőn az ember azzal a nyugodt tudattal mosolyoghat a világra, hogy millionairnek érzi magát. — Miután az elsőre visszautasitólag válaszolt, s a másodikra, harmadikra nem felelt, a negyediknek vétele után szükségesnek látta a fáradhatlan levelezőt azon szivességre fölkérni, hogy ne fáraszsza magát többé hasonló czélból, mert levelei menten fölbontatlanul fognak visszabocsáttatni.

De ha olcsónak találta milliókon váltani meg a művészet borostyánát, bizonyára annál nagyobb volt az áldozat melyet a szivtől kivánt. A szép, ifju nőt, szerelmes hitvesét ragadta ki a sors karjai közül, és most kajánul nevet szeme közé: szakitsd kétfelé szivedet! — ugy-e nem lehet? — akkor hát légy boldogtalan!

Eltelt a hosszu kinos tiz nap, s eljött a határidő, mikor választania kelle, hogy két előtte nyiló életút közül melyiken legyen boldogtalan!?

S a szeszélyes sors még itt is oly gonosz tréfát űz vele: összeesik a két nagy nap, a választás és az első föllépés napja.

Az ifju lelke nehéz küzdelemben van önmagával, nem az elhatározás nehéz, hiszen itt kételkednie nem lehet, — ő ki nem rég oly merészen hivatkozott jellemére, multjára: nem hazudtolhatja meg önmagát, neki meg kell maradnia a választott pályán, ha szivét, életét kivánja is áldozatul.

Hanem az a kinos, keserves dolog, hogy a sziv nem hallgat a lélek szavára, s akárhogy mondja is ez neki: szünjél meg emlékezni, és ne érezz! — az engedetlen makacs sziv megemlékszik a mult idő édes boldogságáról, és nyög és vérzik a sötét jelen keserveinek sulya alatt.

S mily sajátságos visszás helyzet ez! — örömtől, diadalvágytól feszülő kebellel kellene a legközelebbi este felé tekintenie, és most retteg a pillanattól, melyben a szinpadra kell lépnie: hát ha a lélek nem lesz erős a sziv fájdalmát leküzdeni, s az örömnapon, midőn diadalát kellene művészetének ülnie, nem birván keblének forrongó indulataival, koszorú helyett..... bukás? — oh irtózatos gondolat!

— Nem! gyönge nem leszek! — megfeledkezem a boldogságról, kitépem szivemből a szerelmet, — legyen keblem hideg és sivár, hanem erős, hogy önmagának is parancsolni tudjon! — igen — játszom és győzök!

E pillanatban az ajtón halk kopogás hallatszék, Géza jól tudta, hogy ki jön, s nyugodtan ment a belépő elé.

— Isten hozta önt uram!

— Jó reggelt édes öcsém! viszonzá az érkezett.

— Tessék leülni!

— Köszönöm öcsém! hivatalos mondandóm van, a mihez nem szabad leülni! — tudod-e miért jöttem?

— Emlékszem!

— Emlékszel? no annál derekabb! ugy-e pontos ember vagyok!? épen az este telt ki a tizedik nap: hát mit határoztunk? öcsém! — csak gyorsan ki vele!

— Ne siessünk oly nagyon ezzel a dologgal — válaszolt Géza, tessék helyet foglalni, beszélgessünk egy kicsit az otthonn levőkről, hogy mint vannak?

— A otthonn levőkről? ugy mondtad kedves öcsém? — ugy-e hát már ezután te neked is csak az lesz az *otthon?*

— Nem ugy értettem! hanem ugy gondolom, hogy az a végelválás elég jókor lesz bármikor is, minek oly nagyon sietni vele!

— De édes öcsém, — ha igy beszélsz, csakugyan nem engedek én egy pillanatot sem neked, s hivatalos komolysággal szólitlak föl, hogy tiz nappal ezelőtt hozzád intézett levelem értelmében nyilvánitsd ünnepélyesen elhatározásodat, hogy aztán a további lépésekben tudjuk magunkat mihez tartani.

— Uram! szólt erre Géza meghatottan, ön oly nemesen viselte magát irányomban, buzditott, pártfogolt: nem itélne el engemet, ha az állást, melyre magam küzdöttem föl magamat, elcsüggedve, kislelküen cserben hagynám?

— Nem biz én! volt a válasz, — mert jól tudom, hogy a boldogság az élet czélja, s azt is tudom, hogy te, a mennyire nődet szereted, a nélkül boldog soha nem lehetnél.

— S ha én most e pályát, melyet egyszer már elhagytam, de melyre ujra visszatértem, most ismét elhagynám, ezt a habozást, tünődést, ezt az örökös ingadozást férfiuhoz illőnek tartaná-e!?

— Isten tudja .....

— Tehát én nem habozok és nem ingadozom .....

— Mit mondasz öcsém!?

— Ma este lesz, mint szerződött tagnak, a nemzeti szinházban első fellépésem; tiszteljen meg jelenlétével.

— Ej-ej! kedves öcsém! viszonzá az öreg ur el nem titkolható mosolylyal, biz ezt nem hittem volna! — már most, miután igy vagyunk, multkori soraim értelmében ird alá ezt az irományt, hogy hát beleegyezel abba, hogy feleségedet tőled törvényesen elválaszszák! — s azzal egy hivatalosan megbélyegzett ivet vont ki belső zsebéből.

Géza keserüen elmosolyodék s fejét rázva monda:

— Ez hát bizonyitvány lesz arról, hogy őt nem szeretem!

— Biz ez olyan forma lesz, hanem ıár az ilyen eljárásoknál szükséges.

— Szükséges? jól van tehát: hazudunk! s azzal iróasztalához lépett, hogy az kmányt aláirja.

Csakhogy ezen pillanatban vendége ıár ott állt az ajtónál, s hirtelen fölnyitva zt, odakiáltott Gézához:

— Megállj öcsém! ne ird még egy kisinyt alá!

Géza letevé a tollat, s a mint hátra ekintett, szemei nejének mosolygó ábrázaára estek, ki örömtől ragyogó arczczal ordult utána belépő atyja felé s vidáman ıondá:

— Ugy-e megnyertem volna apusám?

Dicséret érte a teremtőnek, hogy: meg! álaszolá Zalánczy, s odalépve az elnémult Gézához, megszoritá kezét forrón, érzelmelten.

— Derék férfi vagy édes fiam! moná neki azután, im én másodszor bizom keeidre gyermekemet, szeresd őt oly forrón, oly hiven, mint a mily végtelen szereted a művészetet! — Te pedig leányom igyekezzél, hogy méltó neje légy ennek a — szinésznek!

* * *

Az ugy ohajtott, később ugy rettegett est elérkezett.

Géza játszott és — győzött! — Sohasem ragadta ugy el a közönséget, s azon kevesek, kik tudták, hogy mit adott neki az a nap, épen nem csodálkoztak ezen.

Nehány nap mulva a hazai hirlapok hasábjain következő ujdonság volt olvasható:

„Köztiszteletü polgártársunk, helybeli lakos Waldner Ker. János ur, a nemzeti szinházban bérelt páholyának használati jogáról lemondván, azt egészen a szinház rendelkezésére bocsátotta. Adjon az isten nemzeti szinházunknak minél több hasonló lelkes pártolót!“

Waldner ur azon idő óta egyszer sem ment többé a nemzeti szinházba.

UDVARDY VINCZE.

DALIÁS IDŐK.

(Folyt.)

Iegyezi saskörmét Kanizsai János,
'ekete félszárnya vérmezőben szálldos,
. Rozgonyi féniksz fürödik tollában,
)raskovicsén két sas, két nagy grifmadár van.
E zászlós urakkal sok nemes dalia
)sszegyült sok régi nagy nemzetség fia:
'sapi, Gúthi, Kemény jelesebb közüle
két *Forgács* fiu, kit Bebek Anna szüle.

'ajzsukon a szép *szűz*, tengerhab leánya,
zőke aranyhajnál nincs egyéb ruhája,
Iosolyog az ajka, rózsabimbó melle,
'sak festés különben, hát minek szégyellne.
Mégis a ki látja, nézi elevennek,
Ia leány elfordul; ifju örvend ennek:
zeme egy két perczig rajtavesz a képen; —
'orgács Andor kapta; elmondom, miképen.

)mlik a *tatár* nyil felhőszakadása,
Iesszeföldre hallik jégeső zugása,
. Sajó ut nélkül tántorog, mint részeg:
'érökkel itatják jó magyar vitézek.

Vérbe alkonyult le a nap is *Muhinál*,
Veszve, veszve minden! Béla fut, a király;
Futtában két Forgács födözi testével,
Andor, az ifjabbik, Tamás elestével.

S már nem biztos vára: Znió avagy Gimes,
Tovább a királylyal fut az ifju nemes,
Távol Adriába, tenger szigetjére,
Hol, mint vert vad, Béla megpihenhet végre.
Ott egy nap az ifju hogy a parton járna,
Ime! zátonyon ül tenger szép leánya:
Nagy haját fésülte, — arany tündöklésü
Hajából arany port szikráztat a fésü.

Hattyuingét Forgács a midőn meglelte,
Neki sem kellett több, hamar felölelte;
Megijedt a habok Tündér-Ilonája,
Hogy idegen kézben hattyui ruhája;
Kérte, adja vissza, nagyon szépen kérte;
„Jól van—monda Forgács — ha megcsókolszérte!“
„Nem, halandó, azt nem! jobbat teszek anná!,
Egy tündéri csóktul menten elhervadnál.

„Nem, halandó, azt nem. De ha tudni vágyol,
Mit rejt a jövendő, ez a sűrű fátyol:
Ám halljad.“ Azonban, övig a kékellő
Vizben, közelebb jött s igy dalolt a *sellő*:*)
„Egy fiatal fának látom karcsu törzsét,
Melyet annyi század vihara sem tör szét,
Inkább lombositja minden ujabb tavasz:
Örvendj ifju ember: te vagy az, te vagy az!

„Nőni fog családod fényben és hirnévben,
Gyökere izmosul királyi hűségben,
Valameddig Árpád fejedelmi vérit
— Talán nem sokára — sirba nem kisérik.
Akkor uj király fog érkezni *habomon*
S fölemeli székét az előbbi romon:
Lajos, Lajos, Lajos lészen *fia* ennek,
Kit nevez a magyar *nagynak*, egyetlennek.

„Negyven év forog le, majdnem egy fél század,
Hogy ő sirba viszi a királyi házat:
Haj! mert e családon vér nehezül s átok,
Melyet a leányán teljesedni látok.
Forgács lészen az is, Forgács, ki megója,
Nehogy bitang kézre jusson árva trónja....
Hiába, hiába. Sulyos a vér-átok....
Zavarodik a viz: zagyva képet látok.“

Igy tovább is zengne vizi leány dalja,
Hanem a vitéz azt már tovább nem hallja:
Lebocsátá lankadt tetemit a füre
S elalutt, mint a tej, szépen a hogy üle.
Most a lyány kiszállott — nem habozás nélkül,
Mert igen szégyellé az alvó vitéztül, —
Hattyuingét hamar szüz testére ölté,
Szárnya csattogása Andort is felkölté.

Mohón kapott Forgács a szép sellő után,
Mintha álom után.... hiu szellő után....
Soká még a parton tünelödve jára,
Majd iratta képét öse paizsára.
Örömest engedte azt viselni Béla
Mindenütt, hol később megfordult aczéla:
Hadban, öklelésen, párbajon, vagy tornán;
Sátoron, pecséten, zászlón, sirja ormán.

Most utódja Miklós, vele öcscse András,
Viselé a czimert, két fiatal Forgács. —
Berényi pedig jött fürge mókusával,
Révai tátongó fene farkasával.
Sárkányfogakat hoz Báthori, Zokoli,
Butkai s a hányan e törzs vérrokoni;
Csáki fölismerszett véres emberfőrül,
Loránd fia Loránd fakadó fatőrül.

Hozza homály ökrét kék mezőn Balassa,
Zászlós Frangyepánnak röpül tarka sassa,
Garai kigyója mérgesen növekszik,
Ama Betlenével szinte már vetekszik.

Egyszerü a Zudár sejtes ablak-olma,
Mellyeszti galambját a Telegdi solyma;
Nádasdi-ruczája Gersei-Petőnek
E két nemes ágat hirdeti *egy* tőnek.

Hát még ama nyilas Bocskai oroszlány!
A Majténvi teve, a Viczai sas-szárny!
Büdi bujdosója, a Csetneki halak!
Kisvárdai kigyó, mely farkába harap!
Mondjam-e Szentgyörgyi zászlaját, csillagját?
Apafi szőllőjét, kardra szurt sisakját?
A Dersfi oroszlánt? a Szirmai rákot?
A Rajcsányi medvét?.... az egész világot?...

Ki győzné ezeket venni lajstromba,
Hogy a dal szövése ne legyen goromba?
Nagy erdő ez együtt; ennyi sok családfa
Viruló diszében mind egyszerre látva!
Emez fiatal még; az terepély immár,
Sudarán sas fészkel, barna felleg himbál;
Csonkitva, lenyesve hajt amaz uj ágat:
Mai nap is élő, számos unokákat.

De ti, kiknek ősét a dal édes gondja,
Nem hizelgő verssel koszorúba fonja:
Felhat-é hozzátok az egyszerü ének
Egyszerü kebléből a nép emberének?!
Vagy hazai dalra fületek már gyenge,
S nem halljátok, ámbár *neveteket* zöngje?!...
Sir a lélek bennem, — és a mai kortul
Vigaszképen a mult dicsőséghez fordul.

Ott van a mi csillog, ott van a mi ékszer,
Mit csak a szem láthat s nem láthat elégszer;
Ott hányja virágát mindenik nemzetség,
Kitesz a hazáért a magyar nemesség:
Maga, lova fényes; paripája kényes,
Arábia szülte vagy tatár vadmenes;
Nem sok a gyalog szám, többnyire lovas had:
Kiféle? miféle? czimerén olvashadd.

De a vármegyékből szinte sok jó láncsa
Gyüle gyalogszerrel, hogy Nápolyt meglássa:
Itt is, ott is mozog, hullámlik egy csapat,
Mint nagy szél-vetés, ha szélben árad s apad.
Ezek nem czimerrel, bokrodzó sisakkal —
Jöttek suta fővel, egyszerü sipakkal,
De azért kemény nép: szivök mind huszári:
Nem tehetnek róla, hogy gyalog kell járni.

Ti is feljövétek barna kunok, jászok,
Szemes, ügyes, virgoncz, nyilvető ijászok,
Vagy nehéz ostromban faltörő bakosok,
Midőn öklelőznek a várdöntő kosok.
Lajos e hadakkal maga tábort járat,
Legelébb talpon van, legutószor fárad,
Egész nap zavarja, futtatja seregét,
Porolván a puszta kopott köpönyegét.

*) Vizi tündérek régi neve.

Hej, micsoda szörnyü óriás madár ez!
Koppant szárnyaival csak a földön jár ez,
Kiteriti néha, mint valami héja,
Mérföldet kanyargat egyszeri karéja,
Majd meg' összecsapja, mint a könnyü fecske,
Úgy buvik előre hosszu, vékony teste:
Kanyarodik, szélt vesz, ritkul, összeforrad
— Mintha egy élőtest voln' az egész sor had.

Mintha egy élőtest: földön csuszó sárkány...
Mintha bárányfelleg, színes szép szivárvány;
Lendül a sok zászló maga-fogta szélben,
Majd egymás után, majd ezer is egy szélben.
Sárga lován Lajos maga ugy czikázik,
Mint midőn a gyermek tükörfénynyel játszik,
Futkos a had előtt, mint egy futó csillag,
Ragyogó sisakján hosszan úszó tollak.

De, izzó nap után, mikor a lég enyhül,
A yitéz is fárad, meg a ló is renyhül,
Vissza, sátraikhoz, vidám lakomára
Széled a poros nép, a lihegő pára.
Füst-bokrétát tesz föl valamennyi sátor,
Majd egy-egy tüzfény is megjelenni bátor; —
Kunesorgó juhász nép, támogatva botját,
Messzünnen irigyli ezek állapotját.

(Vége köv.)

ARANY JÁNOS.

UJ ÁSATÁSOK POMPEJIBAN.

Ezer hatszáz tiz évig volt eltemetve e város. Krisztus születése után 79-ik évben boritá el a Vezuv tüzokádó hegy kitörése, egy időben Herculanum városával, melyet a láva temetett el. Pompejit 1689-ben fedezték fel történetes ásatások nyomán. Nem láva, hanem egy 14 láb magasságu hamu, tajtékkő és homokréteg fedte. Herculanumban, melyet 1721-ben fedeztek föl s melyre a láva 50—100 lábnyi réteget vont, már csak annál fogva is nehezebb az ásatás, mivel egy ujkori helység, Portici fekszik fölötte. Ellenben Pompeji városa több mint harmad részben kitakartatott már. Mivel a házfödelek és fanemüek kivételével minden épségben maradt, egy feltámadt város látható a maga valóságában, melyből csak az egykori emberek és élet hiányzik: utczái, templomai, terei, 30,000 ember nézőre való amphitheatruma, fürdői, magán házai falfestvényeikkel, házi eszközeikkel, tanulságos és érdekes kép az ujkori szemlélőnek. Az itt talált kisebb tárgyak egy tulajdon arra való muzeumban, Nápolyban szemlélhetők, — a házak fentartására nagy gond van forditva. Templomok, amphitheatrumok stb. maradtak fenn másutt is; az ásatások főérdeke Pompejiban abban áll, hogy a hajdankori görög-római *magán életről* adnak eddig ismeretlen és eleven képet. Pompejiban a magán házak is épségben maradtak, habár a katastropha alkalmával a lakosok nagyobbára megmenekültek, oly hirtelen jött az, hogy minden házi eszközük oda lőn temetve. Egy angol utazó, ki mult öszszel járta meg Pompejit s az uj fölfedezésekről tudósitást ad, oly házat látogatott meg e földalatti városban, a hol az előtt kevéssel egy *egész sütet kenyérrel* telt kemenczét födöztek fel. A ház nagy s nincs semmi diszitménye, — nyilván sütőé, vagy kereskedőé lehetett. A ház hátterében találták a kemenczét 80 kenyérrel s egy ugynevezett *tortorával* vagy nagy kenyérrel. E kenyerek oly jól voltak sütve s oly jól megmaradtak, csaknem tizennyolczszáz évig, mintha csak tegnap vetették volna be. A kemencze mellett egy vizes edényt s egy ólom csövet találtak, — mi arra mutat, hogy némely mechanikai eszközöket is használtak idő és munka kimélésből a kenyérsütésnél. A kemenczétől egy lépcső megy föl a ház fedelére vagy padlásra. E szoba mellett egy másik van, s benne egy házi malom. Ezen őrölhette a lisztet a sütő. Jó módu és gondos ember lehetett. Egy másik szobában 885 darab ezüst és rézpénzt találtak. E ház csak mult septemberben ásatott ki. Egy másik szintén nem rég azelőtt kiásott háznak már több ékitménye van. Hasonlít a többi magánlakokhoz. Megvan benne az ajtónálló szobácskája, jobbra és balra a rabszolgák szobái, a *peristylium*, (oszlopos tornácz), az átmenetel az atriumba (teremudvar), mely körül a fő lakszobák és az ebédlő szoba van. Fényes lak lehetett, — valamely római gazdag patriciusé, kik közül soknak volt ez egészséges s szépvidékü városban háza. A fali festvények (frescók) nagyon számosak, elég szépek és jól is megmaradtak. Sok a nympha és Faun kép. Szép kép Páris itélete, ki mellett Mercur áll s előtte a három versenyző istennő. Szép a női ruhába öltözött Achilles, környezve királyi leány testvéreitől, a mint Ulysses ráismer. Europa a bikán oly kép, mely idomai szépsége és gyöngédsége által a néző figyelmét megragadja. Daphne és Apollo nagyobb kép, s habár kezeik meg vannak rongálva, ráismerni, hogy művész dolgozta. Itt-ott kis tájképek vannak elszórva a falakon. Többnyire halászati jelenetek, melyek azonban a perspectiva hiánya s a házfe-

delek sajátságos alakja miatt egészen chinai festvényeknek tünnek fel. A diszitmények szépek s csaknem mindenik szoba falán nagy gyertyatartók, melyeken egy gólyó áll. A háló szobák csak 10 l. hosszuk és 7 l. szélesek de oly magasak, hogy az alvó nem félhetett megfuladástól. E házzal egyszerre takarták ki Cajus Cornelius Rufus házát is. Nevezetes két férfi alakért, melyek a régiség búvárokat alkalmasint nagy zavarba hozzák.*) E férfi alakok *modern* ruházatot viselnek. Az egyik hosszu pantalont és blouse-szerü tunicát, mely térdéig ér le, másiknak térdig leérő fölhasitott nadrága van, rövid száru csizmája, s lábszára vagy strimflije kötővel van átkötve. Ezt és az elébb irt házat megrongálta a hamu terhe. A frescók épségben tartására egy vegyületet találtak fel, mely egy-két kisérletben még sikertelennek bizonyult be. — Az utazó elment egy egészen uj, még nevet nem kapott utczába, melynek kiásásán most dolgoznak. Egy ház elején két óriási nagy kigyó van kifestve, a mint szembe néznek s roppant testök nagy karikákban van föltekeredve. A szinek elég elevenen megmaradtak. A falon egy hajdankori kéz e szavakat irta: „Otiosis hic locus non est, discede morator," a mi más szókkal annyit tesz: ácsorgó, eltakarodjál innen.**) A vele átelleni háznak szép mozaik pallója van s benne e két szó „Salve lucrum" — vagy szabadon forditva: „az arany általános gyógyszer mindenben." Bankár vagy uzsorás lakott-e itt? — nem tudni. Ez a legszebb házak egyike Pompejiban. A képek, azaz frescók, nagyon szépek, minő p. o. a mint Apollo és Neptun Trója épitését szemlélik; a munkások szorgalommal járnak alá s fel; Hercules ittason állittatik elő, a mint Amor ellopja buzogányát, Omphale szolgáló lányaival felül balra ül, mig alant jobb felől számos női alak; látható Thetis is Vulcánnal, a mint Achilles fegyvereit veszi át. Az istennő szomoru, mintegy sejtelme van fia sorsáról. De a ház mestermüve egy Vulcán-fő — ez valóban kitünő, s érdemes lenne a házat, sőt az egész utczát erről nevezni el. A képek közti hézagokat tökélylyel kidolgozott corinthusi oszlopok s más ékitmények töltik be. Fen és alant szép szegélyek, melyek állatok képeivel vannak tarkitva. Madarak a bokrokon, kacsák buvárkodnak a tavakban, s egy felsőbb párkány felett jelei vannak, hogy a háznak emelete is volt. E pompás palota más szobájában a falak koczkákra vannak osztva, melyek középsőjén, fekete alapon, tánczosnők cymbalumokkal, dobbal és poharakkal. A szélek szintén alól fölül állatképek, — a mint például két madár egy buzakalászt csip, egy másik pillangót üldöz stb. Mind e képek meglepő elevenek és frisek. — Az e házakban látott istennő képek elevenen emlékeztetnek *Tiziannak* a florenczi galleriában levő szép Venusára. Mintha az olasz festő bebujt volna ide a föld alá megszemlélésökre. Annyi bizonyos, hogy egy kitünő képiró nagyon divatos lehetett a pompejii vagyonos házak fölékitésében. — Az ásásban 200 munkás fáradozott mult őszszel — a felület egyenetlensége miatt néhol 40 másutt 80 lábnyi mélységben van az egykori város a föld alatt. Az olasz kormány még nagyobb mérvben szándékszik folytatni az ásatást. Lehetetlen Pompejit a nélkül látogatni meg, hogy meg ne lepje az embert azon eleven tetterő, mely a római világnak még kisebbszerü müveit is áthatja.

*) Nem igen. A régi rómaiak, sőt görögök is, nagyon jól ismertek többféle *blouse* és *pantalon* nemü barbar ruházatot, (pl. bracae, bracatus miles), de viselni magok nem tartották illőnek.

**) Szórul szóra. Valódi értelme az, a mi Pesten is itt-ott a házak falain olvasható: *kéretik* stb. A két kigyó is annak a jele. *Szerk.*

IRODALOM.

Igértük volt, hogy *Remete* József már sajtó alatti Virgil forditásából részleteket fogunk közölni. Ime az I. énekből a tengeri vész leirása. Itéletünket az elhunyt forditó müvére nézve felfüggesztjük az egész munka megjelentéig. Olvasóink közt többen lehetnek barátjai a classicus irodalomnak, azok számára leginkább e mutatvány.

I. 34—156 v.

Még a Sicul földről alig értek a mélyre, vitorlát
Bontva vigan s a habok sós árját szelve az érczczel,
A mikoron Juno örökös sebü keble tünődik
S igy szól: Mint győzött, én hagynám félben a tervet?
Italiától ezen Tros hadfőt üzni ne tudnám?
Tilt ugyan a végzet... nem gyújta-e Pallas azonban
Üszköt achív gályán, tengerbe merítve a népet,
Bár maga véte csupán dühbe jöve, Oileid Ajax?
Ő maga szórta le Zeus rontó villámit a mennynek
Fellegiből, széthányt nászádot, vészbe kevert fel
Tengert, s őt, ki zuzott kebeléből lángot eresztett,
Forgó szélbe kapá s éles sziklára suhintá.
S Zeus huga és neje én, a magas mennybéli királyné,
Ezzel az egy néppel hány évig harczolok immár!
Juno istennőt valjon ki imádja ezentúl,
Áldozatot ki teend oltárira néki könyörgvén?
Ilyest forralván láng szive az isteni hölgynek,
A szél honja felé, mit a zúgó Auster eláraszt,
Aeoliába siet. Tágas barlangba' királyi
Aeolus itt hangos zivatart s küzdő szeleket tart
Nyomva, — bilincsekkel, tömlöczczel fékezi őket,
Kik teljes boszusan závári körében a hegynek
Nagy zajt ütnek. A bércz tetejében ül Aeolus isten;
Enyhít indulatot, kicsinyít düht, tartva jogarját.
Hogyha nem: a földet, tengert, magas éggel azonnal
Felkapván, vinnék s hurczolnák széljel a légben.
A Mindentehető Atya hát vak üregbe rekeszté.
Tőlük félve, tehert nagy hegyből fektete rájok,
És ada kormányzót, ki — mikép szerződtek — a fékszárt
Huzná, vagy ha parancsa leend, kényükre eresztné.
A kihez igy szólott könyörögve az isteni Juno:
Aeol, az emberiség fejedelme, az istenek atyja,
Rádbizá széllel duzzasztni s lohasztni a tengert,
Nézd, ellenségem Tyrrhen hullámon evezvén
Átviszi Iliumot s vert istenit Italiába.
Ronts rá szélvészszel, gályáit verd le, temesd el,
Vagy hajtsd szét, róluk szórván tengerbe halottat.
Kétszerhét nymphám, deli termetü van, — te közülök

A legszebb alakút kapod által Deiopeát.
Állandó nőddé teszem őt, szentelve neked lesz,
Érdemlett díjúl hadd élje le véled az évsort,
És szép magzatokat szülvén, tegyen édes apává.
Aeolus igy viszonoz: Dolgod fürkészni, királyné,
Mit követelj: engem végezni parancsodat illet.
Zeus kegyeit, jogarom s országom, bármi csekély ez,
Énnékem te adod, te hogy ülhetek isteni torhoz,
S tészsz a förgetegek s tészsz a viharoknak urává.
Szól, szuronyán fordít s oldalba taszítja a tágas
Odvu hegyet; mintegy seregekbe verődve, nyilásán
A sok szél kirohan, viharozva befujja a földet,
A tengernek esik, földúlja fenékig egészen
A rohanó Eurus, Notus és a förgetegöntő
Africus, a parthoz vaskos hullámokat űzvén.
Ezt a hajósoknak riadása követte s kötélzaj.
A napot és az eget felhők rejték el azonnal
Teucer utódi elől, komor éj boritotta a tengert.
Dörgtek az égsarkak, villámtól csilloga a lég.
Azt mutatá minden, hogy a végvész percze jelen van.
Borzada Aeneas, reszkettek tagjai tüstint,
Följajdult s kulcsolt kezeit mennyeknek emelvén
Igy szólt: Oh százszor meg ezerszer boldogok, a kik
Troja magas falain s az apák láttára rogyának
Halva le! óh te Görög népnek legerősbbike, bajnok
Tydides, mi okért nem haltam a Trojai síkon?
Jobbod testemből mért nem sujtotta ki lelkem
Ádáz Hector a hol lenyilazva Achilltől aláhullt
Nagy Sarpedonnal, s Simois vize annyi paizs közt
Sok sisakot, sok erős tetemet hömpölygve ragadt el.
Jő Aquilo, — mig imigy tünődik — zúgva szelével,
Félre csap a vásznon, hullámot emel föl az égig.
Törnek erős evezők, a hajóorr fordul, az oldal
Hullámnak kanyarul s nagy vizhegy omol le reája.
Ez hullám tetején függ, hullám közt nyit amannak
Földet a szétváló viz, forrva dühöngve fövénynyel.
Dél szele hármat emel, rejlő ormokra taszítja,
Árá-knak hivják Italúl e vizbe borított
Szörnyü gerinczeit a tenger hátának. A mélyről
Hármat — gyász látvány — homokos zátonyra vet Eurus,
S a torlatra kicsal homokot halmozva körülök.
Melyen a Lyc népség evezett s hűséges Orontes,
Szemláttára zuhant iszonyú hullám a magasból
S farba üté; kibukott a hajó kormányosa rögtön,
Egy roppant kerekes hullám csavarinta a járműn,
S harmadszor ragadó örvény tengerbe nyelé el.
Gyéren tüntek elő a nagy örvényt uszva az ifjak
Fegyveri, a szálfák, s Trojának kincse, habok közt.
Ilioneus tartós gályáján s izmos Achatén
S melyen Abas evezett és melyen az éltes Aletes
Már győzött a vihar s oldalraga mindnek inogván
A vészes nedvet bevevék, hasadozva kinyiltak.
Most, nagy zúgással hogy forr a tenger, a szélvész
Hogy kiereszvte vagyon, s bugyog a viz a mély fenekekről,
Érzé Neptunus s komolyan meghatva, a mélyről
Fölnézett, csendes főjét vizszínre kinyujtván.
Látva hogy elszórvák Aeneas népe s hajói,
Üldözik a hullám s más légi veszélyek is őket,
Tudván egyszersmind Juno huga csalfa haragját,
Hivta Zephyrt s Eurust, azután hozzájok imigy szólt:
Ugy elbiztátok magatok fajotokra kevélyen,
Hogy mennyet földet, ti szelek, nem várva parancsom,
Dúlni merészelvén ily nagy hullámot emeltek?
Én titek..... ám sürgősb a viz-mozgalmat apasztni.
Elkövetett bünökért nem imigy lakolandtok ezentúl.
Fussatok el szaporán, mondván uratoknak e szókat:
Nincs neki a tenger kormánya s a zord szigony adva
A sorstól, de nekem; meredek hegy az ő urodalma.
Eurus, a hol laktok s csak is ott feszelegjen ürében
Aeolus, a szeleken becsukott börtönben uralgván.
Szól s hamarább mint szól lesimítja dagályit a viznek.
A gyült föllegeket szétosztja, derítve verőfényt,
Cymothoe, s Triton vállvetve a sziklacsucsokról
Tolják a gályát, — maga szinte segíti szigonnyal.
Torlatokat nyitogat, mérsékeli a vizek árját,
S hullámok tetején könnyű kerekével odább lejt.
Mint gyakran valamely nagy nép között pártdüh ha támad,
S lelkében dúlfúl ilyenkor a nemtelen osztály,
Már szállong az üszök, meg kő, düh teremti a fegyvert,
Érdemdús s jámbor férfit látván meg azonban
Tüstént elhallgat, s körül állván, hegyzi fülét rá.
Ez lesimitja szivét, hatván lelkére szavával:
Ugy szünt a tenger zúgása meg, a sikon a mint
Szétnézett az erős Atya, légi derübe vonatva
Hajta lovát s röpülő kocsiján szállt féket eresztve.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Egy német lap a Madách „Ember tragédiá"-járól. A Lipcsében megjelenő „Magazin für die Literatur des Auslandes" e czim alatt „Egy magyar philosoph költő" egy czikket közöl, mely meglehetős részletesen igyekszik ismertetni Madách művét. A czikk irója, *Opitz* Tivadar, egy derék porosz, ki nagy részvéttel viseltetik a magyar irodalom iránt. Már több czikket irt e lapba politikai, tudományos és irodalmi viszonyainkról. Látszik rajta, hogy jól ért magyarul, mindent eredetiben olvas; tájékozottsága irodalmunkban némely magyar irónál is számot tenne. „Madách Imre — mond a többek közt — tudományosan mivelt ember és tehetséges költő egyszersmind, ki a philosoph pillantásával tekintve a történelmet, megkisérlette világnézleteit egy drámai költeményben fejezni ki. Müve tudniillik nem kevesebbet foglal magában, mint az egész történelmet a legrégibb időn kezdve a legtávolabb jövőig; ez óriási tartalom egy prófétai álom alakjába van öntve, melyet az első emberpár álmodik az édenből kiüzetése után. Ádám és Éva jellemzőleg választott mozzanatokban élik át a küzdelmek és bukások, a folyvást viruló remények s a folyvást hervasztó csalódások hosszu sorát, azaz: az ember tragédiáját. A mű nem szabályos tragédia, hanem csak drámai költemény tizenöt szakaszban."

Ezután Opitz hű kivonatát adva az egész műnek, e következő megjegyzésekkel végzi be czikkét: „Nincs itt helye részletesen birálnunk Madách művét, kritikánk csak azon eredményét mondhatjuk ki, hogy a mű hiányait háttérbe tolja a conceptio merészsége és nagyszerűsége. Egy jelentékeny költőt tanulunk ismerni benne, noha meg kell vallanunk, hogy nincs birtokában az a varázshatalom, melylyel az első rangu mesterek meghatják és magukkal ragadják az embert. Ha phantasiája oly erős volna, mint a mily nagy eszmegazdagsága, ha tudná Madách gondolatjait és abstractióit általában költői vérré és hussá változtatni, vagy még inkább egyszerre mint élő nézleteket megteremteni: akkor az Ember Tragédiáját a világirodalom legnevezetesb művei közé kellene

sorolnunk, ama mély értelmű költészet terén, melynek Dante és Goethe képviselői s mindig is azok maradnak. Goethe Faustja félreismerhetlen befolyást gyakorolt Madáchra, mit ő nem is igyekszik rejtegetni, mert érzi, hogy ez által szellemi önállósága lényegileg nincs veszélyeztetve.

„Midőn Arany a Kisfaludy-társaságba megválasztott költőt egy beszéddel üdvezelte, azt hitte, hogy védenie kell őt az ellenében fölhozott pessimismus vádja ellen. „A művészet harmoniája — mondá — nem mindig az optimismusé is egyszersmind.“ Aranynak igaza van, csak abban téved, a mint én hiszem, ha azt gondolja, hogy az emberiség physikai megsemmisitését is czélozza Lucifer. Lucifer az embert csak erkölcsileg kivánja megsemmisiteni, s birodalmát az *istentelen* emberi nemmel megnagyobbitani, hogy az őt ugy vegye körül, mint az istent az angyalok serge. Terve azonban megbukik. Ádám térdre borul: „Uram, legyőztél.“ A vallás itt ugy bizonyul be, mint az ember teremtményi mivoltában gyökeredző s minden reá irányzott csapások által csak földi salakjától tisztuló s mind inkább eredeti fényében megjelenő örök hatalom. Legalább én igy értem Madáchot s hiszem, hogy nem tévedek.“

A franczia irodalom történelme Nisard-tól. A hires franczia kritikus e legujabb művét nagy méltánylattal fogadta nemcsak a franczia, hanem a német kritika is. Általában a német irodalom kezd kigyógyulni franczia gyülöletéből az aesthetika terén. E tekintetben érdekesnek tartunk átvenni nehány sort egy német lap birálatából, mely Nisard művét terjedelmesen ismerteti: „Corneille — mond a többek közt — még nagy fáradsággal igyekezett magának utat törni, midőn már Descartes bölcselmi doctrináját, mely majd minden ujabb rendszernek ugy szólva anyja, szép, tiszta körmondatos prózában irta, midőn Pascal remek „Lettres Provinciales“ művében a jesuiták képmutatását leálarczozta s „Pensée“-iben, e nagyszerű töredékekben, az emberi ész hézagait fölfedte. Mikor Lessing Németországon a franczia irodalom felsősége elleni hadjáratát megnyitotta, nem birálta keményebben Corneille gyöngébb müveit, mint Nisard, ki csak Cid, Polyeucte, Cinna és Horace müveit méltányolja s igen jól tudja, hogy a három egység hirhedt tanát csak cum grano salis kell érteni. Az öreg Corneillenek meg kellett érni, hogy utolsó művei inkább csak szánalmat ébresztettek. Agésilas, hélas! Attila, holà! egész példabeszéd lett Franczia országban. Ellenben nem türi a franczia, ha az ő Racineját bántják, kit örömest hasonlit Sophokleshez, kinek nyelvét és jellemeit (kivált a nőket) csodálja, s kit a szerelem költőjének, le doux Racinenak nevez. Hogy dialogját a kendőzött galanterie elavult kifejezései gyakran megrontják, hogy cselekvénye bizonyos hibákban és hiányokban szenved, azt ma már Franczia országban se hozza senki kétségbe. Azonban mi németek többé sehogy se helyeselhetjük azt a megsemmisitő itéletet, melyet a Schlegel testvérek fölötte és Molière fölött kimondottak. E jó urak kötelességöknek tartották az irodalmi téren is folytatni a Franczia ország elleni küzdést, melyet gazdáik a nemzeti szabadság harczmezején vivtak. Az is hamis felfogás, ha a franczia tragédiákban nem látunk egyebet, mint az antik tragédiák hulladékait és jelentéktelen compositiókat, melyekből a komoly és nagy gondolatok magvateljesen hiányzik. Hallam és Scott Walter, kik bizonyára becsülik nemzetök nagy költőit, egészen máskép fogják föl a dolgot. Igaz, Racine költészete a régiek utóhangja, mert XIV. Lajos idején bizonyos félantik szinezet vonul el és semmi közössége nincs a teuton népek góth szellemével. Azonban Racine az antik álarcz alatt korának eszméit és erkölcsét fejezi ki, s a franczia hősök és udvaronczok jellemeit mutatja fel; ez állitás bebizonyitására elég lesz az olvasót Iphigeniája és Phaedrájának az Euripidesével való összehasonlitására utalnunk. Athaliajában és Esztherében szintén a vénülő versaillei udvar képére ismerünk, csak más, a vallásos oldalról. Hogy mikép értette Racine költői hivatását, kitetszik saját szavaiból, melyeket Nisard annyira méltányol: J'ai terminé ma tragédie, je ne plus qu'à écrire les vers. — Molière soccusát még kevésbbé illethetni Racine cothurnusánál is. Ő a komédia minden nemében tett kisérletet s mindenütt diadalt vivott ki: az ugy nevezett komoly jellem-vigjátékban (Misanthrope, Tartuffe, Avare), az ellentétes burleszkben (Malade imaginaire, Bourgeois gentilhomme, Georg Dandin), az irodalmi pasquilban (Les précieuses ridicules), a scapiniadokban (Le médecin malgre lui stb.). Az emberek bünei, bolondságai nagyjában mindig ugyanazok maradnak. Molièrenek saspillantása van mindez iránt s egyszersmind elég teremtő ereje, hogy az abstract formákat hussá és vérré alakitsa. Jellemeiről áll az, a mit Goethe a Tassoéiról mondott: örökök, mert léteznek. Ezt már az öreg Boileau is belátta, ki XIV. Lajos azon kérdésére, hogy kit tart Franczia ország legnagyobb költőjének, igy felelt: Sire, c'est Molière. Igaz, hogy Molièrenek nincs oly eszményi phantasiája, mint Aristophanesnek, sem oly merész és magas költői ereje, mint Shakespearenek, mely az álmok világában is otthon találja magát és valóságot teremt. De ki kivánhat egy embertől mindent? Ha ő Aristophanes vagy Shakspeare volna, akkor nem lehetne Molière s egy nagy költőnkkel kevesebb lenne. Aztán még azt is be kell vallanunk, hogy vannak oly kitünő tulajdonai, melyek sem Aristophanesben, sem Shakespeareben nincsenek meg. Azért, ha Caesar Terentiust fél Menandernek nevezte, Molièret, kétszeres, Plantus által megerősitett, Terentiusnak nevezhetjük s minden esetre egy egész költőnek.“

NEMZETI SZINHÁZ.

Carina Anna kisasszony — a majna-frankfurti szinház első drámai énekesnője — már kétszer lépett fel szinpadunkon: april 25-kén a Hugenottákban, mint Valentine, s 28-án a Troubadourban, mint Leonora. — A tisztelt művésznőt az igazgatóság előlegesen már szerződtette, ha vendégszereplései a közönséget megnyerik.

Nem tehetem, hogy ez alkalommal egy futó pillantást ne vessek azon viszonyra, mely van az igazgató, a közönség — s irodalom közt.

A közönség egy elkényeztetett gyermek, ki mulatva akar tanulni, s az erre szolgáló eszközöket maga választja meg, tapsai által helyesli az igazgatóság eljárását, jutalmat oszt az irónak és művésznek, némasága félreismerhetlen jele a roszszalásnak, s ha az illetők valamit kedve ellen ráerőszakolnak: kimaradása érzékeny boszu.

A közönséggel szemközt áll a kritikus és iró, s utóbbi csak azon esetben csatlakozik a nagy táborhoz, ha a kritika üldözi, hivatkozván ilyenkor a közönség tapsaira, a közvéleményre, mely a kritikával rendszerint épen ellenkezőt határoz. — A különböző divatlapok — már nevüknél fogva — egymással homlokegyenest ellenkeznek; mindenik egy pártot alakit, s a kimondott vélemény — kivéve a szabadjegyek elvételének roszszalását — ritkán, vagy soha sem találkozik. Mindenki érvényesitni akarja nézeteit bizonyos művész, vagy művésznő felett, s megesik, miután az ellenfelek ama műnézetek miatt szenvedélyre ragadtatva, egymást a szó fegyverével (s néha a fegyver árnyával) jól elverték, az igazgatóságra rohannak, s itt már közakarattal, az az: mindenik a maga szempontjából az igazgatón végzi, mint közös ellenségen. — Ilyenkor a kritika nem némul ugyan el, hanem szava az erős zajban elhangzik, s a közönség veszi kezébe a birói pálczát. — De vajon ily hirlapi zajban az elkényeztetett gyermek meg tudja-e különböztetni az igazat? Vajon nem a legnagyobb száju frázisfaragó, s legmerészebb toll nyer ütközetet? Vajon az ily győzelmekben a művészetnek van e nyereménye? De vajon ki tehetne eleget ily sokoldalu követelésnek: a kritikának, az irónak, a közönségnek, s a divatlapoknak?

Ily viszonyok közt — melyeket mindnyájan jól ismerve, nem akarok részletesen leirni — bámulni lehet, ha bizonyos vállalatnak jó vége van, s megérhetjük, hogy szintoly nehéz lesz az igazgatói széket betölteni, mint a görög trónt.

Távol legyen, mintha kétségbe akarnám vonni lapjainknak a szinház ügyeibe szólhatási jogát. Nemcsak lapnak, de egyeseknek is joguk van erre, mihelyt elég jelét adták szakavatottságuknak. — Azonban meggondolva, hogy a nemzeti szinház közös müveltségünk temploma, mit saját érdekünkben épitettünk, ovakodnunk kell, nehogy a nagy buzgóság terhe alatt összeroskadjon. — A nemzeti szinház legfőkép a nagy közönséget kell hogy szem előtt tartsa; ennek müvelésétől függ irodalmunk s művészetünk folytonos virágzása. Azért szintolyan egyoldalu azoknak követelése, kik szinpadunkon csak a classicusokat szerepeltetnék, mint azoké, kik mindenben a nép izlését keresik. Első esetben a közönséget hátunk megett feledjük; utóbbiban soha sem bontakozunk ki a köznapiságból, s a művészet magasabb czélját tévesztjük el. — Európa fővárosaiban a művészet minden ágának s fokozatának annyi külön helye van, mennyit a néposztályok s ennek rétegei kivánnak. — Nekünk az egészet a nemzeti szinházban kell központositni, s alig lehet nehezebb, mint e sokoldalu feladatot emberileg, minden osztály kielégitésére megoldani, s azt a ki e nagy munkára vállalkozott, érdekünkben áll nem szenvedélylyel megtámadni, hanem türelemmel támogatni. — Annyival inkább, mert a nemzeti szinház lényeges bajai csaknem egyidősek annak öreg első függönyével.

Napjainkban a feljebb érintett viszonyokból élénk surlódás keletkezett az igazgató ur és a sajtó között, annyira, hogy némelyek szerint az irók és lapszerkesztők épen ennek következtében vesztették el szabadjegyeiket. Nem akarom vitatni, igaz-e ez vagy nem, sem azt, hogy e tekintetben az igazgató ur helyesen cselekedett-e, vagy helytelenül? de azt merem állitni, hogy a kritika eljárása helytelen lesz, ha e feletti magán boszuból félre vonul, elhallgat, s magáról megfeledkezik. E tettéből erősen kilátszanék, hogy eddig csak a szabadjegyekért működött. A kritika nem egyes, hanem közérdekek vezetője, egy perczig sem feledkezhetik meg kötelességéről, valamint a törvényhozás sem szünik meg azért, mert némely alattvaló a törvényeket áthágta. Ily eljárással csak kiskoruságát árulja el, hitelét, s függetlenségét koczkáztatja.

Áttérve most a jelen perczekre — Carina k. a. vendégszereplésére, s általában azon reformokra, mik a nemzeti szinház érdekében történtek, s a történet küszöbén állanak — véleményem röviden mondom el.

Carina k. a. azon másodrangu primadonnák közül való, kik elég jól énekelnek, de a milyeket európaszerte találni nem épen nagy erőfeszités. — Játéka, minden mozdulata otthonosságot tanusit, hangja elég drámai, szóval, Carina k. a. e tekintetben alkalmas tagja lesz a nemzeti szinháznak, s épen azért, mert nem elsőrangu európai nevezetesség. — Ha netalán valaki különösnek találná e következtetésemet, figyelmeztetem helyzetünkre, az egész operaszemélyzet minőségére, s át fogja látni, hogy viszonyaink közt egy, szigoru követeléseknek megfelelő primadonna oly kirivó lenne, mint a fényes bársony öltözék mellett a kopott és foltozott. Az egyöntetüség mindig nagyobb hatásu. Fényes bizonyitéka ennek a Hugenották s

Troubadour jó előadása, melyben egy világra szóló egyén sem szerepelt.

Ugy hallom, hogy az igazgatóság már szerződtette a t. művésznőt: miután a közép utat választottam, nem titkolhatom el aggodalmamat, melyben azt hiszem, velem az igazgatóság is osztozik. Van ugyanis a nemzeti szinháznak már eddig — ha jól számlálok — hat, majdnem egy rangu primadonnája — s e szerint Carina k. a. a hetedik lenne. Mi szükség van ennyi primadonnára? mi fog történni a többiekkel?

Sokkal szerencsésebb volt az igazgatóság Simon ur szerződtetésével. Simon urnak mind hangja, mind alakja birja rokonszenvünket; éneke művészi; öltözéke izlésteljes; játéka a mint kivánni lehet; szóval Simon ur nyeremény.

Másként állunk Barrach urral. — Igaz, hogy némely fordulatokban hangja meglep, kielégit, de azon pillanatban nagyon is kellemetlen szinezetet nyer, mit nyelvhordozása okoz. Ha ezt el tudná hagyni, használható lenne.

E sorok irásával a közép utat választván, idetartozónak vélem megemliteni, hogy az igazgatóság ama középutat legjobban kiegyengeti, ha minél több gondot fordít a karok erősitésére. Jól betanitott kar, összevágó, szabatos előadás nemcsak a világhirü magándalnokokat feledheti, hanem a silányabb zeneműveket is emeli; a művészetnek nagyobb szolgálatokat tesz; s a közönséget inkább fogja gyönyörködtetni.

Ebből az a külön haszon is várható, hogy az egész kiállitás nem lesz oly költséges, s mentve leszünk ama világhirü művészek helytelen zsarolásaitól, kiket Páris, London, s más nagy városok elkényeztettek.

Az utóbbi bajon egyébiránt leginkább fog segitni az igazgatóságnak azon üdvös törekvése, hogy nemzeti dalnok-képző iskolát alapit. — Ha ezt teszik ezelőtt tiz évvel, ugy ma szinpadunk virágzana, s mindaddig, mig az létre nem jő, az az eddigi circulus vitiosusban fogunk tévedezni.

BARTALUS ISTVÁN.

A szinházi kihivásokról. Némelyek feletébb dicsérik a németországi főbb szinházak közönségének magaviseletét: nem oly enthusiusta, kitörő, zajos, mint a franczia, csöndesen mulat s bizonyos kritikai komolysággal tapsol; s ohajtják, hogy a mi nemzeti szinházunk közönsége is igy viselje magát. Mi magában még nem tartjuk nagy bajnak sem az enthusiusmust, sem a zajt, ha maga helyén történik s azt hiszszük, hogy bajos a nemzeteknek vérmérsékét octroyálni. De lehetnek és vannak is visszaélések, melyek sem a nemzeti szellem, sem a vérmérsék kifolyásai, s melyeket épen azért nem árt ostromolni. Ilyennek tartottuk mi mindig, kivált a drámai előadásoknál, azt a sok kihivást, melylyel közönségünk hol jelenet, hol felvonás közt, mindjárt-mindjárt kiparancsolja a színészt, négyszer-ötször, sőt hatszor is egymásután. A színész a felvonás végén meghal, a közönségnek kedve kerekedik föltámasztani, s ime a szegény halott a jövő perczben már mosolyog és hajlong előtte; a színésznő egyik jelenetben örökre elbucsúzik kedvesétől, de a közönség nem engedi, visszaparancsolja s megkivánja tőle, hogy a sok sirás után már mosolyoglyon is egyet; a színésznek át kell öltözni vagy szerepét kivánná még egyszer átfutni, van rá idő azután is, gondolja a közönség, elébb hajtsa meg magát; a színésznő a fárasztó jelenetek után kissé pihenni ohajtana, hogy is ne, gyönyörködni akarunk mosolyában, csak jöjjön ki, mosolyogjon, s hálálja meg tapsainkat. Szóval e nálunk annyira divatozó kihivás rontja az illusiót, vontatottá teszi az előadást, s legtöbbször nem is a közönség véleményének kifejezése, hanem csak egy pár ember zajoskodása. Föl is akartunk már szólalni egy párszor ez ügyben, azonban megvalljuk gyöngeségünket, kissé átallottuk. Azt hittük, hogy majd a színészek igy fognak felkiáltani: ezek a kritikusok már a kihivást is irigylik tőlünk, azt is el akarjuk vitatni, a mire ellenökben eddig oly bátran hivatkozhattunk. Annyiban hagytuk hát az egész kérdést, melyet különben sem tartottunk nagyon fontosnak, de miután magok a színészek kezdenek felszólalni a kihivás ellen, többé nem hallgathatunk, s örömest pártoljuk őket.

Ime Egressy Gábornak a Sz. Látcsőben közrebocsátott felszólalása egész terjedelmében:

„A kihivások legyenek megszüntetve mindenkorra, aként, hogy a nemzeti szinház rendes tagjainak legyen megtiltva, a kihivásra megjelenni a szinpadon. Országos szinház méltóságával alig lehet megegyeztetni azon kihivási jeleneteket, melyekre némely különben talán igen buzgó pártfogói intézetünknek, engedik magokat ragadtatni, gyakran a közönség nagy részének nem kis boszuságára. Egész általánosságban szólunk e dologról, midőn mondjuk, hogy a hol a kihivások szokásban vannak, ott e szokással visszaélések is történhetnek, a legnagyobb féktelenségig. Azért országos és udvari szinháznál a kihivások régen kimentek a divatból, vagy divatban sem voltak soha. A franczia nemzeti drámában és a bécsi „Burgtheater"-ben a közönség részéről a legnagyobb elragadtatásnak sincs más kifejezése, mint a taps, az illető felkiáltások kiséretében. E kifejezésben találja legszebb koszoruját ama szinpadokon a művész is. A taps oly régi szokás, mint a szinművészet. A kihivás, nem annyira fokozata e kitüntetésnek, mint korcs kinövése, mely midőn a művészt meg akarja tisztelni, annak személyét egyszersmind lealázza, szolgájává téve szeszélyének. A szinházi kitüntetésnek n neme, kétértelmüsége mellett, még ártalmas is, a mennyiben a mü benyomását zavarván, rontja az illusiot; továbbá késlelteti az előadást, hátráltatván a szinpad átváltoztatását, s az illető tagok átöltözködését."

Egressynek igaza van, azonban mi nem reéljük, hogy e visszaéléstől egyszerre el lehesn szoktatni a közönséget. Azért tanácsunk az, gy az igazgatóság csak a jelenetek és felvonák közti kihivásokra való megjelenést tiltsa meg drámai színészeknek, de a játék végén történni okott kihivásokra ne terjeszsze ki tilalmát.

GY. P.

VEGYES.

— Hétfőn (apr. 27.) az akadémia bölcselmi ztálya tartott ülést. *Nagy* Márton l. tag értekeését hallottuk először a „keleti neveléstről.“ ellőzve most a *nevelészet* hibás alkotásu szóra hető észrevételt, a tárgyra nézve annyit érinthenk, hogy átalános bevezetés után ez uttal China s India müveltségi s nevelési állapotját vette föl z előadó. Mindenik állam rég idő óta nagy súlyt elyez a tudományra: de a tudomány nem annyira galmak ébresztésére, mint sok könyynélkül tuásra van irányozva. Utána *Greguss* Ágost r. tag lvasta, értekezésnek is beillő, birálatát Szalay stván l. tag „Elméleti Lélektanára“ s kimutatja, gy a szerző philosophiája végeredményben paneismusra megy ki. — Volt még több rendü titokoki jelentés is; melyek közül megemlithetjük a *Mátyás király* könyvtára ügyében Helytartó ő néltósága levelére szerkesztett választ; Légrádi ózsef 200 frt hagyományát az akadémiának, az kadémiai Teleki könyvtár iránt folyt vitatkozást vajon a könyvtár uj rendezése alkalmával megartassék-e az eddigi elkülönzés e thecára nézve, agy az utódok beleegyeztével a többi könyvek özé soroztassék); — végre azt a szomorú jelenést, hogy Benkő Károly, kinek „Marosszék leiása“ czimü munkáját csak nem rég dicsérőleg jánlá az akadémia — megszünt élni.

* Tudjuk már a Kisfaludy-társaság ez idei agy gyülésén előadott titoknoki jelentésből, hogy Kisfaludy Károlynak Ferenczy által készitett zobra a nemzeti muzeumban készen áll; felállása azonban 3000 forintba kerül — a társulat edig e czélra alig 1000 frttal rendelkezik; hazaias adományoktól lehet tehát csak remélni, hogy felállitást mielőbb megérjük, pedig a szobor és tervezett alap nagyszerünek mondható. A terv zerint a lépcsőzet, az emlékkoczka, a csonka oszlop, melyen a colossalis fehér márvány szobor álland, s melyre a hasonló anyagból faragott kesergő múzsa borul, szürke márványból lesznek. Közelebbről a pesti joghallgatók mükedvelő társulata a felállitási alap gyarapitására előadást rendez a népszinházban. Követendő példa!

* Mult héten halt meg Esztergomban Kisfaludi Lipthay György, kamarás és nyugalmazott őrnagy, ki végrendeletében következő jótékony czélokra hagyományozott: a magyar akadémiára 500 ftot. A nagy falusi templomra 300 ftot. Az ipolysági kórházra 250 ftot. A pesti vakok intézetének 250 ftot. A váczi siket-némák intézetének 260 ftot. A pesti nőegyletnek 250 ftot. — Áldás emlékére!

* A Vörösmarty szobor-egylet közelebbről tartott közgyülésén egy 24 tagból álló bizottmányt nevezett ki a szobor-ügyre tartozó intézkedések megtételére. Ugyan e gyülésen lőn 28 forint bejelentve, mint a sopronyi dalárda küldeménye a szoborra.

* A nagykállói kaszinó tagjai Pákh Albertet a „V. U.“ derék szerkesztőjét értékes aranytollal tisztelték meg. E toll m. h. 27-ikén adatott át a már régóta gyöngélkedő — de nem, mint némely lapok irták fekvőbeteg — szerkesztőnek.

* Jeszenszky Danó szerkesztő „több okok által indittatva“ érzi magát a „Felvidéki magyar Közlöny“ megjelenését egy időre felfüggeszteni. Legfölebb f. é. october elején azonban ismét meg fogja inditani.

* Demjén József és Sebes Emil urak felhivják az irodalom-barátok figyelmét, Pesten, a takarékpénztár épületében nyitott könyvkereskedésükre. Mint körlevelükben irják: fő törekvésük lesz, a megrendelések pontos és gyors teljesitése által a közönség pártolását kiérdemelni.

* A Trattner-Károlyi czimü nyomda tulajdonosa, károlypatyi és vasvári Károlyi István m. h. 27-én jobb létre szenderült. Nyugodjék csöndesen!

* Füredi Mihály, a derék népdal énekes, sz. fehérvári vendégszerepléséből sulyos betegséggel tért vissza Pestre. Tiszta szivvel kivánjuk felgyógyulását.

* Molnár György csakugyan elment Párisba, mint mondatik, a szinpadok s különösen a gépészet és diszités körüli ismeretek gyüjtése végett. Czélja továbbá Offenbachchal egyenes összeköttetésbe jöni, hogy jövő őszszel minél több ujdonsággal s minél érdekesebb kiállitásokkal lephesse meg a közönséget. No lesz majd Dunanan megint!

* Dr. Romer Florist a m. tud. akadémia archeologiai bizottmánya titkárává választá meg.

* B. Orbán Balázs, az ismert keleti utazó, arab népdalokat szándékszik magyar forditásban kiadni, Kolozsvárott.

Felszólítás. Tisztelettel kérem mindazokat, kik Vörösmarty valamely meg nem jelent költői vagy prózai műve birtokában vannak, szivesked-jenek azt hozzám lemásoltatás végett legfeljebb egy hónap alatt beküldeni. (Sándor utcza 17 sz.) Az eredeti kézirat egy hét alatt pontosan visszaszolgáltatik. E kérés sikerét az özvegy és árvák nevében s érdekében annál biztosabban vagyok bátor remélni, mert már többen kéretlenül is a legnagyobb szivességgel fölajánlák a birtokukban levő kéziratokat. — Pest, april 24. 1863. *Gyulai Pál.*

UJ KÖNYVEK. *)

IFJUSÁGI OLVASMÁNYOK. Szerkeszti és kiadja *Bunyitay* Vince, I. kötet. K8r. 312 l. Ára 1 ft. (Pest Első magyar egyesületi könyvnyomda.)

SZÉLCSEND ALATT. Elbeszélések. Irta *Jókai Mór*. 2 kötet. Pest (Heckenast.) 8r. 210 és 164 l. Ára 2 ft.

PÁLYAVEZETŐ. Jó tanácsok világba lépő fiatal leányok számára. Irta *Jósika Julia*. Pest (Heckenast) K8r. 432 l. Ára 2 ft.

SZERELEM. Költemények. Irta *Dalmady Győző*. Pest (Heckenast). 16r. 244 l. Ára 1 ft. 60 kr.

FELFORDULT VILÁG. Irta *Jókai Mór*. Két rész egy kötetben. Pest (Heckenast) 8r. 115 l. Ára 1 ft 50 kr.

MARGIT. Irta *Lítkay Andor*. Pest (Heckenast), 8r. 219 l. Ára 1 ft 50 kr.

MAGYAR REMEKIRÓK. VIII. *Kölcsey Ferencz versei*. 4. kiadás *Toldy Ferencz* által. A költő arczképével. Pest (Heckenast) 32r. 224 l. Ára 70 kr.

MAGYAR REMEKIRÓK. IX. X. *Zrinyi Miklós Szigeti veszedelme*. A mai nyelvhez alkalmazta s magyarázó név és szótárral ellátta *Greguss Ágost*. 2kötet. A költő arczképével. Pest (Heckenast). 32r. 176 és 178 l. Ára 1 ft. 40 kr.

MAGYAR SZAVALÓ. Jelesebb iróink müveiből összeválogatta *Környei János*. I. rész. Alsóbb tanodák használatára. Pest. (Lampel). 16r. 11 iv. Ára 40 kr.

A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA. A magy. tndom. akadémia megbizásából készitették *Czuczor Gergely és Fogarassy János*. II. kötet. I. füzet. Pest (Emich). N8r. 1.—272 l. Ára 1 ft.

MYLORD CAT. Elbeszélés gyermekek és gyermekbarátok számára. *Hoffmann Ferencz* után forditotta *Kún Béla*. Pest (Emich). 12r. 99 l. Ára 50 kr.

AZ ÉLETBIZTOSÍTÁS. Elbeszélés. *Hoffmann Ferencz* után forditotta *Kún Béla*. 4 aczélmetszettel. Pest (Emich). 12r. 87 l. Ára 50 kr.

B. Kemény Zsigmond BESZÉLYEI. Uj, olcsó kiadás. I. köt. Ködképek a kedély láthatárán. II. köt. Szerelem és hiuság. III. köt. Sziv örvényei. Erény és illem. Pest. (Emich). 3 kötet ára 1 ft 50 kr.

BÁRÓ MÜNCHHAUSEN CSODÁLATOS KALANDJAI, csinjai, binjai, cselei és bohóczságai, a mint azokat barátai körében ő maga elbeszélni szokta. Pest (Lauffer és Stolp). K4r. 27 levél 27 szinezett képpel. Ára kemény kötésben 1 ft 20 kr.

EGY BRETAGNEI NEMES KALANDJAI a philippini szigeteken. *Dumas Sándortól*. Uj, olcsó kiadás 2 kötet Pest (Emich). 8r. 204, 195 l. Ára 1 ft.

ISMERETTÁR. Nélkülözhetlen segédkönyv stb. IX. kötet. Ptolemaeus — Szárd nyelv. Pest (Heckenast). 8r. XVIII. l. és 828 hasáb. Ára 1 ft.

KÜLFÖLDIEK.

CONTES FANTASTIQUES ET CONTES LITTERAIRES. Par *Jules Janin*. Paris. Ára 3 frank.

HISTOIRE DE L' ART PENDANT LA RÉVOLUTION, considéré principalement dans les estamps, par *F. Renouvier*. Ouvrage posthume, publié par *M. A de Montaiglon*. 2vols. Paris. Ára 16 frank.

LA FILLE AUX TROIS JUPONS. Roman inédit par *Paul de Kock*. Paris Ára 4 frank.

TRUE AS STEEL. By *W. Thornburg*. 3vols. London 8r. Ára 31 $^1/_2$ silling.

A SIMPLE WOMAN. Novel. By the author of „Nutbrown maids." London 8r.

THE PLEARL OF THE ANDES. Novel by *Gustave Aimard*. London 8r. Ára 2 sill.

HISTORISCHE NOVELLEN von *A. E. Brachvogel*. 3 Bände. Leipzig, 1863. (Costenoble). Ára 3 $^3/_4$ tallér.

DER LANGE ISACK. Historischer Roman aus der Zeit des deutschen Befreiungskrieges von *Julius von Wickede*. 3 Bände. Leipzig (Costenoble). Ára 4 $^1/_2$ tall.

DIE GRUNDZÜGE DER WELTORDNUNG von *Dr. Christian Wiener*. Leipzig und Heidelberg (Winter). N8r. XVI és 808 l. Ára 4 tallér.

NICCOLÓ MACHIAVELLI und das System der modernen Politik. Von Dr. Theodor Mundt. 3 Ausgabe. Berlin (Janke). N8r. 318 l. Ára 3 ft.

DEEP WATERS : a novel by *Anna H. Drury*. 3vols. London (Chapman). 8r. Ára 10 $^1/_2$ silling.

HISTORIENS, POETES ET ROMANCIERS. Par *Cuvillier Fleury*. 2vols. Paris (Lévy). 18r. Ára 6 frank.

CONTES ET POÉSIES. Par *L. Ackermann*. Paris (Hachette). 18r. 3 $^1/_2$ frank.

HIBAIGAZÍTÁS.

A „Koszorú" utolsó számának ujdonságai közt emlitetik Petőfi „Riadó"-jának orosz forditása, de a „Riadó"-t *Czuczor* irta.

TARTALOM.

Zrinyi a költő. *Salamon F.* — Oh édes ifjuság. *Szász K.* — A szinész neje. (Beszély.) *Udvardy V.* — Daliás idők. Harmadik ének. *Arany J.* — Uj ásatások Pompejiben. — Irodalom. — Külföldi szemle. — Nemzeti szinház. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁJUS 10. 1863. 19. SZÁM.

ZRÍNYI A KÖLTŐ.

III.

A szivvel és tettel nagy hazafinak minden törekvése a hon megszabaditására volt irányozva s egész élete nem egyéb, mint amaz elszánt gondolat magasztos variatiója. De valamint az életben s prózai műveiben e czélra nem a nemzet hiuságának hizelgett, hanem mindenekelőtt hadi ujjáalakulását sürgeté, mihez számos erkölcsi nagy tulajdonok s önzéstelen önfeláldozás kivántatik, ugy eposában a kardnál nagyobb hatalom az eszély, s az eszélynél nagyobbak az erkölcsi tulajdonok.

Mily különbség van Zrínyi hazafias művének egész szelleme és iránya s egy jóval későbbi kor hazafias költészete közt! 1825-től 1840-ig drámai és elbeszélő költészetünk csupán hősi, lyránk majd egészen csak hazafias. Pedig azon kor ifju nemzedéke soha sem látott bajnokot és csatát, s bár a hazafiság ujra feléledett, az érzelem aránylag kevés tettben s sok szóban nyilatkozott, s nem gazdag gyümölcsök, de a virágzás ideje volt, s nem annyira a jelennek élt a nemzedék, mint vágygyal tekintett a multba s ábrándos reménynyel a jövőbe. A kor nem volt nagy, de szép, mint az ifjuság. Azonban épen azon érzelem túláradása, hogy multunk a jelennél szebb sorsra érdemesít, némi dicsekedni szerető büszkeségre vezetett. Soha sem volt annyiszor megénekelve a magyar hősiség s soha sem volt oly hetyke a hős, mint ama korbeli balladákban, kisebb-nagyobb eposokban, regényekben és novellákban, melyek a történet hőseinek egész tárházát kiaknázták. Bennök a mult és alakjai nem természetes világitásban állottak szemünk előtt. Jobban gyönyörködött szemünk a rózsaszin *bengáliai tüzben*, melyet ábrándos képzelet öntött el rajtok, mint a megvilágitott tárgyakon, melyek lehettek határozatlan körvonalu s kevéssé természetes állású alakok is. Gyakorlatlan szemünk a hősökben tán kevesbbé tudta volna élvezni a férfias egyszerüséget a sarkantyúpengető hetvenkedésnél.

Valódi tettek idején több szokott meglenni a természetes, egyszerű méltóságból, mint az ifjui vágyak és remények korában. Zrínyi kora pedig inkább a tettek korszaka volt, s maga egészen a tettek embere. Nemcsak az ő művei, hanem egész korának irodalma tanuskodik róla, hogy a hazafiasság, mely akkor csaknem kizárólag a harctérre volt szoritva, egyszerűbben, kevesebb kérkedéssel szeretett nyilatkozni, mint az emlitett békességes ujabb korszakban, habár ama büszkeség létezett akkor is. Zrínyi eposában, mint már érintettem, a hősök nemzeti büszkélkedése igen ritka. Sőt, ha nem tudnók is prózai műveiből, hogy e jellemvonást hibáztatta, kitünnék magából ez eposból, melyben e tulajdon az ellenség vitézeire van átruházva. De tévedés volna egészen vagy nagy részben is a kor szellemének tulajdonítni a fenirt különbséget. A költő lelkében kell azt keresnünk.

A költő Zrínyi nem tartá elegendő-

nek, hogy nagy ősében s egész eposában lelkes hazafit s kardját jól forgató katonát tüntessen föl. Személyes bátorságra buzdítni a magyart, költőnk korában oly felesleges volt, mint bármikor. Azon munkájában, melyet a vitézség kellékeiről irt, s átalán prózai műveiben, melyek nagyrészt ugyanazon tárgy körül forognak, a legátalánosabban uralkodó eszme épen az, hogy a hősiségre nézve alárendelt tulajdon a személyes bravour, melyre képes a részeg vagy eszeveszett ember is. Ezen hadtani értekezései igen keveset foglalkoznak a katonai tudomány technikai részével, annál többet a hadfolytatás lélektani tényezőivel s különösen erkölcsi kellékeivel. Ő a hadtan életphilosophiáját, a hősiség erkölcstanát irja meg ama munkáiban. Kimutatja annak szükségét, hogy a magyar katona erényes, vezére valódi bölcs legyen. Ezen eszméi vannak keresztül szőve eposán is, s őse és bajnoktársai annak eszményképei, milyennek kell lennie a magyar vitéznek és hadvezérnek. Valamint prózájában ugy költeményében is nemcsak arra tanítja kortársait, mint kell meghalni, ha szükséges, hanem mint kell élni tudni a hazafinak.

Az egész mű alapeszméje s igazságszolgáltatása is egészen a felsőbb erkölcsi világba van emelve, s röviden ez: a magyar nemzetre saját bűnei hozták a törököt büntetésül, s csak erényei válthatják meg. A szigetvári hősökben a nemzetet próbára tette isten, s miután törvényeihez hiveknek tapasztalá, levette róla haragját.

És e próba a legsulyosabb. A hős nem remélheti a diadal élvezését. Halálát előre tudatta vele egy magasabb kijelentés. Ép oly kevéssé harczol neve dicsőségéért, mert *elmulandónak* mondja *világi hirét*. Megnyugvását azon érzelem adja, hogy martyrként engesztelő áldozatul esik a nemzet bűneiért. Az igazságszolgáltatás megfelel az indoknak, s bár Sziget és hősei elesnek, a kimenetel teljesen megnyugtató. Oly epos, melyben a hős, a végzet választottja, elesik, mindenesetre kivételes tünemény, s amaz erkölcsi emelkedés nélkül nem lenne kivihető. Épen abban áll a mű nagysága elejétől fogva, hogy a hős halálában és Sziget elestében bizonyosak vagyunk s mig egyfelől rokonszenvünket, bámulásunkat nyeri meg a resignatio, másfelől a vitézség legnagyobb csodatetteit könnyebben elfogadjuk. — Azonban a költő bár önfeláldozásuk jutalmául a mennybe viteti az elesett hősöklelkeit, van az igazság s zolgáltatásban egy nevezetes földi elégtétel is, mi által a magyar nemzet bűnéért való bünhödés nem csak képes értelemben, hanem ténylegesen és történetileg is megszünik. Isten kimondja a végzést az eposban, hogy ha a magyarok megtérnek, jaj lesz a töröknek büntetése ,ezen tulajdon eszközének, s az megtörténik. Szulejmán nem ér czélt a keresztyénség ellen folytatott harczczal: a szigeti hős saját kezével végzi ki a hódítót. Ha ez utóbbi tény ellenmondásban állott volna is a történet minden adataival, a költő nem tett egyebet, mint szemlélhetővé változtatta azon tényt, mely szerint a török szultán halálát a szigeti ostrom sietteté, s igy közvetve Zrínyi által veszett. De a költő idejében olasz, horvát, sőt török krónikák jogosíták föl az Istvánffy előadásával ellenkező emez adat elfogadására. Mindenesetre jobban megfelel ez a költői czélnak, mint Istvánffy adata, — s költőnk nem megfontolás nélkül járt el e részben is.

Azon tény által, hogy Szulejmán Szigetvárnál lelte halálát, Zrínyi eposa megfelel a nagy epopoeák azon követelésének, hogy valamely korszak-alkotó eseményt tárgyazzanak. Zrínyi e részben is öntudatosan járt el. Választhatta volna tárgyul a Hunyadiak diadalmas ütközeteit, kiknek nagyságát jobban érté és bámulá, mint bárki más, s maga is nagyobb embereknek tartá ősénél. Vagy, ha diadalmas várvédelmet akart irni, Kőszeg és Eger védelmét választhatja vala, vár ostromokra és siktéri ütközetekre nem egy nagy tényt mutatott fel a tizenöt éves háboru is, melyben Zrínyi György, a Szigetvárnál halt vitéz fia vezéri szerepet játszott. A diadal annyival jobban csábíthatta volna, mivel mesterei, a nagy eposköltők, ilyeket énekelnek meg. De azonkivül, hogy az önfeláldozást egyik sem mutatja fel oly mértékben, mint Sziget védelme, a törökön nyert diadalok

yike sem volt oly nagy következményü költőnk kora előtti időkben, mint Szigetr elvesztése. Hunyadi János visszaűzte ándor-Fehérvár alól a törököt, de a kötkező században elvesztettük az ország ıe kulcsát; Mátyás diadalai után félszáz vel budai palotájában törökök uralkodk. Ellenben Sziget védelme egy korszaıt fejez be örökre. Szulejmán halálával hal a török hódítási szellem, az ozmánok ha sem hóditnak többé országokat és tarmányokat Európában. A török háborukn csak Buda visszafoglalásának esemére versenyez a szigeti veszedelemmel; de mintegy húsz évvel esik költőnk halála án, minek eposát nem tollal, hanem kardl megirni volt élte fő ábrándja és czélja.

A „Szigeti veszedelem"ben a nemzet k száz évi történetének leghűbb eposát tom. A magyar nemzet szerepe a török borukban az ozmán világhódító terjeszdésének meggátlására volt, s nem egy t téren vívott támadó ütközet, hanem egy rülvett, tulnyomó erővel megtámadott r elszánt védelme ábrázolja leghivebben, semmisem fejezi ki annyira, mint épen igetvár, melyet a török lerombolt, fölétett, de a hóditás szelleme falai alatt adá utolsó lehelletét. S nemcsak képes, ham szószerinti értelemben is a magyar-tök háborukban a török hóditót legbiztobban a várak gátolták, s a leghelyesebb járás volt sik téren nem daczolni xerxesi boraival, hanem az akkori időkben oly hezen megostromolhatott várakban. — magyar hazafi hősisége nem volt támadó hóditó, hanem kiválóan önvédelemre, int egy passivitásra utalták viszonyai, sőt aga-alkotta törvényei is. Azon oly sok áz évig uralkodott törvény, hogy a neesség, azaz a nemzet katonasága, nem rtozott a haza határain kivül szolgálni, éggé jellemzi passiv és egészen hazafias ősiségét. A magyar vitéz hősiségének ez lta meg jellemét. Harczolt kötelességérből, s kényszeritett önvédelmében nem ıszta nagyravágyásból és hiuságból, haem mind azért, a mi legkedvesebb és szenbb volt előtte: a házáért, királyért, csadjáért, neve becsületéért. Vagy, mint a szigetvári hős mondja katonáihoz tartott beszédében:

„Harczolnunk pediglen nem akármi okért
Kell, hanem keresztyén szerelmes hazánkért,
Urunkért, feleségünkért, gyermekinkért,
Magunk tisztességéért és életünkért!"

Ez indokok nem csak magokban hivek a történethez, hanem egyszerü modoruk is jellemzi a kort. Az elszántság, önfeláldozás jellemző tulajdona volt a magyar vitéznek, mi valamint tettben, ugy szóban is nem kérkedéssel, hanem az önérzet nyugalmával szokott nyilatkozni. De bármi magasztos magában is a házáért, családért való önfeláldozás, még is világtól elzárkozott önzésnek volt volna nevezhető, ha egy szélesb körű eszme nem teszi magasztosabbá — s e szélesebb körű eszme megvolt elejétől fogva mindvégig a török elleni harczokban. Nem a mi kérkedésünk volt, hanem egész Európa elismerte, hogy Magyarország a keresztyénség paizsa a világuralomra törekvő ozmánok ellen. Nem volt azon időkben nép, mely ezt kétségbevonja; mert nagy tények bizonyitották számtalan esetben. Magyarország háritotta el több izben a rettegő szomszédokról a pusztitó vihart, melynek egész dühét többnyire egyedül állotta ki. Soha sem volt nagyobb rokonszenv Európában irántunk, mint azon időkben; — mert közös volt a veszély, s semmisem képes annyi solidaritást idézni elő, mint a veszély közös volta. De tagadhatlan, hogy a solidaritás ezen érzete nekünk is nagyobb erőt adott, habár a tettleges segitség aránylag csekély volt a török hóditások idejében, s ha egyéb nem, az ambitiót és önérzetet emelte az, hogy az egész világ szeme ránk volt függesztve, s Szigetvár hőse ezzel is buzditja katonáit:

„Mindenfelől ránk néz a nagy keresztyénség,
Mi vitéz kezünkön van minden reménység."

A magyar, Hunyadi János óta mindvégig, nemcsak nemzeti indokból, hanem egyetemes eszméért küzdött a török ellen; mert az ellenség, kivel dolga volt, szintén nem a nemzeti, hanem egyetemesebb eszméből merítette erejét. A török nem egy külön nemzetiség, hanem mint átalán a mohamedánok, minden nemzetiségből kivetkezett vallásos secta volt. Társadalma,

politikája, s egy részben ősi nyelve, fölolvadt a vallásos intézményekben, melyek nagy merevségök és barátkozni nem tudó formáik miatt a leggyülöletesebb elzárkozottságban mutatkoztak. A török valamint magát nem nemzetnek, hanem igazhivőnek tartá, ugy az idegeneknél sem ismert nemzeteket. Csupán a hivő és hitetlen fogalmát értette — e két nagy osztályba sorozta az összes emberiséget s a hitetlenek ellen egyetemes háborút folytatott. Csoda-e, ha főleg vallásos ellenszenv szolgált az ellene folytatott küzdelem indokául, — s a magyar vitéz harczi jelszava nemcsak a „haza," hanem az összes keresztyénség „Jézus" kiáltása volt, válaszúl a mohamedán „Alláh" kiáltására.

A török elleni harczok e vallásos jelleme történeti tény, s nem hiven ábrázolná, ki e lényeges vonást kihagyná belőlök. Tévedne az is, kivált költeményben, ki föl nem tüntetné a keresztyénség erkölcsi fennségét a mohamedanismus felett, mely rajongó önfeláldozásában is nem a lemondásban és az indokok tisztaságának öntudatában talált megnyugvást. A mozlimot még a mennyekbe is érzékiség kecsegtette.

Zrínyi eposában mind a harcz vallásos jelleme, mind a két hit különbsége nagyon és mindenek fölött ki van emelve, a hit azon mysticismussával, mely a költői műveknek egyszersmind fennséget, s az indokoknak és igazság szolgáltatásnak testet ád. Mennyei hatalom lelkesiti a hősöket, az osztja az erény jutalmát és a bűnök büntetését, — az intézi egyesek, egész hadak és nemzetek sorsát.

Mindez nem a nagy eposirók utánzása, s nem fenséges leirások kedvéért foglal helyet Zrínyi eposában. A keresztyén hit, a török elleni harczok ez indoka, az isteni végzésben leli megnyugvását. A mi az igazság szolgáltatást illeti, az erkölcsi világ felett uralkodó köz lelkiismeret, vagy világrend, vagy sors, mely a hajdan korban a mythologia istenei felett is uralkodott, a keresztyénségben a *mindenható* akaratja alá van rendelve, vagy mint Zrínyi mondja:

„*Szerencse* s Természet alázatossággal
Állnak ő alatta, készek szolgálattal."

Zrínyi nem is hozza máskép az égi hatalmakat eposa cselekvényébe, mint hősei inspirálására, azaz magasb rendü indokul és az igazság szolgáltatásban, — azaz e részben is csak arra szorítkozik, a mi lényeges. Csupán egy helyen vannak a leirás magasztosabbá tételére behozva, hol Sziget égése iratik le; de itt is, mintegy a természeti elemek pusztitásának szellemi indokokká való átváltozásai a tulvilági lények, s bármi nagyszerű realis leirás sem versenyezne ezzel fennség dolgában. E mysticus festésben az ég és föld mintegy összekeveredvén, hű példája annak, mennyivel megragadóbb a költői idealismus a puszta valóságnál, vagy a valósághoz ragaszkodó realismusnál.

Zrínyi valamint ama leirásban a természeti elemeknek, ugy az egész eposban a történet adatainak erkölcsi életet és jelentést adott, s ezzel költészetté változtatta a krónikák elbeszélését, sőt magasb rendüvé a történet szellemi részét, azon világrendet feltüntetvén, mely nemzetek és az emberiség sorsában, bár láthatatlan, de szintoly valóság, mint a kézzel fogható tények. Neki, mint minden valódi költőnek, a történet ezen erkölcsi oldalainak felfogására nagy érzéke volt, — s mivel ezt ideális képben oly erővel tudta elénk állítni, eposa nemcsak hogy a magyar nemzet több száz évi történetének hű eposa, hanem egyszersmind legmerészebb és magasb rendü compositió irodalmunkban. Mert a költői compositiók nagyságát első sorban az alapeszméknek az erkölcsi világot minél nagyobb mérvben való magába ölelése határozza el. A csupán érzelmi költészet, mely a szerelem, hazafiság érzelmeit testesiti meg, alsóbb rendü mind beltartalomra, mind hatásra nézve annál, mely a lelkiismeretet, az erkölcsi embert tünteti fel, s ez ismét alsóbb rendü annál, mi a világrendet nagyban, egy-egy történeti katastrophában tudja felmutatni. — Ezért bocsátkozám a „Szigetvári veszedelem"nek különösen ez oldalról való elemzésébe ily terjedelemben, midőn a compositió fejtegetését igértem.

SALAMON FERENCZ.

EGY KIS LEÁNYNAK.

Csak kötögess, vagy zongorázz'
Nem háborítlak gyermekem.
Majd az alatt gondolkozom —
Hogy miért tetszel ugy nekem . . .

Először is — — oh istenem
Alig tudom kezdeni lásd — —
— Ha más szem nézne, meglehet
Találna benned is hibát.

Más előtt talán homlokod
Meglehet kissé alacsony:
De nem ült még mosoly soha
Ártatlanabb, szebb ajakon.

Másnak szebbek tán kezei:
Nekem tiéid tetszenek;
Nagyobbak más szemei tán:
Tiéid oly elevenek.

Ha jársz — egy kissé meghajulsz
Másnál görbének mondanám:
A jó isten tudja hogyan,
Nálad ez is szépít talán.

Annyi igaz, hogy én hibát
Benned sehogysem lelhetek —
Szeretem ékes alakod,
Imádom tiszta lelkedet.

Szeretlek — — mit tudom miért,
Csak érzem azt, hogy jól esik,
Ha találkoznak — lopva bár
Szemeimmel szép szemeid.

TOLNAI LAJOS.

OH CSAK GYÖTÖRJ . . .

Oh csak gyötörj és ne kegyelmezz,
Kinozz kényed-kedved szerint —
S ha majd minden reményem elvesz:
Csak ints, én megtérek megint!

És elfoglalom régi helyem
Es lábaidhoz térdelek:
Hogy — ha lehet — kiérdemeljem
Ujból az elvesztett kegyet...

És akkor ismét bizton játszhatsz,
Meglesz a játékszer: szivem . . .
— Erős a sziv, sokat kiáll az!
Erös, ép' gyöngeségiben!

S nekem annál drágább leszesz még,
Minél több szivemen a seb:
Oh mert a kincs, mit véren szerzénk,
Az életnél is becsesebb!

Oh csak gyötörj hát, nem tekintve
Ha tán szivem meg is szakad . . .
— Én betakarlak sebeimbe
S csak áldalak — és áldalak — —

SZÁSZ BÉLA.

VERŐFÉNYES NAPOK.

Mi látni való van egy erdélyi kis város piaczán, karácsony előtt három nappal?

Én már ma délután legalább hatszor kinéztem az ablakon, de soh'sem vettem észre egyebet, csak az öreg örményt, a mint a szemközti bolt ajtajában a mutatványul kiakasztott pokróczra délelőtt rászállingózott havat veri és fricskázza; a kererilei oláhdeákot*), ki a reggel hozott fát még nem tudta eladni — pedig olcsón adhatná, mert kétségkivül az én erdőmből lopta — s unalmában bocskorát a szán talpához törölgeti; végre a nagy mészárszék ajtajában a vén görhes sast, melynek orrát gyermekkoromban Cselebi Geczivel annyit kopogtattuk.

A városba nyúló kerek domb gazdag szőlővenyigéjét — hogy a sok jó szüret verőfényes emlékezetével ne zavarjon — kemény hó borítja, s a Maros kopogó hátán tul fekvő hegyeket ólomszin párázat fedi el szem elől.

Ugy látszik, alszik minden, s a természet mintha csak rám várakoznék, hogy a nyugalom és zsibbadás tökéletes legyen. S mért várakoznék hiába?! Hiszen sok oknélkülvalóság közt a hindu bölcseletből is megtanultam ama helyes elvet, hogy „jobb hallgatni mint beszélni, jobb alunni mint ébren lenni, s legnagyobb jó a halál.“ Persze hogy jó, mert egy vonással letörli azon sárga betüket, melyeket a sors emlékezetünk fekete táblájára idő folytán kérlelhetlenül oda rovátkolt. Pedig nem azok a sebek fájnak, melyeket idegen kéz ejtett rajtam, mert ezek soh'sem jöttek váratlanul; egyedül azok tudtak bántani, kik hozzám közel állottak; ők könnyen érték szivemet s egy mozditással markolatig merithették belé a kést!

Öröm is csak egy van ez életben, melynek ize mérget nem hagy maga után, sőt melynek nem sejtett édessége, az emlékezet tárházában megtartva vagy ott felejtve, szükség és szomjuság nehéz óráján üdülést nyujt a tikogó léleknek. Én gyermekkorom elsülyedt tündérvilágáról beszélek, melynek fájó képe mindig ugy lebeg mögöttem, mint egy beteljesült, de ah! elszalasztott édes álom.

Még nem jött volt el a tél, hanem már sűrün hullottak a sárga-piros falevelek: — meglátogattam a büszke kastélyt, hol legdrágább napjaim lefolytak. Hogy a táj nymphája elköltözött a vidékről: a forrásviz barlangja fölött álló kis erdőt elpusztulva kaptam; az ablakivek tarka üvegei, melyeken akkor a napsugár száz eleven szinben játszott, mind kitöredeztek; idegen madár vad repkénymagot hullatott — s zizegő kóró és rideg mohar nőtt keresztül a palota összehullt márvány lépcsőzetén. A bástyák nehéz réz fedele még merész daczczal tekint a folyam fölé nyuló hegy zöld kupjára, hol a rege a nagy hős nevét és a vesztett csata emlékét maig őrzi; beszélnek egymásnak elmult örömről, fényről — maguk is alig hisznek benne! Félve kerülöm meg a kastélyt; a kulcslyukon, az ablakfüggöny mellett, a néma termekbe ámulva nézek, s bekiáltok, — de szavamat csak a tompán kongó viszhang ha hallja.

De ha minden elmult is innen, a mi szivemnek kedves: sokszor feltámad elmém előtt az egykori élet és zaj ragyogó képe s nem feledem azt, a ki engem, időre és erőszakra nem tekintő, öntudatlan, hő ragaszkodással egyszer igazán szeretett.

. . . A mi lakosztályunk a pipázó teremtől balra kanyarodó folyosóról nyilott, hol a szobák átalában a vendégek számára valának fenntartva. Ablakaink a kék üveg haranggal beaggatott ernyők közt egyenesen az üvegházra néztek, melynek végén, léczre szoktatott különféle felfutóktól félig eltakarva, a kertész egyszerű háza állott.

Egyszer, a mint a belső szobában Lafontaine „Száz meséjé“-nek képeit elmerülve nézegettem, anyám ott felejtett, s észrevétlen rám zárta az ajtót. Alkonyodni kezdett, mikor fogságomat észrevettem. Kemé nyen ráztam az ajtó kilincsét, de nem akart

*) Falusi kántor.

fölnyílani. Az ablakhoz szaladtam, ez azonban bár földszint, nekem sokkal meszszebb volt, hogysem rajta egy ugrást koczkáztatni okszerünek véltem volna. Elkezdtem hát behunyt szemmel keservesen kiáltani, ámde az udvari zenekar is épen akkor gyujtott rá a „Havasi kürtre“ s az én orditásom ezé mellett elhangzott, mint egy sóhajtás. Kétségbeesetten dőltem az ablak párkányára, mikor kivül hirtelen egy vékony csengő hangot hallok:

— Itt egy gyermek sír, hallom. Maga sír itt? Nem tud kijőni a házból? Várjon csak: én ide állok az ablak alá, maga nyujtsa ki a lábát, tegye a vállamra, s mindjárt leszállhat.

E szavakat Geczi, a kertész kis fia mondta, ki segélykiáltásom hallatára az üvegház elől odafutott. Tervét azonnal teljesedésbe vettük; én megköszöntem Geczinek a barátságot, s aztán ketten épitettük a tornyot az udvaron termő kövesült csigákból és Szent-László pénzéből.

E volt első találkozásom Cselebi Geczivel. Azontul, kivált a mint unokatestvéreim eltávoztak Ködligetről, szabad időmet mindig Geczivel töltöttem; ő pedig rajtam kivül más emberről még csak tudni sem akart. Korra nézve teljesen egyenlők levén, barátságunkat semmi sem zavarta, annyival kevésbbé, mert — ámbár én, ugy emlékszem, nem követeltem — Geczi, méla kedélye és megtörhetetlen közönye daczára, irántam mindazon tekintettel viseltetett, melylyel a kertész fia a fiscalis fiának szükségkép tartozik.

Reggel a mint felkeltem, Geczit már az ajtóban találtam. Azonnal mentünk a számtartóhoz, az aranyhalak étetésében részt venni; ennek végeztével a bereknek vettük utunkat, hol Geczi minden fészket tudott, s teli sapkával hoztuk haza a különböző gyönyörü madártojásokat, melyek számára a melegágy mellett raktárt állitottunk. — Mig én a palotában ebédelni voltam, Geczi — kinek ebédje hamarább bevégződött — a loniczera lugas ajtajába vagy a lépcső aljára ülve, halkan mormogott magában valamit, vagy kutyájával Mogorral játszott. Rajtam kivül még csak ez a kutya volt az egyedüli lény, mely iránt Geczi némi érdekkel viseltetett. Ő ennek birtokába minden kétség nélkül való igaz uton jutott. Mikor egyszer a Maros partján a porondban hasalt, egy falusi fiu odahozta a kutyát, követ kötött a nyakába, s a meredek partról a folyamba lökte, a hol a viz legmélyebb volt. Geczi egy szempillantás alatt a Marosba szökött, lebukott a vízbe, s már a másik perczben ismét fennvolt vele. Azóta elválhatlanok lettek; Mogor szüntelen megmentője sarkában volt, s ha nem, fütyjét félmérföldnyire is meghallotta. Geczi nem volt rest viszonozni a barátságot: kenyerének felét rendesen neki adta, s ha én számára az ebédről szokásom szerint egy pár darab süteményt tettem félre, abból az egyik okvetlen a Mogoré volt.

A ki Geczi ezen expeditióján csudálkoznék, tudja meg, hogy ő már hat éves korában ugy úszott, mint a hal, egy rongy csókafészekért a toronymagasságu jegenyefákat mind sorra mászta, egyes-egyedül mérföldnyire gyalogolt s este lefeküdt minden reflexio nélkül, hogy másnap e puszta mulatságot ujra kezdje.

De a tanulásban már nem tanusított ilyen szivósságot az én jó pajtásom. Én öt esztendős koromban Pető Gergely krónikájában a királyok neveit már mind ki tudtam olvasni; hét esztendős voltam, mikor szüleim jónak látták egy serény praeceptort hozatni mellém, ki a tudományok országába rendszeresen bevezessen; ekkor Geczi már szinte kilencz esztendőt ért, de a betüket még nem ismerte; hogy a falusi kisdedóvodába feljárjon, arra semmi móddal és erőszakkal nem lehetett rászorítni; apja, ki a külső élet iránt viseltető hajlandóságát látta, szerette volna saját foglalkozására tanítani, s óhajtotta, hogy egy kis irás-olvasást profitirozzon. Ezért igen örvendett, mikor kieszközöltem, hogy velem együtt élvezze a praeceptor leczkéit; azt remélte, kétszeres buzgósággal fog neki a betüvetésnek és syllabizálásnak, a mi előtte ujság volt. A praeceptor istenes munkát akart cselekedni s tán saját oktatói tapintatáról is bizonyságot tenni, ha a kis bunfordi fiut minél gyorsabban megtanítja az

olvasás mesterségére; de ez oda is elhozta álmodozó természetét, mélaságát és gondatlan kedvét, s két hó mulva is ott állott, mint a tanfolyam kezdetén. A vén sváb apja nem nagyon örült a fiu csökönyösségének, s mindenféle házi orvosságot megpróbált, hogy Gecziben a tudományok iránt némi előszeretetet ébreszszen: naphosszat koplaltatta; mindjárt-mindjárt ugy helybehagyta, hogy hetekig látszott a kékje a hátán, kitépte a haját, — s az ócska jégveremből, hol másfél napja orditott, csak ismételt közbevetésemnek sikerült kiszabaditni: mindazáltal nem volt tapasztalható, hogy az olvasás műtételéhez nagyobb kedve gerjedt volna. Alig szabadult ki azonban az ócska jégveremből, a nélkül hogy bár nekem egy szót szólana, egyszerre csak eltünt az udvarból. Bármi csekély pont volt Geczi, eltünése mégis egy kis sensatiót csinált; a tiszttartó elküldte a levélhordó czigányt a varezsicai erdőre: nézze meg, nem bódorgott-e arrafelé, mert már egyszer ült volt ott három napig az oláh vashámorosok fiainál; a félszemű kertészné végét-hosszát nem érte a sok szemrehányásnak, a mért apja olyan kegyetlenül bánt vele; a tiszttartóné azt mondta: soh'se nézett jót ki annak az alamuszta kölyöknek a szeméből; a praefectus leánya — ki Pesten növekedett, de a farsangot Kolozsvárt töltvén, akkori szokás szerint igen kellemesen tudta az *r* betűt *j*-vel vegyíteni — kezét összecsapva fölkiáltott: „Jessus, beh gonosz gyermek!“ — Csak a számtartó bátorkodott mindezekre az ismeretes magyar példabeszéddel megjegyezni: rosz fejsze nem vész el.

Volt is valami a dologban; hanem egy egész hét kellett, mig Geczi a kastélykaput őrző két kővitéz árnyékában helyét Mogorral együtt ujra elfoglalta, s egy fél nap volt szükséges, mig vándorlásai történetét ki tudtam csikarni belőle. Ő a jégveremből kimenekedve, buvában és boszuságában az országutra futott s ott a vadaskert szélén találkozott egy dévai koldussal. Ez két kerekü talyigáján épen az aradi nagyvásárra hajtott, de fiát — ki vezetőjéül szokott szolgálni — betegsége miatt kénytelen volt otthonn hagyni, s a mint a siránkozó gyermeket meglátta, lovát megállítván, mindjárt alkuba ereszkedett vele. Elragadó vonásokkal festette a jó életet, a mi a Bánátban rájok várakozik, a nagy jövedelmet, mi mesterségökkel jár (neki egy aradi vagy lugosi nagyvásár 20—30 pfrtot is behoz); hisz igy szereztem azt a kis zsendelyes házat az oláh-soron, fiam — mondá biztatólag — ökrös ember mind a két szomszédom, de biz egyikkel sem cserélnék! Én már maholnap megöregszem, nem járhatok szerteszélyel, hol a fiamat hol téged küldlek el a talyigával, s fele haszon mindig neked marad.

— De hát olvasni nem kell? tudakolá Geczi elnyomott rémülettel.

— Mire kellene, biztatá a koldus. Fél karodat hátrakötöm; fejedet kemény rozscsirizzel betapasztjuk; megtanulsz két-három éneket s több hasznát veszed te annak, mint a világ minden kalendáriumának.

Áll a vásár, Geczi felül a talyiga sarkába; a kaptás mokány kanczának, minthogy különben jó husban volt, nem esett nehezére az ügetés, s ebédre már a másik falu határában voltak. Itt, a mig a lovat itatni, abrakolni kellett, elkezdte gazdája Geczit tanitni az énekekre. Előbb: „Világéletemben nem szerettem az epret“— de ezt csak mulatságból; legfeljebb ha este a korcsmában az ivóknak elfúja az ember, — adnak érte egy pohár bort; aztán; „Oh ti magas egek, rátok apellálok!“; „Fölemelé Kádár szemeit az égre“: ez régen nagyon módiban volt, — most is el lehet énekelni egyszer-egyszer; „Büntől terhes lélek mire áhitozol?!“; ezt leginkább szeretik, legjobban meg kell tanulni — és a többi. Hanem Geczi a szóval is igen szűken tudott bánni, az énekhez pedig egyelőre épen nem érzett hajlandóságot; a lelkes öreg, ha az országuton magukra voltak, tizszer is reágyujtott, de ő csak igen-igen csendesen kivánt accompagnirozni; ezért bátyám uram (igy kellett nevezni) egy délután (pedig uj szita szegen függ), igaz, hogy kissé boros állapottal, erősen összeteremtettézte s avval fenyegette, hogy mindaddig nem ad neki enni, mig az éne-

ket hiba nélkül el nem fújja. Geczinek — ki már a szekerezéssel is jóllakott volt, kezdett nem tetszeni a mulatság. Érzett valami olyanformát, mintha az olvasás daemona az éneklés álorczájába öltözött volna, eszközül a szőke szakálu és krumplifejü praeceptor helyett a nagy bajuszu vaksi vén koldust választván. Ezt is csak sejtette inkább mint érezte, elgondolni pedig teljességgel nem tudta, s egész megadással tovább kocsikázott. Reggel felé Márton bácsi is kijózanodott s barátságosabban kezdett vele társalkodni.

Tán valahogy összegyalulódtak volna, azonban egy ízetlen tréfa jött közbe, — ez az egész gschäftet tönkre tette. Délben érkeztek Dobrára, hol a nagy-fogadós régi jó embere volt Márton uramnak; most is egész örömmel látták a háziak, s mindjárt észrevették, hogy fia Pista nincs vele; ezt kiváll a ruczaorru, kancsi konyhaszolgáló sajnálta s kétszer is elóbégatta. Aztán látván, hogy Gecziben, — ki pedig Pista helyettese volna — semmi kárpótlást nem találhat, minden keserüsége ellene fordult. A rendkivül szeplős és vásott képü, továbbá len-, helyesebben csepühaju kellnerrel, ki ezelőtt a radnai birbicses Leopoldnak segédje volt, sok országot bejárt s névszerint egy pesti királyutczai kávéházban is szolgált: csakugyan szövetkezett Geczi tökéletes lóvátételére. Márton benn volt egy pohár papramorgóra. A lenhaju, vörhenyeges képü gaz kópé kiment az állásba, hol Geczi a félszemü lovat csutakolta, s iziben hozzáfogott a manöverhez.

— Servus földi! Még nem is láttalak. Most te indultál el az öreggel? — Mi a pozdorjás ménkő! Te nem igen rég vagy a vén Márton keze alatt. Heh? Hiszen még a szemed sincs kiütve! Mit tátod a szádat?! Tudd meg öcsém: a ki az öreg Márton vezetője akar lenni, ő annak szemét kiüti, s nem mondom, hogy a félkezét is le nem vágja. Csak nem bolond hogy épkézláb embert tartson koldusvezetőnek, hahaha!!

Evvel fütyörészve beljebb sétált.

Szegény Geczi megütődve vette a barátságos tudósitást, s hitte, hogy most valami gyors elhatározás nélkül ki nem rüli az ebek harminczadját. De az elhatározás, ha volt, nála nem is szokott sokáig késni.

A fogadó előtt nem messzire, nagy kősziklák közül, rohan elő Maros, Geczi barátomnak régi ismerőse. Geczi lépett nehányat a kapu felé, — s a mint Márton bátyját a pitvarajtóban meglátta: usdé! mintha csakugyan szemét vették volna, hanyatthomlok neki a viznek. Alig telt bele öt jó toronybeli minuta, már Mogorral együtt fris egészségben a másik parton voltak. Erről felől Vak Márton integetett, kiabált torkaszakadtából.

— Ne bolondozz, fiam, mi az isten csodájáért akarsz egyedül elereszteni, ha eddig elkisértél! Gyere velem, azt mondom, — s fogadom hitemre, ugy meghizlallak, hogy mire visszajövünk, az édes kedves apád sem ismer meg. Ha nem jösz, én azt sem bánom öcsém: kapok korpára kutyát eleget, hanem te megkeserülöd.

Jó, de ebből Geczi édes-keveset hallott, mert a mint az öreget kifelé közeledni látta: ismét, vesd el magad, fel a part hosszában futni kezdett, mig a falut egy felmeredő bokros szirtorom eltakarta szem elől: ott ledőlt a fűbe s az ijedelem és fáradság nyomása alatt mély álomba merült.

Este tiz óra felé lehetett, mikor Mogor hangos ugatására fölébredt. A hold fényesen ragyogott, s közel a vizen társaságos harsány ének hangzott feléje. Nemsokára három sós tutaj jelent meg a folyó tükrén, s Geczi — ki a székelyeket a faluból ismerte, kétségbeesett visitással adott életjelt magáról. A jó emberek megállitották a talpot, s a menekülteket — Geczit és Mogort, kik őket a ködligeti partról annyiszor üdvözelték — megismervén, felvették.

Igy harmad nap estére már ismét otthonn volt Gergely. Apja az eddigiek után végre is arra a meggyőződésre jövén, hogy fiából soh'sem lesz két-prédikácziós halott, szabadjára hagyta a jámbort. Ő velem ezután is csak annyit játszott mint eddig, hanem a tanulás idejét rendszerint a mezőn, erdőben töltötte; néha napokig odaült, s fris madártojással, mogyoróval, szederrel élt, — de ezekből az én részemet mindig

pontosan haza hozta; ha pedig egy tengeliczét vagy bába szarkát fogott, azt félhalva is elszállitotta nekem.

Ekkép telt az idő, mig tizenkét éves lettem s apám a szomszéd városbeli iskolába vitt. Ugy volt, hogy reggel jókor indulunk; én Geczitől már azelőtti este elbucsuztam. Nem tagadom : fájt elválni tőle s a kastélytól, melynek keretébe egész eddigi életem képe foglalva volt; de az idegen város rajza szivemben tündöklő kilátások reményét gerjesztette, — s mikor történt, hogy a remény napja mellett az emlékezet fáklyavilága el ne homályosodjék?! — A lovak már be voltak fogva, a kocsis pattantott ostorával; én borongva, vágyva, alig vártam az indulást. Apám még fenn volt köszönni; hátrapillantottam: Geczi szó nélkül a lépcső mellett állott, s szegény, piszkos ingujjával, időnkint szemeit törölgette. Ekkor nagyon roszul esett hogy el kelle távoznom; minden apróságomat neki ajándékoztam; ő mindent szomorún nézett. A mint pedig a kocsis is felhágott a bakra, hozzám jött, s egész búsan ennyit mondott: „Isten áldjon meg.“ Aztán Mogort felvette s azt mondta : „Nesze, vidd el Mogort is magaddal!“ — Neki a világon nagyobb drágasága nem volt, — azt is nekem akarta ajándékozni. Nagy bajjal tudtam rábeszélni, hogy tartsa meg. „Legyen az enyém, mondtam, de legyen nálad.“ — Szekerünk tova robogott, Geczi keresztül futott a kis erdőn s a Kovadomb tetejére szaladt, a hol az ut elmegy. Intettem neki; ő csak ott állott a dombtetőn, botjára támaszkodva.

Egy évet töltöttem az *—i gymnasiumban s akkor kerültem vissza Ködligetre, hol szüleim a nyarat töltötték. Más reggel felvettem sötétkék magyarkámat, hozzá a vidrabőr kalpagot, melyet apámtól a próbatét napjára ajándékul kaptam s elindultam kedvencz helyemet fölkeresni. A mint a fenyőberek szélére értem, legelőbb is Geczit pillantottam meg a barlang ajtajában: tudta, hogy ezt fogom először meglátogatni s azt mondja, hajnal óta várakozott reám. Aztán a barlangban zuhogó kis forrás melletti gyepszékre ültünk, s Geczi, ki még mélább- s hallgatagabbnak tetszett mint midőn elváltunk, igy szóla hozzám: „Egész éjtszaka vártalak; tegnap mondta Ilia: megérkeztél.“... aztán rám simult, mint egy kis állat; tekintetében olyan sok szelidség s bizonyos szomoru alázat látszott, s azt kérdte: — „Csak nem haragszol rám Oszkár? Geczire mindenki haragszik — te ne haragudj Oszkár, — különben sirok; ne haragudjál: fogok neked egy mókust!“

Megöleltem: e barátság előtte oly uj és szokatlan volt, hogy zokogni kezdett, kezemet megfogta, megcsókolta és ugy megszoritotta, hogy alig tudtam elhuzni tőle. — Gyere a juharosba, mondám neki.

— Menjünk messze, én messze szeretek menni, viszonzá Geczi. Avval a dombon fel egy kis erdőbe vezetett, melyen tul, hirtelen, nyilt kilátáshoz jutottunk. Alatt sétált el a Maros: körülbe tiz mérföldre Hátszegvidék egyik legkiesebb tája bontakozott ki előttünk, melynek hátterét a Retyezét havas kalapja szegte be. „Itt jó,“ mondta Geczi, „itt jó.“

— Mi jó? kérdém, tudni akarván mit felel rá.

Ő bizonytalan tekintettel nézett reám, fejét búskomoran rázta s csupán azt válaszolta: „Geczi nem tudja, — csakhogy jó!“

Elpirultam — azok helyett, [a kik jogositva képzelték magokat, hogy e szegény boldogtalanra az önelégültség teljes megvetésével tekintsenek. Persze, akkor még nem jöttem volt rá, hogy az emberek csakugyan méltán kötik a „bolond“ czimet mindenkire, a ki az ő társadalmi mértéköket meg nem üti; — valaminthogy, ha ilyen bolondokból — kik pedig az okosoknál bizony nem egyszer többet érnek — alakulna egy társaság, az a bevett mértéket jogszerüleg nevezné bolondnak. — Geczi bolondsága más volt mint az övék; igy hát igazuk volt, ha vele lóhátról beszéltek.

Ezóta Geczi minden sétámon hűséges kisérőm lett, a mivel részére azon előny is volt összekapcsolva, hogy fedezetem alatt a falun bántatlanul keresztül haladhatott. Máskor, ha egyedül ment, nem csak a falusi gyermekek gúnyolák, boszantották, de a felnőttek sem tartóztathatták meg magokat

egy-egy ácsfejszével faragott elmésségtől, vagy fricskától. Szegény bamba, mondta mindenki, de azért mindenki csipte, dufolta, czibálta, — s csudálkozott rajta: mit tud a a tensurfi (én), avval a tukóval mulatni. Egyedül az ebek voltak barátságosak iránta, és ha Geczit távolrúl meglátták, a legszurtosabb drótosnak, legrohanczosabb morva kalapos legénynek is készek voltak békét hagyni, csakhogy neki farkukat csóválhassák, nyájasan szűköljenek vagy kezét megnyalhassák. Valóban: tulajdonitható az embernél a sejtelem az idegzet rezgésének, de azt sokszor tapasztaltam, hogy az állatoknál valóságos ösztön, mi nekik az okos észt pótolja. Ezt már Geczi nálamnál sokkal erősebben tudta érezni, s a mint a helység kutyái nyihogva eléje futottak, ő ragaszkodásuk által megindítva, gyakran leült az utra s barátaival órahosszat játszott, mig valamelyik paraszt fiu egy követ hajtott közibök: akkor felállott és az erdőbe szaladt.

Egyszer a falusi kisdedóvó ilyen helyzetben látva, szokott socratesi bőbeszédüségével faggatni kezdte:

— Te, szólt, ugyan szeretsz-e még valamit ezeken a zsigorás kutyákon kivül?

— Igen, felelt Geczi, nagy fekete szemeivel egész nyiltan a kérdező ur szemébe nézve: Oszkárt jobban szeretem.

— Nézze az ember a balustát! Hát még kit?

— Mást senkit, viszonzá a fiu őszintén.

— Oh te, bárgyu te! hehehe! hát tulajdon édes anyádat nem szereted ugy?

— Nem.

— De hát apádat?

— Apámat egy szikrát sem szeretem.

— Seregeknek ura! kiálta a jó Lakatos bácsi; te, még az oktalan állat is szereti szülőjét; hát az isten képére teremtett ember hogy ne szeretné!

— Miféle állat? tudakolá Geczi.

— Hát mindenféle, kutya, ló, macska.

— Ugy a mi macskánk Mogort jobban szereti minden állatnál.

Lakatos bácsi, a kisdedóvó, hangos kaczajra fakadt, s a biblia régi forditása szerint fölkiáltott: „Boldogok a szegények lélekben.“

Nem tudom, szegényebb volt-e, mint ő kegyelme, de hogy csakugyan boldogabb volt, arra biztos adataim vannak. Boldogságát még nevelte egy körülmény. Apám nagyvásár alkalmával meglátta, hogy Geczi csupa rongyban jár, s a fazekas-szin előtt áruló brassai posztósoktól, szokott bőkezüsége szerint, mindjárt egy hosszu kaputnak való ványolt posztót vágatott számára. A falusi kocsmáros, ki mellesleg az ős szabómesterséget is folytatá, igen nagy zavarba jött, midőn apám meghagyását vette, hogy Geczi számára egy kaputot varrjon; soh' sem tudta, hogy kellene bolond-kaputot csinálni; akármennyit törte a fejét, mindig meglehetősen rendes kaput kerekedett ki belőle. Végre merész gondolata támadt. Veres gallért varrt neki, melyet valami ócska bérruháról fordított le. Gergely mód felett örvendett a kaputnak, igen a veres gallérnak, habár ezen nem nagy oka volt is örvendeni. Mert eddig a falusi fiuk még csak tartottak mértéket a tréfában, de mióta a bolond uniformist felvette, a nyaggatásnak, gunynak és hahotának vége hossza nem volt. Mégis alig tudtam rávenni, hogy a gallért vágassa le onnan. Ő eleinte teljességgel nem volt képes megfogni, hogy egy gallér vagy ruha az ember renoméjának hátrányára szolgálhasson; olyanforma meggyőződést is nyilvánitott, hogy az igen szép, s csak akkor állott rá az ominosus nyakékesség eltávolitására, midőn kijelentettem, hogy ily öltözetben többé vele sétálni nem mehetek. A lebontás szertartása nem történt minden szomoruság nélkül, de mindazáltal is meg kellett történnie, azóta e kedélyes diszjel feledékenységbe merült a ködligeti virgoncz ifjuság előtt; én is csak azért elevenitem fel emlékét ezuttal, hogy ha naponkint örvendetesen szaporodó bolond-lapjaink szerkesztőségeinek eszökbe jutna, magokat egyenruhával látni el, szép szándékukban ez igénytelen gondolattal segitségül legyek.

De eljött a nagy-vacatio vége, s september első napja engem ujra azon falak közé intett, melyek varázsa szememben már el-

ső látásra szélyelfoszlott s melyekről oly méltán mondta George Sand: „E nagy puszta udvar, kongó, setét épületeivel; a szűnórák szomorú lármája; zavaros és mintegy bódult kiáltásai a fogoly gyermekeknek; a tanitók mogorva, rideg alakjai, kik nagyrészt a nyomor rabszolgái és szükségkép zsarnokok vagy áldozatok: — mindez elszorítja a szivet s megdöbbent.“ — Na de nem lehetett róla szó, hogy a szokás s társadalom által szentesitett akolba lerakott kenyeret, — mint a török mondja, — rajta kivül fogyaszszam el; nem, ha benne számomra vesztés és kárhozat magva lett volna is elrejtve...

Nem mondok ujságot, ha azt állitom, hogy Geczi mindinkább vaduló kedélyének a tőlem való elválás érzete most a multkorinál is nehezebben esett, mert — az isten bocsássa meg — ő is érezte a szeretet szükségét, ezét a napvilágét, melynek egyedülüdvözitő országában a bölcsek oly sokan sötétben tántorognak; — sőt nem hazudok ha azt mondom, hogy e szegény bárgyu naponkint tisztábban látta a hézagot, mely őt másoktól (bárgyuktól) elrekeszti.

Azonban utolsó napig mégis semmitsem igen lehetett észrevenni rajta. De mikor a szekér, mely számomra rendelve volt, előállott, az én játszótársam hirtelen szivszaggató zokogásra fakadt, a kerék elébe borult s fuldokolva kért: vigyem magammal. „Geczi meghal, ha egyedül hagyod. Geczire itt senki sem ügyel, csak te ügyeltél, vigy engem is!“ — kiáltá.

Szánó és kérdő pillantással anyámra néztem, ki már a szekeren ült. Ő mindig csodálkozott és soh'sem tudott eligazodni azon kedvtelésen, melyet a félkegyelmü fiu társaságában találtam, de ragaszkodása meghatotta — maguk a cselédek is bizonyos szótlan álmélkodással nézték, a mint az utfélre borulva zokogott mint egy hű eb. — Anyám aztán — mert mit tudott volna tőlem megtagadni?! — minden szószaporitás nélkül feltétette a szekérre s elindultunk.

Geczi az olvasás iránt viseltető félelméről ez időre már megfeledkezett volt, s első nap, midőn fölvezettem, nemhogy idegenséget érzett volna az iskolától, hanem a nyüzsgés, zaj, csöngetyü kiváló mulatságára szolgált, a mit ő egy téglaoszlop mellé támaszkodva szemlélt. Ez, mint „uj fiuban,“ nem is tünt föl benne, habár mindjárt akadtak az osztályból, a kik körülvették, megexaminálták. Kárfalusy, egy majomképü, hebegő eminens, kinek az egész classisban a legszebb irása volt és ki nagyexamenkor a praeceptor urat annak sajátkezüleg készitett vizfestésü arczképével lepte meg — különben pedig szája ritkán volt „zabola“ nélkül, s rangjára nézve a kékhajtókás alumnusok közé tartozott .... ejnye, hogy kihozott ez a Kárfalusy a constructióból! — tehát ez vállalkozott legelőbb a mi Geczink kikérdezésére. „Hova való vagy? Eddig miket tanultál? Gróf a te apád vagy csapláros?“ ‚Nem az — felelt egy kis pozsgás gambecz fiu, ki az osztály titokban pipázó tagjait apja szivarboltjából a legvásottabb pontossággal és bőkezüséggel regalirozta — nem az: az ő apja hét szilvafás nemes ember!‘ „‚Fiuk! — kezdé ismét Orsó Jani — a ki öklömnyi létére már a kést szomszédjába beleütötte és ezért a curia közepén hat vesszőt kapott s azóta nagy vitéz: — ennek az apja nagy ur, — három vesszőt kap a ki hozzányúl“‘ — azzal Geczi fülére vagy kettőt jót csapott egy éles mogyorófa ággal, s társival együtt hahotázva odább szaladt. Geczi kezdett elkámpicsorodni, — de bement az osztályba, hol a tanitó asztalára, more patrio, egy öl suhogó nyirfavessző volt kirakva. Kárfalusy, Orsó és a többek mindjárt körülvették, s mig a tanitó ur bejött, szerencsésen elhitették véle, hogy a vesszőket egyenest az ő számárá hozták, mivel az uj fiukat, mielőtt helyet kapnak, istenesen *fel* szokták *füstölni*. Tévhitéből a tanitó megjelenése és azon körülmény, hogy az első óra, mint a fiuk mondták, „frustok“ nélkül folyt le, kigyógyitották ugyan, de számára a megpróbáltatás másnapra volt fenntartva. A bölcs tanitó ur t. i. akkorra hat betüt mutatott ki, oly szoros meghagyással, hogy azok nevét neki holnap egy hiba nélkül fölmondja; ellenkező esetben a következményeket magának tulajdonitván. Geczi

nem értette a dolgot, s másnap épen annyi tudománynyal jelent meg, mint a mennyivel tegnap az iskola hájjal számtalanszor megkent falait odahagyta. De ugy látszik, Geczi világnézletét ezuttal az osztályból többen is osztották, mert a nagy fülü, sima fejü praeceptor az óra elején kijelentette, hogy az eddigi csak mézes madzag volt, ezután következik a hadd-el-hadd, — s mindjárt is hozzá kezdett a frustokoltatáshoz. Geczire került a sor, hanem ő, az executiótól megrémülve, csak némán nézett maga elé az asztalra s a jó tanitó bácsi kérdéseire mitsem felelt. „Ugyan ugy?!“ kezdé ez az ispánságot viselt belföldi Pestalozzi. „Gyere ki fiam, gyere,“ — tevé hozzá kedvesen lihegve, „most megmérgesitettetek, de nem viszitik el szárazon!“ — s avval a szegény fiun, more patrio és manu propria, olyan kurta sort vert, mint annak a rendje. Ez legkevésbbé sem csudálkozott a barátságos szoktatáson, hanem egész phlegmával helyére ült s az óra végéig ott zokogott halkan. Óra után azonban nézte, hol van közelebb a kapu, s régi praxisa szerint megiramodva, egyenesen lakásomra tartott.

Azontul sehogysem lehetett rávenni, hogy többé a tudományok csarnokát meglátogassa. Egész naphosszat a piaczi malompatak partján ült, a viz zugását hallgatva; a nagy-mészárszék előtt őgyelgett és a lánczra kötött sasot játszva boszantotta; a templom fedele alól a fecske fészkeket mind leverte; a szőlő aljából darázsmézet hordott, s — nem látszott észrevenni, hogy én annak már nem tudok épen ugy örvendeni, mint régen.

De a szorgidő eltelt, s Gergely apja, látván, hogy fia se a tudományokban nem tesz haladást, se a háznál hasznot, őt minden kérésünk daczára csak haza vitte. Nem is láttam egész a következő nyárig.

Mióta Wesselényi Miklós a lovagi próbákon kivül az erőfeszitést kivánó testgyakorlatok különböző nemeit is divatba hozta, az erdélyi, kivált felsőbb, körökben folyvást akadtak utánzói e téren. Igaz, hogy ő mindvégig egyedül volt képes Zsibótól Pestig utazni, a nélkül hogy egy falatot egyék vagy egy kortyot igyék; Zsibótól négy óra alatt megállás nélkül Kolozsvárra lovagolni, — és a testi-büntetés üdvös voltának személyes megizlelése tekintetéből, barátjával gr. Kendeffy Ádámmal, egymásra kölcsönösen jó huszonötöt csapni. Azonban a zsibai udvaron kivül másutt is fordultak elő e részben elismerést érdemlő jelenetek, s névszerint én a caniculai szűnidő elején épen akkor érkeztem Ködligetre, midőn a gróf az onnan Várvölgyig nyuló utat a Maroson uszva megteendő, apámmal és egy pár barátjával indulófélben volt.

A sajátságos menet kiséretére egy hidas és egy csónak volt rendelve; a partra gyülekezett nézők tömegében csakhamar Geczit is észrevettem. Még jobban el volt vadulva: a mint a lovászmester — kivel együtt jöttem a Maroshoz — utközben beszélte: jószántából segitett őrizni a csordát, s már nem is igen ment haza. Hanem engem ugyanazon feltétlen, csaknem állati ragaszkodással fogadott, mint régen, ámbár szava még érthetlenebb, zavartabb — és tekintete sötétebb lett.

A hol a hidast meg szokták kötni, a part aljában, két csónakot láttam kiakasztva. Elhatároztam, hogy magam is a kiséréthez csatlakozom.

— Jó emberek, szólék a porondon hasaló révészekhez, én elvinném ezt a csónakot Várvölgyig, holnap visszahoznám.

— Szivesen urfi, válaszolt az öregebbik, ismerjük az édes-apját, csak vigye, ha kell.

Intettem Geczinek; közben a pódár (hidász) két fia egész készséggel odafutott, hogy a csónakot eloldja. Én a kormányt fogtam, Geczi evezett, s vigan suhantunk lefelé a locsogó vizen. Azalatt a menet messze elhagyott bennünket, — szürkülni kezdett, s mikor a várvölgyi kastélyhoz értünk, magasan állt a hold. A fölszálló harmat ugy lengett a hold fényében mint valami nagy égés fehér füstje, s mindegyre el akart szakadni a viz tükrétől, mint egy könnyü fátyol. Az udvarból zene harsogott

le hozzánk; a parton már az evező legényeken kivül senki sem volt.

Kiugrottam a csónakból, — azt gondoltam Geczi is követni fog, de ő nem mozgott. „Geczi nem megy fel, mondá, mert megverik. Nuczuj bácsit is megverték; azóta folyvást beteg, járni sem tud. Geczi itt hál a csónakban s reggel visszamegy Oszkárral.“

Felvett szándékáról semmiképp sem tudtam lebeszélni, s igy egyedül kellett felsétálnom a kastélyba, hol a társaságot épen vig lakománál találtam.

De alig hozták föl a második tál étket, az élesebbé váló szélhuzam a palota nyitott ajtóit hirtelen becsapta; a sebeshelyi havasok felől tompa de sürü dörgés közeledett, s a zivatar láthatatlan szelleme nem sokára vastag záporrá váltva hozta le a barna fellegeket, beszakasztotta a hurubák szalmafödeleit, s bolond disharmoniában kongatta összevissza a park piros, kék, fehér üvegharangjait. Olyan idő volt ez, mikor a jámbor oláh félénk áhitattal vet keresztet magára, és az utazó ösvényt veszitve, lélekzet nélkül keres menedéket a legközelebbi sövény ernyője alatt, hol a fergeteg végét elvárhassa.

Mert a minek kezdete van, rendszerint vége is szokott lenni, — s az óvatos oláh révészek gondolkodtak róla, hogy a fergeteg se bőrükben, se csolnakukban kárt ne tehessen. De a bolondos fiut — kinek lélekvesztője a bokrok közt kissé lejebb volt kikötve — elfelejtették magukkal vinni az utszéli fogadóba, honnan a hidas megerősitésére lánczot kértek; — reggel Geczit seholsem lehetett találni, s messzebb, a török vérrel áztatott Kenyérmező mellett, a vén, vad, hallgatag Maros egy összetört csónakot vetett a partra. Mellette egy kis kutya sokáig nyöszörgött keservesen.

ZILAHY KÁROLY.

DALIÁS IDŐK.

(Vége a harmadik éneknek.)

Igy az egész tábor indulásra készen
Együtt vala Pestnél, a rákosi részen;
Csak Toldi hiányzik, csak ő marad vissza,
Édes szerelemnek kóstolóját iszsza;
Béke van szivében, most először, béke;
Felejti ha-óta Rozgonyi vendége,
Az egész hó egy nap és e nap egy óra....
Nincs is az időnek ottan mutatója!

Sőt az éj meg a nap sem tesz különbséget:
Ébrenlét? vagy *álom?* sző csupán egy véget:
Akkor is ott járnak egymás deli karján,
Illatozó kertben füzes Tisza partján....
Mit beszéltek annyit, ti susogó lombok?
Miér' búgtok össze, ti páros galambok?
Hab, hab után, mér' futsz örök vágyodással?....
Igy álmodtak össze, gondolom, egymással.

Hanem, előbb hogysem életét megkötni,
Toldi a harcz gondját el akarta vetni,
Az *utolsó harczét*, mig foly élte hossza:
Nincs eset azontul, hogy szivét megoszsza:
Élni fog magának, élni Piroskának,
Élni.... azt nem mondja tovább a leánynak;
Egész élte sorját hosszan elrendezte,
Mikor együtt voltak az utolsó este.

Hogy aztán a hajnal tetszett indulóra,
Megállt jegyesével a leány egy szóra, —
Azaz el se hagynák azt az egy szót soha,
De nyerit a Miklós nyughatatlan lova.
„Paripám nyergelve, lábam a kengyelbe' —
Isten veled atyám és szivem szerelme!“
„Áldjon meg az isten, kedves fiam, téged:
De várd meg legalább a kenyérebédet.“

Megfogadta Miklós, elkelt az ebéd is,
Beszéltek, beszéltek: több volt hátra mégis;
Jött azonban Toldi fegyveres szolgája
Hogy nem áll a *Pirkó*, a földet kapálja.
„Paripám nyergelve, lábam a kengyelbe' —
Isten veled, atyám, és szivem szerelme!..“
„Áldjon meg az isten, kedves fiam, téged:
De várd meg legalább a déli ebédet.“

Megvárta, megevék azt is együtt délben,
Jó-soká maradt még Toldi menő-félben:
Ehol jő azonban a fegyveres szolga:
Nem kell-e bekötni a lovat az ólba?
„Paripám nyergelve, lábam a kengyelbe' —
Megyek édes atyám és szivem szerelme!...“
„Hordozzon az isten, jó fiu, de már ma
Ugyan hova mennél, ilyen éjszakára?“

Este, vagy éjszaka: tőle nem irtódzom;
Tova, merre megyek? az is az én dolgom;
De tovább sehogy sincs maradásom itten,
Hogy eddig maradjak, bizony azt se hittem.
Isten hozzád szívem édes szép szerelme!
Addsza kicsiny kezed, borulj az ölemre:
Hadd szakasztok rózsát gyönge rózsafádról —
Egy csókot az utra, piros két orczádról."

Elcsattant az a csók, nem is egyszer pedig,
Mint a földi eper csattan, mikor szedik;
Tövid vége lett a hosszu búcsuzásnak;
Nem is integettek messziről egymásnak;
Jó Toldi lovára csakhamar felüle,
Zeméből valamit lopva kitörüle;
Sarkantyúzza lovát, szintugy vérzik belé....
Czo fel, jó paripám, szülö-helyem felé!" —

Vele lakott másszor édes anyja Budán,
De haza sovárgott, haza ment azután,
Nehogy elpusztuljon gazdaság és hajlék,
A mint György fiának halomása hallék.
Mert nem ada isten hosszu éltet annak,
Futtatá fogára erdei nagy vadnak; —
Toldiné fogta fel árva kis leányát,
Fölnevelte szépen kedves unokáját.

Hej! nem is álmodta a nemzetes asszony,
Hogy neki *az* a nap oly örömet hozzon.
Ablakában ül, de onnan keveset lát,
Mindössze az udvart, meg az apró marhát:
Mert ugy volt a jámbor ösi ház kiszabva,
És ugy látta jónak a ki helybehagyta,
Hogy ne kandikáljon országba-világba:
Nézzen mint igaz bölcs csak önön magába.

Most az öreg asszony lódobogást hallott,
Szivébe azonnal gyors öröm nyilallott:
„Jaj! Miklós...." kiáltja és szalad elébe,
Nem leli a rostély nyitját hevenyébe.
Szép *Etelke* pedig, Toldi György leánya,
Mielött a kapun befordulna bátyja,
Fut elébe, fut, fut; kengyelébe pattan,
Csókja, mint egy ostor, oly nagyokat csattan.

Hagyta hugát Miklós játszani Pirkóval,
Maga édes anyját köszöntötte szóval,
Megcsókolta előbb halvány szép homlokán,
Addig föl se ment a lépcső három fokán;
Mikor pedig fenn volt lehajlék hozzája,
Megfogá a kezét, reáforrott szája;
Édes anyja, szegény! kivül a ruháján
Csókolgatta fiát verő szive táján.

Akkor a szobába mentek együtt, karon. —
Mondanom se kell, hogy lett nagy lakodalom,
Dehogy lelte helyét Miklósnak az anyja!
Cselédnek is állott pincze, kamra, konyha.

Bencze, a *vén* Bencze volt a pinczemester,
Ki is tört belőle, hogy ő arra nagy szer
Ugy járt, ha borér' ment, hogy ne kelljen várni,
S ugy hozott, hogy kétszer ne kellessék járni.

De maga koránsem ivott azér' sokat,
Forgatván fejében apai gondokat;
Ivott ő, mint szokta, sziv vidámság végett,
Vagy midőn kinálni kelle a vendéget.
Hanem, mikor látta, hogy nincs semmi hiány,
Enni már vagy inni egy cseléd sem kiván:
Szólott a fiának, egy szálas legénynek
S ketten a szobába Toldihoz menének.

Ott elkezdi Bencze: „M'óta t'om az eszem,
Kenyerem ettől az öreg háztól eszem;
Rosz kis süczkő voltam, annyi mint az öklöm,
Hogy a *toldi* pusztán szántottunk hat ökrön
Én ökröt vezettem, éd's apám az ekét....
De minek kerítek ilyen nagy fenekét!....
Hej, micsoda termés lett abban a földben!
Eddig ért, uram, ni! másik esztendőben.

„Még akkor boldogult apám uram is élt,
Csakugyan Benczének hitták ő kigyelmét,
Én is, hogy fiam lett, (látom, a bolondok
Czifra neven kapnak) — *Bencze* legyen! mondok.
Nagy fiu, ehol van! Jöszte, szógám elébb:
Szégyellős egy kissé, mint fiatal cseléd.
Hej! vitéz nagy uram, jut-e még eszébe
Mikor együtt mentünk a király elébe?

„Jóval ifjabb volt még kelmed a fiamnál,
Hanem szálasabb is, izmosabb is annál;
Hányszor emlegettük az előtt: no ebből
(Kelmedet értettük) ember lesz, ha megnő!.
Biztattam is, menjen katonának, vagy mi;
De az édes anyját nem akarta hagyni:
Pedig, lám no! milyen ember vált belőle,
Kit nem egyszer kétszer mondtam én előre.

„Ezt a rosz fiut is nem t'om én, mi lelte,
Katonának vágyik, vagy mi az eblelke!
Azt izéli mindég: nem leszek én paraszt,
Nem én, apám uram, elszököm ha maraszt.
Itt van, nagy jó uram, azér' hoztam elő,
Legyen kelmed hozzá igaz gondviselő,
Apja helyen apja, vezető vezére:
Isten is megáldja kegyelmedet érte!"

Nevetett Miklós az együgyü beszéden,
Forgatá egyszersmind a dolgot eszében:
Elvigye-e Benczét, vagy itthon maraszsza?
Melyikben lesz annak idővel is haszna?
Etelke azonban egy asztali késsel
Lovaggá ütötte három kis ütéssel,
S kitörvén a kedve hangos hahotába,
Bevonszolta Benczét az oldalszobába.

Ott egy régi szekrény poros zege-zugát
Felhányva, kiszede holmi ócska ruhát,
A melyeket Toldi már annak előtte
Régen elhajított, mivelhogy kinőtte.
Etelke azokból egynehány darabot,
Egész öltőbelit összeválogatott,
S od'adá Benczének, ingyen, ajándékba,
Hogy tanuljon belé, vegye is fel még ma.

Ezalatt elmondá Toldi az anyjának
Hogy jutott kezéhez a szép úri lánynak,
Mutatá a gyürüt, melyet hoza jegybe,
Háború végével kelnek, ugymond, egybe.
„Akkor, édes anyám — no hiszen meglátod —
Akkor nem futok én országot, világot,
Nem kószálok hadba, hanem együtt élünk,
Az én gyöngy galambom, Piroskám is vélünk!"

Sirt, nevetett anyja, mikor ezt meghallá,
Szíve az örömet nem várta, sokallá;
Elpirult, tüzes lett halvány arczulatja,
Elpirítá benső titkos gondolatja:
Előtte fia még mind a régi gyermek:
Oly furcsán esett most képzelni embernek,
Házasult embernek .... képzelni továbbat
Göndörhaju, fürge, játszi unokákat.

Hányszor mondatá el, kérdezé ki ujra!
Nem maradt szó nélkül egy legkisebb ujja:
Karcsu-e, magas-e, barna-e, vagy szőke?
Fehér-e, piros-e, vagy milyen a képe?
Haja, szemöldöke, szeme, szempillája?
Ajaki, beszéde, lábai, ruhája?....
Felelni se győzne Miklós annyit neki,
Ha oly jól nem esnék, mikor emlegeti.

S jaj lett volna szegény Piroskának dolga,
Ha, míg emlegették, folyvást csuklott volna! —
Most azonban félbehagyták a beszédet,
Mert az ifju Bencze a szobába lépett.
Kard veri a czombját, a nyakában mente,
Ki van csípve rútul, mint bármely levente,
Megáll egyenesen, mint egy mutatófa,
S rövid habozással imígy kezd a szóba:

„Vitézlő nagy uram, szépen megkövetem,
Egy pánczélos bajnok, ugy látom idegen,
Künn az ajtó előtt kigyelmedet várja,
Hogy vele megvíjon életre-halálra."
Toldinak se' kell több: „hogyan, a patvarba!"
Felszökik sebesen, szalad a pitvarba,
Hát csakugyan ott áll a sisakos vitéz
Kivül a tornáczon, vele megvíni kész.

Toldi a fegyverről nyomba' megismerte,
Látja, hogy az nem más, mint húga Etelke,
Iszonyu láncsáját bal kezében tartja,
Mig a jobb kezében villog széles kardja.

De Miklós a szemét összerántja vadul,
Felgyűri az ingét, karja kiszabadúl,
Rohan puszta kézzel: megszalad az ellen,
Hármat lép s elesik a nehéz fegyverben.

„Úgy kell! eben esett, kőszülötte lyánya!"
Kiált és odafut Toldiné, mert szánja,
Fölemeli szépen, tizszer is megkérdve
Nem fáj-e valahol? könyöke, vagy térde?
Semmi baj! de van ám tréfaszó, nevetség,
Van, mivel egymás közt eltöltni az estét,
Mignem aztán Miklós tréfa közé fonta
A mit Tar Lőrincznek komoly czéllal monda.*)

Elkezdi barátját dicsérni, de nagyon,
Kétszer is mond egyet inkább, mint elhagyjon:
Mily eszes, mily józan, mily szelid, hű, derék, —
Gondolá Etelka: jól van, de már elég!
Vállhegyen bátyjára hamisan pillantott,
Felkapá az ágyról a pihenő lantot,
Busa szemöldökét ránczolva keményen,
Tiszta, erős hangja igy csendüle mélyen:

A mi lyányunk nem eladó,
Büszke, daczos, válogató;
Jobbra-balra pillogató,
De a szive szinmutató:
Nem eladó.

Szeme nyájas, szava édes,
Maga tetszős, bár negédes;
Rád tekinthet, mosolyoghat:
De azért, hogy törbe foghadd
Nagyon kétes.

Hej! pünkösdi kis királyné:
Rózsa vagy-é, tulipán-é? —
Rózsa vagyok, szúró tüske,
Tulipánsziv nem oly büszke
Mint a lyányé.

Jár utána gazdag fösvény,
Nagy szerencse! fele köszvény;
Jár szegényes, az nem kényes,
Majd megeszi olyan .... éhes:
Ott az ösvény!

A deák ül könyve mellett,
Ugy bötüzi a szerelmet,
Lám az apród, ha nem ül is,
Százat szeret könyvnekül is!
Odább kelhet.

Özvegy ember csak hitvány bor,
Eczet a mi az után forr; —
Légy *derék* bár: kell ám *fő* is,
Légy szelid s *hű*: ámde *hő* is,
Szegény jámbor!

*) T. i. hogy a húgát neki adja.

Hát te pánczél? párduczmente?
Van-e benned jó levente?
Jaj, ha volna, mint szeretném!
Ezer közül szemen szedném,
Ha lehetne.

Egy van olyan, az egyetlen,
Messze, messze.... bár mellettem:
Könnyü nézni, megölelni,
De szeretni, *párját lelni*....
Lehetetlen! —

Így ez abban elmúlt. Így egész éjfélig
Nyájason az időt hamar elbeszélik;
Édes övéi közt enyhül Toldi gondja
S egy hizelgő álom Piroskához vonja.
De korán a hajnal ébren leli másnap,
Búcsut véve, indul messze utazásnak;
Követi sok „áldás", ezer „jó szerencse!"
Utána poroszkál ázott szemmel Bencze.

ARANY JÁNOS.

ÚTI EMLÉKLAPOK.

*** számára.

II.

Korán elhagytuk *élesdi* nyugtalan szállásunkat. Még nem emelkedett a nap a látkör szélére, s csak a mindig erősbödő hajnali sugarak derengették az előttünk magasló hegyormokat: bennünket már akkor jó kedvvel röpitének, czélunk felé, pihent lovaink. — A hegyek többé nem tüntek el szemünk elől. — Jobbra és balra, előttünk és utánunk folyvást azok emelgették zöld erdőséggel koszorúzott fejöket. — Számos oláh helységen keresztül vezetett utunk, a nélkül, hogy egyet is tüzetesb figyelmünkre méltathattunk volna, s higye el kegyed, nem is volt azokon és azokban semmi, a mi egy távolabb czél felé sietö vándor lelkében kiváló érdeket költhessen s utjában megállapodásra birhassa. — Báród, Kornitzel, Bucsa, Fekete-tó többé kevésbbé népes oláh helységek. — Közelebbi vizsgálat nélkül is feltünt előttünk az a jóllétet nem ismerő szegénység, mely nemcsak a nép külsején, de lakházainak rendezésén s alakján is mutatkozék. — Primitiv együgyüség s elhagyatottság mindenfelé!

Hegyek között, hol már maga a természet sivárabb kézzel szokta osztogatni áldásait, ritkán találkozunk ugyan a teljes anyagi jóllét vagy épen gazdagság képeivel; de a szemeinknek jól eső rend, a szegénységre is tetszetes szint árasztó tisztaság s egyszerüség leginkább a hegyi lakosok sajátja. — Jól ismeri kegyed felsőmagyarországi helységeinket, melyeknek életmódja leginkább a bányászat és hámori foglalkozás: nemde szük marokkal mért nékiek a szerencse? s még sem látszik előttünk visszataszitónak helyzetök, azon rend és tisztaság miatt, melylyel csekély házi körülményeiket kezelik. — Az oláhok ép e tekintetben állanak szertelenül alant fokon. — Öltözetök, melyet minden részletében magok készitnek, nemcsak durva, de csín és tisztaság nélküli. — Udvarukon rendetlenül szétszórva hevernek gazdasági vagy házi eszközeik. — Sárból vagy durván egymásba rótt fenyőgerendákból épült házuk nemcsak valami kényelmet, de még csak zord lég elleni biztosságot sem sejtet. — A hevenyészve összetákolt szalmatető, mint magas kazal nyomul az alatta szerénykedő ingatag falakra: meglippent öreg tyúk, mely fiait kiterjesztett szárnya alá takarja. — Még midőn közöttük jártunk is ez aránytalanul szerkesztett gunyhóknak, szénaboglyának mutatta némelyiket egy-egy véletlenül reávetett pillantás.

A keskeny udvarral közvetlen egybeköttetésben áll a külső gazdaság nagy része. — Kender vagy sovány zab, árpa vagy gabona s többször az életmentő tengeri vékonyra metszett táblácskája, mint keskeny szalag tünik fel a szegény udvar folytatásául. — Az udvarnak pedig gyakran tőszomszédja a kopár hegy vagy a rengeteg vadon. — S hogyan keressük a lélek nemesebb kincseit, s a humanitas édes gyümölcsét egy vadonban, melynek csak igen parányi részét hóditá meg itt-ott az emberi szorgalom? — Az oláh, ha gunyhójából kilép, barátságtalan bérczvidéken áll, mely öt, ugy szólván, elkülöníti a szellemet alakitó társas érintkezéstől, s melynek sovány földje, erős munka után, alig ad neki egykét hitvány falatot. — Ezenkivül a nyomoru házak oly távol szórvák egymástól, hogy az utas valóban nem képes pontosan megjelölni, hol kezdődik s hol végződik e vagy ama helység, hol van az emberek s hol a medvék birodalma. — A ki *Feketetón*, hosszában, egyszer átvándorolt, nem könnyen fogja feledni e végtelenbe nyuló, de egymástól aránytalan távolba épitgetett gunyhók sorát.

S vajon már maga ezen elkülönitő sátorozási rendszer nem teszi-e nehézzé, vagy épen lehetlenné, a népnevelés fölvirágzását, s ennek alapján a tiszta vallásos fölvilágosultság terjedését, s a hasznos ismeretek gyarapodását? vajon

csoda-e, ha ily körülmények között, a polgári helyzet régibb korlátait is oda gondolva, ott ül e nép arczán a mogorva bú, szivében a bizalmatlanság, lelkén a nyomasztó vakhit és babona?! Egy pillantás a magyar ember nyilt, értelmes, becsületes arczára! mily szembeszökő ellentéte ez a zárkozott, vigasz és bizalom nélküli képnek! — Nem a deli termet, nem a barna szin, nem a sasorr és fekete szem, de az arczon s a szemekben ragyogó lélek az, mely idegenek közül is reád int és hozzád szól a magyar ember külsején. — S tagadhatjuk-e, hogy e kül és belalakulásra az istentől megáldott fajbeliség, a szülőföld természeti tulajdonai, a cultura szeliditő keze együttvéve sokat hatottak és hatnak? s esetleg volna-e a lélek azon erkölcsi szervezete, mely csak a nem rég mult gyász napokban is, a fölzaklatott szenvedélyek legerősb zajlása között is, oly különbözőleg nyilatkozék a különböző népfajok szelidebb vagy vadabb, mérséklettebb vagy örjöngőbb eljárásán!?

De hova téved merengő tekintetem?.. Bocsánat, tisztelt hölgy! hogy sebes haladva is tovább késtem az oláh gunyhók között, mint talán kegyed kedves társasága megengedheté vala. — Megjobbitom magamat s igyekszem tovább rajzolni az előttem elvonult panoráma képeit.

A testvérhont elválasztó Királyhágón haladtunk fölfelé. — A két oldalt elterülő bozótos erdőben az oláhok kecskéi s tehenei legelésztek ittamott, szeliditve s élénkitve némileg a táj vadon szinezetét. — Fokozatos emelkedésben tornyosultak előttünk a változatos hegycsoportok, mignem a tetőre felkapatva, a legmegragadóbb tájképek egyike tárult fel szemeink előtt. — Magyarország felé, a meddig a szem beláthatott, egymással érintkező szelid halmok — valóság szerint magas hegyek — terültek alattunk, mint a tenger egymással ölelkező, óriási zöld hullámai, melyek egy mindenható szózatra megkövülének. — Az erdélyi oldalon ég felé sietö bérczek köriték a láthatárt, nevezhetlen titokkal vagy sejtelemmel integetvén reánk azok kékellő völgyei. — Nemzeti szent áhitat érzetével állék meg a testvérhon határán. — Föltámadoztak lelkem előtt közös multunk gyász emlékei. — Szó nem jött ajakamra. — Elmerülésem mindig sötétebbre vált ködében, némán epedve ohajtozám egy reménysugár után...

Átlépvén Erdély határát, melyet, ha jól emlékszem, egyszerű oszlop jelölt a Körös mellett valamely sziklatőben, mind nagyobb érdekkel szemlélgettük az előttünk feltünedező tárgyakat. Mintha egy rég nem látott testvér udvarába léptünk volna, kitől irigy végzetek sokáig zárva tartottak. — Az én figyelmemet magára vonta a hegyvidék sajátságos alakzata is. — Nem az, hogy bércz és völgy folytonos lánczolata terült szemem előtt — hiszen e részben kitünők Magyarország felső tájai is — hanem e hegyek bizonyos halomszerű alakulása s azon tulajdona tünt fel, hogy se bérczek, se épen rengeteg erdők nem voltak ott láthatók. — Sürü bokrok, zöldülő törzshajtások nőtték be e vidéket, a mi — mint további utunkban tapasztalók, az erdélyi hegyeknek csaknem általános tulajdona. — Az őserdők gyorsan pusztulnak; kopár tető, vagy törpe bozót marad utánok s erdőt nevelni nem siet, vagy nem ér rá a jelen ivadék. Nem fog-e bekövetkezhetni az idő, midőn a lombkoronáiból kifosztott Erdély inkább csak *Hegyélynek* leszen nevezhető, erdők nélkül emelkedvén ég felé puszta hegyei!

A szük völgyben fekvő *Csucsán* jobbra-balra tekingeték, keresvén mintegy a helyet, mely itt a forradalom napjaiban egy meglehetős tábornak állomásul szolgálhatott. — Végre sem feleltek kérdő tekintetimre mások, mint a szük tengeriföldek és a két oldalt emelkedő kopár tetők. — Némi nyomát vettem itt észre a jobblét utáni törekvésnek. Azt mutatta nehány kőépület, a zsindely fedél, a korlátoltabb udvar: de az egésznek arczulata mégis átalában az oláhszegénység bélyegét viselé.

A Körös jobb partján gyönyörü tájképet nyujtott *Sebes* falu környéke. — Emelte annak érdekét a falu fölött, tisztán kiálló magasb parton valamely régi vár-épület, melynek falai még csaknem teljes épségökben valának láthatók. — Menynyire fokozza a táj benyomásait csak egy jelentéktelen várromocska is! nemcsak, mert a változatosságot neveli, hanem főleg, mert táplálékot nyujt a képzelödésnek, a mult időkre szállani intvén azt, hogy a vidéket önteremtett alakjaival népesitse!!

A hegyszorosból kihatolván, gyönyörü rétek között haladtunk. — Előttünk a távolban *Bánfi-Hunyad* körrajza mutatkozék, fokozván kivált az én kiváncsiságomat, ki némi gyermekes töprengéssel vártam, hogy az első erdélyi város fölül ellebbenjen a fátyol. — A rétek között szénahordó szekerekkel találkoztunk. Az azok mellett foglalkozó emberek külviselete furcsán hatott reám, a ki e részben is valami sajátságosra tarték számot. — Széles karimájú nagy kalapjaik, a durva rövid ümeg, a derekukat szorító széles vastag tüsző, a nagy idomtalan csizma — szóval minden, minden a mi felföldi *barkóinkat* juttatá eszembe. — S vajon a barkó nem a tót szomszédoktól kölcsönzötte egyes vonásokat — külviseletében? és a bánfi hunyadi szénás magyarok nem az oláhoktól-e?

A város — mint legtöbb erdélyi társai — nagy mértékben bir az ódonság jellegével. — Itt-ott fehérlett egy-egy ujabb izlésü épület a minden tekintetben vén házak között. S nem tudom nincs-e szövetségben a város ezen agg mivoltával a rend és a vagyonosság megfogyatkozása. — Legalább egy-két futólagosan ejtett pillantás nem mutatott nekünk e részben semmi kedveset és felvidítót.

Hunyadról, Kaposon át, *Gyalura* hajtattunk. — Ki Gyaluba ér, ha bár oly sebesen utazik is, mint mi, nem fogja elmulasztani a pompás *várkastély* megtekintését, melyhez a multak történetének

is annyi érdekes szála füződött. — Emelkedett helyen, tágas kert árnyékában magaslik az. — Négyszög alakban vont tömör épülete átalában ujitás bélyegét viseli magán, noha számos részlete, kivált földszine, egészen ódon szinezetü. — Épségben, sőt mondhatni diszes állapotban maradt meg a kastély egyik szögletbástyájában a csinos kápolna, melynek, valamint az egész kastélynak értékes régi képeit, mint hallottuk, Bécsbe szállittatta a tulajdonos nő. — — E hely látta Báthory Zsigmond vérszomjának áldozatul esni Bornemisza Jánost és Kende Ferenczet, — e várkastélyt nyerte jutalmul Báthory Gábortól Kamuti Farkas, hogy neje, a szép *Kata*, nem fösvénykedett kegyeivel; — itt mulattak szivesen és huzamosan a Rákóczy fejedelmek, — mignem a szép birtok az álladalomra s adományozás utján a Bánfi családra szállván, most haszonbérlő kezében egy cs. kir. hivatalosztály szállása lett. — Mennyi tárgy a szemlélődésre! mennyi ok az elmélyedésre! — Az ugynevezett Rákóczy-fa, egy öreg *juniperus sabina*, melynek árnyékában, mint a monda tartja, oly örömest üldögéltek a Rákóczy fejedelmek s mely még nehány év előtt, roskadozva bár, de mégis élt és fris lombot hajtott, a mi látogatásunk alkalmával már nem vala található. — — — Ezután is búghat még szerelmes gerlepár e lombok sürüjében, — s doboghat ábrándos női szív e hűs árnyak alatt: ámde a régi nagyság és fény s maga az erőteljes, mozgalmas élet, elköltözött innen s mind sürübb porral hintegeti a feledékenység!

Hanyatlóban volt a nap, midőn Gyalutól bucsut vettünk. — *Fenes* és *Kolozs-Monostor* homályban maradt utánunk s „kincses“ *Kolozsvárt* is éji sötétbe burkoltan üdvözölhetők. — Tehát elérkeztünk a testvérhaza fővárosába. — Utunknak egyik legérdekesebb pontja álla előttünk, melynek részleteit közelről szemlélni mindnyájan oly igen ohajtottuk. — A következő napon felövedeztük azért magunkat: látni és hallani s közvetlen forrásból meriteni e nevezetes helyről szerzendő ismeretinket. — Mielőtt azonban kilépnénk, engedje kegyed, tisztelt hölgy! hogy a mit tán előbb kell vala tennem, bemutathassam a kisded kört, mely társaságunkat alkotá s mely *Egressy Gábor* kitünő szinművészünk csatlakozása által csak Kolozsvárott lett teljessé. — *Kazinczy Gábor*, kinek ihlett ajka hatalmát oly gyakran csodálta kegyed gyülestermeinkben, s kinek tündöklő szellemét, a fesztelen társas kör tüzhelye mellett, nem kevésbbé, vagy méginkább csodálandotta; — *Balássy Ferencz*, a szelid kedélyü tudós lelkész, a székely rabonbánok szenvedélyes barátja, az ifju *Kazinczy Arthur* és egy contemplativ vándor, az én személyemben — ime ezek alkották a kicsiny karaván̈t, melynek gyorsan végzett látogatásáról egy két emlék vonás kerül kegyed szemei elé ezen sorokban.

Bizonynyal számos éleményben részesite bennünket a Kolozsvárott eltöltött nehány nap. — Most fölötte jól esik visszagondolnom azon benyomásokra, melyeket reám e kedves város kül és bel mivolta, kiváló egyénei és körei, társadalmi élénksége gyakoroltak. — Pedig az azóta lefolyt vagy inkább elviharzott idő mindnyájunktól sokat elvett nemcsak a remény biztató képeiből, hanem a mult örömökre való visszagondolhatás nyugalmából is!

Azonban egy szeretetreméltó kedves hölgy jelenlétében tárván föl bizalmas visszaemlékezésimet: távol kellene tartani magamat azon komoly és búsító merengésektől, melyek szemlélete talán a kegyed nyilt homlokára is borút idézhetne derü helyett. — De nem!.. Kegyed nemes szive sokkal dúsabb az érzelemben s magasztosabb a föllángolásban, mint hogy férfi ajakról mindig és örökké csak a felszines tréfa mosolyra inditó enyelgéseit, vagy a keresett nyájasság ömlengő szó-áradatját vágynék hallani! — „Minden modor jó, kivéve az unalmast.“ Bocsássa meg szép olvasóm, ha e szabály Damocles kardja függvén fejem fölött, legalább rövid lenni törekszem.

L. J.

IRODALOM.

A magyar ember könyvtára. (Szerkeszti Pákh Albert. Első kötet. Heckenast. 1863.) Heckenast ez uj vállalata nemcsak névben különbözik ama régibbtől, mely „Vasárnapi könyvtár“ czimet viselt, hanem lényegben is. A Vasárnapi könyvtár népszerü, eredeti vagy fordított könyvek gyüjteménye volt, a Magyar ember könyvtára pedig népszerü nagyobb és apróbb czikkek gyüjteménye kiván lenni, szóval magazin, mely kivált az angoloknál, oly sokféle alakban divatos. Meg kell vallanunk, hogy az előttünk levő első kötet még csak kisérlet s távol törekvés e czél felé, min egyébaránt épen nem csodálkozunk. Oly irók, kik ilynemü vállalatba jó és jól irt czikkeket képesek irni, nálunk még kevesen vannak. A legkitünőbb szerkesztő is bajosan küzdheti le egyelőre a kezdet nehézségeit s nyujthat valami olyat, mi a szigoru igényeket kielégithesse. Azonban bizton remélhetni, hogy itt is, mint más téren, fejlődni fogunk. Az irodalom e nemének fejlődése nem csekély hatással lesz magára az összes irodalomra is. Az ily magazinok, ha lassanként megtalálják iróikat és olvasóikat, mig egy felől irodalmunk egy igen érezhető hézagát töltik be, addig másfelől oly közönséget fognak teremteni, melyből a tudományos szemlék évenként ujonczozhatnak. Ime a szempont, melyből egyelőre is egész szivünkből üdvözeljük ez uj vállalatot. Majd ha több kötete jelen meg, s ugyszólva jogosabban itélhetünk, egy pár észrevételt is fogunk tenni reá, most legyen elég egyszerüen elősorolni tartalmát: I. *Gróf Széchenyi István emléke.* Bevezetésül. II. *Bölcs mondatok gróf Széchenyi István munkáiból.* III. *Frank-*

lin életrajza. Mignet után *Szalkay* Gergely. IV. *Szerencse utja vagy életbölcsesség.* Franklin nyomán *Farkas* Ferencz. V. *A czigányleány.* Elbeszélés. *Jósika* Julia. VI. *Zsolt emeltetése. Fejes* István. VII. *Vázlatok a természet köréből Keresztyén* János. VIII. *A királyi magyar egyetem története.* Kátai Gábor. IX. *Az ember- és állattanból. Sárvári Eörî* Andor. X. *A budai basa.* Zschokke után. *S. A.* XI. *A mormonok. Szeberényi* Lajos. XII. Az élet terheiről. *Jakab* Elek.

Dalok könyve. (Száz magyar költő és a nép dalaiból műfajilag rendezve, szerkeszté Kolmár József. Baja. 1863. Schön Jakab.) Megint egy uj anthologia. Maholnap több lesz az anthologiák, mint a költők száma. Valóban az anthologiákkal való visszaélés mindinkább kezd terjedni. Senki sem örülne jobban, mint mi, ha az iskolák számára vagy irodalom történelmi segédkönyvül minél jobb anthologiák jelennének meg, de midőn látjuk, hogy majd mindennemü irodalmi szempont mellőzésével az anthologia-kiadás csak puszta üzletté vált egész az irók megkárositásáig, lehetetlen boszankodásunkat ki nem fejeznünk. Kiadóink egymásra rendelik meg az anthologiákat, sőt egész rendszeres anthologia-könyvtárt is adnak ki; az igaz, egy költőből rendesen nem vesznek át többet egy ivnél, de mit ér ez, ha egyik gyüjteményben egy iv ballada jelen meg, a másikban egy iv dal, a harmadikban egy iv epigramma? Igy az összes közlés sokra megy, igy némely költőt egészen ki lehet adni s a tulajdonjog kijátszva. Hát még arra mit mondjunk, midőn némely gyüjteménybe 3—4 ivet vett át valaki egyetlen egy költőtől? Kolmár gyüjteménye ilyen. Vörösmartytól ötvenhárom darab van benne, Petőfitől pedig ötven. Itt nemcsak a méltányosság van áthágva, hanem a betü szerinti törvényesség is, mert sem Vörösmarty sem Petőfi művei még nem váltak köztulajdonná. — A mi a gyüjtemény irodalmi becsét illeti, nem mondhatni kitünőnek, habár némi izlést nem tagadhatni meg tőle. Először is meg kell rónunk azt a Kertbeny féle utánzást; Kolmár is százra viszi föl a költők számát, ki akarja tölteni az egész abc-ét, előszeretettel fordul némely homályos nevü költőkhöz s jeleseket mellőz. Somogyi Ignáczot például feljebb becsüli Székácsnál, Horváth Endrét kiküszöböli a költők sorából, mig másokat költővé avat. — A műfaji rendezést sem mondhatni sikerültnek. Nincs felmutatva minden műfaj, s egyik a másikba zavarva. Hát még a fajoknak az a furcsa elnevezése, mint szomordal, beszélydal, természetdal, levéldal, képdal, stb.?!

A magyar izraeliták évkönyve. (Kiadja a magyar izraelita egylet. II-ik évfolyam. Pest 1863. Wodianernél.) Ez évkönyv első folyama 1848-ban jelent s ime a másodikat 1863-ban veszszük. E késedelmet az egylet történelme magyarázza meg, mely 1848 után megszünt s csak 1861-ben éledt föl megint. Az egylet czélja a magyarnyelvnek és irodalomnak a magyarországi izraeliták közti terjesztése, az évkönyvek pedig a *magyar izraelita* irodalom uttöröi kivánnának lenni. Mind az egylet, mind az évkönyv teljes méltánylatot érdemelnek. Sajnos, hogy az egyletnek annyi akadálylyal kellett küzdenie s kell még most is, a mint ez kitetszik az egylet történelmének rajzából, mely az évkönyv első czikkét képezi titkár *Mezei* Mórtól. Érdekes olvasmány; nehány derék izraelita buzgó küzdelmeit tanuljuk benne ismerni, kik nemzetök érdekeit szorosan a magyar nemzetéhez kapcsolták. Vajha az egylet nagyobb pártolásban részesülne és szélesb körben mozoghatna! Az évkönyv többi czikkei e következők: *A gyógyászat a hébereknél és a zsidó orvosok a középkorban. Rózsay* Józseftől. *A zsidók nemzeti dala. Steinhardt* Jakabtól. *Kästenbaum Ráfael.* Életrajz. Rosenmayer Izsáktól. Kästenbaum egy zemplénmegyei izraelita volt, ki végrendeletében 100,000 forintot hagyományozott a Sátoralja-Ujhelyt felállitandó izraelita magyar tanodára, hogy, a mint végrendeletében kifejezte, megmutathassa hálaját a tekintetes vármegye iránt, melynek kebelében negyven évet élt. *Adatok a magyarországi zsidók történetéhez. Rosenberg* Izidórtól. *Föld- és kézmüipar a régi zsidóknál. Rokonstein* Lipóttól. *A zsidók harminczéves szabadságharcza. Deutsch* Henriktől. *Statistikai adatok a csanádmegyei hitközségekről.* Van még benne egy beszélyke is *Mezei* Mórtól „Művészábránd" czim alatt, mely a maga nemében irodalmunkban egyetlen, a mennyiben héber tárgyat tisztán héber szempontból fog fel. Csinosan van dolgozva s különösen méltányuljuk benne, hogy vallásos összeütközést lehető gyöngéden tárgyal s hősének üldözött hitfelekezetéhez való ragaszkodását kedélyrajzzal indokolja s nem üres phrasissal vagy polemikus reflexióval.

Nemzeti szinház. (Kiadja Toldy István. I—II. kötet. Pest 1863.) Ez ujonnan megindult szinműtár, épen mint a régi, eredeti és forditott szinmüveket közöl. Szigligeti „Béldi Pál" czimü szomorujátéka nyitja meg a gyüjteményt, melyet Sardou „Jó barátok" szinműve követ, fordítva Szerdahelyitől. Örvendünk e vállalatnak már csak azért is, mert kezdett kimenni divatból a szinművek kinyomatása s a dráma mintegy megválni látszott az irodalomtól. Talán e körülmény volt egyik oka annak, hogy 10—15 év óta az irodalom egyik ágában sem lehetett oly kevés gondot és csint tapasztalni a nyelvre nézve, mint épen a drámákban. Némelyik szinműiró nem is irt, csak beszélt, mintha az utczán fecsegne s majd mindenik csak a szinpadon kivánt babért aratni s nem egyszersmind az irodalomban is. Régebbi költőink

sak az olvasóknak irtak, az ujabbak nagy részt sak a nézőket tartják szem előtt. Mindkettő vészélyes egyoldaluság. Az ugy nevezett költői hatás épen olyan keveset ér, mint a szinpadi, a drámai hatás a valódi, mely olvasót és nézőt egyaránt magával ragad. A rhetori pathosz vagy épen dagály hanyatlásán nincs mit örvendenünk, ha heyette drámáinkban az utczák nyelve és köznapiság akarnak uralkodni. Reméljük, hogy e szinmű tár is segélni fogja a drámának közelebb hozását az irodalomhoz, kivált ha a szerkesztő egy kissé szigoru lesz nem csak az eredeti, hanem a fordított művek megválasztásában is.

NEMZETI SZINHÁZ.

(April 27- és 30-kán.)

A menekültek. Dráma öt felvonásban. Irták Sand György és Meurice Pál, forditotta Feleki. — E szinmű Sandnak „Les beaux messieurs de Bois-Doré“ czimű regényéből van véve, mely 1858-ban jelent meg. Nem tudjuk : vajon Sand részt vett-e az átdolgozásban vagy csak felajánlotta regényét e czélra; annyi bizonyos, hogy egyetlen drámája sincs annyi technikai készséggel kidolgozva, mint ez. A regény minden részletére nem emlékszünk már, csak annyit tudunk, hogy a szinmű cselekvénye egy pár pontban különbözik a regényétől s az átdolgozók lényeges változtatásoktól sem riadtak vissza. Ezt a világért sem ugy emlitjük föl, mint hibát. A regényből készült drámák rendesen épen abban a bajban szenvednek, hogy nagyon is a regény befolyása alatt állanak; az átdolgozók ritkán emelkednek független költőkké, kik ujra teremtenek, hanem csak másolók maradnak, kik megelégszenek a regény scenirozásával. Azonban, midőn a „Menekültek“ iróinak elvbeli függetlenségét méltányoljuk, csodálkoznunk kell, hogy az gyakorlatilag oly keveset eredményezett. E dráma sem több jól rendezett tableaux összvegénél s hatása inkább melodrámaszerü, mint drámai, többet veszi igénybe kiváncsiságunkat, mint kedélyünket s nem annyira szenvedélyeket rajzol, mint eseményeket csoportosit. Azonban vannak jó tulajdonai, melyek előnyösen különböztetik meg más hozzá hasonló franczia drámáktól. Nincs benne hóbortos philosophia, erkölcstelen erkölcs, nem kap a rémjeleneteken, megveti a testi és erkölcsi szörnyüségeket: szóval, ha mélyebben nem inditja is meg az embert, bizonyos kellemes felületességgel mulattatja s ez elég arra nézve, hogy a repertoireon egy darabig fenn maradjon. Már kétszer adták s nem mondhatni, hogy közönségünknek ne tetszett volna.

A szinmű 1618-ban játszik, s hátterét a hugenották küzdelmei képezik. A cselekvény jó része nem egyéb, mint egy régebben elkövetett bün leleplezése és megboszulása. Igy felvéve, már a tárgy sem eléggé drámai. A drámai cselekvénynek lehető keveset kell foglalkozni azzal, a mi azelőtt történt, avagy állani a mult befolyása alatt. A multtal való foglalkozás leginkább az expositio dolga s nem a szorosan vett drámai cselekvényé. Mennél többet kell beszélnünk arról, mi azelőtt vagy künn történt, annál roszabbul választottuk tárgyunkat. A görögök példáját itt nem hozhatni fel. Ők trilogiákat irtak, s igy a mult csak annyiban volt mult, a mennyiben egyik dráma után más dráma következett; mindenik bevégzett egész volt, habár tárgyoknál fogva kapcsolatban egymással. Senki se értette jobban Shakespearenél, hogy a mi azelőtt vagy künn történt, azzal keveset kell bajlódni a drámairónak. Drámai cselekvényeinek gyökerei nem a multból táplálkoznak; expositiói bámulatosak, sőt még Hamletben is, melynek tárgya egy régebben elkövetett bün megboszulása, a leleplezés már az expositióban megtörténik, figyelmünk egészen a jelen felé fordul s a hős küzdelme és boszuja veszik igénybe teljes részvétünket. A Menekültekben a leleplezések s a multban gyökeredző felvilágositások nagy tért foglalnak el, a legtöbbször drámai mozzanat nélküliek s a cselekvényt nem annyira bonyolitják, mint nyujtják.

A mű másik hibája az, hogy Sciarra d'Almivár, a mű egyik főhőse, a hogy itt van előállitva, a legérdektelenebb személy, a kit valaha drámairó kigondolt. Ő az a bünös, kit leálarczoznak s a boszu áldozatául esik. A bün, mint drámai alap, vagy nagyszerüsége által válik drámai érdeküvé, vagy mint az alapjokban nemes vagy jogos szenvedélyek korlátlansága, tévedése, mikor aztán mindig valami részvétre gerjesztő indokot rejt magában. Pusztán criminalis esetek csekély értéküek. Sciarra d'Almivár büne ugyan nem puszta criminalitas, de közel áll hozzá s maga oly érdektelen s indokolatlan egyéniség, hogy küzdelme és bukása legfeljebb csak erkölcsi érzésünket veszi igénybe s nem egyszersmind az aesthetikait is.

A mű harmadik hibája szintén nem csekély. A boszu nagy munkáját egy gyermek kezdi meg, de végrehajtani nem levén képes, nemcsak hogy segitségre szorul, hanem kénytelen egészen másoknak engedni át, Jovelinnek és Bois-Doré marquisnak. A boszu tulajdonkép hármok közt oszlik meg. Innen aztán az, hogy a kifejléskor az események nem concentralódhatnak eléggé, a szenvedély ereje is megoszlik, mi sokkép gyöngiti a drámai érdeket. Mario iránti részvétünk sem az, mit egy drámai hős ébreszt föl. Már kora is kizár ilyesmit. Csak szánjuk, s midőn szánalmunkhoz más érzés is vegyül, ő megszünik cselekvő személy lenni; Jovelin és Bois-Doré marquis lépnek föl helyette, kiket eddig figyelembe se vettünk. Igaz, a gyermeket bajos lett volna Sciarra d'Almivárral szembeállitani, jó hogy Jovelin és

a marquis vivnák a párbajt, de az is igaz, hogy a megosztott érdeket nem pótolhatja az események változatossága s a helyzetek regényessége. Szegény Mariót Bois-Doré marquis nagyon háttérbe tolja, aztán Jovelin is előáll az ő szerelmi historiájával. A személyek iránt nem fejlődhetik mélyebb részvét, s inkább csak az események kimenetelére vagyunk kiváncsiak.

Mindent összevéve, nekünk inkább tetszett az előadás, mint maga a dráma. Színészeink a szokottnál több gonddal és kedvvel játszottak. Különösen Egressyt kell kiemelnünk. Ő Bois-Doré marquist játszta, e szeretetre méltó vén piperkőczöt és lovagot egyszersmind, ki vigad, udvarol és uriason semmiskedik, egész addig, mig feltalálja öcscsét; ekkor aztán levetközi hazug fiatalságát és tiszteletre méltó öreg nagybátya lesz, kit lovagi becsület és testvéri szeretet egyaránt boszura ingerelnek. Egressy az első felvonásokban jó tapintattal olvasztotta föl a marquis nevetséges oldalait jó tulajdonságaiba, legfeljebb csak egy pár helyt vettünk észre némi erősb szinezést, mint talán kellett volna. Még jobban sikerült neki a végfelvonásban a komoly nagybátya; itt is volt benne valami a régi marquisból, nem volt kitörő, szenvedélyes, csak határzott, büszke és nemes, bizonyos finomság és mérséklet ömlött el felindulásán, szóval e változásban is nyilatkozott jellemének alaphangja, csak másnemü módosulással. Kevésbbé sikerültnek tartjuk azt a jelenetét Marióval, midőn ez elbeszéli neki életét s ő öcscsét véli föltalálhatni benne. Itt majd semmi átmenetet nem vettünk észre. A marquis levertebb, érzékenyebb volt mint kellett volna s meghatottsága csak átalánosságban, árnyalat nélkül volt játszva.

Mariót Szilágyiné sok érzéssel s a közönség tapsai közt adta, de nekünk ugy tetszik, hogy több nőiséget mint gyermeki bájt tüntetett föl s inkább egy kora érett lyány, mint fiu állott előttünk. Feleki Jovelinban sikerültebben emelte ki a védő és boszuálló lovagot, mint a szerelmest, Felekiné, mint Beuvre Laura, kedves jelenség volt, de mivel talán szerepe kevés hatásos mozzanatot nyujtott, nem forditott reá annyi gondot, mint a menynyit nagyobb szerepeire szokott. Színésznőinknél ezt többször tapasztaljuk, mint színészeinknél, s nekik talán könnyebben is megbocsáthatni, ha ugyan a kritika erényei közé tartozik a gyöngéd udvariasság. Komáromyról, Sciarra d'Almivár személyesitőjéről, nincs kedvünk irni; e jellem oly roszul van kigondolva és irva, hogy nem csoda, ha a színész nem tudja, mit csináljon vele. Mindamellett figyelmeztetjük őt arra, hogy a mozdulatok és állások szép és jellemző formái a színészet köréhez tartoznak. Átalában erre aránylag kevés gond van szinházunknál. Nem szoborszerü mesterkedéseket kivánunk, sem typikai schemákat az egyéni rovására. Ohajtásunk csak az, hogy a kellem és erő, az öröm és fájdalom, szóval a szenvedélyek és érzések árnyalatait ne csak arczczal és szóval igyekezzünk kifejezni, hanem az állással és taglejtéssel is, természetesen mindig a művészet határai közt.

GY. P.

VEGYES.

— Közelebbi hétfőn (maj. 4.) az akadémia nyelvosztálya tartván ülést, Ballagi Mór rendes tag olvasta *Brassai* Sámuel értekezésének egy részét, az igeidőkről. Brassai ur e vitás tárgyra nézve minden eddigiektől eltávozó, egészen uj és eredeti ösvényeket nyomoz, melyek oda vágnak össze, hogy a magyar nyelv kevés igeidővel, csupán a *meg*, stb. határozó szócskák ki vagy ki nem tétele által, képes magát a legszabatosabban kifejezni. Értekezését talán nem sokára olvashatni fogjuk az akadémia közlönyében. Több felolvasás nem volt; még csupán a Gorove-jutalomra beérkezett pályaműnek neveztettek ki birálói, s az ülés korán eloszlott, mintha sietne — a *zöld*be!

* A redout-épitőbizottmány — a P. Ll. szerint — a lépcsőháznak frescokkal való diszitését egyhangulag kimondá, s Than és Locz urak, általunk is említett, vázlatait elfogadá — oly kikötéssel azonban, hogy e vázlatok előbb a fresco-festészetben jeles Rahl tanár elé fognak terjesztetni. A bizottmány a redout épületnél alkalmazandó szobrászati munkák felügyeletére egy müértőkből álló bizottmányt is nevezett ki; tagjai: Than Mór, Izsó Miklós, Weber H. és Klimkovics urak.

* A bajai alakuló gőzmalom tervezői, Ecker és Hüttl urak, Jókai Mórt fölkérték, vállalná el a társulat alakulási idejére az elnökséget — mit ő, a „Hon" szerint, szives készséggel el is fogadott.

* Hir szerint bizottmány van alakulóban, mely a budai Boldogasszony-templomát, kivált meglehetősen romszerü külsejét, végkép ki akarná javittatni, illetőleg épittetni. Örömmel üdvözöljük e kegyeletes szándékot, s reméljük, hogy ez ujitások a történelmi nevezetességü templomhoz méltók és stilszerüek leendnek.

* A „V. U."-ban nem régen egy „Tisztelem a csizmadia czéhet" czimü költemény jelent meg, Pájer Antaltól; most a makói csizmadia czéh, föllelkesülésében, megbizta Lendvay Márton n. szinszinházi tagot — mint makói tiszteletbeli csizmadia mestert, — hogy készitsen vagy készittessen Pájernek egy pár diszcsizmát a czéh elismerése és hálája jeléül. „Föl dalra..." mondja Hugo Victor valahol.

* A Kritikai lapok ezentul „Kalaúz" czim alatt fognak megjelenni Demjén és Sebes könyvkereskedők kiadásában.

* Bánóczy Ferencz „Felvidék" czimü vegyes tartalmu hetilapot inditott meg Ungváron, mely egyszersmind hivatalos közlönye leend az ungmegyei gazdasági egyletnek, az ung-szered-

yei borászati társulatnak és az ungmegyei takarékpénztárnak.

* Batizfalvi István, szerkesztő, tudatja előfizetőivel, hogy „A magyar nép lapja“ czimü kétes ujság 1-sö számát a rendőrség lefoglalta s a második 1-sö szám f. h. 10-én fog megjelenni.

* A magyar orvosi könyvkiadó társulat alapszabályait a m. k. helytartótanács véglegesen megerősítette.

* A „Zala-somogyi közlöny“ szerkesztését jul. elején az eddigi főmunkatárs — Roboz István veszi át.

* Dózsa Dániel „Az éjszaki fény“ czimü kötetes regényére nyit előfizetést 2 ft 50 krjával. A regény jelenleg a „K. K.“ tárczájában foly.

* A n. szinházi igazgatóság megbizásából Csepregi titkár figyelmezteti a szinmü irókat és fordítókat az igazgatóság 1844-ben hozott határozatára, hogy a n. szinház által elfogadott és dijazott darabok Pest-Buda más szinpadain elő nem adathatnak. Nem helyeselhetjük e jogos ugyan, de nem méltányos eljárást. A pesti magyar szinháznak nincs miért tartani a budaitól — legkivált most s épen ez oldalról.

* Brockhausnál, Lipcsében, Lisznyai Kálmánnak életrajza jelent meg, melyhez sikerültebb költeményeinek fordítása is csatolva van.

* A n. szinháznál Bulwer „Richelieu“ 5 felvonásos történeti drámájára készülünk. A czimszerepet a jeles Tóth József fogja játszani, ki a darab fordítását is eszközlé.

* Curiosumképen megemlitjük, hogy Emich G. kiadó kinyilatkoztatja, miszerint „Nagy képes naptárára“ feleslegesnek tartja előfizetést nyitni, minthogy az eddigi folyamok oly pártolásban részesültek, hogy megjelenése biztositva van. Az 1864-iki folyamot is — mint a többieket — Vadnay és Szokoly fogják szerkeszteni, a multból itélve érdekesen és tapintatosan.

* Carina k. a. három évre szerződtetve van a n. szinházhoz.

* A Bernben vendégszereplő Bulyovszkynéról a „Bund“ nagy elismeréssel és lelkesedéssel szól. Volt alkalma — ugy mond — Németország elsőrendü müvésznőit láthatni, de még egyet sem talált, kiben a művészet oly öntudatos tökélye párosult volna a szerencsés alakkal és természeti adományokkal. Bulyovszkyné az emlitett szinpadon mint Maria Stuart, Julia, Vicomte Letorieres stb. lépett föl.

* Báró Eötvös Józseftől „Gondolatok“ czimü munka van sajtó alatt, melyből lapunk már több rendbeli mutatványt hozott.

* Az „Egri posta“ ezentul „Heves“ czim alatt, Vida József szerkesztése mellett fog megjelenni.

* Pauliné a bécsi udvari operaházban mult csütörtökön lépett föl „Lalla Rookh“-ban, mint Mirza, s általános tetszésben részesült. Második fellépte az „Észak csillagában“ leend.

* Madáchnak Ditze S. által németre forditott „Ember tragédiáját“ Király, a „Pesti hölgydivatlap“ kiadó-tulajdonosa, fogja, mint a német „Mode-Zeitung“ mellékletét, 6 füzetben kiadni. Az első füzet junius elejével jelenik meg, melyet a többi — rövid időközökben — fog követni. Sajnáljuk, hogy hazai kiadóink közül egy sem találkozott, ki e, talán egy kis áldozattal járó, szolgálatot irodalmunknak meg merte volna tenni, mert a mü mindenesetre sokat veszt érdekéből a szakadozott megjelenés által.

* Egy bécsi photograph arra az eredeti gondolatra jött, hogy egy albumban mind azon irodalmi egyének arczképeit kiállitsa, kik a februari patens óta sajtó-törvényileg elitéltettek és büntetést álltak ki. Egy pár kép tőlünk is kikerül.

* Nem rég jelent meg Párisban egy pompás disz-album, melyet II. Sándor czár, trónra léptének emlékére, készittetett. Ehhez hasonló kiállitásu könyv még nem jelent meg az összes világirodalomban — mondja Fama kisasszony. Csak a 30 szinezett kőmetszetü kép, mely az albumot diszíti, egy millió frankba került, nem számítva az eredeti képek értékét, melyekről a kőrerajzolás történt. A szöveg 60—80 ivből áll.

* A Reveu des deux Mondes“-ban Frank Felix, Pittié Ferencz egy eredeti és forditott költemény-füzéréről emlékezik meg elég elismerőleg. E dolog reánk nézve annyiban érdekes, hogy a füzet Petőfinktől is hoz nehány költeményt forditásban. „A fiatal költőt — mond a kritikus — az idegen költők lelkesítik, s a füzetben Goethe, Rückert, „Petoefi“ stb. nevei is *ragyognak.*“

* A „Hon“ több jeles német iró felszólitása folytán segélygyüjtést inditványoz egy magyar születésü német iró, Berger Bruno javára, ki öreg napjaira véginségre jutott. Berger 1785-ben Homonnán született s különösen a tudományos irodalomnak tett szolgálatokat. A pesti nagy árviz alkalmával 5000 ftot gyüjtött a károsultak számára, s a nagy cholera idején orvos fiát Zsigmondot küldé le mi közénk, ki e nagy nyavalyának áldozata is lőn. — Vészes napokban tehát szóval és tollal mindig hazája mellett küzdött az irodalmi agg férfi. Felhivjuk mi is rá olvasóink figyelmét.

* A bécsi opera-szinház Dalffy nevü tenoristát szerződtetett. A dalból, két f-ből és y-ból következtetve Dalffy ur magyar ember lenne.

* Opitz Tivadar, német költő, Petőfi költeményeiből egy füzetet forditott németre.

UJ KÖNYVEK. *)

BÁRÓ MÜNCHHAUSEN CSODÁLATOS KALANDJAI, csinjai, binjai, cselei és bohóczságai, a mint azokat barátai körében ő maga elbeszélni szokta. Pest (Lauffer és Stolp). K4r. 27 levél 27 szinezett képpel. Ára kemény kötésben 1 ft 20 kr.

EGY BRETAGNEI NEMES KALANDJAI a philippini szigeteken. *Dumas Sándortól.* Uj, olcsó kiadás 2 kötet Pest (Emich). 8r. 204, 195 l. Ára 1 ft.

ISMERETTÁR. Nélkülözhetlen segédkönyv stb. IX. kötet. Ptolemaeus — Szárd nyelv. Pest (Heckenast). 8r. XVIII. l. és 828 hasáb. Ara 1 ft.

A MEGSZABADITOTT JERUZSÁLEM. Torquato *Tasso* után forditotta Bálinth Gyula. 8r. XVI és 482 l. Ára 3 ft. A fordító tulajdona. (Jakob és Holzhausen, Bécs.)

DELEJTŰ az orvosi tudomány homályaiban. A művelt közönség számára. Irta dr. Verebély József. Ára 1 ft. K8r. 151 l. (Első magyar egyesületi könyvnyomda, Pest.)

A MAGYAR KORONA ORSZAGAINAK RÖVID FÖLDRAJZA. Népiskolák s átalában elemi osztályok használatára irta *F. Szabó* Sámuel tanár. Ára (térképpel) 70 kr. Második javitott kiadás. 8r. 56 l. (Marosvásárhely, a főtanoda betüivel.)

A VÉRPAD TITKAI. Emlékiratai a hét nemzedéken keresztül Párisban hóhéroskodott *Sanson* családnak. V. füzet. Pest (Lauffer és Stolp). 8r. II. k. 39—1021. Ára 30 kr.

HARMADIK NAPOLEON URALKODÁSA. Az eredeti kiadás után forditva. Harmadik füzet. Debreczen (Telegdi). N8r. 193—288 l. Ára 80 kr.

RÉGI ÉS UJ BÉLYEGTÖRVÉNY népszerü, és példákkal felvilágositott magyarázata. Irta *Takács István.* Pest (Grill). 8r. 108 l. Ára 80 kr.

KULCS OLLENDORF H. G. UJ RENDSZERÉHEZ, mely szerint egy nyelvet hat hónap alatt irni és beszélni megtanulhatni. A franczia nyelv tanulásához alkalmazva. Magán és nyilvános tanitásra átdolgozták *Salamin testvérek.* Pest (Lauffer és Stolp). 8r. 224 l. Ára kötve 80 kr.

TÖRTÉNETI ELBESZÉLÉSEK az ifjuság számára. Irta *Bocskai Papp Lajos.* III. füzet. Debreczen (Telegdi). 8r. 93 l. Ára 30 kr.

Az első magyar KARLSBADI TANÁCSADÓ. Különös tekintettel vagyontalanabb hazámfiaira. Irta *Horner István.* Pest (Lauffer és Stolp). 8r. 36 l. Ára 40 kr.

Az 1850. évi február 9. s augustus 2. régi és az 1862. évi deczember 13. UJ BÉLYEGTÖRVÉNYEK betü rendben. Kiadta *Kassay Adolf.* Pozsony (Harms). 12r. 69 l. Ára 25 kr.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

KÜLFÖLDIEK.

LE PARFUM DE ROME par *Louis Veuillot.* Quatrième édition. 2vols. Paris (Gaume fr.) 8r 337 és 338 l. Ára 5 ½ frank.

LE MARIAGE DE GERTRUDE, par *M. Mario Uchard.* Paris (Levy) 12r.

LE MARÉCHAL DE RICHELIEU ET MADAME DE SAINT-Vincent, par *M. Mary Lafon.* Paris (Didier). 18r.

DON CARLOS ET PHILIPPE II., par *M. Ch. de Mouy.* Paris (Didier). 12r.

NOVELLEN von *Gustav zu Putlitz.* Stuttgart (Cotta). 8r. 247 l. Ára 1 tallér.

GESCHICHTEN AUS ALTER ZEIT. Von *W. H. Riehl.* Erster Band. Stuttgart (Cotta). 8r. 4 és 364 l. Ára 1 ½ tallér.

KUNST UND KÜNSTLER des 16. 17. und 18. Jahrhunderte. Von *A. Wolfg. Becker.* Erster Band: Kunst und Künstler des 16. Jahrhunderts. Leipzig (Seemann). N8r. 422 l. Számos fametszettel. Ára 3 tallér.

NOVELLEN von *Melchior Meyr.* Stuttgart (Cotta). 8r. 504 l. Ára 1 tallér 24 ezüstg.

LANGUAGE OF FLOWERS. With illustrative Poetry. 13 th. édition. London. 18r. 356 l. Ára 7 shill.

TALES FROM GREEK MYTHOLOGY. By *George W. Cox.* London. (Longman). 16r. 136 l. Ára 3 ½ shill.

HISTORY OF THE REFORMATION in Europe in the time of Calvin. By *F. H. Merle d' Aubigne.* Vols. I. and II. London (Longman). 8r. 266 l. Ára 28 shill.

THE LAST DAYS OF HERCULANEUM; and Abradates and Panthea: poems by *Edwin Atherstone.* London. 12r. 154 l. Ára 2 shill.

NYILT LEVELEZÉS.

B. urnak, B—csbe. Még egy harmadik eset is lehetséges. Nem olvastuk biz azt még. Ha egyéb dolog nem volna mint a bejött kéziratokat tanulmányozni éjjel nappal, és nyilt válaszokat irni, akkor tán birnánk vele. Kérjük ezt más türelmetlenek által is figyelembe vétetni.

TARTALOM.

Zrinyi a költő. *Salamon F.* — Egy kis leánynak. *Tolnai L.* — Oh csak gyötörj.... *Szász B.* — Verőfényes napok. *Zilahy K.* — Daliás idők. Harmadik ének. *Arany J.* — Uti emléklapok. *L. J.* — Irodalom. — Nemzeti szinház. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁJUS 17. 1863. 20. SZÁM.

ZRÍNYI A KÖLTŐ.

IV.

Költői művek compositiójának becsét lélektani valóságuk dönti el főképen. A szépség öszhangja nem nélkülözheti az igazságét. Az erkölcsi igazságnak kell uralkodni különösen az elbeszélésben és drámában, melyek emberi cselekvést ábrázolnak. Erőteljes, cselekvő jellemek szükségesek a költészet e két fajában s a mű befejezettsége lehetetlen erkölcsi igazságérzet nélkül. A világrend mintegy cselekvőleg működik mind az epopoeában, mind a tragédiában, csakhogy amabban a végzet küldöttje, választottja és jutalmazottja a hős, emebben buknia kell, mert a végzettel, az erkölcsi jóval jön összeütközésbe. E költői formák egyike sem kényleges találmánya az emberi észnek, s egyikét sem csupa hagyományos szokásból fogadták el a legnagyobb lángeszek. E költői formák az emberi élet- és világeseményekből vannak merítve. A velünk született moralis érzet öszhangot, igazságot, jutalmat és büntetést szeret látni vagy legalább keresni a világ eseményeiben. Midőn a történet alakjait a képzelet egyoldaluan nemesbekké, nagyobbakká, vagy roszabbakká, törpébbekké teszi, mint a valóságban voltak, midőn fényesebben dicsőit és kérlelhetlenebbül büntet, mint a történet, — igazságérzetét elégiti ki s egyszersmind *mondává* teszi a száraz krónikát. Mythologia és költészet ezen *történeti alapon* támad az erkölcsi idealismus alakitó közreműködésével. — A nagy költők nemcsak elődeik műveiből veszik az inspiratiót, hanem erős erkölcsi érzetök nagy fogékonysággal bir a természet és történet rendjének felfogásában. Zrínyi a classicai eposirók ismerete mellett a történetirókat is mestereinek vallhatta volna, kik egész gondolkodását és jellemét korán tulemelkedővé tették. Művének bevégzett formájára pedig semmi sem folyt be annyira, mint a lelkesült meggyőződés az erkölcsi eszmékben, melyek egyének és események felett uralkodnak. Csak ennélfogva volt képes egy realis történeti eseménynek nemcsak fennséget, hanem öszhangot és kikerekített formát is adni.

E magasb rendü belső öszhang vizsgálata után szólanom kellene a compositió külső egységéről is. Rövidebb leszek e tárgyban. Csak azt emelem ki, hogy e mű a külsőségekben hiányokat mutat fel, de e hiányokat csak az egyes részletekben találjuk, s az egészre nézve itt is kitünik a valódi alkotó tehetség. Egyenetlenségek, némi darabos, bárdolatlan részek nem hiányzanak a „Szigeti veszedelem"-ben. Most krónikairói szárazság, majd igen hosszúra nyujtott beszédek és a prózát megközelítő elmélkedések fordulnak elő benne. Ezek hibák kétségkivül; de mindez nincs oly mértékben, hogy zavarná az egész öszhangját. Az elbeszélés elég epicai, s a jele-

netek egymásközti kapcsolata és változatossága avatottabb költőnek is dicséretére válnék. Ily nagy szabásu monumentalis műben az *egész* öszhangja nem is kivánja a felület azon kicsiszolását, mely a szobai filigránművekhez való. És a kitett hiányok inkább a feldolgozás némi elhanyagolását, mint az öszhang iránti csekély érzéket bizonyítják; mert mint fentebb kiemeltem, nagyon meg tudja különböztetni a lényegest a lényegtelentől s a puszta krónikát az indokolt elbeszéléstől. E részben talán a túlságig megy, s igen szigorú is a megválogatásban. Ő, ki annyira szereti a rövidséget, s igen sok helyen mutatja fel szép példáját, nem természeténél fogva hajlik néha a pongyolaságra. Az elbeszélés folyamatját nemcsak a részek természetes kapcsolata dicséri, hanem az érdek lassankénti emelkedése, is, mely a katastrophánál éri el tetőpontját. Hovatovább fokozódnak a szenvedélyek, tisztul és emelkedik az erény, élénkebbé válik a küzdés, magasztosabbá a cselekvény, s a végső perczekben mintegy összekeveredik a menny, föld és pokol, hogy az erkölcsi fennség annál fényesebben váljék ki e mysticus csatából. Ha a jellemrajzolásban, nagy alakok teremtésében a költői tehetség képirói oldalát ki tudta tüntetni, az elbeszélés eme fokozásában bizonyitá, hogy a compositió azon titkát is érti, mely oldalról a költők rokonságban állanak a zenész-compositorral. — Annál feltünőbb, hogy a részletekben oly sok hiányt találunk, mi arra mutatna, hogy a költészet zenei része iránt elég fogékonysága nem volt. Nemcsak a rímek és rhythmus sántikálnak gyakran, hanem maga a nyelv olykor annyira pongyola, hogy prózában is hibás volna. Ha nem tudnók e műve sok sikerült helyéből, hogy mind a nyelvet kellően birta, mind a rhythmus iránt érzéke volt, kétségtelenül bizonyítná ezt csak prózája is, mely nemcsak erőteljes, hanem hangzatos és numerosus is.

A részletek mindezen hiányát megfejti a mit maga mond eposához irt előszavában:

„Virgilius *tiz esztendeig* irta az „Aeneis"-t, énnékem pedig egy esztendőben, sőt *egy télben* történt véghezvinnem munkámat .... az én mesterségem nem az poesis, hanem nagyobb s jobb, hazám szolgálatjára, annál. A kit irtam, mulatságért irtam, semmi jutalmot nem várok érette, őnekik (Virgilnek, Homérnak) más gondjok nem volt, *nékem ez legutolsó* volt. Irtam a mint tudtam, *noha* némely helyen jobban is tudtam volna, ha több munkámat nem szántam volna vesztegetni. . . . Igazsággal mondom, hogy soha meg nem corrigáltam munkámat, mert üdőm nem volt hozzá."

Nemcsak hogy ugy maradt a költemény, mint a költő egy tél folyama alatti üres idejében papirra vetette, hanem az is benne foglaltatik szavaiban, hogy fontosabbnak vallott ügyek miatt nem csinált professiót a költészetből. Ámbár hőskölteményén kivül nehány idyllt is irt, ugy látszik, kevéssé gyakorolta magát a verselésben s a költészet más technikai részeiben, melyek csak eszközök az erősebb hatásra; de nélkülözhetlen eszközök. — És ez történt oly korban, midőn még jeles magyar eposiró nem volt, kitől az elbeszélő előadás nyelvére és az eposi verselés rhythmusára nézve sokat tanulhatott volna. Az ő idejében a nép verses naiv eposai alkalmasint elhangzottak volt, s az irodalomban a Tinódi, Ilosvai s más krónikások verseiből csak prózaiságot lehetett tanulni. Ugy látszik, az egyes irodalmi ágak stiljának külön-külön kell fejlődniök, mig egy nagy iró művészien tudja használni, — s e részben az idegen nyelven irt legnagyobb példányok is keveset segítenek. Zrínyi szónoki prózája jóval magasabban állhat eposi verselésénél; mert azt élő szóval is hallotta zengeni a maga tetőpontján, midőn mint gyermeknek Pázmány Pétert hallgatni bő alkalma volt.

A nyelvben, rhythmusban és rímelésben való ügyesség oly szükséges, mint a zenészre nézve saját választott hangszerének avatott ismerete. Csodálkozhatunk-e, ha ez avatottság nélkül a kifejezés alantabb marad az eszménél és bádgyadtabb az érzelemnél? — Fölhozhatnám ugyan, ha csupán ügyvédkedni akarnék, Zrínyi azon érdemét, hogy ment az utánzók szokott hi-

ájától, kik többek akarván lenni, mint rejök birja, álhangokat adnak: Zrínyi ermészetes, és nem tettető. De az ily negaiv érdemek a hiányt ki nem mentik.

Ezen hiány okozza, hogy verse nemsak hibásabb prózájánál, hanem kevésbbé atheticus is. Se maga az epos tárgya és zelleme kivánta hang, se a költő egyénége nem volt olyan, hogy azon mély senimentalismust keressük eposában, mely a keresztyén költészetben túluralkodó. Eposában nem a szenvedőleges bünbánatot, a ejökre hamut hintett első századbeli kesztyéneket tünteti fel, nem is azon jeremiási panaszokat hallatja, melyek a protestantismussal és hazánk valóban szomoru llapotjával irodalmunkban ama századok latt divatosakká lettek s Balassa Bálint öltészetét is jellemzik. Zrínyi megénekelt ősei ó-testamentomi erős hittel a „*seregek rához*“ fohászkodnak, s nemcsak imádsággal, hanem karral és észszel munkálkodnak licsőségére. Költőnket magát is mély valásos meggyőződés lelkesítette ugyan, de a egszentebb érzelmek ezerféle nyilatkozásai özül legkevesebbé hajlott a gyöngélkedő s tehetetlenséget mutató sohajtozásra. Más rzelmei nyilatkozásairól is hasonlót mondatunk. Szerelmes *pásztori* költeményeket rt. E költői faj azon korban Olasz- és Franziaországban divatozott, a kor azon modoával együtt, hogy a szerelmi költeményekben átalánvéve a férfi az imádott nő kőszivűségéről mondott ömledező panaszokat. Zrínyi is követte külsőleg e divatot; de gyönge pásztor helyett igen erőteljes és nerész *vadászt* találunk idylljeiben, ki óriási ákat, kemény szirteket szeretne szakgatni s törni panaszaival, — s oly szerelmes kébe áll előttünk, kinek kedvencz állatjai nem uhok és ökrök, hanem oroszlányok. A merészség s türelmetlen tettvágy, nem pedig az elérzékenyedés vágy a csendes háborítatlan élet vágya nyilatkozik bennök. Nem epedez ő, hanem háborgó tenger módjára hánykodik keservében.

Életében kevés csalódásról panaszkodhatott. Majdnem gyermekkorában annyi tere nyilt tevékenységi szomjának, menynyit egyes ember csak kivánhatott volna még azon korban is, s később állásánál fogva csaknem béke és hadüzenési kiváltságot gyakorolt. A mihez fogott, annak ha teljesültét mind el nem érhette is, előhaladott benne vagy legalább erős hite volt, hogy tevékenység által segítni lehet a bajokon. Hazafi pályáján nem volt oly szerencsétlen, mint Dante, kinek mély sentimentalismusát balsorsából fejtik meg. Nem volt oly idegesen érzékeny, mint Tasso, kinek életét ugy festik, mint a magával jótehetetlennek évődését.

Azonban sentimentalismus hiánya mellett költőnk mélyen érző ember volt. Senki sem fájlalta jobban nemzetének a maga korában tapasztalt sülyedését; s mégis oly gyöngédséggel van iránta, hogy nemcsak gúnynyal nem illeti, hanem bocsánatot kér a hibák fölemlegetéséért. Kétségbe sem esik. Minél mélyebben áll a nemzet, hajdani dicsőségéhez képest, annál munkásabban akarja visszaemelni. Ritka tünemény, hogy a gyengeségek oly éles látásával annyi valódi pathos egyesüljön, s a hiányok érzete oly buzditó szózattá váljék. Nincs magyar, ki a költő ama prózai szózatát mély emotiók nélkül birná olvasni.

Az eposban, sőt a drámában is, mely még tárgyilagosabb, feltalálható a költő egyéni érzési módja is a szereplő egyének nyilatkozásaiban, s bármennyire magasztaljuk Shakespeare objectivitását, nagyon ritkán kellett őt hallanunk, ha egy Lear, Romeo vagy Julius Caesar szavaiban a költő saját hangjára nem ismerünk. Csak annyit állitok tehát Zrínyiről, hogy habár nem tartozik a mélyebben sentimentalis költők közé, hatalmas érzelmek élnek szivében, és hogy érzési módja hathatósabban nyilatkozik prózájában, mint verseiben, habár ezeken is által tör az. A hiányt verselésbeli nagyobb járatlanságainak tulajdonitom. Minden művészet a legnagyobb tehetségtől is ugyszólván egész életét kivánja meg, s kisebb nemzeteknél, kivált a nemzet nagyobb tevékenysége korszakában, meg van azon szerencsétlenség, hogy épen a legjobbakat különböző foglalkozás vonja el.

E hiányok mellett is azonban Zrínyi eposa talpraesett, valódi alakok, nagy jelelmek magasb rendü stilban festése által, és compositió dolgában, első helyen áll classicai eposirodalmunkban s a „Szigeti vesze-delem“ a magyar nehány száz évi történetének eposa marad. — Darabosságai mellett is a legnagyobb és legszebb monumentum az elmult századokból.

SALAMON FERENCZ.

A „NIEBELUNG-ÉNEKBŐL.“

Tizennegyedik kaland.

Hogy veszekedtek a királynék.

(Lachm. 757 — 807.)

Egy alkonytájban épen nagy lárma hallatott
Az udvarból; vitézlő urak mulattak ott,
Lovagjátékokkal, — csak hogy teljék az idő.
Ablakba fut, szemlélni, a sok szép úri nő.

Ott a szép két királyné, büszkén, örömteli,
A két legjobb leventét gyönyörrel nézdeli.
A szép Kriemhild megszólal: „Oly férjem van nekem,
Ki uralkodni méltó mind e vitézeken.“

Felelt rá Brunhild asszony: „Eredj, te kérkedő!
Ha senki más nem élne, hanem csak te, meg ő:
Akkor uralkodhatnék egész világ felett ....
De mig Gunther király él: addig csak nem lehet.“

Kriemhild meg ujra kezdi: „Ugyan; csak nézd el őt!
Hogy áll, mi daliáson a többi hős előtt!
Mint csillagok között a szép tele hold ragyog ...
Bizony rá — nem hiába hogy oly kevély vagyok!“

Brunhild asszony meg igy szólt: „Bármily derék urad,
Szép, daliás lehet bár, mégis első marad
Az én Gunther királyom! csak ismerd el magad!
Ő csakugyan felülmúl minden királyokat!“

Kriemhild megint viszonza: „Eh! férjem oly derék,
Hogy kétszer megérdemli ajkam dicséretét.
Elsőbb ő a világnak sok nagy királyinál!
Hidd meg, Gunther királylyal hogy ő egy rangban áll.“

„De mégse vedd, Kriemhilda, a mit mondék, zokon;
Hidd meg; hogy úgy beszéljek férjedről, volt okom,
Mindkettejöktől hallám; — hogy láttam legelőbb,
S velem versenyre szállni Gunthernek kedve jött,

Mikor szerelmemet megnyeré e hős király: —
Maga mondá, hogy Gunther szolgálatában áll;
Azért *hűbéresünk ő*, s csak olybá nézhetem.“
Szép Kriemhild arra igy szól: „Jaj volna úgy nekem!

Hogy bántak volna vélem ily szeretetlenül
Bátyáim, — hogy hübérest adtak vón férjemül?
Azért Brunhild, megkérlek, és rosz neven se vedd,
Az ily beszédtől eztán kimélj meg engemet."

„Sajnálom, édesem, de —" a királyné felel —
„Hübérjogunkat érted én nem veszíthetem el.
A ki mienk: kardjával tegyen szolgálatot!"
Szép Kriemhild erre már nagy haragra gyúladott.

„Arról bizony letégy, hogy szolgálatára várj,
Mig a világ világ lesz! — Maga Gunther király
Legyen bár mily hatalmas, nem áll fölötte, nem!
S ha százszor kell is töled ily szókat értenem.

De meg, csodálnom is kell, ha hübérestek ő,
S te ily hatalmas urnönk: — hogy volt eltűrhető
Hogy im szolgálatodban ily soká mitse tett?
Menj, menj, — bizony megúntam esetlen gőgödet!"

„Tagadod elsőségem?"— a királyné felel:
„No majd meglássuk, hogy több tisztesség jelivel
Melyikünket fogadnak? téged vagy engemet?"
Ekkor már mind a kettő harag mián remeg.

Kriemhild asszony meg igy szólt: „Jó, azt megláthatod:
Mivel Siegfriedemet te szolgádnak állatod,
Mindkét király szolgái lássák meg azt ma még:
Hogy *előtted* megyek be, mikor templomba mék!

Megláthatod hogy én is nemes vagyok s szabad;
Hogy felülmulja becsben az uram, uradat, —
S ezért még senki gőggel nem vádol, ugyhiszem.
Magad meglathatd még ma, meg valamennyi szem,

Hübéresnőd mikép megy lovagjaid előtt,
S mikép fogják becsülni mindnyájan többre őt,
Mint bármely királynét, ki koronát visele . . ."
S mindkét asszony boszúval, irigységgel tele.

Brunhild meg ujra kezdi: „Igy, független ha vagy,
Kiséretemtől akkor, kérlek, külön maradj,
Kiséreteddel együtt, — ha mészsz misére fel."
— „Ne aggódj, épen úgy lesz!" Kriemhild asszony felel.

„Öltözzetek leányok!" szól Siegfried asszonya;
„Becsülettel akarnék s büszkén megállni ma.
Ha van gazdag ruhátok: lengesse lebke szél!
Hogy megtagadja még ma, a mit szólt, a kevély!"

Soká sem kelle kérni a vett parancs után.
Ékes gazdag ruhát ölt a sok szép ifju lány;
S indult a szép királyné a lánysereg között.
(Maga Kriemhild is gazdag pompával öltözött.)

Negyvenhárom leányzó indult együtt vele;
Mind dús Arábiából jött selymet visele.
Ugy mentek a misére, ékes sorban, gyalog.
A ház előtt már vártak rájok a lovagok.

Csodálta minden ember, hogy hát miolta jön
A két királyi asszony templomba igy külön;
Miért nem jönek együtt, mint eddig is tevék . . .
Ezért esett sok hősnek nagy gondja és keserve még!

A templom előtt állt már Gunther király neje,
Csevegve, múlatozva nevetkőzött vele
És szép kiséretével, sok deli fiatal,
Akkor jött a szép Kriemhild, bájos lánykáival.

Mit csak valaha úrhölgy szép ruhát horda még,
Mellettök álom volt csak: mert mind gyémántban ég,
S aranyban és selyemben; hogy nem bir, a minő
Pompát ezek viseltek, mutatni húsz királyi nő.

S akárki mit kivánhat, olyan még nem akadt
Ki látott volna eddig ily szép ruhát sokat,
A milyet itt viseltek Kriemhilda hölgyei . . .
S nem másért: csak Brunhildon boszuját tölteni.

Akkor találkozának a templom küszöbén,
Brunhild büszkén megfordult; Kriemhild felé jövén,
Szidalmazó szavakkal tartóztatá fel őt:
„Hűbéresné ne menjen a királyné előtt!“

A szép Kriemhild meg arra haraggal válaszol:
„Bölcsebben tetted volna, s javadra, hogy ne szólj,
Szép tested . . . önmagadtól esett reája folt . . . .
Hogy lehet az királyné, ki más rimája volt?“

„Kit akarsz itt rimázni?“ királyné rá riad.
„Téged!“ felel Kriemhild. Az: „S jogot reá mi ad?“
„Mert Siegfried volt, hős férjem, ki szép lényed birá,
S megronta tisztességben; — és nem Gunther király!

Hol hagytad eszed akkor? Mily csúnya egy eset!
Hozzá ereszkedvén le, ki csak hübéresed?
Mi panaszod lehet még? várom hogy ujra kezd!“
„Várj! — szól Brunhild — megmondom Gunther királynak ezt!“

„Mit bánom én ha mondod! Ládd, gőgöd megcsala.
Köztünk sohsem lehet már a mi eddig vala;
Te szolgálódnak néztél . . . s igy, sajnálom, de ládd,
Jó szemmel ez életben ezért nem nézhetek terád!“

Brunhilda sirni kezdett. Kriemhild föl sem vevé.
A királyné előtt ment a szentegyházba bé,
Egész kiséretével. Ott támadt nagy harag,
Melyért könyfátyol vont be még sok szép szemsugarat. . . .

S bár mint dicsérték istent s mondák benn a misét,
Brunhildnak hosszu volt az s oly nehezen esék,
Mert háborgott a lelke s a szive törve volt. . . .
Hajh, még ezért a búért sok jó vitéz lakolt!

Brunhild kiséretével a szentegyház előtt
Járdalt, — „Csak jöjön Kriemhild, hadd kérdezzem fel őt!
Hogy igy mert szólni nékem, gonosz nyelvével, ez!
Vagy Siegfried kérkedék? Jaj, ha csak egy élte lesz. . .“

Most jő a nemes Kriemhild, a kiséret nyomon.
Most szól a nemes Brunhild: „Megállj csak asszonyom!
Te engem megrimáztál; bizonyitékokat!
Mert mérges szavad, tudd meg, a szivemen akadt!“

Kriemhild felelt: „Miért nem hagysz mennem, asszonyom?
E gyürü a bizonyság, ez itt az újjamon,
Siegfried hozá ezt nékem, e gyürü nem elég?“
Brunhildnak soha sem volt ily keserü napja még.

De szólt: „E gyürüt tőlem ellopta valaki.
Hová lett, ki a tolvaj, — nem tudtam soha ki.
Most jő hát napvilágra . . . csakhogy kitudhatom!“
A két asszony haragja már lángra gyúlt nagyon.

Kriemhild szólt: „A lopást rám hiába is veted.
Jobb volna, hallgatnál, ha kedves becsületed.
Nézd, derekamon öved; ez a bizonyiték,
Mit Siegfriedem bir tőled. . . . Lásd, hogy nem hazudék.“

S mutat egy ninivéi selyemből varrt övet,
Min szép sorban ragyognak arany s gyémántkövek.
Hogy ezt meglátta Brunhild, csak sirva elfakadt.
Hadd tudja csak meg Gunther e nagy bántalmakat!

Szólt is szegény királyné: „Küldjétek most ide
Gunther királyt; hadd tudja ő is meg izibe,
A húga hogy csufolta, nyilván, saját nejét:
Hogy én Sziegfriednek voltam rimája már elébb!“

Jött a király s vitézi. S hogy könyek közt lelé
Szerelmetes Brunhildját, lágyan hajolt felé,
„Mondd meg csak drága szivem: megbántott valaki?“
Felelt az: „Oh ha tudnád, mit állottam ma ki!

Hugod, gonosz nyelvvel, megmará becsületem!
De megpanaszlom; halld csak, azt mondja: — jaj nekem! —
Siegfried rimája voltam, az ő Siegfriedjeé. .“
Gunther csak annyit szólt rá: „No azt roszúl tevé.“

„Rég elveszített övem', ő hordja, nézd, magán!
Ó sárarany gyürümet! — Oh mért is szült anyám!
S Gunther király, e szégyent ha rajtam hagyhatod:
Tudd meg, hogy át nem lépem menyegzős ágyadot! .“

Gunther király meg igy szólt: „Hivjátok Siegfriedet.
Ő dicsekvék-e azzal? — tegyen reá hitet.
Megvallja, vagy tagadja, ő jó s igaz vitéz.“
Hívják a hős Siegfriedet, s ő menten jöni kész.

Hős Siegfried alig lépett a haragvók közé,
A baj okát se tudva, azonnal kérdezé:
„Mit sirnak itt e hölgyek? Mondjátok meg hamar.
Vagy mért hivátok engem? királyom mit akar?“

Gunther király felelt rá: „Nagy búbánat van itt;
Brunhild, a feleségem panaszol valamit.
Hogy azzal dicsekedtél: te birtad őt elébb.
Nőd, Kriemhild mondta. Szólj, hős, tőled jött e beszéd?“

„Nem tőlem!“ szóla Siegfried. „S ha mondta hitvesem:
Nem nyugszom, mig nem bánja meg azt keservesen.
És kész vagyok letenni itt nyilván a hitet,
Hogy tőlem, — nem sok egy szó, — de annyi sem eredett.“

Felelt Burgond királya: „Jó, nékem ez elég;
Ha igaz hitet tészsz rá, — s itt mindjárt tedd le még, —
Én minden vád alól itt tüstint feloldalak.“
A burgond daliák ott mind körben állanak.

Hős Siegfried esküvésre emelte ott kezét.
Szólt a király: „Nem tőled jött, látom, a beszéd.
Hiszem hogy ártatlan vagy; s föloldlak, hü barát;
Nem tőled jött a szó ki, csak Kriemhild fogta rád.“

Szólt Siegfried újra: „És ha rosz szivből teheté,
Hogy könybe vonjon oly szép szemet mint hölgyedé:
Én sajnálom leginkább, szavamra elhiheted.“
Hü s bátor hősök váltnak ott hü tekintetet.

„Asszonyt ugy kell tanitni —“ hős Siegfried szóla most,
„Hogy fogja meg a száját, és ne szóljon gonoszt.
Tiltsd nődnek, tiltom én is enyémnek szüntelen.
Az ily hiú vitázást igazán szégyelem!“

Sok szép asszony veszett már igy össze szó felett.
De Brunhild jó kedvének egyszerre vége lett:
Hogy Gunther udvarában mindenki szánja őt.
Hős Hagen is hogy hallá, mindjárt hozzája jött.

Kérdé: mi lelte, hogy sir? Az mindent elbeszélt.
Ott Hagen megfogadta — és ráadá kezét —
Hogy: „meglakol ezért még a Kriemhild férje, meg!
És addig vigalomban engem ne érjenek!“

stb. stb.

SZÁSZ KÁROLY.

MILYENEK A NŐK?*)

ELŐSZÓ.

Megbocsát a tisztelt olvasó, hogy — mindjárt bocsánatkérésen kezdem. Ezuttal nem a magam tinóján szántok (az Irás szavaiként); hanem egyszerüen előadom egy sajátságos verseny történetét, mely egy gonosz nyelvü férfi és egy galambepéjü hölgy között lefolyt.

A verseny tárgya az volt, hogy „milyenek a nők?“

A férfi természetesen azt állitotta, hogy csalfák, csapodárok, a hűség kinzói, szerelemféltéstől boszuállók, kegyetlenek a gyilkosságig, szerelemből pedig gyávák a szégyenig, hiúk, külfényért élőkhalók, szeszélyükben rosz izlésüek, könnyelmüek, esküre, fogadásra feledékenyek; és soha egészen meg nem szelidithetők.

*) Kezdete egy beszély cyclusnak, mely önálló gyüjteményben megjelenése előtt a Koszorúban és Vasárnapi Ujságban fog közzététetni.

A hölgy viszont az ellenkezőt vitatta; a nők hivek, állhatatosak, a hűség jutalmazói, végnélküli türelmük, bámulatos önfeláldozásuk; bocsánat kérésben angyalok, szeretők bátorságában oroszlányok, a mit náluk nem értenek s szeszélynek hínak, az csak azért sejtelem, mert nem tanulmányozzák őket; a mi hibáik mégis vannak, az mind csak a férfiak bűnének rájuk vetett árnyéka.

„Asszonyom: a példák bizonyitanak; hozzunk fel állitásaink igazolására példákat. Én majd mondok önnek történeteket, a mikkel a nőket rágalmazzák; ön mondjon jobbakat, a mik dicsőitik. S azután legyen itélő biránk a közönség, melyikünknek volt igaza?“

„Áll a fogadás, én a versenyt elfogadom: s hogy mindjárt eleve bebizonyitsam a női engedékeny türelmet, önnek engedem az első szót.“

„Ezt csak azért teszi ön, hogy az utolsó szó az öné lehessen.“

„Azzal rágalmaznak bennünket, hogy az mindig a mienk. Kezdje ön uram.

„Tehát hallja ön asszonyom a *Könynyező szultána* történetét.

Volt egyszer Marokkónak egy *igen szeretett* fejedelme. Nem azért volt igen szeretett, mintha az alattvalói nagyon bolondultak volna utána, hanem azért, mert nem kevesebb, mint ezer nyolczszáz asszonya volt a seráljában. Azt hittem, hogy a kit már „vom Haus aus“ (mint Marokkóban mondani szokás) ezernyolczszázan szeretnek, az csak nevezheti magát szeretett fejedelemnek.

Muley Abdallah császár kérkedve szokta felemlegetni, hogy örököseinek száma egyensulyt tart azoknak a lefejezett embereknek a számával, a kiknek életét uraöcscse Muley Izmael saját kezüleg szokta kioltogatni, biró és bakó levén egy személyben. — Azt különösen jól rendezte a sors, hogy egy országnak két olyan testvért adott, a kik közül az egyik az elfogyatkozástól, a másik a tulnépesedéstől óvja meg a lakosságot.

Az ezernyolczszáz nő között mégis volt egy, ki többet birt a szultán szivéből, mint a többi valamennyi együtt. Spanyol nő volt, kalózok fogták el, ugy lett belőle szultána: ugy nevezték el Aldemirának.

A szép Aldemira két fekete szeme sokkal többe került Abdallah császárnak, mint Sudantól Algirig az egész politikai administratió.

A mi korbácsot rosz adófizetők vállain elnyűttek, a mi gyöngyhalászt a czápák elnyeltek, a mi kereskedő hajót kifosztogattak, a mi rabnő aranyhimzés miatt megvakult, a mi igazhivő és hitetlen tengeri és szárazföldi csatákban elhullott: az mind Aldemira két szép szeme mosolygásának adta meg az árát.

És ime egy napon e drága mosolygást könyek váltották fel.

A szép szultána sirt! Hihetné-e azt valaki, hogy az istennők is sirnak? Ugyan mi bajuk lehet azoknak, kik az egész világot birják.

„Oh szép szultánám, mért ez irigy köny szép selyempilláid alatt: egy tenger a nap fölött! Mi veszhetett el tőled? Mi sérthetett meg igy? Nagyobb gyémántnak hallottad-e hirét, mint minő kócsagodon ragyog? Szebb asszonynak hallottad-e hirét, mint magad vagy? szólj: és gyémánt s szép aszszony feje lábadnál fog heverni.“

Hanem a szultána nem szólt semmit, csak sirt tovább.

Tulipán-ünnep, bohóczok, szemfényvesztők mutatványai, tűzijáték, paripák, csónakok versenye: dsirid-viadal, mozgó várak és küzdő fenevadak, éneklő bayadérek, tánczoló almék, s nagyszerü kivégezések mind nem mulattaták többé, a szultána csak mindennap sirt.

— Oh szólj, mi fáj? mi bánt? mi vágy, mi emlék támadt fel szivedben? Honvágye? Régi arczok álma? A mennyet szánode glóriás dicsalakjaival; vagy hazád zöld bérczeit? vagy ősz apára, anyára gondolsz? Oh valld meg. Előre megbocsátok érte.

Sok szép könyörgésre utoljára megvallá a szép Aldemira egyetlen keservének okát.

Nem régi szeretőnek álomban megjelenő képe volt az, nem titkos szemrehányás angyal-lakta égből, nem hazai bérczek em-

léke, nem szülők fehér haja, hanem hogy volt egy kedves órája, s annak valami baja történt, nem akart járni többé.

De az igaz, hogy ez igen jeles óra volt. Remekben készült, fejedelemnek volt szánva, s egy szerető sziv ajándékozta meg vele szerelme királynéját.

Volt rajta órát, napot és hónapot mutató, minden óraütésre kinyilt rajta egy kapu, azon kijött egy zománczos lovag, kihuzta a kardját, az ablak is kinyilt fenn, s aranyhaju királyleány intett le a lovagnak. A lovag háromszor üdvözölte kardjával s azután megint visszatér lovag és királyleány jövő óraütésig; azonkivül volt benne egy kakas, mely reggel hat órakor összeverte a szárnyát és kukorikolt, meg egy bagoly, mely este elforgatta nagy meredt szemeit és huhukolt. Egy ezüst patak szünet-szüntelen csergedezett egy magas szikláról alá, s folyvást hajtott egy malomkereket.

És hát ez egyszerre csak mind megszünt. Az óra nem akart se ütni, se időt mutatni többé, a lovag meg a királyleány nem adtak több találkozót, a kakas nem jelentett több hajnalt, a bagoly több éjszakát, s a molnár nem őrölt többet.

És ezen a szultána kétségbe volt esve. Muley Abdallah megtudta Aldemira bánatának okát, mindjárt beparancsolá tudósait, s rájuk bizta, hogy ennek az órának csináljanak valamit, hogy megint járjon.

Azok aztán még jobban elrontották az órát.

A szultán pokolba küldé valamennyit.

Kihirdetteté azután, hogy a ki a szultána óráját meg tudja igazitani, kap jutalmul ezer erszényt tele pénzzel, hanem a ki még jobban elrontja, az bizony rövidséget fog szenvedni.

A fényes jutalom hirére messze országokból eljöttek a vállalkozók: nagy mechanicusok, varázslók, tudós emberek; Bagdadból, a hol legjobban értenek a mesterséghez, sőt még Indiából is.

Az első, ki a jutalomért megpróbálkozott a szövevényes óragépezettel, arab bűvész volt. Nem boldogult semmire. Annak Muley Abdallah elvágatta kezét.

A második próbálkozó persa volt, mágusz tanítvány, hires ember, de az sem tudta az órát megigazitani. Azt már lefejezteté.

Még azután is sok embert oda csalogatott a fényes jutalom; a kiket azután rosz siker miatt a dühödt szultán kit keresztbe, kit hosszába fűrészeltetett ketté.

A vége a dolognak pedig csak az volt, hogy az óra csak egyre nem járt, s a szultána csak egyre sirt.

(Folytatjuk.) JÓKAI MÓR.

LÉGY ÜDVÖZ SZÉP EMLÉKEZET.

Rohanjon bár el az idő,
Tünjenek bár el a napok, —
Az élet hullámgyürüin
Ez elmosódó kis habok, —
A feledésnek árjai
Nem boritnak el tégedet:
Oh ifjuságom szigete —
Légy üdvöz szép emlékezet!

Verőfényes kék ég alatt
Illatos virág-ajkakon
Enyeleg ott a napsugár,
És örökös tavasz vagyon;
A légben dal- és illatár
Ölelkezik a táj felett:
Sugaraidnak fényiben —
Légy üdvöz szép emlékezet!

A lányka sötét fürti közt
A rózsa el nem hervad ott,
S ajkiról zengnek még felém
Szerelmi édes-bús dalok;
Ezek most is megrenditik
És lángra gyujtják szivemet:
Zengő daloknak ligete —
Légy üdvöz szép emlékezet!

Bár most tövis közt járok itt,
S az ég felettem elborult:
Sötét felhőknek nyilatán
Áttündöklik hozzám a mult,
S egy jóltevő meleg sugár
Ragyogja be bús lelkemet:
Oh ifjuságom napja te —
Légy üdvöz szép emlékezet!..

Ki életemnek tengerén
Messziről ragyogsz énnekem,
S az eltünt tavasz bájiról
Dalolsz merengő lelkemen,
A bölcső és a sír között
Koszorút fonsz a lét felett,
Fáradt szivem benned pihen: —
Légy üdvöz szép emlékezet!...

KOMÓCSY JÓZSEF.

A FEGYENCZ.

Angolhon kereskedővárosainak egyikében vagyunk, hol az ipar uralkodik, s a zajos élet alig nyugszik éjjel, pár rövid óráig. Mindenütt elevenség és mozgás, a gyárak robaja, hemzsegő népnek moraja — mindenütt zaj, nyugtalanság, lázas igyekezet!

Csak amaz óriási épületben, melynek keskeny, vasrostélyos ablakai a fölkelő nap sugáraitól csillognak, csak ott csendes minden és nyugodt. A füst lomha gomolyagokban emelkedik tágas kéményeiből az ég felé; a roppant kapu zárva van — az egész kőhalom kihaltnak látszik, s néma mogorvaságban tekint a pezsgő életre, melynek zsibongása minden oldalról feléje hat.

Pedig száz meg száz sziv dobog e falak közt — némelyek köztük nyugodtan, többen búsan s keserves bünbánattal, — a legtöbben hevesen, az indulatok ostorától korbácsolva, vagy duzzadt megadással, mely nem remél s nem hisz többé semmiben.

Ah! megfogjátok ezt érteni, ha kimondjuk, hogy e nagy kőhalom a kerület *fogháza;* hiszen ez egyetlen szó annyi bűnt, annyi szerencsétlenséget, annyi fájdalmat foglal magában!

Lépjünk e roppant épületnek egyik szűk czellájába, melynek lakója most ébred csak föl — mert a nagy óra a fogháznak homlokzatán, épen a fiatal napnak ötödik óráját ütötte el.

Szemközt a szűk, de erős, tölgyfából készült s vaspántokkal erősitett ajtóval, mely a hosszú folyosóba nyílik, látjuk az ablakot, de fön, közel az elég magas szobácskának bolthajtásos tetejéhez, ugy hogy azon keresztül nem lehet se zöld fákat, se házat, se utczát, sem embert látni — csupán egy kis darabka kék eget, ha t. i. a város köde s füstje szürke kárpittal el nem födi azt is.

Ezen ablak alatt van a fogoly ágya, azaz egyetlen, elég keménynek látszó matrácz, melynek hosszúsága egyenlő a szűk hézag szélességével, s mely szijjakkal a két falhoz van csatolva.

Ezenkivül a czella butorzata egy asztalból, székből, s kis szekrényből áll, melyben a fogoly, fehérneműjét s szerszámait tartja.

Szerszámait, mondjuk, mert a legtöbb angol fogházban, a foglyokat valami mesterségre tanitják, melylyel mindennap bizonyos összeget kell szereznie, miből tartása kitelik. A mit ezen felül dolgozik, annak ára az övé — de csak akkor adják neki át, midőn ideje kitelt s elhagyja a fogházat.

Nem tartozik föladatunkhoz kimutatni, minő üdvös ezen rendszer — ezt avatottabbakra bizzuk. Nekünk csak egygyel van dolgunk a sok szerencsétlen közül, kik e házat lakják.

Mondtuk, hogy emberünk épen most ébredt föl. Darabig csendesen hevert még, mintegy csak félig térve vissza az álom országából — aztán fölemelkedett, s könyökére támaszkodván, gondolatokba merült — de melyek nem lehettek búsak, — mert mosoly lebegett ajkai körül.

Ah! — szólt végre halkan — ma hagyom el a fogházat! időm valahára kitelt — minő boldogság! — Bár soha ide ne kerültem volna — bár mindig ugy gondolkoztam ugy éreztem volna, mint most, s ne hallgattam volna vétkes könnyelműséggel pajtásaimra — minő nyugodtan élnénk Bettimmel.

A fogoly elhallgatott, darabig még gondolkozott, aztán fölkelt, s midőn föl volt öltözve, lecsatolta matraczát, gomolyagba gyurta a takaróval s vánkossal együtt, összecsatolta az egészet, s az ablak alatti szögletbe helyzé; aztán rendbe hozta szobáját, végre csomóba kötötte fehérneműjét, aztán csendesen leült és várt.

Körülbelől egy óranegyed mulva kulcs zörgött az ajtó zárjában, s a börtönőr lépett be, hozván a fogoly reggelijét s avval együtt egy csomó ruhát.

— Jó reggelt Atkinson! — szólt a börtönőr jó kedvvel, a reggelit az asztalra helyezvén, a ruhacsomót pedig odanyujtván a fogolynak — itt hozom önnek utoljára reggelijét s ime saját ruháit. Jó szerencsét kivánok kiszabadulásához, s remélem, hogy soha vissza nem kerül többé ide, bár megvallom majdnem nehezen esik az elválás.

— Köszönöm a jó kivánatot, s mindenek fölött azt, hogy itt létem alatt oly jól bánt velem; — felelt a fogoly kissé reszkető hangon: — hogy ide nem kerülök többé, sem akármely fogházba, azt merem igérni, hála önnek s a derék lelkész tanácsainak s oktatásainak, melyek egészen más embert csináltak belőlem.

Evvel a fogoly fölcserélte börtönöltözetét azzal, melyet a börtönőr hozott vala, s ez meglévén, mindketten elhagyták a czellát, melyre Atkinson, mielőtt künn a folyosón megfordult volna, még egy utolsó, mélyen jelentő tekintetet vetett.

II.

E börtöni jelenet után Londonnak egyik legszükebb, legpiszkosabb s legroszabb hirü utczájában, egy félig romba dőlt háznak harmadik emeletébe lépünk, sötét, majdnem butorzatlan, s a hideg őszi nap daczára, tűznélküli szobába.

E mogorva hézag egyik szögletében pár köteg szalmán, — betakarva valami rongygyal, melyről azt sem lehetne elhatározni takaró-e vagy köpeny, egy nő hevert, halvány mint a halál, beesett vonásokkal, maradozó lélekzettel s időről időre oly tompa száraz köhögéstől gyötörve, melyről nemcsak orvos, de akárki megmondhatá, hogy a halál előhirnöke.

A nyomornak e képe mellett, négy öt éves fiucska pihent, rongyokba burkolva ugyan, de tisztákba, melyeken még most is látszott nyoma az anyai szerető kéznek. A fiu halvány volt, s korához képest kicsiny és sovány, de mégsem látszott oly kimerültnek mint anyja, kihez még álmában is szeretettel simult.

A nő nem aludt, de csendesen feküdt kemény fekhelyén, s szeme olykor az éghez fordult, mintegy kérőleg, s aztán egy egyszerü, sima aranygyűrűre, mely balkezének egyik ujján volt. Levette azt többször, megvizsgálta a betűket, melyek belsejébe voltak vésve, s megint száraz ujjára vonó s könyes szemmel nézte.

Ez utolsó kincsem — rebegte aztán — egyetlen emléke boldogabb időnek — de már huszonnégy órája, hogy utolsó falat kenyerünk elfogyott — és hol, kinél keressek segitséget? nem tudok már dolgozni, erőm elhagyott végképen — oh! mit csináljak! — mit csináljak?

E pillanatban a kis fiu fölébredt, s még félálmosan, s szemeit dörzsölve picziny kezeivel, siránkozó hangon rebegte: Anyám! jó anyácskám, adj egy kis kenyeret, csak egy kicsi darabkát, Willy nagyon éhes!

A szegény anya aztán összerázkódott. — Meg kell lenni! — szólt aztán elhaló hangon — gyermekem ehetnék, hadd szerezzek neki még pár napra kenyeret, aztán — aztán a mennyei atya oda fen fog róla gondoskodni!

Evvel a nő fölvánszorgott fekhelyéből, mi csak párszori kisérlet után sikerült, tántorogva közeledett egy ajtóhoz, mely a

szobából más hézagba nyilt, s az ajtón halkal kopogtatott.

Végre rekedt női hang felelt a mellékszobából.

— Kell-e valami, Mistress Atkinson?

— Jöjön csak egy pillanatra hozzám, Peggy anyó; — felelt a beteg nő, egy kérésem volna önhöz.

— Tüstént gyermekem! — felelt a rekedt hang; — s pár perczczel később, midőn Betty már visszadőlt volt szalmájára, egy öreg, ránczos arczu, szegényesen, de tisztán öltözött nő lépett be a szobába, botjára támaszkodván.

— Peggy anyó — szólt a beteg nő — utolsó filléremet is elköltöttem már kenyérre, tegnap reggel óta nem ettünk semmit, sem én, sem ez a szegény gyermek, tehát mégis azt kell tennem, mitől annyira rettegtem, az az jegygyűrűmet, legdrágább s egyetlen kincsemet zálogba adnom. Ha ennek árát is elköltöttük, nem tudom mi lesz belőlünk. Én annyira el vagyok gyöngülve, hogy ha életem függne tőle sem tudnék a szomszéd utczáig vergődni, legyen tehát olyan szives, vigye el e gyűrűt a zálogházba.

Evvel Betti levonta a gyűrűt ujjáról, megcsókolta s aztán átadta az öreg nőnek.

— Szegény nő! — szólt ez sajnálkozva — neked sem viritott ez életben sok rózsa! — aztán mintegy összeszedvén magát, folytatá; — szivesen megteszem; de nem volna-e jobb, ha a szegletboltban a szatócsnál zálogositnám el? a zálogház messze van ám ide, s én csak lassan tudok járni.

— Nem — nem! Peggy anyó; — szólt a beteg hirtelen — a szatócs csak két hétre szokott pénzt kölcsönözni, s ha akkor ki nem válthatom a zálogot, tüstént eladja. A zálogházban pedig tizenhárom havi időm van, addig férjem rég itthon lesz, — hiszen tudja hogy ideje e hónapban telik ki — aztán visszaváltjuk a gyűrűt.

Az öreg nő sajnálkozva tekintett a betegre, gondolván alkalmasint, hogy aligha hónapokra számithat még e földön — aztán szives készséggel mondá:

— Jól van, Atkinsonné — ha jobban szereti, a zálogházba viszem — csak ne nyugtalankodjék, ha soká találnék járni.

— Köszönöm Peggy anyó, maga mindig olyan szives irántam, de még egy kérésem van: — nem vinné el magával a kis Willyt? szegény nagyon éhes, s igy tüstént vehetne neki egy kis kenyeret, mihelyt a pénz kezében van.

Az öreg nő kész volt a beteg kivánságának megfelelni, de a kis fiu vonakodott elhagyni anyját, és csak miután kenyeret igértek neki ha az öreg szomszédasszonynyal megy, birták reá, hogy vele menjen.

A beteg nő elárasztotta fiát csókjaival, s mikor a gyermek és az öreg nő elhagyták a szobát, mély sohajjal dőlt vissza fekhelyére s behunyta szemeit.

III.

Az öreg Peggy anyó s a kis Willy kezet fogva haladtak utczán fel, utczán le, megtaszigálva s félre sodorva a hemzsegő, többnyire sietö nép által, mig végre egy vakolatlan téglából épült nagy házhoz jutottak, melyen több egytől egyig nyitva álló ajtó vagy inkább kapu vala.

Peggy a gyermekkel, az egyik kapun keresztül, elég keskeny lépcsőhez jutott, melyen sok más népet követve, fölhaladt, s aztán egy ajtót nyitott be, melyre nagy betűvel ez volt felirva: *Aranymives.*

Ez ajtón tul tágas terembe léptek, de mely sorompók által ugy el volt rekesztve, hogy csak egyenként haladhattak két, sodrony rostélyzatu ablak felé, mely fölött ujra e szót: *Aranymives* lehetett olvasni.

Balra ettől, a terem hosszabb falán, ismét egy rostélyos nagy ablak volt e fölirattal: *Pénztár.*

A sorompó közti keskeny hézag tömve volt nőkkel, fiatal leányokkal s gyermekekkel, kik közt itt-ott férfiut is lehetett látni, de csak csekély számban.

A ki első volt a tömegben, az egyikéhez lépett a kis ablakoknak, s egy szük nyiláson benyujtotta valami benső szobában lévő hivatalnoknak azon tárgyat, melyet zálogba akart adni. A hivatalnok más-

nak adta, ki megbecsülte, s pár percz mulva a kün álló tulajdonoshoz fordult s az összeget nevezte, melyet a zálogra kölcsönözni szándékoztak. Aztán följegyezték a tulajdonos nevét és lakását, s átnyujtottak neki egy szelvényt, melyre az elzálogositott tárgy, a nap s azon összeg, melyet érte adtak, föl volt irva.

E szelvénynyel a tulajdonos más sorompók közt a nagy pénztári-ablakhoz ment, a pénztárnoknak átadta, s a szelvénynyel együtt megkapta a rajta följegyzett pénzmennyiséget.

Az öreg Peggy s a kis fiu sokáig álltak a sorompók közt, mig végre az ablakhoz értek, melyen a nő benyujtotta Betti jegygyűrűjét. Pár percz mulva hangzott a felelet: *Egy shilling!*

— Csak egy shilling? szólt az öreg nő, kellemetlen meglepetéssel; — oh, jó urak, adjanak valamivel többet e gyűrűért, hiszen az arany finom, és a szegény nő, kinek ez utolsó vagyonkája, igen, igen szegény.

A hivatalnok vállat vonított s a gyűrűt vissza akarta adni.

— Tartsák meg uraim, — mondá Peggy — ha többet nem akarnak adni, evvel is meg kell elégednem.

Nem sokára azután kezében volt a szelvény, melylyel ismét lassan és elég bajjal a pénztárhoz jutott, ott átvette a pénzdarabot, s végre más ajtón jutott ki a hágcsóra s onnan ki az utczára.

A legközelebbi pékhez sietvén, kis kenyeret vett a kis fiunak, ki mohón kezdett falatozni; aztán nagyobbat vásárolt, tiszta kendőbe kötötte melyet zsebéből vont ki, s igy a gyermekkel haza felé ballagott.

Mikor haza értek s a beteg nő szobájába léptek, ez csendesen, látszólag mély álomban pihent fekhelyén. A kis Willy, mihelyt anyját megpillantotta, hozzá futott, s karját megrázván felkiáltott: Anyám, kenyeret hozunk — Willy nem ehetnék már!

De a nő fel nem ébredt — s midőn Peggy anyó közelebb lépett, s egy tekintetet vetett szegény Bettynek halvány arczára, egyszerre látta, hogy a ki előtte fekszik a nyomoru ágyon, nem élő lény többé, hanem holttest.

Az öreg nő ijedtében oly élesen fölsikoltott, hogy a ház lakosai összefutottak. Pár percz mulva mindnyájan meggyőződtek, hogy itt mindennek vége; s mig a férfiak egy-egy halk fohászszal: szegény Betti! szegény Atkinsonné! legalább nem szenved többé! — elhagyták a szobát, a szegény nők keresztbe fonták a hulla száraz kezeit; befogták szemhéját, s ugyanazon fehér kendővel, melyben Peggy anyók a kenyeret hozta, takarták be arczát; aztán letérdelvén a fekhely körül, rövid imát susogtak, mig a kis Willy keservesen zokogott.

Igy el levén foglalva a szegény nők, nem hallották, hogy valaki halad fölfelé a lépcsőn, s a szobába nyit.

A jött egyén harminczöt-harminczhat éves, csinos és erős férfiu volt, elég tisztességesen öltözve s tarka kendőbe kötött kis csomó a kezében.

— Itt lakik-e Mrs Atkinson? azt mondták nekem régi szállásán, hogy e háznál keressem; — kérdezte hirtelen, nem fogván föl a jelenet bús értelmét.

— Ez a szállása; — felelt a nők egyike, meglepetve tekintvén a férfiura, kinek jelenlétét csak most vette észre.

— S hol van? hol találhatom? — kérdezte ismét az idegen, némi nyugtalansággal.

— Itt! — szólt most az öreg Peggy anyó, fölkelve, s lerántva a fehér kendőt a hulla arczáról.

A férfiu egyetlen pillantást vetett e halvány, merev vonásokra; aztán a legmélyebb fájdalom éles sikoltásával vetette magát a hullára s árasztotta el csókjaival.

— Betti — nőm! ébredj föl — ah ébredj föl! — soha, soha sem hagylak el többé! megváltoztam — jóra fordultam — oly boldogok leszünk ismét mint házasságunk első éveiben! nyisd föl szemeidet — nézz reám! Oh! csak egyetlen egyszer szólj hozzám! — Igy szólt és zokogott az erős férfiu.

De a csendes arcz halvány maradt és merő — a szelid szemek nem nyiltak föl —

ı kékes ajkak nem mozogtak — minden agja néma volt és hideg.

— Ez a férje — susogták a szegény szomszédnők — már pár nap óta várta szegény Betti — mily szomoru, hogy előbb nem jöhetett!

S nem akarván terhére lenni a szerencsétlen férjnek, egyenként elhagyták a szobát, csendesen, szó nélkül, — csak az öreg Peggy anyó maradt, mert a kis Willy, nem ismervén az idegent, kinek heves kitörései megijesztették, ruhájába kapaszkodott, és sirva rimánkodott, ne menjen el s ne hagyja egyedül ez idegen férfiuval, mert fél tőle.

Hiszen apád ez, Willy, — susogta az öreg nő, békitőleg simogatván a kis fiu szőke fürteit — tudod jól, hogy anyád mindig várta; most eljött végre, hogy gondodat viselje; eredj csak hozzá s szólj bátran: *Isten hozta, kedves apám!*

A fiu vonakodott, s fejecskéjét az öreg anyó kötényébe dugta — végre engedett nógatásainak, félénken közelített az idegenhez, s kabátja szárnyát megrántván, hogy figyelmét magára vonja, reszkető hangon dadogott: *Isten hozta, kedves apám!*

E gyermekhang átrezzent, ugy látszott, az idegennek egész valóján; — hirtelen megfordult, fölkapta a kis fiut, széles melléhez szorította, s reszkető hangon fölkiáltott: Willy — fiam — Bettinek gyermeke — esküszöm hogy szerető atyád leszek, s nem hozok több szégyent árva fejedre!

JÓSIKA JULIA.

(Vége köv.)

AZ EGYENLŐSÉG.

Irta MACÉ JÁNOS.

I.

A Lángész egykor azon eltökéléssel szállott az égből a földre, hogy az embereknek használon. Utjában egy kis városba érkezett, hol a tekintélyesebb, előkelő osztály tárt karokkal fogadta, mivel igen jó ajánló levelei voltak. Mindjárt első nap nagy ebédet rendeztek tiszteletére. Szános vendég gyült össze, s a Lángész ihletteljes beszédet tartott hozzájok.

Beszélt a szeretetről — s az embereknek egymás iránti kötelességeikről; hogy az emberek egymás hibái iránt elnézéssel tartoznak, mert vannak elkerülhetetlen hibák, s mert nem mindig az a legnagyobb hibás, kire a világ „bünöst“ kiált; beszélt a boldogságról, mely akkor fog uralkodni a földön, midőn az emberek testvérként fogják egymást tekinteni, beszélt különösen az *Isten előtti egyenlőségről*, mely megsemmisiti a társadalmi egyenlőtlenséget s minden mivelt lélek előtt egy szinvonalra emeli az emberiség tagjait.

Szivesen hallgattak beszédére, sőt mondhatni a társaság gyönyörködve hallgatá a szép szónoklatot — gratuláltak neki — minden szavát ráhagyták, helyeselték fel-felkiáltva:

Igen jól van! Ez már jeles! Szépen beszél! Helyes! Különösen az urak tetszéssel bólingatták fejöket. Midőn a társaság oszlott, a Lángészt azon kitüntetés érte, hogy őt a kapuig kisérték ki. Elmenvén a Lángész, nagyon meg volt elégedve első ismerősivel, örvendett az egész eseménynek s igy beszélt magában: Ime mily jó emberek ezek mind, mily fogékony szivüek! sokkal könnyebb lesz feladatom, mint előre gondolám!

Azalatt pedig a társaság az égből hullott különös vendégről szokott megjegyzéseit tette.

— Szellemdús ifju! mondá egy fiatalságát elhagyott hajadon.

— Kissé modoros! selypité egy feszengő urhölgy — pas comm' il faut!

— Valóban — szólt egy gyönyörü kis leány kinek szemeiből angyalszelidség sugárzott — valóban nem lehet szebben beszélni, soha beszéd enyyire meg nem hatott, — s ekkor mint szellőtől ingatott liliom meghajolva, valódi csillogó pezsgővel telt kristály-poharát rózsás ajkaihoz emelte s azt fenékig ürítve igy folytatá:

— Éljen e remek ital!

A társaság jót nevetett a Lángész kontójára, kit egy aranyszemüveges ur megsajnálván ekkép védelmezett:

— No — no hiszen azt nem lehet tagadni, hogy ez a Lángész becsületes, jó fiu — de kissé különös eszméi vannak — hanem a miket mond, a világért sem kell szoros értelemben venni.

Midőn az aranyszemüveges ur mondókáját bevégezte, már senki se tudta, hogy tulajdonkép kiről vagy miről van szó.

II.

Másnap a Lángész, elragadtatva a tegnapi nap eredményeitől, a város egy kitünő ügyvédéhez ment, kihez ismét ajánló levelei voltak; kedvencz eszméiről — állandó meggyőződéseiről kezdett beszélni, szokott ékes szólásával hatván hallgatóira. Végre az ügyvéd gyönyörben uszva ragadta meg kezét:

— Ime az elv — szólt ő — melyért egész életemben küzdöttem, melyért feláldoztam tisztességet, rangot és sok alkalmat, mely által pénzt nyerhettem volna; ime a tárgy melyről beszélnem kell; ime a hang melyen szólani kell, ezt kell tanitani a gyermekeknek, ezt kell csepegtetni az ifjuság szivébe, ezt kell otthonositani a családi tüzhely körül — oh végre megtaláltam a humanitásnak egy igaz baratját.

Még tiz perczig beszélt s mind ily phrasisokban, s mivel mind csak azt mondta, mit előbb, megelégszünk azzal, hogy kezdetét közöltük.

— Most jut eszembe, — szólt végre a szónokló ügyvéd, — tegnap beszéltek kegyedről a városban. Mindent tudok, tudom azt is hol ebédelt — s mint igaz barátja kimondom, hogy ön, fiatal ember, hibázott, az első lépést eltévesztette, — tudja barátom, ezekkel az emberekkel nem jó érintkezni; ezek nem tanulnak s nem felejtenek semmit.

— De én biztosithatom önt, — szólt a lángész, — hogy ez előkelő osztályt is a legszentebb eszmék lelkesitik — hogy ők is, épen mint ön....

— Oh barátom, ön roszul ismeri e fajt, — szólt keserüen az ügyvéd, — alávaló nyomorultak mindnyájan. Higyen nekem s ne menjen többé közéjök, különben elveszti jó hirnevét.

Ez alatt azonban karon fogta a Lángészt s diszesen ékitett nagy szobába vezette, hol a környék jeles jogászai össze voltak gyülve. Midőn a Lángész jöttét észrevették, körébe csoportosultak, s ő beszélni kezdett, mivel hallgatni nem tudott (ez örökös hibája a lángeszüeknek) és minden szavát nagy tetszéssel fogadták.

A nap eseményeitől meghatva boldogan tért haza, midőn útközben egyike azoknak, kikkel tegnap ebédelt, megszólította:

— Szép dolgokat hallottunk, önről, — szólt fontos arczczal a magos rangú személy — ön sért minket és compromittálja magát, ön egészen néptribuni hangot vesz fel s holmi ügyvédekkel kezd társalogni — igen helyesen teszi, ha többé nem jön közinkbe, biztosithatom, hogy senki se fogja örömest fogadni.

— De uram, — szólt tiltakozva a szegény Lángész, — ezen urak, kiknél ma voltam, mind tiszteletreméltó derék emberek.

— Sőt ellenkezőleg, teljességgel semmi tiszteletre sem méltók, kik azon körhez tartoznak.

— De végre is, miután ön olyan jól van értesülve, hisz' épen azon dolgokat ismételtem ma, miket tegnap önök oly nagy tetszéssel fogadtak.

— Épen azon dolgok nem a canaille-nak valók — különben is vigyázzon ön nyelvére, mert a rendőrség ön után indult.

A jeles főur illendő hidegséggel távozott, a szegény Lángész pedig egészen elszomorodva folytatta utját:

— Ah — szólt magában beszélgetve — nagyon is korán örültem.

Ekként az előkelők köréből kiüzetve, egészen az ügyvédhez s barátjai társaságához fordult. S neki az egész társaság nagyon megtetszett.

— Ezeket szeretem én, — mondá magában, — ezek a valódi jó emberek, kik hivek meggyőződéseikhez s képesek érte bármit is feláldozni!

A Lángész tanitásai enthusiastikus viszhangra találtak e társaságban, s beszélgetésök rendes tárgyát a *testvériség, a népjog s az emberi nem egyenlősége* képezte.

III.

A Lángésznek nehány nap mulva egy pár czipőre volt szüksége; e végett egy czipész boltjába ment, hol egy faszékre ülve a czipőket próbálgatta; s minthogy bajosan és későre találtak az ő lábához valót (mert a lángeszüeknek más alkotása van mint a többi embereknek) beszélgetést kezdett a czipészszel, mig ennek segéde az egész boltot felhányta, hogy a Lángésznek alkalmas czipőt találjon.

A czipész azonban el volt ragadtatva, oly szépnek, oly inyére valónak találta a beszélgetést — kérte tehát az ékesszóló idegent, lenne szerencséje ma ebédre.

— Nem fog ön nálam nagy ünnepélyt találni, — szólott az elérzékenyült czipész, — de meghivom nehány barátomat, kik el lesznek bájolva, ha önt hallhatják. Érettem és érettök tegye meg ezt a kegyességet.

A Lángész — kit minden ebédnél sokkal inkább érdekeltek azok, kik az asztal körül voltak, mintsem az a mi az asztalra került — a meghivást szivesen fogadta, örvendezvén, hogy tanainak uj rendü hallgatókat nyerhet. Ebéd végével a könnyekig meginditott vendégek örök hüség és barátság emlegetésével szorongaták kezeit:

— Ah, — szólt egyik, — ha a város valamennyi nagy ura hallhatná önt ily szépen beszélni!

— Barátim, — felelt a Lángész, — ők is meghallgattak engem, s nem nagy fáradságomba került őket meggyőzni. Ők is ugy gondolkoznak mint én. . .

— Ne mondja ön azt, — szólt közbe a czipészné, — én, ki egy harmadának lábbeli készitője vagyok — én tudom, mit kell róluk tartani — mind lenézők, büszkék, kevélyek, gőgösek! Ah, — folytatá sokkal hidegebben, — ön is az ő tár-

saságukból való! Jól van, de most kimondom, hogy önnek minden szép beszédei mellett sem hiszem, hogy ön velünk az egész város előtt sétálni induljon.

E gyanura a Lángész elpirult s a czipésznét, egyetlen szót sem szólva, karon fogta s vele elindult, barátjaik követték őket, s ekként az egész társaság a sétatérre ment s a nagy világ e fényes találkozó helyén többször sétáltak le és fel.

Uj barátjait a Lángész egész házáig kisérte, midőn azonban elvált tőlük s hazafelé indult, találkozott az ügyvéddel, ki komoly arczot öltve igy szólott hozzá:

— Az isten szerelméért uram, hová gondol ön, hogy ily néppel járja be a várost?

— Higye el uram, ezek igen becsületes emberek!

— Jó, jó, én elhiszem — becsületesek egymásközt; de jegyezze meg jól, hogy ezek nem afféle emberek, kiket mi tisztességeseknek nevezünk; értse meg ön, hogy ezek nem tagjai a jó társaságnak. S ha önnek jó tanácsot adhatok, az csak ennyiből áll: hagyjon fel ezekkel az emberekkel.

— De uram, mivé lesznek hát azon szent elvek, melyek iránt egymással annyira tisztába jöttünk?

— Semmi gorombaság uram, válaszszon az ők vagy a mi társaságunk között.

— Az önöké tetszik nékem, de az övéket sincs okom kerülni!

— Tehát én kijelentem, hogy nekem van okom kerülni az önét!

És az ügyvéd, mély megvetéssel forditva hátat, eltávozott.

Ime az ég lakója kényszeritve van a kis városban még egy fokkal lejebb szállani. Azonban még nem volt eléggé megalázva, égből tekintve ugyanis ügyvéd és czipész közti különbség nagyon csekély, de egy sohajt ő sem nyomhatott el, mert hozzá volt szokva előbbi társaságához, megszokta volt az ügyvédet s barátait, s becsületes lelke vonzódott azokhoz, kik, habár hamisan alkalmazták, legalább hirdették a szeretet törvényeit.

— Előre tudtam, hogy az emberek nem tökéletesek; mondogatá, magát vigasztalva!

IV.

A szegény Lángésznek minden kárpótlása abban állott, hogy a czipész és barátjai nagy tisztelettel voltak iránta, teljes szivökből bámulták, s igen megtisztelve érezték magokat társasága által — habár az első napokban a czipészné gyanuját mások is osztották, s kissé hidegen és bizalmatlanul, néha még gunyosan is tekintgetének rája, mint olyanra, ki nem közikbe való s nem az ő körükhez tartozik.

Most azonban épen a czipészné volt, ki legelőször fakadott könyekre valahányszor beszélni hallotta őt, és most ismét szép napokat élt a szegény Lángész.

De szerencsétlenségére egy délután a mezőre ment sétálni s a város kapujától nem messze egy ügyes munkással találkozott, ki a szomszéd faluból jött hazafelé. A Lángész, nem tekintve arra, hogy ez ember a társadalom alsóbb rendű osztályához tartozik, barátságosan közeledett feléje, bizalmas hangon köszönté, s elkezdé előtte fejtegetni azon szent eszméket, melyeknek terjesztése végett ő a földre szállott, s melyeken kivül egyébről tán nem is tudott beszélni. Gondolható, hogy az értelmes munkás gyönyörködve hallgatá szavait.

— Valóban csak ezt nevezem én beszédnek! — kiáltott a lelkesült munkás, feléje nyujtván napbarnitotta kezét, melyet a Lángész szivesen rázott meg.

— Adja ön kezét, — folytatá az uj ismerős, — ön az én emberem, és ha érzi azt, a mit mond, akkor szerencséltessen engemet és ebédeljen velem; s engedje meg, hogy mutassam be czimboráimnak.

A Lángész nem sokáig kérette magát, mert nagyon kiváncsi volt közelről látni e néposztályt, melyről a szalonok fiaitól és leányitól oly sokat hallott.

Az uj barát a külvárosba vezette, hol egy kis ház előtt állottak meg. A munkás elől ment s egy szegényes kinézésü étterembe léptek, melynek közepén asztal állott; az asztal meg volt terítve, rajta poharak, üvegek és tányérok, körülte pedig mint egy husz blouseos férfi ült.

Urias ruházata miatt előbb feszesen fogadták s komoran tekintének finom kezeire. Ekkor azonban a bevezető nehány szót intézett hozzájok, mire az arczok derülni kezdettek, s csakhamar hevesen kezdett dobogni minden sziv, kéj és gyönyör uralkodott lelkeikben, mert a Lángész beszédének még soha se volt oly hatása, mint e durva társaságban. Ez edzett férfiak arcza gyönyörtől sugárzott, midőn szavait egyenkint megérték. Csak a munkára szólitó csengetyü volt képes elválasztani őket; s midőn felállottak, még egyszer poharat emelve lelkesült szavakat intéze hozzájok s végül igy szólt:

— És most barátim! mielőtt elválnánk, ürítsünk poharat a testvériségért!

A poharak összekoczczantak s egy sziv s egy lélekkel kiáltának: éljen!

— Igen, igen, éljen a testvériség! — kiáltott ujra az izmos kovács legény s poharát fenékig ürítve igy folytatá: le a polgársággal! le a gazdagokkal! le az urakkal!

A Lángész fel akart szólalni, de a munkásoknak nem volt több ideje a hallgatásra.

Magokkal sodorták az ajtó felé, hol erőteljes kézszoritásokkal vettek tőle bucsút.

Ő azonban gondolkozva haladott tovább, önmagától kérdezgetve, hogy vajon jól értették-e őt? S a mint igy elmerengve a történteken a külvárosi házat odahagyta, észre sem vette a czipészt, ki tőle alig pár lépésnyire különös arczczal nézte ezt a kissé feltünő tömeges jelenetet.

Hazatérve a czipész elbeszélte a feleségének, hogy mit látott.

— Igen is messze mentünk evvel az ékesszólóval, — mondá az asszony, — meglásd nem lesz jó vége. Ha ökigyelme az alsóbb osztályokat látogatja, akkor semmi esetre sem nékünk való. S nem vetted-e észre, hogy az urak sem akarják megismerni, mikor előttük elmegyen — mi is ugy teszünk. Ki tudja mit forral avval a hitvány söpredék néppel. Az afféle alattomos egyetértés mindig gyanus — nem hiszed? — no meglásd, még romlásunkat eszközli — egy szó mint száz, itt az ideje, hogy az utat kiadjuk neki s ide jöni többé ne engedjük! . . .

Ez nap estve a Lángész egészen más arczokat talált a boltban, és csakhamar értésére adták, hogy jelenléte kellemetlen.

Könnyen megvigasztalta magát azonban blouseos barátjaival, kik iránta valóságos kegyelettel viseltettek. Elhatározta, hogy őket tanitani fogja, s az oly phrasisoknak minőket a kovács a minap oly naivul kiszalasztott, határozottan ellentmondott. A kovács ugyan egy párszor rámorgott, hogy *hizelgő* és *komédiás*, de társai elhallgattaták, mert a ki egyszer a Lángész szemei közé tekintett, az láthatta, hogy ő minden gyanun felyül áll s az égi fény, mely arczáról sugárzott, néki legyőzhetetlen tekintélyt biztositott. Ezalatt a Lángész legujabb eljárásának és társaságának hire a városon szétfutamodott. Legfelsőbb helyen nyughatatlankodni kezdettek, s ki őt legelőször ünnepélyesen meghivta volt, kötelességének hitte a dolgot, ha lehet barátságosan, eligazítani; de a kérdés az volt, hogy miként szabadulhatnának e lázitótól, kinek, a mint látszott, feltett szándéka volt a társadalmat végveszélybe dönteni?!

Szerencsére azonban, hogy e veszélyes szövetkezést megsemmisitsék, nem volt szükség keményebb eszközökhöz folyamodni.

Volt a városban egy szegény szerencsétlen, ki ajtóról ajtóra járva koldulta napi kenyerét. Rest, részeges, durva és bizonyára semmire se alkalmas, ugy tudom régibb időben még fenyitő törvényszékkel is volt baja, s több efféle tulajdoniról nagyon ismeretes volt.

V.

Egy este a Lángész, a mint csalódásairól gondolkozva haza felé ballag, összeütközik ezzel a szegény emberrel, ki az napon át keresett nehány garasán pálinkát vett és megrészegedett s a falakat döngetve s durva hangján szemtelen énekeket dalolva tántorgott elő és hátra. Az összeütközés a szerencsétlent egy halom szemétre teritette, ő azonban ezt nem vette rosz néven s ugy látszék, hogy egész éjre ott akar maradni, mert teljességgel nem szándékozott felkelni; az ég lakója könyörülve nyujtotta kezét s nagy bajjal lábra is állitotta.

— Barátom, nem ütötte meg magát valahol? kérdé jósággal.

— Ime, van a világon valaki, ki engem barátjának nevez — gagyogta a részeg — vajon ki lehet ez?

Menni akart, de az esés egészen elkábitotta és ha Lángész nem tartja fel, bizonynyal elesik; a Lángész gondolkozott, hogy már most mit tegyen e nyomorulttal? Jó szive hajlamának engedve elhatározta, hogy haza viszi, s nem gondolva arra, mit az emberek mondani fognak, karon fogta és vitte a városon keresztül. Nem érdekelte az emberek csodálkozó nézése és bámulása, sőt inkább azon gondolkozott, hogy utközben egy pár eszmét ültessen ez alacsony állásu ember lelkébe, kitől mindenki elfordult, kit talán soha senki se részesitett a tanácsadás és nevelés áldásaiban; de minden igyekezete haszontalan volt, mert a szerencsétlen részeg oly állapotban volt, hogy egyetlen értelmes szót sem értett meg.

Legfeljebb annyit sejtett, hogy ez az idegen ur jó indulattal van iránta és mikor nyomorult lakához értek, megköszönte a hogy tudta, kezét gépileg nyujtva szeretetreméltó vezetőjének. Ő is barátságosan szoritotta meg a koldus kezét s igy felelt:

— A viszontlátásig!.

Épen e pillanatban érkezett melléjök az a munkás, ki Lángészt a blouseosok közé vezette volt s szerfelett méltatlankodva ingerülten szólt:

— Ugyan pajtás, hol a fejed, hogy egy ilyen nyomorulttal barátságot kötsz és társalkodol!

— Hányszor nem mondtam, hogy minden ember barátom!

— Hiszen beszédnek szép is az, de én, mondhatom, nem fogok barátkozni az efféle gazneppel.

— Igen helyesen, kedves barátom — ha az ember nem érez magában elegendő erőt s fél a rosz példától, akkor igen okosan teszi, ha az ily részeges korhelyek társaságát kerüli.

— Mit mond ön? kiáltott haraggal a munkás — ön gyanusit? ön azt hiszi, hogy én félek együtt lenni a tolvajokkal? Nem ugy uram, nem; én nem akarok tudni semmit e gaz népről, mert én másnemű vagyok, megvetem őket, mert nem hozzám valók és én jobb vagyok mint ők.

— És a testvériség! és az egyenlőség!? szólt fájdalmas hangon Lángész, könyező tekintetet vetve a dühöngőre.

— Az most nem tartozik ide. Tartsa meg mindenki a maga rangját. És ha ön ezt a gazembert látogatja, nem fogja ugyan senki gátolni, hanem akkor a barátságnak vége s velünk ne legyen semmi köze.

— Én megvallom, önöket sokra becsülöm, de az igazságot még önöknél is többre. Soha se hagynék el egy embert azért, hogy a másiknak kedvét keressem.

— Jó tehát — ez meg van mondva érthetően, de vigyázzon, hogy többé meg ne lássam társaságunkban.

A munkás gyorsan távozott, mintha félne, hogy önmagát bepiszkolja, ha tovább marad egy olyannal, ki annak a semmire való gazembernek kezet adott.

— Ez is, mint a többiek! szólt a Lángész sohajtva. Fájt a gondolat, hogy ezeket is el kell hagynia; vonzódott szive e nemes természetü, szabad gondolkozásu, s egyszerü lelkü emberekhez, kikről azt hivé, hogy ugy tesznek a mint beszélnek; oh de nem érthették meg öt!

Már az egész városban nem volt más, kinek beszélhetett volna, csak a szegény koldus; és még e körülmény sem ijesztette el.

— Ha e szegény embernek használhatok, fáradságom nem lesz egészen elveszve! gondolá. Végre azonban a koldus észrevette, hogy uj barátjától mindenki elfordul, s akármerre jár, ellenséges tekintetet szórnak feléje. Ekkor önérzete feltámadván, magát szörnyüképen sértve érezte:

— Megismertelek kópé — szólt egy reggel a Lángészhez — tudom már kinek hivnak: te azért járkálsz velem ugy-e, mert veled senki sem indul egyúton, — nagyon csalódol ha azt hiszed, hogy nékem megtisztelő a te társaságod — minélfogva leghelyesebb, ha szemeim elől eltakarodol! . . . . .

S e szavak után hátat forditva, kevélyen tovább ballagott.

Hát a szegény Lángészből mi lett?

A Lángész? megkönyezte az elromlott emberiséget s visszatért a magas egekbe, a honnan jött vala.

Francziából
D. FARKAS és (Garay) P. KÁROLY.

A TÁRSADALOMBÓL.

A halálos büntetés Francziaországban. Nehány nappal ezelőtt Francziaország valamelyik kis városában egy bünöst, törvényes itélet nyomán, kivégeztek. A városka csak háromezer lakosu, de a szomszéd helyekről mintegy 20,000 néző jelent meg a kivégzési ünnepélyre.

Az ilyen kivégzés a legczivilizáltabb népeknél is legnagyobb részvétnek örvend, s olyforma kiváncsisággal tódul a franczia nép e műtételre, mint ha a Porte St. Martin valamelyik látványos darabjának első előadására menne. Az angol sem veti meg az efféle látványt, s már Cromwell constatirozta a londoni nép ez előszeretetét.

Történt ugyanis, hogy egy parlamenti ülés megnyitása alkalmával tömérdek nép üdvözölte Cromwellt. — Az ünnepély után egy hizelgő igy szólt a nagy emberhez: látszik mint szeretik önt, milord; mennyi ember volt a mai ünnepélyen!

— Mit gondol ön — felelt Cromwell — vajon nem lett volna még több ember jelen, ha akasztani vittek volna?

Francziaországban a kivégzés annyira keresett látvány, hogy a közelebbi guillotinirozás alkalmával több czivilizált ur különös kérelemmel fordult a guillotint összerakó ácshoz és a kijelölt hóhérhoz. — E derék urak annyira szomjaztak e látvány után, hogy felkérték az ácsmestert, öltöztetné fel öket munkásoknak, kik az állás körül dolgoznak, mert igy reményök lehet a nagy perczben a hóhérhoz közelebb juthatni; az ácsmester e kérelmet megtagadta; ekkor a dühös dilletansok a hóhérhoz fodultak, késznek nyilatkozván hóhérlegény ruhát ölteni, csak hogy közel juthassanak. — A hóhér megvetéssel utasitotta vissza ez ajánlatot; büszke hóhéri önérzettel mondván: „nem mindenki hóhér a ki akar!“

Hátha még Párist éri az ilyen kivégzés szerencséje. — Ekkor van tolongés, zsibongás, sőt emberhalál, lábtörés és zuzás; — pedig a hatóság mindent elkövetett, hogy a tömeges látogatást a kivégzéstől elforditsa. — A vesztőhely azelőtt közel volt, Páris egyik népes piaczán; eltették messze, hova gyalog kell menni, mert arra omnibusnak hire sincs. — Nem tesz semmit! — A kivégzés napját megelőző estve népvándorlás van e távol eső helyre. — A mama elviszi az egész családot a papával együtt, ki az élelmi szerekkel van megrakva, vállára ültetvén a legkisebb nemzedéket.

A hatóság tudja, hogy a párisi ember nem szeret korán reggel felkelni; a kivégzés órája tehát többnyire hajnalra van téve; — mintha a párisit oly könnyen ki lehetne játszani, ő estve megy a hely szinére, egész éjjel eszik, iszik, tánczol, mulat és a nagy nap reggelét bevárja a nélkül, hogy szemét behunyta volna.

A franczia törvényhozók most azon gondolkodnak, vajon nincs-e rosz hatással az alsó néposztály erkölcsiségére az ilyen nemü ünnepelt halál? — Hány ember van, ki minden áron nagy városban feltünni akar? — Hány rosz ösztönü ember enged szabad tért hajlamainak, midőn látja hogy a legroszabb esetben ilyen zajos és nagyszerü halál vár reá? Némely országok e kérdésekre már megfeleltek s a kivégzés *nyilvánosságát* eltörölték. A bünöst ez országokban négy fal között végzik ki.

Irtóztató, embertelen javitás, mely a törvényes kivégzést *gyilkossághoz* teszi hasonlóvá. Hi-

szen a törvény ez utolsó szigora csak a nyilvánosság által lesz némileg menthető, s a titkos kivégzés visszaviszen a tizek tanácsának idejére, és minden modern fogalommal merőben ellenkezik. Most már Francziaországban is hajlandó nehány *szabadelvű* törvényhozó e titkos kivégzési rendszert ajánlani, bizonyos módositással. Ugyan is némelyek meghivott tanuk előtti kivégzést ajánlanak. A mai kornak nem lesz csekély vivmánya, midőn a czivilizált Francziaországban nem sokára ilyen meghivó jegyeket küldend szét a hatóság: „X ur és neje tisztelettel meghivatik a holnap reggeli kivégzésre. — Öltözék fekete.“

Akkor lenne még ármány, verekedés s tudja isten mi nem, a meghivó jegyekért! Ez lenne még az undok látvány, midőn egész város ostromolja a hatóságot *meghivójegyekért egy kivégzésre*! — Különben a törvényhozók e körülményt belátták s a titkos kivégzés mellett harczolók azt tanácsolják, hogy a tanuk ne mások legyenek, mint a *bűnöst elitélt jury tagjai.* — Ekkor kellemes foglalkozás leend a jury tagé, ki nem csak elitél valakit, hanem egyszersmind nézi a végrehajtást! — Mindebből az tünik ki, hogy ez ujitási tervek mind nem érnek semmit. — Egyetlen okszerü ujitás: a *halálos büntetés eltörlése.*

BOLNAI.

IRODALOM.

A megszabaditott Jeruzsálem. (Torquato Tasso után forditotta Bálinth Gyula. Pest, 1863.) E könyv megjelenése hirének nagyon megörültünk — az olasz költészet ez egyik remekét ki ne ohajtaná birni jó magyar forditásban? — sőt olvasva az előszót nagyon érdekelni kezdett bennünket a forditó egyénisége is. Ő székely, ki, a mint mondja, Csikban látta először a Bessarabiából feljövő napot, Csik-Somlyón ismerkedett meg a muzsákkal s pappá szenteltetve, 1851-ben az addig határőrileg katonáskodó lőfő székely atyafiaiból alakitott sorezredhez neveztetett ki tábori papnak. Távol hazájától örömest foglalkozott irodalmi tanulmányokkal, hogy hazájával foglalkozhassék. „Tizenhét év folyt le és csepegett igy el lassanként — mond a többek közt — nem nyom nélkül, sőt ugy hiszem, ha egy ulisszesi ebet hagytam volna vissza Csikországban, most az se ismerne rám, hát az emberek! Néha el-elgondolkoztam a Visztula partján, hogy vajon nem volnék-e képes azon boldog napok emlékét valamivel állandósitani, mely nem enyésznék ép oly tünékeny módra el, mint a habok? Igy fogtam a „Gerusalemme liberata“ forditásához.“

Azonban tovább olvasva az előszót s magát a forditmányt, örömünk és részvétünk apadozni kezd, noha bizonyos méltánylatot sehogy se lehet megtagadnunk forditónktól. Az olasz költészettel jelenleg nálunk senki se foglalkozik s általában oly ritkán szánja el magát valaki iróink közül egy-egy klasszikai nagyobb mü forditására, hogy ez már magában is méltánylatot érdemel. Másfelől forditónk jó magyarsága és szerencsés kifejezései sem mindennapi tünemények. A müforditói magasb, ugy szólva költői tulajdonok hiányzanak leginkább nála. Innen aztán, hogy forditmánya nem tesz elég költői hatást, s nem képes Tassót zavartalan visszatükrözni. Meglehetősen befolyt erre már maga a külalak is. Forditónk azt mondja, hogy megkisérlette eleinte az eredeti alexandrinusokat visszaadni, de nem sikerült rajtok sem a harczias erőteljességet, sem a gyöngédséget kifejeznie; szerinte a rimfonatos alexandrinusok művészien összeállitva az olaszban igen szépek, de a magyarban csak a szemet gyönyörködtethetik, mint hogy a rimhang, hosszadalmassága miatt, mig párját föltalálja, elenyészik, s ha hozzá a rim még rosz is, teljesen kiállhatlanná válik keresettsége miatt. Ez okokból forditónk a hexametert választotta, még pedig ugy, hogy minden két hexameter sort hol jobban, hol gyöngébben összehangoztatott. Először is nem értjük, hogy Tasso stanzáit (octave rime) miért nevezi a szerző alexandrinusoknak. Azon is csodálkozunk, hogy ez idom iránt oly ellenszenvvel viseltetik s a magyarban megtagad tőle minden hangzatosságot; holott az a leghangzatosbak egyike s már Kisfaludy Károly is szerencsésen megküzdött vele. Im hangzatosságának némi bebizonyitására egy stanza, épen Tasso első énekének harmadik stanzája:

Tudod, hogy a világ mind arra tódul,
Hová Parnassus önti csábjait,
S a költeménynyel füszeres valótul
Rögzött se fél, oly édesen javit.
Igy a beteg gyermek, ha kostolóul
Mézzel kenők a csésze ajkait,
A keserü nedvet csalódva iszsza,
Hogy a csalásban éltét nyerje vissza.

Forditónk rimes vagy assonancziás hexameter soraiban igy hangzik e stanza:

Jól tudod ott lel az emberi sziv legfőbb örömére,
Hol parnassi gyönyör kinálkozik élvezetére;
A hol igazság lágy-szeliden rímekbe simulva,
Szikla-kemény szivekét lágyit s vonz hódolatára.
Mint mikor a gyermek, ha betegség sujtja le testét,
Mézzel megkenetett gyógyszer-poharának a szélét
Izlelvén: keserü tartalmát vágygyal üríti,
S bár csalatott, e csalásból éltét ujra meríti.

E példából is kiérezhetni Tasso forditásában a stanza elsőséget a rimes hexameter felett. A hexameter sorok hosszabbak levén, a forditás többékevésbbé, de okvetlen elnyujtottá válik. A hexameter nem képezvén versszakot, sebes folyamatossága nem képes visszaadni a versszakos stanzák szaggatott folyamatosságát, kivált a stanza két végső sorát, mely mintegy ráfordulva zárja be a gondolatot. Egyébiránt mi nem vagyunk föltétlen hivei az alakhü forditásnak, mi irodalmunkban mintegy az örök igazság tekintélyeig emel-

kedett. Mi azt hiszszük, hogy bizonyos körülmények közt a fordító eldobhatja az eredeti mértékét, ha a költő szellemét inkább kifejezheti oly idomban, mely nemzete nyelvén amazzal analog s mint megszokott nemzeti idom jobban behizelgi magát. Azonban Tasso fordítója rímes hexametereit e szempontból sem igazolhatni s a legkedvezőbb esetben is csak oda mehetne ki ítéletünk, hogy ha már a hexametert választotta, hagyta volna el a rímeket s igyekezett volna több gondot fordítani a sormetszetre, mely fordítmányában sok helyt hiányzik.

E hibáztatás nem zárja ki méltánylatunkat, melyet fennebb kifejezénk, s ohajtjuk: vajha Bálinth Gyula ur ne hagyna föl további munkásságával s lenne köztünk az olasz költészetnek hova-tovább kitünő átültetője! — Érdekesnek tartjuk még megemlíteni, hogy e mű Gizella ausztriai főherczegasszony ő fönsége költségén jelent meg s neki van ajánlva.

Daguerreotyp vagy azon nevezetességek képcsarnoka, kik nem pártolják az irodalmat. (Irta Roboz István. Pest, 1863. Emich). Satyrai mű akart lenni, kár, hogy nem sikerült. Nálunk e téren alig van valami nagyobb mű; költőink a lyra és beszély vert ösvényén haladnak s nincs kedvök olyasmihez, mely nem vált divatos genre-rá. Roboz olvasni nem szerető urainkat és hölgyeinket kivánta kigúnyolni. Jó tárgy satyrára, azonban már kiindulási pontja is hibás. Roboz pusztán csak a hazafiság és irodalompártolás szempontjából indul ki, s nagyon csekély sulyt vet a szellemi szükség érzetére, mely legerősb támasza az irodalomnak mindenhol. Ne az irodalompártolást emlegessük, midőn az olvasókról van a szó, hanem a nemzeti miveltség ügyét, mi mind a hazafiuságot, mind a szellemi szükséget egyaránt kifejezi. Roboz tulajdonkép satyrai genreképeket kivánt rajzolni, s a különböző osztályokból oly nőket és férfiakat felmutatni, kik éles ellentétben társadalmi állásukkal vagy nem éreznek semmi szellemi szükséget vagy idegen miveltség mázával kendőzik magokat. Majdnem harminczra megy arczképei száma, azonban épen nem mondhatni valódi arczképeknek. Az egyének nagy részt jól választvák, de a rajz nem művészi. A vonások vagy elmosódottak vagy igen durvák s nincs bennök élet. Sokat árt az egész műnek az is, hogy a szerző nem képes magát átadni a satyrai hangulatnak és sokszor nem tudja az ember satyrát olvas-e vagy valami pathetikus változatokat e themára: pártoljuk az irodalmat!

Kalauz. (Uj heti lap a hazai közmiveltség érdekében, megjelen minden vasárnap. Szerkeszti Riedl Szende. Kiadja Demjén József.) Ez uj lap a nem rég megszünt Kritikai Lapok helyett jelen meg, a régi szerkesztő alatt s a régi dolgozó társak közreműködése mellett. Encyclopaediai lappá változott át, de helyt adva kritikai czikkeknek is. A mennyiben a kezünk alatti első számból ítélhetni, sokkal változatosb, mint a Kritikai Lapok, mely utolsó évnegyedben alig volt szerkesztve s a minek igen örvendünk sokkal jobb magyarsággal is van irva. Leggyöngébb most is aesthetikai része. Ez első számban a „Regényirodalom legujabb irányai“ czimü czikkecske Virkler Endrétől, a külföldi regényirodalom főbb irányait akarná ismertetni; a magyar regényirodalomról hallgat s a mint végszavaiból látszik, még csak tájékozni sem tudja magát benne. Csodálkozunk, hogy annyi forrás bövében a külföldi regényirodalomról csak oly régi közhelyeket ismétel, melyek a mi irodalmunkban is már sokszor jobban el voltak mondva. Nagyon örvendenénk, ha Riedl lapja megtalálná már valahára igazi körét és formáját s maga a szerkesztő alább hagyna valamit abból a magas hangból, mely programmjait és előczikkeit oly nevetségesekké teszi. Bizony felférne rá egy kis szerénység. Uj lapja első számában is ugy beszél a tudományról és hatalmáról, mintha a magyar közönség erről semmit sem tudna, vagy pedig az ő lapján kivül nem volna más tudományos folyóirat a magyar irodalomban. A magyar irodalomnak egy uj fordulatát emlegeti, melyet ő idézett volna elő; most amaz uj irodalom felé kiván utat törni, melyet egy év előtt már előkészitett vagyis a mint maga nagy önérzettel hirdeti: ha a „Kritikai Lapok“-nak rontani kellett, a „Kalauz“ épiteni akar. Ohajtjuk, hogy a Kalauz többet épitsen, mint a mennyit a Kritikai lapok rontottak, mert — fájdalom, biz ezek nem rontottak semmit. Mi legalább nem emlékszünk, hogy a magyar tudomány és irodalom bármelyik ágában megingatták volna az eddig uralkodott irányokat vagy csak megingatni is törekedtek volna. Nem ismerjük azokat az uj irányokat, melyeknek zászlóját akár nyelvészetünkben, akár történelmünkben, akár aesthetikánkban kitűzték volna. A szerkesztő és dolgozótársai mind csak arról beszéltek, hogy nincs magyar tudományosság, sülyed az irodalom, de sem egyiket, sem másikat nem vették tüzetes és beható birálat alá, s lapjokban nem hogy tudományosb czikkek jelentek volna más tudományos folyóiratokéinál, de sokszor a magyar tudományosság és irodalom szinvonalán sem állottak. A Kritikai Lapok főiránya saját fontosságok és martyrságok kiemelésén kivül leginkább abban állott, hogy változatokat irtak az irodalmi pessimismus themáira. Mi becsülni tudjuk a pessimismust is, sőt szivesen eltürjük a legfitymálóbb hangot is, ha eszmék, irány s beható analysis kiséretében jelen meg. De e nélkül nem becsüljük többre az üres optimismusnál és zajos öndicsőitésnél. S ha a Kritikai Lapoknak valami nagyobb hatása volt, az nem más, mint épen az, hogy compromittálták a kritika hitelét és szigorát, fölbátoriták

az üres optimismust; továbbá, hogy társat kaptak magok mellé, egy más lapot, mely szintén üres pessimismusból dolgozik, de eszmék és irány dolgában épen oly tehetlen, mint elöde. Azonban, midőn Riedl nagy hangu bevezető czikkét megrójuk, örömest megvalljuk, hogy a Kritikai Lapokban volt egy-egy jobb czikk is, hogy a Kalauzhoz reményeket kötünk, reméljük, hogy e nagy buzgalmu nyelvészünk journalistikai működésében uj és jobb korszak fog beállani, csak hogy ezt nem tartjuk, mint ő, egyszersmind a magyar irodalom uj korszakának is.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Féval Pál, kinek regényei mint tudva van, nemhogy gyermekek, hanem még minden felnőtt kezébe sem valók, azon sajátságos gondolatra jött, hogy gyermekek számára irjon elbeszéléseket, még pedig teljesen gyermekek kezébe valókat mind tárgyra, mind irmodorára nézve.

Erdekes az előbeszéde, melyben előadja, hogy támadt ez eszméje.

Szerző kis leánykája nehány könyvet szeretne olvasni azok közül, melyeket apja könyvtartójában lát.

— Apám, én jól viselem magam, adsz ugy-e valami szép történetet olvasnom?

— No's melyiket szeretnéd?

— Az „Ördög naplóját.“

— Az „Ördög naplóját?“ — Az gyermekem nagyon szép könyv, igen jeles ember irta; de Soulié Fridrik, az én jó barátom, édes apád mestere, nem ilyen koru gyermekek számára irta.

— Miért nem, apám?

— A nagy gyermekek, vagy akarom mondani a nagy emberek is szeretik a meséket.

— Hát a „Kék szakállt?“

— Nem — pedig elég szép mese.

— Hát „Páris titkait?“ — Az sem gyermekeknek való?

— Még inkább nem, mint az „Ördög naplója.“ stb.

Elég az, hogy az apa irt egy „Ördög naplójá“t, egy „Ördög fiá“t, egy „Esti szépek“et, s „Párisi titkot“, mely utóbbi legsikerültebb. Megindító és egyszerü történetecske. A gyüjtemény a „Fehér asszony“on végződik.

A gyermekirodalomra nézve valódi nyereségnek mondják e gyüjteményt, melynek czime „Les romans enfantins.“ — Maga az eszme, hogy az éretlen koru gyermekeknek oly czimü regényeket ád, melyeket ezek gyakran hallanak magasztaltatni az éltesebbektől, de nem kezökbe való, jó gondolat volt, — s érdekes, hogy szerző saját művei közül is átdolgozott egyet gyermekek számára. Fölösleges mondani, hogy e gyermek regényeknek tárgya, meséje, iránya merőben más, mint a hasonczimü nagy regényeké.

A Foscariak. (Die Foscari), német regény, irta Guischard Wilhelmina, ugyan az ki a Hunyadiakat (Die Hunyadi), regényhősök képében mutatá be a német közönségnek. Tudva van, hogy a Foscariak esete magában a történetben is tragédiává kerekedik ki. A megadott anyagot a nevezett irónő a történeti hüség mellett sok költői erővel dolgozza föl, s igyekszik minél tökéletesebb formát adni müvének, hogy regénye mintegy kötetlen beszédü eposz legyen. A kigondolást és mügondot dicsérik benne s átalán a legfigyelemreméltóbb német történeti regénynek mondják a közelebbről megjelentek közt. Kiadta Berlinben Hande u. Spener, 1862.

Miss Julia Pardoe angol irónő mult hó végén halt meg, igen éltes korában. Nem szeretett koráról beszélni. Czélzásaiból azt lehetett következtetni, mintha a jelen század elején született volna; de ez esetben már 12—13 éves korában irodalmi neve volt. Sok müvet irt s mivel többnyire mindenik három kötetes, müveiből egy kis könyvtár telnék ki. A „szultán városa“ (The city of the sultán) annak idejében nagy hatást tett; de se ennek, se más müvének nincs oly jeles oldala, mely maradandóvá tenné. Sorsuk az, a mi kölcsön könyvtárak számára irott müveké: — kimennek divatból, mint minden divatczikk.

Az 1862-ben meghalt külföldi költök (dráma és regényirókat ide nem számitva): Montémont Albert franczia költő, s Scott Walter forditója; Rességuier Gyula gróf. D'Espinay marquisné, több versgyüjtemény és regény irója, melyeket csak neve kezdő betüivel adott ki. Mazuy, marseilli csizmadia, kinek versei népszerüek voltak s hirlapokban mutatványkép adattak ki. Maga erején képezte ki magát. Nagy szegénységre jutván, fölakasztotta magát 49 éves korában. Birnie Sándor, tehetséges költő Edinburgban, — meghalt éhen. Kiew Eduard, finn dalköltő. — Uhland Lajos; Koerner Jusztin; Báró Sedlitz. Mindhárom nevezetes költő Ausztriában. Koerner megvakult volt. *Wisez* stiriai költő. Drezdában *Zenon*, tehetséges fiatal költő, az Elbébe fült, Inkermann, a maestrichti vasut vonal felügyelője, — Sternau álnév alatt szép költeményeket adott ki. Wezyk, lengyel költő, a függetlenségi háboru egykori katonája; meghalt Krakóban. Hollandiában Lublinck Weddik, az amsterdami protestans consistorium elnöke, vallásos költemények s Luther életének irója. Wilnában Kondratowickz Lajos (Syrokomla László) hires lengyel költő, kiről lapunk bővebb ismertetést is adott.

VEGYES.

— E hó 11-kén az akadémia rendes heti lésében Hunfalvy János olvasta *Kalkbrenner* Károly ily czimü értekezését: Adalékok Szepes várnegye ismertetéséhez. A nagy gonddal, bő ismerettel, sok utánjárással készült helyirat igen szemléletes rajzát nyujtja Szepes megye kivált természeti állapotainak, de egyébre is kiterjed, különösen itt-ott nagyon érdekes tájleirásokat és ethnographiai adatokat közöl. A második felolvasás *Ráth* Károlyé vala, ki folytatá régebben megkezdett értekezését a *török-magyar* viszonyokról, historiánknak ez eddig homályban hagyott részéről, mely felé mostanában kiváló figyelemmel fordulnak történetünk nyomozói. Ráth mai felolvasásában a nagyobb közönségre nézve is igen érdekes dolgok vannak; különösen a *párviadalok* czimü szakasz, melyben hiteles adatok és idézetek nyomán egészen tisztára deriti, milyenek voltak, s hogy mentek véghez magyar és török részről ama, béke idején is gyakori, személyes kihivások és párbajok, melyek egész lovagias czeremóniával s többnyire életre-halálra történtek. Szintén oklevelek nyomán kétségkivül megállapitá értekezőnk a *pribék* szó jelentését, mely nem egyéb, mint a törökhöz átszökött magyar renegát, ki ottan vagy mint köz rabló, vagy mint tolmács, vagy, ha irástudó vala, mint a török parancsnokok *magyar* iródeákja szerepelt. — Végrül a titoknok a nyelvtani bizottság részéről olvasott egy javaslatot, mely a *Fekésházy* alapitványból évenkint némely tanodákban kiosztandó jutalomkönyvek sorozatát állapitja meg, hogy a m. k. helytartó tanácsnak válaszúl felküldessék; de e czimsort az ülés nem találván kielégitőnek, a többi osztályok bizottságait is felszólitá, hogy illető szakjokból czélszerübb könyveket ajánljanak. A jutalomkép kiosztandó könyvekre a mondott alapitvány, mely a kir. helyt. tanács rendelkezése alatt áll, évenkint 400 ftot szab.

— Megjelent „A magyar nép lapja“, már két számon át. Valamelyik lap a fametszetei ellen tesz kifogást. Mi ugy vélekedünk, ily fametszetekkel beéri a *magyar* (tulajdonképeni) *nép* még most: csak tartalma legyen folyvást a nép felfogásához, szükségeihez mért és tanulságos. A megjelent két számra nincs panasz e részben. Szerkesztője *Batizfalvi* István; ára négy hóra csak 1 f. 40 kr.

— Ő cs. k. Felsége május 10-éről a nemzeti szinház ügyében ily tartalmú legkegyelmesebb rendelvényt bocsátott a cancellár ő excjához: A nevezett nemzeti intézetnek 32,572 ft 23 kr. tartozása kifizetendő; berendezés s felszerelésekre 20,000 frt. egyszer mindenkorra; végül esztendőnkint 60,000 ft. segélyezési összeg. Ebből 10,000 ft a conservatoriumra forditandó. Igy a n. szinház többet tehet mint eddig.

— A Szathmárt állitandó Kölcsey-emlékre ezideig 900 ft. gyült össze.

— A „Matica Srbska“ nevü szerb irodalmi társulat a k. helytartó tanács engedelmével Pestről Ujvidékre költözik.

— A lapunkba is átvett közlemény a *Hopkins*-féle légkőrül mindenfelé czáfolatokra talál, magyar tudósaink között is. Immár Brassai képtelenségnek bizonyitá az egészet; jövő hétfőn pedig *Szabó* József fog olvasni róla az akadémiában.

— A müegylet az 1863-ki társulati évre Madarász Győzőnek „Zrinyi Ilona Munkács várában“ czimü olajfestvényét vette meg mülapul 1500 ftért. Kőre rajzolta Charpentier Párisban. A nemzeti muzeumot pedig szintén a müegylet Orlai Petrich Soma „Zách Felicián“ czimü olajfestvényével ajándékozta meg, ez idén. Ez már a 8-ik ajándékmü az egylettől nemzeti intézetünk részére. Ily módon a történeti festés is nyer valami lendületet.

— Ormós Zsigmond által a Koszorúban is közlött czikksorozat: „Gróf Széchenyi István emléke milyen legyen?“ most, utóbeszéddel megtoldva, önálló röpiratban is megjelent Pfeifernél. Ára 50 kr.

— A „Gombostü Naptár,“ Bulyovszky és Rózsaági szerkesztése alatt, 1864-re is meg fog jelenni.

— A magyar orvosok és természetvizsgálók idei nagy gyülése, fensőbb helyről már jóváhagyva, f. évi sept. 19–21 fog tartatni.

— A pesti ref. gymnasiumi ifjuság a héten szerdán kedélyes májusi vigalmat tartott a budai hegyekben a „szép juhásznénál,“ hova a tanárokon kivül némely irodalmi egyének is hivatalosak voltak. A derék ifjak talpraesett pohárköszöntéssel üdvözlék igazgatójokat Gönczi Pált, a superintendenst és többeket a jelen volt vendégek közül.

— Csokonai *Lillájának* (Vajda Juliának), ki maga már régebben elhalt, folyó hó elején temették el utolsó férjét *Végh Mihály* főesperestet, s hetényi lelkészt, 85 éves korában.

— Horváth Mihály „Magyarország történelme“ uj átdolgozásának ötödik kötete megjelent Heckenastnál. Tartalma a III-ik Károly trónraléptétől II. József haláláig terjedő korszak. Történetirodalmunk egyik kitünő képviselőjének ez ujabb művét ajánljuk olvasóink figyelmébe.

— A Kolozsvárt megjelenő és Kriza János s Nagy Lajos által szerkesztett „Keresztyén magvető“ második kötete a napokban hagyta el a sajtót. A mint a „Korunk“-ból látjuk, II. János király arczképével van diszitve; e király életrajzát is közli a Magvető mintegy nyolcz iven, Jakab Elektől. Mint halljuk, Jakab még több, eddig nem ismert adatot is felhasznált.

UJ KÖNYVEK. *)

A MAGYAR KORONA ORSZÁGAINAK RÖVID FÖLDRAJZA. Népiskolák s átalában elemi osztályok használatára irta *F. Szabó* Sámuel tanár. Ára (térképpel) 70 kr. Második javitott kiadás. 8r. 56 l. (Marosvásárhely, a főtanoda betüivel.)

A VÉRPAD TITKAI. Emlékiratai a hét nemzedéken keresztül Párisban hóhéroskodott *Sanson* családnak. V. füzet. Pest (Lauffer és Stolp). 8r. II. k. 39—1021. Ára 30 kr.

HARMADIK NAPOLEON URALKODÁSA. Az eredeti kiadás után forditva. Harmadik füzet. Debreczen (Telegdi). N8r. 193—288 l. Ára 80 kr.

RÉGI ÉS UJ BÉLYEGTÖRVÉNY népszerü, és példákkal felvilágositott magyarázata. Irta *Takács István*. Pest (Grill). 8r. 108 l. Ára 80 kr.

KULCS OLLENDORF H. G. UJ RENDSZERÉHEZ, mely szerint egy nyelvet hat hónap alatt irni és beszélni megtanulhatni. A franczia nyelv tanulásához alkalmazva. Magán és nyilvános tanitásra átdolgozták *Salamin testvérek*. Pest (Lauffer és Stolp). 8r. 224 l. Ára kötve 80 kr.

TÖRTÉNETI ELBESZÉLÉSEK az ifjuság számára. Irta *Bocskai Papp Lajos*. III. füzet. Debreczen (Telegdi). 8r. 93 l. Ára 30 kr.

Az első magyar KARLSBADI TANÁCSADÓ. Különös tekintettel vagyontalanabb hazámfiaira. Irta *Horner István*. Pest (Lauffer és Stolp). 8r. 36 l. Ára 40 kr.

Az 1850. évi február 9. s augustus 2. régi és az 186?. évi deczember 13. UJ BÉLYEGTÖRVÉNYEK betü rendben. Kiadta *Kassay Adolf*. Pozsony (Harms). 12r. 69 l. Ára 25 kr.

KÖZNAPI IMÁK, négy hétre, templomi használatul. Irta *Filep Mihály*. Miskolcz (Fraenkel). N8r. 118 l. Ára kötve 2 ft.

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a m. tudományos akadémia nyelvosztályának bizottsága. Szerkeszti *Hunfalvy Pál*. II. kötet 1. füzet. Pest (Eggenberger). N8r. 1—160 l. A teljes kötet ára 3 ft.

EMLÉKBESZÉD FALLMERAYER JAKAB FÜLÖP m. akad. külső levelező tag felett. A m. tudom. akadémia XXI. ünnepélyes közülésében. Januárius XVII. DCCCLXIII. Tartotta *Trefort Ágoston*. (A m. tud. akad. évkönyvei. X. köt. VII. darab. Pest (Eggenberger). Xr. 10 l. Ára 20 kr.

DALOK. *Heine* után forditotta *ifj. Balogh Gyula*. Pest (Gyurian nyomd). 12r. 61 l. Ára 60 kr.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

KÜLFÖLDIEK.

LA SOEUR AINÉE. par *Marc Bayeux* Paris (Hetzl). 8r. 364 l. Ára 3 frank.

L'ANGLETERRE et la vie anglaise par *Alphonse Esquiros*. Série I—III. Paris (Hetzel). 8r. Ára 9 frank.

Emile Colombey. L'ESPRIT LES VOLEURS suivi d'un dictionnaire d'Argot. Paris (Hetzel). 8r. 353 l. Ára 3 frank.

UN DRAME EN PROVINCE. — La statue d'Apollon. Par *Claude Vignon*. Paris (Hetzel). 8r. 312 l. Ára 3 frank.

LES FEMMES SENSIBLES. Par *Paul Deltuf*. Paris. (Hetzel). 8r. 328 l. Ára 3 frank.

BARRINGTON. By *Charles Lever*. In two volumes. Leipzig (Tauchnitz). N12r. 328 és 312 l. Ára 1 tallér.

THE EARL'S CHOICE, and other poems. By *Sir W. á Beckett*. London. 12r. Ára 5 sill.

THE GREEK CHRISTIAN POETS and the english poets. By *Elizabeth Barrett Browning*. London. 12r. 216 l. Ára 5 sill.

LOVE AND MAMMON, and other poems. By *Fanny Susan Wyvill*. London. 12r. Ára 5 sill.

DRAMATISCHE DICHTUNGEN von *Ludvig Uhland*. Dritter Abdruck. Stuttgart (Cotta) 8r. 372 l. Ára 1 tallér 16 ezüstg.

STUDIEN UND ERLEBNISSE eines reisenden Prinzen. Aus dem Arabischen des *Fer Fir Fep Isulju*. 3 Bände. Leipzig (Kollmann). 8r. Ára 5 tallér.

DER GRÜNE PELZ. Roman von *Philipp Galen*. 4 Bände. Leipzig (Kollmann). 8r. Ára 6 tallér.

DIE IDEE DES SCHÖNEN in ihrer Entwickelung bei den Alten bis unsere Tage. Vorträge an die Künstler von *A. Kuhn*. Berlin (Warnsdorff). 8r. Ára ½ tallér.

NYILT LEVELEZÉS.

Váczra. A Koszorú jan—márcz. folyama *teljesen* már nem kapható, mert az *1-sö szám* egészen elfogyott. A többi számokból még van.

TARTALOM.

Zrinyi a költő. *Salamon F.* — A „Niebelung-énekből." Tizennegyedik kaland. Hogy veszekedtek a királynék. *Szász K.* — Milyenek a nők? *Jókai M.* — Légy üdvöz szép emlékezet. *Komócsy J.* — A Fegyencz. *Jósika J.* — Az egyenlőség. Franczióból *D. Farkas és P. Károly.* — A társadalomból. *Bolnai.* — Irodalom — Külföldi szemle. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁJUS 24. 1863. 21. SZÁM.

SZÉKELY NÉPKÖLTEMÉNYEK.

Azok után, — miket Arany „naiv eposzunkról“ s Merényi népmeséit ismertetve az „eredeti népmesékről“ a Figyelő mindkét évi folyamának legelején elmondott; s később Gyulai ugyancsak a Figyelő II. julius—augustusi számaiban „Két ó-székely ballada“ ismertetése alkalmával, a nép- és műköltészet viszonyáról fejtegetett, — felesleges az alább következő költemény-sorozathoz bevezetést irnom; mely alig lehet egyéb, mint ugyanazon eszmék ismétlése. S ha mégis teszem, oka az: mert nemzeti költészetünk fejlését világirodalmi s — ezzel összefüggésben politikai állásunk legerősb támaszának tartom; s többször, több oldalról forgatva a tárgyat: többek figyelmét vonja magára.

A török küzdelem — és a hitújitást követő mozgalmak — lejárta után, költészetünk, sülyedt helyzetéből, fokozatosan emelkedett jelen állására. Megkisértettük előbb a klasszikai irók utánzását és az uj modorú külföldi példák követését, mig azon meggyőződésre jutottunk, hogy műköltészetünk csak ugy lehet életerős, csak ugy hozhat nagyobbszerűt létre, ha nemzeti alapon áll; ha népköltészetünkből szí éltető nedvet.

Azonban a népköltészet maradványai, a közmüvelődés, nyomtatott művek gyors terjedése miatt, naponkint fogyván: a még meglevőt mentül hamarább biztositanunk kellett. Alig 25 - 30 éve, hogy a gyüjtések tüzetesen megkezdődtek, 1843 óta a Kisfaludy-társaság vezető befolyása alatt. E társaság a szerkesztéssel Erdélyi Jánost bizván meg, irodalmunk ez uton három kötet „Népdalok és mondák“-kal (1846—48) s egy kötet „Magyar közmondások“-kal (2-ik kiadás 1862) gazdagult. Ide sorozható Heckenast képes vállalata, melyben — ugyancsak Erdélyi szerkesztése mellett — egy kisebb kötet népmese (1855) és egy kötet válogatott népdal (1857) jelent meg, részben uj tartalommal. Gaal György három kötet, régebben gyült, népmeséjét 1857—59-ben Kazinczy Gábor és Toldy Ferencz adták ki; ezt követte 1861-ben Merényi László két kötet „Eredeti népmesé“-je; 1862-ben ugyancsak Merényitől két kötet „Sajóvölgyi népmesék“ és Arany Lászlótól egy kötet mese. Legujabb e téren Kriza „Székely vadrózsáinak“ első kötete. Nem mellőzhetem Gyulai népköltészeti „Adalékát“ sem 1860-ból (Budapesti Szemle 9-ik kötet), mely 14 becses, többnyire elbeszélő költeményt tartalmaz. — E sorozat a forradalmat követő szomorú évek nélkül alkalmasint gazdagabb lenne.

Petőfi kora letünte után az ujabb népies irány erőteljes vezetését, satnya sarjainak nyesegetését, napi irodalmunkban — harmadfél évvel ezelőtt — a jelenleg Koszorúvá népszerűsitett „Szépirodalmi Figyelő“ ragadta kezébe; és e lap mindjárt legelső czikkében szomorú dolgokat mond el: „A mi eposzi korunk ugy szólva nyom nélkül elenyészett, ... mythologiánk, mon-

davilágunk elveszett; csak egy-egy rideg történeti monda hullong töredékben, zilált prózában; rajta a műalkatnak semmi nyoma: mintha a népet nem érdeklené azon nemzet sorsa, mely őt századokon keresztül dolog gyanánt tekintette." Kétséges, vajon „fogunk-e mi a nemzeti elbeszélő-költészet terén, az alap hiánya miatt, valami jóravalót hozni létre?" Kissé tulozva, élesen van elmondva, a lankadtak élesztésére; a zsibbadás oszlatására; a szunnyadók ébresztésére.

Hátha a gondviselés Mátyás könyvtárának sztambuli romjai közt tartogatott fen valamit számunkra? Addig is ne meritsünk-e némi vigasztalást azon apróbb énekekből, melyek, mint széttöredezett tükördarabok, a századok barázdái alól — kivált a legközelebbi időkben nagyobb számmal kerültek felszinre; s melyek igy töredékesen is költészetünk legbecsesb ékszerei!

Alföldünk — hol a magyarság zöme lakik — földirati alkatánál fogva, leginkább ki volt téve a harczok dulásainak s ezért legtöbbet veszthetett ugy anyagi, mint szellemi kincseiből; továbbá a sik tér, a helységek lakóinak érintkezését könnyitve, a népet s annak hagyományait egyöntetűebbekké tette. A magyar felföldet és dunántult, e földre telepedésünk óta, idegen elemek környezték és járták keresztülkasúl.

Egyedül a székely föld az, tiszta magyarlakta vidékeink közül, melynek rejtett völgyei felett a századok ugy vonulhattak el, hogy az őssajátságokat kevésbbé érintsék. Svájczban, Tirolban s más hegyvölgyes tájakon is gyakori eset, hogy a szomszéd völgyek lakói nyelv-, szokás-, jellem-, miveltségre nézve rendkivül különböznek egymástól. Az állatok földirati elterjedése nagyobb mérvben, mint természeti törvényt, mutatja: mily áttörhetlen válaszfalat von némely hegyláncz a lábainál elterülő vidékek faunája közt; a hegysor déli lankásain élő fajok némelyike az éjszaki oldalon soha sem fordul elő.

Ehhez járult a székely nép öszvegének alkotmányos szerkezete, mely minden tagjának ősidők óta egyenlő polgári szabadságot biztositott, s az idegen népfajok közti elszigeteltség; mindkettő nagy hatással kellett hogy legyen a nemzeti érzelem ébrentartására. — Végre az irodalmi mozgalmak központjától távol esvén, a népelmeterményei tisztábban megmaradhattak. Ezért találjuk itt a történelmi mondákat, balladákat nagyobb számmal, duzzadtabb életerőben, mint hazánk bármely más magyar vidékén.

Kriza gyüjteményét csak felületesen lapozva is át, lehetetlen hogy fel ne tünjék az egésznek átalános jelleme: az elmeél; talpraesett rövidség; alkotásban nagyobb tökély, mintsem azt az Erdélyiféle gyüjteményekben leljük. A közös székely népjellem tükrözik bennök, ugy mikép azt mi ismerjük, kik hozzá tartozunk, benne élünk.

Alulirtt 1859 őszén hivta föl a marosvásárhelyi főtanoda ifjuságának figyelmét népköltészetünk maradványaira; azóta a gyüjtés — bár kezdetben lassan — folyton foly, s kivált a jelen évben örvendetes lendületet nyert. Sok van közte, a mi Kriza vagy Erdélyi gyüjteményében megjelent s varians is van elég. Azon töredékek közül, melyek főleg az elbeszélő-költészet körébe tartoznak s melyeken az ős epikai zamat, erő érzik, vannak válogatva e „népköltemények."

Midőn a nemzetiségi eszme felbolygatta a társadalmat s lázban tartja a velünk — köztünk élő népfajokat is, okvetlen győznie kell költészetünkben a nemzeti szellemnek a betolakodott idegen felett. Prózánkat illetőleg is: a sok nyakatekert uj szót, idegen izü kifejezést, szófüzést, mondatrendezést tüzzel-vassal ki kell irtanunk; a közvélemény elég érthetően nyilatkozik e részben: legnépszerűbb prózairónk, — Jókainak irmodorát népmeséink képzelemgazdag, egyszerű, kedélyes nyelve teszi oly vonzóvá, közkedvességüvé. — Műköltészetünk, prózánk emelkedése; az európai mivelt népek közt elfoglalandó állásunk, fenmaradásunk: a nyelv, a nemzeti jellem megőrzésétől, fejtésétől függ; mind ennek alapja pedig, a magyar nemzet közös szellemi kincseinek öszvege: *népköltе-*

nényeink. Mentsük meg az árból, a mi még megmenthető! Most egy pár mutatvány :

I. Nemes Sári.

Nemes Istán szép leánya
Kirepült a sír szájára;
Édes anyja ugy siratja:
Hogy az eget hasogatja.

„Édes anyám azon kérem,
Ne sirasson többé engem!
Ha nincs házba' szép leánya,
Kertjébe' van szép virága.

Nyissa ki a kert kapuját,
Hogy lássák a szép virágát,
Leánya keze munkáját.

Rózsa-koszorút kötöttem,
Sárga hajamra feltettem:
Zöld ösvenyeken sétálok,
Rozmarint-szálat gyomlálok.

— Egyedül nyugszom
Temető siromban,
Mégis emlegetnek
Engem a faluban,
Hogy megütött engem
A villám szikrája! —

Olyan fellegek támadtak,
Hogy engem elboritottak." ...
Nemes Istán nyisd kapudat:
Halva hozzák szép lányodat.

Zúg a harang, megzúditják;
Nemes Sárit nyútóztatják.
Édes anyja úgy siratja:
Hogy az eget hasogatja.

E költeménynek kitünő érdeket kölcsönöz az, hogy közvetlen tapasztalaton alapuló felvilágositást nyujt a népballadák keletkezése és szerves fejlése módjáról. Nagy-Ernyében, 1860 nyarán aratáskor, nagy vihar keletkezvén, a „villám szikrája" a mezőn szétszórtan megvonult munkások közé csapott s a falu legszebb leányát, Nemes Sárit, találta; vele összefogózva álló társnője sértetlenül maradt. Pár hét mulva már közszájon forgott róla a dal, de sokkal tökélytelenebb alakban mint az itt bemutatott; a nép — s főleg egy nem rég elhalt idős hajadon — műérzéke addig simított, változtatott rajta a *fonóban*, mig egészszé kerekité.

Kezdetén négy versszak egy megható költői kép: a leány a sír száján ülve vigasztalja kétségbeesett anyját, bucsúzik tőle. A leányos házak ablakában, kertjében sok virág szokott lenni s azokat a leány ápolja. Mily gyöngéd vonatkozás! midőn az anya jár-kel az üres házban, kezébe akad egy-egy darab gyermeke holmijéből s zokog fölötte „ez a ruhácskája, ez a csizmácskája;" aztán a kertbe lép s ott „kezemunkáját" a mulékony, rövidéletü virágokat látja; a szomszédok is jőnekmennek, részvevőleg beszólnak, emlegetik s a virágokat látva mondogatják: „ezt is a lelkem ültette." A virágokról mily természetes az átmenet, hogy ő rózsakoszorút tett fejére (a sír mennyasszonya lett) s a mennyei kertben „zöld ösvényeken sétál és rozmarint-szálat gyomlál;" ott is kertészkedik, ápolja a virágokat, de e virág: rozmarin, népdalainkban gyakran a bánat, gyász jelképe; ma is koporsókra szokták tenni, sírokra ültetik. — Az 5-ik versszakban, átmenetül a valóra, a mérték változik (énekléskor a dallam is); és itt hat rövid, erőteljes sorban benne van az egész rideg, megrázó valóság. — A 6-ik versszak két első sorával végződik a leány bucsúja: a nehéz, sötét fellegek földig értek, „engem elboritottak" s magokkal vittek az égbe!.. A dalt az esemény legszivrázóbb része fejezi be, midőn a halott a szülői házhoz érkezik s ott „édes anyja ugy siratja, hogy az eget hasogatja."

A 3-ik versszak hiányzó sorát a rím egysége pótolja. A 4-ik versszakban a sormetszet eltérő, de mind a négy sorban egyező s rhythmusa igen szép: a sorok elején a rózsa és rozmarin, sárga és zöld,— végén: kötöttem, feltettem,.. sétálok, gyomlálok, — felelnek egymásnak. Az 5-ikben sajátszerű lüktetés érzik; mintha eposztöredék lenne, mely itt csak alkalmilag van közbeszőve.

II. Bándi urfi.

Hallottátok hirét
Híres Barassónak?

Abban csináltattak
Étető tömlöczet;
S abban fogva vagyon
Mezőbándi urfi.

Mezőbándi urfi
Egyszer ezt felelé:
„Hogyha volna nékem
Egy iródiákom
S egy bizott emberem:
Iródiákommal
Levelet iratnék,
S bizott emberemtől
Levelem küldeném.“

Hát azonban dobban
Az ő édes anyja:
„Anyám, anyám, anyám!
Lelkem édes anyám!
Milyen álmot láték
Az éjjel álmomba:
Két sing veres sinor
Az én nyakam körül;
S két fekete holló
Az én fejem felett?!“
‚Űsse guta fiam!
Azt a te álmodat:
Két sing veres sinor —
A te piros véred;
S két fekete holló —
A te két hengéred.‘
„Anyám, anyám, anyám!
Mikor engem szültél,
Szültél volna követ;
S mikor feresztettél
Gyenge meleg vizbe,
Feresztettél volna
Forró-buzgó vizbe;
S mikor takargattál
Gyenge, gyolcs ruhába,
Takargattál volna
Forró parázsába!“ . . . .

Compositio tekintetében egyike legremekebb balladáinknak. Oly könnyen, természetszerüleg foly, hogy csaknem egyszeri hallásra megtartható; mondhatni: egyetlen felesleges szó sincs benne. Minden hoszadalmas torokköszörülés, a muzsák segítségül hivása, az érzelmek felizgatása és sallangos leirások nélkül középen markolja a dolgot.

Mintha félbenszakadt beszélgetés folyna előttünk, midőn a fogoly urfi merengéséből magához tér s ezt *feleli:*

„Hogyha volna nékem egy iródiákom
S egy bizott emberem,.. levelem küldeném!“

Roszat álmodott; tépelődik rajta; nem tudja, vagy *nem akarja* megfejteni; levélben szeretné tudatni anyjával. De im léptek zaja hallszik:

„Hát azonban *dobban,* az ő édesanyja,“

ki álmát igy fejti meg:

„Két sing veres sinor: a te piros véred;
S két fekete holló: a te két *hengéred.*“ (?)

A kifejezés erejének emelésére, a gyönyörű rhythmus mellé, a rím is segitségül érkezik. A fiu megátkozza születését és öntudatlan gyermekkorát!...

Önkénytelenül érezzük a költemény szépségét, kerekdedségét. S mily mesterileg van elburkolva a sarkszó, melyen az egész ballada értelme megfordul; Tiszamentén nőtt ember alig találna rá. A „Vadrózsák“ 498-ik lapján, a tájszavak közt: *étő* vagy *étető* = méreg; e szó adja kezünkbe a kulcsot:

A bándi urfi méregkeverő; ugy látszik anyja ösztönzésére megétetett valakit; erre mutat az átok, melylyel önmagát, de egyszersmind az anyát is sujtja. Feltámad benne a belső biró; éjjel sincs nyugodalma; álma is gyötri, álma is kinozza; azt látja álmában, mit ébren forgat elméjében: a gyalázatot, büntetést!

Nem „sápad el a nap;“ nincs leirva szegről-végre a gyászpiacz, a bakó stb., hogy minden hajunkszála borzolódjék belé s mégis a költői elégtétel valódi, a hatás teljes. Sem több, sem kevesebb nincs benne, mint a mennyi kell!

E ballada régisége mellett tanuskodik a rímhiányon kivül az is, hogy sok benne az ismétlés, közhely, melyek más népköltényeinkben is használvák: Népdalok és mondák I, 401. „Hallottad-e hirét Székesfehérvárnak,“ A Csángó dalok közt I. 420.

„Ha nekem isz volna egy iródiákom,
Iródiákomval levelet iratnék.
Bizott emberemtől bátyámhoz küldeném,
. . . . . .
Irom levelemet nagy sötét tömleczbe.“

Hasonlitsd Vadrózsák 5.

„Egy iródiákom mé' nincsen énneköm?
Egy iródiákom, egy bizott emböröm,
. . . . . .
Iródiákommal levelem iratnám.
Biztos embörömtől útra bocsátanám.“

Vadrózsák. 381. első sora:

„Apám, apám, apám, lelkem édes apám.“

Ugyanott 80.

„Az éjön á'momba olyan á'mot láttam.“

Gyulai Adalékai közt a 4-ik költemény első fele:

‚Anyám, édes anyám, mikor engem szültél,
Szültél volna követ, nem leánygyermeket;
Mikor förösztöttél gyönge-meleg vizbe,
Fürösztöttél volna buzgó-forró vizbe;
Mikor bepóláltál gyönge gyolcs ruhába,
Póláltál volna be halotti ruhába;
Mikor lefektettél gyantáros bölcsőbe,
Fektettél volna a sötét hideg földbe.

Mellőzöm a rhythmus szépségeinek részletes kiemelését; akárki könnyen kikeresheti a költeményből. Csupán az átkot kívánom taglalni, összehasonlitva az Adalékok közül idézett változatával: a bándi urfi átkát alakilag tökélyesbnek tartom a szerencsétlen leányénál.

Elől a *végzetes* hármas szám: az anya háromszoros megszólitása. Aztán az ellentét progressióval kapcsolatban:

„Mikor *engem* szültél, szültél volna *követ;*
Mikor *feresztettél gyenge-meleg* vizbe,
Feresztettél volna *forró-buzgó* vizbe;
Mikor *takargattál gyenge gyolcsruhába,*
Takargattál volna *forró parázsba.*“

A mi az „Adalékok“ átkában csak lényegtelen toldalék: „... nem leánygyermeket“ helyes tapintattal ki van hagyva; hasonlókép mellőzve van a végső két sor, mely az eltemetésre vonatkozik: mintha azon őshit rejlenék benne, hogy az átkozottat nem lehet eltemetni; s mig teste temetetlen hever, lelkének sem lehet nyugodalma.

A finn Kalevalának — Fábián István által forditott — episodjában, Kullervo igy átkozza meg magát:

„Anyám! ki méhben hordoztál,
vajha engemet legottan,
a mint szültél, a fürdőház
füstjére kitettél volna,
az ajtót bereteszelted
s füstben megfojtottál volna;
másod éjen elvesztettél,
lepedőben vizbe dobtál
és elsülyesztettél volna;
bölcsőmet tűzbe vetetted,
kemenczébe dobtad volna!“

(Figyelő II. aug. 21-ik sz.)

Mily azonos s épen azért természethű nyilatkozata az emberi érzelmeknek, a két nyelvben! A magyar átok erőteljesebb: születtem volna halottan, érzéketlenül, mint a kő!

III. A lovas legény.

‚Megöltem egy zsidót
Tizennyolcz garasért,
A Tiszába vetém
A fejér lováért.

Tisza nem vette bé
Partjára vetette,
Alattomba' pedig
Csáki gulyás leste.‘

„Amott jön egy legény:
De szomorú szegény!
Adok neki szállást
A lovának hálást.

Aludjál, aludjál!
Tudom megfáradtál;
Fáradságod után
Csendesen nyugodjál.“

„‚Abb' a zöld erdőbe'
Vajon ki csattogat?
Talán az én rózsám
Keres ott lovakat.

Gyere haza rózsám!
Bé van a ló hajtva ...
— Vármegye aklában
Szól a csengő rajta.‘“

E népmáncz 6 első sora kevés eltéréssel ugyanaz, mi a Népd. és mondák I. 380. száma alatt olvasható: „Megöltek egy legényt, hatvan forintjáért;“ a 3-ik versszak benne van Népd. II. 252 és Vadrózsák 350; a 6-ik Népd. I. 272 igy hangzik: „Lóra csikós, lóra! Be van a ló hajtva, A biró udvarán Szól a csengő rajta“ stb; de az egészet igy szerkezve sehol sem olvastam: mindenesetre ujabbkori.

Kissé elemezve a költeményt, egy kis dráma gördül le benne. Az 1—2-ik versszakot a legény mondja, ki a tettet elkövette. A csáki (talán *csáti*) gulyás tanuja volt tettének; a bűnöst elfogják s uton vannak vele a megye háza felé.

A 3—4-ik versszakot a néző közönség mondja, midőn a menet faluhelyt átvo-

núl s valahol útközben meghál. A székhelyre érkeznek; a legényt börtönbe teszik, lovát akolba zárják.

Kedvese az elfogatásról mitsem tud; talán a szokott találkozási helyre indul, midőn az ismerős csengetyű-hang a vármegye akla felől fülébe ütközik; gyanakodni kezd: vajon nem érte-e valami baj a ló gazdáját? Azonban ostorcsattogás hallszik a közel erdőből, „talán az én rózsám keres ott lovakat“ (magáét, vagy másét is?) s hivja: „gyere haza rózsám,“ nincs ott a te lovad.

Háttérben fekszik a leány meggyőződése a valóról, bánata s a büntetés.

E költemény a felső-nyárádmentéről került s ezért kissé különösen hangzik benne a *Tisza* és *csáti* gulyás; de már csak adassék kegyelem nékiek, mig szökevénységök be nem bizonyúl! Addig az „Adalékok“ 10 és 11 költeménye mellé sorozzuk; mint olyan vándort, ki a Tisza mellől hozzánk telepedve: itt megemberesedett.

F. SZABÓ SÁMUEL.

MUTATVÁNY

PUSKIN „ONÉGIN*) EUGÉN“

verses regényéből.

MÁSODIK FEJEZET.

O rus!
Horácz.
O Russ!
Puskin.

I.

Mit Eugén oly hamar s merőbe'
Megunt, kies falucska volt,
Falusi élet kedvelője
Ott mindent feltalálhatott.
Hegyek lábjában, folyam mentén
Kastély állt, honnan széttekintvén
Hímes mezőn, dús földeken,
Erdők árnyán pihen a szem;
Gulyák legelnek szerteszélyel,
Távolban itt-ott felmerül
Egy-egy falu, a vár körül
Kert nyúlik el zöld ligetével,
Vad bokrokkal s fákkal tele:
Komoly dryádok menhelye.

II.

A várkastély, minden zugába',
Téres tágas, hogy szinte kong,
Bástyázatos zömök falán a
Hajdankori izlés borong;
Magas szobák vonulnak rendben,
Falszőnyegek a nagy teremben,
Ősi arczképek a falon,
Szines üveg az ablakon.....
Avúlt ez mind s nem tetszős már ma,
Ki tudja mért mult ideje?
De Eugén rá sem ügyele
S az ódon csarnokban járva
Ép ugy ásított szüntelen,
Mint a legdivatosb helyen.

III.

Ő is ép azt a szobát lakta,
Hol bátyja — mig ősz lett bele —
Sok éven át a legyet csapta
S a kulcsárnéval zsémbele.
Két szekrény állt benn, székek, asztal,
Pamlag, tollas hátvánkosokkal;
Sehol egyetlen tintafolt.
A két szekrény, az tele volt
Palaczczal, mint egy almabor gyár,
Ezekkel rakva minden polcz,
Aztán még ezernyolczszáznyolcz
Évből akadt egy ócska naptár,
Ben' számadási jegyzetek —
Más könyvhöz nem nyúlt az öreg.

*) Az orosz körülbelől e betükkel irja le s „Anyégin“-nak ejti ki az Onégin nevet.
B.

IV.

Unalmában az ifju árva,
Hogy tegyen mégis valamit
És szórakozzék — önmagára
Veszi a falu dolgait.
Majd, uradalmát szedi rendbe;
— Nagy és sulyos a jobbágy terhe,
Ugymond — jó lesz csökkenteni azt;
Jó sorsát áldja a paraszt;
De a szomszédnak foga vásik
Az újitásba, fél hogy ez
Nagyon veszélyes példa lesz;
Epés gúnynyal nevet a másik;
S közössé lesz a vélemény,
Hogy furcsa egy különcz Eugén.

V.

Meglátogatták eleinte;
De ő, mihelyt egy szekér jött,
Lovászának nyergelni inte,
A hátsó ajtón megszökött
S honn senkit sem talált a vendég.
Ezt aztán méltán neheztelték
S a barátságnak vége lett.
— Még ily bolond se létezett!
Nem mondja „nagysád," nem is bókol,
Válaszul igent nemet ád,
Egyedül iszsza meg borát,
Kezet de senkinek se csókol;
Szabad kömives lesz talán! —
Igy szóltak róla általán.

VI.

Egy más ujoncz is birtokára
Épen ekkor telepedett,
Kit a szomszédság nem sokára
Szintén gonosz nyelvére vett.
Lensky Vladimir ép egy német
Egyetemről jött; ifju élet
Tavasza hinte rá mosolyt;
Költő s Kantnak nagy híve volt,
Göttinga ködös légkörében
Sok tudományt megmagola;
Szabadság volt vesszőlova,
Haja válláig ért le épen;
Lelkes, deli, feláldozó;
Ajkáról szépen folyt a szó.

VII.

Szivén s kedélyén a világnak
Nem volt még hervatag nyoma,
Arczai rögtön kigyúlának
Ha szólt, vagy lyánkát csókola.
Őszinte volt és nyiltszivű még,
Csupa remény és egyszerűség,
Csábitólag játszott vele
A zaj, fény s ujság ingere.
A gondot, mely kétségre vitte,
Édes álmok közt feledé,
Az élet czélját keresé,
Ezt egy csodás talánynak hitte
S bár sokat törte rajt' fejét:
Mindig csak szépet jót remélt.

VIII.

Hitte: van egy lény, bárha távol,
Kivel hő rokonszenveik
Megegyezők, ki érte lángol — —
De egymást még nem ismerik.
Hitte, hogy jó baráti készek
Érette menni tűznek vésznek,
S ha gyülölség, rosz indulat,
Vagy rágalom szór rá nyilat,
Megvédik őt vagyonnal, vérrel
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

IX.

A hir s dicsőség nemes vágya
Korán feszíti kebelét,
Szeplőtelen volt szivvilága,
Buzogva mindenért, mi szép.
És lantján ország- világszerte
Schillert és Goethét ünnepelte;
E két költőnap sugarán
Gyúlt benne fel az égi láng.
Boldog, mert a hideg világnak
Vásári népe közt se félt
Bevallani a szűz hevélyt
S magasztos tárgyait dalának;
Az édes álmok, ifju hit,
Az egyszerüség bájait.

X.

Dalolt szerelmet; édes-fájva
Zengett s oly tiszta volt dala,
Mint lyánka szive, gyermek álma,
Vagy a hold méla sugara,
Melynek terjengő anda fénye
Sohajtást keltve rezg az éjbe.
Dallá: a válás mily nehéz;
Mi bús a táj ha ködbe vész,
S mi szép regény a rózsa nyilta.
A messze földről is dalolt,
Hol csendes ifjusága folyt
S hol könnyeit titokban sirta,
Hervadtnak dallá életét —
S tizennyolcz évet még nem élt!

XI.

A szomszédok körében senki
(Az egy Onéginon kivül)
Nem fogta fel, mint élhet Lenski
Oly zárkozottan egyedül;
Kerülte őket, kik folyvást csak
Dobzódtak, ittak és kártyáztak
S köztük másról se folyt a szó
Mint: búza, bor, vadászat, ló.
Természetes, ily dáridóba
Nem is vegyült sok elmeél,
S költészet, érzelem, kedély,
Vagy komolyabb tárgy nem jött szóba,
Csupán a nők közt volt talán
Nagyobb még a — szellemhiány.

XII.

A gazdag szép fi várt vendége
Volt minden háznak; ünnepelt
Vőként fogadták s bántak véle —
Igy szokták ezt már faluhelyt.
Oly nyájas volt a féloroszszal
Minden anya; ha jött, azonnal
A bús magányról folyt a szó
S a nőtlenség mily úntató.
Helye ott van a szamovarnál,
„Dunja" készíti a theát.
Ki most a guitárt veszi át
S rákezdi (hogy majd megszaladnál)
Siralmas hangon, éktelen:
„Jöjj tündérváramba velem!"

XIII.

De Lensky még mostan korállva
A házassági szent igát,
Eugénnel lépni barátságra
Volt az, mit leghőbben kivánt.
Találkoztak. Hullám és szikla,
Sonett és próza, jég és szikra
Egymással rokonabb anyag.
Kezdetben unatkoztanak;
Később mindinkább összeférve
Kilovagoltak, azután
Ezt tették minden délután,
Válhatlanokká lettek végre.
Mit-sem-tevésből is tehát
Lehet két ember jó barát.

XIV.

De ily frigyek ritkán teremnek;
S ha nincs előítéletünk
Mások nekünk mind puszta semmek,
Számit csupán önegyesünk.
Napoleon példája jó: a
Kétlábu lények milliója
Csak eszköz szemeink előtt;
Nevetjük a vad érezőt.
Onégin jobb volt mint a többség,
Mert, bár az embert ismeré
És átalában megveté,
De tett kivételt néha ő még —
S nem kárhoztatva el vegyest,
Becsülte a jót, a nemest.

XV.

Mosolygva hallgatá, ha társa
Költői hévvel szónokolt,
Kinek lelkes okoskodása
Elmés, bár néha ferde volt.
Eugént ez mind ujként mulatta
S kiméletesen visszatartva
Lehűtő megjegyzéseit,
Azt gondolá: övé a hit,
Mért rontsam én e boldogságot?
Kiábránditja az idő,
Hadd éljen addig s hígye ő
Tökéletesnek a világot;
Véle most még játékot üz
Az ifju ábránd, ifju tűz.

XVI.

Minden tárgy által érdekelve,
Tovább vitáztak el nyomán:
Kihalt fajoknak történelme,
Észlelő elvont tudomány,
A sírok titka, végzet, élet,
Megrögzött ős előitélet,
Jó-e vagy romlott a világ?
Ők ezt mind sorra bonczolák.
A költő Lensky, szent hevében,
Sok északnémet költeményt
Idézett, szava érveként, —
S a szíves Eugén, bár nem épen
Érté, de a mint tőle telt,
Mindenre gondosan figyelt.

XVII.

A szerelemről leggyakrabban
Folyt remetéink közt a szó.
Onégin, már rég jártas abban
És tul a lázon, búcsuzó
Sohajjal emlité varázsát.
Boldog, ki érzé hullámzását
S legyőzte végre erélyesen.
Még boldogabb, ki soha sem
Ismerte; vagy, lehült a lángja
Ha vált; leszólta ellenét;
Ásítva bámulá nejét,
Nem gyötré a féltés fulánkja
S mi őseiről szállt reá
Játékon nem koczkáztatá.

XVIII.

Midőn kitűzzük valahára
A bölcs csendélet zászlaját
S a meghült szenvedély szavára
Szivünk késő viszhangot ád:
A lángon, mely megszünt lobogni,
Nyugodtan szoktunk mosolyogni;
De meghallgatjuk örömest
Ha mások lángbeszéde fest
Izgalmas érzelem világot —
S minket is átrezg a hevély.
Multjában ép igy újra él
S figyel a sok tüzet kiállott
Agg harczos, ha az ifju szól
Ujabb idők csatáiról.

XIX.

Ellenben, rejtekezni nem tud
Az ifju lángoló szive,
S gyülölséget, kéjt, örömet, bút,
Szerelmet kivall ízibe.
Eugén, magát már aggnak tartva,
A költőt komolyan hallgatta,
Ki bőven áradozva szét
Feltárta néki kebelét,
S lelkét oly meghitt bizalommal,
Oly őszintén leplezte le,
Hogy ifju szivtörténete
Eugénnek nyilt könyv lett azonnal,
Melyben dús érzelem lobog —
S nekünk már rég nem új dolog.

(Vége köv.)

Oroszból.

BÉRCZY KÁROLY.

MILYENEK A NŐK?

(Folytatás.)

Mig egy szép szultána Marokkóban lromlott órája miatt hullatta könyjeit, az latt a szép Andalusiában egy jámbor órás irt elveszett felesége után, kit egy sétautaás alkalmával a Riffpiráták elrabolták.

Don Lambertonak hitták az ügyefogyottat; tehetős, jó módu polgár volt, háai voltak Sevillában, Granadában, Toleloban, s mindenütt műhelyei, a miknek észitménye hires volt a félszigeten, még a irály is tőle vásált.

Nagyon együgyü mesemondó volnék, ıa sokáig akarnám titokban tartogatni, mizerint don Lamberto volt a szép szultána érje. Tudniillik az „igazi“ férje: nem az, ı ki gyönyörködik szerelmében, hanem a ti aggódik, fut fárad miatta.

A mióta Aldemirát elragadták, Don Lambertonak az eszét is egyszerre és együtt ellopták vele; azóta meg volt bolondulva, lótott, futott egyik fejedelemtől a másikhoz, hogy kezdjenek háborút a felesége miatt; azok igérték, hogy majd küldenek erélyes jegyzékeket Marokkóba. Eladta a házait, a drága óráit elvesztegette, pénzzé tett mindent, még kölcsönt is vett fel, hogy saját kezére intézhessen valami államcsinyt a jogtalan bitorló ellen; csakugyan sikerült is találnia egy bátor kalózt a mórok fajából, a ki roppant pénzért és még nagyobb igéretekért vállalkozott rá, hogy Aldemirát a deytől visszalopja: az az, csak visszalopni segiti; mert a vállalat bunkója don Lambertonak volt meghagyva.

Az volt a terv, hogy don Lamberto áthajókáznék Marokkóba, a hol, mint órás, bizonyosan igen sok munkára fog találni az udvarnál. Ben Izmail, az erélyes kalóz ott fog azután folyton czirkálni az öbölben s mikor egyszer nagy zivataros éjszaka lesz, akkor don Lamberto egy kötéllajtorján lehozza a palota ablakából Aldemirát; Ben Izmail felveszi őket a hajóra s azzal neki indulnak a tengernek, olyan időben, a mikor senki sem merné őket üldözni, még ha észrevennék is, hogy a szerálj egy aszszonynyal megfogyatkozott.

Don Lamberto ezt igen helyes és okos tervnek találta. Nem kellett hozzá egyéb, mint a vagyonát bizonyosan, az életét pedig valószinüleg feláldozni azért, hogy Aldemirát ismét magáénak mondhassa.

A kivitelnek egészen kedvezett a sors, don Lamberto épen àpropos érkezett Marokkóba, mikor a huszadik csillagvizsgálót sütögették elevenen, a ki a szultánnő óráját

meg akarta igazitni s még jobban elrontotta. Mindjárt sietett magát bejelentetni a deynél.

A barbár fejedelem megszánta a keresztyén ifjut; mert tudni kell, hogy don Lamberto fia lehetett a szultánnak, s biztatta, hogy nézze meg elébb, mig e veszélyes munkára vállalkoznék, elődének az arczát s tanulmányozza azokat a grimászokat, a miket az fintorit, a mig a szurokban főzik, s csak azután, ha hiszi magában, hogy hasonló helyzetet több flegmával birna elviselni, jelentse ki, hogy vállalkozik-e annak nyomdokaiba lépni.

Don Lamberto azonban bizott a tudományában s azt mondta, hogy nem törődik ő a más bajával? csak mutassák meg neki, hogy hol van az a csodamű, a mibe egy pogány órás sem bir életet lehellni?

A szultán megparancsolá az órásnak, hogy másnap a szeraljban jelenjen meg, ott maga győződjék meg az udvar egész pompájáról s arról a gyászról, a mit egy mindig siró szultánnő arcza e pompa fényére vet, s onnan itélje meg maga, micsoda rettenetes gonosztevő az, a ki e szomorú arczot még csüggedtebbé akarja tenni?

Másnap tehát don Lamberto megjelent az udvar előtt, de nem sokat nézte ő a gyöngyökbe és gyémántokba öltözött hadvezéreket, sem a festett szemöldökü odaliszkokat, mert az ő szemei csak Aldemirát keresték. És meg is találták.

A szultána talpig fehérbe öltözve ült a szultán mellett egy nagy polcz tetején, a mit ott trónusnak neveznek.

A fehér szin, ha nem csalnak a conversations lexiconok, a marokkóiaknál a gyász szine. Aldemira tehát gyászolt. Don Lamberto azt hitte, hogy elvesztett férjét, a szultán pedig azt, hogy elromlott óráját gyászolja.

Hanem hát, a fehér ruhában, a szomorú tekintettel még szebb volt, mint valaha.

A szegény don Lamberto, a mint nejét meglátta a szultán mellett ülni, leomlott a földre és arczát eltakarta a szőnyegekbe. Kevés férj szeretné azt látni, hogy neje ily nagy tisztességre jutott. Azért igen jó szokás a törököknél, hogy hasonló génant helyzetben az ember az arczát a földdel eltakarhatja.

Ámde nem igy tett Aldemira.

A mint ő egykori férjét meglátta, örömsikoltva ugrott fel helyéről, lerohant hozzá, felkarolta, magához ölelte, meg is csókolta, ott minden ember előtt, valamennyi vezér előtt, és a szultán szemei előtt; a szegény don Lamberto agyon volt ijedve, azt hitte, hogy most mingyárt levágják itt nyomban a fejét.

Persze, hogy e jelenet által az egész udvar skandalizálva volt, a szultán meg volt némulva az elszörnyedéstől; minden ember, a kinél kard volt, nyúlt utána, azzal a szándékkal, hogy ebből a marokkói trónt megszégyenitő párból ő is visz magának haza egy darabot emlékül. Aldemira pedig örömtől napsugárzó arczczal járult a szultán elé, a térdrebukdosó don Lamberto fejét karja alá szorítva s megdicsőült mosolygással monda neki:

— Ime: uram, itt van az az egyetlen dicső férfi, — — a ki az órámat készítette!

* * *

Don Lamberto aztán meg is igazitotta az órát.

Mire viszont nagy öröm lett Marokkóban, Aldemira ismét jókedvű lett, piros lett, nevetett; a szultán boldog volt, a tömlöczöket megnyitották, sok zsiványt szabadon eresztettek; a kincstár ládáit is megnyitották, azokra megint másforma zsiványokat szabaditottak, az emirek nem sanyargatták a népet, a nép nem pusztitotta a szomszédokat; kivül és belül boldogság áradt el hegyen völgyön, mert a szultánnő órája megint járt, ütött és huhukolt.

Ez országos jobbrafordulásért méltó hálát is érdemelt don Lamberto; a szultán helyét sem találta; megkináltatott, hogy mi akar lenni az országban? — nagyvezér, — kapudánbasa, — pénzügyminiszter, vagy főmufti? — válaszszon belőle; — ne a szerint hogy melyikhez ért kevesebbet, hanem hogy melyik hajt nagyobb jövedelmet?

Eldöntetlen maradt a historicusok előtt,

niért nem engedte Aldemira szultánnő a ámbor don Lambertot e magas hivatalok valamelyikébe beülni: bizonyosan jószivű előrelátásból tette, jól tudva, hogy a fényes polczokra a mennyire arcz nélkül szoktak az emberek feljutni, épen oly rendesen fej nélkül szoktak onnan lekerülni; e helyett egy uj és veszélynélküli hivatal felállitását inditványzá a szultán előtt; ez a hivatal volt: „az óra őre.“

A divántanács minden kifogás nélkül megszavazá e fontos hivatal fölállitását, a mi természetes is, mert hiszen ha olyan tárgyaknak is vannak őreik, a melyek veszteg állanak; hát az olyannak hogy ne legyen, a melyik jár?

Don Lamberto vágyai czéljánál látta magát. Mindennap hivatalosan meg kellett jelennie a szultánnő szobájában, a hol az óra állt, s gondoskodni róla, hogy az idők járása meg ne álljon. Ilyenkor azután, tanuk nélkül levén, Aldemirát nevén szólitá, tudtára adá végtelen nagy szerelmét, hitvesi hűségét, az áldozatokat, miket érte a tengerbe, meg a kalózok markába hányt s a szenvedéseket, a miket kiállott. A szép szultána érzékeny szivvel hallgatá mind azt, s az óra patakja olyan szépen csergedezett mellé. A molnár a malom ablakában, — az nem szólt a dologhoz semmit, csak nagyon gondolkozni látszott.

Egy napon pedig nagy zivatar volt készülőben, az északnyugoti szél haragos felhőket hajtott a tenger szine fölött, a mitől az is dühében egészen megzöldült, kereskedők, halászok iparkodtak bárkáikkal kikötőbe jutni. Ezt az időt találta don Lamberto nagyon alkalmasnak arra, hogy feleségét visszaszöktesse a dey háreméből.

Midőn a szokott órában a szultánnőnél megjelent, azt mondá neki:

— Aranyos bálványom, ütött az óra!

— Sőt muzsikált is, bizonyitá a szultánnő.

— Nem ugy értem. Hanem ütött a szabadság órája, melyben meg fogunk innen menekülni. Nézd, hogy tajtékzik a tenger. Nézd, hogy tánczolnak rajta a hajók. Egy ilyen tánczoló dióhéjra fogunk mi leszállni ketten, mely alant vár reánk s kaczagni fogjuk azt, a ki üldözésünkre gondol. Éjjel, mikor sem éj, sem föld nem lesz kivilágítva, te a selyem kötél hágcsón palotád ablakából lebocsátkozol; alant várlak én négy izmos evező legénynyel, s reggelre vitorlánk a spanyol partok előtt fog duzzadni. Oh Aldemira, ha tudnád mint szeretlek, s milyen boldog vagyok, ha erre gondolok.

— Nagyon jól tudom, viszonzá Aldemira s átölelte férje nyakát, csupán egy rövid megjegyzésem volna azon inditvány kivitelére nézve, melyet imént előadtál.

— Halljam. A mit te mondasz, az szent előttem.

— Én nagyon félek a zivatartól; mihelyt a lábam áthűl, náthát kapok és még tán orbánczot is, azt pedig te sem szeretnéd, hogy a képem földagadjon. Aztán a tengeri halakat is nagyon szeretem, mikor már olajban ki vannak rántva, de nyersen nem igen ohajtok velük érintkezni; arról sem vagyok egészen bizonyos, ha szükség esetén át tudnám-e úszni a tengert?

— Igazad van. Tehát válaszszunk olyan időt, a midőn csendes lesz a tenger, veszély nélkül futhatunk el.

— Azt mondád, hogy te otthon mindenedet eladtad, hogy engem fölkereshess, kiválthass, e szerint, ha mi haza kerülünk, te igen szegény ember fogsz lenni, magad is csak alig élhetsz majd.

— Igazad van. Tehát iparkodjunk a dey kincstárából annyit gyüjteni magunknak, hogy visszatértünkkel elhagyott üzletünket ismét ujra kezdhessük.

— Ha engemet most hazaviszesz: a te rokonaid engem rögtön elfogatnak s bedugatnak egy kolostorba; mert azt semmiképen meg nem fogják engedni, hogy miután egy muzulmán neje voltam, ismét a te hitvesed legyek.

— Bizony, igazad van: azok aligha ugy nem fognak tenni. Tehát ne menjünk Spanyolországba; menjünk inkább a németekhez, ott nincsenek rokonaink.

— Mást mondok én neked. Az igen szép volt tőled, hogy fölkerestél s én nagyon örülök rajta, hogy megtaláltál. Látod, itten mi jól élünk; — mi vagyunk itt a

legokosabb emberek; — szép ország ez! A szultán egy hivatalt ajánl neked, mely nem nagyon terhes, s fizet érte ötezer erszény pénzt. Ne szemérmeskedjél; fogadd el — és maradjunk itt együtt. . . . . .

. . . . . .

— — Nos, kedves urnőm, mit szól ön ehhez a történethez? mely pedig tiszta krónikai valóság.

— Azt, hogy meglehet, miszerint az, a mit ön elmondott, mind igaz, hanem hogy azért nem mindent mondott el ön, a mi igaz.

— Például?

— Elfelejtette ön bevégezni a történetet: hogy hát a férj, a ki annyit küzdött, áldozott, nélkülözött — és hozzá még spanyol volt! mit felelt erre a különös ajánlatra?

— Azt nem mondhatom meg.

— Én megmondhatom. Azt felelte rá, a mit a többire: „igazad van; maradjunk itt.“ És elfogadta a hivatalt.

— De hát ugyan tehetett volna-e okosabbat?

(Folytatjuk.) JÓKAI MÓR.

A NÉMET-UJVÁRI ROMOK KÖZT.

Oh, e kopár, e bémohult falak,
Még most is olyan büszkén állanak,
Miként egynémely agglegény feje,
Mely bűn- vagy erényben megőszüle.
Mikor közéjük ide feljövök,
Oly félve lépem át a sok rögöt:
Mikéntha mindenik megsebzene,
Mert régi átokkal vagyon tele.
Az ürességtől kongó nagy szobák,
A mélybe letátongó ablakok,
Az aknák, mik elrejték vagyonát
A sok szegénynek, ki itten lakolt —
Hiába bámulnak némán elém!
Az ariadne-fonalt föllelém,
S a tömkelegbe biztosan nyitok —
Előttem immár semmi sem titok;
És lelkemmel bejárok, befutok
Minden rejtett, minden titkos zugot,
Hol öröm és szilaj kedv tombola,
Vagy a keservek könyüje folya . . . .
— Itt sirta el az elrabolt Judit
Sebzett szivének forró könyeit
A szép, az eltépett párta felett . . .
E könyeket szellő nem itta föl,
És e pártának igaz gyöngyiből
Tán még találnék is egy pár szemet . . .
— E serleg járta éjszakákon át
A zord mulatozók zajos sorát;
Volt benne erős, mérges lángital,
Melytől ma már megdőlne tán a fal;
De ők kiitták a nagy serleget,
S csak dúdoltak mellette legfölebb.
— Ez itt ama nyirkos üreg, a hol
Véres könyet sira martyr gyanánt
A bűnös és ártatlan egyaránt,
S mely rettenetesb volt, mint a pokol —
Oh, a jajok hogy szét nem vethették
A szenvedések ez átkos helyét! . . . .

— Amott a nagy, tágas fegyverterem,
Rozsdás, szuette tárgy minden szegen:
Nehéz szablyák, egy pár aczélsisak,
Pánczélok, vértek, eltompult nyilak —
Mind, mind öldöklő barbár fegyverek,
Miket forgattak óriás kezek.
Hah! mintha most is látnám, hallanám,
Hogy csattan a bárd egy vitéz agyán!
És fecscsen a piros vér szerteszét,
Befestve a súlyos szerszám nyelét . . . . .

* * *

El innen, el! . . .
Ez uj szabásu kis dolmány alatt
Borsózni, fázni érzem hátamat;
S te lelkem is elfáradál nagyon,
Immár pihenj s nyugodjál meg azon,
Hogy elkopott, mint e falak, a mult
S ez a művelt, ez a polgárisult
Mai világ olyan gyönyörü, szép,
Nem, mint amaz, olyan zordon, sötét!
— Leányt ma már rabol csak a bolond,
Vagy legfölebb regénybeli dolog;
Hiszen mi most művelt lelkek vagyunk,
S a lányoknak csak ugy *udvarolunk*,
Mézes szavakkal bókolván nekik,
Mig aztán elbotlik egynémelyik.
— Nem ismerjük az öblös serleget,
Pezsgőt iszunk a mérges bor helyett;
Ez ám csak a pompás, dicső ital!
Ettől születik a kedv és a dal —
Habár szédelg is tőle a fejünk,
És néha az asztal alá esünk.
A bűnöst nem kinozzuk szerfelett, —
Szelid irályban az itéletet
Mély részvéttel felolvassuk neki,
A hóhér aztán szépen felköti . . .

— A barbár, a goromba fegyverek
Legtöbbje lomtárakban hentereg, —
Oh mert mi kicsiszolt fejek vagyunk,
Magasb eszméktől gőzölög agyunk,
S korunkban sok emberbarát akad,
A ki teremt vontcsövü ágyukat,
Tüzes bombát, kartácsot, vetgolyót,
Csodás erejü pánczélos hajót —
Szóval: megannyi magasztos *izét*,
Mikkel nemesbül az emberiség. —

* * *

Maradjatok tehát, maradjatok
Magatokba, ti bémohult romok!
Mig majd egy még müveltebb korba' tán
Valamely lángész üdvösb czélra szán,
S e régi sötét emlékü helyen
Egy nagyszerüebb *téboly*da leszen —
Mert a müvelt világban ilyesek
Szintén illendők, sőt szükségesek! —

CSERMELYI SÁNDOR.

A FEGYENCZ.

(Vége.)

IV.

Husz év telt el e nap óta — megtartotta-e a kiszabadult fogoly esküjét? — meglátjuk.

Az óriási Londonnak egyik főutczájában vagyunk, hol hintó hintót követ, hol az élet leginkább pezseg, s az ipar legfényesb sátrait ütötte fel.

Ott, roppant üveg szekrény fölött, melyben a légszesz legfényesb világánál a drága fém, müvészi formákba öntve, csillog, hol vevő vevőt ér, s a bolti személyzet alig képes mindenkit kielégiteni, nagy aranyos betükkel e fölirást olvassuk:

Atkinson William és fia, ezüstmüvesek.

Ha betekintünk a széles üvegajtón, csinos, értelmes képü, huszonnégy-huszonöt éves embert látunk, választékosan öltözve, ki maga végez, ügyesen s udvariasan, a tekintélyesb vevőkkel, itt-ott egyetlen szóval vagy intéssel rendre utasitván a boltoslegényeket s leányokat; mig egy tisztességes, ősz haju férfiu, ki valami belső, kisebb rekeszben karosszéken, iróasztal előtt ül, szemmel tartja az egészet, olykor fölkel s pár szót szól egyikhez vagy másikhoz a bolti személyzet közül, máskor valamit jegyez a nagy könyvbe, mely előtte nyitva hever.

Nem csalnak-e szemeink? lehetséges-e, hogy e tisztességes férfiu azon fogoly, kit egykor magános czellájában láttunk?

Ugy van pedig; ez éltes férfiu Atkinson William, az egykori fogoly, a csinos, ügyes fiatal ember pedig, fia Willy — kit anyja holtteste mellett láttunk utoljára.

Hogyan jutottak e polczra, melyen őket most látjuk? — ennek megfejtésére vissza kell fordulnunk, s pár szót szólnunk Atkinson William közelebbi ugy mint távolabb eső multjáról.

* * *

Azon férfiu, kivel a tömlöczben találkoztunk először, becsületes, bár nem gazdag szülők gyermeke volt. Iskoláit végezve nagyobbszerü kereskedelmi háznál nyert alkalmazást, irnoki minőségben. Itt pár évig igen jól és pontosan vitte hivatalát, s dija kissé fölemeltetvén, nőül vett egy szegény, de szép és becsületes leányt, ki boltos leányi minőségben szolgált ugyane kereskedelmi háznál, melynél ő irnok volt.

Az első években a fiatal pár — mindketten megtartván alkalmazásukat — igen jól és megelégedetten, habár jövedelmök csekélységénél fogva nagyon szűken, sőt szegényesen élt; de Betti, a fiatal nő, holt gyermek szülése következtében, sulyos betegségbe esett, melyből ugyan fölgyógyult, de oly lassan, s annyi erővesztés mellett, hogy képtelen lőn, legalább egy időre, hivatalát folytatni.

Bár a szegény lábbadazó, varrás s egyéb otthon végezhető munka által, igyekezett fizetése vesztét pótolni, ez csak gyéren sikerült, s igy nem sokára a nyomor foglalt helyet a szegényes tűzhely körül.

Vannak jellemek, kik a szerencsétlenség és szenvedés tűzpróbáját nem képesek kiállani, mig mások győzedelmesen s felifjodva mint a phoenix, szállnak föl a tisztuló lángokból.

Atkinson jelleme, fájdalom, az elsők sorába tartozott. Mióta nélkülözés és nyomor látogatta meg szerény hajlékát, annak gazdája csak ritkán s rövid időre jelent meg ott, magára hagyván hű életpárját, ki mindamellett a régi szeretettel volt háládatlan s könnyelmű férjéhez.

Igy a fiatal irnok lassanként rosz társaságba került, s annyira elhanyagolta hivatalbeli kötelességeit, hogy végre elveszté hivatalát.

E pillanat óta mélyebben s mindig mélyebben sülyedt alább a *könnyelmüség* aztán a *bün* söppedékébe, ugy hogy végre, gaz pajtásaival együtt, csalt, lopott és rabolt — de gyilkos kezet soha sem emelt embertársaira — sőt ha az ilyféle csak említtetett is, visszahúzta magát a többi gonosztevőktől.

Igy folyt a dolog három, négy évig, mig végre, épen mikor fia született, kelepczébe került, s öt évi fogságra itéltetett el, nem csekély fájdalmára fiatal nejének, ki inkább sejtette mint tudta férje bűnét.

A tömlöczben ő is, mint a többi fogoly, valami mesterség tanulására szorittatott; s az ezüstművességet választván, ezt kevés idő mulva oly tökélyre vitte, hogy munkája nem csak hasznot hajtott a fogháznak, de számára is gyűlt lassanként az igazgató kezei közé tetemes összeg.

De nem csak anyagilag gyarapodott a fiatal fogoly, hanem szellemileg is. Hosszas magánosságában, *megszokta* sőt *megszerette* a munkát, mely egyszersmind egyedüli szórakozása is volt; a munkának pedig tisztitó ereje van, legalább a legtöbb jellemre nézve. Csak a ki a romlottságnak legmélyebb örvényébe sülyedt, lehet egyszersmind munkás és rosz ember.

Ahhoz járult még, hogy a fogháznak igen derék — nemes föladatának teljesen megfelelő — lelkésze volt, ki minden tulbuzgóság nélkül, annyira tudott a foglyokra hatni, hogy nem egyet e szerencsétlenek közül visszavezetett a becsületesség és erény szűk és meredek, de üdvet nyujtó pályájára.

Sok emberismerettel birván, kevés idő mulva látta, hogy Atkinson lelkében a romlottság nem eresztett oly mély gyökeret, hogy ennek kiirtását ne remélhetné, s azért kettőztetett szorgalommal fogott e szép, de nehéz munkához.

Hogy becsületes igyekezete megtermette gyümölcseit, már e lapok elején sejteni engedtük — most azonban kimondhatjuk, hogy Atkinson hiven megtartá azt az esküt, melyet szegény neje hullája mellett tett; s fia nemcsak hogy szégyent nem érzett atyja magaviseleteért, hanem büszke lehetett és volt oly atyára, kit minden ember becsült.

Atkinson, miután nejét tisztességesen eltemette, egészen más, e hajlékától a nyomornak távol eső városrészben telepedett le ezüstmívesi minőségben, mire az összeg, melyet tömlöczben szerzett, módot nyujtott neki. Elébb nagyobb ezüstmíveseknek dolgozott, pár év mulva ő maga boltot nyitott, s igy fokról fokra haladott azon pontig, hol ismét találkozunk vele mint tulajdonossal, még pedig gazdag tulajdonosával azon terjedelmes s roppant hasznot hajtó üzletek egyikének, melyeket a választékos világ pártfogása alá vett, s melyek ennek következtében nagyban gyarapodnak.

Willyt a legjobban nevelte, de nem csinált belőle uracsot, hanem munkás, igyekező embert, ki szintén ezüstmíves lett, s atyjával együtt dolgozott és fáradozott.

Mindenben, a mit tett, azon becsületes lelkész tanácsával élt, kinek annyit köszönhetett, s kivel folytonos közlekedésben maradt.

V.

A toronyórák tizet ütöttek, a tágas boltnak ablaktáblái bezárultak, a légszesz

m fénylik többé a nagy csillárokban, a lti személyzet, örülvén a rég óhajtott ıbadságnak, elszéledt; Atkinson pedig és szobáikba vonulnak vissza, melyeknek gassága s fényes bútorzata vagyonrul s izlésről tanuskodnak.

Mig Atkinson a kandalló közelében, gas támlányba ágyalva, olvassa az esti pokat — fia nyugtalanul jár föl s alá a obában, olykor egy-egy pillantást vetvén yjára, máskor mintegy gondolatokba meılve.

E szokatlan nyugtalanság végre felinik az ezüstmívesnek, s hirlapját félreteén, darabig szótlanul követi fiát tekintetél, aztán kérdezi:

— Mi bajod ma Willy; oly nyugtalan agy és szórakozott; ha valami nyomja edélyedet, miért nem közlöd velem, legobb barátoddal?

— Ezt tenni szándékom, kedves atyám; — felelt az ifju — de vannak dolgok, meyeket kimondani, még legjobb barátunk lőtt is, nehéz, olykor majdnem lehetetlen.

Egy árnyalata a gondnak vonult el ız ezüstmíves homlokán, aztán szólt:

— Ne félj semmit, Willy; szólj bátran, minden tartózkodás nélkül; én minlenre kész vagyok, ha nyugalmadról, boldogságodról van szó. Talán, elszédíttetve barátaid által, többet költöttél mintsem kellett volna? vagy — — —

— Nem, nem, kedves atyám! — szólt közbe az ifju; — hiszen jósága következtében többel rendelkezhetem mint a menynyire szükségem van. A baj másnemű — *szeretek*, — szeretek oly leányt, kit menyének befogadni ön is büszke leend, s csak attól tartok, hogy atyja meg nem engedi, hogy egyszerű ezüstmívesnek neje legyen.

Atkinson összeharapta ajkait, arcza elhalványodott, s szive majdnem hallhatólag vert; de pár másodpercz mulva összeszedte magát és felelt:

— És ki az, kit szeretsz?

— Miss Anna Fowler, a gazdag nagykereskedő leánya.

— Miss Anna Fowler? — ismételte Atkinson — szép leány s a mellett kedves és dúsgazdag, — még is jobban szeretném, ha választásod valami szerényebb sorsú hajadonra esik. A gazdag házasságok nem mindig a legboldogabbak is.

— Nem is gazdagsága az, mi engem Annához vonz; bár szegény volna, akkor reményem lehetne kezét megnyerni.

— Hát szivét?

— Az — ugy hiszem legalább — meg van nyerve; — felelt az ifju szerényen, mig a vér fölszállt férfias arczába.

Atkinson pár perczig hallgatott, aztán komoly, majdnem szomorú hangon szólt.

— És mit kivánsz tőlem ez ügyben?

— Hogy minél elébb kérje meg számomra Miss Anna kezét atyjától.

— S ha visszautasít?

— Akkor igen-igen szerencsétlen leszek.

— Holnap déltájban az öreg Fowlerhez megyek; — felelt az ezüstmíves tompa hangon.

— Köszönöm, kedves, jó atyám! — kiáltott föl az ifju hevesen — holnap tehát virrad életemnek legfontosabb napja.

* * *

Másnap reggel Atkinson, fiára bizván a boltot, csinos bérkocsiba ült, s Fowler nagy kereskedő házához hajtatott. Arcza halvány volt és komoly; egész serege a visszaemlékezéseknek, nem egy aggodalom teljes gondolattal vegyítve, hemzsegett fejében, mig a jármű gyorsan végig robogott utczákon s téreken.

Tudta jól, hogy Fowler nemcsak büszke és gazdag, hanem oly ember is, kinek becsületessége hires az egész városban. Hátha családja s multja után talál kérdést tenni? mit fog erre felelni? kipótolhatja-e a husz évi, legtisztább becsületesség fiatalsága bűneit? nem leend-e most kénytelen utolsó cseppig kiüriteni a kelyhet, melyet saját keze töltött tele?

Jobban, százszorta jobban szeretett volna valami szegény leányt fogadni menyének, kinek családja szerencsének tartandá a tehetős ezüstművessel rokonságba lépni, mint a gazdag nagykereskedő leá-

nyát fia számára megnyerni — kinek atyjától s családjától folytonosan tartania kell.

Hanem fia boldogsága függött e lépéstől, s azért Atkinson ezt megtette, akárminő nehéz szivvel is.

Fowler házához érkezvén, a cseléd azt felelé kérdésére, hogy gazdája otthon van, s a látogatót fényesen butorzott szobába vezette, hová a háziur pár percz mulva elfogadására sietett.

Hosszas volna a két atya társalgását itt ismételni; elég, ha azt mondjuk, hogy Atkinson megnyerte fia számára Miss Anna Fowler kezét, s hogy e nap a legboldogabb volt a fiatal ezüstműves életében.

VI.

A karácsonyi ünnepek beköszöntek. Mindenki tudja, hogy ezeket sehol sem ülik meg oly ünnepélyesen s egyszersmind oly vidáman mint Angolhonban, hol még a szegényes háztartásokban is, melyeknél az egész éven keresztül a legnagyobb gazdálkodás van napirenden, e napokban jólét és vidám időtöltés váltja föl a nélkülözést és fárasztó munkásságot.

Atkinson házánál fényes lakomával ülték meg a karácsony estét, melynél egyszersmind a fiatal Atkinson eljegyzése a szép Fowler Annával hirül adatott a két család rokonainak s barátjainak.

Gyertyák fénylettek, zene hangzott, virágok diszitették mindenfelé a tágas termeket, s a pohárköszöntések, a szerencsekivánatok számosak voltak és szivesek. Mindenki vidám volt és elégedett — a fiatal pár boldogságban úszott, az öreg Fowler széles jó kedvében elfelejtette, hogy ő dúsgazdag és büszke ember, s mindenkiben jó barátot látott; csak a háziur arczáról nem tünt el a komolyság — de ezen nem csudálkozott senki, mert legjobb barátjai sem látták őt soha másként mint komolyan és hallgatagon. Volt multjában egy sötét árnykép, mely kisértet gyanánt űzte el tőle a vidámságot s kedélyes nyiltságot.

Sokan a fáradságnak is tulajdonitották csendes komolyságát, mert csak aznap reggel tért vissza Párisból, hová űzlete érdekében kénytelen volt utazni s hol sokkal tovább mulatott mintsem hitte volna. Két hétig akart ott maradni, s három hónapot töltött Francziaország fővárosában — igaz nem haszon nélkül, mert számos megrendeléseket s uj előnyös összeköttetéseket szerzett magának ez idő alatt.

Mig távol volt, öreg könyvvivője hirtelen meghalt; s Willy, kinek vállain most az egész üzlet terhe feküdt, kénytelen lőn atyja távolléte alatt mást fogadni. Választása elég koros, nyugodt, de sok képességgel biró emberre esett, ki, eddig legalább, meg is felelt várakozásának.

— Hol van Smith? (ez volt az uj könyvvivőnek neve) — kérdezte Atkinson fiától, midőn fölkeltek az asztaltól — nem hivtad meg ebédre?

— De meg — felelt a fiatal ember; — el is fogadta a meghivást, de ma reggel azt üzente, hogy roszul van s nem jöhet el; azonban reméli, hogy holnapután ismét az irodában leend.

— Kiváncsi vagyok látni — jegyzé meg Atkinson; — nehezen fogom uj képét megszokni, a jó öreg Fletcher helyén.

Éjféltájban elszéledt a társaság s a két háziur visszavonult szobáiba. Willy, hogy a szép Anna képét imádja álmában is — atyja, hogy komolyabb, olykor sötét álomképekkel küzdjön, mint ez majdnem mindig történt.

VII.

Visszatért a régi csendes, kissé szigorú rend a két Atkinson háztartásába, s pontban kilencz órakor az öreg Atkinson bolt mögötti irodájába lépett, mig Willy még kissé időzött a reggeli asztalnál, egy rózsaszin, sima, illatos papirra irt levélke olvasásával elfoglalva, melyet a posta épen most hozott számára.

Az irodában még senki nem volt jelen, csupán az uj könyvvivő, komolyképü, nagy száraz ember, tisztességes, de egyszerű öltözetben.

Midőn Atkinson a szobába lépett, ez ember képe könyvére volt hajtva, ugy hogy vonásait nem igen lehetett látni; ha-

em észrevevén hogy gazdája jelen van, irtelen felkölt s elébe ment.

Alig nézett e két férfiu egymás szeme özé, midőn mindkettő mozdulatlanul állt int a szobor, a legnagyobb meglepetés ifejezésével arczukon.

— William

— John!

Hangzott egyszerre mindkettőnek szá-ából.

— Ki hitte volna, hogy te vagy az a gazdag ezüstműves, kinek szolgálatába éptem! — kiáltott föl a könyvvivő.

— Ki hitte volna, hogy uj könyvvi-őmben régi pajtásra akadok; — szólt At-inson halkabban.

— Ugy látszik, hogy kedvezett a sze-encse, mióta a fogházat elhagytad; — jegy-é meg Smith.

— Nem panaszkodhatom — felelt az züstműves — a becsületesség több hasz-ot hajtott a bűnnél, s nem adhatok elég álát a jó lelkésznek, ki visszavezetett az rény pályájára.

— Én is mondhatom, hogy sokkal yugodtabban s jobban élek mióta ismét ecsületes ember lettem. Nyugtalan s bi-onytalan üzletre adtuk volt magunkat, ni a mellett szégyent is hozott ránk. O-osabb vagyok most. Emlékezel még meny-yi nyugtalanságot s nyomort állottunk ki, midőn felsültünk Lord B*** kastélyának irabolásával s aztán pár hétig az erdőben ellett bujkálnunk?

— S minő borzasztó kint szenvedtél nikor a gazdag órásnak boltjába törtünk, te megsebezted lábadat. Még mindig pi-ulok ha vele találkozom, mi nem ritkán örténik, bár nem is sejti hogy én vagyok zon Atkinson, kit a rendőrség annyira ke-esett midőn a többi tolvajokra akadt.

— Hiszen Atkinson oly közönséges év, hogy én sem sejtettem benned régi űntársamat.

— Épen ugy jártam én is midőn fiam zt irta, hogy az uj könyvvivő neve Smith; zt hiszem van pár ezer Smith Angolország inden városában.

— S ez oka, hogy mindketten meg-tartottuk neveinket, bár könnyen kicserél-hettük volna mással.

Igy beszélgetett még elég hosszasan a két férfiu, nem is sejtvén, hogy van fül, ki e beszélgetést hallgatja, van sziv ki meg-törik e bűnös visszaemlékezések sulya alatt.

Azonban Willy elvégezvén a rózsa-szin levélke elolvasását, ezt mell-zsebében rejté el, s vidám mosolylyal ajkain hagyta el a szobát.

Ah! ez volt e fiatal életteljes arcznak utolsó mosolya!

Leérkezvén a boltba, melyben vevő még nem volt, az irodába akart menni, hogy az uj könyvvivőt megismertesse atyjával, midőn közelebb érvén ennek ajtajához, mely csak félig volt betéve, önkénytelen hallá a beszélgetést, melyet fölebb feljegyeztünk.

Ki irná le e fiatal, becsületes szivnek halálos kinját, midőn atyja és a könyvvivő szavaiból megtudta, milyen volt azon férfiu multja, kit eddig mindenek fölött szeretett és becsült. Nincsen toll, mely csak gyönge rajzát is adhatná az irtóztató szenvedés-nek, mely e fiatal ember keblét földulta.

Darabig mozdulatlan állt, mintha az élet elhagyta volna — aztán nem birván e kint tovább tűrni, távozott, hangosan be-tevé az előszoba ajtaját, hogy figyelmessé tegye a beszélőket, nehogy talán mások előtt árulják el titkaikat.

Midőn félórával később Atkinson bolt-jába lépett, Willy ott volt, a vevőkkel foglalkozva mint máskor, de oly kifejezé-sével a fájdalomnak halvány vonásain, hogy Atkinson megijedt, s fiához sietett, kérdezvén tőle, mi baja.

— Kiállhatatlan főfájás! — volt a fe-lelet.

— Menj szobádba — szólt az atya nyugtalanul — s feküdj' le Willy; én ad-dig itt kipótlom helyedet.

Az ifju távozott; az ajtóhoz érkezvén visszafordult, s egy tekintetet vetett atyjá-ra, de melyet ez észre nem vett.

Órák multak el; a vevők jöttek s men-tek a boltban, s az ezüstműves annyira el volt foglalva, hogy megszünt fia roszullé-tén aggódni.

Végre beköszönt az est; a tekintélyesb vevők száma csökkent, s Atkinson, cseléd-jeire bizván a boltot, fölszaladt a második emeletbe hol fia hálószobája volt.

Ennek ajtajához érvén, zárva találta. Kopogott: — semmi feletet; Willy, Willy, — kiáltotta ébredező nyugtalansággal — ereszsz be; én vagyok, atyád!

Minden csendes maradt.

Lehajlott, hogy a kulcs nyilásán keresztül vethessen egy pillantást a szobába; a kulcs a zárban volt, s a zár belőlről ráforditva.

Atkinson nyugtalansága nőttön nőtt; összehivta cselédeit és végre sikerült ezeknek az ajtót betörni.

Az atya berohant a szobába; — ott az ágyon hevert fia, halálra vált arczczal, vérző sebbel szive táján, s jobb kezében a kilőtt pisztoly.

Willy! Willy! — kiáltott fel a szerencsétlen, s fia holttestére borult — Willy térj magadhoz — ne hagyj itt egyedül a földön! aztán eszméletét veszté.

* * *

Atkinson csak pár óra mulva nyitotta föl ismét szemeit, kemény érvágás következtében, s első kérdése volt, vajon fia nem tért-e magához?

Az orvosok — mert az ijedt cselédek hármat-négyet is hivtak össze — csak sajnálkozó vállvonitással felelhettek e kérdésre, s Atkinson inasa egy levelet nyujtott neki, melyet fia asztalán talált.

E levél boritékán csak e szó volt olvasható:

Atyámnak!

A szerencsétlen atya mohón ragadta meg e levelet, reszkető kézzel törte fel pecsétjét, s olvasta a következő sorokat:

„Atyám!

Ma reggel, mikor önt az irodába követtem, önkénytelen tanuja valék a beszélgetésnek, mely ön és könyvvivője közt folyt.

Atyám érteni fogja, hogy tudván a mit ott hallottam, szó sem lehet többé házasságunkról oly becsületes ember leányával, mint a milyen Fowler ur.

A legmélyebben megsebezve, saját becsületemben ugy, mint fiui érzéseimben s szerelmemben, nem tudok oly életet eltűrni, melynek virágai egytől egyig letörtek.

Isten önnel tehát — a siron tul talán megint találkozunk.

Még mindig szerető fia

Willy.“

Ki csudálná, ha azt mondjuk, hogy e levél elolvasása után hetek és hónapok multak, mig Atkinson végre képes lőn ágyát elhagyni — nem koros férfiu többé, hanem reszkető, megtört, erőtlen aggastyán.

Mihelyt egészsége annyira helyre állt, hogy ügyei vezetését ismét átvehette, eladta boltját minden készlettel együtt, s falura vonult vissza, hol pár évig magánosan tengett, mig végre a falu sirkertjében talált végmenhelyet.

Egész vagyonát végrendeletileg jótékony czélokra áldozta.

Csakugyan igaz a mit a biblia mond: hogy vétkeink harmadiziglen büntettetnek meg!

JÓSIKA JULIA.

PESTI UNIO.

Egyesülés! ez korunk jelszava; egyesülés által nemcsak anyagi, üzéri, de szellemi téren is a legszebb gyümölcsöket arathatni. Különösen mi magyarok — kik intézeteinknél stb. mindig magunkra hagyattunk, — érezzük azt legjobban, mert hazánknak nagyobb gyárai, közintézetei majdnem mind az egyesülés hatalmának köszönik létüket. Az egyesülés eszméje létesitette a különféle kaszinókat s jótékony czélu egyleteket, tánczvigalmi köröket stb., de ezek mellett a lelkesitő, sziv- és léleknemesitő zene sem lőn elfelejtve, és alakultak zenészeti egyletek és dalárdák. A dalárdák, melyek a férfi-ének mivelését tüzték ki zászlajukra, évtizedek óta virágzanak, különösen Némethonban, és csak az 1849-ki epocha után találtak nálunk is ápolókat.

Tudtunkkal jelenleg csak Budapesten (három: egy Budán és kettő Pesten) Ó-Budán, Pozsonyban, Sopronyban, Kőszegen, Pécsett, Nagyszombaton, Temesvárott, Verseczen, Lugoson és

ippán léteznek dalárdák; sajátságos azonban, gy épen a legmagyarabb városokban, mint Debczen, Kolosvár, Szeged, Nagyvárad, Arad, nem akultak még ily egyletek, melyek a legkedélyebb mulatságok kutfejei. *)

Pesten jelenleg csak két dalárda áll fenn, i. a *Pesti unio* és az *egyetemi dalárda*; az évek ött alapitott *Budapesti dalárda* nehány éve fölszlott. A legfiatalabb hazai dalárda azonban a Pesti unio", mely máj. 17-én ülte meg alapitásának első évnapját, de mely, daczára rövid életének, már oly számos jelét adta képességének és etrevalóságának, hogy érdekes leend tán ez gylet viszontagságait és állapotját közelebbről merni.

1861. okt. 5-kén inditványozta a budai népzinház mostani karmestere *Jacobi*, egy kis, többyire külföldiekből álló társaságban, alakitnának aguk mulatságára ének-egyletet, és az eszme egfogamzott, az egylet megalapittatott és *Jacobi* gyhangulag elnökének választatott meg. A kised egylet müködésének első szinhelye a Szécheyitéri kioszk volt, melyben eleinte minden zeneiséret nélkül tartotta gyakorlásait, később azonan zongorát vett bérbe.

De az Ur kemény próbákon vezeti át az véit; a fiatal egylet is bajból bajba jutott, de szeencsésen átment rajta. 1862. jan. 26 án a tüz fölőszült eleme megsemmisitette az épülettel együtt z egylet egész vagyonát, csak az ütembot menetett meg. Mint a szétvert vitézek csata után sonka zászlajuk körül, ugy gyültek eme nagy csapás után a tagok e palladiumuk körül, és csüggedés nélkül mentek ujabb kalandok elé. Helyiségről helyiségre vándoroltak, és nem találhattak alkalmas lakást; ez által a tagok között viszálkodások estek, melyek következtében az egész igazgatóság (igazgató, titkár, pénztárnok s levéltárnok) leköszönt, és az egylet végfölbomlásnak indult, a mely be is következett volna, ha müvészi képesség mellett szilárd jellemü férfi nem áll az egylet élére.

A még fön lévő tagok érintkezésbe tették magukat *dr. Wöhler Gotthárddal*, a hangászegyesület tanárával, és fölszólitották az igazgatóság átvételére. Ez lángoló ügyszeretettel ragadta meg az egylet dolgát, és az első gyülésben 1862. máj. 24-én alapitotta meg ujra az egyletet „Pesti unio" czim alatt.

A n. m. magyar kir. helytartóság helybenhagyta az egylet alapszabályait, melyek minden nemzeti s vallási különbséget kizárnak, ugy hogy bár ki, hangjánál vagy müvészeti képességénél fogva, tagja lehet az egyletnek, melynek minden jegyzőkönyvei ugyan azon okból magyar-német nyelven vezettetnek.

*) Lehet, hogy van e helyek közül némelyikben, de egyszerű hirlapi megemlités után nem tarthatja az ember emlékezetben. *Szerk.*

A jelenleg 65 működő tagból — nagyobbrészt az éneklésben miveletlen elemekből — álló egylet csak derék igazgatója föláldozó buzgóságának köszönheti azt a szép sikert, melyet már egy évi fönállása alatt kivívott.

Pártoló tagjai számára, kiknek száma a 70-et üti meg, az egylet november hóban tartotta a lövölde termében első énekestélyét; azóta havonként rendeztetnek ily dalestélyek, melyek többnyire oly népesek voltak, hogy hely sem jutott minden vendégnek. De nemcsak ily, alapszabályilag meghatározott alkalmakkor, hanem a jótékonyság szolgálatában is lépett az egylet nagyobb közönség elé, igy nevezetesen falaink közt tartózkodó jeles zeneszerző *Volkmann Róbert* hangversenyén a Lloyd termében; az *evangelikus gyám-intézet* javára rendezett hangversenyen a muzeum termében; a *kereskedelmi ápolda* javára a Lloyd termében és végre maga az egylet rendezett dalestélyt a *pestvárosi árvaleányház javára*, melyben *Hofbauer Zsofia* és *Huber Ida* kisasszonyok is szivességből közreműködtek, de a mely, daczára a jeles előadásoknak, több előre nem látható okoknál fogva az intézet alaptőkéjét csak mintegy 50 frttal gyarapitotta.

Május 17-én ülé meg a „Pesti unio" első évnapját, melyre a legtöbb hazai s a bécsi férfiénekegylet hivatalos volt, azonban csak a bécsi, sopronyi, kőszegi és verseczi egylet képviseltette magát küldöttjei által, a budai s óbudai egylet pedig egyetemesen jelent meg. — Az ünnepély reggeli 8 órakor vevé kezdetét az ujtéri kioszkban, hol a tagok egybegyültek, és a reggeli után a városi plebániába vonultak, a hol is diszmise tartatott; ezután a „Tigris" vendégfogadóban gyült össze az egész egylet, vendégeivel együtt, közös ebédre és a zászló fölszentelésére, a mely egész ünnepélyességgel végbe is ment. Behozatván a fehérszövetü zászló, diszitve az egyleti lyrával és nemzeti szalagokkal, rövid magyar megszólitással adatott át az igazgatónak, ki arra zamatos, alkalomszerü beszéddel felelt, és beütötte a zászlónyélbe a nevével ellátott szeget, és igy tovább az igazgatóság többi tagjai is: először a titkár Aigner Lajos, azután a pénztárnok Essmann Vilmos és a levéltárnok Neubauer Henrik, és végre az egyes tagok; az megtörténvén, elénekelte az egylet jelszavát:

Szabad dal és szabad szív,
Kincs, melyért a dalnok vív.

Ezután az igazgató az egylet nevében a megjelent vendégeket üdvözölte, a mire ezek részint magyar, részint német beszéddel feleltek. De az egylet tagjai nem akarták az alkalmat elszalasztani a nélkül, hogy szeretett igazgatójuk iránti hálájukat ki ne fejezzék, és ezért neki igen csinosan készitett, magyar-német föliratu *diszserleg* nyujtatott át, mely meglepetést és megtiszteltetést az rövid de szives szavakkal köszönt meg.

Délutáni 2 órakor vonult az egylet lobogó

zászlóval a dunapartra, hol őt a földiszitett gőzös várta, de a közönség oly nagy számban jelent meg, hogy az 1200 egyént szállitó hajó nem volt elegendő és még külön három hajó szállitotta át a Margitszigetre a roppant nagy számu közönséget. A Margitsziget e napon a budai irgalmas-rend által a „Pesti unio"-nak át volt engedve, és szépen föl volt diszitve. De ezen, nemében első nagyobbszerü dalünnepély fővárosunkban nem mulhatott el a nélkül, hogy indokolt panaszok ne hallattak volna; az ily nagy számban nem várt közönség szükölködött ételben és italban; egy részét pedig a bekövetkezett záporeső elverte, a mely szintén annak az oka is volt, hogy az egylet többet nem énekelhetett, de a mi előadatott, az a közönség tetszésére volt. A jeles katonai zenekar föltüzelte az ifjuságot, és 6 órakor általános volt a táncz a szép pázsiton; fél kilencz órakor volt a szép tüzijáték, mely az ünnepélyt befejezte. De a sziget kellemei s a gyönyörü est visszatartóztatá a közönséget, ugy hogy az utolsó hajó csak 11 órakor hagyhatá el a szigetet.

Elnézve a fölmerült hiányokat, köszönettel tartozik a fővárosi közönség a derék „Pesti unio"-nak, mely magát a legmelegebb pártolásra érdemesitette.

V. V.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Május 16.)

Bubagyáros. Operetta egy felvonásban; irta Leuven és Beauplan; zenéjét szerzette Adam Adolf.

Ezt megelőzte: „Az ajtó vagy tárva vagy zárva legyen." egy felvonásban, mely még unalmasabb lett volna ha tovább tart. — A bubagyárost a szinlap vig operának nevezi ugyan, s vigsága ellen nincsen is kifogásom; de a mennyiben sokkal kevesebb benne a zene, mint egy operában kell lenni: helyesebb, ha az operetták közé sorozzuk. — Igaz, hogy Offenbach operettáinál nagyobb; de igy is véleményem mellett maradok, s hajlandóbb vagyok Offenbach azon operettáit, melyekben kevés a zene, operettának nem tartani.

Adam, mint Auber s több mások, a nagy közönség modern zeneköltője, először „la Batteliére" s „Hussard de Felsheim" daljátékokban kisértette meg múzsáját; e csekélységeknek jó fogadtatása többre bátoritotta, s 1820-ban az opera comique-ban tetszéssel adták „Pierre et Cathérine" czimü operettáját. Ez idő tájott irta a Párisban szereplő Elsler testvérek számára balletjeit, melyeknek mübecse csak közepes. — Fénypontjára jutott 1836-ban „Postillon de Longjumeau" vig operájával, melyet több önállósággal dolgozott. — A németek — kivált elsőbb műveiben — felületességgel vádolják. Annyi bizonyos, hogy a nagy közönség kedvéért felhagyott minden magasabb művészi törekvéssel. — Kiváló hajlama van a comicum kifejezésére. A Bubagyároson kivül egy ehhez hasonló „Pierro et Violette" czimü operettája is van, mely olykor Bécsben is szinre kerül. — Ez és a Bubagyáros csaknem egy, azaz: mindkettőben a mese egy buba körül forog, azon különbséggel, hogy emebben a buba egy nőalak, amabban pedig férfi. — David operettáinak a meséi átalában — habár olykor bohózattal vegyülnek, mit nem kissé ronthat meg a bohóbb felfogás — ügyesen vannak összeállítva, s elég erősek lennének sokkal gyengébb zenét is, mint az Adamé, lábra segitni. — Adam operettáit Offenbach csak elevenebb szinezetével, elmésebb inventióival mulja felül. Utóbbinak a szövegei gyakran az erkölcs rovására mulattatnak, mely a művészet egy nemében sem engedhető meg.

A Bubagyáros — ha nincsen is olyan erős oldala, melyből a közönség okulhatna, legalább az erkölcsi érzelmeket nem sérti, s ez — a divatos művészet jelen perczeiben — már elég érdem. — Cornelius bubagyáros (Benza) egy vén bolond, ki unokaöcscsét Henriket (Szerdahelyi) atyai örökségétől megfosztja, s mint segédjén zsarnokoskodik. — Ily rablás után, — mely a közvélemény előtt annál feketébb szinü, mert közel rokonát lopja meg, — azt várhatnók, hogy Cornelius meglakol; hisz meg is lakol, a mennyiben az atyafiságosan elorzott pénzt ijedtében visszaadja; de csakis mint fösvény, a ki kénytelen kincsétől megválni, — s ily veszteségen valószinüleg aggódik, valószinüleg, mert a függöny legördül, s a többi a nézőre van bizva. — Corneliust az hozza a vigjáték bonyodalmaiba, hogy mint rajongó mysticus, ki Fausttal társalog, egy emberi lényt, egy eleven nő alakot akar formálni azon kelmékből, melyekből többi babáit gyártotta. — Ez eszme nem igen türi meg a póriast; mert a ki Faustot veszi kalauzul s embert akar teremteni, lehet egy bolond nevetséges tudós alak, de nem nyárspolgár, nem bohócz, kinek egy magához hasonló tulok fia van. — Még kirivóbb ez, mikor e ficzkót Cornelius ur az ölébe ülteti. Igen sok a jóból; tán el is maradhatna. — Mephistopheles is jobban tenné, ha a kandallóban nem tánczolna; igaz, hogy mulatságos, de nem a helyzet szükségéből jő, mert — miként tettel bebizonyitotta — az égető tűz elől később félrevonult, mit először is tehetett volna. — Berta (Huber Ida) azzal, hogy meglehetős hidegséggel sétáltatja Cornelius urat és fiát, s mintha taktusra lenne szedve, felforgatja a székeket, nem ád elég okot arra, hogy Cornelius ur bánni kezdje idejét, mit ez ember teremtésére fordított, egy karddal átszúrja, hogy aztán ujból gyurandó anyagjába szelidebb véralkatot öntsön. — Ezt egy furia tétetheti, ki nemcsak székeket borongat és sétál, hanem ront, tör, dúl, stb. stb.

Egyébiránt az egész elég mulatságos. Hisz

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

)kan az operától nem követelnek valószinüséget, kivált a vig operát mindenféle torzalakok hazának képzelik, azaz komédiának.

BARTALUS ISTVÁN.

A drámabiráló választmányról. Mint rámabiráló választmányi tag szólalok fel egyik igtársam ellen, ki igazságtalansággal vádolja e álasztmány egyik osztályát. Nem tartozom ez sztályhoz, nem magamat védem, sőt tulajdonkép írsaimat sem akarom védeni, mert nem tudhatom ogy csakugyan igazok van-e vagy nincs. Csak ez llitólagos igazságtalanság orvoslatára ajánlott ód helytelenségét kivánom kimutatni s helyébe obbat ajánlani.

Az ügy ez. Bajza Jenő „Zách Feliczián" zimü szinműve, egy ellenében három biráló előalásra nem ajánlván, visszautasittatott. Ezért nagy ajt ütött egyik politikai lapunk, azt mondván, ogy Bánk bánt kivéve Zách Feliciánnál nincs obb tragédiánk, sőt Katona tragédiája körülményeit összehasonlitván a Bajzáéival, ugy mutatta el Bajzát, mint félreismert lángészt és üldözött költőt, kit irodalmi ellenségei elnyomni törekednek. Nem ütköztem meg e nyilatkozaton, de egyszersmind kevés sulyt is helyeztem reá. Ki Molière egyik remekéről azt mondja, hogy sehogy sem állja ki a birálatot, attól kitelik, hogy egy némi reményre jogositó, vagy épen talán gyönge drámát akár remekműnek hirdessen. Azután Tóth Kálmán szólalt fel a „Bolond Miská"-ban, nem mint humorista, hanem mint dramaturg és drámabiráló választmányi tag. Ő is nagy igazságtalanságnak tartja a választmány eljárását s oda nyilatkozik, hogy Zách Feliczián a legszerencsésb compositió, s cselekvény tömörsége s a legtárgyilagosb nyelve, melyen valaha fiatal költő irt, megérdemlik, hogy Bajza Jenőt hozsannával fogadják. Őszintén megvallom, hogy némi elfogultsággal olvastam e sorokat s maig sem adok nekik hitelt, már csak azért sem, mert irodalmunkban Bánk bánon kivül egyetlen drámát sem ismerek, melyre a fennebbi itélet illjék, sőt Bánk bánra sem illik, mert ez is legfeljebb szerencsés compositió, de nem a legszerencsésebb. Tiz év óta, mióta járom a nemzeti szinházat s birálom a szinműveket, sokszor hallottam én már ily magasztalást, mindig csalódtam, azért nem könnyen hiszek el valamit, ha mindjárt drámairók mondják is, kik rendesen nem igen szokták egymás darabjait dicsérni. Azonban én nem olvasván Zách Feliciánt, természetesen nem itélhetek a dolog érdemére nézve, s csak némi analogiából s a nyilatkozók irodalmi egyéniségéből indulhatok ki, a mi megőrizhet ugyan a hiszékenységtől, de nem ad jogot valódi itéletre. Lehet, hogy Zách Feliczián jeles mü, lehet, hogy még jó darab sem, csak figyelemre méltó jelenség, mely érdemes az előadásra, lehet, hogy ilyen sem, s a visszautasitó birálóknak igazok van. Szóval én mindezt lehetőnek hiszem, de a legkedvezőbb esetben is lehetlennek tartom ez állitólagos igazságtalanságot ugy orvosolni meg, a hogy Tóth Kálmán javasolja.

Mit javasol ő? Sem többet, sem kevesebbet, mint azt, hogy Bajza Jenő adja be szinművét még egyszer, valami más czim alatt, ezt nem akadályozhatja senki, s ő biztositja a költőt, hogy a választmány fölismeri azon életre való elemeket, melyek legkevésbbé valók arra, hogy egy terczettel eltemettessenek. Tehát Tóth Kálmán azt akarja divatba hozni, hogy az igazgató minden visszautasított drámát, más czim alatt, köteles legyen elfogadni, a választmány pedig megbirálni. Tehát az igazgatónak joga van ily gyermekeskedéssel boszantani a választmányt, sőt talán épen azokat a tagokat, kik visszautasitották. Vagy azt hiszi Tóth Kálmán, hogy az igazgató más birálókhoz fogja küldeni a szinművet s három biráló fölött más három birálóval töret pálczát, mindaddig, mig találkozik három derék ember, kik elég igazságosak lesznek fölfedezni az igazságot? Az igazgató ily jogáról nem tudunk semmit s ha ilyesmit kisért meg, bizonyosan sokan ki fognak lépni oly választmányból, mely megaláztatni engedi magát. Vagy Tóth Kálmán épen magában a választmányban fog inditványt tenni, hogy e vagy ama visszautasitott darab adassék ki más birálóknak? De vajon a választmánynak is van-e joga három tagja felett más három taggal hozatni itéletet. S ha van, mi fog következni? Tóth Kálmán példája követőkre talál, először is egyik vagy másik tag követelni fogja, hogy mindazon szinművek, melyeket Tóth Kálmán elfogadott vagy elvetett, adassanak ki uj birálóknak s igy tovább, mig aztán a drámabiráló választmány köznevetség tárgya lesz s önmagát fogja mindennap megalázni, ha ugyan ily rendszabályokat el képes fogadni.

Igy hát a netalán történhető igazságtalanságokat sehogy se lehet orvosolni? Oh igen, csak nem a választmány compromittálásával. A választmány akármelyik tagja felett csak az *egész* választmány itélhet s egyik vagy másik osztály ellenében csak az *egész* választmányra hivatkozhatni. E hivatkozási jogot bajos megadni a drámairóknak, mert akkor minden visszautasitott szinmű uj birálat alá kerül. Hanem meg lehetne adni az igazgatónak. Föl lehetne szabadítani arra nézve, hogy az oly visszautasított szinművet, melytől sikert remél, terjeszthesse az egész választmány elé, azaz ülést hirdetve, olvastassa fel a szinművet, melyet aztán a tagok szótöbbséggel vagy ujra elvetnek vagy elfogadnak. Sőt e hivatkozási, e közülés elébe terjeszthetési jogot meg lehetne adni a választmányi tagoknak is, de nem egyeseknek, hanem például a választmány harmadrészének, azaz, ha a választmány harmadrésze meg van győződve valamely igazságtalanságról, legyen joga az igazgató által

ülést hivatni össze, hol aztán a szinmü sorsát az egész választmány döntené el a fennebbi módon.

Ez inditványt talán a választmányi ülésre kellett volna halasztanom, de miután Tóth Kálmán, mint valamelyik lap mondja, szép szabadelvüséggel a hirlapi térre lépett ki, nekem is követnem kellett e példát. Most nincs egyéb hátra, mint az igazgató és tagtársaim figyelmébe ajánlanom inditványomat, melyet valamelyik ülésben, vagy akár hirlapban megvitatva, bizonyosan még sokkal jobban formulázhatni.

GYULAI PÁL.

SZEMERE PÁL MUNKÁI ÜGYÉBEN.

Folyó évi mártius 16-án két éve mult már el annak, midőn fentnevezett 76 éves költőnk földi maradványait sirjához kisértük volt. Fekete koporsójára helyzett borostyánkoszoruját csaknem egészen szélyelosztogatta a lelkipásztor a sirt környező barátok és ismerősöknek, a kik közül tudom hogy sokan — magammal együtt, — ereklye gyanánt őrizik ezen egyszerü gyászemléket.

Szemere Pál sirja emlék nélkül, kevesektől látogatva áll a péczeli közös sirkertben. — Nem mondom, hogy emeljünk néki nagyszerü márvány siremléket; nem harsogtatom teli szájjal, hogy emeljünk szobrot emlékeül; bárha jól tudom, hogy mindezeket ő is méltán megérdemelné, kivált ha nemzetünk szerencsésebb anyagi helyzetben volna; — nem mondom, azért sem, mert az üdvözültnek végrendeletileg nyilvánitott akarata is az volt, hogy a közös temetőben tétessék nyugalomra.

Készen van a *siremlék*, nagyobbszerü az minden emlékoszlopnál, a mit számára mi emelhetnénk; készen van a siremlék; *ő* készitette azt irodalmunk dicsőségére; vonjuk le a lepelt, a feledékenység leplét ezen mesterműről, hozzuk ki a napfényre, — lássátok meg és álmélkodjatok rajta. — En láttam azt; napszámoskodtam mellette hét hónapnál tovább, éjet és nappalt csaknem egygyé téve, 12—13 órát dolgozva naponként. Szemeltem voltam a testi látástól élete végszakában csaknem teljesen megfosztott nagy költőnek; reszkető keze helyett szavait, gondolatait, érzelmeit én jegyezgettem papirra; — s készen hever az irodalmunkban *maga nemében mindenesetre páratlan tanköltemény, a „Tandithyramb és Dalverseny"*-nek keresztelt, különösen irodalmi férfiaknak felette tanulságos munka.*)

Itt az ideje, hogy világot lásson ezen irodalmunkat kétségkivül nagyban gazdagitó tanmü, mely a pesti ref. tanintézet tulajdona.

Szemere Pál emléke minden bizonynyal megérdemel annyi kegyeletet azon tanintézettől, melynek emlitett munkáját hagyományozta, hogy ha *egyelőre* semmi haszna, de még ha kára lenne is belőle az intézetnek, világ elé bocsássa azt; annyival inkább megvárhatjuk pedig s az irodalom nevében követelhetjük is ezt, mert *az elhunyt költő nem csekély földi javainak ugyanazon tanintézet*, mely munkájának birtokában van, *fő és legelső örököse*; s alig hiszem, hogy a Szemereféle hagyaték egy vagy legfeljebb két évi jövedelme teljesen ne fedezhetné a könyvkiállitási költségeket.

Tudom, hogy a pesti ref. tanintézetnek felette sok kiadása volt a mostani években; tudom, hogy az ügyintézőknek sok más teendőjük is van: mégis azt mondom, hogy a jelen hó végén összeülő féléves főpapi gyülésnek egyik kegyeletes kötelessége lesz, ezen ügyben is véglegesen intézkedni!

Tegyük föl, a nagyrészben szélyelosztogatott temetési koszoru helyében, a kegyeletes megemlékezés koszoruját irodalmunk egyik elköltözött nesztorának sirhalmára — *munkáinak közrebocsátásával!* ezzel tartozunk a honnak, ezzel tartozunk az irodalomnak, s tartozunk azon költő emlékének, ki *Kazinczy* Ferencznek kortársa, barátja, — s a *jellem, szilárd, irodalom* stb. szavaink alkotója volt!

HALÁSZ DEZSŐ.

*) Szemere munkáiból és (ha bár később is) gazdag leveles gyüjteményéből egy kiadás rendezése hozzáértő férfiak által nagyon kivánatos; ezt, ugy tudjuk, a pesti ref. tanintézet eszközölni akarja és fogja is, mely az elhunytnak sirkövéről sem feledkezett meg, sőt az már készen is van, csak a felállitás hiányzik. *Szerk.*

VEGYES.

— Az akadémia hétfői (máj. 18.) ülésében *Asboth* L. tartotta székfoglalóját ily czimü értekezéssel: „A hadmesterség kifejlődése az őskortól mostanig." A régiek hadi mesterségét rövidebben vázolván, sietett az uj és legujabb korra, hol különösen a vontcsővü ágyúk találmányának fontosságát emelte ki. Bezárta értekezését azzal, hogy „Hadvezér" czimü strategiai munkája, melyen régóta dolgozik, már kész s nem sokára meg fog jelenni. Több előadás nem levén, a *titoknok* olvasta a m. k. helyt. tanács levelét, mely Ő Felségének a Nagy-Károlyféle csillagászati eszközök iránti resolutióját tartalmazza, miszerint a szorosan csillagászi eszközök a Pesten épülendő csillagdának feltartatván, a többiek az akadémia, egyetem és József ipar-tanoda közt felosztatnak, az elszállitás költsége a bicskei épületek eladási árából fedeztetvén. — Egy *perpetuum mobile* iránti ajánlkozást az akadémia, alapszabályaihoz ragaszkodván, nem vett figyelembe. — A magyar tanférfiak társulatának az akadémiához helytartóságilag áttett *alapszabályai* iránt a küldöttség uj véleményadásra szólittatott fel. — Kisfaludi Lipthay György 500 frtot hagyott, Huszár Kálmán pedig 10,000

írt alapítványt tett az akadémiának. — *Péterfy Károly* philosophia historiája birálatra adatott ki; a *Fekésházi* alapítványból vèendő jutalom-könyvek iránt pedig a kiküldött hármas bizottság uj szimsort terjesztett elő.

* Vörösmarty Mihály minden munkáiból az első kötet már nehány nap alatt meg fog jelenni — s nehány iv már a második kötetből is ki van nyomva. Azok a kik látták elismeréssel említik, hogy Ráth Mór — a kiadó — nem kimél semmi költséget, hogy a kiállitás méltó legyen a munkához, s „Emich Gusztáv könyvnyomdája is kegyeletes, becsületbeli feladatául tűzte ki a lehető legtisztább s minden kifogáson felüli kiállitást.“ Reméljük, e körülmény is szaporitani fogja a már is szépen jelentkező előfizetők számát.

* A „General-Correspondenz“ máj. 18-iki száma szerént: „Ő Felsége, gr. Zichy Nándor és Jókai Mór a „Hon“ szerkesztőjének fogsági idejét félévről egy hónapra alább szállitani méltóztatott.“

* A kegyes jótékonyságáról ismeretes Roskoványi Ágoston, nyitrai püspök ur ő mlga, f. h. 12-én a nyitrai főgymnasiumra — mely alaphiány miatt megszünendő vala — *ötvenezer* forintot tett le örök alapitványkép, a nyitrai székes káptalan kezébe.

* A sz.-fehérvári Vörösmarty-szoboregylet f. hó 10-kén tartott gyülésében elfogadta az ifju b. Vay Miklós által készitett szobormintát, és a szoboregylet elnöke, b. Splényi Henrik vezetése mellett, Kenessey Kálmán és Say Ferencz urakból álló küldöttséget nevezett ki, mely az egylet költségén Bécsbe utazzék és b. Vayval a szerződést a szoborra megkösse.

* A Szepességből irják a P. N.-nak, hogy az ottani könyvkereskedők az összes vidéki könyvkereskedőket egyesület állitására hivják föl, hogy igy, vállvetve, könnyebben viselhessék a könyvkereskedés terheit, melyek most, miután oly kevés a könyvvásárló, nagyon is sulyosak. Főczélja lenne az egyesületnek, hogy Pesten központi ügynökséget állitson, mely a bizományi üzleteket közvetlenül intézné el.

* A nagy-enyedi ref. főiskola ifjusága f. hó 16-án, a dicső emlékezetü fejedelem Bethlen Gábornak, a n.-enyedi collegium alapitójának, tiszteletére ünnepet ült. Régi kegyeletes szokása az iskolának ezen emlékünnep évenkénti megtartása, s hogy a forradalom utáni években meg nem tartatott, annak csak felsőbb tilalom vala oka, mely tilalom azonban a főkormányszék által ez idén meg lön szüntetve.

* A pécsi és győri jogakademiák visszaállitására az engedély megadatott.

* A városi német szinpadon mult szerdán adták először Kisfaludy „Szeget szeggel“ czimü 1 felvonásos vigjátékát. Forditotta Enrich O. F. Ugyan e forditótól nem sokára szinre fog kerülni a „Csalódások“ is.

* F. hó 16-kán nyitá meg a „magyar képzőmüvészeti társulat“ uj szállásán, a nagy-hid-utczai Wrányi ház első emeletén, kiállitási és társalgó termeit.

* Kánitz Ágost „Magyar botanika története“ czimü munkát fejezett be. A mü, csupán szakértőknek levén szánva, csak 70 példányban fog kinyomatni. A 150—200 (XVI-od rétü) lapra terjedő munka előfizetési ára (csak) öt forint. Előfizethetni szerzőnél: Bécs, Schotten-Gasse, Nr. 108, 3-ik em.

* A császárfürdőben jun. 3-kától aug. 20-ig 12 zártkörü „vigalmat“ fognak rendezni, a Lisznyai-árvák javára. Az estélyekben az egyetemi dalárda is részt veend.

* A „Függ.“ szerént Alsdorf Phisterer, a városi szinház volt igazgatója, fel szándékszik lépni a n. szinpadon, mint vendég. Az emlitett lap azt mondja: „már maga a kivánság, az igyekezet is *valódi vivmány* a n. szinházra.“ Miért?

* A helybeli lutheranus gymnasium épitésénél, a sütő-utczában, egy befalazott római emléktáblát találtak, melyet egykor Secundinius Sabinianus szentelt Sylvannak, az erdők istenének.

* Az „aradi román népmivelődési-egylet“ Aradon, f. hó 13-kán tartá alakitó gyülését; elnökül Ivácskovics püspök ur ő méltóságát, alelnökül Nagy Mihály kanonokot és Popa György k. t. birót választották; jegyzőkül pedig Roman Miront és Popovics Deseanu Jánost. A részvényesek száma 797.

* Lauffer és Stolp kiadásában nem sokára meg fog jelenni: „Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok, a XVI, XVII és XVIII-ik századbeli eredeti kéziratokból és szétszórt nyomtatványokból összegyüjté és magyarázó jegyzetekkel ellátta Thaly Kálmán.“ Toldalékul: „A bujdosó *Balassa* Bálintnak eddigelé ismeretlen két költeménye 1589-ből.“ El nem mulaszthatjuk egy elismerő szót mondani Thalynak, előre is, az irodalom nevében, e sok fáradsággal járó munkáért.

* Németh János előfizetést hirdet „Lisznyai Album“ czimü szépirodalmi zsebkönyvre. „A 15 nyomott ivnyi album csinos velin papiron kiállitva, elől Lisznyai jól talált arczképével lesz diszitve. Tartalmát jelesebb iróinktól érdekes beszélyek, költemények, mulattató táj- és utirajzok, életleirások stb. teendik.“ Előfizetési ára 1 forint 50 kr., — diszpéldány 2 forint, mely junius végéig a szerkesztőhöz — Erzsébettér 4-ik szám — küldendő.

* Bulyovszkyné még e hó folytán meg fog Pestre érkezni s hir szerént kétszer fog föllépni: atyja, Szilágyi Pál szinészi jubilaeumán és az irói segélyegylet javára. Reméljük, az igazgatóság igyekezni fog több előadásra is megnyerni a kitünő müvésznőt, ki szinházunkuál oly nagyon érezhető hézagot hagyott hátra.

UJ KÖNYVEK. *)

KLÁRA ÉS KLÁRI. Regény az Anjou-királyok korából. Irta *Jósika Miklós*. 2 kötet. Pest (Hartleben). 8r. 194 és 183 l. Ára 2 ft.

BÖNGÉSZET A FRANCZIA SZÉPIRODALOMBÓL. II kötet. *Jocelyn. Lamartinetől*. Francziából forditotta *Talabér György*. Pest (Osterlamm). 12r. 172 l. Ára 60 kr.

NAGY-ENYEDNEK ÉS VIDÉKÉNEK VESZEDELME 1848-49-ben. Történeti vázlat. Irta *Báró Kemény Gábor*. Pest (Osterlamm). N8r. XVI és 251 l. Ára 2 ft 40 kr.

A SPANYOL INQUISITIÓ s egyéb titkos társulatok titkai. Irta *Féréal M. V.* Francziából forditotta *Huszár Imre*. II. füzet. Brünn (Karafiat). N8r. 65.—128 l. Ára 60 kr.

A SZÉCHENYI-SZOBOR és a szobrászat realismusa. Irta *Ormós Zsigmond*. (A „Koszorú"-ban megjelent czikk-sornak utóbeszéddel megtoldott önálló lenyomata.) Pest (Pfeifer). K8r. 74 l. Ára 50 kr.

IFJUSÁGI OLVASMÁNYOK. Szerkeszti s kiadja Bunyitay Vince. I. kötet. Pest (Magy. egyes. nyomd.) 8r. 312 l. Ára 1 ft.

LATIN NYELVTAN. Első rész. Alaktan algymnasiumok számára. Irta *Szénássy Sándor*. Pest (Osterlamm). 8r. 2 és 105 l. Ára 50 kr.

KÜLFÖLDIEK.

H. Audeval. LA DERNIÉRE. — Un mariage grec. Paris (Hetzel). 8r. 322 l. Ára 3 frank.

Ivan Turguenef. DIMITRI ROUDIME, suivi du journal d'un homme de trop et de trois rencontres. Paris (Hetzel). 8r. 341 l. Ára 3 frank.

Adrien Paul. LES DUELS DE VALENTIN. Paris (Hetzel). 8r. 350 l. Ára 3 frank.

A. Gennevray. UNE CAUSE SECRÉTE suivi de lecomte Willy et Marguerite. Paris (Hetzel). 8r. 330 l. Ára 3 frank.

Eugéne Muller. CONTES RUSTIQUES. La vierge de Mai. Paris (Hetzel). 8r. 274 l, Ára 3 frank,

DER RING DER NIEBELUNGEN. Ein Bühnenfestspiel für drei Tage und einen Vorabend. Von *R. Wagner*, Leipzig (Weber). N16r. Ára 2 tallér.

Eduard Breier's GESAMMELTE ROMANE UND ERZAEHLUNGEN. Neue Folge. I. II. Band. Wien (Margraf et Co.) 8r. Ára 3 ft 20 kr.

AT ODDS: a novel by *Baroness Tautphoeus*. 2vols. London (Bentley). 8r. Ára 21 shill.

ROUGH AND SMOOTH: a tale of our own times, by *R. D. Claphane*. Edinburgh. 8r. Ára 12 shill.

BERTHA'S REPENTANCE: a tale, by *J. F. Corcran*. London (Chapman et H.) 8r. Ára 9 shill.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

K—d—r—csy urnak. Debreczen. A forditások közt van nehány jól sikerült. Alkalmilag irodalmi tárczánkban helyet adhatunk, ha lesz hely. A többi is jó a külformában; de nincs elég költői magva, mely igazolná létezését.

Szk. Á—d. urnak. G—gy. Bizony szivesen tennők, ha egy szerkesztőnek ideje volna *magán birálatokat* is irogatni, a mi, ha tanulságos akar lenni, nem esik egy két szóval, hanem gyakori levélváltással. *Vos exemplaria graeca!* ott a minden nemzetek nagy költőinek példái: azokat forgassa ön, s mérje azokhoz a magáét.

F. J. urnak. A ladik. Verselése elég gyakorlott, de a ladik egész allegoriája, hogy „leng, küzd, csillaga feltűn, meg eltűn, s végre elmerül" oly közönséges, a képek és a dictió oly mindennapiak, hogy a költőnek csupán a rímbe szedés érdeme marad.

K. R. urhölgynek. Nem ismerjük az ajánlott forditmány eredetijét, s igy csak az egész forditás felküldése után szólhatunk hozzá. Ha kielégitő lesz, adni fogjuk. Mindenesetre szives köszönetünk az ajánlatért!

Sz. J-né Sz. J. urhölgynek. E tárgyról elég hosszú czikksor folyt már a Családi körben. Hova kell több védelem? A Koszorú nem támadta meg az *irónőket*. A Koszorú egy *beszélyt* közlött csak, melynek többi alakjai közt egy irónő is van. Ha egy *képzelt* irónőt nem lehet fölléptetni novellában, vigjátékban vagy akármiben: akkor nem lehet egy *aristocratát*, egy *táblabirót*, egy *kántort*, még a *politikus csizmadiát* se. — Különben e czikk, a női hivatásrul, honleányságról stb. oly elcsépelt phrasisokban is van irva, hogy akkor se közölhetnők, ha a nőiróknak igazán szükségök volna védelemre. Bocsánat hogy igy kell szólanunk.

TARTALOM.

Székely népköltemények. *F. Szabó S.* — Mutatvány Puskin „Onégin Eugén" verses regényéből. Oroszból *Bérczy K.* — Milyenek a nők? *Jókai M.* — A Németujvári romok közt. *Csermelyi S.* — A Fegyencz. *Jósika J.* — A pesti unio. *V. V.* — Nemzeti szinház. — Szemere Pál munkái ügyében. *Halász D.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV. MÁJUS 31. 1863. 22. SZÁM.

FESTÉSZET ÉS FÉNYKÉPELÉS.

Napjainkban a fényképelés sokkal inkább elterjedt, sokkal nagyobb mérvben szerepel a társadalom egyre szaporodó elkerülhetlen és nélkülözhető, inkább fényüzési szükségletei között, semhogy magára ne vonná a szemlélő műbarát figyelmét, ki néha aggódva tekint a jövőbe, elszomorodva kérdezvén magától, nem fog-e gépies századunkban a camera obscura mind inkább tért nyerni s utóvégre is nem fogja-e kiküszöbölni a szabad kézzel dolgozó művész ecsetjét?

Ez aggodalom annál jogosabbnak látszhatik és annál inkább van igazolva azon tény által, hogy a fényképelés már is több festőművészt vont jobban jövedelmező mestersége körébe.

De vajon magára a festőművészetre mily befolyást fog gyakorolni jövőben, azt legjobban megérthetjük az által, ha előbb megállapitva a festészet fogalmát és kellékeit, összehasonlitjuk azokat a fényképelés eredményeivel, tüzetesen megvizsgálva, miben és mennyiben felel meg ez utóbbi a művészethez kötött igényeinknek.

A festészet erkölcsi tulajdonsága közös a többi művészet erkölcsi tulajdonságaival, azaz: embernevelő és végnélküli élvet adó, — de anyagi oldalában sem igen különbözik a művészet többi nemétől, legfeljebb, hogy hatásosabban működik a mesterségek nemesbitésére és emelésére, és csekélyebb becsü dolgokban is a jó izlés terjesztésére.

Ezt különben elég vala nehány szóval megemlítnünk és tüzetesb fejtegetésébe nem szükség bocsátkoznunk, mert a művészet és fényképelés közti összehasonlítást tűzve ki külső czélul, elég a festészet plasticai oldalát vizsgálnunk és elemei (a körvonal, világosság és árnyék, szín stb.) szövetségét tekintenünk, mert egyikkel másikkal ez elemek közül működik a fényképelés is, s igy könnyebb lesz megtalálnunk, melyik részére hajlik az előny.

Hogy a festészetnek oly külön tárgyai is vannak, melyek más művészet által épen nem adhatók, például egy élénken néző szem, egy mosolygó száj, az magában értetik. *Lessing* „Laocoonjában“ a festészet és költészet külön hatásairól értekezvén, mondja, hogy „a festészet a tárgyak eszménye, valamint a költészet a cselekvényeké.“ Mégis *Lessing* ez éles értelmezése után is akárhányszor találkozunk oly festményekkel, melyekben nem, mint a festészet körének ép gyümölcseiben, a jól választott és feldolgozott tárgy önmagából sugározza ki a benne rejlő költői elemet, hanem egy rajta kivül létező költői elem előállítására kölcsönzi szolgálatát, mely kettő között az összefüggés aztán laza és kényszerített.

Benne lévén már a képies kiállitás különféle módjai tárgyalásában, ez előállítás különböző irányait is kénytelenek vagyunk fölemlíteni, megnevezésökre oly kifejezéseket használva, melyek a bölcseletből merítve s némikép körülirva, leginkább meg-

adhatják a festészet nagy körének tiszta fogalmát.

Legelemibb és legegyszerűbb nemének nevezzük a *naturalismust*, mely a képben semmi aesthetikai alapnézetet, legalább öntudatosan, nem alkalmazván, egyszerüen a természet utánzására szorítkozik.

Magasabb minden tekintetben a *realismus*, mely a természetből csak azt utánozza, a mi a gondolat előállítására, valósítására (realizálás) és hihetővé tételére szükséges, — tehát elvonás és öntudatos választás.

Végül az *idealismus*, mely különben csak választott tárgyára nézve az, mert e tárgy földolgozása csak is a realismus segélyével lehető, ezért elvont tárgygyal, de realistikus műveletekkel működő előállítás, mely, mint említők, a természetből csak azt veszi által, mi a gondolat előállítására, szemlélhetővé és érthetővé tételére tartozik.

A művész által előállítandó kép, tartozzék bár az elősoroltak akármelyik nemébe, alkatrészeire is osztható, és ily alkatrészt, illetőleg fő- és elmellőzhetetlen kelléket ötöt találunk, ezek: a lélektani tartalom, a körvonal, a világosság és árnyék, a szín és végre az előadás (Vortrag).

Ez öt főkelléket jó lesz kissé közelebbről s tüzetesebben megvizsgálnunk.

A *lélektani tartalom* a kép czélja; azon bizonyos valami, a miért az egész kép készült. E lélektani kellékkel a régiek kevesebbet gondoltak, de a haladottabb kor bármely művében jogosan megköveteljük. Értjük pedig ez alatt, hogy csak oly tárgyak választassanak, melyek ábrázolhatók is; értjük az alapeszme természet- és okszerű kivitelét; befejezett cselekvényt, vagy a jelenet olyatén előadását, hogy annak mikénti bevégzését a szemlélő bizton sejthesse és képzeletében maga egészíthesse ki.

Az a lélektani czélja a képnek csak bizonyos *vonalozás*, illetőleg bizonyos *körvonalok* által állítható elő legjellemzőbben; erre nézve el kell fogadnunk a vonalok bizonyos jelvényességét (symbolismus), mely szerint a kép jelleméhez alkalmazkodnak. Ily értelemben lehetnek hasonnemű vagy ellentétes, vigan szökellő vagy mélán folyó körvonalok; szóval már a rajznak is kell a lélektani czél felé törekedni, a körvonaloknak kellemes hatásuaknak, a világosság és árnyalás fölvételére és befogadására pedig alkalmasaknak kell lenniök.

A *világosság* és *árnyalás*, *a félhomály* kikerekíti és domborítja a körvonalokat s kerekded, gömbölyű vagy épen szegletes alakokká idomítja. Ezeknek szintén kisérni kell a kép lélektani menetét s alkalmazkodniok a tárgyhoz, mert igen helytelen volna például méla tárgyat víg, csillámló napfényben állítani elő. De szervezve is kell lenniök, kellemesen kell vezetniök a szemet: kerülve az ugrásokat, kiemelve a lényegesebbet, különben a legjobb s leghelyesb körvonalozást is elrontják s nem engedik érvényre jutni.

A világosság- és árnytól jól megkülönböztetendő a *szín*, mert képzelhetünk például jó árnyalatu kőrajzot akárhányféle — illető magasságú és mélységű fokozatban — színekbe áttéve, és a színek e sokféle egybeállítása közül csak is egy lesz legjobb, a mely t. i. először mint helyszin (Localton) legjobban illik egybe, másodszor pedig a lélektani tartalomhoz leginkább simul és alkalmazkodik; vagyis, mint feljebb emlitők, mely öszhangzatban van a tárgy jellemével s kikerüli az oly ferdeségeket, hogy például szomorú vagy csak komoly tárgyat is víg helyszínekben, rikító vörösben például, tüntessünk elő.

Az *előadás* végre, vagyis a kivitel modora minden ügyesebb festész saját egyéni tulajdona. Ez különbözteti meg az eredetit a másolattól; mert a jó kép ügyesen készült másolatában bizonyára meg lesz a lélektani czél, a körvonal, a félhomály, nagy részben a szín is; de az anyagon való uralom, a mindezt egyszerre átkaroló s egybekapcsoló ecsetviteli virtuozitás bizonyára nem. E kiviteli modorokra nézve megkülönböztetjük a széles, szabad és kitünően jellemző, valamint a kisszerü: sovány, kinzott, nyalt, meg a fölületes és nyers kivitelt, s ha bár mind e kezelési modor nem zárja ki a kép egyéb

ó oldalait, mindenesetre sokban elősegíti vagy gátolja ezek érvényre juthatását.

Ha jól festett képet szemlélünk, nemcsak a tárgyat kívánjuk látni, melyet a kép ábrázol, de látni akarjuk egyúttal azt is, hogy e tárgyat már előttünk is látta, érezte valaki. Emberi természetünknek igen megfelelő, hogy a már feldolgozottat, a már készet szeressük. Nemcsak a tárgyat magát akarjuk látni, hanem megkívánjuk, hogy az ugy legyen ábrázolva, mint a mi szemünk látszik. Az abstraháló szem műtétét — mire alább visszatérünk — más által akarjuk végrehajtatni, hogy a mű teljes élvezetét fáradság nélkül érhessük el.

Hiszen ha a képzőművészettől egyebet sem kívánnánk, mint a természet minél hívebb utánzását, ugy a szobrász, a festész egyéb sem volna ügyes technikusnál; akkor tehetségről, lángészről szó sem lehetne; akkor elég volna az éles, egészséges szem, az ügyes és gyakorlott kéz, vagy, a mi gépies századunkban mindkettőt teljesen helyettesíti — a camera obscura; és a vegyészet folytonos haladásánál fogva egyre tökéletesedő collodium-vegyületek előállitanák a képeket, melyekre azelőtt hivatott szellemek kellettek, kik művészetök gyakorlása által halhatatlanokká lettek.

A művészi több a pusztán természetinél. Csak az öntudatos lélek által szemlélt, megfontolt és átgondolt, az előbb fejtegettük minden kellékkel biró, esetlegességektől ment természeti egyúttal művészies is. Pedig a fényképelés nem kerülheti ki az esetlegeset, miről meggyőződhetünk, ha mesterségünk egyik főfeladatát, az arczképezést veszszük szemügyre, mely a festészetben is leginkább sorolható az általunk *naturalismus*nak keresztelt osztályba, bár a művésziesen fölfogott szép arczképtől minden esetre többet követelünk.

De lássuk közelebbről.

A kép, mint alkotás, tekintetbe sem véve valami nagyobbszerű alapgondolatot, csak akkor emelkedik a természet szolgai lenyomásának színvonala fölé, ha megvan benne az, a mit a költeményben rhythmusnak, a zeneműben hangzatosságnak, a festményben öszhangnak nevezünk, — vagyis ha a korábban elősorolt kellékek gondos alkalmazása, arányos elosztása oly egésszé olvad össze, mely a halandó által elérhető tökély fokát leginkább megközelíti.

Ily tökéletes ábrázolás pedig csak ugy sikerülhet, ha valamely tárgyat lélektanilag és festőileg helyesen látunk, mit csak is festészeti tanulmányok nyomán érhetni el. És ez nem egyéb, mint — arczképről lévén szó — az illető személy jelleméhez leginkább illő állást, mozgást ugy, mint helyzetet, a fejnek a többi taghoz legillőbb tartását, a szemnek nézését, legyen az akár bizonyos tárgyra szegzett, akár merengő, az egésznek végre sok mozgalmi percz közül azon középszámú kifejezését keresni, mely az illetőnek nem azonegy mozzanatát ábrázolja, nem a mondva csinált, többnyire erőltetett kifejezést, a szem vagy száj ilyen meg olyan állását, a fej és alak ilyen meg olyan helyzetbe szorított formáit adja viszsza, hanem a gondolatmenet és érzelmi élet különféle állapotaiban ellesett víg és komoly, hideg és érzésteli kifejezésekből le kell származtatnia a közönséges vagy általános, szóval a megszokott arczkifejezést, festés alatt jellemeznie kell a művésznek: csak így alkot arczképet, mely élethű lesz és találtnak fog mondatni, habár az egyes részletek összehasonlítása az eredetivel minden időben nem tünteti ki a szolgai hűséget, a stenographikus lemásolást. Minthogy a művészet egy perczet ugy szólván természetellenesen hosszabbít meg és állandósít, — e percznek minden esetre annak kell lenni, mely a jellemet leginkább kimeríti; csak ha ezt eléri a mű, mondhatni róla, hogy inkább hasonlít az élő eredetihez, mint az eredeti önmagához, mert változékonyság és mozgékonyság lévén az élet jellege, az ember sem mindig hasonló önmagához, — de a művészet az illető azon jellegét, jellemének azon tengelyét adja, mely menten minden esetlegességtől, a jellemnek mintegy történelmi értékét képviseli.

A fényképben mind ezeket hijába keressük. A fénykép egy esetleges perczben kapja le az illető arczképét. Már hogy aztán e percz azon jó percz is legyen egy-

szersmind, mely a jellem átalánosságát is magában foglalja, azt remélni is alig, bizton várni épen nem lehet, s arra nézve a gépet működtető fényképész szintoly kevéssé tehet valamit, mint a gép elé állitott learczképezendő, ki magát és általános jellemkifejezését többnyire maga sem ismeri.

A fényképész — mondók — nem találhatja el, mert a min a festész hetekig gondolkozik: az arcz és a test állásának legösszeillőbb helyzetét, az öltözet szép és megfelelő motivumait, a hosszabb tanulmányozás közben mintegy ellesett különféle jellemvonások és kedélyállapotok mikénti nyilvánulását, azt nem lehet oly szerencsésen egy percz számára összeilleszteni, ezt, ha fölteszszük is a fényképészben a tehetséget, az idő sem engedi, mert mig a kellékek egyikét helyesen berendezi, a másik azalatt elvész, de a gép működött, a kép lenyomódott s a nyert arczkép csak részben jó, mint az máskép nem is lehetett, mert csak is hasonló fáradság jogosít föl hasonló eredményekre.

Ennyi körülbelől, miben a fényképelés csak az egy kellékre, a *lélektanira* nézve nem felelhet meg a müvészi képhez kötött igényeknek. Nem sokkal kedvezőbb eredményre jutunk, ha az elősorolt többi kelléket is vizsgáljuk, arra tekintve, mint felel meg nekik ez uj divatu művesség.

A körrajzra nézve nagy baj a fényképelésben, hogy csak lapon s nem a köb terén mozoghat, hogy az emberi alak egyes tagjainak bizonyos mélységü térből ki nem szabad emelkedniök, különben kellemetlen hatásu torzalakok kerülnek ki s a való arányok a látszathoz szokott szemre nézve sértők lesznek, mert egy előre tett láb vagy kéz kétakkorának látszik, mint a hátravetett s csak azért, hogy a fényképelés szerfelett természethü — de csak mechanice hü. — Az emberi szem ugyanis nem csupán optikai gép, hanem egyszersmind szemlélő eszköze az öntudatosan működő észnek, mely nézés közben elvon, mintegy könyvnélkül tudja az arányokat és — például véve föl egy emberi alakot — annak felénk kinyujtott karját, az öklöt, mely körülbelől akkorának látszik, mint maga a fej, nem akkorának mutatja, hanem az ismert arányok rendes nagysága szerint módosítja; ugyanezt teszi a művész is, midőn a már öntudatosan helyesnek látszó arányaira visszavitt természetet ábrázolja, s ez az, mit feljebb azon szavakkal fejeztünk ki, hogy a szemlélő a már *feldolgozottat*, a *készet* kivánja élvezni. A festésznek, ha jó képet akar alkotni, véteni kell a láttan és távlattan szabályai ellen; a fényképelésben ez lehetetlen, de ez nem hibája a gépnek, sem mint mondják, a focus rosz alkalmazásának, hanem egyesegyedül az öntudatlan látás és számító szemlélés közötti különbségnek.

Ebből pedig nem következik, hogy a fénykép helyesebbet nyujt, mert szigorúbban ragaszkodik a természethez. Azon felfogás hibás, hogy a művészet akkor teremti a legtökéletesebbet, ha minél hivebben tükrözi vissza a természetet. Ha pusztán a természetet másoljuk le, öntudatos módositás nélkül, művészi egészet soha sem alkotunk, mert a halandó szeme a természetből is csak töredéket foghat fel; egészet csak akkor nyujtana a természet, ha isten szemével tekinthetnők. A mit belőle élvezünk, azt a velünk született szervekkel fogjuk fel, a mindenható által belénk öntött észbeli tehetségekkel szemléljük és észleljük, ezek állitották föl az aesthetika szabályait, e látszaton alapul fogalmunk a szépről, s a világ legremekebb fényképe sem győzhet meg arról, hogy az eddig szépnek és dicsőnek tartott idomokat, az eddig helyesnek ismert arányokat rútaknak nevezzük, mert azokat egy emberi szemünknél szigorúbban biráló élettelen gép helyteleneknek mutatja.

A világosság- és árnyékra nézve már elmondók, hogy igen sok függ ennek megválasztásától, mert nem minden világítás illik minden jellemhez, sőt azt lehet mondani, hogy a legtöbb fő csak bizonyos, különösen választandó világítás mellett legszebb, s a világosság és árnyék tömegeinek csak bizonyos elosztása legjellemzőbb és legösszhangzatosabb. Már pedig részint a fényképelők hozzá nem értése, részint a gyári munka gyors végzése ritkán engedi meg, vagy teszi lehetővé, e szigorú megválasztást, miben többnyire a műtermek épitése

akadály. De műértés esetén is, és minden gyéb kellék mellett sem függnek egészen z illető fényképelő kényekedvétől, mert z árnyalás nem áll teljesen hatalmában s itka fényképen látunk illő öszhangot a világosság és árnyék között; tudvalevő gyanis, hogy a meleg színek, mint a különféle sárgák és vörösek, aránylag nagyon ötét és mély árnyékot idéznek elő, innen éldául a szőke haj barnának mutatkozik fényképen; a hideg szinek pedig, minők kékek és vegyülékei, ritkán vagy sohaem mutatkoznak egész sötéteknek.

A színt tán fölösleg emlegetnünk, nert azt a fénykép nem képes előállítani. Tudjuk pedig, mily gyönyörű hatást bir festész előidézni a szinnel, mely sok arcznak épen fénypontja és jellemző oldala. Ez eddigelé nem jutott a fényképelés birtokába s azért ugy igyekszik ezen segíteni, hogy utólag színezteti képeit; de az eddig előállított ilyetén színezett fényképek még a nem műértő nagy közönség tetszését sem vívták ki. És csakugyan a ki jól tud bánni a színnel, az a fénykép rajzát is nélkülözheti, sőt a vizfestmény könnyü átlátszóságát fényképes, hamis árnyéklatu alapon elérni épen lehetetlen.

Egyéni előadásról végre, melyet feljebb szintén kiemeltünk, a fényképelésnél szó sem lehet. A mi az egyik vagy másik fényképirói műteremből kikerült jobb vagy roszabb kiállitásu fényképek közötti különbséget illeti, mely csakugyan létezik, az nem egyéni művészet, hanem akár a gép, akár a vegytani vegyülék helyesebb kezelése, legjobb esetben pedig kissé művésziesb berendezés, a mennyiben azt a tér és idő engedi, s igy a művész festette mű s a fényképelés utján előállított kép között valóban mindig az a különbség lesz, a mi egy zenemű kintornán eljátszott mesterséges, de nem művészies előadása és ugyan annak művészek általi bájos eljátszása közt létezik. Ha a hengerben lévő szegecskék illő helyre kerültek s helyes időközökben emelgetik a sípok billentyűit, a zenedarab elég szabatosan fog eljátszódni, de elvész az egyéni előadás művészi zamatja s elvész az öntudatos, az emberi és átérzett kivitel.

Az öt főkellék közt meg nem említett, de szintén mellőzhetlen tulajdona egy jó képnek az ugynevezett mozdulati csillámlás, (Bewegungsflimmer). Mig jól festett képen az alakok mintegy lélekzenek, mig lüktetni látjuk bennök a vért s mozogni az egyes tagokat, addig a fénykép mindig csak merev alakot nyujt, bármi élénk mozgást akar is ábrázolni. Oka egyszerü. A művész, valamint feljebb az egyéniség és jellem felfogásában, nem az adott pillanatra szoritkozik, ugy a mozdulat ábrázolásánál is a mozgás multját és jövőjét egyaránt szemügyre veszi és e két távolabb fekvő perczenetből alkotja a jelent, hoz a képbe bizonyos mozdulati csillámlást, mit a fényképnek visszaadni, habár még oly rövid időközben végzi is munkáját, sikerülni soha sem fog. A művésznek ugyanis, ha mozgást akar kifejezni, tehetségében áll az illető tagot, vagy tárgyat határozatlanabbul kezelni, mit szintén a természettől lesett el, mert a mozgó kerék küllői nem látszanak, csak mintegy átlátszó köddel borítják a mögötte levő tárgyakat; a mozgó kézen nem látjuk a gyűrű minden részleteit; egy pihegő keblen a csipkézetnek sokkal bizonytalanabbul kell kezelve lenni, mint a környezet vagy háttér mozdulatlan architekturájának.

A fényképen a mozgásban levő tárgy végkép elmosódik, kell tehát pillanatnyi mozdulatlanság a legélénkebb mozgás közepett is, mely lenyomódva merevnek tünteti fel a tárgyat, mert élesen nyomódik ki ép azon rész, melynek kissé el kell vala mosódni, s a mozgás ezen jellege nem az illő helyre kerül, vagy élesen nyomódik le azon apró részlet, melyre az öntudatosan gondolkodó művész felületesebb kezelés által szándékosan kevesebb figyelmet fordít, igy érvén el azt, hogy a szemlélőnek is elfordulva innen figyelme, oda irányul, hova a művész fordítni kivánta.

Ez utóbbi ujra egy fontos kelléket juttat eszünkbe, melyről a lélektanival együtt kell vala szólanunk: az illő osztályozást, pointirozást vagyis a fődolgok kiemelését, a közönbösek alárendelését. Mert valamint ha nevezetes emberrel találkozunk, lelkünk-

be nyomódik arczkifejezése, szemjárása, ajkának mosolya s alig emlékszünk kabátja zsinórzatára, ugy ez eszményi hatást kellene visszatükröznie minden jó képnek. A fényképelésnél ez osztályozás nincs. Ott nem az emberi elme működik, hanem a gép, ennél pedig — kabátgomb, emberfej nagyon egyre megy.

Összevonva az eddig mondottakat s a jó kép egyes kellékeit a fényképelésre alkalmazva, ugy találjuk, hogy a lélektani és rhythmikus elem a kép szerkezetéhez tartozván, mind a többi kellék pedig amazok kiegészitésére szolgálván, sokkal több gonddal, műértéssel és idővel járnak, semhogy azt a pár perczben készülő photograph műben kereshetnők. A minek alkatrészei ennyire hiányosak, azok összeillesztése sem fog valami derekast létrehozni. De mindezt mellőzve s a fényképelésnek bármi széles fejlődést jósolva, attól ne tartsunk, hogy az valaha megszorithatná a művész terét, és csakugyan ugy találjuk, hogy a fényképelés szabadon nem kezelhető voltánál fogva alig foglalkodtat művészi tekintetben említésre érdemes, kiváló tehetségeket.

Igenis le fogja szorítani a kontárokat, kik — bár élő és gondolkodó lények, ellentétben a holt géppel — rosz mázolásnál egyebet sem termeltek; mert, hogy festészek fényképirókká lettek, az nem bizonyít ellenünk. A művesség jövedelmezőbb volta sokat vezethet erre a térre, kikben a művészi ihlettség csak igen alanti fokon állt, kik nem hatoltak annyira a művészet magasabb légkörébe, hol hivatásukról meggyőződvén, a művészetről semmi áron többé le nem mondanának,*) s igy a festészet bennök nem vesztett, a fényképelés pedig mindenesetre nyert, mert a mi a fényképelés terén elérhető, ugymint az illő távolság, szempont magasság és beállitás megválasztása, az izletesb berendezés stb. a mennyire lehetséges, csakis a művészi eljárás utján érhető el.

A festészet tere meg nem szorult, s a gondolkodó, az alkotó művészt, a természet fölé emelkedő s azt csak igy elérő művészt, a tökély felé törekvő ecsettel-költőt, azt a fényképelés le nem szorítja, annak tág mezejét soha be nem tölti, s igy mosolyogva tekinthetünk azok merész reményeire, kik holmi történelmi fényképelésről álmodoznak, a történelmit tán abban lelve, ha a szinháztól kölcsönzött jelmezes statistákkal állitják össze a hősi jeleneteket s ha mindez megvan, akkor neki szegezik a gép csövét s letapasztják a csoportozatot üvegre s meglesz a kép, fénykép, lehet, fény s kép is, de bizonyára nem *mü*, minőt csak költői ihlettségtől áthatott művészi szellem alkothat.

SZÉKELY BERTALAN.

*) Talán egy kissé élesb megrovása oly *művészek*nek, kik művészetök további gyakorlatát egy photographiai terem megnyitásával (sovány napokban) összeférhetőnek tartják. Mi ezeket ugy nézzük, mintha világhirü seborvos egyuttal beretváló „officinát“ sem röstel tartani. *Szerk.*

MUTATVÁNY

PUSKIN „ONÉGIN EUGÉN“

verses regényéből.

(Vége.)

XX.

Szeretett Lensky forrón, mélyen, —
Ma már nincs ilyen szerelem;
Ez csak a költő kebelében
Ily túlzott, őrült, szertelen,
Mesés ábrándok szövevénye,
Szünetlen búban, vágyban égve,
Sovárgó kínos szenvedély,
Mely még nagyobb lángokra kél
A hosszu válás fájdalmától,
Melyet vidám zaj, tudomány,

Vagy a múzsáknak szánt magány
Nem enyhít, szépség el nem bájol,
Se a távolság le nem hűt
S egyenlő mindig, mindenütt.

XXI.

Gyermek volt még és bút nem ismert,
Midőn Olgát kedvelte már,
És együtt járva, majd a kis kert
Hiven ápolt viráginál,
Majd ki, az erdők ligetére,
Játékait megosztá véle.
— Egymásnak vannak szánva ők!
Mondták mosolygva a szülők.
Hű anyaszem ügyelt reája
S ártatlan bájjal gazdagon
Rejtekben nyilt a hajadon,
Mint a bereknek ibolyája,
Melyhez nem fér a fű közé
Sem a pillangó, sem a méh.

XXII.

Eszmény gyanánt ott tündökölt ő
Az ifju első álmain,
Érette zengett fel a költő
Lantján az első méla rím.
Arany gyermekkor, isten véled!
Lensky most már erdőkbe mélyedt,
Kereste a csendet, magányt,
Csillagos éjre, holdra várt —
A holdra, mely bús égi lámpa
Bűbájával nézett le ránk,
Midőn egykor sohajtozánk
S könyeztünk is fényénél járva.....
Ma már előttünk becse fogy
S lámpát pótol csak, úgy a hogy.

XXIII.

Mindig szerény s igénytelenke,
Vidám mint hajnalhasadás,
Kedélyes, mint a költő lelke,
Édes mint a csókcsattanás,
Szemében az ég tiszta kéke,
Hosszu selyemhaj feje éke,
Arczán mosoly, báj termetén,
Ez Olga .... minden uj regény
Arczképét hiven festve adja;
Kedves egy kép ez nagyon is,
Szerettem egykor magam is,
De most már untat másolatja,
S tán olvasómat is — tehát
Inkább nénjére térek át.

XXIV.

Névről Tatjána volt e néne ...
E név talán érdektelen,
Nem irta senki még regénybe,
De én imé felszentelem.
Miért ne? hangzatos egy név ez,
Csatolva sok édes emlékhez
S gyermekszobánkból ismerős.
Valljuk be nyiltan azt az ős
Hibánkat, hogy a névadásban
Izlésünk roszabb nem lehet,
(Emlitsem-e a verseket?)
Késünk a polgárisulásban,
Miveltséget negélyezünk —
De ebből is áll mindenünk.*)

XXV.

Tatjána volt tehát a másik
S idősb leány. Különbözők
Mind jellemük, mind arczvonásik,
Ki hinné hogy testvérek ők?
Ez hallgatag, komoly, nem élénk,
Mint erdők őze vad és félénk,
Övéi közt is hidegen
Járt, mintha volna idegen.
Szülőihez hizelgésképen
Simulni nem tudott soha,
Nem játszék és nem futkosa
A többi lyánkák seregében,
S gyakran egész nap egyedül
Ablaknál elmerengve ül.

XXVI.

Gyermekkori ábrándvilága
Elválhatlan hű társa lett,
Ezzel vonult ő a magányba
S diszité a csendéletet.
Gyöngédvégü kis ujjacskái
Varrótüvel nem tudtak bánni,
Se himezésben sok selyem
El nem fogyott a kereten. —
Uralomvágy biztos jeléül
Veendő, ha a kis leány
Zsarnokot játszik bábuján
S illemszabályként, tanleczkéül,
Komolyan ismételgeti
Mit anyja mondott el — neki.

XXVII.

Tatjána a gyermekszobában
Sem vett kezébe bábukat;
Nem érdeklé nagyobb korában
Hir, mendemonda vagy divat;

*) Onégin hires fordítója, Bodenstedt, e versszak első nyolcz sorában egészen eltér az eredeti szövegtől s azt foglalja be, mit Puskin csillag alatt jegyez meg, hogy t. i. Tatjána a legközönségesebb nevek egyike, mely az előkelők közt és regényekben soha sem fordúl elő. Innen a költő kikelése az álmiveltség ellen, mely a népiest mellőzi s előkelőt negélyez. B. K.

Nem ismeré a pajkosságot,
De télen, ha az est beállott
S a dajka rémekről mesélt,
Mohón hallgatta a mesét.
Tavaszszal, ha zöld lett a pázsit
S cziczázott rajt' a lyánykahad,
Tatjána tőlök elmaradt,
S nézvén a társak mulatásit
Untatta őt a fürge zaj,
A futkosás, a vig kaczaj.

XVIII.

Szeretett ülni az erkélyen
Mielőtt a nap felragyog,
Midőn a szürke égboltszélen
Halványulnak a csillagok
S hajnalhirnökként leng a szellő,
Mig keleten egy fényt lövellő
Sugár jelenti: itt a nap.
Télen, midőn már hoszasabb
A félvilágnak éjsötétje,
A hold ködön szürödik át
S a hosszu csendes éjszakát
Lomhán kiséri bágyadt fénye:
Tatjána a szokott időn
Kelt és gyertyája gyujtva lőn.

XXIX.

Hévvel függött az olvasáson,
Mindent kipótolt egy regény,
El- eltünődött majd Richardson
Majd Rousseau valamely művén,
Atyja a kortól elmaradva,
Hivé, a könyvnek nincsen magva
Se jó se rossz a tett hatás,
Játék a könyv és semmi más,
Melyet forgatni mulatságos.
Ő ennek nem volt embere
S igy épen nem gondolt vele
Mi könyvet rejt a szűzi vánkos.
Neje, ki ehhez jobban ért,
Maga élt-halt Richardsonért.

XXX.

Richardsont bámulá, nem mintha
Ujjában volna az egész
S kérdés csak az: melyik jobb minta
Grandison-e vagy Lovelace?
Hanem, mert erről hajdanában
Alina herczegnő Moszkvában
Sokat s gyakran emlékezék.
Hajadon volt ő akkor még
S férjének kényszerű arája;
De ő a vőlegény helyett
Egy gárdatisztért epedett,
Kiért nagyon fájt szive tája;
E Grandison egy tetszelgős
Divatfi volt és kártyahős.

XXXI.

Mint ez, ugy ő is, piperére
S kiváló csinra volt hiu —
Mig egy nap szive ellenére
Fején virult a koszorú,
S hogy a búbánat végit érje,
Rögtön falura vitte férje,
Hol, nem lelvén sebére irt,
Csak tépelődött, egyre sirt,
S már-már a válás járt eszében;
De végre a sok házi gond
Között lassan megnyugodott,
Sorsát s férjét megszokta szépen.
A megszokás oly pótolék,
Mit boldogságért ád az ég.

XXXII.

Búját, mit más nem csillapított,
Enyhité a jó megszokás,
Majd felfedezvén egy nagy titkot,
Teljes lett a vigasztalás,
Rájött tudnillik idő folytán,
Hogy férjén s a ház minden dolgán
Övé az önkény uralom.
Nem is bántotta unalom:
Ujonczjelöltek haját nyeste,*)
Állt a munkások élire,
Gombát sózott be télire,
Megfördött minden szombat este;
Számolt, pörölt és ütlegelt;
Azt tette, miben kedve telt.

XXXIII.

Egykor lyántársi albumába
Vérével irta be nevét,
„Mimi" volt Marcsa szobalyánya,
Selypitett s vontatva beszélt;
Az N betü kedves volt néki,
Ezt mindig orrán át ejté ki;
Viselt kimetszett szük ruhát,
Melyből hóválla jól kiállt — —
Rég volt ez mind s feledve lettek
Herczegnők, album és divat,
Érzékeny versek, vérirat,
Borcsát nem hivta már Babettnek,
Sőt végre a viselt ruhát
S fejéket ujnak varrta át.

XXXIV.

Szerette férje, hitt szavában,
Dolgába nem avatkozott;
Maga napestig pongyolában
Járt, kelt, pipált, evett, ivott.

*) Az ujonczjelöltek haját megnyirják, hogy a szökevényekre erről ismerni lehessen.

Igy folydogált a csendes élet;
Esténkint néha népessé lett
A ház; nehány szomszéd család
Jött össze, mind meghitt barát,
És elfecsegve, panaszolva,
Megszólva azt, ki nincs jelen,
Eltelt az idő sebesen,
Forró theát adott fel Olga,
Ettek, késő lett, a szekér
Előállt s kiki haza tért.

XXXV.

Megtartva őseik szokását
Igy éltek szépen, csendesen,
Farsang hetén*) orosz pogácsát
Süttettek, böjtre hogy legyen.
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
Ép' mint a lég, szükséges a kvasz**)
Ha vendég jött, ebéd alatt
Körülhordták a tálakat.

XXXVI.

Es igy lassan megöregedtek;
Míg végre künn a temetőn
Megnyilt a sír a jó öregnek
S koszorúkkal diszitve lőn.
Ebéd előtt történt halála,
Könyekben úszott özvegy, árva,
Siratta az egész vidék,
Szomszédjai s kik ismerék.
Áldott egy úr volt; hűlt porára
Sirkőt emelt a kegyelet,
Mely róla ugy emlékezett:
Az ur gyarló szegény szolgája
Elökelö rab s dandártiszt
Dimitri Larin nyugszik itt.

XXXVII.

Lensky, mihelyest haza tére,
Meglátogatta sirkövét,
Egy sohajt szentelt emlékére
És hamvaihoz igy beszélt
Őszinte hangján fájdalmának:
Poor Yorick! gyakran hordozának
Engem hintázó karjai!
O mint szerettem játszani
Fényes Ocsakov-rendjelével!

Olgát ő nekem szánta volt,
„Megérem-e, szólt, e napot?“ ....
S bánattól eltelt kebelével
Vladimir ott helyben csinált
Sirversül egy szép madrigált.

XXXVIII.

Ott is, hol ősei és elhalt
Szülői sirja domborul,
Könyezve irt egy bánatos dalt ....
Hajh! földi létünk mulva mul;
Egymást váltják fel nemzedékek
S szavára a sors végzetének
Támadnak, érnek, tünnek, és
Uj magról zöldel uj vetés.
S ez is megérve, szélyelszórva
Porrá lesz kérlelhetlenül
S ősök porával elvegyül .....
Eljő, eljő s üt majd az óra,
Midőn nekünk is menni kell
S helyünket más foglalja el.

XXXIX.

Élvezzük addig is barátim
Ezt a tünékeny életet;
Tul semmiségén, csalódásin,
Nem köt hozzá sok szeretet;
Csalképei elől bezártam
Szemem; de egy reményem, vágyam,
Feszíti keblem néha még: —
Szomorú volna úgy a vég,
Ha létem nyomtalan maradna;
Nem hirért élek, irok én,
De sorsom dicsőiteném
Ha ez jutalmul annyit adna:
Hogy egykor, mint hű czimborát,
Emlitne egy két jó barát.

XL.

S ha tán a végzet kedvezése
Fentartaná e költeményt
S a Léthe habja nem nyelné be
Feledség bús zsákmányaként:
Lehet — ó szivem szép reménye!
Hogy a jövő kor bárgyu lénye
Arczképem előtt felsohajt
S „Ez nagy költő volt!“ mondja majd.
Mély bókomat fogadd előre
Múzsáknak tisztelője te!
Kinek kegyekben dús keze
Örök borostyánt tűz e főre,
S ki — mig dicsőként emleget,
Halhatlanitja nevemet!*)

BÉRCZY KÁROLY.

*) Maszlenitza, vajas hét, a farsang utolsó-hete, midőn a nép „Russkie blini“-t süt böjti készletül.

**) Az orosz nép kedvencz itala a kvasz; árpamaláta, rozsliszt és kovász vegyületéből készül.

*) Onégin eredetijét Bodenstedt német fordításával hasonlitván össze, tapasztaltam, hogy Németország e legkitünőbb fordítója helyenként nagyon is sok szabadságot használt s néha maga is költött sorokat az ere-

deti szöveg helyébe. Nem czélom ezekre itt tüzetesen reflectálni; de nem hagyhatom emlitlenül azokat a helyeket, melyeken Bodenstedt egészen a költő intentiója ellenére cselekedett. Ilyen a fejezet utolsó két versszaka. Ezekben Puskin, mint mindenütt hol önmagáról szól, szerényen és szokott humorával nyilatkozik. „Nem hirnévért él és ir ő"— ugymond (zsivú, pisú, nye dlja pochvál) s csak annyit kiván, hogy „róla mint hű barátról" (stob obo mnyé, kak viernü drug) emlékezzenek. Bodenstedt, ezzel merőben ellenkezően, igy fordit:

„Nach Ruhm des Tages streb' ich nicht,
Doch hätt' ich gern durch mein Gedicht
Ein dauernd Denkmal mir errichtet,
Das man des Dichters nicht vergisst,
Wenn auch sein Staub begraben ist.

A „dauernd Denkmal"-ról az eredetiben szó sincs s az utolsó négy sor egészen B. tollából származott, valamint a következő versszak négy első sora is; mig a többiben hibás a felfogás:

„O, rührte ich durch meine Dichtung
Einst einen mir verwandten Geist,
Der meine Lieder der Vernichtung,
Mich der Vergessenheit entreisst!
Vielleicht — Gedanke voll Entzücken! —
Wird mich der Zukunft Lorbeer schmücken,
Dass man vor meinem Bilde steht
Und sagt: „Ja, das war ein Poet!"

Euch reich' ich dankbar meine Rechte:
Dir — den mein Lied mit dir verband,
Und dir — dess liebevolle Hand
Mich wahrt dem kommenden Geschlechte,
Und der des Greises Lorbeerkranz
Fort grünen lässt in frischen Glanz.

E német versszakot az én forditásommal, mely csaknem sorról sorra hü az eredetihez, összehasonlitván kitünik: hogy Bodenstedt a hirnév legkomolyabb vágyát adja Puskin tollába, ki — B. szerint — azt reméli, hogy a jövő kor majd azt mondja arczképe előtt: „Ja, das war ein Poet! — holott Puskin legtávolabb az ily „exegi monumentum"-féle nagy szavaktól: gúnyos humorába, melylyel az összes társadalomról szól, önmagát is befoglalja és saját halhatlan nevéről s ennek jövőkori tudatlan vagy bárgyu (buduscsi nyeviezsda) dicsőitőjéről könnyü gúnynyal emlékezik.

Távol legyen tőlem, hogy e commentálással Bodenstedt érdemét megtámadni akarjam; az ő Onéginje — egészben véve — mindenesetre a legsikerültebb, legjelesebb német forditmányok egyike; de épen azért, mert Európának nem orosz fele Puskint leginkább csak B. forditása után ismeri: e nagy költő szellemének véltem azzal tartozni, hogy intentiójának és saját egyéniségére vonatkozó szavainak téves felfogását helyre igazitsam.

B. K.

A KÖLTŐNŐ.

— Eredeti beszély. —*)

I.

A gyönyörü kirándulások közt, miket pár évvel ezelőtt egy magyar grófi család társaságában tettem Olaszországban, a legérdekesebbek közé tartozik egy látogatás San Salvatoreben, a Collalto grófok ősi várkastélyában.

San Salvatore magas dombra van épitve, s koronáját képezi a gyönyörü halmos vidéknek, mely Treviso és Conegliano közt terül szét. A kastély maga egyike ama regényes lovagváraknak, melyek a feudalis kor letünte után, helyzetök festői szépsége miatt, különös fejedelmi kegyből sértetlenül hagyatván, később pedig a birtokosok által a kor szelleméhez és izléséhez idomitatván, mintegy átmeneti hidat képeznek a multból a jelenbe, . . . a regényesből a természetesbe, . . . a költészetből a valóba. — Mint minden hasonló várkastélynál: ugy itt is sajátszerü bizarr vegyületbe olvad az ódon régiség a legujabb stíllal, a rideg egyszerüség a puhító kényelemmel, a harczias óvatosság a béke bizalmával. Igy, a várat környező védbástyák még ép állapotban vannak; de a lőréseken át olaj- és fügefák lombjai zöldelnek; a harczosok laktanyáit versenyparipák istállóivá idomitották át; a sötét, ódon várkápolna mellett ragyogó ablaksorok pompáznak, bársony-függönyökkel zárva ki a nap forró sugarait; a betöltött sánczárkokban virágágyak, s a fegyvertéren franczia izlésü kert látható, árnyas gloriettekkel, taxusbokrokkal, a béke és mezei élet költői nyugalmával.

Gyönyörü májusi délután vala, midőn a várkastély udvarába robogtunk. Az uraság honn nem lévén, a várnagy fogadott, s udvarias előzékenységgel ajánlkozék a vár nevezetességeinek megmutatására.

Ismerém az olasz főurak palotáit, e szomoru vegyületét a siralmas pusztulásnak a szibaritai fénynyel, a kirivó szegénység nyomait százezreket érő műremekek mellett, s igy legkevésbbé sem ütődtem meg azon, hogy egész lakosztályokon menénk keresztül, melyekben a legszükségé-

*) Jókai novelláját, közbejött akadály miatt, csak a jövő számban folytathatjuk.

Szerk.

ebb butoroknak, vagy kényelmi czikkek csak nyoma sem vala látható. Üresek s elhagyottak valának azok, a lég nedves s nyomasztó, a világitás bágyadt és szoongató; de a falakon remek frescok s agyhirű művészeknek arany keretekbe árt dicső festményei pompáztak, egykor agyogó díszei e termeknek, most családi reklyék, átengedve az idő és feledés halmának.

Hiába! Az olasz lelke a multban él, itt találja dicsőségét, nagyságát, vigaszát. A jelen csak gyász előtte, melylyel, mint cipruslomb a sirhalmot, a mult nagyszerü mausoleumait fedezgeti. . .

Az ősök képcsarnokába léptünk. A mult idők dicsői, főleg előttünk, kik szent kegyelettel ragaszkodunk a történethez, bizonyos ünnepélyes hangulatot idéznek elő. S valóban, e szigoru harczias alakok s e fekete köpenybe burkolt halavány férfiak nagy tényezők valának a korban, melyben éltek. Ott az erő és fegyver: itt az ész és szellem hatalma emelkedett a dicsőség fénypolczára. A hadvezérek diadalmas hadjáratokkal szélesiték a hatalmas velenczei köztársaság területét: e halvány patriciusok pedig a tizek rejtelmes tanácsában vezették félvilág ügyét. — Hát e tisztes matrónák s e hajadon szüzek, viruló rózsabimbói a gazdag családfának, kik búsan vagy mosolyogva néztek reánk e harczias alakok közül . . . vajon ki fogná tagadni ezeknek befolyását a korszellemre ? . . Hánynak szive tört meg ezek közül, . . . s hánynak élete bevégzett regény, melynek titkát a sír pecsételte le, s melyet csak a költői lélek képes kiolvasni e bánatos arczképek szomoru vonásaiból?!..

A várnagy két arczkép elé vezetett.

Az egyik fiatal, eszményileg szép hölgyet ábrázolt, félig emelkedve ki a dicsőség és halhatatlanság arany felhőiből; öltözékét a görög költőnők redős palástja képezé, mely fedetlenül hagyá gazdag keblét, fehér vállát s hókarjait; magas, tiszta homlokán vidám eszmék, nagy, ábrándosan fekete szemeiben az égiek ihletése játszadozék; kezében öt húrú görög lant nyugvék, mig dús tekercsekben leomló fürtjeit a hir és dicsőség borostyánkoszorúja kapcsolá össze.

— Ez Gaspara Stampa, a — költőnő.

A másik arczkép napégetett arczu, harczias kinézésü férfiut tüntetett elő, erős, széles vállakkal, inkább farnesei Hercules, mint belvederi Apollo. Arcza komoly, büszke, gondolkozó. Öltözéke félpánczél, félbársony, a XVI. század franczia izlésében, miként azt II. Henrik franczia király testőrsége viselé.

— Ez Collaltino gróf, a költőnő — szerelme.

— És gyilkosa; jegyzé meg K. grófné.

Meglepetve fordultam a várnagyhoz, s bővebb felvilágositást kértem. E néhány szó egy szomoruan érdekes történet töredéke gyanánt hangzott fülemben; de a várnagy busongó arczczal fordult el, s a többi termeket nyitotta meg előttünk.

Komor, homályos szobákon mentünk keresztül, mig egy kétesen világított folyosóra jutottunk, melynek hideg boltozatai kisértetesen viszhangoztaták lépteink zaját. A várnagy titokban keresztet vetett magára, s a babonás hit remegő hangján e szó csúszott le ajkairól:

— A fehér hölgy. . .

E szó egy néphagyományt juttatott eszembe, mely a San Salvatore várkastélyhoz van fűzve. E monda szerint egyik a Collalto grófok közül szerelmi viszonyba ereszkedett a grófné gyönyörü komornájával. A viszonyt oly mély titokban tudták tartani, hogy a várban senki sem vette észre. De a grófnak háborúba kellett mennie. Az elválás fájdalmas percze széttörte az eszély parancsát, s halált hozott a szerencsétlen nőre. A grófné egy tükörből nézte, mint búcsúzik férje a komornától, s megsértett női joga érzetében halált esküdött komornájára. A boszú irtózatos volt. Férje távozása után összegyüjté meghitt embereit, s a komornát a vár egyik folyosójában elevenen befalaztatta. . . Az uri önkény büntetlenül maradt; de a nép megőrzé a hagyományt, s a babonás hit rémképeivel tette félelmessé, kisértetessé a kastélyt. E néphit szerint egy fehér hölgy, — a befalazott komornának szelleme — jelenik meg

mindannyiszor a várban, ha a grófi családot valamely bal- vagy haláleset lesz elérendő, s fehér kisértetként bolyong szét a várban, velőtrázó nyögéssel s szivszaggató jajgatással űzve szét a lakók álmát. . .

E kisértetes monda ébredt föl bennem a rejtelmes folyosón, s szemeim akaratlanul is végigfutottak a homályos falakon, mintegy keresve a helyet, hová a szerencsétlen hölgy falaztatott.

A folyosó után a disztermek következtek, ama nagyszerű pompával és mesés fénynyel kiállitva, melyhez csak a velenczei paloták hasonlíthatók; azonban engemet sem a vakitó fény, sem a műkincsek megbecsülhetlen értéke le nem kötött: az én lelkem a boldogtalan költőnő élettörténetének rejtélyével volt egészen elfoglalva.

A kert terrasse-ára léptünk. Mily kilátás! Északra a bellunoi bérczek, s a cadorei havasok jégcsúcsai, bearanyozva az alkonyodó nap rózsaszinezetével; délre az áldásos róna, beültetve eperfa-lugasokkal, átszeldesve csillogó vizvezetésekkel, túl rajtok a tenger sötétkék tükre, a végtelenség fenséges eszméivel. . . Jobbra és balra viruló halmok, regényes mezei lakokkal, ódon tornyokkal, komor kolostorok fekete falaival, bezárva a Piave és Livenza folyók ezüst szalagaival, melyek tekervényes uton kanyarognak a dús tenyészetű rónán, mintha szándékosan késleltetnék folyásukat, s mélabús harsogással hömpölygenek, mintha a fölött panaszkodnának, hogy oly hamar el kell veszteniök a tenger sós vizében nevöket, életöket! . . .

A várnagy gazdag teritékű uzsonát rendelt, s mi a kert legszebb pontján, virágos gloriette illatos árnyában, körülvéve a természet legszebb képeivel, elandalodva a mult nagyszerü fény- és árnyoldalain, tölténk el pár szép órát.

A várnagy mellém ült, s bizalmas arczczal fordult felém.

— Ön imént kérdést tett hozzám Gaspara Stampa felől. E kérdésre még adós vagyok. Ne vegye rosz néven, hogy nem válaszoltam. A grófi család türelmét nem fáraszthatám. A történet hosszu és szomoru; de ha önt érdekli — — —

— A legnagyobb mértékben. Hisz Gaspara Stampa költőnő volt, s e szó már maga a legnagyobb érdek forrása.

— Ön talán iró?

— Soha sem éltem e diszes névvel. Csak a részvét szól belőlem.

— Ugy tegyünk egy kis sétát a kertben; azalatt elmondom a történetet.

— Ön igen lekötelez. . .

Ezzel engedelmet kértünk a társaságtól, s a kert taxusbokrai közt sétálgatva, a következő történetet beszélte el az udvarias várnagy.

II.

A XVI. század közepe táján egy szép és fiatal hölgy vonta magára a velenczei körök figyelmét. A tudósok elvonult gyülekezetében, a művészek műcsarnokaiban ugy, mint a márványpaloták zárt termeiben, e hölgyről beszéltek, egyaránt magasztalva szépségét és tudományos müveltségét, izlését és társalgását, szivét és eszét. . .

E hölgy Gaspara Stampa, a — költőnő vala.

A Stampák milánoi birtokos családot képeztek. A költőnő atyja meghalálozván, a bús özvegy eladta minden birtokát, mely különben is nagyrészben feldúlatott a folytonos háborúk alatt, miket V. Károly császár s I. Ferencz franczia király Olaszország fölötti uralom miatt folytattak, s a csendes, biztos Velenczébe költözködött, a hatalmas köztársaság védő szárnyai alatt végzendő be két leánygyermekének gondos neveltetését.

A tengerek királynéja, a mesés szépségü Velencze, magicus hatást gyakorolt a költői érzületü Gaspara fogékony lelkére. A multnak annyi dicsősége, s a dicsőségnek annyi óriási emlékei hullámzásba hozták kedélyét, s ellenállhatlan vágy ébredt föl benne, helyet foglalni a halhatlanság aranykönyvében, s nevét egyikére irni az örökzöld leveleknek, melyek a dicsőség fáján fejlődnek.

Talán egy város sincs a világon, mely az önérzetet és dicsvágyat oly nagy mértékben keltené föl a lélekben, mint Velen-

cze. Itt minden nagyszerű, dicső, örökitő!.. Itt a mezei élet szelid örömeinek, s az elvonult családi boldogságnak nincs értelme. A tenger fenséges végtelene, a paloták márványsorai, s a mult dicsőségének óriás, nemzeti emlékei hirről, halhatatlanságról beszélnek, hirre, dicsőségre, halhatatlanságra buzdítanak. . .

De Gaspara dicsőség és hir utáni vágyát a korszellem is fokozta. A XVI. század megtörte Velencze államhatalmát. A cambrayi béke kicsikarta Velencze kezéből a tündérpálczát, melylyel Európa ügyeit kormányozta. A hatalmas köztársaság elérte a nagyság tetőpontját: neki hanyatlania kellett.

De e hanyatlás uj dicsőség forrásává lőn. Velencze érzé, hogy a politikai vezérszerepet elvesztette, s ő, a helyett hogy ez megrenditette volna, minden erejét összeszedte, hogy hatalmát éreztesse. A fegyver hatalmát a szellemmel pótolta, a külügyek helyett a belélet fejlesztésére fordítá figyelmét, s multja nagy tetteit a dicsőség megdöbbentő emlékeivel örökité. . .

A szellem nagyszerü méltatása mindig lángelméket fejleszt. A tudomány és művészet egyszerre hallatlan polczra jutott Velenczében, s örökhirű mesterek vezetése mellett egész iskolák képződtek, dicsőséggel halmozva el az államot, s remekműveket hagyva hátra az utókornak. A fejedelmek barátja, az ősz Tizián, Tintoretto, Paolo Veronese, megbecsülhetlen festményekkel ékesítették föl a dogek palotáját, mig Sansovino és Palladio, a középkor leghiresebb épitészei és szobrászai, oly palotákat emeltek, melyek előtt a világ elámul... De a tudomány tere is benépesült; a büszke patriciusok, kik eddig fegyverrel kezökben vezérelték a köztársaság félelmes hajó hadát, félre tették a hüvelybe zárt kardot, s a toll hatalmával küzdöttek hirért, dicsőségért. A fiatal nobilik a költészet terére léptek, s a szellem e nagyszerü versenyében mindenki törekedett megkisérteni erejét, tehetségét. . .

E pezsgő szellemi küzdelem a nővilágot is magával ragadta. A történet számos hölgyet jegyzett föl e korból, kik nemök gyöngéd sphaerájából kibontakozva, a mosolygó grácziák helyett komoly múzsákkal fogtak kezet, s elhanyagolva női hivatásuk szent kötelességeit, tudori rang után törekedtek, s a családi élet boldogsága helyett egyetemi vitatkozásokba elegyedtek.

E kórdivat befolyása alatt növekedett föl Gaspara is. A gyermekkor arany örömei, tündérregéi ismeretlenek valának előtte. A dicsvágy kiölte benne a szép érzéket; a görög bölcsek művei aggá tették szivét, mielőtt élt volna. . .

A gondos anya aggódva kisérte leánya szellemének irányát. Ő virágos mezők, madárdal és patakzúgás közt élte át leánykorát; ő a mezei élet édes örömeiben találta fel élvét, a háziasságban boldogságát. A kósza hir fénye, s a dicsőség kétes életű koszorúja soha sem háborgatta lelkét. Ő komoly ellenvetéseket tett leánya tanulmányai ellen; de Gaspara Sapphora mutatott, s folytatá tudós pályáját.

Az okos anya jól tudta, hogy a divat hatalma erősebb, mint a legjózanabb bölcsesség szava. Ő oly utat választott, mely dicséretére vált emberismeretének. Gaspara gyönyörű hanggal birt. Az anya a leghiresebb énekmestert hivatta hozzá, ki a hárfajátékban is oktatná őtet. A fiatal, minden kitünhetés után sovárgó hölgy kapva kapott az alkalmon, s kevés idő mulva a salonok legünnepeltebb énekesnőjévé vált.

A zene és ének, e két iker testvére a költészetnek, csakhamar átalakiták a fiatal leány jellemét. A rideg, virágtalan problémák megfejtése helyett a grácziák tündérkertében andalgott; az égiek nyelve belopódzott szivébe, titkos hurjai megrezdültek s észrevétlenül tért oda vissza, hol a nő kifejtheti egész báját és szellemét, a — *szép* virágos mezejére . . .

Gaspara nem hanyagolta ugyan el kedvencz tanulmányait; Plato és Socrates még mindig foglalkoztatta értelmét; de szive már a — nőé vala... A görög emlékek még magasan álltak előtte, de keze már koszorúkat font . . . a dicsőség oszlopa még kápráztatá szemeit; de már virágokkal ékesité talapzatát. . .

Gaspara a költészet terére lépett; ott kisérté meg első, önálló művét.

A XVI. század költészetét Olaszországban Petrarca vak bálványozása jellemzi. A nagy szellemek rendesen egész seregét vonják maguk után az utánzóknak, kik e mester fény-nyomdokait követve, azon magasságra remélnek feljuthatni, melyre a lángész utat tört magának. Szomorú kisérlet! A törpe az óriás köpenyében is csak törpe, . . . s az utánzó még a legszerencsésebb körülmények közt is csak — szolga marad...

Gaspara szintén Petrarca nyomdokain indult; de a legtöbb eredetiséggel. Mig a vak bálványozók és szolga utánzók egész serege merült a feledésbe körüle; az ő neve fényben ragyog az olasz költészet egén... Ő csak a formát sajátitá el a provencei dalnoktól; a lényeg, a tartalom saját — szive vala....

Gaspara csakhamar figyelmet gerjesztett. A valódi geniusz utat tör magának a dicsőség mezején, s miután női szépsége, mély tudománya s tehetős családi élete segitségül szolgáltak szellemiségének, rövid idő alatt a velenczei körök első nevezetességévé vált.

A canal grande palotáinak egyikében gyönyörű kis dolgozó szobában találjuk őt iróasztala mellett, előtte tiszta iv, kezében toll, szemében a költői ihletség lángja. — — Valami édesen megragadó van e hölgyben, ki költői izléssel és női tapintattal rendezett szobájában, elzárva magát a külélet csábos ingereitől, az egyedüliség méla, ábrándos csendében az égiek intését követi, s forró dalba önti a női szív legrejtélyesebb titkait . . .

De valami szomorú, fájdalmasan megható van e képben. E hölgy, kit az ég pazar szépséggel áldott meg, ki emelkedett lelkülete s gazdag kedélye által a családi élet nemesbitésére van hivatva, kinek léptei nyomán a társas élet öröm rózsái, női hivatása legszebb virágai nyilnának, elvonulva, elzárva magát a külélettől, melyre hatnia kellene: a képzelem és ábránd világában tévelyeg, soha el nem érhető phantasmagoriák után indul, s önkezével dulja szét a boldogságot, mit az ég számára alkotott!..

Hisz költőnek lenni annyi, mint — boldogtalanná lenni!..

Gaspara, mint minden fiatal költő, csak képzelt örömet és képzelt fájdalmat énekelt meg eddig. A költői felmelengülés ábránd képeket rajzolt lelke elé, s azokat szinezte ki költészetével. Előtte a költészet tündér vala, kinek varázsintésére aranykertek, tündérvárak és ezüst források keletkeztek, pillanatig kecsegtetve a képzelem szellemi látását, azután ismét elenyésztek, nyom nélkül, visszaidézhetlenül . . .

De most — — —

Gaspara lelke előtt egy férfiu árnyképe lebeg, egy büszke, magas, parancsoló magatartásu lovag, kit a költőnő esti sétái alkalmával látott, egyedül andalogni a doge-palota oszlopcsarnoka alatt, elkülönitve magát az élet pezsgő zajától, saját eszméinek s a mult nagyszerü emlékeinek élve...

E férfi alak megdöbbentő hatást gyakorolt a fiatal hölgy lelkére; szive összeszorult s hasonló nyugtalanitó érzés fogta el, minőt valami nagy szerencsétlenség előérzetében tapasztalunk.

Gaspara másnap ujra ott találta az idegent, harmad nap ismét, egész tizennégy napon át, mindig egyedül, mindig büszkén és hidegen sétálva az oszlopok alatt, azután eltünt, mint üstökös, nem hagyva hátra mást, mint egy emléket a költőnő szivében.

De ez emlék száműzhetlen vala. A büszke alak irányt, tárgyat nyujtott a költőnő forró képzelmének, s e képzelem a költészet mindent megdicsőitő koszorújával ékesité föl a sziv első eszményképét . . .

Ez eszménykép lebeg most is Gaspara szeme előtt. Csak eszmény, mert Gaspara nem is látta ez ismeretlen arczát; de ez csak előnyére szolgált az idegennek, mert tért engedett a képzelemnek, fölékesiteni őt a szépség minden tulajdonaival, s elkábitani a költő értelmét és megvesztegetni a költő szivét...

Gaspara nehány sort irt az előtte fekvő ivre; de ezek nem fejezték ki az érzelmet, mely szivét és képzelmét betöltötte. Majd

árfáját vette elő, s gyönyörű madrigalt nekelt, az égiek nyelvén ohajtván előbb ifejezni ismeretlen, határozatlan vágyait; ajd ismét kinyitá az ablakot, s hallgatá a enger mélabús nyögését, s a csatornán vé-igsuhanó gondolierek énekét... mind hiá-a!.. Az eszmék nem tudtak egész képpé lvadni, s lelkét ama nyugtalanitó érzés zállta meg, mely az ég madarát fészkébe ergeti, mielőtt kitörne a fergeteg . . .

E küzködő érzések közt megnyilt az jtó s Cassandra lépett be, Gaspara nővé-e. Cassandra egyike volt ama rózsás ar-zu, örökké mosolygó, elégedett, szenve-lélytelen hölgyeknek, kiket jó asztal s é-les álom teljesen kielégit; kik az életet gy veszik, mint van; minden igény nél-ül a jövőre s minden emlék nélkül a mult-a nézve... Gaspara az „idő menyasszo-nyának" nevezte őt, mert mindig egyfor-na és kimért, igaz és változatlan vala, mint őlegénye, az — idő . . .

— Föl Gaspara! szólitá meg mosolyg-va nővérét. — Hagyd el élettelen múzsái-lat; anyánknál Velencze legszebb ifja vá-akozik ránk, hogy Muranóba vezessen. Egy kirándulás ily ifju társaságában töb-bet ér száz költeménynél . . .

Gaspara csaknem szánó mosolylyal ézett nővérére; azután letette a tollat, fél onettjét elzárta, s Cassandra után indult.

A salonban gyönyörű fiatal ember állt, a velenczei patriczius fiatalság egyik disze, a kor legszerencsésebb lantosa — Domenico Veniero.

— Vigasztalhatlan leszek, ha madonna Gasparát a múzsák égi köréből vontam el; szólt az ifju udvarias hangon. — De Murano a bölcsek menhelye, s a mi szent öregünk végetlenül fog örvendeni, ha Madonna Gaspara is szerencséltetni fogja őt magányában.

— A mi Socratesünk első helyen áll szivemben . . Önnek megnyugtatására pedig szolgáljon a vallomásom, hogy előttem Plato ép oly kedves, mint Homér. . .

— Tehát többen is lesznek Trifone kertjében? kérdé Cassandra kiváncsian.

— Sokan rándulnak ki ma az ősz látogatására; azért bátorkodtam kegyeteket is fölkérni. . .

A hölgyek örömmel nyultak könnyü köpenyeik után, s leindultak a csatornához.

A laguna partján Veniero diszgondolása várakozék.

A társaság helyet foglalt a bársony üléseken; az egyenruhás gondolierek vizbe mártották hosszu, ruganyos evezőiket, s a könnyü csónak nyilsebesen röpült a habokon Murano felé.

(Folytatjuk.)

TANÁCS MÁRTON.

EGYIK MEGHAL.

(Ballada.)

I.

Eltört Békessi Gáspár kardja,
Népe nagy része hányva kardra.

A másik rész bilincsre verve,
Gyilkos bánattal keble telve.

Sír az anya, jajgat a gyermek,
De nincs haszna semmi keservnek.

Nincs nyugta napnak, nincsen éjnek,
De Báthori szirtnél keményebb.

Vérét a bosszu korbácsolta,
Szivéből a szánás kioltva.

Önkardjával szeretne ölni,
S kivánna még jobban gyülölni. . .

A pórra ütve szégyen-bélyeg
S halála lesz a főbb személynek.

„A holnapi napon essék el
Két Pókai : János és Péter!"

. . . Amannak szive könnyü, nyugodt,
Ennek arczára hő köny hullott.

Amaz csak anyját hagyja hátra,
Emezt siratja drága mátka.

Nagyravágyás gyötörte őket,
A törvény ellen vétkezőket.

Anyjuk kardot adván kezökbe,
Semmi sem állott ellenökbe.

És harczoltak, mint szörnyü átok,
S most csörgetik a nehéz lánczot.

II.

Zúgott a szél fenn és alant,
Bőgve dölt a kastély kapujára,
És bősz dühvel tovább rohant.

A koldus gyermek reszketett,
Ropogva hulltak a kunyhók össze,
Éjfél boritá az eget.

Kavarg a por, s a föld fölött
Gyász-zászlóként lebegnek fellegek,
Ablak csörren a szél között.

Az úton villámok czikáznak,
S mintha ragadná vad sárkány, nem mén,
Pókainé hintója vágtat.

III.

Báthori bibor trónon ül,
A népség a piaczra gyül.

És sápadtan mint a halál
A trón előtt egy nő megáll.

Zokogva hull a földre le,
Jéggé fagyott kulcsolt keze.

Esdő szót készült mondani,
S vad átkot szórtak ajkai.

Báthori dühtől reszketett,
S rá villám-pillantást vetett.

Parancsra vártak emberek,
De egy bősz eszme szállta meg.

S hideg gúnynyal fordult felé:
„Kegyért jöttél a trón elé.

Tehát egyik fiad szabad
S a halálnak válaszsz magad!“ . . .

Mint őrült hozzájuk szalad.
„„Egyik meghal; másik szabad!

Jaj két fiam! szép gyermekim!““
S szavát elfojtja szörnyü kin.

. . .„Érted anyánk — s szép mátka sir,
Nekem könnyebb a néma sir!“

„Nem, nem bátya, még ifju én
A bánatot nem érezém,

Te szenvedtél már végtelen,
Jutalmad egy élet legyen!“

Ajult anyjuk Péterre dölt . .
Most a halálnak percze jött.

S mig anyját Péter felfogá,
A bárdot Jánosnak hozák.

— És Péter állt az ágy felett,
A mint anyja fölébredett.

CSERÉNYI IMRE.

A RÓZSABOKOR ÉS A CSIGA.

(Mese Andersentől.)

Mogyoróbokrokkal volt kerítve az egész kert; künn a mezőkön és réteken tehenek és juhok legelésztek, benn pedig a kert kellő közepén egy gyönyörü rózsabokor virított, a mely alatt ismét egy csiga tanyázott, mely igen sok *beltartalommal* birt, t. i. önnönmagával.

„Várj csak, mig az én időm elérkezik,“ szólt a rózsához, „én majd különb dolgokkal állok elé, mint piros rózsákat hajtani, meg mogyorót teremni, vagy pedig tejelni, mint a tehenek s a juhok!“

„Borzasztó kiváncsi vagyok rá,“ szólt a rózsató. „Szabad kérdenem mikor jö el ideje?“

„Nincs miért törjem magamat,“ felelt a csiga. „Ön nagyon is siet, nem csigázza föl a várakozást!“

Következő évben a csiga körül-belül ugyanazon a helyen sütkérezett a napfényen a rózsabokor alatt, mely ismét bimbókat, s egyre uj meg ujabb rózsákat hajtott. A csiga félig kibújt, szarvacskáit kissé kidugá, és ismét visszahúzá.

„Minden csak épen olyan, mint tavaly; semmi haladás! A rózsabokor most is csak rózsákat hajt; nem képes többre vinni!“

A nyár elmúlt, utána jött az ősz; a rózsabokor egyre bimbózott és virágzott, mig csak a hó nem kezdett esni; az idő komor és zordon lett, a rózsabokor ágai a földre konyúltak, a csiga pedig a földbe bújt.

Ismét uj év kezdődött, a rózsák ujra előjöttek, s a csiga is előbujt.

„Hallja, maga most már vén rózsató,“ szólt

a csiga. „Nem sokára kivesz. Mindent kifejtett a világnak, a mire csak képes volt; hogy ennek mindössze volt-e valami becse, oly kérdés, melyről gondolkozni nincs időm; hanem annyi világos, hogy belsejének fejlesztésével épen nem foglalkozott, különben bizony többet birt volna előmutatni. Képes ezt kimenteni? Nem sokára nem lesz egyéb, mint egy bot! Fel birja fogni, a mit mondok?“

„Egészen elrémít engem!“ szólt a rózsató, „erre bizony még soha sem gondoltam.“

„Elhiszem azt, ön soha sem igen erőltette meg az eszét a gondolkodásban. Vetett-e számot valaha magával, hogy miért virul? s hogy miképen történik az a virulás? Miért igy, és miért nem amúgy?“

„Biz' én soha!“ szólt a rózsabokor, „örömest virultam, mert nem tehettem másként. A nap oly melegen sütött, a lég oly üditő volt! Ittam a tiszta harmatot és a frissítő esőcseppeket; szívtam magamba az életet és éltem! A földből erő szivárgott belém, eső a magasból; gyönyört éreztem magamban, nagy és mindig uj gyönyört, s ezért kelle egyre virágoznom és virulnom, ez volt az én életem, nem tehettem másképen!“

„Ön nagyon kényelmes életet élt!“ szólt a csiga.

„Igaza van,“ válaszolá a rózsató. „Hisz' énnékem minden megadatik; ámde önnek még több adatott. Ön egyike azon mély gondolkozású és elmélkedő lényeknek, egyike azon nagy tehetségeknek, kik az egész világot bámulatra ragadják.“

„Arra semmi szükségem!“ felelt a csiga. „Mit nekem a világ! mit törődöm én a világgal! Én beérem enmagammal, én elég vagyok magamnak!“

„De nem kellene-e inkább mindnyájunknak e földön legjobb tulajdonainkat másoknak szentelnünk? s mindent megtennünk, a mi csak telik tőlünk? Mi engem illet: én csak virulni tudok; ámde ön, kinek annyi adatott, mit használt ön a világnak? mit tett ön?“

„Mit használtam én? Mit teszek én? Én fittyet hányok neki. Az egész világ nem ér semmit! nem törődöm vele! Ám csak tessék virulni, többre ugy sem képes! A mogyoróbokrok csak hadd teremjenek! A tehenek és juhok adjanak tejet; mindegyiknek meg van saját publicuma! Én magam vagyok az magamnak! Én magamba vonulok, s ott is maradok. Én megvetem a világot!“ Ezzel behúzta magát házába és beragasztotta.

„Beh szomorú ez!“ elmélkedett a rózsató. „Én legjobb szándékkal sem tudnék igy elzárkozni, nekem egyre ki kell fakadnom, rózsákat hajtanom és virágoznom. Leveleim lehullnak, a szél szerte hordja őket! Ámde azt is láttam, midőn egyik rózsámat a családanya imádságos könyvébe tevé, a másikat pedig egy gyönyörüséges ifju lányka tüzé keblére, mig egy harmadikat egy ártatlan kis gyermek szorította elragadtatással üde ajkaihoz. Mindez oly jól esett nekem, valódi áldás volt reám nézve. Ezek az én emlékeim, s ez az én életem!“

S a rózsa tovább virult ártatlanságában, s a csiga egykedvüen élt házában, nem törődve az egész világgal.

S az évek multak.

A csiga földdé lőn a földben, miként a rózsató is földdé lőn a földben, az emlékek is eltüntek az imádságos könyvben — — ámde a kertben uj rózsabokrok virultak, s alattok más csigák tenyésztek, melyek szintén házaikba zárkozva nézték le a világot — melylyel cseppet sem törődtek.

Ujból elolvassuk e történetet?

— Mert ez mindig igy megy.

SZ. J.

A TÁRSADALOMBÓL.

Társalgási szabályok. Dickens Károly folyóiratában egy czikket találunk, mely satyricus képét adja a mai társadalom némely tagjainak. Habár az angol társadalmi körökről szól, olvasóink látni fogják, hogy nálunk sem épen valótlan e rajz.

Az angol iró a társadalomban két osztályt különböztet meg. Egyik oly emberekből áll, kik jogos előmenetelt ohajtanak, minőt egyszerüen csak érdemeik által szerezhetnek meg; a másik osztályt oly emberek alkotják, kik *minden áron* előmenetelt kivánnak.

„Ha, mond az angol iró, oly fiatal ember kérne tanácsot tőlem, kinek paizsán a „*parvenir*“ jelszó áll, az az minden áron boldogulni akar, legelsőbben is azt kötném lelkére, nehogy nyájas legyen bár kihez is; kérném — kényszeriteném, hogy soha semmi szin alatt ne iparkodjék magát megkedveltetni; azt tanácsolnám, legyen hideg, gúnyos, ellenmondó — s ügyekezzék átalányéve és mindig oly kihivó és goromba lenni, a mint be képes gyakorolni magát; — ha tudniillik szükséges művelnie e becses tulajdonokat, s a jótékony anya-természet mostoha volt iránta e részben.

„Udvariasság! mit? udvariasság? Isten legyen irgalmas annak, kit e folt bélyegez. Hiszen a mai világban az efféle embert eltapossák, láb alá tiporják, halálra üldözik azok, kik értenek a világ divatjához s oly jól tudják gyakorolni, a mi jól értik. Udvariasság? Szegény szerencsétlen! Azt mondom neked, rázd le magadról minél hamarább és minél tökéletesebben. Ugyan hol rejtőztél teljes életedben? Ugy kell lenni, hogy nagyapád nagyapjának nézeteit szíttad magadba, melyek ugy illenek a mai kor szokásaihoz, mint parókája és kardja. Bizonyosan valami régen elavult könyvből szedted az ilyet. Onnan olvashattad például, hogy mikor az ajtón bemégy, engedd, hadd

menjen elől a te felebarátod. Szépen kérlek, valahogy csak ezt ne cselekedd; de sőt inkább használd könyöködet s taszitsd félre felebarátodat, vagy a mi még jobb, számba se vedd; azt se tudd, van-e a világon; feledkezzél meg mindenkiről, kivéve magadat.

„S mi egyebet mondtak még neked azok az özönviz előtti pedansok? Meglehet tanácsolták azt is, hogy szerényen mond ki véleményedet s ne légy makacs védelmében; s ha valaki a társaságban azt kezdi mondani, a mit magad akartál, engedd át a szót neki. De én csak azt mondom neked, hogy veszve vagy, ha akármelyiket megcselekszed. Annál jobb, minél előbb túl ád akárki minden otromba régi tévedéseken. A mit tenned kell, egyszerüen ebből áll: — Beszélj agyon minden embert. Adj hálát az egeknek, ha a természet erős hanggal áldott meg. Hogyha pedig gyenge az organumod, miveld szorgalmatosan. Járj énekiskolába s szokjál kiabáló szóra, melyen véleményeidet kimondhasd; evvel pedig okvetlenül vágj szavába mindenkinek, ki beszélni kezd, de jól megválaszd emberedet, mert nem szabad gazdagnak vagy szerencsésnek lennie; némitsd el merőben, s mindenek fölött *ne hallgass senkire.*

„*A bon écouteur salut!*“ mondja egy hires franczia iró. Éljen, a ki mást ki tud hallgatni! Ne engedd, hogy valaki ezt éljenezze meg benned. Soha se figyelmezz, vagy ne mutasd hogy figyelsz. Hasznát veheted hébe-korba a figyelésnek is; mert olyakat tanulhatsz, mikkel más hallgatóságot meglephetsz. De soha se vétesd észre hogy valakit kihallgatsz.

„És ismét, mondta neked bizonyosan valamelyik régi czopfos: hátat ne fordits senkinek, ha csak elkerülheted. Az ily ámitás nem érdemel egyebet megvetésnél. Becsüld hátadat mindennél többre. Kiszámithatatlan értékü birtokod az. Hátaddal visszaverheted az embereket a kandallótól vagy a csoportozatból, melynek részét tették; hirtelen fordithatod az oly meggondolatlan felé, ki épen kezet akar nyujtani neked; — ily nagy tetteket, s még sok mást, roppant sikerrel kivihetsz a nélkül, hogy hátadon kivül egyébre szükséged volna; a társaságban jól megvetheted ezzel hátadat, s aránylag kevésbe is kerül. Van egy rendkivül jó módja annak, hogy az asztalnál, mikor a nők visszavonultak, magadat szomszédod és a házi gazda közé told. Erre nem kell egyéb, hanem az elhomályositni akart ember felől való könyöködet tedd fel az asztalra, düllj jól előre s kezdj a gazdával azon tárgyról beszélni, melyet délelőtt magaddal kocsikáztattál.

„Természetes hogy benned kevés a tisztelet. De ha mégis a természettől van valami csekély lappangó hajlam az effélére, vesd ki magadból e sajnos gyöngeséget kitelhető hamarsággal. Megtörténhetik, hogy oly emberrel találkozol, ki megkülönböztette magát, tett már valamit a társadalomért, mit az hálásan ismer el, — egy tudománynyal és képességekkel felruházott férfiu — lehetséges, hogy még te is érezhess magadban valami csekély bizalmatlanságot s némi részben kissebbséget, — mert, tudod, nem vagy te, igazat szólva különösen kiváló fiu — ha pillanatra valami efféle szabályellenes érzelem támadna benned, el kell taposnod, kioltanod mint a szikrát egy puskaporraktár szomszédjában. Fojts el magadban minden kiváncsiságí hajlamot a nagy ember magaviseletére és társalgására nézve. Mutass oly arczot, mintha észre se' vennéd. Gyanittasd mintha ily férfiakkal mindennap társalkodnál s kettőtök közül néked volna több eszed, kivált gyakorlati tárgyakban! ne feledd, hogy erős oldalaid: nehány nyomorult tény, jó emlékező tehetség s merőben földhöz ragadt, emelkedni nem tudó lélek. Hasznos lehet a meglepetés egy-egy kifejezése arczodon, ha ugy esik hogy épen figyelned kell a nagy ember szavára; oly kifejezés mely ennyit jelent: „milyen különcz hóbortos teremtések ezek a lángeszek!“

„Légy meggyőződve, hogy semmi sem használ jobban, mint ha kellemetlen vagy másokra nézve. Ez csaknem föl ér a gazdagsággal. És ha gazdag is vagy, kellemetlen is, földig borul előtted a világ. A mi pedig az idegenek iránti nyájasságot illeti, ne feledd, hogy ha szokott udvariassággal vagy oly emberekhez, kikkel először találkoztál, ők gyanakodva és megvetéssel néznek: ha pedig illendő gorombasággal viseled magad s nem is felelsz, midőn egy-egy idegen, a maga együgyüségében szóba akar állani veled, alázatossággal és tisztelettel fognak nézni rád. Soh'se törődjél vele, szeretnek-e, nem-e — csakhogy féljenek tőled.

„S most egy két komoly szót: . . . . . különböző korszakokban más meg más színek s más más erények divatoznak, a szerénységnek pedig mai nap nincs kelete. Meglehet a merészség különb tulajdonság. Igaz, hogy erély és szorgalom jár vele, melyet ma mindenek felett becsülnek. Az is igaz más felől, hogy a merészséggel és erélyyel gyakran jár együtt az önzés s durvaság. Az önzés pedig fölemel. A barátságtalan ember előhalad a nyilvános életben, társadalomban és családi körében. Mindenütt és minden időben hizelegnek neki és kényeztetik, hogy jó kedvben tartsák — különösön felesége. Mily engedelmes és önfeláldozó az! Mily figyelemmel van férjére s urára társasági körben. — Hogy vezeti a nő a társalgást azon tárgyra, mely alkalmat ád férjének a kérkedésre és elbizakodott nyilatkozatokra, — s boldog szegény asszony, ha utóbb a mulékony nyájasságnak egy-egy percze jutalmazza őt. Azt mondom én mindig, hogy a barátságtalanság nagyon jól fizet a mai világban.“

IRODALOM.

Budapesti szemle. (Szerkeszti és kiadja sengery Antal. LIV. füzet. Pest. 1863.) E füzet is, mint az előbbenit, *Szász* Károly „*Két eposz*“ ímü tanulmánya nyitja meg. Most a második özleményt veszszük, mely a Nibelungenlied má-ik felét tárgyalja. Szász itt is épen oly szere-ettel csügg tárgyán, mint az első közleményben a tartalom elbeszélését, sőt magát a fejtegetést a jellemzőbb versszakok forditmányával szövi , mi az egészet nagyon élénkké teszi. Jelesen ejtegeti e nagyszerü eposz alkatát, érintve ama ondaköröket is, melyeket a Nibelungenlied mint-gy magába olvasztott. Most is, mint a multkor gkevésbbé vagyunk megelégedve az epossnak, int a világnézlet költészetének fejtegetésével. gy határozta meg volt Szász az eposzt mult köz-ményében, s ezt most magából a Nibelungen-edből igyekszik megmutatni, de nem mutat ki gyebet, mint azt, mi minden nagyobb és jelesb öltői műről áll, legyen eposz, dráma vagy akár-i egyéb, t. i. hogy rajta az illető század bélyege, többé kevesbbé megtestesitvék benne a kor vi-ágnézletei. Különösen feltünt nekünk e követ-ező hely: „A népáramlások kora, minden in-ább, mint a vallási, világnézleti és társadalmi lméletek és speculatiók ideje, — ezekre nyuga-om kell s épen az hiányzott ama korban.“ Ezt Szász arra nézve hozza fel, hogy a Nibelungen-ied hősein félkeresztyén és félbarbar szellem ömlik el, de egyszersmind azt sejteti, mintha a eljesb és egységesb világnézletü s igy jobb epo-zokat termő korszak a nyugalmas bölcselkedés korszaka volna s nem csak a mü-, hanem a naiv eposz is holmi spekulatiókból indulna ki, holott az ellenkező már eldöntött, s csaknem megczáfol-hatlan igazság. Azonban egy pár sorért nem gán-csoljuk tovább e jeles tanulmányt, melynek har-madik és negyedik közleményét, a Firdusi eposzá-ról való tanulmányt, nagy örömmel várjuk.

Ezt *Teleki* Domokos „A két Kaluger“ czimü történelmi rajza követi, mely igen becses adalék Erdély mult századi történetéhez; az erdélyi ke-leti egyháznak a rom. kath. egyházzal való egye-sitése ügyében tett kisérleteket tárgyazza. A har-madik czikk: *Az angol alkotmány története.* 1760 —1860. Thomas Erskin May után. Első közle-mény: A korona befolyása. *Barsi* Józseftől. IV. Magyar *Tud. Akadémia.* Az 1862 oct.—december. 1863, jan.—martius. *Cs. A.*-tól. V. *Irodalmi szemle*: A Tiszaszabályozás következményei. Kerner után *Hunfalvy* János. A magyar alföld növényzete. (Das Pflanzenleben der Donauländer von A. Ker-ner. Innsbruck 1863.) Kánitz Ákostól. — M. Che-valier a londoni műtárlatról. (Folytatás). Törvény-hozási és közigazgatási rendszabályok, melyek a nemzeti ipar fejlődését előmozdithatják. Jánosi Ferencztől. Oeuvres compléts de Fr. Bastiat, Pá-ris hat kötet. (Bastiat élet- és jellemrajza.) Közli *Deák* Farkas. VII. Hazai könyvészet, mely az irodalom ujabb termékeit ismerteti röviden.

Ime e jeles vállalat egy ujabb becses füzete. Irodalmunk jelen viszonyai közt alig lehet kiállí-tani jobb füzeteket. A Szemlében a mi hiány van, az inkább az irók hiányában rejlik. Közelebbről egyik napi lap megrótta a Szemlét, hogy nem fordit elég gondot a magyar irodalomra és irodalomtörténetre. Mi ugy tudjuk, hogy ez nem mulik a Szemle szerkesztőjén. A közelebbi hat év alatt majd minden nevezetesb s nagyobb irodalmi vagy irodalomtörténeti tanulmány a Szemlében jelent meg. Most hogy kevesb ily czikket adhat, oka az, hogy az irodalmi tanulmányokkal foglalkozók ke-vesebbet dolgoznak, egyébbel vannak elhalmozva, vagy talán kedvök sincs. Egyébiránt az ily czik-kek sem a közönség, sem az irodalom részéről nem találtak valami nagy részvétre. Kivált a napi lapok ujdonságirói csak ugy lóhátról beszélnek rólok, pedig alkalmasint rendesen el sem olvassák.

Gróf Széchenyi István politikai iskolája saját müveiből összeállítva. (Török János által. Első kötet. Kiadja Heckenast Gusztáv. Pest. 1863.) — „Kivánatos — ugy mond az elő-szóban Török — hogy a nemzet ujabban kezdje tanulmányozni gróf Széchenyi István halhatatlan munkáit, kivált, hogy az ifjabb nemzedék mielőbb módot nyerjen, korunk téveszméi ellenében a di-csőült magyar államférfiu velős és szellemdús ira-taiból nem csak a jövőre nézve a gyakorlati ha-zafiság s józan nemzeti politika egészséges utasi-tásait s eszméit meriteni, hanem egyszersmind ta-nulság és alaposság végett megismerkedni azon eszmemenettel is, mely gróf Széchenyi István re-formatori sikeres munkásságának elejétől kezdve fonalát képezé. A dicsőültnek munkái azonban a könyvkereskedésekből már rég eltüntek, együttes-sen összegyüjtve csak igen kevés háznál találha-tók, sőt még leghőbb tisztelői is csupán egyes müveit birják elszórva. Valamint azért sürgősb, ugy méltóbb irodalmi vállalatot alig képzelnénk ez idő szerint, mint gróf Széchenyi István összes munkáinak kiadását. Minthogy azonban e most csupán elszórva s egy részt még kéziratban létező munkák összegyüjtése és rendezése hosszabb időt kiván, s e részben a dicsőültnek örökösei nem is határoztak, a napról napra érezhetőbb szellemi szükségen egyedül a jelesb munkák velős kivona-tának gyors és olcsó kiadása által segithetni.“ „Legfőbb gondom volt — folytatja tovább — a nagy államférfiu munkáinak legjelesb és leglé-nyegesb helyeit oly kiválasztással adni, hogy a szerző eszmemenete eredeti összefüggésben kitün-jék, egyszersmind pedig reformatori küzdelmei-nek története tükröztessék vissza. Az első kötet a „Hitel,“ „Világ“ és „Stadium“ e három uttörő nevezetes munka gyöngyeiből csaknem egészen

kitelt. — A második kötetben, mely Széchenyi egyéb kiadott munkáinak kivonatát foglalandja magában, — szándékom a dicsőültnek némely kiadatlan iratait is toldalékul fölvenni, különösen azokat, melyek megtört szivének kegyeletes emlékeül szolgálnak."

Ez előszóból eléggé kivehetni a munka czélját és tartalmát, azonban azt nagyon bajos megérteni mind az előszóból, mind magából a munkából, hogy miképen lehet töredékekkel és aphorismákkal Széchenyi eszmemenetét az eredeti kapcsolatban feltüntetni, hogy lehet kivonatot készíteni összevonás s a hozzá szükséges kapcsolatok nélkül, valamint azt sem, hogy mikép lehet politikai iskolának nevezni egy, ha mindjárt chronologiai rendben összegyüjtött, ugynevezett gyöngyfüzért valamely politikai iróból. Ez épen olyan, mintha valaki Shakespeare drámáiból kiszedegetné a szebb helyeket s gyüjteményét Shakespeare drámai iskolájának nevezné. Ki Széchenyit e gyüjteményből akarja ismerni, az ugyan valóban soha se fogja ismerni. Egészen más lesz vala, ha Török Széchenyi müveit és politikáját érdemlegesen ismerteti s e czélra használ föl idézeteket a szükséges helyeken. Végre azt sem értjük, miért volna Török Széchenyi politikai tanitványa. Rég óta halljuk ugyan, de soha se tudtuk megfogni. Egyébiránt ez nem tartozik reánk, itéljék el a politikusok, de reánk is tartozik kimondani, hogy az ily gyöngysorok, legyenek bármily gonddal, sőt pártczél nélkül is kiszemelve, semmikép nem pótolják Széchenyi összes munkáit, s hogy az örökösöknek erkölcsi kötelessége valahára egy összes, a dicsőülthez méltó kiadást rendeztetni s ha lehet egy oly szakértő által, ki inkább tiszteli, mint emlegeti Széchenyit.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Társadalmi satira Franciaországban. A hol nincs szabad sajtó, a valódi satira és comicum nehezen virágozhatik. A francziák pedig kiváló hajlammal és tehetséggel vannak felruházva a gúnyra. Egy Molière és Voltaire a legkitünőbb franczia irók. Az első comicuma, az utóbbi satirája által lett nagygyá. Azonban a sajtó megszoritása nem engedvén szabad tért e tehetség gyakorlásának a közérdekü tárgyakon, természetes, hogy e tehetség frivolságra téved mind a szinpadon, mind az irodalomban. Mindemellett akadnak merészek, kik társadalom és politikai viszonyok ferdeségeit föl merik leplezni. Ilyen közelebbről *Laboulay*, ki a „Revue Nationale" folyóiratban egy czikksorozatot közlött e czim alatt: „Paris Amerikában dr. *Lefebure* Renétől," stb.

Az iró ezen Lefebure tudort beszélteti saját szavaival, mint töltött tiz napot Észak-Amerikában. Lefebure t. i. Párisban egy amerikai lélekidéző „medium" előadásán volt jelen, hol fenhangon árulta el hitetlenségét a varázsló hatalmában. A varázsló, hogy meggyőzze öt, igérte, hogy egy labdacs által Massachusetsbe szállitja át. Lefebure nevetve fogadta el ezen ajánlatot s bizonyos volt benne, hogy másnap, mint rendesen, Párisban ébred föl. De midőn másnap fölnyitja szemét, ágya előtt látja a varázslót, ki értésére adja, hogy ő és egész Páris át lön költöztetve Amerikába, Massachusetsbe két óra alatt. Mindenki öntudata is megváltozott, — mindenki Amerikában otthon érzi magát, mintha születése óta ott nevelkedett volna, — csak Lefebure ur marad az, a ki Párisban volt, hitetlensége büntetéséül. Lefebure tudor óvást akar tenni, de már a varázsló eltünt.

Most elkezdődik az uj világ házi körének leirása. A lomha párisi inasok helyett egy szerecsen forgolódik Lefebure körül; a zavaros vizet nem vizhordók czepelik föl a lépcsőn, hanem a falból egy csapon a legtisztábban ömlik ki. A feleség, ki különben „mindenki" szokásait követi, a konyhán ura kedvencz reggelijét főzi, mig Párisban délig hevert és öltözködött s „mindenkivel" gondolt, csak férjével nem. A tizenhét éves házi leány az egyetemre jár természettudományokat hallgatni, s egy gyógyszerész fiával már jegyben jár, a nélkül, hogy szülői beleegyezését kérte volna. Lefebure tudor mód nélkül boszankodik és szörnyüködik rajta s mégsem világosithatja fel környezetét. Ügyekszik ugyan a párisi életből vett okoskodásokkal győzni, de ő huzza a rövidebbet.

— Azt csak nem tagadod, mond a tudor neje, hogy Zsuzsink már régóta Rose Alfred jövendőbelije.

— Egy patikás kilenczedik fiába legyen szerelmes az én leányom? S anyja ily hidegvérrel adja ezt tudtomra? mond a tudor.

— S miért ne menne ahhoz, a kit szeret? Hát én mit tettem, fiam? S vajon megbántam-e? Vagy talán te bántad meg?

— De minő állása, mennyi vagyona van e fiatal embernek?

— Azon ne búsúlj. Alfred el nem veszi addig Zsuzsit, mig állást nem ajánlhat neki. Zsuzsi elvárakozik tiz évet is, ha kell.

— Hát a hozomány? Mennyit adjunk oda csekély vagyonunkból?

— Igazán nem értelek. Hát eladjuk-e lyányunkat? Meg kell-e fizetni egy szerelmes ifjut, hogy egy kedves lyányt vegyen élete párjául, kinek látása jól esik lelkének s ép oly jó mint a mily szép?

— De hozomány nélkül! S oly országban, hol az emberek egy tallérért térdre esnek!

— Amerikában, édesem, ha az emberek szeretik egymást, össze is kelnek, nem egyébért, minthogy szeretik egymást s egész életökre boldoggá teszi annak kölcsönös fölemlegetése, hogy szerelemből választották egymást. Mindenik szivében viszi a hozományt, s remélem is, hogy oly fiatal és nagy

ű nemzetnél, minő a mienk, más hozomány
:án sem fog divatozni.

— Hozomány nélkül! ismétli a tudor. No, egészen más! akkor hát a házasság nem is :t. A lyányt nem pénzéért veszik el, hanem ;áért. Az apa nem tarthat, hogy nemtelen rkedőnek adja gyermekét. Hozomány nélkül! ı is ezekben a vad népekben egy s más oly ngédség, mi becsületére válnék civilisa-ıknak!

A tudor ehhez hasonló modorban veszi sor-ı rendőrségi, sajtó, vallásos, igazságszolgálta- stb. ügyeket. A párisi mindig gunyolódni :zik a szabad intézményekkel, de tulajdonkép elen franczia társadalmi s más intézményeket ıyolja. Végre egy heti Amerikában mulatás ın meggyőződvén a szabad intézmények üdvös ltáról, egyszer csak Párisban ébred föl ismét. on napok alatt forrólázban volt s senki sem té környezetében, hogy a gonosz varázsló öt ıssachusets polgárává tette volt. Midőn most rnyezetét akarja meggyőzni az amerikai szoká-k helyességéről, kigyógyult ugyan az idegláz-l, de élethossziglan az őrültek házába záratják.

E könyv nagy hatást tett a franczia közön-gre.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Május 15.)

A család öröme. Vigjáték 3 felv. Bour-eois Anicet és Decourcelle után forditotta Feleki Miklós. — Kissé elkéstünk birálatunkkal. Ilyen-or alig tud az ember valami olyat mondani, mit többi lapok többé kevésbbé, félig vagy egészen ıár el ne mondottak volna, kivált ha a szinmű yönge vagy jó oldalai nagyon is szembetünők. vigjáték hiányait is eléggé megjelölték lapjaink mi talán már nem is szólanánk hozzá, ha nem apasztaltuk volna, hogy legfőbb hibáját még enki sem érinté. E hiba sem több, sem kevesebb nint a komikai alap teljes hiánya. Soha sem volt ınnyira divat, vigjátékot komikum nélkül irni, nint most Francziaországban, a vigjáték e klasz-zikai földjén. Ugy látszik sok mostani franczia vigjátékiró épen ugy nem tud egész lelkéből ne-vettetni, mint közönsége nevetni. Talán mindenik elkében zavartabb, homályosb az erkölcsi esz-mény, mintsem a nevetségesség ellentétét eléggé érezhessék. A világ bohóságait, az emberek gyön-geségeit egyik sem tartja oly bohóságoknak és gyöngeségeknek, mint kellene. Ritkán telik kedvök élesen kitüntetni és büntetni valamely téve-dést, túlságot, balgaságot vagy gyöngeséget. Inkább szórakoztatni és szórakozni kivánnak. Egy-egy piquant historiát találnak fel, melyben a mez-telen botrány kiszoritja a komikumot s a bonyo-dalom nem annyira komikai, mint pusztán várat-lan helyzeteket fejt ki. Inkább kiváncsiságunkat veszik igénybe, legfeljebb izgatnak, de nem nyujtanak aesthetikai gyönyört. A cselekvény ritkán fejez ki valamely határzott eszmét, a fő hős ritkán jár pórul, mi nélkül épen ugy nincs komédia, mint tragédia tragikai bukás nélkül, vagy ha pórul jár is, az ok nem szenvedélyében vagy tévedésében rejlik. Az érdek sokfelé oszlik, a mellékszemélyek rendesen komikaibbak, mint a fők, a párbeszédek elmésssége, a jellemek erőltetett különössége, s némi stereotyp tréfák nyomulnak leginkább előtérbe, s midőn kijövünk a szinházból, jó, ha csak annyit mondhatunk, hogy csak szórakoztunk s ne n egyszersmind boszankodtunk is.

E jellemzés a mostani franczia vigjáték nem minden csoportozatára illik. Vannak más csoportozatok is, bár nagy részt ezekben sem sok a vigasztaló. Megvalljuk, hogy mi a most jellemzett osztály iránt legnagyobb ellenszenvvel viseltetünk. Egy másik osztály, mely abban keresi a komikumot, mi nem lehet komikum tárgya, annyival többet ér ennél, a mennyiben legalább komikumot keres. Az ily vigjátékban, mint a Család öröme, nem tudja az ember mi és ki a nevetséges. Mit akarnak kifejezni a költők? Azt-e, hogy mily nevetséges az anyósnak bele elegyedni gyermeke és veje dolgába, s elvégre könnyen pórul járhat e miatt? Nem. Az anyós itt nagyon mellékszemély s a családi összezördülés a vigjáték kezdete előtt mintegy 9—10 évvel történt. Avagy azt akarják tudtára adni a világnak, hogy mily nevetséges, ha az egymást szerető házaspár kis ok miatt elválik egymástól? Nem. Egyik házas pár sincs nevetségessé téve. A költők tulajdonkép azt hirdetik, hogy ha az ember kis ok miatt odahagyta feleségét, s kilencz tiz évig szeretőket tartott, s végre ráunt e sivár életre, béküljön ki újra nejével, a nő pedig bocsásson meg neki. Hogy mi ebben nevetséges, nem foghatni meg, ha ugyan magán az irón nem nevetünk, kinek a szerelemről és házas életről ily furcsa fogalmai vannak.

Vajon az egyik főhőst, Sylly Györgyöt, elfogadhatjuk-e komikai alaknak. Elég gyönge, sőt csaknem nyomorult ember, de a költők teljességgel nem akarják nevetségesnek festeni, sőt szánalmunkat és rokonszenvünket igyekeznek iránta felkölteni. Azt hiszik, hogy minden oly könnyen megbocsát neki, mint neje, mert elég bátor az ő becsületéért párbajt vivni. Sylly neje sem komikai személy, sőt rokonszenves, szenvedő alak, kit sajnálunk egész addig, mig férjével kibékül, aztán megbánjuk, hogy sajnáltuk. Cecile, leányuk, szintén nincs nevetségesnek festve. Ez egy kora ért, eszes és szeretetre méltó lyány akar lenni. Esze elég is van, de szeretetreméltóságából hiányzik valami, mit nőiségnek neveznek. Az anyós Barmont asszony, s Cecile vőlegénye, Duxornel Hector, akarnak tulajdonkép komikai alakok lenni. Sőt az anyós meg is bukik, elmegy a háztól, mikor leánya és veje kibékülnek. E szerint Bar-

mont asszony volna a legfőbb személy a vigjátékban, az ő eltávozása képezi tulajdonkép a komikai katasztrófot. Csak az a baj, hogy Barmont asszony csak multjával foly be némileg a cselekvényre, és magában a műben sokkal mellékesebb személy, mintsem a cselekvény sulypontját képezhetné. Aztán megvallva az igazat, Barmont asszonynak több igaza van, mint akár leányának, akár vejének. Oly férfi, ki elhagyja szeretett nejét, kilencz évig egyetlenegy gyermekét még látni sem kivánja és szeretőket tartva Párisban ugy él, mint egy fiatal roué, csakugyan nem érdemli meg a boldog házas életet. Nem azon csodálkozunk, hogy az anyós ellenzi a kibékülést, hanem inkább azon, hogy oly keveset tesz akadályozására, miért aztán bukásában ez okon is kevés a komikum. Az egész darabban a Hector jellemében van legtöbb komikum, azaz a komikumnak némi árnyalata. Ő vitéz katona, ki nem rég tért vissza Afrikából. Azonban a mily vitéz a csatatéren, oly félénk a társaságban, az asszonyok körül. E komikai ellentét teszi érdekessé. Egyébiránt ezt már annyiszor használták a franczia vigjáték- és regényirók, hogy kezd stereotyppá válni. Mint Cecile eszköze s igy mellékszemély, természetesen kevéssel járulhat a vigjáték alapeszméji kifejezéséhez s igy a cselekvény menetére. Mindenesetre ő a legjobb alak. Kár, hogy a költők nem rajzolták oly jól, mint talán kigondolták; félénksége és ügyetlensége néhol csaknem a bornirozottságba megy át, mit bizonyára nem akarhattak.

E csak felületesen oda vetett bonczolat is képes igazolni fennebbi jellemzésünket. Sajnáljuk, hogy szinészeink ily műveket nem csak egyszer másszor, mintegy kivételesen, hanem nagyon is sokszor kénytelenek játszani. Ily szerepek betanulása keveset hat művészeti erejök kifejtésére. Nagy részt elcsépelt stereotyp dolgok mind gyöngébb kiadásban, melyek nem igen vehetik igénybe a szinésznek sem lelkesülését, sem ambitióját. Ez nagyon hozzá szoktatja aztán a szinészt a modorossághoz, mihez különben is elég a hajlam nálunk. Ezt nem ez előadásra kivánjuk értetni, mely nem volt gyöngébb a szokottnál. Azonban nekünk ugy tetszett, mintha ez *uj* darab szerepeiben már legalább is huszszor láttunk volna minden szereplőt. Tudjuk, hogy ennek egyik oka maga a vigjáték, de a másik ok bizonyosan ott rejlik, hogy nagyon sokszor játszanak szinészeink ily műveket s mintegy vonatnak a stereotyp játszásra, még talán akkor is, midőn maga a szerep az elégnél is több anyagot ad az ellenkezőre.

GY. P.

VEGYES.

* Örömmel jelentjük, hogy a Gschwindt Izsó-féle fölebbezett szobor pörben a m. kir. kuria is Izsó javára döntötte el az ügyet, a mennyiben a Pest-városi törvényszék végzését, mely a szobrot a művésznek itélte volt oda, tökéletesen helyben hagyta, s igy — miután két egyenlő itélet ellenében fölebbezésnek nincs helye — a művészetnek az anyagi birtok felett fényes diadal lőn szerezve. Igy legalább remélhetjük, hogy e valódi művészi tehetség uj lelkesedést nyerve, nagyobbszerű munkához fog kezdeni, s magának szerezvén dicsőséget, a magyar szobrászatot fogja emelni.

* Vörösmarty műveiből — mint halljuk — közelebbről három kötet fog megjelenni s egyszerre szétküldetni az előfizetőknek.

* A Deutsch- s nem mint hibásan irtuk volt: Pollák-testvérek által kiadott nemzeti szinházi arczképcsarnok második — Jókainét ábrázoló — lapja megjelent, mondhatni nálunk még nem tapasztalt csinnal és tökélylyel. A főképet körülvevő nyolcz jelmez-rajz a következő: *Anna* a „Szigetvári Vértanuk"-ból, *Dalma*, *Róma leánya*, *Stuart Mária*, *Géméa*, „a Kártyavetőnő"-ben, *Macbeth* neje, *Béldi Pál* neje és *Viola*. Ezt Egressy képe követendi.

* A „Széchenyiterem" már elkészült a nemzeti muzeum könyvtárában s pár nap mulva meg is fogják nyitni. A termet a muzeum alapitója — Gróf Széchenyi Ferencz — arczképe fogja disziteni.

* Kazinczy Gábor a n. szinházhoz is beküldé Molière két remek darabjának „A Fösvény"-nek és „Tartuffe"-nek forditását. E két darab a Kisfaludy-társaság pártolóinak könyvilletményében fog megjelenni s az egyik már ki is van nyomva, ugy hogy a már egészen bevégzett „Esmond Henrik"-kel együtt, a négy füzetet tevő szállitmány nem sokára szét fog küldetni.

* A Nővilág szerkesztését a jövő félév kezdetével Dalmady Győző veendi át. Csak jót remélünk e változástól.

* Hollósy, a kedves művésznő, már nehány nap óta körünkben mulat s jövő hó 10-éig fog itt maradni. Ha ez ideig az illetők készen lesznek a már emlitett jótékony czélú hangversenyek programmjának összeállitásával, kétszer lesz szerencsénk hallani. Utjából — mely inkább diadalút mint körút vala — áldásokat hozott magával mert valahol csak föllépett, az iskolákat egyházakat stb. sehol sem feledé.

* Mosonyi „Álmos" czimü dalmüve, szerzőnek a „Z. L."-ban tett nyilatkozata szerént, mostanság aligha szinre kerülhet, mert — miként mondja — „az egyes főszereplő énekművészi erőkkel beérhetni ugyan, de nem a jelenlegi férfi- és nőikarokkal." Elég szomorú!

* A közelebbről Győrött elhalt ügyvéd, Zmeskal József, következő nemes alapitványokban örökité emlékét: a m. akadémiának 3000, a

. szinház nyugdijintézetének 1000, a n. muzemnak 1000 forintot hagyományozott *Zmeskál-tő*e czim alatt. Ezen kivül 2500 ftot hagyott különöző jótékony czélokra. Áldás emlékére!

* A bukaresti „Hunnia“ nevet viselő magyar olvasó egylet az ottani magyar ref. templom pitésére 190 piasztert ajándékozott.

* Molnár a népszinháznak Párisból épen uszonöt operettet küldött. Hát már ez „hazafiság“ vagy „nemzetiség“?

* A m. képzőművészeti társulatnak f. hó 16-ikán már saját helyiségeiben tartott igazgató-választmányi ülésében csupán Buda-Pest városok ebléből 47 uj rendes tag s 5 uj alapitó tag belése a társulatba jelentetvén, örvendetes tudomául vétetett. A 200 ftos alapitók sorában állanak eddig Debreczen és Szeged sz. kir. városok is, mint elsők a magyar hazai művészet pártolásában. Ujjabban a 200 ftos alapitók sorába léptek: Traun-Bethlen grófnő, Vodjáner Albert és gróf András-y Aladár. A társulati műcsarnok helyiségére ujabban aláirtak Kubinyi Ágoston ur, a nemzeti museum igazgatója 20 ftot; Discher József épitész ur 100 ftot; Koppély Károly ur 30 ft; Mizsey Endre ur 20 ftot. A művészi nyugdij-intézetre adakoztak: Izsó Miklós Egressy Gábor mellszobrát, Klimkovits Ferencz „Csősz“ czimü olajfestményt, Rojcsek János műmárványozó, ki e szakmában első a hazában s méltán közfigyelmet érdemel, egy márvány asztallal kedveskedik a társulatnak, az Izsó-féle Egressy mellszoborhoz egy márvány alapzatot ad a műcsarnokba. Mindezen aláirások és adakozások szives köszönettel vétettek jegyzőkönyvbe.

* Bulyovszkyné asszony — a Sz. L. szerint — pár nap alatt megérkezik. Müncheni utolsó föllépése alkalmával üdvözlő költeményeket kapott, melyekben következő szerepeit dicsérik: Stuart Mária, Donna Diana, Eboli herczegnő, Gabriela, Vicomte Letoriéres, Julia, Katalin, veszedelmes nagynéne és Sappho. E hó 21-kén utazott el Berlinbe, honnan egyenesen Pestre jő.

* Adelburg Ágost lovag — mint a „P. Ll.“ irja — „Zrinyi“ czimü magyar operán dolgozik s nem sokára bevégzendi. A müből már jelentek meg részletek, s az emlitett lap szerint elég sikerültek.

* Szathmáron f. h. 5-én az ottani ref. tanuló ifjuság Kölcsey-ünnepet tartott.

* A pest-budai zeneegylet mult csötörtökön tartá a conservatorium nagy termében közgyülését. Az egyletnek jelenleg 81 alapitó, s közel 400 rendes tagja van. A mult évben 8 osztályban folytak a tanitások, melyekben 298 tanuló nyert oktatást; 159 az énekben, 71 a hegedűben és 2 a klarinetben. Az évkönyv 71 tagot nevez meg, kik ez intézetből kikerülve most művészi pályán vannak.

* Millo, a bukaresti szinház igazgatója, több magyar népszinművet szándékozik a jövő szinházi idényre oláh nyelvre leforditani. Ezek között van a „Vén bakancsos,“ „Szökött katona,“ „Csikós“ és „Két pisztoly.“

* Feltünt a rémdrámák ideje! Egy Dirckes nevü angol egy optikai készületet talált fel, melynek segitségével a legtökéletesebb kisérleteket lehet megjelentetni. Pepper tanár a londoni polytechnikumban már előadásokat is tart e kisérletekkel s Lane, a haxtoni szinház igazgatója, külön darabot iratott számukra. Reméljük, Molnár is megszerzi ez uj készületet, mert hisz ugy is a szinpadi gépezet tanulmányozására ment ki.

* A jeles Flygare-Carlènnak nem csak fia működik az irodalom terén, hanem lánya is. Legközelebb „Tell Agnes“ czimü regény jelent meg tőle, melyről a külföldi lapok azt mondják, hogy egészen anyja szellemében van irva. Ez különben már nem dicséret, mert „a mi másé, nem Tamásé.“

* Körner T. 50 éves halál-napjának emlékére († 1813 aug. 26) jövő augustusban „Lant és kard“ czimü költeményfüzérét diszkiadásban fogják kiadni.

* Ratazzi asszonytól Dentunál, Párisban „Mademoiselle Million“ czimü regény jelent meg. A kérdésbe vont herczegasszony már eddig is tön kisérleteket a szinmü- és novellairodalom terén.

* Birch-Pfeiffer Sarolta jövő hóban fogja 50 éves szinészi jubilaeumát megülni. 1813 jun. 13-kán lépett fel először Münchenben „Mózes megmentése“ czimü darabban. Azóta nem igen sokat pihent.

* Clark W. G. és Glover F. egy uj kritikai Shakespeare-kiadást rendeznek. A 4 hónap alatt megjelenendő 8 kötetet a cambridgei egyetemi nyomdában nyomják, még pedig a lehető legnagyobb csinnal és pazar fénynyel. Az utolsó kötethez lesz csatolva: „A glossarial index to the plays and poems of Shakespeare, by W. A. Wright.“

* A „fáradhatlan“ Mühlbach Luiza megint egy számtalan kötetre menő regényt fejezett be; czime: „Prinz Eugen, der edle Ritter.“

* Folyó évi aug. 15-kén fogják a Vendôme oszlopra I. Napoleon uj szobrát felállitni; a régi szobrot Toulonba szállitják.

* A lipcsei conservatoriumban — irja a Hölgyf. — a legutóbbi vizsga alkalmával az első dijt Langer Győző, a pesten tiszteletben álló Langer énektanitó kapta. A koszorúzott munka egy nyitány, Kisfaludy Károly „Irén“ czimü szomorújátékához, melyről a lipcsei lapok nagy elismeréssel irnak és az ifjunak szép művészi jövőt jósolnak.

* A francziák császára a párisi „tudományok akadémiájában“ három hadtani széket szándékszik alapitni s a meglevő tengerészeti osztályt még két helylyel fogja szaporitni.

UJ KÖNYVEK. *)

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN POLITIKAI ISKOLÁJA, saját müveiből összeállitva. (*Török János* által). Első kötet. Pest (Heckenast). N8r. VI. és 386 l. Ára 2 ft 50 kr.

A TEMESI BÁNSÁG FÖLDJE GAZDASÁGI ÉS MŰIPARI TEKINTETBEN. A m. tud. akadémia XVI. ünnepélyes közülésében jan. 17. 1863. előadta *Nendtvich Károly*. (A magy. tud. akad. évkönyvei X. köt. XIV. darabja.) Pest (Eggenberger). 4r. 17 l. Ára 30 kr.

MAGYAR SZENT ERZSÉBET TÜRINGIAI HERCZEGNŐ TÖRTÉNETE (1307—1331). Irta *Gr. Montalembert*, a franczia eredetiből forditotta *a pesti növendékpapság magyar egyház irodalmi iskolája*. Eger (Nyom. az érsek-lyc. könyvny.) N8r. 560 l. Aczélmetszettel.

KERESZTYÉNTAN 9—14 éves ref. vallásu gyermekek számára 4 füzetben. Készitette *Baló Benjámin*. 1. 2. füzet. Arad (Réthy L. ny.) 8r. 82 és 78 l. Ára 70 kr.

AZ IFJU KÜZDELMEI. A Kisfaludy-társaság által dicséretre méltatott mű. Dramatizált allegoria 6 képben. Irta *Torkos László*. Pest (Lauffer és Stolp). 12r. 100 l. Ára 80 kr.

A KERESZTÉNYSÉG bölcsészeti tanulmányozása. Irta *Nicolas Ágost*. Franczióból a második kiadás után forditotta *Majer Károly*. III. kötet. 3 füzet. Pest (Lauffer és Stolp). N8r. 355—550 l. Ára 1 ft 30 kr.

A HÁROM TESTŐR. (Les trois mousquetaires). Regény *Id. Dumas Sándortól*. Franczióból forditotta *Hang Ferencz*. 3 kötet. Pest (Lauffer és Stolp). 8r. 165, 175 és 170 l. Ára 2 ft 40 kr.

EGY SZERENCSÉTLEN CSALÁD. Irta *Charles Hugo*, franczióból forditotta *Berczelly Jenő*. 2 kötet. Pest (Lauffer és Stolp). 22r. 164 és 148 l. Ára 1 ft. 80 kr.

KERESZTÉNY MAGVETŐ. Szerkesztik és kiadják *Kriza* János és *Nagy* Lajos. II. János Zsigmond arczképével. Ára 1 f. 80 kr. N8r. 320 l. Kolozsvár (Demjén L. bizománya.)

KÜLFÖLDIEK.

SAEMMTLICHE WERKE von *Julius Moser*. Erster Band. (Gedichte). Oldenburg (Smidt). 12r. XIV és 288 l. Ára $^2/_3$ tallér.

HERCULES SCHWACH. Humoristischer Roman von *August Silberstein*, 3 Bände. München (Fleischmann). 8r. 294, 383 és 315 l. Ára 4 $^1/_2$ tallér.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

S. F. urnak Késmárk. A czikk elhányódván szem elől, most már idejét multa. Nem is akarunk nyomozást tenni ama kinyomozhatlan tárgyban. Hanem a hun regéket szivesen vennők.

E. I. urnak. „Szellő." Figyelemre méltó kis dal. Eltettük, várván ha sor kerülne rá.

B . . . urnak. „Halad . . ." A hold kergeti a felhőt, az ijedtében villámot döf saját keblébe s mennydörgő halálhörgés közt lezuhan a földre. Nem ér az ily personificatió semmit.

K. I. urnak. „Távolból." Minden *rész* helyesen van benne : az egész mégsem teszi azt a benyomást, mintha valami ujat olvastunk volna. Nem költ egy *saját* hangulatot, mi annál nehezebb is, mert az ily csönd-élet már sokszor meg van énekelve ; a végfordulathoz is sok hasonlót ismerünk. Talán majd mást.

T. D. urnak. A „költői beszély" alig beszél valamit el, inkább áradoz, s mint az árviz nem is *tisztán*. A „székely népdal" észjárása se nem székely, se nem népi. Verselési ügyesség mindenikben van.

P I. urnak. B. Gy. — Sajnáljuk, hogy nem közölhetünk már valamit. A versekben nem találunk elég élt és concentrált humort.

Emlékezés Petőfiről. „Nyugodj háborgó keblem érzelem oczeánja, nem e porhoni lény képe tünend fel előtted." stb. Már hogy közölhetnénk ilyet? Olvasta ön Hős Fercsit Kisfaludy Károlytól?

Románcz. Felhös az ég. . . . Könnyed darabocskák ; eltettük, mig sor kerülhet rájok.

D. és C. párbeszéde. Alkalmilag tán szorithatunk neki helyet, egy kis stilaris igazitással. Mindenesetre köszönjük a figyelmet.

K. S. urnak, Bécsben. Magán levelet irni nem érkezvén, ez uton válaszolunk. A forditásra nézve a *forditást*, ennek stilját kellene látnunk előbb. Egyébiránt köszönet az ajánlkozásért.

K. J. urnak Sopron. Baráti üdvözlettel, az 1-ső pontra: a K. társaságnak nincsenek és *nem lehetnek* külföldi tagjai. A 2-dikkal el is késtünk, különben sem érkeztem volna.

TARTALOM.

Festészet és fényképelés. *Székely B.* — Mutatvány Puskin „Onégin Eugén" verses regényéből. Oroszból *Bérczy K.* — A költőnő. (Eredeti beszély.) *Tanács M.* — Egyik meghal. (Ballada). *Cserényi I.* — A rózsabokor és a csiga. (Mese Andersentől). *Sz. J.* — A társadalomból. — Irodalom. — Külföldi szemle. — Nemzeti szinház. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

LSŐ FÉLÉV. JUNIUS 7. 1863. 23. SZÁM.

GYÖNGYÖSI ISTVÁN.

Azon év, mely Zrínyi Miklós, a „Szigeti Veszedelem“ nagy költőjének erőszakos haláláról lőn emlékezetessé (1664.), gyszersmind egy oly epikai mű első megelentének az éve, mely, társaival együtt, okkal nagyobb népszerüségre vala kelendő, mint a nálok hasonlíthatlanúl remekebb rínyiász. Olvasta-e Zrínyi a „Murányi Vénust“? Nem lehetetlen, mert halála, minden betegség nélkül, csak november 18-án következett be; Gyöngyösi pedig „a stubnyai hévvizeken“ tehát nyári napokban, irta Vénusához az ajánló-levelet, s föltehetni, hogy a nyomtatás akkorra már kész volt. S ha egy részről a könyvárusi közlekedés assúsága ama korban nem könnyen repiette csak a hirt is Kassától (hol a mű megelent) Csáktornyáig: más részről Zrínyinek mindenhova kiterjedő figyelméről felehetni, hogy még dicsőséges harczai közt em, annál inkább csáktornyai pihenése latt az utolsó hetekben, nem kerülte azt ki az irodalmi uj jelenség. Ha olvasta, bizonyára érdekkel fogta olvasni magát a eirt *tárgyat*: pártfelének, barátjának, Veselényi Ferencznek kalandos egybekelését Szécsi Máriával, mely a nélkül is minden ajkon forog vala; bizonyára nem egy helyt tapsolta meg az *uj* költő virtuozitását, nyelv és versbeli könnyü bőségét, eleven képzelmét a festésben, rhythmusának magyar zamatját, olykor merész ujitásait a szólás-módokban s több ilyeket: de az egésznek alkotásáról, a cselekvényről, az egyes jellemek ábrázolásáról, a Szigeti Veszedelem irója nem sokkal lehetett különb véleményen, mint évtizeddel előbb (1653.) *Liszti* László epikai munkájáról („A mohácsi veszedelem“) vagy ugyanannak krónikás modorú, össze nem függő verselményeiről („A magyar vezérek és királyok emlékezete“), s tankölteményéről („A szerencse állhatatlansága“). Liszti, bár „Mohácsi Veszedelme“ két évvel utóbb lát világot, mint az „Adriai tenger Szirénája“ (Zrínyi verses munkái); bár kétségtelen, hogy az utóbbinak hatása volt rá, sőt az tette talán költővé is: compositióra nézve egy csöppet sem tanult elődétől, sőt visszavitte az elbeszélést száraz krónikai tények (legfölebb bővitett és kiszinezett) elsorolására, oly mértékben, hogy mint a prózai krónika iróknál szokás vala, még *földrajzot*, Magyarország terjedelmes geographiáját is jónak látta előadni eposzában. Műve, úgy látszik, nem sokára feledésbe ment: már egykorúi többet tudhattak botrányos életéről s annak következtében hóhérpallos által történt haláláról (1660 körül), mint verseiről, melyekben, még a részletekben is, oly kevés az ihlet. Több kiadást nem ért, egészen korunkig, midőn a Nemzeti Könyvtár feltámasztá halottjaiból. És im, egy Liszti munkáinak sorsában osztozik majdnem a „Zrínyiász“ is: Kazinczyig s 1817-ig kell várnia ujabb kiadásra; mig a „Murányi Vénus“ — első megjelente után — a múlt századnak csaknem minden tiz esztendejé-

ben ujra meg ujra nyomatik (1702, 25, 29, 39, 51, 67, 71, 75, 96.), a mi kétségtelen bizonyság népszerű volta felől.

Az *új* költő, ki 1664-ben vetélytárs nélkül foglalta el a magyar epikai irodalom csúcsát, nem vala már ifju. Születési éve nincs még kinyomozva: de alig nehány évvel lehetett ifjabb Zrínyinél, ki újabb felvilágositás szerint nem 1616-ban, hanem 1618-ban született. Dugonics, és utána Toldy, hozzávetőleg 1620-ra teszik a Gyöngyösiét; a miben meg is nyugodhatunk, ha figyelembe veszszük s ha áll az, hogy költőnk 1640-ben már Veselényi komornyikja, 1653-ban házas ember és (a mi bizonyos) táblabiró. De lehetett valamivel fiatalabb is, miután nem tudjuk, hol töltötte serdülő korát, hol és meddig végezte iskoláit, s vajon a Veselényi szolgálatába egyenesen mint komornyik vétetett-e fel, vagy e czimre csak később jutott, azelőtt *apródi* szolgálatot teljesitvén. Mert Gyöngyösi hosszú életkora (84 év) s legkésőbb vénségében is folytatott irodalmi és közhivatali ernyedetlen fáradozása olyan formát sejtet velünk, hogy e hosszú életből még nehány évet le kell alkudnunk, s bár maga mind munkái előszavában, mind (jegyzőkönyvileg fenmaradt) némi nyilatkozataiban emlegeti öregségét, ezt nem kell oly magasra számitanunk, mint Dugonics, elégséges adatok nélkül, teszi. A Veselényi szolgálatába kerülés, a házasság, sőt — oly pártfogó mellett mint Veselényi — a táblabiróság is megállhat, ha Gyöngyösi 5—6 évvel fiatalabb is. Igy aztán első föllépte „Murányval" nem esik élete 44-k, — és lelépte Charikliával a 80-ik évére; nem kihalta a hosszas alispánságból a 84-dikre!

Különben Gyöngyösi *belső* életéről, költői fejlődéséről, magán jelleme s viszonyai felől alig tudunk többet a semminél. Nyilvános pályája leginkább az, a minek egyes mozzanatai fenmaradtak, elegendő számmal és hitelességgel arra, hogy közszolgálatai során végig tekinthessünk, de soványan arra nézve, hogy emberi valójába mélyebben bepillanthassunk. A mit e, leginkább jegyzőkönyvi adatok mutatnak, oda megy ki, hogy Gyöngyösi köztisztletben álló nyilvános jellem volt megyéjében (Gömör), s népszerüsége, mely eleinte nem volt nagy, idővel fokonkint növekedett, már akár azért, hogy pártja (ha volt ilyen) hosszasabb ideig fen birta tartani uralmát, akár, hogy Gyöngyösi mindenkinek — párt különbség nélkül — szeretetét meg birta nyerni. Legalább én a megyebeli közvéleménynek némi fordulatát látom Gyöngyösi javára, s talán e fordulatnak — összevetvén az életrajzi adatokat művei szellemével — valószinű magyarázatát is jól sejtem. Közpályára Gyöngyösi 1653-ban lépett, Gömör megye táblabirájának *rendeltetvén*. Dugonics, a jegyzőkönyv után, e szót használja, mi főispáni kinevezésre mutat, a mint hogy a táblabirák, egészen korunkig, rendszerint kineveztettek. Ettől fogva 1681-ig semmi nyomát nem találjuk köz szolgálati működésének, vagy újabb emelkedésnek a megyei pályán, de a mondott évben kettős jelét adja bizalmának Gömör, elébb valami élelmező küldöttség tagjául Hevesbe rendelvén (ily megbizatása azelőtt is lehetett táblabirói tiszténél fogva), azután a soproni országgyülésre *követül* választván. Hogy volt a megye megelégedve Gyöngyösi követségével? adatok hijában nem mondhatni meg, de úgy látszik, népszerüsége nem gyarapodott általa. Ugyanis a rákövetkezett tisztujitó széken (1683) a megye annyira ellenzékbe tette magát a főispánnal, b. Andrássyval, hogy az általa alispánságra kijelölt három egyént egészen mellőzte, s a maga három jelöltjéből választott e fő hivatalra. Gyöngyösi a főispán jelöltjei közt volt — s bukott. — Hanem ettől fogva nőttön-nő emberünk népszerüsége. 1685-ben kétszer küldik ki: elébb Caraffához, meg valami számvetésre a katonasággal. A következő tisztujitáson (1686) elnyeri az alispánságot, melyről alig bir többé lemondani. Mint alispán (1687) egyszersmind követül küldetik az országgyülésre; 1688-ban kétszer mond le megyei hivataláról, de csaknem erőszakkal megmarasztják; igy minden évben 1693-ig, a midőn sikerül nyugalomba vonulnia. A hét évi alispánság után másik hetet közhivatal nélkül tölt, de 1700-ban s attól fogva halá-

g (1704) megint ő az első alispán. Haláéve bizonyosabb mint születéseé, mert 1704-ki jegyzőkönyv, melynek Dugos *szavait* látszik forditani, september 30-l azt mondja, hogy „Gömör vármegyéz érdemes alispánja, Gyöngyösi, a *mult* *okban* vett búcsut a világtól“ s akkor yette nem utódját választották meg, han hivatalánál fogva helyettesitették a sod alispánt; utódja csak e sept. 30-ki tújító széken választatván meg. Ha öngyösi nem a mult *napokban*, hanem dául a mult *évben* halt volna meg, egyrű helyettesités helyett azóta uj választra került volna a sor.

E szembetünő gyarapodása Gyöngyösi népszerüségének a megyei közpályán et becsületes jellem, értelmi fensőbbség, asztaltság, hivatalos buzgalom, megnyeviselet stb. eredménye: de lehet az is, gy az uralkodó közvéleményben fordu állott be Gyöngyösi javára, s fordulat nagának is politikai szinárnyalatára néz. Nevetséges volna az akkori megyei életn oly oppositiót keresni főispáni és meei párt közt, minő később kifejlődött; azt talán föltehetjük, hogy a választók zafisága *egy* nüánszszal különbözött a nevezőkétől, s maga Gyöngyösi, mint elbukásából sejthetjük, ez utóbbi ajtón m birt vergődni népszerüségre. A korányférfi Veselényit (kinek titkos hazafi rekvéseit sürü fátyol fedte a közönséges emek elől), a *hivet* hiven magasztaló hü *mornyik*, a Murányi Vénus költője, megyei szolgálatra *kinevezve*, ugy látszik ele te nem volt kedves ember azon, bármily lvány ellenzék előtt, mely később is jet merte adni annyi függetlenségnek, hogy vesse a főispán jelöltjeit. De némi fordutnak kellett beállni a költő politikai visetében, minek kulcsát legjobban kezünke látszik adni egyik müvének a sorsa, elynek czime: *Palinodia*.

E görög szó *visszaéneklést* jelent, megzáfolását énekben annak, a mit a költő lásszor zengett; visszavonását a magasztaó vagy ócsárló költeménynek. Gyöngyösi klasszikai (legalább latin) irodalom nagy edvelője, bizonyosan ismerte e szónak ily értelmét, tudva és szándékosan használta igy. Hiszen Horácz versei közt is fordul elő palinodia, melyben visszavonja előbbi gúnyos bántalmait egy nő irányában. — Gyöngyösi az 1681-diki országgyülés alkalmával egy költeményt irt volt az új nádor Esterházy Pál tiszteletére, melyben „a maga gyámoltalanságán kesergő Nympha“ az az Magyarország a „kardos griff (Esterházy czimere) „oltalmába folyamodik.“ Akkor ezt nem nevezte palinodiának; ellenben négy sor dicsőitő latin verset irt hozzá, az Esterházy griffre, s bókoló ajánló levelet a nádorhoz. — Nem találta-e később valósulva a „kardos griff“-hez kötött reményeit? elég az hozzá, Gyöngyösi nem sietett e munkája kiadásával, s midőn végre 1695-ben kinyomatta, elhagyta belőle az ajánló levelet, el a griffet magasztaló latin verseket; el a költő saját *nevét*; ellenben a főczímet igy változtatta: *Palinodia*. Prosopopoeia Hungariae. (Vissza-éneklés. Magyarország személyesitése.)

Miért nevezte palinodiának, holott a költemény szövege ugyanaz maradt, minden lényeges változtatás nélkül? Semmi józan okot nem gondolhatni, egyebet annál, hogy *megbánta* e költeményt, szerette volna visszavonni egészen, de mivel kéziratban el volt terjedve, el nem nyomhatta; hogy hát mégis láttassa véleménye fordultát: a *palinodia* szót függeszté elibe, s ajánló-levél, latin magasztalás és saját neve kihagyásával bocsátá nyilvánosságra. Talán csak személyes neheztelése volt Esterházyra; de az is valószinü, hogy e fő uraság nem igen vala népszerü a megyei közvélemény előtt, melylyel Gyöngyösi most már kézen fogva haladt, és hogy a kardos griff nem ugy kardoskodott az ország mellett, mint Gyöngyösi, mint az alsóbb nemesség, mint a megyei hazafiság várta.

E fordulat költőnk viseletében még inkább szembetünik, ha összevetjük két fő munkáját: a „Murányi Vénust“ és „Kemény Jánost.“ Az első, mint láttuk, 1664-ben, az utóbbi 1693-ban jelent meg. Mindenik előbb készült, de Kemény a Vénusnál kétségkivül utóbb. Már a tárgy választásban észre vehető a különbség. Amott

Veselényi, *mint* Ferdinand hive, s a Murányi vár elszakadása Rákóczytól; itt erdélyi dolgok, erdélyi fejedelem magasztalása. Mintha Gyöngyösi a közvélemény ama felét is meg akarná nyerni „Kemény“ által, mely épen nem rajong vala a Murányi költeményben kifejezett eszmékért. E különbsége a két tárgynak határozottabban szinezetik a felfogás, jellemzés, előadás által. „Murány“ hősét amaz erénynyel ragyogtatja költőnk leginkább, melynek mai neve: loyalitás; maga is ez érzelemtől van áthatva. „Kemény“-ben erdélyi fejedelmet magasztal, nem csak a Barcsay ellen *pártütő* főhőst, hanem a második Rákóczy Györgyöt is. A Murányi költemény egyenesen kárhoztatja a Rákóczyhoz szító magyarságot, azon első Rákóczyhoz, kitől „a békesség teherbe esik, s tőle nem remélett háború születik, Ferdinándra s *reánk* hada készíttetik“... mire aztán: „felzendül a föld, s pártütések esnek, királyához marad hűsége kevesnek, Rákóczy György mellé Erdélybe repdesnek“ minek eredménye az, hogy „végtére országunk maradt kis rongya is tékozlatik“ — úgyhogy a költő feljajdul: „veszni tért kis hazánk, forgott mely sok koczkán!“ és erős invectivában tör ki a magyarok ellen:

Oh! a régiektől elfajult nemzetség!
Hiredben nevedben korcsosult nemesség!
. . . . . .
Heában rögzött meg a vad erkölcs benned,
Az újságok (lázongás) nélkül nehéz már ellenned.
. . . . . .
Nem nevel semmi jót az ujság-követés,
Szivmaró, s félelmes a gonosz pártütés.

Ellenben: „*igaz* királyunknak alig volt oly *híve*, mint a Veselényi *tökéletes* szive“ stb. Ugyane Rákóczynak a fiát „Kemény“-ben (nem számitva azon magasztalásokat, melyek a költő által egy hirmondó szájába adatnak, s hol többi közt igy dicsérteti a fejedelmet:

. . . . mint Turnusnak, olyan keménsége,
Dicsőségre vágyó szive nemessége;
Nem ijeszti semmit dolga nehézsége,
Ha hal is, csak légyen jó hirt szülő vége —)

nagy szivnek mondja, mely „ég a szép dicsőség lángjával; Hectorként küszködni nem szűn bajnokával“ — s midőn elesik:

Megfesti a földet kiontott vérével,
A gyulai mezőn sebesült testével,
A hol sok pogánt ölt tulajdon kezével;
Maga is elfogyván akkor vett sebével.

Igaz hogy mind ez a Rákóczy, mind Kemény, török ellen csatáznak, az utóbbi épen német segélylyel, s igy azt lehetne mondani, hogy költőnket régi sympathiái vezérlik e két fejedelem magasztalásában: de nem lehet észre nem venni, hogy az irónia, mely a Murányi Venusban az erdélyi párt ellen volt irányozva, itt a német hadak ellen fordúl s Kemény bukása leginkább ez utóbbiak megbízhatlanságának tulajdoníttatik. Leirja ugyan pompásan Montecuculi hadait a *mustrán*, szép sereg, jól fegyverzett, jól fegyelmezett, de mindjárt utána veti gúnynyal:

Immár is madarát a győzedelemnek
Mellyesztik, noha még *sok hijja van ennek!*

A minthogy a következés meg is mutatja. Keményt a segitő hadakba vetett bizodalma jégre viszi; Montecuculi huzza halasztja, kerüli az ütközetet, vagy mint a költő, nyilvános sarcasmussal kifejezi:

A nagy *Fábius*nak talán példájával
Akara a német, *mászkáló* hadával,
Az ütközeteknek távoztatásával
Diadalmaskodni! . . . . . .

Mondám, hogy az ironia Murányban az erdélyi párt ellen nyilatkozik. Szécsi Éva, Illyésházi Gáborné, Mária nővére, együtt lakik a várban, s ennek kulcsa, férje és Rákóczy nevében, őnála áll. Gyöngyösi nem tarthatja magát vissza némi gúnyos czélzásoktól az Éva és férje rovására, s a *komikum* is, melylyel a vár bevételét fűszerezni akarta, az ő rovásukra történik. Hű porkolábjok csúnyán és bűzösen viseli magát Veselényi előtt, midőn ez ráijeszt; Éva „öregasszonya“ pedig, mikor álmából tölverve a vár kulcsát akarják vele elhozatni, nem tudja felölteni zavarjában köntösét, ugy szaladgál sokáig „sokaknak láttára.“ — Ellenkezőleg Keményben, ama *fabiusi* hadak, Magyarországra

. . . . . mikor béjönnek, merő *Achillesek*,
Vágják a törököt, a *nyelvek* élesek.
Elcsapja hasokat azonban *levesek*,
Nyögve kullognak ki, s nem olyan mérgesek.

·t :
a a magyar *égből* sokat bévehetnek,
itkák, kik halálos döggel nem fizetnek ;
égi koporsója országunk ezeknek.

Nem szaporítom az idézetek számát, ·t ennyi is elég feltüntetni a különböző lemet, mely Gyöngyösinek korábbi és őbbi művén elömlik. Azt azonban épen ı állítom, hogy költőnk egész lélekkel erdélyi párthoz csatlakozott. Ha egyéb ı, az a fenmaradott adat is megczáfolna ·en, hogy fia, Gábor, épen a Rákóczy ·encz zendülésekor veszti el megyei yzői hivatalát; meg a költőnek Koháry ·ánhoz intézett ajánló-levele is, mely-ı (ne feledjük: kinek ir) a Tököli felke-kárhoztatva emlegeti. Azt sem állítom, ;y feszült lábon állott volna a főispán-Andrássyval, kinek még 1700-ban is nutatja hódolatát egyik ajánló levele ıl. Gyöngyösit én ama hazafiakhoz szá-om, kik, az alkotmány érdekében, re-nynyel néztek az erdélyi ellentállásra, ıélkül hogy csatlakoznának a mozga-ıhoz. És egy Lobkovitz-Caraffa világ-ı mi is lehetett volna egyéb?

Igy, a fenlevő kevés adat s önmun-után megkisértve némi fogalmat nyuj-i Gyöngyösi jelleméről a *köz'* irányá-ı: áttérhetünk magán életére s viszo-ıira, bár e tekintetben még kevesebb ıt áll rendelkezésünk alatt. — Vallására ;ve Gyöngyösit r. katholikusnak bizo-ítja egyik munkája: a „Rózsakoszorú.“ türelmetlenségnek semmi jele munkái-ı, még annyi se, mennyit a türelmes, világosodott, az üldözést nyiltan kárhoz-ó Zrínyi nagy műve rugói közé felvett. la ugyanis isten a magyar népet többi zt azért ostorozza a török által, mert yönyörködnek *különb-különb vallások-i.*“ — Gyöngyösinél még ennyi jelét n találtam a felekezetességnek, s mun-ában — az egy Rózsakoszorút kivéve — ılán kevés a vallási vonatkozás.

Pártfogói s az általa tisztelt egyének nyában, mint ajánló leveleiből s mun-iból kitetszik, a kor szokása szerint, épen m fukar a tömjénezésben, sőt áradoz a gasztalástól. De azt is ismételve kimond-ja, hogy a *születés* maga nem érdem, sőt mint Palinodiája esetéből láttuk, ki is merte olykor mutatni neheztelését a magas ranguak ellen. Igy jelleme szolgainak nem mondható.

Nemesi osztályból származtát mind kora ifjontan Veselényi szolgálatába fölvétele, mind megyei hivatalai, mind birtoka és birtokképessége eléggé mutatják. Szécsi Máriától ajándékul kapott egy Babaluska nevű falut, és azt birta 1695-ig, a midőn Kohári István (a költő) kiváltotta tőle 1200 frton. Az egész eljárás ugy történt vele, mint nemesi birtokkal. Házai voltak, mint előbeszédei s ajánló levelei költéből kitetszik, Csetneken, Krasznahorka-Váralján és (Toldy szerint) Ochtinán, melyek közül az utolsót és az elsőnek helyét ma is kegyelettel mutogatják az ott lakók. Neje Békényi Zsófia, hihetőleg pelsőczi (minden esetre gömöri) birtokos nő, mivel ottan ügyvédeket vall. Házasságát költőnknek Dugonics nem tudom mi alapon teszi épen 1653-ra, mivel forrást nem nevez. Egy fia említtetik csupán: a föntebbi Gábor, de házasságuk több gyermekkel volt megáldva, mert már „Vénusát“: „nagyobb részént úton, s *sok értetlen csöcsömök* kiáltásával zajgásokkor“ irta, kik közül a nagy rész életben is maradt, mert Andrássy főispánnak (a Charikliához irt ajánló levelében, 1700.) úri jóakaratába ajánlja „gyermek*eit*“ is. E szerint, ugy látszik, patriarchalis családi életet élt az agg költő; bár hivatala és *betegs* állapota, melyről panaszkodik, gyakori nyugtalanságot szerzeneki. Már Vénusát, mint fönebb érintők „nagyobb részént úton“ irta, a „stubnyai hévvizen“ fejezte be, hihetően nem puszta mulatságból, hanem egészségi szempontból időzvén ott. Kohárihoz intézett ajánló levelében (1690) „a munkát gyengén győző *egészségtelen* öregségét“ említi, az Aporhoz adottban (1693) „*tántorgó* öregséget“ alkalmaz magára egy latin idézetből, s ugyanott alább „*törödött* öregségével“ menti magát.

De mindez, a mint fönebb mondám, akkor is megállhat, ha Gyöngyösit 4—5 évvel fiatalabbnak veszszük. Nem áll pedig

ennek ellent Dugonics azon számitása, hogy Gyöngyösi 1640-ben lett Veselényi komornyikja, — s hogy igy, akkorra iskoláit végezve, legalább 20 évesnek kellett lennie. Mert Dugonics azt, hogy költőnk ép a mondott évben került a füleki kapitány szolgálatába, csak állitja vagy föltéteszi, de nem bizonyítja semmivel. Mondja ugyan: „valamit Gyöngyösi Istvánról irásba foglalok, *mindazoknak* alapja lészen azon jegyzőkönyv“ — (t. i. a melyet Szathmáry K. Miklós alispántól, Gömör megye protocolluma kivonatául kapott): de ép e vallomása bizonyítja, hogy arra nézve, mikor kezdődik Gyöngyösi szolgálata Veselényinél, *semmi adata* nem volt, miután képtelenség, hogy Gömör megye jegyzőkönyvbe vette volna azt, hogy a füleki (különben is nógrádbeli) vár kapitánya kit fogad komornyikjául. Maga Gyöngyösi, a Murányi Vénus czimlapján, idő meghatározás nélkül nevezi magát *ö nagyságok* komornyikjának; tehát annyi bizonyos csak, hogy Veselényi és Szécsi Mária házasságuk után, azaz 1644 *után*, viselte e bizalmas hivatalt. Ott volt-e már a megénekelt kaland idején, vagy azelőtt is — és micsoda minőségben Veselényinél: az Gyöngyösink irásiból ki nem tetszik, s Dugonics semmi adattal nem bizonyítja. Házasságára nézve is, melyet Dugonics 1653-ra tesz, csak annyit látok igazolva, hogy 1659-ben már házas ember, akkor történvén a fönebb érintett ügyvédi vallomás, a jegyzőkönyv szerint. Mindazáltal Dugonics hozzávetését a házasság évére nézve megállhatónak tartom, a „Murányi Vénusból“ vett okokkal, melynek immár keletkezési idejét akarom vizsgálni.

(Vége köv.)

A VÁNDOR VILÁGA.

Zúg, zúg az élet, repdes a vihar, —
Virága, disze csendesen kihal,
Tiport vidéke puszta és kopár,
Az élő rajta bujdokolva jár. —
Hol hajdan a remény dús zöldje nőtt,
Vigan köszöntve a jövő menőt,
Könyharmat ül, megolvadt néma kin,
A bús csalódás tüskebokrain. —

Bolyong a vándor, néz, keres, figyel,
Beszélni vágyik, ah! de nincs kivel;
Csörögve illan völgyben a patak,
De ember ajka zárt és hallgatag. —
Édes bübájjal inti, vonja bár,
Nehéz utján a messze láthatár:
Midőn közelg, riadva száll odább
Tükrével a csalóka délibáb. —

S előtte ím az egykor ünnepi
Szentséges oltárt sürü por lepi;
Láng nem lobog, nincs tömjén füstje rajt',
Fölötte csak fagyos szellő sohajt. —
S ha egykét hü még arra téved is,
Mellette lábát vérzi a tövis
És zsámolyánál, mely romban hever,
Áldozni csak ritkán csak félve mer. —

Reménykedőn tekint az ég felé,
Hol annyiszor enyhületét lelé,
Hová erős hitével szárnyala
S vigasztalást nyert mindig általa. —
Most, most az ég is oly kiholt, rideg,
A szenvedő szavát nem érti meg . . .
Borul, derül, de már felhőiben
Átok vagy üdv munkátlanul pihen. —

S magába mélyed. — Uj világa kél,
Titkos világ, melyben szeret, remél,
Szív-élete gazdag szellemvilág,
Kelyhét bezáró, illatos virág. —
Oltára lesz kis házi tűzhelye,
Melyet nem olt ki a vihar szele
S mit porba vont és megzilált a föld,
A hit mellette égi szárnyat-ölt. —

Künn durva rabság, néma szenvedés,
Gyötrő álom vagy szörnyü ébredés:
Itt a szabadság, bús bolygó madár,
Vidor dalát fennen csattogva jár. —
S az eszme, mely ott künn félénk vala,
Bár oly sokan hevültek általa,
Eldobja gyász, megunott köntösét
S fénynyé derül előtte a sötét. —

S üdül a vándor, nyugton széttekint;
Utjára bűbájt kis világa hint, —
Virágot sző a dult romok felett,
Hogy a gyötört sziv ujra él s feled. —
Tört oszlopokra lángbetüivel
A biztatás igéit jegyzi fel:
Ki szivben él, nincs eltiporva még,
Előre hát! bizzál, megáld az ég!

LÉVAY JÓZSEF.

A KÖLTŐNŐ.

— Eredeti beszély. —

III.

Velenczétől mintegy óranegyed tá-olnyira gyönyörű sziget emelkedik ki a ıgunák sötét habjaiból, az üveg hutáiról nnyira hires és gazdag sziget: Murano.

Murano összehasonlithatlan fontossá-u volt a XVI. században. Üveg hutái mil-ókat jövedelmeztek az államnak, s közel arminczezer lakosa roppant kereskedést zött az egész világgal.

De Murano más tekintetből is kedves irándulási pontul szolgált. A leggazdagabb patriciusok, kik magas állam-hivatalokat iselének, e szigeten emeltettek maguknak ıyári palotákat, körülvéve tündérszép ker-ekkel, minőket csak mesés gazdagság s inomitott izlés képesek teremteni.

E kéjlakok és kertek gyűlpontjai vol-ak a rangnak és szellemnek. Kik vagy ál-amhivatalaik, vagy egyéb körülmények-él fogva nem tölthették a nyarat a con-inens hűs villáiban, azok e szigeteken keres-tek enyhet és barátságot.

A muranoi kertek közt első helyet fog-lalt el Trifone kertje, vagy jobban mond-va: — édene... A szellem ugy, mint a test, édes felvidulást érzett itt a sötétzöld lugasok hűs árnyában, a virágágyak illa-tos körében s a szökőkutak melancholicus locsogása mellett. A kert közepén kényel-mes palota állt, szellős csarnokokkal, a fák árnyaiban carrarai márványból faragott félistenek, nymphák és hősök szobrai, fe-hérlettek, bűvös világba varázsolva a kép-zelmet, melyben andalogni oly édes, . . . s melytől elválni oly fájdalmas vala!...

E kert volt fő gyűlhelye a szellemi tehetségeknek. A háziur tisztes, ősz férfiu vala, ki hosszas államszolgálat után papi öltönyt vett föl, s szellemi czélokra fordit-ván roppant gazdagságát, e csendes elvo-nultságban tölté öreg napjait, maga körül gyüjtvén azokat, kik mint irók és művé-szek, tudósok és államférfiak a velenczei értelmiség koszorúját képezék.

A kertben már nagy társaság vala összegyülve, midőn Veniero a Stampa nő-vérekkel oda érkezett. Az ősz háziur fiatal-kori előzékenységgel ment elibök, s a leg-barátságosabb szivélylyel fogadta.

Gaspara több ismerőst talált a kert-ben. Ott vala Girolamo Molino, a nők sze-relmes troubadourja, költő és tudós egy sze-mélyben, Navagero, ki később mint bibor-nok vett részt a tridenti zsinatban, Conta-rini, a kitünő államférfi és festész, Zane, s többen, kik mindnyájan a tisztelet és bá-mulat érzetével csoportosultak a költőnő körül.

A szép kör andalogva sétált a kert-ben. Az ősz háziur, kit bölcsességéért Soc-ratesnek, szilárd élete miatt pedig szent-nek neveztek, szerette utánozni a görög akadémikusokat, s gyönyörű kertje hűs ár-nyában fejtegeté gazdag ismereteit s ősz fürtökkel szerzett életbölcsességét.

Az udvarias háziur Gasparának nyujtá karját. Nehányan az ifjak közül elmoso-lyodtak, de az ellentét megható varázsa

csakhamar komolylyá tette mindegyik kedélyét. S valóban alig lehet költőibb képet látni, mint egy ősz férfiu karján függő fiatal leányt. . . . Amaz, kiállva az élet viharait, a bölcsész nyugodt látpontjából itéli a tárgyakat: mig ez, a tapasztalanság ábrándjai s az ifju kor reményei és szenvedélyei által izgatva, megindulandó lesz a pályán, melyet amaz már befejezett. . . Ott már minden csak emlék... itt még minden csak — remény! . .

Igy sétálgatának ők a kertben, elmélkedve a görög bölcsek nagy elvei fölött, mig a nap csendesen lealkonyult, s az estszürkület édes enyhe borult a tengerre.

A lugas egyik fordulatánál uj csoportot vettek észre. Velenczei nemes ifjak valának azok is, s a szomszéd kertből jöttek tiszteletére az ősz Socratesnek.

Gaspara a társaságra függeszté szemét, s a következő pillanatban halott sápadtság vonta be arczát. Az ifju patriciusok közt eszményképét is észrevette, a komoly, büszke alakot, kit a doge-palota oszlopcsarnoka alatt látott, ki után költői szive epedve sovárgott.

Gaspara lesüté szemét s a vér arczába szökött. A társaság közeledő léptei mindig hevesebb és hevesebb szivdobogást keltettek benne; idegein csendes hévség futott végig, szemei elhomályosodtak . . . ah! közel vala az ájuláshoz . . .

Az ifjak a házi ur körül csoportosultak. Veniero Gasparát mulattatá.

De a költőnő zavart, elfogult vala; szemeit még mindig az égre szegzé, de azért az ismeretlen előtte lebegett, a költői képzelem egész szépségével s a szerelem egész dicsfényével körülsugározva.

Veniero észrevette Gaspara elfogultságát, s hogy szórakoztassa, egyenkint bemutatta az ujonnan jötteket.

— Gróf Collaltino, San Salvatoreból; szólt Veniero, előléptetvén a büszke férfiut.

Gaspara egy pillantást vetett rá, s ugy érzé magát, mintha az ég szakadt volna szivére egész súlyával de csillagainak egész fényével is . . .

— A gróf szinte foglalkozik a múzsákkal; folytatá Veniero. — E szerint ismert téren találkoznak. . .

— Boldognak érzem magamat, hogy szerencsém lehetett madonna Gasparát személyesen tisztelhetni; szólt a gróf. — Eddig csak költeményeinek szépségét bámultam; de most zavarban vagyok, melyiket bámuljam jobban, költeményeit-e? vagy magát a — költőnőt?

Gaspara szerény némasággal fogadta az udvarias bókot.

Veniero a háziurnak nyujtá karját, hogy öregségét gyámolítsa, s egyszersmind alkalmat nyujtson Gasparának, a gróf társaságában maradhatni.

A társaság tovább indult.

Gaspara egészen uj világban érzé magát. Hisz a szerelem uj napot deritett rá, mely eddig ismeretlen volt előtte. Egy oldalpillantást vetvén a grófra, először látta annak arczát. A komoly, büszke, nagyravágyó arcz épen az ő lelkéhez illett. . . Miként ő a föld fölé vágyott emelkedni szelleme szárnyain: ugy előtte csak az birt értékkel, ki az ég napjai közé tört utat nagyravágyásával...

A gróf általános érdekü tárgyakról beszélt; de azért minden szava gyujtó parázsként esett Gaspara szivébe. A szerelmes előtt minden tárgy érdekes, vonzó, tündéries; mert ekkor nem a tárgy teszi a lényeget, hanem a varázslepel, mit a felhevült képzelem maga előtt szétvon. Sőt maga a hallgatagság, kisérve a remény és kétely, a sohaj és pir által, véghetetlen gyönyört áraszt a szerető szivében; mert az együttlét boldogságának érzetével van betöltve.

A nap leáldozott; de az est tiszta, világos maradt. A hold teljes arcza bevilágitá a tengert, a sziget ódon kolostorait, a kert rezgő lombjait, ama fenséges és kimagyarázhatlan eszméket keltve fel a lélekben, miket a mindenség ünnepélyes képe s a végtelenség megdöbbentő fogalma nyujt.

A társaság bucsúzni kezdett. Collaltino egészen a tengerig elkisérte Gasparát, s ott néma meghajlással bucsuzott el tőle.

E némaság kedvesebb volt Gaspara szivének, mint a legforróbb ékesenszólás.

i is lett volna összeillőbb e méla csenddel, holdfény által bevilágitott tengeri képpel, int az ünnepélyes, néma elválás?!..

A gondola sebesen suhant a holdfényes habokon. Gaspara némán ült nővére ellett, s mig szeme a tenger csillogó tükn tévedezett, lelke az átélt mysteriosus erczek emlékeiben úszott....

Veniero figyelmesen vizsgálta a kölnő arczát. Ő maga is költő lévén, nem aradt titokban előtte a szép hölgy érzelе, s jelentőségteljes mosolylyal fordult a ép ábrándozóhoz:

— Mit jelent e gondolatteljes némag, madonna Gaspara?.. Talán a szent eg bölcs elvei fölött elmélkedik?.. vagy lami költői kép tartja lekötve képzelmét?

Gaspara ijedve kapta vissza fejét a old fényéből. A nők még akkor is titkolk szerelmöket, midőn az egész világ előtt meretes. De a következő pillanatban ujra lőrehajolt, mert egy gondola suhant el ellettök, s e gondolából ismeretes kéz intt feléje üdvözletet és bucsút..

A gondolában Collaltino gróf büszke lakja sötétlett.

— Kegyed ma valódi Sappho; kezdé jra Veniero.

Gaspara összeborzadt e név hallatára. elkén gyászjóslat villant keresztül, mely orsát a szerencsétlen görög lantosnő sorával tevé hasonlatba.

— Ön szomorú jövőt jósol nekem, vizonzá mély értelemmel.

— Csak hasonlatot mondék, nem jóslatot; ellenveté szeliden a nobili. — Kegyed élénk arczszine, szemeinek ihletett ángja, összekapcsolva szenvedő és mélabús angulatával, ugy tünteti fel kegyedet előtem, mint e leszboszi költőnőt...

Gaspara néma maradt.

A patricius észrevette, hogy fájdalnas húrt penditett meg, azért Cassandrát kezdé mulattatni, kinek szemei előtt már ágy szender képei kezdettek játszadozni.

A gondola sebesen rohant; a hold eszketve játszék a tenger csillogó habjaival, visszatükrözve magát és csillagkiséretét a viz rengő tükréből; beljebb a lagunák kétes homályában édes szerenád elhaló hangjai zizergének.

Daczára e fénynek és kedves hangoknak, Gaspara lelkén sötét eszmék vonultak át. Előtte a leucadi bércz tünt fel; legmagasb ormán a szerencsétlen Sappho, a mint hattyudalát énekli;.. a dal elhangzott, a bérczek még egyszer visszakiálták a hűtlen kedves nevét,... egy szökés,.. a tenger fellocscsant, még egy percz, s a költőnő örökre eltünt...

A gondola megállapodott, honn valának. Gaspara megrémülve saját eszmevilágától, reszketve vett bucsút Venierotól, aztán szobájába sietett, az ajtót magára zárta, hogy senki se legyen tanuja az érzelmeknek, melyek lázas hullámzásban tarták keblét.

A szoba édes magánya, az ablakon besugárzó hold s az egyedüliség ábrándokba ringató szelleme ujra fölébresztették benne szerelmét, s ő boldog elragadtatással lépett az ablakhoz, karjait kitárta, hogy dobogó szivéhez szorítsa az egész mindenséget...

A szív legfenségesebb érzelmeit csak a zene képes kifejezni. Gaspara hárfáját vette elő, s dalokat játszék, melyek szivéből fakadtak, ábrándokat, melyek eddig ismeretlenek valának előtte, reményeket, melyek ittassá tették szivét;... majd ismét félretette kedvencz hangszerét, s hallgatni kezdé a tenger mélabús nyögését, az éji fuvalmak lágy susogását, de leginkább hallgatá saját dobogó — szivét...

Ah! ha a szerelem költővé teszi a természet egyszerü gyermekét: mivé teszi akkor a szerelem magát a — költőt?!..

IV.

Pár nappal a kirándulás után Veniero hangversenyt rendezett Franceschina Bellamano tiszteletére, ki azon időben Európa leghíresebb énekesnője vala, egyaránt hires hárfajátékáról, szépségéről.

A Stampa nővérek szinte meg voltak híva.

Gaspara hosszas belküzdelmet állott ki, mig elhatárzá magát az elmenetelre. Ő

kitünő énekesnő s jeles hárfa-virtuoz vala, de oly világhirű művésznő irányában, mint Bellamano, érzé gyöngeségét, s női hiusága nem engedte meg, hogy elhomályosuljon azon közönség előtt, mely előtt oly magas véleményben állott.

E női büszkeség azonban nem sokáig állhatott meg diadalmasan a forró vágy előtt — találkozhatni Collaltinoval. Hogy a gróf szinte jelen lesz, azt tudta, s szive győzött az észen, szerelme a hiuságon. . .

Izletesen, sőt fényesen jelent meg a Veniero palotában. A lépcsőkön azonban magyarázhatlan feszültség akasztá meg szivverését, szemeire fátyol borult, s megrémült a gondolattól, hogy találkozni fog azzal, ki után oly forrón epedezett.

— Mi bajod lett? kérdé Cassandra, aggalommal tekintve nővére sápadt arczába.

— Semmi; felelé összeszedve magát. — Már jól érzem magamat. Jerünk!

A diszterem ajtaja megnyilt előttük, s Velencze legválasztékosabb társaskörében találták magukat. A hatalmas állam leghiresebb egyénei s a legszebb hölgyek valának ott összegyülekezve, megtisztelni a fiatal háziurat ugy, mint világhirű vendégét — Bellamanot.

Gaspara szeme végigfutott a vendégek hosszu során. Collaltino még nem jelent meg.

A szerelmes hölgy szivét elkedvetlenitő nyugtalanság lepte meg. Percz előtt még remegett a gondolattól, hogy Collaltinoval találkozik, s most fájdalmas levertséget érez, mert nem láthatja őt.

— Miért is jöttem én ide? kérdé töprenkedve önmagától. — Ki érdekel itt engemet? S én itt énekeljek? Miért öntsem én szivem legforróbb érzelmeit a hangszerbe, miért sírjam el legtitkosabb vágyait, ha az, ki egyedül képes megérteni s kinek egyedül öntöm ki lelkem szebb részét, nincs jelen?.. Engem senki sem ért itt; de én sem értek közülök senkit. . . Egyedül állok én itt: mint pálma a magányos, sivatag pusztán.

E kínos elégületlenség közt megjelent Collaltino, s miután pár szóval üdvözlötte volna a háziurat és Bellamanot, egyenesen Gasparához sietett.

— Ha valaki, én a legnagyobb köszönettel tartozom Veniero barátomnak a hangversenyért; szólt a gróf; — mert ez alkalmat nyujt nekem kipótolni a hiányt, mit a multkor éreztem, a midőn oly hamar el kelle válnom kegyedtől. . .

— Az szép est volt; rebegé Gaspara, meglepetve a gróf véletlen megszólitása által.

— Részemről a legnagyobb türelmetlenséggel vártam e napot; mert reméltem, hogy ez estét kegyed társaságában lesz szerencsém eltölthetni. . .

Ezalatt Bellamano a terem közepére lépett, s pár gyönyörü accordot tett hárfáján.

A társaság helyet foglalt és elnémult. A gróf Gaspara mellett foglalt helyet, s minden szem a világhirű énekesnőre lőn irányozva.

Bellamano valóban méltó volt európai hirére. A dal, mit énekelt, s a hárfajáték, melylyel azt kiséré, oly művészi tökélylyel vala előadva, mit csak hosszu tanulmány s páratlan természeti képességek nyujthatnak.

A társaság zajos tetszéssel nyilvánitá elragadtatását, s a magasztalásnak legvirágosabb kifejezésével törekedett mindenki a kedves művésznő lábaihoz tenni hódolatát.

Gaspara elsápadva, szorult szivvel szemlélte e dicsőséget, szemeit Franceschinára szegzé, s ugy tetszett előtte, mintha dicsfény körzené az énekesnő arczát s a magasztalás aranyfelhőket képezne körüle, melyek csillogó gomolyai közt kiemelkednék a társaságból, s röpülne fel, fel, elérhetlen magasságba, hol a halhatatlanság gyémántkoszorúja csillog.

Gaspara szivét soha sem mérgezte be az irigység, de e pillanatban! — — Őt nem az aratott tapsok, nem a dicsőség tette sápadttá, hanem Collaltino bámuló tekintete, melylyel a szép énekesnő játékát kisérte.

— És kegyed, Gaspara; fordult a gróf a költőnőhez, — kegyed nem hallatja gyönyörü hangját? Én ugy hallottam:

kegyednek nincs oka Bellamano előtt visszavonulni.

A grófnak e felszólítása büszke önérzetet keltett a költőnő szivében. Más esetben remegett volna versenyre lépni oly hires énekesnővel, mint Bellamano; de most. — — A gróf még nem hallotta őt énekelni, s mégis egy fokra állítja őt a megdicsőitettel!.. Mennyi nagyravágyást, mennyi dicsvágyat keltett föl benne e vélemény!.. Ő érzi, hogy e szép véleményt igazolnia kell; neki meg kell mutatni a gróf előtt, hogy ő egyenlő fokon áll Franceschinával, hogy ő méltó a gróf szerelmére!..

Collaltino felszólitását a háziur is támogatá, sőt maga Bellamano is Gasparához fordult:

— Igen, igen, madonna; szólt gyöngéd kérő hangon — tegye meg nekünk a gyönyört, legalább játszszék valamit... Igen meg fog tisztelni, ha elfogadja hárfámat. Drágább kézben ugy sem volt még soha.

Gaspara lelkét keserüség tölté be a hizelgő nyilatkozatra.

— Csak játszásra szólít fel; gondolá sértett hiusággal. — Ő nem hiszi, hogy énekben mérkőzhetném vele.

E pillanatban Gaspara hárfáját hozták a terembe. A gondos háziur előre intézkedett, hogy azon esetben, ha Gaspara rábirható lesz, hogy közreműködjék, saját hangszere álljon rendelkezésére.

— Ime, itt van saját hárfája; mondá Veniero. — E hideg, élettelen hangszer fölkeresni jött a szép kezet, hogy életre keltse....

Gaspara felvillanyozva érzé magát, a mint hárfáját megpillantotta. Hisz e néma hangszer volt legmeghittebb barátja; ennek hurjaiba öntötte első szerelme titkát, örömét és fájdalmát. E hangszer égető vágyat ébresztett benne, kifejezni mindazt, mi lázas dobogásban tartá szivét, azon nagy mysteriumot, melynek rejtélyes, sejtelmes képei lelke előtt lebegének.

Gaspara a hangjegyek elé lépett, melyek előtt Bellamano énekelt. A hárfát szorosan kebléhez szoritá, ujjai a húrokra tapadtak, de pillanatig némán maradt. Ő e pillanatban az ihlettség csókját várta. Érzé, hogy keblében van a madarak minden éneke, a patakok csevegése, a levelek susogása, minden, minden, mi szép és fenséges e világon,.. minden, mi gyönyört és szerelmet lehel...

A teremben mély csend uralkodott. Minden szem a költőnőre vala irányozva. Ő Collaltinot keresé tekintetével; de nem találta. Átszellemült lelke előtt összefolytak a külvilág képei; ő csak saját keblébe látott, hol fény és szerelem vala minden...

Gaspara végigfutott ujjaival a zengő húrokon. Az első accordok határozatlanok, reszketegek valának. A szív még hevesen vert, s a vér lüktetése még lázassá tette a finom ujjak idegeit; később azonban biztosabbá lőn a hang, mig végre oly művészi tökélyt fejtett ki, mely elragadta az egész közönség lelkét.

E tündérzene hangvegyületében egyszerre megzendült ezüst szava is. Mint a hárfánál: ugy itt is bizonytalan, remegő volt az első hangfutam; de itt is csakhamar győzött az érzelem. A fátyol ellebbent a hangról, az érzelmek felolvadtak az énekben, s a megkezdett románcz ezüst tisztaságban s az érző szív egész teljében hangzék, kifejezve mindazon rejtelmes érzelmeket, melyek e gazdag, költői szivben hullámzának.

A zene és ének egyszerre megszakadt, mint bűvös álom. A költőnő halványan, kimerülten támaszkodék hárfájára.

A taps minden oldalon kitört, s a mély csendet a magasztalás viharos nyilatkozata váltotta fel.

Collaltino elragadtatva sietett a szép énekesnőhez.

— Ah, madonna Gaspara!.. mily ének, mily zene volt ez!.. Ez az égiek zenéje s a szerafok éneke volt... Gaspara! kegyed páratlanul áll e földön!..

Gaspara pirulva emelte szemét a grófra. A két tekintet találkozék, s e tekintetben a két szív összeforrt...

Collaltino karját nyujtá Gasparának, hogy helyére vezesse.

A költőnő soha sem érezte magát oly dicsőnek, oly boldognak, mint e pillanatban. . Hisz ő páratlanul állt e teremben,... nem! — az egész világon!..

Midőn Franceschina előtt elhaladt, csaknem szánó tekintetet vetett a hires énekesnőre. . . Hisz Bellamano csak tapsokat nyert énekével; de ő... ő — szivet!..

(Folytatjuk.)

TANÁCS MÁRTON.

BÚCSU.

Isten veled üdvömnek szép hazája,
Elvesztett éden, ábránd tartománya!
Mennyet regélő angyal-képzelet,
Búcsuzom tőled is — isten veled!
Vándorrá lettem a valónak földjén;
Elhagytam, szerelem! bájmennyedet; —
Könyes pillákról száll még vissza rád
Egy hosszú, bús — Isten-veled!

Apáczája vagyok az édes multnak,
Az emlék hű menyasszonya —
Rám egy halál mély fátylai borúlnak:
A mult nem támad fel soha!. . .
Mit ér ifjúság rózsakoszorúja
A szivre, mely már elvirult?
A feltámasztás isteneknek müve,
S az istenek kora lealkonyult. —
Erős légy, szív!
A nőhez csak a bánat hív!

Ő az, ki soha, soha nem találja
Mi után lelke vágy, a mit keres; —
Kire kimondva örök átka, kinja:
Higy és csalódjál, és mégis szeress!
S lehet-e boldog, ki soha nem nyughat'?
Ki mint Casandra már előre lát? —
Tudatlanság az élet boldogsága,
Az védi meg a szív arany-korát.

S előre látva a jövendő búját,
Feledni vágylak elmult szenvedés;
Felejteni! — Ki mondhatja: felejtek!
Midőn e szó is már emlékezés.

S bucsúzva tőled, bárha nem felejtek,
Szakadjon meg frigyünk —
A köny utolsó, melyet mostan ejtek —
Idegenek leszünk!

Te mult maradj szivárványos hazádban
Hol köny és fény fog át —
S én elmegyek, de messze, messze el —
S keresek uj hazát.
Hol a füz lombján is madár dalol,
Az éj sötétiben csillag honol,
Hol nem örök se üdv, se kin, se bú,
Felváltva jő derű, ború — —
A holtak feledésbe múlnak —
És sírokon bimbók virúlnak —
Oda, oda megyek pihenni én —
Pihenni a világnak kebelén!

Vándorrá lettem a valónak földjén,
Elhagyva, szerelem! báj mennyedet;.....
S körülem most hangok susogva kelnek,
S rebegve cseng — Isten veled!

Elhagytok?! — Ne! — Ne még „Isten-veled!"
Őrült valék, búcsuzva tőletek!
Maradj remény, jövendő égi képe —
Emlékezés, te árvák reménysége!
Maradjatok!
S körülem zeng —
S körülem leng és cseng:
Isten veled!
Magam vagyok! magam! magam!

WOHL JANKA.

GERTRÚD ÓRÁJA.

Ch. Deslys után.

I.

Stéphen ma reggel dühösnek látszott. Nagy léptekkel mérvén végig a mütermet, szitkozódott mint ördög.

Barátja Babylas belép.

— Nagy isten! Mi bajod, hogy ily szörnyü módon vétkezel a második parancs ellen?

— Az, hogy ép most reggeliztem egy kis darab rozskenyeret s egy pohár vizet... hogy

tárczám üres... s hogy érzem a gyomorvágyak minden kínait. Jó hogy itt vagy. Fölszólítlak: hivj meg egy jó ebédre.

— Lehetetlen!

— Hogyan? Te is Tantalus szánalomra méltó állapotában vagy, s pénztárczád...

— Ellenkezőleg; ime nézd!

És Babylas hat darab aranyat tartott a nagy ember orra elé.

— Nos? — szól Stéphen iszonyu étvágyat elárulo arczczal.

— Ez összeg órám, egy régi, családi óra kiváltására van szánva, mely a mult farsangtól fogva, azaz tizenhárom hónap óta a zálogházban hever száz frank fejében. Tegnap este megjelentem a zálogház megbizottjánál, egyszerü megujitás végett. „Már késö“!... Egy rettenetes ugrást tettem. „Egy segélyforrás van még.“ — Micsoda? — „Futni a nagy zálogházba, s ha az a bizonyos óra nem mutatja már magát a hivatalszobában, a mi megtörténhető, ujra megvenni a nyilvános árverésen. Jó szerencsét!“ Ime kedves, most oda futok.

— Szerencsétlenségre! Pedig oly szivesen ebédelnék a: „Frères Provenceaux“-nál.

— Magam is. Halld... ha jókor nem megyek, ha az eladás már bevégződött, visszajövök s itt fölkereslek, s megtartjuk az elhunytnak torát.

— Igéred?

— Esküszöm védszentemre Babylasra!

— Vigyázz!... Te is áthágtad a második parancsolatot, ez szerencsétlenséget hozhat ránk.

Babylas nem felelt, csak mosolygott s folytatta utját a Blancs-Manteaux utczának.

II.

— Órám? kiálta Babylas egy, vasrácsozattal elsánczolt, — a zálogház hivatalnokainak e kedves, a Jardin des Plantes vad állataival közös kiváltságát élvező — alaknak.

— Késö!.. El fogják adni, ha még eddig el nem adták. Fusson az árverési terembe.

— Szegény órám! mormogá Babylas.

— És az enyim, uram! kiálta egy kis jajveszéklő öreg.

— Szinte késö! hangzott a felelet a hivatalszobából... Az eladási terembe!

— Oh istenem! felelt az öreg, rohanván az utolsó remény felé.

Babylas követte.

De mindketten hátrálni kényszerültek.

Egy óriási derékaly bujt az ajtó közé, mely alig volt oly széles, hogy egy személy átmehetett rajta.

Egy szegény asszony a népből czipelé e terhet.

— Kedves derékalyam, — szótagolá ittas örömmel. Ujra láthatlak... itt vagy, itt!

S görcsösen átkarolá kedves terhét.

— Annyira ragaszkodik hozzá? kérdé Babylas.

— Ha ragaszkodom-e! felelt a jókedvü nő, ... ha ragaszkodom-e hozzá!.. Anyám menyegzöm napján adá nekem, s két gyermekem ezen született.

Babylas és az öreg beléptek együtt a terembe, hol sorsukat fogják elhatározni.

— Szegény asszony! mormogá a fiatal ember, — fölfogom miért ragaszkodik ennyire azon ócska derékalyhoz. Nem az-e egész élete örömeis keserveinek legmeghittebb tanúja?

— Igen... felelt az öreg; öneki ragaszkodnia kell ahhoz; de nem annyira mint én ragaszkodom az én régi, öreg órámhoz.

E feleletre Babylas bámulva s figyelmesebben kezdé szemügyre venni bajtársát.

Egy remegő, megtört kis öreg ember volt ez, ritka s fehér hajjal, jósággal telt, kedves szemekkel s mosolygó ajakkal. Öltözete igen régi világra emlékeztetett, s egy ide s tova ugrosó kis fark verdesé buzavirágszinü kabátjának magas nyakát. Lábain harisnyát s csatos czipöt viselt: tetőtől talpig élő képe apáink századának. Sok vihart megérhetett már s nagyon öreg lehetett; de azért még szaladgált, egyenes testtel, csevegve, fürgén, vidoran; oh mily jó kis öreg ember volt ez!

— Szegény órám,.. öreg barátom! — mormormogott lábahegyére ágaskodva, hogy áttekinthessen a sürün hemzsegő tömeg fölött, mely a termet megtölté. — Oh látom már... Ott van az asztalon, még nincs eladva... Legyen áldott az isten, még jókor jöttem.

És az öreg, tántorogván az öröm miatt, a falhoz támaszkodott.

Tetőtől talpig remegett. Vékony, kisded lábai, beesett melle, meggörbült háta, hegyes ajka, hajadon feje, lelógó kezei, mind remegtek egyszerre.

Beszélni akart s nem tudott egy szót szótagolni.

Az öröm elfojtotta.

De nedves, beszélő szemei egy egész dalt énekeltek az elérzékenyült Babylas előtt.

Még egy szót sem szóltak egymáshoz, de már barátok voltak.

Mihelyt tehát az öreg vissza nyerte szavát, fiatal szomszédja felé szökött, s inkább megindulása mint kora miatt szaggatott hangon igy szólt:

— Kell, hogy beszéljek önnek órámról, látja ön, miután még nem nyúlhatok hozzá, nem érinthetem, nem csókolhatom!... Kell uram... Beszélni róla annyit tesz, mint megcsalni türelmetlenségem és elbájolni egymástól való távollétünk utolsó perczeit.

A szív ily kitöréseire szavakkal nem felelhetünk.

A fiatal ember tehát hallgatott, de közelebb ment az öreghez, hogy jobban hallhassa szavát.

Az öreg folytatá.

III.

Régi egy óra ez, uram; vastag, széles és gömbölyü, födeleinek egyikén szép metszetek, másikán mozaik.

A mozaik madarakat, virágokat mutat; a metszet Salamon király ítéletét ábrázolja.

Szerkezetére nézve ismétlő, hajdan majd minden órát igy készitettek.

S mondhatom, születésem óráját ő jegyzé; mert atyámnak zsebében volt, midőn anyám karjaiból ölébe vett, hogy első csókjait rám hinthesse.

Szegény apa . . . szegény óra!

Az első pajtásom volt, emez első játékszerem, első szenvedélyem.

Atyám térdeire vett, s hogy vigasztalja első bánatimat, hogy elfeledtesse gyermekkeserveimet, kivoná ez órát zsebéből, a levegőben, hosszu sallangon lógó csecsebecséinek segélyével, mint azon időben hordák, ide-oda lóbálta elbüvölt szemeim előtt, melyek a könyekből mosolyra olvadtak.

Én vigan kiáltozék s kinyujtám utána kezeimet, melyek azonban még nem birák e szép tárgyat megragadni. Szerettem volna *megenni*.

Természetesen e veszélyes kivánatomat nem tölté be atyám.

De megmutatá egymásután ragyogó metszését s ezerszinü zománczát.

Mindez lebüvölé gyermeki pillanataimat.

Hát még ütése!

Oh!.. ütésébe bele voltam bolondulva. Szünet nélkül fülembe kellett hangoztatni kis ezüst csengetyüjét.

A kis tak-tak mulattatott, nagyon, nagyon, de nem annyira, higye el ön, mint fog talán nem sokára.

Az öregek némelykor öreg gyermekek!..

Atyám ekkor kinyitá az arany födélt, mely énnekem a tündérek s varázslatok egész világát látszott magába zárni.

— Nézd csak kis mókus!... szólt ő ama petyegő hangon, melyen a csecsemőkhöz szokás beszélni s melyet aztán a sziv emlékezete sohasem feled el!

Én csupa szemmé váltam . . . meg akarám érinteni piczi ujjaimmal, de nem engedte.

Ekkor aztán lett panasz, daczos harag, könymit egy csók hamar fölszáritott.

— Légy okos, szólt atyám s majd ha nagy ember leszesz... majd ha már tizenötéves leszsz, megkapod az órát minden szép csecsebecséivel.

Oh!.. hogy kivántam ily nagy ember lenni!

Mily forró vágy gerjedt bennem az óra elnyerésére!

Az évek mily hosszuaknak tetszettek!

— Sohasem lesz az az enyém! . . . mormogtam gyakran daczos hangon.

Hanem atyám, ki egész a bolondulásig szeretett, egyszer csak ide adá egy egész vasárnapra.

Mily diadalmas, mily büszke voltam e nap!

De én magaménak akartam, egészen magaménak, senki másénak, csak a magaménak, egészen, örökre!

De az az átkozott tizenöt esztendő nem jött!..

Fájdalom! Az óra a kitüzött határidőnél előbb enyém lőn.

Ajándék helyett szomorú örökség lett számomra belőle.

A forradalom akkor hágott legmagasb pontra, a rémuralom idejét élte Franczia ország.

Egy este baljós tekintetü emberek jöttek házunkba, szegény apámat befogták, s másnap a gonoszok egy áldozattal többet végeztek ki.

Halála előtt egy perczre megengedék, hogy láthassuk őt.

Rövid percz, de mely sok könyet látott folyni.

Atyám, elválásakor, ide nyujtá az órát, a nélkül hogy egy szót is tudott volna szólni.

Pedig mosolygott, uram!

Oh!.. még most is látom e mosolyt!

A vesztő taligával ugyanazon időben hagytam oda a börtönt s annyi bátorságom volt, hogy követém azt egész a forradalom terére.

Itt láttam leesni apám fejét.

Igen, uram...

Ekkor szemeim bezáródtak, és minden csepp vérem visszafolyt szivem felé, egész lényem remegett s görcsösen szoritám meg az órát, mit még kezemben tarték.

A hideg érintésre valami különös eszme vonult át agyamon.

Egyszerre nyitám ki szemeimet s kezemet, megnéztem az órát mosolygva, mint atyám mosolygott.

A mutató tiz percz hiján tizenkettőt mutatott!...

. . . . . .

E perczben az árverezőnek kiáltó szava uj, eladásra szánt tárgyat jelente.

Az öreg élénken fordità hátra fejét.

De ez még nem volt az ő órája.

Tovább folytatá történetét.

IV.

Nehány nap mulva anyám bánatában meghalt, s én egyedül érzém magam a földön.

Árván, barátok és család nélkül, csupán ez órával, annyi édes tárgyak vágyával, a mult egyedüli emlekével.

A birtoklás első órája iszonyu emlékkel volt jegyezve . . .

Nem is hagytuk el egymást soha, mindaddig mig csak ketten voltunk.

Övele sok rosz napot átéltem, s nem éreztem oly édes vagy kinos érzelmet, melynek perczét pontosan meg ne mutatta volna.

Végre jött egy nap midőn hárman lettünk.

Oh!... e nap volt elseje s legszebbike éle:m boldog napjainak.

Áldott Gertrúd!

Ő nem vetette meg sem csekélységemet, sem :egénységemet.

Mert akkor is az valék, a mi most vagyok, gy szegény irnok, egy szerény másoló, ki csak ogy épen megkeresi ma a holnapi kenyerét.

Ő, Gertrúd, gazdagság hiányában, szép volt, ıi amazt is gyakran megadja s annyit mindig ıegér.

Szerettem őt; ez volt egyedüli érdemem.

Szerettem őt szivem minden érzelmével, ıinden hódolatával.

S aztán egyedül voltam és szerencsétlen.

Ő mindezt megértette s egyedüli boldogsá:a volt: engem boldogítni.

Már ötven év óta teszi édessé és boldoggá letemet, az én egykori élénk, vidám grisettem, :z én mostani öreg barátnőm, az én mindig imálott Gertrúdom.

Menyegzőnk a legegyszerüebb, legszegéıyebbféle volt.

Semmi ünnepély, semmi vendégség, semmi áncz.

Négyen mentünk a jegyzőhöz a templomba, :sak ketten jöttünk haza.

De ajándék sem volt, sem egyikünk, sem násikunk számára.

Igen szegények voltunk.

Szegényebbek mint bárki, de ketten vigabbak, mint az egész világ.

Az éj beköszöntött.

Gertrúd már a szerény, de hófehér ágyban feküdt s én el akarám fújni a gyertyát.

— Nézd! kedves Gertrúd, mormogtam, erőt vevén magamon; mert ily perczekben alig képes beszélni az ember. — Nézd, ime itt van órám! Semmim sincs egyebem a világon. Tudod menynyire s miért ragaszkodom hozzá. Neked adom egészen, menyegzői ajándokul, mint neked adom magamat egészen.

— Köszönöm!... felelt Gertrúd, csak kis fehér kezét dugván ki takarója alól.

Kezébe adtam az órát.

A mutató tiz percz hián tizenkettőt mutatott.

. . . . . .

— Nos? kiáltott az öreg egyszerre, az árverező felé fordulva.

— Nem!... tevé aztán hozzá könnyebbült lélekzettel; még nem az, s bevégezhetem történetünket.

Egy hónap mulva nevemnapja lőn.

— Nézd, barátom! szólt Gertrúd mosolyogva.... egyebem nincs, de ezt szivemből adom!

Az óra volt; visszaadta.

Három hónap mulva születésnapja lett s én oda adám neki másodszor az órát.

Aztán ujra visszakaptam.

Ez igy ment harmincz esztendőn át, s valahányszor a naptár egy oly napot hozott vissza, midőn ajándékokat szokás adni, az óra együnktől másunkhoz utazott.

Ah uram, ez egyhangú, örökös cserélgetés, ez óra melyet szüntelen adtunk s kaptunk, nagyobb, gyöngédebb s őszintébb örömmel volt adva s fogadva, mint a legdrágább, leggazdagabb ajándék.

Itélje meg, uram, itélje meg, van-e okunk hozzá ragaszkodni.

Mindkettőnké volt, százszor volt mindkettőnké.

Mégis most itt van.

Ön csudálkozik uram; még két perczig hallgasson s nem fog csudálkozni.

Egyszer Gertrúd megbetegedett.

Hosszu és kinos betegségbe esett.

Minden forrásomat kimerítettem s nemsokára ott álltam barátnőm ágya fejénél, sirva, kétségbeesve, egy fillér nélkül, melyen megvehettem volna az orvos szert, s mely még tán visszaadná őt az életnek.

Az óra ott vala . . . szemem előtt!

Tovább nem tétováztam.

Pedig ez időben épen Gertrúdé volt.

Háromszor kellett visszajőnöm a zálogház ajtajára . . . ez áldozat megtöré szivemet! . . .

Végre negyven frankot adtak rá kölcsön.

És Gertrúd meg lőn mentve.

Mily jelenet, midőn végre ezer kitérés, ezer hazugság után, meg kellett vallanom a szegény óra iszonyú sorsát!

— Jobb szerettem volna meghalni! . . . kiáltott szegény, haragtól lángoló arczczal.

Hát én, Gertrúd! — feleltem elérzékenyülve, szivemre vonván őt.

Sokáig sírt, s én is azon vettem észre, hogy sírtam vele együtt.

— Vigasztald magad, édes Gertrúdom, szóltam végre, oly édesdeden, mint egykor atyám beszélt hozzám . . . Ime most már te föllábbadtál s én éjjel nappal dolgozni fogok, hogy visszaszerezzem neked.

— Mennyi a váltsága? . . kérdé aggódva.

— Negyven frank! .. feleltem én mosolyogva.

Az összeg megrémité Gertrúdot, de a jó aszszony határozott hangon mondá:

— Dolgozni kell szünet nélkül, hogy e pénzt előteremthessük.

Szavunkat tartottuk, uram . . . mindketten dolgoztunk keményen.

S az óra még most is itt van.

Pedig már tizenöt év folyt le azóta.

Igen uram, tizenöt év . . . mely idő alatt közel ötször megfizettem már kamat fejében a Gertrúd gyógyitására kölcsönzött összeget!

Ez iszonyú, nemde?

Szüntelen ujítni kellett, hogy el ne veszit-

sük; de sohasem sikerült annyit összegyüjtenünk, hogy kedves óránkat hazahozhattuk volna.

Most már ötven frank kell érte!

Gyakran megközelitettük már az összeget; de mindig jött valami váratlan közbe.

Egy betegség, munkahiány, egy kényszeritett lakváltoztatás; majd a tél volt kemény, a kenyér drága!...

Vagy voltak szegény szomszédok, kiknek nem tudtuk megállni hogy ne kölcsönözzünk, mit aztán sohasem kaptunk meg.

Sokszor nehezteltem reájok, de most szivesen megbocsátok nekik! ...

Már kétszer birtokában voltunk az annyiszor lefizetett tőkének, de ilyenkor soha sem telt ki hozzá a szintén sokszor megadott uzsorás kamat!...

Végre, mostanság egy éve annak, egészen pénz nélkül voltunk s Gertrúd igy szólt:

Halld, barátom... az idő közeledik, egyik közülünk nem sokára meghalhat s atyád órája nem lesz ágya fejénél... ennek nem szabad igy lennie.... A halál sokkal kinosabb fogna lenni... Nem elég hogy dolgozunk, nélkülöznünk is kell.

Oh uram, soktól megfosztottuk már magunkat, sokat nélkülöztünk s mégis találtunk módot, hogy még többet nélkülözzünk.'

Először a burnótot, öregségünk egyedüli gyönyörét, fogtuk el magunktól.

Elhatároztuk, hogy mindegyikünk csak három szippantást tesz naponkint, egyet reggel, egyet délben s egyet este.

Aztán a kávét!...

Nem ittunk többé reggel; legnehezebben esett kis macskánknak.

Vasárnap kivétel volt, nehogy egészen elszokjunk a kávétól.

S oh uram, mindez áldozatok daczára még öt frank hiányzott a tizenharmadik hónap végére.

Gertrúd már kétségbe volt esve.

S ime a jó emberek jó istene segélyünkre jött, s egy váratlan, jóldijazott másolási munkát külde számunkra.

Három éjen át dolgoztam rajta s ime ma reggel tiz darab öt frankost számlált le Gertrúd öreg diófa szekrényünk márvány szélére.

Mindazáltal nagyon féltem, hogy későn jövök, de látja ön, jó az isten, nem késtem el.

Ujra fogom tehát látni óránkat, ezt a szegény órát, melytől már tizenöt esztendeje hogy elváltunk! Ezt a kedves órát, melyhez hogy mért ragaszkodom annyira, most már fölfoghatja.

Ő fogja mutatni öregségünk óráit, mint mutatá gyermekségem s szerelmünk óráit!..

Mindjárt látni fogom, érinteni, fölnyitni, fölhuzni; — mert bizonyosan régóta áll már — üttetni fogom ezüst csengetyüjét, mely egykor ugy elbájolá füleimet.

Mely öröm számomra!...

Mely öröm Gertrúdnak!..

Mint futok már hozzá az örömhirrel s a viszszanyert órával!...

Már nem kell várnia sokáig...

Mert ő itt van, Gertrud... követett engem, de künn maradt.

Nem akartam, hogy bejöjön ide a sokaság közé; féltettem a fájdalom s öröm heves indulatától...

Oh ha eladták volna már, nagy isten!

De nem!... többé már nincs veszély, nincs mit rettegni.

Győzelem!... Győzelem!...

Mindjárt kiszabaditom s diadallal viszem Gertrúdhoz e foglyot, messziről kiáltva:

— No lásd itt van... no lásd itt van!..

. . . . . .

— Igen... folytatá az öreg; de rögtön félszakitá beszédét, hogy újjával mutassa Babylasnak az árverezési állványt. Igen... csakugyan az... Ime... nézze csak... nézze!

Csakugyan Babylas észrevevé a gót órát az árverező kezében.

— 45 frank... aranyóra!

— Negyvenhat... hangzott az öreg elfojtott szava.

Nehány percz tölt el; már az árverező nyujtá az órát, Gertrúd öreg barátja már emelé a karját, hogy megragadja...

De egyszerre más kéz fogta meg.

Zsidó volt ez, kancsal szemü, vörös szakállu, könyört nem ismerő arczú.

— Hadd né'm csak egy kissé ezt a régi jószágot... sziszegte kigyóajkai közt.... Hisz épen mostani divatu.... Az ördögbe is!... jól meg fogják ezt fizetni. Negyvenhét frank!

— Negyvennyolcz!..

— Negyvenkilencz... felelt hidegen a zsidó.

— Ötven... hörgé Gertrud öreg férje, másodszor is nyujtván kezét.

Csend lett.

— Átkozott makacs! mormogá a zsidó... eh! nem fogok veszteni rajta... Ötvenegy!

Nem festem a szerencsétlen öreg arczkifejezését.

Halványan, zavartan, habozva, alig lelkendezve, eszét és életét egyszerre látszott elveszteni.

— De ha csak ötven frankom van! sohajtott gyengén és siralmasan, mintha ez lenne utolsó sohaja...

— Ötvenegy frank, ötvenegy frank, ötvenegy frank, ismétlé orrhangon az árverező.

— Eh! szólt a zsidó türelmetlenül, enyém az óra, ide!

Ez iszonyú csapásra Gertrúd férje egyszerre fölágaskodott, őrületes dühvel kiáltván:

— Ötvenkettő!

— Ötvenhárom! verte följebb a zsidó.

— Ötvennégy, szólt az öreg határozott hangon, de csendesen odaveté Babylas felé fordulva:

— Pedig nincs annyim!

A zsidó, ujabb hallgatás után, mely iszonyu-
kinozhatta megfontolatlan ellenfelét, egygyel
gyobb számjegyet eresztett ki összeszoritott aj-
i közül:

— Ötvenöt . . .

— Isten veled szegény órám; mormogá a
tségbeesett öreg, isten veled!

S futni készült, kétségkivül, hogy elrejtse
nyeit.

Egyszerre egy uj hang csendült meg a te-
mben.

Babylasé volt.

— Hatvan! kiáltott egy áldozatot tett ember
határozott hangján.

Az öreg megállott meglepetve, bámulva, kö-
meredve.

A zsidó iszonyu arczot vágott s kiáltott:

— Hatvanöt.

— Hetven, felelt rögtön a művész.

— Hetvenöt, merészkedett még az ellenfél
ár majdnem bizonytalan hangon.

— Kilenczven, kiáltott Babylas, egy csapás-
l véget akarván vetni a dolognak.

A csapás jól talált. Az óra Babylason maradt.

— Oh uram, szólt az öreg, bánat s szemre-
nyással vegyitett hangon, ön, ki nekem oly jó-
ak látszott, ön kit bizalmamban részesitettem . . .
. . . oh!

Feleletül Babylas megragadta az öreg ke-
t, ki mint a gyermek mindent engedett magá-
l tenni, kinyitotta tenyerét, beléhelyezte a be-
es órát s bezárta gyöngédeden egy baráti szo-
tással.

Aztán használván a tömeg hullámzását, kö-
é csúszott s eltünt.

Az öreg még magához sem jött nagy meg-
petéséből, midőn a fürge fiatal ember már tá-
ol volt.

Mindazáltal nem oly távol mint tán hinnék
zok, kik ismerik Babylas lábait.

A zálogház ajtajánál egy jóképü, egészen
emegő öregasszony mellett sikamlott el s a nél-
ül, hogy valaha látta volna Gertrúdot, megismerte.

Rögtön egy szomszéd szoba ajtószögletébe
uzódott, hogy lássa a szerencsések boldogságát,
iket ő tett azokká.

Hisz méltányos kártalanitás volt ez saját
rájáért, igazságos jutalma jócselekedetének.

Az öreg nemsokára megjelent, rázván maga
lőtt diadaljelét.

Gertrúd hozzáfutott, hogy minélelőbb érint-
esse az öreg órát, melyet aztán könyhullatás közt
összevissza csókolt.

Aztán elkezdett beszélni neki hü barátja,
gy lelkesült ember bőbeszédével.

Babylas nem érthette a szavakat, de látta,
hogy az öreg az árverési terem jelenetét beszéli el.

Ekkor akaratlan pirulni érezte magát, s bán-
ni kezdé, hogy ott maradt.

Szerencsére zavara nem tartott sokáig.

A két öreg egy perczre körülnézett; kétség-
kivül, hogy tán fölfedezendik ismeretlen jóltevőjö-
ket; aztán tovább mentek karölt ve, vigan, fürgén,
csevegve, hol egyik, hol másik kezébe vándorol-
ván az öreg óra, hogy igy együtt oszthassák meg
közös örömittasságukat.

— Szegény jó emberek! mormogott Baby-
las, mily szerencsések most! . . mily szerencsések
lesznek estére, de kivált holnap reggel, midőn éb-
redtökkor ott találják örömeik s fájdalmaik oly
régóta nélkülözött emlékét, ezt az öreg órát, mely
éltök utolsó óráját is ütni fogja, a mint az első
ütötte!

Aztán fölkereste barátját.

V.

— No s? . . kérdé Stéphen már messziről
amint Babylast észrevevé, no s! hát jókor oda-
értél?

— Jókor.

Annál roszabb. De hisz előre láttam én!
Istennek nevét ne vedd fel hiában . . . S mi mind
ketten hiában vettük fel, ennek szerencsétlensé-
get kellett hoznia.

— A dolog ugy áll, hogy oda az órám.

— Oda? . . . Hogyan! hát nem hozod? De-
hát mit csináltál a pénzeddel?

— Vettem rajta először: bocsánatot elköve-
tett bünömért; másodszor, egy igazi örömet s szi-
vem számára egy édes emléket.

— S az én gyomrom, az enyém? te arról
megfeledkeztél . . . önző!

— Maradt még harmincz frankom . . . men-
jünk ebédelni!

A csemegénél Babylas elbeszélte megindító
történetét.

Elvégezvén, szava zokogásban, mosolyban
tört meg.

De ezek édes könyek voltak, s mig arczát
fürösztek, ez arcz kimondhatlan örömtől sugárzott.

Legmagasb megelégedés! mennyei gyönyör,
mit isten enged olykor paradicsomából leesni azok
szivébe, kik olykor egy kis jót tesznek a földön!

Hát Stéphen!

Sohasem érezte magát oly sugaras jókedvü-
nek, mint midőn az első pohár pezsgőt Babylas
poharához koczintván, fölkiálta:

— A jó Gertrúd s öreg barátja egészségére!

J. G.

A SZÉP ALVÓ.

Párisban jelenleg a nap hőse — illetőleg hősnője, a szép, fiatal Miss Erina W... A felföld bájos leánya, egyike azon gyöngéd aetheri szőkéknek, kik oly gyakran szerepelnek Scott Walter regényeiben — de szépségénél még sokkal elragadóbb, mondhatni daemoni, ingert kölcsönöz neki az, — *hogy folyvást alszik.*

Atyja — egykor newcastlei parancsnok — már négy éve meghalt, s anyjának is mindennap majd halálra kell magát fárasztani, mig lányát a napvilágra hozhatja; az ablaktáblák, függönyök és zsaluk rendesen egész délig csukva maradnak. Végre fölkel a Miss, s a legsiránkozóbb hangulatban felöltözteti magát, mi közben folytonosan ép oly vágygyal kivánkozik vissza a rája nézve minden földi jók központjába: ágyacskájába, mint egykor ős anyja, a nem jószántából elhagyott paradicsomba. A nap hátralevő részében, valahányszor csak teheti, ellopózkodik egy csöndes szobácskába, s mikor aztán keresik, ott találják egy székre vagy valamelyik sarokba kuporodva s — aluva. Az ebédet tehetsége szerént lehető sokszor kerüli ki, — s ugy látszik, hogy az ismert példaszó: *Qui dort dine*, az ő kedvencz mondata.

Miss Erina társaságokban, estélyekben, szinházakban, bálokban s hangversenyekben is megjelenik: de a szép gyermeket minden mulatságba követi kikiáltott kedvese — — az Álom. Nem valami önkénytelen, ellenállhatlan betegségből vagy gyöngeségből ered ez álomkórság, sőt inkább látszik, hogy czélzatosan keresett, ohajtott az. Ha az operába megy, hol különösségeért már csak „a szép alvó"-nak nevezik, meghuzza magát a páholy egyik sarkába — mint mikor az éjjeli utazáskor a gőzkocsiban kényelembe teszi magát az ember — s nem sokára, magát és környezetét feledve, édes öntudatlanságba merül, nyugodt czélpontot szolgáltatván a felé irányuló látcsöveknek és szemüvegeknek. Mikor az előadásnak vége van, a szép alvót fölkeltik; beülnek a kocsiba, de alig helyezkednek el — már megint alszik. Haza érve, más kell hogy levetköztesse, — s igazán el„dőlne", ha Nelli — az öreg szárazdajka — nem tartaná. Lefektetik, s a nélkül, hogy „jó'jszakát" is mondana, már alszik, hogy a következő tizenkét óra alatt csak a magáé legyen.

A szép scótnő — a mint mondók — a világért sem beteg. Tudna ő fürge lenni mint egy kis egér, hajlékony mint egy angolna és vidor mint akármi czinke, csak — akarna. De épen az az ő eltökélt szándéka, kimagyarázhatlan szenvedélye, hogy olyan legyen, a milyen. Okára csak a mult évben tudtak rájőni, midőn egy edinburgi nagybátyja meg akarta kisérteni, őt az ébrenlétnek visszaadni s kezét megkérte; ekkor bizalommal fordult Miss Erina anyjához s megvallá, hogy — álmodik. Valahányszor elalszik, egy egészen uj, valami egészen más életbe érzi magát átköltözve, melyben folytonos öröm és kéj, szakadatlan boldogság és gyönyör közepett úszik; s azon hitben levén, hogy ez az igazi, ez az egyedüli élet, valahányszor a józan valóra ébred, ez ébredést boldogsága fájdalmas megszakasztásának, a varázsjáték kinos szünetének tartja. Minden földi-való csunyának, kisszerünek, aljasnak tetszik neki; a gondolatok, szenvedélyek, földi törekvések csak értéktelen gyerekjátékoknak tünnek fel előtte; s átszellemült szemlélődésében szellemi szemeit csak a tulvilági titokzatos fényességre forditja, s midőn kényszeritve van e szerafi kéjelgésből a mindennapiság földi életére ébredni föl: kesergve panaszol boldogsága félbeszakitása miatt s utálattal fordul el mindentől, mi körülötte van, csak egytől nem: — aggódó anyja forró csókjától.

Ilyen a bájos scótnő meseszerü kettős élete, mely jelenleg Párisban a legnagyobb kiváncsiságnak és a legkülönfélébb magyarázgatásoknak képezi tárgyát. A csodálatra méltó hölgy testileg egészséges; a fiatal kor bájának legragyogóbb teljével dicsekhetik s állapotáról oly őszinteséggel s egyszersmind oly elhatározottsággal beszél, hogy csodálatra ragadja az embert. Egy hires tudós, ki a szép alvót látta a szinházban, oda nyilatkozott, hogy e legyőzhetlen szenvedély végre is csak öngyilkosságra vezethet. Elég a hozzá, az edinburgi nagybátya fölhagyott minden házassági szándokkal s az aggódó anya, ki a mindig növekvő feltünést, melyet lánya állapota okoz, tovább nem tudja kiállani, most valami hires orvost keres, ki vele és lányával egy hoszabb utazást tegyen keletre.

SZÉPHALOM.

A mint emlékezhetnek olvasóink, 1859-ben, midőn Pesten a Kazinczy-ünnepélyt megültük, a lakoma alkalmával, nehány lelkes ember azt inditványozta, hogy Kazinczy széphalmi birtokát, hol élt, meghalt és nyugszik, meg kellene venni, s fenntartani mintegy nemzeti emlékkép. Az inditvány viszhangra talált. Mindjárt aláirási iv indittatott. Sokan aláirták s nehány hónap mulva mintegy 50,000 frt gyült be. Az akadémia vállalta el az egész ügy vezetését s a begyült összeget részint Kazinczy unokáinak neveltetésére vagy legalább némi segélyezésére, részint pedig a széphalmi egész birtok megvételére s a lak és sirkő feldiszitésére és épen tartására határozta forditani. Hogy azóta mi történt ez ügyben, arról igen keveset szólottak lapjaink. Nem rég az Ungvárott megjelenő „Felvidéki közlöny" *Matolay* Viktor tollából egy egész czikket közöl az eddig tett intézkedésekről; a többek közt megemlitvén, hogy Kazinczy unokái közül azok, kik szegénységgel

dő szülőik által kellőleg nem neveltethetnek, segélyt nyernek, igy folytatja :

„Az akadémiai elnök ur megkérése folytán gyénk nehány buzgó fia, kissé szövevényes i nehézségek, s más nem csekély akadályok goldása s leküzdése után, a széphalmi kis birot terheitől megszabaditá, s a nemzet köztulonául megszerzé. A Széphalmon teendő újíok s épitések ügyében pedig ugyanazon időben mások által kezdett intézkedni az elnök gróf az ekkori intézkedések azonban később má:nak adtak helyet.

Mióta ez ügyben az első lépések történtek, jd három év telt el már, s nemcsak a nagy zönség, de mi zempléniek is, kik ez alatt egy ig a széphalmi lakot ugy láttuk állani mint azitt, egy fél év óta pedig lerontva látjuk azt, s ik két szobát belőle meghagyva, nem tudjuk t sem, miért történt ez? azt sem, mi fog ezután ténni?

Legtöbben azt ohajtottuk, hogy halhatlan Kaiczynk laka, melyet a nagy küzdő annyiban be m végezhetett, hogy annak sem a külső csint, sem belső elrendezést meg nem adhatta, akként végezssék be, a mint azt ő maga szándékozott bevégez. Mondhatnék itt melegebb szavakat ezen eszmék védelmére, hogy a nemzet oly sokkal tartoott Kazinczynak, ki mindenét, még a maga s aládja jóllétét is a nemzetnek áldozta fel, s hogy tartozását legillőbben azzal róhatta volna le, gy unokáit segélyezze, s hogy ezen kivül lakát gy fejezze be, mint ezt ő maga szándékozott, s y lett volna Kazinczy emléke legtermészetesebben és legszebben megörökítve. De most már rről szólani késő, mert a lak minden egyéb része ebontatott, csupán a nagy hazafi iró- s alvószója hagyattak meg. Ugy értesültem, s láttam is, iszerint a falak nem voltak eléggé szilárdak rra, hogy egy uj tetőt, melyre hitem szerint is zükség volt, elbirhattak volna, s azt is tudom, iszerint a begyült alapból a birtokot megszeezni, minden tekintetben rendezni hogy jövedelnezzen, gazdasági épületeket legnagyobb részt jból állitani, s a nagy Kazinczy szegénységgel küzdő unokáit neveltetni, vagy legalább ebben segélyezni kelletvén, nagyobb mérvü épitésre elegendő költség nem leendett. Mind ezt én számokban is láttam kimutatva, s nem akarván csupa emlékezet után azokat hibásan kitenni, csak annyit állithatok, hogy máskép intézkedni alig, vagy épen nem lehetett — de mivel az uj épités is alig kevesebbe, sőt talán többe fog kerülni, mint a mennyibe a régi épület helyreállitása kerülendett, feltéve mindég, hogy a régi épület falai megállhattak s megmaradhattak volna, és oly szakértő vélemény előttünk nem fekszik, mely kimondaná, hogy a régi falak meg nem állhattak, s az uj fedelet meg nem birhatták volna, s azoknak ha csak részbeni lebontásuk s ujból állitásuk szükséges leendett, ezeknél fogva csak egyben találhatunk megnyugvást, hogy: gr. Dessewffy Emil, azon gr. Dessewffy Józsefnek fia, ki Kazinczynak leghübb barátja, támogatója, bátoritója s védője volt, nem egyezik vala bele, s nem határozza el azon falak lerontását, ha azoknak tarthatlanságáról tisztán meg nem győződik.

Ennyiben tehát megnyugtatva bucsúzunk el azon képtől, a melyre eddig kegyelettel tekintettünk, s nézzük azon másikat, mely Ybl jeles épitészünk terve szerint helyébe jő.

A régi épület állott vagy hét szobából, pitvar s konyhából, a szobák egy része azonban oly annyira el nem készült, hogy ablakai is vályoggal voltak berakva, s a padolatlan ürekben életnemüek tartattak; Kazinczy maga, családjával, csak 3—4 szobában lakott, s ezek közt délnek fekvő, s az épületnek keresztül fekvő déli végét képező két szoba az, melyek egyike a nagy hazafi irószobája, másika pedig hálószobája volt. Ezen két szoba hagyatott meg, hogy más alakban s modorban megújittassék, ezen épület alap és minden oldalróli rajzait Ybl épitész ur különös szivességéből birom, és nem késem egy perczet sem kijelenteni, miszerint ezen valódi monumentalis stilú épitmény tervét, valamint a helyzethez alkalmazottnak és czélszerünek, ugy a tárgyat tekintve helyesen felfogottnak s minden tekintetben szépnek, kitünőnek, s arra, hogy a nagy Kazinczy szellemét örökitse, méltónak tartom.

S most lássuk kissé a helyzetet s a további teendőket. Széphalom valósággal szép halom, mert az a S. A. Ujhelytől Kassa felé vezető országútnál, s az annál alig egy pár lábnyival alább fekvő Bosva völgynél, nehány öllel magasabban fekvő szelid dombon vagy halmon fekszik, regényes szépségü, kissé a havasok formáira emlékeztető hegyek alatt. — Előtte, az országut felett vagy 80 ölnyire, eddig egy pár holdnyi szántóföld terül el, melynek végiben van a kert, s ennek észak felé eső felében elől állott az épület. Homlokzata az országut és igy kelet felé, bejárása a hegyek vagy is nyugot felé volt forditva.

Első tekintetre a franczia fedél és az épület alakja renaissance stilra mutatott, azonban közel tekintve láttuk, hogy a homlokzat alatt oszlop capitelek helyei voltak meghagyva, s igy akár előcsarnokkal, akár a nélkül, de kissé görög, vagy talán, egy akkori időben nem ritka, vegyes stilban látszott tervezve lenni, mivel azonban sem az oszlopok, sem a rovátékok (gesims), sem az ablakok körüli ékességek el nem készültek soha, sőt az egész épület soha bevakolva sem volt, ugy biszem nem csekély feladat leendett, azt egészen ugy ujitani meg, mint tervezve volt. Ezen épü-

letnek épen a szélességét képezte azon két szoba, mely meghagyatott, és melyeknek keleti és nyugoti végébe oszlopcsarnok s más két oldalára is, mivel kissé aránytalan hosszaságban sima volna, közepén két oszlop van tervezve, maga a két szoba pedig, mivel jóformán össze van repedezve, külön falakkal körülövezve, s mintegy összetartva leend, az egésznek stilja pedig a tárgynak s eszmének leginkább megfelelő görög modor, joniai oszlopokkal homlokzatain s az oldalakon levő két oszlop közt domborművü ábrázolatokkal és szobrokkal.

Ezen épülettől délfelé vagy 40 ölnyi távolságra van a sirkő, ennek alakja s a rajta levő feliratok ugy hiszem ösmeretesek, az ezeket magában foglaló kert a valaha volt gyümölcsös és részben diszkertnek nyomait alig láttatja, s a nem elegendő gazdasági épületek némi maradványai részben a ház és a sir közt, más részben is a házhoz igen közel, czélszerütlenül voltak helyezve.

Most a háztól éjszaknyugot felé épittetett egy csinos kertészlak, azon kertész számára, ki a házra, a siremlékre, s a kertre felügyelend, és a netaláni látogatóknak a szobákat megnyitja. A háztól nyugot felé az egész terjedelmes belsőségnek egész hosszából elhasitva leend a gazdasági udvar és kert, minden szükséges gazdatiszt lakával, cselédek lakaival, istálókkal, juhakollal és csürrel, melyek kis részben megujittattak s áttéttettek, legnagyobb részben azonban ujból állittattak, nagy részt a lerombolt falak köveiből.

A nagy belsőség elejét egész szélességben azonban képzendi a kert, melyben az épület és a sir áll, s melyhez az országút mellett fekvő pár köblös szántóföld is csatolva leend. Ezen kert megujitása és alakitása iránt is van már egy tervezet, a mely azon eszméből indul ki, hogy az egész majdnem köröskörül teljesen sürü facsoportozattal legyen körülvéve, belül szabadon s igen kevés és rendetlen facsoportozatokkal; a tervező ugy látszik azt kivánta előhozni, hogy egy erdőben képzelje magát a látogató — elzárva a többi világtól, s annak közepében, tágas nyilásban, egyedül a kegyeletes emlékek szemléletébe merülhessen, hitem szerint azonban ezen bár helyes eszmét kissé nagyon is mereven vitte keresztül.

Ennyi az, mi eddig terveztetett s terveztetik, vagy a miről legalább tudomásom van. Czélszerünek s illőnek találom ezenkivül még, hogy a meghagyott két szoba a szükséges bútorzattal láttassék el, nem kétlem azt, hogy erre nem én gondoltam először, hanem legyen szabad megjegyeznem, hogy mindenek előtt törekednünk kellene a boldogult nagy férfiu akkori bútoraiból annyit a mennyit megszerezni, e végre a vidéken mindenkit felszólitani, s bármi legyen a siker, a hiányzó darabokat csupa régies modoruakkal kiegészíteni, mert furcsa dolog lenne, uj modoru bútorokat állitani oda.

Több részletbe ez alkalommal nem bocsájtkozom, felemlitem azonban, miszerint Ujhelyben van egy autograph arczképe *Kazinczynknak*, s annak egy — Révész György által sikerülten festett — másolata; ha az első nem volna megkapható, úgy a másodikat — mely még Kazinczy névünnepélyünk alkalmára festetett, s mely az újhelyi casino tulajdona, az egyik szobába, — s másikba Kazinczy egy szobrát kellene helyezni. Az asztalon a látogatók számára egy albumnak kellene lennie, melyet nem kétlem, hogy hazafi érzelmü iparosunk *Pózner* Lajos szivesen ajánland meg, ha felkéretik. Valamely szekrénybe végre nehány eredeti kéziratát lehetne helyezni.

Mi a siremléket illeti, ez egy pár évig fenn állhat ugyan még, de nehány év multával egy ujjal kell felcseréltetnie, ezen ujról még eddigelé semmi tervezet nem tétetett, s talán jó volna a reá fordítható költség meghatározása után arra pályázatot nyitni. — Véleményem szerint az uj siremlékre a régi feliratoknak ujra reá kellene tétetni, s egy a mostani alkalomból meritettel megpótoltatni, a régi sirkő azonban ugy hiszem a mostan állitandó épület egyik fülkéjébe lenne helyezhető, örök tanuságául annak, hogy már halálakor is voltak, kik őt teljes mértékben méltányolni tudták, mit a felirat első két szava is: „*Látnok szenvedtél,*“ eléggé tanusit.

Legyen szabad végül nehány szót mondani azokról is, kik ez ügyben eddig fáradoztak. Az akadémia elnöke, a köztiszteletü gróf, maga kétszer vagy háromszor volt a hely szinén, s eddigi rendelkezéseit a helyviszonyok kellő figyelembevételével intézte.

Azon választmánynak pedig, mely a vagyon megszerzésének nem csekély feladatát teljesité s az egész alapitványt a kellő részekre elosztatni tervezte, egyik legmunkásabb tagja Évva András barátom, már a mult s ezen lefolyt évben is az épitések s ujitások minden gondját hazafiui ügy-szeretetből teljesité, s valóban ez ügyben fáradhatlan buzgalmat, s kitünő ügyismeretet tanusit, mindenben a fenntisztelt akadémiai elnök urral együtt tett megállapodások, s irásba is foglalt utasitás szerint járván el, mit leginkább azért kivántam felemliteni, mert a Vasárnapi ujság egyik mult évi számában igazságtalanul megtámadtatván, magát védte s a vádat visszatorolta ugyan, a nélkül azonban hogy arra: miként, s ki rendelkezései szerint vezettetnek ezen munkálatok, a kellő világot deritette volna.

Azon óhajtással fejezem be előszeretetem ezen tárgyáról tudósitásomat, vajha e nemzeti emlék a nagy Kazinczy Ferenczhez méltóan, talán egykor országos ajánlat hozzájárultával is alakittatnék át, s minden kicsiségben is a helyes izlés akként tartatnék szem előtt, hogy más ilynemü kegyeletes emlékekkel a hasonlitást bátran áll-

ssa ki, s a nemzetnek nemcsak kegyeletéről, de iveltségéről és jó izléséről is egyaránt tanus-dják.“

NYILT LEVÉL.

T. szerkesztő ur!

Arra a jegyzésre, melylyel „Két angol re-ny“ czimü czikkecském kezdő szavait szives-dett kisérni, bátor vagyok egy idézetet közleni rditásban, felelet gyanánt. Reménylem nem ta-d meg tőle egy hasábocskát a tárczában.

„Én átalában nem hiszem, hogy az elöleges méletek igen jó foganattal legyenek a művész pzeletére, és azt gondolom, hogy a zenész, a piró vagy költő öntudatlanul és önkintesen (nai-ement) hozza világra művét, mint a fa termi yümölcseit. Később, t. i. a termés után látjuk, gy némelyek, kikben több a dicsvágy, mint az zinteség: módszereket alkotnak, elveket ková-solnak, akár hogy követett útjokat magyarázzák, kár hogy fogamzataik (conception) gyarlóságait entegessék .... Észrevételem eszembe juttatja gy korán elhalt fiatal iró, M. Alfred Tonnellé, erék gondolatát: ‚Minél tovább nézi az ember laude [Lorraine] műveit, kivált rajzait, annál nkább átlátja, hogy gondolat és forma együtt zületnek a papiron; annál inkább meggyőződik rról, hogy az igazi művész mindig képirásban és enében gondolkodik, mint mi nyelvben vagy zavakban. Minden benne született nagy, nemes agy érzékeny gondolatok egyszerre festői vagy enei alakot öltenek.... *Csak ezzel a feltétellel agy művész valaki.* Legyen bármily szép gondo-ata vagy czélja, de ha azután kezdi dolgozgatni, angokba vagy alakokba tenni át, csak lelketlen másolat lesz belőle.‘ (Fragments sur l'art et la phi-osophie. p. 242). Bizonyos hideg elméncz, a mi-yeneknek oly böviben vagyunk jelenleg, azt mondja vala egy magas szellemü és miveltségü asszonynak, a ki a zenei remekeket mind jól is-meri: ‚Hisz' az a kegyed Mozartja nagyon együ-gyü, kevés eszü ember volt! — Igenis csak any-nyi, a mivel *Don Juant, Figaro lakodalmát*, a *Requiemet* és harmincz remeket irt, melyek ön előtt ismeretlenek; hanem az igaz, hogy Mozart nem értett semmit, valamint Rafael sem, az irodalmi kritikához, melyben ön annyira jártas.‘ . . .“ — *Scudo.*

(Revue des deux Mondes. Mai 15. 480. l.)

W.

NYILT LEVÉL GYULAI PÁLHOZ.

A „Bolond Miskában“ megjelent s Bajza Jenő „Zách Felicián“-jára vonatkozó megjegyzéseimnek e lapokban sokkal nyomósabb értelmezést adtál, semhogy ezt nekem szó nélkül lehetne hagyni.

Megjegyzéseimben oly magasztalásokat látsz, melyeket szerinted „Bánk bánra“ is bajos volna alkalmazni s én ebből azt következtetem: hogy vagy te magyaráztál félre engemet, vagy pedig én fejeztem ki magamat roszul a „Miskában“; az elsőt nem akarom vitatni, az utóbbira nézve — ha ez csakugyan állna — ime e rövid fölvilágositás.

Mindenekelőtt átalánosan megjegyzem, hogy én kijelentém, miszerint „Zách“ ellen mindenesetre lehet tenni „*nehány alapos kifogást*“; a mi ellen pedig „nehány *alapos* kifogást“ lehet tenni, az talán nincsen olyan magas niveaura állitva, a hol már a „Bank bán“-okat kellene keresni.

Megütközöl a „*legszerencsésebb compositio*“ kifejezésben . . . megvallom: ez tőlem egy kis *error calami* volt, vagy ha ugy tetszik: sajtóhiba; én tulajdonképen „*conceptiot*“ akartam mondani, a mit a „szerencsés“ epitheton is bizonyit, mert ezt az epithetont a szerkezetre sokkal kevésbbé lehet alkalmazni, mint a conceptióra, mely kevésbbé öntudatos valami s a hol az ihletnek, inventiónak mindenesetre több olyan szerepe van, a mire el lehet mondani, hogy: „szerencsés.“ Szóval: én a kigondolást akartam megdicsérni, a mely Bajza drámájában valóban szerencsés, — de a kivitelre nézve én is fenntartottam magamnak az „alapos kifogás“-okat.

A mit a nyelv objectivitása- és tömörségéről mondottam, nincs okom módositani, hanem megjegyzem: hogy a versek bizony gyarlók, de szabálytalanságukban is van valami harmonia, rhythmus, a mi a szavalást elő fogja segiteni.

Hogy én Bajzát „hozsannával fogadnám“ — ez is nagyon relativ állitás; koldus drámairodalmi viszonyaink között én annak is örülni tudok, ha valami „darab“ jut kezembe, a melyben legalább nincs botrány, mert láttam e téren „meglett“ irókat is föllépni, a kik még a dialog elemeit sem ismerték, az actióról sejtelmük sem volt s a kik aztán mégis méltánylást találtak, még pedig fontosabb személyek részéről, mint Bolond Miska. Az ifju Bajzában nem hiányzik a drámairói érzék, egy sora nincs, a mely bántana, nyelvében költői ér buzog, az átgondolást sem lehet tőle megtagadni s a küzdést, akaratot, törekvést, a kivitelre nézve, a mi már magában is méltánylatot érdemel, s a mit — hozzájárulván a tehetség — előbb utóbb igen szép siker fog követni.

E tulajdonoknak adtam volna én buzditást „Zách Feliczián“ elfogadásával, mely, egyes hiányai mellett is, merem állitani: hogy tetszeni fog.

De attól távol vagyok, hogy az illető „el nem fogadó“ birálókat gyanusitsam . . . lehet biz azt a „Zách“-ot indokolva is elvetni, például azon okból: hogy Zách csupán családilag bűnhödik, holott politikai tévedését is meg lehetett volna

büntetni s ezzel is: még pedig valóban drámailag bonyolitani a hőst a katasztrofába; hanem az aztán más kérdés: vajon czélszerü-e egy ilyen hiányért elvetni valamely drámát, mely más tekintetben annyi méltányolni való elemet foglal magában.

Azt is tudom én: hogy fölszólalásomban — miután én is szerencsés vagyok a biráló választmány tagja lenni — volt egy kis indiscretio. Hanem ezzel a „Zách" darabbal nekem kézzel foghatólag magyarázta meg a sors a tragikumot, ha még nem tudtam volna mi az. Nevezett darabot ugyanis a biráló választmány egyik hármas osztálya visszaveté, én pedig a visszavetés után véletlenül elolvastam s azon meggyőződésre juték: hogy az bizony a mi viszonyaink közt nagyon is adható darab, sőt örvendetes jelenség. Föltámadt tehát bennem a drámai küzdelem: meggyőződésemet áldozzam-e föl, vagy elkövessem a fönebb emlitett kis indiscretiót? egy fiatal mellőzött költőt hagyjak-e vigasztalás nélkül, vagy t. kollegáim méltó neheztelését vonjam magamra? — habozásom végre is a M. Sajtótól egy lökést kapott s az én katasztrofám is bekövetkezék, mely azonban remélem, nem lesz valami gyászos *kimenetelü* (értem t. i. azt, ha az elkövetett államcsinyért a választmányból valahogy ‚*kimenettetném*'). — Az illető birálók, kik egyéniségemet ismerik, tudni fogják, hogy fölszólalásom távolról sem a fölöttük való biráskodni akarás, vagy más ilyen viszketegből vette eredetét; nem akart az egyéb lenni, mint bátoritás egy fiatal költő irányában, kitől a tehetséget bizonyára ők sem fogják megtagadni. Széchenyi még a magyar emberek számát is oly csekélynek tartotta, hogy az apagyilkosnak is meg akart kegyelmezni; hogy ne kiáltottam volna tehát én pardont egy dráma részére, melynek vétkei mindenesetre csekélyebbek, semhogy ugy rögtönitéletileg végeztessék ki . . . hogyne ohajtottam volna, hogy a statarium alatt álló költő ügye legalább a nagyobb törvényszék elé kerüljön, értvén a közönséget, mely az itélet kimondásában bizonyára legigazságosabb lesz.

Megütközöl végre te azon: hogy én azt ajánlom az ifju Bajzának, miszerint darabját még egyszer s valami más czim alatt adja be . . . most hozzá teszem: némi javitással is. Szeretném én tudni: ki akadályozhat meg abban egy drámairót, hogy el nem fogadott drámáját valami más ruhában ujra bemutassa: hogy hát igy tetszik-e? .. hanem azt megvallom, hogy e kis fogást, tanácsot, vagy minek nevezzem, czélszerübb lett volna a fiatal költőnek ugy négy szem közt elmondanom; hanem a magyar embernek már meg van az a humoristicus természete, hogy mikor valami rafinirtságot, intrikát, vagy diplomatikai fogást akar elkövetni, hát biz azt előre kibeszéli: hogy no most jól vigyázzatok, mert én csalni akarok ám.

TÓTH KÁLMÁN.

VEGYES.

— Május utolsó napja a Nádasdy-jutalomra pályázó költői beszélyek beadási határideje lévén, az erre másnap (jun. 1.) tartott akadémiai ülésben a titoknok bemutatta az érkezett pályaműveket. *Tizenketten* valának: szép szám, csak köszönet legyen benne. Egy azonban, mivel prózában volt irva a *költői* beszély, nem bocsátaték pályafutásra. A többi versesnek czimei: 1.) A nagyváradi torna és Tököly. 2. Bertha, költői elbeszélés. 3. Kálmán király, költői beszély. 4. Buda halála, hun rege. 5. Ős idők, regényes eposz. 6. Simonyi, költői beszély, első rész. 7. A hontámasztó király, hős költemény. 8. Jagell király, költ. elb. 9. Rozgonyi Erzsébet, költ. elb. 10. Kinizsi balkarja, költ besz. 11. Emléktelen mult, költői beszély. — Ülés után az illető osztály benmaradván, a pályaművek birálóit (: b. Kemény, Jókai és Gyulai urakat) kinevezte. Az ülés maga a philos. törv. és történet-tudományi osztályoké lévén, *Greguss* Ágost rendes tag értekezett benne, egy embertani tanulmányt olvasván, ily czimmel: „az ember helye a természetben." Alkalmat erre ama nevezetes pör szolgáltatott, mely a külföldi tudósok közt egy idő óta folyamatban van, az úgynevezett *gorilla-per*, ama természetrajzi vizsgálatok mellett és ellen, melyek az embert állattanilag némely majmokhoz közelebb állónak hirdetik, mint az alsóbb s felsőbb rendü majmokat egymáshoz. — Kevés lévén a tárgyalni való, az ülés jókor eloszlott.

— A Kisfaludy-társaságnak f. hó 28-kán tartott havi ülésében uj alapitóul *Hamary-Ruysz Izabella* asszonyság jelentetett be. Gyulai Pál tag fölolvasá a népdalok, mondák és közmondások gyüjtése iránt a hazai közönséghez intézendö felszólitás tervét, melyre nézve a társaság a legközelebbi ülésben fog végleg határozni. Ugyanez ülésben Gyulai Pál mutatványokat is fog fölolvasni a saját, Arany László és Szabó Károly gyüjteményéből. A „Zsidók és szamaritánok" czimü drámai hősköltemény birálat alá bocsáttatott. Kelt Pesten, máj. 29-én 1863. Greguss Ágost, titoknok.

* A m. képzőművészeti társulat f. h. 28-kán tartott igazgatósági ülésében ismét 18 uj rendes tag belépése jelentetett a társulatba. Az alapitók két taggal szaporodtak: Jankovits Gyula és Szitányi Ullmann urakkal. Alapitványi leveleiket már előbb kiálliták: Harsányi Pál, Kendefi Árpád és Reményi Ede. Bejelentetett továbbá, hogy Egressy Gábor 10 frttal járult a művészi nyugdijintézet javára, s Marastoni József 8 képnyomattal szaporitá a társulat képgyüjteményeit. Klimkovics Ferencz pedig 12 füzettel a könyvtárt a „Kunst und die Künstler" czimü munkából. Teichert diszfestő a társulat műcsarnokának előszobáját dijtalanul kiékesitni ajánlkozott. Wintergerst József asztalos pedig a műcsarnokba megkivántató állványokat csupán az anyagszerek árának megtéritéseért készíti el. Mindezen hazafias áldo-

atokért szives köszönetét fejezé ki az igazgató-ág. Elhatároztatott továbbá, hogy a társulati év-önyv, mely különben csak a régi tagok közt volt igyen kiosztandó, az ujonnan belépő tagoknak s kiosztassék, mig a példányokból telik.

* Gróf Mikó Imre ő excja a nagy enyedi ef. főiskolának a forradalomban feldult könyv-árát, saját kézi könyvtárából, mintegy 800 kötet iszkötésü classicussal ajándékozá meg. A kegyes dományt több mint 4000 forintra becsülik. A ne-nes gróf, mint az emlitett főiskola főgondnoka, nár több izben tanusitotta ez intézet iránt atyás-odó gondoskodását.

* Hg. Eszterházy Pál a n. szinházi diapason költségére 200 ftot adományozott.

* A pozsonyi dalárda Hainburgba rándul s a mint a „F." megjegyzi — a kéjutazást énekel-ve teszi meg. Az emlitett lap pedig egyszersmind köszönetet szavaz a dunai gőzhajó társulatnak „*a nemzet nevében*, hogy ez alkalomra egy különös gőzöst adott az egyesület rendelkezése alá."

* A m. k. helytartó tanács hir szerint meg-erősité a város azon fölterjesztett tervét, hogy az alduna-soron a rakpart kiépitésével uj házsor emel-tessék. A város ez uj házsor egyik legszebb tel-két a n. szinház számára tartaná fenn, azon ház-hely kárpótlásaul, mely a felduna-soron már ré-gebben meg vala ez intézetnek szavazva. A redout-épület előtti tér beépitetlen maradna, az „angol királynö" elé pedig a nemzeti casino akar nagy-szerü palotát emeltetni, melynek tervét Ybl már készíti is.

* Bulyovszkiné asszony jövő szerdán fog először föllépni szinpadunkon „Gauthier Margit"-ban. A művésznő a reá eső jövedelem felét az irói segélyegyletnek, másik felét pedig a jogászokat segélyző egyletnek ajánlotta föl. Másodszor „Le-couvreur Adrienne"ben fog fellépni, midőn 75 éves atyja — Szilágyi Pál — szinészi jubileumát tartandja.

* Szigligeti „Bujdosó kurucz"-át, mely a mult hétről — közbejött akadályok miatt elma-radt, e héten fogják adni. A főszerepeket Jókainé, Felekiné, Egressy, Tóth, Lendvai és Szigeti sze-mélyesitik benne.

* A „Sz. L." csudálkozik, hogy a lapok egy része — köztük mi is — nem hódol a népszinhá-zi cancanos operette uralomnak. Distingváljunk. Molnár vagy a „nemzetiség"-nek emelt szinházat — igénybe vevén *e czég* alatt a nemzet nagylel-küségét: ekkor ne járjon cancant, fanfarádot, ne rontsa meg végképen azoknak jobb izlését, kiket a „nemzetiség" örve alatt csalogat a népszinház-ba, szóval ne tegye azt a mit most tesz; — vagy nem, s ekkor a népszinház egy magán spekula-cióra alapitott intézet, melynek egyéb czélja sem-mi, mint hogy *élhessen*. Jól van, tegye, csakhogy akkor ne hirdesse sem ő, sem a „Sz. L." torka sza-kadtából a „hazafiságot és nemzetiséget." Végre kérjük a „Sz. L."-vet, mutassa ki azokat a verse-ket, melyek a „Koszorú"-ban jelentek meg s „me-lyek kártékonyabbak a — *cancannál*." Erre szé-pen kérjük.

* A misericordianus atyák, mint a császár-fürdő tulajdonosai, a n. szinház szegényebb sorsú beteg tagjai számára a fürdők ingyen használatát ajánlotta fel. A „Független" ebben is lealacsonyi-tót lát, hogy egy „méltóságos magyar nemzeti or-szágos intézetnek oly szegény sorsú tagjai lehet-nek, hogy sorsukkal ily szánakozó kegyelemre hí-nak fel egy magán (irgalmas)-intézetet." Hiszen igy az irói segélyegylet is szégyen a nemzetre nézve. No lássa az ember, mit nem lehet tanulni egy némely nagy lapból.

— *Csapó Vilmos* úr a Kisfaludy-társaság ré-szére 100 ft alapitványt tön.

* Knezevics János egyezkedik a népszin-ház igazgatóságával, hogy — miután erre felsőbb helyen az engedélyt megnyeré — szerb szinész társulatával 12 előadást tarthasson — e nyár folytán — „cancannak szentelt termében."

* Az előttünk igen kedves emlékü Artôt De-sirée jelenleg a londoni Her Majesty szinházban vendégszerepel roppant tetszéssel. Még a komoly „Times" is alig tud betelni dicséretével. A mű-vésznő nyárára a bécsi olasz operaházhoz van szerződtetve. Talán remélhetjük, hogy hozzánk is lerándul ez alkalommal.

* A müncheni Königsbauban Carolsfeldi Schuott fresco: cyclusával a Niebelungenből már jó formán készen van. A képsorozat egyik zár-pontját képező lap a drezdai müegylet kiállitásá-ban általános bámulat tárgya. A kép a „Niebelung keserv" egyik mozzanatát, — az elesett hősök föllelését, elvitelét, megsiratását ábrázolja. A töb-bi befejező vázlatokon a követség Gotelinte asz-szonyhoz Bechlarnba, Rüdiger neje és Pilgrim püs-pök vannak.

* A trideuti zsinat három százados évnapjá-nak megülésére Tridentben nagyszerü készülete-ket tesznek. Ez ünnepély f. k. 21-kén fog kezdődd-ni s egy egész hétig fog tartani; sok bibornok és püspök vesz részt benne, de eddigelé egy magyar-országi főpapról sincs említés.

* Saluzzóban Silvio Pellicónak emlékszob-rot szándékoznak emelni.

— *Jelentés.* A „Részvét könyve" előfizetői-nek, valamint az egész olvasó közönségnek van szerencsém jelenteni, hogy ez a magyar irók se-gély-egylete által kiadott és általam szerkesztett album megjelent, s minden pesti könyvárusnál kapható; megküldése az előfizetőknek és vidéki könyvárusoknak megkezdetett. A késedelem okai oly akadályok voltak, melyek gyors elháritása sem az egyesülettől, sem a szerkesztőtől nem füg-gött. Pest, junius 2., 1863. *Gyulai* Pál.

☛ Mai számunkkal küldjük szét *Kohári István* arczképét.

UJ KÖNYVEK. *)

BUDAPESTI SZEMLE. Szerkeszti és kiadja *Csengery* Antal. LIV. és LV. füzet. Ára egész évre 10, félévre 6 frt. N8r. 260 l. (Emich, Pest.)

SZABADSÁG, TEKINTÉLY és EGYHÁZ. Fejtegetése a jelenkor nagy feladatainak. Báró *Ketteler* Vilmos Manó mainzi püspöktől. Német eredetiből forditotta *Kalinszky* Gyula, egri megyei szerpap. VIII és 178 l. Ára 1 ft. (Eger, az érseki nyomda).

KÖLTÉSZETTAN. Tanodai s magán használatra. Irta *Szabó* Károly, pápai tanár. 8r. 309 l. (A főiskola betűivel.

IFJUSÁGI IRATOK a magyarhoni mindkét nembeli izraeliták számára. Az 1. kötetnek 3, 4 füzete. Szerkeszti *Fischer* Náthán. Ára 8 füzetnek 4 frt. 8r. VIII és 81—192. (Henicke, Győr).

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

B. K. urnak. „Nagy Pénteken." Sok vallási érzet, annál kevesebb költői. Pedig e kettő összefér ám.

K. G. urnak. „Egy szép hölgyhöz." Hallgassa meg a „szép hölgy", de mi csak közönséges szóvirág halmaznak találtuk, minden egyéb uj vonás nélkül, csupán hogy egyik strophába egy egész dal be van szőve.

TARTALOM.

Gyöngyösi István. — A vándor világa. *Lévay J.* — A költőnő. (Eredeti beszély.) *Tanács M.* — Búcsu. *Wohl J.* — Gertrúd órája. (Ch. Deslys után.) *J. G.* — A szép alvó. — Széphalom. — Nyilt levél. *W.* — Nyilt levél Gyulai Pálhoz. — Vegyes. — Uj könyvek. Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
a
KOSZORÚRA.

A **Koszorú** első félévi folyama junius végén lejár. Figyelmeztetjük rá tisztelt olvasóinkat s az egész közönséget.

Nem állunk elé nagy szavakkal, dicsekvéssel a multra, igéretekkel a jövőre. Érezzük hiányainkat. De arról is meggyőződtünk, hogy e hiányok nagy részben mostani irodalmunk fogyatkozásai. Némely szakra nincs, vagy kevés az iró: nem lehet oly sok oldaluan szerkeszteni, mint óhajtanánk. Más szakban az erők szét vannak szórva, nehéz őket egyesíteni. Mindazáltal sikerült a jobb tehetségeket már is szép számmal fűzni össze „Koszorúnkba." Többektől is birunk vagy igéretet, hogy támogatni fognak, vagy kész munkát. Igy a beálló félévet az agg, de lélekben mindig fiatal elevenségü Fáy Andrásunk egy víg beszélyével nyitjuk meg.

Annyit mondunk tehát, hogy igyekszünk e lapot, az elkezdett pályán haladva, tartalmilag mind jelesebbé tenni, oda munkálván hogy a nemesen mulattató, szivképző olvasmányokat jobb iróink tollából vegye a közönség; más részről hogy az értelemnek kellemes, tanulságos táplálékot adhassunk.

Valamig az előfizetések száma engedi, a *Magyar költök arczképcsarnokának* melléklését is folytatjuk.

Előfizetési ár az eddigi marad: a julius-decemberi **félévre 6 frt**, melynek *idején beküldését kérjük*, mert bizonytalanra nem nyomathatunk fölös példányokat nagy számmal.

A pénzt, bérmentve, a kiadó *szerkesztőséghez* (üllői út és 3 pipa utcza sarkán 11 sz.) vagy *Emich Gusztáv* kiadó hivatalába (barátok tere 7 sz.) kérjük utasítni.

ARANY JÁNOS
A „**Koszorú**" szerkesztője s tulajdonos kiadója.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

LSŐ FÉLÉV. JUNIUS 14. 1863. 24. SZÁM.

GYÖNGYÖSI ISTVÁN.

(Vége.)

Gyöngyösi e költeményt nem irta *ingyárt* a megénekelt esemény után. Sőt nnyi idő jött közbe, hogy megfeledhette nnak évét, 1646-ra tévén, a mi világosan 644-ben történt. E feledékenység arra is utat, hogy nehezen volt költőnk akkor ég Veselényi oldalánál: csak később, máoktól hallotta elbeszélni. Ha maga részt esz, ha saját élményeihez köti annak emékezetét: hogyan vét vala el két egész sztendőt? — De nem is irta *kevéssel* a kiadás előtt (1664), mert czimlapján megjegyezi: „melyet *irt volt* . . . . mostan pedig, ijabb megjobbításával a verseknek, kibocsáttatott és nyomtattatott.“ *) Továbbá nem irta egyhuzomban s rövid idő alatt, nert szintén maga szavai ezek: „addig *tollozgattam* sokszor *félbenszakasztott* munkánat, hogy sokára mégis, *ujonnan* felvett pennámmal a dolgon végig *ballagtam*.“ Oly időszakra kell hát tennünk, mely mind a leirt kaland mind a kiadás évétől távolacska esik: legalkalmasabban 1653—59 közé. S imé talál: egyfelől az, hogy Zrínyi és Liszti megjelent munkáinak (1651, 1653) hatása buzdította a megkezdésre; másfelől az, hogy „sok értetlen csöcsömők“ zajgása közt folytatta és végezte be költeményét. Mert épen 53-tól 59-ig szaporodhattak leginkább az „értetlen csöcsömők.“

Ha Zrínyi példája ösztönözte a „Murányi Vénus“ szerzőjét költői művek irására: fájdalom! az alkotásban, s mind abban a mi fő, sokkal inkább Liszti krónikás modorát követte. Zrínyi alkotó nagy erejével, Gyöngyösi nyelv- és rhythmusbeli bájával, megteremhetett volna a magyar eposz, már két századdal ezelőtt, a minek, Gyöngyösi behizelgő és népszerű külsőségei mellett, kiszámíthatlan eredményei lehettek volna az elbeszélő költészet fejlemére a mult század folytán s a *belforma* iránti érzék gyarapítására. Mert nem kell hinni, hogy az oly magas költői tulajdonok iránt is, minő az alkotás *egysége*, formabeli *telje* és *kerekded volta*, csak nehány művészi léleknek volna fogékonysága: benne van ez az emberi természet alapjában, mint a köznép meséi, mondái, balladái bizonyítják. S ha Gyöngyösi, épannyi erővel, bájjal, könnyüséggel és magyar izzel a külső előadásban, a benső alkotás nagyobb tökélyét, a mese és cselekvény fejlődetes kerekségét, a jellemek határozottabb és egyéniebb rajzát párositja: nem tudom elhinni, hogy ez által művei kevesbbé lettek volna népszerüek. A mint hogy Zrínyi kapósságának sem e tulajdonok voltak ártalmára; hanem a többnyire zord, rhythmustalan külső, s a nyelv szabados összeforgatása, mely sok helyütt egész a magyartalanságig ment.

Gyöngyösi a compositióban nem vitte

* Dugonicsnál a mű első kiadásának éve 1674. Ezt Toldy sikeresen lerontja az által, hogy akkor már se Veselényi se Szécsi Mária nem élt, s igy művét Gyöngyösi nekik nem ajánlhatta. De nem történhetett-e, hogy művét, az ajánlással, megküldötte rég az előtt kéziratban nekiek; s most (1674) a kéziratot, ajánló levelestül, csak kinyomatta? Toldy sem hivatkozik az *eredeti* kiadásra.

tovább az események némi csoportosításánál (Gruppierung). Hogy nyersen és pusztán a történt dolgokat adta volna, mint Tinódi, történeti rendben: nem lehet mondani. Volt neki bizonyos terve az összeállításban. Csakhogy ez még távol esik a költőileg kerek s egységes munka tervétől. Munkáinak egyes részei egy-egy ily esemény csoportot képeznek. Igy a „Murányi Vénusban“ az I. rész a körül csoportoz, miként gyúlad Veselényi szerelemre a még nem látott Szécsi Mária iránt. A II. rész e szerelmet kölcsönösen teljességre érleli. A III. rész az eredményt adja elé: Murány várnak Veselényi kezére játszását. „Keményben“ az I. könyv a hős (Kemény János) szerelmét Lónyai Annával, az eljegyzésig; a II. könyv tatár fogságát, melyből leginkább jegyese áldozatkészsége által szabadúl ki; a III. könyv egyéb viselt dolgait, fejedelemségét, halálát a csatatéren.

Költői érdeket az alkotásnak nemcsak az elbeszéléstől idegen, mythologiai vagy történeti episodok úgy a hogy beillesztése, hanem (péld. Murányban) az által is igyekezett adni, hogy hőse kedveért mozgásba teszi az Olymp isteneit. Hősei és a velök viszonyban levő személyek szájába *beszédeket* ad, közöttük *levelezést* költ; melyek ugyan mind Gyöngyösiéi, s az érzelmeket, indulatokat nem tudják egyéníteni, se drámailag fokozni: de átalánosságban olykor jól festik. Jellemalakjai csak külsőségekben különböznek egymástól, de bensőleg ugyanazok; például a szerelmes Veselényinek szakasztott mássa a szerelmes Kemény. Azaz mindkettőben Gyöngyösi előhordja, a mi szépet tud mondani a szerelemről, s olykor, azok nevében, bizonyos *lyrai* hangulatba játszsza magát, mely nincs hév, áradat, bensőség nélkül és könnyen ragadja magával az olvasót. E lyrai ömlés az leginkább, (bár sokszor helyén kivül használva, tulságig vive, avagy oda nem illő dissonantiákkal zavarva) a mi Gyöngyösit, kortársai szemében, költővé s kedvenczczé tette; nem, mint sokan tartják, pusztán külső leirásai, mythologiából vett képei s idézetei, meg a nyelvnek, verselésnek bája s magyaros zamatja. S meg kell vallanunk, Gyöngyösi, bár mily gyönge mint elbeszélő: ebben az egyben, t. i. *alanyi* hév ömlésben — ma is valódi költő. Egyes emotióit bátran tehetni Balassa Bálint egy-egy darabja mellé, sőt az újabb nyelv, nagyobb előadási ügyesség által föléjök is. Gyöngyösi nem volt a gépi technika embere (hiszen a *föd*olgokban nem is értett hozzá) sem a száraz tudományé: ő lelkesedik irása közben; színt, életet ád a szónak, szárnyat fűz a gondolatnak és sokszor repül jóval magasabban a közönségesnél, noha, tapasztalás után, mindig féltenünk kell a lepottyanástól.

E melegség, könnyen hangolhatóság, teszi lényegét Gyöngyösi költészetének, s ez fejti meg úgy erényeit mint hibáit. Szeme, a hevülés jobb óráiban, ragyog s megélesül a természet jelenségei iránt, szavai képekké válnak, ajakán árad a rhythmus, nyelve uj fordulatokkal, szokatlan de mégis jó-magyar kifejezésekkel terhesül meg, s az esetleg tollába ötlött tárgyon egy nadály szivósságával csügg s addig ott nem hagyja, míg minden oldalról ki nem facsarta, mint a czitromot. Ezek, művészi rendező elme kormánya alatt, jó tulajdonok: de Gyöngyösinél ép e kormány hiányzott leginkább.

Mondám: az esetleg tollába ötlött tárgyon. Mert Gyöngyösi alkotásának egyik idomtalan kinövése épen abban áll, hogy egy-egy tárgyat, egy-egy képet vagy gondolatot, mely elbeszélése folyamán esetleg előbukkan, megragad, és mintha iskolában feladott thema volna, ir róla, bőven, a mennyit tud; már a mikép a tárgy s egyéni hangulata hozza magával: vagy puszta elmélkedést, vagy színezett descriptiót, vagy más oly költeményt, mely mintegy különálló, az egészhez alig kapcsolt rész, akasztja meg az elbeszélést. S ilyenkor többnyire *kitesz magáért*, belehevül a magának feladott themába, s nem tágit, mig ki nem fárasztja magát is, az olvasót is. Époszait ily themák csoportjára lehetne elosztani. Például a „Murány“-ban, (apróbb kitéréseket mellőzve) mindjárt elől 1) Kivántatik a *hir* leirása. 2) Szózat a *pártoskodás* ellen. 3) A *szerelem* leirása, példákkal. 4) Irassék le

'upido lakása. stb. „Kemény"-ben: 1) Kiántatik *höslevél* (heroida): „Lónyai Anna ;velet ir tatárfogságban sinlő jegyesének Kemény Jánosnak." 2) Irassék *echós* vers: A buslakodó Keményt vigasztalja a Visz-ang" — stb. Elmélkedések, leirások és ;bb efféle, minden nagyobb elbeszélő köl-eményben fordúlnak elő, de sehol oly yakran, s annyira csupán *magukért*, csu-án *ad vocem!* illesztve be, mint Gyön-yösinél.

Ez előszeretete ily themák, ily kitérések iránt annyira uralkodik Gyöngyösin, ogy képes érette a fölvett hangulatot negszakítani. Csak egy példát hozok erre. Midőn Veselényi, kevesed magával, éjjel e akar lopódzni az ellenséges Murányba, gyik hadnagya út közben le akarja be-zélni a nyaktörő vállalatról. Veselényi ,mord tekintettel" „dorgálja" a gyávát, le egyszersmind alkalmat vesz, ily hangu-atban, elmesélni neki a Páris itéletét, elei-ől végig, hogy megbizonyítsa: kitartás kell a szerelemhez.

Ily modor aztán könnyüvé, de egy-szersmind léhává teszi nála a *jellemzést*. Ő nem gondolja át jellemeit, eleitől fogva végig, s nem látszik törődni azzal, hogy cselekvéseikben következetesek maradnak-e vagy sem. Ő a történteket adja egymás után, csak arra ügyel, hogy minden beálló fordulatnál az olvasót előkészítse a változásra, vagy hőse ilyen vagy amolyan viseletét reflexiókkal, példákkal stb. igazolja. Itt aztán bezzeg hasznát veszi amaz ügyességnek: thema-szerű feladványaira bőven, a tárgy minden oldalát ürgetve-forgatva, megfelelni. Például: ha Kemény János nem mer szembe szállni az ellenség túlerejével s annálfogva húzza halasztja az ütközetet: költőnk előáll és elmélkedik arról, mily szükséges hadvezérben az óvatosság; ha ellenben vakon neki megy a bizonyos veszélynek: akkor a hősi bátorságról, a hazáérti önfeláldozásról, az élet megvetéséről tart magasztaló beszédet. Igy hősei soha nem jöhetnek oly következetlen helyzetbe, hogy Gyöngyösinek bő készlete ne volna mentségükre vagy tettök magasztalására, miután ritka oly vétség, melyet bizonyos szempontból mint erényt ne lehetne magasztalni. Hogy ily módon a valódi jellemzés porba esik: mondanom sem kell.

Alkotás, jellemrajz dolgában nem sok tehát az, a mi dicséretest mondhatnánk Gyöngyösiről, kivált oly előpélda után, mint a Szigeti Veszedelem. Nem is érne e czélra semmit, elmondani kivonatban két fő műve: a „Murány" és „Kemény János" meséjét, mert ezekben, mint fönebb előadám, legfeljebb némi csoportítása van az (igaz vagy költött) eseményeknek, s nem sajátképeni compositio. De itt-ott a jellemzés mutat egy-egy vonást fel, mi előttem azt bizonyítja, hogy Gyöngyösi, ha ide fordítá vala figyelmét, ha a jellemrajzolást tanulmány tárgyává teszi, ha nagyobb gonddal dolgozik e tekintetben: szerencsésen tudott volna jellemezni. Hogy példákat említsek, Veselényi gyöngéd udvariasságát hozom fel, midőn kedvesét palástjára ülteti le, mert a „sűrű köd hullatván harmatot, megnedvesítette a szép pázsit hantot" — és oly igazi, oly a helyzetből fakadó szavakkal mondja neki:

> Boldog az az óra, melyben láthattalak!
> Sok óhajtásomra ide várhattalak,
> Ismeretlen szolgád kézen foghattalak,
> Özvegy palástomon megszállíthattalak!

mely vonással szépen egyezik később ama lovagiasság, a mint a vár titkos elfoglalása által meglepett és megijedt Évát, Mária testvérét, bátorítja és vigasztalja, úgy hogy e két vonással tökéletesen elénk állítja Veselényit, mint lovagias férfiut. Az a kár, hogy efféle vonások gyéren, s mintegy a költő öntudatán kivül fordulnak elő, s tán egy részt anecdota-szerűek, mint az a másik, melyet Gyöngyösi minden scrupulus nélkül elmond, nem gondolva vele, hogyan illik „Vénusa" bájaihoz s micsoda nem szép képzeteket költ fel általa: tudnillik, hogy Murányban *vérhas* uralkodván, Mária e betegségben szenvedőnek tetteti magát s orvosszereket kér Évától, hogy elámítsa szerelmi kinjának valódi oka iránt.

Gyöngyösi nem irta e munkáit *hőskölteményi* praetensióval. Noha a Murány kezdete, az istenek tanácsa, a Veselényi szerelmét fölgerjesztő s czélravezető hatal-

mak ez állításomat megczáfolni látszanak; noha Keményben sok a harczias részlet, a hadak leirása és ütközetek rajza: még is azt mondom, hogy a költő előtt nem lebegett egy Virgil-féle epopoeia, hanem legfölebb ovidiusi elbeszélés. Zrínyi a *fönségre* irányzott művével; Gyöngyösi csak a *kellemre*. Már választott tárgya: mindig és mindenütt a *szerelem*: eléggé bizonyítja állításomat. Gyöngyösi a szerelem költője. Murányban ez a mozgató hatalom; Kemény Jánosban ez foglal el legnagyobb részt. Amaz ó-kori regény, a *Chariklia*, melyet Gyöngyösi már agg korában nem röstelt átdolgozni, ezen fordul le; tanköltemény, a *Cupido*, szerelmi csáb gyógyszere akar lenni, de maga is oly csábos gyógyszer, hogy a költő jónak látta művét kéziratban megtisztogatni utólag. Ha a „Daedalus temploma" övé, ebben Ariadne, de kivált Pasiphaë szerelme túlságosan is mellettem bizonyít: úgyhogy méltó vezekléssel fordítja a költő a „Rózsakoszorúban" földi szerelmeit amaz égire, a szűz anyához s keresztén függő istenséghez. — Ne keressünk hát Gyöngyösi műveiben egy oly magasb világeszmét, a minő Sziget Ostromának alapul van vetve; az ő elbeszélései nem léledzenek oly magasra.

Toldy a magyar *verses regény* kezdőjét (vagy folytatóját) látja benne. Méltán, ha választott tárgyait, ha a mozgató alapeszmét tekintjük, mely nem más, mint a *szerelem*. De kevéssé érdemlik a *regény* nevet, ha a compositiót nézzük, mely nem tud kikerekedni, s a jellemzést mely nagyon hiányos. Az utóbbi nem is volt erős oldala a régi regényeknek; de a szerkezet némi szövevénye — bonyolodás, kifejlés — mindig megvolt, mióta regényes műveket irnak: a régi görögök ily nemű kisérleteiben ugy, valamint a középkoriakban, melyek XVI-ik századbeli magyar átdolgozásait költőnk ismerte. Ezeket akarta-e utánozni? Nem hiszem: mert akkor nem választ oly tárgyakat, oly események leirását, hol a szabad költés annyira meg van szorítva, mint akár a Vénusban, akár Keményben. Mindenik egykorú esemény: tudja, hallja, beszéli minden ember, a költő nem ferdíthet semmit, szemtanúk czáfolnák meg. Igy is van dolga a hitetlenekkel: „Az olvasóhoz" (Keménye elé készült előszavában) váltig mentegeti vagy igazolja magát költeményes dolgok belé vegyítése miatt. „A poésist *is* követtem — ugymond — ezen verses historiácskámnak (Kemény) dispositiójában, azért szaporítottam azt holmi régi fabulás dolgoknak, hasonlatosságoknak, és más efféle leleményes toldalékoknak közbevetésével, a kik nélkül a *historia* és abban levő dolgok *valósága* végben mehetett volna ugyan; mindazáltal azoknak nagyobb ékességére és kedvesebb voltára nézve inkább tetszett azt az említett dolgokkal *megszínlenem*, mint azok nélkül. *Tinódi Sebestyén módjára* csupán csak a dolog *valóságát* fejeztem ki a versek együgyűségével."

Higyük el, Gyöngyösi szavára, hogy ő nem akart egyebet irni, a dolgok *valóságát* tekintve, mint *históriát*, de azt kellően *megszinleni* fabulákkal, s ebben térni el Tinóditól. Nem hiába hivatkozik (s épen nem gúnyosan hivatkozik) ez elődjére, ki, ugy látszik, még az ő korában is elég népszerű volt arra, hogy Gyöngyösi egy részben követőjének vallja magát. És követte nemcsak abban, hogy a dolgok „valóságát" a „versek együgyűségével" (az az költői átalakitás nélkül) fejezte ki, hanem abban is, mi egyik fő oka volt Tinódi kellendőségének, hogy magával *egykoru* eseményeket ragadott meg, olyat, a mi úgy szólva napi tárgy volt, mely frisen él vala még az emlékezetben, s mely a korbelieket leginkább érdekelte. Ilyen volt a murányi kaland; ilyenek az erdélyi hős viszontagságai. Nem annyira *regény* tehát, a mit költőnk ir, mint *novella* (uj esemény) a szónak első, eredeti értelmében.

Tinódi modora felfrisítve, „megszínelve," — a régi s az uj, — a hagyományos alap és az egyéni szabad működés: ime másik titka Gyöngyösi népszerüségének. Zrínyi, ugy szólva, szakít a multtal, a magyar költészet multjával; a verses históriáktól egy hatalmas ugrással az epopoeia csúcsára szökik, a rhythmus megszokott kellemét a gondolat merész fönsége váltja

l, mely körül a századokon át bizonyos öltői formába verődött nyelv töredékei gy hevern k, mint titáni kézzel összeányt szikl darabok. Gyöngyösi magába zedi a hagyományt, vérévé teszi, áthasoitja; az egykorú olvasó feltalálja benne indazt, a mi elődeiben tetszik, és még vamit, mely a költő egyéni sajátja; régit és jat: a hűséget ahhoz, a szabadságot eben. Külön *népiesről* még szó sincs: a mi emzeti, az népi is; ez elemet költőnk ugy lvasztja magába, hogy sehol meg nem látzik a forradás; még a hol *tudós* költőnek ondaná is valaki, hol klasszikai tudomáyát tálalja föl: ott is érezzük amaz elem iktetését.

Zrínyi megelőzte korát, de nem haott rá; Gyöngyösi *megtalálta* a magáét, és *lőbbvitte*.

Miben? . . .

Könnyü ezt kérdeni, *most*, mikor ránk ézve mindakettő, Zrínyi és Gyöngyösi, vult régiség, azon különbséggel, hogy a ni ez utóbbinak erős oldala volt, az már ég beolvadt nyelvbe és irodalomba, többé nem tekintjük mint az *övét*, hanem mint közös mindnyájunk sajátját; mig az első még egyre ott áll zordon fenségében; arra nézve, mi benne jeles, nagyszerű, nem követve, meg nem haladva, utól nem érve senkitől. Gyöngyösi jó tulajdonit megette az idő, hanem gyarapodott is belőlök; ez volt sorsa. Mivelő szellem volt, tovább egy századnál, épen a kor embere, szükséges láncszem a fejlődésben. Ne sajnáljuk tőle népszerűségét.

Ama kérdésre annál bajosabb megfelelni, mert röviden nem, csak nagy részletességgel lehetne, a mi e vázlatnak messzi meghaladná határait. Mindazáltal teszünk egy kisérletet, röviddé vonni össze észleleteink eredményét Gyöngyösiről.

Föntebb kijelöltük a szempontot, melyből tekintve Gyöngyösi ma is — költő. Ez ama hév áradat, maga az iró kedélyében, melyet ép ezért *alanyinak* neveztünk. Most kiegészitem: Gyöngyösi *alapjában lyrai költő* volt. Ezt tudtomra még nem mondotta ki senki: de aligha nem érezte akárhány olvasója. Benne az eposzi tulajdonok sokkal alantabbi rendűek, hogysem őt kiválóan epicusnak ismerhetnők. Alkotni, jellemzeni nem tud, csupán a leirásokra van éles szeme.

Ellenben lyrai oldalát tárgyának mindig megragadja, objectiv csak annyiban, hogy mást beszéltet. Ilyenkor igazi elemében látjuk: legszebb helyei ezek. Dallá olvad az elbeszélés, a párbeszéd hősei ajkán. Maga is érzi, sőt egyhelyt kimondja ezt. Mikor Veselényi szemben van Máriával, a helyett, hogy a szerelem tördelt szavait adná szájába költőnk, s tárgyilag beszéltetné őket, igy ir:

Le se veszi szemét szép ábrázatjáról
Mint a saskeselyű mikor naphoz járul.
Örömest rózsákat szedne orczájárul,
Nem lehet. *Énekét* igy kezdi szájárul:

Szivem rejtekének tündöklő csillaga!
Helena szépségü kedvemnek világa!
Felderült napomnak nálad van világa!
S uj fénynyel tündöklő est-világossága!

Hattyúi termeted mert, szivem, igen szép,
Vagy is vidám, deli, egész testedben ép,
Nyelved fris, eszed nagy, orczád is kedves kép,
Magad kelletése szemeket fogó lép.

Ha rózsám szépségét kezdeném számlálni
A mi benne tetsző, azt mind feltalálni,
A ki azt meghallja, tudom meg fog állni,
Vagy, hogy többet halljon, nálam is fog hálni.

Méltán mondja, hogy *ének;* mert ez nem beszéd, hanem dal. És igy dalolnak Gyöngyösi személyei, szóval és irásban; igy ő maga, mihelyt fölmelegül. Természetes aztán, hogy e lyrai lendülésben kevesebb a tárgyilag jellemző, mint az általános emberi. A szerelmes beszéd olyanná válik, melyet *minden* szerelmes elmondhat: ez épen lyrai jellem. (V. ö. Veselényi levelezését, beszélgetéseit Máriával, Keményét Annával, az echóval; Anna heroidját stb.)

Gyöngyösi e szerint, a megénekelt tények ujdonsága, kalandossága, történeti hűsége által gerjesztett érdeken kivül, úgy hatott korára, mint lyrai költő. Az általános érzelemnek adott alanyi kifejezést, oly melegen, mint előtte kevés, oly hangzatos formákban, mint előtte senki. Midőn tulajdonkép az irodalomban lyrai költés alig, — mondhatni nem is volt: ő elbeszélés ál-

arczában a lyra hiányát pótolta. Tovább egy századnál — másfelet is mondhatnánk — majdnem egyedül ő volt az, kinek műveiben szépanyáink s déd-ükeink az általános emberinek lyrai kifejezését feltalálták. Nem csoda, ha népszerű volt.

E sark-tulajdonához járul, mint szintén elmondám, éles szeme a leirásokban. E kettő: lyraiság és descriptióra nagy hajlam s tehetség, nem zárja ki egymást. Hiszen Byron ép ezekben bámultatik. Gyöngyösi leirásaiból, noha az idézet már is sokra megy, nem állhatjuk meg, hogy fel ne hozzuk a kovácsok descriptióját, kik a tatár fogságban Keményt megvasalják. Már a régiek csudálták e helyet, s Dugonics, Gyöngyösinek utolsó kiadója (1796), nem győzi magasztalni. Ime az elevenebb rész:

Hatan állnak elő kovácsok számából.

Vaspor szenyje ülte hízott pofájokat,
Szenek pozdorjája füstölte nyakokat,
Sok szikra csipdeste feltürött karokat,
Egy-egy pöröly tölté befogott markokat.

Ritkult a szakállok csapdosó tüzekkel,
Éktelen homlokjok pörzsöllött szemekkel,
Orczájok varasult gyakor égésekkel;
Merő félördögök kormos személyekkel.

. . . . . .

Felgerjedvén a tűz, a szikrák ropognak,
Hevül a vas, arról a rozsdák pattognak,
Az erős kovácsok mellette forognak . . . .

. . . . . .

A fúvó' gégéje körül szit ez tüzet,
Pemete-botjával az hint reá vizet,
A verő pörölyhöz készit némely kezet,
Fogó szájától falt vasat némely vezet.

Hajnalszint mutat már a vas setétsége . . . .

. . . . . .

A repülő szikrák dongnak a műhelyben

Hunyt a nap; setéte van az éjtszakának,
Fényes tüze látszik akármely szikránák.

. . . . . .

Üstökös csillagot minden ütés csinál,
Sok ugrosó szikra szökdécsel a kohnál;
Tüzes lidérczekre éjen ha ki tanál:
Itt minden fuvallás több szikrát ád annál.

mikor aztán az öt darabból álló vas kész:

Suhog rajtok a viz, melylyel megöntötték,
Vége van a münek, a pörölyt letették,
Izzadt homlokjokat, nyakokat törlötték.

Messze vinne példákkal mutatni meg Gyöngyösi érdemeit a költői szólam, nyelv, a rhythmus és rím emelése körül. Mindezekben ő hatalmas ujító — de a réginek, a megszokottnak alapján. Dictiója képes, feltörekvő, közönséges dolgokat szépítve mondó, annyira, hogy néhol abba a hibába esik, melyet a *preciöz* szó jelöl; — mindamellett magyaros, egy-egy közmondás, népi fordulat visszásság nélkül olvad belé. Ime vagy két sor dictióját izleltetni. A jegygyűrűnek: „küzködnek kövei az égi tüzekkel, Dúlják azokat is ragyogó fényekkel.“ „A nap sugáritól sebesült a felhő.“ Anna arcza mikor elpirul: „Olyan mint a gyenge papirosnak teste, Kinn innét is látni, ha ki mit túl feste.“ „Hamar-sarkú szerencse.“ — „Ezek is (Kemény és Anna) kedveknek elszakadt lánczszemét még összeköthetik.“ — A tatár khámnak: „Meghízott a *szive* kövér prédájával.“ Midőn Anna sir: „Eső̈ző szemével orczáját hintette.“ — „Egeket ostromló szives ohajtás.“ — „Tulajdon vérének borúl biborába“ (az öngyilkos). „Barátság nem tudó komor szegénység.“ „Tapsoló sziv“ (örvendő). „Tolla vitorláját a szél hajtogatja“ (süvegnek). „Kik a napot híjják fényekkel csatára“ (boglárok). „Déllel játszó nap ragyogványi“ (délibáb). „Tapsol a reménység örömmel szivekben.“ „Dongnak bogarai a vad Boreásnak.“ stb. stb. — Az efféle, Zrínyin kivül, szokatlan volt az akkori költészetben. Ép ily merész Gyöngyösi a mondatrészek összeforgatásában is, de Zrínyinél annyival szerencsésebb, hogy inversiói nem tetszenek magyartalannak. Volt már előtte is a költői szóforgatásnak bizonyos hagyományos útja; Gyöngyösi ez úton haladott tovább, mig Zrínyi egész önkénynyel forgatta össze a mondat részeit: (pl. „*Földre* megtompitván *esék* maga vasát“ t. i. a dárda, Zrínyinél.) Maga ugyan erre költőnk gyenge okot mond egyik előbeszédében. „Énnekem is esett ugy *construálnom* némely szókat, hogy a közönséges magyar beszédnek *jó rendi ellen* vagyon.“ És tette ezt, mint ugyanott mondja: „a versek *cadentiája* kedvéért.“ De hogy ez csak olvasói felfogásához mért mentség akar lenni; hogy tudta, érezte, mire való versekben

ily eltérés a közönséges stilustól, kitet-
k alább, midőn oda veti, hogy az ilyenek:
verseket ékesiteni szokták inkább, hogy
nmint valami disztelenségére szolgál-
nak."

Nyelvre nézve felölelte az egész ak-
ri magyar nyelvet, tájszavaival s mind
val együtt, mi a régi nyelvből tudomásá-
volt. E részben a nyelvtanuló, a költő,
ég most is járhat hozzá iskolába. Szókö-
ben, hajlitásban még újitott is, önkényi-
, mint maga bevallja. Efféléket: „vágyni
lamit"— (valamire h.) „guzs*lya*" (guzsa-
a) „ostrom*ja*" (ostromolja) önkényesen
inált. Oly szók, melyeket e század elején
itottaknak mondtak volna, ő nála gyako-
ak, mint: *remény (-ség* nélkül), *hon* (itthon
lyett is), *lak, dal* stb. Ez utóbbit még Er-
lyi is új szónak tartotta, a magyar népköl-
szetről irtában. — De az *ikes* igék iránti
zék már hanyatlik Gyöngyösinél.

Végre a rhythmus eleven érzéke egy
kori költőben sincs annyira kifejlődve,
int őnála. Az úgynevezett sándorvers, leg-
magyarabb formában nála mutatkozik. Sa-
játsága ennek, hogy rendszerint a közepén
s végén van egy-egy nehéz ütem (tactus),
a többiek, nem ugyan rendes mértékkel, de
könnyen lebegnek. Gyöngyösinél már a
gondolat e rhythmus szerint képződik: a
kettő egy test, egy lélek elválhatlanul. A
rím *kéttagúságát* ő állandósitotta meg, s
gyakran talál szép rímeket; noha többnyi-
re a képző és ragszócskák ismétlésével is
beéri.

Gyöngyösi hatása irodalmunkra oly
nagy, oly tartós vala, hogy még a mult
század végén is költők egész iskolája (élén
Dugonics) állt elő, mely őt vallá mesteréül.
Nem akarom ez iskola izléstelenségeit ma-
gasztalni: epicai formákban meg nem halad-
ták, egyébben utól nem érték Gyöngyösit.
De valahányszor a magyar költészet és
nyelv oda jut, hogy idegen befolyástól lesz
szükség menekülnie: mindannyiszor nye-
reséggel fordulhat vissza a néphez, s iroda-
lomban *Gyöngyösihez.*

M. P.

U T O N.

Márczius 29. 1863.

Kocsis, szólj, élsz-e? nem látom kocsid;
Ha élek-e én? biztos nem vagyok.
Adj egy palástot, jó öreg, ha van,
Vagy kézszorítást, máskép megfagyok.
Mily fergeteg! tavaszszal jég terem:
De jó hogy nem vagyunk a tengeren!

Süvölt a szél, mint egy Leviathan;
Szegedre fut Halasról a homok;
Ily porszemekből támad, lásd, a hegy;
Alföldön is vannak pyramisok.
Ezt a szelet külföldről ismerem:
De jó hogy nem vagyunk a tengeren!

Eszembe jut mind a mit birt szivem;
És birt sokat! fáj emlékezni rá.
Egymás után, mint e futó katang,
Ugy szóródtak szét — tudja ég! — hová?
Ily nap hagyott el egykor kedvesem:
De jó hogy nem vagyunk a tengeren!

Enyém volt a világ! enyém a szív;
Enyém a lant; enyém a szép tavasz;
Mi van ma ebből? szent gyász — mit nevel
Az, hogy nem egyeseknek gyásza az!
Fátyolt reá! — mert látni nem merem:
De jó hogy nem vagyunk a tengeren!

Oh mily hideg van! tél van, ujra tél!
Ki gyujt egemre még egyszer napot?
Emlékezet! gyujts lelkemben tüzet:
Oh mily jó volna most ott lenni, ott?!
Magam vagyok . . . gondolni sem merem:
De jó hogy nem vagyunk a tengeren!

Zúgj fergeteg! nem köt le már a föld.
Szabad vagyok! mit féltenék? de mit!
Mosolygom én a künn zúgó vihart:
Ez a vihar a mely itt tombol, itt! —
Oh mily hatalmas vész ez, istenem! —
Miért nem vagyunk most — most a tengeren?!

HIADOR.

A KÖLTŐNŐ.

— Eredeti beszély. —

V.

Igen!... Gaspara szivet nyert énekével, a legszebb, leggazdagabb nobili szivét — Collaltino grófét ...

A Veniero által rendezett zeneestély óta a két sziv egészen összeforrt. A gróf naponkint meglátogatta Gasparát, s a két költői sziv a zene és költészet égi zászlaival lőn egymáshoz fűzve.

Gaspara a szerelem aranynapjait élvezé. Költői lelke feltalálta valódi tárgyát; nem a képzelem lázas álmai szerepeltek többé dalaiban, hanem égő — szive ...

De e szerelem fölé nem sokára felhők tornyosultak. Semmi sem oly futékony, mint a szerelem diadala. Itt egy örömórát évek szenvedésével vásárolunk meg, s a gyönyör serlegében, mit epedő ajkunkhoz emelünk, már benne van a méreg is, mely feldúlja legszebb boldogságunkat.

Collaltino elhagyandó vala Velenczét.

Az olasz fiatalságnak az volt megbocsáthatlan vétke a középkorban, hogy idegen fejedelmek szolgálatába léptek, s fájdalom, a legtöbb esetben saját — hazájuk ellen! Itália folytonosan Eris almáját képezvén Europa fejedelmei közt, mindegyik uralkodó törekedett gazdag igéretek és kitüntetések reményével udvarába kecsegtetni a leggazdagabb és leghatalmasabb olasz családok gyermekeit, hogy pártot képezzenek, melynek segitségével megalapithassák Itália fölötti uralmukat. A fiatalság hallgatott a syrén csábitásra; az udvar fénye, a kitüntetések hiu dicsősége s a lovagiasság álfogalma következtében rendesen felajánlották kardjukat s közreműködtek hazájuk szabadságának megsemmisitésében, ontva polgártársaik vérét, átkot és szennyet vonva nevökre, megbecstelenítve emlékezetöket ...

Collaltino gróf II. Henrik franczia király szolgálatába állott. A fiatal, lovagias király nőül vevén a hires Medici Katalint, az olasz családok legkitünőbb gyermekei közül képezett maga körül testőrsereget, igy erősítvén tervét, melyet már házassága által is előmozditott: urrá lenni Itália fölött.

Gaspara jól ismerte a gróf állását. Költői és honleányi szive vérzett a gondolatra, hogy eszménye idegen érdekek mellett küzd, de szerelme kimenté őt... Ő tudta, hogy nem sokára válniok kell; de e fájdalmat a jelen boldogságával törekedett megédesiteni.

II. Henrik háborúba keveredett Milanoért, s Collaltino parancsot kapott visszatérni a testőrségbe.

A gróf nem akarta e hirrel feldúlni Gaspara lelkét, azért alkalmat keresett, mely e tudósitás vérző fulánkját letörje.

Egy alkonyatkor a Marktéren sétálgatának. A tér tele volt kéjelgőkkel, dal és zene, sohaj és kaczaj tölté be a léget, ama csodás hangvegyületet képezve, melynek bűvös befolyását csak e világhirű téren érezhetjük.

A szerelmes pár körülment nehányszor az arcadok ivei alatt; de a zaj és tolongás nyomasztólag hatott rájok, s a Rivára mentek, hogy ne zavarja őket a külélet s egyedül saját szivöknek élhessenek...

A nap épen alkonyodóban vala. A bucsúsugarak végigsuhantak a lagunák rengő tükrén, bearanyozva a doge-palotát, e fenséges emlékét az állam dicsőségének, a templomok fekete tornyait, a mór paloták ékitményeit, s annyi emlékét e csodavárosnak!..

Collaltino megállapodott a doge-palota előtt, s hosszu, gondolkozó tekintettel bámulta meg a fenséges épületet: mig Gaspara ösztönszerüleg fordità hátra fejét, s szemeit a lagunák rózsatükrén legelteté, melyen vidám halászok csónakai rengének, mig tiszta, érczhangu dalaikkal betölték a nyugodt, alkonyi léget.

— Nem érzesz te is valami hősies eszmét fölébredni lelkedben, Gaspara, ha e fenséges épület előtt állasz? kezdé a gróf komoly, ihletett hangon. — Én nem néz-

tek e dicső épületre a nélkül, hogy lelmet a legmagasztosabb dicsvágy meg ne állja, s lelkesülést ne érezzek azon ősök romdokain haladni, kik ily emléket emelk a dicsőségnek . . . Én azt hiszem: a ilgynek meg kell bocsátani ha kedvese ragadja magát a szerelem bűvös karjai özül, egy kővel járulandó az emlékhez, ely a nemzeti dicsőség talapzatát képezi.

Gaspara szomorún süté le szemét. Szivét lsejtelem szorítá össze e beszédre. Ő tud, hogy a szerelemnek legnagyobb ellenge a — dicsvágy, s a gróf dicsőségről eszélt . . .

— Függeszd szemedet e csodaépitényre, Gaspara; folytatá a gróf ünnepes hangon — s kérdezd meg szivedet: egbocsát-e nekem, ha őseim nyomdokai lépve, dicsfénynyel akarom körülvenni nevet, melyet öröklék, s megszépiteni az letet, mely neked leend szentelve?..

A költőnő a roppant épitményre emel szemét, de ő nem látta annak fényét, dicsőségét. Az ő szemeit könyek tölték be, gy gyászos sejtelem, az — elválás szomoú könyei, melyekben csak keserv vala, e semmi enyhület, semmi vigasz . . . Ő sak a lagunákra gondolt, melyek fényen csillogtak mögötte, a szerelmi dalra, nely fülében csengett, a nyugodt, csendes ázias életre, mely a szerelmes nő üdvét képezi, . . . s a gróf a harczok szomorú dicsőségére figyelmezteti őt, föl akarván ébreszteni benne a dicsvágyat, melytől a szerelem visszaborzad, . . . rábeszélni a könyü elválásra, melynek puszta gondolata szétzúzta szivét.

— Nekem nincs gyáva szivem, mely képtelenné tenne nagyszerü áldozatot hozni a hazai dicsőségnek; felelé Gaspara remegő, fátyolos hangon. — Kevés ideje mult még, hogy e palota előtt a leghősiesebb bátorság lángja önté el keblemet, midőn Velencze fiatalsága fegyverre kelt, viszszatorlandó a sérelmeket, mikkel Európa Sz. Márk zászlaját illette. „Menjetek, menjetek; — mondám a testvérnek, a jegyesnek — védelmezzétek őseink sírjait, hazátok szent földjét, nevünk becsületét.“ És ha szivem ellentmondott volna, elfojtom vala, . . . ha nyögött volna, engedem vala nyögni, mig vagy elvérzik, vagy elnémul. . . — De mért beszélsz te dicsőségről és harczi babérról? . . Hol foly az ütközet, melybe menni szándékozol? kiért és miért foly a megsirathatlan honfivér? . . Hisz Velencze békében van; oltárainkon magasan lobog a családi nyugalom lángja; polgártársaid vagyona sértetlen, hazád szabad! . . — Tehát idegenek zsarnok terveit és féktelen nagyravágyását akarod kardoddal és véreddel előmozditani?.. eszközül szolgálni fejedelmeknek, kik századok óta zsarolják Olaszországot s lábbal tapossák a nemzet legszentebb jogait? . . Ily czélból vonni ki hüvelyéből a kardot — gyalázat és szégyen, nem — dicsőség! . . S mit igér neked II. Henrik? . . Egy kegyes mosolyt, szabad bejárást udvarába, vagy egy érdemjelet, melyet kérkedve fogsz kebleden hordani, hogy ismerjenek meg polgártársaid, ki és mi voltál! . . Ez tehát a díj, melyért áruba bocsájtod lelked jobb részét? ez a csere egy szerető hölgy könyeiért, kit távozásoddal boldogtalanná tettél? . . — Nézz inkább ide! E laguna az én világom. Fölötte és alatta a derült, tiszta ég, s e két ég között a szerelem dala s az estharang imaszava. A te lelked a harczok pompáján s a királyi udvar vakitó fényén lebeg: az enyim a béke nyugalmában s a vizek kristály tükrében . . . Neked megengedte a sors, hogy mindezt gond nélkül élvezhesd: mért keresed tehát a nehézségeket és veszélyt? . .

— Én férfiu vagyok Gaspara; ellenveté a gróf büszkén.

— Tudom. Nem tanácslok neked lágy és hozzád méltatlan életet; soha sem leszek hirednek ellensége; de miután lelked annyira emelkedett, mint a mennyire erősek karjaid: fordítsd mind a kettőt saját hazád boldogitására, s a helyett hogy idegen fejedelmek szeszélyes kegyében keresnéd a dicsőséget, halhatatlanitsd tenmagadat, tedd dicsővé tennen nevedet! . . Engedj, engedj, kérlek, a polgári ész bölcseletének, s hagyd el a hadi pályát, mely csak zsarnokságra nyit utat, mig milliók fölé gyászt borit, és átkot idéz elő . . . — — De te ujra a do-

ge-palotát bámulod; előtted nem birnak érvénynyel szavaim . . . Te azt véled, hogy ez óriás épitmény felemeléséhez több anyagi erő kivántatott, mint ész és lélek. A kard többet ront, mint épit . . . Fegyverhez csak a legsulyosabb esetben szabad nyulni; mert a fegyverrel ejtett sebek nehezen gyógyulnak, s még azon esetben is sokáig vérzenek, ha a fegyver — kötelességét teljesitette . . . Te azt mondod: ugy beszélek, mint — nő . . . Igazad van; de ne feledd hozzátenni: ugy beszélek mint — szerető nő! . . . Te vádolod izgatottságomat; de mondd meg, az ég szerelmére kérlek, lehetek-e nyugodt, midőn elhagyni készülsz engemet? . Én lelkemet, mindenemet neked adom, s te idegen érdekek mellett áldozod fel életed szebb részét . . . Én azt tanácslom neked: forditsd anyagi és szellemi erődet saját hazád boldogitására, s te hidegen távozol, hogy idegen fejedelemnek zsoldosaként a — hóhér gyászos kötelességét teljesitsed! . .

A gróf, mintha kigyó marta volna meg, borzadva hökkent vissza a nehéz szótól.

— Beszéljünk másról; mondá kedvetlenül.

— Mit? . . . talán méltatlan valék hozzád? . . kérdé félig szenvedélyes büszkeséggel, félig bocsánatkéréssel a költőnő.

— Nem Gaspara, te nem voltál méltatlan hozzám; szólt a gróf szeliden, s megragadta a szép hölgy remegő kezét. — A te tanácsadásodban annyi a bölcseség, mint a szerelem . . . Félek: ugy cselekszem, amint te javaslád. A te szavaid érzéktelenné tesznek a dicsőség iránt; szerelmed elhomályositja a hir fényét . . . Jerünk tehát a te világodba, ereszkedjünk szerelmes halászok gyanánt a lagunák ezüst tükrére, . . . hagyjuk el a világ fényét és méltóságát, s folytonosan a habokon hintálózva, élvezzük a halászok ábrándos, tétlen, megsemmisitő boldogságát . . .

Gaspara megütődve nézett a gróf arczába, kinek édes szavaiban a gúny éles fulánkja vala rejtve.

— Gróf ur! . . E szó, . . e hang . . . szivem — — —

Gaspara nem folytathatta. A gróf ujra megragadta kezét, s a lagunához vezette őt. Itt egy zárt gondolát intett elő, s csaknem magával ragadván fellengző szerelmesét, a nyilt tenger felé parancsolt evezni . .

Gaspara pedig engedte magát ragadtatni. A pillanat fájdalma, az elválás félelme, mult és jövő egyszerre eltüntek előle: ő csak a jelent élvezé, a boldogitó szerelem jelenét . . .

A gondola sebesen rohant a vizeken. A gondoliere méla, ábrándos hangon kezdé énekelni szerelmi dalát.

Pár pillanat még! . . A dal elnémult; a gondola eltünt az est és távol homályában . . .

VI.

Szomorú, gyászos egyedüliségben találjuk Gasparát. Collaltino eltávozott. A költőnő szive nem hatott rá, a szerelem nem győzte le nagyravágyását: ő Párisba ment, dicsőséget szerezni idegen földön, . . . vérét ontani — hazája ellen . . .

A költőnő gazdag szive össze vala zúzva. Ő kételkedni kezdett a gróf szerelmében, s lehet-e rettentőbb gyötrelem, mint a kétely, ha mindent feláldoztunk szerelmünkért? . .

E kételyen kivül még a külviszonyok is növelték aggodalmát. Collaltino, Medici Katalin, a szép és ravasz, ledér és ármánykodó királynő udvarában vala, ki Franczia- és Olaszország legszebb hölgyeit gyüjté maga körül, — s ha Collaltino nem változott is meg, nem elég aggályt nyujtott-e ily környezet a szerető hölgynek? . . s nem retteghetett-e, hogy a gróf hűtlenné vál, miután annyi alkalom kinálkozott a hűtlenségre? . .

Gaspara szomoru napokat élt. Lantján és szivén megereszkedtek a húrok; a tenger, az ég, a virágok elvesztették előtte szépségöket: egyedül a költészet maradt hű hozzá, hogy elnyöghesse mérhetlen fájdalmát. . . E költemények a megtört szív vércsepjei valának. Gaspara előtt a szerencsétlen Sappho képe lebegett, s elűzhetlen

jóslat zúgott folytonosan fülében, mely re hirdette boldogtalanságát.

Collaltino rendesen levelezett a költővel. E levelek valának az egyedüli fényntok . . . nem! villámok valának azok, lyek e képzelemdús hölgy sötét belvilát pillanatra besugározták, hogy aztán nál sötétebbé váljék előtte minden. . .

Gaspara hervadni kezdett. Az ő élete m volt csendes patak, melynek ezüst rét csak a fölötte átvonuló felhők árnya mályosítja el: az ő élete rohanó ár vala, ly zúgva hömpölyög át a virágos me-, magával ragadva pusztító erejének nden áldozatát.

Gaspara meghasonlott önnönmagával. veltetése és hajlamai kiemelvén őt neme röngéd köréből, a megpróbáltatás nehéz pjaiban nem találta meg a vigaszt, mit a nek a családi kör, a munka, s a szelid nondás nyujt. Gaspara dicsvágyó lelkét szezúzta Collaltino dicsvágya, s mély tumánya rideg bölcselkedő gyanánt nette ki — szerelmét. . .

Ő a költészetbe kapaszkodott; de ez ium volt, mely pillanatra elkábitá ugyan, onban annál irtózatosabban érzé felébresekor egyedüliségét. A képzelem rémkéket alkotott elébe, s a költészet, mit enyszerül fogadott el, a legirtózatosabb daeonává lőn. . .

Hetek, hónapok múltak igy. A multól egy sötét árny, a jövőből egy bizonyalan remény lebegett előtte.

Forró tavaszi nap vala. A nap sugai égető hévvel löveltek a márványpaloákra, a lég forró és nyomasztó volt, az gen fekete felhők tornyosulának; minden elenség kitörendő nagy tengeri zivatarra mutatott.

Gaspara kiállhatlannak találta a szoa nyomasztó légét, s felszólitotta nővérét: nennének a tengerpartra, enyhet és hűs éget élvezni.

Cassandra kész volt követni nővérét.

A hölgyek a Piazzettára mentek. A orticusok árnya megóvta őket a nap szúó hevétől, s a tenger felől lengő fuvalom nyhítette lehangolt kedélyöket.

Gaspara magába vonulva sétált az arcadok alatt, egy-egy fájdalmas pillantást vetve a dogepalotára, melynek dicsősége életboldogságát zúzta össze.

Hogyan? . . tehát e hölgy, ki gyer mekéveinek aranyörömeit feláldozta a dicsvágynak, ki nevének halhatlanitására törekedett, . . . e költőnő, ki elhagyva nemének szelidebb, családiasabb életfolyamát, a nyilvánosság terére lépett, hogy legalább egy fővel magasabbra emelkedjék azoknál, kik a házi tűzhely szentélye körül a jövő nemzedék képzésére forditják gazdag szellemöket, . . . tehát e hires tudós és irónő egyszerre ellensége lett a dicsőségnek? . .

Igen! mert e dicsőség ellentétbe jött szerelmével; a nő első hivatása pedig a szerelem által boldogítani és boldoggá lenni! . .

Ezalatt az ég sötétedni kezdett; a fellegek mindig jobban és jobban tornyosultak össze, a légkört éles villámok hasíták végig, magicus fényt vetve az elborult városra, míg a dörgések, mint tengeri ütközet ágyúi, megreszketteték a márványpalotákat.

Gaspara észre nem vette e változást. Ő egészen elmerült sötét eszméiben; de Cassandra félő tekintetet vetett az elemek harczára, s aggódva fordult nővéréhez :

— Megázunk, Gaspara. Nézd, az ég egészen elborult, a vihar kiforgatni látszik a földet sarkaiból. A Veniero palota nem messze van, jerünk oda, mig a zivatar eláll. . .

— Igen, igen! felelé a költőnő, felesztmélve ábrándjaiból. — Jerünk a Veniero palotába. A derék ifjut ugy is rég látogattuk meg.

A hölgyek épen jókor érkeztek meg; mert az eső megeredt s a kitört orkán az épületek fedeleit kezdé szaggatni.

A háziur nem volt honn; de az udvarmester a disztermekbe vezette őket, hol kényelmesen bevárhatták a fergeteg elvonulását.

Gaspara egyik ablakba lépett, s gondolatokba sülyedve bámult ki a zivatarba. A nagy csatorna palotái, bevilágítva a villámok fényétől, valami megdöbbentőleg komoly képet mutattak. Az eső zuhogott, a tenger haragosan zúgolódott, a szélvész

hosszu jajkiáltásokban rohant végig a lagunán, felkorbácsolva a hánykodó hullámokat. . . Ah! mily kép vala ez a költőnő feldúlt lelke előtt! . .

De a zivatar rövid ideig tartott. A vihar széttépte a felhőket, s a futó felhőfoszlányok közül diadalmasan lépett elő a nap, ujra arany fénybe borítva a tündérváros nagyszerű emlékeit.

— Igy fog az én lelkem sötét éje is szétfoszlani; így fog diadalmaskodni a kétely sötét árnyain a tiszta, fényes való! . . szólt Gaspara, mintegy magával beszélgetve.

— De e nap nyugovóban van; jegyzé meg Cassandra.

— Ez igen; de az én napom a boldogság napja, mely most küldi lelkemre fölébredt szemének első reménysugarát.

— Vajha mielőbb felvirradna . . . sohajtá a hű testvér.

E pillanatban élénk zaj keletkezett a palotában. Az ajtók ki- és becsapódtak, a folyosókon ide s tova futkostak: valami veszélynek kelle történni.

Az ajtó megnyílt, s az udvarmester rohant a terembe.

— Mi történt az ég szerelmére?! kérdé Cassandra, megrémülve a hű cseléd ijedt arcáról.

— Ah, madonna; urunknak nagy baja történt, hebegé ijedten — összezúzva hozták vissza a palotába.

— Az istenért! . .

— Urunk lovagolni volt a Lido szigeten. A zivatar a szabadban lepte meg; a ló megbokrosodott, s elragadta urunkat.

— Tehát veszélyes a baj?

— Nem tud lábára állni; a ló egy fához zúzta. Azért bocsánatot kér, hogy el nem fogadhatja nagysádtokat. E jegyet madonna Gaspara számára küldi.

Gaspara átvette a jegyet. Csak két szó volt ráírva; de e két szó arczába kergette a vért, keblét heves hullámzásba hozta. E két szó maga volt a — boldogság.

„Ei ritorna.“ Ő visszatér. Ebből állt az egész.

A költőnő kitárt karokkal borult Cassandra nyakába, s a boldogság könyűivel szemében sugta nővére fülébe a két boldogító szavat: ei ritorna. . .

A hölgyek érzékeny szavakkal tolmácsolták részvétöket és fájdalmukat Veniero balesete fölött, aztán elhagyták a Veniero palotát.

Haza érkezvén, Gaspara szobájába zárkozott s ezerszer átolvasván a kedves iratot, magán kivül kiáltá:

— Ő visszatér! . . Igen! neki vissza kell térnie, mert mi szeretjük egymást! . .

Azután elővette hárfáját, s ujra megzendült ujjai alatt a szerelem, az öröm, a boldogság allelujája. . . Majd iróasztalához ült, a költészet megcsókolta homlokát, s irt hymnuszokat, . . . nem! — imákat az éghez, a gondviseléshez, hogy kétségbeesett helyzetében ily vigaszt nyujtott számára! . .

Az éj leszállt, de Gaspara nem mozdult iróasztalától; hisz benne és körüle a legszebb hajnal árasztá szét rózsaszín világát! . .

(Folytatjuk.)

TANÁCS MÁRTON.

SALAMON.

(Legenda.)

I.

„Jégcsap szakállamon, hideg van, izzadok.
A vakmerő vihar nem tudja ki vagyok.
Mig szive vére forr nem fagy meg Salamon,
Dulj, dulj metsző vihar, rólad gondolkozom.“
Ülve Czibles csúcsán, mely magasan kiáll,
Igy szólt a bujdosó, a trónvesztett király;
Két oldala zihált, szeme kidülyedett,
Mint tigrisé, midőn egy éjen át lesett.
Virrasztott már sokat, agyát a furiák
Ezer gondolattal tölték el: Hunniát
Hogyan boszulja meg a méltatlan sebért,
Hogy öt elüzte, mert zsarnok kényével élt,
Testvéri vért ontott, eladta a hazát
S anyjára is mért egy szelíd pofoncsapást.
Ezer gondolat közt még nem volt egy egész —
S lázítni öt tovább a düh ábrándja kész.

A szikla, melyen ült, a mély eget veri,
nagy rengetegben nem volt nyom, emberi,
ak orzó vadaké és a Salamoné,
ide mer lépni, az már a pokolé.
amon mert, desőt kereste e helyet,
etlenbe üldé a lelkiismeret;
t szörnyű sisakját a mélységbe vágta,
zos, kigyós haját a szélnek bocsátva;
rducz kaczagányát melléről letépve
ble viperáit csatára idézte.
gott a rengeteg, a szikla csattogott,
orkán fútt, bömbölt és ő — gondolkozott.

„Megvan“ . . . ordítja túl a rengeteg zsivajt
abban a perczben a többi hang kihalt;
szél barlangba szállt, a vad odúba bújt,
medve nyöszörgött és jobban meglapúlt.

Mint egy jégszobor bár, de mégis eleven,
éz vala Salamon renditő mereven
gy óriás cserre, mely nagy ágaival
teni látszott, hogy: csak rajta még vihar.
i ez? káprázat — ugy! . . . a csernek törzsöke
egmozdul, szeme nő, kél hosszu üstöke;
sz szakála, mely reng, csuhája, mely suhog,
ajka, melyen a szó forrása felbuzog:
Ne kísértsd a poklot ember, ne lépj tovább!
erved az ördögé a mint kigondolád.
ámbor hazád ellen pogánynyal kötsz frigyet,
ogy megnyerd annyiszor elvesztett rosz igyed;
legveszett elmédben tűz, láng, gyilok forog,
s hithagyás, csakhogy kibonthasd ostorod.
ezeklés kell neked te szörnyeteg, csuda,
t a remete bot, im itt a szőr csuha. . .“
ápadt a bujdosó, a sziklára hajolt
szoritá kezével mint kapocs a hajót.
Ki vagy ki szólni mersz, midőn én hallgatok,
agyamban meglopod a mély gondolatot?“
Én, ki koronádat adtam és elvevém,
Mert ördög, nem király, rá méltatlan levél.‘
gy szólt a tünemény, mint egy agg remete,
De Salamon reá gúnyosan nevete
És megrázta a — fát, miként a fergeteg,
‚Isten vagy, veszsz tehát“ — s az ősi cser recseg.
Salamon azután fut a nap alkonyán,
De kiséri egy szem minden léptén, nyomán.

II.

Kutesk lánya Ida fényes teremben ül,
A kun fejedelem, mivel ő egyedül
Kedvencze hódító, bűvös szépségeért,
Lányára áldozta a mit rabolt, cserélt.
Keletnek illatot hintő virágai —
S zengő kis madarak Idának rabjai.
Himzett bársony szőnyeg terül a padlaton,
Azuros függöny leng az ives ablakon.
Ida őz-termetén van suhogó selyem,
Nyakán gyöngy, és arany a sima kis kezen.
A sima kis kéz most kedves dolgot mivel,
Játszik a férfinak sötét fürteivel,
Ki ül lábainál lágy, puha pamlagon,
Halászva kis halat az édes maszlagon.
Mert maszlag ám a csók és a mézes beszéd,
Elkábítja a hölgy ifju szivét, eszét,
Kivált ha a leány még kun is, a kinek
A vágyak isteni adtak izzó szivet.
Szép Ida szeretett, hó melle pihegett,
Fehér rózsa pirult, a csillag fényt vetett;
Sugár a szerelem, csillag a szerelem,
Meglátszik az arczon, fölragyog a szemen.
A férfiu pedig, — *királyi*, az való,
Mint egy pihes ifju, merengő, olvadó;
Arcza vad izmai lágyságot öltenek,
S ábrándot és hitet a nagy, sötét szemek.
Ajkán mosoly nyilék a szűz Ida felé,
De a jobb szögletet ujjával elfedé,
Mert ott egy vad kaczaj fekélyes váza ült
Zofi után, ki a trónvesztéskor kihült.
„Ugy lesz, szerelmem, ugy! – folyt a nyájas beszéd—
Urrá teszem atyád s a kunok nemzetét.
Erdély övék, te meg örökre az enyém,
S királyi korona lesz szép Idám fején.“
Akkor megsimítja a lágy selyem hajat,
Ida reszket, remeg, — — mi kéjes pillanat!.

Salamon azután kiment és kaczagott,
Orrán kifujta a hevitő illatot.
Majd nyerget, paripát vett gyorsan és kemény
Aczélját két napon s két éjen át fené.
Csikorgott az aczél mint vadkan agyara
A sziklán, ha készül csapni zsákmányira.
„Még nem elég élet“ — —‚Nem is lesz az soha,
Itt a remete bot, im itt a szőr csuha‘ — —
Zúgott az égi hang fülébe rémesen
S Salamon szoritá a kardot görcsösen.

III.

Magyarország földén sokat rabolt a kun,
Kivált míg Salamon országolt zsarnokul,
Ellenséget gyüjtvén a hon határira,
Mialatt pusztított a kun rabló nyila.
De megtörte őket elvégre Cserhalom,
S László alatt békén volt vélek már a hon,
Mert a boszu vágya, ha nem is csillapult,
De nagy László előtt szendergett, meglapult.

Most veri Salamon zugából a vadat,
S körötte gyűlnek már a marczona hadak;
Kardok csattogása, mely rázza a velőt,
S tomboló zaj támad Kutesk laka előtt.
(Ott volt Cserhalomnál Salamon is, azért
A kunok fejével mindeddig nem beszélt.)

Felrezzen kun Kutesk s kikiált, hogy *mi a?*
De nyakába esik a szép szemű Ida,
Sir, esd és könyörög, csókolja homlokát,
A harczi nép pedig csatát, boszut kiált.

Salamon bémegyen, kibont egy pergament,
S Kutesket fölhivja, hogy irjon rá *igent*;
Olvas a kun s mosolyg egy perczig gunyosan,
Aztán a frigylevélt eltészi gondosan.

IV.

Megindult Salamon, bősz mint Coriolán,
De annál dühösebb, fertelmesebb pogány;
Mint éji orv rabló, hadat nem is izent,
Előtte nincsen jog, nincs többé semmi szent.
Vérfolyamban úsztak Erdélynek térei,
Ropogtak, szakadtak hatalmas bérczei;
Tornyok füstölögtek, házak romba dőltek,
S hajh! boldogok voltak csupán a leöltek.
Szüzek hófátyola fekete mint az éj,
Aggok ősz fürteit tépi a kába szél,
A mint rabszijjakon kisérik a hadat,
Mely csak rohan mint az örvénylő áradat.
A kunt vaddá tevé a boszu és a kincs,
S zúgott Salamonra: megyünk tovább, csak ints.

Nyög már Mármaros is, az országos határ,
Óriás dühével Salamon rajta áll,
Mint nagy talpas medve a zsákmányon, melyet
Kölykei vaczkánál lába alá vetett.
Ottan véres szemét, mely megbódult eszét
Tükrözé, meghordá a hazán szerteszét;
Hangjától megrezgett állának zord moha:
„Enyém ujra e föld s az lesz a korona. . .“

László király pedig, a nagy, nemes s a szent,
Erős bajnokokkal, hősökkel hadra kelt;
Kibomlott a nemzet háromszin zászlaja, —
Háromság: az isten, a király s a haza —;
Ki e zászló alá esküdött, oh ki mer
Szembeszállni ily had dicső vitézivel?
A harczok óriás királya hol vezér,
Vaj' győzedelmet ott ki vár és ki remél?

Salamon és a kun . . .
Elérkezett a nap,
S a két rendítő had fegyvere összecsap.
Kard csattog, nyíl sivít, sisak, pánczél csörög,
Gyors lábú paripák alatt a föld döbög.
Mint a kaszás előtt hull a buza feje,
Dülöngtek a kunok hosszába, széltibe;
Iszonyu aratás reggeltől estelig!
Borsa vize vértől megárad, megtelik.
A légben vijjogó madarak szállanak,
A harcz foly, holott már nyugodni száll a nap.
Nyugodni más nap is, a kun szilárdan áll,
Reá nézve a harcz vagy élet, vagy halál, —
De fogy László előtt, mint árny a nap alatt,
Midőn a kék égen magasabbra haladt.
Cselt vet harmadnapon, fut, s kincsét, mindenét
A had csalétkeként elszórja szerteszét;
Nincs abból semmi baj, László imáira
Kővé vált a rabló kunok lépes nyila;
A cselfutás pedig vált törré, de a mely
A kun nyakát szegé százával, ezrivel.
A kun meg volt verve, hogy többé föl se kelt,
Erdély helyett sírt, de öröklő sírt ölelt.

Állott még Salamon a harczban egy maga,
Lábainál vérben feküt a szép Ida,
Ki futni hívta őt. Kivüle vala ott
Sok szétvágott sisak és sok dermedt halott.
Szörnyü halált vön az, kihez Salamon ért,
— Dicső ily küzdelem, ha volna a honért —;
Vállait megveté egy ős fa törzsökén
S vér csorgott bár mellén, arczán, és üstökén,

Ő csak harczolt tovább. —
Jön László, a király,
Fényes tekintete mindjárt helyet csinál
A vad Salamonig. Most egy perczig szünet,
Csak Salamon maga csapkodá a leget
Véres fegyverével jobbra, balra, vakon.
Szélyel néz *nagy* László a hősi holtakon —
S látva a vért, kardját magasra emelé,
S már a varju sereg szállongott lefelé,
De nem csapott a *szent*, kardja hüvelybe szállt,
S nézte szánakozva a vérgyilkos pogányt.
Salamon vad izmu karja most reszketeg;
Nem birja kiállni azt a tekintetet,
Nyöszörög, fuldokol, minden íze remeg,
Csak szeme csügg Lászlón mint a merev üveg.

László dicső arczán hit tüze lángola,
Mig fején fénylett a királyi korona;
Salamonnak ujra szikrát vetett szeme,
Felbődült s Lászlóra már kardot emele,
De megrendült a tölgy s a kardot a nagy ág
Megkapta s felzugá a végzet szózatát:
„Itt a remete bot, im itt a szőr csuha“ — —
Sötét éj szárnyain szállt gyorsan e csoda,
S mig László az égen egy fénycsillagra néz,
Salamon reszketve a rengetegbe vész.

V.

„Fájó büneimért
Könyeimet ontom,
Föld fogadd be testem,
Sír ne hányd ki csontom,
Istenem kegyelmezz!

Minden tagjaimat
Megvette az átok,
Hatalmad oh nagy ég
Legyen érte áldott!
Istenem kegyelmezz.

Szakadjon fejemre
Immár a sír zára,
S Salamon imáját:
Áldás a hazára —
Hallgasd meg istenem. . ."

'óla erdejének mély völgyében alant,
Ialkal, reszketően, zúg már régen e hang.
'érfiak kihaltak, gyermekek aggottak,
az ének hangjai szüntelen hallottak.
stent, hont megvetni egy pillanat elég,
)e a vezeklésre időt adott az ég.

Környedve rémitő mély sírfenék ölén
Egyengette helyét most Salamon, a vén;
Rengő ősz szakálla térdéig hullt alá,
Szemöldje — téli zuz — arczát beárnyalá,
Mely asszu volt, s csörgött, ha ráesett a rög,
Bennülő szemei már csak redves körök.
Feje kopár szikla, egy hajszál nem fedi,
De mint a láp puha, ingadó, lengedi.
Mély, mély volt már a sír, Salamonnak való,
Akkor szóla hozzá a nagy törvényadó:
„Megvan". . .
„Oh az van meg, mit isten végezett,
Mint az árnyék múló, mit ember tervezett'
Rebegte Salamon és elbukott hanyatt,
Szeme elvakult a bünök köde alatt,
Elvakult örökre. — Hol ő van, ott a nap
Fényes sugáriból lesz-e majd virradat?

Salamon halálát menydörgés követé,
A föld megrázkodott s a sírt bétemeté.

FEJES ISTVÁN.

A KIS MARI.

Szép hely volt az, a hol én születtem, pedig csak egy szalmafödeles kis kunyhó volt az egész, egy hegyi patak partján, s a vidék oly csöndes, magányos volt, hogy a vad kacsák nyárban oda hozták kicsinyeiket a ház elé a vizre s ott tanitották őket úszni, alig száz lépésre az ajtótól; s az ember nem mehetett le a partra egy kancsó vizet meríteni, a nélkül, hogy egy egész csoport szép pettyegetett pisztrángot szét ne rebbentsen. Bizony már rég volt, mikor testvéremmel, Richárddal, ki azóta derék egy emberré nőtte ki magát, — az isten is áldja meg! — ki szoktunk ülni a dombtetőre s koszorút kötöttünk a mezei virágokból — vagy bekalandoztuk az erdőt madár és vad-méh fészkek után. Rég volt — s ámbár boldog vagyok s egészen itthon érzem magam ebben a *nagy* házban, pedig csak szobalányuk vagyok a kisasszonyoknak; de ők azért nem bánnak velem mint valami cseléddel, sőt inkább mintha én is csak olyan kisasszony volnék, mint ők — csupán azért, mivel játszó társa voltam a szegény drága Ella kisasszonynak, a ki száraz betegségben halt meg: mégis néha, különösen ha Sweeney Jakabbal, a szomszéd becsületes fiával, kisétálunk a rétre a csöndes enyhe nyári estéken — meg nem tudom állani, hogy az elmult időkre ne gondoljak, s ne beszéljek rólok Jakabbal. A fájdalom már azóta lecsöndesült, — s igazán sokkal boldogabb vagyok e beszélgetések alatt, melyeket az emlékezésnek szentelünk, mint ha az árnyas erdő hangos nevetésünket viszhangozná . . .

Minden este — mielőtt elmondanám imádságomat — egy fejezetet olvasok a bibliából, melyet Ella kisasszony adott nekem, — s tegnap este csak azon vettem magam észre, hogy könyeim szép csöndesen megeredtek, mikor ezt a verset olvasám: „És az Isten eltöröl minden könyhullatást az ő szemeikről; és a halál többé nem lészen, sem a keserűséggel való sirás, sem kiáltás sem semmi fájdalom nem lészen többé; mert az elsők elmultak."

E szavak eszembe juttaták azokat, a kik már elköltöztek — atyámat és nejét, a ki igazán jó, szeretetteljes anya volt hozzám; de mindenek felett az én kis testvéremet, Marit, e fehér galambot, ki az ő keblén fészkelt.

Eleven, mondhatnám vad leány voltam s tiz éves lehettem, testvérem Richard pedig két évvel idősebb, midőn atyám másodszor hozott nőt a házhoz. Mostoha anyám egy lackabawni bérlőnek volt a lánya, s nagyon gondosan és szeliden volt nevelve, de szegénynek atyja csak albérlő levén, mivel az igazi bérlő nem fizette ki pontosan tartozását a birtokosnak, elesett az árendától; összeszedte tehát megtakargatott filléreit s kiköltözött Amerikába egész családostul. Atyám szerette a bérlő legfiatalabb leányát, s hálát adhatott az istennek, hogy meg is nyerte kezét, mert jobb lélek még nem élt nála itt a földön; de mivel atyját közönségesen jó módu gazdának tartották, nem merte szive választottjának felajánlani szegényes kunyhajának felét; mikor azonban megtudta, hogy áll a dolog, nem sok időt vesztegetett, a mig kitudta, hogy kész nejévé s gyermekei any-

jává lenni. S igazán az is lett türelmes szeretettel mindnyájunkhoz. — — Oh! gyakran mintha éles törszurást éreznék szivemben, midőn eszembe jut, hogy hány-meg hányszor kinoztam meggondolatlanságommal és engedetlenségemmel, — s menynyi idő eltelt, mig anyámnak szólitottam. Sokszor, ha atyám meg akart büntetni engem vagy Richardot valami hibánk miatt — különösen egyszer, mikor egy csomó tojást kiszedtünk a kotló alól hogy játszszunk velök, anyám kért érettünk s azt mondta, hogy „hadd el Tim*), engedj meg nekik most az egyszer; tudom ez lesz az utolsó — s ezután jobbak lesznek.“ Mikor aztán atyánk kiment, olyan szépen, olyan szeliden feddett meg bennünket, hogy egy villámterhelt felhő sem nézhetett volna rá sötéten.

A ház körül s a kertben is csupa csudákat vitt véghez. Mind a kettő egészen el volt hanyagolva midőn hozzánk jött, — mert én még igen fiatal s henye voltam; atyám igen el volt foglalva munkájával a házon kivül; a vén asszony pedig, ki cselédünk volt, igen gyönge és vak volt arra, hogy tisztán és rendben tarthatta volna az udvart és kertet; de anyám azon kezdte, hogy a tornáczot kiigazitotta, bemeszelte; a zöld mocsárt a ház előtt betöltötte, s az egész helyet beültette rózsafákkal s orgona bokrokkal. A szomszéd asszonyok erre persze azt mondták hogy az egészet csak hányavetiségből, s magamutogatásból csinálja, hogy csupa hiuságból tartja a konyhát tisztán, s nagyon ok nélkül való dolog a pityókát tálban adni fel, a helyett, hogy szépen az asztal közepére rakná az ember; s hozzá tették, hogy mily istentelenség volt a mocsárt a ház előtt kiszárasztani, a melyben olyan kényelmesen lehetett lubicskolni. De anyámnak mindig sokkal több dolga volt, s sokkal boldogabbnak érezte magát, hogysem sokat gondolhatott volna vele, mit beszélnek a szomszédok, — aztán meg olyan kész volt mindig valami szolgálatot tenni nekiek, hogy a végén csupa szégyenből is felhagytak vele, finom angol szokásait kicsufolni.

Házunktól nyugatra egy nagy darab kopasz köves föld volt, melyen — ember emlékezet óta — egyéb sem termett katang-kórónál, labodánál és szamártövisnél. Egy hétfőn, mikor én és Richard megjöttünk az iskolából, anyám azt mondta nekünk, hogy tisztitsuk ki s hordjunk rá jó fekete földet a patak partjáról; szombatig készen lehetünk vele könnyen — aztán nekem egy uj kendőt, Dicknek**) pedig egy ujjast hoz majd vásárfiába. Erre mi fellelkesedve neki is fogtunk egész igyekezettel a munkának s estig meg sem álltunk. Más nap folytattuk, — s mikor láttuk a nagy halom követ és földet a mit kosarunkkal összehordtunk: magunk is megijedtünk magunktól s szép keritést raktunk az egész köré, hogy a disznók el ne rontsák munkánkat. Mikor az egész kész volt, anyám káposztát, vörös répát és hagymát ültetett belé s mondhatom, nem kis haszna volt belőle, mert bőven ellátott bennünket mindenféle zöldséggel s épen csak egy kis szalonna vagy hering kellett még hozzá, hogy izletes ebédünk legyen. Ezenkivül még többet vett nekünk vásárfiába, mint a mit megigért: apámnak vasárnapi kabátot, magának egy ruhára valót, Dicknek egy pár pompás csizmát, — nekem pedig oly gyönyörű egy shawlt, a milyet csak valaha lehetett a misén látni a mi falunkban. Atyám szorgalma és anyám jó gazdasszonykodása után — isten segedelmével — csak oly boldog és nyugodt szegény kis család voltunk, mint akármelyik széles a vidéken. Nem sok adót fizettünk; mindig volt bőven elég pityókánk, tisztességes öltözetünk, s kis kunyhónk kivül-belől tiszta és békes volt.

Öt év telt el igy, — mikor a kis Mari született; akár egy kis tündér, s eleitől fogva az a tulvilági fény ragyogott kék szemeiben, mely oly ritka, s legfölebb csak akkor szokott baljóslatulag csillogni a szemekben, ha a sir már a bölcsőre veti árnyát. Szeretett ő mindnyájunkat, atyját, Richardot és engem, s mosolygott, ujjongott, mihelyest meglátott bennünket: *de szive legmélyén a szeretet lángja* csak anyjáért lobogott. Akármilyen fáradt, álmos vagy beteg lett légyen a kis áldott teremtés: egy szó tőle elég volt arra, hogy gyönyörű szemeit ragyogókká, pirosló ajkait mosolygókká, beszédesekké tegye, s addig nem lelte helyét, a mig anyja karjaiba nem repülhetett. S milyen bolondja volt anyja, — hogy követte minden léptét, mozdulatát! Sokszor gondoltam magamban, hogy a királyné, pompás kocsijában, oldalán fiával — áldja meg az isten! — aranyba, ezüstbe öltözve, egy cseppel sem boldogabb mint anyám, mikor ott ül a kapu előtt a hárs árnyában, a nyári est szelletében dalolva s ringatva karján szunyadó kisdedét.

1845 octoberében Mari négy éves volt. Ez volt azon szomorú idő, midőn elébb a föld tápláléka méreggé változott; midőn a zöldellő, eleven kertek, melyek addig a tarkáló virágok ezreivel ékeskedtek, egyetlen éjjel csak megfeketedtek, mintha az égből szállt volna tűz alá, hogy mindent elperzseljen. Az embernek majd a szive repedt meg, mikor látni kellett a szántóvetőt — a nyomorultat! a kinek egyebe sem volt annál a fél sessiónál, melyből egész családját kelle tartania: mikor a napi munka után este kiment a földekre, hogy a leforrázott vetésekben valami vacsorát keressen össze. Egyik ásóföldet a másik után forgattak föl, s egy egész sor krumpli halmon kellett végig menni, mig egy kis szakajtó olyan összezsugorodott, megfeketedett burgonyát lehetett összekaparni, milyet azelőtt való esztendőben csak a disznóknak dobtak.

Mi eleinte nem érzők ez általános szükség-

*) Timotheus.

**) Richard rövidítése.

t, mert volt egy kis pénzecskénk a takarék-
nztárban s egy darabig legalább volt betevő fa-
unk, midőn szomszédainknak már ajtójukon
pogott az éhhalál, csont ujjaival. A mig a kis
gyonban tartott, apámék azt kész szivvel meg-
zták azokkal, kiknek még annyiuk sem volt, —
az is elfogyott, — a gabna ára is csak egyre
gott, s hogy a keserű pohár csordultig teljék, a
rlő, kinek atyám nyomorult nyolcz penceért
pszámoskodott, kénytelen volt őt és még három
nkást elbocsátani, mert még *ennyit* sem tudott
kik tovább fizetni.

Oh! szomoru egy est volt az, midőn atyám
ujsággal jött meg munkájából. Ugy emlékszem
, mint ha csak tegnap történt volna, s mintha
ak most is látnám arczának kétségbeesett kife-
zését, midőn leült a tűzhely mellé s belebámult
pislánkoló hamuba, mely mellett csak azelőtt
tött anyám egy darab málét számára. Anyám a
zhely másik felén ült s épen aludt-tejet adott a
s Marinak az ő kis fatálacskájából. A gyermek
m igen szerette az aludttejet, mert mindig édes
jet szokott inni s egy kicsit finnyás volt.

„Anyácskám — kérdé Mari — nem adnál
y kis édes tejet e helyett?"

„A mi volt elfogyott, most pedig mást nem
zhatok. Edd meg ezt kicsikém."

S többet csak egy szót sem szólt erről az
dott lélek, — csak oda forditotta fejecskéjét
yjához s szép csöndesen hallgatott, mintha sej-
tte volna, hogy mi következik.

„Judit — szólalt meg atyám — az isten jó,
most már nincs senki rajta kivül, a kiben biz-
ıtnánk; mert akármerre nézek, széles e világon:
indenütt csak az éhhalál áll előttünk."

„Jó az isten, Tim — viszonzá anyám —
em hagy el bennünket."

E perczben lépett be Richard. Arcza örröm-
il ragyogott, s rég az ideje, hogy ily boldognak
em látám.

„Jó hirt hozok atyám! jó hirt — mondá
gész vidoran. — Mindketten kapunk munkát a
roumcarra út csinálásnál. Az előkészületek már
olnap elkezdődnek; te nyolcz én meg hat pen-
eet kapunk egy napra."

Ki látta volna örömünket, mikor e szavakat
allók, azt hitte volna, hogy legalább ezer font
terling hullott be a kéményen, — pedig csak
yönge kilátás volt az egész, hogy fáradságos
ıunkához jutunk.

Akkor már a mi pityókánk volt, mind elfo-
yott és a málé is nagyon szűken volt, s a mi volt
s nem valami nagyon izlett, s alig pótolta ki a jó
ült burgonyát, mihez a szegény emberek ugy
ıozzá vannak szokva: de már csak a kilátás is
ıagy dolog volt, hogy legalább málénk lesz elég,
nem leszünk kénytelenek mi is a falu nagy ré-
zével a szegények házába menekülni, mely már
olyan tömve volt, hogy a szegény embereknek
még arra sem volt elég helyök, hogy nyugodtan,
ágyukban haljanak meg, hanem egymás hátára
voltak halmozva a folyosókon, mint valami
kutyák.

Atyám és Richard másnap reggel, még pity-
mallat előtt, elindultak, mert még jó darab utat
kellett Droumcarraig megtenniök, s idején meg
akartak a dologhoz érkezni. Ebédre egy darab
málét vittek magokkal; vékony egy ebéd volt s
csak egy kancsó hideg vizzel kellett lenyomtat-
niok. Mikorra este megjöttek kifáradva a kettős
uttól és napi munkától, anyám mindig készen tar-
tott valami harapni valót a leves mellé: egy falat
vajat, egy kis tejfölt s nagy-néha egy-egy tojást.
Nekem is juttatott mindig a mennyit csak lehetett:
de maga alig falt egyet-kettőt. Sokszor egész nap
sem evett s még akkor is elsuhant a boltba, hogy
egy kis fehér czipót vegyen Marinak; s tudom
sokkal jobban jóllakott, ha látta a kis gyermeket
enni, mint ha maga egy husos ebéd mellé ülhetett
volna le. Akármilyen éhes volt azonban az áldott
kis teremtés: egy falatot legalább mindig anyja
szájába erőszakolt kenyeréből s addig nem nyu-
godott, a mig nem látta, hogy le is nyeli, akkor
aztán ivott egyet kis cserép kancsójából, s épen
ugy meg volt elégedve a hideg vizzel, mint ha a
legfrisebb édes tej lett volna.

A mint a tél beköszöntött, az idő is nyirkos
és keserves hideg kezdett lenni, s a szabad ég
alatt dolgozó szegény munkások alig tudták kiál-
lani, hogy egész nap nedves ruhában dolgozzanak
s a mi a legroszabb volt, még hazajövetkor
sem változtathatták meg öltönyeiket, melyekben
már egy szál sem volt száraz. Hideglelés ütött ki
közöttök s atyám is elkapta. Anyám mindjárt
doktor után nézett, s minden nélkülözhető ruháin-
kat eladtuk, csak hogy az orvosságokat megsze-
rezhessük: de mind hiában! Isten ugy akarta,
hogy magához vegye. Pár napi betegség után
halva feküdt.

Nem lehet leirni azt a bánatot, melyet özve-
gye és árvái uj hantja látására érzének. Nem olyan
bánat volt az, mint a nagy urak bánata, ámbár
tudom *belülről* csak az a hegyes tőr marczangolja
a sziveket; de *kivülről* különböznek a gazdag és
szegény. En láttam az asszonyságot, egy héttel
azután hogy Ella kisasszony meghalt. Ott ült a
befüggönyzött öltöző szobában, egy alacsony kar-
székben, a kis dolgozó asztalra könyökölve. Arcza
kezeibe volt temetve — s egy folt fehér sem
volt rajta, kivéve battist zsebkendőjét és arczát,
mely halványabb volt a márvány kandallónál.

Mikor engem meglátott, (mert a legénynek
dolga volt s tőlem küldte be a vacsorát) elfedte
szemeit zsebkendőjével és zokogni kezdett, de
csak halkal, mintha nem akarta volna, hogy ész-
revegyék. Mikor aztán kijöttem, hallottam, hogy
Alice kisasszonynak azt mondta fuldokló hangon:

„Hadd maradjon itt Sally *) örökre; sze-

*) Sári.

gény kis kedvenczünk nagyon szerette.“ S a mint az ajtót betettem, hallottam hogy ismét zokogásban tört ki.

Mikor aztán ismét láttam, már majdnem egészen nyugodt volt — s ha arcza fehér, ruhája fekete nem lett volna: senki sem gondolta volna, hogy egy haldokló kis gyerek utolsó csókja égeti halvány ajakát.

Anyám nem igy gyászolt férje után. Ő nem ülhetett csöndesen; neki dolgoznia, egyre dolgoznia kellett, hogy fentarthassa életét annak, kinek életet adott; csak esténkint ülhetett le a tűz elé a kis Marival karjain, kit maga szokott elringatni, patakzó könyek közt dalolván őt álomba, ki maga is mindig zokogni kezdett, mihelyt anyját sirni látá.

Ez idő tájt szólitották fel anyámat a szomszéd kereskedők, bizván becsületességében, hogy háromszor hetenként menjen be a tiz (angol) mérföldre fekvő városba, s hozzon nekiek pénzükért kenyeret, fűszerszámot, szappant és gyertyát. Ezt ő meg is tette, megjárván a husz mérföldet — tizet belőle egy nehéz kosárral hátán — csak hogy eleget kereshessen élelmünkre. Richard csak nagy ritkán kaphatott munkát — mert még nem erősödött meg egészen a betegség után, melyet ő is elkapott volt; de azért ő is megtette a mit tehetett, hogy egy-egy becsületesen szerzett fillérkét hozzon a házhoz. Én sokszor kértem anyámat, hogy vigyen el engem is a városba, hogy én hozzam vissza a bevásárlottakat, — de ő soha sem engedte meg, hanem mindig otthon hagyott, hogy őrizzem a házat és a kis Marit. Szegény kis, ártatlan báránykám! — neked nem sok őrzés kellett. Mihelyt reggelizett, mindjárt kiült az ajtó elé s aztán ott várta szegényke anyját egész nap, s rá sem nézett a szomszéd gyerekekre, kik odajöttek s hítták játszani. Nem mozdult onnan órákig, csak odabámult az üres utczára, szemeit egy pontra szegezve, s mikor a hárs árnya már hosszabb kezdett lenni s ő meglátta akármilyen messziről anyjának csak a kendője szélét, a mint nagy nehezen közeledett hazafelé: az öröm, mely ilyenkor türelmes kis arczocskáján kigyúlt, ragyogóbb volt a patakban csillámló napsugárnál. S a szegény asszony le nem ült addig, mig a kis Marit keblére nem ölelte — pedig ugy el volt mindig fáradva, hogy alig tudott állani. Akármilyen keveset evett is az nap, de a kis Marinak mindig csak hozott, legalább egy falat fehér czipót; és a gyerek, ki reggel óta egy falatot nem vett a szájába, egész gyönyörüséggel ette meg s aztán szép csöndesen elaludt anyja karjai közt.

Pár hó mulva engem is levert a láz lábamról, de én koránsem voltam olyan roszul, mint a szegény Richard azelőtt; s ő és anyám valahogy csak átsegitettek rajta; a mi kevés butorunk még megmaradt, azt lassan-lassan eladogatták, csakhogy orvosságot s ennivalót vehessenek számomra. Végre kezdtem gyógyulni, s mikor legelőször föl birtam ülni ágyamban, anyám szemében és arczán is lángoló fényt és pirt vevék észre: — ő is megkapta a lázt.

Mielőtt lefeküdt volna arra a zsup szalmára, a mi ágyúl szolgált neki: a kis Marit odahozta hozzám.

„Ügyelj rá Sally! — szólt, s minden szó után megcsókolá a gyermeket, — ügyelj rá; még sokkal jobb, ha veled lesz, mint velem, mert te már-már meggyógyultál, s ugy is nem soká meggyógyulok én is, én gyémántom, — s még egy hosszú csókot nyomva a kis gyermek ajkára, karjaimba tevé őt.

Hosszas lenne itt egész betegségét elbeszélnem, — hogy gédelgettük Richard és én éjjel nappal, a mint kötelességünk hozta magával; hogy, mikor már az utolsó fillérünk és minden erőnk is elfogyott, maga az asszonyság jött el a *nagy* házból, mindjárt másnap, mihelyt megjöttek Francziaországból; hogy hozott bort, orvosságot és ennivalót, ruhákat s mindent a mire csak szükségünk lehetett.

Csakhamar, hogy az asszonyság eltávozott, anyám sokkal roszabbul lett s haldoklani kezdett; egyszerre csak mintha ujból életre jött volna, felült az ágyban.

„Hozd ide a gyermeket, Sally, szentem, még egyszer“ — szólt, s mikor odanyujtottam a kis Marit, sápadt arczára nézett, mintha csak olvasni akart volna belőle, mint egy könyvből.

„Nem soká leszünk mi egymástól távol, én kicsinyem!“ — mondá s szemeiből, mint nyári permeteg, hullottak a könyek a gyermek arczára.

„Anyám! — szóltam én zokogástól szakgatott hangon — *tudod*, hogy én megteszek érette, a mit csak tudok.“

„Tudom, gyermekem. Te mindég jó és engedelmes lány voltál, hozzám és *ahhoz* kit én követni fogok; de tudod Sally, hogy az én kicsikém senki kezéből sem fogad el semmit csak anyjáéból, — s az ő szivecskéje csak anyjáén tud megnyugodni. És most — —“ Többet nem tudott mondani; még egyszer odaszoritotta gyermekét keblére, visszahanyatlott karjaimba — s egy pár percz mulva mindennek vége volt. . .

Egy darabig el sem tudtuk hinni Richarddal, hogy meghalt, — s a kis gyermek sem akarta kezecskéjét a megmerevült ujjak közől kihúzni, — de mikor a szomszédok bejöttek virrasztani: mi is átláttuk, hogy elvesztettük őt.

A napok teltek; a gyermek egészen csöndes volt; szokása szerént kiült az ajtó elé s csak nézte, nézte órákig az utat, melyen anyja meg szokott jőni a vásárból s várta, várta azt, ki már soha többé vissza nem jöhetett. A mint a nap kezdett alá hanyatlani, tekintete mind meredtebb, lázasabb lőn; de mikor egészen besötétedett, kék szemei is lankadtabbakká váltak, mint a virágok, melyek bezárták kelyheiket; ilyenkor aztán be-

t megint a házba s egy szó nélkül hagyta ma-t, hogy levetkőztessem és lefektessem.

Csak az aggasztott bennünket és a kisasszo-okat, hogy nem akart enni. Tökéletes lehetlen lt rávenni, hogy csak egy kanál levest is le-eljen; minden a mit megengedett, hogy szájába junk, csak egy falatka fehér czipó volt, olyan a lyet szegény anyja szokott vala neki hozni a rosból. Mi mindent megpróbáltunk a mivel kedbe járhattunk volna. Elvittem a *nagy* házba, t hivén, hogy javára fog neki lenni ez a változtás és a kisasszonyok gédelgették, beczéztették. ltak neki édességet, kalácsot, — czifra ruhákat, ndőket; de ő még ügyet sem vetett semmire s indig nyughatatlan volt, a mig megint vissza m mehetett az ő kedves, alacsony, verőfényes tó küszöbére.

Minden nap egyre sápadtabb, gyöngébb lett ragyogó szemei épen oly bánatosok, szelidek nek, mint a szegény anyjáéi voltak. Egy este vább künn ült az ajtó előtt, mint szokott.

„Jer be, kicsikém — szóltam hozzá. — Besz ugy-e, ha a te Sallyd szépen kér?“

Meg sem mozdult. Oda mentem hozzá; egészen csöndes volt, kis kezecskéi összefogva nyugodtak ölében, s feje keblére hanyatlott. Megérintem — hideg volt egészen. Elsikoltottam magam s Richard kirohant; megállt előtte, rábámult és sirni kezdett, mint egy kis gyerek. Kis testvérünk meg volt halva!

Édes kis Marim! bánatod keserü de rövid volt. Elköltöztél ahhoz, a ki ugy gondodat viseli, mint tulajdon édesanyád. Én kicsikém! Szemeid csak oly kékek, hajad csak oly aranyszin, hangod csak oly édes, mint volt akkor, mikor még ott vártál az ajtó küszöbön; de arczod már nem halovány többé, kezecskéid nem gyöngék már és a bánat árnya elszállott homlokodról mint egy setét felhő a nap elől. Anyád, ki annyira szeretett itt e földön, örökre keblére zárt az égben, s maga a jó isten törülte le minden könyüiteket szempilláitokról s olyan helyre vitt kettőtöket és drága atyánkat, a hol a bánat és a halál félelme nem bánthatnak már!

Angolból

—sz. —a.

A PESTI CSÓNAKVERSENY.

(Jun 8-án.)

(Levél **Kende Claudine** rokon-barátnémhoz.)

Kedves Claudineom!

A junius első fele olyan szokott itt lenni fővárosunkban, mint a farsang vége, midőn az ember a kedv szilajságával már előre kárpótolja magát a bőjt concertes unalmaiért. Ilyenkor együtt láthatnád a főváros és ország crême-nek keresztelt förendjét, mely a hosszú nyári saison előtt még egyszer megmutogatja egymásnak s a kiváncsiságában mindig boldog közönségnek a legújabb *páriai divatot*, a legkitünőbb jockeykat s három öles engelyü sandläufereket, melyeknek kerekei oly agyok, hogy egy második Noë bárkáját lehetne elölök összetákolni. Itt láthatnád a félvérüek lovagi táborát, mely imádja a sportot s rajong a öldi magasságok nyájasságiért. És ezen osztályok után a türelmes, mulatságra mindig serény özéprendet, mely megéljenezi Battyt és Napoont egyaránt s a „Szózatot“ énekli a nyertes sportsmaneknek. És képzeld ezen különböző elemeket együtt akár a Renz-circusban, akár a pesti versenygyepen, akár a Dunán horgonyzó gőzhajókon nemzeti lobogók árnyában, a csolnak-versenynél! Mily festői quodlibet! Mily vonzó libegő kirakat! A csolnak-versenyről akarván irni, engedd meg, hogy ezuttal ezen ünnepélyről tudósitsalak.

Mint tudod, van itt Pesten egy hajóegylet, mely már két éve hogy fennáll s a főbb körök-től fogva le a scriblerekig majd minden osztályból bir tagokat kebelében. A különbség a tagok közt azután csak az, hogy az egyrész, melynek a földi bajokkal csak a regényekben van dolga, összesze esküszik a Duna nymphájával s egész napon át a csolnakban öli az időt. Ezek azok, kik az evezésben kitünnek; a másik rész pedig, mely nem igen vehet részt az örökös csónakázás élvezetében: büszkeségtől dagadó kebellel olvassa nevét a gothai kalendáriumban. — Magam is ide tartozom.

Ezen hajósegylet vagy csolnakda ismeri igen jól a görög nemzeti játékok történetét, hol ősidőkben az erőt, fortélyt, ügyességet költők zengék meg, s városok falainak lerombolása örökité. Átlátták, — akarom mondani átláttuk — mert anch' io sono pittore, hogy egy versenyünnepet kellene rendezni, mert különben a nemes közönség majd azt találja gondolni, hogy az egész csónakda nem egyéb mysteriumnál. — Az ünnepély mint csónakverseny f. h. 8-ára határoztatott. Pozsonyi evezős társaink értesittettek hogy vegyenek részt a versenyen — hanem csak mint publikum.

Felvirradt végre junius 8-ka, a nevezetes nap, hol két évig szerzett ügyesség s erő volt megjutalmazandó, czigány muzsikával, ezüst billikommal, vivatokkal s más egyéb, cserkoszorút pótló elismerésekkel.

A szőke Duna habfodraival alszél enyelgett. Délutáni hat órakor ott horgonyzott az Angol királyné szállodával szemben a dunagőzhajótársaság két pompás gőzöse, nemzeti lobogók erdejével beárnyalva, melyeket, én legalább azt hiszem, hogy a csolnakda készittetett, mivel a dunagőzhajótársaság hajóin kiment divatból a nemzeti szin.

Már fél hatkor megkezdődött a vándorlás a hajókra, melyek a lánczhid alatt át a lánczhid fölé voltak evezendők, hol a Duna közepén a pályabirák csónakja rengett a hullámzó vizen.

Nekem ugy tetszett, mintha a két gőzös közül az egyiken a mesebeli aranyalmák is ott lettek volna, mert midőn nehány hölgy oda akart menni, két előkelő testőr igen szerette volnə az illetőket a másik hajóra — elbókolni, a melyiknek neve „Citoyen“ volt. — A másik lobogóján fenn ragyogott az est biborában „La crême.“ Midőn megtelt a két gőzös — rákezdték a hajó ormányon ácsorgó czigányok a Rákóczit s megindult a két gőzös, a parton és hidon, ezer és ezer számra állongó közönség szemeláttára.

Alig hogy elértünk a hidon tul, midőn a két hajó közül az egyik, „La crême“, a budai oldalon horgonyt vetett, mi pedig, kiket az ádáz véletlen a mousselin-erdőből s párisi divat tarka-barka raktárából kitiltott, egy becsületes pék mester mellett a „Citoyen“ hajón a pesti oldalon fogtunk állást. A Dunát temérdek apróbb csónak, bárka, ladik, teknő s mindennemű jármű boritá.

A tekintet valóban meglepően szép volt. A leáldozó juniusi nap búcsu sugarait küldé hozzánk a budai hegyek ormai megől, honnan az a Dunasor ablakain tört meg myriad fénysugárba. A nemzeti árboczos és zászlós hajók a Duna két oldalán — zsufolásig tömve s a partokon és hidon ezer és ezer ember!

Kezdődött végre első verseny, melynek dija, az ugynevezett asszonysági dij „ezüst serleg“ volt, mely a „Hajósegylet“-nek volt adandó a nyertesek által. Versenyeztek az asszonysági dijra 1-ször *Irma*, Angolhonban készült négy evezős hajó, az egylet sajátja. Jelvény, vörös zászló. Kormányos Orczy Béla, evezők: Festetics Gyula gróf, Bohus László, Kállay Benő, Semsey Lajos. 2-szor *Willis* Angolhonban készült négy evezős hajó, Birly János tulajdona. Jelvény, fehér zászló. Kormányos Festetics Béla gróf. Evezők: Rosti Pál, Tausner Géza, Károlyi Gyula, Birly István. Ott feketéllett a Margit sziget fokánál a két versenycsónak — midőn az ágyújelre, melyet csak a programmból lehetett kivenni, végre valahára ütött a nagy pillanat. Megindultak az argonauták. Ott ingott, rengett, himbálózott a két naszád, markos és becsvágyó legények terhével ezer és ezer szem kiváncsi pillangatásaitól övezve. Előre! Előre vitézek!

Hah! a veres jelvény piroslik a légben! Mindnyájan láttuk — oh szerencsés emberek! — hogyan nyomúl a veres jelvény a fehér elé; — hogyan tör előre a fel-alá völgyellő hullámok hátán, mint tévedt sirály a tengeren, alig horzsolva a királyfolyót, mely, hogy kimutassa udvariasságát, hullámainak *áramlásával a budai oldal felé, ugyancsak segité a már-már győztes csónakot*, mely $7^{48}/_{60}$ percz alatt a két gőzös közt horgonyzó pályabirák állomásánál terme tt. — A fehér jelvényen a pir, a legyőzetés szemérempirját láttam borongani! Jaj a bukottaknak, kikre nem mosolyog talán többé egy lady sem. — Fel voltunk lelkesülve; a pékmester mellettem verejtéket izzadott a lelkesedésben, mely rikoltozó torkok ezerszeres éljeneiben verődött a budai hegyekhez. Midőn azután a győzők odaeveztek a „Crême“-hez — lőn azonnal fehér kendők lobogtatása, „ah ça“-knak fülostromló riadalma — s a közfelhevülésnek fenséges kifejezést adott Sárközy bandája, rácserditvén a budai szinház nemzetiségének hymnusát a — cancan-zenét Dunananapóból!

A második dij a Waldstein-Széchenyi dij volt: egy diszlobogó a csolnakda részére. Versenyeztek: 1. *Széchenyi*, Angolhonban készült két pár evezős csolnak. Jelvény: vörös zászló. Kormányos: Kendeffy Árpád; evezők: Perényi Zsigmond báró, Széchenyi Ödön gr. 2. *Nádasdy*, Ó-Budán készült két pár evezős csolnak, Ebner Ede sajátja. Jelvény: kék zászló. Kormányos: Keve József; evezők: Festetics Pál gróf, Ebner Ede. — 3. *Ellida*, Angolhonban készült két pár evezős csolnak, Rosti Pál sajátja. Jelvény: fehér zászló. Kormányos: Károlyi Viktor gróf; evezők: Szögyény László, Zichy József gróf.

A három csolnak mindjárt megindulásakor jókora távolságban állott egymástól. Ellida büszkélkedett elől, melynek kormányosa kitünő módon rángatta a kormányos-kötelet. Midőn Ellida mint győztes a pályabirák csolnakához érkezett, már ekkor a publikum tompa éljenei mutatták, hogy az első versenynél a berekedésig kilelkesedte magát. — A pékmester mellettem, s egy mágnási ajtónálló, kit a pékmester mindig „méltóságozott“ annyira urias kiáltásu volt — nem birván kiáltani, lábaikkal döngették a hajófedélzet talaját. — Sárközy tust húzott, — ha jól emlékszem egy hires magyar nótát, melynek dallama ugyan szép, de szövege nem épen legillendőbb.

A Sandoline versenyen két molnárlegény küzdött egymással. A Sandolin, kedves Claudineom, lapos, vagyis talpas csolnak, melyet egy ember hajt kettős evezőrúddal. A nyertes oly előnyben volt versenytársa felett, hogy a másikat szabad szemmel is alig lehetett látni, midőn amaz a 3 arany pályadijat már zsebre is dugta.

Ezután jött a molnár-halász- és révészverseny, melyben közel harmincz lapos fenekű jármű vett részt. Hogy küzdöttek az istenadta párák — mintha csak tengerit kapáltak volna. 12 arany volt az első dij, melyet a *fehér-sárga-zöld* lobogós nyert el, hol egy carivaldianus kalapú kormányos presideált; a második dijat a fehér-kék-veres, a harmadikat veres-sárga lobogós nyerték. — Midőn ezen mulatságnak is vége volt — a Széchenyi Ödön gróf és Semsey Lajos közötti magán verseny a kedvezőtlen időjárás miatt elmaradván — a két gőzös megindult a Margit sziget felé egy kis — ingyen paczérozásra, — s miután fordultunk egyet a Dunán, csakhamar a ki-

állási helynél éreztük, hogy az örökre dicső nap gét érte! Ah! mikor virradunk még egy ilyenre!

A sors ugy akarta, hogy a pékmesterrel yszerre távozzam a „Citoyen"-ről. Alig értünk Dunapartra, midőn látom, hogy az én derék omszédom, a czipók nagy mestere, ugyancsak ri magát előre s jobbra balra könyöközte a tongókat. Kiváncsi voltam, hogy mit akar a jámor, — s utána néztem. Ment egyenesen Kuglerz, — kinél a „beau monde" szokott hűtőzni — beült a szobába, a lehető legvakmerőbb nonchanceval — mimelvén a „pose à la sport"-okat. int az ajtónálló beszélte, azért teszi ezt a jámbor ékmester, hogy lassanként connaissanceokat szezzen, s mivel roppant gazdag, még meg is törnhetik, hogy oly családi fa ágára cseppen, mely ég az egykori hires nagyváradi fűzfánál is nayobb s terebélyesebb.

Ah! Comme tout ça est bien petit, n'est-ce as ma mie? Isten veled. Ölel rokonbarátod, ki övendőben egyéb nagy világi apróságokról is fog éha értesiteni.

REVICZKY SZEVER.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Egy franczia satiricus. 1848 előtt a franzia irodalomban, valamint a politikai életben rendkivüli elevenség, mozgalmasság uralkodott, s a szabadság egyeseikben önállóságot, eredetiséget fejlesztett ki. Törekvés, elszántság és eredetiség átszik meg az irodalmon, mi nem lehet el a maga saját túlzásai nélkül. E túlságok még feltünőbbek lehettek Francziaországban, mint másutt, s nem hiában franczia szó a „bizarr." De különös, hogy az eredetiség épen a francziáknál ment át a legnagyobb bizarrságokba, s ez a kor majd minden irója meglátszik. Sand, Balzac, Sue, Dumas s Hugo Victor egyaránt beleestek.

A 48 előtti kor satiricusa *Karr* Alfons, legalább az életben sajátságosabb jelenség volt talán még Sandnál is.

Karr 1808-ban született Münchenben, — s franczia-német származásu volt. Atyja hires zongora-virtuoz volt, s nagyatyja is hires zenész. Karr Alphonse iskolába küldetvén, mindjárt kitünt függetlenségi hajlama. Csak azon órákban tanult, mikor neki tetszett, s ez órák soha sem voltak a tanitó kijelölte órák; — értelmes, de nagyon ellenszegülő gyermek volt. Utoljára is összeütközésbe jött tanáraival, hirtelen oda kellett hagyni az egyetemet husz éves korában, s e miatt atyja megvont tőle minden pénzsegélyt. A hallatlan merész, csüggedést, csalódást nem ismerő ifju egy diák pajtásával Párisban külön szállást fogadott s iróvá akart lenni. A nagy nélkülözéseket az ifju, s különösen franczia ifju gondatlan jókedvűségével tűrték. Karr verseket kezdett irni; — de kiadók nem buzditák e pályán — azért prózára és politikára adta magát. A szükség rákényszerité hogy verses beszélyeit prózára tegye át s csakhamar ismertté kezdett lenni. Több elbeszélései népszerüvé tették, s tán előbb, mint érdekében kivánatos lett volna. Irásaiban a feltünési hajlam félreismerhetlen s ugy látszik, fő czélja élete ezen szakában a lehető „legvadabb eredetiség."

Elvált barátjától s egy ház hetedik emeletében fogadott szállást, melynek bútorzata egy szalmazsák volt. Ezen irt, evett és aludt. Itt lett a rheumatismus és örökös idegbajok martyrja. Kiadókra tevén szert, skárlát szin ruhába öltözött, három tollal diszitett turbánt s sárga czipőt viselt. — Nem sokára merőben megváltozott. Szobájának falát, mennyezetét, pallóját egész feketére festette, melyeket halottfejek s nehány kitömött bagoly diszitettek. Most nem szalmazsákon, hanem egész öltözetben egy fekete koporsóban hált, fejénél két viasz gyertya égett. Maga szolgált magának, s az utczán néha egyik hóna alatt ágytakaróját vitte, mig másik karján egy-egy csontokkal s rozsdás vassal, holmi régiségekkel telt kosár függött. Nem sok idő mulva tul adott a koporsón s halál fejeken, s chinai módon rendezte el szállását és öltözött, mi háromezer frankjába került. Máskor kocsisnak, vagy blouseos munkásnak öltözött, a nép mulató helyeit és korcsmáit látogatva. Tán legsajátságosabb ötlete volt, hogy egy hienát szelidített házi kutyájává. E miatt fellázadtak ellene a szedők és nyomdászok, kik közül senki sem merte a correcturát hozzá vinni, — úgy hogy túl kellett adnia az érdekes állaton. Kárpótlásul azonban egy roppant nagyságu uj-foundlandi szelindeket s egy korom feketeségü szerecsent tartott a kutya és gazdája ápolására. Majd először a kertészetre, aztán az uszásban való jeleskedésre adta magát. Később Etretatba menvén, halászszá lett, a mennyiben az öltözet halászszá tehette — végre csolnakászattal foglalkozott, legalább yachtot tartott magának. Etretat igen szép hely a normandiai tengerparton, mely itt számos öblöt és barlangot képező sziklákból áll. Maga az ottani halásznép sajátságos mind öltözetre, mind szokásaira nézve. Ezekkel Karr a legjobb barátságban élt. Innen irta „péntek esti" czikkeit, melyeket a közönség nagy tetszéssel fogadott.

1835-ben Karr a „Figaro" szerkesztője lett s megnősült, mely utóbbira nézve elég annyit mondanunk, hogy mint minden ily excentricus ember, nem volt szerencsés házi életében. Karr elvált nejétől, s házi viszonyait leirta egy művében, melynek czime a „Legrövidebb ut" (Le chemin le plus court). Francziaországban gyakran történik, hogy az iró magán viszonyait a közönség elébe viszi, mig Angliában, hol a nyilvánosság nagyobb, — ez csak elvétve történik.

(Vége köv.)

NEMZETI SZINHÁZ.

Richelieu. Dráma 5 felvonásban. Irta Bulwer, forditotta Tóth József. — Már mintegy axioma, hogy a jó regényirók bajosan irhatnak jó drámát. Nem alap nélküli állitás, számos példa igazolja, sőt okát is könnyen megérthetni, ha egy pár futó pillantást vetünk a dráma és regény közti különbségekre. A regény alatt természetesen a mai regényt értjük, mely többé nem naiv elbeszélés, sem phantasticus novella, hanem az életnek nagyon is realisticus rajza, s a társadalomnak eléggé philosophikus birálata. A részletezés mind a cselekvény fejlesztésében, mind a személyek jellemzésében oly tulajdona a mai regényirónak, minél semmi sincs drámaitlanabb. A szinpad természete concentrált cselekvényt kiván, nem birja meg a sok részletet, s 4—5 felvonás határai közt egy részletesen felfogott jellem épen oly kifejleszthetlen marad, mint hatástalan. A szinpad a nagy és erős vonásokat kedveli, s a legsebesebb fejlődést; a szembe tett szenvedélyek küzdelmére helyezvén a fősulyt, kevésbe veszi a viszonyok rajzát, mely a regénynek éltető eleme. S ha ide veszszük a mai regény legháládatosb tárgyait, melyek sem terjedelmök, sem szövevényök miatt nem valók drámai compositióra, továbbá költői igazságkiszolgáltatása eszközeit, melyek nagy részt drámában hatástalanok vagy épen lehetlenek, mind inkább világos lesz, hogy a mai regény a drámának csaknem teljes ellentéte, habár a hajdani naiv elbeszéléshez képest sok másodrendü dolgot kölcsönzött a drámából az előadás élénkségét illetőleg. Nagyon természetes hát, hogy a regényirók, kik conceptióban, compositióban, kidolgozásban egyaránt hozzá szoktak a drámaiatlansághoz, bajosan lehetnek drámaiak még akkor is, midőn drámát irnak.

Különösen Bulwertől nem lehet sikerült drámát várni. Regényeiben legkevésbbé sem hajlik a drámai compositió felé, aztán az a nagyon is reflexiós modor, melylyel a cselekvényt és személyeit kiséri, világositja, bonczolja, már előre is igen kevés szerencsét igér neki a drámai jellemzéshez. Valóban nincs is sikerült drámája, bár régebben többször tett kisérletet e téren. E jelen drámája sem egyéb, mint egy összetöpörödött regény, melyet maga nem kisérhetvén szokásos reflexióival, személyei által mondat el egy csoport ilyesmit. Richelieu néha nem más, mint Bulwer, ki fel-feltárja nekünk, hogy mint gondolkozik ő Richelieuről. Hanem e mind semmi ahhoz képest, hogy mennyire vontatott a cselekvény s mennyire nincs a müben valódi drámai conceptió. Ha Bulwer regényt ir Richelieuről, bizonyosan érdekessé fogja vala rajzolni a nemesség küzdelmeit a királyi hatalommal, s Richelieu egy nagyobbszerü történeti alakként tünik fel a cselekvény folyamában. Igy csak egyszerű cselszövő, ki sokat beszél ugyan kedves Francziaországáról, de igazában igen keveset tesz érte. Már a drámai forma miatt sem rajzolhatta a költő Francziaország viszonyait, de más felől oly cselszövényre vetette müve fősulyát, mely inkább egy „Pohárviz“-féle vigjátéknak szolgálhat alapul, mint egy komoly drámának. Az egész nem egyéb, mint Richelieu küzdelme a kezéből már-már kisikló főhatalomért. Ismét győz, s tovább is ministere marad XIII. Lajosnak. De vajon lehetünk-e iránta nagyobb részvéttel, mint a másik párt iránt, mely meg akarja buktatni? A költő e tekintetben egészen homályban hagyja a nézőt s legfeljebb a történelemre utasitja. A gyámleányához való viszonya sem olyas, mi részvétet gerjesztene iránta. Számitásból adja férjhez, ezzel ugyan maga ellen idézi a király haragját, de e tettének nem sokkal több erkölcsi becse van, mintha Juliát, szintén *számitásból*, a király kedvesévé tette volna. Richelieu küzdelme nem ébreszt bennünk több érdeket, mint bárminő cselszövény, melynek kifejlődése, ha nem bárgyuság, elvégre is ingerli kiváncsiságunkat. Szivünk hidegen marad s phantasiánkat semmi sem ragadja meg. Mindamellett nem hibáztatjuk a forditót, hogy szinpadra hozta e művet. Bulwer oly kitünő iró, hogy leggyöngébb művében is van valami élvezetes. Itt sem hiányzanak szép gondolatjai, megakad egy-egy jól rajzolt alak s egy pár sikerült jelenet, s az egészen valami oly szellem ömlik el, mely megkülönbözteti őt a mindennapi drámaférczelőktől.

A czimszerepet Tóth játszta, de nem épen sikerrel. Voltak átgondolt, s talán sikerült jelenetei is, de most is hiányzott játékából valami, mi sokszor hiányzik nála, midőn nem ugy nevezett genreszerepet játszik, melyben kitünő. Azonban e gáncs nem csak őt illeti, hanem szinészeink s szinésznőink majd mindenikét. A mily jelesek jobb szinészeink az oly jellemek visszatükrözésében, melyek nem kivánják az erősb szenvedély rajzát vagy emelkedettebb hangulatot, épen oly ritkán sikerül nekik felemelkedni a magasb drámai stilig. Ez szinészetünknek oly baja, mely nem érintést, hanem tüzetes tárgyalást érdemel, mit alkalom szerint meg is fogunk tenni. Tóthnak egyébiránt e szerepében sok minden szolgálhat mentségére, miért nem is kivánjuk szigorubban megitélni, elég lesz, ha figyelmeztetjük arra, hogy valahányszor erősb szenvedélyt akar kifejezni, bele esik bizonyos sápitozó és siránkozó hangba, mi majdnem modorává kezd válni. Oly szinésznek, mint ő, nem lesz nehéz magát mérsékelni és fegyelmezni.

GY. P.

NYILT LEVÉL.

T. szerkesztő ur!

Arra a jegyzésre, melyet a „Két angol regény“ czimü czikkecske szerzője az előleges el-

letek hasznát illetőleg Scudo után közlött, bá- vagyok egy idézetet közleni felelet gyanánt. nénylem nem tagad meg tőle egy hasábocskát árczában.

„Én se színész, se költő nem vagyok. Néha van megtisztelnek azzal, hogy ez utóbbinak anak, de csak mivel félreismernek. Nehány mai kisérletből, melyre bátorkodom, nem kel- e oly bőkezűleg következtetni. Nem mindenki vész, a ki ecsetet vesz kezébe. Régibb műveim okra az évekre esnek, melyekben annyira haj- dók az emberek lángésznek tartani a kedvet s nnyüdséget. Mi az ujabbak közt tűrhető, arról n jól tudom, hogy *egyedül a kritikának kell kö- nnöm*. . . . Ezért mindig boszús voltam, ha va- nit olvastam vagy hallottam a kritika ellen. *göli a lángészt, halljuk mondani, s én hizelgek gamnak, hogy oly valamit nyertem általa, a mi gyon közel áll a lángészhez.*“

Ily önvallomással rekeszté be Lessing dra- turgiáját.

Itélje meg t. szerkesztő ur, ki nagyobb te- atély: Scudo-e vagy Lessing?

Itélje meg, a ki viszonyainkat ismeri, me- iknek nézetét hasznosabb hirdetni a magyar odalomban ez idő szerint!

—XX—

VEGYES.

— A magyar akadémia hétfői ülésében *Hun- lvy Pál* rendes tag ismertette Reguly *vogul* ondáit. Több felolvasás nem volt, tárgy is ke- s, melyek közül kiemeljük a Nádasdy-jutalom- , későn érkezett, annálfogva visszautasitott pá- aköltemenyt.

— *Igazitás.* Lapunk mult heti számában a isfaludy-társaság legujabb alapitójának ifj. *Csapó ilmos* urnak neve hibásan van *Csapi*-nak szed- e. Ugyanott *Schnorr* külföldi művész neve *Schuott* ibás alakban fordul elé.

* Almássy Pál ur, a nagylelkü műbarát, an- ak idejében megigérte vala Izsónak, hogy ha schwindt ellenében a szobor-pört megnyeri, a úsuló juhászt meg fogja venni. A pör meg lön yerve, mivel azonban Izsó ki szeretné a szobrot orsolni, hogy az igy bejövendő tetemesebb öszveg- ől jótékony czélokra — különösen az irói segély- gyletre is áldozhasson: Almássy Pál ur szives észséggel mondott le igényéről a szoborhoz, de gyszersmind egy más szobrot rendelt meg nála, 500 forint értékig. E szoborhoz a tárgyat maga , művész választhatja tetszése szerint. A ‚juhász‘- a 4000 sorsjegy lesz kibocsátva egy forintjával mivel e kisorsolással nemcsak jótékony czélok, anem a művészet méltánylása és pártolása is összeköttetésben áll: nincs legkisebb kétségünk, hogy a lelkes közönség sietni fog e kicsinség ál- tal is a hazai művészet iránti érdekét kimutatni.

* A magyar irói segélyegylet javára közelebbről következő tetemesb alapitványok tétettek: Gr. Pejacsevics Pálné sz. gr. Pejacsevics Alvina 400 frt; gr. Pejacsevics László 500 frt és a „Családi kör“ előfizetői által — meglepetésül — b. Jósika Miklós nevére 200 frt. Ez igazán szép meglepetés.

* A protestansok is szándékoznak, a kath. Sz. István társulat módjára, könyvkiadó egyletet alakitani, melynek neve „Bethlen Gábor-társulat“ lenne.

* Azon 10,000 forintból, mely az osztrák birodalmi tehetséges művészek segélyezésére utalványoztatott, következő hazánkfiai részesittettek: Székely Bertalan és Löschinger Zsigmond, történeti festészek és Goldmark Károly zeneművész. A többi segélyzettek közt egy drámairó is van.

* A n. szinház mult évi deficitjének törlesztésére engedményezett 32,572 frt 23,5 kr. kifizetése — a „Független“ szerint — a n. m. m. k. helytartó tanács által oly módon rendeltetett el, hogy a nevezett összegből különféle kamatok, tőke-törlesztések és visszafizetések fejében 18,474 frt 50 kr. visszatartandó, készpénzben pedig 14,097 frt 73,5 kr. kifizetendő.

* A magyar gazdasszonyok egyesülete egy pest-budai árvaleány-növelde létesithetésért folyamodott a nmlgu. k. helytartó tanácshoz, és most— az „U. N.“ szerint — mind a növelde megalapitása, mind az e czélra rendezendő sorsjáték meg lőn engedve.

* A Lisznyai árvák javára közelebb Érsek-Ujváron tánczvigalmat tartottak, mely sorsjátékkal volt összekötve; a nyeremény tárgyakat a nyitra-megyei derék hölgyek ajándékozták, sőt egyet még egy bécsi hölgy is küldött.

* Reményi Ede a jövő télre két hétre meghivást kapott Nizzából, előnyös feltételek mellett.

* A magyar képzőművészeti társulat első kiállitása megnyilt. Az egyes kiállitott művek ismertetését az illetőre bizzuk s csak épen annyit jegyzünk meg, hogy nagyon megérdemli a megtekintést. A helyiség nagy-hid utcza 8 sz. alatt van s belépti dij 10 kr.

* A Török János szerkesztette „Pesti Hirnök“ a Részvét Könyvéről szólván, többek közt ezt is mondja: „Mindenesetre legsilányabb magának a szerkesztőnek, Gyulai Pálnak satiricus dolgozata, mely conceptio és kivitel tekintetében egyaránt satnya;“— tudnánk mi erre valamit mondani, ha akarnánk. Alább meg igy szól: „Feltünik végre ezen vállalatban azon körülmény, hogy a 31 iró közt, kiknek dolgozatait a könyv tartalmazza, több mint kétharmad — *protestans*“ —; erre meg, ha akarnánk sem tudnánk semmit szólani.

UJ KÖNYVEK. *)

RÉSZVÉT KÖNYVE. MDCCCLXIII. A magyar irók segélyegylete megbizásából az alaptőke javára szerkeszti *Gyulai* Pál. Pest. (Ráth). N8r. 552 l. Özv. gróf Batthyány Lajosné fényképével. Ára 4 ft.

AMERIKAI UTAM. Kivonat 1862-ki naplómból. Gróf Károlyi Gyula utitársamnak ajánlva. (Irta gr. *Széchenyi* Béla.) Pest (Kilián). N8r. 157 l. s térképpel. Ára 1 frt 50 kr.

Tompa Mihály VERSEI. VI. kötet. Vegyes tartalommal. Pest (Heckenast). 12r. VIII és 215 l. Ára 1 frt 20 kr.

ÁTALÁNOS MAGYAR POLGÁRI MAGÁNJOG az 1848-dik évi törvényhozás és az országbirói tanácskozmány módositásai nyomán. Átdolg. és bőv. 2-ik kiadás. Irta *Ökröss* Bálint. Pest. (Heckenast). N8r. XIII. és 876 l. Ára 5 frt.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Obernyik jeligéje. Helyesen van irva. Mi hát, a mi úgy hat még is, mint reminiscentia? Az, hogy a *genre*-t ismerjük, s a költő *egyéni* vonásokkal nem tette annyira *ujjá* előttünk, hogy feledjük *amazt*. Ön aspiratioját tiszteljük, mert nemes az: de fölléptét sajátabban ható művel szeretnők.

Brüsselbe. Egy kis csomag van utban tőlünk a málha postán.

TARTALOM.

Gyöngyösi István. — *M. P.* — Uton. *Hiador.* — — A költőnő. (Eredeti beszély.) *Tanács M.* — Salamon. (Legenda). *Fejes I.* — A kis Mari. Angolból —*sz.* — *a.* — A pesti csónakverseny. *Reviczky Sz.* — Külföldi szemle. — Nemzeti szinház. — Nyilt levél. *XX.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
a
KOSZORÚRA.

A **Koszorú** első félévi folyama junius végén lejár. Figyelmeztetjük rá tisztelt olvasóinkat s az egész közönséget.

Nem állunk elé nagy szavakkal, dicsekvéssel a multra, igéretekkel a jövőre. Érezzük hiányainkat. De arról is meggyőződtünk, hogy e hiányok nagy részben mostani irodalmunk fogyatkozásai. Némely szakra nincs, vagy kevés az iró: nem lehet oly sok oldaluan szerkeszteni, mint óhajtanánk. Más szakban az erők szét vannak szórva, nehéz őket egyesíteni. Mindazáltal sikerült a jobb tehetségeket már is szép számmal fűzni össze „Koszorúnkba.“ Többektől is birunk vagy igéretet, hogy támogatni fognak, vagy kész munkát. Igy a beálló félévet az agg, de lélekben mindig fiatal elevenségü Fáy Andrásunk egy víg beszélyével nyitjuk meg.

Annyit mondunk tehát, hogy igyekszünk e lapot, az elkezdett pályán haladva, tartalmilag mind jelesebbé tenni, oda munkálván hogy a nemesen mulattató, szivképző olvasmányokat jobb iróink tollából vegye a közönség; más részről hogy az értelemnek kellemes, tanulságos táplálékot adhassunk.

Valamig az előfizetések száma engedi, a *Magyar költök arczképcsarnokának* melléklését is folytatjuk.

Előfizetési ár az eddigi marad: a julius-decemberi **félévre 6 frt,** melynek *idején beküldését kérjük*, mert bizonytalanra nem nyomhatunk fölös példányokat nagy számmal.

A pénzt, bérmentve, a kiadó *szerkesztőséghez* (üllői út és 3 pipa utcza sarkán 11 sz.) vagy *Emich Gusztáv* kiadó hivatalába (barátok tere 7 sz.) kérjük utasítni.

ARANY JÁNOS
A „**Koszorú**“ szerkesztője s tulajdonos kiadója.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

Mai számunkhoz van csatolva: Előfizetési felhivás a Koszorúra.

KOSZORÚ.

egjelenik hetenkint vasárnap. erkesztő szállása, vá a dolgozatok, előfize- i pénzek, reclamatiók is ldhetők: Üllői-út és 3)a-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

5 FÉLÉV. JUNIUS 21. 1863. 25. SZÁM.

KOHÁRI ISTVÁN.

1682-ben egy kurucz-török had masul vívta Fülek várát. A vár kapitánya ; makacsabbúl védelmezte. Hosszabb dés után a katonák hűsége s kitartása adni kezdett, végre megtört, s a falak é menekült népséggel egyetemben a vár dását sürgették. A kapitánynak most ı csak az ellennel, hanem saját embereiis küzdeni kellett: a csüggedőket lelkette, a rémülteket bátorította — hijába. ürgetés mind erősebb, kényszerítőbb lett. ha ők elhajoltak, ő maga annál hajthanabb volt, se szép szóra se fenyegee nem hallgatott, s a várat, jobban ıdva már csak kőhalmot, váltig tartani ırta. És tartotta is, tartotta még akkor midőn már egy híve sem maradt, tara még akkor is, midőn a várbeliek, az nféllel megegyezvén, a kapukat kinyiák, — mert ő ekkor is ellene szegült a ıdásnak s alá nem irta az alkut, bár ez ıl a várban volt összes kincseit megnthette volna. Tántoríthatlansága jutalul fogságra itélték, s két esztendőnél ább raboskodott.

Pályafutó helyem volt füleki mező,
Elpusztulásával esetemet jegyző,
Fel nem adásával rabságomat szerző,
Mostoha sorsomban galibámat nemző.

A füleki hős és munkácsi fogoly gróf ohári István — bajnok és költő már mint- y születésénél fogva. Kardját atyjától ökölte, báró Kohári Istvántól, ki Lévánál örök ellen győzelmesen harczolva esett el; költői tollát anyjától, Judittól, ki Balassa-leány volt s a két Bálintnak ha nem is egyenes ivadéka, legalább egy családbeli velök.

Költőnk alig szabadult ki, már ismét a csatatéren látjuk. Dunán innen és tul több izben megveri a törököt, de 1686-ban Eger vára alatt egy golyó összezúzza jobbját. S valamint a munkácsi kővár, ugy betegsége fogházában is a költészet volt édes vigasztalója.

Felgyógyult; de jobbjával se kardot se tollat nem forgathatott többé *). Azért se a hadakozásról se a verselésről nem mondott le.

Töröktül nyert sebe tett kibül balogot,

azontul is mind harczban, mind békében szolgálta hazáját. 1704 után, a dunáninneni részek el levén foglalva s jószágai feldulva, Budára vonul vissza, kénytelen nyugalomba, s ekkor ismét a muzsáknak áldoz.

Később, agg koránál fogva, még egyszer — utoljára — visszavonúl s csábrági várában ujolag a költészetnek él, míg a halál, 82-dik évében, el nem szólítja. Itt 1720-ban kezdte verseit nagyobb-kisebb füzetekben közrebocsátani; tetemes részök azonban még most is kézirat.

Hatvan évvel halála után, 1791-ben, J. J. M. egy jókora kötetet állitott össze

*) Midőn 1714-ben ország birája lett, engedelmet kapott, hogy aláirás gyanánt ezüst lemezen kimetszett neve nyomójával élhessen. Ez az ugynevezett „lamina Koharii," melyről a törvénykönyv is emlékszik.

verseiből kiadás végett, azonban e teljesb gyüjtemény is kéziratúl maradt*), s Kohárit mint költőt a mai nemzedék jóformán csak azon egykét mutatványból ismeri, melyet irodalmi kézikönyveink közölnek.

Kohári, ki, mint Zrínyi, hadvezér s a koronás király híve, költői tekintetben oly igen különbözik tőle, hogy vele semmiképp össze nem hasonlíthatni. De másokkal sem. Nem közvetlen elődjeivel, Lisztivel és Gyöngyösivel, kik Zrínyi nyomában az elbeszélő költészet mezején feltüntek; nem közvetlen utódjaival, a zengzetes hymnusokat szerző Rádai Pállal, a szerelmes dalnok Amadéval, az eleven s elmés Faludival. Neki eszmeköre, hangulata, modora egészen más, a műalak is, melyet mívelt, egészen eltérő; s legfeljebb annyit lehet általánosságban megjegyezni, hogy költői szellemre nézve az elősoroltak, Liszti kivételével, mind felülmulják. Még leginkább közelít hozzá a széplelkű Orczy Lőrincz, csakhogy Kohári műveiben nem találjuk azon csínt, kerekdedséget s izlés szabta mérsékletet, a mi által Orczy versei oly kedvesek; ő is elmélkedő s mélázó természetű, mint Orczy, de mélázatában ennek nyájassága és derültsége teljesen hiányzik.

S ez természetes. Kohárit a szenvedés avatta költővé, s muzsája, a sors csapásai alatt, nem tanult mosolyogni.

Valakinek szemét sárgaság elfogja,
Benne gyökerét is tövestül eljárja
S maga festékével épen mind beirja,
Akármit néztében sárga szinre kapja.

Nézzen bár vereset, látszik mind sárgának,
S noha minden sárga, nem látszik aranynak;
De meg nem láthatja szinét a pirosnak,
S csak hibáját látja szeme világának.

Látszik már nekem is még a jó is rosznak,
A napnak is fénye csupán csak árnyéknak,
Sőt a nyugovás is szörnyü fáradságnak;
Nem látszik, egy szóval, már semmi is jónak.

A rabságnak szennye elfogta szememet,
Épen bemázolta fülemet s elmémet,
Minden részeiben eltelé szivemet,
Undok rút mocskába sülyesztè fejemet.

Arra nézve szemem a jót nem láthatja,
S mivelhogy elmém is ki nem gondolhatja,
Majd megőrült fejem már meg nem foghatja,
Szivem nem várhatja s fülem nem hallhatja*).

Hangulata mindig komoly, sőt bánatos; és bizonyos ridegség jellemzi legmelegebb ömlengéseit is. Még akkor sem bir valamennyire felvidulni, midőn a viharok, melyek férfikorát zavarták, már végkép le vannak csillapodva s ő már évek óta boldog pihenésben tölti napjait. Egy 1726-diki versében is nem máskép, mint fájdalmasan pillant életére, s nem láthat benne semmi kedveset, semmi derűt, csak borongást.

Enyelgő **) éltemet vizi buboréknak,
Elenyésző füstnek, avagy hogy párának
Méltán itélhetem, gyenge pókhálónak,
Tengeri szélvész közt sülyedő hajónak.

S fájdalmasan pillant életére nem azért, mert mulandóságáról emlékszik, hanem mert mulandó léte közben is csak hitványnak s vészteljesnek itéli.

Kohári versei azon nembe valók, melyet — mivel nincs határozott műalakja — az ujabb szépészet nem ismer többé külön költői nemnek s az epos, lyra és dráma közé osztja szét: az ugynevezett tanköltészetbe. Az ő tanköltészete lyrai alakot ölt s nevezetesen alagyás művekben nyilatkozik; istenes versei is mind alagyák. Fordulnak elő, kivált hosszabb munkáiban, leiró s elbeszélő részletek is, de a melyek merőben kezdetlegesek, bár itt-amott felcsillan egy-egy találó kép, megkap egy-egy mélyebb s jellemzőbb lélektani vonás.

Az alagyai alak legtisztább a kisebb munkácsi versekben, melyek valóságos „tristium libert“ képeznek; de megvan az egyéb

*) Kohári számos egyéb verses hagyományaival együtt a nemzeti muzeumban található. Czime: „Kohári István munkácsi fogságban koholt szomorú versei.“ (Ámbár oly versek is foglaltatnak benne, melyek nem a fogságban, hanem azután keletkeztek.)

*) „Keseredett rabnak .... ébren aluva látott álma.“

**) Enyelgő itt nem annyi mint tréfás, inkább csak olyan, a minek nincs igazi komoly értéke, átvitt értelemben tehát haszontalan. Igy irja Kohári a „Vasba vert rabnak ... sétálásá“-ban is:

Enyelgő életem naponkint tengődik.

rseiben is, egykét hymnusfélét kivéve, s alkodik még azon verses elmélkedései- n is, melyek egymagok egész könyvek- nőnek. Egész ily könyvek például a Vasba vert rabnak bús elmével fáradva rsekbe vett sétálása" és az „Időmulatás özben szerzett versek."

A „Vasba vert rabnak... sétálása" pél- ázatok és allegoriák sorát foglalja magá- an, melyekkel a költő saját rab állapotját szi párhuzamba. Szép kertben képzeli agát s leirja a tömkeleget, Daedalus sza- adulását, Aeneas ohajtott partra jutását, adarak lépre csalását s kalitkába zárását, mennyhal fogdosását.

Láttam ott, a vizet miként zurbékolták,
Sárját fölkevervén, miképen zavarták,
S a zavaros vizben könnyebben találták
Mennyhalnak öregét, s könnyebben foghatták.

Gondoltam, sorsomat csendes folyásában
Mostoha szerencsém zavará valóban;
Ahhoz képest én is talán mostanában
Foghatok mennyhalat zavaros voltában.

Mert mennyhalat abban könnyen találhatok,
Óránkint szenvedve naponkint foghatok,
Inségem konyháján fel is tálalhatok
S én speciálémnak nagyméltán tarthatok.

Minthogy, bár ne legyen patakbeli mennyhal,
Békeséges tűrés de jó mennyei hal:
A ki azt megfogja, azzal él és meghal,
Ő végső óráján örvendetes hírt hall.

zéllövőkhöz ér; a győztesek képeket kap- ak jutalmul, melyek ismét allegoriákat brázolnak: a teherrel nyomott pálmafát, ely a teher alatt „feljebb állapodik," a haldoső" hattyút, midőn „vég nótáját" é- ekli, az újjászületö phoenixet. Aztán a adkertbeli állatokat szemléli, melyek oly zépen egyeznek egymással, s

Ha valamit egyszer a földre lecsapnak,
Földön hevertében arra nem tapodnak,

em, mint az ember, ki

. . . emberrel tartja bajvivását,
Sokszor is öldösi barátját és társát,
S ha végbeviheti földre lecsapását,
Nem sokszor követi oroszlán szokását.

Pompás szökőkutat lát, csinos nymphák- kal, delphinekkel, s Arion és Orpheus jut- nak eszébe; megirigyli sorsukat, mert éne- kök által megszabadultak; ő inkább Aktae- onhoz hasonlit:

Nem mondom, ebeim hogy engem szaggattak,
De szolgatársaim tőlem elállottak,
S a kikkel jót tettem, nyelvökkel mardostak,
Másokat is, tudom, hogy rám uszitottak . . .

és Tantalushoz:

Mert a szép szabadság lebegett előttem,
S aztat immár egyszer erővel viseltem,
Sőt ugyan elhittem, hogy kezemmel értem,
De Medea miatt kezembül ejtettem.

Azonban a szerencse forgandóságával vi- gasztalja magát s társaul egy nymphát választ:

Békeséges tűrés vala e nymphában,
Csendesen szenvedést ábrázolt magában . . .

Mindjárt megszerettem s mátkámnak jegyeztem,
Én kedves nymphámnak s társamnak neveztem,
Mivelhogy azonnal magamévá tettem,
Holtomig magamat hozzá köteleztem . . .

Én szivem nymphája, ha meg nem utálja
S igazán szeretve magához kapcsolja,
A búbánatban is örömét találja
S baráttáncz nótáját nagyvigan dúdolja . . .

Bánat keservében oly könnyen uszhatik
Kedves édes nymphám, kedvére lakhatik,
Sőt a bú árjában hajóvá válhatik,
Melyben az én szivem csendesen nyughatik. .

Sőt noha rabságom feszitő keresztfám,
De mivelhogy arról rózsát szed én nymphám,
Elhitette velem, hogy rózsatermő fám
S arról szedett rózsám lehet drága násfám.

Szivébe megnyugvás száll s övé a tűrés vi- rága.

E virág szálai a rabság szennyében
Gyökeret verhetnek, mint ganajos földben,
Könnyen elágaznak sanyarú inségben
S jó szagot szereznek a büdös tömlöczben.

Tovább sétál, s koczkázók, kártyázók, go- lyójátékosok csoportjait nézdeli. A kártyá- zóknál a fölött elmélkedik hosszabban, hogy a kártyajáték az élet tükre. — Sétáját a szabadulás reményével rekeszti be.

Másik nagyobb munkája, mely egri sebesültekor készült, az „Időmulatás köz-

ben szerzett versek.“ Őrangyalának panaszolja jobb karja csonkulását; az angyal feleli, hogy a kapdosó kéz már menynyi baj okozója lett, s fölhozza Párist, ki Helenához, Ádámot, ki az almához kapott. A költő virágért egy ligetbe megy, eltéved s veszélyes helyeken barangol, és most következik az emberi életet fenyegető különféle veszélyek feltüntetése példákban: a vadászat veszélyei (Aktaeon, Adonis), a szerelem veszélyei (Cephalus és Pokris, Pyramus és Thisbe, Sámson és Delila, Circe, József és Potifárné, Hyppolit, Narciss stb.) s ezekkel szembetéve a barátság előnyei, végül a gazdagság s kincsszomj veszélyei (Midas, Polymnestor, Hippomenes). A költő sokat járt, haza kivánkozik; angyala vezérli s megorvosolja szivét. Nem kell neki többé se hatalom, se nő, se arany, se más világi jó, csak szivbeli nyugodalom, csendes élet, s az isten minden gyönyörűsége.

Tüzetesebben vázoltam Kohári két legnagyobb versezetét, hogy különösen szerkesztése módját láttassam. Inkább mondhatnám ugyan: szerkesztése hiányát, mert szerkezet csakugyan egyikben sincs, és a hol mutatkozik is némi alakitás, az utánzás nyomaira akadunk. Szerkezetről Kohári átalában nem tud s műveinek közös bélyege az alaktalanság.

Növeli még ez alaktalanságot — ha ennek fokai lehetnek — az, hogy szereti a szószaporitást, áradoz, és gondolatait összefoglalni s tömör szabatossággal kifejezni nem tudja. Kitünő példa e széles tárgyalásra fentebbi „sétálásá“-nak azon epizodja, melyben az emberi életet a kártyajátékhoz hasonlitja — nem kevesebb, mint 500 sorban! Költői beszély, de szinmű is van rövidebb akárhány, s Vörösmarty egy egész hőskölteménye, „Cserhalom,“ mindössze 700 meg egynehány sor, tehát felényivel sem hosszabb Kohári kártya-epizodjánál.

A mit az ő idejében a költészet mulhatlan kellékének tartottak, a görög hitregék személyzetét, az allegoriát, a históriai bizonyságokat az eruditio teljes apparatusát: a századabeli műveltség szinvonalán álló férfi mindezt lelkiismeretesen felhasználja, s átalában eltanul mindent, a mit eltanulhat; de az alkotó és rendező szellem hiányzik. Munkái nem tanusítnak se költői kigondolást, se öntudatos kidolgozást. Nincs ihletve, nyelvében semmi emelkedettség. Elmélkedéseket ir versekben, s irja bölcs, de nem művész elmével. Nem művész, csak műkedvelő — s maga sem akarja magát többnek tartatni, mint a „Fűzfaversek“ ajánló soraiban világosan ki is mondja:

Senki hát engem is meg nem szól, gondolom,
Fűzfaverseimért, mert nem hivatalom
A vers csinálása; hogy most azt koholom,
Hajtott arra csupán henyélő unalom.

Elszenvedék köztük Sault a próféták
S magok seregéből őtet ki nem hajták;
Elszenvednek talán engem is poéták
Azok közt, a verset kik rontani szokták.

Ha olvasod azért feltett verseimet
S azok csináltában ejtett vétkeimet,
Könnyen átallátván én csekély elmémet,
Meg ne itélj, kérlek, az iránt engemet.

Elmémet a rabság mert megtompitotta
S mostan versszerzésre csak a bú hajtotta,
Mely magát ezelőtt másban fárasztotta,
A verset pediglen soha nem koholta.

Fenmaradt munkái keletkezése ideje bizonyitja, hogy a verseléssel nem is foglalkozott máskor, csak ha egyebet nem tehetett, saját szavai szerint „henyélő voltában.“ Igy Munkácson mint fogoly, Egerben mint sebesült, Budán mint bujdosó, Csábrágon mint pihenő aggastyán. S költői foglalkozása e négy szaka igen szembeötlőleg fogyó arányban sorakozik egymás után: a forrás legbővebben ontja vizét Munkácson, Egerben már szűkebben, Budán még szegényebb, s Csábrágon már alig-alig bugygyan fel valami.

(Vége köv.) GREGUSS ÁGOST.

JÁTSZÓ LEÁNYOK KÖZT.

Oh be szép kis teremtések,
Oh be kedves mindenik!
Hogy ragyognak, tündökölnek
Arczácskáik, szemeik.
Mennyi fény itt egy csoportban,
Mennyi kellem, mennyi báj;
Megfárad a szem ha nézi,
A sziv belé szinte fáj.

Könnyek hulnak szemeimből —
Tudja isten mi miatt!
Oh be furcsa ez a sziv, hogy
Zokog mikor más vigad.
Keresi a fényt — hogy lásson,
S bántja mégis a sugár —
Keresed a mennyországot
S megijedsz ha bejutál.

— Jertek ide kicsikéim,
Ide közel jöjjetek,
Hadd mulassak, enyelegjek,
Játszadozzam veletek.
Hadd higyem még csak ez egyszer
Hogy szép ez a nagy világ —
Nem bánom ha csalódnám is:
Csak jól essék legalább.

Hadd verjen még, csak ez egyszer
Ez a sziv, mint egykoron:
Kinos sorsom a mit rám mért —
Szivesebben hordozom.
Elhiszem, hogy nem enyém volt
A mi enyém lehetett:
Csak magamat átkozom majd —
Nem többé a végzetet.

Nem az éggel, nem az urral
Nem azzal, ki szent, örök:
Ezután csak mint az őrült
Enmagammal pörölök.
A vassal, mely vértszomjazva
Olyan rég kér — csalogat
Nem a világot döföm le —
Hanem majd csak magamat.

Kibékülök mindenkivel
A ki bántott, a ki ölt,
Ugy marad mint paradicsom
Majd utánam itt a föld.
S mindezekért gyermekem ti!
A nagy hála tietek —
— Oh én édes jó istenem
Ha szétzúznád szivemet!

— Oh én édes kicsikéim
Jertek ide közelébb!
Adja ide valamelyik
Nyujtsa ide kis kezét.
Imádkozzék velem együtt —
Nagy — nagy az úr végtelen!
Oh hallgass meg, oh tekints rám
Szánj meg édes istenem.

TOLNAI LAJOS.

A KÖLTŐNŐ.

— Eredeti beszély. —

VII.

A tavasz teljes pompában virult; a halmok zöld sátorral, a mezők millió virággal valának befödve; minden tárgy és élő lény a természet feltámadását ünneplé.

Velencze előkelő világa szárazföldi villáiba vonult; kiket pedig államszolgálataik tartának a városhoz lekötve, azok kéjkirándulásokat tettek barátaik közel fekvő jószágaira, legalább pár napig élvezendők a mezei élet pásztorörömeit. . .

Az irodalmi kör, melylyel Muránoban találkoztunk, szinte kirándulást tervezett, még pedig San Salvatoreba, Collaltino gróf ősi várába.

E kirándulásra a Stampa nővérek is meghivattak.

Gaspara a legnagyobb örömmel fogadta a meghivást.

A társasághoz több előkelő hölgy is csatlakozván, az illem megsértése nélkül vehetett részt a gyönyörü kirándulásban.

A társaság kora hajnalban indult meg Velenczéből. A gondolák, melyek a szárazföldre valának őket szállítandók, bizonyos előre meghatározott ponton valának összpontosítva, s igy a legszebb rendben indulhattak meg kitűzött czéljuk felé.

A nap még mélyen feküdt a horizon alatt, midőn a gondolák elhagyták Velenczét. A tenger, mint óriás aczéltükör terült el alattuk a bágyadt reggi szürkületben, halványan sugározva vissza az ég sápadó csillagait s a fogyó hold ezüst sarlóját; mig a távolból halászbárkák közeledének, megterhelve éji munkájok gazdag eredményével.

A nap épen első sugarát küldte szét a természet fölött, midőn a társaság a szárazföldre érkezett, mintegy üdvözölve a szép kört, mely a tavaszt jött megünnepelni.

A tenger partján díszes fogatok s prüsszögő paripák várakozának. A hölgyek a hintók selyempárnái közt foglaltak helyet; az ifjak lóra pattantak, diszes tiszteletőrséget képezve a hölgyek fogatai körül.

A társaság sebesen haladt a pompás uton. A nap teljes fényét árasztá szét a bájos vidéken; fölöttük árnyas fák lombjai s madárdal; körülök a tavasz költészete.

Gaspara lelke zárva maradt a természet benyomásai előtt. Ő már San Salvatoreban volt képzetével, csendesen andalogva a gróf karján, kit reménye már megérkezettnek vélt, s ki, képzete szerint, már a vár előtt várja őt, visszaadva a boldogságot, mit távozásával elragadott. . .

Cassandra észrevette nővére elmélyedését s lázas nyugtalanságát; azért némi szemrehányó figyelmeztetéssel fordult hozzá:

— Én nem tudom felfogni nyugtalanságod okát. . . A természet békét és nyugalmat lehel körülünk, s te a legviharosabb indulatoknak vagy játékszere. . .

Gaspara hosszu tekintetet vetett nővérére.

— Nem csodálom, hogy nem értesz engemet, Cassandra; — szólt a költőnő fájdalmas komolysággal. — Csak az képes engemet érteni, ki annyit szenvedett, mint — én... A te fürteidet még soha sem hagyta hanyagon leomlani a bánat,... s a te kebledet még soha sem tette feszültté a fájdalom sohaja. Neked elég egy virágszál, hogy boldog légy. . . Kinek gyöngy, kinek virág. . . Az én elvem: vagy minden, vagy semmi!..

Cassandra lesütė szemét s elhallgatott.

A kocsik tovább robogtak. Trevisót elhagyva, gyönyörü halmos vidék következett, melynek határát a cadorei havasok képezik.

— Miféle erdő az, mely ott a távolban sötétlik ? kérdé Gaspara Molinótol, ki épen a hintó mellett lovagolt.

— Az a Montello erdő.

— S a komor épület az erdő közepén?

— A narvesei apátság kolostora, melynek apátja jelenleg Vinciguerra, Collaltino gróf testvéröcscse.

— Hát az a fehér pont, mely az erdő hátterében a legmagasabb halom csúcsát koronázza?

— Az San Salvatore.

Gaspara keble hevesen kezdett hullámzani, s arczát elforditá a lovagtól, hogy észre ne vegye fölindulását. Molino Cassandrát kezdé mulattatni, alkalmat nyujtva a költőnőnek, saját eszmevilágában tévelyegni.

Mintegy félórai sebes hajtás után az erdőhez érkeztek, melynek százados tölgyei közül komor méltóságban emelkedett ki az apátság sötét kolostora.

A társaság kiszállt a kocsikból, s gyalog ment végig az erdőn. A százados tölgyek hűs árnyat vetének rájuk; az erdei virágok édes illattal üdvözlék őket. . .

A halom alján fiatal, halavány arczu férfiu várta őket: Vinciguerra gróf, a kolostor apátja, Collaltino öcscse.

Az apát finom udvariassággal fogadta vendégeit.

— Én nagy köszönettel tartozom ön-

k, Molino, hogy alkalmat nyujtott ne-
m megismerkedni madonna Gasparával,
kitünő költőnővel, kinek neve egész Ita-
iban a tisztelet és bámulat tárgya; szólt
apát félig Gasparához, félig Molinohoz
rdulva.

A meglepett költőnő zavart hangon
begett némi mentséget. Ő nem mert sze-
ébe nézni az apátnak, kihez, szerelmi vi-
onya után, oly közel állott.

A társaság lassu léptekkel vonult fel
tekervényes uton a klastrom felé. Az
pát Gaspara mellett haladt, s észrevehető
ala, mily érdekkel vizsgálja a szép nőt,
int bátyja leendő — menyasszonyát. . .

Gaspara szinte neki bátorodott, s egy
ldaltekintetet vetett a grófra. A Collaltók
saládi kifejezését azonnal észrevette ar-
zán; de a beteges halaványság, mely ar-
zán elömlött, egészen elütött bátyja nap-
ütött szinezetétől.

Az apát halaványságát részint a kolos-
ori élet, részint mélyen rejtett fájdalma okoz-
a. Vinciguerra csalódott szerelme folytán vo-
ult magányba. A hölgy, kit szeretett, hűtlen
ett hozzá, s a megtört sziv a kolostor hideg
sendében keresett nyugalmat és — feledést.

A társaság megnézte a kolostort, a
ertet és vidéket; azután frissitőket ren-
lelt az apát, s pár órai nyugalom és társas
élvezet után ujra kocsira ültek s San Sal-
vatore felé hajtattak.

Az apát szinte a társasághoz csatla-
kozott.

A kocsik sebesen haladtak. Gaspara
erősebb szivdobogást érezett minden lépés-
nél, mely közelebb vitte a várhoz, mely
mint csillogó korona fehérlett a zöld hal-
mok fölött. A nap fényesen sütött a várra;
a tornyok és falak, a cziprus és narancsfák
üdvezleni látszottak őt, mint leendő — úr-
nőjüket. . . Mily eszmék, mily érzelmek
keletkeztek e gondolatra a költőnő lel-
kében! . .

A kocsik a várdombra kanyarodtak,
s Gaspara, mielőtt jól körültekinthetett
volna, a várudvarban találta magát. Mily
nagyszerüség, mennyi fény, mily hatalom!..
Az apát, előlegesen tudósítva lévén a ki-
rándulásról, kellő intézkedéseket tett, hogy
a társaságra a legnagyobb kényelem és
legfényesebb vendégszeretet várakozzék.

A vendégek illető szobáikba vezet-
tettek.

Gaspara számára a legfényesebb ter-
meket jelölték ki.

A költőnő szivében tuláradt az érze-
lem. Egyik ablakba lépett, s a szabadba
tekintett. Mily fölséges látvány! Az egész
út, melyen áthaladtak, előtte feküdt. Ott a
zöld halmok, a Piave ezüst kigyója, a Mon-
tello erdő, a narvesei kolostor. . . A nap
alkonyodva árasztá szét sugarait, a haza-
térő nyájak kolompja fölhangzott hozzá; a
mezei és családi élet egész költőisége ölelte
őt körül.

— Ah! mily fölséges látvány ez! —
kiáltá Gaspara elragadtatva, — s ezt én
mindennap látni fogom, az ő oldala mel-
lett, . . . elhalmozva őt szerelmem, költé-
szetem aranyvirágaival. . . — Most vendég
vagyok itt; . . . de pár hónap, talán pár
hét mulva — úrnő. . . Hisz ő visszatér, s
mi e várban élünk együtt örökké . . .
örökké! . . .

Az udvarnagy ebédre hívta a szép
ábrándozót.

A társaság már együtt vala. Mily gaz-
dagság, mily fény! . . A falakon csatakép-
pek, és ősök alakjai bámultak le, az aszta-
lon arany és ezüst teritékek csillogának,
mig a nyilt üvegajtókon át a kert legszebb
legillatosabb virágai fűszerezék a dús
ebédet.

Gaspara alig evett valamit. Hisz lelke
annyira magasztult, idegei annyira izga-
tottak valának, hogy inkább szellemnek
képzelé magát, levetkezve minden földisé-
get, egyedül képzelmeinek, álmainak, re-
ményeinek élve. . .

Ebéd után a kertbe vonultak. A nap
egész áldozófélben volt, a lég megenyhült;
a legkellemesebb idő vala arra, hogy pár
órát vidám beszélgetés közt eltöltsenek.

A vendégek a gloriette alatt képeztek
kört. Gaspara kivált közülök, s egyedül sé-
tálgatott a kertben, átengedve lelkét tün-
dérábrándjainak, fényes reményeinek.

A költőnő figyelmét gyönyörü hársfa
vonta magára a kertben. A lombos fa egye-

dül állt a legszebb virágágyak között, koronája reszketve suhogott az alkonyi fuvalomban, alatta kényelmes szék, kedvencz helye Collaltinonak.

Gaspara a szerelem ösztönszerü előérzetével ment a fához.

— Itt ő szokott ülni, gondolá ellágyult érzéssel. — E fa vet rá hűsítő árnyat; itt piheni ki a nap fáradalmait. Nekem itt emléket kell hagynom, jeléül, hogy szivem föltalálta nyugalma kedvencz helyét.

Ezzel tollkését vette elő, s a fa sima sudarába két betüt vésett: Collaltino és saját neve kezdő betüit.

Gaspara a székbe ült, s a várépületet vizsgálgatá. A komor, mohos részek, maradványai az óvárnak, fölkeltették benne a népmesét a „fehér hölgyről", s szeme végigfutott az épület hosszu során, mintegy keresve a helyet, hol a szerencsétlen hölgy elevenen befalazva, kiszenvedett.

E babonás képzelmek közt egyszerre lágy dúdolgatás üté meg fülét. A hang szelid, nőies vala, de oly valami különös, fájdalmas szaggatottság jellemzé, hogy a szív elszorult hallatára.

Gaspara a hang felé fordult. A lugas lombjai szétváltak, s a költőnő megfagyott vérrel hanyatlott vissza.

— A fehér hölgy . . . remegé Gaspara megdermedve.

S valóban a lugas sötét árnyából fehér öltönybe burkolt fiatal leány bontakozott ki, kuszált virágból font koszorú a fején, s zöld ág a kezében. A hölgy kisértetesen halavány arczán valami fájdalmas keserűség vonásai huzódtak végig, mely összeszoritá a szemlélő szivét.

A fehér alak Gaspara felé közeledett, s valami régi szerelmi dalnak össze nem illő verseit dúdolgatá. A költőnőt észre vevén, azonnal elnémult, homályos, üvegszinű szemeivel mereven megnézte, s ajkaira illesztvén mutató ujját, csendet parancsolt. Gaspara futni akart a temetői jelenet elől; de lábai megdermedtek, s csak merev szemmel bámulá a különös tüneményt.

A fehér alak egészen a költőnő vállához hajolt, s mély, titokteljes hangon e szavakat súgta fülébe:

— Csitt! . . én vagyok a menyasszony; . . te soha sem leszesz az övé . . . Senki sem tudja, mi jó, . . . és senki sem tudja, mi rosz — ugyugy — emlékezzél reá — én vagyok a menyasszony . . .

Ezzel bucsút intett a zöld ággal Gasparának, s folytatva zilált hangu énekét, a társaság felé indult.

Gaspara szédülni érzé fejét. A titokteljes tünemény, . . . a végzetes, rejtélyes szavak összekuszálták egész eszméletét.

E nyomasztó helyzetben sebes léptek közeledtek feléje. Az apát jött felkeresni őt.

— Ah! madonna; szólt az apát zavart arczvonással — kegyed is látta a szerencsétlent?

— A fehér hölgyet?. Láttam.

— Az őrült leányt, ki a kertbe tolakodott s megzavarta a társaságot?

— Tehát őrült?

— Az. A szerencsétlen itt bolyong e vidéken, s a nép irgalmából tengeti bús életét. A gazdagoktól semmit sem fogad el, s nem tűr el semmi ápolást. Nem engedi magát helyhez kötni; bolyong, merre ösztöne vezérli, különben csendes, ártatlan a tébolyodott. A cselédek vigyázatlanok voltak. E lány megjelenése csak növeli a nép babonás hitét. Jőjjön, madonna; a társaság nagyon érzi kegyed hiányát . .

Gaspara fölkelt, s visszatért a társasághoz.

A vendégek némán bámultak maguk elé. Az őrült leány megjelenése ónsulyt vetett a kedélyekre, s az apát egész szelleme sem volt képes földeriteni többé a társaságot.

Az éj leszállt: a vendégek lakosztályaikba vonultak.

Gaspara egészen megváltozva tért vissza fényes termeibe. A pazarul világitott szobák, a ragyogó tükrök és képek mind kisértetes alakot tüntettek lelke elé. Szeretett volna aludni; de felizgatott képzelme előtt a legsötétebb jóslatok tüntek fel; az éj csende, a helyiséghez kötött népmonda ijesztő rémképeket varázsolt eléje, s egész éjen át hallani vélte a fehér hölgy kinos sohajtásait, s fehér öltönye lassú, kisértetes susogását, a mint teremből terembe

', keresve szerelmének és boszujának tár-
át . . .

Gaspara nem mert lefeküdni; karszék-
ült, s ott virasztotta át az egész éjsza-
t.

A gyertyák leégtek és kialudtak. A
gy, szellős ablaksoron át a hajnal első
rja vetette rózsafényét a halvány köl-
nőre.

A regg első biborfénye szétszórta az
és képzelem rémképeit, s Gaspara, ki-
erülve testileg ugy, mint szellemileg, csen-
sen elszenderedett.

VIII.

Nagyszerü ünnepélyek fényes soro-
ata nyilt meg Velenczében. Donato doge
eghalt, s uj doge választásra gyült ösz-
ze a hatalmas köztársaság választó népe.

A sors Marcantonio Trevisanora esett.

Velencze állampolicziájához tartozott
indannyiszor óriási hatalmat és vakító
ényt fejteni ki, valahányszor oly esemény
örtént, mely politicai életével függött ösz-
ze. A nehány szigetre szorult városnak
gész fenségében kelle feltünni, hogy nyo-
mást gyakoroljon Európára, melynek ügyeit
ezében tartá.

A dogeválasztás egyike volt a legna-
gyobbszerü ünnepélyeknek Velenczében.

Mig a választók a doge-palota fő ter-
neit foglalták el, addig a nép betöltötte a
Piazzettát, a Rivát, a nemzeti souveraini-
ás büszke diadalával arczán, a népuralom
néltóságteljes komolyságával tetteiben.

Megválasztatván az uj doge, az állam
nagyjai által kisérve a Marktemplomba vo-
nult, hol „te deum" tartatott. Mise végez-
tével az uj államfő a chorus jobb részén ál-
ló márvány emelvényre lépett, azután fel-
öltöztetvén méltósága fényes jelvényeibe,
kezébe vette a köztársaság zászlaját, s meg-
esküvék az állam törvényeire. Ennek vé-
geztével egy hordszékre emeltetett, s az ar-
senal munkásai által, kik e szolgálatra kü-
lönös államtörvények által valának jogosit-
va, a Piazzettára vitetett.

A pillanat, midőn az uj doge méltó-
sága jelvényeiben megjelent a néptenger-
ben, volt a legnagyobbszerü. Az uj államfő,
symbolicus képe lévén az államnak, a mint
a néptenger fölé emeltetve, végigvitetett,
az uralomnak és hatalomnak azon megdöb-
bentő képeit mutatta, mely iránt soha sem
hal ki a tisztelet az emberi szivből . . . Ve-
gyük e képhez még a nép örömrivalgását,
az ágyuk dörgéseit s a harangok zúgását,
s nem csodálhatjuk, ha az átalános lelkese-
dés árja még azokat is magával ragadta,
kiket nem csatoltak nemzeti szent érzel-
mek az ünnepélyhez . . .

Az europai fejedelmek koronázása nem
hasonlitható ez ünnepélyhez. Az hideg szer-
tartás, szuronyok közé zárt látvány: de ez
nemzeti ünnepély, a nép souverenitás dia-
dala, melybe a haza szeretete, vallása, a csa-
ládi szokások és nemzeti emlékek egész
szentsége van zárva.

A dogeválasztást fényes lakomák kö-
vették; este pedig nyilvános tánczestély a
doge-palotában.

Ez estély képezte az ünnepély legfé-
nyesebb részét. A doge-palota roppant ter-
mei pazarul valának kivilágitva; a nép sza-
badon jött és ment azon büszke öntudattal,
mit szabad államban érez az ember, s azon
finom illedelemmel, melylyel saját méltó-
ságunkat őrizzük. Csakis itt vala látható a
köztársaság azon jogegyenlősége, melynél-
fogva a legbüszkébb patricius a gondolie-
re csinos neje mellett foglalt helyet, a sze-
nator vörös mantillja az arsenal munkás
egyszerü öltönyével vegyült össze, s a do-
gék unokái igénytelen bárkász leányaival
társalgának.

Velencze aristocraticus köztársaság
volt; de nemzeti és politikai ünnepélyek al-
kalmával lehullott minden álarcz; az ujon-
nan választott doge az egész sziget-állam-
nak volt szabadon megválasztott feje . . .

Esti tizenegy óra volt. A tánczestély
javában állt a doge-palota termeiben, a ze-
ne vidáman szólt; a tánczospárok szellem-
léptekkel lebegtek föl s alá a fény párázatában; mindenütt öröm és jókedv, minden-
nütt vidám, ünnepélyes érzelem.

A Stampa nővéreket szinte az estély-
ben találjuk. Cassandra egész figyelmét az
öltönyök és ékszerek, az álarczosok és ide-

gen lovagok phantasticus öltözéke foglalják el, mig Gaspara a legkitünőbb ifjak társaságában mulat, s élvezi a hiu dicsőséget, melylyel, mint Olaszhon első rangú költőnőjét, körültömjényezik.

A költőnő figyelmét egy álarczos vonta magára, ki folytonosan körüle forgott, s minden mozdulata elárulta, hogy Gasparával titokban beszélni ohajt.

Gaspara hajlandó volt az álarczossal beszélni, de az élénk kör, melynek középpontját ő képezé, nem engedte távozását.

Éjfél körül azonban az irodalmi kör megritkult, s Gaspara alkalmat vett magának kibontakozni udvarlói és bámulói társaságából.

Az álarczos rögtön mellette termett.

— Hogy tetszik ez ünnepély, madonna? kérdé az álarczos, félig nyilt, félig titokteljes hangon.

— Mint maga Velencze, melynek hatalmát hirdeti.

— Én szebbnek találom Medici Katalin báljait; jegyzé meg az álarczos jelentőségteljes czélzással.

Gaspara megdöbbent, s fürkészve nézett az álarczosra; de az élettelen álarcz mozdulatlan maradt; csak két tüzes szem villogott feléje.

— Te Párisból jösz? kérdé nyugalmat erőltetve a költőnő.

— Egyenesen a királyi udvarból. Mi kár, madonna, hogy Itália legszebb hölgyei idegen fejedelem udvarát ékesítik.

— Kik vannak a párisi udvarnál?

— A szépség egész tündérvilága; de a királynő nem Medici Katalin, hanem Giulia Torrella, cassei grófnő.

— Talán csak előtted? . . .

— Mindenki előtt, ki őt látta.

— S te Velenczébe jöttél, hogy utána sohajtozzál? . .

— Nem azért jöttem, madonna; hanem hogy figyelmeztesselek a vészre, mely szivedet fenyegeti . . .

— Ki vagy te rosz hirnök? kérdé a hölgy elsápadva.

— Jó barát, ki előre int: tépd ki szivedből Collaltino képét, mert ő — hűtelen . . . Collaltino és Torrella jegyesek . . .

— Hazudsz alacsony rágalmazó; kiáltott Gaspara magán kivül. — Becsületes ember nem szokott álarcz alatt hireket terjeszteni . . .

— A jövő lesz tanum; jegyzé meg hidegen az álarczos, s eltünt a tömegben.

Gaspara, mintha villám sujtotta volna le, megdermedve állt a teremben. Lelkén ezer gondolat és ezer gyanu villant keresztül. A zene pokoli gúnykaczaj gyanánt zúgott fülében, s a mulatók zajában csak e szót vélte hallani: ő hűtelen, hűtelen! . . .

A szegény hölgynek nem vala maradása többé. Sápadtan, egész lényében remegve és fázva kereste fel nővérét, s csaknem erővel vonszolta ki magával a teremből, hol hite, szerelme lőn először megrendítve.

A Piazzettára érkezvén, uj néptömegbe ütközött. A tér fényesen vala világítva, s minden legkisebb tárgy azonnal szembeötlött.

A tömeg egy pont körül csoportosult, hol fehérbe öltözött halvány hölgy állt, kuszált virágokból font koszorú a fején, zöld ág a kezében.

— A san salvatorei fehér hölgy; rebegé Gaspara, a mint a lányt megpillantá, s megdermedve hökkent vissza.

— Az őrült lány, San Salvatoreból; susogá Cassandra ijedten.

Gaspara vissza akart fordulni, de az őrült lány észrevette őt, s mint jó ismerősét, üdvözlé a tömegből.

— Ne menj! . . ne távozzál el! . . súgok valamit! kiáltá Gaspara felé.

— Jer az istenért! sürgeté Cassandra, s megragadta nővére kezét.

Gaspara lábai legyökereztek, nem tudott mozdulni.

A néptömeg szétvált s utat engedtek az őrültnek.

A szerencsétlen lány szomorú mosollyal köszönte meg a nép figyelmét. Az éji világítás valami borzalmasan meghatóvá tette a szegény gyermeket, ki mint Ophelia egy rettentő világ kuszált képei közt tévedezett dult emlékezetével.

Az őrült lány Gasparához lépett, s egyik kezét a költőnő vállára tevén, csen-

titokteljes hangon e szavakat súgta fü-
:

— Én vagyok a menyasszony — sen-
em tudja, mi jobb, — senki sem tudja,
roszabb — ugy ugy — mi találkozunk
nás világon — én nem sokára odame-
k — te is eljösz, nem sokára — vigan
ünk, együtt leszünk — ugy ugy — te
. . — ő is . . .

Ezzel odahagyta Gasparát, s magas,
őtszaggató hangon kezdé énekelni:

— Ave maris stella . . .

De alig énekelt egy versszakot, mi-
ismét visszatért Gasparához, s megsi-
ván homlokát, rejtélyes hangon mondá:

— Ostoba vagyok — nem azt akar-
, hanem ezt:

— De profundis clamavi ad te domine . . .

S énekelt a szerencsétlen őrült mély, temetéses hangon; mig a nép dermedve hökkent vissza, s remegve hallgatá az enyészet gyászos hymnusát.

E sötét kép fölött a doge-palota fényben úszott, s a táncz zenéje megdöbbentő hatással vegyült a szegény őrült leány temetéses énekébe . . .

Gaspara fagyos vérrel sietett a csatornához, hol a gondola várakozék rájuk, s evezni parancsolt, sebesen, . . . sel.esen; hisz benne a halál eszméje rágódott . . .

A szegény költőnő lázba esett, mielőtt elérték volna palotájokat.

(Vége köv.)

TANÁCS MÁRTON.

ROMÁNCZ.

Fenn az égen méla holdfény,
Lenn a földön méla csend,
Uri háznak ablakában
Barna kis leány mereng.

Fejét kis kezébe téve
Nézi a sok csillagot,
Nézi, nézi és szemébe
Észrevétlen köny ragyog.

Szivét titkos vágy epeszti,
Csillapítná — nem lehet,
Körülötte azt susogja,
Minden, minden: ő szeret.

Meg-megmozdul néha ajka,
És beszélget csendesen,
Kérdezi a holdsugártól:
„Hol, merre van kedvesem?“

És elmereng ujra hosszan
A sok fényes csillagon —
Haj a mi e kis leánynak
Az nekem is a bajom.

FELHŐS AZ ÉG. . . .

Felhős az ég, néha-néha
Villan meg egy csillagsugár,
Ábrándozom, gondolkozom,
Én édesem alszol-e már?

Ha ringató álom borult
Álomüző szemeidre,
A ki szeret, s a kit szeretsz
Álmaidban megjelent-e?

S ha nem alszol, s piczi ajkad
Tán ép' elmerengve suttog,
Kiért szived sovárg, eped,
Én vagyok-e az a boldog?

Felhös az ég, néha-néha
Villan meg egy csillagsugár —
Ábrándozom, gondolkozom —
Én édesem alszol-e már?

CSUKÁSSI JÓZSEF.

RACHEL.

Vérnon „Memoires d'un Bourgeois"-e után.

Junius 12-kén 1838-ban, egy szép nyári estve, árnyékot s magányt keresve, (Párisban mindent talál az ember, ha keres, még árnyékot s magányt is) 8—9 óra között a Théâtre-Français-be léptem. A zenekarban négy néző volt, én az ötödik. Tekintetemet egy idegenszerű, kifejezésteljes arcz, kiálló homlokkal, tüzes, fekete, beesett szemekkel, melyeket egy elegans tartásu s mozdulatu karcsú alak hordozott, a szinpadra vonta. Szivhez szóló, csengő, terjedelmes és értelmes hangja lebilincselte szórakozott lelkemet, mely inkább nyugalomra, mint csodálkozásra volt hangolva. Ez idegenszerű arcz, e tüzes szemek, e nyulánk alak, e csengő, beható hang Rachel kisasszonyé volt, ki Camilla szerepében a „Horatiusokban" először lépett föl. Az élénk s mély benyomás, melyet e fiatal szinésznő az első tekintetre rám tön, homályos emlékeket ébreszte bennem. Gondolkoztam s eszembe jutott, hogy e sajátságos arczot a „Gymnase-Théâtre"-ben láttam a Vendéeinő szerepében s emlékeztem egy fiatal, szegényes öltözékü leányra is, kit egykor, valamelyik szinház szinfalai mellett ácsorogván, midőn kérdezték, hogy mit akar ott, meglepetésemre egész komolysággal ezt válaszolta: „tanulmányozok." Rachel kisasszonyban e sajátságos arczu, szegényes öltözékü leányra ismertem, kinek lábait akkor, még jól emlékezem, igen otromba czipő fedte s mint mondá „tanulmányozott."

Sajnálom mindazokat, kik a művészetben ellenszenvet vagy csodálatot nem ismernek. Képek, szobrok, müemlékek, énekesek, énekesnők, szinészek s szinésznők vagy csodálatomat vagy ellenszenvemet birják. A fiatal Rachel csodálatra gerjesztett, tehetsége föllelkesített. Oly gyorsan mint lehetett, Merle barátomhoz siettem s kértem kisérje figyelemmel a lányka szerepléseit, kit már „kis csodának" neveztem. Ha azon másfélezer ember, kik Párisban a közvéleményt alkotják, e lánykát látták s felőle itéletüket kimondák, e gyermek bizonyosan szerencséje s dicsősége lesz a „Comédie-Françaisnek."

1838-ban az operákról lemondtam. Rachel tehetsége s sikerei rögeszmémmé lettek. Mielőtt az embereknek „jó napot" kivántam, előbb azt kérdeztem: „láttátok-e őt a Horatiusokban, Andromacheban?" A legtöbb nem tudta, miről beszéltem. Az 1838-ik évi nyaram öröme s mulatsága biztositva volt. A théâtre-françaisi élvezeteim s elragadtatásaim gazdagon kárpótolták a falusi élet gyönyöreit vagy az utazás változatos meglepetéseit.

Junius- és juliusban kevesen látszottak cultusomra térni, akár Camillát, akár Emiliát, akár Hermionet játszta Rachel, az uj vallás, az uj istenség ez apostolai a pusztában beszéltek. Augustusban, daczára a hőségnek, előadásait már sürübben látogatták. Midőn a ház már majdnem tele volt, letörlém homlokom izzadságát s bizonyos elégtétellel mondám magamban: „Rachel kisasszony s én majd megmutatjuk a közönségnek!"

Végre octoberben a fiatal szinésznő kilenczszer lépett föl s a legkisebb bevétel (Monime Mithridatesben) 3669 frank volt. Midőn Hermionet adta, a bevétel 6000 frankra rugott. Ez kábító diadal, tökéletes győzelem volt. Racine és Corneille ismét éltek mint XIV-ik Lajos nagy századában; lázas népszerüség környezte a fiatal szinésznőt és a régi szinmüirodalmat.

Még mint gyermek, midőn már a conservatoriumba fölvétetett, kérte föl Rachel kisasszony Provostot a Comédie-Françaisetól, egy jogosan tisztelt s valódi tehetséges művészt, hogy a szinművészetben oktassa. Provost ránézett a szegény, gyenge s jelentéktelen gyermekre s azt felelte neki: „eredj, gyermekem, virágot árulni." A fiatal Hermione egy este fényesen boszulta meg kicsinylő nyilatkozatát művésztársának, ki oly kevés jóstehetséget árult el. A ház megtelt, a páholyokat a legelegansabb világ foglalta el, Rachel Hermionet játszta. Lázasan tapsoltak neki, ismételve hítták s midőn a függöny legördült, görög tunicáját megtöltheté a virágokkal, melyeket a szinpadra dobáltak. És ő odament ahhoz, ki virágárulásra utasitotta, letérdelt előtte s a legbájolóbb kaczérsággal mondá neki: „Provost ur, tanácsát követtem, virágokat árulok, nem venne nehány bokrétát?" Provost mosolyogva emelte föl a fiatal művésznőt s örömét nyilvánitotta, hogy csalódott.

Rachel hire a szakértők s az aristocratia köréből csakhamar kihatott a nagy közönségbe. Nemcsak talentumával, de ifjuságával s szépségével is aratott diadalokat.

1838 octoberében a „Rue Taitbout"-ban nagy földszinti lakásom volt. Rávettek, hogy az opera régibb tagjainak tánczmulatságot adjak. Taglioni, Falcon, Elszler, Dumilâtre, Mars, Dupuis Róza és Dupont voltak együtt e művészünnepélyen. Egy barátom magára vállalta, hogy Rachelt tanitójával Samsonnal s anyjával Felixxel nevemben meghijja. A fiatal szinésznő először lépte át salon küszöbét. Fehérbe volt öltözve, virág s ékszer nélkül. A társas és házias életben a tragicus álarcz lehullt Rachel arczáról s kelle-

mosolygó vonásokat láttunk rajta. Hermione álatra méltó tapintatot, szellemet s derültséget tt ki, de nem tánczolt.

Kicsiny és nagy lapokban nemsokára csak gázó, ragyogó csillagról volt szó, mely a szinészet s a Théâtre-Français hideg, borongó e világosságot árasztott. Merle s Jules Janin asztalásaikkal dicsőitették az ifju tehetséget. ltünt művésznő iránt még regényesb érdekelt-t ébresztettek, midőn gyermekkora nyomorát, ılmait s hányattatásait rajzolták. A művészemegdicsőitették a tragédia múzsájának e vátottját; aczélmetszetek, képek s szobrok hirék e csillag föltünését.

Nagy nevek s nagy vagyon örömest játszszák aecenas szerepet keletkező nevezetességek yában. Divattá s fényüzéssé vált a vad Hernet a salonokba édesgetni. Barátjai s pártfogói ek nemsokára a Párisban lakó spanyol előkemint Bervick és Alba herczegnék, a bájos anices marquisné, Anglona herczegnő, Toreno fné, Los Llanos marquis, la Vega de Polzo f s mások, kik ajándékokkal s kitüntetésekkel nozták el. A Noailles herczegi család minden gel fogadta, maga a herczeg, most az Acade- tagja, folytonos tanácsadója volt s egész estétöltött vele irodalmi s művészeti beszélgetében. Duchâtel grófné bálványozta s a mikor k lehetett, magánál ebédeltette, férje pedig, ki ıister volt, igen válogatott könyvtárral ajándéta meg. Recamier asszony irodalmi reggélyei chel nélkül meg nem történhettek, s a kis szisznő szüzies és mysticus vonásaival elbüvölte a ·dai társaságot, mert tudva van, hogy Recamier szony az aux-boisi apátságban lakott s a legkiıöbb férfiak társaságát tudta maga köré gyüjıi, kik egész ihlettséggel hallgattak egy-egy fetetet „Túlvilági emlékirataiból.“

E reggélyek egyike alkalmával történt, hogy camier asszony fölkérte Rachelt Corneille „Poeucte“ czimü darabja Paulinájából egy töredék adására.

Rachel engedett a fölszólításnak, midőn vátlan látogatás zavarta meg az előadást. A **i seket jelentették. ‚Monseigneur,‘ mondá Recaier asszony zavarral, ‚bemutatom Rachel kisasznyt, ki szives Paulina egy jelenetét előadni a olyeucteból.‘ „Vigasztalhatlan volnék,“ felelt az ·sek finomul, „ha Corneille gyönyörü verseit félszakitnám.“ De Rachel gyengédebb volt, hogyem a főpap előtt tovább viselje Paulina szerepét, ıert épen mondania kellett volna :

Látok, tudok, *hiszek*. . . . .

em akarta e szót: „hiszek“ egy kath. főpap előtt imondani s önmagát meghazudtolni. „Ha megngedi magasságod, mondá Rachel tiszteletteljes ellemmel, Esztherből fogok valamit előadni.“ kath. főpap előtt zsidónő akart maradni. Midőn lvégezte előadását, az érsek nem késett magaszalását kifejezni. „Mi, papjai az Urnak,“ tevé hozzá, „nem mindenkor érintkezhetünk nagy művészekkel. Ki ily szép verseket ily meghatóan tud előadni, annak érezni kell azt, a mit azok kifejeznek.“ Rachel mélyen meghajtotta magát s lesütött szemekkel, de a meggyőződés biztos hangján mondá: „én hiszek az *én Istenemben*.“ E rögtönzött helyzetben a fiatal szinésznő annyi szellemet s illedelmet árult el, hogy azzal az érseket is elragadta.

Megjelenése a nyilvános helyeken mindig nagy figyelmet gerjesztett. Ha a képviselők házában megjelent, mi gyakran megtörtént, minden szem feléje fordult s megzavarta még a leghiresb szónokokat is, kiket hallgatni s tanulmányozni szeretett.

Mennyi szellem- s izléssel kelle birnia, hogy e gyors átmenetet a legsötétebb nyomorból egy dicsőségteljes jelenbe, a mellőzésből egy ittasságig kábitható elkényeztetésbe, a szegénységből a gazdagságba, leroskadás nélkül tudta elviselni! Azon társadalom, mely később gyöngeségeit nagyitotta s megbocsáthatlan könnyelműséggel vádolta, hire hajnalpirjának korában csak erényeket látott benne, szüzies tiszta szivvel, mely ment vala minden tisztátlan gondolattól és szenvedélytől.

A fényes siker, melyet Rachel a termekben kivívott, a kedvezés s kényeztetés, melyekkel a legkitünőbb nők, a legszellemdúsabb férfiak elhalmozták, nemcsak a hirre jutott szinésznő ritka tehetségeiben, hanem a szellemdús, szeretetreméltó s önuralmát mindig megtartó fiatal leány sajátságaiban is találják magyarázatukat. E jellemzésnél tehát az elragadó asszony kaczérsága titkait épen ugy tekintetbe kell vennem, mint a művésznő talentuma hódolatra késztő hatalmát.

Rachel kisasszony csak éveire nézve volt fiatal, midőn a Comédie-Françaishez jutott. Mint szinésznő nem vala ifjoncz. Choronnál már zeneleczkéket vett. Értelmisége feltünt mesterének. ‚Mi a neve önnek, gyermekem?‘ kérdezte Choron, kinek egyházi zenetanodája a restauratio alatt államsegélyben részesült. „Rachel Elisabeth,“ lőn a válasz. ‚A Rachel név a mi egyházi zenetanodánkban nem jól hangzik. Nevezze ön magát Elizának.‘ Rachelnek már ekkor alt-hangja volt. ‚Ön csak az olasz dallamokban talál hangjához való éneket,‘ tevé hozzá Choron. Rachel nem sokára felhagyott az énektanulással. Saint-Aulaire, egy nem valami jelentékeny szinész a Théâtre-Françaistól, tanitotta szavalni, ki tanítványát „kis ördögnek“ nevezte el.

A conservatorium növendékei, föllépésük előtt mindig, meghivott közönség előtt jelmezben eljátszták azt a szerepet, melyben föllépendők voltak. A többi szerepet szintén a növendékek játszák, miért fejenkint két frankot kapnak, ha kivánják. A szegény Rachel mindig kész volt két frankért akármely szerepet eljátszani, még férfiszerepeket is, és játszott szerelmeseket, szobaleányokat, hősöket, főpapokat, a mint jött. Mint Le-

couvreur Adrienne otthonos volt a szinpadon legfiatalabb éveiben. Ha jól vagyok értesülve, a „kis Elisa“ név alatt a Molière-Théâtre-ben többször föllépett s tetszést aratott. Poirson, ki a Gymnase-Théâtre-ben vendégszerepelt, figyelmeztette, hogy az „Elisa“ név szinlapon nem hatásos és kérdezte, nincsen-e más neve? „Nevem Rachel Elisabeth,“ felelt Rachel. „Ez már valami, viszonzá Poirson, nevezze ön magát ezentúl Rachelnek, nem mindenkinek van ily jóhangzásu neve, mert higye el, a jól választott név a szinpadi sikerre nagy befolyással van.“ Egyszersmind tanácsolta neki, hogy a drámai tanulmányokra egész erővel szentelje magát, s nagy sikert jósolt neki a tragédiában.

A fiatal leány most Samson kizárólagos vezetése alá adta magát, kinek tudománya s tapasztalatai az ifju, tehetséges Rachelt a legkecsegtetőbb eredmény reményével fejlesztették. Egy szerepet sem játszott, mig előtte meg nem próbálta. Azonban bármennyire tagadhatlan, hogy Samsonnak igen sokat köszönhetett, más részről az is igaz, hogy e jeles tanár iskolájából csak egy Rachel kerülhetett ki.

Hermione nagyszerü tulajdonságai, valamint a művészi képezés és tanulmány, ugy egy szerencsés természeti adomány, ihlettség, és túlnyomó értelmiség szüleményei. Rachel szorgalmasan tanulmányozta szerepeit. Először saját kezével irta le őket, kikereste a helyzetek hatását, a jellemek természetét s következetes nyilvánulását, ezeket kijegyezte, azután ezek szerint szerepét összeállitotta, s szinezte. Samson figyelmeztette a legkisebb árnyalatokra, melyekre ő nem gondolt, kicsiségekre, melyeket ő figyelem nélkül hagyott, magyarázta neki szerepeit, s az ezeknek megfelelő hangsulyozást. A tanulékony tanítvány mindezt emlékébe zárta.

Egyébiránt a természet mindazon tulajdonnal felruházta Rachelt, a mivel egy szinésznőnek birnia kell. Hangja terjedelmes, erős, hajlékony, minden szenvedély kifejezésére alkalmas, a nélkül hogy túlkiáltson, vagy rikácsoljon. Kimondása szabatos, ajka s szája kifogástalan. A szabályos kis fül s vállak oly öszhangzó távolságban álltak egymástól, hogy a fej minden mozdulata s elegans tartása nyert általa. Termete finom, hajlékony, a középnagyságot kissé túlhaladt. Keze s lába finom, járása nemes, méltóságos. Csak a mellkas volt keskeny. Ha Rachel más fiatal, sőt szép nők közt volt, tartásának s járásának méltóságával feltünt. Lehetetlen volt oly mozdulatot, oly állásba tennie magát, a mi esetlen lett volna. Kitünőleg tudott öltözködni. A szinpadon tanusitá, hogy a régiek szobrászatát tanulmányozta. Arcza mindent ki tudott fejezni, kétségbeesést, gyülöletet, büszkeséget, gúnyt, megvetést, — a mely fegyver a szinésznél épen ugy, mint a szónoknál hatalmas.

Nem hizelgés és udvarlás szólnak ki belőlem, hanem hódolat a valódi talentum iránt. Azt is bevallom, hogy Rachel a művészet, ügyesség és szeretetreméltóság által egy nagy hiányát tudta pótolni. Némely szerepében több érzést lehetett volna tőle követelni. Ha viharos szenvedélyeket kelle kifejeznie, hangjába, tekintetébe, arczába erőt tudott önteni, de szerelmet, gyengédséget a sziv nem tud utánozni, azt érezni kell. Rachel minden talentumával sem tudott valódi lélekfájdalmakat kifejezni. A lélekfájdalom testi fájdalom volt játékában, fölkiáltás, görcsös rángatódzás. Rachel igy adta a fájdalmat. De minden, a mi a szivből jő, mélyebb és egyszerűbb az. A lélek örömeinek s fájdalmainak egyedüli tolmácsa a hang s nem helytelenül mondák már nem egy nagy szinésznőről: „hangjában könyük vannak.“ Champmerlé, Lecouvreur Adrienne, Duchesnoi leginkább az érzés kifejezése által villanyozták föl a közönséget; föllelkesitettek, mert megindítottak. Rachel szavalata által ragadt el, melyből felfogás és magasztosság nem hiányzott, de valódi érzést csak félig fejezett ki. Elragadta a közönséget ugyan, de hidegen hagyta. Talentuma megragadta ugyan az észt, de nem a szivet, — idáig nem hatott.

A szinpad mulékony dicsőségét leginkább azok méltányolhatják, kik valamely művészszel egyidőben élnek. A Théâtre-Français egyik előtéri páholyába rejtve magamat, Rachel sok előadásának voltam tanuja. Folytonos előhaladást tapasztaltam. Szerepeit másodszor mindig jobban játszta, mint először. Mindig ujabb s ujabb hatást idézett elő. Csak a „székjelenetet“ emlitem a Horátiusokból. Mimicája, midőn kedvese halálát megtudja, nagy szinpadi hatással birt, de e jelenetben inkább borzalmat gerjesztett, mint szomorúságot. Midőn másodszor láttam e szerepben, szomorúsága bűvölt el.

Ha Talma élt volna, tanitásai s példája nagy hasznára lettek volna Rachelnek. Talma nem ismerte az irigységet s örült volna vetélytársa diadalainak. Rachel Talma minden szép tulajdonaival birt, csak egygyel nem, a mi Talmát felejthetlenné tette. Nem értette a közönséget megrázni. Talma is tanulmányozta szerepét a legapróbb részletekig, de nemcsak ezzel, hanem édes, lágy, szivből jövő hangjával a közönség szivét megkapta s felrázta. Midőn megszólalt, hangja mint delejfolyam áradt szét a szinházban s behatott a szivérbe. De Talma más tekintetben is különbözött Racheltől. Talma tudományosan képzett férfi volt, ki tanácsot tudott adni másoknak is és sok évi szinpadi jártassága által a hatást fokozni tudta. Ellenben Rachel az ő bájos és szellemdús tudatlanságában, mit egyébiránt nem titkolt, eszméket s tanácsot mindenkitől fogadott el, ámbár ismét természetes éles eszével azokat meg tudta itélni.

Majd minden szinész és szinésznő megkisérté szerepkörét változtatni. Mint Lecouvreur Adrienne, ugy Rachel is többször szándékozott

elimenen szerepében a Théâtre-Françaisben föl-
pni. Lecouvreurnek az a szerep nem sikerült
Rachel is bizonyosan igy járt volna, mert má-
k a tragicai és mások a vigjátéki képesség sa-
tságai. Corneille vagy Racine hősnői a heves
envedélyek élő képei. Molière egyénei pedig
emberi gyarlóságok, mulékony időkor fonáksá-
inak kigúnyolását ábrázolják. Rachel kisérle-
it a dráma — s vigjátékban soha sem tartottam
kerülteknek. Ezekben is kitünően s átgondoltan
tszott ugyan, de hasonló kisérletek csak gyakor-
tul tüntek föl nekem s művészi dicsősége koro-
ját még csak egy sugárral sem tették ragyo-
óbbá.

E jegyzetek kiegészitéseül ki kell még emel-
em, mennyi tanulmányt, hatalmat, kisértést,
ondhatnám mély politikát kelle Rachelnek föl-
asználnia, hogy pályája egész folyama alatt kor-
itolt s kevéssé változatos szerep körével hirét s
icsőségét fentarthassa.

Ujabb költőink csak két jelentékeny tragé-
iát, két jelentékeny szerepet irtak, melyek a mű-
orozatban megtarták uralmukat: „Virginiát“ és
Cleopatrát.“ Amazt Latour Saint-Ybars, emezt
irardin Emilia irták. Victor Hugo és Casimir
Delavigne nem irtak Rachelnek való szerepeket.
gy alkalommal e miatti csudálkozásomat jelen-
ém ki. „Nem tudnak nőszerepeket irni“, felelte
achel.

Mindenekfölött az lepett meg, hogy e gyen-
e, fiatal leány egészsége annyi fáradság, izgatott-
ág s utazás alatt nem szenvedett. Egy saját költ-
égén tartott vándor szinésztársulattal e nagy mű-
észnőnk Racine és Corneille darabjainak Angol-,
Német-, s Oroszországban szerzett babérokat,
Francziaországnak nemcsak minden nagyobb, de
még kisebb szinpadain is föllépett, melyek ennyi
költészet s művészet előtt meghajoltak.

1849-iki május 26-án, midőn épen e hosszas
utazásai egyikére indult, a következő sorokat kap-
am tőle: „Igen szomorít, hogy öntől el nem bu-
úzhatom, de 11 órakor szini próbára kell men-
nem. Ime, itt küldöm utazásom menetrendét:
Orleans május 29- és 31-én, Tours jun. 1- és 2-
kán, Poitiers 3- és 4-én, Niors 5-én, La Rochelle
6- és 8-án, Rochefort 7- és 9-én, Saintes 10- és
11-én, Cognac 12- és 13-kán, Angoulême 14-, 15-,
17- és 18-án, Périgueux 19- és 20-án, Libourne
22- és 23-án, Mont de Marsan 25-én, Bayonne
26-, 27-, 29- és 30-án stb. egész julius végeig.
Mily út, mennyi fáradság, de mennyi bevétel is!
Isten önnel, édes barátom! Ne feledjen el e három
hó alatt. Rachel.“

E levél barátságos hangja azon viszonyban
találja magyarázatát, mely művészek és nagyobb
lapok között létezik. Én akkor a „Constitutionnel“
egyik tulajdonosa voltam.

E hosszu utak alatt Rachel a kocsijában ké-
szitett ágyban aludt. Csodálkozásomat fejeztem
ki, hogy ennyi fáradalmat elbir. „Ellenkezőleg
mondá ő, ez utazások egészségemre szolgálnak.
A kocsirázás, az ide-odahánykódás elüzi az unal-
mat s elnémitja a rosz hajlamokat.“

Most a csábító és sajátságos nőről kell még
beszélnem, kit hosszas és barátságos viszonyom
folyama alatt figyelni elég alkalmam volt, előre-
bocsátván, hogy ezt azon visszatartózkodással és
gyöngédséggel teszem, melyet egy részről a tárgy
természete, más részről a barátságos viszony tő-
lem követelnek.

Sokszor volt szerencsém Rachelt kitünő fér-
fiakkal magamnál elfogadhatni. Molé gróf, Chan-
garnier tábornok, Achille Fould, Soto-Mayor
herczeg spanyol követ, Sainte-Beuve, Eugène De-
lacroix, Mayerbeer, Halewy s mások sokszor ta-
lálkoztak nálam Rachellel, ki minden zavar nél-
kül tudott társalogni e politikai s művészi tekin-
tetben nagy emberekkel, mint előkelő s nagyvi-
lági nő viselte magát, feszélytelenül, de a szellem
azon hatalmával, mely még a nagy embereknek
is parancsol s azon uralgással, mely e század ne-
hány kitünő asszonyának volt sajátja, kiknek ter-
meiben a leghiresb férfiak fordultak meg.

Rachel kivánt tetszeni mindenkinek. Bájo-
ló figyelme s szeretetreméltó kaczérsága nem is-
mert különbséget rang, tekintély, vagyon s állás
között. Ha valaki szerénységből vagy félénkség-
ből a terem valamelyik szögletébe huzta meg ma-
gát, Rachel csupa figyelem, gondoskodás és nyá-
jasság lőn iránta. Épen ugy, mint Conti herczeg,
kiről Saint-Simon irja, hogy „a czipész inast épen
ugy megtudná nyerni, mint a minisztert s tábor-
nokot.“ Igaz, hogy e tetszvágy Rachel helyzeté-
nek természetes kifolyása volt. Ő a karzat tapsai
után épen ugy sovárgott, mint a páholyok tapsai u-
tán. Azonban élénk s fényes szellemével, gyors, e-
nyelgő s soha nem sértő feleleteivel soha sem tolako-
dott előre, ellenben soha sem láttam ennyi művésze-
tet ily naivság s jól elpalástolt visszatartózkodás alá
rejtve. Gr. Molé egy alkalommal nálam Rachel-
lel találkozván ezt mondá neki: „kisasszony, ön
megmenté a franczia nyelvet.“ Rachel tisztelettel-
jesen meghajtva magát válaszolt, azután hozzám
fordulva mondá: „ekkor igen nagy szerencsém
van, mert soha sem tudtam jól francziául.“ E vá-
laszával egy tulságos hizelgést utasitott vissza oly
vallomással, mely nem volt igaz.

Rachel semmire sem volt büszke, semmi sem
lepte meg. Művészi pályája első éveiben derültebb
s kedvesebb volt mikor családjával s nehány ba-
rátjával ült egy asztalnál, mint mikor a közönség
tapsaival halmozta s virágaival boritotta el. A há-
zias körben kedélyes kényelemmel pihente ki a
szinpad s diadalai zajait. Midőn egy este Wind-
sorból hazatért, hol a királyné előtt szavalt s az
udvar hizelgéseitől még egészen el volt kábulva,
lihegve vetette magát egy székbe, melyet anyja,
nővére s nehány jó barátja környezett, és igy ki-
áltott fel: „ah, mi jólesik, hogy ismét magamsor-
su emberek közt vagyok!“ A magas szellem a vi-

lág kitüntetéseit hamar megunja, mert érzi, hogy csak a szabadság s fesztelenség elégithetik ki s hogy köznapi nyelven szóljak, csak akkor érzi magát legjobban, ha öltönyeit kigombolhatja.

Mi élvezetes órákat töltöttem a fiatal művésznőnél, midőn gondtalanul és enyelegve, alig öt perczig tartó lázas örömmel kapott az örömök s játékszerek után, melyekkel elhalmozták s szivének és szellemének ártatlanságában a jót a rosztól meg tudta különböztetni, midőn talentumát s sikereit olcsó áron adta még oda, midőn a bámulás és dicséret még inkább elfárasztotta, mint megrészegitette és a derültség gyermekes kitöréseivel szeretett ifjusága költői reményeiről s szegénységéről emlékezni, gazdag részvéttel viseltetve minden szerencsétlenség iránt, melyet egy komoly s szomorú mult idézett vissza emlékébe, midőn a fényt s ragyogást még kerülte, a boldogitó egyszerüséget többre becsülte.

Mi érdekes alak volt e fiatal szegény hölgy, midőn hirtelen s tudtán kivül urnő lett belőle! Nincsen hullámzatosabb valami, mint e fiatal lélek s jellem, mely esztelenség és bölcsesség, szomoruság és öröm, sirás és nevetés egyszerre.

Egy jelenetet soha sem fogok feledni, melynek azon években véletlenül tanuja lettem. Rachel a Théâtre-Italienből volt haza jövendő, inasa előállitotta kocsiját és ő épen belépendő volt, midőn egy kis narancsárusnő gúnyosan kiáltá: „ah, Rachel, Rachel!“ Rachel visszafordult és derülten kérdezte: „no, kedves gyermek, van-e jó kelendősége árudnak?“ s mielőtt választ kapott volna, egy aranyat dobva a kis leánynak, kocsijába lépett. A kis rongyos leány meglepetve tekintett az elrobogó kocsi után s hálával halmozta el annak urnőjét.

1841-ik aug. 15-én Bordeauxból e levelet kaptam tőle: „A közönség, lámpák, Corneille, s jelmezeim erőt adnak, mig szerepem tart, azután pedig ismét elgyengülök s szomorú vagyok legközelebbi fölléptemig.“ Daczára a szárnyaló véleményeknek, hogy nem sokáig él, soha sem hittem kora halálát. Ő csak a szinháznak s szinház által élt. A lámpák, a sugó életföltételei közé tartoztak. Neki szavalnia kellett, heves szenvedélyeket kelle jellemeznie, ministereket elcsábitni, szinigazgatókat kinozni, hevélyes izgatásokra, zajra, lármára volt szüksége, csak igy tudott ő élni.

Ha valamelyik nagyobb, minden testi s lelki erejét igénylő szerepére készült, egész éjjel nem tudott aludni s ilyenkor nem egyszer azzal tölté álmatlan óráit, hogy valamennyi butorát máskép rakosgatta, vagy kikocsizott s egész Párist bejárta.

Izgatottsága vagy fölindulása perczeiben épen ugy nem fékezte nyelvét, mint Thiers. Egykor vitáztunk. Én ellentmondtam neki s ajkain egy igen sértő kifejezés lebbent el irányomban. Midőn kibékültünk, szemére vetettem a sértő kifejezést. Legyen nyugodt, mondá nevetve, azon kifejezés által házam tagjává avattam.“

Ha e jegyzeteket 1838-ban irtam volna, nem birtam volna elragadtatásomat s bámulásomat a fiatal művésznő iránt korlátozni, de én öreg lettem, ő gazdag s a szivet és szellemet semmi sem hüti ki inkább, mint az évek és gazdagság.

Mint leány, nővér s anya a leggyengédebb volt mindenkor. Mint szinésznőnek sok viszálya volt, de a szinészélet olyan, hogy uralkodás, összezördülés, egyenetlenségek gyakran fordulnak elő benne. Azonban összebékülnek ismét, s talán szivélyesebbek egymás iránt, mint azelőtt voltak. A gazdag Rachelnek e kibékülések mindig sok ajándékába kerültek. Ő nem volt haragtartó, sem gonosz. Ha valami hibáját vagy elhirtelenkedését jóvá kelle tennie, azt épen annyi kellemmel tevé, mint gyönyörködött néha, ha valakit megtorolhatott.

Ha kaczérkodott, vagy szeretetreméltóságával elhalmozott valakit, jól tette az, ha óvakodó volt s szivét nem engedte föllobbanni. Szerencsés volt az, ki szeszélyei által nem hagyta magát elragadtatni, mert igéreteit, gyöngédségeit hamar elfeledte s kinevette azt, kit szenvedélyre lobbantott.

Kincsvágyról is vádolták Rachelt. Igazságtalannak találom e vádat. Nála a pazarlás a fukarsággal volt egybekötve. Ma pazarul költött, holnak fukarkodott. Néha mindenét odaadta volna, máskor kisértetbe jött többet elfogadni, mint a mennyit adott. E mozgékony, csodálatos jellem ellentétekből állott. Pazar jótékonyság s számító üzérkedés, egy angyal odaolvadása s egy ördög kinzó természete egyesültek benne. Lázas természet volt, mely mindent odaadni, mindent elfogadni akart, mely a szépség-, lángész s gazdagságnak, ugy előnyeivel, mint veszélyeivel keveset törődött.

E jellemzés után, nem tudom, szeretni vagy gyülölni, becsülni vagy megvetni kell-e őt inkább? Azonban meg kell jegyeznünk, hogy vásári bódékban s szinfalak megett nőtt fel. Nélkülözéseit, elhagyatottságát az életbe lépésekor kell tekintetbe vennünk. Meg kell emlékeznünk arról, mi volt, mivé lett; mennyi örvény, tövis, háló, veszély környezte a hosszu ut alatt, majd minden vezető ótalom nélkül, mig dicsősége tetőpontjáig eljutott! Egyes rosz hajlamok, az élet egy-egy téves, tisztátlan nyoma mellett nemes ösztönei voltak, fogékonysága volt minden nagyra, nemesre s szépre, szenvedélyesen gyönyörködött a szellemi élvezetekben, éleselméjü, finom volt s fölényét mindig ki tudta vívni. Ha nem látta az ember, majdnem ellenségévé lett, de örömmel sietett elébe, ha az eltévedt fiúként visszatért. Ha az ember nem volt vele, csak tévedései jutottak eszébe, de hajelen volt, sajátságos tulajdonságainak, elbüvölő csalékony kaczérságának rabja lőn mindenki.

SZ. R.

A VISEGRÁDI KÉJKIRÁNDULÁS.

Az egyetemi ifjuság, hogy egy jó napot szezzen magának, s mint a felszólitásban volt, — a collegalitás emelése végett" kirándulást rendezett Visegrádra. F. h. 11-én 7 órakor indult tnak a „József-Károly" gőzös a Lloyd épület elől armadfélszázból álló társasággal, harsogó Rákóczy s az egyetemi dalárda énekei mellett. Buán a bomba-téren felvette a csatlakozókat, s hanló czélból Vácznál is kikötött, de biz itt hiába eresték szemeink a hajó bejárásánál a szép hölyeket, mert nem jött senki, csak egy-két utczayerek bámult a czifra hajóra, s a dalárda által nekelt Szózatot még a nagy templom fala se iszhangozta.

Visegrádra 11 óra körül érkeztünk meg. A helybeli plébános fogadott bennünket nagy araczk durrogások közt, s ugyanő vezetett fel a omok közé. Az alsó várból alig van még valai. Hiába kerestük a 40 öl széles lépcsőzet maadványait, hiába valami jelét a Nagy Lajos s tyja pompás palotáinak, nem találtunk azokból emmit, csak a Salamon tornya maradt épebben, melynek csak egy oldalát rágta még el az idő. Ennek tövében megpihentünk hát, s ugy indulunk fel a fellegvárba, a legkülönbféle érzelmek közt. E sorok irója azt a mulatságot vette magának, hogy a feltörekvők beszédére figyelt, kiben milyen hatást szültek a hajdani nagyság maradványai? Az egyik a Zalánfutása kezdő sorát harogtatta; a másik szidta az ősöket, kik ilyen bolond magas helyekre jöttek lakni, hogy mig feljut az ember a köves uton, 3—4 tyukszeme támad, szélyel megy a drága lack-csizma; a harmadiknak Zách Klára jutott eszébe a helyről, s ezt szavalta nagy páthoszszal; a negyedik azon gondolkozott, vajon ennyi strapáczió után mi lesz ebédre? — s igy tovább. Egyik ábrándozott, a másik a gyomrát féltette. Végre is felértünk a várba. Ott pihentünk egy órányi ideig, s azután visszamentünk a hajóra, hol megebédeltünk, poharat ürítve üre-fára. E közben a hajó átment a Duna balpartjára, s kikötött a Migazzi kastély mellett. E kastély előtt szép téres hely van fákkal körülvéve, s e tér volt az, mit a tulajdonképeni mulatás helyéül a fiatalság kiszemelt.

Legelőbb is, míg még tartott bennünk a Visegrádnál szerzett lelkesültség s a vágy őseinkhez hasonlókká lenni — nehogy ez nagyhirtelen kialudjék, *tornát* rendeztünk. Természetesen nem élethalálra, nem is első vérre, hanem a mai korhoz illőleg, jól felkeztyűzve, fökötőzve, s folytonosan ügyelve arra, nehogy valakiben kár essék. No de nem is az ország czimere volt a győző jutalma, csak — mint körülöttem emlegették — két pohár sör. — Ezután futtatás s ugróverseny (t. i. gyalog) volt; de ez is csak annyit eredményezett a győztesnek, hogy a csizmája sarka levált s ugy járt egész nap félsarokkal, mintha sánta lett volna.

Mikor aztán megeléglettük a versenyt is, rárántott a czigány egy hazafias polka mazurkát, s ennek tánczolása közben ugy kiszellőztettünk magunkból minden lelkesültséget, hogy mikor éjféltájban visszaérkeztünk az „ifjú szép Pest" gőzös és gázas légkörébe, nem maradt az utból egyéb emlék mint az álmosság, törődöttség, s egy pár tyukszem, mely — nagyságát tekintve — inkább tyuktojásnak volna mondható. *)

y. i.

IRODALOM.

Részvét könyve. (A magyar irók segélyegylete megbizásából, az alaptőke javára szerkeszti Gyulai Pál. Özvegy gróf Batthyány Lajosné arczképével. Kiadja a magyar irók segélyegylete. Pest 1863.) Sokkal közelebbi viszonyban áll lapunk ez album szerkesztőjével, mintsem birálatos ismertetést adhatnánk, de e helyett örömest ragadjuk meg az alkalmat, hogy a közönség részvétébe ajánljuk a magyar irók segélyegylete első irodalmi vállalatát. Az egylet alapszabályai kötelességévé teszik az igazgatóválasztmánynak az összes irók közremunkálásával szerkesztendő évkönyvek kiadását a segélypénztár tőkéje növelésére. A választmány egyelőre csak egy évenként megjelenendő szépirodalmi album kiadását határozta el, melynek első évi folyama harminczöt ívnyi vastag kötetben s diszes kiállitásban ime megjelent. Ez albumnak nemcsak az a czélja, hogy növelje az egylet tőkéjét, melynek kamatjai az özvegyek, árvák és betegek sorsa enyhitésére fordittatnak, hanem az is, hogy egy oly könyvvel gazdagitsa az irodalmat, mely szépirodalmi iróink összes erejétől támogatva, mintegy anthologiáját igyekezzék adni mindannak, mit szépirodalmunk kisebb művekben előállithat. Ha a „Részvét könyve" csakugyan a közönség részvétével találkozik, a segélyegylet vállalatát állandósitva, semmit sem fog elmulasztani, hogy mindent áldozzon reá, mi csak tőle telhetik. Talán jobban dijazhatja az irókat, mint más szerkesztők és kiadók; talán iróink örömest küldik ide be egy év folyama alatt irt legjobb műveiket, kivált az olyanokat, melyek külön kiadásra nem elég terjedelmesek, lapban pedig igen hosszúk. Két, vagy csak ezer forintnyi tiszta jövedelem is mily szépen gyarapitaná éven-

*) T. szerkesztő ur! Irtam az mint tudtam, noha némely helyeken jobban is tudtam volna..... Az kit irtam mulatságból irtam, nem várok érte semmi jutalmat. Zrinyi praefatioja.

ként az egylet tőkéjét. A „Részvét könyve“ egy jó könyv és egy jó tett kérdése; s e kettős szempontból nem ajánlhatjuk eléggé olvasóink részvétébe.

Hogy ez első évi folyam mennyire sikerült, ítéljék el más lapok. Azonban annyit mi is megemlithetünk, hogy az irók nagy részvéttel fordultak e vállalathoz. Harminczegy iró nevével találkozunk benne, köztük nem egy első rendűével, s nem csak beszélyt és lyrai költeményt tartalmaz, mint rendesen albumaink, hanem költői beszélyt, humorisztikai eposzt, vigjátékot, satirát, epigrammát stb. A beszélyek e következők: „A kardvas és a villám,“ *Jókai* Mórtól; „A hózuham,“ *Jósika* Miklóstól; „A művész diadala,“ *Degré* Alajostól; „A gyógyult seb,“ *Bérczy* Károlytól. Vigjáték: „A nőuralom,“ koszorúzott pályamű *Szigligetitől*. Nagyobb verses költemények: „Bolond Istók,“ töredék, 1850, *Arany* Jánostól; „Zrínyi a költő,“ *Szász* Károlytól. Müfordítmányok: Puskinból *Bérczy* Károlytól, Byronból *Szász* Károlytól. Odákat és dalokat irtak: *Tompa* Mihály, *Erdélyi* János, *Szemere* Miklós, *Lévay* József, *Madách* Imre, *Petőfi* Sándor, *Sárosy* Gyula, *Tóth* Endre, *Tolnai* Lajos, *Szász* Béla, *Dalmady* Győző, *Berecz* Károly, *Fejes* István, *Cserényi* Imre, *Balogh* Zoltán, *Flóra*, *Izidóra*, *Szendrey* Julia, *Wohl* Janka. *Tóth* Kálmán a „Harmadik magyar király“ czimü drámájából adott egy töredéket. *Eötvös* báró „Gondolatok“ czimü kézirati müvéből egy ívnyit. *Székács*tól epigrammok vannak, *Kriza* egy gyönyörü székely balladát közöl. A könyvet *Szemere* Miklósnak egy humorisztikus költeménye és *Gyulai* Pálnak a „Széchényieskedők“ czimü satirája zárják be.

Ezzel be is fejezhetnők egyszerü ismertetésünket, ha nem kellene nehány megjegyzést tennünk egy pár lapra, melyek közelebbről e könyvet ismertették. Egyik lap azzal rójja meg a Széchényieskedők czimü satirát, hogy nem tudja az ember, hol nevessen rajta. Bizonyára mi legkevésbbé védhetjük Gyulait s nem is szólalnánk fel, ha ama lap a Széchenyieskedőket csak rosz satirának mondaná. De ő azt kivánja a satirától, hogy nevessen rajta az ember, mint a komikumon. Mióta a világ áll, egyetlen valamire való kritikus sem követelt ilyesmit a satirától, s ugy látszik e lap oly kevéssé van tisztában a satirával, mint a romanticismussal. S e járatlan kritikus meri ujabban is leczkézni a Kisfaludy-társaságot s akar itélni elevenek és holtak fölött. Difficile est satiram non scribere. Egy más lap azt jegyzi meg ugyane költeményről, hogy a satirának *minden* kellékével bir, de miután alapeszméje, levegője nem az aesthetika világából való, e hiányát semmi sem pótolhatja. Tehát lehetséges-e oly jó satira, mely nem az aesthetika világából való. Ez ám a logika! Brassai Logikája második kiadásában oda teheti ezt is rettentő példának; sokban hasonlít a lyrai költemény famosus definitiojához. Jobb lett volna a Széchenyieskedőket általában rosz satirának nevezni: ez sem tudatlanság, sem logikátlanság, s e mellett igaz is lehet.

Venio nunc ad fortissimum virum — a Pesti Hirnökre. Ez a Részvét könyvében azt rója meg, hogy harminczegy irói közt több, mint két harmad protestans. Valaki megjegyezte már e lapban, hogy erre az ember, ha akarna sem felelhetne. Mi a szerkesztő engedelmével megkisértünk egy kis feleletet. Először: mi olvastunk ultramontán kritikusokat, még pedig jeles tehetségüeket is, de oly szépirodalmi müveket, melyekben sem protestans, sem katholikus irány nincs, s a mellett általában a vallás és erkölcsiség sehol sincs megsértve, ily szempontból birálni még nem láttunk senkit. A P. H. szerkesztőjének volt fentartva ez uj szempont dicsősége, ha ugyan nem fogja ezt is Széchenyire, mint annyi mást. Másodszor nem igaz, hogy a Részvét könyve irói közt több mint két harmad protestans. Mi ugyan nem igen tudjuk, hogy melyik iró miféle vallásu, sőt Török János urról is azt hittük, sőt hallottuk, hogy protestans mindaddig, mig nem mutatta magát oly ultramontannak. Azonban az ő kedvéért, most az egyszer, hiteles adatokat szereztünk a Részvét könyve irói vallásukat illetőleg. Egyébiránt a Részvét könyvéből, mint magából az egyletből, ki van zárva minden felekezeti irány, az egylet segélyt nyujt annak, kinek szüksége van reá és megérdemli, a Részvét könyvében minden oly müvet szivesen közölnek, melynek aesthetikai becse van. Hogy egy pár katholikus vallásu jobb költő nem küldött ez első évi folyamba munkát, annak a szerkesztő épen oly kevéssé oka, mint annak, hogy egy pár protestans irótól sem közölhetett semmit, mint például Keménytől, Kazinczy Gábortól. Az egylet nyilvánosan az összes magyar szépirodalmat felszólitotta vállalata támogatására; a szerkesztő csak nem foghatja kötéllel az irókat. Ha már ily szempontból indulunk ki, sokkal jogosabban kérdhetné a „Részvét könyve“ szerkesztője Török János urtól, hogy egy katholikus vállalat, mint a „Magyar encyclopaedia“ miért vesz fel munkákat protestans iróktól is, a Pesti Hirnök, mint felekezeti lap, miért nem dobta el a protestans irók czikkeit, kivált a Fényeséit, s abban a nyomdában, hol a Hirnököt nyomják, miért vannak protestans, sőt héber szedők is. Ime mit értünk meg. Bizony sok dolog történik a magyar irodalomban, miről a bölcsek még csak nem is álmodoztak.

—s.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Egy franczia satiricus. *Karr* Alfonz 1839-ben kezdé kiadni a „Darázsok“at (Les Guêpes) melyek legjelesebbek minden irományai közt. Politicai és társadalmi tárgyak körül forogtak e czikk-

zatok. Józan ész, adoma-mondási, társalgási
serie) hang, humor jellemzik. — Saját szemé-
öl szólva nem izetlen, gyakori kitérései soha
ügyetlenek. — Minden külön fejezet elejére
egy darázs volt nyomatva. Darázsai meganyszárnyas posták, melyek neve *Mammon, Mo-*
, *Astorte, Delial*, s más ily jelentős név. Kö-
ajongják egész Párist, bejutnak minden taskozásba, minden szobába, bedonganak min-
tűzhelyet s kihallgatnak minden hirt, pletyés botrányt, s hiven jelentik uroknak, akár tet-
neki, akár nem. Különösen munkások voltak
ormány hibáinak s a hivatalnokok tudatlansáak kikémlésében s bejelentésében. Az utóbbinézve legjobb fogalmat adunk maga a szerző
vaival:

Magas, jól megtermett, s életre való fiatal
ber jelenti magát a *nemzeti őrség* sorozó biztoál.

„Ön azt kivánja, mentsük fel a szolgálat
l," mond a biztos.

„Ugy van, uram."

„Hadd hallom az okát."

„Testileg nem vagyok alkalmas a szolgá-
a."

„Kérem, legyen szives, vonuljon az oldalbába."

„Igen, de uram"....

„De kérem, menjen csak."

„Csak egy szót, biztos ur."

„Takarodjék ön, ha mondom."

Barátunk a biztos szobájába vonult hát, hol
ndjárt levetkeztették, s ugy kellett megjelennie
nét a biztos — előtt.

„No," mond a biztos, „most már kérem le-
en jó, adja elő azt a bénaságot, miért nem alalmas ön a szolgálatra."

„*Uram, én nagyon, de nagyon rövid látó va-*
ok."

A „Darázsok"on szerfelett kapott a közönség, s csaknem példátlan a franczia irodalomban,
gy valami oly sok ideig tessék, mint e müvek.

1848-ban Karr hetenként adta ki czikkeit
Heti Darázsok" czim alatt (Les Guêpes Hebdoadaires). Darázsai oly munkásokká és csipkebökké váltak, kivált a hatalomra nézve, hogy
erzőjöknek nem egyszer kellett a törvényszék
előtt védnie őket. Mig Nizzában lakott, a piemonti
ormányt annyira fölingerlék ez alkalmatlankodó kis bogarak, hogy betiltá a hirlapot s meg a-
rá büntetni a szerzőt. Nizza még nem volt Franziaországhoz annectálva; de az aixi franczia
örvényszék azért felforgatta a piemonti végését, s a Darázsok annál hangosabban kezdék didal-dongásukat.

Karr számos egyes ember neheztelését bezéli el, kik Darázsai miatt panaszkodtak nála.
Egyszer egy nő sértett hiuságából érdekes kis meodráma kerekedett. Egy este setétben egy aszszonyság várakozik Karr Alfonz szobája ajtajánál. Karr ráismert L. C. asszonyságra, ki irányában a Darázsok némi szabadságot engedtek volt meg magoknak. Mig a szerző az ajtó kinyitásával van elfoglalva, hogy a nőt bebocsássa, ez hátba szúrta őt. A seb nem volt veszélyes, s Karr dicséretes jószivüséggel bocsátott meg szép ellenségének. Következő héten a „Darázs" czimü lap részletesen elbeszélte az esetet, fametszvényben képét is adván a szándéklott gyilkosság fegyverének. Igaz, hogy ez meglehetős otromba kés volt, de folyvást Karr szobája falán függött azután, ezen aláirással:

Kapta L. C. asszonyságtól Karr Alfonz,
a hátába.

A „Darázsok" pár év óta pihennek. Elég csipkedni valót találnának Párisban most is; de aligha megtürnék dongásukat.

Politikában Karr Alfonz kissé sentimentalis alkotmányos érzelmü ember. A munkás köznép mindenek fölébe helyezése ugy látszik, kedvencz tárgya gúnyolódásának. Az utczai democratákat egyátalában nem kedveli. Mint a humoristák legtöbbje, az aristocratia mellett buzgólkodik, nem a születési és pénz-, hanem a nevelés s lelki tehetségbeli aristocratia mellett.

NEMZETI SZINHÁZ.

(jun. 10-én.)

Gauthier Margit. Dráma öt felv. irta ifj. Dumas Sándor. Bulyovszky Lilla (jól magyarul: Bulyovszkyné) asszony-, a drezdai szinház tagjának első föllépte, az irói segélyegylet s a jogász segélyző egylet javára. — Talán nekem nem is volna szabad szólanom, hallgatnom, elbúnom kellene, vagy ha szólok bünbánóan felkiáltanom: tévedtem, bocsássátok meg gyarlóságomat. Ime Bulyovszkyné két nyelvü szinésznő, épen oly szépen tudja szavalni Goethe és Schiller nyelvét, mint a Vörösmartyét és Petőfiét, s homlokát testvéri egyetértésben övedzik a negyven millió német s a nyolcz millió magyar nemzet koszorúi. Ime Bulyovszkyné ellenmondhatlan megczáfolta amaz állitásomat, hogy az irodalom- és müvészettörténet a költészet és szinészetben felitél minden kétnyelvüséget, hogy lehetetlen költőnek és szinésznek két nyelven a styl és szavalat titkait egyenlő művészettel elsajátitani s annyira behatolnia két nemzetiség kedélyvilágába, hogy a legfinomabb, legelrejtebb húrjain is játszhassék. Ime Bulyovszkynénak sikerült e lehetlenség, végrehajtotta, mit nagyobbszerü szinésznők megkisérleni sem mertek, legyőzött oly akadályokat is, melyek egy Ristorit is képesek voltak megbuktatni. Ime egy hallatlan tényt kell beigtatnunk a művészet történetébe, mint a magyar szellem vívmányait.

Irótársaim közül s a közönségből bizonyo-

san nem egy gondolkozik igy, s én mégis szólni merek, sőt lényegileg most is ragaszkodom ezelőtt öt évvel a „Pesti Napló"-ban megjelent czikkemhez, melyben a Bulyovszkyné szándéklott két-három nyelvü színészkedését hiu ábrándnak, vétkes becsszomjnak és szánandó erőpazarlásnak neveztem. Nem makacsságból teszem, hanem meggyőződésből. Nem ismerek kritikust, még a legnagyobbakat sem véve ki, a ki soha se tévedt volna. Az izlés kérdései nem mathematikai problemák, a mi pedig engemet illet, sokkal ifjabban és kevesebb készülettel léptem a kritikai pályára, mintsem ne tévedtem volna, talán többször, mint a hogy magam is hiszem. Aztán lehet-e kedvezőbb alkalma egy kritikusnak a bünbánó szerep eljátszására, mint épen nekem a jelen? Egy nő irányában vallanám be tévedésemet, s hányszor nem tartozunk a nőknek igazat adni akkor is, midőn épen semmi igazuk sincs? Egy tapsviharral és koszorúzáporral fogadott művésznő diadalkocsijába fognám be magamat s nekem is jutna valami a tapsból s koszorúból, melyekben ugysem volt soha részem. De nem tehetem, meggyőződésem tiltja. Hogyan is tehetném csak azért, mert ünnepelt művésznőnk a bécsi várszinházban nem tetszett, a berlini királyi szinházban még nem léphetett föl, egy pár kisebb német szinpadon, mint a weimarin, münchenin sikert vivott ki ugyan, de a német kritikusok folyvást azt jegyzik meg róla, hogy szavalatán valami idegen iz érzik, a magyar kritikusok pedig, s köztük Bulyovszkyné legrajongóbb tisztelői is, azzalállanak elő, hogy hangsulyozása itt-ott németes s észrevehetni rajta, hogy rég nem játszott magyarul. Mindez legkevésbbé sem ösztönözhet állitásom visszavonására. Ma is épen oly kevéssé hirdethetem, mint ezelőtt öt évvel: magyar szinészek legyetek németekké, hogy jobb magyar szinészek lehessetek, mert a két nyelvü művészet a tökély kitünő fokát képezi, s ha visszahúznám is állitásomat, ha elismerném is, hogy Bulyovszkynénak teljesen sikerült a két nyelvü művészet, ismernék-e el egyebet, mint kivételt a szabály alól, tarthatnám-e csak ezért nagyobb szinésznőnek, s bizonyithatnék-e egyebet vele, mint azt, hogy rendkivül könnyen tanul idegen nyelveket, mi még magában a szinészi tehetségnek sem szükségesképi, sem kiváló nyilatkozása.

Öt év alatt egy pár magyar és német lap nem egyszer emlegette és magyarázta félre Bulyovszkynéről irt czikkemet; szememre hányták, hogy nem aesthetikai, hanem nemzetiségi és hazafiui szempontból indultam ki. Ez nem igaz. Készakarva mellőztem a hazafiui szempontot s inkább csak azért boszankodtam, hogy Bulyovszkyné oly sokat emlegeti hazája iránti szeretetét. Elmondották, hogy tagadtam valamely idegen nemzet művészévé válás lehetőségét. Ez sem igaz, sőt ellenkezőleg elismertem, hogy némelyek idegen földön növekedve, vagy ifju korukban idegen nyelvre adva magokat, idegen nemzet művészeivé váltak, de aztán többé nem is kaczérkodtak nemzeti nyelvökkel, nem jutott eszükbe a két nyelvü művészet s megmaradtak pályájukon. Tulajdonkép csak a két vagy három nyelvüséget támadtam meg költészet és szinészetben egyaránt. Elmondottam, hogy az oly művészetek, melyeknek egyik főeszköze a nyelv, soha se válhatnak kosmopolita természetüekké; hogy anyanyelvén kivül sok nyelvet megtanulhat az ember, kivált fiatal korában, beszélhet, irhat rajtok, de hogy csak kettőt is ugy elsajátithasson, hogy rajtok a költői stil és szinészi szavalat valódi classicitásáig emelkedhessék, az képtelenség; ide két élet kellene még akkor is, ha az alkotó phantasia két formához szokhatnék, s nem érezné magát csak egyben szabadon; mi a költő nyelvét s a szinész szavalatát nemzetivé teszi, az mind oly számtalan finom árnyalattól függ, melyekről a hallgató és olvasó hirtelen számot sem tud magának adni, s mindezt soha sem tanulhatjuk meg egészen, be kell szivnunk mint a levegőt, hogy vérünkké válva táplálja phantasiánkat; e nélkül költő és szinész örök meghasonlásban fog szenvedni, a gondolat és forma átkos meghasonlásában, mi kihűti lelkesedését, megbénitja alkotó erejét, vagy a legjobb esetben szük körre szoritja, modorba ejti. Elmondottam, hogy ezen kivül bajosan szerezhetni meg azt a sok mindent, mi ha nagyrészt nem függ is a nyelvtől, de leginkább bizonyos nemzetiség éles sajátságaiból foly; hogy egy idegen phantasiája nem lehet elég fogékony, elég teremtő oly dolgokban, melyeket gyermekségünk óta kell látnunk, hallanunk, értenünk, érzenünk, hogy a művészetben visszatükrözhessük. Ez rövidre vonva czikkem lényege, ily értelemben mondottam lehetlennek a két nyelvü szinészetet s ehhez, ismétlem, most is ragaszkodom.

Távol legyen tőlem Bulyovszkynénak a német szinpadokon kivívott diadalait épen semmibe se vennem. Megvallom, nem hittem ennyi sikert, azonban lapjaink némelyikének tendentiosus közleményei e tekintetben épen nem ámitanak el. Teljességgel nem mellőzhetni, hogy Bulyovszkyné a bécsi várszinházban megbukott, a berlini királyi szinpadon nem léphetett föl; Weimart bajos tulbecsülni, mert szinpada csekély hirü, valamint Münchent is, melynek szinházában magam is eleget unatkoztam; a drezdai sikere minden esetre legnevezetesb, de tudnunk kellene valamit részleteiről, igy azt sem tudjuk, legalább én nem tudom, hogy a „drezdai szinházi tag" czim csak oly czim-e, melynek osztogatásában Németországon, a czimek hazájában, nagyon bőkezüek, vagy valami mélyebb jelentőségü dolog? Továbbá hiteles adatok birtokába kellene lennem, mennyi esik Bulyovszkyné diadalaiban magára szinészi tehetségére, mennyi német szavalatára, mennyi a német nemzet vendégszerető udvariasságára, mely mindig szivesen fogadta a német-magyart, mennyi a curiosum ujdonságára, mennyi magára a német

nkritikára, mely nem sokkal áll jobb lábon, ıt nálunk, a mennyiben nevezetesb irók nem n foglalkoznak vele. Végre arról is meg kel- e győződnöm, vajon Bulyovszkyné valóságos des német szinésznő-e vagy csak nehány sze- ıet tanult be, melylyel aztán, mint vendég, be- ja a német kis-nagy városok számtalan szin- ıait?

Mindezt nem tudva, biztosan nem itélhetek, ırt egyszerüen elfogadom a sikert s csak azt ·dem: volt-e oly német szinbiráló, ki meg ne ıyezte volna, hogy Bulyovszkyné szavalatában ı valami, a mi nem német; elsajátitotta-e any- ra a német „Gemüth"-et, hogy a Gretchenek Klärchenek szerepeit játszhassa; német-e any- ra, hogy a specificus németségben a német szi- ıznőkkel versenyezhessen, föllépett-e ily szere- ıben s ha föl, nagy sikerrel-e? E kérdéseket lyovszkyné legrajongóbb tisztelői sem igenel- ik. Én legalább a róla irt német birálatokból n tudtam ilyesmit kiolvasni. S most mit irnak a a magyar lapok majdnem kivétel nélkül? m azt-e, hogy szavalatán itt-ott idegen hangsu- ızás érzik s a nyelvet illetőleg észrevehetni ta egy kis gyakorlatlanságot. Valóban én e te- ıtetben is nagy figyelemmel kisértem az előa- st, s nehány helyt nagyon kellemetlenül csapott embe némely szó közép szótagjának fölkapása, ldául, ha jól emlékszem, mindjárt az első felvo- s végén sirasson stb. E mellett a két első felvo- sban, volt beszédében valami olyan nem ma- arság, mit nem lehet hangsulyozási hibának ındani, de a miről épen ugy nem tudok számot ni, mint némely mondat magyartalanságáról, s elvérzékem mégis megütközik rajta. Igaz, hogy utolsó felvonásokban mindez már kevésbbé volt zrevehető, hogy nem sok idő mulva talán egé- en el fog maradni, sőt arról is meg vagyok győ- dve, hogy Bulyovszkyné még most is jobban d magyarul szavalni, mint németül, de vajon önyére lesz-e, ha mint német szinésznő ismét ıészen magyar szinésznő lesz, s mint magyar inésznő fog-e nyerni, ha visszatér uj hazájába? n nem azt kötöm lelkére, a mi egyik koszorújá- ık szalagjára volt himezve: „A nagy világon e vül nincsen számodra hely;" szabadelvübb va- ıok s azt mondom: vagy itt vagy ott, de a két ıelvü művészeten oly kevéssé van áldás, mint a ét kulacsos politikán. A szinészetben, költészet- ın, sőt a műprózában is egyik nyelv a másiknak lensége. Minél tökélyesb lesz Bulyovszkyné az gyikben, annál inkább fog veszteni a másikban, agy egykép hibákat ejteni mindkettőn. Mily léha mbitio, mennyire nem értése a szinészetnek a két ıelvvel való küzdelem, s mennyire feladata min- en költő- és szinésznek saját nemzeti nyelve so- a egészen ki nem buvárolható titkaiba mélyedni! 'alóban, ha Bulyovszkyné azt a nagy szorgalmat s kitartást, melyet a német nyelvre forditott, sa- ít nemzeti nyelvére forditotta volna, talán ez este ugy hallottuk volna szavalni, mint talán magyar szinésznőt még soha s csakugyan talán mind meg- érdemelte volna azt a sok koszorút, melyeket lá- baihoz dobtak.

Tudom, hogy sokan rideg grammatikusnak fognak nevezni. Tudom, hogy az ily beszéd csekély méltánylatra számithat hazánkban, hol annyi- féle nyelvet beszélnek az emberek s egyet sem tudnak jól, hol a fensőbb osztályok nem értik nyelvünk finomságait, irodalmunk tele van ger- manismussal s a bájos és szüz magyar nyelv szentélyébe való törekvés vajmi ritka. Fran- cziaországban inkább értik az ilyesmit, hol Du- mast rosz stilistának tartják, Guizotnak nyelvhi- bákat hánynak szemére s Rachelt, midőn hosszas külföldi utjából visszatért, oly keményen meg- leczkézték némely francziátlan fogásaiért, a mint én Bulyovszkynét távolról sem merem. Azonban kiválón sajnálnám, ha olvasóim közül kevesen értenék meg azt, hogy a művészetben, különösen a költészet és szinészetben, az általános emberin kivül van nemzeti elem is, melyet egészen elsa- játítani nem lehet, hogy például a legelső franczia vagy német szinész sem fogja *a mi szinpadunkon, nekünk* ugy játszani a magyar táblabirót, mint játszotta Szentpéteri, vagy Tiborczot, mint Bartha, és Peturt, mint Egressy.

E szerint most is ragaszkodva régi czikkem lényegéhez, örömest visszahuzom belőle azt, a mi- ben a tények félig-meddig megczáfoltak. Én nem csak a két nyelvü művészetet tartottam bizonyos értelemben lehetlennek, hanem czikkem végén bukást is jósoltam Bulyovszkynénak a külföldi szinpadokon. Ez nem teljesült be egészen. Szol- gáljon mentségemül, hogy Bulyovszkyné Wiener- zeitungi czikkéből s a lapokban szállongó hirek- ből sok mindent ki lehetett magyarázni, tisztán nem tudhatta az ember: vajon német vagy fran- czia szinésznő akar-e lenni vagy mindkettő egy- szerre, vagy épen csak à la Ristori kiván körutat tenni egy magyar társasággal. S én ehhez alkal- mazva birálatomat mertem oly biztosan jóslani. Bulyovszkyné német s csak német szinésznő lett, mi mutatja belátását. A mi szinmüvészetünk már multjánál fogva is sokkal rokonabb a némettel, némikép még most is másolata s nem tudott egé- szen önálló stilt megalkotni. Igy könnyebb volt az átmenet és biztosabb a siker. A franczia szin- padon még csekély eredményt sem vívhatott volna ki, annál kevésbbé mindkettőn. A franczia szine- szetnek egészen más stilja van, s a nyelv és szava- lat ezer természetes és szabályzott finomságaiban sokkal bajosabb a németnél. Egy Ristori is meg- bukott itt, pedig a rokon olasz nemzet leánya volt, s a francziáktól is bálványzott szinésznő.

A mi Bulyovszkyné játékát illeti, most nem bocsátkozom részletes birálatba. Elvárom a má- sodik előadást, midőn Gauthier Margitnál méltóbb szerepben lép föl s talán egészen ment lesz az el- fogultságtól, melyet most a két első felvonásban

nagyon is észre lehetett venni rajta. Hanem elmondok némi általánosságot s kissé szigorubb szempontból, mint eddig. Én ugyan soha se indultam ki oly hazafi szempontból, mely palástolja a hiányokat s hizeleg a nemzeti hiuságnak, de tekintetbe vettem mindig körülményeinket. Bulyovszkyné fölment ettől, ő bizonyos tekintetben lemondott nemzetiségéről, európai követelésekkel áll elő, illő, hogy én is követelőbb legyek.

Mindenki tudja, hogy én Bulyovszkynét bizonyos szerepkörben mindig legjelesb színésznőnknek tartottam, átalában véve pedig legtörekvőbb, legszorgalmasabb tehetségünknek, bár soha sem egészen mentnek némi beteges ambitiótól. Ezt most is elismerem. De lehetlen azon első rendü, bár különböző fokozatu színésznők közé számitanom, kik magokkal szokták ragadni Európa főbb városait, sőt e mellett azt is meg kell vallanom, hogy öt év alatt, mióta nem láttam, bizonyos irányban haladt ugyan, de tehetsége alapjában nagyobb fejlődést nem vett. Nála most is túlnyomóbb a reflexió, mint a phantasia, kivált ott, hol a tragikum felé hajlik: nincs meg az a saspillantása, mely egy szerep lényegét egyszerre felfogja s nagy erővel visszaadja; szerepében sok finom részletet dolgozgat ki, de egy kerek egészszé ritkán olvasztja, felfogásában és alkotásában több gond, mint erő, több tanulmány, mint eredetiség nyilatkozik. Most is Gauthier Margit szerepében sok szép részletet adott, de két pontra csekély sulyt helyezett, pedig e nélkül e szerepét nem érthetni eléggé, én legalább nem értem. t. i. Margit blazirozottságára, mely nélkül heves szerelme némikép indokolatlan, és erős impressionabilitására, mely leginkább megmagyarázza e nő gyors és excentricus változásait. Bizonyára most sokkal jobban játszotta e szerepet, mint régebben, de inkább részletekben mint egészben véve; kivált jelenete Armand atyjával rendkivül kitünően sikerült. A miben haladt Bulyovszkyné, az a mozdulatok nemessége, plasticitása s több nemü árnyalás, a szenvedély élénkebb kiemelése, melyeket bizonyosan, senki sem méltányol jobban, mint én. De azt is kénytelen vagyok megjegyezni, hogy Bulyovszkyné ez uj vivmányával néha vissza él, a mennyiben elég affectatiót is vegyit belé. Ime Bulyovozkyné haladása, melyet a német szinpadon nyert, s melyet megnyerhetett volna a nélkül is, hogy német színésznővé váljék; különben én soha sem tagadtam, hogy a mi nincs a nemzetiséggel kapcsolatban, olyat a külföldi színészetből sokat tanulhatni, kivált ha nem utánozunk.

A szinház tömve volt, s zajos taps és számtalan koszorú fogadta a vendégművésznőt. Ha közönségünk ezzel azért akarta jutalmazni Bulyovszkynét, hogy német színésznő lett vagy a két nyelvü színészet mellett kivánt demonstrálni, nagyon sajnálnám, de azt hiszem, hogy nem tett egyebet, mint kedvencz s rég nem látott színésznőjét üdvözelte, kit örömest látna a nemzeti szinház tagjai közt, mi ellen nincs semmi szavam. Hogy e zajos fogadtatásban volt egy kis erőltetés is, nem tagadhatni, már csak azért sem, mert azután nehány nap mulva egy más demonstratiónak is voltunk tanui Prielle K. és Felekiné részére. Mindig távol tartottam magam az ilyesmitől, nem szólok bele, a fiatalabb és lelkesb kritikusokra bizom, kiknek épen nem vagyunk hiányában.

GYULAI PÁL.

VEGYES.

— Róma régiségei — mit érdeklenek azok bennünket! És mégis ugy látjuk, hogy a *nagy* nemzetek, kiket annyira szeretnénk utánozni *apróságokban*, felölelik a tudás minden ágát, tekintet nélkül a közvetlen haszonra vagy nemzeti dicsőségre, s nemcsak az ugynevezett *exact* tudományokban járnak legelől, hanem visszamélyednek a századok s évezredek homályába s mind több több fényt derítnek elhunyt s velök semmi rokonságban nem állt népek történetére. Ninive, Babylon, Carthago romjai — Hellas és Róma életének legkisebb maradványa, semmi, semmi se *idegen*, érdektelen ő előttük. És *nekik* nem volna, nem lesz érdektelen hallani, hogy akadémiánk egy uj tagja *Torma* Károly, ismét födözött fel Erdély északnyugoti részében *egy darab római birodalmat*, kétségtelen és számos jeleit, részint nagy becsü emlékeit ama világuralomnak. E fölfedezésről szólt hétfőn az akadémia ülésében tartott székfoglaló értekezése, melyet Csengery olvasott fel. Megelőzte ezt *Venczel* Gusztáv r. tag emlékbeszéde *Chlumeczky* Péter morva történetiró s akadémiánk tagja fölött, ki 1858-ban választatott azzá.

— Érsekujvárról Jánossy Károly urtól egy felszólalást, illetőleg helyreigazitást vettünk, hogy az ottani tánczvigalmon kisorsolandott tárgyakat nemcsak (mint más lapok után a miénk is közlötte) Nyitra — hanem Esztergom, Bars és Komárom megyék lelkes urhölgyei ajándékozták.

* A lapok által annyiszor s gyakran méltatlanul vádolt szinházi bizottmány közelebbi gyülésében 200 aranyat határozott drámai pályadijakul kitüzetni; és pedig 50 aranyat első és 30 aranyat második pályadijul eredeti vigjátékokra; s 80 aranyat első és 40-et második jutalmul eredeti népszinművekre. A dijak az aránylag legjobb daraboknak adatnak ki. Beküldési határidő f. é. octóber 1-ső napja.

* Bulyovszkyné asszony, hir szerint, a helybeli német szinpadon is fel szándékozik lépni.

* A m. irók segélyegylete közelebb tartott ülésében elhatározta, hogy mindazoknak nevei, kik az egylet javára rendezett sorsjáték náluk eladás végett letett sorsjegyeivel még be nem számoltak, ha e beszámolást még egy hónapig halasztanák, hirlapilag közzé tétessenek.

* Fábián Istvánt és Riedl Szendét a helsing-i finn tudós társaság (Kirjallisunden Seura) ta-ul választá meg. A derék tudósok közelebb-kapták meg a finn szövegü kinevezési okmá-kat, melyeket Lönrott Ilyés, az emlitett társu-elnöke — és a magyar akadémiának is tagja rt alá s Hunfalvy Pál ur által juttatott a meg-ısztottak kezeibe.

* Diószegen nem rég elhalt ügyvéd — Ra-János, több ezer forintra menő vagyonának ános örökösévé az orsz. gazd. egyesületet te-Áldás emlékén!

* Demjén és Sebes könyvkereskedése fel-ja azon irókat, kik önköltségen kiadott irodal-művek birtokában levén, hajlandók lennének észlet egészbeni eladására, sziveskedjenek őt endelkezésök alatt levő példányok cziméről és nnyiségéről tudósitani.

* Megjelent a szinházi képcsarnok harma-: lapja, Egressy Gábor arczképét hozván. A fő-pet körülvevő jelmezrajzok im ezek: Lear, mlet, Coriolan, Gritti, bankár (Báró és bankár); umm Ilyés (Legjobb az egyenes út), Péter czár zárnő) és Brankovics.

* A magyar gazdasszonyok egylete „Gazd-zonyok lapja" kiadhatásáért folyamodott, mely-k szerkesztője Vachott Sándorné leend; a mun-társak élén — a P. N. szerint — Deák Ferencz b. Eötvös József állanak.

* Hamvai-Voggenhuber Vilma meghivást pott a hamburgi opera-háztól a drámai pri-ıdonnaságra 4500 forint évi díjjal, — ez ugyan m sok a hamburgi szinháztól, mikor Stéger a enktől 12,000 forintot kér évenkint, ezenkivül havi szabadság időt — egyet nyáron, egyet té-ı — s minden előadásra 10 vagy 20 jegyet. Sté-r a bécsi dalszinháztól is ennyit kért, de ott m kapta meg, s reméljük itt is alig.

* A misericordianus atyák Budán 1000 in-ven jegyet küldtek az ó-budai izraelita község egényebb betegei számára.

* A tót „Maticza" tudományos egylet ala-ılási közgyülését f. é. aug. 4-ikén tartandja Tu-ócz-Szent-Mártonban.

* Izsó Miklós felkéri mindazokat, kik netán legyeri arczképének birtokában vannak, hogy zt neki rövid idei használatra beküldeni szives-edjenek, minél tökéletesben akarván a Megyeri-zobrot elkésziteni.

* Szentmiklósi gr. Nákó — a Pesti Hirnök zerint — kinyilatkoztatta, hogy a birtokában evő művészeti és műipari tárgyakat a bécsi mu-eumnak fogja ajándékozni. Bizony sokkal szebb ett volna, ha azt nyilatkoztatta volna ki, hogy a estinek ajándékozza.

* B. Prokesch-Osten, törökországi osztrák övet, Bécsbe utaztában, pár napja megfordult Pes-en. Ő excja a magyar tudományosságnak különös kedvelője; a n. muzeumnak több rendbeli ajándé-kokat tőn, s tavaly Konstancinápolyban járt tu-dósainkat minden tekintetben a legszivesebb fo-gadásban részesité.

* Bogya Róza, hazánk leánya, jelenleg Lon-donban aratja a babérokat, s közelebb a kristály-palotában, „Dinorah" egyik dallamával viharos tapsokra ragadta a hallgatóságot.

* Egy touloni vegyész, villó, viz, kén és szén segítségével, nehány hónapig tartó vegymütét ál-tal gyémántot készített. 20 apró jegeczet kapott, melyek a valódi gyémánt minden tulajdonságával teljes mértékben birnak. — Szép, ha igaz.

* Az „Országtükre" tiz napos történésze is feljajdul azok ellen, kik a cancan tánczot nem tartják oly épületesnek mint ő, s csudálkozik, hogy a „koszorúsok" is köztök vannak. A felszó-lalást üres lármának semmiért, handabandázás-nak, ál-tartüffösködésnek nevezi s azt mondja, hogy épen ezek a felszólalók tizszer is megnézik az ő imádott cancanját. Erre is szépen kérjük, mondja meg, mikor látta azokat a „koszorúsokat" tizszer a népszinházban?

* Az angol egyház a krinolinok ellen oly-formán esküdött össze, hogy a templomi székek diját krinolinos hölgyek számára 45 forintról 68 frtra emelte föl.

* Prechtler Otto „Die guterzogenen Kinder" czimü 4 felvonásos vigjátékot irt s azt Ernő, Ko-burg herczegnek ajánlotta és küldte be. A her-czeg a darabot elolvasván, szerzőhöz intézett le-velében formális kritikát ir róla, s köszönetét fe-jezi ki a megtiszteltetésért.

* Az öreg Dumas Walter Scott regényeit szándékszik kiadni franczia nyelven, saját fordi-tása szerint — még pedig az eredeti szerző meg-nevezésével.

* Majlandban most egyszerre két uj szinhá-zat épitnek; az egyiket a Via del Giardinón, Ris-tori nevére, ki tetemes pénzmennyiséggel járult az épitési költségekhez; a másikat a Porte Tici-nese hid mellett, mely nevét Modenától, a kitünő olasz szinmüvésztől nyerendi.

* A legidősb Devrient Károly a szinpadról lelépett s a hannoverai király, udvari tanácsosi czimmel, felolvasójának nevezte ki.

* Az orosz czár megparancsolta az orosz operának ujra szervezését, még pedig ugy, hogy ezután a tagok muszkául lesznek kötelesek éne-kelni.

* A közelgő Shakespeare-jubileumra Wie-gandnál, Lipcsében, egy uj, teljes német Shakes-peare-kiadás fog megjelenni. A forditó — dr. See-ger Lajos — közelebbről próbafelolvasást is tar-tott forditásából, melyről a külföldi lapok a legna-gyobb elismeréssel szólanak.

— *Csapó Kálmán* ur 100 ft alapitványt tőn a Kisfaludy-társaság részére.

UJ KÖNYVEK. *)

Jósika Miklós MUNKÁI. Uj folyam. 27.—29. *A zöld vadász.* Regény. 3 kötet. Pest (Heckenast). 8r. 255, 284 és 276 l.

MAGYAR-OLASZ NYELVTAN. Oktatás az olasz nyelvet, tanitó segitségével, vagy a nélkül is megtanulni. Irta *Okrucky Justinián.* Pest (Heckenast). 8r. 200 l. Ára 1 ft.

OLASZ ÉS MAGYAR BESZÉLGETÉSEK SEGÉDKÖNYVE. Irta *Szépvári György.* Második kiadás. Pest (Heckenast). 12r. 167 l. Ára 70 kr.

KÓRRAJZOK bonczleletekkel a GYERMEKGYÓGYÁSZAT köréből észlelve a pesti szegény gyermekkórházban. Közlik *Koller Gyula tr.* és *Smidt György tdr.* Előszóval *Balassa Jánostól.* Pest, (Heckenast). 8r. 4 és 119 l. Ára 1 frt.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

A Szegedi Hiradó, Arad, Felvidéki magyar közlöny és **Kolozsvári közlöny** april—májusi számaiból csak most került hozzánk egynehány, hézagosan, egy csomóba kötve, nem tudjuk honnan és mi úton. Igy ránk nézve a csereviszonynak minden érdeke elvesz. Kérjük a t. szerkesztőségeket, ne vesztegessék példányaikat — hiába.

TARTALOM.

Kohári István. *Greguss Á.* — Játszó leányok közt. *Tolnai L.* — A költőnő. (Eredeti beszély.) *Tanács M.* — Románcz. — Felhős az ég. *Csukássi J.* — Rachel. Vérnon „Memoires d'un Bourgeois"-e után. *Sz. R.* — A visegrádi kéjkirándulás. y. i. — Irodalom. —s — Külföldi szemle. — Nemzeti szinház. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
a
KOSZORÚRA.

A **Koszorú** első félévi folyama junius végén lejár. Figyelmeztetjük rá tisztelt olvasóinkat s az egész közönséget.

Nem állunk elé nagy szavakkal, dicsekvéssel a multra, igéretekkel a jövőre. Érezzük hiányainkat. De arról is meggyőződtünk, hogy e hiányok nagy részben mostani irodalmunk fogyatkozásai. Némely szakra nincs, vagy kevés az iró : nem lehet oly sok oldaluan szerkeszteni, mint óhajtanánk. Más szakban az erők szét vannak szórva, nehéz őket egyesíteni. Mindazáltal sikerült a jobb tehetségeket már is szép számmal fűzni össze „Koszorúnkba." Többektől is birunk vagy igéretet, hogy támogatni fognak, vagy kész munkát. Igy a beálló félévet az agg, de lélekben mindig fiatal elevenségü Fáy Andrásunk egy víg beszélyével nyitjuk meg.

Annyit mondunk tehát, hogy igyekszünk e lapot, az elkezdett pályán haladva, tartalmilag mind jelesebbé tenni, oda munkálván hogy a nemesen mulattató, szivképző olvasmányokat jobb iróink tollából vegye a közönség; más részről hogy az értelemnek kellemes, tanulságos táplálékot adhassunk.

Valamig az előfizetések száma engedi, a *Magyar költök arczképcsarnokának* mellékletét is folytatjuk.

Előfizetési ár az eddigi marad: a julius-decemberi **félévre 6 frt,** melynek *idején beküldését kérjük*, mert bizonytalanra nem nyomhatunk fölös példányokat nagy számmal.

A pénzt, bérmentve, a kiadó *szerkesztőséghez* (üllői út és 3 pipa utcza sarkán 11 sz.) vagy *Emich Gusztáv* kiadó hivatalába (barátok tere 7 sz.) kérjük utasítni.

ARANY JÁNOS
A „**Koszorú**" szerkesztője s tulajdonos kiadója.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út és 3 pipa-utcza sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

LSŐ FÉLÉV. JUNIUS 28. 1863. 26. SZÁM.

KOHÁRI ISTVÁN.

(Vége.)

A költészet csarnoka legelőbb akkor nyilt meg előtte, midőn a börtön ajtaja rásukódott. Verseit — egyik munkácsi füzete czíme szerint — „ideje mulására, búja távoztatására koholta“ s irta le; utóbb ezt nem engedték meg neki s elvették irószereit.

. . . . Azt mondják, irásom
Elég vala eddig, szünjék firkálásom,
Nem lehet már tovább azzal mulatásom,
Melyről meg ujabban lett nagy búsulásom.

Igy tehát azon vigasztalása sem maradt, hogy bánatos gondolatait papirra tehesse s nyomasztó terhökön ekként valanennyire könnyítsen; azonban ép ezen körülménynek kell, ugy hiszem, tulajdoníthani bizonyos sajátságot, mely az ő verseiben igen sűrün, de általában a magyar költészetben szerencsére igen ritkán fordul elő. E sajátság az, hogy Kohári verseinek szinte nagyobb része akrostichonokból áll, azaz a sorok első betűi együtt, olykor csak a versszakok első betűi, neveket s mondatokat képeznek. „A szerencse forgandó voltáról“ czimű verse például, melyet Toldy is közöl a „Magyar nyelv és irodalom kézikönyvé“-ben, ezt a mondást adja ki: „Kohári István maga mostoha sorsát kesergi.“ Megjegyzendő egyébiránt, hogy Kohári ilynemű verseinek egyes szakait nem 9, hanem 3 sorjával kell számitani, mindenik sor másfél alexandrin levén két metszettel s a metszetek helyén középrimekkel. E fajta versek ismertetéseül álljon itt az, melyben a haza szomorú állapotját rajzolja (1683-ban) s mely egyszersmind irályát és egész tárgyalása módját szemünkbe tünteti.

Mi édes hazánknak s romlott országunknak tekintsük meg sorsát,
Azelőtti fényét, dicsőséges szinét s mostani romlását,
Győzedelmes voltát, szabadsága fogytát s végső pusztulását.

Illendőnek tartom s méltónak állitom, juttassuk eszünkbe,
Attilától fogva az időt számlálva vegyük fel elménkbe,
Régi szent királyink, jóhirű eleink mit nem vittek végbe.

Országunk kővárit terjeszték, határit tengertül tengerig,
Rontották, megverték ellenségek', veszték sokszor majd egy lábig,
Szép nagy szabadságban, nyert diadalomban éltek együl egyig.

Zsiros hazánk földe mindeneknél kezde nagyon hiresedni,
Annak szabadsága, kincse, gazdagsága méltóságnak lenni,
Gyümölcsének ize, sok szép folyóvize kivánságba esni.

Nem volt de senkinek módja, ellenségnek, hogy ártson hazánknak,
A mig őrállói, sok erős bajnoki egyesek valának,
Kardjokkal s karokkal, távozott károkkal ótalmat tartának.

Élteket nem szánták, véreket ontották ótalmaért ennek,
Lefolyt kardjaikon s elfolyt karjaikon vére ellenségnek;
Vérekkel s éltekkel s győző fegyverekkel hirt nevet nyertenek.

Egyező fegyverek s kiterjedt jó hirek táborokat győzött,
Szivek merészsége s karjok erőssége hadakat elűzött,
Zsinegre, pórázra, kötöző rabszíjra sokakat felfűzött.

Egyenlő erővel s megegyezett szivvel mindenre ráértek,
Tréfából, játékbul s olykor mulatságbul nagyot végbe vittek,
Széles e világban s magok határában senkitül sem féltek.

Zöldellett virága, hazánk szabadsága keresztyén világban,
Annak méltósága s jóillatu szaga megvala hazánkban,
Becsület, tisztesség, bátorság s vitézség hazánkfiaiban.

Ah, nehéz mondanom s méltó megsiratnom, oda van virágunk!
Dér azt elsütötte s már kóróvá tette. Oda szabadságunk!
Csonkula s elromla, s rólunk mind lehulla régi méltóságunk.

Szabadságunk fordult, mert magyar meghódult adófizetésre,
A régi méltóság, szabados uraság jobbágyos inségre,
Gyalázatos iga s annak ocsmánysága elviselésére.

Azelőtt strázsája volt hazánk, bástyája a keresztyénségnek,
Nevezetes hire majd égig felére magyar nemzetünknek,
Szüntelen nagy kárt tett, ellentállott s vétett pogány ellenségnek.

Török adójának terhét, igájának mióta felvette,
Ösztön*), ostor, járom, mely nekem is károm, forognak előtte,
Régi titulusát s ahhoz való jusát immár elvesztette.

Örülj, tapsolj, pogány! álnok, hamis czigány! a magyart megcsaltad,
Kedvedre nyergeléd, mindaddig kerüléd, mig meg is zabláztad,
Jobbágyoddá tetted s igád alá vetted, láb alá tapodtad.

Győzte kis erővel, örökös hirével sokszor táboridat,
Ágyuidat nyerte, hadaidat verte s tépte zászlóidat,
Juttatta homályba, csaknem fogyásába tündöklő holdadat.

Agák bestiákkal, sok bulyok basákkal egy lábig vesztenek,
Bégek emingekkel, basák vezirekkel rabokká estenek,
A fő iszpáhiak, zalim csorbadsiak sarczot fizettenek.

Nem kell immár félned, ijedned, rettegned hajdukatonától,
Éles fegyverektül, megvetett lesektül, vitéz próbáitul;
Szabadon sétálhatsz, hol akarod, járhatsz békével ezentul.

Egyenetlensége, dagály negédsége hozta ezt magyarnak.
Tudom, hogy nem tetszik, csufosnak is látszik hajdukatonának,
Szolgáljon, hóduljon, lábadhoz boruljon s tartson ő urának.

Ontotta véredet, levágta fejedet a hajdukatona,
Rabolta s prédálta javaidat, dulta. — Bár most is ugy volna!
Szivesen kivánnám s valóban akarnám, most is ölne, vágna!

*) Ökör-, szamárhajtó üzőfa, vagy hegyes vas (stimulus).

Ah keserves inség, szürnyü keserűség, függni pogány markán!
Nagyterhes adója s felvállalt igája van már magyar nyakán!
Jaj pedig, jaj annak, valaki pogánynak ül szekere farkán!

Az ő jármát vonni, igáját hordozni nem kicsiny mesterség,
Jutni ótalmába s esni hatalmába keserü dicsöség,
Jobbágyává lenni s kedvére szolgálni nem is gyönyörűség.

Gyeplőn hajtva sujtják, sujtogtatva hajtják, ostor, korbács éri,
Ebül vagyon dolga, valakinek iga nyakát hágja s töri;
Nehéz adózását, mint járom vonását, keservesen türi.

Magyarnak üstöke, zabolázó féke vagyon már kezében;
Esküdt a pogánynak, töröknek, tatárnak minthogy hüségébe,
Levágja barátját, atyafiát s bátyját öldöklő mérgében.

Törökkel, tatárral, felette nagy kárral, országunkat rontja,
Ontja keresztyénnek vérét, nemzetének, s hazánkat pusztitja,
Kegyetlenségével s törökösségével istent is boszontja.

Eztet mintsem érnünk, egy lábig elvesznünk sokkal jobb lett volna,
Szemeink világa, szomszédink országa hogy ilyet ne látna,
Esküdt ellenségnek s törökkel béllettnek senki se mondhatna.

Rettenve, rémülve, s méltó, keseregve errül gondolkodni.
Értékünknek káros, lelkünknek is áros törökkel tartani;
Gyalázatos hirünk — vajon hát hogy merünk tovább kuruczkodni?

Nem szólhatok többet, s mit mondjak egyebet mostani sorsomban?
Ellátom s ugy tartom, már soha nem látom keresztyén világban
Mi édes hazánkat s hazafiainkat régi szabadságban.

E vers egyes sorainak első betűiből következő mondat áll össze: „Magyarországnak elveszett szabadságán s török igájába esett sorsán jaj igen méltó keseregnem.“ *)

Ime még néhány mondat, mely Kohári különféle verseiből kibetüzhető: „Uram Jézus, segélj, vigasztalj meg engem, ótalmazz, ne hagyj el, viseld gondomat én rabságomban;“ — „Fölséges istennek bölcs rendelésén, sorsunknak is folyásán meg kell embernek elméjét nyugtatni;“ — „Mindenek fölött embernek elsőben lelkére, annakutána becsületére kell jó gondot viselni;“ — „Elméje embernek nem nyugszik, ujságra vágyódik, futja világ határit;“ — „Valaki istenben bizik, az soha meg nem csalatik;“ — stb. Mindezek 18 tagú vagyis másfél alexandrin sorokban irt versek, mint a fenn közlött. Azonban Kohári az ő idejében még legdivatosb négysoros-négyrimes alexandrinokat is használta akrostichonokúl, csakhogy ekkor nem a sorok, hanem a szakok első betűit vette számba. Ily versek aztán, rövidebb jelmondattal is, rendesen hosszabbak az előbbieknél, mert minden betünek négy sornyi kisérete van. Efféle versekbe szőtt mondatok például: „A szabadság mindennél kedves;“ — „Istenem, szabadíts meg!“ — „A rab vasat penget;“ — „Szenvedésink által boldogulásunk nyujtatik;“ — stb. De fordulnak elő rövid versek is, hol az első betük csak egyes szókat, neveket alkotnak, mint: „Amen,“ — „Jézus,“ — „Mária,“ — stb.

Némely sorbetűs vers egész nagy értekezéssé dagad; igy az, melynek czime: „A halálnak . . . járásárul . . . szerzett versek,“ s melynek hosszúságát az olvasó kiszámíthatja, ha megtudja, hogy a 18 tagú sorok első betüiből képződő vezérmondat szórul szóra ez: „Mint füst, mint pára, mint mint elenyésző árnyék, mint por és hamu,

*) Egész pontossággal: „Magiarorszagnak elveszet szabadcsagan s török jgájaban éset sorsan jaj jgen melto keserégnem.“

mint lekaszált fű, töredékeny nádszál, avagy mint leszakasztott virág, levágott ág, mint elromlandó üveg, mint sebesen forgó szél, jégen építtetett ház, viznek buborékja, embernek épen olyan világon élete, enyészik, fogy, múlik, oszol, elfujatik, szárad, fonynyad, hervad, törik, romlik, elfut, eldől, elfoly és nagyhamar, szaporán, hirtelen, sokképen, nagykönnyen, óránkint, naponkint, szüntelen, sok izben, véletlen, igen gyakorta, reméletlen, száma nélkül, ugyan szemeink láttára untalan semmivé válik.“ *)

Hogy Kohárit csakugyan irószereitől való megfosztatása indította rendszeres akrostichon-gyártásra, bizonyítja az is, hogy mig a „Munkács kővárában szerzett versek“ — azon egynéhányon kivül, mely még alkalmasint akkor készült, midőn (mint a „Fűzfaversek“ ajánlásában irja) a papirost ugyan „szűken s ritkán kapta,“ de mégis kapta — hogy míg a Munkácson szerzett versek, mondom, jóformán mind sorbetűsek, későbbi verseiben csak elvétve akadunk akrostichonokra, s kérdés, vajon ezek is nem fogsága idejéből valók-e.

Igen természetes, hogy a költő, le nem irhatván verseit, emlékezetében iparkodott megtartani, s hogy annál könnyebben megtarthassa, emlékeztető jelekül bizonyos mondatokat állított föl, melyek értelme az illető vers alapgondolatát fejezve ki, betűik pedig a vers egész soraira utalva, így — bensőleg és külsőleg, eszmére és szóbeli előadásra nézve — a műnek mintegy képviselői lettek. Érzéketlen tanúi, feszes és ügyetlen tolmácsai a börtön magányában sajgó fájdalminak!

*) Eredetileg: „Mint füst, mint para, mint elenjeszö arnjek, mint por es hamu, mint lekaszalt fü, töredeken nadszal, avagj mjnt leszakasztot virag, levagot ag, mint elromlando üueg, mint sebessen forgo szel, jegen épjtetet haz, viznek bvborekja, embernek éppen olljan vjlagon elete, enjeszik, fogj, mvljk, oszol, elfuiatik, szarad, fonnjad, hervad, törjk, romljk, elfvt, eldöl, elfolj es nagihamar, szaporan, hjrtelen, sokkeppen, nagjkönnien, orankent, naponkent, szüntelen, sok izben, veletlen, igen gjakorta, remétlen, szama nelkül, vgjan szemeink lattara vntalan semmivé valik.“ A mü teljes szövege a nemzeti muzeum kéziratai közt külön füzetben van meg, mit azért emlitek, mert Kohári versei egybegyüjtője annak csak elejét s legvégét vette be a feljebb emlitett, kinyomatandó kötetbe, ugy hogy az ő közlése szerint a vezérmondatból csak ennyi marad; „Mint füst, mint pára, mint elenyésző árnyék, mint por és hamu, mint lekas . . . é válik.“

A fogoly, magára hagyva, szinte kénytelen csak önmagával foglalkozni, és szűk térre szoritva, eszméi is akaratlanul szűk körben mozognak, s ha művekké tömbesülnek, rajtok lesz a fogházi élet bélyege: a bánatos egyhanguság. Ez egyhanguságot az eszmékben, a kedvben, az egészben a részletek gondos kimunkálásával, eleven és változatos előadással ügyekszik az izlés pótolni, a tartalom szegénységét gazdag alakítással iparkodik elborítani, elrejteni, feledtetni. De Kohári nem volt eléggé művész, hogy ez ellensúlyokat sikeresen használhatta volna; bőven él ugyan — kora ínye szerint — a hitregékből, szent és világi történetekből merített példázatokkal, s allegoriák is élénkítik, tarkítják rajzait: csakhogy mindez természetesen nem elég, vagy — ha ugy tetszik — a művészi lélek hiányában épen fölösleges is. E lélek hiányában nincs egyéb menedéke, mint az aprólékosság. De nem azon aprólékosság, mely közönyös árnyalatok alapos kifürkészésében, csekélységek s kicsinységek szorgalmatos körvonalozásában, nagy igényü parányfestésekben keresi dicsőségét (mert még az ily félszeg dologhoz is kell bizonyos műérzék); a mi költőnk aprólékossága — hogy ugy mondjuk — még aprólékosabb, oly aprólékosság, melynek játéka merőben külsőleges, mely csak a nyelvvel, sőt a nyelvnek csupán holt anyagával, a betükkel, s csak is gépiesen bibelődik. Itt azonban Kohári védelmére fölhozható, s föl is szükség hozni, hogy nyelvünk az ő idejében koránsem volt még oly könnyü, folyékony és iskolázott, hogy betüjátéknál különb mesterkedéseket engedhetett volna — ha csak valamely kiváló nagy művész elmének nem. Hogy tehát Kohári e játékot megragadta s verseit betürovásra faragta — szegény fogoly ugy is ráért! — azt elnézhetjük neki, elnézhetjük annyival inkább, mivel ez neki eszközül is szolgált arra, hogy verseit jobban megőrizhesse.

A sorbetűs verselésen kivül volt még Kohárinak egy más betüjátéka is: évszámos sorok kieszelése. Nincs verseinek egyetlenegy kisebb csomója sem, s alig akad egy-egy nagyobb verse is, melynek czi-

neül chronostichont nem kerekített volna. E játékot igen kedvelte s késő vénségeig gyakorolta, mint például egy 1727-ben közzétett füzetkéje is tanusítja, mely mindössze háromnegyed ívre terjed s három évszámos czímmel ékeskedik *).

Már érintettük, hogy Kohári akkor fordult a költészethez, midőn sorsa tétlenségre szorította; neki a költés nem annyira czél vala, mint inkább eszköz, hogy idejét mulassa, kedvét földerítse, kitartását edzze, önismerő magábaszállását elősegélje; s ha verseinek más érdemök se volna, de van az, hogy erkölcsi valóját tisztitották s szép jellemét még szebbítették. A költészet, a mennyei tündér, ha szolgálni kényszerűl is, csak üdvöt áraszt maga körül, és boldog a halandó, ki szolgálatába fogadhatja. Boldoggá tette füleki hősünket is, mindenesetre boldogabbá s jelesebbé, mint nélküle lett volna. Mily nemes alak! Erély egyesül benne szelidséggel, gyilkoló vitézség a legrészvevőbb jóltevéssel, a megtörhetlen ellentállás férfiassága a kifogyhatlan béketürés nőiségével, higgadt elme lágy érzelmekkel, világi munkásság őszinte jámborsággal, s lelki erőinek egyensúlya bölcsen fentartva egy hosszúra nyult élet minden viszontagságai között.

Élete kétségtelenül példásabb verseinél — a mi sokkal jobb, mint hogyha versei érnének többet életénél.

GREGUSS ÁGOST.

*) Kivül:

1.

DesCripti VersVs eX fragMentIs In otIo sCriptIs.

2.

hoL egYszer s hoL Másszor kIfaragott s öszszeszeDett rongYábVL LeIrt fVzfaVersek.

Belül:

DeVs VbIqVe ConserVator proteCtor MeVs.

A belső czim 1726-ot, a két külső 1727-et jelent.

MEGBOCSÁTÁS.

(April. 1862.)

Az erdő fái közt
Jöttem össze vele,
Kigyuladt orczája
Könyekkel volt tele,
Lángolt és könyezett,
Szivem feldobogott,
Abban is, ebben is
Szerelme ragyogott.

Isten a szerelem
Áld, tipor, megbocsát,
Világot rombol szét
És uj világot ád;
Őrült, ki ellene
Kezét fölemeli,
Az ajk megtagadja,
A sziv hódol neki.

Ujra együtt vagyunk,
Újonan szeretünk;
Milyen lesz a jövő,
Nem kutatja szemünk.
Bár sokat szenvedtünk,
Egymást látnunk elég,
Hogy erőt érezzünk
Többet szenvedni még.

A végső felhő is
Elhagyta az eget,
Tiszta kék boltozat
Látszik fejem felett.
Homlokom felhői
Mind elszéledtenek,
Szerelem kék ege
Fogadd be lelkemet!

DALMADY GYŐZŐ.

A KÖLTŐNŐ.

— Eredeti beszély. —

(Vége.)

IX.

Gasparát betegen találjuk. A kór ugyan inkább lelkében van; de a lélek és test közötti összefüggésnél fogva a test is szenved, ha a lelket emésztő gondolatok gyötrik.

A költőnő bámulandó erélylyel küzdé le szenvedéseit. Ő nem akarta jelét adni annak, hogy beteg. Mint szerelmét, ugy fájdalmát is hős lélekkel tudta szivébe zárni.

Pedig ő beteg . . . nagyon beteg vala. Lelke össze volt zúzva, s reményei, melyekhez egész jövőjét kapcsolta, hervadt virágként porlottak össze. . .

A város betelt a hirrel, hogy Collaltino Torrella grófnővel van eljegyezve.

E rettentő hír behatott a költőnő magányába is. Gaspara gazdag érzemény-virágát hervasztó szélként tarolta le e hir; a mult egész boldogsága egyszerre elenyészett, s a mily mérhetlen volt szerelme, oly mérhetlen lőn kétségbeesése.

E tompa, lesujtott helyzetben ujra Plato és Socrates műveit szedte elő, hogy erőt merítsen az őrlő kín ellen, mely szivét emészté. . . Hasztalan erőlködés! A nő nem a bölcselkedők elveiben találja enyhét, vigaszát. . . A nőt a női hivatás óvja meg a kétségbeeséstől, azon gyöngéd, finom, áldozatokra és lemondásra hajlandó hivatás, melyet Gaspara dicsvágyó lelke csekélynek, méltatlannak tartván, elhagyott. . .

— Hisz csak kósza hir . . . hiu mendemonda az egész; ámítgatá önnönmagát. — A mint keletkezett, ugy el is fog enyészni. . . A világ mindig mások ügyével bibelődik, s a gonoszak sajátszerü élvet merítenek abból, ha másokat szenvedni látnak. . .

A szegény hölgy kinevette hiedelmét, megczáfolta aggodalmait; de azért a régi maradt. A szenvedélyes szerelem rendkivül gyanakodó, s mig Gaspara a városi mendemondákat törekedett érvénytelenníteni értelmével: addig szive uj sejtelmeket, képzelme uj rémképeket alkotott.

E kínzó öngyötrődések közt találjuk most is. Előtte a görög bölcsészek művei hevernek: de lelke sötét jóslatok rémszavai fölött elmélkedik.

— Igaza van az őrült lánynak: én soha sem leszek az — övé. . . A rang soha sem méltányolja a szellem dicsőségét; előtte csak a kard babérja bir értékkel. . . Az ész, értelem művei puszta játékszer előtte. — — De hát miért ereszkedik le akkor a büszke gróf képzelt magasságából az egyszerü nemes hölgy szivéhez? . . Ha a rang korlátot von a nevek közé: akkor miért nem von a szivek közé is? . . . Mi vonja tehát e nagyokat hozzánk? Élvvágy? akkor becstelenek! . . Vagy a természet szava? Miért tesznek akkor tehát erőszakot a természeten, . . s miért áldozzák föl az istent a — pénzért? . . Az igazi szerelem minden rangot kiegyenlít; s a nemes sziv csak szerelmével viszonozhatja a nemes sziv szerelmét. . . — Vagy talán csak szánalomból mutatott irántam a gróf szerelmet, látva, hogy lelkemet áldozom föl érette? . . Hah! e szánalom roszabb, keserübb a kegyelemkenyérnél! . . Én szerelmét kivánom, szerelmére jogosítom fel magamat, mert én is szeretem . . . életben ugy, mint halálban, szeretem őt.

E töprenkedések közt megnyilt az ajtó, s a házi orvos lépett be hozzá.

Dr. Rota alacsony, mosolygó arczu kis egyéniség vala; azonban nagy tudománya miatt kedvelt mindenütt, Collaltinonak udvari orvosa és barátja.

Gaspara, daczára az orvos viszonyának Collaltinoval, mindig bizonyos tartózkodó hidegséget érzett a kis Aesculap iránt, kinek éles, szürke szemei a költőnő lelke mélyébe látszottak hatolni.

— Hogy van, madonna Gaspara? kérdé a kis orvos.

— Kissé gyöngén, különben jól. . .

— Talán sokat dolgozott. A szellemi áradság jobban kimeríti az erőt, mint a legsulyosabb testi munka.

— Egészen fölhagytam a költészettel. Nézze: ezek lettek most leghívebb barátim; szólt Gaspara kesernyés lemondással, s a bölcsészek műveire mutatott.

— A bölcselkedők csak az észt teszik erőssé. . .

— Az ész pedig a — szivet. . .

— A férfiaknál ritkán, a hölgyeknél csaknem — soha!

— Ön ócsárolja nemünket. . .

— Nem, madonna; csak az utra akarom visszavezetni, melyről letért. A női szív bölcsészet-könyve a — költészet. . . A bölcsészet csak eltompítja a női szív fájdalmát, de meg nem gyógyítja sebét. . . A költészet balzsamot nyujt: az idő gyógyít... Aztán, kegyed már nem önnönmagáé; kegyed a — nemzeté. . . A dicsőség — — — —

— Ne említse e szavat, orvos ur; vágott közbe Gaspara keserüen. — A dicsőség csak phantom, . . . a legjobb esetben pislogó mécs, mit sirunkra tűznek. . . Mig élünk: dicsőségünket vagy rágalmazzák, vagy megvetik. . . Ki azt hiszi, hogy dicsőségét méltányolják e földön, az hasztalanabbul fárad, mint a gyermek, ki pillangókat üldöz. — Mi ujság a városban?

— Gróf Collaltino megérkezett.

Gasparát villanyütésként illette e hir. Arcza kigyuladt, szeme lángolt; a szerelem egész hatalommal ébredt föl benne.

— Mikor érkezett meg? kérdé fojtott hangon.

— Tegnapelőtt.

— Tegnapelőtt? ismétlé Gaspara bámulva. — S még nem jött hozzám; gondolá fájdalmas lehangoltsággal.

Pár másodperczig némaság állt közéjük.

— S mit beszélnek a gróf házasságáról? kérdé Gaspara, elfojtva érdekeltségét.

— Az bizonyos. Torrella grófnő is Velenczében van, szinleg ugyan, mintha a tenger eljegyzésének ünnepélyére jött volna; valósággal pedig, hogy a házassági szerződést aláirják. Holnap az egész Torrella család San Salvatorébe megy. . .

Gaspara sápadtan hanyatlott vissza; e hir utolsó reményét is szétdúlta; de ő nem sírt, nem jajveszékelt; némán, hősi lélekkel engedte elvérzeni — szivét. . .

A kis orvos szürke szeme belátott a költőnő szivébe; ő tudta, mily húrt pendített meg; látta, mily óriási erővel fékezi fájdalmát a szerencsétlen hölgy, azért pár közönyös szót váltott még, aztán távozott.

— Igaz tehát, mit a hir ajka beszélt; gondolá Gaspara a megtört szív kétségbeesett dermedtségével. Dr. Rota a gróf házi barátja és meghitt embere. Itt nem lehet kétség többé. . . De hát mit gondoljak én a férfiakról, ha ő . . . ő is hűtlenné. . . . nem! . . . ha — becstelenné vált?! . . Mi akkor a világ, s mik akkor benne az emberek? . .

Gaspara lelkén sajátszerü eszme vagy ötlet villant át. Fölkelt, legszebb ruháját kereste elő, s felöltözködék, fényesen, mintha menyegzőre volna menendő; . . gyönyörü haját virágkoszoruval ékesité, mintha vőlegénye megérkezését lesné.

S mily szép vala ő e menyasszonyi öltözetben, a hideg lemondás elegiai szomoruságával halavány arczán! A nyitott ablakon át a nyári nap vidám mosolya röpült rá, s az enyhe tengeri szellő mult idők emlékeit lebegteté felé. . .

A mult emlékeit? Oh nem! . . A mult itt le vala pecsételve, Gaspara bevégezte számadását a multtal: előtte csak a jövő lebegett, a sötét, hideg jövő, a — sír. . .

E tompa várakozás közt megnyilt az ajtó, s Collaltino gróf lépett a szobába.

Gaspara felsikoltott ijedtében és örömében, s karjait ölelésre tárván szét, a gróf felé sietett.

Ah! hogy a remény soha sem hagyja el az emberi szivet. Még a legkétségbeesettebb válságban is marad benne egy csepp, mely azt nedvesen tartja.

A gróf nem mozdult.

Gaspara karjai aláhajoltak, s erőtlenül hanyatlott vissza karszékébe.

— Orvosomtól hallám, hogy kegyed

beteg, madonna Gaspara; kezdé a gróf hideg udvariassággal, — de ugy látszik: csalódott. . .

A költőnőt szégyen és lealáztatás érzése lepte meg. A gróf hideg modora az ő forró, odaengedő vonzalma irányában, a női önérzet egész büszkeségét ébresztette föl benne.

— Igen, gróf ur; csalódott . . . felelé Gaspara leverten és hidegen.

— Kegyed menyasszonyként van öltözködve. . .

— Igen, gróf ur; menyasszony vagyok; . . várom jegyesemet, a — halált. . .

Collaltino érzé a tőrszurást, azért más tárgyra tért át, s a fenső körök társalgási könnyüségével beszélgetett holmi semmiségekről.

Gaspara hidegen, kimért egyhangusággal folytatta a társalgást. Ő érezte, hogy itt mindent elvesztett; de ő nem volt mindennapi lény, ki könyekhez és szemrehányásokhoz fölyamodik. Büszke önérzete, s megsértett nőisége elfojtá benne a fájdalmat; csak szemei . . . a villogó és boszuló szemek árulták el a kétségbeesést, mely szivét őrlé. . .

Mintegy óranegyed mulva a gróf fölkelt, hogy távozzék.

— Igen örvendek, hogy kegyedet jó egészségben találtam. Én pár napra San Salvatorebe megyek. Remélem, hogy Velenczébe visszatérvén, hasonló jó állapotban találom. . . Nem parancsol valamit, madonna?

A grófnak e szavai a tőrt markolatig döfték a szerencsétlen hölgy szivébe. A pohár kicsordult; düh ragadta meg Gaspara lelkét.

— Én? . . kérdé oly ironiával, mely csak a sátán ajkain volna föllelhető. — Én? . . Igen! Kérlek Collaltino, ha San Salvatoréban leszesz, keresd föl a kertben a magányos hársfát, mely száz lépésre áll a kastélytól. A fa kérgébe két betü van vésve, — nem tudom, kinek keze által; — olvasd el a két betűt, aztán kérd az istent, hogy sujtsa bele legerősebb villámát, s hamvaszsza el azt legmélyebb gyökereig!.. Ne szólj; átkozott!. . Ha te azt hiszed, hogy az embernek épen ugy szabad cserélgetni esküit, mint — köpenyét: ugy átkozzon meg a fa, melybe nevünk van vésve, s mérgezze be a levegőt, melyet uj jegyeseddel fogsz színi alatta!. .

— De Gaspara! Én soha sem hallottam kegyedet igy beszélni . . . Én eszét féltem . . .

— Ne félts engem nyomorúlt! kiáltá a költőnő a megvetés legsötétebb hangján. — Félj az istentől, kinek boszuló ujja ki van fölötted nyujtva! Én elég erőt érzek magamban, hogy megboszúljam kijátszott szerelmemet; de oly vértől, mint a minő a te ereidben foly, — undorodom! . . Távozzál! nem akarok rólad tudni semmit;. . megvetlek! . .

A gróf közelebb lépett, hogy mentse magát; de Gaspara tőrt ragadt fel iróasztaláról, s oly mozdulatot tett, melyről nem lehetett tudni: önön szivét akarja-e keresztül döfni, vagy a gróf hitszegését — megboszulni. . .

A zajra Cassandra lépett a szobába. Gaspara elérvén az idegfeszültség legmagasabb fokát, egyszerre elveszté erejét, a tőr kiesett kezéből, s ájultan omlott nővére karjaiba.

Collaltino szótlanul távozott.

X.

Az Ur menybemenetelének napja vala; nagy ünnep egyházi tekintetből, de nagy ünnep Velenczében nemzeti szempontból is, mert e napon történt az adriai tenger eljegyzése, jelképeül a köztársaság örökös uralmának fölötte.

Velencze menyegzői diszbe vala öltözködve. A paloták erkélyeiről gazdag szőnyegek valának lebocsátva, a házak ablakaiban zászlók lengettek, s a nép ünnepi öltönyben hullámzott a téreken, örömrivalgással üdvözölte a napot, mely nemzeti büszkeségét és hatalmát vala hirdetendő az egész világ előtt . . .

Az adriai tenger eljegyzése a legfenségesebb s legbizarabb ünnepély vala Velenczében. A hatalmas köztársaság megalapitván tengeri uralmát, azt vallásos szertar-

issal is megszentesité, mintegy diplomatiai kmányként kizárólagos joga fölött.

Reggeli kilencz óra volt. Az arsenal ácskapui megnyiltak, s a Bucintoro, e fényes ódonszerű alakkal biró hajó megindult, fenségesen, mint a hatalom és ünnélyly, melynek jelképére vala épitve.

A Bucintoro, harangzúgás, ágyu dörés s a nép örömlelkesült zaja közt a Pizzetta előtt foglalt helyet, hol a két grániit oszlop emelkedik. Itt várakozott rá a loge, fejedelmi méltósága teljes fényében, körülvéve az állam fő hivatalnokai, a külhatalmak képviselői s mindazon kitünő vendégek által, kik e nagyszerü ünnepélyre meg valának híva.

A hajóra szállás megkezdődött. A doge a Bucintoro belsejében elrendezett salonban foglalt helyet, melynek ablakai egész a tenger szinéig értek, mellette az ünnepély egyházi feje, a — patriarcha. A többi vendégek a száz láb hosszu, s drága baldachinnal ellátott födélzeten foglaltak helyet; fölöttük aranyos árbocz emelkedett, óriás bibor zászlóval, mely Sz. Mark szárnyas oroszlányával vala ékesítve.

A hajóra szállás megtörténvén, jel adatott, melyre a husz bárka, mely a hajót vontatá, s a Bucintoro evezői, kik az arsenal választott munkásai valának, megkezdették az evezést, s a Bucintoro megindult, kisérve, harangzúgás, ágyudörgés, s százezer torok hangos rivalgása közt, mig a hajón a Sz. Mark templomnak énekkara s a tengerész had zenekara játszá ünnepélyes darabjait. A Bucintorot ezer meg ezer bárka, gondola, csónak s mindennemü vizi jármü követé, a leggazdagabb szövetekkel, zászlókkal s koszorúkkal ékesitve, tele ragyogó delnőkkel, kiknek ékszerei a napfényben ragyogtak. Mindez összevéve oly csodás, oly nagyszerü, oly rendkivüli látványt tüntetett elő, mely felgyulasztá a képzelmet, ittassá tette a szivet, s fölébreszté a lélekben a büszke vágyat: a velenczei államhoz tartozhatni . . .

A Bucintoro áthaladván a Lido sziget őrsánczci közt, melynek ágyui üdvözölve dörögtek elébe, a nyilt tengerre érkezett. A zenekar ünnepélyesebb darabot játszék, melynek megható harmoniájába méla fenséggel olvadt a távol Velencze harangjainak elhaló hangja.

A hajó megállapodott. A harangok elnémultak; a zenekar megszünt, az ezrek levették fövegeiket; az evezők magasra emelkedtek, s a mély ünnepélyes csendet, mely e pillanatban beállt, nem zavarta más, mint a tenger mélabús zúgása, s a lassu locscsanások, a mint a habok a hajók oldalaihoz csapódtak.

Ez volt a legmeghatóbb pillanat.

A doge és patriarcha a hajó födélzetére mentek. A főpap először megáldotta a jegygyűrűt, melynek onix és malachit kövébe Sz. Mark evangeliuma vala vésve, aztán átadta a dogenek. A papi környezet nagy ezüst edényben szentelt vizet hozott elő, s a patriarcha azt a tengerbe önté azon helyre, hová a doge a jegygyűrűt vala vetendő.

Ekkor a doge a külhatalmak képviselőinek jelenlétében a megszentelt tengerbe dobta a gyűrűt, s erős, ünnepélyes hangon e latin eljegyző szavakat mondá:

— Desponsamus te, mare, in signum veri perpetuique dominii.

(Eljegyzünk tégedet, oh tenger, jelül való és örökös uralmunknak fölötted.)

Ez allegoricus szavak képezték a kapcsot, mely Velenczét a tengerrel összekötő. A diplomatiai testület jelenléte pedig államfontosságot tulajdonított e szertartásnak, autorizálván Velencze uralmát az adriai tenger fölött.

E szertartás bevégeztével a Bucintoro visszaindult, követve ugyanazon rendben, ugyanazon mérhetlen embertömeg s ugyanazon megszámlálhatlan bárka által; az ágyuk ujra megdördültek, a harangok ismét zúgtak; . . . de a nép, mely odamenet csak örömujongásokba tört ki, most egy ősrégi nászhymnuszt énekelt, hangosan és lelkesedetten, százezer ajak dicsőitő hanghullámával töltve be a reszkető léget.

Ismerősinket mind a Bucintoro környezetében találjuk. Stampáné, Cassandra és Molino a franczia követ gondolájában

látható; a többiek saját családi jelvényeikkel ékesitett pazar szépségü bárkáikban.

Csak Gaspara hiányzik az ünnepélyből. . Ő honn maradt, egy 12 éves gyönyörű leányka társaságában, kit, mint vagyontalan árvát, a nemesszivű Stampáné vett gondviselése alá.

A szerencsétlen költőnő bágyadtan, halványan ül a társalgó teremben. Oh a csalódott szerelem hervasztóbb befolyást gyakorol a szépségre, mint az idő kérlelhetlen keze! . . Az ablakok nyitvák, az általános nemzeti öröm hangja betolul a szobába; de ott csak bút, szomort és kétségbeesést talál.

A kis lány az ablak mellett ül s kora kiváncsiságával bámul le a nagy csatornára, melynek csillogó tükrén diszgondolák lebbentek végig, tele ragyogó hölgyekkel, tele vigadó néppel . . .

— Mért nem mégy te is a menyegzőre, Barbarina? szólitá meg a kis lányt a költőnő.

— Nekem jobb itt, nénikém; felelé esengő szemmel a kis leány. — Ugy szeretek én melletted lenni! . .

Gaspara a gyönyörű gyermekhez lépett s megcsókolta szép homlokát.

— Boldog gyermek! gondolá elmélázva. — Az ő szive még az ég ártatlan örömeivel van tele, s a koszorút, mely szűz fejét ékesíti, nem érinté még szentségtelen kéz soha! . . Az ő élete még csak vágy és remény. Az enyim? — — — Előttem is napfényes képekben tünt föl a világ, s mind a két kezemmel kelle bedugnom fülemet, hogy a csábitó syrén-ének el ne szédítsen... De most! — — — Most megváltozott minden! A dél ragyogó fénye s az éj sötét homálya egyenlők előttem; a világ tárgyai jőnek s eltünnek szemeim elől, jöttüknek nem örvendek, távozásuk fölött nem bánkódom . . . Az élet zaja nem hat immár fel hozzám, legfölebb mint bágyadt hang a multból, minek tárgyát rég elragadta az idő . . . E csendben, e rideg mozdulatlanságban tanulom megszeretni a — halált.

— Ah, nénikém; jer csak ide, nézd, mi fényes gondola, . . mily fényes urak! .. kiáltott fel egyszerre a kis leány.

Gaspara nem kiváncsiságból, hanem hogy a kis lány kérelmének eleget tegyen, az ablakhoz lépett.

A csatornán aranyos bárka suhant végig; fölötte bibor menyezet vala szétfeszítve, arany rojtokkal, virág koszorúkkal ékesítve; alatta gyönyörű hölgy, körülvéve fiatal patriciusoktól, az ifjuság harmatos szépségében, arczán az öröm és boldogság rózsaszine . . .

Gaspara halavány arczát halott sápadtság vonta be, a mint a gondolát megpillantotta; kezét szivére nyomta, szemeiben szokatlan fény villant fel.

A szép hölgy mellett Collaltino gróf is látható vala.

— Ez Giulia Torrella; susogá Gaspara, s visszatántorodott az ablaktól.

E pillanatban dr. Rota lépett a terembe.

— A madonnát nem látván az ünnepélyen, gondolám, hogy gyöngélkedik . . . Hogy van madonna? kérdé a kis Aesculap.

— Jól! erőlködék Gaspara; de lábai megtörtek s bágyadtan ereszkedett karszékébe.

— Kegyed ma túlságosan halavány; szólt az orvos.

— Nekem semmi bajom; csak néha szúrja valami szivemet; aztán fejem... ugy éget, éget! . .

— Egy pohár limonade nem fog ártani. Szolgálhatok? . .

— A mint önnek tetszik.

A kis Barbarina a szeretet készségével ugrott fel, hogy a szükségeseket előhozza.

— Szabad elkésziteni a madonna számára? kérdé a kis orvos.

— Kérem . . .

Dr. Rota ketté metszette a czitromot, s izletesen elkészitvén a hűsítőt, magát ajánlá s távozott.

Barbarina ujra az ablakhoz ült, hogy lássa a tarka képeket, melyek a csatornán átvonultak; Gaspara pedig saját belvilágát vizsgálá, hol a mult sötét világa tárult föl előtte.

— Tudod, nénikém, mi ujság? kezdé a kis lány Gaspara felé fordulva.

— Micsoda? édes gyermekem. . .

— Az őrült lány, kivel a dogeválasz-
kor a Piazzettán találkoztál, meghalt.

— Meghalt?.. ismétlé Gaspara, s jég-
orzalom futott végig idegzetén.

— Meg!.. Most boldog szegényke...

Gaspara arcza elsötétedett.

— Boldog? . . Tehát a boldogság
sak a sírban lelhető fel? a hideg, gondo-
ıtot és érzelmet megsemmisítő sírban? . .
gaza van! Az élet csak teher, . . . csak
zenvedés. — Ő már megérkezett oda: én
övetem őt. — — A halál nem ijesztő
ém előttem, hanem béke és nyugalom. Én
eresztül harczoltam az élet harczát; most
ıradt vagyok.

Gaspara lelkén sötét eszmék huzód-
ık keresztül. Künn az ágyuk dörgése s a
arangok ünnepélyes zúgása a haza dicső-
égét hirdeték; mig Gaspara fülében az
rült lány temetéses éneke hangzék: a ve-
őt és szivet szaggató „de profundis. . .“

— Vidd e hűsitőt dolgozószobámba,
des Barbarina.

A lányka készséggel teljesitette a köl-
őnő parancsát.

— Mily szép nap van ma: az Ur
nenybemenetelének napja! . . gondolko-
zék Gaspara. — Ő bevégezvén a megvál-
ás isteni művét, visszaszállt ahhoz, ki őt
küldé. . . Én költőnő vagyok; illik tehát,
ıogy én is költeménynyel dicsőítsem meg
e szép és nagy napot. . . Barbarina! én
dolgozószobámba vonulok; irni akarok ...
ne ereszsz be hozzám senkit!

Gaspara elhagyta a társalgó szobát.

A kis lány pedig tovább bámulá az
ünnepélyt, s hallgatá a megható nászhym-
nust, mely százezrek ajkairól kelvén, a ha-
talmas köztársaság dicsőitő szózataként
emelkelkedett föl a magas égbe.

A harangok elnémultak; az ünnepély
végét érte. A hivatalosak a dogepalotába
vonultak, hol fejedelmi lakoma várt reá-
juk; mig a néptömeg haza sietett, kipihenni
a nap fáradalmait.

Cassandra ragyogó szemmel és kipi-
rult arczczal jött haza, égvén a vágytól,
mentül előbb elmondhatni Gasparának, a
mit látott.

— Hol van Gaspara? kérdé a kis
lánytól.

— Dolgozó szobájában. Ir. . .

Cassandra nővére szobájába sietett.

Gaspara iróasztala előtt ült; feje mel-
lére vala hajolva; az irótoll a földön he-
vert, előtte tiszta papir, s a félig kiürített
czitromos pohár.

— Alszol? kérdé Cassandra, s nő-
vére vállára tette kezét.

Gaspara nem mozdult.

Ő nem alvék; ő — halott vala.

* * *

A várnagy elhallgatott. Meg valék
hatva. Némán szorítottam meg kezét, kö-
szönetül e szomoru történetért.

— S mi történt Collaltinoval? kérdém
szünet mulva.

— Nőül vette Giulia Torrellát; de
kevés idő mulva meghalt.

— Az ég boszúja!

— Gaspara halálát sokan a grófnak
tulajdonították. A czitromos pohárban mér-
get találtak. Dr. Rota gyanuba lőn véve,
de minden eredmény nélkül. A mérgezés
rejtély maradt. Isten legyen irgalmas mind-
nyájunknak! . .

Visszatértünk a grófi társasághoz.

A nap leáldozott; a kocsik előálltak,
s mi bucsút vevénk San Salvatoretől.

A kocsik sebesen robogtak; de én
sokszor vissza-visszapillantottam a várra,
melynek fehér tornyai ugy tüntek föl az
est homályában, mint búsongó menyasz-
szony korán hunyt vőlegénye sirján.

A vár eltünt; de helyette két halo-
vány nőarcz kisért sokáig: a fehér hölgy,
s Gaspara Stampa emléke.

TANÁCS MÁRTON.

THOSE EVENING BELLS.

(Moore után.)

Az estharang, az estharang! . . .
Hány szép regét beszél e hang:
Az ifju kor, a házi kör,
S a régi szebb napok felől!

„Nem ugy van most, mint régen volt;“
Az est ha jött, harang ha szólt:
Hány sziv örült hajdan velem;
És most pihen, sir mélyiben!

S igy sem marad; ha meghalok:
E völgyben, hol én járdalok,
Az estharang nem szünik el, —
De róla más lant énekel.

2. S.

A LEPKE.

(Lamartine után.)

Tavaszszal születik, a rózsával hal meg. . .
S tiszta légben fördik a gyors szellő szárnyán.
Keblén ringatózik a virágkehelynek,
Majd ittassá lesz a napfény s illat árján.
Szárnyának zománcza, míg ifju, úgy lebeg. . .
S mintegy bús sohajtás, bejárja az eget.
Ez a pillangónak bűvös-bájos sorsa!
Hasonlít a vágyhoz, mely nem teljesülhet,
És elvirágozik illetetlen, némán.
Végre a mennybe száll, keresni az üdvet.

PAP GYULA.

FESTÉSZET ÉS FÉNYKÉPELÉS.

Suum cuique.

A Koszorú folyó évi május 31-iki számában Székely Bertalan urtól egy czikk jelent meg ezen czim alatt: „Festészet és fényképelés.“

Érdekkel vettem kezembe a nevezett lapot, foglalkozván mindkettővel tehetségem szerint, vágytam látni miként fejti ki egyik és másik előnyeit, hátrányait. Ugy találom azonban, hogy szenvedélyes harczra kel a fényképészet ellen egyedül a festészet védelmére. Kár pedig olyan szenvedélyesen vagdalózni oly rém ellen, melynek nem létezését minden áron be akarja bizonyítni; ez által részrehajló és sánta lesz az összehasonlítás, és a különben helylyel-közzel sok szép érvet tartalmazó czikk veszti hatását. A mihez csak vagdal az ember, azt nem teheti higgadt szemlélődése tárgyává.

Unde illae lacrymae?

Sok mondanivalóm lenne Sz. ur czikkének igen sok pontjához, de sem időm hozzá, sem kedvem. Sokkal inkább van hivatva a fényképészet a festészetnek segédkezet nyujtani, mint hogy attól halálos döfést érdemelne. De talán Sz. ur sem olyan halálos ellensége annak, mint a hogy mutatja, mert különben nem bizta volna reá saját kedves gyermekeit: „Dobozy“-ját s másokat. De térjünk a nevezett czikk egyes tételeire.

Azt mondja Sz. ur, hogy „a műbarát aggódva tekint a jövőbe stb.,“ s tovább megint „s ez aggodalom jogosnak látszhatik stb.“

E körül, mellette és ellene is, hosszu czikkeket lehetne irni a szerint, a mint a kifejezéseket rendezzük. Sz. ur szerint: „leszorítja-e a művészetet?“ vagy is kárt tesz annak, akadályozza haladását, rosz útra vezeti, megszoritja stb. stb. — de higgadtan és szenvedély nélkül, gyakorlatból véve a következtetéseket adunk rá feleletet.

Midőn még papirmatrice-okkal, rosz retouche-val hiányosan folyt a fényképelés, némely hasonló kérdésre én is megnyugtatólag feleltem, megjegyezve egyszersmind, hogy, ha feltalálják a

atrice-ok készitését oly anyagra, mely a papir lleges és habos egyenetlenségeitől ment, akkor talmának lehetősége kérdésbe jöhet ugyan, de leményem az volt, hogy a surrogatum roppant terjedése által ezer meg ezer embert kezd a művészet eszméjével foglalkoztatni, s magasabb, érkesebb művészet utáni sovárgást kelt, s ez által sak használni fog.

A tapasztalás azonban mást mutat. Akkor zámos magános vásárolt a műtárlatból képeket, ıost pedig a magán vásárlók oly ritkák, mint a hér holló. Megelégszik a nagy közönség most is ég nagyon rosz fényképekkel is, csak olcsók egyenek; az olcsó tápláléknak nagyobb kelete an, mint az ananásznak. És kérdés, vajon nem bb olajbafestett arczkép készül ma már rosz, lmosult és dörgölt daguerrotypek és papirmatrie-okróli vett fényképek, mint természet után? Az ilyen arczképeken azután hiában keresi Sz. ur zt a sok szép, általa a festőművészetnek tulajdoított kelléket, a jellemet, az egyén egész biograhiáját.

A festőművészek hosszú sora kevés olyant nutat fel, ki gazdag is volt, s csak dicsvágyból és s műszeretetből választotta volna a művészetet életpályául. És — saját tapasztalásom szerint is — zintugy megrótták az embert, ha olykép merte negbirálni valamely dilettans művét, mint azét, kinek a festészet kenyere is. A legjelesebb művészek nagy része kezdő korában arczképfestéssel tartotta és tartja fen magát, ez nyujtja kenyerét és nagyrészt tanulmányai alapját, nem véve ki ezek közül még talán Sz. urat sem. Ezen olcsóbb művészetet most a fényképelés pótolja, melynek olcsóságával (nem is említve tökélyeit) a kezdő művésznek keserves a verseny.

A természet törvényei mindenben következetesek. Árnyékban, a legmagosabbra nőhető növényeknek még magva is ritkán kel ki; a mig pedig magasra növelheti koronáját, addig elsatnyitja árnyékával, ha kicsirázott is, a legkisebb, de mégis nálanál magasabb bokor. Minden tenyészetre bizonyos melegségi fok szükséges, kevésnek jut azonban a szerencse, hogy maecenasra akadjon, ki melegre teszi ki s ápolja, mig minden árnyékon fölülemelkedik, s olyan gyökeret ver, melyből tenyészetére elég nedvet nyer; hogy pedig azután is mennyit szívhatnak el az őt illető tápnedvből a körülötte levő cserjék, ennek fejtegetése hosszas lenne, de ugy is minden kertész tudja.

A festészet kellékeinek nagyrészben szép elemezésével (szépen irta le a festészet poesisét Du Fresnoy; sok szépet irtak már erről, és még többet lehet irni, sed distat ab ingenio longe manus) akarja Sz. ur — mint mondja — kimutatni: „melyik részére hajlik az előny.“

Az előny?

Talán elsőséget akar mondani Sz. ur? — az elsősége a festészetnek oly elvitázhatlan valami, hogy ennek védelmezésével a művészetnek aligha tett szolgálatot, s laicusokban könnyen azon eszmét keltheti fel, hogy verseny van közöttük az elsőségre. Kár volt e tételt igy állitni fel, mert fel sem lehet tenni a Koszorú olvasó közönségéről, hogy azon gondolatra jöhetne, miszerént a magas szellemü művészeti s költői működés, bármily ügyesen kezelt anyagi szerekkel, pótolható lenne, és talán egy nagyszerü, isteni ihlettel, vallásos és költői felfogással festett oltárkép, egy égi vihar vagy naplemenet varázs-szinei, egy nagyobbszerü történeti jelenet, stb. stb., fényképeléssel fognának valaha előállittatni.

Ilyen védelemmel átallanék a közönség elé lépni, nehogy a szélmalomhoz láttassam vagdalózni; erre a művészet nem szorult és nem is fog szorulni.

A mi az előnyt illeti, az egészen más, ezt nem kell az elsőséggel összetéveszteni. Előnyben versenyeznek. Elvitázhatlan tény az, hogy egyben egyik, másban a másik van előnyben a szerint, a mint egynek egyre, másnak másra van hivatása. Gyakran megtörténik, hogy a hivatottnál a hivatlan kielégitőbb, az előny az eredmények szerint általánosan véve megoszlik, és részletesen mindeniknek megvan a maga előnye.

Az elsőség in genere határozottan a festészeté, de in specie számtalan esetben a fényképelésé. Sok gyári munka mulja fölül a szabad kéz munkáját, és számtalan eset van rá mindenben, hogy a géppel a szabadkéznek versenyezni nevetséges is. Nehéz lenne azt is bebizonyítni, hogy annyi jól festett, mint jól fényképelt arczkép létezik.

Az arczképfestészet kellékeit igen szépen elemezi nagy részben Sz. ur, de *kellék* s az annak megfelelő *valóság* két különböző dolog. Hogy a fényképészet minden egyes példánynál beleöntené a lelket a képbe, ezt én épen nem állitom, de nem gondolom másfelől, hogy Sz. ur is ezt állitaná a festészet minden szüleményéről, csak azt mondja, hogy hivatva lenne reá. De a mint Du Fresnoy mondja:

. . . . . paucisque coloribus ipsam
Pingere posse animam, atque oculis praebere videndam,
Hoc opus, hic labor est: pauci quos aequus amavit
Juppiter, aut ardens evexit ad aethera virtus:
Dis similes potuere manu miracula tanta. *)

Hogy a festőművész eszményit egy pillanatot az egész életből, igen, igen, de aztán legyen az pillanat az egész arczon, az arcznak — a lélek mozzanatai ezen complicált gépének minden kereke összevágó, és ne mutasson minden arczvonás más jellemet és más indulatot; ha egy rész, pl. a száj mosolyog, ne sirjon a szem! Hány ellenkező példát láttam, hol a részletekben a kifejezések ve-

*) L'art de peinture de C. A. Du Fresnoy, 38-dik lapon.

szekednek egymással. Ha valódi jellemkifejezés nem is, de egység minden fényképelt fejben van, ennek alig lehet hiányoznia: egy perczben az egész arcz csak egy jellemü lehet.

Hetekig való tanulmányozása egy arcznak, minden perczben más arczrész festése: millió lélekmozzanat ezen hosszú idő alatt.

Ex multis constans partibus una machina tota rei??

Menjünk tovább.

Azt mondám föntebb, hogy a festészetnek a fényképelés hasznot tehet. Igen, ezt minden festésznek meg kellene tanulni. Pillanatnyi működéssel sok oly nagyszerüséget lehet megkapni, mely egy pillanat alatt szemlélhető, fényképpel fel is fogható, s melynek egy pillanat mulva vége van. Egy roppant néptömeg, egy ki- és bejáró hajóktól hemzsegő kikötő, melynek képe folytonosan változik, fényképelés által felvéve többet ér 50 vázlatnál, és többet segít a festész fantaziájának, mint egy héti szemlélés. Életkép festő sok tanulmányt szerezhet minden detailjaival, mig részlettanulmányra magának elég időt venni módja nincsen, és nem kénytelen olyan sokat csak eszméjéből (vagy mint sokan mondják: kivülről) festeni. Mert ha szépen mondja is Du Fresnoy:

Non ita Naturae adstanti sis cuique revinctus,
Hanc praeter nihil ut Genio studioque relinquas;
Nec sine teste rei Natura, Artisque Magistra
Quidlibet ingenio memor ut tantum modo rerum
Pingere posse putes; errorum est plurima sylva,
Multiplicesque viae, bene agendi terminus unus,
Linea recta velut sola est, et mille recurvae. *)

romokat, nagyszerü épitményi emlékeket nem képes soha a művész a fényképelés által elérhető pontosság- és tökélylyel felvenni, ha évekig dolgozik is rajta. Horace Vernet, kit nehezen hiszen kontárnak a művészvilág, Sebastopol romjait nem szégyelte saját magas kezeivel fényképelni, jól tudván azt, hogy évekig rajzolva sem vinne oly hü segédrajzot haza.

Sokat lehetne és kellene még felhoznom, de félek, hogy hosszadalmas leszek.

„Az előadás végre, vagy is a kivitel modora, minden ügyesebb festész saját egyéni tulajdona.“ Nagyon jól teszi Sz. ur, hogy az *ügyesebb* szót ki nem hagyja; talán még helyesebben fejezné ki magát, ha mondaná, hogy csak is nagy zsenik törnek eredeti utat magoknak; mert a kitünőbb mesterek oskolája egész hosszú uszályát megismerni modoráról, mely utánzott és nem egyéni. Raphael háromszor változtatta meg modorát, pedig magát meg nem tagadta, Titian sem mindjárt vergődött ki G. Bellino modorából.

De még ez az előadás sem mindenkor egészen egyéni; alá van rendelve a divatnak. A közös jellegek szerint az iskolákat meg lehet ismerni, ismeretlen müvet meglehetősen meg lehet határozni mely korból való. A divatos izlésnek kitünőbb tehetségek is hódolnak, példákat itt felesleges felhozni.

„Az egyéni előadásról végre stb.“ szólva Sz. ur összehasonlítja a rosz kintornát a jeles zeneművészekkel, (hát miért nem megfordítva, a jó kintornát a rosz zenészekkel?) ezen, itt nagyon rosz helyen felhozott hasonlat a festészetre a szó teljes értelmében alkalmazhatlan.

E két művészet kezelői két osztályba sorozhatók:

1. Szerzők — fogalmazók, teremtők, egyszóval saját elmeszüleményeik végrehajtói.

2. Másolók, mások eszméinek előadói.

A zenét illetőleg, a nagyobb zeneművek sorsa, hogy nem a szerző által, hanem egy sereg végrehajtó másoló által adatnak elő. Mint Sz. ur mondja: „művészek általi bájos eljátszása“ többesben szólván, nem értheti az alatt azt, hogy valaki saját szerzeményét egymaga adja elő, hanem mások, tehát másolók: ugyde a kintorna is másoló.

Ha másolatnál a másoló egyén saját egyéniségét, mit Sz. ur előnyül hoz fel, érvényre juttatja, és egy zenedarab eljátszásánál 30—40 egyéniség vesz részt: minő egész kerekedik ilykép ki? — Fából vaskarika. Itt az egyéniség legnagyobb érdeme, ha, mint ilyen, meg sem látható. A festészetnél is nem nagy érdeme egy másolatnak is, ha a másoló saját egyénisége látszik. Az eredetinek előadását is másolni kell, mert különben sem eredeti, sem másolat nem lesz az előállított kép, hanem egy korcsszülemény, egy elfajult valami, mi nagyon keveset ér.

A másolat némely nemére nézve a fényképelés a festészet vagy is szabadkézzel rajzoló által *elérhetlen*. Látta Sz. ur Kaulbach jeles cartonjait fényképezve? Elvállalná-e annak bebizonyitását, hogy ha valaki ezeket kőre rajzolta vagy lemetszette volna, és kivált ha a rajzoló még saját egyéniségét is szerepelteti, jelesebbet adott a fényképnél? Én azt állitom, hogy a fényképész a legszolgaibb hüséggel adva azt, kicsinyben egy az eredetivel, visszaadta az azokba Kaulbach által öntött egész lelket, mely csakugyan többet ér egy másoló művész egyéni lelkénél.

Az öt fökellék közt meg nem említett, de szintén mellőzhetlen tulajdona egy jó képnek a mozdulati csillám (Bewegungsflimmer).

Az elmosulás nem egyedül a mozgás kiemelő kelléke, sokkal inkább a két szemmel látásé, és igy a két szemmel mért (triangulált) tárgyak közti távolok és domboruság jelképe. A könnyü kezelés nem a mozgást képviseli (nem értem itt a kerék küllöinek mozgását), hanem a fáradságot leplezi:

Corpora diversae naturae juncta placebunt;
Sic ea quae facili contempta labore videntur:
Aethereus quippe ignis inest et spiritus illis.
Mente diu versata, manu celeranda repenti.
Arsque Laborque Operis grata sic fraude latebit. stb.

*) Lásd ugyanott a 29. lapon.

Brewster az Art Journalban még két körrajzról is beszél, erről én bővebben szóltam az akadémiában (1859 october) tartott felolvasásomban, most hosszúra nyulna az ismét elmondás. Némely művész ezt még túlozza is egyéni felfogása szerint, hol öntudatosan, hol pedig (és nagyobbrészt) öntudatlanul. Igen sok jeles művész túlzotta az elmosást és igen sok az éles rajzot; a divat is befolyással van az ilyesre.

Innen van aztán, hogy sok éles, sok meg gyapjasnak látszik, — incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdim — vagy pedig Du Fresnoy szavai szerint: dumque fugis vitiosa, cave in contraria labi. A mi itt a mozgó mell elmosultságát illeti, ebben nem értek egyet Sz. urral, hogy t. i. a kidomborodott részeket mosottabban adja:

Antrorsum distincta refert, velut aspera visu.

melyet a képiró adhat Sz. szerint bizonytalanabb rajzzal, de a fényképész nem. Ugyan mivel restebb a látszervek által felfogó elme, mint a 20—30 másodperczig sokat lihegő mell felfogásában működő gép? A közönbösök alárendelését illetőleg igaz, hogy oly egyéni felfogás szerint nem képes rendezni a fényképelő, de nála alá van minden rendelve, a mi a focusban nincsen. Ezen themáról azonban az egyéni felfogás igen különböző, sokat lehet mellette és ellene is felhozni. Hogy rendelt alá Rembrandt? — és Josua Raynolds? — mely utóbbi azt mondta, hogy ugy kell a fejen kivül mindent festeni, a mint azokat látja az ember mikor csak a fejet nézi. Hát egész alaknál az ember csak a fejet nézi? Ezen elmélet szerint, ugy kellene festeni a tagokat, a mint az ember azokat látja, mikor reájok nem néz; ezzel nem fér össze a hetekig való gondolkodás a redökön, a készleteken. Részletezett Delaroche mindent — — hogy érti ezt Székely ur? — oda üt a hová néz? Nem tudom, ha a mocsári növényeket nézem Lajos királya holttesténél, és a bokrokat „Dobozijánál", vagy ezeket sem tartotta közönbösöknek Sz. ur?

A perspecticai (távlati*) arányokat illetőleg komolyan tiltakozunk a festészetnek érdemül hozni fel azt, a mit csak annak nem eléggé értése szül; csupán némely ugy nevezett Hausmittelek ismeretével biró festészek helytelen kezelése, nem a perspectiva hibája. Az aránytalanság előáll a helytelenül felfogott táv (distantia) használatából, ha oly rövid táv alkalmaztatik, hogy a néző kivül találja magát a felvett távolon; csak is ez esetben tünnek fel az aránytalanságok, melyeket az öntudatlan látó érez, ha szintén magát kifejezni nem is tudja, és mindenkor megrójja a nem tetszőt, ha magát nem tudja is közvetlen szabatossággal kifejezni. Hogy perspectivet kicorrigálni érdemnek tarthatja valaki, az nem ujság már. De nagy művészek által pontosan kezelt perspectiva sehol sem állit elő aránytalanságot. Ezen tárgyról bővebben értekeztem emlitett akadémiai felolvasásomban.*)

Én még csak annyit mondok, ha egy alak öklét kinyújtja felénk, feltéve hogy karja 2′, feje csak 8″, ökle pedig 4″, és áll a néző vagy gép a fejtől 4′ távolra, akkor látja egyenlő nagynak az öklöt a fejjel. Ha a néző az alaktól kellő távolságra áll ugy, hogy fejforditás nélkül láthassa az egész alakot, t. i. 20 vagy legfölebb 22 fok alatt, akkor, ha az alak 6′ a nézőnek 27—28′ távolra kell attól lenni, és ekkor látja az öklöt $^4/_{13}$—$^4/_{14}$ részszel nagyobbnak aránylag a maga mértani mértékénél, azaz ha a fejet rajzolná 8″-nek és a kezet nagyitná a pespectiva törvényeihez, akkor kellene nagyitni $^4/_{14}$ hüvelyt vagy nem egészen $^1/_3$ hüvelyt. Ha pedig a fejet kissebbitné hozzá, lenne a fej 7 $^1/_2$″, ha ezt igy nem tenné, akkor már torz alak állana elő. Láttam én sok ilyet és más gyönyörüséges javitásokat a perspectiván. Hogarth is mulatta magát az ilyen javitásokon. Kár a perspectivát egészen ki nem javitni és mértani alakban adni mindent, mert az öntudatlan látás a két mértföldnyire álló toronyról tudja, hogy 25 öl magas és nem csak akkora, mint az előtérben álló alak orra. Maga Sz. ur mondja, hogy nemcsak a tárgyat magát akarjuk látni, hanem megkivánjuk, hogy ugy legyen ábrázolva, mint látszik. Non talia sunt depicta oculis, qualia sunt, sed qualia visa.

Hozhatnék — de nem e lap körébe tartozik — ezen öntudatlan látás körül én is valamit fel; adhatnék leczkét arról, hogy mit nem képes adni sem a festész, sem az abstraháló művész, sem a gép, hanem egyedül az abstraháló tudomány, mely egyedül képes szabályt adni arra, miképen adja a művész elő azt, mit ugy nem adhat elő a mint a természetben látta, mert azon pontra nem helyezheti magát, melyről a nézőnek a képet néznie kell. Pl. egy terem vagy templom, vagy oszlopos csarnok három oldalát *egészen*, mit a művész szeme csak ugy foghatna be egészen, ha kivülről és *nem bennè nézné*, innen néznie pedig a negyedik fal miatt nem lehet. És ezt helyesen csak ugy adhatja a művész, ha a tárgynéző és képnéző közti különbségnek összeillesztőleg szabályt a távlat tudományának kútfejéből meritett.

Abban igaza van Sz. urnak, hogy a *focus ártatlan*, mert a focus a lencsén átmenő sugarak gyupontja; az csak akkor hibás, ha nem tiszta, és akkor van baj, ha a chemiai és opticai nem ugyanegy. Még akkor is ártatlan, ha rövid vagy hosszú; az aránytalanság itt is, mint a távlattanban, csak az értetlen, a helytelen kezelés hibája. De

*) Die Perspective beschäftigt uns Abends, und ich suche immer dabei einige Theile des menschlichen Körpers besser und sicherer zeichnen zu lernen.

„Es ist nur alles Gründliche gar zu schwer und verlangt grose Application in der Ausübung." *Goethe.*

*) Kiszedni ugyan kiszedték még a mult nyáron, de a czikk azért még nem látott napvilágot. Hogy miért? — azt az illetők talán tudják.

ártatlan ám uram a távlattan is, hanem hibások, kik vele bánni nem tudnak.

Székely ur szerint az idealismus is azt veszi át a természetből, a mi a gondolat előállítására, szemlélhetővé és érthetővé tételére szükséges. A perspectiva a rajz logicája, csak ez teszi érthetővé azt — mint az árnyéknak a domborúság logicája — a mint a világosság és látás egyenes vonalban haladnak: *ez az örök igazság*, mely nem enged semmi következetlenségnek. És minden perspectiva szabályai elleni kiabálással egy szóval nincs több mondva, mint „nolo acerbam sumere.“—*)

BARABÁS MIKLÓS.

*) Lapunk szük tere nem engedi, hogy efféle speciál szakfejtegetésekuek szabad mezőt adjunk, annál fogva tekintélyes festőnk ez ellenvéleményével bezárjuk e tárgyban a vitatkozást. *Szerk.*

IRODALOM.

A Részvét Könyve olvasói közül egy-kettőt talán érdekelni fog az itt következő nehány versszak, mely folytatása az ottan megjelent töredéknek s a II-dik ének kezdete. Curiosum képen megjárja.

1.

Már jó-minapja eltelt hogy Bolond
Istók felől kezdettem éneket;
Igaz, hogy akkor hü anyai gond
Alatt hagyám az árva gyermeket.
Azóta, mint Aldighieri*) mond,
Mély hallgatásban torkom elrekedt:
Illő tehát kissé megráspolyoznom,
Vagy hígtojással ismét rendbe hoznom.

2.

Oh Múzsa! kit minden poéta per te
Szólít midőn szülési kínja nagy,
Midőn a szeplő homlokát kiverte
És uj Minervától feszül az agy —
Pillants be hozzám is futtába, mert te
A versek áldott Lucinája vagy;
Törvényes a sarj, vagy törvénytelen,
Az végre mindegy, csak te légy jelen.

3.

Nos a czigányok .... Au! isten-csapása!
Hogy velök annyi mindig a bajom;
Nem volt talán elég a forró kása,
Midőn keresztül buktam e fajon:
Midőn megrontott *Ida* nagy romlása.
Bár ehhez is fér még egy-két vajon;
Elolvasták-e vagy föl sem szelék?
Korcs volt, üres volt, aljas volt: elég.

4.

Ki gondolt arra hogy van benne *eszme*,
Czigányfölötti érzés valami,
De — Pukheim kardja szivemnek szegezve —
Félig se mertem azt kimondani.
A *szalmapörnye* sem volt tőlünk messze
Miről magyar fül nem tud hallani,
S melytől sötéten jártunk akkoron,
Barnítva színünk s szivünk nagy korom.

*) Dante.

5.

Dicső, nemes faj, mely vérzett Idánál!
— Ott volt a végcsapás, *világoson* —
Halálra mennék érted ha kivánnál;
Engem esz a lúg, ha fejed mosom;
Rothadjon a nyelv mely téged profánál,
Édes enyim, szentem, magasztosom!
Azért kivánnám még hogy el ne haljak,
Hogy rólad méltán zenghessen ez ajjak.

6.

Oh láttam én (hisz' ott is voltam egyszer:
Tenni kevés — de halni volt esély)
Győzelmeid napját; — s a szörnyü perczczel
Én is alól bukám midőn esél.
Bámulta egy világ a mit cselekszel,
Minőt rege is csak ritkán mesél;
De vállvonítva kullogott tovább
Hogy sebeidben tipra büszke láb.

7.

És engem akkor oly érzés fogott el . . .
A szőllősgazda is, az egyszeri,
Magánkivül s örjöngve kaczagott fel
Látván hogy szőllejét a jég veri,
Dorongot ő is hirtelen kapott fel,
Paskolni kezdé, hullva könyei:
„No csak, no!“ igy kiált „én uram-isten!
Csak rajta! hadd lám, mire megyünk ketten!“

8.

Igy én, a szent romon, emelve vádat
Magamra, a világra, ellened:
Torzúlva érzém sok nemes hibádat,
S kezdék nevetni a sirás helyett,
Rongy-mezbe burkolám dicső orczádat,
Hogy rá ne ismerj és zokon ne vedd:
S oly küzdelemre, mely világ-csuda,
Kétségb'esett kaczaj lőn — Nagyida.

9.

Rajongva tűnt elém a sátrak népe:
A vajda Csóri, a *nagy álmodó*
Ki maga alszik egy nemzet nevébe'
Álmában ujabb, szebb hont alkotó;
S hogyan koppasztja, mely még nincs kezébe'
Madarát a többi por-puffogató;
Mind csupa bátor nyilt őszinteség:
De a bús tréfa mégis megesék!

10.

Dicsőséget szomjaznak minden áron,
De ha nem kell vér, olcsón is veszik;
Ritka dolog hogy egyetértsen három;
A holnapot *ma* bizvást megeszik —
S a többi; hisz' megirtam akkor nyáron.
Ne irtalak vón', kis könyvem, pedig!
Rosz vagy, silány vagy; máskép nem hevernél
Száz számra most is *Julius Müllernél.*

11.

De messzi csaptunk. E könnyelmü forma
Tetszik, ha lelkem bújában nevet;
Nem is lesz e dal egyenes csatorna
Mely gyors rohammal czéljához siet:
A lassu ér lesz, mely mélán bolyongva
Meglátogat minden kedves helyet,
Fölveszi a lankák s a róna képét,
Magába zárván egyszerü vidékét.

A. J.

NEMZETI SZINHÁZ.

(jun. 23.)

Lecouvreur Adrienne. Dráma öt felvonásban. Irták Scribe és Legouvé, forditották Csepregi és Egressy Béni. Szilágyi Pál nyugalmazott színész félszázados jubileumául és javára. Bulyovszky Lilla (jól magyarul Bulyovszkyné) aszszonynak, a drezdai udvari szinház tagjának utolsó föllépte. — Egy hozzá méltóbb szerepben vártam Bulyovszkyné fölléptét, a második előadás részletes birálatát igértem, remélve, hogy egészen ment lesz az elfogultságtól. Ez teljesült is, amaz nem. Lecouvreur Adrienne jó szerep arra nézve, hogy a színésznő virtuozitását kimutassa, de költői becsre nézve nem sokkal áll feljebb Gauthier Margitnál. Nem tudom, honnan van az, hogy kitünő, sőt nagy színésznők is, ritkábban tisztelik a nagy költőket s kiváló szeretettel fordulnak oly művekhez, melyek sokkal mesterkéltebb hatásra vannak számitva, mintsem valóban megindithók lehessenek. De másfelől e szerep nem olyan, hogy Bulyovszkyné kitünő tehetségét a legerősb oldalról mutathassa be. Az ő valódi szakmája most is oly kevessé a tragikai, mint ezelőtt öt évvel. Soha se hibáztattam, hogy e szerepkörben is kisérleteket tesz, de folyvást hibáztatnom kell, hogy másik szerepkörét elhanyagolja, melyben egyedül vívhat ki hervadhatlan koszorúkat. Számos vigjátékot, drámát, sőt tragédiát is ismerek, melyekben a szerepek mintegy Bulyovszkynénak vannak irva. Sokszor gyönyörködtetett folyékony, finom társalgása; csevegni senki sem tudott jobban a magyar szinpadon, mint ő; a vidám enyelgést, a könnyed ironiát, kaczérságot, sőt az érzelmesség bizonyos fajait majdnem mindig sok bájjal és erővel fejezte ki. Lehet, hogy ejtett itt ott hibákat, megtörtént néha, hogy szerepe felfogásában megtévedt, a reflexio olykor megbénitotta önkéntességét s művésziebben kivánva adni egyet-mást a mesterkéltség örvénye felé lépdelt, de mindig tudott hatni s bizonyos varázszsal kötötte le nézőit. E varázs mindjárt vesztette erejét, mihelyt kilépett e körből s az erősb a viharosb szenvedélyek küzdelmét ábrázolta. S különös, e szerepeire forditott legtöbb gondot, holott kitünő tehetségének fényoldalai itt nagy részt elhalaványultak, s az árnyoldalak kaptak túlsulyra. Nem a teremtő phantasia alakjai állottak előttünk, hanem a reflexio fáradságos mozaikművei. Méltányoltuk a szorgalmat, bámultuk a gondot, tanulmányt, de nem egyszersmind a tanulmány eredményeit is.

Már arcza és hangja sem olyan, minővel nagyobbszerü tragikai színésznővé válhatnék valaki. Arczán legörömestebb mulat a mosoly, ajkai körül a finom guny, szemében az enyelgés. A mély fájdalom kitörését, a düh, boszu, megvetés kifejezéseit csak keresi, de nem találja meg. Hangja a mily finom árnyalatokra képes a társalgásban, épen oly monotonná vagy erőtlenné válik az erősb felindulásban. A mily önkénytes nála a csevegés, enyelgés, sőt a csendes meghatottság is: épen oly nehezen birja meg a korlátjokat áttört szenvedélyek rohamait. S e szerepekben rendesen inkább részleteket nyujt, mint egészet, s a mi ezzel a legtöbbször együtt jár, ritkán tudja biztosan rajzolni a jellem körvonalait. Csak az oly mozzanatra helyez súlyt, melytől hatást remél, csak ott dolgozgat ki sok finom részletet, hol mintegy feltünni vágy, de nem önti el egész játékán a jellem alapszinezetét, a főszenvedélyt vagy az érzések és szenvedélyek vegyületét, melyből, mint magból nőtt ki a cselekvény. E mozzanatokat mintegy várja, nagy gonddal emeli ki, de a legtöbbször aztán ismét közönybe esik vissza, egész addig, mig nem jő valami hatásos mozzanat. E mozzanatok nagy részt elég jól vannak gondolva, de nem mindig jól játszva, és nagyon sokszor hiányzik belőlök az a czément, mely a jellem alkatrészeit összetartja. E mellett legsikerültebb tragikai jeleneteiben is érezzük, hogy e csak játék, szinészkedés. Nem tud eléggé hitetni, teljes illusiót teremteni, mi másik szerepkörében nem egyszer sikerül neki.

Természetes, hogy minden oly szempontból van mondva, minőt Bulyovszkynénak európainak hirlelt nevezetessége mintegy magával hoz. Természetes, hogy mindez nemcsak a régi Bulyovszkynéra illik, hanem az ujra is. Ő haladt ugyan, de a mint már mondám, tehetsége nagyobb fejlődést nem vőn, sem művészetének alaptermészete nem változott meg. Mint régebben, ugy most is jobban játszta Gauthier Margitot, mint Lecouvreur Adriennet, pedig épen nem volt elfogult, sőt bátrabb, jobb kedvű volt, mint a hogy Adrienne szerepe

megkivánta. Hangsulyozása is most hibátlanabb volt, mint Gauthier Margitban. Csak a második fölvonásban vettem észre egy pár hibát: például *igen*, velem közlendő, felkiált stb. a végső felvonásokban inkább betüket hagyott ki egy-egy szóból: semmi helyett, *semit*, szelleme helyett *szelemet* mondott. Azonban grammatikusi ridegségem mellett is mindezt könnyebben megbocsátom vala, mint azt, hogy nem annyira Adrienne jellemét játszta, mint inkább Adrienne szerepeinek hatásosabb mozzanatait. Mindjárt elsőbb jeleneteiben kevéssé nyilatkozott benne Adrienne szerény, tartózkodó, de nemesen önérző, gyöngéd, de azért belül folyvást égő szenvedélyessége, melybe, mint a színésznőknél rendesen, az érzés némi montirozása vegyül. Bulyovszkyné valamivel bátrabb, jobb kedvü volt, mintsem eléggé szerény és tartózkodó, valamivel vidámabb, mintsem eléggé gyöngéd lehessen. A heves és viharos természetnek csekély sejtető árnyalatát tüntette föl a nyugodtabb pillanatokban. Igen sokat és sokszor mosolygott. Részemről sokat elengednék mozdulatai nemességéből, finom részletezéseiből, melyeket ujabban elsajátitott, ha arczán kevesebbszer látnék mosolyt, melynek kedvességét egyébiránt a világért sem akarom elvitatni. Most is, mint a multkor, elsőbb jelenetei kevésbbé sikerültek, mint a későbbiek. Michonnetvel való jeleneteinek épen annyit használt, mint ártott, hogy édes atyja játszta e szerepet s épen ez ünnepélyes este. Emelte a hatást, s nem csoda, hogy a közönség élénk tetszését nyilvánitotta, midőn karjaiba borult s felkiáltott: ennek köszönöm mindezt, ez atyám, de egyszersmind ártott is, mert nem annyira Adrienne-t és Michonnet-t láttuk magunk előtt, mint Bulyovszkynét és az ő édes atyját. Az a hely, midőn Adrienne szerepét próbálja, jobban volt kigondolva, mint játszva. Nem ugy igazitotta meg magát, hogy élénken kitessenek a javított helyek. A galamb meséjét szépen szavalta, de nem nagy bájjal és gyöngédséggel, mit talán az is okozhatott, hogy Lendvai, ki Maurice grófot játszta, oly esetlenül szólott belé, hogy a legégőbb gyöngédség is megfagyhatott volna. Sikerültebb volt Rachel hires jelenete, midőn Adriennet a féltékenység kinozza és megszabadítja vetélytársnőjét. Hogy reám e jelenet kevésbbé hatott, mint a körülem tomboló fiatalságra, meglehet bennem van a hiba, ki erősb tragikai felindulások után áhitozom. Különösen roszul hatott reám, midőn Bulyovszkyné Rachel hires *oui*-át mondotta el, mi magyarul *hiszem*-mel van forditva. Ez mind kigondolva, mind játszva jól volt, de mihelyt bevégződött a mozzanat, Bulyovszkyné meglehetős közönyössé vált s ugy szagolta bokrétáját, mintha nem ment volna át valami nagy lelki küzdelmen. A negyedik felvonás hires jelenetében két hibát találtam: midőn Adrienne roszul takart czélzatokban társalog a herczegnővel, nem tudta eléggé vegyiteni tartózkodását felindulásával, a finomságot dühével, a fájdalmat boszuvágyával; midőn szavalni kezd a társaságnak, csak későre találta meg a kellő hangulatot s csak a végsorokat fejezte ki teljesb erővel. Valóban e végsorok annyira sikerültek, hogy teljességgel nem vettem rosz néven szomszédaim zajos tapsait. A végső jelenetben mindent megtett, mi tehetségében állott, de ki tehet róla, hogy e tehetség nem határozottan tragikai. Teljesen méltánylom azt a mozzanatot, midőn kissé megdőlve merően áll s a levegőbe néz; igen szép alak volt, méltó fájdalmához. Azt is örömmel szemléltem, hogy a haldoklás perczeiben nem folyamodott materialis eszközökhöz, de a legjobb akarat mellett is meg kell vallanom, hogy arczával, szemével, hangjával keveset tudott kifejezni, s bocsássák meg rajongó tisztelői bünömet, még mindig örömestebb tapsolok, ha a kin tördelt hangjai helyett kedves csevegését hallom s mosolyában gyönyörködhetem.

Nem tudom, fel fog-e még lépni vendégművésznőnk, azt sem, vajon van-e kedve ismét a hazai művészetnek szentelni tehetségét. Hogy a közönség és hirlapok ohajtják, nem szenved kétséget. De egyszersmind azt is hallani itt-ott, hogy főbb színésznőink tömegesen vissza fognak vonulni a nemzeti szinpadtól, ha Bulyovszkynét az igazgatóság szerződteti. Én ugyan nem kedvelem a szinházi pletykákat, nem szoktam bele szólani az igazgatás dolgaiba, soha sem ajánlottam senkit szerződtetés végett, sőt megvallom, oly kevéssé értek a szinház igazgatásához, mint akár a Hölgyfutár és Magyar Sajtó kritikusai, kik mindennap beleszólnak, de lehetlen e szállongó hirt megjegyzés nélkül hagynom. Először is nem hiszem, nem tudom feltenni színésznőinkről, hogy, ha hazafiui érzelmökben sértve érezték magokat Bulyovszkyné által, ily módon kivánnának rajta boszut állani. Ez nem volna egyéb, mint a szinház érdeke elleni dolgozás, a hazafiasság leple alatti hazafiatlanság, vagy a mi szinte oly rosz, puszta ürügye a versenytől való félelemnek. Nem szükség bővebben magyaráznom a dolgot s tovább szónokolnom Bulyovszkyné mellett, épen nekem, ki két nyelvű színészkedését mindig kiméletlenül megtámadtam. De ha én tudok az akadémiában és Kisfaludy-társaságban egy teremben ülni és kezet szorítni azokkal, kik túlbuzgalmukban kritikáimért majdnem hazaárulónak kiáltottak ki, bizony színésznőink is örömest játszhatnak egy oly színésznővel, ki színészetünk egyik disze, s ki nem ellenök vétett, csak maga ellen, midőn megszünt magyar művésznő lenni, a nélkül, hogy egészen németté váljék.

GYULAI PÁL

VEGYES.

— Az akadémia közelebbi ülésén (hétfőn, jun. 22.) *Szabó* József értekezése vonta magára a fő figyelmet, *beszélvén* (mert nem olvasta érteke-

:ését) „a *kovaszerszámokról* Európában.“ Ama nevezetes kérdés fejtegetése volt ez, mely most nagyon foglalkoztatja a tudós világot: ha élt-e már ember az ős állatok, a *mammuth* stb. korában, mely az által volna eldönthető, ha emez állatok csontjai közt, nem vizben vagy barlangban, hova véletlen is összekerülhettek, hanem az illető (negyedrendü) földképletben emberi csontok, vagy emberi készitmények találtatnak. Ez utóbbiak már az említett kovakő szerszámok, u. m. dárda vagy láncsahegyek, kés vagy véső alakú készítmények, a minők eddig hazánkban is, mint kelta régiségek, találtattak ugyan, de nem ősállat csontokkal vegyest a negyedképletü rétegben. 1841-ben Francziaországban a Somme völgyén akadtak ily csontokra és szerszámokra; ezek s több más adatok s hozzávetések alapján Lyell angol tudós az ember egykoruságát a mammuth-tal vitatja, mely véleményhez járul értekező is. — E tárgyra vonatkozó czikk egy jeles tudósunk tollából már nehány hét óta hever szerkesztői tárczánkban is, de a költők arczképeihez szükséges élet és jellemrajzok (melyek közlését nem halaszthattuk a második félévre) kiszorították a nagyon korszerü dolgozatot, hanem a jövő számban adni fogjuk, annál inkább, mert más oldalról fogja fel a tárgyat. — A titoknoki előterjesztések közül legtöbb figyelmet érdemel *Schultze* gombászati szakműve, (1113 gombafaj leirása, rajzokkal, 30 évi fáradság gyümölcse) melyről a term. tudományi bizottság mint „irodalmi tüneményről“ nyilatkozik; s gróf *Teleki* Sándor levele, ki maga és fivére nevében örömest beléegyez, hogy az akadémiai Teleki-könyvtár czélszerüebben rendeztesséks osztassék be.

— *A Koszorú statistikája.* Lapunk ez első félévben, mint a tartalomjegyzékből kitetszik, hozott: irodalmi, művészeti s társadalmi *előczikket* 14-et; eredeti és fordított *verskölteményt* 50-et; nagyobb és kisebb *novellát* s elbeszélést 28-at; *elegyes* tárcza- és egyéb *czikkeket*, úti és jellemrajzokat stb. 33-at; az *irodalom-* és *művészeti* rovatokban: 77-et; és a magyar költők arczképcsarnokából 3 műmellékletet. A czikkek és novellák, sőt a versek közül is némelyik több számra terjedő.

* A képzőművészeti társulatnak 17-én, tartott igazg. ülésében gr. Csáky László és Ormós Zs. urak uj alapitótagul jelentettek be. Rendes tagokul ujabban 34-en léptek be a társulatba. A társulati albumra nyitott pályázathoz 5 darab mü érkezett be, s mind a juryhez utasittatván, az eredmény utóbb fog közzététetni. Sárközy Ferencz az ó-budai gőzhajó gyárból, az általa metszett Petőfibotot adván be a választmányhoz, az is a jury bírálata alá bocsáttatott. Az elnök inditványozván, hogy miután a társulat tovább haladása és sok egyéb tekintetek követelik, miszerint kitűzött hatáskörének minden feladatát egymásután oldja meg a társulat, most már az évenkint kiirandó pályázatok is nyittassanak meg, s előadván nézeteit e tárgyban, melyek szerint az évenkinti pályázatot már a folyó évben megnyithatónak tartja, az inditvány elfogadtatott, s 300 arany első rendü, 200 arany másodrendü, 50 arany pedig mindenesetre kiadandó jutalmul tüzetett ki a pályázandó művekre.

* Horváth Cyrill, a „S.“ bécsi levelezője értesülése szerint, a pesti kir. egyetemnél rendes bölcsészeti tanárrá neveztetett ki.

* A gömörmegyei hölgyek a nemzeti muzeum számára, öntött vasból készült s Gömörmegye czimerével ékitett diszszéket küldöttek. Nem tudjuk utó- vagy előhangja-e ez az egyidőben oly lelkesedéssel emlegetett, de utóbb egyszerüvé vált diszszékeknek?

* A n. szinházban, az intézettől kitelhető fénynyel és érdekes kiállitással, még e hóban előadást szándékoznak rendezni a szárazság következtében inséggel küzdő vidékek javára. Az előadásban — hir szerént — az összes személyzet közre fogna működni.

* A m. akadémiai titoknok figyelmezteti a pályázni kivánókat, hogy a „hölgyek alapitványá“-ból jutalmazandó következő művekre nézve: Görögország története Nagy Sándorig; Ujabb nevezetes utazók története; és A felfedezések története, — a szétküldési határidő f. évi junius 30-dika.

* A lapok szerint a zágrábi szinház is kap az államtól segélyt. Ugyanis a horvát helytartóság tudtul adta leiratában, hogy a n. szintársulat számára a zágrábi szinházat és redoutot nemcsak ingyen engedik át, hanem a vállalkozó bérlőnek a belépti díjak mellett 7,300 ft segélyt, a páholyokért 3000 frt bérletjövedelmet és 10,200 ft évi subventiót biztosit a kormány. A horvát n. szintársulat ezért köteles félévig Zágrábban, félévig pedig a dél-szláv tartományok valamelyik szabadon választandó városában működni.

* A „P. N.“ megczáfolja azon általunk is közlött hirt, mintha Gr. Nákó oda nyilatkozott volna, hogy a birtokában levő művészeti és müipari tárgyakkal az e nemü bécsi muzeumot ajándékozná meg. Magunk is örömmel vonjuk viszsza, e mások után közlött alaptalan hirt.

* A „Hortobágy“ szerkesztésétől Illésy György visszalépvén, azt az eddigi főmunkatárs, Sárvári Elek vette át.

— *A „Lisznyai-album“* ivtartóit tisztelettel kérem, hogy miheztartás végett s a munka pontos megjelenhetése tekintetéből az előfizetési pénzeket e hó végeig hozzám (Erzsébettér 4 sz.) okvetlenül beküldeni sziveskedjenek. Egyuttal örömmel jelenthetem, hogy jótékony czélu albumom tartalmának érdekesitéséhez sikerült jelesebb iróink közül többeket megnyernem. Pest, jun. 22 1863. *Németh János.*

UJ KÖNYVEK. *)

VÁLTÓÜGYEKBEN a tek. kir. váltófeltörvényszék és a főmélt. hét-személyes tábla által az 1841-ik évtől egész az 1862-ik évi május végéig bezárólag megállapitott elvek. I. folyam. 2. bőv. kiadás. Összeszedte *Szeniczey Gusztáv*. Pest (Lauffer és Stolp.) 8r. 257 és 13 l. Ára 2 ft.

A KERESZTYÉN HIT VÉDELME a Krisztus feltámadása kérdésében; vagyis: Szellőztetése Ballagi Mór ur „Tájékozás"-ának. Irta *Filó Lajos*. 1 füzet. Pest (Osterlamm). 8r. 1—144 l. Ára 80 kr.

NYILT LEVELEZÉS.

A törökszentmiklósi casino részéről, májusban 4 ft érkezett hozzánk, mint előfizetés a Koszorúra. Ez hihetőleg tévedés, mert a Koszorúra junius végeig elő van fizetve s az előfizetés nem is *négy*, hanem *hat* forint. Nem csalódunk tehát, ha e 4 ftot Kisfaludy-társasági párt. dijnak véljük 1863-ra, s oda irtuk be.

Sz. S. urnak M. Vásárhely. A kiadó azt mondja, hogy a kérdéses könyveket *másodszor* is expediálta már, egyenesen az illetőknek. Lehetlen hogy ne kapták volna.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni sziveskedjenek.

TARTALOM.

Kohári István. *Greguss Á.* — Megbocsátás. (April 1862). *Dalmady Gy.* — A költőnő. (Eredeti beszély.) *Tanács M.* — Those evening bells. (Moore után.) 2. *S.* — A lepke. (Lamartine után.) *Pap Gy.* — Festészet és fényképelés. *Barabás M.* — Irodalom. — Nemzeti szinház. — Vegyes. — Uj könyvek.— Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
a
KOSZORÚRA.

A **Koszorú** első félévi folyama junius végén lejár. Figyelmeztetjük rá tisztelt olvasóinkat s az egész közönséget.

Nem állunk elé nagy szavakkal, dicsekvéssel a multra, igéretekkel a jövőre Érezzük hiányainkat. De arról is meggyőződtünk, hogy e hiányok nagy részben mostani irodalmunk fogyatkozásai. Némely szakra nincs, vagy kevés az iró : nem lehet oly sok oldaluan szerkeszteni, mint óhajtanánk. Más szakban az erők szét vannak szórva, nehéz őket egyesíteni. Mindazáltal sikerült a jobb tehetségeket már is szép számmal fűzni össze „Koszorúnkba." Többektől is birunk vagy igéretet, hogy támogatni fognak, vagy kész munkát. Igy a beálló félévet az agg, de lélekben mindig fiatal elevenségü Fáy Andrásunk egy víg beszélyével nyitjuk meg.

Annyit mondunk tehát, hogy igyekszünk e lapot, az elkezdett pályán haladva, tartalmilag mind jelesebbé tenni, oda munkálván hogy a nemesen mulattató, szivképző olvasmányokat jobb iróink tollából vegye a közönség; más részről hogy az értelemnek kellemes, tanulságos táplálékot adhassunk.

Valamig az előfizetések száma engedi, a *Magyar költök arczképcsarnokának* melléklését is folytatjuk.

Előfizetési ár az eddigi marad: a julius-decemberi **félévre 6 frt,** melynek *idején beküldését kérjük*, mert bizonytalanra nem nyomhatunk fölös példányokat nagy számmal.

A pénzt, bérmentve, a kiadó *szerkesztőséghez* (üllői út és 3 pipa utcza sarkán 11 sz.) vagy *Emich Gusztáv* kiadó hivatalába (barátok tere 7 sz.) kérjük utasítni.

ARANY JÁNOS
A „**Koszorú**" szerkesztője s tulajdonos kiadója.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1863. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

MTA Könyvtára
Periodika 2352 1958 sz.